This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

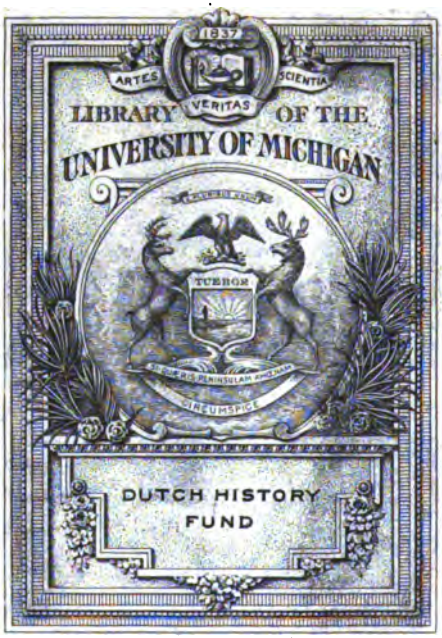

Digitized by Google

AP
14
.V123

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1801.

Digitized by Google

Digitized by Google

ALGEMEENE VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELYKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRYMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Konſten en Weetenſchappen, betrekkelyk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1801.

Met Plaaten.

Te AMSTERDAM,
by A. VAN DER KROE,
en by
J. W. YNTEMA EN COMP.
1801.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dutch lit.
Nijhoff
10-17-24
10842

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Konſten en Weetenſchappen, betrekkelyk.

Redenvoering over den Pligt der Ryken. Door Dr. WILLIAM ENFIELD. 1

Over het afwisſelend gebruik van het gewoon Planten Loogzout en de Opium, in hevige Stuiptrekkingen. Door den Heer D. HEILBRON C. Z., *Med. Doct.* te *Amſterdam.* 10

Waarneeming, wegens eene door kunst gemaakte *Pupil* (Oogappel), geopend allernaast de *Sclerotica.* Door DEMOURS, *Oculist* te *Parys.* 15

Bedenkingen, wegens de mogelyke Ontmoeting tusſchen onze Aarde en een Comeet. Door PIERRE SIMON DE LA PLACE. 23

Beſchryving van de tegenwoordige Stad *Alexandrie*, in *Egypte.* Door C. S. SONNINI. 24.

Uittrekzel eener Reize rondsom de Wereld, in de Jaaren 1785—1788, door J. F. G. DE LA PÉROUSE. Uitgegeeven volgens Beſluit der Nationaale Vergadering van den 22 van Grasmaand 1791, door M. L. A. MILLET-MUREAU. (*Vervolg van bl.* 628 *des voorigen Jaars.*) 26

Overzicht van de Staatkundige Geſchiedenis der Agttiende Eeuw. Door den Heer JACOBUS SCHELTEMA. 38

Eenige trekken uit eene Redenvoering van ISAAC TICHENOR, Gouverneur van *Vermond* in *America*, gedaan

Digitized by Google

daan in eene Algemeene Vergadering den 10 October 1800. 51

Verklaaring der Zeden-wet van *Joden* en *Christenen*. Door den Eerw. s. HANEWINCKEL, *V. D. M.* te *Oostgraftdyk*. (Tweede Proeve, ten vervolge van de Eerste, in deze *Vaderl. Letteroef.* voor 1800, bl. 505.) 53

Radicaale doch toevallige geneezing van een Waterbreuk. Door den Heer s. POPTA, *Chirurgyn*, enz. te *Harlingen*. 58

Leevensberigt van den Eerw. WILLIAM ENFIELD, *LL. D.* Door Dr. AIKIN. 61

Fragmenten uit eene nieuwe Reize naar *Conſtantinopolen*, betreklyk de *Turken* en derzelver Hoofdſtad. 69

Uittrekzel eener Reize rondsom de Wereld, door J. F. G. DE LA PÉROUSE. (*Vervolg van bl.* 38.) 78

Iets, betreklyk tot de *Zee-taktiek*. 88

Brief van eene Dogter eens *Franſchen Ex-Edelmans*. 92

Voorbeeld van liefderyk Inſtinct der Dieren. 93

Julia. *Eene Ruſſiſche Geſchiedenis*. 94

Iets over de zugt tot Navolging. 101

Hoofdzaaklyke inhoud eens Geſchrifts, wegens het betoverend vermogen, aan de *Ratelſlang*, en andere Americaanſche Slangen, toegeſchreeven. Door BENJAMIN SMITH BARTON, *M. D.* &c. te *Philadelphia*. 109

Berigt, wegens een zonderling Voorbeeld van Straalbreeking in den Dampkring. Door WILLIAM LATHAM, *Esq. F. R. S.* 114

Beſchryving van de Zeden en Gewoonten der Inwoonderen van de Stad *Roſetta*, in *Egypte*. Door C. S. SONNINI. 115

Uittrekzel eener Reize rondsom de Wereld, door J. F. G. DE LA PÉROUSE. (*Vervolg en Slot van bl.* 87.) 119

Overzicht van de Letterkundige Geſchiedenis der Agttiende Eeuw. Door den Heer JACOBUS SCHELTEMA. 127

Julia. (*Vervolg en Slot van bl.* 100.) 138

On-

Digitized by Google

INHOUD.

Onregtvaardigheid ontdekt en gestraft. *Eene Algerynsche Geschiedenis.* 142

Zeldzaame Les. 144

Iets over de zugt tot Navolging. (*Vervolg en Slot van bl.* 108.) 145

Bedenkingen over het weinige, het welk wy van het Jeugdig Leeven van JESUS door de Euangelisten opgetekend vinden. 151

Waarneeming, wegens de Geneezing van eene afschuwelyke Zemel - Lazary (*Lepra Græcorum.*) Door den Heer E. RELOTIUS, *Med. Doct.* te 's *Heerenveen.* 156

Verslag van een Werk, over de verschillende soorten van Viervoetige Dieren, welker Beenderen onder de oppervlakte der Aarde gevonden worden. Door G. CUVIER, Lid van het *Institut National*, enz. te *Parys.* 158

Over het betoverend vermogen, aan de *Ratelslang*, enz. toegeschreeven. (*Vervolg en Slot van bl.* 114.) 168

Verhaal van eene gedenkwaardige Onderhandeling tusschen CAREL DEN II, Koning van *Engeland*, geduurende zijne Ballingschap, en GEORGE DOWNING, Ambassadeur van OLIVIER CROMWELL by de Vereenigde Provincien. Door LOCKHART. 174

Verslag, wegens de Strafwetten en Gevangenhuizen in *Pennsylvanie.* Door DE LA ROCHEFOUCAULT LIANCOURT. 179

Geneeswyze der *Geele Koorts*, op de *West-Indische* Eilanden in gebruik. 185

Ter Gedagtenisse van LUCRETIA DE DONDIS AB HOROLOGIO OBIZZI, Gemalinne van PIUS ÆNEAS, Markgraaf van *Orciano*, & *Padua.* 187

Iets over den Styl van het Geschiedkundig gedeelte der Schriften des Nieuwen Verbonds. Door den Eerw. RICHARD GRAVES. 189

Over de verschillende soorten van Viervoetige Dieren, welker Beenderen onder de oppervlakte der Aarde gevonden worden. (*Vervolg en Slot van bl.* 168.) 192

Verslag van den *Artocarpus incisus*, of *Otaheitische* Broodvrugt. Door ALEXANDER ANDERSON. 199

Digitized by Google

INHOUD.

Leevensberigt van JEAN FRANÇOIS GALAUP DE LA PÊROUSE. 202

Over het *Engageeren* ter Zee. 210

Verflag, wegens de Strafwetten en Gevangenhuizen in *Pennſylvanie*. (Vervolg en Slot van bl. 185.) 214

Fragmenten der Waarneemingen van KOTZEBUE, over de Maatſchappy. 221

De Zegri's. *Eene Spaanſche Geſchiedenis.* 224

Proeve, over het Bygeloof. 233

Iets over het Leeven van JESUS, van zyn twaalfde tot zyn dertigſte Jaar. Door den Eerw. D. J. VAN BRANDENBURGH, Predikant te *Delfshaven*. 242

Proeven met den *Phosphorus*, als het vermogendst middel tot herſtel der byna vernietigde Leevenskragten. Door Dr. G. C. CONRADI, *Stads Phyſicus* te *Northeim*. 244

GILBERT WAKEFIELD in hechtenis. 249

Berigt, wegens de zonderlinge bekwaamheden van *la Signorina* AGNESI. Door CH. DES BROSSES. 257

Leevensberigt van J. F. G. DE LA PÊROUSE. (*Vervolg en Slot van bl.* 209.) 259

Gedagten over de vereischten in eene volkomene Zeebeſchryving. 264

Gedagten, over het oordeel, 't geen wy naar waarheid te vellen hebben, over de Goedheid of Slegtheid der Menſchen. 266

De wyze van Eedzweering, in de Aartsvaderlyke tyden, opgehelderd uit de nieuwſte berigten over *Egypte*. 268

De wyze van Egtverbintenis op het Eiland *Zante*. Door ANDREW GRASSET SAINT-SAUVEUR. 269

De uitvinding der *Cichory-Koffy*. 271

Het beste Graffchrift. 271

Zeldzaame beſlisſing van een fellen twist. 272

Naberigt. 273

Proeve, over de Wereld- en Menſchenkennis. 273

Nadere Aanmerkingen, over het gebruik van den *Phosphorus*. Door C. W. HUFELAND. 281

Ver-

Digitized by Google

INHOUD.

Verloog over de *Bengaalsche Cochenille*. Door Dr. NICHOLAS TONTANO. 284
Berigt van SNEYD, over het bewaaren der Zaaden in den ſtaat van Groeibaarheid. 293
Beſchryving van een Paard zonder Hair. Door C. LASTEYRIE. 295
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÊROUSE op te zoeken, gedaán in de Jaaren 1791 tot 1794, ontleend uit het Reisverhaal van M. LABILLARDIERE, een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beſtemd. 295
De Veldſlag van *Marengo*. Door PETIT. 301
Een zonderling ſoort van *Beeldendienst* in het Bataafsch Gemeenebest. 306
De Abdy van *Clunedale*. Door Dr. DRAKE. 314
De *Koepokken*, reeds bekend in de Zesde Eeuw. 326
Bedenkingen over het Huwelyk, op den tegenwoordigen Tyd en Zeden betrekkelyk. 321
Iets over het Leeven van JESUS, van zyn twaalfde tot zyn dertigſte Jaar. (Ter beantwoording der Aanmerkingen van den Eerw. D. J. VAN BRANDENBURGH, hier boven bl. 242.) 329
Aanmerkingen, over het groot nut der Olie in de Geneeskunst. Door C. W. HUFELAND. 331
Leevensſchets van wylen BRYAN EDWARDS, *Esq.* Door hemzelven opgemaakt, korten tyd vóór zynen dood. 336
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÊROUSE op te zoeken. (*Vervolg van bl.* 300.) 339
De Veldſlag van *Marengo*. (Vervolg en Slot van bl. 306.) 346
Berigt der Familie van de GRENVILLES op *Mauritius* of *Isle de France*. Door den Baron GRANT. 352
Bedagtzaamheid. 358
Genoegens van het Landleeven. 361
De Abdy van *Clunedale*. (Vervolg en Slot van bl. 320.) 363
Bedenkingen over het Huwelyk, op den tegenwoordigen Tyd en Zeden betrekkelyk. (*Vervolg en Slot van bl.* 329.) 369
Iets over het Leeven van JESUS, van zyn twaalfde tot zyn dertigſte Jaar. 374
Aanmerkingen, aangaande de Geneeskundige kragten der Geoxygeneerde Zelfſtandigheden. Door den Heer A. YPEY, *Med. Doct.* te *Amſterdam*. 378

Waar

INHOUD

Waarneemingen, betreffende de *Oesters*, en de plaatzen, waar dezelve gevonden worden. Door den Hoogleeraar BECKMAN. 386
Byzonderheden uit het Leeven en Character van BLAISE PASCAL. 393
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÊROUSE op te zoeken. (*Vervolg van bl.* 346.) 396
De mislukte Heirtocht van XERXES. Door ROBERT HERON. 404
Character der hedendaagsche *Grieken*. Door Mr. ETON. 406
De vergenoegde Man. 410
Beleefdheid en Inschiklykheid, waarin van elkander onderscheiden. 413
Aanmerkingen, over de nutheid der Vogelen, in het verdelgen der Insecten en andere den Menschen schadelyke voortbrengzelen. Door den Hoogleeraar BARTON. 417
De Ontbasting der Boomen voorgesteld als een middel om de Vrugtboomgaarden van Insecten te zuiveren. Door Dr. MITCHILL van *Nieuw York*. 424
Waarneemingen, betreffende de *Oesters*. (Vervolg en Slot van bl. 392.) 426
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÊROUSE op te zoeken. (*Vervolg van bl.* 404.) 432
Verslag wegens de *Mamaluken*. Uit de beste beschreiden opgemaakt. 443
Bedenkingen over de sterke Gewaarwordingen van Blydschap en Droefheid in de Droomen. 451
Aanmerkingen over de Kinder-bals. Door Miss HANNAH MORE. 453
Zwaare Vriendschapsproeve, of het edelmoedig gedrag van CLAUDE DE L'ESPINE. 456
Gedagten over den aart onzer Aandoeningen. 457
Spoedige Geneezing der Heupjicht, door middel van het Brand-yzer, volgens de manier van PETRINI. Door D. VAN EXTER, te *Leugnich*. 462
Over eene tusschen *Mars* en *Jupiter* lang vermoedde, thans waarschynlyk ontdekte, nieuwe Hoofdplaneet onzes Zonnestelzels. 465
Leevensbyzonderheden van Dr. HUGH BLAIR. 479
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÊROUSE op te zoeken. (*Vervolg van bl.* 443.) 484
Verzogte opheldering van de betekenis der woorden, *het Publiek*, — *de geheele Wereld* — en *Iedereen*. 488

De

Digitized by Google

INHOUD.

De Blinddoek der Liefde, of de Liefdesverblindheid van DULILOT. 492
Treffende voorbeelden van GARRICK's vermogen om zich te vermommen. 499
Een *Bon-mot*. 500
Korte Opheldering van myne Gedagten nopens de Prædestinatie, of Voorverordineering, in 't byzonder met opzicht tot het Besluit der Verwerping. Door den Eerw. J. KRAMER, Rustend Leeraar te *Sloten*, in *Friesland*. 501
Iets over SOCRATES. Door Dr. ROOKE. 504
Waarneemingen, wegens de *Iliaca Passio*, of het zogenaamde *Miserere mei*; overeenkomstig de Geneeswyze van den beroemden SYDENHAM. Door den Heer E. RELOTIUS, *Med. Doct.* te 's *Heerenveen*. 509
Over eene tusschen *Mars* en *Jupiter* lang vermoedde, thans waarschynlyk ontdekte, nieuwe Hoofdplaneet onses Zonnestelsels. (*Vervolg en Slot van bl.* 479.) 513
De Lotgevallen eener *Russische* Prinsesse op het Eiland *Mauritius*. Door den BARON GRANT. 524
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÉROUSE op te zoeken. (*Vervolg van bl.* 488.) 528
Iets over het Eiland *Ceilon*. Door den Heer J. HAFNER. 535
De Blinddoek der Liefde. (*Vervolg en Slot van bl.* 499.) 538
Bydzaage tot de Geschiedenis van den Leeuw en zynen getrouwen Hond, beiden uit *Senegal*, eerst in de Menagerie van *Versailles*, en vervolgens naar de Diergaarde van het *Museum National*, te *Parys*, overgebragt. Door C. TOSCAN. 545
Voordeelen van den Vrede, geschetst in eene Redenvoering, door den Eerw. E. M. ENGELBERTS, Rustend Leeraar te *Hoorn*. 549
Bereiding der *Azynzuure Ætherische Tzer-Tinctuur* van KLARROTH, bekend gemaakt door C. W. HUFELAND. 564
Iets over het Eiland *Ceilon*. (Vervolg van bl. 538.) 566
Verslag van de Stad *Madrid* en de Zeden der Inwoonderen. Door den Hoogleeraar LINK. 572
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÉROUSE op te zoeken. (*Vervolg van bl.* 535.) 576
Bedenkingen over het gebruik van Zinnelyke Voorwerpen in de Opvoeding der Kinderen. Door ELISABETH HAMILTON. 582

Proe-

Digitized by Google

INHOUD.

Proeve over de Uitgestrektheid der Menschlyke Vermogens. 589
Kinderlyke Liefde. *Eene waare Geschiedenis.* 593
Het verhinderde *Duël.* 596
Proeve, over de Onvoldoenbaarheid der Menschen. 597
Waarneeming, aangaande het nut van het wit Nieskruid (*Veratrum album*) in een verstikkende Borstkramp. Door J. FR. MÜLLER, Geneesheer te *Uelzen.* 604
Leevensberigt van LEONARDO DA VINCI. 607
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÉROUSE op te zoeken. (*Vervolg van bl.* 581.) 614
Iets over het Eiland *Ceilon.* (Vervolg van bl. 572.) 620
Verslag van eene zonderlinge Natie, uit tweederlei soorten van Menschen bestaande. 630
Iets over het leezen van *Romans.* 636
Een Leevensgeval van FONTENELLE. 640
Aanwyzing der betekenisse van het woord *Kerk* in de Schriften des Nieuwen Verbonds. Door GEORGE CAMPBELL, *DD.* 641
Waarneeming wegens het nut der *Naphtha Vitrioli* in beklemde Breuken. Door OTTERBEIN, Geneesheer te *Büdingen.* 643
Leevensberigt van LEONARDO DA VINCI. (*Vervolg en Slot van bl.* 613.) 646
De tegenwoordige staat der *Hottentotten.* Door JOHN BARROW. 651
Schets van de Leevenswyze en Huishouding eens Boers, in de Landen, op eenigen afstand van de *Kaap de Goede Hoop* gelegen. Door JOHN BARROW. 653
Dichterlyke Beschryving van den *Regen-mousson*, op de Kusten van *Malabaar* en *Coromandel*; van eene *Droogte*, of Dor-Jaar; en van een vreeslyken *Hongersnood*, in *Bengalen.* Door den Heer J. HAFNER. 655
Definitie van de waare *Politie* of Staatkunde. 662
Politieke Reflexien. 663
Getrouwe Liefde en voorzigtig Beleid. *Een waare Anecdote.* 665
Anekdote van den *Ierschen* Aartsbisschop USSERIUS. 667
Trek van Menschliefde in MARIA THERESIA. 668

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

REDENVOERING OVER DEN PLIGT DER RYKEN.

Naar het *Engelsch* van Dr. WILLIAM ENFIELD.

Ik weet Overvloed te hebben!

PAULUS, *Phil.* IV: 12.

Gelukkig, in de daad, was Apostel PAULUS, die met waarheid deeze verklaaring, ten aanziene van zichzelven, mogt afleggen! Voor de eer des *Christendoms* — voor de zaak der Menschlykheid, ware het hoogst wenschlyk, dat allen, die Overvloed hebben, dezelfde taal konden voeren. Wy zouden dan niet zien, dat de zodanigen, die betuigen van JESUS geleerd te hebben, *dat Hy nederig en zagtmoedig van harte was*, en *dat zy hun hart moeten ſtellen op de dingen, die boven zyn*, op hunne armer Broederen met trots en verſmaading het oog nederſloegen, — niet hooren, dat zy in de ſterkte huns Rykdoms roemden, alsof zy hoopten voor altoos hier te zullen leeven, en het verderf niet te zullen aanſchouwen. —— Wy zouden dan de weldaaden der Voorzienigheid, ons ten vermaak en voordeel geſchonken, door onmaatigheid, ſpil- en doorbrengzugt, niet misbruikt en met voeten getrapt vinden. —— Wy zouden dan niet zien, hongerigen en verlegenen, wagtende aan de deuren des overvloeds, en eindelyk heengezonden, zonder zo veel als de kruimen, die van de tafel vallen, te erlangen. — Wy zouden dan niet zien, dat eerlyke nyverheid onder den last van druk geboogen ging. —— Wy zouden dan niet zien, dat nederige en zedige verdienſte in een vergeeten hoek verſchooven zat, zonder belooning, zonder aanmoediging, zonder onderſtand. —— Zodanige vertooningen zouden ons oog niet treffen, indien de gelukkige Kunst, welke het *Christendom* leer-

aart, en welke de groote Verkondiger van 't zelve, PAULUS, geleerd hadt, algemeen gekend en te werk gesteld wierd; indien allen, die door den Hemel met Middelen gezegend zyn, *wisten Overvloed te hebben.*

Misschien zyn 'er weinigen, die nederigheids en zedigheids genoeg bezitten, om zich als onkundig in deeze weetenschap te beschouwen, of te vermoeden, dat zy, in een luisterryker en overvloediger leevensstand geplaatst, niet in staat zouden weezen om zich daarin met eene voeglyke waardigheid te vertoonen, en de pligten, daaraan verbonden, met lof en gelukkig te volbrengen. Wy zullen, geloof ik, zeldzaam iemand ontmoeten, of hy zou gaarne zyne deugd op die proeve gesteld zien, of die, ten deezen aanziene, een ruimen leevensstand met eenig wantrouwen zou aanvaarden.

Het is, nogthans, zeer verre van eene zo gemaklyke zaak te zyn, als men in 't algemeen onderstelt, onze onschuld te bewaaren te midden van de valstrikken des Voorspoeds, en te beantwoorden aan alle de eischen, welke eer, goeddaadigheid, deugd en Godsdienst op ons hebben, in eenen aanzienlyken leevenskring. Onze Zaligmaaker heeft ons eene treffende afbeelding gegeeven van de bezwaarlykheden, die een staat van wereldlyken overvloed vergezellen, en ons geleeraard, de uiterste om- en voorzigtigheid te gebruiken in zulke leevensomstandigheden; zeggende, *het is gemaklyker voor een kemel, door het oog van eene naald te gaan, dan voor een Ryken om in te gaan in het Koningryk der Hemelen.* — Zy, derhalven, die, door gunst der Hemelsche Voorzienigheid, niet alleen het noodige ten leevensonderhoud hebben, maar ook veele van de aangenaamheden en verkwikkingen deezes leevens te hunner beschikkinge, en die, volgens hunnen leevensrang, welke dezelve ook moge weezen, in overvloed leeven, (want alle de zodanigen mogen gezegd worden *Overvloed te hebben*) zullen my wel willen toestaan, hun voor oogen te houden, op welk eene wyze zy, te midden van hunnen Overvloed, moeten verkeeren.

In de eerste plaatze. Zy, *die weeten Overvloed te hebben*, zullen niet toelaaten, dat de aanwas van hunnen Rykdom hun vervulle met Trotschheid en Zelfsgenoegzaamheid; *niet hooger van zichzelven denken, dan zy behooren te denken.* — Het is een merkteken van een bekrompen en laagen geest, als iemand zich boven maate ver-

Digitized by Google

verheft op den aanwas van zyn tydlyk vermogen; alsof alle weezenlyke verdienſte beſtond in het bezit van veel Gouds of Zilvers; of, als leverde het welhaagen in zyne zaaken een vastgaand bewys op van eene byzondere gunst en goedkeuring des Hemels. Een verſtandig man weet, en een braaf man gevoelt, dat — hoe veel hy ook geſtreeld, geëerd en gevleid wordt door zyne minderen in vermogen — hoe zeer de pragt zyner kleeding, toeſtel en uitwendige vertooning, de oogen der menigte doet ſcheemeren, en hem het voorwerp maakt van hunne bewondering en toejuiching — hy geene weezenlyke verdienſte heeft, dan wegens het geen in zyn hart huisvest, en onverminderd zou blyven, als hy van al dien uitwendigen tooi ontbloot en met geſcheurde kleederen omhangen was; — dat hy de weinige welverlichten en de zaaken onderſcheidenden — in het oog van zyne eigene onpartydige opmerking, en bovenal in dat van den regtvaardigen Regter der Menſchen, alle de bekleedzels van Rykdom en Grootheid *minder zyn dan niets* en *ydelheid*. Hy ziet, dat, met betrekking tot de Eere en Schatten deezer Wereld, *alles allen wedervaart*; *dat de regtvaardigen en godloozen aan een zelfde lot zyn bloot-geſteld*. Indien hy, derhalven, *ryk en de eere van zyn huis groot wordt*, bezielt hem geene ydele opgeblaazenheid, *zich verbeeldende dat hy iets is, wanneer hy niets is*. Hy draagt alle de byhangzels en cieraaden van zyn meer verheven Staat zedig en met welgevalligheid, en verciert dezelve met de ſchoonſte paarl, die immer iemand kan vercieren —— Nederigheid.

Verder. De zodanigen, *die weeten Overvloed te hebben*, zullen nimmer gedoogen, dat de Rykdom al te zeer hunne genegenheden inneeme, of te hooge verwagtingen doe vormen van het geluk daaruit te wagten. *Vermeerderen hunne Rykdommen, zy zetten 'er het hart niet op. Zy zeggen niet tot het Goud, gy zyt myn hoope — of tot het fyn Goud, gy zyt de rotsſteen van myn vertrouwen.* — Niets is 'er, waarvan wy zo veelvuldige en overtuigende proeven bezitten, als van de ongenoegzaamheid des Rykdoms om ons gelukkig te maaken. Dagelyks zien wy, dat geene Bezittingen deezer wereld de fronzels der zorgen van het voorhoofd kunnen doen verdwynen, gemak aan een door pynen gefolterd lichaam ſchenken, of de ſmerten van eenen gewonden geest heelen. —— Dikmaals zien wy de zodanigen, die het vlyt-

tigst en gelukkigst geweest zyn in het bejag van Rykdom, binnen korten tyd beroofd van hunne ſterk nagejaagde en hooggeſchatte bezittingen. En wy hebben de volſtrektſte zekerheid, dat, hoe gelukkig wy ook mogen geweest zyn in het verkrygen en het beſtendig bezitten van ſchatten, de dag welhaast zal aanbreeken, op welken wy al den verzamelden ſchat zullen moeten agterlaaten. Het is, overzulks, eene Les zo wel van Wysheid als van Godsvrugt, *dat zy, die Ryk zyn naar deeze wereld, geen betrouwen moeten ſtellen op de onzekerheid des Ryksdoms; maar op den leevenden* GOD, *die alles ryklyk verleent om te genieten.*

De zodanigen, *die weeten Overvloed te hebben*, zullen desgelyks zorgvuldig weezen, om de zegeningen der Voorzienigheid geregeld en met Maatigheid te gebruiken. — De Algoede heeft, in de daad, het feest der Natuure niet voor ons bereid, op dat wy, gelyk het geval was van den Fabelbeker van TANTALUS, ons geprikkeld zouden voelen door eene ſtaag werkende begeerte tot genot, zonder ons te veroorlooven, hetzelve te neemen. Hy maakt onze tafel ons niet ten valſtrik, door de middelen tot genot ons te laaten geworden, alleen om te beproeven, of wy ons van het gebruik zouden kunnen onthouden. Onze wyze en goede Hemelſche Vader is onbekwaam tot zodanig eene handelwyze; en verre zy het van zyn Geſlachte, Hem dus dwaaslyk te beſchuldigen! Wat onze Maaker ons ſchenkt, mogen — behooren wy te gebruiken. Alle de genoegten te ſmaaken, welke ieder voorwerp, elk ſchepzel, rondsom ons, ons kan verleenen, is overeenkomſtig met den wil van HEM, die ze alle verleende. — Dan, dat men tevens bedenke, hoe het onze Wysheid en ons Belang, en gevolglyk onze Pligt is, de aanprikkeling van lust en drift niet blindeling op te volgen; maar onze Rede te gebruiken, in ons te beſtuuren tot zulk een genot van de goede dingen deezes leevens, als, over het geheel genomen, ons het meeste voordeel ſchenkt. Een aandagtige waarneeming van deezen grondregel zal ons weldra overtuigen, dat alle die buitenſpoorige dierlyke genietingen, welke onze Gezondheid ondermynen, ons Verſtand verzwakken, ons Character bederven, of ons ontzetten van de gelegenheid om onze bezittingen ten nutte van anderen te gebruiken, dwaas zyn, en teffens misdaadig. — Dit gaat even zeer door,

ten

Digitized by Google

ten opzigte van die buitenſpoorigheden, welke uit trotschheid, woelde en eerzugt ontſtaan. Dat niet onderſcheidend en blind ontzag, 't welk het menschdom gewoon geworden is te betoonen aan het uitwendig voorkomen, en die begeerte om voor iemand van betekenis in de wereld aangezien te worden, zo eigen aan het menschlyk hart, hebben dikwyls zwakke zielen aangezet tot het ſtaan na dingen boven hun bereik, door een tpeſtel ter vertoonmaaking aan te neemen, tot welks volduuring zy geen middelen of beleids genoeg bezaten; hierdoor zichzelven beroovende van die geneugten, welke zy onſchuldig en voorzigtig zouden hebben kunnen genieten, en daarenboven zich dompelende in onuitkomelyk jammer. De zodanigen, die aan deeze belachlyke en ſchadelyke geſteltenisſe botvieren, zyn zo verre van geleerd te hebben, *Overvloed te bezitten*, als de zulken, die de zegeningen des Hemels misbruiken, en hunne goederen op de uitbundigſte en ſpoorlooſte wyze doorbrengen. — Dan de Man, *die weet Overvloed te hebben*, zal zorgvuldig deeze dwaalingen vermyden, en zynen Overvloed gebruiken op zulk eene wyze, als dient om zynen geest te verleevendigen, en hem geſchikt te maaken tot het volbrengen der pligten van de Zamenleeving, en het ſmaaken van derzelver genot. — Het zal hem aanſpooren om hartgrondiger dank toe te brengen aan den Oorſprong alles goeds voor zyne weldaaden. Door deeze middelen zal hy teffens uit zyne Bezittingen de vermaaken der zinnen en het genot der genoegelyke zamenwooning — van weldaadigheid en van Godsvrugt ontleenen.

Laaten wy vervolgens het oog ſlaan op de Pligten der zodanigen, *die weeten Overvloed te hebben*, ten aanziene van het Opperweezen, *den Vader der Genade, en den Schenker van alle goede gaven.*

Het gevoel, 't welk boven alle andere ongetwyfeld moet heerſchen in de harten van allen, *die Overvloed hebben*, is Godsdienſtige Dankbaarheid. De armſte en ellendigſte onder de Kinderen der Menſchen zyn niet zonder genoegzaamen grond tot Dankbetooning. Hoe redelyk is het, derhalven, dat zy, die niet alleen de noodwendigheden deezes leevens bezitten, maar ook de gemaakken en geneugten van 't zelve, overvloeijen van Liefde en Dankbaarheid jegens den Oorſprong van alle hunne Genietingen! De minſte opmerking moet ons over-

Digitized by Google

tuigen, dat wy niets bezitten, dan het geen wy ontvangen hebben, — dat, indien 'er iets is, 't welk ons van onze medemenschen onderscheidt, GOD het is, die deeze onderscheiding gemaakt heeft, — dat eene grootere maat van genietingen ons roept tot een hooger maate van dankbaarheid en het aanheffen van vrolyke loftzangen.

Indien wy, derhalven, in aanmerking neemen de byzondere dankgredenen tot Dankbaarheid en Godsvrugt, ontstaande uit een Leevensstand met ruimen Overvloed gezegend, zullen wy eigenaartig verwagten de schitterendste voorbeelden van Godsvrugt aan te treffen onder de zodanigen, die zich in de verheevenste en ruimste leevensomstandigheden bevinden. En nogthans, helaas! hoe veelvuldig zyn de gevallen, die deeze regtmaatige verwagting met luider keele tegenspreeken! Hoe menigmaalen zien wy, dat de Menschen, *wanneer zy gegeten hebben en verzadigd zyn, groote huizen gebouwd en dezelve bewoond hebben*, GOD *vergeeten, die hun gemaakt heeft, en de rotssteen huns heils verfmaaden!* Hoe dikmaals vergeeten zy, die in den dag des noods de armen ten Hemel smeekende ophieven, den Almagtigen in den dag des voorspoeds! — Speuren wy de reden na, waarom de schatting van Godsdienstige Dankerkentenisse, welke wy zo onbetwistbaar verschuldigd zyn, en die het Godvrugtig hart zo natuurlyk en gemaklyk om te betaalen vindt, aan het beste aller Weezens, zo menigmaalen terug gehouden wordt door de zodanigen, van welken men zulks vooral zou mogen verwagten; wy zullen ontwaaren, dat trotschheid, waan, onbedagtzaamheid, en de zorgvuldigheden deezes leevens, alle zamenwerken om dit heilloos en onnatuurlyk gevolg te doen gebooren worden. De verzoekingen, om het Opperweezen in vergetelnisse te stellen, die met den Voorspoed gepaard gaan, zyn, in de daad, zo veelvuldig en sterk, dat zy, die de braafheid hebben om het vast besluit tot tegenstand te houden, en in dien staat een voegelyk bezef bewaaren van de Voorzienigheid en het Godlyk Bestuur, met het hoogste regt gezegd mogen worden, *te weeten Overvloed te hebben.*

De Godsvrugt vordert desgelyks, dat zy, *die Overvloed hebben*, zichzelven moeten aanmerken als door GOD met belangryke Talenten beschonken, van welke zy rekenschap zullen moeten geeven, en verpligt om als goede

de Huisbezorgers met de veelvuldige gunstbetooningen der Voorzienigheid te handelen. — Het is eene wyze schikking des Hemels, dat een Mensch niet voor zichzelven alleen moet leeven, maar het zyne behoort toe te brengen ten algemeenen beste. Zy, derhalven, aan welken GOD eene ruime maate van de goederen deezer Wereld geschonken heeft, behooren in aanmerking te neemen, dat zy verantwoordelyk zyn aan hunnen Heer, wegens het vertrouwen, door Hem in hun gesteld; en dat zy geen grond kunnen hebben om diens goedkeuring te verwagten, indien zy de Talenten, hun verleend, enkel ten hunnen eigen gebruike bekeeren, — indien zy verwaarloozen zich te benaarstigen in het dienstdoen aan hunne Medemenschen, naar gelange van de vermogens en de gelegenheden, welke hun hooger rang en ruimer middelen hun aanbieden. Het is een grondregel der Regtvaardigheid: *Van hem, wien veel gegeeven is, zal veel geëischt worden.* —— Maar de byzondere vordering in deugd, welke men, met reden, van de zodanigen, *die Overvloed hebben*, mag wagten, zal in een helderer daglicht komen, als wy der zodanigen pligt overwegen, ten opzigte van hunne Medemenschen.

Althans zy, *die weeten Overvloed te hebben*, zullen ongetwyfeld vermyden allen trotsch, beledigend en onderdrukkend gedrag, ten opzigte van hunne minderen. Hoogmoed en onkunde mogen somtyds de Ryken en Grooten aanleiding geeven, om de algemeene betrekking, welke 'er tusschen Mensch en Mensch bestaat, te vergeeten, *daar zy allen éénen Vader hebben*, en hunne armer Broeders met smaad en kleinagting te behandelen, alsof zy weezens waren van eenen minderen rang. Ja, hunne zielen mogen tot zo verre verbasterd en bedorven zyn, — zo geheel ontbloot van allen gevoel van menschlykheid en medelyden, dat zy zich in staat bevinden om die lasten te verzwaaren, welke de ysprake der Natuure hun hadt moeten doen verligten, en zo veel mogelyk af te neemen. Dan zodanig eene geaartheid en gedrag strekt ten onwraakbaaren bewyze, of dat dusdanig een Man uit eenen laagen staat tot Rykdom en Magt is opgeklommen, welken hy niet weet op eene voeglyke wyze te bekleeden; of dat hy onder de overheersching gebukt gaat van die laage en zelfzoekende driften, welke tot schande en oneere strekken van den verheeven rang, waarin hy gebooren werd. Allen, die

Digitized by Google

waare Grootheid van ziel bezitten, zullen alle Menſchen met zichzelven gelyk agten, en een leevendig bezef omdraagen, dat een arm man zo veel waare goedheid van hart en uitſteekenheid van Character kan bezitten, en zo hoog ſtaan in de goedkeuring van dat Weezen, *'t welk niet oordeelt naar 't geen voor oogen is, maar een regtmaatig oordeel velt*, als de zodanigen, die in de wereld het grootſte figuur maaken. Zy zullen zo verre weezen van de armen en nooddruftigen te verſmaaden, dat zy alles, wat in hun vermogen is, zullen aanwenden, om derzelver toeſtand draagelyk en gemaklyk te maaken, door hun met zagtheid, vriendlykheid en meewaarigheid te behandelen. Zy zullen niet alleen zich zorgvuldig wagten voor allen misbruik van hunne magt, om hunne minderen te beledigen, maar 'er ook vermaak in vinden, om den overvloed, welken zy genieten, aan te wenden tot verligting en byſtand van den behoeftigen en noodlydenden.

Indien wy niet verder zien dan ons eigen belang, en alleen onderzoeken, welk het voorzigtigſt en voordeeligſt gebruik is, 't welk wy van de Rykdommen deezer wereld kunnen maaken, zullen wy ontdekken, dat geen mensch *weet Overvloed te hebben*, dan hy, die deezen Overvloed aanwendt ten besten zyner Medemenſchen. —— Ten bewyze hiervan mogen wy ons beroepen op de ondervinding der menschlievenden en medelydenden. Gy, wier harten altoos open, wier handen altoos gereed zyn om werken van liefde en barmhartigheid te betoonen; die te raadehouding en voorzigtigheid tot helpſters neemt in het betoon van liefdewerken; zeg — of het vermaak, 't welk gy gevoeld hebt, wanneer gy de armen en behoeftigen van uwe deur verkwikt en vertroost heenen zondt, — wanneer gy het duister verblyf van nederige behoefte en ſtillen kommer opzogt, en daar een tydig en onverzogt gunſtbewys mededeelde, — wanneer gy een tederhartig medelyden gevoelde met, en edelmoedigen byſtand boodt aan menſchen, in onvermydelyken druk gedompeld, — wanneer gy het uwe hebt toegebragt om eerlyk vlytbetoon aan te moedigen en te ondersteunen, — of, wanneer gy de zaak der beledigden, der verdrukten, of van den wees en de weduwe, op u genomen en verdeedigd hebt; — zeg, of het vermaak, 't welk gy gevoelde in zulke daaden van liefde, niet wyd en verre overtrof alle de genoeg-

Digitized by Google

noegdoeningen van eerzugt en hoogmoed, van weelde en brooddronkenheid, van uitgelaatenheid en overdaad? — Heeft niet het volbrengen van menschlievende en edelmoedige daaden uwe harten vervuld met eene onuitſpreeklyke voldoening en vermaak? — Ja, mag ik my verder zelfs niet beroepen op den man, die zich door zelfzoekende en gierige beginzelen laat beheerſchen, en die, over 't algemeen genomen, blind is voor de rampen en doof voor de klagten en verzoeken zyner medemenſchen, of, wanneer medelyden en liefde in eene voorbygaande vlaage zyn hart beroerden, en hem bewoogen tot eenige buitengewoone daad van edelmoedigheid, hy niet beter over zichzelven is voldaan geweest — en over den dag, welken hy, op eene zich dus onderſcheidende wyze, liefderyker dan anders hadt doorgebragt — dan by eenige andere gelegenheid?

Veronderſtelt uzelven beroofd van alle uwe tegenwoordige bezittingen, en gedompeld in eenen ſtaat van afhanglykheid, van behoefte en ellende; welk eene ſoort van bedenkingen zoudt gy wenſchen te maaken, by zulk een wisſellot? Zouden zy niet hierop nederkomen: *Als een oore my hoorde, zo hieldt ze my gelukzalig; als my een ooge zag, zo getuigde ze van my: want ik bevrydde den elendigen, die riep, den wees en die geen helper hadt. De zegen des geenen, die verlooren ging, kwam op my, en het hart der weduwe deed ik vrolyk zingen. Den blinden was ik tot oogen, en den kreupelen was ik tot voeten. Ik was den nooddruftigen een vader, en het geſchil, dat ik niet wist, onderzogt ik.* — Verbeeldt uzelven in de tegenwoordigheid van GOD, den Regter over allen, om de eindelyke vergelding uwer daaden te ontvangen; zoudt gy, in dien toeſtand, u niet verheugen op de bedenking, *dat gy ryk geweest zyt in goede werken, gereed om mede te deelen aan de behoeftigen, en goeden voorraad voor uzelven wegleggende, als den grondſlag voor het toekomende, op dat gy het eeuwig leeven moogt ontvangen?* — Zoudt gy het geen onuitſpreekelyk hoog geluk rekenen, eene reeks menschlievende en weldaadige bedryven, door u verrigt jegens uwe arme en behoeftige medeſchepzelen op aarde, aan het licht gebragt te zien, en goedgekeurd door uwen Regter, om toegelaaten te worden in het eeuwigduurend verblyf der Braaven en Goeden, *die rusten van hunnen arbeid, en wier werken hun navolgen?* — *Indien*

Digitized by Google

gy dan Overvloed hebt, geeft aalmoesſen; zo zult gy eenen goeden ſchat voor uzelven opleggen tegen den dag der behoefte!

In 't algemeen, de ſom van onzen Pligt, in eenen ſtaat van Voorſpoed en Overvloed, komt hierop neder: Dat wy nederig en gemaatigd zyn — niet vertrouwen op den wankelen Rykdom — de Schatten met dankbaarheid ontvangen als de giften des Hemels, en 'er gebruik van maaken als Talenten aan onze zorge toevertrouwd door den Heer van alles — afſtand doen van trotschheid, onregtvaardigheid en verdrukking — vermaak ſcheppen in alles goeds te doen, 't welk in onze magt ſtaat. —— Indien wy deeze regels aandagtig waarneemen, mogen wy met regt de taal van Apostel PAULUS de onze maaken: *Ik weet Overvloed te hebben!* — En wanneer wy hier naamaals zullen worden opgeroepen, om rekenſchap te doen van de aan ons toevertrouwde goederen, zal deeze goedkeuring ons deel weezen: *Wel gy goede en getrouwe Dienstknegt, gaat in in de vreugde uws Heeren!*

OVER HET AFWISSELEND GEBRUIK VAN HET GEWOON PLANTEN LOOGZOUT EN DE OPIUM, IN HEVIGE STUIPTREKKINGEN. Door D. HEILBRON C. Z., *practizeerend Geneesheer te Amſterdam.*

Hoe zeer het aan de ééne zyde in den Beoefenenden Geneesheer zeer te mispryzen is, wanneer hy, in een tyd, in welken door de buitenlandſche Geneeskundigen zoo meenigvuldige nieuwe geneeswyzen en geneesmiddelen worden voorgeſteld, alleen uit eene overdrevene zucht tot nieuwigheden, iedere zoo genoemde nieuwe ontdekking, iedere uitgebazuinde geneeswyze terſtond omhelst, en zonder een allernauwkeurigst onderzoek by het ziekbed navolgt, zoo is het echter aan de andere zyde voor het lydend menschdom niet minder nadelig, byaldien men, uit eene al te ſterke verkleefdheid aan het oude, of aan een byzonder *Systhema*, al het nieuwe verwerpt, en dit juist, om dat het *nieuw* is. Ieder Geneeskundige, die geen vreemdeling is in de vorderingen, welke zedert weinige jaaren in alle takken der

Digitized by Google

der Geneeskunde, en byzonderlyk in het uitoeffenende gedeelte derzelve, gemaakt zyn, en de in dezen zoo zeer te pas komende middenweg bewandelt, zal, wel is waar, zig meer dan eens, by het aanwenden van zoogenaamde nieuwe middelen, in zyne verwagting merkelyk te leur gesteld vinden; maar hy zal ook daarentegen ongetwyffeld overtuigd zyn van het belangryke der nieuwe ontdekkingen, wanneer men 'er een goed gebruik van weet te maken, en van derzelver heilzaame gevolgen aan het ziekbed, vooral in zoodanige gevallen, in welken de gewoone Geneeswyze onvoldoende, of het gevaar zeer dringend geweest is.

Nog zeer kort geleden heb ik het genoegen gehad, om zulks door een zeer levendig voorbeeld bevestigd te zien, en ik heb het niet ondienstig geoordeeld; om myne gedaane waarneming door middel van dit geächt Tydschrift algemeen bekend te maken.

Eenigen tyd geleden heeft Dr. W. A. STUTS eene nieuwe geneeswyze van den zoo met recht gevreesden *Tetanus traumaticus* bekend gemaakt, welke bestaat, in den lyder voorreerst in een laauw half bad te plaatsen, het welk uit eene gewoone loog van houtasschè bestaat, waar in, naar vereisch der omstandigheden, nog één of twee oncen bytend planten loogzout (*Lapis causticus*) zyn opgelost, en vervolgens in eene beurtelingsche toedieninng van het gewone planten loogzout (*Sal tartari*) en de *opium* (*). Deze op de proeven *over de geterade Spier en Zenuwvezel* van den alom beroemden HUMBOLDT berustende, en met eene zoo gelukkige uitkomst bekroonde Geneeswyze, is niet alleen reeds op zig zelve van zeer veel gewicht, daar het algemeen bekend is, hoe moeijelyk deze zoo gevaarlyke ziekte, door de tot nog toe gebruikelyke geneeswyze, weggenomen kan worden, maar heeft ook reeds tot meerdere heilzaame overwegingen aanleiding gegeven. — De door zyne Schriften bekende Dr. FAUST wil, dat men, volgens

(*) De aankondiging dezer nieuwe, en, volgens den schyn, zekere geneeswyze, benevens eenige Theoretische denkbeelden, en daar toe behoorende waarnemingen, vindt men in de *Medicinische Chirurgische Zeitung* van Pr. HARTENKEIL, voor het jaar 1800, No. 6, van welke men een kort, doch zakelyk, uittrekscl kan vinden in den *Algemeenen Kunst- en Letterbode* van 11 July l. l.

gens de door hem (en misschien niet zonder grond) vooronderstelde *analogie* tusschen den *Tetanus* en de *Watervrees*, die geneeswyze ook in de laatstgemelde ziekte zoude behooren aan te wenden, en belooft zig hier van de beste gevolgen (*). Dr. STUTS zelve geeft ook eenige nadere proeven op van zyne aangeprezene geneeswyze, en voegt daar by eenige Theoretische bedenkingen, om die geneeswyze ook in andere ziekten te beproeven (†).

Eindelyk heeft de Hoogleeraar BRUNNINGHAUSEN, te *Wurtsburg*, deze geneeswyze nog verder uitgestrekt, en 'er de allerheilzaamste gevolgen in stuiptrekkingen van gezien. In eenen brief aan meergemelden Dr. STUTS meldt de evengenoemde Hoogleeraar (‡), dat hy by eene zwangere twintigjarige Vrouw, welke in de zevende maand allerhevigste stuipen kreeg, die door geene der gewoone middelen tot wyken te brengen waren, en zelfs zoo hoog liepen, dat men den aanstaanden dood der Lyderes als zeker beschouwde, en reeds by voorraad toestel maakte tot de Keizerlyke Snede, om het kind te redden, de gemelde geneeswyze in het werk stelde, hebbende haar het éene uur eene oplosing van het *Sal tartari*, en het andere uur tien droppels *Laudanum liquidum* laten gebruiken, daarby een loogzoutig clysteer, en (in plaats van een bad) omslagen van doeken in eene oplosing van den *Lapis causticus* laten toedienen; *en*, laat hy hier op volgen, *hebbe ik immer eene spoedige en verrassende uitwerking van eene geneeswyze gezien, het was zeker in het tegenwoordig geval*; de stuipen hielden terstond op; de Vrouw kreeg weeën en baarde gelukkig, zonder de minste stuipagtige beweging; zelfs het kind, dat schyndood gebooren wierd, herstelde zig ook. Een uur na de verlosing kwamen de stuiptrekkingen met dezelfde hevigheid weder te voorschyn, wierden echter even zoo spoedig door gemelde geneeswyze weggenomen, waar na zy volkomen wegbleven, en de zwakke Lyderes ook volmaakt hersteld wierd.

Deze waarneming (§) door den Heer STUTS met eeni-

(*) Men zie evengemelde *M. C. Zeitung*, No. 32.
(†) Ibidem No. 19.
(‡) Ibid. in de bydragen tot No. 69.
(§) In den eersten opslag schynt de waarneming van den Hoogl.

Digitized by Google

eenigen van denzelfden aart bevestigd, gevoegd by de vroegere aanteekeningen der Artsen over het nut der loogzouten, en wel byzonder van de plant-loogzouten in krampagtige ziekten (*), spoorde my aan, om in voorkoomende gevallen van dien aart dezelve geneeswyze te beproeven; waar toe ik my des te meer bevoegd, en zelfs verplicht achtte, daar ik by ondervinding weet (en welke Geneesheer heeft dit niet gezien?) hoe onvermogend de gewone middelen dikwerf in die gevallen zyn, en hoe meenigmalen de lyder al zeer spoedig het slachtoffer van zoodanigen hevigen aanval worden kan.

Het geval wilde, dat ik gelegenheid kreeg, deze geneeswyze in het werk te stellen, en men zie de uitkomst.

Op Zondag den 14 December l. l. wierd ik gevraagd by eene Juffr. A....., die volgens berichten een zeer gevoelig Zenuwgestel had, en na eene sterke gemoedsaandoening in hevige stuiptrekkingen gevallen was, zoo als ik de Lyderesse ook met buitengewone sterke aanvallen aantrof. Na eenige in dergelyke gevallen gewone in- en uitwendige middelen te vergeefsch beproefd te hebben, en vreezende, dat de Lyderesse, die reeds zeer verzwakt was, door eene kort te vooren doorgestaane ziekte, in een onherstelbaar gevaar zoude kunnen geraken, applicerde ik de bovengemelde geneeswyze, en wel op deze manier. Ik liet een drachma *Sal tartari* in 2 oncen water oplossen; van deze oplosfing liet ik het eene uur de helft nemen, en het andere uur tien drop-

Hoogl. BRUNNINGHAUSEN iets tegenstrydigs in zig te bevatten met de eerstgemelde van den Heer STUTS in den *Tetanus*, daar 'er werkelyk, althans voor het uiterlyke, een aanmerkelyk onderscheid plaats heeft tusschen den *Tetanus* en *convulsien*; doch deze zwarigheid is, ingevolge de op deze waarneming volgende aanmerkingen, aan beide die Schryvers niet ontglipt, en wordt door dezelven ook eenigermaten opgelost, 't welk ik echter onaangeroerd zal laten, daar beide die Heeren beloofd hebben, om, in het algemeen gelezen wordende *Journal* van HUFELAND, in het uitgebreide over deze stoffe te handelen.

(*) Men zie onder anderen de waarnemingen van MICHAËLS, in het *Journal* van HUFELAND, IIde Deel 2de Stuk, bladz. 344.

Digitized by Google

droppels *Laudanum liquidum*; daar by liet ik eene goede hoeveelheid potasch in laauw water ſmelten, en de daar in gedoopte doeken op den buik leggen; en welk was het gevolg? Even als de Hoogl. BRUNNINGHAUSEN kan ik met recht zeggen, *dat ik nooit een meer in het oog lopende uitwerking eener geneeswyze gezien hebbe.* Tot bewondering van de omſtanders en van my zelven, hielden de aanvallen, die 6 a 7 uuren, aanhoudend met de grootſte hevigheid, gewoed hadden, korten tyd na de aanwending dier middelen geheel op, en de Lyderesſe ſcheen, behalven de terug gebleevene zwakheid, geheel herſteld; evenwel gebeurde het zelfde, het welk men hier boven in de waarneming van den Hoogl. BRUNNINGHAUSEN gelezen heeft, en het welk misſchien wel eene nadere overweging verdient. In den nacht, namelyk, kwamen de toevallen terug, die echter ook, op de herhaalde aanwending der bovengemelde middelen, wederom ſpoedig verdweenen, waar na de Lyderes niets meer van dien aart gevoelde, zoo als zy thans ook door verſterkende middelen, als anderzins, volkomen herſteld is.

Offchoon nu de hier medegedeelde waarnemingen van de goede gevolgen der aangewende geneeswyze in hevige ſtuiptrekkingen te weinig in getal zyn, om die geneeswyze als onmisbaar te beſchouwen, en het ook bovendien, de zaak uit een Pathologisch oogpunt beſchouwd, niet waarſchynlyk is, dat men hier door eene grondige geneezing der Zenuwziekten zoude kunnen daarſtellen, (uitgenomen misſchien wanneer de Zenuwtoevallen alleen gevolgen van gemoedsbewegingen zyn,) zoo ſchynt het aanwenden dier middelen my evenwel de aandacht der Artſen overwaardig te zyn, al ware het alleen, dat men dezelven als verzachtende beſchouwde, en daar door in ſtaat geſteld wierd, om, door het afbreken van den aanval, den noodigen tyd te winnen, om de grondige geneeswyze tegen de oorſpronkelyke oorzaak te kunnen bewerkſtelligen.

WAAR-

Digitized by Google

WAARNEEMING WEGENS EENE DOOR KUNST GEMAAKTE *Pupil* (OOGAPPEL), GEOPEND ALLERNAAST DE *Sclerotica*, DOOR DEN BURGER DEMOURS, *Lid van de oude Medicynſche Faculteit van Parys, en Oculist* (*). Voorgeleezen in het *Inſtitut National*, den 15 en 21 Juny 1800.

(Uit het *Journal de Médecine* van *Parys*.)

„De Heer W. VAN SPAAN van *Biljoen*, die ons dit Stukje (ten einde 'er ons en onze Landgenooten dienst mede te doen) gunſtig mededeelde, heeft „aan het huis van den *Oculist* DEMOURS, te *Parys*, „den Burger SAUVAGES onlangs gezien, en, benevens „den eerstgemelden, wegens de in dit Stukje vermelde „operatie, geſproken; terwyl zyn Ed. zig, nopens de „waarheid van het verhaal, overtuigend verzekerd „heeft, onder anderen, door den herſtelden Blinden „een Dagblad (even te vooren van de pers gekomen) „te doen leezen, het welk hy, met behulp van een „bol glas, zeer vlug en naauwkeurig verrigtte.

10 December 1800. Vertaaler."

* *

De Burger SAUVAGES, van *Ham*, in het Departement van de *Somme*, ondervond, in den ouderdom van 22 jaaren, ſterke en herhaalde oogöntſteekingen, verzeld van verzweeringen in het *Hoornvlies*, waar by verſcheide reizen het waterachtig vogt uit elk oog liep, en welke gevolgd wierden door verdonkering van het geheele *Hoornvlies* van het regter oog, en van vier vyfde gedeelten van dat van het linker oog. De *Iris* van

(*) De Burger SAUVAGES, die geduurende den loop van het 9de en 10de Jaar in het huis van den Burger DEMOURS, in de Straat *Mazarine*, No. 1578, zal gelogeerd zyn, is gaarne gereed om aan de nieuwsgierigheid van die geenen te voldoen, die zig zelven willen verzekeren, dat hy, met geheel witte en misvormde oogen, zeer goed kan zien te leezen.

Digitized by Google

van ieder oog bleef gehecht aan de holle oppervlakte van het *Hoornvlies*. 'Er beſtond by gevolg in 't geheel geen waterachtig vogt meer; en de Lyder was, geduurende vier jaaren, in den ſtaat van de volkomenſte blindheid, niettegenſtaande de aanwending der beproefdſte geneesmiddelen.

Het regter oog zig onherſtelbaar vertoonende, viel ik op de gedachte, om een kunſtige *Pupil* te maaken, aan het bovenſte en zydelyk uitwendige deel der *Iris* van het linker oog, allernaast de *Sclerotica*, de eenigſte plaats, alwaar het *Hoornvlies* nog eenige doorſchynendheid behouden had.

Den 26 Germinal, het 5de Jaar, (16 April 1797) bragt ik een *Cataract-mesje* in het doorſchynende *Hoornvlies*, en in de *Iris*, allernaast de *Sclerotica*, in acht neemende, de opening in de *Iris* een weinig laager te maaken, dan die van het *Hoornvlies*, ten einde te vermyden, dat het gezigt, door het lidteken, 't welk deze inſnyding in het *Hoornvlies* moest nalaaten, naderhand niet zou gehinderd worden. Ik bragt vervolgens in deze opening een der bladen van een zeer dunne Schaar, dezelve een weinig in het *glasachtig vogt* indringende. Het andere blad wierd tuſſchen het *Hoornvlies* en de *Iris* gebragt, en op deze plaats, niet digt aan de holle oppervlakte van het *Hoornvlies*, gevestigd. Ik ligtte vervolgens een klein lapje van de *Iris*, ter grootte en gedaante byna van een *Zuuringzaadkorreltje*, door twee inſnydingen met de Schaar, uit het oog, en op het oogenblik was het gezigt herſteld.

Deze, door kunst gemaakte, *Pupil* is zedert meer dan drie jaaren in ſtand gebleven, en niets ſchynt te doen vreezen, dat zy zig ſluiten kan.

De Lichtſtraalen komen onmiddelyk in het *Glasachtige Lichaam*, zonder het *Cristallyne Lichaam* te doorkruiſen, 't welk zig niet tot aan de gemaakte opening uitſtrekt; en daarenboven is het hoogstwaarſchynelyk, dat het *Cristallyne Lichaam* in zyn kasje verdonkerd is, van wegen de groote wanorde, die alle de deelen van het oog door de verettering ondergaan hebben; ook is het gezigt beter, door behulp van een *Cataract-glas*, waar mede de Burger SAUVAGES zeer gemakkelyk leest. Dit glas is een der bolſte, waar van zig die geenen, welke de operatie van de *Cataract* ondergaan hebben, gewoonlyk bedienen; het geen zonder eenigen twyfel

fel bewyst, dat het *Cristallyne Lichaam* in dat oog van geen nut is.

Deze Waarneeming kan ter aanmoediging verſtrekken, om de Kunstbewerking, in zommige gevallen, alwaar geen hoop meer overig is, te beproeven. Men kan zig gemakkelyk verzekeren, door de beſchouwing der oogen van den Burger SAUVAGES, thans in de tegenwoordigheid der Vergadering van het *Inſtitut National*, dat alle die geenen, die hy te vooren geraadpleegd had, en die hem eenpaarig als een onherſtelbaaren blinden beſchouwd hadden, (in welk gevoelen ik ook verkeerde) tot deze oordeelvelling grond hadden.

Men vindt by verſcheide Schryvers voorbeelden van *Pupillen*, die door verſchillende oorzaaken geſloten waren, en door eene Operatie geopend wierden. Zulks is door CHESELDEN en anderen gedaan.

De *Iris* maakt zig ook zomtyds van de *Sclerotica* en van de *Choroidea* los, of ſcheurt zig, door 't uitwerkſel van een ſlag, of door verzweering van het *Hoornvlies*, waar mede zy zig verbonden heeft, af; en 'er zyn waarneemingen van dat zoort, die de herſtelling van het gezigt door ſoortgelyke nieuwe *Pupillen* bewyzen, ondanks de volkomene toeſluiting der natuurlyke *Pupil*. Ik heb verſcheide van deze losrukkingen der *Iris* gezien. Zomtyds ben ik verpligt geweest, in het doen van de operatie der *Cataract*, dezelve door eene opening, die ik in de *Iris* maakte, te doen uitkomen, wanneer dit vlies aan het beursje van het *Cristallyne Lichaam* vastgehecht was, en 'er is in zommigen een nieuwe *Pupil* uit ontſtaan, die na de toeſluiting der oude gebleven, en aan het gezigt van voldoend nut geweest is.

Op een anderen tyd heb ik gezien, dat het *Cristallyne Lichaam* de *Iris* afſcheurde van de *Sclerotica*, aan haar onderſte gedeelte, en door deze opening uitkwam; welke opening in wezen bleef, en eene door kunst gemaakte *Pupil* vormde. Mejuffrouw DE CHAMBELLAN had geduurende zeventien jaaren een *Cataract* in het regter oog, die zig zo ſterk vastgehecht had, dat, geduurende de operatie, die ik, den 2 October 1787, in tegenwoordigheid van den Burger SABATIER deed, het *Cristallyne Lichaam*, in plaats van door de *Pupil* uit te gaan, de *Iris* van de *Sclerotica* aan haar benedenſte gedeelte losmaakte, en ik bevorderde zyne ontlasting langs deze

Digitized by Google

opening, na vooraf hieromtrent het gevoelen van den Burger SABATIER ingenomen te hebben. Deze nieuwe *Pupil* is in wezen gebleven; en terwyl de oude verward gebleven is, door de verduistering van de *Capſula Lentis Cryſtallinæ*, heeft Mejuffrouw DE CHAMBELLAN, zedert dien tyd, door deze kruiswyze opening, zeer wel gezien, terwyl het andere oog haar tot niets diende.

Maar men heeft nog geen kleine opening in de *Iris*, allernaast de *Sclerotica*, gemaakt, wanneer het oog van waterachtig vogt geheel beroofd was, en de *Iris* op de holle oppervlakte van het *Hoornvlies* was vastgehecht, en wanneer maar alleen een vyfde gedeelte der oppervlakte van het *Hoornvlies*, by de *Sclerotica*, doorſchynend was.

Ik heb dikwyls eene opening in dit zelfde deel der *Iris* gemaakt, zedert dat ik deze operatie aan den Burger SAUVAGES gedaan heb; maar om deze handelwyze aan het onderzoek van het *Inſtitut National*, en van het Geneeskundig Genootſchap, te onderwerpen, heb ik het nodig geoordeeld, eenigen tyd te laaten verloopen, op dat men niet zoude kunnen vreezen voor de fluiting dezer opening; eene vrees, welke de kleinheid der opening in de *Iris* veroorzaakt, door de engheid der plaats, welke ik had, om de operatie te doen.

Ik ben voorneemens, om in de *Iris* ook eene nieuwe opening te maaken, tusſchen den rand van het *Cryſtallyne Lichaam* en de *Sclerotica*, niet alleen in het geval, het welk ongeneeslyk geoordeeld is, als dat van den Burger SAUVAGES, mits dat het *Hoornvlies* eenige doorſchynendheid in een gedeelte van zyne oppervlakte behouden heeft, maar ook wanneer de doorgang der lichtſtraalen belet wordt, 't zy door een lidteken in het midden van het *Hoornvlies*, 't zy door vastkleeving der randen van de *Iris* aan de *Capſula Lentis Cryſtallinæ*, 't zy door verdikking of verduistering van dit vlies, en zelfs van het *Cryſtallyne Lichaam*, wanneer de kleinheid van de *Pupil*, of eenige andere oorzaak, de uitneeming van het *Cryſtallyne Lichaam* al te moeijelyk maakt.

De lichtſtraalen, in 't oog vallende, ondergaan een eerſte *refractie* (ſtraalbreeking), wanneer zy uit de lucht in het doorſchynende *Hoornvlies* en waterachtig vogt komen. Eene veel grootere ondergaan zy, wanneer

Digitized by Google

neer zy door het *Cristallyne Lichaam* gaan. Eindelyk de afwisselende zamentrekking en verwydering van de opening der *Iris*, bekend onder den naam van *Pupil* of oogäppel, laaten alleen in het binnenste van het werktuig eene genoegzaame hoeveelheid van lichtstraalen binnengaan, om het beeld van het voorwerp op eene duidelyke wyze, op de *Retina* te doen afbeelden. Men weet, dat deze opening zig verwydert, by een middenmaatig licht, en zig sluit, wanneer men 't oog aan een heider of sterker licht blootstelt.

Hetgeen men in den uitslag, welke den Burger SAUVAGES ten deel is gewonden, moet bewonderen, is, dat hy een persoon op vyftig schreden herkent, en dat zyn gezigt zeer zuiver is, niettegenstaande het gebrek van beweeging zyner zeer kleine, door kunst gemaakte, *Pupil*; ondanks de verwydering derzelve van het middenpunt des oogbols; ondanks de volstrekte afweezigheid van het *waterachtig vogt* van het oog, en niettegenstaande de vernietiging van de bolle oppervlakte van het *Hoornvlies*, 't welk, herhaalde reizen door verschillende verzweeringen doorboord, en met witte lidtekens bedekt gebleven zynde, in vier vyfde deelen van zyne oppervlakte, zig een weinig plat bevindt, zelfs in dat gedeelte, dat doorschynend gebleven is.

INSTITUT NATIONAL VAN WETENSCHAPPEN EN KUNSTEN.

Extract uit de Registers der Classis, in de Zitting van den 11 *Messidor*, 8*ste Jaar*, (30 Juny 1800.)

Een Lid, uit naam van de Commissie (*), leest het Rapport, waar van het Uittrekzel luidt als volgt:

De Burger DEMOURS, Lid van de oude Medicynsche Faculteit van Parys, heeft in de Classis, in een van haare laatste Zittingen, geleezen eene Waarneeming van eene *Pupil*, welke hy door kunst gemaakt heeft, in een geval van volstrekte blindheid, veroorzaakt door de verduistering van het *Hoornvlies*, en heeft aan dezelve het voorwerp dezer Waarneeming vertoond, dewelke, zedert drie jaaren, na dat deze Operatie aan hem uit-

(*) Bestaande uit de Burgers CUVIER en SABATIER.

Digitized by Google

uitgevoerd is, niet alleen het onwaardeerbaar voordeel geniet, van genoegzaam te zien, om alleen te gaan, maar ook om volmaakt de voorwerpen te kunnen onderscheiden, welke hy nodig heeft te kennen, en met gemak door middel van *Cataract-glazen* te leezen.

Deze Burger had het gezigt verlooren, door eene oogöntsteeking op beide de oogen, waar op verzweeringen der *Cornea*, uitvloeijing van het waterachtige vogt, eene byna geheele vasthechting van de *Iris* aan het *Hoornvlies*, en eene verduistering van het laatstgemelde vlies gevolgd waren, zodanig, dat de doorgang van het licht 'er geheel door belemmerd wierd. 'Er bleef egter eene kleine tusschenruimte over, aan het bovenste en uitwendige deel van het *Hoornvlies* des linker oogs, welke toeliet, het aangrenzend deel der *Iris* te zien.

De Burger DEMOURS heeft gedacht, dat, wanneer hy eene opening hier ter plaatze maakte, het mogelyk zou zyn, den Lyder een weinig gezigt hier door te bezorgen. In gevolge hiervan bragt hy een *Cataractmesje* naar binnen, door de *Cornea;* vervolgens langs deze gemaakte wonde, een zeer dunne Schaar, waar van hy een blad gebragt heeft achter de *Iris*, en het andere voor dat vlies, 't geen maar, zonder aanhechting, tegen de *Cornea* lag; voorts heeft hy een lapje van de *Iris*, ter grootte byna van een *Zuuringzaadkorreltje*, uit het oog weggenomen. Het gezigt was op het oogenblik hersteld, en de door kunst gemaakte *Pupil* is tot nu toe in wezen gebleven, met dezelfde uitgebreidheid, zonder iets van haare grootte te verliezen.

Men had de *Iris* geopend, in gevallen waar de *Pupil* geheel gesloten was. CHESELDEN en JANIN hebben deze Operatie op verscheide perzoonen gedaan; maar het *Hoornvlies* was gezond, en niet vastgehecht met de de *Iris*, en zy hebben dit vlies in zyn middon, vlak tegenover de *Lens Cryſtallinâ*, doorboord; in welke gevallen JANIN ook altyd eene *Cataract* gevonden heeft, die hy vervolgens op de gewoone wyze wegnam. In gemelde geval van SAUVAGES, in tegendeel, had het oog geen doorschynendheid behouden; maar het *Hoornvlies* was met eene zeer dikke vlek bedekt, en 'er was eene byna geheele vasthechting van het achterste gedeelte tot aan het voorste van de *Iris;* de eenige geringe doorschynendheid, die 'er overgebleeven was, bespeurde men

men aan één der randen van de *Cornea*. Men kon daarenboven vreezen, dat eene door kunst gemaakte *Pupil*, in eene plaats, zoo verre verwyderd van die, welke aan de natuurlyke beantwoordt, van geen groot nut voor den Lyder zyn zoude. Deze moeijelykheden hebben den Burger DEMOURS niet te rug gehouden; de laatste, voornamelyk, heeft hem geen aandacht waardig toegeſcheenen, om dat hy meermaalen gezien heeft, dat de *Iris* losging in een gedeelte van haaren omtrek, om aan het *Cristallyne Lichaam*, in de operatie van de *Cataract*, eenen weg te baanen, wanneer de te zeer gedrukte *Pupil* zig aankantte tegen den uitgang van dat lichaam, en dat deze nieuwe *Pupil* zeer wel in ſtand bleef, en zeer wel tot het gezigt diende. De Claſſis heeft den goeden uitſlag dezer operatie gunſtig beoordeeld.

In gevolge van dien oordeelen wy, dat zy de Waarneeming, die de Burger DEMOURS haar aangeboden heeft, moet aanneemen, bewaaren, en bekend maaken, als inhoudende eene belangryke ontdekking, welke de grenzen der Geneeskunde verre te buiten gaat.

Gedaan in het Nationaale Paleis van Weetenſchappen en Kunſten, den 11 Meſſidor, 8ſte Jaar, (30 Juny 1800.)

Was geteekend CUVIER.
SABATIER.

De Claſſis keurt het Rapport goed, en neemt de beſluiten daar over aan.

Bekrachtigd conform het Origineele.

Parys, den 13 Meſſidor, 8ſte Jaar, (2 July 1800.)

Was getekend DELAMBRE, *Secretaris.*

Extract uit het Rapport, gedaan aan het Geneeskundig Genootſchap, door ROUSSILLE-CHAMSERU, *Lid van de oude Faculteit der Geneeskunde van Parys, Geneesheer en Oculist, wegens de Waarneeming van* DEMOURS, *betrekkelyk eene door kunst gemaakte Pupil.*

De Waarneeming, door den Burger DEMOURS geleezen in de Zitting van het Geneeskundig Genootſchap, van den 2 Meſſidor, 8ſte Jaar, (21 Juny 1800)

Digitized by Google

is met veel belangneeming aangehoord. De Burger SAUVAGES, aan wien het hem gelukt is, eene nieuwe *Pupil* in het linker oog te maaken, aan het bovenſte en zydelyke uitwendige deel der *Iris*, by de ſchyf van het *Hoornvlies*, is naauwkeurig geëxamineerd door verſcheide Leden, die in ſtaat waren, om de bezwaarlykheid der hulpmiddelen te beoordeelen, welke aan dit oog konden worden toegebragt, zo wel als de onherſtelbaare wanorde van het regter oog. In het beſchouwen van den omtrek van het *Hoornvlies* in het geopereerde oog, dat meerendeels ondoorſchynende was geworden, heeft men alleen, aan den bovenkant en naar den ſlaap van het hoofd, een plekje kunnen ontdekken, dat eenige doorſchynendheid had behouden, en dat toeliet, een gezond gedeelte der *Iris* of *Uvea* te beſchouwen, genoegzaam verwyderd van dat geene, 't welk vernietigd, of ineengeſmolten was met de deelen, die voorheen tot verettering waren overgegaan.

Ik beſluit, dat de Operatie, door den Burger DEMOURS uitgevonden, nieuw is, daar in, dat zy beſtaat in het maaken van eene nieuwe *Pupil*, in een ſtaat van eene zeer zamengeſtelde en anders onherſtelbaare oogziekte, en in een punt van de *Iris*, zeer naby de *Sclerotica*, alwaar tot nog toe niemand in de gedachten gekomen is, om een nieuwe *Pupil* te maaken.

Was getekend ROUSSILLE-CHAMSERU.

A. Klein lidteken op het *Hoornvlies*, allernaast de *Sclerotica*, veroorzaakt door het *Cataract-mesje*, 't welk 'er van boven naar beneden ingebragt is.

B. Het *Hoornvlies*, in vier vyfde deelen van zyne oppervlakte wit geworden, doorzaaid met aderſpattige vaatjes, en ineengeſmolten met vier vyfde deelen der uitgeſtrektheid van de *Iris*.

C. De door de Operatie gemaakte *Pupil*.

BE-

Digitized by Google

Digitized by Google

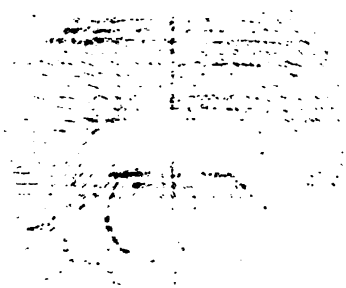

Digitized by Google

BEDENKINGEN, WEGENS DE MOGELYKE ONTMOETING TUSSCHEN ONZE AARDE EN EEN COMEET.

(Ontleend uit *Expoſition du Syſteme de Monde*, *par* PIERRE SIMON DE LA PLACE.)

De vrees, ingeboezemd door het verſchynen der Comeeten, voortyds zo groot, is by alle eenigzins Hemelloopkundigen, ten deezen dage, verdweenen; zy beſchouwen die verſchynzels met het zelfde oog, met dezelfde gerustheid, als andere Hemellichten, en merken ze geenzins aan als voorboden, door derzelver verſchyning, naakend onheil den Aardbewooneren ſpellende.

Doch men is door deeze meerdere kundigheid niet van alle vrees, door de Comeeten ingeboezemd, ontheeven. Men begrypt, dat van het groote en ons onbekende aantal, die in allerlei rigtingen ons Planeetſtelzel doorkruiſen, wel eens één de Aarde zou kunnen raaken; —— doch zy gaan ons zo ſchielyk voorby, dat de uitwerkzels van derzelver aantrekkingskragt niet te vreezen zyn. Het is alleen door tegen onzen Aardbol aan te botzen, dat zy hier verwoestingen kunnen aanrigten: maar dusdanig een ſchok, ſchoon mogelyk, is in het verloop van eene eeuw tyds in eene zeer geringe maate waarſchynlyk. Dat twee Lichaamen, zo klein in vergelyking met het ongemeeten ruim, waarin zy omloopen, tegen elkander zouden aanbotzen, vordert een zamenloop van omſtandigheden, voor welken wy geene reden hebben om met grond eenige vrees op te vatten. Niettemin mag de geringe waarſchynlykheid van zulk eene ontmoeting, als men een verloop van eeuwen by elkander rekent, eenige beduidenheid krygen. De uitwerkzels van zodanig een ſchok op de Aarde kan men zich ligt verbeelden. De as en de omwenteling veranderen; de Zeeën verlaaten haare oude beddingen, om naar den nieuwen Equator te ſnellen; een groot aantal Menſchen en Dieren moet omkomen in dien algemeenen watervloed, of verlooren gaan door den geweldigen ſchok, dien de Aarde ontvangt; geheele landen worden

Digitized by Google

omgekeerd; en alle de gedenkteekens van 's menschen vlytbetoon en kunst over hoop geworpen. — Zulk eene omkeering zou uit den schok eener deeze Aarde ontmoetende Comeet te duchten weezen.

BESCHRYVING VAN DE TEGENWOORDIGE STAD ALEXANDRIE, IN EGYPTE.

(Ontleend uit C. S. SONNINI's *Voyage dans la Haute et Basse Egipte.* Te *Parys*, in 1799, in drie Deelen, met één Deel *Plaaten*, uitgegeeven.)

De nieuwe Stad *Alexandrie* is gebouwd, althans voor het grootste gedeelte, op den oever der zee. De Huizen, gelyk alle in de *Levant*, hebben platte daken. Geene venſters ziet men in dezelve; en de openingen, die derzelver plaats bekleeden, zyn, voor het grootſte gedeelte, bezet met een uitſteekend latwerk van hout, van onderſcheide gedaante, en zo digt, dat het licht 'er ter naauwer noode doorbreeke. In deeze landen zyn, meer dan elders, zodanige uitvindingen, die het Huis in eene Gevangenis hervormen, weezenlyke *Jalouſien.* Het is door dit maakzel van hout, en somtyds ook van yzer, niet zelden fraai gewerkt, dat de Schoonen mogen zien, wat 'er buiten omgaat, doch altoos verſtooken van het voorregt om gezien te worden. Het is in dien ſtaat van hooplooze afzondering, dat zy, wel verre van de hulde te ontvangen, welke de Natuur vordert dat toegebragt worde aan elk weezen met gevoeligheid beſchonken, niets ontmoeten dan ſmaad en mishandeling; het is daar, met één woord, dat een gedeelte des Menschlyken Geſlachts, het haatlyk regt van den Sterkſten misbruikende, het andere gedeelte in eene vernederende ſlaavernij houdt — dat gedeelte, welks bekoorlykheden alleen het vermogen behoorden te hebben om de ſtugge ſtroefheid haarer wreede dwingelanden te leenigen.

De naauwe en ſlegt geſchikte Straaten zyn, zonder ſteenen en zonder oppaſſing; geen openbaar Gebouw, noch ook dat eens byzonderen Perſoons, houdt het oog des Reizigers op; en veronderſteld zynde, dat de overblyfzels van de oude Stad zyne aandagt niet getrokken had-

Digitized by Google

hadden, de tegenwoordige zou hem geen oogenblik ſtofſe tot denken verſchaffen.

Turken, *Arabieren*, *Barbaresquen*, *Copthen*, *Chriſtenen* uit *Syrien*, en *Joden*, maaken de bevolking uit, die op vyfduizend mag geſchat worden, zo verre men ſchatten kan in een land, waar men geen registers van eenige zaak houdt. De Koophandel lokt, daarenboven, uit alle de landen van het Oosten, vreemdelingen, wier verblyf zeer onzeker is. Deeze wonder vreemde vermenging van menſchen uit onderſcheide volken der aarde, op elkander jalours, en meest altoos vyandig, zou aan het oog des waarneemers een zonderling mengzel aanbieden van gewoonten, zeden en kleeding, indien een zamelplaats van Dieven en Roovers de moeite der waarneeming kon opweegen.

Indien ergens Altaaren voor den Demon der Wraake zyn opgerigt, ontmoet men zeker in *Egypte* eenen Tempel aan dien Demon geheiligd: Wraak is daar eene Godheid, of liever de Tyran van het menschlyk hart. Niet alleen ſchenken de inwoonders over 't algemeen nooit vergiffenis; maar hoe treffend een blyk van vergoeding men ook moge gegeeven hebben, zy rusten nimmer vóór dat zy hunne handen geverfd hebben met het bloed van den Man, dien zy éénmaal voor hunnen vyand verklaarden. Schoon zy langen tyd hunne gevoeligheid weeten te bedekken en te ontveinſen, tot dat zy eene gunſtige gelegenheid vinden om 'er aan te voldoen, zyn de uitwerkzels daarvan niet min verſchriklyk, of met de beginzelen van rede minder overeen te brengen. Wanneer een *Europeaan*, of, om hunne benaaming te bezigen, een *Frank*, hunne verſtoordheid heeft gaande gemaakt, laaten zy, zonder eenig onderſcheid te maaken, hunne wraak losbarſten op het hoofd van eenen *Europeaan*, zonder zich te bemoeijen met het onderzoek, of deeze een Bloedverwant, een Vriend, of zelfs een eigenlyke Landgenoot zy des perſoons, van wien hy de belediging ontving. In deezer voege is hunne geraaktheid ontbloot van het éénige, 't welk tot verſchooning daarvan zou kunnen dienen; en hunne wraak mag rechtſtreekſche wreedheid genaamd worden.

In *Alexandrie*, zo wel als in geheel *Egypte*, wordt in 't algemeen de *Arabiſche* taal geſprooken. Maar de meesten der *Alexandriaanen*, inzonderheid de zodanigen, die handelgemeenſchap met de *Europeaanen* heb-

Digitized by Google

ben, ſpreeken desgelyks het *Italiaansch*, eene taal in de Havens van de *Levant* aangenomen. Men bedient 'er zich ook van de *Moresco* of *Lingua franca*, eene taal, zamengeſteld uit ſlegt *Italiaansch*, *Spaansch* en *Arabisch*. Een Vreemdeling kan zich daar gemaklyker dan elders voorzien van Huislyke Dienstboden, die, zyn ze niet van eene beproefde trouwe, ten minſten in ſtaat zyn om zich te doen verſtaan door menſchen, in het *Arabisch* niet bedreeven. —— Een *Serdar*, een Officier van geen hoogen rang, voert hier het bevel; en zyne magt ſtrekt zich niet altoos ver genoeg uit, om een onbeteugelbaar Volk in tugt te houden.

Eene wyde uitgeſtrektheid van zand en ſtof, eene opeenhooping van overblyfzels, is een verblyf, waardig aan de Volkplanting van *Alexandrie*; en zy werken van dag tot dag ſterk, om de verſchriklykheid daarvan te vermeerderen. Omvergevallene Kolommen liggen overal verſpreid; eenige ſtaan nog overeinde, doch op zichzelven; verminkte Standbeelden, en brokken van Gebouwen, bedekken den omliggenden grond. Het is onmogelyk, mag ik my zo uitdrukken, zonder ſtruikelen over een deezer brokken, eenen ſtap te doen. Het is een afzigtig tooneel van de ſchriklykſte verwoesting. De ziel bevangt eene zatheid, op het gezigt deezer overblyfzelen van grootheid en praal, en wordt met verontwaardiging vervuld tegen de *Barbaaren*, die een heiligſchendende hand opheffen en te werk ſtellen tot de verwoesting van Gedenktekenen, welke de Tyd, de meest verſlindende van alle verdelgers, zou geſpaard hebben.

UITTREKZEL EENER REIZE RONDSOM DE WERELD, IN DE JAAREN MDCCLXXXV, MDCCLXXXVI, MDCCLXXXVII EN MDCCLXXXVIII, DOOR J. F. G. DE LA PÉROUSE. UITGEGEVEN VOLGENS BESLUIT DER NATIONAALE VERGADERING VAN DEN 22 VAN GRASMAAND 1791, DOOR M. L. A. MILLET-MUREAU.

(*Vervolg van bl.* 628 *des voorigen Jaars.*)

De Vreemdelingen, die zich nevens ons in de *Baai van Caſtries* bevonden, waarvan wy beloofd hebben

ben nader te zullen spreeken, hadden onze nieuwsgierigheid gaande gemaakt, zo wel als hun Land der *Bitchys*, zuidwaards van de *Baai van Caffries* gelegen. Wy stelden alle onze vermogens te werk om hun vraagen te doen, ten aanzien van 't geen het Aardrykskundige huns Lands betrof. Wy schetsten op een stuk papiers de kust van *Tartaryen*, *Segalien*-Rivier, en het Eiland van dien naam, 't welk zy ook *Tchoka* noemden, tegen over dezelfde kust, en wy lieten eene opening tusschen beiden. Zy namen de pen uit onze hand, en hegtten door een streep het Eiland aan het Vasteland; vervolgens haalden zy hunne Canoe op het zand, en gaven ons te verstaan, dat zy, naa de rivier afgevaaren te zyn, in deezer voege hun Canoe op de Zandbank gehaald hadden, die het Eiland aan het Vasteland hegt; daarop plukten zy van den bodem der Zee eenig Wier, van welk ik vermeld heb, als den bodem van deeze Golf vullende; zy lagen dit Wier op het strand neder, daarmede willende aanduiden, dat 'er ook van dit Wier gevonden wordt op de bank, door hun overgetoogen.

Dit berigt, door deeze Vreemdelingen gegeeven, die van de Rivier *Segalien* afgekomen waren, en 't geen zo zeer strookte met het geen wy gezien hadden, zints wy, op zes vademen waters, bleeven liggen, liet ons geen twyfel over. Om dit berigt te doen zamenstemmen met het berigt ons door de Inwoonderen van de *Baai de Langle* gegeeven, is alleen noodig, dat 'er, by hoog water, aan zommige gedeelten van de Bank, openingen blyven, met drie of vier voeten waters; een diepte, meer dan genoeg om met hunne Canoes te kunnen vlotten.

Naardemaal dit, egter, eene zeer belangryke zaak was, nooit vóór my uitgemaakt, vervoegde ik my 's volgenden daags na 't strand, en wy hadden een nader onderhoud door teekenen met die vreemdelingen; de uitslag was dezelfde. Eindelyk gaf de Heer DE LANGLE, nevens my, last aan den Heer LAVAUX, die eene wondere vaardigheid bezat om vreemde spraaken uit te drukken en te verstaan, om nieuwe naspeuringen te doen. Hy vondt de *Bitchys*; ik gaf toen het plan op, door my gemaakt, om myne lange boot tot in het diepste van de Golf te laaten opvaaren, 't welk niet wel een grooter afstand kon weezen van de *Baai van Caffries*, dan

Digitized by Google

dan tien of twaalf mylen. Behalven dat dit plan met groote ongelegenheden in de uitvoering zou vergezeld gegaan hebben, maakte de minste opkoeling van den wind uit het Zuiden eene zeer hooge Zee in het diepste van dit Kanaal; zo dat een onoverdekt vaartuig groot gevaar loopt om overloopen te worden van de golven, die dikwyls breeken als op een droogte. Daarenboven maakte de aanhoudenheid der Zuidlyke winden, en de geduurige nevels, den tyd van de wederkomst der lange boot zeer onzeker, en wy hadden geen oogenblik te misſen.

In ſtede, derhalven, van de lange boot uit te zenden, tot het ophelderen van een aardrykskundig verſchil, waarover niet wel langer twyfel kon overblyven, ſtelde ik voor, onze werkzaamheid te verdubbelen om eindelyk uit deeze Golf te geraaken, waarin wy drie maanden gezeild, en welke wy bykans overal bezogt, in allerlei rigtingen doorkruist en gepeild hadden, zo om onze eigene veiligheid, als om den aardrykskundigen alles te geeven wat zy konden verlangen. Het dieplood alleen kon onze gids weezen, in 't midden van de nevels, die ons zo langen tyd omringden: zulks hadt egter ons geduld niet afgemat, en wy lieten geen punt van de beide kusten onbezogt.

Daar bleef nu nog maar één belangryk punt meer om op te klaaren voor ons over; dat van den Zuidlyken uithoek van *Segalien*-Eiland, welken wy alleen verkend hadden zo verre als de *Baai de Langle* op 47°. 49'; en ik beken, dat ik, naar alle waarſchynlykheid, dit niet aan anderen zou overgelaaten hebben, indien het mogelyk geweest ware, deeze Straat uit te zeilen, terwyl het ſaiſoen verliep, en ik niet onkundig was van de groote bezwaarlykheid om tweehonderd mylen in den wind op te werken, in een zo naauw kanaal, vol mist, en waar de Zuidlyke winden nimmer meer veranderden dan twee ſtreeken ten Oosten of ten Westen. Ik wist wel, uit het Reisverhaal van de *Kaſtricum*, dat de *Hollanders* aldaar Noordlyke winden hadden aangetroffen in Oogstmaand; dan hier ſtaat aan te merken, dat zy zeilden aan den Oostkant van hun vermeende *Jeſſo*; dat wy, in tegendeel, ons beperkt vonden tuſſchen twee landen, welker uiteinden lagen in de Mouſon Zeeën, en dat deeze Mouſon heerscht op de Kusten van *China* en *Corea* tot in Wynmaand.

Het

Digitized by Google

Het ſcheen ons toe, dat niets den wind van den eens genomen ſtreek zou kunnen doen veranderen; dit deedt my te ſterker verlangen om ons vertrek te verhaasten, en ik had den tyd daartoe onveranderlyk bepaald op den tweeden van Oogstmaand. De tyd, welke nog overſchoot, werd beſteed om eenig gedeelte van de Baai op te teekenen, alsmede verſcheidene der Eilanden, waardoor dezelve gevormd wordt. Onze Natuurkundigen deeden uitſtappen na alle de punten der kust, waar zy veronderſtelden voldoening voor hunne nieuwsgierigheid te zullen vinden. De Heer LAMANON zelfs, die langen tyd ziek geweest was, en wiens herſtelling traaglyk toeging, wenschte zeer ons te vergezellen. De Lavas en andere Volcaniſche ſtoffen, waaruit wy vernamen dat deeze Eilanden beſtonden, gedoogden niet, dat hy zyne zwakheid in aanmerking nam. Hy, zo wel als de Abbé MONGES en Vader RECEVEUR ontdekten, dat het grootſte gedeelte der zelfſtandigheden omſtreeks de Baai en de Eilanden, die 'er den ingang van uitmaaken, roode Lava waren, vast of met porien; graauwe Baſalten van allerlei gedaanten, die door het vuur niet ſcheenen aangedaan te weezen, maar de ſtoffe verſchaft hadden van de Lavas en Baſalten, die geſmolten waren in deeze ſtookplaats: onder deeze Volcaniſche ſtoffen, welker uitbarſting men veronderſtelde zeer langen tyd geleden te zyn, werden verſcheide cryſtalliſatien gevonden. Zy konden de Monden of Craters van deeze Volcanos niet ontdekken. Het zou een verblyf van verſcheide weeken vereischt hebben, om de ſpooren, welke daartoe leidden, na te ſpeuren en te volgen. — De Heer DE LA MARTINIERE bezogt, met zyne gewoone werkzaamheid, de kanten der rivieren, en andere plaatzen, om nieuwe Planten te ontdekken; dan hy vondt alleen dezelfde ſoorten als hy ontmoet hadt in de Baaien *de Ternai* en *de Suffren*. De groei was 'er bykans in denzelfden ſtaat, als waarin men denzelven te *Parys* ziet, omtrent het midden van Bloeimaand.

Onze Schelpkundigen waren gelukkiger. Zy vonden hy uitſtek dunne Oeſterſchelpen, zeer fraai wynverwig en zwart van kleur; doch zo vast aan de rotzen verkleefd, dat het veel moeite koſtte, dezelve los te maaken. De ſchelpen waren zo dun, dat het zeer bezwaarlyk viel, dezelve heel te bewaaren. Wy haalden deze-

gelyks met de dregge eenige Schelpvisschen op, van eene schoone kleur, en verscheide andere gemeenere.

Onze Jaagers schooten veele Waterhoenderen, eenige Wilde Ganzen, Cormorants, Guillemots, alsmede een kleine Vliegenvanger, hemelsblaauw van kleur, tot hiertoe onbeschreeven; doch alle deeze soorten waren wy schaars. De natuur van alle leevende weezens schynt, in deeze bykans altoos bevroozene lugtstreeken, in eenen staat van gevoelloosheid. Cormorants en andere Vogels, die onder een gelukkiger lugtstreek gezellig leeven, woonen hier eenzaam op de toppen der rotzen. Eene droeve en naargeestige eenzaamheid schynt langs het geheele Zeestrand te heerschen, en in de Boschen, waarin alleen gehoord wordt het krasseu van de Raavens, en die alleen ter woonplaats strekken aan den Witkoppigen Arend, en andere Roofvogels. De Zwaluw en de Zand-Zwaluw zyn de eenige Vogels, die zich in hun eigen land schynen te bevinden; nesten en vlugten van deeze ziet men in alle rotzen langs het strand. Ik houd het daarvoor, dat de Schoorsteen- of Huis-Zwaluw en de Zand-Zwaluw de Vogels zyn, die zich het meest over den geheelen aardbol verspreid vinden; dewyl ik een of ander deezer Vogelsoorten heb aangetroffen in elk Land, waar ik den voet zette.

Schoon ik hier geene put deed delven, heb ik grond van sterk vermoeden, dat de aarde, geduurende den Zomer, tot eene zekere diepte bevroozen blyft; dewyl het water, ter plaatze waar wy 't zelve haalden, nooit meer dan drie en een halve graad boven het vriespunt tekende, en het water in de stroomen, door een Thermometer beproefd, nooit meer dan vier graaden boven het gemelde punt rees. De kwik bleef egter, in de open lugt, op vyftien graaden. Deeze kortstondige hette dringt niet ver door; dezelve verhaast alleen den groei, welke in minder dan drie maanden geschiedt; dezelve roept eene verbaazende menigte van muggen, vliegen, en andere lastig vallende Insecten, te voorschyn.

De Inboorelingen kweeken geen Planten aan; nogthans schynen zy zeer gesteld op voortbrengzelen van het groeijend Ryk. Het graan van de *Mantchous*, 't welk zeer veel gelykt op onze Gierst, is een hunner lekkernyen. Zy verzamelen zorgvuldig verscheide in 't wilde groeijende wortelen, welke zy, tot wintervoorraad,

Digitized by Google

raad, droogen; onder andere den wortel van de Geele Lelie, of Saraſanne. Hun vlytbetoon en natuurlyke geſteltenisſe zeer veel minder zynde dan die der Inwoonderen van *Segalien*-Eiland, maaken zy geen werk altoos van weeven, en zyn alleen gekleed met de geringſte ſoort van *Chineeſche* ſtoffe; en met de huiden van eenige Land- en Zeedieren. Onze Tuinman, Mr. COLLIGNON, doodde één Rob. Hy vondt dit Dier ſlaapende op het ſtrand, en dezelve verſchilde in geenerlei opzigt van die aan de *Hudſons Baai* en de kust van *Labrador*. Deeze ontmoeting ging vergezeld, of werd gevolgd, door een voor hem ongelukkig geval. Een regenbui overviel hem in het bosch, waar hy eenige Europiſche zaaden zaaide. Hy wilde vuur ontſteeken om zich te droogen, en maakte ten dien einde zeer onvoorzigtig gebruik van buskruid. Het vuur ſloeg in de kruidhoorn, welke hy in zyne hand hieldt; de ſlag brak het been van zyn duim, en de wonde werd zo gevaarlyk, dat hy aan de kunde van Mr. ROLLIN, onzen Chirurgyn, de behoudenis van zyn arm verſchuldigd was.

Ik neem deeze gelegenheid waar, om te vermelden, dat Mr. ROLLIN, zyne bezorgdheid over al het Scheepsvolk laatende gaan, byzonder lette op de zodanigen, die de grootſte maate van gezondheid genooten. Hy hadt by veelen de verſchynzels van ſcorbut ontdekt, blykbaar aan het gezwollen tandvleesch en de dikke beenen. Die ongeſteltenis zou veelligt aanleiding gegeeven hebben om hier langer te toeven; maar wy hadden geen tyd om ons aan de *Baai van Caſtries* op te houden; wy vleiden ons, dat de by ons gebruiklyke middelen tegen die kwaale de zich eerst opdoende beginzels zouden verdryven, en ons vergunnen, de verfrisſing van ons Scheepsvolk aan wal uit te ſtellen tot een beter gelegenheid.

Daags naa dat wy, alsmede de Heer DE LANGLE met zyn Schip, te *Macoma* gekomen waren, den 11 van Wintermaand 1787, kundigde de opkomende zon eenen ſchoonen dag aan. Ik beſloot 'er my van te bedienen, om het Land te leeren kennen, de Inwoonders waar te neemen in hunne eigene verblyven, water te haalen, en heen te zeilen; de voorzigtigheid verboodt my, een tweeden nagt door te brengen aan die ankerplaats, welke

de

de Heer DE LANGLE desgelyks te gevaarlyk tot een lang vertoeven oordeelde.

Wy kwamen daarop overeen, dat wy in den naamiddag zouden vertrekken, en dien morgen, welke zeer ſchoon was, beſteeden om Verkens en vrugten in te handelen. Zo ras de dageraad aanbrak, omringden de Eilanders de beide Schepen met tweehonderd Canoes, gevuld met verſcheidenerlei ſoorten van voorraad, welke zy alleen wilden verruilen voor koraalen, in hun oog diamanten van het eerſte water. Onze bylen, onze ſtoffen, en alle onze andere artikelen van Koophandel, werden door hun verſmaad. Terwyl een gedeelte des Scheepsvolks bezig was met hun in orde te houden, en met hun te handelen, bragt het andere de ledige vaten in de booten, om ze met water te gaan vullen. Onze twee Boots, gewapend, en onder het gebied van de Heeren DE CLONARD en COLINET, en die van de *Aſtrolabe* onder de Heeren DE MONTI en BELLEGARDE, gingen met dat oogmerk, 's morgens ten vyf uuren, na de Baai, tot omtrent één myl afſtands; het was eenigzins tegenwind, 't geen wy voor goed hielden, als gelegenheid geevende om met een ruimen wind na boord te komen. — Ik volgde kort op de Heeren CLONARD en MONTI in myne Pinas, en landde met hun ten zelfden tyde.

Ongelukkig hadt de Heer DE LANGLE beſlooten, in zyn Jol een tochtje te doen na eene andere Kreek, omtrent één myl van onze waterplaats af gelegen. Dit ſpeelreisje, van 't welk hy wederkeerde, verrukt over de ſchoonheid van een Dorp door hem gezien, was, gelyk wy vervolgens zien zullen, de oorzaak van ons ongeluk. De Kreek, werwaards de groote Boots voeren, was breed en gemaklyk. Deeze beide en de andere Boots bleeven, op den afſtand van een piſtoolſchoot van den wal, by 't laagſte water. Het water, 't geen wy hier vonden, was helder en gemaklyk te bekomen. De Heeren DE CLONARD en DE MONTI hielden de best mogelyke orde. Een linie Soldaaten ſtondt tusſchen den oever en de *Indiaanen*, wier aantal omtrent tweehonderd bedroeg, Vrouwen en Kinderen medegerekend. Wy haalden deeze Eilanders over, om allen te gaan zitten onder de Cacau-boomen, ſlegts op een kleinen afſtand van onze Boots. Elk hunner hadt by zich Vogels,

Zwy-

Digitized by Google

Lewyten, Pappegaayen, Duiven, of Vrugten, en allen wilden de medegebragte Waar te gelyk verkoopen. Dit baarde eenige verwarring.

De Vrouwen, en onder deeze eenige vry ſchoone, booden haare gunſten, zo wel als haare vóge's en fruit, aan allen, die koraalen te verhandelen hadden; en welhaast beproefden zy het, door de linie der Soldaaten heen te dringen, die daaraan een zwakken wederſtand booden. *Europeaanen*, die eene Reis rondsom de Wereld gedaan hebben, en inzonderheid *Franſchen*, hebben geen wapenen om dergelyke aanvallen af te weeren. De ſchoone Wildinnen vonden dus weinig moeite om door de gelederen heen te breeken. Hierop volgden de Mannen, en de verwarring werd vry algemeen; wanneer *Indiaanen*, die wy voor Volkshoofden hadden aangezien, zich vertoonden, met ſtokken in de hand; zy herſtelden de orde; elk ging na zyn poſt, en onze handel ving op nieuw aan, tot groot genoégen van koopers en verkoopers.

Intuſſchen was 'er in onze lange boot iets voorgevallen, 't welk eene daad van vyandlykheid mogt heeten, en welke ik wilde ſtuiten zonder bloed te vergieten. Een *Indiaan* was op den ſteeven geklommen, had een hamer genomen, en gedreigd, daarmede verſcheide ſlagen te geeven op de armen en den rug van een onzer matroozen. Ik belaſtte vier onzer ſterkſte knaapen, hem aan te grypen en in zee te werpen; dit werd onverwyld volvoerd. De andere Eilanders het gedrag huns Landgenoots ſchynende af te keuren, was die ontmoeting van geen gevolg altoos. —— Misſchien zou een voorbeeld van geſtrengheid noodzaaklyk geweest zyn, om dit Volk vreeze aan te jaagen, door hun te toonen, hoe veel meer onze Vuurwapenen betekenden dan hunne lichaamsſterkte; want zy hadden de lengte van vyf voeten en tien duimen, en hunne lichaamen waren zeer ſterk geſpierd; dit gaf hun een denkbeeld van hunne meerderheid, zodat wy geenzins vervaarlyk in hunne oogen ſcheenen; doch zeer weinig tyds hebbende, om my by hun op te houden, dagt het my best, den man, die ons beledigd hadt, niet zwaarder, dan op de gemelde wyze, te ſtraffen. Dan, om hun eenig denkbeeld te geeven van ons meerder vermogen, hield ik my te vrede met drie Duiven te koopen, dezelve in de lugt op

te laaten, en in tegenwoordigheid der menigte te doen ſchieten.

Terwyl dit alles met de grootſte bedaardheid geſchiedde, en onze Vaten met water gevuld werden, oordeelde ik het te mogen waagen, den afſtand van zeshonderd voeten dieper landwaards in te gaan, om een fraai Dorp te bezigtigen, gelegen in het midden van een Bosch, of liever van een Tuin: alle de boomen waren met vrugten beladen. De huizen ſtonden op den omtrek van een cirkel gebouwd, van omtrent honderd-en-vyftig roeden diameter: het binnenſte vormde eene opene plaats, met het ſchoonſte groen gedekt, en beſchaduwd door boomen, die eene aangenaame koelte gaven. Vrouwen, Kinderen en Grysaarts vergezelden my, en noodigden my in hunne huizen in te gaan. Zy ſpreidden de ſchoonſte en friſte matten op den vloer, beſtaande uit kleine uitgeleezene ſteentjes, en omtrent twee voeten boven den grond verheeven, om tegen de vogtigheid beſchut te weezen. Ik ging in de fraaiſte deezer hutten, waarſchynlyk een Opperhoofd toebehoorende. Groot was myne verwondering, dezelve een kabinet te vinden van latwerk, zo wel gemaakt als een in de ommeſtreeken van *Parys*. De ervaarenſte bouwkundige hadt geen beter bogt kunnen geeven aan de einden van de ellipſen, die het gebouw bepaalden; terwyl een ry pylaaren, vyf voeten van elkander af ſtaande, eene volkomene colonnade rondsom het geheel vormde. De pylaars waren gemaakt van boomſtammen, net bewerkt; tuſſchen deeze lagen fyne matten, met veel naauwkeurigheids in dier voege op elkander gelegd als de ſchubben van een visch; met koorden konden deeze opgehaald en nedergelaaten worden, gelyk onze Venetiaanſche zonneſchermen. Het overige van het huis was gedekt met bladen van den Cacao-palmboom.

Dit verrukkelyk land vereenigt de voordeelen van een grond, vrugtbaar zonder aankweeking, en van eene lugtſtreek, die het draagen van klederen geheel overtollig maakt. De boomen, die de broodvrugt voortbrengen, de Cacao-noot, de Banana, de Guava, en de Oranjeboom, verſchaffen aan dit gelukkig volk een overvloed van gezond voedzel; terwyl de Vogels, Zwynen en Honden, die van het overſchot deezer vrug-

Digitized by Google

vrugten leeven, hun eene aangenaame verscheidenheid van vleesch verschaffen. Zy waren zo ryk, en hadden zo weinig behoefte, dat zy onze yzeren werktuigen versmaadden, onze stoffen tot kleeding niet wilden hebben, en alleen na onze koraalen vroegen. Overvloed hebbende van weezenlyke zegeningen, verlangden zy alleen na overtolligheden.

Zy hadden op onze marktplaats meer dan honderd wilde Duiven verkogt, die alleen uit de hand wilden eeten, een aantal van de schoonste Torteldnyven, en Pappegaayen, alle even tam. Wiens verbeelding kan het denkbeeld van geluk afscheiden van eene zo betooverende plaats? Deeze Eilanders, zeiden wy, herhaalde keeren, tot elkander, zyn ongetwyfeld de gelukkigste Inwoonders op deezen aardbodem. Omringd door hunne Vrouwen en Kinderen, slyten zy hier vreedzaame dagen in onschuld en rust; geene zorg stoort hun, dan die om hunne Vogels en Dieren op te kweeken, en, gelyk de eerste menschen, zonder arbeid, de vrugten te vergaderen, welke boven hunne hoofden groeijen.

Wy vonden ons in onze meening bedrooger. Dit aangenaam verblyf was de woning der onschuld in geenen deele. Wy zagen, wel is waar, geene wapenen; maar de lichaamen deezer *Indiaanen*, met lidteekenen als overdekt, weezen uit, dat zy zich menigmaal in Oorlog bevonden, of onderling vogten; terwyl hunne gelaatstrekken eene woestheid aankondigden, die niet te bespeuren was in de aangezigten der Vrouwen. De natuur hadt ongetwyfeld dit character op hunne aangezigten gedrukt, om daardoor te toonen, dat de Half-wilde mensch, leevende in een staat van zorgeloosheid, een snooder weezen is, dan de verfoeijendste onder de Dieren.

Het eerste bezoek ging toe zonder eenig geschil, in staat om aanleiding te geeven tot onaangenaame gevolgen. Ik ontdekte nogthans, dat er tusschen byzondere personen geschillen plaats gegreepen hadden; doch deeze waren zeer voorzigtig bygelegd. Steenen hadt men geworpen na Mr. ROLLIN, onzen Chirurgyn-majoor; en een *Indiaan* hadt, terwyl hy zich geilet den zabel van den Heer DE MONNEROM te bewonderen, gepoogd denzelven hem afhandig te maaken; doch bevindende dat hy de schoede alleen in zyne hand hielde,

was hy op het gezigt van het bloote wapen heen gevloden. Ik nam in 't algemeen waar, dat deeze *Indianen* vry onrustig waren, en weinig onderhoorig aan hunne Hoofden; doch, daar ik ten oogmerk had, hun in den naamiddag te verlaaten, wenschte ik myzelven geluk, dat ik geen gewigt gehangen had aan de kleine gevallen van belediging, ons ontmoet.

Omtrent den middag keerde ik na boord; kort agter my volgden de lange boots. Ik had moeite om aan boord te komen; beide de Fregatten lagen omringd door Canoes, en onze markt was zo vol als immer. Na wal gaande had ik het bevel over de *Bousfole* opgedraagen aan den Heer BOUTIN, en het aan hem overgelaaten, zodanig eene schikking te volgen, als hy raadzaamst zou oordeelen, in weinig Eilanders aan boord toe te laaten, of hun zulks volstrekt te weigeren; dat hy zich hierin naar de toedragt der zaaken kon schikken. Op het kwartierdek vond ik zeven of agt *Indianen*; de oudste deezer werd my voorgesteld als een Opperhoofd. De Heer BOUTIN verhaalde my, dat hy het aan boord komen deezer lieden niet zou hebben kunnen beletten, dan door op hun te schieten; dat zy, by hunne aankomst, gelachen hadden op de gedaane bedreigingen, vol vertrouwen op hunne meerdere lichaamskragten; zy dreeven den spot met de uitgezette wagten. Myne welbekende beginzels van gematigdheid weetende, hadt hy geen toevlugt willen neemen tot geweldige maatregelen, die egter de eenige waren, in staat om hun in ontzag te houden. Hy voegde 'er by, dat, zints het Opperhoofd by de overigen gekomen was, deezen rustiger en min onbeschoft geworden waren.

Ik deed dit Opperhoofd eene menigte van geschenken, en betoonde hem alle blyken van goedwilligheid; doch, wenschende hem teffens een hoog denkbeeld in te boezemen van onze magt, beval ik verscheide proeven te geeven van onze Vuurwapenen. Dan dit hadt op hem zo weinig indruks, dat hy scheen te denken, dat ons schietgeweer alleen diende om Vogels te dooden.

Onze Boots kwamen nu aan, belaaden met water, en ik maakte alles toestel om weg te komen, en voordeel te doen met een zagt koeltje uit den wal, 't welk ons hoope gaf om eenigen tyd ruimen wind te hebben.

De

Digitized by Google

De Heer DE LANGLE keerde; op dat pas, terug van zyn bezoek-tochtje, en vermeldde, dat hy gekomen was aan een ſchoone haven voor ſcheepsbooten, gelegen aan den voet van een aangenaam Dorp, en by een waterval, die het ſchoonſte water uitſtortte. Aan boord van zyn eigen Schip gaande, hadt hy last gegeeven om alles tot het vertrek gereed te maaken; de noodzaaklykheid hiervan voelde hy zo veer als ik; dan hy drong ten ſterkſten aan, dat wy op den afſtand van een myl van de kust zouden af- en aanhouden, en dat wy dan nog eenige laadingen der lange boots met water zouden inneemen, eer wy geheelenal dit Eiland verlieten. — Te vergeefs ſtelde ik hem voor, dat wy er geen het minſte gebrek aan hadden. Hy hadt het plan van cook omhelsd, en oordeelde, dat versch aan boord genomen water duizendmaalen beter was dan hetgeen wy hadden; en dewyl eenigen van zyn Scheepsvolk tekens van ſchurft hadden, dagt hy, dat wy verſchuldigd waren, hun alle mogelyke verligting toe te brengen. Daarenboven kon geen Eiland met dit vergeleeken worden in overvloed van leeftocht. De twee Fregatten hadden reeds aan boord genomen meer dan vyfhonderd Zwynen, een aantal Vogelen, eene menigte van Vrugten; en alle deeze belangryke verfriſſingen hadden ons ſlegts eenige glazen koraalen gekost.

Ik gevoelde de waarheid deezer bedenkingen; maar een heimlyk voorgevoel belette my, hierin terſtond toe te ſtemmen. Ik hield hem voor, dat ik de Inwoonders te onrustig van aart oordeelde, om onze Boots aan land te vertrouwen, wanneer zy door het vuur onzer Schepen niet konden gedekt worden. Ik merkte aan, dat onze gemaatigdheid alleen gediend hadt, om Lieden, die op niets dan onze lichaamlyke ſterkte rekenden, welke zeker voor de hunne moest onderdoen, te verſtouten. — Niets, egter, kon het beſluit van den Heer DE LANGLE doen wankelen. Hy verklaarde my, dat myn tegenſtand my verantwoordelyk ſtelde wegens den voortgang der gemelde kwaale, die zich in eene ſchroomlyke gedaante begon te vertoonen; en dat, daarenboven, de Haven, van welke hy geſprooken hadt, onvergelykſyk veel gemaklyker was dan onze andere waterplaats. — Eindelyk verzogt hy my verlof om zich te ſtellen aan het hoofd der eerſte party, my verzekerende, dat hy binnen drie uuren met de Boots vol water zou wederkeeren.

ren. De Heer DE LANGLE was een man van een gezond oordeel, en van zo veel bekwaamheids, dat deeze overweegingen, meer dan eenige andere beweegreden, my overhaalden om zyn zin te doen. Ik beloofde hem, dat wy den nagt zouden af- en aanhouden, en in den morgen de twee lange Boots en twee Barken, gewapend zo als hy noodig zou keuren, zouden afzenden, en dat alles onder zyn bevel zou geschieden.

(Het Vervolg hiernaa.)

OVERZICHT

VAN DE

STAATKUNDIGE GESCHIEDENIS

DER AGTTIENDE EEUW.

DOOR

JACOBUS SCHELTEMA.

Ryk in lotwisfel en veelerley geval, was de jongst verloopene Eeuw. Alle Staaten der Waereld geheel anders by het einde als by het begin. Alle Landen van grenzen veranderd. Alle Kroonen van Europa, behalven in twee Ryken, in andere Huizen overgebragt. De oudste Republiek van de lyst der Staaten geschrapt. De oudste Monarchie in de machtigste Republiek herschaapen. Een ander Koningryk vernietigd en verdeeld. Twee nieuwe gevormd. Verscheidene nieuwe Gemeenebesten by het einde der Eeuw in de geboorte. Alles onbeflist. — In de oude Waereld ten minsten één, weleer machtige, Staat door tweedracht en weelde in diep verval; in de nieuwe één Republiek, onlangs door wyze wetgevers gesticht, bloeiende door eendracht en zeden.

De Geschiedenis der Eeuwe, — afschrikkende, door veele waterstryden en veldslagen in negentien groote en veele kleine oorlogen, en door muitery, moord, twist, verraad en helsche staatkunde, zelfs in tyden van vrede; — aanlokkende, door den hoogeren vlucht van 's menschen geest in alle Kunsten en Weetenschappen, en door voorbeelden van uitsteekende deugden; — gewich-

wichtig alzo door afwisseling van dwaasheid en wysheid, van kwaad en goed, — levert niet alleen alle belangryke tafereelen op van vroegere tyden, maar verschaft ook nieuwe, welke de schranderste opmerker der menschelyke lotgevallen, als onmogelyk beschouwende, zelfs met de sterkste verbeeldingskracht, nimmer zoude hebben durven voorspellen.

Wy vinden, by den aanvang der Eeuwe, den Keizer van *Muscovien*, nauwelyks van de Scheepstimmerwerf van Zaandam te rug gekeerd, als den standvastigsten en stoutsten Herschepper van zyn Volk, met alle vooroordeelen worstelen, allen tegenstand overwinnen, en, *Rusland* ylings uit het Staatkundig Niet hervoortbrengende, hetzelve als een zwaar gewicht op de balans van Europa doen gelden. — Wel hem, ware zyne gedachtenis niet door veele wreedheden, die de uitvoering van zyn grootsch ontwerp vergezelden, bevlekt!

Na afwisselende Hof-omwentelingen en stoffe tot menig treurspel te zyn voorbygegaan, zien wy CATHARINA DE II, eene andere SEMIRAMIS, over het lyk van haaren vermoorden Echtgenoot ten zetel stygen, de Kroon van Polen aan eenen STANISLAUS schenken en weder afneemen, de grenzen van haar gebied uitbreiden, de Kunsten bevorderen, en haare macht doen ontzien. — Begaafd alzo met de kunst van regeeren, was zy echter ongeschikt tot bestuur van zich zelve: Slavin der wellust, was zy cynsbaar aan laffe gehuurde Gunstelingen. — Op het einde der Eeuwe prykt, met de Kroon van PÈTER DE GROOTE, PAUL, wiens waarde de volgende Eeuw beslisse.

In *Zweeden* steeg KAREL DE XII als kind ten throon; strekte naderhand, in de woeste drift der jeugd, volk en nabuuren ten geessel, en stierf, ALEXANDER naabootzende, ten gelukke van veelen, in gelyken ouderdom met deezen. Wy erkennen in hem, na den Slag van Pultowa naar Bender gevlucht, by het gevecht met de Turken, den heldenmoed, en staan verbaasd, by zyne gevangenschap by de Porte, te gelyk met zynen gekroonden Vriend STANISLAUS, over de losheid van het menschelyk geluk. — Zweeden, uitgeput in volk en geld, genoot lang de noodige rust. Het trachtte zyne gebieders aan banden te leggen; dan wat vermag pergament tegen staal? GUSTAVUS DE III ontslaat zich,

Digitized by Google

in 1772, van deeze bezwoorene banden; viert, na die gelukkig ſchelmſtuk, aan zyne zucht tot den kryg den ruimen teugel; en gereed, om zich, in 1792, aan het hoofd der Kruistocht tegen de Franſchen te ſtellen, valt hy door het lood van ANKERSTRÖM in het midden van zyn Hof.

Denemarken, gelukkig door geringe macht, levert ons in het eerst niets dan levensbeſchryvingen van middenmaatige Vorſten, laater Hofcabaalen en wisſelingen van het fortuin, eene Koningin in boeien, ten toppunt van aanzien verheevene Gunſtelingen op het ſchavot. — Op het einde der Eeuwe kunnen wy aldaar de zegenryke gevolgen leeren kennen van een gemaatigd beſtuur onder wyze Staatsdienaars van eenen zwakken Koning. Door hun buiten den brand des byna algemeenen Oorlogs gehouden, geniet elk Ingezeten de zaligheden des Vredes, en zegent de nagedachtenis van den grooten BERNSTORFF.

Pruiſſen verſchaft ons thans wel gelyke tooneelen van volksgeluk, doch noodigt ons tevens tot beſchouwing van vroegere zaaken. Wy zien den Keurvorst van Brandenburg, by den aanvang der Eeuw, zich zelf als Koning van Pruiſſen kroonen; alzo den grond leggen tot den luister van zyn Huis, en, zo wel als zyn Opvolger, zyne Staaten uitbreiden, door wysheid, toeval, list of geweld. Deszelfs Kleinzoon FREDRIK DE II drukt het voetſpoor van beiden; zich betoonende in deezen den Held, Wysgeer en Dichter. In de ſchool der tegenſpoed opgevoed, vast van geest, begint hy zynen oorlogsloop met Sileſien in Sileſien op te eiſchen; naderhand voorkomt en wederſtaat hy, in den Zevenjaarigen Oorlog, de vereenigde macht van byna alle Vorſten, evenaart HANNIBAL in dapperheid en volharding, komt gelukkiger dan deeze alles door onbezweeken moed en beproefd beleid te boven, verſchynt naa den Vrede van Hubertsburg als het hoofd der Duitſche Ligue, bewaart Duitschland in den Beijerſchen Kryg voor het overwicht van macht eenes anderen, bevordert en vestigt den bloei der Weetenſchappen, en verſchaft en handhaaft het eerst van alle Vorſten de volledigſte Godsdienſtige Vryheid. — Vervolgens ſpeelt Pruiſſen een der voornaamſte rollen op het Staatkundig tooneel. Het ſtookt of dempt beurtelings twisten in nabuurige landen, vindt tegenſtand in Frankryk, rukt zich tydig los van de vereeniging tegen de Franſchen, vergroot zedert door al-

Digitized by Google

allerlelje middelen desselfs macht, en bedekt zyne handelingen met den dichtsten sluier der Staatkunde, zo dat men, op het einde der Eeuw, alleen naar zyne waare bedoelingen kan gissen.

Poolen wordt thans door ons vergeefsch op de lyst der Staaten gezocht. Het heeft echter voor de Geschiedenis des Menschdoms woelige tafereelen opgeleverd. Het verschaft de ontzettendste voorbeelden van de heerschzucht der Vorsten, omkoopbaarheid der Grooten, laagheid der geringen. Wy zien de Koningen by afwisseling verslaagen of inroepen; by elke verkiezing moord en doodslag; tot dat alles, binnenlands verdeeld en van macht beroofd, ten prooy wordt aan vreemde Vorsten, die den buit eerst gedeeltelyk verdeelen. — Naderhand vinden wy eene Omwenteling zonder bloedvergieten daargesteld, waarin elke vriend des menschdoms het heil zag van het overgebleeven Poolen. Dan — de nabuurige Vorsten keurden dit af, deeden hunne legers aanrukken, verdeelden het verders, en straften alzo de Vaderlandsliefde en den heldenmoed der Ingezetenen met de vernietiging van hun Vaderland. — Hoe veele treffende wisselingen zouden wy ons kunnen herinneren in het lot der beide STANISLAUSSEN — beiden verheeven en verstooten! Deeze afwisseling bewonderende, — LUCZINSKY beminnende om zyne huisselyke deugden, — PONIATOWSKY om zyne medewerking aan gemelde Omwenteling, — is echter by beiden te veele zwakheid, om aan hun onzen eerbied te schenken. Die komt u toe, edele KOSCIUSKO en andere Helden! die voor de verlossing van uw Vaderland alles waagden of opzetten. Zyn uwe poogingen mislukt, uwe nagedachtenis zal by elken vriend van gerechtigheid en deugd in zegeninge blyven, in tegenstelling van die des wreeden SUWAROWS, die, door het bloed van duizenden, over de puinhoopen van Praag in Warschauw rukte, en de laatste hand sloeg aan de vernietiging van Poolen.

Het *Duitsche Ryk* wekt niet minder de aandacht der opmerkers. Wy zien dit staatkundig lichaam thans ryp worden voor eene groote, mogelyk kort aanstaande, herschepping. Het Huis van *Oostenryk*, zo verbaazend door huwlyken en toevallen in macht geklommen, in deeze Eeuw, tweemaal in macht geknakt. Eens byna uitgestorven, vlammen alle Vorsten op den buit der Erfenis. De eenige overgebleevene vrouwelyke telg, MARIA THE-

RESIA, trotseert allen tegenstand, komt alle worstelingen te boven, en ziet den voorigen luister in haar tabryk geslacht hersteld. —— JOSEPH DE II, de beste Keizer, naa TRAJANUS, hoezeer hy het heil des menschdoms beoogde, zag echter zyne weldaadige poogingen mislukken; overal vond hy in domheid en baatzucht tegenstand, en zag nog zyn sterfbed, behalven door huisselyke rampen, op het grievendst verbitterd, wegens den onverdienden, door dweepery aangestookten, afval der Nederlanden. Welk onderscheid was 'er voorts tusschen JOSEPH en zynen Opvolger; welk verschil zagen wy in LEOPOLD *de Groothertog van Toscaanen* en LEOPOLD *de Keizer*? —— Eindelyk FRANS DE II, de afhangeling van Hofcabaalen in soldy van Engeland, die, als hy niet spoedig wys wordt, zich zelven om land en luiden zal helpen. De byl is opgeheeven, om den stam van Oostenryk, uit de geringe zaaden van het Graaflyk Habsburg weleer zoo weelig opgeschooten, reeds in veele takken geknot, aan den wortel te treffen!

In de overige deelen van Duitschland vinden wy gelyke afwisseling. Nauwelyks bekomen van de rampen des Zevenjaarigen Oorlogs, die aan Duitschland twee millioenen menschen kostede, om in eenige landen van Heeren te veranderen, is het op nieuw zedert negen jaaren het tooneel des verwoestenden krygs. —— Op het einde der Eeuw de Geestelyke Staaten als in afgeleefden ouderdom. In den loop der Eeuw Vorsten, koophandel dryvende in menschen, en hunne onderdaanen in vreemde gewesten of deelen der waereld ter slachtbank voerende. Wy vinden weinige Vaders van hun Volk. Deezen echter brengen wy gaarne de hulde van onzen eerbied. Wy vergezellen met genoegen de, van de Lyfeigenschap ontslagen, Boeren van Baden, by het betuigen hunner dankbaarheid aan den Markgraaf. Wy vereenigen onze wenschen voor het heil van den thans levenden deugdzaamen Vorst van Oldenburg met die zyner gelukkige Landzaaten.

De gebeurtenissen in *Italien* kunnen wy minder naagaan. De Geschiedenis van *Napels*, *Toscaanen*, de *Lombardische* Staaten en *Savoyen*, verblindt ons, door de gestadige verwisseling, zo wel van gebieders als van hunne daaden. Overal vinden wy tafereelen van grootheid en elende, van heerschzucht en Priesterbedrog; in *Toscaanen* alleen, geduurende eenigen tyd, een Vaderlyk be-

Digitized by Google

beſtuur welvaart en geluk aan de ingezetenen verſchaffen. —— Op het einde der Eeuw byna alle Vorſten verdreeven; die van Napels, naa het aanſchouwen van de gruwelyke verwoesting zyner Staaten, nauwelyks op zynen waggelenden zetel te rug gekeerd. — De *Parthenopiſche*, *Romeinſche*, *Cis-* en *Transpadaanſche*, *Liguriſche* en andere Republieken zyn als onverwachte Luchtverſchynzels aan den Staatkundigen Hemel opgekomen en verdweenen, en de *Cisalpyniſche* is op nieuw herreezen. Nu is *Venetien* aan Oostenryk onderworpen; *Lutta* driemaal hervormd; *Genua* in bezit der Franſchen; *Maltha* in handen der Engelſchen; de Keizer van Rusland Grootmeester, als nog een bondgenoot der Turken; de *Pausſelyke Stoel* omgeworpen; onlangs, tegen alle menſchelyke verwachting, een nieuwe Paus te Venetien gekoozen, thans te Romen, zonder macht en gezag. De val van het Ryk des laatſten geeft een ruim veld voor beſpiegeling. In het begin der Eeuwe wierden de Vaticaanſche bliksems nog gevreesd, — waren de Catholieke Staaten nog tynsbaar aan Romen. Naa in CLEMENS DE XIV (GANGANELLI) den besten en verſtandigſten van allen, die de driedubbelde kroon droegen, gevonden, en zynen moed in het vernietigen der zoms nuttige; altoos gevaarlyke, orde der Jeſuiten bewonderd te hebben, zien wy door de verwaand-, hardnekkig- en onvoorzichtigheid van PIUS DE VI alles veranderen. Zyne reis naar Weenen, en zyne daarna volgende vernederde ſtaat, levert zy niet de zeldzaamſte tegenſtelling met het gedrag en de magt der vorige Pauſen, die Keizers en Koningen in den ban deeden, hen als ſlaaven behandelden, en over de Ryken der Waereld naar welgevallen beſchikten?

In *Spanjen* ontmoeten wy minder ongelykmatigs met de geſchiedenisſen van vorige tyden. By het uitſterven van den Spaanſchen tak van het geſlacht van Oostenryk, en naa eenen geweldigen oorlog om de opvolging, ging de Kroon over in het Huis van Bourbon. Toen werden Vorſten beſtuurd door hunne Biechtvaders, en de Staatsdienaars door anderen verdrongen; de Geeſtelykheid was in het bezit der ſchatten, en het Volk zoo dom, als lui en arm, door de gevolgen van den gewetensdwang; gewetensdwang, met het einde der Eeuw merkelyk in geweld afgenomen, en naar maate hiervan welvaart en bloei aangewonnen. U, ongelukkige OLAVIDES! laatst doorluchtig ſlachtoffer der Inquiſitie! wyden wy

eenen

Digitized by Google

eenen traan. En, zo het tegenwoordig oogmerk was, ons op te houden by het lot van enkeldé perſoonen; zeldzaame beſpiegelingen zoude ons de leevensloop van onzen ſtaatzuchtigen Landgenoot, den Hertog van RIPPERDA, opleveren, die, naa by Christenen en Turken met zyn Godsdienſtig geloof geſpeeld te hebben, en alle trappen van het fortuin driemaal op- en afgeklommen te zyn, eindelyk veracht en vergeten in Barbaryen ſtierf.

Portugal ſtaat, in veele opzichten, met Spanjen gelyk. De plotzelyke verwoesting van Liſſabon ſchildert het wankele van menſchelyke grootheid en voorſpoed; de vroege dood van den laatſten Kroonprins, van wien de vriend der verlichting veel goeds voor Portugal konde verwachten, het losſe van menſchelyke hoop. En dit Hof van Liſſabon is nu van dat van London afhanglyk!

Frankryk nodigt ons tot langer verblyf in de gaandery zyner geſchiedenisſen. LODEWYK DE XIV, ſlaaf van vrouwen en prieſters, naa veele der beste Inwooners, met hunne kunſten en nyverheid, om den Godsdienst verjaagd, en den grootſten oorlogsroem en luister beleefd te hebben, laat het Ryk, uitgeput in geld en volk, met ſchulden overladen, aan zynen Achterkleinzoon. — Onder het Regentſchap van ORLEANS wordt de Staat door den Actiehandel van JAN LAW van ſchulden ontſlagen, doch door de terugſtuiting der gevolgen van de dwaaze ligtgeloovigheid van zoo veele menſchen op den rand des afgronds gebragt. —— LODEWYK DE XV, door den gelukkigen dood van deezen Voogd, van zynen Meester ontſlagen, wordt echter nimmer onafhangelyk. Beſtuurd van Staatsdienaars en veile vrouwen, blyft hy het werktuig der ſtaatzucht van vreemde Cabinetten, en wikkelt zich in ſchadelyke oorlogen in. Zyn Hof, verpest door het voorbeeld van den Vorst, verſpreidt het verſchriklykst zedenbederf; en dit alles legde den grond tot de volgende gebeurtenisſen.

De Opvolger van LODEWYK DE XV vond den Staat bezwykende onder den last der ſchulden; door verkeerd beſtuur, en door de ontzettende geldverſpilling van 's Vorſten Echtgenoote en Broeder, wierden deeze vermeerderd; en op het laatst was 'er geen ander middel, dan de byeenroeping der Staaten Generaal. LODEWYK DE XVI omhelst dit, en werkt alzo mede tot die Omwenteling, welke zeker de gewigtigſte gebeurtenis is van

van onzen tyd; die alle Volken in beweeging heeft gebragt, alle Throonen heeft doen waggelen. Heerlyke tafereelen leveren derzelver eerste tydvakken. Het grootste Volk van Europa, bezield met de edele geestdrift der Vryheid, ontslaat zich met moed van vereeuwde kluisters. Een Raad werkt met wysheid en Vaderlandsliefde aan het herscheppen van den Staat. Een Koning, bemind van het Volk, vereerd als de hersteller der Vryheid, doet de grootste opofferingen. Eindelyk het verrukkelykst tooneel, het welk immer plaats had: alle Franschen vereenigd om het altaar van het vaderland; alle magten, zo het scheen, eensgezind! —— Dan hoe ras veranderde dit alles! Factiezucht en laster, onvoorzichtigheid en kwaade raad, vernielen deeze eensgezindheid; spoedig volgt de eene omwenteling de andere. LODEWYK DE XVI, de weleer byna aangebeden Vorst, verliest eerst de liefde zyner medemenschen, toen zyne kroon en vryheid, eindelyk zyn hoofd, en wordt ten schavotte gevolgd door Vrouw, Zuster en Neef! —— Verbaazende lotwisfel! Alle rampen, weleer aan de Huizen Medicis en Stuart overgekomen in langer tydverloop, treffen het Huis van Bourbon in één jaar! Het overschot vlucht in armoede, herwaards en derwaards geschapt door vyand en vriend! — De Monarchie zelve in eene Republiek veranderd, en, by de vestiging van deeze, te vooren ongelooflyke gebeurtenissen en wonderen van Vaderlandsliefde vereeuwigd! Byna alle Mogendheden van Europa tegen de Franschen in verbintenis, en met eene aanzienelyke magt in Frankryk gerukt. Ylings alle Burgers in Helden herschapen; de vyandelyke legers geslagen; de oorlog in hun land overgebragt; ontelbare Veldslagen, zomtyds met tegenspoed, meestal met voorspoed, altoos met verbaazende dapperheid geleverd; alle omgelegene landen veroverd; overwinningen van den voet der Pyreneen tot aan den uitloop der Inn — van den mond der Eems tot aan de Golf van Napels; verbysterender togten over de Alpen, dan die van HANNIBAL; de grootste Rivieren overgetrokken; — de Fransche wapenen zegevierende aan de bronnen des Nyls, en in de zandwoestynen van Egypten!

Intusschen werdt Frankryk inwendig ten prooy aan elkander verslindende factien; de tyden van MARIUS en SYLLA, herleefden; staatkundige onverdraagzaamheid en dweepery evenaarden de gevolgen van kerkelyken gewe-

tens-

tensdwang, zo zy dezelve niet overtroffen; de Loire met bloed geverfd en met lyken gevuld; de ſchoone Vendée en het prachtig Lyons verwoest; in Parys zelf rykdom, wysheid en deugd, vooral gematigdheid, als misdaaden gerekend; de besten zo wel als de boosten onder den byl; naderhand by verbanning in de ongezondſte luchtſtreeken met eenen langzaamen dood gemarteld; in den meest verlichten tyd voor kunſten en wetenſchap het bedryf der Hunnen en Vandaalen, en de ſchoonſte gedenkſtukken van vernuft en kunst vernield! — Tallooze andere gevolgen van het overdryven der grondbeginzels en van het papieren-geld, waardoor alle vermogens verwisſeld zyn; tallooze voorbeelden van zeldzaame verdienſten en lotwisſeling van perſoonen, als met eenen ſtap in het glorieſpoor getreeden, — van heldenmoed en opofferingen, van verſchriklyke wreedheid en baatzucht, van kwaad en goed door de Franſchen aan verbondene en overwonnen Volken aangedaan; tallooze andere gewigtige gebeurtenisſen! — BAILLY, MALESHERBES, CONDORCET en LAVOISIER! ach, werden wy niet gedrongen, in het gewigtig verlies, in u door het Menschdom geleden, de boosheid der tyden te betreuren!

Vestigen wy, ten ſlotte der beſchouwing van Frankryk, het oog op den jeugdigen Held, die, moed met ſchranderheid paarende, en deeze beide door een zeldzaam geluk begunſtigd ziende, de bewondering van Europa tot zich trekt, en die het in zyne hand heeft, om die bewondering by het laatſte nageſlacht te doen voortduuren, en zyner nagedachtenis eene eeuwige eerzuil van zegening te ſtichten in de harten der Franſchen; die het in zyne hand heeft, om zyn geheel leeven tot een toonbeeld van waare grootheid te ſtellen. In u, BUONAPARTE! bewonderen wy den Overwinnaar van Italien en het Oosten; op het onverwachtst in zyn Vaderland te rug gekeerd, de minst voorziene Omwenteling daarſtellende! Wy zien de Factien beteugeld of vernietigd; de fakkel van tweedragt, zo niet geheel gedoofd, echter haaren verwoestenden brand gedempt; het bly verſchiet op vrede, eendragt en welvaart, zo lang bedekt, wederom geopend; een halſtarrigen vyand tot den diepſten ſtaat van vernedering gebragt; Italien in weinige dagen heroverd; en den Franſchen ſtandaard waaiende in het hart der Keizerlyke Staaten. Grootsch

too-

Digitized by Google

tooneel! Hoe verrukkend zal het zyn, indien de liefelyke vrede ſpoedig geſchonken, en door haaren invloed de traanen der nog weenende menſchheid opgedroogd worden!

By het overzicht der Geſchiedenis van *Engeland*, in het begin der Eeuw, zyn de drie Ryken nog afgeſcheiden, thans vereenigd; de Kroon, door een zeldzaamen zamenloop van omſtandigheden, in het Huis van Hanover bevestigd; en de Staatsdienaars der Vorſten altoos den meester ſpeelende. De Volkplantingen in America hebben zich afgeſcheurd van het Britsch gebied; maar de welvaart der nabuuren is daarentegen door de zeeroovery der Engelſchen gedrukt of vernield. Op het einde der Eeuwe voert Engeland den Scepter der Zee zonder tegenſtand; en zich meester gemaakt hebbende van de bezittingen en koophandel van andere Volken, is het in ſtaat geſteld, om den oorlog op het vaste land gaande te houden, en door geld aan te ſtooken. Ter zelfder tyd vertoont het een lichaam uit de kracht gegroeid; een lichaam, het welk, op zich zelf ſtaande en belaaden met onmeetlyke ſchulden, mogelyk overwichtig kan worden en inſtorten. Maar dit zelfde Engeland levert verheevene voorbeelden van kunde, wysheid, moed en algemeene Vaderlandsliefde. Hoe gaarne zagen wy deeze gaaven ten nutte des Menschdoms aangewend! Welk eenen roem zoude PITT, nu belaaden met den vloek van duizenden, alsdan kunnen opleggen!

De Geſchiedenis van ons dierbaar *Vaderland*; ryke ſtoffe verſchaft zy den opmerkzaamen beſchouwer. Wy vinden het onder WILLEM DE III in ſlaaffche banden, en zien het, medegeſleept in den Succesſie-oorlog, door de trouwloosheid der bondgenooten, alle gehoopte voordeelen, behalven het tractaat van Barriere, verliezen. Toen en naderhand ſtrekt het ter toevlucht voor alle vervolgden in andere landen, die 's Lands welvaart door hunne kunſten en yver doen toenemen. — In den tyd van vrede, op deezen oorlog gevolgd, zien wy Nederland den grootſten invloed hebben op het lot van Europa, en het volk deelneemen in de dwaasheid des winthandels. Naderhand wordt het Vaderland door factien verſcheurd, eindelyk in den oorlog betrokken, en, na verſchriklyke tooneelen van plundering en muitery te hebben opgelevend, op nieuw aan eenen Stadhouder onderworpen. Het geſlacht van ORANGE, in het vervolg

meer

meer zyne belangen dan die van het Vaderland behartigende, verwaarloosde de beſcherming des Koophandels om een gewaand punt van eer, en wekte door heerschzucht en het opvolgen van kwaaden raad de Vaderlandsliefde op, terwyl het tevens den grond legde tot de laatere rampen. Naa eens door buitenlandſche macht herſteld te zyn, miskent het als nog zyne waare belangen, vereeuwigt den haat door vervolging en het volbrengen aan wraakzucht, en veroorzaakt alzo zynen val. De laatſte Stadhouder, uit zyn Vaderland gevlucht, ſpant zamen met onzen Vyand, en beandwoordt alzo de genoten blyken van liefde en opofferingen. Eindelyk, overheerd door de Franſchen, onderging het Vaderland eene algemeene Omwenteling, die, met herhaalde ſchokken voortgaande, alles van gedaante heeft veranderd; de voorige grondwetten vernietigd; de oppermagt der gewesten weggenomen; de volken ineen gelmolten; de factien vermeerderd; de Kerk van den Staat geſcheiden, de voordeelen, weleer aan Kerkelyke, thans aan Staatkundige geloofsbelydenisſen gehecht.

Geduurende den loop deezer Eeuwe aan byna alle zoorten van beſtuur onderworpen, kunnen wy de voor- en nadeelen van dezelve uit onze geſchiedenis leeren kennen. Deeze levert teffens het treffendſt voorbeeld op, hoe ſpoedig bloeiende Staaten door tweedracht kunnen te gronde gaan. Nog voor weinig jaaren woei de Bataafſche vlag in alle zeeën; thans, naa alle onze bezittingen en zeemagt, door toeval, onkunde of verraad, verlooren te hebben, byna nergens. Voor twintig jaaren was de Staat magtig door verbaazenden rykdom; nog onlangs zagen wy, door den inval der Ruſſen en Engelſchen, ons op den rand des verderfs, ons ſtaatkundig beſtaan als aan een zyden draad; dan toen het gevaar op het hoogst was, wierden wy op het onverwachtst door Gods zegen gered. — Maar de aandacht vestigende op aangenaamer tooneelen, op voorbeelden ten goede, waaraan het onze geſchied-rollen geenzins ontbreekt, vierde ik (liet zulks het beſtek toe, waaraan ik my diende te bepaalen) myne begeerte bot, in de loflyke vermelding van veele en groote mannen, die het Vaderland tot eer verſtrekten. Ik herroep thans alleen voor den geest, de gedachtenis van den wyzen en voorzichtigen SIMON VAN SLINGELAND, die Europa en Nederland veele jaaren in vrede bewaarde; van den dapperen ZOUTMAN,

Digitized by Google

MAN, die onzen vervallen roem ter Zee handhaafde; en van den belangeloozen CAPELLEN TOT DEN POL, de verbreeker der kluisters van den verdrukten Landman.

Hoe veele belangryke gebeurtenisſen en lotveranderingen, in *Zwitſerland*, *Belgien*, *Geneve*, *Corſica*, zyn insgelyks ſchatkameren der zonderlingſte gebeurtenisſen! Dan ik moet my bekorten. *Corſica* zoude my anders alle die belangryke zaaken kunnen verſchaffen, die eene herhaalde worſteling van een dapper Volk tegen trotſche en gierige heerſchers doorgaans oplevert; eerst zien wy een Gelukzoeker zich in de gunst van het Volk dringen, zich tot Koning doen verkieren, naderhand om ſchulden gevangen; laater den edelen PASCAL PAOLI voor list, verraad en geweld bezwyken, echter groot blyven in het ongeluk.

Bepaalen wy eindelyk de aandacht by de vestiging der nieuwe Republiek in *Noord-America*. Een deugdzaam Volk ontſlaat zich van hebzuchtige meesters; en de ſtelling: „ dat tegen een Volk, dat vry wil zyn en „ eendrachtig is, geen macht beſtaan kan," is in hetzelve met daaden beweezen. —— De Americaanen komen alle gevaaren te boven, verwinnen allen tegenſtand, blinken uit in alle heldendeugden, en handhaaven, in den nauwelyks vry verklaarden Staat, door de wysheid der wetgeevers, algemeene welvaart en orde. — WASHINGTON, wat moet gy gevoeld hebben, by het beſchouwen deezer gelukkige gevolgen uwer poogingen! Wie zal u, ô Held, naar waarde gedenken! In *alle* betrekkingen boven berisping verheeven, wordt gy door elk, neast DE RUYTER, als den grootſten man der nieuwe geſchiedenis erkend. Al het groote, het welk in alle Helden der Oudheid afzonderlyk gepreezen wordt, vinden wy in u, den waaren Vader des Vaderlands, vereenigd!

Naa zoo veele lotwisſelingen in de afzonderlyke Geſchiedenis der Volken beſchouwd te hebben, kan het niet misſen, of dezelve moeten ons gewichtige algemeene opmerkingen aan de hand geeven. Door de Verbonden (Alliantien) der Vorſten is byna elke Oorlog van eene algemeene gevolgd; en Volken, die in het eerst met de twisten niets te maaken hadden, zyn in dezelve medegeſleept. Ongelukkig dan de minvermogende Staaten, die magtiger moeten volgen! — Opmerkelyk

Digitized by Google

is de verandering in het voorgeeven der redenen van den Oorlog. Te vooren beſtonden dezelve gewoonlyk in waare of gewaande beledigingen, — betoog van recht op het een of ander land, of beveiliging tegen aanval, en dus om eigenbelang; thans oorloogt men overal met het oogmerk, althans het voorgeven, om den beoorloogden te bevoordeelen; — hier om den Godsdienst, wet en orde te herſtellen, — daar om den zegen der Vryheid te verſchaffen. Alle nieuwe Manifesten ſtrekten hiervan ten bewyze; — zo zagen wy Turken en Engelſchen vereenigd, om den Pauſelyken zetel te herſtellen, — Engelſchen en Ruſſen, om in ons Vaderland den Hervormden Godsdienſt te handhaaven! — Zo ooit, geldt hier de regel, welken POLYBIUS aan de Geſchiedſchryvers voorſtelt, om de waare oorzaaken en bloote voorwendzels der Oorlogen juist te onderſcheiden. De invloed van alle vermelde gebeurtenisſen op den Godsdienst en de Zeden is aanmerkelyk. Daar de mensch in zyne handelingen te dikwyls tot tegenovergeſtelde uiterſten overſlaat; moest de val van het Rygeloof aan het ryk des Ongeloofs voordeel verſchaffen; — van hier die geweldige aanvallen op den Godsdienst, en die vry algemeene onverſchilligheid, welke de vriend van waare verlichting betreurt. In het zedelyke moesten ook gelyke oorzaaken gelyke gevolgen hebben. „Als het ontzag uit is, (zegt HOOFT) en de mogendheid overwichtig wordt, krygt de orde een krak, de tucht een ſmet, het fortuin haare handen ruim." Onberekenbaar, eindelyk, zyn de gevolgen, welke alle de aangevoerde gebeurtenisſen voorſpellen, en vooral de, tot de verſchriklykſte hoogte gereezene, Staatsſchulden, waarby het vermogen en Inkomen der toekomende geſlachten zyn verbonden, en als by voorraad zyn opgebruikt. Hoe moeilyk het zy, de dikwyls voorgeſtelde vraag, „of de mensch door alle deeze ſchokken beter of ſlechter is geworden," ſtellig te beandwoorden; de overtuiging, echter, dat een in beweeging gebragte ſlinger eindelyk op het middenpunt in rust komt, dat veele ondeugden door de toeneemende beſchaaving ten minſten in ruwheid hebben verloren, en het vertrouwen op het ondoorgrondlyk wys en goed opperbeſtuur der waereld, doen ons het beste hoopen; terwyl wy in de hoogere vlucht van 's menſchen geest, in alle takken van

Kun-

Digitized by Google

Kunften en Weetenſchappen, en in de toeneemende verlichting in het Godsdienſtige, offchoon zy dan by dwaazen eene meerdere ligtzinnigheid bevordere, —— daarvan geenen geheel verwerpelyken waarborg meenen te ontdekken.

ENIGE TREKKEN UIT EEN REDEVOERING VAN DEN HEER ISAAC TICHENOR, GOUVERNEUR VAN VERMOND IN AMERIKA, GEDAAN IN EEN ALGEMENE VERGADERING, DEN 10 OCTOBER 1800.

In gehoorzaamheid aan de ſtem van het Volk, is het wederom myn pligt geworden, Ulieden in deze Algemene Vergadering te ontmoeten.

De zaken van het Beſtuur zullen ſteeds met moeilykheden gepaard gaan, en veel kunde, voorzigtigheid en ſtandvastigheid vereiſchen in hun, op wien de gewigtvolle taak rust, om de algemene belangen te regelen.

Het is in vertrouwen op Uwlieder kragtdadigen byſtand, dat ik den post en de pligten ga behandelen, welke onze Staatsregeling den *Eerſten Beſtuurder* heeft aangewezen en opgelegd. Van de onderſcheidene delen van dezen Staat te ſamengekomen, moet Gylieden van naby bekend zyn met de verſchillende omſtandigheden en belangen uwer Lastgeveren, ten einde het in uwe magt zy, de algemene welvaart, in alle de maatſlagen der tegenwoordige zitting, met de vereiſchte rondborſtigheid te bevorderen.

Ingevolge de Staatsregeling zyn wy verpligt, in deze zitting de Kiezers te benoemen, aan welken de belangvolle keuze van *Preſident* en *Vice-Preſident* der Algemene Staaten zal worden aanbetrouwd. en het is de overweging hiervan, welke aan het werk dezer zitting een byzonder gewigt byzet. —— Zy toch, welke onmiddelyke werktuigen zullen zyn tot het daarſtellen van Perſonen, welke de hoogſte Ambten van het Gemeneheſt zullen bekleeden, behooren uit de waardigſte hunner Medeburgeren gekozen te worden; en niets is vuriger te wenſchen, dan dat die *Kiezers*, de aangelegenheid van hunne posten in al haar kragt gevoelende; hunne ſtemmen zullen verenigen voor perſonen, welke van de zucht voor het waar belang van hun Vaderland geheel doordrongen, en Vrienden van orde zyn. — Want indien de Eerſte Beſtuurder der Algemene Staaten de deugden van een waren Patriot miste; indien ene voorkeuze voor uitlandſche Grondbeginſels, of een drift voor onbeproefde Staatsſtelſels, hem overhaalden om af te gaan van de bezadigde ſtelſels onzer Voorönderen, en van die grondbeginſelen van nationaal belang, ons door WASHINGTON in zyn laatſten wille aanbevolen, en welke door ADAMS, in zyn Beſtuur,

Digitized by Google

ſtuur, met de gelukkigſte uitkomst zyn opgevolgd; en, in één woord, indien de Eerſte Beſtuurder van het verenigd Gemeenebest een ander dan een onafhanglyk Amerikaan ware, — zo hadden wy en onze nakomelingen niet anders dan de ſchroomlykſte gevolgen dier keuze te verwagten.

Alle onze belangen, zo wel de algemene als de byzondere, hangen zo onafſcheidlyk te ſamen met de grondbeginſels, welke het gedrag van het menſchdom moeten regelen, de beginſels namelyk van *Zedelykheid* en *Godsdienſt*, dat 'er volſtrekt geen duurzame bloei van het een, zonder de betragting van het ander, kan plaats hebben; want wat toch zoude de hartstogten der menſchen beteugelen, hunne uitzigten en oogmerken regelen, en dezelven bepalen tot de grenzen van reden, pligt en opregtheid; nyverheid, zuinigheid en duurzame gehoorzaamheid aan de Wetten daarſtellen, dan de wezenlyke en blyvende grondbeginſelen onzer daden? en waar zullen deze gevonden worden, dan by de beginſels van Zedelykheid en Godsdienst? —— Zo 'er iets aan het gevoel en de erkentenis dezer waarheid mogt hebben ontbroken, dan behooren de noodlottige en afgryslyke gevolgen, welke uit het roekloos verönagtzamen dier beginſels zyn voortgeſproten, meer dan genoegzaam te zyn voor elk, die de omwenteling in Europa gehoord of gelezen heeft.— Elke poging, derhalven, om den bloei der Wetenſchappen en de opvoeding der Jeugd te bevorderen, of de inſtellingen en voorſchriften van den Kriſtelyken Godsdienst die achting te doen verkrygen, welke zy zo zeer verdienen, zal de ſchoonſte kwyting zyn van onſen pligt aan de belangen van een vry Volk.

De wysheid, de voorzigtigheid, de ſtandvastigheid en het goed gevolg, waarmede de groote, de goede en onſterflyke WASHINGTON de zaken van het Bondgenootſchap heeft beſtuurd, zullen ſteeds door ons en alle de opvolgende geſlagten met verrukking en dankbaarheid herdagt worden. — Nimmer was het aan enig iterveling vergund, zyn Vaderland gewigtiger dienſten te bewyzen, dan die van WASHINGTON aan de Verenigde Staaten van *Amerika*; en zyn dood is het ſprekendſt bewys, dat ook de opregtſte menſchen, en alle pogingen van het menſchdom, niet in ſtaat zyn om de wetten der natuur te ſchorſchen: gewisſyk, anders ware zyn aanwezen, zo wel als zyn naam, onſterflyk gebleven — en nu, tot ene hogere beſtemming opgenomen, laat hy den Verenigde Staaten het ryk genot der zegeningen, welke zyne Vaderlandliefde aan dezelven bezorgd heeft; terwyl dezelfde maatregelen van Beſtuur, door zynen waardigen Opvolger in acht genomen, den Vrede, Voorſpoed, toenemenden Rykdom en Bevolking, in elk gedeelte der Verenigde Staaten doen ſtandgrypen, daar genoegzaam het overig der Wereld met ellenden en onheilen worſtelt, waar van de Geſchiedenis geen voorbeeld oplevert.

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETEN-SCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERKLAARING DER ZEDEN-WET VAN JOODEN EN CHRISTENEN.

Tweede Proeve.

In myne *eerſte Proeve* (*) heb ik getracht te betogen, dat de *Wet der Tien Woorden* ziet op Ægyptiſche zeden en gewoonten, en dit omtrent het eerſte en tweede Gebod aangetoond; thands wil ik dit ook omtrent de andere Geboden beproeven. In het

III

Gebod zegt JEHOVAH: Gy zult den naam, enz. eigenlyk ſtaat 'er: *Draagt* (נשׂא) *den naam van den* JEHOVAH *tuwen God niet ligtvaardiglyk.* —— De Wetgever zegt hier misſchien, dat de Iſraëlleren zich niet moesten gelykſtellen met de Ægyptenaars, onder welken een ieder zich naar eene byzondere Godheid noemde, en dus den naam droeg van dien God, dien hy verëerde (de één immers was een Verëerer van deeze, de andere van die Godheid); by dien God, dien zy vereerden, zweerden zy ligtvaardiglyk; zoo moest Iſraël niet handelen; dat volk moest zich met de Ægyptenaars niet gelykſtellen, en dus den naam van den JEHOVAH niet ligtvaardiglyk draagen, niet onbedachtzaam by zynen naam zweeren. De HEER zou het niet ongemerkt, niet ongeſtraft, laten voorbygaan, als een Iſraëliet zich aan zulk eene misdaad ſchuldig maakte. —— De Iſraëlleren moesten met de daad toonen, dat zy *Verëerers van* JEHOVAH waren; God zou niet dulden, niet ongeſtraft dulden, dat zy dien naam ligtvaardiglyk droe-

(*) *Alg. Vaderl. Letteroef.* voor 1800, *Mengelw.* bl. 505.

Digitized by Google

droegen. In dit Gebod wordt dan dit bevolen: Mogt Iſraël geen' anderen God dienen dan den Heere, of zich aan geene afgodery ſchuldig maaken, dan moest het ook niet roemen, dat het Gods volk, dat Hem diende, was, indien het zich aan overtreding van de twee eerſte Geboden ſchuldig maakte. Zulk eene onwaarheid zou God niet ongeſtraft aanzien.

IV.

Hier wordt, myns bedunkens, geboden, dat Iſraël het voorbeeld der Ægyptenaaren niet moest volgen. Deeze vierden byzondere dagen ter eere hunner Goden, doch zy verzuimden den Sabbath. De Iſraëllers waren in Ægypten gedwongen geweest, om den Sabbath te ontheiligen; zy moesten immers alle dagen, zonder eenige uitzondering, met kinderen en vee aan den tichelöven arbeiden; zy hadden dus, ſchoon gedwongen, den Sabbath, die reeds voor de wetgeeving op *Sinai* plaats had, niet gevierd, zoo als het behoorde; daaröm zegt JEHOVAH: „ Herinnert u, denkt altyd, dat Gy den Sabbath „ met uwe kinderen, dienstboden, vee, zelfs met den „ vreemdeling, die in uwe poorten is, dat is: uwe ſla„ ven (*), moet heiligen, (heilig, eerbiedig moet vie„ ren); Gy moet U van allen arbeid onthouden, om U „ die weldaad te herinneren, dat Gy, in Ægypten al„ tyd tot ſlaaffchen arbeid gedwongen (DEUT. V: 15), „ zonder den Sabbath te kunnen vieren, door my ver„ lost zyt. Ziet op my, die uw God ben, wien „ Gy niet allen eerbied moet dienen (volgends het 1, „ 2 en 3 Gebod.) — Ik heb ook van myn werk gerust, „ en omdat Gy aan die beide zaken (uwe uitleiding uit „ Ægypten en de ſchepping, waaruit blykt, dat ik de „ *Opperste* en *Eenige* God ben) zoudt gedenken, daar„ om heb ik deezen dag ter rust voor U verkoozen; „ hem daartoe afgezonderd, en denzelven verheven (ברך) „ boven andere dagen." — Dan hangen, neemen wy hier deeze verklaaring aan, de vier eerſte Geboden zeer ſchoon aan elkanderen; dan vloeit alles zeer juist uit elkanderen voort; want moesten de Iſraëlleren den JEHOVAH alléén dienen, geene andere Goden nevens Hem verëeren, en zich niet ligtvaardiglyk, als zy Hem niet eer-

(*) De *Bybelminnaar*, Iſte Deel, bl. 42.

Digitized by Google

eerden gelyk Hy eischte, als Dienaars van den eenigen waaren God aanmerken, dan volgde ook hieruit zeer natuurlyk, dat zy ook zyne Sabbathen moesten onderhouden.

V.

Het is zoo duidelyk niet, of dit Gebod ziet op Ægyptiſche gewoonten, of die van andere volken. 'Er zyn 'er, die ſtellen, dat de Ægyptenaars niet verpligt waren, om hunnen Ouderen eenigen byſtand of hulp te bewyzen; anderen houden weder het tegengeſtelde ſtaande. Deeze beroepen zich op een gebed der oude Ægyptenaars na hunnen dood (*), waarin gezegd wordt: „Ik heb de oorzaaken van myn leven (myne Ouders) „altyd de ſchuldige eer en gehoorzaamheid beweezen." — Maar — is dat gebed niet van eenen veel lateren oorſprong dan de tyden van MOSES? — — Hoe het zy, dit is zeker, dat de Iſraëlleren hier gewaarſchuwd worden tegen de gewoonten van die Volken, die weinigen of geenen eerbied aan hunne Ouderen betoonden: en daaröm belooft God hun, om hen tot eerbied en liefde voor hunne Ouderen op te wekken, een lang leven, zelfs in dat land, dat hy hun geeven zoude, in Kanaän. —— Het leven is allerwenſchlykſt voor ieder ſterfling; en hoe gepast was dus deeze belofte, om Iſraël tot dien pligt aan te ſpooren! het moest immers ook natuurlyk volgen uit het eeren der Ouderen. — Eerden de Iſraëlleren hunne Ouderen, verzorgden zy hun al het noodige, vooral in hunnen ouderdom, maakten zy daardoor hun het leven aangenaam; dit moest natuurlyk het leven hunner Ouderen verlengen; de volgende geſlachten konden ook even hetzelfde van hunne kinderen verwachten; die ook aan hun al het noodige in hunnen ouderdom zouden verzorgen, en hierdoor zouden hunne dagen (hun leven) verlengd worden in dat land, dat JEHOVAH God hun geeven zoude. —— Derhalven was een lang leven geen voorrecht in Ægypten alleen, maar ook in Kanaän zou men lang leven, wanneer elk kind zyne Ouderen, op alle mooglyke wyzen, eerde.

VI. De

(*) Dit gebed, het geen ik uit K. PH. MORITZ, *Symboliſche Weisheit der Ægypter*, vertaald heb, is, om geene andere Schryvers thands te noemen, te vinden in het *Mengelwerk der Alg. Vaderl. Letteroeff.* voor 1796, bl. 231.

Digitized by Google

VI.

De zelfswraak, en hieruit volgende doodflag, ging by zeer veele volken, en waarfchynlyk ook by de Ægyptenaaren, in zwang. Hiertegen wordt Iſraël gewaarſchuwd. Wy zien dit ook bevestigd LEV. XIX: 18. —— Pleit dit nog niet ſterker voor ons gevoelen, omdat 'er LEV. XVIII: 3 gezegd wordt: „ Gy zult niet doen naar de „ werken des Ægyptiſchen lands?" Want na dat de Wetgever dit gezegd had, laat Hy onmiddellyk LEV. XVIII: 6. LEV. XIX, enz. veele ſlechtigheden volgen, waaraan zich de Ægyptenaars en andere volken ſchuldig maakten.

VII.

Niets was gewooner by de meeste oude volken dan hoerery, echtbreuk en overſpel. De Iſraëlleren mogten derhalven zich niet aan dezelve ſchuldig maaken, en hierin de Ægyptenaars naarvolgen, LEV. XVIII: 3.

VIII.

De Ægyptenaars worden van MARTIALIS bedriegers genoemd; en zou men hierónder ook niet de dievery en het ſteelen mogen en kunnen tellen? Veele ſoorten zelfs van dievery waren ten minſten (zo wy de Ouden geloof zullen geeven) by de Ægyptenaars niet alleen niet verboden, maar zelfs geöorlofd. Wordt dit aan de Iſraëlleren in dit Gebod niet volſtrekt verboden? Ziet dit dus niet op de Ægyptiſche zeden, vooral als wy hier mede vergelyken LEV. XVIII: 3 en XIX: 13?

IX.

De Ægyptenaars wierden oulings, vooral van de Romeinen, voor trouwlozen gehouden, ten minſten worden zy dus van SENECA genoemd. Dit getuigenis doet hier wel niets af, wyl het van te laaten tyd is; echter ziet men 'er eenigzins uit, dat de Romeinen weinig achting hadden voor de Ægyptiſche braafheid. —— Ik ſtem gaarne toe, dat een Volk ten tyde van MOSES zeer braaf kan geweest zyn, en na verloop van omtrent 2000 jaaren geweldig van zyne oude braafheid kan zyn afgeweeken, zoo dat het getuigenis van SENECA hier niets voor myn gevoelen bewyst; ik moet, derhalven, om te

toon

toonen, dat het negende Gebod ook op de zeden der Ægyptenaars ziet, naar ſterkere bewyzen omzien, en meen dezelve gevonden te hebben LEV. XIX: 15, 16, vergeleeken met LEV. XVIII: 3. — Ik kan hier nog iets byvoegen, naamlyk het gezegde van den Aſſyriſchen Koning tot HISKIA (II KONING. XVIII: 21. JES. XXXVI: 6); wy zien in hetzelve de trouwloosheid van den Ægyptiſchen Koning zeer juist afgetekend. Want offchoon dit van lateren tyd is, zoo zien wy echter in hetzelve een bewys, dat men, ten minſten in HISKIA's tyd, ook weinig op de toezegging van hulp des Ægyptiſchen Konings kon ſtaatmaaken.

X.

Uit de voorige Geboden moest dus voordvloeiën, dat de Iſraëlleren hunne begeerte niet mogten uitſtrekken naar de Echtgenoote, de bezittingen, enz. van hunnen naasten. —— Alle Geboden, het tiende alleen, misſchien, uitgezonderd, zagen op het uitwendige, zeide ik; maar — zou ook dit Gebod hier toe niet kunnen gebragt worden, als men het neemt in dien zin, dat zy hunne begeerten niet met woorden mogten openbaaren, of te kennen geeven? want het woord חמד, EXOD. XX: 17 en DEUT. V: 18 door *begeeren* vertaald, kan, zo ik niet verkeerd oordeel, ook genomen worden voor: *eens begeerte met woorden uit te drukken;* zie SPREUK. I: 22. Ook het woord אוה DEUT. V. door *gelusten* vertolkt, geeft dikwyls te kennen, dat iemand zyne begeerte door woorden uitdrukt; zoo wordt het gebezigd NUM. XI: 4 en 34. II SAM. XXIII: 15.

* *

Ieder oordeele nu onpartydig, of myne gegeevene verklaaring van de *Wet der Zeden* op eenigen grond ruste; doch men denke tevens, dat ik deeze verklaaring niet voor de eenige waare wil gehouden hebben, en dat ik derhalven van oordeel ben, dat ik in dezelve niet gefeild heb — ô neen! maar ik wilde door dezelve alleen toonen, dat men ſomtyds al te ver afwykt van den tyd en de omſtandigheden, waarin iets geſchreeven is, en dat men dikwyls de zeden en gewoonten der oude volken uit het oog verliest. Men heeft de oude Ægyptenaars altyd beſchouwd als een braaf en deugdzaam

Digitized by Google

volk, welks zedenkunde allervoortreflykst was. Maar ik vraag eenvouwig: Kan by een volk, welks Godsdienst in de allerdomste afgodery beſtaat, wel veel gezonde zedenkunde heerſchen? Het ſchynt by my eene uitgemaakte zaak te weezen: hoe dwaazer de Godsdienst van een volk is, hoe rampzaliger het met het beöefenen van allerlei deugden onder hetzelve moet gelegen zyn. — — Het getuigenis van PLUTARCHUS en anderen, die zeggen, dat 'er in den Ægyptiſchen Godsdienst niets is, dat tegen de reden ſtrydt, dat fabelachtig of bygeloovig is, doet by my niets af: want de Ouden beöordeelden zeer dikwyls den Godsdienst der volken, naar maate zy gunſtig of ongunſtig omtrent dezelve gezind waren. Keizer HADRIAAN noemde de Christenen, uit haat: *Ægyptiſche Paapen*, en *Vereerers van Serapis*; hy denkt ook in het geheel niet gunſtig omtrent de Ægyptenaaren (*). —— Hoe veel ſtaat kan men derhalven op zulke getuigenisſen maaken!

Heeft iemand eenige bedenkingen tegen myne verklaaring, hy brenge my dezelve, door middel van dit Maandwerk, beſcheiden onder het oog, en hy kan verzekerd weezen, dat my dit zeer aangenaam zyn zal; want dwaalen is menſchlyk. Om my echter in eenigen twist over dit myn ſchryven in te laaten, is geheel myn voornemen niet; ik ben een vyand van alle twiſtſchriften.

S. HANEWINCKEL, *V. D. Min.*
te *Oostgraftdyk*, in *Noordholland*.

(*) Zie *Eenige Aanmerkingen over de Ægyptiſche Prieſters*, door my vertaald uit het aangehaald Werk van K. PH. MORITZ, en geplaatst in het *Mengelwerk der Alg. Vad. Letteroeff.* voor 1796. bl. 229.

RADICAALE, DOCH TOEVALLIGE GENEEZING VAN EEN WATERBREUK.

In de maand February 1800 wierd ik geraadpleegd door BROER WYTZES BLOEM, oud 62 jaaren, welke, in de maand December, by 't uitklimmen van een Schip, met zyn *ſcrotum* ('t geen door een waterbreuk meer dan natuurlyk groot was) op den rand van een plank

was

Digitized by Google

was komen te vallen; en daardoor aan dat deel eene geweldige kneuzing bekomen had, waar tegen hy in dien tusschentyd veele verschillende hulpmiddelen te vergeefs beproefd had; en doordien de pyn en opzwelling van dat deel daaglyks toenamen, wierd hy genoodzaakt tot andere hulpmiddelen zyne toevlugt te neemen. Ik vond zyn *scrotum* tot een verbaazende grootte uitgezet, zeer pynlyk en door buiten-gevaar bloed zeer misskleurig, de *penis* geheel ingetrokken, zo als men by een waterbreuk veeltyds waarneemt. Daar by had de Lyder een weinig koorts, en de eetlust was verdweenen. Ik gebruikte in de eerste plaats zagte *purgantia*, en beval hem eene strenge levenswyze; en schoon 't gezwel zeer hard was, dagt my toch in den regter kant een vloeibaar vogt te voelen: te meer wierd ik daar in bevestigd, door dat hy zyn gewoone waterbreuk (die hy reeds zes jaaren gedraagen had, en welker laatste aftapping al wat tyds geleden was) in de regter zyde had. Derhalven was ik van oordeel om daar in een steek met de *troicar* te doen, in verwagting om daar door eene aanmerkelyke hoeveelheid water te ontlasten, de spanning te verminderen of geheel weg te neemen, en dan door 't gevoel beter in staat te komen om den toestand van de *testiculi* te kunnen ontdekken. Maar van dit heilzaam vooruitzigt bleef ik bykans geheel verstoken. In plaats van water ontlastte 'er zig een pond zuiver bloed; en door deeze ontlasting wierden de pyn en spanning wel eenigzins verminderd, evenwel niet zo, dat ik in staat gesteld wierd, om de *testiculi* goed te kunnen onderscheiden. Ik liet om 't aangedaane deel verzagtende en ontbindende middelen leggen, en hetzelve verder door een schorteband ondersteunen, waarmede de Lyder aldus drie weeken continueerde; in welken tusschentyd 't *scrotum* wederom in grootte en pyn eenigzins was toegenomen, doch de miskleurigheid wat verminderd. Ik stelde den Lyder wederom voor, nogmaals eene opening met de *troicar* te maaken, waaraan hy zig onderwierp; en by die tweede konstbewerking ontlastte 'er zig wederom als voozen een pond bloed naar buiten, waar door de pyn en spanning, gelyk de voorige reis, weder eenigzins verminderden. Ik gaf aan den Lyder een Zalf, uit de *Ung. althaeæ:* ℥ij *Pulv. Sal. Ammoniac:* ʒiij, om daarmede 't *scrotum* daaglyks twee- of driemaal te smeeren; onder welk gebruik 't ongemak

Digitized by Google

eenigzins begon te beteren; de koorts verliet hem, en hy wierd van lighaamsgeſtel meer gezond; ook de eetlust wierd beter; maar niettegenſtaande deeze beterſchap verzogt de Lyder my, na verloop van twee weeken, de aftapping voor de derde maal te herhaalen, alzo hy by de voorige aftappingen iedere reis eenige verligting bekomen had. Doch doordien my voorkwam, dat zyn ongemak zig eenigzins tot beterſchap begon te ſchikken, tragtte ik hem van dat denkbeeld af te brengen, en ried hem verder met zyne hulpmiddelen voort te vaaren; maar zo zyn ongemak zig niet wilde ſchikken, zoude men beter doen, met dan 't *ſcrotum* in zyne ganſche lengte te klieven, om alzo den waaren toeſtand der beledigde deelen te kunnen zien. Waarop de Lyder, volgens myn raad, met zyne bovengemelde middelen bleef aanhouden, daar zyn ongemak langzamerhand mede bedaarde. Uit hoofde van zyne koſtwinning moest hy voor eenige dagen uit de Stad, maar kwam den 12 April weder by my, om zyn ongemak te laaten zien, 't geen ik toen merkelyk beter bevond. De omtrek van 't *ſcrotum* was wel een derde kleinder geworden, en de miskleurigheid geheel verdweenen. De Lyder continueerde verder met dezelfde hulpmiddelen tot in de maand Juny; in welken tuſſchentyd 'er een klein abſces, ter grootte van een graauwe ert, aan den regter boven-buitenkant van 't *ſcrotum* plaats had gehad en weder was geneezen, hebbende zig niet dieper dan in de huid uitgeſtrekt; waarmede de Lyder zo wel van zyn waterbreuk als van zyn ongemak, dat hem door den val was toegebragt, en met zo veel gevaar gedreigd had, volkomen geneezen was.

Dit Geval, hoe zorgelyk het voor den Lyder geſtaan heeft, is meer gelukkig, dan men zig wel had kunnen voorſtellen, ten einde gelopen. De geneezing is waarſchynlyk veel bevorderd door de aftappingen. Niettegenſtaande de Natuur zomtyds wonderen doet, in 't oploſſen van buiten-gevaat bloed, welk in de vakjes van 't vetvlies is uitgeſtort, zou men echter in dit geval veeleer een verſterving verwagt hebben; gelyk ik in 't gepaſſeerde jaar, by een omtrent gelyk geval, waarnam (*). Mogelyk is de oploſſing verder begunſtigd ge-

(*) Zie *Alg. Vaderl. Letteroef.* voor 1800. *Meng.* bl. 53.

Digitized by Google

geworden door de andere aangewende hulpmiddelen; en door de ontſteeking, welke hier plaats gehad heeft, is de waterbreuk geneezen; gelyk men waarneemt by eene radicaale geneezing door een *Setaceum*, waarmede dan te gelyk wel een verettering gepaard gaat; doch deeze ſuppuratie heb ik zomtyds by de radicaale geneezing maar weinig noodig bevonden. Ik heb onder allen in myne Praktyk drie gevallen van waterbreuken (welke alle drie aan de regter zyde waren) waargenomen; één, die ik zesmaal getapt heb, en de andere beide ieder éénmaal, die daarna volkomen geneezen waren, zonder dat 'er eenige verettering of ontſteeking heeft plaats gehad. De meeste waterbreuken, die ik in myne Praktyk waargenomen heb, zyn aan de regter zyde geweest, niettegenſtaande veele Heelkundige Schryvers beweeren, dat ze meest aan de linker zyde ontſtaan.

Harlingen, den 6 December 1800.

S. POPTA, *Chirurgyn.*

LEEVENSBERIGT VAN DEN EERW. WILLIAM ENFIELD, *LL. D.* Volgens Dr. AIKIN.

„ De naam van den Man, dien het bovenſtaand Op-
„ ſchrift te leezen geeft, is onzen Landgenooten
„ niet onbekend. Behalven dat wy, in ons *Mengel-*
„ *werk*, te meermaalen, in vroegeren tyde, en zelfs nog
„ in ons voorig Nummer, een *Zedekundig Stukje* van
„ zyne hand plaatſten, ontvingen zy met genoegen des-
„ zelfs *Characters der voornaamſte Heilige Mannen, in*
„ *eenige Leerredenen*, te Amſterdam by *J. Dóll* en
„ *M. Schalekamp*, 1778, gedrukt; en laater werd den
„ Leeraaren vertaald ter hand geſteld, het voor allen
„ onmisbaar Werk, getyteld: *Handboek voor Predi-*
„ *kanten*, in 4to, te Haarlem by *A. Loosjes, Pz.*
„ Wy willen, de gelegenheid zich daartoe aanbie-
„ dende by de *Engelſche* Uitgave van Drie Deelen zy-
„ ner *Leerredenen*, niet nalaaten, den Eerwaardigen
„ Man nader te doen kennen, zo als hy ons geken-
„ ſchetst wordt door de bekwaame pen van zynen
„ Vriend, Dr. AIKIN, met eene en andere aanmerking
„ over den Leertrant, gehouden door dien voorbeeld-
„ lyken Leeraar."

Digitized by Google

* * *

De Eerw. WILLIAM ENFIELD, *LL. D.*, werd te *Sudbury*, in *Suffolk*, op den 29 van Lentemaand 1741, O. S. gebooren. Met zyn zeventiende jaar werd hy gezonden na de Academie te *Daventry*, toen ten tyde onder het beſtuur van den Eerw. Dr. ASHWORTH. In deeze Leerſchoole oefende hy zich in de voorbereidende Weetenſchappen tot het Christen-leeraarampt. Van zyn Character op de Hoogeſchool weet ik niets meer, dan dat hy altoos uitſtak door de fraaiheid en keurigheid zyner opſtellen, en ſteeds gerangſchikt werd onder de Studenten, wier naaſpeuringen hun opleidden om een min ſtreng Stelzel van het *Christendom* te omhelzen, dan te dier oefenplaatze doorgaans ſtandgreep.

Het ſtrekte ten treffenden blyke van de bevalligheden, die hy als Leeraar bezat, en van de beminnelykheid zyns gezelligen ommegangs, dat hy, bykans onmiddelyk naa de Academie verlaaten te hebben, beroepen werd om den post van eenigſten Leeraar te bekleeden by de Gemeente van *Benn's Garden* in *Liverpool*, een der aanzienlykſte onder de *Diſſenters*.

Tot het Leeraarampt in die Gemeente werd hy ingehuldigd in Slachtmaand des Jaars 1763. In eene Stad, waar overvloed is van aangenaame verkeering, waar de Inwoonders uitſteeken in vryheid van gevoelens en gaſtvrye zeden, ſleet hy zeven van de aangenaamſte jaaren zyns leevens. Schoon het zeer druk hebbende, zo met de gezellige en aangenaame verkeering, als met de ernſtiger bezigheden van zynen Leeraarspost, opende hy hier zyne letterkundige Loopbaan met de uitgave van Twee Deelen *Leerredenen*, in de Jaaren 1768 en 1770 gedrukt: deeze werden zeer gunſtig ontvangen. Derzelver behaaglyke zedelyke toon, niet misvormd door Stelzel-byzonderheden, maakte ze ten algemeenen gebruike zo geſchikt, dat veele Gemeenten, behalven die, waarin ze oorſpronglyk gepredikt waren, nut trokken van de Leeringen, in dezelve voorgedraagen.

By den dood van den Eerw. Mr. SEDDON, van *Warrington*, was de Heer ENFIELD een der eerſte Perſoonen, op welken de Bezorgers van dit Academiſch Inſtituut het oog lieten vallen, om diens Opvolger te weezen in het vak der *Fraaije Letteren*, en den post van *Rector Academiæ* te bekleeden.

Hoe

Digitized by Google

Hoe zeer werkzaam en vol moeilykheden dit Tydperk van ENFIELD's leeven moge geweest zyn, het was tevens dat van verbaazende vorderingen in de Letterloopbaane. Door het gezelschap, waarmede hy verkeerde, en de werkzaamheden, welke hy moest volbrengen, kreegen zyne vermogens een ruimen kring om zich uit te breiden. Niet alleen als Opzigter der Academie stelde hy zyne bekwaamheden te werk, maar deedt zich ook als een agtenswaardig Schryver kennen.

De Universiteit van *Edinburgh* droeg hem de Eere op van Doctor in de Regten; dit gaf hem, ten tyde zyns verblyfs te *Warrington*, een nieuwen tytel.

Naa de ontbinding deezer Academie, bleef Dr. ENFIELD nog twee jaaren te *Warrington*, zich onledig houdende met het onderwyzen van byzonder aan hem toevertrouwde Kweekelingen, van welken een klein getal by hem als huisgenooten in de kost waren, en met het onderwys zyner Gemeente. Voor deeze stelde hy eene reeks van Leerredenen op, over de voornaamste Gevallen en Zedelyke Leeringen van het Euangelie, in welke hy zyne talenten als een Schriftuurverklaarder ten toon spreidde, en tevens zyne bekwaamheden in uit te weiden in het voordraagen van algemeene Leevensregelen, ontleend uit de wenken, welke de heilige Geschiedverhaalen geeven.

Het zal niet te oppasse zyn, hier iets van ENFIELD, als Leeraar en Godgeleerde, in 't midden te brengen. 's Mans wyze van voordragt was ernstig en nadruklyk, zich meer toeleggende op den toon van eenpaarige ernsthaftigheid, dan op verscheidenheid en zwier van zeggen, waartoe ook zyne stem zich niet best schikte. Dezelve was egter vry van 't geen men eentoonigheid noemt, en schoon niet zeer vuurig, kon ze niet van zwakheid beschuldigd worden; nooit hadt dezelve iets van het onbearbeidde, van het onverschillige. Betreffende de keuze zyner stoffe, in dezelve betoonde hy zich, bykans zonder eenige uitzondering, een *Zedeleeraar*. Godsdienst bestondt by hem meer in beginzel dan in gevoel; en hy bevlytigde zich meer om daaruit een *Leevensregel* op te maaken, dan dien te verheffen tot een bron van verheevene aandoeningen. Bygeloof verfmaadende, en voor Geestdryvery bedugt, hieldt hy in den Godsdienst alles van eene mindere waarde en aangelegenheid, 't welk zich niet vereenigde met Zedelykheid, en den Men-

Menſche nuttig was. Zyn Godgeleerd Stelzel was ontheeven van alle verborgene en onverſtaanbaare begrippen; 't zelve behelsde niets, 't welk hem onbeſtaanbaar voorkwam met gezonde Wysbegeerte, en met de redelykſte bevattingen wegens de Godlyke Natuur en de Volmaaktheden des Allerhoogſten.

Met den Jaare 1785 eene uitnoodiging ontvangende van de *Octagon-diſſenting Congregation* te *Norwich*, eene Societeit, tot welke te behooren iedereen het zich eene eere en geluk mag rekenen, nam hy zulks aan, onder voorwaarde, dat hy, op een kleinen afſtand van die Stad, zyn verblyf zou houden, en voortvaaren met zyn plan van Huislyk Onderwys en Opvoeding. Eerst zette hy zich neder op het aangenaam Dorp *Thorpe*; dan hy vondt het vervolgens gemaklyker, zich met 'er woon na *Norwich* te begeeven. Schoon ENFIELD zeer gelukkig ſlaagde in zyne wyze om een klein getal Kweekelingen eene hun voegende opvoeding en onderwys te geeven, waarvan verſcheide ſpreekende voorbeelden zouden kunnen worden bygebragt, bevondt hy nogthans, gelyk de meesten die een zodanig plan volgden, dat de moeilykheid om een geregelden toevoer van Onderwyzelingen te krygen, en het onbevallig bedwang, ontſtaande uit een aantal Jongelingen, in zo verre Huisgenooten, dat zy tyd noch plaats voor eigen huislyk genoegen overlieten, grooter was dan de voordeelen, welke hy kon trekken van zodanig eene aanwending zyner talenten. Te deezer oorzaake ging hy een kleinder Huis bewoonen, het inneemen van kostgangers geheel van de hand wyzende; alleen bleef hy afzonderlyke lesſen geeven aan twee of drie uitgeleezene Kweekelingen, eenige uuren in den voormiddag. —— Eindelyk beſloot hy geheel meester van zynen tyd te weezen; aan zyn Gezin, aan zyne Vrienden, en naar welgevallen verkoozene Letterbezigheden, al den tyd te beſteeden, welke hem van het waarneemen zyns Leeraarampts overſchoot. De omſtandigheden zyns Huisgezins werkten mede tot dit beſluit. Hy was Vader van twee Zoonen en drie Dogters, allen onder zyn oog ten zorgvuldigſten opgekweekt; en indien hy geene andere voorbeelden hadt kunnen bybrengen van zyne bekwaamheid om zich tevens een Vriend en Onderwyzer te maaken —— om de tederſte genegenheid met wilvaardige en onmaatende gehoorzaamheid te paaren —— zyne Kinderen zouden

Digitized by Google

den: by allen, die dezelve kenden, als genoegzaame getuigen gelden, dat hy die gelukkige kunst verstondt.

Niet geheelenal hadt ENFIELD zich van den last der Kweekelingen ontslaagen, toen hy de werkzaamste taak van al zynen Letterarbeid ondernam; de *Verkorting van* BRUCKER's *Historie der Wysbegeerte.* Dit Werk verscheen, onder den tytel van *Abridgement of* BRUCKER's *History of Philosophy*, in twee Deelen in 4to, in den Jaare 1791, en zou alleen genoegzaam geweest zyn om hem als een meester te doen erkennen in den middelstyl, en als een oordeelkundig uitkiezer van het geen meest te agten is in de voordragt van Zeden en Gevoelens. Het oorspronglyk Werk hadt by de Geleerden grooten roem ingelegd, van wegen het diepdelvende der naspeuringen, en den vryen onpartydigen geest, daarin doorstraalende: dan des Schryvers *Latynsche* styl is ingewikkeld en breedspraakig; en de zwaarte, die gezegd mag worden het geheel te drukken, hadt dit Werk eer een Boek gemaakt, om, by tyd en wyle, geraadpleegd te worden, dan om het agtereen te doorleezen. ENFIELD's Verkorting is een werk, even leerzaam als aangenaam. Men mag 'er met waarheid van zeggen, dat de Leerstellingen en Begrippen van alle de voornaame Aanhangen onder de Wysgeeren nooit voorheen in het *Engelsch* zo fraai en duidelyk waren voorgesteld.

Zo liepen 's geleerden Mans laatste leevensdagen gerust en helder voort, in den schoot van huislyk geluk, omringd door Vrienden, welken hy allengskens dierbaarder werd, en te midden van hem veraangenaamende Letterbezigheden. Zo vast scheen ENFIELD's staat van gezondheid te weezen, zo zeer voelde hy zich in de volle kragt en rypheid zyner vermogens, dat hy, in den Jaare 1796, niet twyfelde, met Dr. AIKIN, een zyner oudste en boezemvrienden, eenen Letterarbeid van groote uitgestrektheid te onderneemen, en die, om volvoerd te worden, zich verre in het toekomende uitstrekte. Ware het de pligt der stervelingen niet, om hunne Talenten aan te wenden op eene wyze, welke zy kunnen goedkeuren, zonder te letten op de toevalligheden, welke zy noch kunnen voorzien, noch in hunne magt hebben om te beletten, zou het aangaan van eene verbintenis tot zulk een Werk, by lieden in het afneemen hunner jaaren, van vermetelheid beschuldigd kunnen worden; maar het is ten hunnen opzigte niets meer dan

een

een beſluit, om met wakkerheid bezig te zyn, zo lang zy het vermogen hebben om te werken, zo lang de dag des leevens duurt, eer de nagt des doods kome, waarin niemand werken kan.

Het opſtellen van een *General Biographical Dictionary*, of een *Algemeen Leevensbeſchryvend Woordenboek*, beviel ENFIELD zo uitſteekend, dat men hem dikwyls hoorde verklaaren, dat de uuren zyner Letterbezigheden by hem nimmer zo aangenaam waren voorbygeloopen; en de voortgangen, welke hy in dien arbeid maakte, waren geëvenredigd aan zynen vlyt en welwillenheid.

Elke omſtandigheid ſcheen hem nog eene menigte gezonde leevensjaaren te belooven. Hy was gelukkig in zichzelven, en deelde dat geluk mede aan allen, die binnen den kring van zynen invloed kwamen. Doch eene ongeneeslyke kwaal maakte intusſchen onverdagte vorderingen tot ſlooping van zyn geſtel. Eene ſcirreuſe zamentrekking van het rectum openbaarde zich door tekenen, welke hy niet begreep, en die hy daarom gebiekkig beſchreef aan zyne Vrienden in de Genees- en Heelkunde, en bragt, zonder pyn of groot ongemak, eene ſchielyke en onafwendbaare verandering te wege. Op den eigenſten dag vóór dat deeze ongeſteldheid zich deedt kennen, werd hy gelukgewenscht met zyn gezondheid-tekenend gelaat en altoos opgeruimden geest; en hy betuigde daarop, niets altoos te klaagen te hebben, wegens lyfs- of geests-gebreken. Maar de verſtopping was nu daar. Eene ziekte greep hem aan; de noodige werkzaamheden der ingewanden hielden op; niets was in ſtaat om hem verligting te bezorgen; en naa eene week, eer in geſtadig ongemak dán in het lyden van hevige pyn, doorgebragt te hebben, terwyl zyne geeſtvermogens, tot het laatſte toe, bykans onverzwakt bleeven, vlyde hy zich, den ſlag des doods te gemoete ziende en met mannenmoed ondergaande, in de armen zyner Kinderen en Vrienden, en ontſliep zagtlyk. Dit ſterven viel voor op den derden van Slachtmaand des Jaars 1797, in het zeven-en-vyftigſte jaar zyns ouderdoms. De diepe rouwe van allen, die hem kenden —— van allen, die hem best kenden —— maaken het noodloos, in eenige verdere beſchryving van 's Mans Character te treeden; —— de hoofdtrek van dit Character was, *beminnelyk* te weezen.

Zo-

Digitized by Google

Zodanig was, naar het oordeel der Schryveren van *the Monthly Review*, volgens de beschryving van Dr. AIKIN, de Eerw. ENFIELD; en, voegen zy 'er nevens, in den lof, hem gegeeven, gelooven wy niet, dat Vriendschap eenig geweld aan de Waarheid gedaan hebbe. By die Schryvers is ENFIELD zeer wel bekend geweest. Wy twyfelen daarom niet, hier nog by te voegen, 't geen zy van 's overledenen jongst uitgegeeven Leerredenen (*) zeggen, waar de door ons overgenomen Leevensbeschryving is voorgevoegd.

Erkennende, dat het groote doeleinde der Leerredenen is, de ziel te verbeteren, door het inboezemen van Godsdienstige gevoelens, en het hart te vormen, door hetzelve zuivere en beminnelyke gevoelens in te boezemen, dan heeft Dr. ENFIELD zyn Leeraarampt met eenen gelukkigen uitslag waargenomen; en heeft hy zuivere modellen opgeleverd van Kansel-welsprekenheid, in zo verre als de bevordering van betragtenden Godsdienst en Zedeleere betreft. 's Mans Leerredenen zwellen niet door woordenpraal, noch door poogingen om aan gemeene gedagten een grootsch voorkomen by te zetten, door schitterende en hoogklinkende gezegden. Schoon zy in de gedaante van Proeven voorkomen, zonder de ouderwetsche afdeelingen, ontbreekt het die Leerredenen niet aan voeglyke schikking; en hebben zy niets het minste, om by ons het denkbeeld te doen ontstaan, 't geen veele heden ten dage in 't licht komende Proeven niet nalaaten op te wekken: dat de Schryver, als hy den eenen volzin afgeschreeven hadt, niet wist, wat hy in den volgenden zou op het papier brengen. In de Opstellen van Dr. ENFIELD ontdekken wy eene groote juistheid van gevoelens, en eene gelukkige wyze van dezelve voor te draagen. Zyne woorden behelzen denkbeelden; hy is klaar zonder eene noodlooze wydloopigheid, en beknopt zonder duisterheid.

De Godgeleerde begrippen van Dr. ENFIELD zyn de begrippen niet, die in 't algemeen by de Christen-wereld heerschen; doch hy poogt op geenerlei wyze dezelve te verbergen; ook is hy verre van de laage en verag-

(*) De tytel is: *Sermons on Practical Subjects, by the late* WILLIAM ENFIELD, *LL. D. Prepared for the Press by Himself. To which are prefixed Memoirs of the Author, by* J. AIKIN, *M. D.* 3 Vol. in 8vo.

Digitized by Google

agtlyke kunſtenaary veeler Leeraaren, om zich van Spreekwyzen en Bewoordingen te bedienen, die, ſchoon in eenen anderen zin gebezigd, de Leeraar wil, dat de Toehoorders in een tegenovergeſtelden zullen opvatten. Zonder zich ooit toe te leggen om iemand eenigen aanſtoot te geeven, ſpreekt hy met eene openhartigheid, en komt manlyk voor zyne begrippen uit, op eene wyze, die de bewonderende goedkeuring van alle edeldenkende verſtanden moet wegdraagen. Schoon zich niet inlaatende tot woordlyke verklaaringen, helderen zyne Leerredenen de gekoozene Texten op, aanduidende, in welk eenen zin dezelve moeten genomen worden, en tot welke leerzaame en betragtende gebruiken zy aanleiding geeven. Zyne Leerreden over de *Eigenſchappen der Liefde*, (in welke hy de ſchikking gevolgd heeft, aangeweezen in zyn *Preachers Directory* (*)) en over de *Handelwyze van* JESUS *omtrent de Vrouwe in Overſpel gegreepen*, mogen hiervan ten voorbeelde dienen.

In zich de hoedanigheden van een *Christen-Godgeleerde* en *Wysgeer* vereenigende, poogt hy de leeringen der Heilige Schrift te meer ſterkte by te zetten, door de Redelykheid van dezelve aan te wyzen, en de leſſen van Godsvrugt en Deugd te grondvesten op gevoelens en aanmerkingen, ſteunende op de rots der eeuwige waarheid. Hy bevlytigt zich om Godsdienst en Deugd niet

(*) Terwyl wy deeze aanmerking lazen, konden wy niet nalaaten ons te binnen te brengen, en willen des onkundigen verwittigen, dat het Werk, hier aangehaald, 't zelfde is, als waarvan wy in den korten aanloop tot dit Leevensverhaal geſprooken hebben, onder den Tytel van *Handboek voor Predikanten*. Een Werk, naar den Tytel te oordeelen, alleen voor *Predikanten* geſchikt; doch 't geen ons voorkomt van een veel uitgebreider gebruik te kunnen weezen, als behelzende, in eene allergeregeldſte ſchikking, alle de *Waarheden*, *Pligten*, enz. van den Godsdienst, met weluitgekoozene enkel ſchriftuurlyke Bewoordingen, in eene groote verſcheidenheid, voorgedraagen. Men mag het noemen, *de Bybelleere in Zamenſtel gebragt*. 'Er is een Leerboekje van GALENUS ABRAHAMS, onder den Tytel van *Beknopt Vertoog*, van dien aart voorhanden; dan, ſchoon dit Werkje zyne verdienſten hebbe, komt het, wat ſchikking en keuze aanbelangt, niet in vergelyking met het opgemelde Werk van ENFIELD; in het door ons bedoelde licht beſchouwd, is het een allerheerlykst *Huisboek*.

Digitized by Google

niet alleen voor te draagen in derzelver zuiver en Godlyk oorſpronglyk ſchoon, maar alle derzelver beminnenswaardige en aantrekkelyke bevalligheden 'er aan by te zetten; en wy zouden wanhoopen om de zodanigen op te wekken, om gehoor te leenen aan eenige dier zagte bekooringen der Deugd, die Leerredenen, van den ſtempel als die van ENFIELD, konden leezen, zonder te wenſchen om meer en meer over te vloeijen van liefde tot GOD en den NAASTEN, naar 's grooten Meesters Leere, de ziel van allen waaren Godsdienst.

FRAGMENTEN UIT EENE NIEUWE REIZE NAAR CONSTANTINOPOLEN, BETREKLYK DE TURKEN EN DERZELVER HOOFDSTAD.

(Uit het *Fransch.*)

De Verheven *Porte* heeft in haare bouwing geenerlei ſchoonheid; 't is een groove klomp, gelyk aan eene Vesting. Het geen het Paleis van den Sultan onderſcheidt, is veeleer de pracht, dan wel de verſcheidenheid van 't huisraad. De *Turken* ſtapelen eene menigte van kostbaarheden op elkander, maar hun ontbreekt de kunst om die wel te plaatzen. Zy kennen die kunst en dien ſmaak van ſchikking niet, welke by de Natien van Europa een nieuwe waarde geeft aan al wat zy gebruiken. Een Huis, vol van kostbaarheden, opeengeſtapeld zonder ſchikking, zonder cierlykheid, zonder overeenkomst, is alles, wat een *Turk*, op zyn best genomen, voor zyne genietingen kan bevatten. Het geen op eene byzondere wyze het verblyf, of, om beter te ſpreeken, de gevangenis van den Grooten Heer verciert, zyn de Vrouwen. Wanneer hy den Throon beklimt, worden hem van de Grooten eenige geſchenken van jonge Slavinnen gedaan, in welke zy mettertyd hunne beſchermſters hoopen te vinden. Uit dit getal verkiest men 'er zes, welke men *Kaddins* noemt. De eerſte onder haar, welke aan het Keizerryk eenen Erfgenaam beſchikt, wordt de *Sultane favorite*, of begunſtigde Sultane, genoemd, en heeft den titel van *Sultane Haſſeky*. 'Er zyn veele andere Vrouwen in het Serail; maar het gebeurt zeer zelden, dat men haar de ſchen-

Digitized by Google

nis der uitſluitende Voorrechten van de *Kaddins*, om Erfgenaamen aan het Keizerryk te geeven, toelaat, het welk men door de hevigſte en gewelddadigſte middelen belet. De oude Vertelling, dat des Sultans Wyven in gelederen geſchaard zouden worden, en de Neusdoek door hem toegeworpen aan haar, welke hy uitkiest, is onwaar. Zyne voorkeuze wordt altyd gerechtelyk aangekondigd door den *Kislar Aga* (*). De gevoelens zyn zoodanig afhanglyk van de opvoeding en de eerſte indrukken, dat de ſtaat der Vrouwen in het Serail haar zelve voorkomt die van de grootſte gelukzaligheid te zyn. Zoo MAHOMED gewild heeft, dat zy niet als redelyke wezens zouden behandeld worden, is het zeker om dat hy vreesde, dat zy zich gelyk aan de Mannen mogten beſchouwen: hy vond toch deze wyze van denken in het Oosten. Een van onze grootſte dwalingen omtrend de gevoelens der *Turken*, met betrekking tot de Vrouwen, is de gedachte, dat zy gelooven dat de Vrouwen geene Ziel hebben; men weet ondertusſchen, dat de Coran haar belooft, dat zy de bekoorlykheden eener eeuwigduurende jeugdigheid, en van een onbevlekten maagdelyken ſtaat, zullen wedervinden, en dat zy niet verbonden zullen zyn aan haare eerdere Mannen, maar aan andere Muſulmannen; het welk in veele gevallen in ſtaat is, haar een nog veel hooger denkbeeld van het geluk van 't Paradys te geeven. Het zyn de Georgiſche en Circasſiſche Vrouwen, welke boven alle die te vinden zyn in de huizen van particulieren of op de Markten worden uitgekoozen; zy neemen de jongſte en volkomenſte. De Egyptiſche en Abyſſiniſche Vrouwen worden in 't algemeen gekoft voor den huisſelyken dienst, tot welken eene andere Turkſche Vrouw zich niet zoude willen leenen. De ſchoonſte gaan naar het Serail, alwaar, hoewel zy als de gelukkigſte Vrouwen beſchouwd worden, zy van tyd tot tyd het ongelukkig lot ondergaan, van door haare medeminnaresſen vergeeven of verdronken te worden, wanneer zy zich zwanger bevinden. Men ziddert om het getal der ongelukkige ſlachtoffers op te geeven, welke alzoo by nacht in Zee geworpen worden.

De opvoeding der jonge perſoonen, welke het Serail betreeden, is zeer zorgvuldig. Men leert haar danſen, op

(*) *Kislar Aga* is de Commandant der Janitſaaren. *Vertaler.*

Digitized by Google

op een zekere soort van Guitar speelen, of borduuren. Ondertusschen heeft de smaak van den tegenwoordigen Sultan voor de Europeesche gebruiken, voor welken hy vryelyk uithomt, in het Serail ingevoerd eenige Griekssche Vrouwen, kundig in het speelen op de Forte Piano en de Harp, en die de andere moeten onderwyzen. De Vrouwen van het Serail hebben geene andere uitspanningen, dan die, welke haar de Slavinnen van heure sexe verschaffen; die, gedurende den tyd, welken zy op eene sopha rusten, voor haar dansen, en Toneelspellen en Klughten vertoonen, in zulk eenen slegten smaak als die van onze Marionettes. Zy ontvangen echter nu en dan bezoeken van Griekssche en Frankissche Vrouwen, die betrekking met het bestuur hebben, 't zy als Koopvrouwen of als Tolken, onder het voorwendzel van Europeesche koopwaaren en snuisteryen te zien en te koopen; en 't is door dit middel, dat men zich de berichten van het binnenste van het Serail aangeschaft heeft.

De Circassische Vrouwen behouden haare schoonheid door het middel der Inënting, het welk van haare uitvinding is, en niet van die der *Turken*, zoo als VOLTAIRE en TISSOT gedacht hebben. Men bezigt dezelve tegenwoordig veel meer in *Asiatisch Turkyen* dan in *Constantinopolen*. De Regeerende Sultan is nimmer geinoculeerd geweest. De bewerking van dit middel geschiedt doorgaands door oude Vrouwen, die 'er een geheim van maken, hoewel haare behandeling weinig verschilt van de onze. Men weet dat het Milady MONTAGUE was, die dezelve in Europa invoerde. Haar Wondheeler, die de kunst in *Constantinopolen* geleerd had, wierd gemagtigd, in 1721, om 'er de proef van in *Londen* te neemen op vyf halsmisdadigers, die ter dood veroordeeld waren. De Kinderziekte vertoonde zich den zevenden dag; eene vrouw onder 't getal der genoemde vyf personen kreeg geene kinderziekte, maar zy bekende dat zy dezelve gehad hadde.

De Tooisels van de Vrouwen in het Serail zyn ontelbaar en zeer duur. Haare modes veranderen niet dan in haare kapsels; maar de verwisselingen van dezelve zyn niet minder gemeenzaam dan in Europa. Men mag twyffelen of zy immer die geene zullen willen aanneemen, welke tegenwoordig in *Vrankryk* en in *Engeland* gevolgd worden, dewyl zy haare verwaandheid, haare ei-

Digitized by Google

genliefde, haare bevalligheid en gezondheid niet gaarne zullen onderwerpen aan de wanſtaltigheid van haare gewoonten. Ondertusſchen zyn de denkbeelden, welke de Turkſche Vrouwen zich vormen van de ſchoonheid, en van de middelen om dezelve te doen aanwaſſen, even zonderling. By eene groote gelykvormigheid van trekken, by een gloeijend tint, by de ſpreekendſte zwarte of donker-blaauwe oogen, hebben zy nog de gewoonte, door een poeder van Spiesglas en Oly, genoemd *Surmeh*, eene zwarte ſtreep op den buiten- en binnenrand haarer wenkbraauwen te voegen, om dezelve te doen ryzen of daalen, en daardoor aan het oog een meerder vuur by te zetten. Men kan zelden by haar bewonderen het geen wy voor bevallig houden. Heure houding en gelaat zyn geheelenal ſtrydig met de denkbeelden, welke wy ons vormen van die weldaad der Natuur, die door de Kunſt volmaakt wordt. Alle de Vrouwen in de *Levant* zyn door de gewoonte van op eene Sopha te rusten, en zich daarop te onthouden, krom en kwalyk ter gang. Het gebruik der warme baden, zonder bepaling gebezigd, en eene vadzigheid zonder afleiding, veroorzaaken eene verſlapping in de vaste deelen, en veranderen de vorm-trekken, door de Natuur uitgezocht tot de meest mogelyke bevalligheid van heur ligbaam. Het onderſcheidend kenmerk by de Circasſiſche en Griekſche Vrouwen is de deftige houding en verheeven geſtalte der eerstgemelde; terwyl de Griekſche in 't algemeen veel kleinder zyn, veel ſchooner tint hebben, en meer zagtheid en gelykvormigheid in heure gelaatstrekken bezitten. Het maakt het onderſcheid en het tegenovergeſtelde uit, het welk men in de Standbeelden van *Juno* en *Minerva* aan de eene, en van de *Venus de Medicis* aan de andere zyde beſpeurt.

Men heeft veel geſproken van de minnaryen der Vrouwen uit de Harems (*) der Grooten en Vermogenden. Maar zy, welke, door verwaandheid en ſnoevery, de ligtgeloovigheid daarmede hebben trachten te bedriegen, wisten wel, dat onderneemingen van dien aart zeer moeijelyk zouden ſlaagen. De Vrouwen der Grooten en der Vermogenden worden bewaakt door die ongelukkige wezens, welke door de begeerlykheid of de bar-

(*) De Harem is de verblyfplaats der Turkſche Vrouwen aan het huis van heure Mans of Meesters. *Vert.*

Digitized by Google

barbaarschheid tot haare dwingelanden gemaakt zyn. By de minvermogende Clasſen zyn het oude Wyven, die in dezen post de oplettendheid aan de Geſneedenen betwisten. De ontrouw en verleiding zyn in de oogen der *Turken* de verregaandſte misdryven; 't is daarom dat zy 'er ook de wreedſte ſtraffen op geſteld hebben.

De Boekery van het Serail is by de Geleerde Wereld lang onbekend geweest; 't geen aanleiding heeft gegeven tot het zeggen van den Abt SEVIN, die door LODEWYK DEN XV was afgevaardigd om Griekſche Manuſcripten te verzamelen, dat AMURAT DE III dezelve in de Zestiende Eeuw had doen verbranden. De Abt TODERINI heeft zich een afſchrift aangeſchaft van de Catalogus dier Boekery, die in den tyd van veertig dagen is opgemaakt door een Jongman, welke tot het Serail behoorde, en waarvan hy een vertaling heeft gegeven. Wanneer men de verſcheidene berichten der geenen, welke van deze Boekery geſproken hebben, by elkander brengt, kan men niet twyffelen, of dezelve bevat een groot aantal Manuſcripten, zoo in de Griekſche als in de Latynſche en Oosterſche Taalen, die 'er opeengeſtapeld, maar niet geraadpleegd zyn. PETRARCHA beweerde, dat zy de geheele geſchiedenis van TITUS LIVIUS in vyftig boeken verborg; en CONSTANTYN LASCARIS, in zyne Verhandeling over de Griekſche en Siciliaanſche Geſchiedſchryvers, zegt, in de Boekery der Griekſche Keizers een volledigen DIODORUS *van Sicilien* gezien te hebben, waar van men weet dat ons vyf Boeken ontbreeken. Het meerendeel der Keizerlyke Mosquéen hebben ook haare Boekeryen. De Sultans, welke dezelve geſticht hebben, hebben 'er Academien of Kweekſchoolen, met derzelver Profeſoren, Hospitaalen en Khans, aan verbonden. MAHOMED DE II, naa het inneemen van *Conſtantinopolen*, ſtichtte een Kweekſchool te *St. Sophia*, bezoldigde de Profeſoren, en maakte een Fonds voor het onderhoud van een aantal Studenten. In de Schoolen, die aan de Mosquéen der verſchillende Sultans verbonden zyn, zyn meer dan twaalfhonderd Studenten, allen gehuisvest en onderhouden op koste van deze Stichters. De Meesters, die 'er woonen en onderhouden worden, worden *Softah* genoemd. Deze Softah's mogen niet trouwen, noch meer dan eenmaal in de vier-en-twintig uuren eeten. De bezoldiging der eerſte Profeſoren is omtrend honderd

Digitized by Google

ponden ſterling. 't Is in deze Collegien, dat alle de Leden van de Ulemah worden opgevoed; en niemand kan eenige Kerkelyke bedieningen, of als Rechtsgeleerde, beoeffenen, zonder aldaar zyne trappen beklommen te hebben, om volgends de Europeaanſche wyze te ſpreeken.

'Er zyn in *Conſtantinopolen* dertien openbaare Boekeryen, waar van elke niet meer dan tweeduizend Manuſcripten of Boekdeelen bevat. In 1779 heeft de Sultan ABDUL HAMED eene nieuwe Boekery voor het algemeen geopend. De grootſte zeldzaamheid, welke in dezelve gevonden wordt, is de Coran in drie affchriften, door de Califs OMAR, OSMAN en ALI. Verſcheide Manuſcripten, die in de Boekery van het Serail verwaarloosd waren, zyn alhier geplaatst, herſteld, en op zyn bevel ingebonden. De Autheur zegt ons niet, of deze Boekeryen veel bezogt worden; maar hy merkt aan, dat men de *Turken* niet moet beoordeelen, wat de Geleerdheid aangaat, naar de vergelyking, welke men omtrend hun met de Volken van Europa zoude maken: zy verliezen minder, naar mate men hun nader brengt aan het groot getal der Oosterſche Volken, die den Mahommedaanſchen Godsdienſt belyden.

De ſtichting der Drukkunſt by de *Turken* is men verſchuldigd aan SAÏD EFFENDI, by zyne terugkomst uit *Vrankryk*, alwaar hy zynen Vader vergezeld had als Ambasſadeur by LODEWYK DEN XV. In overleg met IBRAHIM EFFENDI, bekwam hy een Privilegie, bekragtigd door zyne Hoogheid, die hem toeſtond, allerley ſoorten van Werken bekend te maken, uitgezonderd over Godsdienſtige onderwerpen. Het tydvak van deze oprichting is van 1726. De letters, hoewel te *Conſtantinopolen* gegoten, vertoonen nogthans zeer naauwkeurig de Arabiſche letters der Manuſcripten. SAÏD had, geduurende zyn verblyf in *Vrankryk*, eenige vorderingen gemaakt in de Europeaanſche letterkunde, en zyn medegenoot IBRAHIM, een Hongaarsch Renegaat, was zeer gevoeffend in de kennis der oude en hedendaagſche Taalen. ACHMED DE III benoemde hem tot Drukker des Konings. De Vifir IBRAHIM, die zelf een geleerd man was, verleende zyne beſcherming aan deze onderneeming, doende de eerſte fondſen uit de algemeene ſchatkist bezorgen. Het eerſte Werk was een Turksch en Arabisch Woordenboek. Vyftien andere Werken, over de meest belangryke onderwerpen voor het Volk, volgden hetzelve op.

On-

Digitized by Google

Onder dezelve bevonden zich een Perſisch en Turksch Woordenboek; de Geſchiedenis van het oude en hedendaagſche Egypten; de Tartaarſche en Turkſche Jaarboeken; een ſamenſtel van Aardrykskunde; eene Tydrekening zedert de ſchepping der Wereld, waar in men van dat tydvak af tot aan de Hegira (Turkſche Tydrekening) 6216 jaaren telt; en eene Geſchiedenis van Amerika en Oost-Indiën. Dit laatſte Werk is voorzien van kleene Plaaten, in koper gegraveerd, maar lomp uitgevoerd.

De Koophandel van *Conſtantinopolen* wordt gemeenzaam gedreeven in de *Khans*, de *Bazards* en de *Bezestinen*, alle publyke geſtichten, opgetrokken en gebouwd in den ſmaak van Kloosters. Men vindt hier eene verzameling van Kooplieden van allerley Natien, en Koopmanſchappen van allerley ſoort. 't Is in deze *Bazards*, dat zich het nationaal Caracter vertoont. Daar kan men hetzelve opmerken en 'er zich eene volledige kennis van aanſchaffen. Men verwondert zich te zien, dat de Winkels dikwyls zonder Meester of zonder toezicht zyn. Bedriegery is geen ondeugd in de *Turken*. Geenerley Koopmanſchap heeft eenen bepaalden prys; men moet handelen en verzekerd zyn, dat de Verkooper, een zeer hoogen prys van u bedingende, zich overtuigd houdt niet meer dan een zeer geoorlofde winst gedaan te hebben. Veele Europeeïſche Kooplieden zyn niet vreemd van dit grondbeginzel. Men kan aan den Turkſchen Koopman veilig twee derde bieden van het geen hy vraagt, maar op zyn best de helft aan de Kooplieden der andere Natien. De *Griek*, vleijende en listig; de *Armeniër*, log en zagtzinnig; de *Jood*, altoos en overal dezelfde, — zyn altoos bezig om bedrog te pleegen.

De kleine werklieden en handeldryvenden van een en het zelfde ſoort zyn te ſamen vereenigd in dezelfde ſtraaten. Men vindt 'er zelden in afgezonderde wyken, gelyk in onze Europeeïſche Steden. De eerſte benodigdheden van het leven zyn overvloedig in *Conſtantinopolen*. Het ambacht van Bakker is 'er voordeelig, maar gevaarlyk: men onderzoekt zyne gewichten, op het oogenblik dat hy zulks het allerminſte verwacht; en zo hy onder 't gewicht gebakken heeft, is de ſtraf aanſtonds in gereedheid: hy wordt met het oor aan het bovenſte van zyn deur vastgeſpykerd. Deze rechtspleging, een weinig wreed, verdiende, eenigzins menſch-

Digitized by Google

lievender bepaald, in onze voornaamſte Steden van Europa te worden nagevolgd. —— De Koffyhuizen, die zeer talryk zyn, worden druk bezogt. Perſoonen van allerley rang komen 'er dagelyks, en ſlyten 'er een groot gedeelte van den dag, rookende 30 a 40 pypen, en neemende ook zoo veele koppen gekookte maar niet doorgegoten koffy zonder zuiker. By de Koffyhuizen moet men voegen de Winkels, alwaar men de Aſioni of Opium verkoopt. De *Turken* neemen dezelve op die plaatzen tot de hoeveelheid van tien tot honderd greinen op één dag. Ondertuſſchen is deze gewoonte minder gemeenzaam dan men by herhaaling gezegd heeft. Zy vermindert zelfs van dag tot dag, naar mate het vooroordeel der *Mahommedaanen* tegen den Wyn afneemt. De *Turken* neemen de Opium om hun te bedwelmen, of ook om zich te verſterken, wanneer zy eenige buitengewoone vermoeijenisſen hebben uit te ſtaan.

Het beſtuur der Rechtspleging is, zonder twyffel, bedorven. 't Is geheelenal in de handen van den Ulemah, of van het Kerkelyk Lighaam, welks begeerlykheid wordt aangekweekt door de zekerheid, dat de Regeering haar niet kan beteugelen, en om dat de Rechters geenerhande belooning van den Staat ontvangen. De Turkſche Rechtsgeleerdheid is geheelenal gegrondvest op den Coran, maar in de beoeffening volgt men hoofdzaaklyk de overlevering der Rechtbanken. Meer algemeen ook nog is de uitſpraak ingericht naar het belang of de eigenzinnigheid van de Rechters. De Mufti, by den Sultan afgevaardigd als Calif of Godſpraak der Wet, is het Hoofd van de Rechtspleging. De Mollahs, de Muſelins en de Cadis zyn de Wethouders, die de Hoven van Juſtitie uitmaaken, waar in de Burgerlyke en Lyfſtraffelyke Rechtzaaken beoordeeld worden. In deze Vierſchaaren geldt het bewys door Getuigen, boven dat door Geſchrifte. Men verſchaft zich gemakkelyk valſche Getuigen. 'Er zyn Koffyhuizen, die voor dit werk bekend ſtaan. 't Is opmerkenswaardig, dat, te midden van eene volkrykheid van viermaal honderdduizend Leden van allerley Natien en van allerley Godsdienſten, 'er zoo weinig lyfſtraffelyke zaaken voorvallen. Men hoort zeer zelden van Moorden ſpreeken. 't Is waar, dat het verbod van Wapenen of Geweer te draagen daaraan veel toebrengt, zonder twyffel zoo veel als de Tweegevegten, die by de *Turken* onbekend zyn. De om-

Digitized by Google

ommegang der Mannen met de Vrouwen, de Hazardſpelen, die zoo dikwyls de oorzaaken der geſchillen zyn, kunnen dezelve by de *Turken* niet verwekken. Het Schaakſpel is hunne voornaamſte uitſpanning. Het geen ook alle oorzaak tot twisten verwydert, is de zagtheid van de zeden der Natie, en de trap van gemeenſchappelyke verkeering, tot zulk een graad als die by hun gebragt is — maar die nimmer den naam van eene belangelooze vriendſchap verdient.

De *Turken* hebben Wetten, die de pracht der kleederen en ſpyzen, en eene byzondere kleederdragt voor ieder beroep, bepaalen. Men herkent ieders ſtaat, door de onderſcheidingen in de ſamenſtelling, de grootte en de couleur van den Tulband. Die onderſcheidingen zyn zoo talryk, dat het eene ſtudie zoude zyn, tot de grondige kennisſe van dezelve te geraaken. De Wetten van MAHOMED verbieden aan de *Turken*, hunne Tafelſervieſen en Keukengereedſchappen van goud of zilver te hebben. Zy beveelen hun de eenvoudigheid in alle de gewoonten van hun leven. Dit verbod ſtrekt zich niet uit tot de Vrouwen, die haar vermaak ſtellen in den prys en het getal haarer kleinoodien. De pracht der Mannen is gelegen in de talrykheid en in het ryke optooizel hunner Paarden. De *Turken* kennen het gebruik der koetſen niet, en verſchynen niet in het openbaar dan te paard. Zy hebben nog eene andere gelegenheid om hunne pracht te doen uitſchitteren; 't is die van hunne pypen; de hoogſte is van geel Amber, de ſteel van Jasmynhout, en de kop van eene roode en fyne aarde, rykelyk vercierd. De lengte van de pyp is naar evenredigheid van derzelver waarde, doorgaands van zes tot zeven voeten. Voords wordt dezelve van de eene plaats naar de andere, met veel plechtigheid, door twee bedienden gedraagen, en de bowl, of kop, wordt onderſteund op rolletjes. De Vrouwen van zekere jaaren deelen deze aangenaame genietingen met de Mannen. Zy voegen 'er eenige zeer gezogte dingen by, mengende onder den Tabak, Wierook, Muscus, of hout van Aloë. De Sultan alleen rookt nooit; en door eene zekere inſchiklykheid, als Calif of Vertegenwoordiger van den Propheet, wil hy, door zelve te rooken, geene gewoonte wettigen, waaromtrend de Wet niets ſtelligs heeft uitgeſproken.

Digitized by Google

UITTREKZEL EENER REIZE RONDSOM DE WERELD, IN DE JAAREN MDCCLXXXV, MDCCLXXXVI, MDCCLXXXVII EN MDCCLXXXVIII, DOOR J. F. G. DE LA PÊROUSE. UITGEGEEVEN VOLGENS BESLUIT DER NATIONAALE VERGADERING VAN DEN 22 VAN GRASMAAND 1791, DOOR M. L. A. MILLET-MUREAU.

(*Vervolg van bl.* 38.)

De uitkomst regtvaardigde ten vollen ons denkbeeld, dat de tyd, om het Eiland *Maouna* te verlaaten, daar was. Het anker geligt hebbende, bevonden wy een der Kabelſtrengen door het ſcherpe koraal afgeſneeden; nog twee uuren liggens zoude het geheel doorveild hebben. Dewyl het reeds vier uuren was, eer wy onder zeil kwamen, was die dag te ver verloopen, om het in de gedagten te neemen, de Boots dien naamiddag na land zenden. Wy ſtelden derzelver vertrek tot den volgenden dag uit.

De nagt was ſtormagtig, en de wind, die elk oogenblik veranderde, deedt my beſluiten om op twee of drie mylen van de kust af en aan te houden. Met den dageraad belette eene volſtrekte ſtilte, het Eiland te naderen. Het was omtrent negen uuren, dat 'er een koeltje uit den Noord-westen opkwam, en my in ſtaat ſtelde, het Eiland te naderen, van 't welk wy omſtreeks elf uuren naauwlyks ééne myl af waren. — Hierop zond ik myn lange Boot en Bark, onder bevel van de Heeren BOUTIN en MOUTON, na boord van de *Aſtrolabe*, om de bevelen van den Heer DE LANGLE te haalen. Allen, die eenige geringe blyken van ſchurft hadden, werden in dezelve geſcheept, met zes gewapende Soldaaten en één Officier. Die beide Boots voerden in 't geheel agt-en-twintig man, en twintig ledige watervaten om gevuld te worden. De Heeren LAMANON en COLINET waren, ſchoon ziek, onder het getal der geenen, die van de *Bouſole* af voeren. De Heer DE LANGLE ging van zyn Schip af, vergezeld door den Heer VAUJUAS, die zieklyk, maar aan de beterhand was. De Heer DE GOBIEN voerde bevel in de lange Boot; en de Heeren

DE

DE LA MARTINIERE, LAVAUX, Vader REVERDUN, maakten een gedeelte uit van de drie-en-dertig Perſoonen, die van de *Aſtrolabe* af voeren. Onder de een-en-zestig Schepelingen, die bezending uitmaakende, bevonden zich de uitgeleezenſte manſchappen van beide de Schepen.

De Heer DE LANGLE wapende al zyn Volk met ſnaphaanen en houwers, en liet zes Draaibasſen op de lange Boots plaatzen. Ik had het geheel aan hem overgelaaten, om alles, wat hy tot zyne beveiliging noodig oordeelde, in 't werk te ſtellen. De zekerheid, welke wy hadden, van in geen geſchil met de Eilanderen geweest te zyn, waarover zy eenige geraaktheid konden betoonen; het ongelooflyk groot getal van Canoes, 't welk rondvoer tuſſchen ons en de kust; het voorkomen van vrolykheid en vertrouwen, 't welk op onze handelplaatzen geheerscht hadt; elk ding, met één woord, ſtrekte om ons gerustheid in te boezemen, en ik wil gaarne bekennen, dat de myne niet wel grooter kon weezen, dan dezelve was. Doch het liep aan tegen myne beginzelen, Boots, buiten de hoogſte noodzaaklykheid, na wal te zenden, bovenal te midden van eene groote menigte Volks, wanneer zy niet gedekt, of zelfs van de Schepen niet konden gezien worden.

Omſtreeks half één uuren voeren de Boots van de *Aſtrolabe* af, en in drie kwartier uurs kwamen zy aan de Waterplaats. Groot was de verbaasdheid van allé de Officieren en van den Heer DE LANGLE, wanneer zy, in ſtede van eene ruime en gemaklyke Baai, een kreek vonden, vol koraal, waar geen doortocht was; dan door een bogtig kanaal, minder dan vyf-en-twintig voeten wyd, en op welk de branding ſterk brak. Binnenwaarts hadden zy niet meer dan drie voeten waters; de lange Boots raakten grond; de Barken bleeven alleen vlot, dewyl zy aan den ingang van het kanaal bleeven, verre van den oever. — Ongelukkig hadt de Heer DE LANGLE deeze Baai alleen gezien by hoog water, zich niet verbeeldende, dat het water hier tuſſchen de vyf en zes voeten op en af liep. Hy kon zyne oogen naauwlyks gelooven.

Eerst dagt hy de Kreek te verlaaten, en zich te begeeven na de plaats, waar wy voorheen water hadden ingenomen, en alles tot veiligheid medeliep. Maar het voorkomen van de bedaardheid en den goeden wil der menig-

Digitized by Google

nigte, die op den oever wagtte, met eene menigte van vrugten en varkens; alsmede de Vrouwen en Kinderen, die de Wilden gewoon zyn weg te zenden, als zy iets vyandlyks in den zin hebben: alle deeze omſtandigheden liepen zamen, om zyn eerst gevormd denkbeeld te laaten vaaren, 't geen, gevolgd zynde, hem voor eenen heilloozen uitſlag zou behoed hebben. Hy liet de watervaten uit de Boots met de grootſte bedaardheid aan wal brengen; terwyl zyne Soldaaten de best mogelyke orde op den oever hielden, in twee linien geſchaard, met eene tusſchenruimte voor de Waterhaalders.

Maar deeze ruſt was van korten duur. Verſcheide van de Canoes, met voorraad na de Schepen afgevaaren, waren na het Eiland wedergekeerd, met derzelver voorraad, en geland in de Baai aan de Waterplaats, zo dat dezelve in korten tyd geheel vol was. In ſtede van tweehonderd Inboorelingen, Vrouwen en Kinderen medegeteld, die de Heer DE LANGLE daar by zyne aankomst gevonden hadt, zag hy 'er ten drie uuren tusſchen de duizend en twaalfhonderd. Het getal der Canoes, die met ons in den morgen gehandeld hadden, was zo groot, dat wy in den naamiddag de vermindering van derzelver aantal naauwlyks bemerkten; ik bevlytigde my om ze aan boord bezigheid te verſchaffen, in hoope dat onze Boots aan land het te ruimer en geruster zouden hebben.

Groot was myne misrekening! De toeſtand van den Heer DE LANGLE werd van tyd tot tyd benaauwder. Hy vondt egter middel, om, met behulp van de Heeren VAUJUAS, BOUTIN, COLINET en GOBIEN, het water aan boord te krygen; maar de Baai was meest droog, en hy kon niet hoopen de lange Boots vlot te zullen krygen vóór vier uuren in den naamiddag. Hy tradt 'er nogthans in, met zyn Krygsvolk, en ſtelde zich in ſtaat van verdeediging; doch verboodt allen te vuuren, zonder daartoe van hem last gekreegen te hebben. Dan hy begon te merken, dat hy zich daartoe welhaast zou genoodzaakt zien. De ſteenen begonnen reeds uit de vuist der Eilanderen te vliegen; en de *Indiaanen*, die ſlegts tot de knieën toe in 't water ſtonden, omringden de lange Booten tot op minder dan zes voeten afſtands; de Soldaaten, die 'er zich in bevonden, poogden hun vergeefsch af te weeren. Indien de vrees van vyandlykheden aan te vangen den Heer DE LANGLE niet weder-

hou-

Digitized by Google

houden hadt, zou hy ongetwyfeld last gegeeven hebben om de Draaibasſen af te ſchieten, en met de ſnaphaanen een algemeen vuur te maaken, om dus de aandringende menigte te rug te dryven, 't geen niet zou gemist hebben; doch hy dagt hun in bedwang te zullen kunnen houden zonder bloedvergieten, en hy was het ſlachtoffer zyner menschlievenheid.

Binnen kort viel 'er een hagelbui van ſteenen, van op een kleinen afſtand met zo veel kragts geworpen, alsof ze uit een ſlinger kwamen; en zy troffen meest allen, die zich in de lange Boot bevonden. De Heer DE LANGLE hadt ſlegts tyd om zyn ſnaphaan met een dubbelen *loop* af te ſchieten, eer hy nedergeſlagen werd, en over boord viel, juist aan die zyde, waar meer dan tweehonderd *Indiaanen* zich bevonden; onmiddelyk werd hy met ſtokken en ſteenen afgemaakt. Toen hy dood was, bonden zy hem met den eenen arm aan een der roeigaten van de lange Boot, ongetwyfeld om zich van eene verdere buitmaaking te verzekeren.

De lange Boot van de *Bousſole*, onder bevel van den Heer BOUTIN, zat aan den grond, op den afſtand van twee roeden van die der *Aſtrolabe;* tusſchen dezelve liep, in eene evenwydige richting, een klein kanaal, door de *Indiaanen* niet bezet. 't Was door middel van dit kanaal, dat alle de gewonden, die het geluk hadden om niet aan de andere zyde te vallen, zich door zwemmen wisten te redden. Zy kwamen aan boord van de Barken, die, gelukkig vlot gehouden, het middel waren om negen-en-veertig perſoonen te behouden van de een-en-zestig, welke de geheele derwaards gezondene bende uitmaakten.

De Heer BOUTIN hadt alle de beweegingen gevolgd, en de eigenſte ſtappen gedaan, van den Heer DE LANGLE; zyne watervaten, zyn krygs- en ſcheepsvolk, waren ten zelfden tyde aan boord gekomen, op dezelfde wyze geſchikt, en hy ſtondt op 't einde van de Boot. Schoon voor de ſlegte gevolgen vreezende van de gemaatigdheid des Heeren DE LANGLE, nam hy niet over zich, om zyn Krygsvolk last te geeven tot vuuren, vóór dat de Heer DE LANGLE zulks gedaan hadt. Men heeft reden om te veronderſtellen, dat elke ſchot op den afſtand van vier of vyf roeden een *Indiaan* moet hebben doen vallen; doch 'er was geen tyd om op nieuw te laaden. De Heer BOUTIN werd desgelyks door een ſteen

te

Digitized by Google

te nedergeveld; ten zynen gelukke viel hy tusschen de beide lange Booten, aan welker boord geen mensch bleef, naa verloop van vyf minuuten. Zy, die het leeven redden door zwemmen na de twee Barken, hadden ieder verscheide wonden ontvangen, meest allen aan het hoofd; zy, in tegendeel, die over boord vielen aan de zyde waar zich de *Indiaanen* bevonden, werden onmiddelyk door stokslagen afgemaakt. Maar de zugt tot plunderen by de Eilanders was zo groot, dat zy zich haastten om de lange Boots in bezit te neemen, en ten getale van drie- of vierhonderd daar in sprongen; zy sneeden de zittingen open, braken alles uit, om 'er veronderstelde schatten in te vinden. Terwyl dit aan den gang was, sloegen zy geen agt meer op de Barken; dit gaf aan de Heeren DE VAUJUAS EN MOUTON gelegengeid om het overige volk te behouden, verzekerd dat niemand in de handen der *Indiaanen* bleef, dan die nedergeveld en in 't water gedood waren, door de slagen met hunne *patows*.

Het volk in de Barken, die tot duslange op de Eilanders gevuurd, en eene groote menigte gedood hadden, begonnen nu hunne watervaten over boord te werpen, opdat een ieder plaats ter lyfsberging mogt vinden. Zy hadden daarenboven meest al hun kruid verschooten, en hunne aftocht was eene zaak van zwaarigheid geworden, met zulk een aantal gevaarlyk gewonde persoonen, die op de banken uitgestrekt lagen en de roeijers hinderden. Aan de voorzigtigheid van den Heer VAUJUAS, aan de goede orde, welke hy beraamde, en aan de stipte tugt, gehouden door den Heer MOUTON, die in de Bark van de *Bousfole* het bevel voerde, hadden wy de behoudenis te danken van de negen-en-veertig persoonen, die van de afgezondene Schepelingen van beide de Schepen overbleeven. —— De Heer BOUTIN, die vyf wonden aan het hoofd hadt, en één in de borst, werd boven water gehouden door een Scheepsgast van de lange Boot, die zelve gewond was. De Heer COLINET vondt men buiten kennis liggen op het touwwerk van de Bark; zyn arm was stukken, één vinger gebrooken, en hy hadt twee wonden aan het hoofd. — De Heer LAVAUX, Chirurgyn-Major van de *Astrolabe*, was zo zwaar aan 't hoofd gekwetst, dat hy moest getrepaneerd worden. Nogthans was hy na de Barken toe gezwommen, zo wel als de Heer DE LA MARTINIERE en Vader RECREUR, die

Digitized by Google

die een zwaare kneuzing aan het oog gekreegen hadden. — De Heeren DE LAMANON en DE LANGLE waren met eene voorbeeldlooze barbaarschheid om 't leeven gebragt, met TALIN, Opziender der Wapenen op de *Bousſole*, en negen andere Mannen, behoorende tot het ſcheepsvolk der beide Schepen. De woeste *Indiaanen* koelden, naa deezen gedood te hebben, hunne dolle woede aan de ontzielde lichaamen met hunne knodſen.

De Heer LE GOBIEN, die, onder de bevelen van den Heer DE LANGLE, op de lange Boot van de *Aſtrolabe* het bevel voerde, verliet zynen post niet voor dat hy zich geheel alleen bevondt. Naa zyn kruid verſchooten te hebben, ſprong hy in 't water, aan de zyde van het kleine kanaal, tuſſchen de twee lange Booten, door de *Indiaanen*, gelyk ik reeds vermeldde, onbezet gelaaten; ondanks zyne bekomene wonden, vondt hy middel om zich aan boord van een der Barken te redden. De Bark van de *Aſtrolabe* was zo diep gelaaden, dat dezelve aan den grond geraakte. Dit voorval boezemde den Eilanderen het denkbeeld in, om de gewonden den aftocht af te ſnyden. Zy kwamen in groote menigte na het rif by den ingang toeſchieten, waar de Barken, binnen den afſtand van tien voeten, door moesten. De geringe nog overgeſchooten voorraad van kruid en lood werd tegen dien woedenden hoop gebruikt. Eindelyk wisten zich de Barken te redden uit eene plaats, verſchriklyker, uit hoofde van de bedrieglykheid der gronden, en de wreedheid der Inboorelingen, dan de legerplaatzen van wilde dieren.

's Naamiddags ten vyf uuren kwam dit overſchot aan boord, en gaf ons berigt van het droevig voorval. Wy hadden rondsom onze Schepen niet minder dan een honderd Canoes, uit welke de Inboorelingen hunnen voorraad verkogten met eene gerustheid, welke ons genoegzaam van hunne onſchuld verzekerde. Doch zy waren de Broeders, de Kinderen, de Landgenooten van de barbaarſche moordenaaren. Ik moet bekennen, dat ik al de kragt van myne rede moest oproepen, om den toorn, die my vervulde, te bedwingen, en het ſcheepsvolk te beletten van hun om te brengen. De Soldaaten ſtonden gereed om het geſchut te laaden, en met klein geweer op hun te ſchieten. Ik wederhield dit bedryf, ſchoon vergeeflyk genoeg in deezen toeſtand: ik bevalſlegts

ſlegts een ſtuk geſchut met los kruid af te ſchieten, als eene waarſchuwing voor de Canoes, om te vertrekken. Een klein vaartuig, van den wal komende, onderrigtte hun ongetwyfeld van het gebeurde; want in minder dan één uur was 'er geen Canoe meer te zien. Een *Indiaan*, die zich op ons halfdek bevondt, toen ons ongelukkig gewond volk aan boord kwam, liet ik vatten en in de boeijen zetten. Op den volgenden dag de kust genaderd zynde, gaf ik hem vryheid om over boord te ſpringen; het vertrouwen, waarmede hy aan boord gebleeven was, ſtrekte ten genoegzaamen blyke van zyne onſchuld.

Myn eerſte ontwerp was, eene andere party op het Eiland te zenden, om den dood onzer ongelukkige Reisgenooten te wreeken, en het overſchot onzer lange Boots te haalen. Met dit oogmerk hield ik westwaards aan, om eene ankerplaats te zoeken; doch ik vond geen anderen dan denzelfden koraalgrond, met dyning, die op 't ſtrand liep, en brak op de veelvuldige riffen. De Kreek, waar de ſlachting was voorgevallen, was daarenboven in eenen diepen inham, en ſcheen men dezelve niet zoo dicht te kunnen naderen, dat zy binnen het bereik van het Kanon kwam.

De Heer BOUTIN, die van wegen zyne wonden het bedde moest houden, doch die ten vollen by zyn verſtand bleef, gaf my daarbenevens te verſtaan, dat de gelegenheid van die Baai zodanig was, dat, indien onze Boots ongelukkig aan den grond geraakten, ('t welk zeer gemaklyk kon gebeuren) zeker geen één Man 'er het leeven af zou brengen; dewyl de boomen, aan den zeekant zeer digt ſtaande, de *Indiaanen* tegen het vuur onzer ſnaphaanen zouden dekken, en de aan land gezette Manſchap blootſtellen aan een hagelbui van ſteenen, des te bezwaarlyker te vermyden, dewyl dezelve met zulk eene handigheid, juistheid en kragt geworpen werden, dat ze bykans hetzelfde deeden als onze kogels, en boven dezelve het voordeel hadden van met een grooter ſnelheid de een den ander te volgen. — De Heer DE VAUJUAS was van hetzelfde begrip; doch ik wilde 'er niet toe verſtaan, vóór dat ik verzekerd was van de onmogelykheid om binnen het bereik van ons geſchut van het Dorp te ankeren.

Twee dagen was ik bezig met tegenwind na de Baai te zeilen. Ik zag toen de wrakken van onze lange Boots op

Digitized by Google

op het ſtrand, en rondsom dezelve een onnoemelyk getal *Indiaanen*. Ongelooflyk moge het ſchynen, dat, geduurende deezen tyd, vyf of zes Canoes van ſtrand kwamen, om Zwynen, Duiven en Cocusnooten te koop aan te bieden. Ik was telken reize genoodzaakt myn' toorn in te binden, om geen' last te geeven tot het in den grond ſchieten dier Canoes. De *Indiaanen*, niet weetende dat wy vuurwapenen hadden, die verder reikten dan onze ſnaphaanen, bleeven, zonder eenige de minſte vreeze te betoonen, op een ſnaphaanſchoot afſtands van de Schepen, en boden met veel vertoon van gerustheid hunne eetwaaren aan. Onze houding was geenzins uitnoodigende om te naderen, en op deeze wyze bragten zy een geheel uur door, in den naamiddag van den twaalfden van Wintermaand. Hunne aanbiedingen om ruiling te doen werden gevolgd van uitjouwing, en eerlang ontwaarde ik, dat verſcheide andere Canoes uit de Baai kwamen, om zich by deeze te voegen. Dewyl zy geen begrip hadden van den afſtand, op welken ons geſchut reikte, en alles aanduidde dat ik my welhaast zou genoodzaakt zien om van myn begrwzel van gemaatigdheid af te wyken, beval ik dat een kanonſchoot op het midden van die Canoes zou gedaan worden. Met de grootſte vaardigheid en ſtiptheid werden myne bevelen volvoerd. De kogel viel by de Canoes neder; onmiddelyk roeiden zy met allen haast na land, en die kort te vooren van den oever waren afgeſtooken, keerden desgelyks weder.

Met moeite ſcheurde ik my af van eene plaats, zo heilloos, en liet 'er de Lyken van onze vermoorde Tochtgenooten. In den Heer DE LANGLE verloor ik een oud Vriend, een Man van veel verſtand, van groot oordeel, en van kunde, een der beste Officieren in *Franſchen* Zeedienst. Zyne menschlievenheid was oorzaak van zynen dood. Hadt hy van zich kunnen verkrygen om op de *Indiaanen* te vuuren, toen zy in 't water ſlapten om zyne Vaartuigen te omzingen, hy zou zyn eigen leeven bewaard hebben, alsmede dat van den Heer DE LAMANON, en dat der andere ſlachtoffers van der *Indiaanen* woede. Daarenboven waren 'er twintig perſoonen, tot de beide Fregatten behoorende, zwaar gewond. Dit voorval berooſde ons, voor een tyd, van twee-en-dertig handen en twee lange Boots, de eenige, welke wy hadden, in ſtaat tot het bergen van een ge-

ken, aan den grond geraakt en vernield zouden gewor-den zyn.

In gevolge hiervan wendde ik, op den veertienden van Wintermaand, na een derde Eiland, in 't gezigt gelegen, West ten Noorden, door den Heer DE BOUGAINVILLE alleen van den mast gezien, door slegt weder afgedreeven zynde. Dit Eiland is van *Maouna* afgescheiden door een kanaal, slegts negen myles wyd. De *Indiaanen* hadden ons de naamen van tien Eilanden opgegeeven, en derzelver ligging op een stuk papiers in 't ruwe geschetst. Schoon men niet zeer veel af kan gaan op hetgeen zy tekenden, komt het my zeer waarschynlyk voor, dat de Bewoonders van deeze onderscheide Eilanden met elkander eenige gemeenschap hebben, en als in een verbond staan.

De verdere ontdekkingen, welke wy gedaan hebben, laaten geen twyfel over, dat deeze Archipel grooter is dan die der *Societeit-Eilanden*, even zeer bevolkt is, en in spysvoorraad op te leveren voor dezelve niet behoeft te wyken. Het is zelfs waarschynlyk, dat 'er zeer goede havenplaatzen gevonden worden; maar, geen lange Boot meer hebbende, en de verbitterdheid van myn Scheepsvolk kennende, besloot ik niet te ankeren voor dat ik in *Botany-Baai* kwam, in *Nieuw-Holland*, waar ik my voorstelde, myne lange Boot, die ik in gereedheid aan boord had, in elkander te zetten. — Niettemin was het myn oogmerk, om de Aardryks-kunde uit te breiden, de onderscheide Eilanden, welke ik mogt ontmoeten, te bezoeken, derzelver Lengte en Breedte met naauwkeurigheid te bepaalen. Ik hoopte desgelyks in staat te zullen weezen om met de Bewoonders handel te dryven, op een korten afstand van de kust liggende. — Gaarne laat ik aan anderen over, de Geschiedenis van zulke barbaarsche Natien te beschryven. Een verblyf van vier-en-twintig uuren, en een verhaal onzer ongelukken, is te over voldoende om haare wreedaartigheid te doen kennen, en haare kunsten, alsmede de voortbrengzels van een der schoonste plekken op den aardbodem.

(Het Vervolg en Slot in onze eerstkomende.)

Digitized by Google

Aan de Uitgevers van de Vaderlandsche Letteroefeningen.

Myne Heeren!

Ik zende UEd. hier nevens een Werkje, dat door den Autheur, een allerkundigst en braaf Bevelhebber ter Zee, maar by de algemeene Casſatie van het Corps de *Marine*, in 1795, voor zyn Vaderland onnut geworden, onlangs, onder den titel, MYNE DROOMEN, voor zyne Vrienden is gedrukt. Zyn hart blyft egter aan alles wat den Zeedienst betreft gehegt, en klopt ſteeds voor zyn Vaderland; en zyn werkzaame Geest kan niet nalaaten daarop geduurig te denken, en zyne gedagten op het papier te brengen. —— Ik heb de vryheid verzogt en verkreegen, om dit volgend uittrekſel, ten algemeenen nutte, in uw geagt Maandwerk te plaatſen. Indien dit goedkeuring vindt, zal ik u misſchien nog iets van dien aart kunnen bezorgen. Uw werk is toch voor alle man, en dus ook voor Zeelieden. En welk Nederlander heeft geene betrekking op het Zeewezen, waaraan wy onze voormaalige Grootheid; maar aan welks verval, verwaarloozing of ongelukkig employ, wy onzen ondergang voornaamelyk te danken hebben. Dan, zo wy ooit het hoofd weder opheffen, zal het herſtel van de Zeemacht het tweede zyn, waar aan wy te denken hebben.

E.

IETS, BETREKLYK TOT DE ZEE-TAKTIEK.

Dat *Vooroordeelen* en *Gewoonten* de meeste Menſchen zoo ſterk regeeren en beheerſchen, als de grootſte Aſiatiſche Despoten hunne Onderdaanen, leert ons de daaglykſche ondervinding. Zoo wy acht ſlaan op de menschlyke handelingen, haare oorſprong ligt in de natuurlyke traag- en logheid der Menſchen, die, zonder ſterke aanſpooringen, op het pad hunner gewoonten blyven voortgaan, en minder daarvan afwyken, naar maate zy daar op langer gewandeld hebben. Hier uit is het, dat afgeleid moeten worden de zoo tegen de gezonde Reden aanlopen-

Digitized by Google

pende handelingen der meeste Menschen in de verschillende Clasſen der Maatschappye.

Om den Mensch uit zyne natuurlyke traag- en logheid te brengen, moeten zyne Paſſiën aangedaan en in beweginge gebracht worden; en om hem naar de gezonde Reden te doen handelen, dient hy algemeene Grondregels te hebben, die uit herhaalde ondervindinge ontleend en aan de gezonde Reden getoetst zyn.

Naar maate der algemeenheid van zulke Grondregels, die in de verschillende Vakken der Weetenschappen zich zullen aanbieden, naar die maate zullen de Vooroordeelen en Gewoonten verminderd en de Weetenschappen vermeerderd en eenvoudiger worden.

Om dan de Vooroordeelen en Gewoonten, die in ons *Metier* nog huisvestende zyn, te verminderen, zo niet geheel weg te neemen, zal ik, tot een voorbeeld, eenige *Algemeene Grondregels* daarstellen, ten einde aanleidinge te geeven, om de weetenschap der *Taktiek* gemaklyker, eenvoudiger te maaken, en daar door tot meerdere volkomenheid te brengen.

Algemeene Gronden.

Ten Eerſten: Van den aart en natuur der Wapenen, zoo wel, als van de plaatzingen derzelver aan Boord der Schepen, hangt de orde en Rangeeringe der Schepen af; het zy van *Offenſif* of *Defenſif* tegen den Vyand te ageeren.

Het Canon, een der sterkſte Wapenen aan Boord der Schepen, langs de zyden geplaatst zynde, wierden het voorſte en achterſte gedeelte van een Schip de zwakſte; en dus volgde door die veranderinge van zelfs, dat de *attacque* en *defenſie* van een Schip in zyne *breede* of *lange* zyde, en niet, gelyk in oude tyden, *van vooren* in een Schip beſtonden. Zyne beide zwakke *Plaatzen* of *Flancquen* trachtende te dekken, zoo kwam men natuurlyker wyze op de gedachten, om de Schepen achter elkander in éene Linie te plaatzen; en het is uit deeze plaatzinge, dat de Linie van Bataille voortgeſprooten is.

Eens aan deeze gedachte gehecht zynde, zogt men de ſterkte in eene rechte Linie, in welke de Schepen, met Canon voorzien, gerangeerd wierden. Dit denkbeeld wierd by alle Zee-Mogenheden als een *Algemeenen Grondregel* aangenomen; zonder dat men ergens op

Digitized by Google

de gedachten kwame, of het wel de beste ware, om ze zoo wel voor het *Offensive* als *Defensive* te gebruiken: Ja verschiedene achtereen volgende Oorlogen tér Zee, wierden met Vlooten, tegen elkander geeerende, op deeze wyze gevoerd; en het was niet voor het Jaar 1770, dat in den Oorlog tusschen de Russen en de Turken een Hollandsch Officier, toen in Russlands dienst (*), van die orde van Bataille afging: Hy *engageerde* alleen met zyne *dvant-garde* den Vyand, en hield hem met de rest *en échec*, daar de Vyand byna eens zoo sterk was. Tót het doen van deeze *Attacque* had hy den wind van den Vyand. Deeze en andere manieren heeft hy, by de terugkomst in zyn Vaderland, door den druk en by geschrifte, in 1780 en laater, aan zyne Mede-Officieren medegedeeld. — De Eer van deeze groote verandering in de *Zee-engagementen* is dus allereerst uit de Hollandsche *Marine* voortgesproten. De Engelsche en Fransche *Marine* bleeven tot in den Americaanschen Oorlog van 1780 op dezelfde manier voortvaaren; en het was niet dan in den Jaare 1782, dat de braave Engelsche en Fransche Admiraals, Sir RODNEY en SUFFREN, de Eerste de Fransche Linie doorsneed, en de Tweede met een gedeelte zyner Vloot in de Oost-Indiën de Engelschen *engageerde* en het andere *en échec* hield.

Zoo verre my bewust is, zyn deeze de drie voorbeelden, waarin men van de oude manier van *engageeren* afgegaan is, en aan anderen aanleiding tot navolging en verbeteringen gegeeven heeft. Ik zal dezelve hier op laaten volgen; en hoe gaarne zag ik ze uit ons *Corps* voortspruiten!

Ten Tweeden: Tot het doen van *manoeuvres* is *ruimte* en *tyd* noodig.

Ten Derden: De beste *Manoeuvres* zyn die, welke in de kortst mooglyke ruimte en tyd, zonder eenige verwarringe te veroorzaaken, ter uitvoer kunnen worden gebracht.

Ten Vierden: Alle *Manoeuvres* moeten klaar, duidelyk en eenvoudig zyn.

Ten Vyfden: Alle *Manoeuvres* moeten altoos tot hetzelfde einde, op dezelfde manier worden uitgevoerd; waar-

(*) Buiten twyffel de Ridder VAN KINSBERGEN, thans Admiraal van *Deenemarken*.

Digitized by Google

waardoor men de verwarring, die anders plaats hebben kan, voorkoomt, doordien de *één* het dus en de *andere* het weder anders begrypt.

Ten Zesden: De snelheid van beweeginge in eene Linie is naar maate van haare uitgestrektheid.

Ten Zevenden: Het zy eene Vloot *Offensif* of *Defensif* ageere, moet dezelve zodanig gerangeerd zyn, dat zy zich onderling kan souteneeren.

Ten Agtsten: Wanneer men eene Vyandlyke Vloot op eenig gedeelte met overmagt engageert, en haar beletten kan hetzelve by tyds *secours* te geeven, moet dat geëngageerde gedeelte, voor een gedeelte of wel geheel, verliezen; veronderstellende, dat de beide Vlooten even goed geëxerceerd en gedisciplineerd zyn.

Ten Negenden: Alle generaale Engagementen moeten met ongeëxerceerde, ongedisciplineerde, ongemanoeuvreerde Vlooten zeer vermyd worden.

Ten Tienden: Die van de twee, tegen elkander ageerende, *Chefs* allerbest de sterkte van zynen Vyand en de bekwaamheden der Uitvoerders kent, wordt zelden geslaagen.

Ten Elfden: Daar onverwachte voorvallen de meeste Menschen in verlegenheid en verwarringe brengen, zoo geeft een onverwachte *Manoeuvre*, in eenen dag van gevecht, alle hoop van *succes*.

Ten Twaalfden: In het voeren van den Oorlog is eene al te groote omzichtigheid even nadeelig, als eene al te groote roekeloosheid. Men moet dus deeze beide uitersten even zorgvuldig vermyden.

Ten Dertienden: Met wel geoeffende, geëxerceerde en gemanoeuvreerde Vlooten kan men den Vyand lang *en échec* houden, alvoorens hy het waare *point* van *attacque* ontwaaren kan. Deeze onzekerheid doet hem somtyds verkeerde *manoeuvres* doen, waarvan men als dan gebruik maakt.

Ten Veertienden: Daar de Winst of het Verlies van eene Bataille groote *voor-* of *nadeelen* ten gevolge hebben kan voor den Staat, zoo dient men geene *Bataille* te waagen, dan naa een te vooren wel berekend Plan van alle *voor-* of *nadeelen*, die daar uit voor het Vaderland kunnen volgen. Een dwaaze Roem verleidt nooit een Vaderlandlievenden Chef; maar hy denkt altyd, dat zyne Eer en waare Roem in het verkrygen van Eer, Roem en Voordeel voor zyn Vaderland bestaat.

Digitized by Google

Ten Vyftienden: Het eerſte voorwerp van onderzoek, by het vergelyken der ſterkte van twee Vlooten, moet geenzins het getal der Schepen zyn, maar wel:

1°. De *Orde*, *Diſcipline* en de geoeffendheid der Equipagien.

2°. De kunde en Courage van de Chefs der Schepen.

3°. De groote kunde en bekwaamheid des Admiraals, gepaard met zyne onderneemendheid van Geest.

BRIEF VAN EENE DOCHTER EENS FRANSCHEN EX-EDELMANS.

Medeburgers!

„ De volgende Brief viel my onlangs in handen. Agt gy „ eene Vertaaling daar van eene plaatze in uw geagt „ *Mengelwerk* waardig, ik maak 'er u meester van."

H.

Ik ben nog geen achttien jaaren oud, en heb dingen ondervonden, zoo zeldzaam en ongemeen, dat ik eene gantſche eeuw ſchyne geleefd te hebben. Myn Vader, die Heer was van een der fraaiſte Landgoederen in het Koninkryk, verontwaardigd over het verbranden van zyne Titels en het vernielen van zyne Wooninge, hadt zyne Vrouw en Kinderen verlaaten, om dienſt te neemen onder de Standaarden van *Oostenryk*. Myne Moeder, die, om haare vryheid en eigendom te bewaaren, zich van de Wet der Echtſcheidinge ſtraks bediende, was met haaren Rentmeester in 't huwelyk getreeden, ten einde om niet meer te behooren onder een vervolgd geſlagt. Een myner Broederen, die na een Biſchoplyken zetel ſtondt, is in een Soldaat herſchapen, en voert thans de wapens tegen de dweepers, die de Geestlykheid wenſchen herſteld te zien. Een ander Broeder, die onlangs zitting hadt in het Parlement, is thans Voerman by de Legerwagens van de Republiek. Een derde, die Ridder van Malta was, verzegelt de Kommanderyen van zyne Orde, in de hoedanigheid van Vrederegter in zyn Diſtrikt. Ik was voor een jong Officier van de Garde beſtemd, en ſtaa nu op het punt om myne hand te geeven aan den Zoon van eenen Apotheker, die, als Voorzitter van zyne Wyk, myne geheele familie onder beſcherming heeft genomen. Eene myner Moeien, eene Kwezelaarſter van de eerſte ſoort, ſtaat in beraad tuſſchen den Klerk van een jong Prokureur en haaren voormaaligen Biegtvader: de eene biedt haar aan, als het loon van haare hand, haare bezittingen in veiligheid te ſtellen, de andere haare ziel te behouden.

By

Digitized by Google

By my vervangt de eene vreemdigheid de andere. De Abtdis van het Klooster, waarin ik wierd opgevoed, houdt thans een Konfituurwinkel op; en eenige dagen geleeden herkende ik mynen Onderwyzer in den Godsdienst in het gewaad eens Schansgraavers. Een man, die voormaals mynen Vader als Koetzier diende, doch thans aan het hoofd van een Committé Revolutionair is, sprak my aan met eene gemeenzaamheid, alsof ik de eer had zyne Nicht te zyn. Indien ik nog eenige jaaren leeve, weet ik niet, wat ik nog al zien zal: doch ik moet u bekennen, dat myne tegenwoordige aanweezigheid naar een langen slaap gelykt, door zeer zonderlinge droomen gestoord.

VOORBEELD VAN LIEFDERYK INSTINKT DER DIEREN.

Nooit wordt myne verwondering leevendiger getroffen, of grenst zy nader aan opgetogenheid, dan wanneer ik myne aandagt vestig op de natuurlyke goedhartigheid van het, dus genoemd, redenloos geschapendom. Op de lyst van de onbegrypelyke Werken des Scheppers van het Heelal, moet, naar mynen dunk, dit in de hoogste plaats gerangschikt worden. Weinige Ouders, vrees ik, voeden zulk eene vuurige liefde voor hunne kinderen, als vogelen en dieren voor hunne jongen. De schroomvalligsten worden stoutmoedig en dapper ter verdeediginge van hun krocht. Ik zelve, een jong Konyn aanvattende, ontving een scherpen beet van de oude moeder. En niemant is onkundig omtrent het welberaaden en stout bedryf der Klokhenne, wanneer iets haar tjilpend gebroedsel nadert. Hoewel uit den aart vreesagtig, en van niets dan van vlugten weetende, voordat zy moeder wordt, wanneer dit tydstip is gekoomen, veragt zy allen gevaar, en valt, met de onverzaagdste kloekmoedigheid, op den stoutsten hond aan, ter verdeediginge van haar hulploos gezin.

Maar noch deeze, noch eenige andere voorbeelden, waar van ik ooit geboord of geleezen heb, kunnen met een onlangs voorgevallen, waar van ik ooggetuige was, in vergelyking koomen. Onlangs, op zekeren avond, door de Stad wandelende, gebeurde het, dat een jong Muschje, verlangende, naar ik onderstel, zich in 't vliegen te oeffenen, eer het nog volkomen gevederd was, voor myne voeten nederviel. Den toestand van het beestje ziende, raapte ik het op, en gaf het aan een kleinen jongen, die, meenende dat het een bruine Koddenaar was, myn geschenk met blydschap aannam. Hy hing het beestje in het voorhuis van zyner ouderen woonin-

ge, waar van de deur van den morgen tot den avond open ſtondt. Niet weinig ſtondt hy verwonderd, toen hy, 's anderendaags, een anderen vogel zag binnenvliegen, en zich op het kooitje nederzetten. Hy was voor niemant bang, en wilde zich niet laaten wegjaagen. Eindelyk plaatſte het kind het vogeltje in de kooi. Het was de moeder. Den volgenden dag vertoonde zich het mannetje op dezelfde wyze, ſtondderde eene wyle tyds rondom het kooitje, en zette 'er zich ten laatſte op neder; even als zyne gezellin voorheen gedaan hadt. Zy zyn te zamen opgeſloten, en worden van veelen als eene vreemde zeldzaamheid bekeeken. Wanneer ik deeze byzonderheid naadenk, kan ik my niet bedwingen van met STERNE te betuigen: „ Schande is het voor de waereld! Indien „ wy ſlegts elkander zoo lief hadden, als deeze arme vogel„ tjes hunne jongen, zoude 'er nog iets goeds van kunnen „ worden." Maar welke Ouders, mag ik vraagen, zouden, om den rampſpoed huns kinds te verzagten, zich opzettelyk bepaalen om de ſmerpende behoeften en angſten eener akelige gevangenisſe te verduuren? Zulk een gedrag ware niet te wenſchen. Doch voorbeelden als het boven vermelde toonen klaarblykelyk, dat wy meer door eigenbaat worden gedreeven, dan deeze arme zwakke ſchepzeltjes.

„ *Equidem credo; quod ſit divinitus illis*
„ *Ingenium.*"

JULIA.

Eene Ruſſiſche Geſchiedenis.

JULIA was het cieraad van de Hoofdſtad. Zy vertoonde zich; de Heeren zagen haar, hoorden haar alleen, en zy was het onderwerp der geſprekken boven alle andere. — Al de Juffersſchap wierp op haar een kwaadaartigen glimplach, en zogt te vergeefsch eenig gebrek in haar te vinden, ten einde daardoor eenigermaate haare beledigde Zelfliefde te bevredigen. — JULIA vertoonde zich vlekloos als de Zon; elk zogt te vergeefsch in haar eenig gebrek. Is het, na dit vermeld te hebben, noodig, te zeggen, dat ieder Jong Heer haar aanbad, en het een gunſt rekende, onder haare Slaaven te mogen geteld worden?

JULIA, egter, beminde niemand dan zichzelve. Met eene trotſche zelfgenoegzaamheid zag zy rondsom zich heen, en dagt: Wie is my gelyk? Wie is myner waardig? Nogthans droeg zy wyslyk zorge, dat geen deezer innerlyke gevoelens aan den dag

Digitized by Google

dag kwamen; en wanneer men van haar ſprak, als uitſteekende in ſchoonheid en verſtand, werd zy even zeer bewonderd uit hoofde van haare zedigheid; eene gave van veinzery, die de Sexe alleen in den hoogſten graad bezit.

Den ſtoet haaren Aanbidderen zag JULIA eens over met een aandagtig oog. Eerst viel 't zelve op den jongen SAMOLUSOW, een allerſchoonſt Jongeling; daarenboven dagt hy om niets dan om JULIA en om zyn Spiegel. —— Naa hem ſtelde zy zich voor, den manlyken GRABOW, een jong Held, dien niets dan eene *Griekſche* kleeding ontbrak, om ten vollen *Mars* te vertoonen, als de voorkeus verdiende. —— Vervolgens dagt haar de praatagtige POSTOLOW, die, niettegenſtaande zyne Regterlyke Waardigheid, in vrolykheid en aartigheid uitſtak, beminnelyk. Dan geen deezer verkiezingen hieldt eenigen ſtand.

In 't einde viel JULIA's keuze op den in de daad beminnelyken BORIS. In deeze keuze deelde haar hart en verſtand beide. BORIS was, onder het oog van een tederbeminnenden en verſtandigen Vader, buiten 's lands opgebragt. Nuttige en tot cieraad dienende kundigheden bezat zyn verſtand, en zyn hart omhelsde de voorſchriften der deugd. Hy was bevallig van perſoon, hoewel eigenlyk geſprooken niet ſchoon. Zyne houding was edel, en in zyne oogen ſpeelde eene edele ziel. Als eene ſchuldlooze maagd bloosde hy op het hooren van elk onzedig woord; hy ſprak weinig, maar altoos aangenaam, altoos verſtandig; nimmer poogde hy te ſchitteren door zyn verſtand of vernuft, en hoorde geduldig elk het zyne inbrengen. —— BORIS beminde JULIA —— en hoe was het mogelyk, eene zo ſchoone en bevallige niet te beminnen? doch haar talryke ſtoet van Minnaars hieldt hem op eenen afſtand. Hy aanſchouwde haar, van verre, zonder zugten, zonder zyne hand met een droefgeestig gelaat op zyne borst te leggen; met één woord, zonder in dien zin den minnaar te ſpeelen.

Niettemin wist JULIA, dat BORIS haar beminde, en welhaast onderſcheidde zy den zedigen Jongeling van de reſt haarer Minnaaren. Zy moedigde hem aan, om tot haar te naderen, door een vriendlyk oog en zagte lonken; zy ſprak met hem, betoonde agting voor zyne verdienſten, luisterde met aandagt na 't geen hy ſprak, en ontdekte klaar genoeg, dat zy wenschte hem te meermaalen te zien. „ Gaat gy morgen na „ het Concert? —— Komt gy morgen by ons eeten? —— „ Gister viel my de dag lang zonder u te zien;" —— en wat dies meer zy. — BORIS behoorde niet tot het getal der zodanigen, die elk vriendlyk woord, elken gunſtigen blik van eene jeugdige Schoonheid voor eene liefdesverklaaring houden; nogthans koesterde hy, met al zyne beſcheidenheid, hoope, en ſtondt bykans op het punt om zich aan de voeten van JULIA te werpen,

Digitized by Google

pen, ten einde van haare lippen de erkentenis van haare wederliefde te hooren —— en JULIA was, van haare zyde, verlangende na dat eigenſte oogenblik —— toen een nieuw verſchynzel zich aan den gezigteinder der groote wereld vertoonde, en aller aandagt trok. Van hem werd alleds geſprooken. Elk prees hem, inzonderheid de Sexe; bovenal die, op welke hy een onderſcheidend oog geſlaagen, of een vriendlyk vleiend woord toegeſprooken hadt.

Intuſſchen ging de ſpraak, dat de jonge Prins geheel onaandoenlyk was voor vrouwlyke ſchoonheid; dan men wilde hem op het cierlykst en bevalligst uitgedoscht beproeven. Lachende en geheel onbezorgd liep hy rond, tot hy op eene openbaare plaats JULIA ontmoette. Zy deedt de ſchoonheid aller haarer jeugdige tydgenooten taanen. Hy was de ſchoonſte der Jongelingen. „ Hy moest," dagt JULIA, „ op „ haar verlieven." —— Hy ſprak by zich zelven, „ Zy moest „ hem beminnen." Elk ſloeg de oogen neder, en gaf alle hoop op. JULIA's bewonderaars verdweenen allerwegen in wanhoope. BORIS alleen verliet haar niet. Hy ſprak met haar. Zy antwoordde koeltjes — kort — JULIA was verlegen.

Wanneer, 's anderen daags, BORIS zyne opwagting by haar wilde maaken, liet een hevige hoofdpyn JULIA niet toe, hem te ontvangen. Den volgenden dag zag hy haar op een Bal. De jonge Prins zat naast haar, danſte met haar, hieldt met haar een vriendlyk onderhoud. BORIS werd beleefd gegroet —— doch ſcheen voorts vergeeten; zy zag niet na hem; en hoe kon dit weezen, daar de Prins niet aan dien kant zat? —— Arme BORIS! gy moogt eens gelukkig geweest zyn; doch dat oogenblik is verdweenen. Thans blyft 'er niets voor u over, dan, nevens anderen, te vertrekken. —— Hy verliet de kamer en JULIA —— met welke aandoeningen, kan men zich ligt verbeelden. Wy zullen hem desgelyks verlaaten; dat hy in eenzaamheid weene, en, zo mogelyk, de beminnelyke Onſtandvastige leere vergeeten.

JULIA was vol verrukking over haare nieuwe zegepraal: Haar Prins was een ANTINOUS, als hy zweeg; een CICERO, als hy ſprak; en een Halfgod, als hy zeide: „ JULIA, ik bemin u!" Hy misleidde haar niet. Hy was met de daad verliefd op haare bekoorlykheden. Hy luisterde na geen Concert, indien JULIA niet zong; hy ging na geen Bal, waar zy niet danſte; hy kwam op geene openbaare Wandelplaats, die niet bevallig gemaakt was door JULIA's tegenwoordigheid. Voorheen was hy op 't ſpel verſlingerd; doch hy offerde de kaarten aan JULIA op. Hy was gewoon geweest, veele uuren van den dag met zyne *Engelſche* Rydpaarden door te brengen; doch JULIA deedt hem dezelve vergeeten. Zyne liefdedrift bleek opregt te weezen.

Ju-

Digitized by Google

JULIA hieldt zich verzekerd, dat de Prins zonder haar niet kon leeven. Alleen kwam het haar vreemd voor, dat hy altoos sprak van zyn *hart*, maar nimmer van zyne *hand*. Veelen haarer Vrienden en Vriendinnen wenschten haar geluk met zulk een Bruidegom; dan deeze liet zich op het gemelde stuk niet breeder uit. —— Eindelyk gaf JULIA hem niet onduidelyk te verstaan, hoe zeer haar zulks verwonderde. De teder beminnende Prins scheen des gestoord. —— „ JULIA," riep hy uit, „ twyfelt aan de kragt haarer bekoorlykheden! — „ JULIA wil den vuurigen God der Liefde voor den koelen „ Huwelyks-God verwisselen! Den betoverenden lach van den „ eenen, voor het gefronste voorhoofd van den anderen! Een „ streng van roozen, voor de banden van een slaaf! — ô Ju- „ LIA! liefde lydt geen dwang. —— Eén woord —— en „ het geluk der Gelieven is voor altoos verdweenen."

Op het hooren van dusdanige redenen verbleekte JULIA. De Prins bemerkte, dat deeze Wysbegeerte haar niet smaakte —— hy kwam eenigzins te rugge, en zeide: „ Wy zullen „ den tyd onzer Vryerye zo lang rekken als wy kunnen; „ want nooit, JULIA, keeren die verruklyke uuren weder." — Maar JULIA kon in zyne gevoelens niet treeden: zy hadt geen rust, tot hy haar zyn woord gegeeven hadt, om met haar door den band des Huwelyks vereenigd te worden.

Naa deeze belofte dagt hy eenige meerdere vryheden te mogen neemen, welke JULIA niet weigerde, zo lang hy zich binnen zekere perken hieldt; —— dan van dag tot dag werd hy indringender —— en 'er kwamen oogenblikken, waarin de beschermer det onschuld alleen de deugd van JULIA kon beveiligen.

JULIA begreep, hoe groot een gevaar zy liep, en drong aan op het bepaalen van den Trouwdag. Intusschen wendde de Prins alles aan, en spaarde geene kunstenaaryen, om JULIA's standvastigheid te doen wankelen; maar vrugtloos. —— In die oogenblikken, wanneer zy op het punt scheen om zich zelve te vergeeten, deedt zy den Prins met een ontzag-wekkenden blik afslaaten: zo dat hy, in 't einde, alle hoope opgaf, van met haar gelukkig te zullen weezen, zonder den naam van *Egtgenoot*.

Wanneer JULIA op zekeren morgen ontwaakte, vol van gedagten over haar beminden Prins, ontving zy eenen Brief van den volgenden inhoud: —— „ Gy zyt bekoorlyk, JULIA! „ maar wat is bekoorlyker dan de Vryheid? Het grieft my, „ u te verlaaten; maar het denkbeeld van een onlosmaakly- „ ken band is voor my ondraaglyk. Het hart duldt geen „ dwang, en houdt op van beminnen, als deeze verschynt. „ Wat zyn de Huwelyksbanden anders dan een ondraaglyk „ juk? —— Gy verkiest niet te beminnen op myne wyze, „ om

Digitized by Google

„ om den wil der Liefde alleen, zo lang de hartsgenegenheid „ duurt. —— Vaarwel dan! —— noem my trouwloos, in„ dien het u behaagt —— zeg dat ik myn woord gebrooken „ heb —— doch het is een oude grondregel, dat de Eeden „ der Minnaars in 't zand geschreeven worden, zo dat een „ windvlaagje ze wegblaast. —— Met zo veele beminnelyke „ hoedanigheden zal het u niet moeilyk vallen, eenen waar„ digen *Egtgenoot* te vinden, die misschien de zeer zeld„ zaame deugd van standvastigheid bezit! —— 'Er zyn Pheo„ nixen, maar ik ben 'er geen, althans in dien zin. —— Ik „ zal u daarom niet meer lastig vallen —— Ik verlaat Mos„ cow —— Vaarwel!

PRINS KARIN."

JULIA's leden beefden; zy viel in flaauwte: haar geval werd 's volgenden daags door de geheele Stad bekend.

Veertien dagen naa deeze gebeurtenis liet BORIS zich aandienen. Naa eenige oogenblikken bedenkens, gaf zy last, hem binnen te laaten. De goede BORIS beminde haar nog. Hy kwam niet om de verongelykte JULIA te beschaamen.

JULIA was voldaan over dit bezoek. Zy wenschte BORIS weder te zien. Het teder, toegenegen en edel hart van BORIS, waarover zy in de woeling der wereld niet zo wel kon oordeelen, als in het bedaard onderhoud ten haaren huize, maakte op haar eenen diepen indruk. —— „ Waarom," riep zy met traanen uit, „ waarom zyn niet alle Mannen gelyk „ gy? Liefde zou dan voor ons geen bron vol bitterheids „ zyn!" —— 'BORIS bediende zich van dit oogenblik —— en JULIA beloofde de zyne te zullen weezen; doch onder beding, dat zy de Stads-woeling zouden verlaaten. Zy sprak: „ De „ booze wereld verdient het niet, getuige van ons geluk te „ weezen. Haare belachlyke ydelheid is my haatlyk. Laa„ ten wy, dierbeminde BORIS! op het Land gaan woonen." —— BORIS gaf hierop ten antwoord: „ Myn geheele leeven zal „ toegeheiligd weezen aan uw geluk, onvergelyklyke JULIA! „ Gaarne wil ik met u aan het uiterste der wereld woonen, „ en nooit, door klagten of verwyt, u oorzaak tot berouw „ geeven. Uw wil zal my tot eene wet strekken; want myn „ leevensgeluk heb ik aan u te danken: het is daarom myn „ pligt, uwe wenschen te voorkomen, en alleen van u af te „ hangen."

BORIS bedroog JULIA niet. Na het Land getoogen, liepen de eerste zes of zeven weeken voorby als één enkele heldere dag. De waardige Egtgenoot was gelukkig in het bezit zyner bekoorlyke Vrouwe, en JULIA beantwoordde zyne teederheid met eene gelyke maate van Liefde. Een vuurige drift woelde in beider harten.

De

De lof, door JULIA aan het Landleeven in 't eerst geschonken, werd koeler en min veelvuldig, met het afloopen van den Zomer; doch toen de peinzende Herfst de plaats van den verrukkenden Zomer innam; toen de bloemen in de tuinen en uit de velden verdweenen; toen de bladeren van de boomen vielen; toen het zingend choor van vogelen vertrok, en alles een treurig gelaat aannam, — liet JULIA geheel af, het Landleeven te roomen. —— BORIS bemerkte duidelyk, dat verveeling haar aangreep. Hy nam een Deel van de *Nieuwe Heloïse*, en las voor haar een ſtuk over het geluk der onderlinge Liefde. JULIA luisterde met aandagt. De leezing geëindigd zynde, ſprak zy: „ Verrukkyk! Maar ROUSSEAU volgde meer zyne „ verbeelding dan zyne overtuiging. Het was zeer goed, als „ alles zo bleef. Zeker: de zegen der Liefde is de grootſte „ van alle zegeningen; maar kan deeze altoos dezelfde blyven? „ Zal zy altoos alle andere genietingen opweegen? Ach! het „ menschlyk hart is onverzadelyk; het haakt ſteeds na iet nieuws „ — nieuwe denkbeelden, nieuwe indrukken, die de gevoe„ ligheid van 't zelve vernieuwen en verſterken. Ik voor my „ geloof, dat de vuurigſte Liefde in eenzaamheid zal kwynen „ en verlooren gaan. Vergelyking is noodig, om de waarde „ van het beminde voorwerp te doen ryzen." —— BORIS antwoordde zugtende: „ Ik dagt 'er anders over; egter zullen wy „ morgen eens na de Stad gaan."

JULIA verſcheen weder op het tooneel der groote wereld, met al den luister van eene friſche ſchoonheid, rykdom en ſtaatie. Met verrukking werd zy ontvangen; roozen ontlooken, als 't ware, overal, waar zy haaren voet zette. Het eene vermaak verdrong het andere —, even als voorheen; alleen met dit onderſcheid, dat zy tegenwoordig, als eene getrouwde Vrouwe, in alle vermaakneemingen der leevens ruimer deel kon neemen, dan voorheen. —— Haar huis ſtonde ſteeds open om gezelſchap te ontvangen; viermaal in de week hadt zy 'er partyen.

BORIS zweeg, en deedt alles wat haar behaagde. Zy voelde de kieschheid van zyn gedrag; en wanneer zy zich alleen bevonden, beloonde zy hem daarvoor met de verrukkendſte liefdebetooningen. —— „ Bemerkt-gy niet," zeide zy met een betoverenden glimplach, „ dat de vermaaklykheden „ der Stad, en de verandering van voorwerpen, tot eene her„ nieuwing van onze Liefde ſtrekken? Myn hart, afgetobt „ door de verſtrooijing der wereld, verpoost zich met genoe„ gen in uwe omhelzingen." —— BORIS liet zich een zugt ontglippen; doch zo zagt, dat JULIA zulks niet bemerkte.

Op een avond dat JULIA bezoek ontving, zag BORIS, onder ander gezelſchap, Prins KARIN binnen treeden. Bleekheid betrok het aangezigt van BORIS; grootlyks was hy ontroerd; dan hy

Digitized by Google

hy herſtelde zich in weinige oogenblikken zo verre, dat hy den Prins met heuschheid kon ontvangen; doch hy droeg den geheelen avond zorge, om de oogen van JULIA niet te ontmoeten, ten einde by haar geene onaangenaame gewaarwordingen op te wekken; vreezende, dat zy de onrust van zyn hart uit zyne oogen zou leezen.

Wanneer, naa het avondeeten, het Gezelſchap vertrokken was, en JULIA zich met BORIS alleen bevondt, vatte zy zyne hand, met deeze woorden: „ Myn waarde BORIS, hebt gy „ opgemerkt, met welk eene koelheid ik den Prins KARIN „ behandelde? Het zou belachlyk geweest zyn, onze deur voor „ hem te ſluiten. Laat de onbeleefde en wispeltuurige NARCISSUS voelen, dat hy my nu volſtrekt onverſchillig geworden is; dat myne voorgaande dwaasheid geen ſpoor altoos „ in myn hart heeft nagelaaten, en dat ik voor hem niets te „ vreezen heb." —— BORIS kuschte haare hand, en oordeelde haar gedrag zeer voegelyk.

Weinige dagen daarnaa hadt JULIA weder gezelſchap. De Prins verſcheen 'er op nieuw. Hy was vrolyk, onderhoudend, geestig, en ſprak bykans met niemand anders dan met JULIA. Wat BORIS betreft, op deezen ſloeg hy bykans geen agt; met één woord, hy ſpeelde de rol van een Heer naar de *Ton*.

Eindelyk verliep 'er bykans geen dag, of hy liet zich ten huize van JULIA vinden. „ Welk een aangenaam huis," riepen Mannen en Vrouwen uit éénen monde, „ is het huis van JULIA!" — Een ander liet 'er op volgen: „ JULIA is eene Engelin!" — Een derde voegde 'er by: „ De beminnelyke Prins KARIN „ ſpreidt, waar hy komt, het vermaak rondsom zich heenen!" — Middelerwyl begon men eene andere aanmerking te maaken. Eenigen zagen BORIS met een glimplach aan; anderen haalden de ſchouders op. „ Wat," luisterde de een den ander in 't oor, „ is het te verwonderen? Oude Liefde komt „ altoos weder boven. Nu kan alles te geruster gaan: de „ Man is een goede ziel —— en alles ſchikt zich zo als 't „ behoort."

(*Door plaatsgebrek het ſlot in onze volgende.*)

In ons voorig Nummer is deeze Drukfout ingeſlopen: Bladz. 47, *Mang.* reg. 12 v. o. ſtaat: *Traſſaat van Barnere*; lees: *Barriere.*

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

IETS OVER DE ZUCHT TOT NAARVOLGING.

Nimmer kon men aan eenigen verdienstelyken mensch grooter lofspraak wyden, dan deeze: Hy is een voorbeeld ter naarvolging. Zo noemt men een' man, die in deugden uitblinkt, en ieder minnaar der deugd staart hem met begeerige oogen aan; zo noemt men een' man tevens, wiens bekwaamheden de bewondering zyner tydgenooten naar zich trekken, en men verlustigt zich in de beschouwing zyner konstgewrochten, en in de naarpeinzing zyner lessen. Hoe weinige zulke voorbeelden ter naarvolging, intusschen, levert eene geheele Eeuw op! Welk een gering aantal maakt den luister eener Natie groot! —— Wanneer men, in eenen stikdonkeren avond, langs de doorgesnedene paden eener ruime landstreek, naar de plaats zyner bestemming zoekt, en een gids ontbreekt, terwyl men zichzelven mistrouwt; dan eerst gevoelt men het groot nut, dat een braave en kundige voorganger zou aanbrengen, indien hy zich voor onze treden bevond: en nu, op den weg des levens, zulk een' voorganger in deugd en bekwaamheid te ontmoeten; welk een genoegen, welk een nut, voor ons, wandelaaren op dien vaak somberen weg! Maar tevens, hoe ongelukkig voor ons, indien wy, op dien eigen' weg, een' man ontmoeten, die ons, daar hy met een trotsch gelaat het ons onbekend verkeerd pad aanwyst, hy moge ter goeder trouw, of door roemzucht, onkunde, spotterny of wraakzucht gedreven, ter kwader trouw handelen; die ons, zeg ik, misleidt! Want dan, dan bereiken wy voorzeker de plaats onzer bestemming niet, althans niet in den kortsten tyd; waarop wy, omdat ons leven zo vlugtig henen snelt, wel te letten hebben.

Intusschen, zo groot het is, een voorbeeld ter naarvolging te zyn, niet minder voordelig is het, zulk een

Digitized by Google

voorbeeld te volgen; terwyl de gevaarlyke invloed dier menſchen, die zich door vernuft en ſnedigheid, ten dekmantel gebruikt voor het ſnoodst geveinsd gedrag, trachten te verheffen tot voorbeelden ter naarvolging, ons zorgvuldig en ſterk moet wapenen, tegen hunne vaak zo moeilyk te onderſcheidene ſchitteringen.

Met eenige losſe trekken zullen wy de *zucht tot naarvolging*, in ſommige haarer ſchadelyke en voordelige invloeden en gevolgen, ſchetzen; dan vooraf eenige algemeene aanmerkingen in 't midden brengen:

1. Wanneer men zich een voorbeeld ter naarvolging verkiest, moet ons verſtand, met ons gevoel vereenigd, beſliſſen, of dit voorbeeld onze naarvolging wel verdiene. Hoe vaak bedriegt men zich, door te haastig, te onbeſedeneerd, zich een blinkend vernuft, een aangezicht, waarop de deugd ſchynt geteekend te ſtaan, ten voorbeelde voor te ſtellen! en hoe dikwyls wordt men hier het ſlachtoffer van zyn eigen goed vertrouwen! Wanneer de geestdrift aan het verſtand huuwt, baart zy voorzichtigheid. — 'Er is veel ſchyn van grootheid en deugd, die het wezenlyke derft. Hoe veele menſchelyke daaden, die in den eerſten opſlag groot en deugdzaam ſchynen, worden, wanneer wy dezelve in haare oorſprongen en dryfveeren beſchouwen, kleener in waarde, ja ſoms laag, ſlecht! Hy, die, onbezonnen, dezulken volgt, handelt onvernuftig; die hunne geveinsdheid aanneemt, en hun masker voordoet, handelt laag; beiden worden ongelukkig, en ſtorten zichzelven in eenen afgrond, op welks rand vaak de groote aanſpoorer ſtaat, en hen, ſchamper lagchend, ziet omkoomen.

2. Hoe pryslyk het is, eens anderen deugden en bekwaamheden naar te volgen, moet men zich wel degelyk eerst afvraagen, of dezelve wel in ons vak vallen, en voor ons uitvoerlyk zyn. Willen wy het gedrag, ſpruitende uit het character, by voorbeeld, eener andere Natie, eens anderen geſtels, in gelyke omſtandigheden, naarvolgen, dan bedriegen wy ons niet zelden. Voor het geen wy kunnen naafvolgen, intusſchen, is geene poging te ſterk, geene werkzaamheid te zwaar, indien ons verſtand en gevoel ons zeggen, dat het voorbeeld onze naarvolging waardig is.

3. De neiging tot naarvolging is den mensch aangeboren; ziet dit in de jonge kinderen: van het eerſte oo-

Digitized by Google

oogenblik dat zy een beſef van ſpeelen krygen, volgen zy het een of ander, dat zy gezien hebben, naar; hoe dikwyls ziet men dezelve de ernſtigſte bedryven, op hunne lieve kinderachtige wyze, ſpelend naarbootſen! Wy, groote kinderen, kweeken dezelfde naarvolgzucht aan; hoe dikwyls volgen wy deeze of die gewoonte van ſpreeken en handelen, wanneer die ons, in den eerſten opſlag, in anderen bevallen heeft! Mag ik hier niet wel byvoegen, dat ſommige Natien, boven andere, in die zucht tot naarvolging uitmunten? . . . Hoe onſchuldig zouden deeze zyn, indien zy ſlechts kinderachtigheden naarbootſten! — hoe gelukkig, zo zy de deugden van anderen naarvolgden! — hoe voorbeeldig, wanneer zy van de ondeugden van andere Volken terug traden!

4. Van hem, die de neiging tot naarvolging van een' ander altoos aankweekt en voldoet, onderſtelt men billyk, dat hy zyn eigen voorbeeld niet genoegzaam acht; om dat hy, uit overmatige volgzucht, of uit mistrouwen in zichzelven, of uit wezenlyk gebrek aan kunde van den weg, dien hy te bewandelen heeft, nimmer zyne eigene ontwerpen, uit eigen grondbeginzel, op zelfbedachte wyze, uitvoert, nooit op zichzelven ſtaat, altoos, tot zelfs in de geringſte kleinigheden, een' anderen naarvolgt. Zou men van zo iemand wel immer iets oorſpronglyks te wachten hebben? Neen: zyne zucht tot naarvolging wordt overdreven; hy veracht alles, wat hy aan geen vorig toetzen kan — hy is ook niet in ſtaat, over oorſpronglyke neigingen of daaden te oordeelen — hy is gelyk aan een' leerling in de Teekenkonſt, die, door het copieeren van voorbeelden zyns meesters, poogt, zyne portefeuille vol te krygen, maar die tevens gevoelt, en hier mede wel te vreden is, dat hy nimmer tot oorſpronglyke voortbrengzelen kan geraaken, alzo hy geen enkelen trek op het papier kan zetten, zonder voorbeeld.... Hy wage het nimmer, een oorſpronglyk konſtſtuk te beoordeelen!

Deeze aanmerkingen achtte ik nodig vooraf te zenden, ten einde de meer byzondere beſchouwing van de zucht tot naarvolging gemaklyker te maaken.

Eerſt zullen wy dezelve in hare nadelige invloeden en gevolgen naarſpooren, om het ſchoonſt voor het laatst te bewaaren. Hier komen ons allereerſt de dagelykſche gewoonten voor. Wanneer men, in zyne huishouding en verkeering, dezulken naarvolgt, die boven

Digitized by Google

ons in rang verheven zyn, dan heeft men slechts een genoegzaam inkomen te derven, om zich ras bedorven te zien. Wie noemt hier de naarvolgzucht niet schadelyk? Hoe veele bewyzen zyn hiervan niet, ongelukkig, voorhanden! Hoe veele kostbaare maaltyden worden 'er niet vaak aangeregt, om by lieden, die hooger in rang zyn, zo als men zegt, zyn fatsoen te houden; terwyl, onder het genot der kostelykste spyzen en dranken, de angst en verlegenheid op het aangezicht des huisheers geteekend staan, over zyn niet toereikend inkomen, en op dat der vrouwe de vrees, dat alles niet in behoorlyke orde is! Ach! men bedenkt niet, dat, welke pogingen men aanwende, om zyne meerderen op de hielen te volgen, 'er altyd nog een afstand tusschen beiden blyft, die door een' bedekten maar diepen afgrond geteekend is!

Het onthaal van zyns gelyken; ô! dit behoort immers in den gemeenzaamen styl te zyn! dit bevalt ons zo zeer in de dagelykſche verkeering, dat die of die man zo recht vriendschaplyk is — hy is gelyk met ons in rang; welk geluk! wy behoeven voor hem niet onder te doen! dit willen wy ook niet. Welk een lief familiair soupérje was dat gisteren avond! dat was anders dan vóór vier jaaren, toen hy zyne affaire eerst begon — hy heeft nu meer smaak — zyn servies.... ô! 't was alles schoon! Maar, men zou toch zeggen: waarvan doet de man het? zyne kostwinning kan, in deezen tyd, waarin ik byna geen zes guldens in de week win, toch zo groot niet zyn.... Aanstaande week komen zy by my; ik zal hun toonen, dat ik ook deftig burgerlyk onthaalen kan! —— Behoef ik het schadelyke van deeze volgzucht wel aan te toonen? Wat waagt men niet door zulk een gedrag? Zyne eer, zyne niet toereikende middelen, en — zyne gewetensrust!

In de behandeling van, en de verkeering met onze minderen, volgen sommige lieden, ten onrechte, dezulken naar, die deezen met eene soort van verachting, als of zy mindere wezens waren, behandelen. Doen zy dit, dan toonen zy, geen gevoel of deernis te hebben met de smart eens medemenschen: (want het gevoel zyner onderworpene minderheid is ook smart!) En wie verzekert hun, dat zy hierin tot hunnen dood zullen kunnen voortgaan, zonder door vermindering van

van rykdom en gezag belet te worden? Maar ook de opperſte Rechter, die der menſchen daaden in de ſchaal der zuiverſte rechtvaardigheid weegen zal, ziet de behandeling aan onze minderen, en herinnert ons, door iedere ſchok, die wy aan ons ligchaam ontvangen, dat de dag dier beoordeeling genaakt! — Mogten zulke voorbeelden, in plaatſe van onbezonnen naarvolging, onze medelydende verontwaardiging opwekken!

Maar welk eene vreemde gedaante doet zich hier aan myne verbeelding op! Eene Vrouw, wier innemende, medeſlepende oogen my doen beſluiten, dat zy veeler aandacht naar zich trekt; haare houding vol afwisſelingen, en, in het algemeen, wulpsch, ligtzinnig, vol van ydelen waan; haare kleding overlaaden met nuttelooze vercierſelen, van onderſcheidene Natien overgenomen en ſamengeflanst; de tyd doet haar geduurig van gedaante verwisſelen, en ieder dier veranderingen maakt haar meer belagchlyk; zy heeft by zich eene groote menigte nietsbeteekenende kleinigheden, om te dienen tot verciering van eenige vrouwen, die haar omringen, en die, door zich van dezelve te voorzien, allen even veel gedaantewisſelingen ondergaan; aan haare voeten ligt eene menigte los uitgeſtorte geldzakken, waarvan eenige met zogenaamde potſtukken, de laatſte overblyfſels der ledig-geveerde geldkasſen van weleer gegoede burgers.... Maar, wie is zy, die vreemd uitgedoschte Vrouw? Men noemt haar de Mode! — Ziet daar eene der ſchoonſte meisjes eener groote waereldſtad; hoe nieuwsgierig ſlaat zy haare optooiſingen gade! hoe gretig grypt zy naar haare daar liggende cieraaden, en volgt zy haare hulſels naar! De bevalligſte eenvoudige kleding, waarover haare losſe bruine hairlokken golvend zwierden, wordt nu in eene monſteragtige opſmukking veranderd; terwyl het vreemde hoofdhair, welks kleur geheel niet met haare ſchoone oogen en bruine wenkbraauwen ſtrookt, haar hoofd ontciert, en den konſtigen Schepper der alleszins bevallige natuur eene grove belediging ſchynt te willen aandoen. Volgde zy haar naar, die ſchoone natuur, wat zou haare ſchoonheid opgeluisterd worden! — Eene andere, aan welke de natuur dat ligbaamsſchoon geweigerd heeft, zoekt, door naarvolging der verlei-

Digitized by Google

dende Mode, als 't ware, dit gemis te vergoeden. Zyn het dan niet de deugd en het verſtand, die haar meer vercieren kunnen, dan alle de nietigheden en kwakzalveryen der zotte Mode? Het is door haar niet, dat men achting, liefde, fortuin verwerft — neen; voorbyzien der hoedanigheden van de ziel, wulpſche neiging, vrees voor verkwisting: ziet daar den ongelukkigen indruk, dien de naarvolging der ydele Mode op de braave, weldenkende jongelingſchap maakt; die zedigheid zonder ſtyfheid, bevalligheid zonder wulpschheid, ſchoonheid zonder pronkery, bemint. Eene kleding naar de mode is geen vergoedend tegenwigt van gebrek aan geld of ſchoonheid; getuigt dit, rampzalige ſlachtoffers der misleiding, waardoor gy, ja, uw fortuin gemaakt hebt, maar tevens uwe rust en genoegen, door de misagting uwer bevoordeelaars, vernield ziet, terwyl gy niet terug kunt treden! — En ziet daar zelfs een jongeling, die de verleidende Mode zoekt naar te volgen.... Wie zou dit verwachten van dat gedeelte des menschdoms, welks beſtemming het is, door deftigheid in houding en gedaante, door nyvere werkzaamheid, door voorbeeldige nederigheid, het menschlyk geſlacht dien luister by te zetten, welken altyd de ſterkte aan de zwakheid byzet! — Ik ga die bejaarde lieden ſtilzwygend voorby, die, door de zotte voorbeelden der walgelyke Mode nog naar te volgen, zich belagchlyk maaken, en hunne naderende beſtemming alleszins verwaarloozen.

Dan, wie volgen de verleidende Mode op de hielen naar? Verkwisting en Armoede, met haare ſlachtoffers. Hoe veelen zien zich, door volgzucht der Mode, daar hunne middelen tot die kostbare naarvolging niet toereikende waren, tot rampzaligen huiswist, verkwisting van hun tot andere einden nodig geld, ja tot de uiterſte armoede onherſtelbaar vervoerd; terwyl hen de verachting, of, op zyn best het medelyden, hunner verſtandiger tydgenooten vervolgt!... Welk eene les voor ouders, in de opvoeding hunner lieve kinderen, die niet zelden door de ſchitteringen der Mode (op zyn best een kinderſpel) worden ingenomen! — Eerbiedwaardige wezens, aan wier zorge het teder kroost, door den Schepper der natuur, zo ernſtig is aanbevolen! herinnert u altoos, dat de gevolgen der nietige mode-volgzucht niet zelden zyn, trotschheid, wulpschheid, verleiding, ver-

Digitized by Google

verkwisting, bedrog, vooral in het huwelyk, verwaarloozing van waare belangen, ongodsdienstigheid; welke drangredenen om die ongelukkige naarvolgzucht in de kinderen tegen te gaan! ô! Gy weigert hun hiermede niets; gy geeft hun veel — gy wilt immers uw kind het smaaklykst vergif, dat het in zyne gevolgen niet kent, schoon het 'er u schreiend om smeekt, gaarne onthouden; want gy kent deszelfs gevolgen, en uw kind zal u naderhand voor die weigering, die hetzelve nu traanen kost, danken — terwyl de Godheid, in uw geweten, u toejúigcht: braave Ouders! gy hebt uw' pligt gedaan!

Hoe pryslyk het is, de zeden en het zedelyk gedrag van braave lieden naar te volgen, even onvernuftig is het, dezelve, zonder te letten op de onderscheidene instincten en omstandigheden, zich ten voorbeelde te stellen. Hoe blinkend het gedrag van dezen of geenen ook schyne, wy kennen, zo als wy boven aanmerkten, de redenen en dryfveeren van hetzelve niet; even min kunnen wy ons altyd het gedrag van anderen, in gelyke omstandigheden, eigen maaken. Wie bewondert den moed niet van eenen jongeling, die, om zynen gryzen vader aan het verderf te ontrukken, hem op zyne schouderen de Stad uit draagt! Hy is wel een voorbeeld ter naarvolging; dan, wat poogt het zwak meisje? Zy moge even sterk, door ouderliefde en moed, gloeien; wat poogt zy, die naauwlyks een kind kan draagen! — En is dit zo in enkelde persoonen, eveneens mag men tot geheele Natiën besluiten. Welke nadeelen, immers, zouden uit de naarvolging voor ons Vaderland voortspruiten, indien wy van andere Natiën zeden overnamen, die en voor onzen Koophandel, en voor onze gestellen, schadelyk waren; by voorbeeld, de verachting van Vreemdelingen, de Veelwyvery der Turken, enz.

Zedeloosheid, ondertusschen, behoef ik naauwlyks te zeggen, dat schadelyk is, zo in woorden als in daaden: want wie zal zich laager dan de Dieren stellen, die zelven niet geheel van zeden vervreemd zyn? Hier zoude een zwart register kunnen volgen van de rampzalige gevolgen, die uit zedeloosheid spruiten; dan, laat ons dit daar laaten. . . . Helaas! wy ontmoeten te dikwyls elendige voorwerpen, wier bittere

Digitized by Google

rampen alleen uit naarvolging der zedeloosheid ontſtaan zyn: dit getuigen de Gasthuizen, de Schavotten! — Had ſlechts de geestige, medeſlepende omzwagteling der zedeloosheid, by de zwakke en losſe jeugd, nimmer veld gewonnen! Hoe ongelukkig is het, dat men veelal kwaade gewoonten het eerst naarvolgt! dit getuigen zo veele zedelooze geſprekken en uitroepen; men doorſnuffele ſlechts de algemeene byeenkomſten!

Even zeer zyn de Godsdienſtige dweepzucht, en de redenlooze Godsdienstverbanning, geheel geene voorbeelden van naarvolging. De eerſte maakt ons, daar zy alle onze genoegens, te gelyk met onzen yver omtrend de waereldſche bezigheden, tot het waarneemen van welke wy hier door den Schepper geplaatst zyn, verbant, onbekwaam tot onzen pligt, en neemt de billyke belangſtelling weg, die wy in alles hebben moeten, wat ons omringt; terwyl de naarvolging der ongodsdienſtigheid ons ongelukkig genoeg maakt van Systhema's te omhelzen, wier fyngeſponnene inhoud ons, by eene geduurige overpeinzing, nog ſoms duister blyft; hoe zeer ons vooroordeel, en onze yver om alles in zynen oorſprong te kennen, gepaard met trots, ons het erkennen dier onkunde langs zo moeilyker maakt. Ware ſlechts de ongodsdienſtigheid niet tot eene geestige ſcherts by ſommigen overgeſlagen, die al te veel lieden inneemt, en te dikwyls wordt naargevolgd! En waar, waar blyft onze hoop, wanneer wy ongodsdienſtig zyn?... In de daad, wy zyn alsdan gelyk aan een' Schipper, die op den onafmeetlyken vloed, zonder beſtemming, zonder uitzicht, zonder roer of mast, niets uitvoert, dan ſlechts zyn Schip zo lang waterdigt te houden, tot het, eindelyk niet meer te herſtellen, geheel verrot is, en met hem verzinkt.

(Het Vervolg en Slot in onze eerstkomende.)

HOOFD-

Digitized by Google

HOOFDZAAKLYKE INHOUD EENS GESCHRIFTS, WEGENS HET BETOVEREND VERMOGEN, AAN DE RATELSLANG, EN ANDERE AMERICAANSCHE SLANGEN, TOEGESCHREEVEN. Door BENJAMIN SMITH BARTON, *M. D. Hoogleeraar in de Natuurlyke Historie en Plantkunde op de Univerſiteit van Philadelphia.*

Het Betoverend Vermogen, aan de *Ratelſlang* by uitſtek toegeſchreeven, is der opmerkinge van alle Dierkundigen overwaardig. Schryvers van aanzien en naam in dit vak hebben het erkend; maar, indien men, by de verhaalen deswegen gegeeven, tot de oorſpronglyke bronnen opklimt, zal het gezag van onpartydige en verlichte Waarneemeren blyken te ontbreeken. Laaten wy bezien, hoe verre de Naſpeuring des Hoogleeraars BARTON gaa, om dit Betoverend Vermogen te bevestigen of te lochenen.

De wyze, op welke de *Ratelſlang* het verondersteld vermogen uitoefent, wordt door Dr. BARTON, uit verſcheide Schryvers, in deezer voege opgegeeven.

De Slang, van welk eene ſoort zy ook zyn moge, beneden aan den ſtam van een boom of eenig gewas liggende, waarop een Vogel of Eekhoorntje zit, vestigt het oog op het Dier, 't welk zy wil betoveren. Niet zo dra heeft zy dit gedaan, (ik ſpreek hier de taal der zodanigen, die van my in gevoelen over dit onderwerp verſchillen,) of het Diertje is onmagtig te ontkomen. Het begint den treurigſten toon te ſlaan; een toon, welbekend by die denzelven hooren, en door hun gehouden voor het geſchreeuw van een betoverd ſchepzel. Is het een Eekhoorntje, het loopt den boom tot eene kleine hoogte op, daalt weder na beneden, loopt op nieuw na boven, en daalt allengskens verder neder. „Te zulker gelegenheid," zegt een eerlyk, maar al te ligtgeloovig Schryver (*), „heeft men waargenomen, dat het Eekhoorntje altoos meer neder- dan opwaards gaat." De Slang blyft ſteeds aan den wortel des

(*) De Hoogleeraar PETER KALM.

Digitized by Google

des booms liggen, met de oogen ſterk op het Eekhoorntje gevestigd; de aandagt van de Slang op dit Beestje is zo ſterk, dat iemand, toevallig voorby komende, een vry ſterk geraas kan maaken, zonder dat de Slang zo veel doet als den kop omkeeren. Het Eekhoorntje, gelyk boven gezegd is, daalt allengskens laager, en ſpringt eindelyk tot by de Slang neder, wier bek reeds wyd is opengeſpard om de prooi te ontvangen. Het arme kleine Dier valt dan, een droevig geluid ſlaande, zynen belaager in de kaaken, en wordt eensſlags ingezwolgen, indien het niet te dik is; maar laat de dikte niet toe, het op eenmaal in te zwelgen, dan lekt de Slang het verſcheide keeren met de tong, en maakt het dus ter inzwelging geſchikt (*).

Het zou my gereed en gemaklyk vallen, uit een groote lyst van verſchillende Schryvers, andere berigtgeevingen by te brengen, over de wyze, waarop die Betovering toegaat; of, om eigenlyker te ſpreeken, van het gedrag of de handelwyze van het betoverend Dier en de betoverd wordende Dieren. Doch tusſchen die verhaalen is naauwlyks eenig weezenlyk onderſcheid. Eene groote eenſtemmigheid doet zich op in alle de verhaalen, welke ik des gehoord of geleezen heb. Nogthans zullen de zodanigen, die lust hebben om dit gedeelte des onderwerps meer in het breede te beſchouwen, ten minſten eenige maate van onderhoud ontvangen, by het doorleezen van de veelvuldige Schryvers, die geloofd en beweerd hebben, dat de Slangen het vermogen bezitten om andere Dieren te betoveren.

De Hoogleeraar BARTON laat het tusſchen beiden, of men eenige voetſtappen van dit denkbeeld by *Grieksche* en *Romeinſche* Schryveren aantreffe.

't Is, zegt hy wyders, waarſchynlyk, dat wy in de Mythologie van *Aſia* en van *Africa* eenige ſpooren zullen vinden van dit denkbeeld, zo naauw verknogt met de verregaande bygeloovigheid des Volks, en even zo natuurlyk ontſtaande uit eene onvolkomene beſchouwing der wyze van doen, aan de Slangen eigen.

Indien wy geſloof mogen ſlaan aan Dr. COTTON, MA-

(*) *Travels in North America, &c.* Vol. I. p. 317. Vol. II. p. 207—210. *English Translation, London* 1770, 1771.

Digitized by Google

MATHER (*), Mr. DUDLEY (†), en andere Perſoonen, die zich in *Noord-America* hebben onthouden, moeten wy den oorſprong van dit belachlyk deukbeeld onder onze *Indiaanen* zoeken. In hoe verre dit egter weezenlyk het geval is, denk ik dat in twyfel mag getrokken worden. Vast gaat het, dat, voor tegenwoordig, dit denkbeeld geenzins algemeen is onder de *Indiaanen*. Verſcheide verſtandige Heeren, die welbekend zyn met de zeden, met de godsdienſtige begrippen, en de ontelbaare bygeloovige vooroordeelen, onder de *Indiaanen* heerſchende, hebben my berigt, hoe zy niet denken, dat de *Indiaanen* gelooven in dit betoverend vermogen, aan de *Ratelſlang* zo mildlyk toegeſchreeven. Myn Vriend, Mr. JOHN HECKEWELDER, van *Bethlehem*, ſchryft my, dat hy zich niet kan herinneren, de *Indiaanen* te hebben hooren zeggen, dat de Slangen de Vogels betoveren; ſchoon hy hun te meermaalen hoorde ſpreeken van de list deezer kruipende Dieren, om Vogels, Eekhoorntjes, enz. te vangen. Mr. WILLIAM BARTRAM zegt, dat hy nimmer vernam, dat de *Indiſche* Volken, onder welke hy reisde, eenig denkbeeld hadden van de betoverende kragt der Slangen (‡).

Van den anderen kant, egter, vertelde my een *Mohegan-Indiaan*, dat de *Indiaanen* gelooven, dat de *Ratelſlang* Vogels en Eekhoorntjes kan betoveren; dat zy het verrigt met haaren Ratel, welken zy doet hooren, en daardoor de Dieren lokt om van de boomen af te komen, wanneer zy dezelve op haar gemak binnen ſlaat. Volgens deezen *Indiaan*, denken zyne Landslieden niet, dat de Slang zulks eenigerwyze door haare oogen verrigt. —— Een *Chactah-Indiaan* verzekerde my, dat de *Ratelſlang* de Vogels, enz. betovert; maar hy was eerlyk genoeg om te bekennen, dat hy niet wist, op welk eene wyze zulks toeging. De Tolk, door wien ik met deezen *Indiaan* ſprak, zeide, dat de *Ratelſlang* het deedt door middel van haaren Ratel.

De eerbied en 't ontzag, door zommige *Noord-Americaanſche* Stammen aan de *Ratelſlang* beweezen, ſchynt,

(*) *Philoſophical Transactions, abridged.* Vol. V. P. II. No. 339. p. 162.
(†) *Ibid.* Vol. VI. P. III. No. 376. p. 45.
(‡) MS. aan den Schryver door dien Heer gezonden.

Digitized by Google

ſchynt, in den eerſten opſlage, het denkbeeld te begunſtigen, dat deeze Stammen aan dit afzigtig kruipend ſchepzel een verborgen vermogen toeſchryven (*), misſchien dat van de Dieren te betoveren. Mr. WILLIAM BARTRAM onderrigt my, dat de *Zuider-Indiaanen*, by welke hy bekend is, de *Ratelſlangen* eene zekere maate van eerbied toedraagen (†). Mr. HECKEWELDER betuigt in 't zekere te weeten, dat dit kruipend Dier, ten eenigen tyde, by de Inwoonderen van *Delaware* in byzondere hoogagting ſtondt. Meermaalen werd hy door deeze *Indiaanen* wederhouden van een *Ratelſlang* te dooden. Zy zeiden dat het hun Grootvader was, en daarom onbeſchadigd moest gelaaten worden. Op eenen anderen tyd voerden zy hem te gemoete, dat hy die Slang niet moest dooden, dewyl het geheele ras der *Ratelſlangen* deswegen vergramd zou worden, en last geeven om elken *Indiaan*, die hun op den weg mogt ontmoeten, te byten (‡). Maar in den laatſten tyd zyn deeze belachlyke begrippen verdweenen, althans onder de *Indiaanen*, die met de *Blanken* verkeeren; tegenwoordig dooden zy hunnen *Raatelenden Grootvader* met zo weinig omſlags, als de *Exki-*

maux

(*) *Vis abdita.* LUCRETIUS.

(†) MS. door hem aan den Schryver medegedeeld.

(‡) In myne nog onuitgegeevene *Hiſtorical and Philoſophical Inquiry*, ſchryft de Hoogleeraar BARTON, heb ik veele gevallen verzameld, die onbetwistbaar ſchynen te bewyzen, dat de Mythologie of Bygeloovige Godsdienst der *Americaanen* een ſtuk is van die Mythologie, welke in *Aſia* en *Africa* zo wydſtrekkenden opgang gemaakt heeft. Zeer mogelyk is het, dat de eerbied of het ontzag, aan verſcheide ſoorten van Slangen in *America* toegedraagen, in dit Land den oorſprong niet nam; maar dat dezelve te zoeken zy in *Aſia*, uit welk gedeelte des Aardkloots ik, naa een lang en vlytig naaſpeuren van dit onderwerp, niet twyfel, dat meest alle Volken van *America* afſtammen. Het is onnoodig, te deezer plaatze aan te haalen de veelvuldige voorbeelden van Godsdienſtige eerbiedenisſe, in verſcheide deelen der Oude Wereld aan zommige ſoorten van Slangen voorheen beweezen, en nog heden ten dage toegebragt. Deeze voorbeelden moeten te binnen ſchieten aan elk, die gemeenzaam is met de Geſchiedſchryvers of met de Dichters der Oudheid, en met de Geſchiedenis der *Gentoo-Indiaanen.*

Digitized by Google

maux gezegd worden hunne Ouders, die der jaaren zat zyn, om 't leeven te brengen.

Ondanks dit alles heeft men Mannen van naam aangetroffen, die in de kragt der Betoveringe van de *Ratelſlang* geloofden; anderen, die des twyfelden. De Heer DE LA CEPEDE, die eenige jaaren geleden een Werk over de Slangen heeft in 't licht gegeeven, dagt, dat het verdelgend vermogen der Slangen, en inzonderheid van de *Ratelſlang*, op tweeërlei wyze werd uitgeoefend, terwyl geen van beiden eigenlyk eene betoveringe was. Zomtyds, zo ſtelde by zich de zaak voor, kon het Dier, 't welk ten ſlagtoffer ſtrekte, onbekwaam gemaakt worden om te ontkomen, door den verſtikkenden adem der *Ratelſlange*; op andere tyden in den mond vliegen van den verdelger, geduurende de doodsangſten, door de beet veroorzaakt.

Tegen de eerst hier bygebragte oplosſing voert Dr. BARTON de volgende bedenkingen aan. Ik weet, dat by zommige der grootſte Slangen-ſoorten, die zich in *Zuid-America* onthouden, en ook in andere Landen voorkomen, geduurende de lange en moeilyke ſpysverteering by deeze Dieren, een damp of gaz in de maag gevormd wordt, die allerſtinkendst is. Ik heb egter niet gevonden, dat dit het geval is van de *Ratelſlang* en van andere *Noord-Americaanſche* Slangen, door my onderzogt. Maar myne eigene waarneemingen op dit ſtuk zyn niet zeer uitgebreid. Ik heb onderzoek gedaan by eenige Perſoonen, (wier vooroordeelen tegen het Slangen-geſlacht niet zo ſterk zyn als de myne,) die niet ſchroomden, den kop en hals van de *Zwarte Slang*, en andere Slangen, die de vergiftige tanden misſen, in hunnen mond te ſteeken; zy hebben my onderrigt, dat zy nimmer een onaangenaamen ſtank uit den adem deezer Dieren vernamen. Ik ben tegenwoordig geweest by het openen van een doos, waarin zich een aantal leevende Slangen bevondt; en ſchoon de doos zo digt geſlooten geweest was, dat dezelve maar zeer weinig verſche lugt inliet, ontdekte ik geen den minſten onaangenaamen ſtank, uit de lichaamen deezer Dieren opkomende, ſchoon de opening van de doos geſchiedde in een klein en warm vertrek. Ik ben daarenboven onderrigt door een Lid deezer Societeit (*), die, voor een

(*) Mr. CHARLES WILSON PEALE.

Digitized by Google

een geruime wyle, een *Ratelſlang* onder zyne bezorging hadt, dat hy nimmer eenigen onaangenaamen ſtank, uit dit Dier voortkomende, vernomen hadt.

Van den anderen kant, nogthans, wordt door eenige zeer geloofwaardige Perſoonen van myne kennis beweerd, dat een allerhinderlykſte ſtank, niet ongelyk aan dien van vleesch dat in den uiterſten ſtaat van verrotting is, ſteeds uit elk deel van de *Ratelſlang* en van eenige andere ſoorten van Slangen voortkomt. Deeze ſtank breidt zich, in eenige omſtandigheden, uit tot een zeer verren afſtand van het lichaam deezes Diers. Mr. WILLIAM BARTRAM verzekert my, waargenomen te hebben, „ dat de Paarden 'er zeer gevoelig voor zyn, en „ grootlyks door aangedaan worden, op een afſtand van „ honderd-twintig, ja honderd-vyftig voeten." — „ De „ Paarden," voegt hy 'er nevens, „ betoonden hunnen „ afſchuw door ſteigeren, zydwaards uitwyken, en van „ den weg afſpringen, poogende de Ryders af te wer„ pen, om des te vaardiger te ontkomen (*)." Dit geval, verhaald door een Man van de ſtriktſte waarheidsliefde, is zeer opmerkelyk, en verdient bovenal de aandagt van zodanige Schryvers, die, gelyk de Heer DE LA CEPEDE, zich verbeelden, dat deeze ſtinkende uitvloeizels van de Slangen in ſtaat zyn, om Vogels, op een kleinen afſtand, met eene ſoort van beroerte te treffen (†). Het geeft zelfs eenige kleur aan het geval, verhaald door METRODORUS, en in de Natuurlyke Hiſtorie van PLINIUS bewaard (‡).

(*) MS. eene aantekening den Schryver medegedeeld.
(†) DE LA CEPEDE, *Hiſt. Naturelle des Serpens*, p. 355.
(‡) Lib. XXVIII. c. 14.

(Het Vervolg en Slot by de eerſte gelegenheid.)

BERIGT, WEGENS EEN ZONDERLING VOORBEELD VAN STRAALBREEKING IN DEN DAMPKRING.

Door WILLIAM LATHAM, *Esq. F. R. S.*

(Philoſophical Transactions of the Royal Society of London, for the Year 1798, Part II.)

In Hooimaand des Jaars 1797, 's naamiddags omtrent vyf uuren, ontdekte men aan het ſtrand te *Hastings*, in

Digitized by Google

in *Saſſex*, de hoogten van de *Franſche* Kust, ſchoon de naaste afſtand tuſſchen de veertig en vyftig mylen is, en dezelve doorgaans, uit hoofde van de laagheid der ligging, niet zigtbaar zyn met behulp van de beste kykers. De Plaatzen aan de *Franſche* Kust, welbekend aan de Zee- en Visſcherlieden, werden door hun beſchreeven, als hun zo naby voorkomende, alsof zy zich op een kleinen afſtand bevonden om de *Franſche* Havens in te zeilen. — Van den Oostlykſten Berg, die vry hoog is, deedt zich een zeer wyduitgeſtrekt en ſchoon tooneel op, in zich bevattende *Dungeneſs*, de *Dover-Cliffs*; en de *Franſche* Kust van *Calais*, *Boulogne*, enz. tot *St. Vallery* toe, vertoonde zich aan het verwonderd oog. — Dit zonderling verſchynzel duurde, in vollen glans, tot over agt uuren, (ſchoon een dikke wolk de zon voor eenigen tyd geheel verdonkerde) waarop het allengskens verdween. De dag, waarop men 't zelve zag, was zeer heet; de Thermometer ſtond 's naamiddags ten vyf uuren op 76°. Het was een ſchoone dag, de lugt zeer ſtil; men voelde naauwlyks eenigen wind.

„ Wy hebben dit geplaatst, om dat het eene bydraage behelst tot de Geſchiedenis van hetgeen onder „ ons het *Opdoemen der Zee* genaamd wordt, en waaromtrent, ter volledige opheldering, nog veel vereischt wordt."

BESCHRYVING VAN DE ZEDEN EN GEWOONTEN DER INWOONDEREN VAN DE STAD ROSETTA, IN EGYPTE.

(Ontleend uit C. S. SONNINI's *Voyage dans la Haute et Baſſe Egipte*. Paris, 1799.)

Roſetta is, met *Alexandrie* vergeleeken, eene fraaije Stad, en de ommeſtreeken zyn allerbekoorelykst. De gewoonten en zeden der Inwoonderen verdienen onze aandagt.

Het algemeenst tydverdryf te *Roſetta* is, even als in geheel *Turkyen*, het Tabakrooken en Koffydrinken. De Tabakspyp is nooit uit den mond, van 's morgens tot 's a-

's avonds. In huis, by anderen, op straat, te paard rydende, is de ontstooken Tabakspyp nooit uit de hand, en de Tabakszak hangt aan den gordel. Deeze maaken de twee groote voorwerpen van hunne weelde uit: de Tabakszakken of beurzen zyn van zyden stoffe, ryklyk geborduurd; en de steelen of buizen hunner Pypen, die zeer lang zyn, worden vervaardigd van het zeldzaamst, en meerendeel van het geurigst hout. Ik bragt 'er een mede van Jasmynboomen-hout, meer dan zes voeten lang; dit kan ons een denkbeeld geeven van de schoonheid der Jasmynen deezer Gewesten, als die takken uitschieten, zo lang, recht, en van genoegzaame dikte om het doorbooren toe te laaten. De pypen van gemeener hout zyn met zyde overtrokken, omwonden met gouddraad. De armen, by welken het Tabakrooken onder de eerste noodwendigheden behoort, bedienen zich alleen van pypen van riet. Het einde van de pyp is omzet met een soort van valsch albaster, zo wit als melk, niet zelden vercierd met kostbaar gesteente. By lieden van minder aanzien is dit einde alleen met kanten. Het mondstuk is van geel amber; de lieflyke en zagte geur, welken deeze, even verwarmd en gewreeven zynde, uitgeeft, neemt het scherpe van den tabak weg. Aan het andere einde deezer pypen zyn fraaije koppen van gebakken klei: eenige zyn gemarmerd met verscheide kleuren, of met goud belegd. Deeze pypenkoppen zyn van onderscheide grootte, doch kunnen veelal een goede hoeveelheid tabak bevatten. Meest alle deeze worden uit *Turkyen* aangevoerd, en de roode aarde, van welke zy gemaakt zyn, valt in de ommestreeken van *Constantinopole*.

Het valt voor *Franschen*, inzonderheid de zodanigen, die zich niet gewend hebben hunnen mond te schroeijen met onze korte pypen en sterken tabak, bezwaarlyk te begrypen, hoe men een geheelen dag door kan rooken. Dan de Tabak der *Turken* is de zagtste en beste ter wereld, en heeft die scherpte niet, welke, in de Landen van *Europa*, de rookers aanzet om geduurig te spuwen. Daarenboven brengen de lengte van de pypen, door welke de rook heen gaat, de geurigheid des houts, van 't welk zy gemaakt zyn, het ambere mondstuk, het aloëhout, waarmede de tabak geurig gemaakt wordt, veel tot die zagtheid toe, en maaken den rook in de kamers geheel niet lastig. De Schoone Sexe slyt den tyd met deeze ambere mond-

Digitized by Google

mondſtukken in haare lieve lippen te neemen, en aangelyk den tabak van *Syrie* met aloëgeur te rooken. Daarenboven is het niet noodig, door ſterk zuigen den tabaksrook op te haalen: deeze klimt als van zelve op. Zy leggen de pyp neder, zy praaten, zy kyken rond; van tyd tot tyd vatten zy de pyp op, neemen die tuſſchen de lippen, haalen den rook op, dien zy ten half geopenden mond uitlaaten. Zomtyds laaten zy den rook door den neus gaan; op andere tyden neemen zy een mond vol rook, blaazen dien op de handpalm uit, en vormen aartige rookkolommen. De ſpogklieren worden niet geprikkeld, de hals en de borst niet by aanhoudenheid aangezet om kwyl te loozen, 't welk by ons het rooken zo onzindelyk doet worden. De *Turken* voelen geene neiging tot ſpuwen; dit bedryf, by ons zo algemeen, wordt in het *Oosten* aangezien voor eene onbetaamelykheid in tegenwoordigheid van meerderen; gelyk men ook het neusſnuiten, daar de zodanigen by zyn, voor zeer onbeleefd houdt.

De *Oosterlingen*, die zich niet in de noodzaaklykheid bevinden om te werken, blyven meest altoos in eene zittende geſtalte, met de beenen kruislings; zy wandelen nimmer buiten noodzaaklykheid, en vervoegen zich niet van de eene plaats na de andere, zonder eene byzondere reden te hebben, die hun tot het maaken van beweeging aanzet. Hebben zy lust om de koelte van het geboomte te ſmaaken, na het gemurmel van een beek te luisteren; op het oogenblik dat zy de plaats, welke die verlustiging aanbiedt, bereikt hebben, gaan zy nederzitten. Zy hebben geen denkbeeld van het doen eener wandelinge dan te paard, en hierop zyn zy zeer geſteld. Het is der moeite waardig, op te merken, welk een vreemd geeigt zy zetten, als zy een *Europeaan* zien, in zyne kamer op en neer wandelende, of in de open lugt ſteeds ter zelfder plaats wederkeerende. Het is voor hun onbegrypelyk, wat zulk heen en weder gaan betekent, zonder eenig doel; het komt hun voor, eene gekheid te weezen. De verſtandigſten onder hun houden het daar voor, dat het een voorſchrift is van onze Artzen, om door dusdanig wandelen eene beweeging te maaken, noodig tot het geneezen van eenig ongemak. — De *Negers* in *Africa* vormen zich ſoortgelyke denkbeelden van dit wandelen, en ik heb 'er de Wilden in *Zuid-*

Amerika hartelyk over hooren lachen. Hetzelve is byzonder eigen aan denkenden: deeze lichaamsbeweeging deelt in die der ziele, en verſchaft eene verpoozing voor het ingeſpannen denkvermogen. Te deezer oorzaake is het, dat alle die Volken, wier hoofd ledig is, wier denkbeelden zeer bekrompen zyn, wier ziel voor geen denken geſchikt, of daaraan niet gewoon is, dusdanig eene ontſpanning niet noodig hebben, noch zulk eene afwending van denkbeelden: by hun is de onbeweeglykheid des lichaams een kenmerk van den loggen ſtaat der harsſenen.

Menſchen, die gedrukt gaan door gebrek aan bezigheid, en dit is hier het deel der Ryken, gaan na hunne tuinen, en zetten zich, daar gekomen, neder, geneugte ſcheppende in het genot van de geurige hun omringende lugt, of in het luisteren na een jammerhartig muzyk. — Verkiezen zy niet buiten de Stad te gaan, dan vervoegen zy zich in een der Koffyhuizen; waarvan men zich een zeer verkeerd denkbeeld zou vormen, als wy dezelve naar de onze afmaten. Het zyn enkel verzamelplaatzen van tabakrookers, van allen cieraad ontbloot, en waarin men volſtrekt niets vindt dan Koffy, en een kool om de pyp aan te ſteeken. Matten liggen 'er geſpreid voor het gezelſchap. Deeze zamenkomst-plaatzen worden bezogt door Menſchen van allerlei landaart, die zich in *Egypte* onthouden. Men hoort 'er niets, dat naar een geregeld geſprek zweemt; nu en dan rolt 'er een woord van de lippen. De *Turk* is koel en ſtilzwygend; hy ziet met verſmaading op alle andere Volken neder. De *Africaan* is min ſtilzwygend uit den aart, doch ſchept vermaak in den *Turk* na te volgen; en zy, die niet tot de *Muſulmannen* behooren, geeven zich geen moeite om den ſchyn van eene ſlaaſſche onderwerping aan den ſmaak hunner Tyrannen te laaten blyken. Met de pyp in de eene, en een kop koffy in de andere hand, ſpoelen zy elke vier of vyf haalen met een dronk koffy door. — Dansſende meisjes, potzenmaakers, voor de vuist ſpreekers, komen hunnen dienst aanbieden, om eenig klein geld te winnen. 'Er is naauwlyks een deezer verblyfplaatzen, of dezelve heeft een Hiſtorievertelder van zyn beroep, die onophoudelyk voort rammelt, terwyl de menigte even onvermoeid zit te luisteren. De Vertellingen van deeze nimmer moede Spreekers zyn,

voor

voor het grootste gedeelte, zeer laf en verweelende. De *Arabiſche* Schryvers, nogthans, van welken zy hunne Vertellingen meestal ontleenen, verſchaffen hun sommige ſchoone.

UITTREKZEL EENER REIZE RONDSOM DE WERELD, IN DE JAAREN MDCCLXXXV, MDCCLXXXVI, MDCCLXXXVII EN MDCCLXXXVIII, DOOR J. F. G. DE LA PÊROUSE. UITGEGEVEN VOLGENS BESLUIT DER NATIONAALE VERGADERING VAN DEN 22 VAN GRASMAAND 1791, DOOR M. L. A. MILLET-MUREAU.

(*Vervolg en Slot van bl.* 87.)

Eer ik myn verhaal vervolg van onze Reis door de Eilanden van deezen Archipel, ſchryft DE LA PÊROUSE, oordeel ik het voeglyk, om het verhaal te geeven van den Heer DE VAUJUAS, die het bevel voerde, geduurende den aftocht uit de Baay van *Maouna*. Schoon hy enkel mede na wal ging als een die aan de beterhand was, en geen post bekleedde, gaf het dringende der omſtandigheden hem, als 't ware, zyne kragten weder, en hy verliet de Baay niet, eer hy wel verzekerd was, dat geen *Franschman* leevend in de handen der Inboorelingen bleef.

Verhaal van den Heer VAUJUAS.

Op den elfden December, ten elf uuren 's morgens, zondt de Heer DE LA PÊROUSE zyn lange Boot en zyn Bark, met watervaten gelaaden, bemand met eenige gewapende Soldaaten, om zich te voegen by het gedeelte, 't welk, onder bevel van den Heer DE LANGLE, mede zou gaan om water te haalen. De Heer BOUTIN hadt reeds de noodige onderrigtingen ontvangen, wegens het houden van goede orde, en zorg voor onze veiligheid te draagen, als de Boots aan ſtrand zouden gekomen weezen. Ten zelfden tyde heiste onze Capitein zyne Boots over boord, deedt 'er de watervaten in, en liet 'er gewapende Manſchap nevens vertrekken. Ten

Digitized by Google

half een uur, wanneer de Schepen zich drie vierde van eene myl van 't land bevonden, met de zeilen aan bakboord gehaald, gingen de Boots van boord, om water te haalen in de Kreek, door den Heer DE LANGLE aangeweezen. Deeze Waterplaats lag eenigzins ter zyde van die, waar wy voorheen ons van water voorzagen. De Heer DE LANGLE hadt aan deeze de voorkeus gegeeven, dewyl ze hem min bevolkt voorkwam, en even gemaklyk; doch de eerfte hadt het voordeel, dat men 'er gemaklyker invoer, en dat dezelve van genoegzaame diepte was, om geen gevaar te loopen van aan den grond te geraaken.

De Heer DE LANGLE ftelde my voor, hem te vergezellen, fchoon ik nog zwak was; het gaf my gelegenheid om op 't land een lugtje te fcheppen. Hy nam het bevel over de Bark op zich, en droeg dat over de lange Boot op aan den Heer LE GOBIEN. De Heer BOUTIN voerde het bevel op de lange Boot van de *Bousfole*, en de Heer MOUTON op de Bark. De Heer COLINET en Vader RECEVEUR, beiden ziek, met de Heeren LAMANON, LA MARTINIERE en LAVAUX, vergezelden ons, zo wel als een aantal andere Perfoonen, behoorende tot de beide Fregatten. Wy maakten in 't geheel een-en-zestig Mannen uit, de Matroozen medegerekend.

By ons heenen vaaren na het Eiland zagen wy met eenige bedugtheid, dat veele van de Canoes, die zich rondsom de Schepen onthouden hadden, ons volgden en in dezelfde Kreek kwamen. Wy ontdekten ook op de rotzen, die deeze Baay van de andere fcheidden, veele Inboorelingen, die uit de andere Dorpen zich derwaards vervoegden. By onze komst aan het rif, 't welk de Kreek van de Waterplaats vormt, en flegts een naauwen en ondiepen doortocht open laat, ontdekten wy, dat het laag water was, en dat de lange Boots 'er niet in konden vaaren, zonder aan den grond te raaken. Zy bleeven, derhalven, op den afftand van een halven fhaphaanfchoot van den wal; daar konden wy alleen met roeijen komen. Deeze Baay hadt zich aan den Capitein op een gunftiger wyze voorgedaan, dewyl op dien tyd het water zo laag niet was.

Wanneer wy aankwamen, wierpen de Wilden, die de kust, ten getale van zeven- of agthonderd, bezetten, als een Vredesteken, verfcheide takken in zee van den boom, uit welken de *Zuidzee-Eilanders* zich een dron-

ken

ken maakenden drank bereiden. Geland zynde, gaf de Heer DE LANGLE bevel, dat elke Boot bewaakt zou worden door een Soldaat, onder de wapenen en een Matroos, en dat het volk van de lange Boots, terwyl de watervaten gevuld werden, onder de befcherming zou weezen van een dubbele ry Soldaaten, zich uitftrekkende van de Waterplaats tot de Boots. — Zo ras de watervaten gevuld waren, werden dezelve in rust aan boord gebragt; en de Inboorelingen lieten zich in vry goede orde houden, door de gewapende Soldaaten. Onder de Eilanderen bevonden zich veele Vrouwen, en zeer jonge Dogters, die haare gunstbetooningen op de onbefchaamdfte wyze aanbooden, en wier dienst-aanbiedenis niet algemeen verfmaad werd. Wy zagen zeer weinig kinderen.

Onzen arbeid bykans geëindigd hebbende, groeide het getal der Inboorelingen aan, en werd teffens langs hoe onrustiger. Deeze omftandigheid bewoog den Heer DE LANGLE, om zyn eerfte oogmerk, het inhandelen van eenigen leeftocht, te laaten vaaren; en hy gaf last, om onverwyld weder aan boord te gaan; doch in dien tusfchentyd, en dit, denk ik, was de eerfte oorzaak van ons ongeluk, deedt hy een gefchenk van eenige koraalen aan eene foort van Opperhoofden, die geholpen hadden in het afweeren der aandringende Inwoonderen. Wy hielden ons egter verzekerd, dat dit afweeren enkel bedrog was, en dat, indien deeze vermeende Opperhoofden weezenlyk eenig gezag hadden, 't zelve zich tot zeer weinigen uitftrekte. De Gefchenken, door den Capitein aan vyf of zes Perfoonen uitgereikt, veroorzaakten misnoegen by de overigen. Zints dat oogenblik rees 'er een algemeen gefchreeuw, en wy waren buiten ftaat, hun langer in rust te houden. Zy lieten ons nogthans toe, in onze Boots te gaan; maar een gedeelte hunner ging te water om ons te vervolgen, terwyl anderen fteenen raapten.

Naardemaal de lange Booten aan den grond zaten, op een kleinen afftand van het ftrand, moesten wy, om 'er by te komen, tot den middel door 't water gaan; dit doende, werden de fnaphaanen van eenigen onzer Soldaaten nat. In deezen hachlyken toeftand begon het fchriklyk tooneel, 't welk ik nu moet openzetten. — Naauwlyks waren wy in de lange Boots, of de Heer

Digitized by Google

DE LANGLE gaf bevel om af te vaaren, en de dreg te ligten; dan hiertegen verzetten zich veelen der Eilanderen, door het touw vast te houden. De Capitein, oogetuige van deezen tegenſtand, ziende dat de oproerigheid toenam, zogt de Wilden vreeze aan te jaagen, door een ſnaphaan in de lugt af te ſchieten; dan, wel verre van zich hier door te laaten afſchrikken, gaven zy het teken van een algemeenen aanval. Onmiddelyk viel op ons een hagelbui van ſteenen, met zo veel kragts als ſnelheids geworpen. Het gevegt begon van wederzyden, en was welhaast algemeen. De zodanigen, wier ſnaphaanen in een bruikbaaren ſtaat waren, ſchooten verſcheide deezer woedende *Indianen* overhoop; maar de overigen ſcheenen hierdoor niet geene vrees altoos bevangen, maar veeleer met verdubbelde woede te vegten. Een gedeelte hunner kwam digt by de lange Boots, terwyl de rest, ten getale van zes- of zevenhonderd, voortvoer met ons te ſteenigen, op de ſchriklykſte en moorddaadigſte wyze.

By de eerſte daad van vyandlykheid ſprong ik in 't water, om na de Bark van de *Aſtrolabe* te zwemmen, waarin zich geene Officiers bevonden. De nood gaf my kragt, om den kleinen weg, dien ik had af te leggen, te volbrengen; en, ondanks myne zwakheid, ondanks my verſcheide ſteenen op 't lyf kwamen, bereikte ik, zonder byſtand, de Boot. Ik zag met het grievendst leedweezen, dat 'er bykans geen ſnaphaan was, of dezelve was nat, en dat 'er niets overſchoot, dan om, zo ras mogelyk, buiten het rif in vlot water te geraaken. Intusſchen hieldt het gevegt aan; en de verbaazend groote ſteenen, door de Wilden geworpen, bragten elk oogenblik den een of ander van ons Volk wonden toe; en wanneer een gewonde in het water viel, aan den kant, waar zich de Wilden bevonden, werd hy onmiddelyk afgemaakt door knods- of riemſlagen.

De Heer DE LANGLE was het eerſte ſlagtoffer van de woede deezer Barbaaren. By het begin des aanvals werd hy getroffen van den ſteeven van de lange Boot, by welken hy ſtondt; hy viel in zee, met den Opzienden der wapenen en den Timmerman, die aan zyne zyden ſtonden. De woede, waarmede de Eilanders op den Capitein aanvielen, behieldt de twee laatstgemelden, die middel vonden om aan boord van de Bark te komen. Zy, die zich in de lange Boot bevonden, deelden

Digitized by Google

den welhaast in het lot van onzen ongelukkigen Bevelhebber, uitgenomen eenige weinigen, die op het rif de wyk namen, en na de Barken zwommen.

In minder dan vier minuuten maakten zich de Bilanders meester van de beide lange Boots. Ik zag met smert en woede de slachting van onze ongelukkige Medegenooten, zonder in staat te zyn om hun den minsten bystand toe te brengen. De Bark van de *Astrolabe* bevondt zich nog binnen het rif, en ik verwagtte elk oogenblik dezelve ingewikkeld te zien in het zelfde lot als de lange Boots wedervoer; doch dezelve bleef behouden door de roofzugt der Wilden, die, voor verre het grootste gedeelte, zich na de lange Boots begaven, terwyl de rest niets deedt dan steenen werpen. Eenige weinigen kwamen nogthans tot ons af, en wagtten op ons by de doorvaart en de rifs. Schoon de branding zwaar was, en de wind vlak tegen, vonden wy middel, om, niettegenstaande hunne steenen, en de veelvuldige gevaarlyke wonden, welke deeze aan veelen onzer toebragten, ons uit deeze heillooze plaats te redden, en ons te voegen by de Bark van de *Bousole*, onder bevel van den Heer MARTIN, die, door zyne watervaten in zee te werpen, zich vlot gemaakt hadt, en plaats gemaakt voor allen, die, na dezelve toezwemmende, byberging zogten. Ik had in die van de *Astrolabe* ingenomen de Heeren BOUTIN en COLINET, nevens verscheide anderen. Allen, die de wyk na de Barken genomen hadden, waren meer of min gewond. De Boots waren derhalven onvertoefbaar, en het was niet mogelyk te denken om weder te keeren na eene Baay, uit welke wy zo gelukkig ontkomen waren, om ons te verzetten tegen een duizend woedende Barbaaren. Wy hadden ons vrygeloof aan een gewiesen dood blootgesteld.

Wy zetten derhalven den koers na onze twee Fregatten, die, ten drie uuren, de tyd der slachtinge, van het strand waren afgewend. Aan dezelver boord was geen het minste vermoeden, dat wy ons in eenig gevaar bevonden; en de wind fris opkoelende, waren zy verre afgeloefd: eene ongelukkige omstandigheid voor ons, en in 't byzonder voor de Gewonden, die een spoedig verband vorderden. Ten vier uuren wendden de Fregatten en hielden na land. Zo ras wy ons buiten het gevaar der riffen bevonden, deed ik de zeilen byzetten en hield scherp by den wind, om dus ons van de kust

te verwyderen, alles over boord werpende, 't welk hinder kon toebrengen aan de vaart van een Boot zo vol volks. — Gelukkig dagten de Eilanders, bezig met het plunderen van onze lange Boots, niet om ons te vervolgen. Onze éénige middelen van verdeediging beſtonden in vier of vyf houwers, en eene laading voor twee of drie ſnaphaanen: een armhartige voorraad tegen twee- of drie-honderd Barbaaren, voorzien van ſteenen, gewapend met knodſen, en meester van ligte Canoes, waarmede zy ons op een afſtand naar hunne begeerte konden naderen. Verſcheide van deeze Canoes kwamen uit de Baay, korten tyd naa dat wy dezelve verlieten; doch zy voeren het ſtrand langs; één ſtak in zee, om berigt te geeven aan hunne Landlieden, die met hunne Canoes op de hoogte der Fregatten gebleeven waren. De *Indianen*, aan boord van deeze Canoe, hadden de onbeſchoftheid om dreigende gebaarden te vertoonen, toen zy ons voorby voeren; dan onze omſtandigheid noodzaakte ons, onze wraakneeming op te ſchorten, en onze zwakke middelen tot zelfverdeediging te beſpaaren.

Zo ras wy in volle zee waren, hielden wy na de Fregatten toe, heisſende een rooden zakdoek aan den maſt op; en nader komende, ſchooten wy onze drie ſnaphaanen af. — De Heer MOUTON gaf desgelyks een ſein om byſtand, met twee zakdoeken op te haalen; doch wy bevonden ons bykans op de zyde van het Fregat, eer men ons bemerkte.

De *Aſtrolabe*, het naaſte van de twee Fregatten, hieldt toen op ons aan; en ten half vyf uuren zette ik de zwaarſt gewonden aan boord van dat Schip over. De Heer MOUTON 't zelfde gedaan hebbende, zeilden wy, zonder uitſtel, koers na de *Bouſſole*, waar ik den Scheeps-bevelhebber berigt gaf van het droevig lot, ons wedervaaren. — Naa de voorzorgen genomen te hebben, welke zyne voorzigtigheid hem inboezemde, naa het regtmaatig vertrouwen, 't welk hy in die van den Heer DE LANGLE geplaatst hadt, was zyne verwondering over deezen uitſlag allerſterkst; en ik kan 's Mans ſmert alleen vergelyken by die ik zelf voelde. — Ons tegenwoordig ongeluk herinnerde ons op het leevendigst, 't geen ons den 13 July des Jaars 1786 overkwam, en diende om een nog onaangenaamer wolk van bekommering over onze geheele Reis te verſpreiden; ſchoon wy in dit laat-

Digitized by Google

laatſte ongeluk nog gelukkig genoeg waren om het grootſte gedeelte van die aan land gegaan waren te behouden. Indien de begeerte om te plunderen niet voor een tyd de woede der Barbaaren geſtild of op een ander voorwerp gevestigd hadt, geen één der gelanden zou dit onheil ontkomen weezen.

Onbeſchryfbaar groot was de ontſteltenis, welke uit dit droevig voorval aan boord van beide de Schepen ontſtondt. De dood van den Heer DE LANGLE, die de hoogagting en het vertrouwen van al het Scheepsvolk bezat, vervulde elk met de diepgaandſte droefenisſe. De Eilanders, die met hunne Canoes niet verre van het Schip waren, toen wy aankwamen, liepen groot gevaar van opgeofferd te worden aan de wraak onzer Scheepslieden, wier woede wy zeer bezwaarlyk konden bedwingen. —— De algemeene droefheid, welke aan boord heerschte, is de beste lofrede, welke over onzen Capitein kon worden uitgeſprooken. Wat my betreft, ik verloor in hem veeleer een Vriend dan een Bevelhebber. De vriendlykheid, waarmede hy my behandelde, zal my hem doen betreuren tot het laatſte oogenblik myns leevens; gelukkig zou ik geweest zyn, indien ik myne verknogtheid aan hem had kunnen betoonen, door my te zyner verdeediging op te offeren. Maar deeze braave Officier, meer dan iemand anders, was de eerſte, die een prooi werd van de wilde beesten, die op ons aanvielen. In den zwakken ſtaat myner gezondheid was ik ongewapend aan land gegaan, vertrouwende op de beſcherming van anderen; en wanneer ik de Bark bereikte, was al de krygsvoorraad voort of doornat. Alles, wat ik toen kon uitvoeren, was, bevelen te geeven, die ongelukkig van te weinig beduidenis waren.

Ik zou onregt doen aan de geenen, die nevens my het geluk hadden om hun leeven te bergen, indien ik niet verklaarde, dat zy zich allen met grooten moed en bedaardheid gedroegen. De Heeren BOUTIN en COLINET, die, niettegenſtaande de zwaare wonden, hun toegebragt, eene groote tegenwoordigheid van geest betoonden, hadden de goedheid om my met hunnen raad te dienen; ik werd desgelyks zeer te paſſe geholpen door den Heer LE GOBIEN, die de laatſte de lange Boot verliet, en wiens voorbeeld, onverſchrok-

Digitized by Google

heid en aanspraaken niet weinig dienden, om de zoo dierigen onder de Matroozen, die kleinmoedig begonnen te worden, op te beuren. De Onder-officiers, de Soldaaten, de Scheepslieden volvoerden de bevelen, hun gegeeven, met zo veel stiptheids als yvers. De Heer MOUTON hadt geen minder reden om wel voldaan te weezen over het Volk in de Bark van de *Bousfole*.

Elk, die aan wal was, kan, nevens my, getuigen, dat niets gewelddaadigs, niets onvoorzigtigs van onzen kant de Wilden tergde tot den aanval. Onze Capitein hadt de strikste bevelen ten dien opzigte gegeeven, en zy werden algemeen gehoorzaamd.

VAUJUAS.

*

Van deeze heillooze plaats gaat de Reis voort na de *Vriendlyke Eilanden*, waar de Heer DE LA PÉROUSE zommige misstellingen in de gewoone Kaarten te regt brngt. Zy dreeven eenigen handel met de Inwoonderen van *Tongataboo* en anderen, reeds genoegzaam bekend uit de Reizen van Capitein COOK. Het vermelden van de aankomst der Schepen in *Botany-Baay* sluit het Reisverhaal. Zints dien tyd heeft men nimmer eenige kundschap bekomen van hun lot; en 'er valt bykans geen twyfel aan, of zy kwamen om in eenen Storm.

*

Hier sluiten wy onze Uittrekzels van deeze gedenkwaardige Reize; en het is ons oogmerk, om eerlang in ons *Mengelwerk* een Leevensberigt van den Bevelhebber DE LA PÉROUSE te plaatzen.

OVER-

Digitized by Google

OVERZICHT

VAN DE

LETTERKUNDIGE GESCHIEDENIS

DER AGTTIENDE EEUW.

Door

JACOBUS SCHELTEMA.

Stelden wy, by het overzicht der Staatkundige Geſchiedenis der laatstverlopene Eeuwe (*), de hoogere vlucht van 's menſchen geest, in alle vakken van wetenſchappen en kunſten, tot eenen niet verwerpelyken waarborg voor onze hoop op de veredeling van den Mensch; met reden kan men dan van ons verwachten, dat wy deezen voortgang der menſchelyke kennis naſpeuren, openleggen, en alzo het beſtaan van deeze hoogere vlucht bewyzen.

Billyk vestigen wy het eerst onze aandacht op de verbeteringen in de *Godgeleerdheid*, op de vordering van Godsdienſtige verlichting. Door het gemis der laatſte heeft zeker het menschdom, geduurende Eeuwen, het meeste geleeden; van haare toeneeming mogen wy het meeste heil verwachten.

Vergelyken wy den ſtaat deezer Wetenſchap in het begin deezer Eeuwe, met dien op het einde derzelve; welk een verbaazend onderſcheid zullen wy dan ontdekken? Toen was byna alles nog donker. In de meeſte Roomsch-Catholieke Staaten woedde de Geweetensdwang in volle kracht. In de meeste Proteſtantſche wierd geyverd voor eene liefdelooze rechtzinnigheid. Overal waren de Burgerlyke voordeelen aan Kerkelyke Geloofsleuzen gehecht. De zaaden der Godsdienſtige Vryheid wierden alleen by de verdrukte Kerken aangekweekt.

Het toeneemend licht der Wysbegeerte verwekte het eerst in Engeland, by het begin der Eeuwe, beſtryders van het toenmaalig leerſtelzel. Hunne te ver gaande yver maakte de verdeediging van gemaatigde Godgeleerden noodzaakelyk. LOCKE, CLARKE, LARDNER en an-

de-

(*) Zie hier boven, bl. 33.

Digitized by Google

deren vestigden hunnen roem, en baanden verder den weg voor anderen.

Zedert was licht en duisternis in gestadige worsteling. Intusschen vorderde de Uitlegkunde, voorgelicht door eene verbeterde taalkennis, met reuzenschreden. WETSTEIN, MICHAËLIS, ERNESTI, EICHHORN, noem ik in deezen uit veelen.

Hier door konde aan de vermetelste aanvallen van de voorstanders des Ongeloofs het hoofd worden gebooden; hier door strekte elke aanval tot wezenlyk nut; de bestreeden deelen wierden van alle kanten beschouwd; de stoutste tegenschriften veroorzaakten de heilrykste werken ter verdeediging. De aanschenning van VOLTAIRE gaf aanleiding tot de uitmuntende Joodsche Brieven van den Abt GUENÉE, — de Wolfenbuttelsche Fragmenten tot de voortreflyke Verhandelingen van den Abt JERUSALEM. Elke nadeelige inrichting wierd bovendien spoedig door nuttige opgewoogen; die van ILIVE en WILLIAMS tegen het Christendom, door die van BOYLE, STOLP, TEYLER en anderen voor hetzelve gevolgd. Zo herrees telkens de Zon der Waarheid met te meerder luister, naar maate 'er zwaarer wolken ter haarer verdonkering waren zaamgetrokken.

Waar zoude ik beginnen, waar eindigen, indien ik de meest verdienstelyke Godgeleerden wilde gedenken? Ik moet hun met stilzwygen voorbygaan. Ik kan ook elke vordering geenzins gedenken; die vorderingen, welke in Duitschland, zedert den Vreede van Hubertsburg, zyn gemaakt, en ook in ons Vaderland nut en voordeel hebben te wege gebragt, zouden alleen stoffe genoeg leveren tot myn beperkt bestek.

De Kerkelyke Geschiedenis deezer Eeuwe is, wel is waar, nog bevlekt met de gruwelyke vervolging der Protestanten in de Cevennes, en der Dallieden in Savoijen, — met het bloed van CALAS, — met uitbanningen en Religions-edicten, — ja zelfs met het oprichten van een nieuw Hof van Inquisitie te Parma; doch op het einde der Eeuwe is de zucht tot vervolging verminderd, zyn de meeste Gerechtshoven van Gewetensdwang afgeschaft, — overal de brandstapels gebluscht; in zommige Staaten de volledigste Godsdienstige Vryheid gehandhaafd.

Ik erken gaarne, dat deeze voordeelen alsnog by *alle* menschen geenzins naar waarde gekend worden; dat by

Digitized by Google

by zeer veelen, aan den eenen kant, domheid, dweepery en bygeloof, — dat achtelooze onverschilligheid, ja ongeloof, aan den anderen kant, plaats vinden; dat het onverstand van zommigen, om het nieuwe met drift op te dringen, den voortgang der waarheid tegenhoudt; doch ik houd my verzekerd, dat in alle Landen, by alle Gezindheden, straalen van haar weldaadig licht zyn doorgedrongen. Alle Gezindheden zyn elkander reeds eenigzins genaderd; de meest harde leerstukken uit de oude Geloofsbelydenisſen zyn verzacht, hier door redelyker begrippen van God en deszelfs dienst by veelen gevormd. Het onderscheid tusschen Godsdienst en Godgeleerdheid is bemerkt. Veele Geestelyken van alle Secten yveren meer voor den eersten dan voor de laatste. Wy zagen zelfs GANGANELLI dit onderscheid van den Pausselyken Zetel aanwyzen. Ach! wilden alle Geestelyken tot deeze Verlichting medewerken! Dat zy nimmer van geschilpunten spraken voor het Volk! Dat zy de waarheid inzagen van het uitmuntend gezegde van HOOFT: „ Dit „ is de aart der Kerkelyke tweedracht: rust ze, zo „ roest ze. Hy wet haar, die haar wryft."

De *Zedekunde* is in deeze Eeuw geheel van gedaante veranderd. Weleer was zy met een donker kleed bedekt, en wierd door veelen als strydig met den Godsdienst beschouwd. VERNET, GELLERT, HERMES, MARTINET en anderen hebben deezen sluier door leer en leven weggenomen, haar met den Godsdienst vereenigd, en haare voorschriften in het beminnelykst licht gesteld. Hoe veel heeft dit alles medegewerkt tot de zichtbaare beschaaving en vermindering van ruwheid in zeden; tot die vordering van algemeene Menschenliefde, die in het afneemen van den haat tegen de Jooden zichtbaar is!

Zoude men aan de toeneeming van licht, in deezen, ook niet mogen, ja moeten toeschryven, dat menschlievende inrichtingen met zulk eene geestdrift en opofferingen worden ondersteund? Zo ja, van hier dan de gelukkige gevolgen der uitvindingen van den Abt L'EPÉE, door den verdienstlyken GUIJOT hier te lande met zo veel vrucht verbreid, waardoor Doofstommen uit den diep ellendigen staat van wezenloosheid zyn gered, hunne verstandelyke vermogens ontwikkeld, tot nuttige menschen voor zich zelf en de zamenleving gevormd, en tot verheerlyking van den Schepper worden op-

opgeleid. Van hier de pooging van VAN ENGELEN gelukt, en door de Maatſchappy, *tot redding der Drenkelingen*, veele Burgers aan hun Vaderland en hunne huisgezinnen te rug gegeeven. Van hier het zegenryk gevolg der gedachten van NIEUWENHUIZEN; en door de Maatſchappy, *tot Nut van 't Algemeen*, kunde en deugd onder de laagere volkſtanden verſpreid.

Veele gezegende inrichtingen in andere Landen moet ik voorbygaan. Zyn uwe poogingen, ô PROSSARD en WILBERFORCE! tot afſchaffing des Slaavenhandels, minder gelukt, uwe naamen moet ik echter by deeze Menſchenvrienden vermelden. Ontvang ook hier onze hulde, edele HOWARD! die, om het leed der Gevangenen te verzachten, byna alle Gevangenisſen van Europa bezocht, alle menſchelyk leed u getroostede, en in deeze uwe verrichtingen omkwam. Geen ſterveling had zeker menschlievender plan, en volvoerde het grootſcher!

Dat de *Wysbegeerte* thans volge. NEWTON heeft wel, op het laatst der voorige Eeuwe, de kennis der Natuur en haare wetten aan het licht gebragt; doch deeze Eeuw mag echter dit Orakel der menſchelyke Wysheid zich nog ten deele toeëigenen; ten minſten zyn de overgebleevene twyfelingen in zyne Leer, door 'SGRAVEZANDE en anderen, geduurende den loop derzelve, weggenomen. Wy kennen nu de Wysbegeerte, als de Leer van het gezond verſtand, verbeterd door ondervinding en waarneeming, en tot ſtelregels gebragt door overdenken en gevolgtrekken, tot betere beſtuuring van dit leven.

Waar zoude ik mynen tred bepaalen, wilde ik ſtilſtaan by de beſchouwing der Leere van de voornaamſte Heirvoerers onder de Wysgeeren, LEIBNITS, WOLFF, ROUSSEAU en KANT. Wy mogen van veele hunner begrippen verſchillen, — andere te hoog vinden voor ons verſtand; wy moeten hun echter vereeren, als de wegbaaners tot veele nieuwe gedachten, die, vooral door de toepaſſing der Wysbegeerte op alle andere wetenſchappen en kunſten, een onbegrensd nut hebben veroorzaakt.

Het gezag der Rede is gevestigd; de vooroordeelen zyn in veele opzichten merkelyk verminderd. In geen vak is dit meer zichtbaar, dan in de leer van den Duivel, Tovery en Spooken. De Duivel, in het laatst der voorige Eeuwe, door onzen groeten Landgenoot BALTHASAR BEK-

Digitized by Google

BEKKER, het eerst aangevallen, is thans, door de laatere poogingen van SEMLER, LINDINGE, HENNING, TIMMERMAN, byna geheel verbannen; de Hexen-processen houden, naa THOMASIUS, op; de Spookeryen worden uit toeval verklaard, of als bedriegeryen ten toon gesteld. Ten bewyze, echter, dat het deezer wondervolle Eeuwe niet aan tegenstreevers van licht en waarheid, niet aan zeldzaame tegenstrydigheden ontbreekt, meld ik, dat zeer naby het einde van dezelve, te midden van het afleggen deezer vooroordeelen, een volledig Hexen-proces gevoerd wierd, in het Protestantsch gedeelte van het Canton Glarus; de voornaamste bedryver van hetzelve was een Protestantsch Priester.

De *Menschkunde*, volgens POPE „ de waare studie voor den mensch," vinden wy door SHAFTESBURY, STEELE, VAN EFFEN, D'ARGENS, verrykt; de oorzaaken der verschillende Characters nagespeurd; de diepste plooijen van dezelve ontwikkeld; door ernst of scherts, den weg tot erlanging van tydelyk geluk, en ter vermyding van ramp, gewezen. Uwe voortreflyke tafereelen, schrandere RICHARDSON en FIELDING! verdienen onze dankbaarheid zo wel als onze verwondering.

Hoe veel heeft de *Rechtsgeleerdheid* gewonnen! MONTESQUIEU heeft de Wysbegeerte, — BECCARIA de Menschlievendheid met haar vereenigd. De schranderste Mannen hebben hunnen tyd en kunde ter verbetering van alle derzelver vakken aangewend. Behalven de vorderingen in de kennis van het Natuurlyk Recht, door BARBEYRAC, BURLAMACQUI, VAN DER MARCK en FICHTE, — in het Burgerlyk door BYNKERSHOEK, D'AGUESSEAU en POTHIER, — in het Lyfstraflyk door FILANGIERI, PASTORET, KLEIN, SODEN en GROLMAN; mogen en moeten wy ons verwonderen over de verbaazende vordering in de kennis van het Staatsrecht. Veele Geleerden hebben hier toe het hunne bygedraagen. De leer der lydelyke gehoorzaamheid is geheel ontzenuwd; de rechten en plichten van Regenten en Volk aangewezen, en alzo de weg gebaand tot het kennen van de waare gronden van het maatschappelyk verdrag. Of het Menschdom reeds geschikt is voor het genot van alle rechten, hier uit voortvloeiende, is hier de plaats niet om te onderzoeken; liever vestigen wy onze aandacht op het goede, het welk reeds in deezen is tot

stand

ſtand gebragt. Veele harde Wetten zyn geleenigd; de Pynbank is in verſcheidene Staaten afgeſchaft; de wreedheid der Straffen verminderd; zommige Misdaaden zyn voorgekomen; Vondelinghuizen aangelegd; in America reeds de Gevangenisſen ingericht naar het voorſchrift van HOWARD. Hoe veel goeds mogen wy verwachten van het nieuw algemeen Wetboek voor ons Gemeenebest, welks zamenſtelling aan voor het onderwerp berekende Geleerden is toevertrouwd!

In de *Geneeskunde* in het algemeen zien wy de ſpreuk van haaren grooten Herſchepper, BOERHAAVE: „het eenvoudige heeft het kenmerk der waarheid," door VAN ZWIETEN, ANT. DE HAEN, STOLL, CULLEN, STORK, GAUBIUS, en zeer veele andere, hunnen Voorganger waardige, Mannen ingevoerd. De *Heelkunde* is door LOUIS, LE CAT, PETIT, VAN DER HAAR, DESSAULT, VAN GESSCHER, geheel herſchapen. De *Verloskunde* is door MAURICEAU, LEVRET, SMELLIE, bovenal door den onſterflyken BAUDELOCQUE, tot eenen hoogen graad van volmaaktheid gebragt. Door HUNTER, MONRO, CHESELDEN, MASCAGNE en CAMPER zyn in de *Ontleedkunde* de diepſte geheimen der Natuur ontdekt en aangeweezen. TISSOT en HUFELAND gaven de voortreflykſte werken ter voorkooming van ziekten. FRANK, VAN GEUNS en BIKKER leverden de beste bouwſtoffen voor de Geneeskundige Staatsregeling, die wy in andere Landen reeds door het oprichten van Lykhuizen, verleggen der Begraafplaatzen, toezicht op de kunde der Geneesmeesters en bereiding der middelen zien in werking gebragt, en op welker invoering wy nu ook mogen hoopen. — Veele menſchen zyn door dit alles behouden. Door het gezegend middel der Inenting is aan de weleer alles vernielende peſt der Kinderziekte het vergif benomen; op het ſlot der Eeuwe hooren wy van eene geheel nieuwe uitvinding, om dierlyk ſmetſtof in het menſchelyk lighaam over te brengen, welke misſchien de heilzaamheid der inenting van de gewoone Kinderziekte zal overtreffen.

Groote vorderingen ontmoeten wy by de beſchouwing der *Wiskunde*. Het noemen van BERNOUILLE, MAUPERTUIS, EULER, zal genoegzaam zyn, om een ieder, die maar eenigzins met deeze hoogstnuttige Wetenſchap bekend is, hier van te overtuigen. Een onbegrensd voordeel is veroorzaakt door derzelver meerdere toepaſſing

op

Digitized by Google

op de *Zeevaart-* en *Sterrekunde*. DOUWES heeft door zyne uitvindingen, waar door mogelyk in het vervolg het vinden der Lengte op Zee gemakkelyker wordt gemaakt, de eerſte aan zich verplicht. De laatſte is in deeze Eeuw geheel van gedaante veranderd. HERSCHELL heeft eene nieuwe Hoofd-planeet ontdekt. De afſtand, grootte, onderlinge aantrekkingskracht, afzonderlyke helling, en de verſchynzelen van alle andere Hemelſche Lighaamen zyn berekend en aangeweezen. LA LANDE, BODE, VON ZACH en anderen hebben zich in deezen verdienſtelyk gemaakt. Welke verbaazende onderneemingen zagen wy, geduurende den loop deezer Eeuwe, ter bevordering deezer wetenſchap! onder anderen, Reizen naar de verſt afgelegene ſtreeken der Aarde, om waarneemingen te doen by zeldzaame verſchynzels. Tot welke verheevene beſpiegeling worden wy opgeleid, wanneer wy de hoogst waarſchynlyke gisſing van den grooten MERIAN, by de beſchouwing van het onbezeflyk aantal van Vaste Sterren, nagaan, die hy veronderſtelt dat alle Zonnen zyn, welke om Waerelden ronddraijen; en dat dit Stelzel van Stelzelen zich beweegt om een middenpunt, waar de Majeſteit van God zich op het luisterrykst vertoont! — Onvergelyklyke NIEUWLAND! wat had het Vaderland, het Menschdom, van u niet mogen verwachten, die in den jeugdigen leeftyd zo veel voor deeze wetenſchappen hebt gedaan! Wy betreuren in uwen vroegen dood het onherſtelbaar verlies voor de Geleerde Waereld, voor het Menschdom. Wy brengen tevens zo wel aan uwe deugd onze hulde, als aan uwe kunde.

De nauwkeurige opgaaf van den voortgang in de *Natuurkunde* zou de ruimte van myn beſtek geheel vereiſchen. Ik moet derhalven alleen aanſtippen. Nadat NEWTON de wetten der zwaarte en der beweeging van de grootſte lighaamen had ontdekt, Gods Grootheid en Almacht aangetoond; nadat LEEUWENHOEK en ZWAMMERDAM Gods Wysheid en Goedheid in de kleinſte deelen der kleinſte ſchepzelen hadden aangeweezen, — wierd de zucht, om alle deelen der Schepping te onderzoeken, by veelen opgewekt; de menigvuldige proeven gaven aanleiding tot de gewichtigſte ontdekkingen. De aart der, te vooren meest geduchte, luchtverſchynzels wierd nagevorscht; en het gelukte FRANKLIN, dezelve uit en door de Electriciteit te verklaaren. Dezelf-

Digitized by Google

de Man, die de dwinglandy bedwong, die door zyne deugden waardig was de Vriend van WASHINGTON te zyn, leidde het eerst den Blixem naar welgevallen, en lag verders den grond tot de verdere gewichtige vorderingen der menschelyke kennis in deezen. EULER ontdekte veele wetten der Gezichtkunde en van het Licht, — PRIESTLEY de verschillende zoorten der Lucht. LAVOISIER veroorzaakte eene omwenteling in de Scheikunde, vond de bestanddeelen van het Water, en overtuigde een ieder, dat het geen Element is. MONTGOLFIER verhief zich met den Luchtbol naar de Wolken, — BLANCHARD waagde het, om de Zee met dezelve over te steeken.

Vroeger zagen wy LINNÆUS en BUFFON de voortbrengzels der drie Ryken der Natuur in rangen schikken, orde en duidelykheid voor de laatere beoefenaars verschaffen. Hoe zeer is de natuurlyke historie van dit alles ontwikkeld! Hoe veele zoorten van Dieren, Planten en Delfstoffen zyn door hun en anderen, gedaurende deeze Eeuw, ontdekt, die te vooren onopgemerkt waren gebleven! Het Ryk der Delfstoffen zien wy met den nieuw Hoofd-metaal vermeerderd.

De Grenzen der *Aardryksknnde* zyn uitgezet; veele onbekende deelen der Aarde en Zee zyn doorkruisd; nieuwe Landen gevonden; in de dorste Woestenyen doorgedrongen; Bergen beklommen en gemeeten. Wie denkt hier niet aan COOK, LA PEIROUZE, BOUGAINVILLE, VAILLANT, PALLAS, LE LUC, DE SAUSSURE? De Brandende Bergen zyn door HAMILTON en anderen onderzocht; de veranderingen der Aardbol zyn insgelyks nagespeurd; haare waare gedaante is ontdekt. In bekende Landen zyn de Zeden en Gewoonten, door MOORE, COXE en zeer veele anderen, wysgeerig onderzocht.

HEMSTERHUIS, de SCHULTENSEN en SCHROEDER bragten de kennis der oude *taalen* uit eenen Chaos tot orde, en lagen den grond, waarop zedert het gebouw der verbeterde *Taal-*, *Uitleg-* en *Oordeelkunde* zo heerlyk is opgetrokken. Ik kan de verdienstelyke Mannen in deezen onmogelyk naar waarde gedenken. VALCKENAAR, MUSGRAVE, HEYNE, SCHRADER, RUHNKENIUS, WYTTENBACH, noem ik alleen uit zo veele anderen. — Zedert dat het werktuiglyke der oude taalen is aan het licht gebragt, zien wy ook tot verbetering en het kennen der nieuwe veel bygedraagen. Hoe zeer wy Nederlanders in

in deezen mogelyk minder gevorderd zyn, dan de Franſchen en Duitſchers, zal echter niemand ontkennen, dat 'er, behalven door TEN CATE en HUIDECOPER, nog zeer veel licht over de onze is verſpreid.

Aan de *Oudheidkundigen* wierd een nieuw veld geopend, door het opgraaven van de verzonkene Steden, Herculaneum en Pompeji. Veele Geleerden hebben hunnen tyd beſteed, om deeze en andere voortbrengzelen der oudheid te onderzoeken, en hunne bevindingen voor andere wetenſchappen dienstbaar te maaken. Zo hebben CAYLUS en BARTHELEMY de oude Penningkunde ontwikkeld.

Deeze Eeuw mag ook op de beste *Hiſtorieſchryvers* roemen, die oude zo wel als nieuwe Geſchiedenisſen hebben nagefpoord, en den grooten ſchat van leerryke voorbeelden, welken deezelve bevatten, voor ons hebben ontflooten. RAPIN, HUME, WAGENAAR, RAYNAL, ROBERTSON, GIBBON, noem ik, uit veelen, voor de Staatkundige, — VENEMA, MOSHEIM, voor de Kerkelyke, — en hoe veelen zoude ik kunnen noemen voor de Letterkundige Geſchiedenis! BARTHELEMY was de eerſte, die, in zyn onſterflyk Werk: *Reize van den jongen Anacharſis*, de Geſchiedkundige waarheid en de diepſte Geleerdheid met alle cieraaden van Vernuft en Smaak heeft gekleed.

Myn beſtek laat niet toe, om de vorderingen, door den gezuiverden Smaak op de *Dicht-*, *Schilder-* en *Toonkunst*, op de *Welſpreekendheid* en andere Fraaije Kunſten te wege gebragt, na te gaan; even min als die, welke in de *Krygs-*, *Landbouw-* en *Huishoudkunde* plaats hebben. De beſchouwing van deeze laatſten, als Kunſten des Vreedes, zoude anders aangenaamer tafereelen opleveren, dan die des Oorlogs. Wy gedenken kortelyk, by die des Landbouws, aan DU HAMEL en veele anderen, die, door nuttige verbeteringen en uitvindingen, dezelve bevorderden; — by de Huishoudkunde mogen wy u niet vergeeten, edele VAN RUMFORD! die zo veele beſpaaringsmiddelen hebt aan de hand gegeeven, door wien vooral de onderſtand aan noodlydenden gemakkelyker is gemaakt. In de *Staats-Oeconomie* vinden wy niet minder nieuws en goeds door veelen aangeweezen, inzonderheid door SMITH, in zyn onſchatbaar Werk: *de Rykdom der Volken*. Verſcheidene reeds plaats hebbende inrichtingen in deezen, onder anderen die van gelyke Maaten en Gewichten, geeven

Digitized by Google

hoop op een verder in werking brengen van door hun bedoelde verbeteringen.

Deeze Eeuw mag tevens nog op andere nuttige uitvindingen roemen. Het leed der Blinden wierd, zo wel als dat der Doofstommen, door het schrander uitdenken van een naar hunne behoeften geschikt onderwys in de School te Parys, verzacht. Het gevaar by Brand wierd verminderd door de Spuit en Perspomp door VAN DER HEIDEN. De *Werktuigkunde* wierd, om van veele andere te zwygen, verrykt met de nieuwe Sluizen van REDELYKHEID, — met de Telegraaph van CHAPPE. MUSSCHENBROEK, RAMSDEN, HERSCHELL, VAN MARUM, gaven veele nieuwe Natuur- en Sterrekundige Gereedschappen, — HARRISON Zee-Horologien, — EISINGA het voortreflykst Planetarium. De *Tekenkunst* is verplicht aan PLOOS VAN AMSTEL, voor het afdrukken der teekeningen en het vermenigvuldigen van de schoonste kunstgewrochten der beste meesters; — de *Drukkunst* (welker Geschiedenis door MEERMAN is ontwikkeld) aan DIDOT, voor de vaste Letterplaaten, (*Stereotypen.*)

De meeste verandering, echter, mogen wy zien in het onderwys der Jeugd, waarmede voornaame Geleerden zich in onzen leeftyd hebben willen bemoeien. Hoe byzonder veel is voor het aankoomend geslacht geschreeven! En waarlyk, onze kinderen hebben eenen ryken zegen, indien ouders en meesters voor hun eene verstandige keus doen. Wenschlyk ware het, dat een ieder zynen plicht in deezen inzag; welk een heil konde het menschdom zich alsdan voor het vervolg belooven!

Ik zoude tegen mynen plicht en tegen de wellevendheid handelen, indien ik niet met weinige woorden gedacht, dat de beminnelyke Sexe insgelyks heeft bygedragen ter vermeerdering van den roem deezer Eeuwe in het Ryk der Letteren. Voor LAURA BASSI was de eer bewaard, om het eerst van alle Vrouwen den Leerstoel aan eene Hoogeschool te beklimmen. Zy was met roem Hoogleeraares der Natuurkunde te Bologne. Zo verheft zich met recht Engeland op de uitmuntende Schilderes ANGELICA KAUFFMAN. LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN en JULIANA CORNELIA DE LANOY hebben door haare geleerdheid en smaak als Dichteressen, — ELIZABETH BEKKER en AGATHA DEKEN door haare vernuftige Romans, haare Sexe zo wel als ons Vaderland tot roem verstrekt.

De

Digitized by Google

De Letterkundige Geſchiedenis deezer Eeuwe heeft boven dit alles het voordeel, dat de Wetenſchappen meer verſpreid en algemeener zyn geworden. By den aanvang waren zy alleen in zommige Staaten bloeiende; thans zien wy dezelve in alle Landen gevestigd. Rusland zelve levert thans groote Geleerden op. Duitschland, het welk in den dageraad deezer Eeuwe nauwelyks in de Geleerde Waereld bekend was, geeft in derzelver avondſtond, in veele opzichten, den toon aan Europa. Te vooren was ook de beoeffening der Wetenſchappen aan zommige Standen bepaald; thans is de lust byna by allen opgewekt; van welke veranderingen wy vermoedelyk de oorzaak moeten zoeken in de ſtichting van zo veele Maatſchappyen, die elkander de hand bieden; in het meer en gemeenzaamer behandelen der Wetenſchappen in de levende Taalen; en in het oprichten van openbaare Boekeryen en Leesgenootſchappen, waardoor het voldoen aan den leerlust gemakkelyker is gemaakt.

Ziet hier, Lezers! het einde onzer voorgeſtelde loopbaane. Zeer veele andere groote Mannen hadden wy nog kunnen noemen; verſcheidene meerdere vorderingen in nuttige kunſten en handwerken aanwyzen: dan wy vermeenen de aanwinst der menſchelyke kennis, in de opgegeevene *Schets*, eenigzins, en voor ons oogmerk toereikende, beweezen te hebben.

Dit vluchtig overzicht wierd voor my eene bron van genoegen. De mededeeling van hetzelve heeft eenvoudig ten doel, ſoortgelyke gewaarwordingen by u te verlevendigen. En zouden wy ons allen niet verheugen in deeze vorderingen? Zouden wy onze oogen niet met vermaak vestigen op de blyde verſchieten, welke die vorderingen nog in onderſcheiden opzichten opleveren? Ja, terwyl wy in het goede en nuttige, reeds tot ſtand gebragt, eenen gepasten aandrang moeten vinden, om onze eigen vermogens op woeker te zetten tot heil der maatſchappye, betaamt het ons, nimmer den eerbied en de dankbaarheid jegens Hem te vergeeten, onder wiens aanbidlyk beſtuur de ſtraalen der verlichting zich reeds wyd en zyd verbreid hebben, en door wiens alvermogenden zegen de duisternis der onkunde en de beneveling der vooroordeelen eerlang geheel, gelyk wy mogen vertrouwen, van den aardbodem zullen verdreven worden.

Digitized by Google

JULIA.

Eene Russische Geschiedenis.

(*Vervolg en Slot van bl.* 100.)

Het gedrag van BORIS, ten opzigte van JULIA, bleef volmaakt het zelfde, als voorheen; doch in haar bespeurde hy welhaast eenige verandering. Zy zat dikwyls opgetoogen in gepeinzen; nu eens was zy rood, dan bleek. Zy zogt de onrust haars harten te verbergen: somtyds wilde zy met drift BORIS omarmen; het scheen alsof zy *hem* iets wilde zeggen; nogthans kwam 'er geen woord uit. De voorzigtige BORIS bewaarde, van zynen kant, een diep stilzwygen. Alleen wanneer hy in de schemering zyne geliefde wandeling deedt, sprongen de traanen hem uit de oogen.

Tegen den avond zyne gewoone wandeling doende, was hee eerste voorwerp, 't geen hy zag, Prins KARIN met JULIA op eene hoogte zittende. Haar hoofd rustte tegen 's Prinsen schouder; haar oog was na den grond geslaagen. De Prins, haare hand kusschende, zeide: „ Gy bemint my, JULIA! Oordeelt gy het regtmaatig, u naar de vooroordeelen te schikken? Volg de inspraaken van uw hart; —— volg ——" JULIA hoorde eenig gedruis, keek rond; zy beefde —— want zy zag BORIS!

Maar wie kan de aandoeningen van den ongelukkigen Egtgenoot beschryven? —— Wat zou hy doen? —— Het trouwloos weezen overhoop stooten? —— Zyne wraak in 't bloed van de verraaderesse koelen, —— en dan het zwaard in eigen boezem steeken? —— Neen. —— Zeker hadt hy een stryd met zyne onstooke drift; doch het was slegts voor een oogenblik. Hy overwon de ingeevingen van ziedende drift; met een doodbleek gelaat, met ten hemel geslagene oogen, verliet hy de wandelplaats. —— Den eigen avond ontving JULIA van haaren Egtgenoot deezen Brief:

„ Ik heb myn woord niet gebroken. Geen verwyt, geene „ klagt hebben myne lippen geuit. Ik vertrouwde op de „ kragt myner genegenheid — Ik heb myzelven bedroogen — „ en ik lyde.

„ Naa het geen ik gezien en gehoord heb, kunnen wy niet „ langer te zamen leeven. —— Myne tegenwoordigheid zal u „ verder niet hinderlyk weezen. De Regten van een Egtge„ noot zyn een juk, indien zulks niet verligt wordt door „ Liefde!

„ Vaarwel, JULIA! —— Gy zyt vry, Mevrouw! ——

„ Een-

„ Eendaal hebt gy een Egtgenoot gehad. Misschien zult gy „ nooit weder van hem hooren. — De Oceaan zal ons scheiden — Ik verlaat myn Geboorteland — Ik verlaat myne „ Vrienden. De bittere herinnering alleen van myne elende „ zal my vergezellen. In het hier in geslooten paket vindt „ gy een Geschrift, 't welk u in 't bezit stelt van myne goederen. — Hierby is ook ingeslooten het Pourtrait van „ myne *geweezene Vrouw*. — Nogthans — neen! Hiervan „ kan ik niet afscheiden — Ik wil 'er mede verkeeren „ als met het schaduwbeeld van eene weggegaane Vriendin. — „ als met het eenig geliefd voorwerp van myn gebrookend „ hart."

Toen JULIA, op de wandelplaats, BORIS in 't oog kreeg, dat zy eenige oogenblikken sprakloos — hierop volgde zy hem met spoed — riep hem herhaalde keeren by zynen naam. Haare stem haperde; en leunende op den arm van den Prins, waggelde zy na huis. — BORIS daar niet vindende, bedekte zy haar aangezigt met beide haare handen, en wierp zich schreiende op een sopha. — De Prins zogt haar door minzaame taal te troosten. Zy gaf hem geen antwoord in 't geheel. — Zy opende den Brief van BORIS met eene beevende hand, en dien doorleezen hebbende, vloeide een traanenstroom haar ten ooge uit. De Prins poogde haar den Brief afhandig te maaken — Zy sprak, op den beslissendsten toon: „ Neen, gy verdient denzelven niet te leezen. Een Man van „ Eer heeft dien geschreeven. — De nevel is opgeklaard, „ — Ik veragt u en myzelve. Gy ziet my thans voor de „ laatste keer. — Verlei andere, en lach dan over der „ verleiden dwaasheid. Alleen vergeet en verlaat my voor altoos. — Ik wil u niet verder beschuldigen. Myne be„ dagtloosheid alleen verdient veroordeeling. — Vermaak „ in de wereld kan u niet ontbreeken — Maar, van dit „ oogenblik af, zult gy — en allen uws gelyken altoos „ my een walg weezen. Ik doe, op dit oogenblik, eene ge„ lofte, dat ik nooit de stoute ondeugt zal toelaaten my in „ 't aangezigt te zien. Gy moogt versteld staan over deeze „ schielyke verandering — aan dezelve geloof slaan of „ niet, naar het u behaage; — dit is my onverschillig." Deeze woorden geuit hebbende, ging zy schielyk in de naaste kamer. De Prins stondt eenige oogenblikken als van den donder getroffen. Eindelyk borst hy in een lach uit — 't zy eene gemaakte of natuurlyke — vertrok, en reedt naar den Schouwburg.

Wanneer JULIA vernam, dat BORIS met de daad vertrokken was, zonder te zeggen waar heen; verliet zy onmiddelyk de Stad, en begaf zich naar 't Land. — „ Hier," sprak zy zugtende, „ hier zal ik myne dagen in treurige eenzaamheid „ sly-

„ ſlyten —— *hier*, waar ik eenmaal gelukkig zou hebben
„ kunnen weezen! Met den besten en teederlievendſten aller
„ Egtgenooten verliet ik u, dierbaar Landverblyf — en *al-*
„ *leen*, als eene bedrukte Weduwe, keer ik weder; maar nog
„ met een hart, 't geen de Deugd pryst. Helaas! Dit alleen
„ vertroost —— dit alleen onderſteunt my! Heilige Deugd!
„ nooit zal ik u ongetrouw worden; altoos zult gy myne
„ Vriendin blyven. Ik zal uw afbeeldzel zien en omhelzen,
„ in het Pourtrait van mynen nimmer te vergeeten' BORIS!"
—— Haare traanen biggelden op een Miniatuur van haaren Egtgenoot, 't welk zy in haare hand hieldt.

JULIA, die op het punt ſtondt om eene LAÏS van deezen tyd te worden, was nu een voorbeeld van Deugd. In haaren boezem was elke ydele wensch uitgedoofd, en haar geheele Leeven geheiligd aan de naagedagtenis van haaren tedergeliefden Egtgenoot. Zy verbeeldde zich, hem by zich te hebben — zy boezemde haare ziel voor hem uit; zy ſprak by zichzelve: „ Gy hebt my verzaakt, en gy hadt 'er regt toe. Ik „ durf niet wenſchen, u weder te zien. Ik wensch alleen „ vrede toe aan uw hart. Indien de herinnering aan uwe „ Egtgenoote u pynigt, vergeet haar. —— Wees, waar gy u „ ook moogt bevinden, gelukkig — Ik vind my omringd door „ de herinnering uwer Liefde —— Ik zal niet van hartzeer „ ſterven. Neen! ik wil leeven, ten einde gy een u nog ge„ trouw hart bezit. —— Mogelyk zyt gy, door middel eener „ geheime medegevoeligheid, zelfs op eenen grooten afſtand, „ gevoelig voor myne Liefde, en geeft dezelve aan uw hart „ nieuw leeven, nieuwe warmte. Misſchien fluistert een me„ delydende Genius u, als gy ſlaapt, in: BORIS *is niet alleen* „ *in de wereld!* Gy doet uwe lieve oogen open; en verre, „ zeer verre af ziet gy de droefgeestige JULIA, wier geest, „ wier hart, u overal volgt. —— Misſchien — nogthans „ wensch ik wat ik niet durf — Ik wil u beminnen, ſchoon „ hoopeloos" . . . .

'Er heerschte thans in de ziel van JULIA eene zagte droefgeestigheid; elke deugdzaame aandoening ſchenkt genoegen, en zelfs de heetſte traanen des berouws zyn niet bitter: want Bekeering is de dageraad der Deugd.

JULIA bevondt zich in eenen toeſtand, dat zy welhaast Moeder zou worden. Een nieuwe en zeer veel vermogende bedenking vervulde haar geheelenal. Zou zy zich deswegen verheugen of bedroeven? Langen tyd kon zy zich daarover niet bepaalen. „ Ik zal," dus was de loop haarer overleggingen, „ ik zal Moeder worden! maar de vrolyke lach van „ den Vader zal den Zuigeling niet ontvangen; Vaderlyke „ traanen van blydſchap zullen het Kind niet beſproeijen! „ Arm, ongelukkig Wicht! Als een Wees treedt gy ter we-

„ reld

„ reld in; en het eerſte voorwerp, 't welk uwe oogen zien,
„ is een ſchildery van droefenisſe! —— Maar, wen het den
„ Hemel behaage, een nieuwe band verbindt my om te lee-
„ ven en te lyden. Welkom dan, dierbaar Kind! myn hart
„ zal u met eene dubbele tederheid beminnen. Uwenthalven,
„ en door u, zal ik tragten vergenoegen te vinden; uw te-
„ der hart zal de indrukken van klagten, den oogſlag van
„ kommer niet ontvangen. Liefde alleen wagt u in myne ar-
„ men; en het uur van uwe geboorte zal my een nieuw lee-
„ ven ſchenken."

Zy rustte zich met allen ernst en yver toe, om eerlang de pligten eener Moeder te volbrengen. *Emile* — dat Boek, zonderling in zyne ſoort — was nooit uit haare handen. „ Was
„ ik," ſprak zy by zichzelve, „ geene goede Egtgenoote, ik
„ zal ten minſten tragten eene goede Moeder te weezen. Ik
„ zal, door eene ſtrikte waarneeming van den eenen pligt,
„ het verzuim van den anderen tragten te boeten."

Julia beviel van eenen Zoon, een allerſchoonst Kind, het beeld van Vader en Moeder tevens. Haar Kraambedde was gezegend. Verrukking van vreugde verdoofde alle andere aandoeningen. Een nieuwe bron van de zuiverſte, heiligſte en onbeſchryfbaarſte aandoeningen ontſprong in haar harte. Haare oogen werden nooit moede, het Kind te aanſchouwen; haare tong herhaalde duizendwerf de ſtreelendſte bynaamen. Zy boezemde het Kind, van vroeg af, de warmte haarer aandoeningen in, en de tederheid van haar zo gevoelig harte. Is het noodig hier by te voegen, dat zy dien Zoon zelve zoogde?

De vermaaken der groote wereld, van welke zy ten eenigen tyde zo hoog dagt, kwamen haar thans voor, eene ydele begocheling te weezen, in vergelyking met de weezenlyke verrukkingen van moederlyke liefde. Helaas! Zy zou volmaakt gelukkig geweest zyn, hadt niet het denkbeeld van den zwervenden Boris haar zwaar op 't hart gedrukt.

Intusſchen groeide de jonge Boris op als een ontluikende roos. Hy huppelde reeds rondsom haar in het veld; hy kon zeggen: *Mama! ik heb u lief!* Reeds wist hy haar teder te ſtreelen, en de traanen, die uit haare oogen leekten, met zyne handjes af te droogen.

Op eenen ſchoonen dag in Bloeimaand wandelde Julia met haaren kleinen Boris. Zy zette zich neder op een grasheuvel, by den weg; en terwyl haar Kind rondsom haar liep ſpeelen, haalde zy de miniatuur-afbeelding van Boris uit haaren boezem, en ving een geſprek tot die afbeelding aan. — „ Zyt
„ gy nog dezelfde? Helaas! neen, zeker neen! Toen gy voor
„ den Schilder zat, zaagt gy op my vol tederheids, waart ge-
„ lukkig en vergenoegd — en nu —!" Haar oog bezweek,

zy

Digitized by Google

— zy zat eenigen tyd in diep gepeins; een zagte slaap overviel haar.

JULIA droomde, dat een wyde Zee met schuimende baaren rondsom haar bruischte. Donder en Blixem vermeerderden de schriklykheid van het tooneel. Een mastloos Schip werd op de golven heen en weer geslingerd. Nu steeg het ten hemel, dan daalde het ten af rond. Ongelukkige Scheepslingen! JULIA's gevoelig hart bloedde, als zy bemerkte dat een zwaare golf een Mensch op 't strand spoelde. Zy haastte zich om den ongelukkigen by land te bieden; zy poogde hem ten leeven weder te brengen, en te midden van deeze bemoeijingen herkende zy BORIS — koud — dood! — zy hieldt het lyk in haare armen geklemd.

Eevende en ademloos ontwaakte zy — en BORIS stondt voor haar, geheel gezond, vol liefde; hy omhelsde haar teder, om haar nooit weder te verlaaten.

BORIS hadt al dien tyd reizende doorgebragt. Een vertrouwd Vriend hadt hem intusschen alles overgeschreeven, wat JULIA betrof. Wanneer hem eindelyk geene schaduw van twyfel overbleef, of JULIA beminde de Deugd en Hem, haastte hy zich naar zyn Geboorteland, om de hem getrouw gebleevene Egtgenoote te verzekeren, dat hy haar voor altoos bleef beminnen.

Zints dien tyd hebben zy op 't Land geleefd als de gelukkigste Gelieven. De rest der wereld is voor hun van geene betekenis. BORIS is steeds dezelfde, die hy altoos was; en JULIA bewyst, door haar voorbeeld, hoe zomwylen, onder den schyn van jeugdige losheid, de verheevenste deugden, die immer eene Vrouwe vercieren, kunnen verborgen liggen.

ONREGTVAARDIGHEID ONTDEKT EN GESTRAFT,

Eene Algerynsche Geschiedenis.

MAHOMETH EFFENDI. Dey van *Algiers*, omtrent het midden der voorige Eeuwe, werd voor den bekwaamsten en tevens regtvaardigsten der Prinsen gehouden, die zints veele jaaren de *Algerynen* beheerscht hadden. Diens verheffing tot die hooge waardigheid was tegen zyn dank geschied: want hy vreesde, buiten twyfel, voor het lot veeler Deys, die in eenen geweldigen dood hun leevenseinde vonden. Hy werd egter door de janitsaaren gedwongen, eene waardigheid te aanvaarden, die, ondanks zyne schranderheid en regtvaardigheid, voor hem zo heilloos was als voor veele bekleeders dier zelf-

zelfde waardigheid: want korten tyd naa zyne verheffing werd hy vermoord.

Van deezen Dey wordt het volgend voorbeeld zyner ſtrenge Regtvaardigheid verhaald, 't welk tevens een blyk oplevert van zyne ſchranderheid.

De Slaaven onder de *Algerynen* hebben vryheid, om, mits het betaalen van eene zekere ſom aan hunne Meesters, geld te winnen door winkeldoen of op eenige andere wyze: dit ſtelt hun in ſtaat om voor zichzelven iets over te gaaren. Niet zelden gebruiken zy dit geld om 'er hunne Vryheid voor te koopen.

Een Slaaf, ALMOULAH genaamd, verkogt Olie. Hy ſlaagde zo gelukkig, dat hy welhaast zeventig Zequinen overwon; nog vyftig gewonnen hebbende, hadt hy gelds genoeg om de lang gewenschte Vryheid te koopen. Doch vreezende dat hy, als een welvaarende Slaaf bekend ſtaande, mogt beſtoolen, en dus agteruit gezet, zo niet geheel buiten ſtaat geſteld worden om zyne Vryheid te koopen, gaf hy zyn Geld aan een *Moor* ter bewaaring; deeze woonde niet verre van hem af, was zyn Vriend, en op diens eerlykheid ſtelde hy een vast vertrouwen.

ALMOULAH's winſten gingen op den voorigen voet, en hy verkreeg, binnen korten tyd, de zo lang en vuurig gewenschte vyftig Zequinen. Vol blydſchap, zich ſtreelende met het denkbeeld zyner naby zynde verlosſinge uit de Slaavernij, en het wederkeeren tot de zynen, vervoegde hy zich by zynen *Moorſchen* Vriend. Hy boezemde zyne verrukking uit, zeggende: „ Hoe zeer, waardige HADGI! ben ik verpligt aan „ uwe goedheid, daar gy myne geringe overwinſten wel hebt „ willen bewaaren! Ik heb thans ten oogmerke, om, 'er nog „ by gewonnen hebbende, met myn Meester over myne Vry„ kooping te handelen en tot myne Vrienden te rug te keer„ ren. Ik ontſlaa u, met dankzegging, van de moeite der „ bewaaringe myner Geldſomme, welke gy zo vriendlyk op „ u genomen hebt." —— HADGI zag hem aan, of geliet zich hem aan te zien, met een oog van verbaasdheid: hy hieldt hem voor gek, en ontkende iets te weeten van de zaak, waarvan ALMOULAH ſprak. Deeze bleef egter op de wedergave des Gelds aandringen. Naa veel woordenſtryds beſloot de *Moor*, vreezende dat hy op geene andere wyze meester zou kunnen blyven van het Geld, zo onregtvaardig onder zich gehouden, na het Paleis van MAHOMETH te gaan, die bezig was met regtzaaken uit te ſpreeken. Zyne ſtem verheffende, verzogt hy dat de Dey een Slaaf wilde ſtaffen, „ die een vlek wilde leggen op zyn onbezoedeld eerlyk Cha„ racter."

Maar ALMOULAH, zyner braafheid bewust, volgde hem on-

Digitized by Google

onbevreesd op de hielen; en verlof van den Dey verzogt hebbende om te mogen ſpreeken, deedt hy, onbeteuterd, een verhaal van het voorgevallene, bekleed met veele omſtandigheden, die ten zynen voordeele ſpraken, en wierp zich, dit gedaan hebbende, in de ootmoedigſte geſtalte neder.

MAHOMETH, den Slaaf gehoord hebbende, riep den *Chiaoux* of Geregtsdienaar, zeggende: „Gaa na het huis „van HADGI, doorzoek het naauwkeurig, en breng hier al „het Geld, 't welk gy daar moogt vinden." Deeze vertrok, volvoerde den last, en kwam, binnen korten tyd, weder. —— De Dey beval daarop, dat 'er een nieuwe aarden pot, met ſchoon water gevuld, voor hem zou gebragt en op 't vuur gezet worden. Dit geſchiedde. Toen het water kookte, wierp hy het medegebragte Geld 'er in. Onmiddelyk nam hy 't zelve daar weder uit, en liet het water ſtil ſtaan om te bekoelen. 't Zelve beziende vondt hy op de oppervlakte een dik olieagtig ſchuim. Deeze Proeve hem overtuigd hebbende, dat het Geld afkomſtig was van den Olie-verkoopenden Slaaf, gaf hy het dien onverwyld te rugge, en ten zelfden tyde een teken aan den Geregtsdienaar, om den van valſchheid overtuigden *Moor* weg te voeren en te onthoofden; en het leedt niet lange, of diens Hoofd hing ten toon aan den Stadsmuur.

ZELDZAAME LES.

ACCOLTUS D'AREZZO, een beroemd Rechtsgeleerde in de Vyftiende Eeuwe, wist, met behulp van zyn Knegt, verſcheide ſtukken vleesch weg te neemen van de venſterbank eens Slachters in zyne buurt. Twee zyner Leerlingen, van een twyfelagtig Character, werden op vermoeden, als de pleegers van dien Diefſtal, in de gevangenis gezet. ACCOLTUS betuigde te vergeefsch, dat hy zelve het vleesch hadt weggenomen: men dagt dat hy dit deedt om de twee beſchuldigde Knaapen in vryheid te ſtellen. Wanneer de zaak was afgeloopen, en de Leerlingen, naa het betaalen van zekere Geldboete, in vryheid geſteld waren, bragt ACCOLTUS de voldingendſte bewyzen by, dat niemand anders dan hy de Dief geweest ware. Op de vraage, waarom hy eene daad gepleegd hadt, zo onvoegelyk voor hem, en die niemand kon vermoeden dat hy immer zou pleegen, gaf hy ten antwoord: *Dit heb ik gedaan om de voordeelen van een welgevestigd goed Character in het ſterkſte licht te zetten.*

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

IETS OVER DE ZUCHT TOT NAARVOLGING.

(*Vervolg en Slot van bl.* 108.)

Onder de voorwerpen, te dikwyls ter onberedeneerde naarvolging gesteld, bekleedt de Regeringsform der onderscheidene Volken geene geringe plaats. Ieder Volk byna heeft eene verschillende bestiering nodig. 'Er zyn Natiën, die enkel door harde wetten en hevige straffen moeten in toom gehouden worden; andere, wier zagte aart, uit het levendig gestel natuurlyk ontstaande, zeer zagte wetten nodig heeft, en door beloningen beter wordt. Ieder gevoelt hier het onmooglyke, om een eenig plan van regering te volgen by alle Volken, zo lang de menschen zyn zo als zy zyn: dit is even onmooglyk als op dezelfde wyze een enkel plan te volgen om alle kinderen op te voeden. Hy dwaalt, die, omdat dit of dat Volk geschikt is voor eene eenhoofdige regeringsform, een ander Volk op dezelfde wyze wil bestierd hebben. Geeft den vryen Amerikaan een' Koning, en ziet, wat van zyne nyverheid en bloei worden zal! —— Hy ook dwaalt, die, omdat deeze of geene Natie door eene Gemeenebestregering gelukkig is geworden, besluit, dat alle andere Natiën door zulk een bestier even veel geluk zouden genieten. Geeft den Neger een volksbestier, en ziet wat van zyne onontbeerlyke werkzaamheid, zyne noodzaaklyke gehoorzaamheid, en zyne vergiftige kruiden en pylen worden zal! — De verstandige ontwerper van een nationaal regeringsplan vormt hetzelve naar den aart en de neiging der Natie, die hy bestierd wil hebben, in plaatse van dit plan alleen na te schryven naar een reeds bestaan hebbend ontwerp, waarmede men slaafsch ingenomen

is, omdat het oud is, terwyl men van geene verbetering wil hooren; of naar dat van eenige andere Natie, wier geluk nog niet bewezen is, door zyn modél gevestigd te zyn. Zulk eene naarvolging kan ſchadelyk zyn, dewyl zy niet zelden muitzucht, op zyn minst genomen te onvredenheid, in de harten der Burgeren wekt, en ſoms, door blinden partyhaat, den geheelen ondergang van den bloei en het geluk van een Ryk of Gemeenebest na zich ſleept.

Wy gaan voort, met de beſchouwing der naarvolgzucht in de Kunſten en Wetenſchappen.

Van welk een uitgebreid nut de gewrochten van groote Kunſtenaaren zyn, tot vorming van den ſmaak en de manier van den jongen beoeffenaar, wordt echter dezelver naarvolging ſchadelyk, wanneer de leerling eene of andere byzondere wyze van behandeling ſlaafsch volgt, en door eene te groote vooringenomenheid met den een of anderen grooten man, met voorbyzien der alléén naarvolging waardige natuur, zich aan zyne wyze van behandeling geheel overgeeft: deeze jonge Kunſtenaar loopt gevaar, de ſchitterende bekwaamheden van den grooten man niet kiesch genoeg volgende, dezelve te zullen overdryven, en dus verder te gaan dan hy, die het eindperk der ſchoonheid zo juist geplaatst had. Hoe veele jonge Schilders, b. v. zien wy, ingenomen met de ſprekende toetſen, die de bevallige DE WIT zo juist op hunne plaats nederzette, terwyl zy minder kiesch, minder bekwaam zyn, hunne beelden zodanig toetſen, dat de zagte hollingheden in diepe gaten veranderen! Hoe veele bekwaame Toonkunſtenaars hoort men, daar zy by groote mannen eene vlugheid, die aller verwondering verdient, ontdekken, die vlugheid naarvolgen, offchoon zy in de juiste uitdrukking der onderſcheidene klanken zo dikwyls misſen! Even zo gaat het met jonge Dichters, die, met deezen of dien grooten man ingenomen, alleen hem naarvolgen, al naderen zy hem niet; welke neiging zelfs wél eens zo ver gaat, dat zy alles, wat niet op de leest van hun voorbeeld geſchoeid is, verachten, en daar tegen uitvaaren, als hadden zy alléén het waare voorbeeld ter naarvolging uitgekozen. Niet min ſchadelyk wordt de zucht tot naarvolging, wanneer de Dichter, door altoos,

toos, vooral aan het tooneel, niet dan naſchriften uit andere taalen te leveren, het zy in proza of poëzy, ſchitteren wil. (Ik ſpreek van bloote naſchryvers, niet van kieſche Dichters, die ſchoone Tooneelſtukken in heerlyke Vaerzen zo gelukkig overzetten.) Door deeze naſchryvers worden de oorſpronglyke Dichters aanmerkelyk gefnuikt in hunnen roem en yver, en het naar nieuwigheden haakend Volk in den waan gebragt, dat het oorſpronglyke minder waarde heeft; hierdoor wordt mettertyd de Charactertrek der Natie blinde naarvolgzucht. Nu eens volgt zy den ſentimenteelen Duitſcher, en ziet haare doodbleeke meisjes van vertedering verkwynen; dan weder den gevoelloozen Engelſchman, en ziet haare jongelingen zich in koelen bloede, om eene kleinigheid, doodſchieten. — Wanneer een Volk, in de Kunſten, altoos vreemden voor zyne Landgenooten voortrekt, en niets goedkeurt dan het geen in den ſmaak van, of door deezen of geenen vreemdeling, is ſamengeſteld, dan geeft zulk een Volk den langzaamen, maar zekeren doodſteek aan alle oorſpronglyke grootheid, die op deszelfs vrugtbaaren grond anderzins zo welig tieren zoude.

Maar niet minder nadelig kan de zucht tot naarvolging voor byzondere perſoonen en geheele Volken zyn, wanneer dezelve zich, met opzicht tot de onderſcheidene Wetenſchappen, altoos tot vreemde ontwerpen en opſtellen bepaalt, en hunne eigene denkwyze aan dezelve, altoos gedwee, onderwerpt. Het is hiermede als met een' geneesheer, die, zonder op onderſcheidene geſtellen en omſtandigheden te letten, aan eene algemeene wyze van behandeling, die hy zich werktuiglyk aanmatigde, zyne lyders onderwerpt, en één plan immer volgt, waardoor hy vaak ongelukkig ſlaagen moet. Wanneer een vreemd Stelſel, dat de aandacht des oppervlakkigen beſchouwers, door eene bevallige voorſtelling, naar zich trekt, blind wordt opgevolgd, met verwerping van een ander, dat te voren ons eigen, of wel nationaal was, geraakt ſoms eene geheele Natie op den dwaalweg, en wordt in een draaikolk gevoerd, welks grondelooze diepte vaak het graf haarer grootheid is. Dan, gelukkig de Natie, de perſoon, die geestdrift genoeg bezit, en verſtand genoeg heeft, om altoos dat geen naar te volgen, wat haar beter, wat haar gelukkiger maakt! En dit noodigt my tot eene

beſchouwing van de nuttige en voordeelige gevolgen der zucht tot naarvolging; die echter zeer beknopt zyn zal, wyl het bygebragte omtrent het nadeelige der naarvolging reeds veele dier nuttige invloeden en gevolgen, ingewikkeld, bevatte.

Hier komt ons eerst voor, eene verſtandige naarvolging der Natuur. Ja, edele, bevallige Natuur! wier aandoenlyk ſchoon en mild verſpreide nuttigheden den onderzoeker en aanſchouwer verbaasd doen ſtaan; u verſtandig naar te volgen, maakt ons, in alle onze ondernemingen, gelukkig. Gy leert ons, in de dagelykſche verkeering, laffe pligtplegingen vergeeten, deftige gemeenzaamheid aankweeken. Gy leert ons alle pronk en weelde vaarwel zeggen, en de eenvoudige tooiſels des ſchoonen lighaams beminnen, boven de ontelbaare wanſtaltige overladingen der onſtandvastige mode. Gy wyst ons de eenvoudigſte middelen aan, om, door een matig gebruik uwer gaven, onze gezondheid te bewaaren; terwyl gy ons de gebreken, en de middelen tot herſtel derzelve, als met den vinger aantoont. Gy geeft den Kunſtenaar de eenige modellen op, die hy als de ſchoonſte gewrochten yverig kan volgen: uwe verhevene bergen, vruchtbaare valeien, vloeiende beeken, ruiſchende watervallen, ſombere bosſchen, wykende verſchieten; uwe levende ſchepſelen, en levenlooze ſchoonheden, alles wordt voorbeeld ter naarvolging voor den geestigen Schilder, den waaren Dichter. Ook de Toonkunſtenaar kan uit de zuivere, lieflyke toonen van uw gevleugeld choor leſſen haalen.

Maar, welk een ſchitterend licht ſtraalt hier in onze ſtarende oogen? Het is de zuivere ſtraal der glinſterende Zon, die op de borst van het Beeld der Deugd praalt. Zy vormt, door haare weldaadige warmte, de voorbeeldigſte bedryven in de harten, gelyk de natuurlyke Zon de verkleumde aarde, in de ſchoone Lente, ontſluit, en de nuttige kruiden en vruchten bevallig doet opſchieten. Dat wy nog eenige oogenblikken, in de beſchouwing van eenige, uit het groot aantal, naarvolging waardige voorbeelden van Deugd, ons verluſtigen.

Belangloozen yver mag men billyk deugd noemen, vooral wanneer deeze verkeert omtrent den Godsdienst en de Wetenſchappen. Of is Godsdienstyver, die uit het

Digitized by Google

het hart, naar eene eenvoudige leerwyze, voortvloeit, zonder zich aan byzondere syſthematiſche partyſchappen onverſtandig te binden, geen deugd? Die yver zelf is de groote bron der deugdzaamſte bedryven. Eerbied voor het Opperwezen, vertrouwen op zyn beſtuur, en het uitzicht in de Eeuwigheid, vuuren dien yver aan; en is dezelve regt werkzaam, dan verſchynen de *Moſesſen* met de Wetboeken in de hand, de *Davids* op den Throon; dan juigchen de *Daniëls* in den kuil, en de *Stefanusſen* verheugen zich op hunne ſtrafplaats; dan zyn de *Jozefs* tegen de verleidendſte verzoekingen beſtand, en de *Jobs* in de grootſte rampen rustig. Welke voorbeelden van naarvolging, voor den Yveraar in den Godsdienst!

Niet minder naarvolging waardig is die yver in Kunſten en Wetenſchappen. De Jongeling, door denzelven bezield, wordt groot in zyn vak, en kan zelfs de gebreken van zyn genie vergoeden door zyne naarſtigheid; en wordt die yver in geheele Volken aangewakkerd, dan ryst uit de drieste onkunde een School van Wetenſchappen op. Griekenland levert hier eene proeve, die in alle opzichten naarvolging waardig is; —— het aloude Griekenland, waar de Kunſten en Wetenſchappen tot zulk eene verbazende hoogte geſtegen waren, door den nationaalen yver, dat wy nog, in veele opzichten, ver, zeer ver beneden hetzelve zyn, in deeze zo hoog geroemde verlichte dagen; —— Griekenland, wiens verſtrooide inwoners, na het verlies hunner vryheid, nog zo lang de Kunſten en Wetenſchappen aan andere Natiën leerden.

Onder de deugden, die het character van den mensch vereeren, blinkt de Vaderlandsliefde helder uit, wanneer deeze niet door vooroordeelen of partyſchappen beſtierd wordt, maar op waare vryheidsmin rust, en alleen de welvaart des dierbaaren Vaderlands ten doel heeft, met verzaking van alle ongeoorloofd eigenbelang. Burgers van Nederland! zoude ik u hier van den Bataaſſchen grond afleiden, om by vreemde Volken voorbeelden van eene deugd te zoeken, die uwe Voorvaderen zo onderſcheidend kenmerkte? Of kennen wy dan onze groote voorbeelden van Vaderlandsliefde niet? Vergeeten wy het verbond der drie Edelen tegen de overheerſching van den trotſchen PHILIPS? Verzaken wy

Digitized by Google

onze Helden der Vryheid, VAN DER WERFF, DOUZA, OLDENBARNEVELD, GROTIUS, DE RUYTER? Hebben wy meer nodig dan deeze Naamen, te hooren, om ons op hetzelfde oogenblik hunne Vaderlandsliefde met blyde aandoening dankbaar te herinneren? behalven zo veele anderen, tot wier nagedachtenis in de harten aller braaven en in de tempels van den Godsdienst, ſchitterende gedenktekenen geſticht zyn. Deeze allen hebben ons Land groot gemaakt, onze vyanden verplet, onzen voorſpoed ten top gevoerd, en onzen Koophandel uitgebreid van het eene waereldeel tot het andere; — onzen Koophandel, de ſteun van ons Vaderland, de bron van onze welvaart, het uitvloeiſel van den yver onzer Natie, die van eenige weinige Visſchers-hutten eene ſchitterende Waereldſtad wist te vormen, in welke de nuttigſte geſtichten uit den moerasſigen grond prachtig opryzen, getuigende van den werkzaamen volksgeest.

De Menschlievendheid, eindelyk, mag wel eene plaats bekleeden onder de vereerende deugden van het menschlyk hart, en door een ieder yverig opgevolgd worden; — zy, die uit de onuitputlyke bron van Godlyke liefde ontſpringt, en de ziel met een zuiver medegevoel doorſtroomt, terwyl zy tevens het vuur der hulpvaardigheid helder gloeien doet; — zy, wier gevoelens en daaden aan onze Natie geheel niet vreemd zyn: getuigen daarvan zo veele voorbeelden, in welker aantal men zich verliest. Dikwyls is het verſchil in Staatkundige of Godsdienſtige gevoelens, hoe hevig werkende anders, niet in ſtaat, de trekken der Menschlievendheid onzer Natie te verdonkeren. Maar welk een ſchitterend voorbeeld wordt ons ook hier ter naarvolging voorgeſteld. De Groote Inſteller van onzen Christelyken Godsdienst, wiens Menschlievendheid voor het heelal een zoo waardig voorbeeld van naarvolginge is, ſtaat hier voor het oog van den gevoeligen Vaderlander. Welk eene reeks van belanglooze weldaaden vercieren zyn werkzaam leven! Waar Hy kwam, de groote Menſchenvriend, weeken lyden en dood, veranderden de treurtoonen in lofzangen. Hoe medelydend zag Hy, met oogen vol traanen, zyn ondankbaar Vaderland aan! *Hebt uwe vyanden lief!* deeze les ſtond op alle zyne daaden, met blinkende letteren, ten voorbeelde, ge-

Digitized by Google

geſchreven. Zyn geheele levensloop geeft ons het verhevenst, het volmaaktst Voorbeeld ter naarvolging. Dat wy dus naar zyne Leſſen, naar zyn Voorbeeld, ons tragten te vormen, en wy zullen, ook te midden van de onvermydbaare tegenſpoeden, aan deezen ſtaat der onvolmaaktheid verknogt, gelukkig zyn.

BEDENKINGEN OVER HET WEINIGE, HET WELK WY VAN HET JEUGDIG LEVEN VAN JESUS DOOR DE EUANGELISTEN OPGETEKEND VINDEN.

Ik heb dikwerf deezen en geenen met verwondering hooren vraagen, — Zou JESUS, wiens geboorte met zoo veele byzondere kenmerken gepaard ging, dat men iet groots van Hem verwagten mogt, byna dertig jaaren zoo geheel onbekend geleefd, en zich zoo weinig hebben laaten zien, dat van zyne jeugd niet meer merkwaardigs kon worden opgetekend, dan de Euangelisten ons verhaalen? Ik heb dit hooren vraagen, en ook meermaalen zelf gevraagd, maar nimmer een antwoord, dat my voldoende, dat my beſlisſend voorkwam, op deeze vraag hooren geeven, of ontvangen. Denkt evenwel niet, waarde Leezers! dat ik, het geen ik vervolgens aan uw oordeel, en ter uwer nadere overweeging, daaromtrend zal opgeeven, als voldoende of beſlisſend beſchouwd wil hebben: — verre van daar! — ik zelf hegt daaraan geene meerdere waarde, dan men aan een gevolg, uit de vergelyking van deeze en geene omſtandigheden opgemaakt, mag toekennen, — en ik zal my verheugen, zo ik eene betere en meer voldoende beantwoording van de vraag, boven opgegeeven, in 't vervolg onder 't oog mag krygen.

Het oogmerk der Euangelisten (zoo heette het meestal, wanneer de geopperde zwaarigheid ter baane kwam) bepaalde zich geheel en alleen, om het gebeurde met JESUS, van het oogenblik af aan, dat Hy zich aan het oogmerk, waartoe Hy op aarde kwam, geheel toewydde, te beſchryven; daarby hadden de toenmaalige Christenen, daarby hebben wy nog heden ten dage het meeste belang; en zy maakten, om deeze reden, van zyne ge-

Digitized by Google

boorte, en van de omſtandigheden daarby voorgevallen, alleen in zoo verre gewag, als ook daarin kenmerken, dat JESUS CHRISTUS de waare Meſſias was, konden worden gevonden; terwyl zy hun verhaal met de beſchryving van eenige voorvallen uit het jongelings leven van JESUS, als niet zoo algemeen belangryk, niet hebben willen doen uitdyen.

Oppervlakkig laat zich dit hooren; maar heet dit evenwel niet meer den knoop doorhakken dan losmaaken? daar 'er by eene nadere overweeging zoo veel gaapingen in te vinden zyn, en zoo veel ſtoffe tot vraagen overig blyft; als, b. v. waarom dan zoo omſlagtig van den Kindermoord te Bethlehem, en de daardoor veroorzaakte vlucht van JOSEPH en MARIA met den jongen JESUS naar Ægypten, gewag gemaakt? Waarom dan het gebeurde met JESUS in den Jeruſalemſchen Tempel, toen Hy twaalf jaaren oud was, uitgekipt, en het overige merkwaardige, 't welk JESUS in zyn jeugdig leven verricht heeft, verzweegen? Zou een LUCAS, die zelf aan het begin van zyn Euangelium betuigt, dat hy alles, van vooren aan, ἄνωθεν, *a principio*, *van het begin van* JESUS *geboorte af*, naarſtiglyk onderzocht had, eer hy zynen THEOPHILUS de levensgeſchiedenis van JESUS toezond, ook al het overige van JESUS jeugdige verrichtingen zyne geſchiedenis onwaardig gekeurd of over het hoofd gezien hebben — het byzonder geval met JESUS in den Tempel alleen uitgezonderd? Mogt men van hem, die, door het mededeelen van die kleene proeve van het alreede zoo vroeg ontwikkeld denkvermogen van JESUS, de nieuwsgierigheid van zynen THEOPHILUS, en van anderen, wien zyne levensgeſchiedenis van JESUS onder 't oog mogt komen, had opgewekt, niet verwagt hebben, dat hy meer van JESUS jeugd zou hebben opgetekend, had JESUS zich van zulk eene byzondere zyde in dien leeftyd reeds meermaalen laaten zien? Kan men vermoeden, dat hy de hoop zyner Leezers daarop dan wel zoo plotsling zou hebben afgeſneeden, door aanſtonds hier op te laaten volgen (*) — *En* JESUS *nam toe in wysheid en in grootte en in genade by* GOD *en by de menſchen?* Ik ſtem gereedelyk toe, dat de geſchiedenis van JESUS, van dien tyd af, toen

(*) Luc. II: 52.

toen Hy zyne bediening als openbaar Volksleeraar aanvaardde, voor de Christenen in 't algemeen boven alles belangryk is, — en ik dank de Voorzienigheid, dat wy haar zoo geheel, zoo volkomen bezitten; maar dat de Euangelisten ons geene andere byzondere preuven van JESUS jeugdige verrichtingen zouden geleverd hebben, waren zy voorhanden geweest, daarvan kan ik my niet zoo gemakkelyk overtuigen; en daarom heb ik altyd het denkbeeld gekoesterd: *'er is met* JESUS, *voor dat Hy in 't openbaar verſcheen, niets meer byzonders, of dat eene buitengewoone opmerking verdiende, en de aandacht van anderen kon tot zich trekken, voorgevallen, behalven het gebeurde in Judea's Hoofdſtad, 't welk* LUCAS *ons ook mededeelt* (*); en ik heb my door de volgende bedenkingen in myn gevoelen verſterkt gevonden.

Men heeft 'er nimmer aan getwyfeld, of de Voorſpelling, die wy by den Propheet ESAIAS vinden (†), *De ſtemme des roependen in de woestyne bereidt den weg des Heeren, en maakt zyne paden regt*, moet toepaſſelyk gemaakt worden op de komst en prediking van JOHANNES *den Dooper*, die als vooruit gezonden wierd, om de Jooden op den Meſſias opmerkzaam te maaken; gelyk dan ook alle Euangelisten eenpaarig hem voor den Voorlooper van den Meſſias erkennen: nu kan men uit het geſchiedverhaal van LUCAS, die hier het meest breedvoerig is, ligtelyk opmaaken, dat JOHANNES maar korten tyd vóór JESUS is geboóren; ook ſchynt hy niet lang vóór de openbaare verſchyning van JESUS in de woestynen van Judea zyne prediking begonnen te hebben. LUCAS (‡) ſtelt dit in het vyftiende jaar van Keizer TIBERIUS, onder het Hoogepriesterſchap van ANNAS en CAJAPHAS; en al in het begin van zyne prediking wees hy op den Christus, die in hun midden was, maar dien zy nog niet kenden: omtrend dien tyd nu, zegt LUCAS (§), begon ook JESUS dertig jaaren oud te worden; begeeft zich naar JOHANNES, om van hem gedoopt te worden; zondert zich daarop nog veertig dagen in de woestyne tot zyn ambt af; laat zich aanſtonds

(*) Luc. II: 41, ſeq. (†) ESAIAS XL: 3.
(‡) Luc. III: 1-3. (§) LUC. III: 23.

Digitized by Google

ſtonds daarop in Nazareth, daar Hy was opgevoed, op eene buitengewoone wyze zien, en trekt door zyne leer en opgeklaarde denkwyze de aandacht en verwondering zyner Stadgenooten tot zich: uit al het welk genoegzaam blykt, dat JOHANNES maar een zeer korten tyd vóór JESUS zyne openbaare prediking begonnen heeft. En moest hy evenwel, in gevolge der door ons aangehaalde Voorſpelling, de Voorlooper van den Meſſias weezen, en den weg des Heeren bereiden, dan kunnen wy alreede daarin een bewys tot ſtaaving van ons vermoeden vinden, dat JESUS, tot aan den tyd toe, dat Hy in 't openbaar verſcheen, niets verricht heeft, het welk de aandacht en opmerkzaamheid der menigte kón tot zich trekken: want had JESUS alreede vroeger van zyn buitengewoon vermogen en ongemeene wysheid preuven gégeeven, zo moest ook natuurlyk dat geen eerder gebeurd weezen, het welk in 't vervolg van tyd geſchiedde; men zou Hem, naamelyk, lang voorheen, als een wonder van zynen tyd toegejuicht en gevolgd hebben, en Hy kon onmogelyk zoo lang onbekend gebleeven zyn. Maar hoe zou dan JOHANNES Hem het eerst als de Christus hebben kunnen aankondigen? en hoe zou de Godſpraak, die wy by ESAIAS vinden, vervuld zyn geworden, wanneer JESUS zich al eerder vertoond had als een Perſoon, die verre boven het gros des menschdoms uitmuntte, en van wien men iet groots verwagten mogt? Nu integendeel, nu JESUS tot op dit oogenblik geheel onbekend gebleeven was, gebeurde het geen gebeuren moest: — JOHANNES was de eerſte, die op JESUS wees, en de hem omringende menigte op den Meſſias oplettend maakte, door zyne betuiging: *Ziet het Lam Gods, het welk de zonden der wereld wegneemt* (*).

Maar ik ga nog een ſtap verder. Het geen by JESUS geboorte plaats had, en de gevolgen daarvan, maakten het voor Hem nog al meer noodzaakelyk, om zich zorgvuldig te wagten voor al wat opzien baaren kon. Wy moeten, om hiervan overtuigd te worden, het toenmaalig heerſchend nationaal denkbeeld aangaande den Meſſias te hulp neemen. De Jood in 't algemeen, zoo wel de geringe als de aanzienelyke, verwagtte in zynen Mes-

(*) JOH. I: 29.

Digitized by Google

Messias geen anderen dan een aardschen Koning, die het zoo diep gezonken Joodsch Gemeenebest uit de laagte verheffen, en tot een trap van grootheid brengen zou, dat het voor geen der aardsche Koningryken in luister behoefde te zwigten. Dit denkbeeld maakte, toen JESUS nog maar pas geboóren, en het gerucht daarvan ook in Judea's Hoofdstad gekomen was, al aanstonds de jaloesie van een HERODES gaande; die ook terstond daarop 't besluit nam, deezen zoo gevaarlyken mededinger van zyn kroon en scepter uit den weg te ruimen, en diensvolgens het onmenschelyk bevel gaf, om Bethlehem's pas ontlooken jeugd door de scherpte des zwaards te doen sneuvelen, in de hoop dat ook de jonggeboóren Koning der Jooden daarby zyn graf zou vinden. Wy weeten uit de Euangelien, dat JESUS, door eene byzondere bestelling der Godheid, het gevaar, dat Hem dreigde, ontkomen is; maar zou die zelfde Voorzienigheid niet telken reize hebben moeten tusschen beide komen, wanneer JESUS, nu door deeze dan door geene preuven van zyn buitengewoon verstand en meer dan menschelyk vermogen, in zyne jeugd opzien verwekt had? Nu — nu JESUS zoo stil, zoo onbekend en verborgen leefde, hielden ook alle aanslagen tegen zyn leven op, en men scheen het gebeurde te Bethlehem als geheel vergeeten te hebben. Maar zou dit ook gebeurd zyn, had JESUS van zich doen spreeken, was men door het gerucht oplettend gemaakt op een Jongeling, die eenmaal gevaarlyk voor den Staat kon worden? Zou men dan ook niet spoedig ontdekt hebben, dat Hy dezelfde was, over wiens geboorte de Hemel zich geopend had? Niet alleen van den kant der Jooden, maar ook van dien der Romeinen, zouden JESUS gewisselyk laagen zyn gelegd geworden; men zou het noodzaakelyk geoordeeld hebben, Hem eerder om te brengen, dan Hy gelegenheid had, om zich een grooten aanhang by het volk te maaken; wanneer zulks meer bezwaarlyk worden moest.

Ook van deezen kant was het alzo noodzaakelyk, dat JESUS in zyne jeugd geene openlyke preuven van buitengewoone grootheid gaf, maar stil en onbekend in het ouderlyk huis opgroeide, tot aan het oogenblik, het welk de Voorzienigheid meest geschikt oordeelde ter bereiking van haare oogmerken met JESUS. En zou men

men ook daarin niet ten minſten eenigermaate de reden mogen zoeken, waarom die zelfde Voorzienigheid, die altoos, zo lang mogelyk, ſtil en ongemerkt op den gewoonen weg der Natuur voortgaat, eene geringe Maagd met de eer verwaardigde, de Moeder van den Verloſſer des Menſchdoms te worden? daar het hoogſt onwaarſchynelyk is, dat JESUS, wanneer Hy in meer luisterryke omſtandigheden was opgevoed geworden, zoo lang voor het ſcherpziend en argwaanend oog van Iſraël's grooten en aanzienelyken kon zyn verborgen gebleeven. Dit een en ander zamengenomen maakt het, myns inziens, zeer natuurlyk, dat wy in de Gewyde Geſchiedenisſen zoo weinig van het jeugdig leven van 's werelds Heiland vinden, en kan ons ten minſten eenigermaate overtuigen, dat wy zulks aan de onnauwkeurigheid der Euangelisten niet moeten wyten, maar de reden daarvan veeleer hebben te zoeken in de omſtandigheden der toenmaalige tyden, welke JESUS verplichteden, om zich voor alles, wat opzien baaren kon, zorgvuldig te wagten, — wilde Hy zyn leven, dat eens zoo nuttig voor de zaak der menschheid worden moest, niet vroeg noodeloos in de waagſchaal ſtellen, — wilde Hy de Voorzienigheid niet tot een aantal van wonderbaare uitreddingen en bewaaringen verplichten, die het voordeel zoo weinig konden opweegen, het welk 'er in eene vroegere bekendwording van zyn Perſoon en komst misſchien lag opgeſlooten; terwyl nog daarteboven, gelyk wy reeds vroeger aanmerkten, het geen 'er met JOHANNES *den Dooper* moest voorafgaan, zulks even zoo weinig ſcheen toe te laaten.

WAARNEEMING WEGENS DE GENEEZING VAN EENE AFSCHUWELYKE ZEMEL-LAZARY, (*Lepra Græcorum.*) DOOR E. RELOTIUS, *Med. Doctor* op *'s Heerenveen.*

De *Zemel-Lazary*, in Europa zeer algemeen in de 15de, doch merkelyk verminderd in de 16de Eeuwe, wordt in onze dagen maar zeer zelden in eenen hoogen graad waargenomen; doch is alsdan, by gebrek aan genoegzaame kunde van den waaren aart dezer Ziek-

Digitized by Google

Ziekte, allermoeilykst om te geneezen. Het volgend Geval, door my waargenomen, waarin de geneezing, door zeer eenvoudige middelen, zo gelukkig is bewerkt, dagt my daarom mededeelenswaardig.

Een Boeren-knegt, omtrent 30 jaaren oud, van een welgemaakt ſtatuur, op de deerniswaardigſte wyze door deze Ziekte aangetast, verzogt myne hulp. De Lyder vertoonde eene afſchuwelyke gedaante; het aangezigt zeer gezwollen, en met witte ſchubagtige korſten bedekt, die zich voorts over het geheele lichaam, tot de voetzoolen toe, uitſtrekten; de beenen waren ook ſterk gezwollen, en op verſchillende plaatzen des lichaams ontlastte zich een ſcherp en bytend vogt. Het vel vertoonde zich, naa het afvallen der korſten, rood, en was zeer gevoelig; en de ſchilfers, die ras tot korſten overgingen, verſcheenen wederom naa weinige dagen. De geneesmiddelen, door andere Geneeskundigen voorgeſchreeven, waren geheel vrugteloos aangewend.

Getroffen door den toeſtand van dezen elendigen Lyder, die, bykans aan zyne geneezing wanhoopende, zynen troost en hoope in den dood ſtelde, raadde ik hem, als een gemaklyk en onkostbaar, doch teffens onzeker geneesmiddel, aan, om dagelyks, 's morgens en 's avonds, twee groote handen vol *Herba Taraxaci* (Kruid van Paardebloemen) met de wortels, als ſalade, met wat azyn en een weinig boter, te eeten; het kruid of de bladen, met de wortels, alvoorens fyn gefneeden zynde. Voor het overige raadde ik den Lyder aan, om 's morgens en 's avonds het geheele lichaam te waſſchen met het water uit een Smids koelvat; het welk, nadien het in den zomer was, gemaklyk konde geſchieden.

De Lyder volgde ſtiptelyk mynen raad, met de gewenschte uitwerking, dat hy, naa verloop van ruim agt dagen, merkelyke beterſchap beſpeurde, en in drie maanden volkomen was geneezen. In gevolge mynen raad, hield hy den geheelen zomer, tot aan den winter, aan met het gebruik van gemelde geneesmiddelen; en de Lyder geniet nu reeds zedert twee jaaren eene goede gezondheid, zonder de minſte vertooning van de geneezene Huidziekte.

VER-

VERSLAG VAN EEN WERK, OVER DE VERSCHILLENDE ZOORTEN VAN VIERVOETIGE DIEREN, WELKERS BEENDEREN ONDER DE OPPERVLAKTE DER AARDE GEVONDEN WORDEN.

Aan alle Geleerden en Liefhebbers der Wetenſchappen voorgeſteld, door

G. CUVIER,

Lid van het Inſtitut National, Profeſſor by het College de France, en by de Centrale School van het Pantheon, enz. te Parys.

(Gedrukt op bevel van de Claſſe der Wis- en Natuurkundige Wetenſchappen van het Nationaale Inſtituut, ten 26 Brumaire van het 9de Jaar (17 Nov. 1800.)

[Medegedeeld door eenen Liefhebber der Natuurlyke Hiſtorie.]

Het is thans algemeen bekend, dat de Aardbol, welken wy bewoonen, byna overal de onwraakbaarſte bewyzen der grootſte omkeeringen opleevert. De verſchillende voortbrengſelen der thans leevende Natuur, die zyne oppervlakte verzieren, bedekken niet dan overblyfſelen van weezens, getuigen der verwoesting eener vroegere ſchepping. Het zy men in de vlakten delve, het zy men tot in de ingewanden der aarde doordringe, of längs haare geſcheurde zyden opklimme, overal ontmoet men het overſchot van werktuiglyke ligchaamen, in meer of min dikke laagen, welke den uitwendigen korst des aardbols vormen, bedolven; onmeetlyke ſchulphoopen liggen op groote afſtanden van de Zee en, en op hoogten, waartoe zich thans het zeewater by geene mogelykheid kan verheffen; Leiſteenbanken bevatten viſſchen; ſteenkoolbedden vertoonen indrukſels van plantgewaſſen op hoogten en in diepten, even verbaazend. Dan het geene het meest verwondert, is de heerſchende wanorde in de opeenſtapeling deezer voorwerpen. Hier ſtoot men op beddingen van ſchulpen,

Digitized by Google

pen, bedekt met laagen van plantgewasſen — daar vindt men viſchen op landdieren liggende, en deeze weder op hunne beurt met planten of ſchulpen overdekt. Stroomen van Lava, van puimſteen, het uitwerkſel van onderaardſche vuuren, zyn gints met de voortbrengſelen des Oceaans vermengd. Byna overal zyn de overblyfſelen dier werktuiglyke ligchaamen volſtrekt vreemd aan de luchtſtreek, waar dezelve bedolven liggen; het is onder den Evenaar, dat men ſchulpen en viſchen leevend vindt, gelykzoortig aan die, welke in het Noorden begraaven liggen, en wederkeerig. In één woord, zo zeer de Natuur het tegenwoordig verblyf der leevende weezens verzierd, zo zeer zy gezorgd heeft, om derzelver geluk en voortduuring te verzekeren; niet minder ſchynt zy behaagen geſchept te hebben, om ook tevens aan hun de gedenkteekenen haarer almagt na te laaten in die wanorde, en in die ſchynbaare verwarring, welke de ſprekende bewyzen zyn der omwentelingen, welke de tegenwoordige geſteldheid des Heel-als moeten vooraf gegaan zyn. Deeze ſpooren van verwoesting hebben het verſtand der menſchen in alle tyden getroffen. De overleveringen van watervloeden, genoegzaam by alle Volken te vinden, zyn haaren oorſprong verſchuldigd aan deeze ligchaamen van Zeedieren, over de geheele aarde verſpreid. De berichten van reuzen, niet minder algemeen, zyn afkomſtig van de beſchouwing dier beenderen, welke in grootte die van alle dieren der luchtſtreeken, waar dezelve van tyd tot tyd ontdekt zyn, verre te boven gaan.

Dan dit waren ſlechts volksbegrippen. Mannen van geoefender verſtand hebben dit verſchynſel in alle zyne uitgeſtrektheid zoeken te beſpeuren, om tot de oorzaaken van hetzelve op te klimmen. Zy hebben de puinhoopen van den aardbol doorwroet, om de gedenkteekenen zyner natuurkundige geſchiedenis op te ſpooren; gelyk de kenners der oudheid de puinhoopen der ſteden doorzoeken, om de gedenkteekenen der kunſten en gebruiken dier volken te ontdekken, welke dezelve weleer bewoonden. De *Woodwards*, de *Whistons*, de *Lithnitzen*, de *Buffons* konden deeze voorwerpen niet onderſchouwen, zonder die nimmer rustende weetgierigheid, welke het vernuft kenſchetst. Hunne verbeelding, door dit groot toneel ontvlamd, vloog in het voorledene terug. Zy geloofde deeze opeenvolgende

om-

omwentelingen, deeze overſtroomingen, deeze verzakkingen, deeze ontbrandingen te zien. Zy meende de geſchiedenis daarvan te ſchetzen, terwyl zy niets anders deed, dan de geſchiedenis van haare eigene verdichtſels daar te ſtellen.

Doch de wetenſchappen hebben, gelyk de menſchen, haare tydperken. Overgegeeven in haare jeugd aan de ſchitterende teleurſtellingen der verbeelding, worden zy kouder in rypere jaaren, en meer door de reden beſtierd. De ſcheppende vernuften, die ze doen geboren worden, begeeven zich op de loopbaan met een zoort van geestdrift. Zy doorloopen dezelve niet zonder vermeetelheid —— zo en niet anders kan het zyn! Beſchroomde geesten beginnen met de hinderpaalen daarvan te ontwaaren. Stoutmoedige koppen loopen 'er over heen, zonder ze te zien. Maar hun voorbeeld moedigt de eerſten aan. Zy voegen zich in het gevolg der laatſten. Hun tred is langzaamer. Zy doen geenen ſtap, zonder de zwaarigheden te hebben gekend, zonder dezelve te hebben weggeruimd. Geene hebben de werken der Natuur meer gegist dan nageſpoord. Deeze, alleen bedacht, de waarheid der ſtelſels, door hun bewonderd, te ſtaaven, ſpoorden dezelve in de daad na. En zo ziet men de wetenſchappen, gelyk de volken, door de dichtkunst tot de geſchiedenis overgaan!

De Natuurkundige geſchiedenis van den aardbol heeft dan, zedert twintig jaaren, eene nieuwe baan betreeden. De *Sausſures*, de *Pallaſen*, de *Dolomieus* waren minder begeerig, de bewondering hunner tydgenooten door ſchitterende, doch verganglyke geſtichten tot zich te trekken, dan wel vaste grondſlagen te leggen, waarop de nakomelingſchap te eeniger tyd een duurzaamer gedenkteeken zoude kunnen oprichten.

Zy verwierpen alle leerſtelſels. Zy erkenden, dat de eerſte ſtap, om tot de kennis van het voorledene te geraaken, moest worden voorafgegaan door het tegenwoordige wel te beſtemmen. Zedert dien tyd heeft men, in plaats van oorzaaken uit te denken, daadzaaken verzameld. De bergen, derzelver gangen en verſchillende lagen, zyn in alle richtingen doorzocht. Men heeft alle hunne grondſtoffen byeengebragt; men heeft dezelve onderling vergeleeken; en reeds zyn wy in het bezit van eene menigte van kundigheden, welke alle ver-

Digitized by Google

verwagting, die men zich in den beginne, toen deeze leerwyze eerst in gunst geraakte, belooven konde, verre overtreft.

Ondertusschen is 'er een gedeelte van het Dierenryk, welks gegraavene (*fossile*) overblyffels minder zyn nagespoord. Het is dat der viervoetige dieren. Langen tyd heeft men zyne aandacht alleen gevestigd op die opgedolvene beenderen, welke door hunne buitengewoone grootte, of door hunne byzondere gedaante, verbaasden. Dus hebben SLOANE, MESSERSCHMIDT, DAUBENTON en PALLAS ons de beenderen der Elephanten en Rhinocerosſen, die in de Noordlyke landen verſtrooid liggen, doen kennen, en het genoegzaam algemeen verſpreid denkbeeld doen gebooren worden, dat de Dieren van het Zuiden weleer het Noorden bewoond hadden, of dat zy door eene of andere overſtrooming, die deeze richting nam, daarheen verplaatst waren.

CAMPER, BLUMENBACH, HUNTER, ROSENMULLER, FAUJAS, deeze navorſchingen voortzettende, ontdekten al ras, dat eene zodanige oorzaak onvoldoende ware, alle verſchynſelen uit te leggen, en dat de gegraavene beenderen op verre na zo geregeld niet verſpreid liggen, als men zich wel verbeeldde. Zy hebben echter de zaak niet afgedaan. Wanneer men het getal der zoorten, door hun onderzocht, met de overigen, die het nog niet zyn, vergelykt, kan men bykans verzekeren, dat deeze ſtoffe naauwlyks is aangeroerd.

Ondertusſchen zyn de gedolvene overblyffelen, welke ik bedoele, van geen minder belang voor de Natuurkunde des aardryks, dan wel de andere. Men kan zelfs beweeren, dat het gemaklyker zy, beſliſſende gevolgtrekkingen uit het onderzoek der beenderen van viervoetige dieren op te maaken, dan uit de beſchouwing der *foſſile* overblyffelen der overige ſchepſelen. Het groote vraagſtuk is hier, te weeten, hoe verre zich de omwenteling heeft uitgeſtrekt, die de vorming onzer vaste werelddeelen heeft voorafgegaan. Men dient hier voornaamlyk te onderzoeken, of de zoorten, welke toen aanweezig waren, ten eenemaal zyn verdelgd, of zy ſlechts zekere beperkingen in haare gedaante ondergaan hebben, dan of zy alleen uit de eene luchtſtreek naar de andere zyn overgebragt. Nu is het klaar, dat zulk een onderzoek gemaklyker moet zyn ten opzichte

Digitized by Google

van de clasſe der Zoogdieren, dan van eenige andere afdeeling. Zy is de minst talryke. Genoegzaam alle zoorten van dezelve zyn bekend —— en indien 'er nog al eene of andere zoort te ontdekken ware, is het voorzeker klein en van weinig belang. Het is bykans onmogelyk, dat eene der groote zoorten zich aan de oplettendheid der reizigers, of aan de navorſchingen der Natuurkenners, zoude onttrokken hebben. Ja het geen nog meer is, wy bezitten thans reeds de geraamten van bykans alle bekende zoorten. Wy kunnen dus vergelyken, en met genoegzaame zekerheid beſliſſen, of een of ander gedolven been al of niet gelyk zy aan een evenredig been der thans leevende zoorten. Geheel anders is het met ſchulpen en visſchen gelegen. De Natuurkundigen zyn nog verre af, dezelve in hunne ganſche uitgebreidheid te kennen; ja zo dikwerf een onbekende visch of ſchulp in de aarde gevonden wordt, kunnen wy vooronderſtellen, dat derzelver zoort in afgelegene zeeën, of ontoeganglyke diepten, nog in leeven zy.

Onaangezien deeze redenen, om de gegraavene (*foſſile*) beenderen der viervoetige dieren by voorkeus te onderzoeken, zyn de beroemde mannen, door my aangehaald, in hunne navorſchingen door twee zwarigheden opgehouden.

Eensdeels is het veel bezwaarlyker, zulke beenderen te verzamelen, dan alle andere delfſtoffen. Zelden worden zy onbeſchadigd gevonden. De werklieden, die dezelve ontmoeten, letten 'er weinig op, om dat zy dezelve voor beenderen van menſchen, of van zeer gewoone dieren, aanzien. Zelfs geleerden hebben veeltyds de fyne verſchillen, welke dezelve van bekende zoorten onderſcheiden, niet opgemerkt.

Anderendeels is het niet gemaklyk, overal de noodige vergelykingen aan te ſtellen. Naauwlyks immers is in onze dagen de vergelykende ontleedkunde haarer kindsheid ontwaſſen, en in geheel Europa zyn ſlechts twee of drie plaatzen, waar men verzamelingen aantreft, ryk genoeg aan voorwerpen, die tot eene naauwkeurige vergelyking vereiſcht worden.

Aan deeze twee oorzaaken moet men de onvolmaaktheid onzer kennis, omtrent het voorwerp, waarmede wy bezig zyn, en de dwaalingen, die zich in de meest geachte werken opdoen, toeſchryven.

Reeds

Digitized by Google

Reeds boven heb ik een deezer dwaalingen, als of alleen in het Noorden de beenderen der Dieren van het Zuiden te vinden waren, aangemerkt. Zommige Schryvers zyn nog van gedachten, dat deeze beenderen volmaakt gelyk zyn aan die der thans leevende zoorten; dat men dezelve alleen in opgeslykte gronden aantreft, waar heen zy door middel der rivieren hebben kunnen worden overgebragt; dat de beenderen der dieren uit de verzengde luchtstreek der oude wereld nimmer in het Zuiden van America gevonden worden, schoon dezelve in Noord-America zyn, en dat geene beenderen van Dieren, eigen aan de nieuwe wereld, op het oude vaste Land bedolven liggen. Terwyl men dus het verschynsel in een valsch daglicht plaatste, meende men de oplossing daarvan te kunnen vinden in de vooronderstellingen eener altoosduurende lente, der schuinsche helling van het aspunt des aardbols, der verplaatzing des zeebodems, der trapswyze toeneemende verkoeling der aarde, en andere, die even onvoldoende waren.

Ik heb de oorzaaken deezer onnaauwkeurigheden ontdekt, en geloofd, my te moeten bezig houden met dezelve weg te ruimen. Ik heb begonnen, al het geene door myne voorgangers over dit onderwerp gedaan is, te herzien; ik heb de beenderen, waarover zy geschreeven hebben, en die ik heb kunnen magtig worden, met gelykvormige beenderen van leevende dieren op nieuw vergeleeken; ik heb werklieden gebruikt, om my beenderen uit de steengroeven onzer nabuurschap te bezorgen; ik heb de verzamelingen, waar men zodanige voorwerpen bewaart, bezogt; ik heb briefwisselingen naar verschillende landen geopend, en de geleerden in dezelve hebben my beschryvingen en teekeningen van gegraavene beenderen, aldaar ontdekt, medegedeeld. Ik moet bekennen, dat niet alleen myne vrienden, maar zelfs alle Franschen en vreemdelingen, die wetenschappen beoeffenen of beminnen, en die ik heb kunnen raadplegen, my met den grootsten yver en de edelmoedigste belangloosheid hebben bygestaan. Door deeze vereenigde poogingen is eene der volledigste aanteekeningen der verschillende beenderen, die tot heden uit den schoot der aarde zyn opgedolven, byeengebragt, welke men ooit gezien heeft. Doch dit alles was geenzins toereikende: ieder been moest tot zyn

geſlacht en zoort worden terug gebragt, zelfs ieder gedeelte van hetzelve, dat eenige opmerking verdiende; de beenderen van eene en dezelfde zoort moesten zaamgevoegd, zo veel mogelyk de geraamten der dieren weder opgemaakt worden; vervolgens moesten deeze aldus herboorene weezens met die geene, welke thans leevende op de oppervlakte van onzen tegenwoordigen aardbol door de Natuurkundigen ontdekt zyn, vergeleeken, derzelver overeenkomſten en verſchillendheden bepaald worden. Ik zeg meer; men moest uit deeze bouwſtoffen zelfs de geaartheid en de levenswys der dieren, waarvan dezelve afkomſtig waren, opmaaken. Deeze ſtelling is geenzins zo vreemd, als zy wel mag toeſchynen aan lieden, die zich geen denkbeeld kunnen vormen van de wyze, waarop deeze navorſchingen worden aangeſteld.

Alle beenderen zyn in den ſtaat des levens zamengehecht, en maaken een geheel, welks deelen ondergeſchikt zyn. De plaats, die ieder van hun te vooren eigen was, is door haare algemeene vorm gemaklyk te herkennen, en men kan uit het getal en de plaatzing hunner gewrichtsvlakten (*facettes articulaires*) het getal en de richting der geenen, welke met deeze vereenigd zyn geweest, beoordeelen. Want het getal, de richting en de gedaante der beenderen, waaruit ieder gedeelte van het ligchaam zaamgeſteld is, bepaalen tevens de beweegingen, waartoe hetzelve geſchikt is, en by gevolg de verrichtingen, welke hetzelve vervullen kan. Elk gedeelte ſtaat weder op zyne beurt in onmiddelyke betrekking met alle overigen, zo dat men, in een zeker opzicht, uit de beſchouwing van één derzelve het geheel kan opmaaken, en wederkeerig. By voorbeeld, wanneer de tanden van een dier zodanig zyn gevormd, als noodig is om vleesch te eeten, kan men, zonder verder onderzoek, beweeren, dat het geheele ſtelſel zyner verteeringswerktuigen voor zulk zoort van voedſel geſchikt is, en dat zyn geheel maakſel, en zyne werktuigen van beweeging, en zelfs die der zinnen, zodanig zyn ingericht, als vereischt wordt, om hetzelve in ſtaat te ſtellen, zyne prooi te kunnen opdoen, te vervolgen, en dezelve te bemeesteren: in de daad, deeze met elkander in verband ſtaande eigenſchappen zyn de noodzaaklyke voorwaarden van het beſtaan des diers, en het is klaarblyklyk,

dat,

Digitized by Google

dat, byaldien het anders gelegen ware, dit dier by geene mogelykheid leeven konde.

Ik heb dit voorbeeld, als het meest treffende, en het meest gefchikte, uitgekoozen, om een denkbeeld te geeven van de wyze van redeneeren, welke zulk een onderzoek vereischt. Men begrypt echter ligtlyk, dat alle betrekkingen der deelen tot elkander niet zo klaar beweezen kunnen worden, als deeze, en men zich dikwerf tot gisfingen van meerdere ingewikkeldheid, en tot minder zekere befluiten, bepaald ziet; nogthans blyft het altyd gemaklyk, aan ieder deezer gevolgtrekkingen den graad van waarfchynlykheid toe te kennen, welke haar toekoomt. Bovendien is men niet altyd bepaald tot de befchouwing van afzonderlyke beenderen; het gebeurt zeer dikwils, dat men byna geheele ledemaaten ontdekt; zomwylen is ook geen deel van het geraamte van de overigen verwyderd: in deeze gelukkige gevallen heeft de ontleeder genoegzaam niets te doen; want, ik herhaale het, de gedaante der weeke deelen wordt door het geraamte bepaald; en, wanneer men zich dezelve verbeeldt, met eene huid bekleed, zo heeft men het dier zo, als het zich in het leven vertoonde, uitgezonderd eenige verzierfels van weinig beteekenis, als kammen, maanen, en andere geheel uitwendige deelen, die niet den minften invloed op deszelfs inwendige geftaldheid hebben.

Terwyl ik de *fosfile* beenderen der viervoetige dieren, volgens deeze grondbeginfelen, onderzogt, heb ik 'er gevolgtrekkingen uit afgeleid, die ik in het algemeen zal opgeeven, en waarvan ik de bewyzen in het Werk, waarvan dit Bericht in zeker opzicht de aankondiging is, zal daarftellen, met alle die ontwikkelingen, waarvoor zy vatbaar zyn.

Immers vindt men in alle landen, onder den grond, en wel in overvloed, beenderen, verfchillende van het gebeente der dieren, welke thans de oppervlakte der aarde bewoonen.

Ik zeg *in overvloed*; want men heeft overal, waar men dezelve met eenige oplettendheid gezogt heeft, een groot aantal van dezelve gevonden. 'Er gaat, by voorbeeld, geen dag voorby, dat de werklieden, die in de Gypsgroeven by Parys arbeiden, niet eenige beenderen ontdekken; en het is alleen aan het weinig belang, dat de Liefhebbers daarin geftald hebben, zo

Digitized by Google

wel als aan de onkunde der werklieden, die ze wegwierpen, te wyten, dat 'er geen grooter aantal in de Cabinetten voorhanden is.

Ik zeg *in alle landen*; want alleen de zulke, die uit gebrek aan tyd niet behoorlyk hebben kunnen onderzogt worden, hebben geene opgeleverd. Het bebouwde gedeelte van Siberien is 'er vol van. Daar is bykans geen landſtreek in Duitschland, in Italien, in Frankryk, in Engeland, in Irland, in Spanjen, die niet haare byzondere zoorten heeft. Zedert dat America door kundige mannen, die op de plaats zelve zyn, is doorzogt, heeft ook zy de haare gegeeven. Die van de boorden der Ohio zyn lang bekend. Dombey vond 'er in Peru. De Spanjaarden hebben een geheel geraamte uit Paraguay aangebragt. Het wysgeerig Genootſchap te Philadelphia heeft zedert kort nieuwe, die uit de vereenigde Staaten afkomſtig zyn, bekend gemaakt. Tartaryen is niet in gebreke gebleeven; en hoewel wy nog heden geene uit Africa (*), noch van het uitgeſtrekte vaste land van Nieuw-Holland bezitten, is 'er alle reden te gelooven, dat alleen gebrek aan naſpooring hiervan de oorzaak zy.

Ik heb eindelyk nog beweerd, *dat deeze foſſile beenderen bykans altoos verſchillen van het gebeente der dieren, welke op den grond leeven, waaronder zy verborgen zyn*, zelfs wanneer zy voor het overige eene meer of min volmaakte gelykenis hebben met die van dieren uit andere landen. De reden hiervan is, dat zich op ons vaste land geene ſteen- of aardagtige laagen meer vormen, zedert het zyne tegenwoordige luchtgeſteldheid geniet. Derhalven worden de beenderen der dieren, die thans ſterven, blootgeſteld aan alle nadeelige uitwerkingen der lucht, en ras ontbonden. De ontbinding geſchiedt wel langzaamer, doch niet minder wezenlyk, wanneer deeze beenderen in eenen vetten grond begraaven zyn; gelyk zulks op onze kerkhoven en in onze vilkuilen gebeurt. Steenagtige bedruipingen (Stalactiten) kunnen ze nog alleen, wanneer zy dezelve met een korst omgeeven, voor de verrotting behoeden; buitendien is 't thans byna onmogelyk, dat zich *foſ-*

ſile

(*) Men zegt, dat te Ceuta beenderen gevonden worden, die volmaakt aan die van Gibraltar gelyk zyn.

Digitized by Google

file beenderen kunnen vormen; en in de daad, men vindt geene van laatere vorming. Nergens zyn *fosfile* menschenbeenderen voorhanden; en al wat men tegen deeze stelling heeft zoeken in te brengen, is valsch bevonden, zo dra men de beenderen, die voor zodanige wierden uitgegeeven, ter goeder trouwe heeft kunnen onderzoeken.

Zommige Schryvers, en nog laatst DELUC, hebben gemeend, dat de *fosfile* beenderen der viervoetige dieren altyd in slykbeddingen (*couches meubles*), de nieuwsten, die de kern des aardbodems insluiten, gevonden worden.

Dit is echter niet algemeen. Dikwerf zyn zy met wezenlyken steen omringd, het zy kalk, gyps, of kelzelagtig; en zulks niet alleen in de holen of klooven der rotzen, daar, gelyk ik gezegd heb, dezelve door steenagtige bedruipingen (Stalactiten) zedert kort hadden kunnen ingeslooten zyn, maar ook in de natuurlyke beddingen van dezelve, en somwylen van zeer oude rotzen. Zodanig worden de beenderen, in den omtrek van Parys, te midden van verbaazend dikke gypsbeddingen gevonden, die weer op haare beurt met laagen van oesters en andere zeeschulpen bedekt zyn. Ik meene zelfs eene daadzaak te hebben waargenomen, die zo veel te gewichtiger is, omdat men gelykvormige aanmerkingen, ten opzichte van andere *fosfile* zaaken, gemaakt heeft: dat is, hoe ouder de beddingen zyn, waar men deeze beenderen vindt, hoe meer zy verschillen van die der thans leevende dieren.

Maar in de algemeenheid van dit verschil is de merkwaardigste en verbaazendste gevolgtrekking gelegen, die ik door myne naspooringen verkreegen heb.

Ik kan thans genoegzaam verzekeren, dat geen der viervoetige dieren, die wezenlyk *fosfil* zyn, en die ik naauwkeurig heb kunnen vergelyken, overeenkomst heeft met een eenige der thans leevende zoorten.

Het is my niet onbekend, dat, indien het op getuigenissen, zelfs van zeer achtingwaardige Schryvers, aankwam, men my zeer veel zoude kunnen tegenwerpen. Zonder van oude Natuurkundigen te spreeken, die overal gegraavene menschenbeenderen ontdekten, — zelfs GOUAN en SPALLANZANI verhaalen, dat dergelyke in onze dagen nog zyn gevonden; ESPER wil, dat de beenderen uit de holen der rotzen van Frankenland

Digitized by Google

waare beenderen van witte Beeren zyn; PALLAS zegt, dat de Siberiſche *Mammouth* in alles den Elephant gelyk zy, en zo vervolgens.

Dan deeze getuigenisſen verdwynen ras by een opletend onderzoek, en, zo 'er al eenige twyfeling overblyft, het is, dat de beenderen, welke men onderzoekt, van dien aart zyn, dat zy niet meer van elkander verſchillen zouden, als de leevende zoorten van hetzelfde geſlacht. Alle herkaauwende dieren, by voorbeeld, hebben zulke gelyke tanden, dat men ze alleen aan de grootte onderſcheidt; dus hebben twee zoorten van dezelfde grootte volmaakt gelykvormige tanden. Men kan, derhalven, uit de gelykheid (*identité*) eens tands van een gegraaven herkaauwend dier, met den tand van eene aanweezige zoort, niet beſluiten, dat beide ontleend zyn van volſtrekt gelykzoortige dieren. Dit geval alleen uitgezonderd, waren alle onbeſchadigde gegraavene beenderen, die ik gezien heb, verſchillende van de beenderen der viervoetige dieren, die thans leven.

(Het Slot in het volgende Stuk.)

HOOFDZAAKLYKE INHOUD EENS GESCHRIFTS, WEGENS HET BETOVEREND VERMOGEN, AAN DE RATELSLANG, EN ANDERE AMERICAANSCHE SLANGEN, TOEGESCHREEVEN. Door BENJAMIN SMITH BARTON, *M. D. Hoogleeraar in de Natuurlyke Historie en Plantkunde op de Univerſiteit van Philadelphia.*

(Vervolg en Slot van bl. 114.)

Eenige Proeven, hier ter Stede genomen, ſtemmen niet overeen met die van den Heer VOSMAER. De Vogels, gedaan in een kouw, waarin een *Ratelſlang* was opgeſlooten, vloogen of liepen van de Slang af, alsof zy bezef hadden van het gevaar, waaraan zy zich blootgeſteld vonden. De Slang deedt veele pooginen om de Vogels te vangen; doch het gelukte haar zeldzaam. Wierp men een dooden Vogel by de Slang, oogenblikkelyk

Digitized by Google

lyk werd dezelve verſlonden. Onmiddelyk ving zy een Mol, een veel traager Dier dan de Vogel, en ſloeg denzelven binnen.

Weinige dagen geleden had ik gelegenheid om het volgende waar te neemen. Een kleine Vogel, onze *Sneeuw-vogel* (*), was gedaan in een kouw, waarin een groote *Ratelſlang* lag. Het kleine Vogeltje was reeds verſcheide uuren opgeſlooten geweest, toen ik het zag. Het toonde geene tekens van vreeze, maar vloog van den vloer tot het bovenſte der kouw, en ging herhaalde keeren op den rug van de Slang zitten. Zyn kuif was in geen beevenden, maar alzins natuurlyken ſtaat, en uit alle beweegingen moest ik opmaaken, dat deeze Vogel zich in geen ongemaklyken toeſtand bevondt.

Om te bewyzen dat de verſchynzels van Betovering niet ontſtaan kunnen uit de ſchielyk werkende kragt van een Dierlyk Vergift, merkt Dr. BARTON op, hoe men, naa veelvuldig onderzoek, bevonden heeft, dat de gave, van verſcheide Dieren te betoveren, niet by uitſluiting toebehoort aan die Slangen-ſoorten, welke de Natuur vergiftige tanden geſchonken heeft; dat het eene gave is, welke even zeer behoort tot dat veelvuldiger ſoort van Slangen, wier beet onſchadelyk is, en wier kruipende beweeging alleen haar vergift uitmaakt (†).

Dr.

(*) De *Emberiza hyemalis* van LINNÆUS.

(†) Indien 'er iets oneigens is in deeze wyze van uitdrukken, beeft die oneigenheid haaren grond in myne aandoeningen ten opzigte van de Slangen. Misſchien ondervindt geen Mensch de kragt van dit vooroordeel in eene grooter maate dan ik. 't Is het éénig vooroordeel, 't geen ik denk, dat ik niet in ſtaat geweest ben te onder te brengen. Naardemaal de Natuurlyke Historie der Slangen een zeer belangryk gedeelte uitmaakt van de Dierkunde, daar de *Vereenigde Staaten van America* eene ſchoone gelegenheid verſchaffen tot grooter vorderingen in de Natuurgeſchiedenis deezer Dieren, en ik een gedeelte van myn' overſchietenden tyd geſchikt heb om dezelve byzonder na te gaan, kan ik niet nalaaten myne zwakheid en beſchroomdheid in dit ſtuk te bejammeren. Ik had gedagt eene menigte van proeven te doen op de ademhaaling, de ſpysverteering, en de voortteeling der Slangen in *Pennſylvanie*. Maar my ontbreekt de ſterkte van geest, noodig tot het volbrengen van die taak. In ſtede van langzaam

Digitized by Google

Dr. BLUMENBACH heeft veronderſteld, dat het kletteren des ratels veroorzaakt, dat de Dieren (aangedreeven door eene ſoort van nieuwsgierigheid, misverſtand, of vreeze,) 't zelve volgen, als 't ware uit eigen beweeging. Dit kinderagtig denkbeeld wordt gereed ter zyde geſchooven.

Wanneer de Hoogleeraar BARTON deezerwyze zich uitgelaaten heeft, over 't geen zommige vroegere Schryvers, dit onderwerp betreffende, vermeld hebben, gaat hy voort: De uitſlag van niet weinig aandagts op dit onderwerp heeft my getoond, dat 'er in de geheele zaak maar één Wonder ſteekt — het Wonder naamlyk, dat dit Betoveren der *Ratelſlange* ooit geloof gevonden heeft by Mannen van verſtand en liefhebbers van waarneemen.

De zogenaamde Betovering der Vogelen bepaalt zich bykans geheel tot die hunne Nesten laag maaken; en ik heb bevonden, dat meest alle voorbeelden, van dit betoverend vermogen bygebragt, plaats hadden op de Vogelen, in dat bepaald jaargetyde, dat zy eijeren lagen, broedden, of hunne nog tedere en weerlooze jongen kweekten. Ik begon, dit waarneemende, te denken,

en omzigtig het maakzel en de werkzaamheden der Slangen na te ſpeuren, met dien geest van opmerking, welke het onderwerp vordert en verdient, ben ik thans meer genegen om de les te volgen van den *Mantuaanſchen* Dichter, in de volgende ſchoone dichtregelen begreepen:

—— Cape ſaxa manu: cape robora, paſtor,
Tollentemque minas et ſibila colla tumentem
Dijice: jamque fuga tumidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardosque trahit ſinus ultimus orbes.

Georg. Lib. III. 420-424.

ô Huisman, wapen u: gryp ſteenen op; gryp ſtokken:
Verplet ze, die, den hals opſteekende, onder 't wrokken
Vast zwigt, en piept, en dreigt. Uit blooheid ſteektze alree
Haar hoofd diep in de aarde, uit angst voor 't naakend wee,
Terwyl ze 't middellyf, den langen ſtaart, vol krollen,
Ontknoopt, de ringen van het agterlyf laat rollen
En langzaam na zich ſleept ——

VONDEL.

Digitized by Google

ken, dat het geſchreeuw en de vrees der veronderſtelde betoverde Vogelen ontſtonden uit eene pooging om hun nest of hunne jongen te beſchermen. Myne naſpeuringen hebben my overtuigd, dat dit het geval is.

De Hoogleeraar BARTON geeft het in deezer voege op. Ik heb reeds aangemerkt, dat de *Ratelſlang* niet op de boomen klimt; maar de *Zwarte Slang* en eenige andere ſoorten van het geſlacht der *Colubers* doen zulks. Door honger aangedreeven, en niet in ſtaat om dien te verzadigen met diertjes, welke zy op den grond vinden, beginnen zy zich om de boomen en het kreupelhout te ſlingeren, waar de Vogels hunne nesten hebben. De Vogel is niet onkundig van het oogmerk der Slange. Hy verlaat het nest, 't zy het eijeren of jongen bevatte, en tragt zich te weer te ſtellen tegen den voortgang van het opkruipend Dier. Dit doende vindt zich de Vogel gedreeven door de ſterkte van de natuurlyke aandrift, welke of eijeren of jongen aan hem dierbaar maakt. Het geſchreeuw des Vogels is een jammertoon; zyne beweegingen zyn beevende door vrees. Hy ſtelt zich aan het naakende gevaar bloot. Zomtyds nadert hy zo digt by de Slang, dat hy deeze ter prooije wordt. Maar dit is verre af van altoos het geval te weezen. Dikwyls gelukt het den Vogel, dat hy de Slang van den boom doet verhuizen, waarop hy na zyn nest wederkeert (*).

Het is eene te over bekende zaak, dat, onder eenige ſoor-

(*) HORATIUS, ſchoon hy, gelyk zyn Tydgenoot VIRGILIUS, geene proeven gegeeven heeft van groote vorderingen gemaakt te hebben in de Natuurlyke Hiſtorie, wist zeer wel, welk eene angſtvalligheid de Vogels betoonen wegens het behoud der Jongen; immers hy zingt:

Ut aſſidens implumibus pullis avis
Serpentium allapſus timet.

Epod. I.

Gelyk een Vogel vreest voor 't naderen der Slange
En de ongeplumde Kieken deelt ——

Hadt HORATIUS in *America*, het Land der Betoveringe, geleefd, hy zou, zo 't my voorkomt, aan de geheele geſchiedenis geen geloof geſlaagen hebben.

Digitized by Google

ſoorten van Vogelen, de Wyfjes, op een zeker tydperk, de jongen noodzaaken uit het nest te gaan; naamlyk dan, wanneer de jongen zo veel kragts gekreegen hebben, dat zy niet langer *alle* ouderlyke zorge behoeven. De vlugt der jongen is gebrekkig: zy zyn ras vermoeid. Zy vallen op den grond neder, waar zy zich veelmaalen blootgeſteld vinden aan de aanvallen der Slangen, die hun dreigen te verſlinden. In deezen toedragt der zaake plaatst zich de moeder op een tak van kreupelhout, in de nabyheid van het verſlindend ſchepzel. De Vogel wil aanvallen, om de verdelging van zyne jongen te voorkomen; maar vrees, gebooren uit het Inſtinct van zelfbehoud, dringt hem te rug te wyken. De Vogel verlaat de Slang nogthans maar voor eene korte poos, en keert daarop weder. Niet zelden gelukt het hem, de verdelging der jongen te voorkomen; de Slang ſlaande met de vleugels, met den bek pikkende, of met de klauwen verzeerende. Gelukt het de Slang, de jongen te bemagtigen, dan vindt zich de moeder aan te minder gevaars blootgeſteld: want, terwyl de Slang bezig is met dezelve te verſlinden, heeft zy noch lust, noch kragt, om op den ouden aan te vallen. Maar de honger van het Slangengeſlacht is groot, en de ruimte der maage niet minder. 't Gevaar voor de Moeder is op handen, wanneer de jongen zyn binnen geſlaagen. De Slang valt op de Moeder aan; en dit is de Ontknooping, welke de Fabel der Begocheling doet eindigen!

Nog een en ander geval, in dit Geſchrift vervat, dienen te zeer tot opheldering, om ze hier niet te laaten volgen. Eenige jaaren geleden werd de kundige Heer RITTENHOUSE, door het zeer naare geſchreeuw van een *Roodwickte Maïsdief* (*), in het denkbeeld gebragt, dat 'er zich een Slang op geen verren afſtand bevondt, en het Vogeltje in die doodlyke verlegenheid bragt. Hy wierp een ſteen na de plaats, van welke dit geſchreeuw kwam; dit deedt den Vogel wegvliegen. Het arme Dier kwam egter welhaast te zelfder plaatze weder nederſtryken. De Heer RITTENHOUSE vervoegde zich nu na de plaats, van welke hy den Vogel hadt zien opvliegen, en

(*) In *Pennſylvanie* bekend onder den naam van *Swamp-Black-bird*. Het is de *Oriolus phœniceus* van LINNÆUS.

en zag, tot zyne groote verwondering, dien Vogel zitten op den rug van eene groote *Zwarte Slang*, dezelve met zyn bek pikkende. Op dit oogenblik was de Slang bezig met het doorzwelgen van een jongen vogel; en uit de dikte van den buik deezes Diers viel het op te maaken, dat de Slang reeds twee of drie andere jongen hadt verslonden. Naa dat de Slang gedood was, vloog de oude Vogel weg.

De Heer RITTENHOUSE zegt, dat het geschreeuw en de houding van den Vogel, in het opgemelde geval, volkomen gelyk geweest waren aan die van een Vogel, welken men beschreef als onder den betoverenden invloed eener Slange. En ik twyfel niet, of dit eigenste voorbeeld zou door veele ligtgeloovige Lieden bygebragt zyn als een bewys voor dat betoverend vermogen. Maar wat kan blykbaarder weezen, dan de algemeene oplosfing van dit verschynzel? De *Roodwiekte Maïzdief* vervaardigt zyn nest in laag kreupelbosch; de grond daarvan strekt ten doorgaanden verblyve van de *Zwarte Slang*. Het kruipend Dier vondt geen moeite om tot het nest te komen, waaruit het, waarschynlyk by afweezen der moeder, de jongen genomen hadt; of het hadt de jongen aangegreepen, naa dat ze door de Moeder uit het nest gebragt waren: in allen gevalle, de Moeder kwam om het opslokken te beletten.

Een *Zwarte Slang* vindt zomtyds veel moeite om zyne prooy op een boom magtig te worden. Veele gevallen, ten bewyze hiervan, zou ik kunnen aanvoeren; maar ik zal 'er, om niet langwylig te weezen, slegts één, doch 't geen myne stelling volkomen bevestigt, byvoegen. — Een *Zwarte Slang* zag ik op een boom klimmen, blykbaar met oogmerk om de jongen uit het nest van een *Baltimore Bird* te haalen. Deeze Vogel heeft de zonderlinge gewoonte om zyn nest te hangen aan het uiterste van een boomtak. De tak, door den Vogel, van welken ik thans spreek, uitgekoozen, was zeer dun. De Slang vondt het onmogelyk, by het nest te komen door 'er langs neder te daalen; zy nam derhalven een anderen tak te hulp, die boven het nest hing; en een klein gedeelte van haar staart 'er rondsom slaande, was zy in staat om het overige haars lyfs tot het nest uit te rekken, waarin zy den kop stak, en haar lust verzadigde met de jongen op te eeten.

VER-

Digitized by Google

VERHAAL VAN EENE GEDENKWAARDIGE ONDERHANDELING TUSSCHEN KAREL DEN II, KONING VAN ENGELAND, GEDURENDE ZYNE BALLINGSCHAP, EN GEORGE DOWNING, AMBASSADEUR VAN OLIVIER CROMWEL BY DE VEREENIGDE PROVINCIEN.

(Beſchreven door den Heer LOCKHART, den Schryver der *Gedenkſchriften van Schotland*, en gedrukt in het *Antiquarian Repoſitory*.)

[Uit het *Engelsch* vertaald en medegedeeld door den Heer R. ARRENBERG, te *Rotterdam*.

Het is zeer vreemd, dat, onder zoo veel gevaren, aan welken Koning KAREL de II is blootgeſteld geweest, en uit welken hy op eene zonderlinge en wonderbaarlyke wyze is gered geworden, noch Lord CLARENDON, noch eenig ander Schryver, het minſte gewag maakt van de volgende zeer zeldzame gebeurtenis, welke hem in Holland bejegende (*).

De

(*) Het is bekend, dat Koning KAREL de II, na dat zyn Vader onthalsd was, en eer hy tot den Engelſchen Throon geroepen werd, als een Balling, in verſcheiden Landen omzwierf. De Heer WAGENAAR ſchryft daar van het volgende: „ KAREL de II had zich, na het uitbarſten van den Oorlog „ tuſſchen Spanje en den Protector, en na het ſluiten van „ een heimlyk Verdrag met den Aartshertog LEOPOLD, gemeenlyk onthouden in Brabant en Vlaanderen, van waar hy „ op de gelegenheid wagtte, om zyne herſtelling te bevorderen, door bedekte en openbare wegen. Hy handelde, onder anderen, met de Prinſeſſe van ORANJE, zyne Zuſter, die „ hem, zelfs al te voren, te Keulen, was komen zien, en „ daarna in Parys volgde; doch het geen tuſſchen hen voorviel bleef een diep geheim. Ik vind wel in Schriften van „ dezen tyd, dat de Prinſes voorgehad zou hebben, oorlog te „ verwekken tuſſchen Engeland en Holland; doch hier op is „ geen ſtaat te maken. Zy bleef weinig minder dan een jaar „ in Frankryk, en begaf zich toen naar Breda. Koning KAREL ſprak haar dikwils, en verzuimde ook met, naar gelang „ dat de zaken in Engeland ten zynen voordeele veranderden, „ on-

De Koning, zich te Brusſel bevindende, was zeer verlangende om zyne Zuster, de Prinſes van ORANJE, te zien en te ſpreken, en beſloot ten dien einde zich naar den Haag te begeven; doch in de noodzaaklykheid zynde, om deze reis met het grootſte geheim te doen, openbaarde hy zyn voornemen aan niemand hoegenaamd, maar beval aan FLEMING, een knegt van den Grave van WIGHTON, die in zyn dienst was, en aan wiens getrouwheid hy, noch voor noch na deze gebeurtenis, immer getwyffeld heeft, dat hy zich in ſtilte van twee paarden moest voorzien, en met dezelven, op den volgenden avond, op eene zekere plaats, die zyne Majeſteit hem beduidde, moest wagten. Op den geſtelden tyd kwam de Koning, (die zich dien avond vroeg te bedde had begeven, doch kort daar na weder was opgeſtaan, zich had aangekleed, en, door een agterdeur, was uitgegaan, latende een brief voor zyne bedienden liggen, waarin hy hen bekend maakte, dat hy, voor eenige dagen, moest afwezig zyn, doch dat zy, onder voorwendſel van zyne onpaaslykheid, deze afwezigheid zoo geheim moesten houden als maar immer mooglyk was;) en met FLEMING te paard geſtegen zynde, deelde hy hem het geheim mede, dat hy voornemens was, zich naar den Haag te begeven, om zyne Zuster te ſpreken; en vervolgens met hem langs verſcheiden bywegen gereden zynde, kwam hy op een morgen, ten 6 uren, in den Haag, en nam zyn intrek in eene gemeene herberg, in een afgelegen hoek der Plaatſe, in welken hy vertrouwde dat niemand hem zoude kennen.

Terſtond na zyne aankomst zond hy FLEMING af, om

„ onder de hand, te raadplegen met de Prinſesſe Weduwe en
„ met eenige Leden der Regeringe dezer Landen, die zyner
„ zake gunst toedroegen; doch het voornaamſte van het geen
„ hy verrigtte bleef bedekt, alzoo hy het niemand dan zich
„ zelven toebetrouwde. Hy kwam zelf nu en dan, onbekend,
„ in Holland. In den herfst des jaars 1658 was hy te Amſterdam geweest en ook te Enkhuiſen, van waar hy voorhad een
„ keer te doen naar Friesland, om een mondgeſprek te houden met Prinſe WILLEM VAN NASSAU; doch de Preſident
„ DOWNING had 'er de Staten kennis van gegeven; waar op de
„ reis naar Friesland geſtaakt werd; nogtans ſprak Koning KAREL Prins WILLEM en de Prinſes Weduwe in den Haag."

Digitized by Google

om zyne Zuster daarvan kennis te geven, en tevens te vernemen, op wat tyd en plaats hy haar, zonder gevaar te loopen van ontdekt te zullen worden, zoude kunnen ſpreken. FLEMING voerde dezen last uit in minder dan een uur tyds, en was zoo dra niet by den Koning terug gekomen, dien hy in dezelfde kamer vond, waarin hy hem gelaten had, of 'er kwam een onbekend perſoon vragen, of dien morgen niet twee Franſche Heeren hun intrek aldaar genomen hadden? De hospes gaf hier op ten antwoord, dat 'er wel twee Heeren by hem gekomen waren, maar dat hy nog niet wist, van wat landaart zy waren. De vreemdeling verzogt daar op, dat hy die Heeren zoude gaan zeggen, dat 'er iemand was, die hen verlangde te ſpreken. De Koning ontzette op dat verzoek, maar was egter nieuwsgierig om te weten wie die man was, en wat hy te zeggen had; dan FLEMING ried het den Koning af; doch zyner Majeſteits nieuwsgierigheid was onverzetlyk; weshalven hy bevel gaf, hem binnen te laten komen. Oogenbliklyk trad 'er een oud, ſtatig man in het vertrek, hebbende een langen gryzen baard, en in een groenen overrok gekleed, die, zich tot den Koning keerende, verzogt, dat hy hem alleen mogt ſpreken, dewyl hy hem zaken van gewigt te zeggen had. De Koning, denkende dat hy mooglyk met eene boodſchap van zyne Zuster kwam, en uitermate nieuwsgierig zynde, zo het dat niet was, wat toch de reden van dit bezoek mogt wezen, beval FLEMING te vertrekken; doch deze 'er zwarigheid in makende, trok de Koning hem ter zyde, en luisterde hem in, dat hy geen vrees moest hebben; dat het een oud man was, dien hy, des noods, wel aan kon; waar op FLEMING heenging.

Zoo dra die man zich by den Koning alleen bevond, ſloot hy de deur digt toe, het welk den Vorst eenigen argwaan deed opvatten; doch oogenbliklyk op zyne knieën gevallen zynde, deed hy zyne vermomming af, wanneer het bleek, dat hy de Heer DOWNING was, naderhand zoo bekend by den naam van ST. GEORGE, en, na des Konings herſtelling op den Engelſchen Throon, zyn Ambasſadeur by de Staten Generaal, doch op dien tyd Ambasſadeur van CROMWEL by gemelde Staten (*).

Men

(*) Hy was de Zoon van een Predikant, welke met de Par-

le-

Digitized by Google

Men kan ligt begrypen, hoe verſteld de Koning ſtond op dat gezigt; doch DOWNING liet hem geen tyd om iets te zeggen, maar ſprak hem in dezer voege aan; „ dat hy hoopte, dat zyne Majeſteit hem zoude vergeven het geen hy tegen zyn koninglyk belang gedaan „ had, gedurende de rebellie; en verzekerde hem, dat, „ ſchoon hy nu in dienst was van den Uſurpateur, hy „ zyne Majeſteit zulk een goed hart toedroeg als een „ eenige van zyne onderdanen, en dat hy, zoo dra „ 'er zich de gelegenheid toe opdeed, alles voor zyn „ dienst zoude opzetten; hopende dat zyne Majeſteit „ van zyne opregtheid overtuigd zoude wezen. Dan dat „ hy, voor en aleer hy de reden van zyne komst bekend maakte, van zyne Majeſteit moest vorderen, „ hem plegtig te beloven, dat hy van deze gebeurtenis „ noch tegen FLEMING, noch tegen iemand anders hoegenaamd, zoude ſpreken, tot den tyd dat het God „ zoude behagen om zyne Majeſteit op den Throon te „ herſtellen, wanneer hy wel mogt lyden, dat het bekend werd; tevens verzogt hy den Koning, hem nooit „ te zullen vergen, om te zeggen, hoe hy ontdekt had, „ dat hy in den Haag was."

De Koning hem het een en ander plegtig beloofd hebbende, vervolgde DOWNING: „ dat zyn Meester, „ de Uſurpateur, nu in vrede met de Hollanders en de „ Staten, zoo onderworpen en afhanglyk aan hem zyn„ de, dat zy niets weigerden van het geen hy begeerde, in het grootſte geheim, met hen een verdrag ontworpen had, waar van het voornaamſte artykel was, „ dat zy zich verbonden om den perſoon van zyne Majeſteit op te ligten en aan den Uſurpateur over te „ leveren, indien hy immer op hun grondgebied ontdekt wierd; — dat dit Tractaat, door de Staten geteekend zynde, naar Londen was gezonden, van waar „ het, des morgens van den vorigen dag, was terug gekomen, en dien eigen avond door hem en een geheim Committé der Staten was bekragtigd geworden." Hy vertoonde vervolgens aan den Koning; „ dat zyn „ Meester zulk eene goede verſtandhouding had, dat „ hy raa aan hem (DOWNING) berigt zoude geven, dat „ zy-

Jements-Leden naar Schotland gezonden was, om de Schotten tegen den Koning op te zetten, en die, volgens Lord CLARENDON's Historie, een bittere vyand was van het Koninglyk Huis.

Digitized by Google

„ zyne Majesteit in den Haag was, en dat, indien hy „ verzuimd had hem te doen vatten, zyn Meester des„ wegens zoo gevoelig zoude wezen, dat het hem ze„ker zyn hoofd zoude kosten; dan dat hy, om den „ Koning te waarschouwen van het gevaar, waar in „ hy zich bevond, zich dus vermomd had, dewyl „ hy het geheim aan niemand had durven vertrouwen."

Hy stelde daar op aan den Koning voor, dat hy terstond te paard zoude stygen, en met alle mogelyken spoed het Staatsche grondgebied verlaten; terwyl hy zich inmiddels naar zyn huis zoude begeven, en, onder voorwendsel van onpaslykheid, langer dan naar gewoonte te bed blyven, tot dat hy konde rekenen, dat zyne Majesteit buiten gevaar zoude wezen, en zich dan naar de Staten zoude begeven, om hun kennis te geven van 's Konings komst, en, uit hoofde van het gesloten Tractaat, vorderen, dat zy hem lieten gevangen nemen; en wanneer zy zyne Majesteit niet vonden, hy als dan zoude verzoeken, deze zaak, noch het gesloten Tractaat, rugtbaar te maken, om daar door de gelegenheid niet te mislen, van zyn persoon in het vervolg in handen te krygen.

De Koning volgde oogenbliklyk dien raad, en alles gebeurde zoo als DOWNING de zaak belegd had; men zogt, op zyn aanbrengen, na den persoon des Konings; doch hy was niet te vinden. Zyne Majesteit, dit groot gevaar zoo gelukkig ontkomen zynde, hield heilig zyn woord, en sprak nooit van dit geval dan na zyne herstelling: ook heeft DOWNING nooit aan den Koning willen zeggen, hoe hy zyne komst in den Haag ontdekt had, zeggende dat dit altyd een geheim moest blyven.

Zonderling was ondertusschen de ontdekking van dit geheim. FLEMING had er niets van geweten voor dat hy met den Koning te paard zat; ook kon hy het aan DOWNING niet ontdekt hebben, dewyl hy zoo schielyk van de Prinses van ORANJE verre kwam, en DOWNING genoegzaam gelyktydig met FLEMING aan de herberg kwam.

Deze historie werd naderhand dikwils verteld onder de hovelingen van Koning KAREL, en byzonder door den Graaf van CROMARTIE, welke daar by verhaalde, dat hy, omtrent een jaar na 's Konings herstelling, met den Hertog van ROTHES en verscheiden andere Schotsche Grooten, op zekeren avond, met den Koning zittende te drinken, het gesprek viel over eene onbeschei-

den

den aanspraak, die DOWNING in het Parlement, betreklyk de Schotsche Natie, gedaan had; zynde die Heeren alle van begrip, dat de Koning zich derwegens gevoelig behoorde te toonen, en hem van het hof moest verwyderen, in plaats van hem te begunstigen. De Koning hernam hier op, dat hy het gezegde van DOWNING gansch niet goedkeurde, en hem er over zoude onderhouden, doch er niets verder aan doen konde, uit hoofde van het geen tusschen hen beiden gebeurd was; verhaalende daarop de historie, zoo als dezelve hier voor gemeld is; het welk eene groote verwondering en indruk by die Heeren verwekte, en ROTHES bewoog, den Koning te verzoeken, om op de gezondheid van DOWNING een bokaal te laten rondgaan.

VERSLAG, WEGENS DE STRAFWETTEN EN DE GEVANGENHUIZEN IN PENNSYLVANIE.

(Uit de *Travels in North-America, by the Duke* DE LA ROCHEFOUCAULT LIANCOURT.)

Zints den Jaare 1793 is in *Noord-America* geen misdaad, dan die van opzettelyken Moord, met den dood gestraft. Andere misdryven worden gestraft met Gevangenzetting voor meer of minder tyds, en gepaard met omstandigheden van meerdere of mindere gestrengheid, naar den aart der gepleegde wanbedryven. De Gouverneur heeft, in alle gevallen, het voorregt om de Straffe te verzagten; want, schoon het aan de verstandige Wetgeevers van deezen Staat bleek, dat de zekerheid, waarmede de Straf de Misdaad op de hielen volgt, de laatste grootlyks zal verminderen, is de hoop op vergiffenis-verwerving, door een volgend goed gedrag, hun voorgekomen, een weezenlyk beweegmiddel te weezen tot hervorming der Misdaadigeren. De zeer eigenaartige opmerking, dat alle Straffe de verbetering des Misdaadigers moet ten oogmerk hebben, en hem zelfs de middelen tot hervorming behoort te verschaffen; deeze zeer belangryke Grondregel is de grondslag der inrigtingen van de Gevangenhuizen in *Philadelphia*.

De Landbestuurders hebben 'er dit zeer verstandig

Digitized by Google

beginzel bygevoegd, dat de Gevangenzetting van eenen Misdaadiger, ten beste der Maatſchappye ſtrekkende, zo min mogelyk een bezwaar der Geldmiddelen van den Staat moet te wege brengen. In gevolge hiervan hebben zy, in hunne gemaakte ſchikkingen, zich deeze zaaken voorgeſteld.

Voorerſt. Dat de inrigting der Gevangenisſen, zo veel mogelyk, zou ſtrekken, om de Gevangenen hunne voorige ſlegtigheden te ontwennen, en op te leiden tot nadenken op hunnen ſtaat, en gevolglyk tot verbetering.

Ten anderen. Dat alle willekeurige behandeling, alle wreedheid en onregtvaardigheid, uit de Gevangenisſen zou geweerd worden; naardemaal deeze ſtrekken om het hart des Gevangenen kwaadaartigheid en wraak in te ſtorten, in ſtede van gevoelens van berouw te baaren.

Ten derden. Dat de Gevangene altoos bezig moet weezen in eenig voordeel aanbrengend werk, om hem aan geene ledigheid te gewennen, om de kosten zyner opſluiting te helpen draagen, en hem eenigen voorraad te verſchaffen, ten tyde dat hy in de Maatſchappy wederkeert.

De van misdryf overtuigden in deeze Gevangenisſen zyn verdeeld in twee Clasſen. De eerſte beſtaat uit de zodaniger, die Misdryven gepleegd hebben, voorheen met den Dood geſtraft: hun vonnis behelst altoos, *Eenzaame Gevangenis* voor een gedeelte van den tyd, dien zy ter Gevangenisſe verweezen zyn. De langduurigheid deezer Eenzaame Gevangenis ſtaat aan het believen der Regters; doch onder deeze bepaalingen, dat dezelve niet langer zal duuren, dan de helft van den geheelen tyd, welken hy ter Gevangenisſe verweezen is, en niet minder zyn dan een twaalfde gedeelte van denzelven. — De andere Clasſe zyn de veroordeelden wegens mindere misdryven; en worden deezen gevolglyk niet verweezen tot de *Eenzaame Gevangenis.*

De cellen, voor de eenzaam Gevangenen geſchikt, zyn agt en zes voeten in de lengte en in de diepte, en negen hoog. Altoos vindt men ze op de eerſte of tweede verdieping der Gevangenhuizen; ze zyn overwelfd, en afgeſcheiden van de rest des gebouws. De cellen worden verwarmd door een kagchel, welke in den doorloop tegen over de cellen ſtaat. De misdaadiger, geſlooten agter twee yzeren deuren met tralien, geniet

de

Digitized by Google

de warmte des vuurs, zonder in ſtaat te weezen om het tot ſlegte oogmerken te misbruiken. De cellen krygen licht door de deuren, die in den doorloop komen, en meer onmiddelyk door een venſter. 'Er is een watervat, waaruit de Gevangene water naar welgevallen kan krygen. Geene voorzorg, tot reinheid of gezondheid dienſtig, wordt 'er vergeeten. De cellen, gelyk ook alle de deelen der Gevangenisſe, worden tweemaal 's jaars geheel ſchoon gemaakt. De Gevangene ſlaapt op een matras, en heeft genoegzaam dekzel.

In deezer voege aan de eenzaamheid overgegeeven, alsmede aan de bitterheid van nadenken en berouw, heeft hy geene gemeenſchap altoos met menſchlyke weezens; alleen bezorgt de Oppaſſer hem éénmaal daags een groove pudding van *Indiaansch* Koorn.

Het is eerst eenigen tyd naa dat de Misdaadiger in deezen ſtaat van volkomene afzondering van de Maatſchappy doorgebragt heeft, dat hy verlof krygt om te leezen, of tot zodanige handen-bezigheid, als hy in die eng beſlootene plaats kan verrigten.

De Misdaadiger komt nooit uit zyne cel, geduurende al den tyd, dat hy ter eenzaamheid verweezen is; zelfs mag hy in den gang niet wandelen, dan in gevalle van ziekte.

Het is overgelaaten aan de Opzigters der Gevangenisſen, te bepaalen, in welk gedeelte van het geheele perk der gevangenisſe de tyd van de eenzaame opgeſlootenheid zal plaats hebben; mits de gevangene daadlyk de hoeveelheid van tyd, ter eenzaame gevangenisſe in het vonnis uitgedrukt, daarin doorbrenge. Doorgaans treedt hy ter eenzaame plaatze in, op den eigen ſtond, dat hy 'er toe verweezen is; naardemaal het geſtrengſte gedeelte van het vonnis, naar alle regtmaatigheid, zo ſchielyk als geſchieden kan, op het misdryf moet volgen; dewyl de hardheid deezer opſluiting onregtvaardig zou vermeerderd worden, indien de Gevangene reeds eenigen tyd de gewoone vryheid der andere Gevangenen genooten hadt; dewyl de afzondering van de Maatſchappy beſtemd is om den Gevangenen op te leiden tot het overdenken van de misdryven, welke hem eene zo zwaare ſtraffe op den halze haalden, en omdat de ſchielyke en volſlaagene verandering van voedzel het temperament van den Gevangenen aandoet,

Digitized by Google

en neigt tot eene geschiktheid, welke het berouw voorgaat.

De Opzigters der Gevangenhuizen stellen zeer veel in de onthouding, welke zy den eenzaam Gevangenen opleggen; zy merken deeze aan, als het zekerst middel te zyner verbeteringe, door de verandering, welke deeze veroorzaakt in zyne denkbeelden en geaartheid. Dit begrip schynt invloed gehad te hebben op de Stichters van zodanige Godsdienstige Genootschappen, welke Vasten en Onthouding als pligten voorschryven; en hy, die acht geeft op het vermogen onzer zintuigen op de zielsgesteltenisse, zal niet nalaaten, de Opzienders der Gevangenhuizen in *Philadelphia* toe te juichen, wegens de verstandigheid van hun stelzel.

De Misdaadiger, niet tot de Eenzaame Gevangenis verweezen, wordt, by zyne aankomst in de algemeene plaats, by de andere gebragt. Zyne kleederen worden hem afgenomen, en, in zommige gevallen, verbrand; hy krygt eene kleeding gelyk zyne medegevangenen. Men onderrigt hem in de regelen, voor de gevangenen bepaald, en onderzoekt, welk soort van werk hem best voege.

Aan de Opzienders der Gevangenhuizen levert de Schout een papier over, behelzende een verslag van het misdryf; van de omstandigheden, strekkende om het te verzwaaren of te verligten; van de stukken, by het verhoor te voorschyn gekomen; van de misdryven, welke hy in vroegeren tyde moge begaan hebben; met één woord, van het geheele Character en den Leevensloop des Gevangenen, zo verre men die heeft kunnen bekomen. Dit Geschrift is opgesteld door het Hof, 't welk het vonnis geslaagen heeft, en stelt de Opzienders der Gevangenhuizen in staat om zich een denkbeeld van den Gevangenen te vormen, en zich ten zynen opzigte te gedraagen, zo als de toedragt der zaaken vordert.

Het werk, den Gevangenen opgelegd, is geëvenredigd aan hunne krachten en vaardigheid in het bedryf. In de Gevangenhuizen zyn weefgetouwen, timmermansschaaf- en werkbanken, winkels voor schoen- en kleedermaakers. Gevangenen, die geen van deeze hantéeringen verstaan, moeten zaagen, marmer polysten, pleister maalen, wol kammen of hennip hekelen. De Opzig-

Digitized by Google

zigters hebben, zeer onlangs, een naaldenmakery aangelegd, welke aan veele handen werk geeft, en zeer ten voordeele der Gevangenhuizen ſtrekt. Gevangenen, buiten ſtaat tot eenigen zwaaren arbeid, of onbekwaam tot iets anders, moeten wol, paarden-hair en vlas forteeren.

Het loon voor den arbeid der Gevangenen wordt tuſſchen den Oppaſſer en den Koopman bepaald, in tegenwoordigheid van den Gevangenen. Uit die gelden betaalt de Gevangene zyn eeten, zyn aandeel in de gewoone uitgaven van het huis, het gebruik en de ſlytagie van zyne geſeedſchappen; de prys, hiervoor te betaalen, hangt noodwendig af van de omſtandigheden, en wordt daarom viermaalen 's jaars door de Opzienders bepaald. Dezelve beloopt tegenwoordig vyftien Pences daags; en een oud man, die niets doen kan dan hennip plukken, kan daags een- of twee-en-twintig Pences verdienen. 'Er zyn Gevangenen, die meer dan een Dollar op één dag winnen.

Behalven het geld, 't welk de Gevangene dus betaalt aan de Gevangenis uit zyne verdienſten, verpligt hem de wet, om aan den Staat te vergoeden de koſten zyner teregtſtelling, en eene geldboete, welke altoos een gedeelte van het geſtreeken vonnis uitmaakt. De geldboete is eene ſom, welke aan de ſchatkist van den Staat betaald wordt, en, in gevalle van Diefſtal, eene ſom, genoegzaam om het geſtoolene te vergoeden. Het geld, aan 's Lands ſchatkist verſchuldigd, wordt doorgaans kwytgeſcholden, maar nimmer de Geregts-onkosten, of de wedergave van het geſtoolene. Het Land ſchiet de penningen tot het houden der Regtspleeging uit; en wordt dit weder vergoed door den handen-arbeid des Gevangenen, indien de Familie of Vrienden zulks niet voor hem afdoen.

De Vrouwen worden ſteeds aan het ſpinnen, naaijen, het werken in wol gezet, en moeten voor de Gevangenen waſſchen. Zy betaalen zeven Pences daags vóór de koſt, en zy kunnen, yverig zynde, meer winnen. Dewyl zy zo zwaar niet werken als de Mannen, is haar eeten min koſtbaar.

De Oppaſſer der Gevangenen ligt hier niet, gelyk dit op andere plaatzen gebruiklyk is, eenige ſchatting op den ongelukkigen of elendigen. Niets wordt 'er gevorderd by des Gevangenen intrede, niets by diens uit-

gang; niets voor toegeeflykheden, aan iemand in 't by-zonder beweezen. —— De geringheid der Wedde, op zommige plaatzen van *Europa*, ſchynt de Oppaſſers te geregtigen om dit aan te vullen door afkneevelingen tot vermeerdering van hun beſtaan; en het valt moeilyk voor lieden van hooger rang, wier post het is om op hun gedrag te letten, ſtrenge naſpeuringen te doen, wanneer zy weeten, dat een Bediende geene genoegzaame wedde heeft om van te kunnen leeven. — De ſchrappende afperſſingen, op welke ik het oog heb, worden gepleegd door lieden van den veragtlykſten ſtand in de Maatſchappy, en zy worden dikwyls aangemerkt als eene ſchadeloosſtelling voor de veragting en haat, welke zy ontmoeten.

Dan hier, waar nimmer een Gevangene in ketenen geklonken wordt; waar ſlagen, en zelfs onbeſchofte taal, verboden zyn aan allen, die toegang tot den Gevangenen hebben; waar de geheele huishouding is ingericht om de Gevangenis tot eene ſchool van verbetering te maaken, — kan de bediening van Oppaſſer in een Gevangenhuis nimmer de kieschheid van iemands character beledigen. Het loon, hun toegelegd, is vry ruim, zelfs dat der Onder-oppaſſers. De dagelykſche bezoeken der Opzienders zyn een bedwangmiddel voor de Oppaſſers, en ſluiten niet alleen alle afperſſing uit, maar leveren een bewys op, dat ze in de Gevangenisſen niet kunnen voorvallen.

Elke Gevangene heeft een boekje, waarin het loon, door hem bedongen, ſtaat aangetekend; dit geſchiedt in zyne tegenwoordigheid, alsmede het geen 't door hem bearbeidde bedraagt; hier tegen over de uitgiften van zyn Verhoor, de geldboete, waarin hy verweezen is, de ſom voor het gebruik en het ſlyten zyner gereedſchappen, en wat hy voor kleederen en kost moet betaalen. Deeze rekening wordt alle drie maanden opgemaakt in tegenwoordigheid der Opzienderen. Een affchrift daarvan komt in het algemeen Register, mede alle drie maanden bygeſchreeven.

Het geen de Gevangenen door hunnen arbeid winnen, wordt in 's Lands ſchatkist gebragt, die dus de Bankier der Gevangenen wordt, en allen verdenken wegweert, 't welk zou kunnen ontſtaan, indien de Oppaſſer het geld in handen hieldt. De Oppaſſer is met de daad niet anders dan een Agent tuſſchen den Gevan-

Digitized by Google

vangenen en heer, die den Gevangenen werk geeft; de prys des arbeids in de Gevangenis is dezelfde met dien, welken men daar buiten betaalt; en de Opzienders draagen zorge, dat 'er geen bedrog ten nadeele der Gevangenen gepleegd worde.

De Oppasser koopt de leevensmiddelen in tegenwoordigheid der Opzienderen. Eene zekere hoeveelheid is bestemd voor elken Gevangenen, en wordt den Kok toegewoogen, die zelf een Gevangene is, en voor zynen arbeid door de Gevangenen betaald wordt.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

GENEESWYZE DER GEELE KOORTS, OP DE WEST-INDISCHE EILANDEN IN GEBRUIK.

Aan de Schryvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Medeburgers!

Het is bekend, welke verwoestingen de zogenaamde *Geele Koorts*, zedert eenige jaaren, in sommige Landschappen van Noord-Amerika heeft aangericht; gelyk ook, dat veelen de besmettelyke Ziekte, welke, gedurende het jongst afgeloopen jaar, te Kadix, Sevilie, en elders in het zuidlyke gedeelte van Spanje, zo veele duizenden heeft wechgesleept, beschouwen als deeze zelfde Koorts, door een Amerikaansch vaartuig derwaards overgebragt. God verhoede, dat die vreeslyke kwaal ooit tot ons oversla, en de rampen van ons Vaderland vermeerdere! Indien zulks, evenwel, mogt gebeuren, zoude het van dienst kunnen zyn, te weeten, welke middelen elders, en wel in het Vaderland der Ziekte zelve, de West-Indische Eilanden, en daaromstreeks, met de meeste vrucht ter geneezinge aangewend worden. Uit overweeginge hiervan heb ik, schoon van beroep geen Geneeskundige, het volgende vertaald uit het bericht, hetgeen de Opstellers van het *Monthly Review*, Vol. XXIX *of the New Series, p. 27 and foll.* geeven van Capt. J. COLNETT's *Voyage to the South Atlantic and round Cape Horn.*

, Ka-

„ Kapitein COLNETT's oplettendheid,' zeggen de *Re-*
„ *viewers*, „ op het genoegen van zyn ſcheepsvolk, in
„ het byzonder met opzicht op het voedſel, hetgeen hy
„ zich zo wel bevlytigde welſmaakende als gezond te
„ doen zyn, verdient grooten lof, en het is hem gelukt,
„ nieuwe voorbeelden te voegen by de reeds bekende,
„ van het bewaaren der gezondheid onder het volbren-
„ gen van langduurende zeereizen. De volgende plaats,
„ betrekkelyk tot zyne behandeling van die verſchrikke-
„ lyke ziekte, *de geele Koorts*, verdient in het byzon-
„ der opmerking.

„ Het geheele ſcheepsvolk was, meer of min, aan-
„ getast geworden van de geele Koorts. Ik was, even-
„ wel, zo gelukkig, dat ik van die ysſyke kwaal hen
„ genas, door de behandeling te volgen, welke ik de
„ inboorlingen van Spaanſch-Amerika zag in het werk
„ ſtellen, terwyl ik by hen gevangen was. By het
„ verſchynen der eerſte toevallen werd het voorſte ge-
„ deelte des hoofds onmiddellyk kaal geſchoren, en de
„ ſlaapen, met de kruin, gewaſchen met azyn en wa-
„ ter. Het geheele lichaam werd daarop in warm water
„ gedompeld, om aan de uitwaaſeming eenen vryen
„ loop te geeven; eenig buikopenend geneesmiddel werd
„ vervolgens toegediend, en alle vier uuren eene gift
„ van tien greinen van James poeders. Was de Lyder
„ dorſtig, de drank was ſlappe witte wyn met water,
„ en eene ſnede broods om den trek tot eeten te vol-
„ doen. Een toeneemende eetenslust werd ingevolgd
„ met eene kleine hoeveelheid van ſoep, gemaakt uit
„ de ſlymachtige (*mucilaginous*) deelen der Schildpad,
„ met een weinig wynazyn 'er in. Ik gaf de zieken
„ ook konfituuren en andere dingen uit mynen byzon-
„ deren voorraad, wanneer zy ſlechts van verre eenig
„ verlangen toonden na iets, waarvan ik hun konde
„ voorzien. Door deeze wyze van behandeling kam het
„ geheele ſcheepsvolk toe in gezondheid, uitgezonderd
„ den timmerman, die, ſchoon een zeer ſtout en ſterk
„ man, eenmaal in zulken ſtaat van ylhoofdigheid was,
„ en tot een zo laag peil gedaald, dat ik hem opgaf,
„ maar hy herſtelde allengskens."

Misſchien kan dit voorbeeld van nut zyn voor ande-
ren, en het is tot uwen dienst, indien gy goedvindt het
te plaatzen in uw Maandwerk. De *James-poeders*, een
Engelsch koortsmiddel, zullen hier te land, misſchien,

Digitized by Google

ziet

niet onbekend zyn; de schildpaddenſoep kan door andere ſoepen vervangen worden. Daar ik *confituuren* vertaald hebbe, ſtaat in het Engelsch *ſweetmeats*: dit konde ook *zuikergebak* beteekenen; maar behalven dat het laatſte my ſcheen in ziekte niet te pas te komen, zal ook, waarſchynelyk, een Zeeman op lange tochten eerder geleien en ingelegde vruchten dan zuikergebak met zich voeren.

Uw Beſtendige Leezer,

O.

DE GEDAGTENISSE VAN LUCRETIA DE DONDIS AB HORTOLO. EN OFFER, GEMAALINNE VAN PIUS ENEAS, MARKGRAAF VAN ORCIANO, TE PADUA.

Deeze beminnelyke, jonge en zagtaartige vrouwelyke Schoonheid, die, by deeze bevalligheden, Godsdienſtigheid en tedere Huwelyksliefde voegde, leefde in de groote waereld onbeſproken, en ſtrekte ten voorbeeld haaren Sexe. Het konde niet miſſen, of deeze beminnenswaardige Vrouw moeſt van tyd tot tyd meêr oogen na zich trekken; de openbaare plaatzen, daar zy verſcheen, waren hier van getuigen. Haar ſtand in de waereld, ſchoon zy ingetoogen leefde, gaf haar overvloedige gelegenheid om gezelſchappen by de woonen, en in openbaare byeenkomſten te verſchynen, daar zy veele bewonderaars had: onder deeze, gelyk altyd het geval is, waren ook laage zielen, die haare eer belaagden; in 't byzonder een Edelman van Padua, die haar nu en dan ontmoette, en zig, door vleijende en ſchoonſchynende redenen, in haare gunſt zogt te wikkelen; doch te vergeefs: haar ſnoodig voorſtel ontdekte aan den ſnooden toeleg; ten minſten zy vermoedde dien te zyn, helaas! tot haar ongeluk, maar al te meer bewaarheid wierd. —— Op zekeren tyd haar Gemaal van huis zynde, en zy des morgens, met haaren eenigen Zoon van 5 jaaren, zig nog te bedde bevindende, zag zy dien ſnooden Edelman ter kamer intreeden, waarin hy, door list of bedrog, toegang had weeten te verkrygen. Verſchrikt en verlegen, wilde zy met haaren Zoon vlugten; dan de Snoodaart belette zulks, en bragt ſelfs het kind buiten het vertrek. Geene vleijende woorden, geene ſmeekingen, geene bedreigingen waren in ſtaat, haar te beweegen: neen; haare eer, de liefde voor haaren Gemaal, de deugd, — zie daar de voorwerpen, voor welke zy manmoedig ſtreed, en onbewimpeld verklaarde, liever te willen ſterven, dan die dierbaare Panden te verlochenen of te be-

beledigen. Haare ſtandvastige en onverſchrokke weigering deed de drift des Edelmans in woede verkeeren (het gevolg niet zelden van zulke dwaaze liefde); hy trekt zyn ponjaard, en doorſteekt die martelares der deugd. De Booswigt vlugt ten venſter uit, en begeeft zig in ſtilte weder naar zyne wooning, alwaar hem nog niemand in den vroegen morgen gemist had. Het lyk deezer Vrouwe gevonden zynde, en het kinderlyk verhaal van haar Zoontje in acht neemende, terwyl men ook bemerkt had, dat die Edelman zedert eenigen tyd het oog op haar geſlagen had, kwam hy ras in verdenking, werd in hegtenis genomen, verhoord, gepynigd, — doch ontkende alles. Egter, wyl de buuren getuigden, dien morgen een Edelman omtrend haar huis gezien te hebben, en men ook een knoop van een manchette op haar bedde vond, zeer gelykende na een anderen, dien hy nog by zig had, hield men hem 15 jaaren gevangen, ſchoon hy alles bleef ontkennen. Zyne vrienden bragten het eindelyk zo verre, dat hy ontſlagen werd; dan hy had niet lang genot van zyne herkreegen vryheid: want dat jongſken van 5 jaaren, nu tot manbaaren ouderdom gekomen, ontmoette hem eenige maanden daarna, — — (ô wonder wérkende en wreekende Voorzienigheid!) en ſchoot hem met een piſtool voor 't hoofd, dat hy dood ter aarde viel; wreekende alzo den onſchuldigen dood zyner Moeder. Die jonge Marquis d'ORCIANO is naderhand in Keizerlyken Dienst getreeden, gedroeg zig loflyk, en diende nog in 1687.

Intuſſchen had de Magiſtraat van Padua, den 31 December 1661, gedecreteerd, dat ter haarer gedagtenisſe een Gedenkteeken zou worden opgerigt, op de Zaal van het Raadhuis, naby het Gedenkteeken van *Titus Livius*, met dit Byſchrift:

Venerare Pudicitiæ Simulachrum & Victimam, LUCRETIAM DE DONDIS AB HOROLOGIO *Pyenca de Obizzonibus, Orciani Marchionis Uxorem. Hanc inter mediis tenebras, maritales aſſerens tedas, furiales recentis Tarquinii faces, caſto cruore extinxit. Sicque Romanum Lucretiam intemerati tori gloria vincit. Tanta fuæ Heroinæ generoſis manibus hanc dicavit aram Civitas Patavina. Decreto diei 31 Decemb. anni* 1661.

Welk Gedenkteeken gezien is, onder andere, door MISSON; zie diens *Reizen*, Iſte Deel, pag. 111.

Zo wordt de nagedagtenis der Ondeugd uitgeroeid! maar die der Deugdzaamen zal in zegeninge blyven!

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

IETS OVER DEN STYL VAN HET GESCHIEDKUNDIG GEDEELTE DER SCHRIFTEN DES NIEUWEN VERBONDS. Door den Eerw. RICHARD GRAVES.

(Ontleend uit diens *Eſſay on the Character of the Apoſtels and Evangeliſts.*)

Welke toch zyn de kenmerken, die de rede ons leert verwagten, en die de ondervinding leeraart, dat doorgaans plaats hebben in de Schriften der Geestdryveren? — By Menſchen van dien ſtempel is de verbeeldingskragt tot eenen hoogen graad verhit; men beſpeurt eene verwarring van denkbeelden; de Styl wordt gedwongen en duister, vol geheimzinnigheids en verbloemings, donkere en gewronge toeſpeelingen. Met deeze duisterheid gaat doorgaans gepaard eene vergrootte en buitenſpoorige vlugt van denkbeelden en uitdrukkingen. Niets wordt aan natuurlyke oorzaaken toegeſchreeven, alles vergeestlykt en ten hoogſten top gedreeven. Gewoone gebeurtenisſen vindt men beſchreeven als geheimen der Voorzienigheid; eenigzins ongewoone als onlochenbaare wonderdaaden. Maar, noch deeze duisterheid, noch deeze vergrooting, by de Geestdryvers meestal aan te treffen, haalen, in zigtbaarheid en aanſtootlykheid, by de hitte en drift, by den trots en de bitterheid, welke men doorgaans aantreft by Schryvers, die zichzelven aanmerken als de eenige Gunſtelingen des Hemels, en de rest des Menschdoms doemen, als vervreemd van GOD en haatlyk in diens oogen, en die natuurlyk deeze zelfverheffing en liefdeloosheid verraaden door een gemaakten toon van nederigheid, doch die zich kenmerkt door het heerſchend leerſtellige en het heftig uitvaaren tegen andersdenkenden.

Digitized by Google

In deezervoege zyn duisterheid en buitenſpoorigheid, zelfverheffing en liefdeloos veroordeelen van anderen, de eigenaartige kenmerken van Opſtellen, waarin de Geestdryvery den toon geeft. — Vergelykt hiermede den Styl van het Geſchiedkundig gedeelte der Schriften des Nieuwen Verbonds, en het tegenovergeſtelde hiervan moet elk terſtond in 't oog loopen. In deeze opſtellen maaken eenvoudigheid van ſtyl en ſchikking, en daarmede gepaard gaande helderheid van denkbeelden, de hoofdtrekken uit. Alles is klaar, ongedwongen, onopgeſmukt. De zinſneden zyn kort en verſtaanbaar; de taal is eenvoudig en natuurlyk; geene overtollige en vergezogte bynaamwoorden, geene opeenhooping van woorden, die hetzelfde of ten naastenby hetzelfde betekenen, worden er aangevoerd, om de denkbeelden der ſpreekende Perſoonen uit te breiden of aan te dringen; geene ingewikkelde omſchryvingen; geene pooging om de zaaken op eene ſtoute en diep indringende wyze voor te draagen.

Deeze eenvoudigheid van Styl en Opſtel is weezenlyk verbonden met, en ontſtaat uit, de eenvoudigheid des oogmerks (*). De Schryvers deezer Leevensverhaalen vertoonen zich als de nederige Medegenooten van CHRISTUS, uitgekoozen om tot de kennis aan anderen te brengen het oneindig hooger Character van Hem, die, in den verheevenſten zin, de Mond van GOD was tot het Menschdom — het is in deezen minderen kring, waarin zy zich ſteeds beweegen en handelen.

Getroffen door de onuitſpreeklyke waardigheid van den *Meſſias*, wien zy ten dienſte ſtonden, laaten zy geene gelegenheid voorby glippen, om Hem aan de wereld te vertoonen; zy ſchynen het voor iets onvoegelyks te houden, hunne eigene denkbeelden, gisſingen of redenkavelingen in te voeren, ten ware zulks een noodwendig gedeelte van het verhaal uitmaake. Zy verlaagen zichzelven, om hunnen Meester in het uitſteekendst licht te doen voorkomen; zy prediken niet zichzelven, maar CHRISTUS JESUS den Heere. — Te deezer oor-

(*) Vide Dr. GEORGE CAMPBELL's *Preliminary Diſſertation to his Translation of the Gospels*, in 2 Vol. 4to. Lond. 1789. Vol. 1. 3 *Diſſert.* § 44, p. 66. § 18, p. 82, en § 24, p. 95.

Digitized by Google

oorzaake ontmoeten wy, in het Geſchiedkundig gedeelte van de Schriften des Nieuwen Verbonds, nimmer den geringſten trek van eenige pooging om te ſchitteren door uitgezogte ſpreekwyzen of manier van voordragt; duidelykheid van taal heeft altoos den voorrang, dewyl deeze naar aller vatbaarheid best geſchikt is; ſchoon de ſtyl niet gantſch en gaar verwaarloosd is, mag dezelve, ten aanzien van kleinigheden en taalkundige naauwkeurigheden, welke tot het wel uitdrukken der meening en de duidelykheid niets doen, eer onnaauwkeurig dan zuiver heeten. In deeze ſoort van eenvoudigheid ſteeken de Leevensbeſchryvers onzes Heeren byzonder uit; en voorzaker is dit voluit het tegenovergeſtelde der zwellende en duistere voortbrengzelen van menſchen, door Geestdrywery aangeblaazen en in verwarring gebragt.

Maar de loop der gedagten en uitdrukkingen is niet alleen klaar en verſtaanbaar, maar tevens in de hoogſte maate bedaard en gemaatigd. Zo verre zyn die Schryvers van beuzelingen tot zaaken van aanbelang te vergrooten, en bot te vieren aan de vlugt van Geestdryverye, dat de treffendſte betooningen van Wysheid, de aandoenlykſte werken van Goeddaadigheid, geſchikt om de grootſte bewondering en dankbaarheid op te wekken, vermeld worden met volkomene bedaardheid, zonder eenige kenmerken van hooggaande bewondering, of uitroepingen van gevoelige deelneeming. —— Ja, nog meer: de verbaazendſte betooningen van een wonderdoend vermogen — het opſchorten van den gewoonen loop der natuure — het geneezen van allerlei ziekten en kwaalen met een enkel woord ſpreekens — het ſtillen van den Wind en de Zee met een gezagvoerend zeggen — het opwekken van eenen Dooden, — gebeurtenisſen van dien aart, welke wy niet kunnen leezen zonder de hoogſtgaande verbaazing, die noodwendig de ſterkſte uitdrukkingen van verwondering en eerbied ſchynen uit te lokken, worden verhaald met dezelfde bedaardheid als de gewoonſte leevensvoorvallen, den leezer met de geringſte omſtandigheden voor oogen geſteld, kort en eenvoudig verhaald, zonder eenigen toeleg om derzelver grootheid en gewigtige gevolgen in top te haalen.

Diezelfde bedaardheid van geest is even zeer zigtbaar en uitſteekende in de driftlooze, ſchoon niet ongevoelige wyze, waarop de Evangelisten het verhaal te boek ſtellen van het deerlyk Lyden huns Godlyken Meesters,

Digitized by Google

en in het berigt, 't welk zy geeven van de hardnekkigheid, de verkeerdheid, de onverzaadelyke wreedheid zyner Vyanden. In hun geheel verhaal ontglipt geen ſmaadend bynaamwoord, geene ſtreng beſtraffende uitdrukking, hunne pen. —— Kan iets ſterker dan dit hun onderſcheiden van Geestdryvers, wier woede en haat ſteeds ter penne uitſtroomt, als zy eenige tegenkanting, van welk eenen aart ook, ontmoeten, en nog meer, wanneer zulk eene tegenkanting de ſtrengſte perſoonlyke beledigingen aandoet, met veragting en vervolging de heiligſte voorwerpen van Godsdienſtige eerbiedenisſe aantast? Zulk eene bedaard- en gemaatigdheid, als wy by de Leevensbeſchryvers van onzen Heiland aantreffen, wordt zelden, zo ooit, verkreegen door wysgeerige koelbeid, en is, voorzeker, geheel onbeſtaanbaar met Geestdryverye.

VERSLAG VAN EEN WERK, OVER DE VERSCHILLENDE ZOORTEN VAN VIERVOETIGE DIEREN, WELKERS BEENDEREN ONDER DE OPPERVLAKTE DER AARDE GEVONDEN WORDEN. Door G. CUVIER.

(*Vervolg en Slot van bladz.* 168.)

Na lang onderzoek, en ondersteund door myne voorgangers en vrienden, ben ik geslaagd, drie-en-twintig zoorten te herstellen, alle thans zeer zeker onbekend, en welke alle schynen verdelgd te zyn; dan haare aanweezigheid, in verloopene Eeuwen, wordt door haare overblyfſelen bevestigd.

De eerst ontdekte zoort is die, welkers slagtanden het gegraavene Yvoor opleveren, zo menigvuldig in Siberien. Men was het eens, deeze zoort voor dezelfde te houden, als die van den Indiſchen Elephant; doch ik heb, in een byzonder Vertoog, getoond, dat zy merkelyk van dezelve verſchilt, en het was reeds vóór my bekend, dat zy doorgaans grooter is. Overblyfſelen van dezelve worden door geheel Europa en door geheel Asia, zelfs op de stranden der Yszee, gevonden. Nog in het voorleedene jaar ontdekte men een genoegzaam geheel geraamte by Gotha, op dezelfde plaats, waar in het

Digitized by Google

het begin van deeze Eeuw een dergelyk gevonden was. Een Dal, in de nabuurſchap van Canſtadt in Swaben, heeft agt geraamten van dezelfde zoort geleverd — en vóór twee jaaren wierden aanmerkelyke ſtukken van dezelve by het Dorp Argenteuil, twee uuren van Parys, gevonden; het zoude onmogelyk zyn, hier alle plaatzen op te noemen, waar men zoortgelyke beeft opgedolven.

De tweede deezer zoorten maaken die, waarop de Engelſchen en de Inwoonders der Vereenigde Staaten van America de benoeming van *Mammouth* hebben overgebragt, welke eigenlyk aan de eerſte toekoomt. Zy is zo groot als de eerſte; doch de verbaazende tanden, van punten voorzien, geeven haar een byzonder kenmerk. Deeze beenderen worden in zeer groote hoeveelheid op eene zekere plaats aan de boorden des Ohio's, ten weſten van de Vereenigde Staaten, gevonden: van daar zyn ook genoegzaam alle gekoomen, welke in de Verzamelingen van natuurlyke zeldzaamheden in Europa en America gezien worden; doch men vindt deeze zoort ook in Siberien, in klein Tatarie, en in Italien.

De derde verlooren zoort is de Rhinoceros met den verlengden ſchedel, waarvan ik in eene andere Verhandeling getoond heb, dat hy van de vier of vyf leevende zoorten, of verſcheidenheden, der Rhinocerosſen weezenlyk verſchilt; hy is menigvuldig in Siberien en in Duitſchland (*). Men heeft het dier, in zyn geheel, met huid en vleesch, in de bevroozene gronden, aan den oever der Wilui, in Siberien, eene rivier, die zich in de Lena ſtort, gevonden; ten bewyze, om dit in het voorbygaan aan te merken, dat de omwenteling, die deeze dieren verdelgd heeft, verbaazend ſnel geweest zy.

De vierde verlooren zoort is door my, in een byzonder Vertoog, *Megathertum* genoemd, en gelykt in het groot op de viervoetige dieren, onder den naam van Luiaards bekend. Men heeft een geheel geraamte van dit dier in Paraguay gevonden, hetwelk thans in het Cabinet van den Koning van Spanjen bewaard wordt, en waarvan te Madrid eene zeer goede beſchryving uitgegeeven is. Ook zyn in Noord-America overblyf-

(*) Ook in Engeland en Italien.

Digitized by Google

blyfſelen van hetzelve gevonden; want de *Megalonyx*, door JEFFERSON beſchreeven, ſchynt van hetzelve niet te verſchillen.

De vyfde zoort is de groote Beer, welks beenderen in verbazende menigte uit zommige holen van Duitschland verzameld zyn. CAMPER en ROSENMULLER hebben ze voor zeer verſchillende van de thans leevende Beeren erkend.

Eene andere Beerzoort, die in dezelfde holen onder de voorige vermengd ligt, en welker verſchillendheden CAMPER *de Zoon* en ik 't eerst erkend hebben, maakt myne zesde zoort.

Eene zoort van verſcheurende dieren uit dezelfde holen, een middelgeſlacht tusſchen den Wolf en de Hyaena, is de zevende.

De agtſte zal het dier zyn, dat aan den Eland grenst, en wiens beenderen zo overvloedig in Irland gevonden worden. Zyne hoorns hebben eene tusſchenwydte van 14 voet, van de eene punt tot de andere gerekend. De Engelſchen hebben verſcheidene beſchryvingen van deeze beenderen gegeeven.

De negende zoort zal de groote gegraavene Schildpadden bevatten, die men in verſcheidene Landen vindt, en in meer dan éene zoort ſchynen verdeeld te moeten worden.

De tiende is dat groote dier, het welk gehouden wordt van het Hagedisſengeſlacht te zyn, en zo bekend is onder den naam van Maaſtrichtſchen Crocodil. CAMPER, *Vader* en *Zoon*, hebben zich veele moeite met het onderzoek van hetzelve gegeeven; en FAUJAS gaf onlangs eene volledige beſchryving van hetzelve, en van de groeven, waarin deeze beenderen gevonden worden.

De elfde zoort zal het zeer zonderling kruipend dier maaken, hetwelk by Aichſtedt in ſchilfer (*ſchiſtes*) bekorst gevonden wordt. COLLINI heeft een bykans geheel geraamte beſchreeven, dat thans in het Cabinet te Manheim bewaard wordt. Het was klein, en ſcheen te hebben kunnen vliegen, zo als het hedendaagſche kleine Hagedisje, bekend onder den naam van het Draakje.

De twaalfde is een ander dier, het zy kruipend of tot de Zeedieren (*cetacés*) behoorende, ook door COLLIN: beſchreeven.

Behalven deeze twaalf zoorten, welkers beenderen door anderen ontdekt of beſchreeven zyn, heb ik nog 't eerst

Digitized by Google

eerst de kenmerken van elf andere erkend en byeenverzameld, waarvan de meeste in Frankryk gevonden worden; naamelyk:

1. Het dier, wiens tanden, met kooper doortrokken, de turkoisen van het westen zyn. Men vindt 'er veele te Simore in Languedoc, waar voorheen een turkoisen-groef was. Ook by Trevoux vond men zulk een tand. Dombey heeft tanden uit Peru medegebragt, die van dezelfde zoort schynen te zyn; zommige van dezelve waren op verscheidene plaatzen met gedeegen zilver doortrokken. Deeze zoort verschilde weinig van die van den Ohio.

2. Eene Tapirzoort, wiens beenderen ook in Languedoc, langs de hellingen van het zwart gebergte, gevonden worden; zy heeft dezelfde grootte, als de thans leevende Tapir, die, zo als bekend is, in Zuid-America te huis hoort, en alleen door de gedaante der achterste kiezen daarvan verschilt.

3. Eene andere Tapirzoort, welke ik de reusagtige noeme, wegens haare grootte, gelyk aan die van den Elephant, hoewel zy, in gedaante, van den gewoonen Tapir niet verschilt. Men heeft overblyffelen van denzelven by Comminge en Vienne in Dauphiné gevonden.

4. Een Hippopotamuszoort, die in het klein op den leevenden Hippopotamus gelykt, doch niet grooter is, dan een Varken. Ik heb beenderen van dezelve in een keiselagtigen zandsteen, wiens vaderland my onbekend is, gevonden.

5—10. De Gypsgroeven in den omtrek van Parys hebben my alleen zes gegraavene zoorten gegeeven; van drie derzelve heb ik reeds op eene andere plaats gesproken. Zy zyn alle zes van een nog onbekend geslacht, tusschen den Rhinoceros en Tapir in. Zy verschillen onder elkander, voornaamelyk in het getal der vingers aan de pooten, en in de grootte; deeze wisselt tusschen die van een Paard en die van het Konyn. Ik bezit zo veele beenderen van deeze zoorten, dat ik bykans de ganssche geraamten daarvan zal kunnen herstellen.

11. Eindelyk heb ik nog onlangs by Honfleur de beenders van eene Crocodilzoort ontdekt, die zeer veel gelykenis heeft met den Gavial, of Crocodil van den Ganges, maar echter gemaklyk van denzelven door treffende kenmerken te onderscheiden is.

Digitized by Google

Hier zyn dan drie-en-twintig, thans onbekende, Dierzoorten, die ik zelf bezit. Doch hierby bepaalen zich nog niet alle, welke in den ſchoot der aarde bedolven liggen; en de volgende opgaaven, die ik met de voorgaanden niet heb willen gelyk ſtellen, omdat haar dezelfde graad van zekerheid ontbreekt, zyn ondertuſſchen genoegzaam, om te doen hoopen, dat wy deezen naamrol van Zoologiſche Oudheden eerlang zullen kunnen vermeerderen.

Ik breng deeze, nog onzekere, opgaaven in drie claſſen. Vooreerst zyn my verſcheidene gegraavene ſtukken bekend, die veele overeenkomst met zoortgelyke van leevende dieren hadden, doch misſchien behoord hebben tot zoorten, die weder in andere opzichten verſchilden; zo als:

1. De beenderen van viervoetige dieren uit het Tygergeſlacht, gemengd onder die Beerbeenderen, waarvan ik boven geſproken heb; de ſtukken, die ik hiervan gezien heb, verſchilden genoegzaam niet met gelykzoortige Tyger- of Leeuwenbeenderen.

2. De kop van eene Hyaena, beſchreeven door COLLINI, en door hem voor een Zeehondskop gehouden. Naar de teekening en beſchryving te oordeelen, verſchilt hy weinig van den kop der gewoone Hyaena.

3. De beenderen uit de rotzen van Dalmatien. Ik heb tanden van daar gezien, volkoomen gelyk aan die van het Damhert; doch misſchien verſchilden de hoornen.

Vervolgens heb ik andere ſtukken gezien, te veel beſchadigd, om derzelver overeenkomst, of verſchil, met hunne gelykzoortige duidelyk te bepaalen; zo als:

1. De beenderen der groote herkaauwende dieren uit den omtrek van Verona.

2. De gelykzoortige uit de rots van Gibraltar.

3. De beenderen der knaagende dieren (*glires*) uit dezelfde rots.

4. De beenderen van Zeedieren (*cetacés*) van het geſlacht der Dolphynen of Cachalotten, die DEBORDA D'AUBEAU by Dax ontdekte, en voor Crocodillen hield.

5. De beenderen van herkaauwende dieren van verſchillende groottе, eenige niet ongelyk aan Schaapsbeenderen, gevonden op den Berg Abuzard by Orleans.

6. De beenderen uit den omtrek van Aix, van Cette,

Digitized by Google

te, enz. Ik heb wel ſtukken van dezelve gezien, doch zo beſchadigd, dat ik zelfs niet eens de clasſe, waartoe zy behooren, kan opgeeven.

7. Ik heb nog van veele andere plaatzen hooren ſpreeken, of beſchryvingen van dezelve geleezen, waar beenders zouden gevonden worden; doch waarvan ik geene gezien heb. Zodanige zyn de verſchillende holen van het Carpathiſche Gebergte, van den Harz, van de Dalmatiſche Eilanden, het Eiland Cerigo, de nabuurſchap van Concud in Aragonie, van Cadix, enz.

Eindelyk rangſchikke ik onder de derde clasſe der onbekende beenderen de zulke, die aan de thans leevende zoorten volmaakt gelyk zyn. Deeze worden in turfgraveryen gevonden, en kunnen door verſchillende oorzaaken verzonken zyn, zonder dat men ze onder de waare gegraavene beenderen kan rekenen. Van dien aart zyn in het byzonder de beenderen van Koeien, Buffels, Aurochſen, en Arnis, zo menigvuldig in de moerasſen en veengronden van Europa en Aſia.

Geheel Siberien, Duitschland, Holland, Schotland, en het Dal van de Somme, in Frankryk, hebben een groot aantal van dezelve gegeeven.

Dit zyn dan nog eenige onbepaalde zoorten, waarvan echter waarſchynlyk een gedeelte tot de drie-en-twintig reeds bekende zal moeten gebragt worden.

Deeze aanmerkelyke hoeveelheid is enkel in twee jaaren verzameld, of bepaald, en wel door een man, die geen ander middel gebezigd heeft, dan zynen yver en de gunst van eenige liefhebbers van wetenſchappen.

Men oordeele hieruit, wat de oplettendheid der Natuur-onderzoekers, opgewakkerd door deeze eerſte waarneemingen, nog zal kunnen doen, en vooral de tyd, die noodzaakelyke grondſtof ter volmaaking onzer kennis. Indien in zulk eenen korten tyd zo veele verloorene zoorten weder herſteld zyn, hoe veele moet men niet veronderſtellen, nog in de ingewanden der aarde verborgen te liggen! Hoe veel verheevener worden niet onze reeds verkreegene denkbeelden over de omwentelingen des aardbols, door deeze te vooren onbekende omſtandigheden! Dieren, voorheen bewooners van de oppervlakte der aarde, thans onder geheele bergen bedolven! Zeeën, die tuſchen haar tegenwoordig verblyf en den alouden bodem ſpooren van haaren allengs veranderden

den overgang agterlaaten! Eene vroegere Aarde, eene vroegere ſchepping, die de heerſchappye des menſchen niet kenden, en waarvan ons niets overig is, dan half ontbondene beenders! Hoe zyn deeze aloude weezens verdelgd? Hoe zyn de hun opgevolgde gevormd? Is het voor de Bovennatuurkunde niet nog bezwaarlyker, deeze daadzaaken te verklaaren, dan voor de Natuurkunde? en is deeze nieuwe ſchepping van werktuiglyke weezens niet misſchien nog onbegrypelyker, dan alle andere byzonderheden van het verſchynſel?

Het koomt my ten minſten voor, dat het geene wy reeds ontdekt hebben, belangryk genoeg is, om ons tot nieuwe navorſchingen aan te ſpooren; en ik hoope, dat de vrienden der wetenſchappen wel zullen voortgaan, my hierin van dienst te willen zyn. Ik vraage niets, dan het geene door hunne vriendſchap alleen kan verkreegen worden: Ik bedoele korte beſchryvingen van gegraavere beenderen, die in hun bezit, of onder hun bereik zyn. Indien zy teekeningen van zodanige beenderen voor my willen doen vervaardigen, zo verbinde ik my, de kosten van dezelve te vergoeden. Van myne zyde zal ik alles in het werk ſtellen, om hun alle dienſten, die in myn vermogen zyn, te bewyzen, door hun alle voorwerpen, die onder myn bereik zyn, te doen kennen, en die hunne byzondere ſtudien of naſpoorингen zouden kunnen bevorderen. Zulk eene wederzydſche ruiling van kundigheden is misſchien de edelſte en belangrykſte handel, die door menſchen kan gedreeven worden. Ik zal zorgen, dat de naamen van allen, welke tot volmaaking van myn Werk zullen hebben medegewerkt, in hetzelve aan de nakomelingſchap worden bekend gemaakt; en ik zal geen gebruik van de aan my medegedeelde ontdekkingen maaken, dan om de waare ontdekkers derzelve den roem daarvan te doen genieten.

De beroemdſte buitenlandſche Natuur-onderzoekers, BLUMENBACH, CAMPER, FORTIS, FABRONI, BRUGMANS, AUTENRIETH, JÄGER, WIEDENMAN; myne Ampt-genooten LACEPÈDE, FAUJAS, DAUBENTON, HERMANN, GILLET, LELIÈVRE, BOSC, BRONGNIARD, DOLOMIEU, FISCHER; de bezitters der ſchoonſte Verzamelingen, DRÉE, BESSON, SAINT-GENIS; de bewaarers van verſcheidene openbaare Cabinetten, in Frankryk en buitens-

Digitized by Google

tenslands, hebben my met hunnen raad en daadzaaken, die hun bekend waren, bygeſtaan, en alle voorwerpen, waarover zy konden beſchikken, medegedeeld.

Zulke voorbeelden behooren anderen ter navolging aan te moedigen, en ik twyfele geenzins, of zy zullen waardige navolgers vinden.

In dit vertrouwen heb ik de Claſſe van het Inſtituut, waaronder ik de eer heb geplaatst te zyn, verzogt, my eenigermaate aan alle Geleerden, die myne onderneeming zouden kunnen begunſtigen, aan te beveelen, door het laaten drukken van deeze aankondiging op haar bevel. De gunst, my door het toeſtaan van dit verzoek bewezen, is de zekerſte waarborg van het onthaal, dat ik by de Geleerden van Europa zal ontmoeten. Bovendien geloove ik een zoort van recht op dit onthaal te hebben, door den zeer gevorderden ſtaat, waarin myn Werk zich bevindt. Ik bezit meer dan driehonderd Teekeningen; vyftig Plaaten zyn reeds geſneeden; verſcheidene andere onder handen; en de uitgaaf van myn Boek wagt alleen nog na de inlichtingen, die my door dit geſchrift zullen kunnen te beurt vallen.

Geſchreeven in den Planten-tuin te Parys, den 20 Frimaire, Jaar 9. (1 Dec. 1800.)

G. CUVIER.

VERSLAG VAN DEN ARTOCARPUS INCISUS, OF OTAHEITISCHE BROOD-VRUGT.

(Ontleend uit de *Transactions of the Society, inſtituted at London, for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce.*)

De Heer ALEXANDER ANDERSON heeft een Stuk medegedeeld aan opgemelde Societeit, betreklyk het aankweeken van verſcheide nuttige Planten in den Kruid-tuin op het Eiland *St. Vincent*, omtrent dertig jaaren geleden door den Generaal MELVILLE aangelegd. Het verſlag, 't welk hy geeft van den *Artocarpus incisus*, of *Otaheitiſche Brood-vrugt*, is van deezen opmerkenswaardigen inhoud.

In

In de Maand Juny des Jaars 1793 werden vyftig der oorſpronglyke Planten van den *Artocarpus inciſus* in den Kruid-tuin op het Eiland *St. Vincent* bewaard, om 'er vervolgens verſcheide Eilanden van te voorzien. Weinige van deeze Planten waren twee voeten hoog, en kon de ſtam een half duim over 't kruis gemeeten haalen. —— In October 1794 begonnen eenigen vrugt te draagen; in Maart daar op volgende gaven zy allen vrugt; tegenwoordig (1797—1798) zyn de meeste deezer Boomen dertig voeten hoog; de ſtam, twee voeten boven den grond gemeeten, haalt van drie tot drie en een halven voet in den omtrek.

De vrugt komt agtereenvolgende het grootſte gedeelte van het jaar te voorſchyn; doch van November tot Maart minder dan op eenigen anderen tyd. Maar, dewyl 'er zes verſcheidenheden zyn van Boom en Vrugt in deezen tuin, vindt men eenige ſoorten met vrugten beladen, terwyl men op andere naauwlyks eenige aantreft; doch de eene of de andere heeft altoos vrugt. Het getal der Vrugten, welke één Boom voortbrengt, is zeer groot, dikwyls vyf of zes byeen, zo dat de laagſte takken tot den grond nederbuigen.

Naar de verſcheidenheden deezer Boomen, heeft de vrugt onderſcheide gedaante en grootte; zy weegen van vier tot tien ponden. Eenige zyn glad van ſchil, andere met oneffenheden bezet. Vóór de volkomene rypheid afgeplukt, is het ſap van kleur en dikte als melk, en in ſmaak daaraan niet ongelyk. Het vloeit 'er meer dan tien minuuten lang beſtendig uit voort, en verdikt tot eene lymerige zelfſtandigheid.

De vrugt is in de grootſte volkomenheid, omtrent eene week vóór dat dezelve geheel ryp is. Die tyd is zeer wel te ontdekken, dewyl de ſchil eene bruine kleur aanneemt, en het ſap begint uit te zypelen. De vrugt, ryp zynde, is zagt en geel, in reuk en ſmaak niet ongelyk aan een rype Meloen. Varkens, honden en vogels, zyn 'er alsdan zeer groetig na. Half volgroeid en gekookt leevert het eene goede ſpyze op voor Zwynen en Gevogelte. De beste wyze om 'er Brood van te vervaardigen, is, de Vrugt geheel in een oven te bakken, even als het brood gebakken wordt. Dit wel gedaan, en alle vooroordeelen ter zyde gelegd zynde, is het, wanneer men 'er eenigzins aan gewoon is, gelyk aan, zo niet beter dan eenig ſoort van Brood; het is zeer ligt te verteeren.

Digitized by Google

ren. Gekookt, gelyk Yams, is het eene zeer goede ſpyze, en heeft by veelen, dus bereid, den voorrang boven het gebakkene. De Negers eeten de vrugt in dier voege, of ſnyden dezelve half door, en bakken ze in de aſche. Men kan de Brood-vrugt in ſneeden roosten. Tot het maaken van Pudding is dezelve zeer goed. Naa gekookt of gebakken te zyn, kan men 'er een deeg van maaken, het als tweebak behandelen, en lang bewaaren.

Van het eerst ten voorſchyn komen der Vrugt (wanneer dezelve de grootte van een ey heeft) duurt het drie maanden, eer dezelve volgroeid en bekwaam is om gebruikt te worden. Geen Zaaden draagende, wordt de Boom voortgeplant door ſpruiten uit den Wortel, ten tyde dat hy vrugt begint te geeven. Een talryk kroost komt uit den wortel voort, op zeer verſchillende afſtanden van den Moederſtam. Twee jaaren geleden heeft men 'er verſcheide honderden na onderſcheide Eilanden gevoerd.

Behalven het nut deezes Booms, is dezelve een der ſchoonſte, en zou men denzelven om de fraaiheid overal begeeren. Het hout is hard, en het gewas tegen den wind beſtand.

Capitein BLIGH bragt, behalven den *Otaheitiſchen* Brood-boom, van *Timor* eenige Planten van de Oost-Indiſche Brood-vrugt. Twee derzelven liet hy in den tuin op *St. Vincent*. Schoon de vrugt eetbaar is; haalt dezelve niet by de andere, en kan de plaats daarvan niet bekleeden. De vrugt is wanſtaltig, zagt van zelfſtandigheid, heeft geen Zaaden; en zet die Boom zich gelyk de andere voort.

De Zaaddraagende Broodvrugt-boom is van den anderen in het uitwendig voorkomen bezwaarlyk te onderſcheiden. De vrugt verſchilt nogthans zeer veel, als behelzende geene eetbaare zelfſtandigheid, maar Zaaden van veertig tot tachtig, ja tot honderd in getal, van gedaante als kastanjes. Dan deeze Zaaden, gebraaden of gekookt, worden door veelen voor lekkerder dan de Brood-vrugt zelve gehouden. De Negers zyn 'er zeer op geſteld. —— De vrugt is in grootte bykans gelyk aan de Brood-vrugt, en bezet met prikkels. Naardemaal de Zaaden vaardig uitſpruiten, heeft men met de Uitſpruitzels niet te maaken, gelyk in de Brood-vrugt boven gemeld.

Vóór

Vóór de aankomst van het Schip *the Providence* was van deeze foort eene jonge Plant herwaards gezonden van *Martinico*, voor de waare Brood-vrugt. Dezelve groeit even ſchielyk op, geeft even ſpoedig vrugt, maar groeit op tot een hooger en ſterker boom. Op de *Franſche* Eilanden is dezelve bekend onder den naam van *Castaignier de Malabar*.

LEEVENSBERIGT VAN JEAN FRANÇOIS GALAUP DE LA PÊROUSE.

„ Hebben wy, in ons *Mengelwerk*, voorheen een
„ breed Uittrekzel geevende van de laatſte Reize
„ des grooten Land- en Zee-ontdekkers COOK, op 't zel-
„ ve eene Leevensbeſchryving van hem laaten volgen;
„ wy twyfelen niet, of eene VAN DE LA PÊROUSE zal
„ welſtandig geoordeeld worden by het Uittrekzel van
„ diens Reistocht, in eenige voorgaande Stukjes ge-
„ plaatst, en onlangs beſlooten. Wy voldoen ook gaar-
„ ne aan onze belofte van dit Stuk, toen gedaan."

* * *

JEAN FRANÇOIS GALAUP DE LA PÊROUSE, Vlootvoogd, werd in den Jaare 1741 te *Albi* geboorен. Zeer jong in de Kweekſchool der Zeevaardye geplaatst, vondt hy zyne geestdrift eerst opgewekt door het voorbeeld van die beroemde Zeereizigers, die hun Geboorteland eere aangedaan hadden; en hy beſloot, van dien tyd af, hun voorbeeld te volgen; maar, alleen in ſtaat zynde, op dien moeilyken weg, met kleine ſtappen te vorderen, bereidde hy zich, door vooraf hunne Reisverhaalen te leezen, om hun vervolgens op zyde te ſtteeven. Hy vereenigde welhaast de ondervinding met de opgedaane beſpiegelende kundigheden. Agttien jaaren hadt hy de Zee bevaaren, toen het Bevelhebberſchap over den laatſten Zeetocht hem werd toevertrouwd.

Hy ving zyn Zeemans leeven aan op den negentienden van Slachtmaand des Jaars 1756, en diende vyf jaaren ter Zee, geduurende den toen ontſtooken Oorlog; de eerſte vier jaaren aan boord van *le Celebre*, *la Pomone*, *le Zephyr*, *le Cerf*; en het laatſte op de *For-*

mi-

Digitized by Google

midable, gevoerd door SAINT ANDRÉ DU VERGER. Dit Schip behoorde tot de Vloot, onder het bevel van den Marschalk DE CONSTANS, toen dezelve ontmoet werd door de *Engelsche* Vloot op de hoogte van *Belle Isle*. *Le Magnifique*, *le Heros*, *le Formidable*, de Achterhoede uitmaakende, werden aangevallen en omringd door agt of tien *Engelsche* Schepen. De slag begon, en werd welhaast algemeen; zo heftig ging dezelve toe, dat agt Oorlogschepen, *Engelsche* en *Fransche*, zonken, geduurende het gevegt, of op de *Fransche* kust liepen, waar zy verbrand moesten worden. *Le Formidable*, stouter dan de overige aangevallen, was het éénig Schip, 't welk, naa een heftigen wederstand, genomen werd. LA PÊROUSE gedroeg zich, in dien Zeeslag, volmoedig, en werd zwaar gewond.

Aan zyn Vaderland wedergegeeven, diende hy drie jaaren aan boord van *le Robuste*, waar hy zich, in verscheide gevallen, by uitstek deedt kennen. Zyne toeneemende verdiensten trokken het oog der hoogere Scheepsbevelhebberen. Ingevolge hiervan werd hy, op den eersten van Wynmaand des Jaars 1764, bevorderd tot den rang van *Enseigne de Vaisseau*. Een Man van minder werkzaame geaartheid zou zich van den Vrede bediend hebben, om rust te neemen; maar drift om vordering in den Zeedienst te maaken, liet hem geen rust toe. — Om over LA PÊROUSE's onaflaatende werkzaamheid te oordeelen, is het genoeg, eene korte schets te geeven van zyn Zeeleeven, van dit tydperk af tot 1777. In 't Jaar 1765 diende hy aan boord van het Fluitschip *l'Ardour*; in 1766 aan boord van de Fluit *le Grave*; in 1767 voerde hy als Commandeur de Fluit *l'Ardour*; in 1768 was hy Commandeur op de *Dorothée*; in 1769 in die zelfde waardigheid op *le Bugalet*; in 1771 en 1772 diende hy aan boord van *la Belle Poule*; van 1773 tot 1777 was hy Commandeur op de Fluitschepen *la Seine* en *les Deux Amis*, op de *Malabarsche* kust. Zints den vierden van Grasmaand des Jaars 1777 was hy Lieutenant.

Met den Jaare 1778 brak de Oorlog tusschen *Frankryk* en *Engeland* weder uit. De vyandlykheden begonnen op den zeventienden van Zomermaand, met een gevegt met *la Belle Poule*.

LA PÊROUSE voerde, in 't Jaar 1779, bevel over *l'Amazone*, een der Schepen, tot de Vloot van D'ESTAING

TAING behoorende. Begeerig om de landing des Krygsvolks op het Eiland *Grenada* te dekken, ankerde hy binnen een piſtool-ſchot van eene *Engelſche* battery. — Geduurende den Zeeſlag tusſchen deeze Vloot en die van den Admiraal BYRON, was het zyn post, de bevelen van den Admiraal langs de linie te brengen. Naderhand nam hy, op de kust van *Nieuw Engeland*, het Fregat *the Ariel*, en bragt het zyne toe tot het bemagtigen van *the Experiment*.

Op den vierden van Grasmaand des Jaars 1780 tot Capitein bevorderd zynde, voerde hy bevel op het Fregat *l'Aſtrée*, wanneer hy met de *l'Hermione*, onder bevel van Capitein LA TOUCHE, op den een-en-twintigſten van Hooimaand, een hevig gevegt ſtreedt met zes *Engelſche* Oorlogſchepen, zes mylen van de Noord-kaap van *Isle Royale*. Vyf van deeze Schepen, *the Allegiance* van vier-en-twintig ſtukken, *the Vernon* van dezelfde ſterkte, *the Charlestown* van agt-en-twintig, *the Jack* van veertien, en *the Vulture* van twintig ſtukken, vormden eene linie om de *Franſche* Schepen te ontvangen; het zesde, *the Thompſon* van agttien ſtukken, bleef buiten ſchot liggen. Zy zeilden beneden de *Engelſche* linie heenen, om den hertocht af te ſnyden. *The Thompſon* bleef al den tyd boven wind. De beide Fregatten richtten hunne beweegingen op zodanig eene wyze in, dat zy de kleine *Engelſche* Vloot in wanorde bragten: naa verloop van een half uur werden *the Charlestown* en *the Jack* gedwongen zich over te geeven; en de drie andere Schepen zouden het zelfde lot ondergaan hebben, indien de nagt dezelve niet gedekt hadt tegen de vervolging der Fregatten.

Het *Franſche* Ryksbeſtuur vormde, in het volgend jaar, het ontwerp, om de Vastigheden der *Engelſchen* in *Hudſons Baai* in te neemen en te verwoesten. LA PÉROUSE ſcheen hetzelve een geſchikt Officier, om deezen moeilyken tocht te doen, in eene gevaarlyke Zee. Hy kreeg last om van Kaap *François* te zeilen op den laatſten dag van Bloeimaand des Jaars 1782. Hy voerde het Schip *l'Sceptre* van vier-en-zestig ſtukken, en werd gevolgd door de twee Fregatten *l'Aſtrée* en *l'Engageante*, ieder van zes-en-dertig ſtukken, gevoerd door de Capiteins LANGLE EN LA JAILLE. De Landtroepen op deeze Schepen beſtonden uit 250 man Voetvolk, 40 Artilleristen, 4 Veldſtukjes, 2 Mortieren en 300 Bomben.

Op

Digitized by Google

Op den zeventienden van Hooimaand bereikte hy het Eiland *Reſolution*; dan hy was naauwlyks vyf-en-twintig myien in *Hudſons Baai* opgezeild, of hy vondt zyne Schepen in 't ys bezet; 't welk aan dezelve geen geringe ſchade toebragt.

Na onophoudelyk met tegenheden van allerlei aart geworſteld te hebben, bereikte hy, den dertigſten van Hooimaand, Kaap *Walſingham*, gelegen in het westlykst deel van de Straat. Om ſpoedig het Fort *Prince of Wales*, 't geen hy zich hadt voorgeſteld eerst aan te tasten, te bereiken, moest hy geen oogenblik verzuimen; de ſtrengheid des ſaiſoens ſtondt de Schepen te noodzaaken, deeze Zee met het begin van Herfstmaand te verlaaten. Dan zy waren *Hudſons Baai* niet ingezeild, of zy ontmoetten een dikken mist; en op den derden van Oogstmaand, het weêr eerst opklaarende, vondt hy zich omringd van ys, zo verre hy kon zien; 't welk hem noodzaakte te ankeren. Niettemin kwam hy deeze hinderpaalen te boven; en op den agtſten van Oogstmaand, in 't vallen van den avond, de vlag van *Prins Wales Fort* ontdekt hebbende, zeilden de *Franſche* Schepen, ſteeds de diepte peilende, tot op anderhalf myl afſtands op, en wierpen het anker, op agttien vademen water, in een' moddergrond.

Een Officier, uitgezonden om de naderingen van het Fort te onderzoeken, bragt berigt, dat de Schepen konden opzeilen tot eenen afſtand, die het Fort aan het geſchut blootſtelde. LA PÊROUSE, niet twyfelende of *l'Sceptre* alleen zou den Vyand gemaklyk kunnen te onderbrengen, indien 'er wederſtand gebooden werd, maakte zich gereed om 's nagts de landing te doen. Schoon gety en duisternis tegen zich hebbende, naderden de boots, zonder wederſtand te ontmoeten, op drie vierde myls afſtand van het Fort. LA PÊROUSE, geene ſchikking tot verdeediging ontwaarende, ſchoon het Fort hem toeſcheen tot een ſterken wederſtand gefchikt te zyn, eischte 't zelve op: de Poorten werden geopend; de Gouverneur en de Bezetting gaven zich over.

LA PÊROUSE, dit gedeelte van zynen last volvoerd hebbende, zeilde, op den elfden van Oogstmaand, na het Fort *York*. In 't eerst ontmoette hy nog grooter zwaarigheden, dan hy op deezen tocht ondervonden hadt; hy liep, op zes en zeven vademen waters, langs eene kust, met rotzen bezaaid. Naa de grootſte gevaaren geloopen

te hebben, ontdekten *l'Sceptre* en de twee Fregatten den ingang van *Nelsons Rivier*, en wierpen het anker, op den twintigsten van Oogstmaand, omtrent vyf mylen van het land.

Van *Prins Wales Fort* hadt LA PÊROUSE drie overdekte Boots medegenomen; hy vaardigde deeze af, met de Jol van *l'Sceptre*, om kundschap op te doen van *Hayes Rivier*, naby welke het Fort *York* gelegen is. — Op den een-en-twintigsten van Oogstmaand ging het Krygsvolk in de Boots; en LA PÊROUSE, van den Vyand ter Zee niets te vreezen hebbende, oordeelde over de ontscheeping zelve het bevel te moeten voeren.

Hayes Eiland, waarop het Fort *York* gelegen is, ligt aan den mond van eene groote Rivier, welke hetzelve verdeelt in twee takken; die voor het Fort heenloopt heet *Hayes Rivier*, en de andere *Nelsons Rivier*. De *Fransche* Bevelhebber wist, dat alle verdedigingsmiddelen aan de eerstgemelde opgerigt waren; daarenboven lag 'er een der Schepen van *Hudsons Baai*, vyf-en-twintig negenponders voerende, aan den mond ten anker. Hy besloot te ontscheepen aan *Nelsons Rivier*, schoon zyne manschap aan die zyde omtrent vier mylen moest te voet gaan; dan hy verkreeg hierdoor het voordeel, van de Batteryen, op *Hayes Rivier* aangelegd, nutloos te maaken.

's Avonds, den een-en-twintigsten, kwamen zy aan den mond van *Nelsons Rivier*, met tweehonderd-en-vyftig man, met de Mortiêren en het Geschut, en lyftocht voor agt dagen, ten einde niet genoodzaakt te weezen om toevlugt tot de Schepen te neemen, waarmede het bezwaarlyk was gemeenschap te houden. LA PÊROUSE gaf bevel, dat de boots ten anker zouden gaan, op drie vademen waters, aan den ingang der Riviere, en hy voer vooruit met zyne boot, met DE LANGLE, den tweeden in den tocht, RÔSTAING, den Bevelhebber des Krygsvolks, en MONNERON, Capitein der Ingenieurs, om de Rivier te peilen, en de oevers te bezigtigen, ter plaatze waar men vreesde dat de Vyand eenige verdedigingswerken mogt aangelegd hebben. — Zy ontdekten, dat de oever niet gemaklyk was aan te doen; de kleinste booten konden slegts op tweehonderd roeden afstands naderen; en de tusschen beiden liggende grond was weeke modder. Raadzaam keurde LA PÊROUSE, den dag af te wagten, en ten anker te blyven liggen; maar de Ebbe veel schielyker gaande, dan zy verwagt hadden, bevonden zy, 's morgens ten drie uuren, dat de boots aan den grond zaten.

Eer

Eer verbitterd dan, misnoegdigd door dit toeval, ontscheepten de Krygslieden, en, naa een half uur, ter halverbeen, door den modder voortgetrokken te zyn, kwamen zy in een veld, waar zy zich in orde van bataille schaarden. Van daar toogen zy na een bosch, waar zy een droog pad meenden te zullen vinden, 't welk hun na het Fort zou leiden. Geen zodanig troffen zy aan, en zy besteedden den geheelen dag in het zoeken van 't geen niet bestondt.

LA PÉROUSE beval MONNERON, een pad door 't midden van het bosch op te speuren. Dit moeilyk werk strekte alleen om kenbaar te maaken, dat men twee mylen over een moerasligen grond hadt af te leggen; een grond, zo diep, dat de Soldaaten menigwerf tot de knieën 'er in zouden zinken. — 'Er stak een sterke wind op, in den nagt; deeze noodzaakte den bezorgden PÉROUSE, om weder by de Schepen te komen. Hy bereikte, met allen spoed, de zeekust; dan, den storm aanhoudende, kon hy niet aan boord komen. Den volgenden morgen bediende hy zich van een stille vlaag, en vondt middel om scheep te komen, een uur vóór het opsteeken van een tweeden storm. Een Officier, die ten zelfden tyde als hy van wal stak, leedt schipbreuk, maar hadt, benevens zyn volk, het geluk, om het strand te bereiken; het leedt nogthans drie dagen, eer hy aan boord kon komen, van alles ontbloot, en bykans dood van honger. In deezen tweeden storm verlooren de *Engageante* en de *Astrée* twee ankers.

Ondanks deeze tegenspoeden, kwamen de Troepen op den vier-en-twintigsten voor het Fort, naa een zeer vermoeienden marsch. Het Fort gaf zich, by de eerste opeisching, over. LA PÉROUSE deedt het slegten, en beval zyn Krygsvolk, onverwyld zich weder in te scheepen. — Dit laatste bevel werd verydeld door een nieuwen opsteekenden storm, die het schip *Engageante* aan een zeer groot gevaar blootstelde; het derde anker brak, ze wel als het stuur onklaar geraakte, en de lange Boot verging. De *Sceptre* verloor mede haar lange Boot, Jol en Anker.

In 't einde kreegen zy goed weêr, en de Troepen kwamen weder aan boord. LA PÉROUSE, de Gouverneurs van *Prins Wales* en *York*, Forten aan boord hebbende, ging onder zeil, om eene kust vol ys, en waar de hevigste stormwinden opsteken, te verlaaten; eene

kust, waar zyne Krygsbedryven, schoon door geen wederstand der *Engelschen* verhinderd, nogthans vergezeld geweest waren met zo veele vermoeijenissen, zwaarigheden en gevaaren.

Schoon LA PÊROUSE, als een Krygsman, zich verpligt vondt, om, overeenkomstig met de strenge bevelen, hem gegeeven, de Vastigheden en Bezittingen der Vyanden te vernielen, vergat hy, ten zelfden tyde, niet, te werk te stellen, 't geen hy aan ongelukkigen verschuldigd was. Kundschap gekreegen hebbende, dat de *Engelschen*, by zyne aannadering, de vlugt in de bosschen genomen hadden, en dat zyn vertrek, van wegen het vernietigen der Vastigheden, hun zou blootstellen om door honger om te komen, of verdeedigloos te vallen in de handen der Wilden, hadt hy de menschlykheid om hun Leeftocht en Wapenen te laaten. — Kan 'er, ten opzigte van dit bedryf, een streelender lof hem gegeeven worden, dan de volgende opregte verklaaring van een *Engelsch* Zeeman, in diens Verhaal van eene Reis na *Botany Baai*? „ Wy behooren met dankbaarheid ons „ te herinneren, bovenal in *Engeland*, deezen mensch„ lievenden en edelmoedigen Man, van wegen zyn ge„ drag, met opzigt van onze Vastigheid aan *Hudsons* „ *Baai*, in den laatsten Oorlog."

By den Vrede met *Engeland*, in den Jaare 1783, eindigde deeze Krygstocht. De onvermoeide LA PÊROUSE genoot geen lange rust. Een dienst van meer aangelegenheids wagtte hem, en helaas! dien te betoonen, was zyn laatste werk. Hy werd benoemd om het bevel te voeren over een Tocht, in den Jaare 1785 ontworpen, en tot welken de toebereidzels te *Brest* gemaakt werden.

Behalven de verdienſten van LA PÊROUSE als Zeeman en Krygsheld, verdient hy even zeer gekend te worden ten opzigte zyner persoonlyke hoedanigheden. Want hy was niet min berekend om zich een vriend te maaken van menschen in alle landen, of zich door hun te doen achten, dan om de hinderpaalen, welke menschlyke wysheid kan te boven komen, te ontworstelen. — In zichzelven de leevendigheid, eigen aan de bewoonderen van warme lugtstreeken, vereenigende met eene aangenaame geestigheid en eenpaarigheid van aart, strekte zyne beminnenswaardige vrolykheid om hem meer gezogt in ge-

gezelſchap te maaken; aan den anderen kant langen tyd in de ſchool der ervaarenisſe onderweezen, voegde hy by eene groote maate van voorzigtigheid eene vastheid van character, welke ten kenteken diende van een ſterken geest, en die, aangekweekt door de moeilykheden, welke het Zeemans leeven vergezellen, hem even zeer geſchikt maakte om de grootſte onderneemingen te beſtaan en gelukkig uit te voeren.

Door de zamenvoeging van deeze onderſcheidene hoedanigheden, zal de Leezer van zynen Reistocht, welks hoofdinhoud wy hebben opgegeeven, zich niet verwonderen over zyn geduld in omſtandigheden, welke veel arbeids vorderden, over de vaste beſluiten, welke zyn vooruitzigt hem deedt neemen, over de voorzigtigheid, welke hy ten aanziene van zyn Scheepsvolk gebruikte, de minzaamheid en gemaatigdheid, waarmede hy 't zelve altoos bejegende; — ook zal het niemand bevreemden, dat hy zo veel vertrouwen ſtelde op zyne Officieren; dat hy een vaderlyke zorg droeg over zyne ſcheepsgenooten: niets, wat kon ſtrekken om hun lot te verzagten of hun geluk te vermeerderen, ontglipte aan zyne waakzaame zorgvuldigheid. Een Tocht, ter bevordering der Land- en Zeevaardkunde ondernomen, niet in een Koophandelreis willende hervormen, ſtondt hy alle handelvoordeelen aan het Scheepsvolk af, voor zichzelven overhoudende het voldoening ſchenkend denkbeeld, van nuttig geweest te zyn voor zyn Vaderland en de Weetenſchappen. Volkomen overeenkomſtig met zyne ontwerpen, ten aanziene van de gezondheid zyns Scheepsvolks, heeft geen Zeeman ooit eene zo lange reis gedaan, gepaard met eene ſteeds opeenvolgende verandering van lugtſtreeken, met Scheepslieden zo gezond; daar hy, by de komst in *Nieuw Holland*, na het afleggen van meer dan zestienduizend mylen, hun zo welvaarende vondt, als toen zy uit *Brest* in zee ſtaken.

La pêrouse zou, volgens zyn laatſte ſchryven uit *Botany Baai*, in den Jaare 1788, na *Isle de France* wederkeeren. De Staatsbeweegenisſen, in de twee volgende jaaren in *Frankryk* ontſtaan, beletteden niet, dat men om deezen Reiziger dagt. Twee Schepen werden uitgezonden om hem op te ſpeuren.

(Het Vervolg en Slot hiernaa.)

Digitized by Google

OVER HET ENGAGEEREN TER ZEE.

De Uitvinding van het Buskruid, en het daarop gevolgd gebruik-maaken van het Kanon, veroorzaakte groote veranderingen in de *Taktiek* te Lande niet alleen, maar was ook oorzaak, dat, zo dra men van het Kanon aan boord der Schepen, langs derzelver lange zyde te leggen, gebruik maakte, eene geheel nieuwe weetenschap voor het voeren van den Oorlog ter Zee uitgedacht moest worden.

Zo lang men zich in den Oorlog ter Zee van Galeyën en andere Roeivaartuigen bediende, maakte het plaatzen van het Kanon in het voorste gedeelte der Galeyën geene verandering in de oude *Zee-Taktiek*, dewyl men door de Riemen het Vaartuig eenen rechtlynigen voortgang naar den Vyand bleef geeven. Dus bragt het Kanon geene verandering in de oude *Zee-Taktiek* der Grieken en Romeinen te wege.

Geheel anders was het gelegen, zo dra men het geschut op groote Lichaamen plaatste, die door de kracht van Zeilen en den Wind in beweeging moesten gebragt worden. De beweegingen der Roeivaartuigen wierden door de inwendige krachten der Riemen, naar goedvinden van den *Chef*, volgens alle Liniën gedirigeerd; daar, integendeel, de beweegende Krachten der Schepen naar Mechanische Gronden voortgebragt moesten worden, en het Geschut eene *Perpendiculaire directie* met den koers van het Vaartuig in alle Liniën van directie bleef houden. Dus volgde hieruit, dat de oude *Zee-Taktiek* geheel vernietigd, en 'er eene geheel nieuwe op andere Gronden uitgedacht moest worden. Het is dan hiermede ook gegaan als met alle nieuwe Kundigheden en Weetenschappen, welke eerst door langduurigheid van tyd en ondervinding tot eene zekere volmaaktheid kunnen gebragt worden.

De groote Zee-gevechten, die tusschen de twee toenmaals groote Zee-Mogendheden, *Holland* en *Engeland*, in de eerste tyden zyn gehouden, waren in enge en door Kusten en Banken zeer bepaalde Zeeën, waarin geene genoegzaame ruimte was, om met eene menigte byéénverzamelde Schepen te kunnen manoeuvreeren. — Men vogt dus, in drie groote Oorlogen, die deeze beide Na-

tiën

Digitized by Google

tiën tegen elkander voerden, met veele Perſoneele dapperheid, zonder geſchikte *manoeuvres*; en de eerſte, zo verre my bewust is, die eene reguliere ſchikking met zyne Vloot, in het dekken van een groot Convooy, heeft gemaakt, was de oude braave TROMP en de groote DE RUITER, die in *Diviſiën* ageerden: en naderhand is door den Hertog VAN YORK de rechte *Linie* van *Bataille* in het werk geſteld, die vervolgens door de Franſchen tot eene meerdere regulierheid gebragt is. Deeze Natie is het ook, die allereerst aan de *Marine* van Europa een Werk, over de *Zee-Taktiek* handelende, gegeeven heeft. De Hollandſche *Marine* bragt het tweede originneele Werk in haare Taal voor den dag, na dat alvoorens het Franſche Werk, over de *Zee-Taktiek*, van MOROGUES, door twee Hollandſche Officieren, den Grave VAN BYLAND en KINSBERGEN, met byvoeging van verſcheidene veranderingen en manoeuvres, overgezet was.

De Engelſchen waren de derde, die zeer laat een origineel Werk in hunne Taal, over de *Zee-Taktiek*, te voorſchyn hebben gebragt.

Ook is het uit de twee eerstgenoemde *Marines*, dat het doen van *Seinen* op onbepaalde plaatzen zynen oorſprong heeft. Doch wie van beiden hier over het allereerst gedacht hebbe, valt moeilyk te bepaalen; alzo in Frankryk de Capitein ter Zee, DU PAVILLON, hier over werkte, op denzelfden tyd, dat een Hollandsch Zee-Officier, in Rusſiſchen Dienst zynde (*), daar over in Rusland bezig was, en dus op eenen al te grooten afſtand, om met zekerheid te kunnen bepaalen, wie van beiden allereerst hier op gevallen zy. — Dit is zeker, dat beiden, ſchoon door verſchillende manieren van uitvoering, tot het zelfde doel gekomen zyn, om alle mooglyke *ſeinen* voor Vlooten op onbepaalde plaatzen te doen; waar door dan ook geene geringe verbeteringen in de *Marine* zyn voortgebragt, die zo wel van de Engelſche als andere *Marines* overgenomen zyn. — Niettegenſtaande de Engelſchen in de twee te vooren opgenoemde Vakken de laatſte geweest zyn, hebben zy daarentegen de Eer van de Lengte op Zee gevonden te hebben, benevens de daar toe benoodigde Werktuigen: eene uitvinding, die zeer groote verbeteringen in het Vak der Scheepvaart te weeg gebragt heeft.

Uit

(*) De Ridder VAN KINSBERGEN.

Digitized by Google

Uit het te vooren gezegde zal men genoegzaam kunnen opmaaken, welke de redenen zyn, waarom groote Mannen, die de Geſchiedenis van hun Vaderland beſchreeven hebben, ons zo weinig goede berigten van Zee-gevechten nagelaaten hebben. Ik ſpreek vooral van die tyden, na dat men het Geſchut op Vaartuigen, die door kracht van wind in beweeging moesten gebragt worden, geplaatst heeft. — Men zoude, het zy onder verbetering gezegd, de Historie van den Oorlog ter Zee in vier Vakken kunnen verdeelen, als:

Ten eerſten: In de Zee-gevechten der Grieken en Romeinen, tot de Bataille van *Lepanto*, in 1571.

Ten tweeden: Toen men grooter Zeevaartuigen gebruikte, die door het plaatzen der Zeilen en de kracht van den Wind in beweeging moesten gebragt worden, tot 1740.

Ten derden: Van 1740 tot 1780; als wanneer het eerſte Werk, om in eene andere orde, dan in die van eene rechte Linie, den Vyand aan te tasten, of af te wachten, te voorſchyn gekomen is.

Ten vierden: Van dat tydſtip en vervolgens.

Ik heb, onder verbetering, gezegd, dat men, om een generaalen Oorlog ter Zee wel te beſchryven, den tyd in vier Vakken behoorde te verdeelen, om dat deeze verdeeling uit den aart en de natuur der Vaartuigen en Wapenen, van welke men zich in verſchillende tyden bediend heeft, voortvloeit; zo als uit een kort verhaal van ieder *Periode* duidelyk blyken zal.

EERSTE PERIODE. Uit de Griekſche en Romeinſche Geſchiedenis blykt, dat de Vaartuigen, waar van men zich ten Oorlog bediende, ligte, kleine en weinig diep gaande Roeivaartuigen waren, die dus overal digt onder den Wal konden koomen, zich achter Uithoeken en Eilanden verſchuilden, Poſitiën namen, *Embuscades* en Krygslisten gebruikten, even als de Troepen te Lande deeden; te meer, daar de Wapenen, die beiden gebruikten, dezelfde waren. Daar de Vaartuigen door de kracht van Riemen in beweeging gebragt wierden, en dus in alle opzichten en naar alle *Liniën* van *directie* terſtond door den *Chef* van het Vaartuig gedirigeerd konden worden; zo volgde hier uit: *dat hunne* TAKTIEK *even als die te Lande was*; gelyk uit de verſchillende gevoerde Oorlogen ten klaarſten te zien is. Alhoewel men naderhand wel Zeilen op de Roeivaartuigen

Digitized by Google

gen plaatste; wierden dezelve ten tyde van Gevecht geftreeken, en de *Attacques* bleeven dezelfde: daar de uitvinding van het Buskruid, en het ingevoerde gebruik om Kanonnen in den Voorfteeven van de Vaartuigen te leggen, ook geene de minfte verandering in de oude *Taktiek* voortbragt; zo als uit de Bataille van *Lepanto*, in 1571 voorgevallen, duidelyk blykt.

Tweede periode. Onderfcheidene groote ontdekkingen, als die van America, de Oost-Indiën, de Kompasnaald, enz. veroorzaakten, dat men anders te zamengeftelde en grootere Vaartuigen voor de Zeetochten moest uitdenken, dan die Roeivaartuigen, waarvan men zich tot dien tyd toe bediend had. Dit gefchiedde dan ook, en men plaatfte tevens op dezelve Masten, Stengen en Raas, en maakte de Zeilen aan dezelve vast; waardoor de bewerking van deeze nieuwe Vaartuigen van een geheel anderen aart en natuur wierd, dan die der Roeivaartuigen. Op deeze Schepen, die naar Mechanifche Gronden in beweeging moesten gebragt worden, het Gefchut langs de zyde geplaatst zynde, veranderde zulks ten eenemaal de manier van alle *engagementen* ter Zee, en men moest dus noodzaaklyk de oude *Zee-Taktiek* laaten vaaren, en tot eene nieuwe zyne toevlugt neemen: en daar men by geenen der Gefchiedfchryvers eenig regulier gedetailleerd Plan van Zee-gevechten tot 1740 vindt, zo zoude dit natuurlyk het Tweede Tydvak bepaalen.

Derde periode. Daar een gedetailleerd Plan van het Zeegevecht, gehouden tusfchen de gecombineerde Franfche en Spaanfche Vlooten tegen de Engelfche by Toulon, op den 11 February 1744, zo verre my bekend is, het eerfte in de Historie van dien tyd befchreeven, en in de daarop volgende Oorlogen zulks mede gefchied is, zoude zich het Derde Tydvak tot den Jaare 1770 kunnen bepaalen; wanneer men voor de eerfte maal in het werk gefteld heeft, om van de tot dien tyd nog in gebruik zynde *Linie* van *Bataille* af te gaan: —— of wel tot 1780, als zynde toen het allereerst de andere Manieren, om ter Zee te engageeren, publiek gemaakt, zo als reeds te vooren gemeld is.

Zie daar eene Verdeeling van Tydvakken, die, naar myne gedachten, uit den aart en de natuur der veranderingen in de Manier van Engageeren ter Zee voortfpruit.

Digitized by Google

Wenschlyk zoude het zyn, dat 'er ten nutte van het Algemeen, en tot Inſtructie der Marine, eene Algemeene *Zee-Hiſtorie* te voorſchyn kwame; maar niet minder wenschlyk zoude ook tevens eene goede Algemeene *Zee-Beſchryving* zyn.

VERSLAG, WEGENS DE STRAFWETTEN EN DE GEVANGENHUIZEN IN PENNSYLVANIE.

(Uit de *Travels in North-America, by the Duke* DE LA ROCHEFOUCAULT LIANCOURT.)

(*Vervolg en Slot van bl.* 185.)

By deeze voorzorgen van onaflaatend toevoorzigt en de ruime belooning der Oppaſſeren, welke alle verzoeking tot bedrog van hunnen kant weert, komt het veelvermogend bedwang, het algemeen heerſchend gevoelen. De menschlievendheid en onverzettelyke eerlykheid der Opzienderen is zo openbaar, hun verlangen, om alles ten beste van de Gevangenen te beſchikken, zo ontwyfelbaar, en hunne zorg, dat deezen geen onregt geſchiede, zo aanhoudend, dat den Gevangenen te benadeelen, in aller oog, een verfoeilyker misdryf zou weezen, dan eenig ander.

De plaats, waar de Gevangenen ſlaapen, is op de eerſte verdieping; in elke kamer zyn tien of twaalf bedſteden, voorzien van matraſſen, laakens, en een genoegzaam dekzel: elke Gevangene heeft een bed voor zichzelven. Elk ſlaapvertrek wordt wel gelugt. De Gevangenen gaan uit hunne ſlaapvertrekken met den dageraad, en komen 'er niet weder in voor ſlaaptyd. Zy worden opgeſlooten, zonder eenig licht by zich te hebben. By ſtrenge koude krygen zy eenig vuur; het geheele gebouw overwelfd zynde, is 'er geen gevaar van afbranden; en, indien zy in verzoeking kwamen om vuur in hunne bedſteden te brengen, zy zouden niets anders doen, dan zich aan het gevaar van omkomen blootſtellen; ontkwamen zy zulks, zy zouden de toegebragte ſchade moeten vergoeden.

Elken morgen, eer de Gevangenen hun werk beginnen, moeten zy hun aangezigt en handen waſſchen. In den

Digitized by Google

den zomer baaden zy zich, tweemaalen in elke maand, in een bad, ten dien einde gemaakt op 't midden van de binnenplaats. Tweemaalen in de week worden zy geſchooren: de Baardſcheerder, die mede een Gevangene is, wordt betaald uit de vyftien Pences, van elks arbeid afgetrokken. Het linnen wordt tweemaalen ter week veranderd.

Al de zwaare arbeid wordt op de pleinen buiten het huis verrigt, de ligtere in vertrekken volbragt, op dezelfde hoogte met hunne kamers, doch in een afzonderlyk gedeelte des Gebouws. Zy zyn niet opgeſlooten, terwyl zy werken; maar elk ſtaat onder het toevoorzigt van anderen. Zelden treft men meer dan vyf of zes in elken werkwinkel aan.

De Onder-oppaſers, die 'er vier in elk Gevangenhuis zyn, moeten zich beſtendig op de pleinen, in de kamers, in de gangen, met één woord, overal, waar Gevangenen zyn, laaten vinden.

Den Gevangenen is alle zamenſpraak ontzegd, uitgenomen die, welke het bedryf, 't geen zy verrigten, medebrengt. Bovenal is het verboden, dat de een den ander zyn misdryf verwyt, of zelfs te ſpreeken van de oorzaak hunner gevangenzetting. Die zelfde ſtilzwygendheid is hun aan tafel opgelegd. Hun ontbyt en avondmaaltyd beſtaat uit een meelpudding van Indiaansch koorn, by welke zy triakel nuttigen. Tot het middagmaal krygt ieder een half pond vleesch, een half pond brood, en moeskruiden. Hun drank beſtaat altoos uit water. Nooit ſtaat hun vry, onder welk een voorwendzel ook, ſterken drank, of zelfs dun bier, te gebruiken. Alle dusdanige dranken zyn verboden, en worden ten ſtrengſten onthouden. De prikkeling, door gegist hebbende dranken verwekt, is ſlegts voor een oogenblik, en bedrieglyk; en dewyl dezelve de vogten van den Gevangenen zouden verhitten, zou zulks ſtryden met het ſtelzel van maatigheid, door 't welk men voorheeft eene verandering ten goede in hunne geſteltenisſen te verwekken. De gezondheid en ſterkte, hun noodig, ontſtaat uit het kragtig maar maatig voedzel, hun toegedeeld. Schaterend lachen, zingen en ſchreeuwen, is verboden, niet alleen omdat zulks onvoegelyk en onaangenaam is in eene Gevangenis, maar ook omdat het tot ſtoorenis dient van die bedaardheid, welke men by de Gevangenen bovenal zoekt aan te kweeken.

Wan-

Digitized by Google

Wanneer een Gevangene een regel van de Gevangenis overtreedt, wordt hy, wegens de eerſte overtreeding, vermaand door den Opziender, den Oppaſſer, of ook door den Onder-oppaſſer. Herhaalt hy het misdryf, dan verwyst men hem, voor eenigen tyd, tot de Eenzaame Gevangenis. Dit is eene ſtraffe, die de Oppaſſer hem mag opleggen; doch in elk zodanig een geval moet hy daarvan onverwyld berigt zenden aan den Opziender.

Wanneer een Gevangene ledig of lui is, of niet wil werken, is de Eenzaame Gevangenis zyn lot; deeze ſtraffe is te zwaarder, dewyl hy den verlooren tyd moet inwerken, als hy weder tot den arbeid wordt toegelaaten; de kosten van het huis komen voor zyne rekening, zelfs in dien tyd van opgeſlootenheid.

De vier Onder-oppaſſers zyn den gebeelen nagt op hunnen post; twee bevinden zich in de kamer der Opzienderen; de twee anderen gaan geſtadig in de gangen op en neder. Wanneer zy eenig ongewoon geraas hooren, wekken zy den Oppaſſer, met wien zy gaan na het vertrek, waaruit het geraas komt, om ſtraks de geraasmaakers na de Eenzaame Gevangenis te brengen. Zulke gevallen zyn zeer zeldzaam. Het valt misſchien geen viermaalen in een geheel jaar voor, dat een Gevangene geſtraft wordt; en in de Eenzaame Gevangenis wordt hun geene andere ſtraffe toegevoegd.

De Oppaſſers en de Onder-oppaſſers mogen geene wapens hebben. Zelfs is hun verboden, een kleinen ſtok te draagen, op dat zy, in eene vlaag van toorn, geen Gevangenen zouden ſlaan, en door dit bedryf de bedaardheid, zo zeer gezogt, en waarvan men zich zo veel goeds belooft, ſtooren. Een Onder-oppaſſer, die dronken gevonden wordt, of voor de tweede keer een Gevangenen met ongetergde ſtrengheid behandelt, wordt onverwyld afgezet.

De Opzienders verkeeren nu en dan met de Gevangenen; zy poogen met hun in kennis te geraaken; zy geeven hun raad, dienen hun vertroosting toe, en tragten hun met zichzelven en hun geweeten te bevredigen. Deeze zamenſpraaken zyn niet te veelvuldig, als wanneer zy minder zouden uitwerken.

Het voorkomen der Gevangenen is, over 't algemeen, bedaard en ernſtig: het heeft niets van die onbeſchaamdheid, niets van dien boosaartigen oogſlag, niets

Digitized by Google

niets van die laage slaafschheid, welke wy by de Gevangenen in *Europa* aantreffen. Een Gevangene is hier ingetoogen en niet veragtlyk.

De Vrouwlyke Gevangenen onthouden zich in een vleugel, afgescheiden van het verblyf der Mannen. Zy mogen verkeeren met Vrouwen, die alleen om schulden zitten —— eene toegeeflykheid, welke nooit den Mannen beweezen wordt. Men veronderstelt, dat het voorbeeld der Vrouwen van een beter character zal strekken om dat der slegtere te verbeteren: dit steunt op een goeden grond; maardemaal by de Sexe de zedigheid en eene eerbaare schaamte altoos eenen invloed hebben, welken Mannen, één aan de ondeugd overgegeeven, niet voelen.

Wasschen is het éénige werk, op het plein der Vrouwen verrigt; van 't zelve maaken zy voorts, naar welgevallen, gebruik. Het aantal der gevangene Vrouwen is altoos klein, gaat zelden vyf of zes te boven. De stilzwygendheid wordt deeze min strikt opgelegd. Zy worden ook zo stipt niet bewaakt als de Mannen. Eén derzelve kookt voor alle; zy passen elkander by ziekte op; doch ziek te zyn is onder haar iet zeldzaams.

De nieuwe inrigting heeft eene weezenlyke verandering ten opzigte van de kwaalen en ongemakken te wege gebragt. Voortyds waren 'er van tweehonderd-en-zestig tot driehonderd-en-twintig zieken aan de Galziekte, in een vierendeeljaars; thans, naa het invoeren des nieuwen regelmaats, klimt het getal niet tot veertig op. Deeze gelukkige verandering moet alleen toegeschreeven worden aan de verandering in de huishouding. Voortyds strekte de ongebondenheid, in de Gevangenhuizen heerschende, om onzindelykheid, dronkenschap, oneenigheden, en afzigtige kwaalen te veroorzaaken. Tegenwoordig zyn 'er geen Patienten in de Gevangenhuizen, behalven eenigen aan verkoudheid of ligte ongesteldheden. In de vier laatste jaaren zyn 'er niet meer dan twee Gevangenen gestorven, en deeze beide overleeden aan de Kinderpokken. Indien de ziekte niet besmetlyk is, wordt de zieke in zyn gewoon verblyf opgepast; maar bespeurt men besmetting, dan wordt hem een byzondere plaats aangewezen.

Elken Zondag voormiddag hooren de Gevangenen eene Leerreden, gedaan door eenen Leeraar, wiens yver hem tot dit werk in de Gevangenis dryft: men onderzoekt niet,

Digitized by Google

niet, tot welk eenen aanhang hy behoore. Vryheid van Gewesten is in de Gevangenhuizen onbeperkt, gelyk in geheel *Pennsylvanie*. Dewyl nogthans de Inwoonders van den Staat meest allen tot de *Christenen* behooren, wordt 'er voor de Gevangenen, op Zondag, een Hoofdstuk uit den Bybel voorgeleezen. De Leerredenen loopen, over 't algemeen, meer over de Zedekunde, dan over het Leerstuklyke, en worden ingerigt naar den staat der Toehoorderen. Alle de Gevangenen van beiderlei sexe woonen de Godsdienstoefening by, uitgenomen de opgeslootenen in de Eenzaame Gevangenis. 's Avonds wordt 'er andermaal gepredikt, en men geeft Godsdienstige Boeken aan allen, die dezelve begeeren.

Het Opper-toevoorzigt des bestuurs van de Gevangenis is vertrouwd aan twaalf Opzienders. Zes van deezen worden vervangen door eene nieuwe verkiezing, alle zes maanden; de Opzienders doen zelve de keuze. De verkiezingen zyn zo veelvuldig, ten einde deeze post, die lastig in zich zelven is, niemand te zwaar drukke. Maar een Opziender mag langer tyd aanblyven met zyne eigene bewilliging.

De Opzienders komen alle weeken zamen; en twee hunner, die den tytel hebben van *Visitors*, of *Bezoekers*, moeten ten minsten tweemaalen in agt dagen na de Gevangenisfen gaan. Naauwlyks gaat 'er een dag voorby, of zy verrigten zulks; en zomtyds doen zy, wier post het eigenlyk niet is, die bezoeken. — De Opzienders zyn, voor het grootste gedeelte, *Quakers*; en moet ik niet vergeeten aan te teekenen, dat het Publiek aan de *Quakers* de oprigting, de befcherming en het welflaagen deezer nieuwe Inrigting verfchuldigd is.

Aan iemand hunner, CALEB LOWNER geheeten (*), moet het grootfte gedeelte van de eer deezer groote hervorming worden toegefchreeven. De denkbeelden van BECCARIA en HOWARD fchooten ras wortel in zyn menschlievend hart. Hy was de Man, die zyne Broeders met yver voor het verlichte ftelzel dier groote Mannen vervulde — hy raadde aan, eene verandering in

(*) Wy hebben deezen Man reeds eenigzins leeren kennen, uit de *Byzonderheden wegens de Kwakers in Noord-America*, door den Heer PETIT RADEL, *Arts*. Zie ons *Mengelwerk* voor 't Jaar 1800, bl. 612.

in de Gevangenisſen te maaken: —— hy ſtelde voor, menschlievendheid, met ſtandvastigheid, in ſtede van boeijen en ſlagen, in te voeren —— hy verdroeg geduldig, aangezien te worden voor een Man, die van harsſenſchimmige ontwerpen zwanger ging, zonder zich van zyn oogmerk te laaten verwyderen, volkomen vertrouwende op den goeden uitſlag zyna arbeids. Hy was het, wiens onaflaatende yver tot zyne zaak overhaalde, wat noodig was ter beſcherming; die van de Wetgeevende Magt de Wetten verwierf, welke, ik zal niet zeggen, de Menschlykheid alleen, maar de Regtvaardigheid en eene verlichte Staatkunde vorderden. Met één woord, hy is de Man, die by elke verkiezing toeſtemt, Opziender te weezen, en, in de daad, de voornaamſte Bewerker is van deeze Inrigting, het groote werk van Rede en Menschlievendheid. Dat GOD zynen zegen in ruimen overvloed uitſtorte op het hoofd van deezen Weldoener des Menschdoms!

De Regters kantten zich, in den beginne, aan, tegen deeze Hervorming; uitgenomen één hunner, die, jonger dan de overigen, en gunſtiger over 's menſchen gaartheid gevoelende, dit werk met vuur aanving. Hy onderſchraagde den arbeid van CALEB LOWNER, hem bystaande met den raad van een Man, in de Regtskunde bedreeven. Deel gehad hebbende in de moeijlykheden om dit werk daar te ſtellen, verdient hy ook deel te hebben in den lof, die hetzelve toekomt. De naam deezes Regters was WILLIAM BRADFORD. Hy was, ten dien tyde Procureur Generaal van *Pennſylvanie*, en bekleedde naderhand dien post by de Vereenigde Staaten. Hy is onlangs overleeden, vereerd met de algemeene hoogagting en liefde zyner Medeburgeren.

Deeze hulde breng ik te gereeder en gewilliger aan zyne nagedagtenisſe toe, dewyl het geen ſmaad op de anders Regters werpt. Zo lang zy hunne toeſtemming aan de Hervorming onttrokken, voedden zy twyfel aan den goeden uitſlag; dan zy betoonden zich vaardig en wolyverig in het plan te onderſteunen, zo was zy hunne misvatting zagen, en lieten zich van de goedkeuring niet te rugge houden, door het voorheen verdedigde gevoelen; — een gedrag, 't welk op geenen laagen prys zal geſteld worden door allen, die gelegenheid gehad hebben om de werkingen der Zelfliefde in opmerking te neemen.

De

De Gevangenisſen, naar deeze nieuwe inrigting gevormd, zyn onderworpen aan het Toevoorzigt van den Major van *Philadelphia*, en van de Regters, ten dien einde aangeſteld. Zy maaken een Committé uit, verpligt om de Gevangenhuizen elk vierendeeljaars te bezoeken. Dezelfde verpligting rust op den Gouverneur van *Pennſylvanie*, en op de Regters van onderſcheidene Gerigtshoven.

De Wetgeevende Magt heeft deeze veelvuldige Bezoeken verordend, om den goeden uitſlag van dit menschlievend plan te verzekeren, door een waakend oog te houden over de inwendige huishouding der Gevangenhuizen, indien het mogelyk ware, dat de yver der Opzienderen verſlaauwde. Zy hebben nogthans eene belooning voor de moeite, aan hunnen post verknogt; zy toonden de waardy van het nieuwe ſtelzel, en bewoogen de Vrienden des Menschdoms, om de hinderpaalen te boven te komen, welke in alle Landen den zodanigen in den weg geworpen worden, die zichzelven opofferen om misbruiken te weeren.

De Opzienders hebben het regt om by den Gouverneur verzoeken in te leveren, ſtrekkende tot vergifnisverleening aan de Misdaadigers: van 't zelve misſen zy niet gebruik te maaken, als zy overtuigd zyn van de beterſchap des Gevangenen, en dat hy, door zynen arbeid, eene genoegzaame ſomme overgewonnen, of door hulp zyner Vrienden middel om te beſtaan hebbe.

Nimmer weigert de Gouverneur van *Pennſylvanie* vergiffenis op het verzoek der Opzienderen; zelfs een Moordenaar mag hoope ſcheppen om die te zullen verkrygen, ſchoon dezelve, in dit geval, nimmer wordt verleend, of het verzoek moet ondertekend weezen door de Vrienden van den vermoorden Perſoon. —— Zeldzaam ook dienen de Opzienders verzoeken in voor Gevangenen van dien ſtempel; zy gebruiken zelfs hun voorregt met maate, ten aanziene van alle andere: maar elke Gevangene weet, dat het ten zynen behoeve kan worden ingediend; en zyn hart, door hoope verwarmd, gevoelt, welk een belang hy hebbe om een beter Mensch te worden. Wie, die zonder hoope of vreeze leefde, hadt immer iets, 't geen eenen heilzaamen invloed op zyn gedrag hadt?

Wanneer de Gevangenen geſlaakt worden, ontvangen zy de ſom van het door hun overgewonnene in Geld, indien de Opzienders zich verzekerd houden, dat zy 'en een

Digitized by Google

een goed gebruik van zullen maaken, — of in Kleederen, als zy dit vertrouwen niet hebben. Zomwylen beſchikken de Gevangenen, terwyl zy nog in de Gevangenis zyn, over het door hun gewonnen Geld, ten dienſte hunner Huisgezinnen.

Zodanig zyn de bewonderenswaardige uitwerkzels deezer nieuwe Inrigting, dat van honderd geſlaakte Gevangenen, 't zy in gevolge van verleende vergiffenisſen, 't zy doordien zy den tyd, voor hunne gevangenis beſtemd, geheel in den Kerker geſleeten hebben, 'er geen twee gevonden werden, die zich aan nieuwe misdryven ſchuldig maakten. Staande het oude Stelzel, wierden de *Gevangenhuizen ſtaag opgevuld* met oude *en bekende Overtreeders, die, gelyk de Misdaadigers in Europa, de Gevangenisſen verlieten met nieuw opgedaane* ondeugden, en zich van de *verkreegene vryheid* alleen bedienden om op nieuw te overtreeden, zo dat zy weder in de boeijen kwamen, tot dat zy hun leeven op het ſchavot eindigden.

FRAGMENTEN DER WAARNEMINGEN VAN KOTZEBUE, OVER DE MAATSCHAPPY.

(Uit het Fransch.)

Doorgaans zegt men, wanneer iemand, door zynen Naam, zyn Vermogen of zyne Bediening, tot eenen hoogen ſtand in de waereld is gekomen, dat hy zyne oude vrienden vergeet: maar de waarheid is, dat het gemeenlyk zyne vrienden zyn, welken *hem* vergeeten. Zy gaan zelfs zo ver, dat zy hem haaten, daartoe gedreven door yverzucht en nydigheid. Zy hadden, evenwel, oprechtlyk zynen voorſpoed gewenscht, en zelfs met al hunnen invloed daartoe medegewerkt. Maar wanneer hy eenmaal in bediening is, haaten zy hem. Vanwaar komt dit? Uit eene Verwaandheid, welke het masker der Vriendſchap geleend had. In waarheid, wy ſtellen dikwyls in onzen Vriend veelmeer belang uit verwaandheid, dan uit weezenlyke verknochtheid aan zynen perſoon. Wy wenſchen zyne verheffing, om te kunnen zeggen: *Die man is myn Vriend.* Maar naauwlyks begint zyn luister ons in de oogen te ſchynen, of wy ſluiten ze, om 'er geen ongemak van te hebben.

Dat is een braaf man, heb ik van veele menſchen hooren zeggen. Maar wanneer men tot eene nadere verklaaring kwam,

Digitized by Google

De Gevangenisſen, na
vormd, zyn onderworpen
Major van *Philadelphia*, en
aangeſteld. Zy maaken ee
de Gevangenhuizen elk vier
zelfde verpligting rust op de
nis, en op de Regters van

De Wetgeevende Magt h
zoeken verordend, om de
menschlievend plan te verz
oog te houden over de inwe
vangenhuizen, indien het m
der Opzienderen verflaauwde.
belooning voor de moeite, aa
soonden de waardy van het
gen de Vrienden des Mensch
te boven te komen, welke in
gen in den weg geworpen wor
feren om misbruiken te weeren

De Opzienders hebben het
neur verzoeken in te leveren,
verleening aan de Misdaadige
zy niet gebruik te maaken, al
de beterſchap des Gevangenen,
arbeid, eene genoegzaame ſomm
hulp zyner Vrienden middel om

Nimmer weigert de Gouverne
giffenis op het verzoek der
Moordenaar mag hoope ſcheppe
krygen, ſchoon dezelve, in di
verleend, of het verzoek moet
de Vrienden van den vermoor
zaam ook dienen de Opzien
Gevangenen van dien ſtempel;
voorregt met maate, ten aanzi
elke Gevangene weet, dat he
worden ingediend; en zyn ha
gevoelt, welk een belang hy
te worden. Wie, die zonde
hadt immer iets, 't geen eenen
gedrag hadt?

Wanneer de Gevangenen ge
zy de ſom van het door hun
indien de Opzienders zich verz

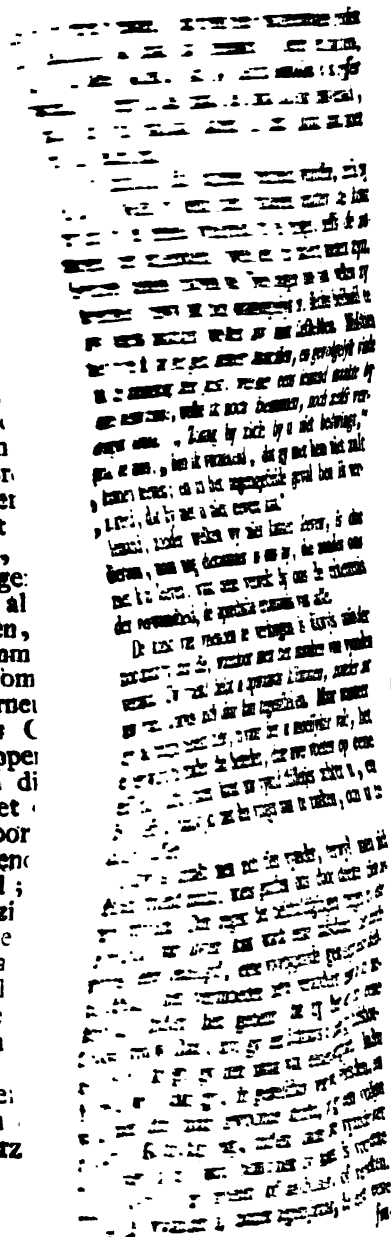

Digitized by Google

(*), vooral indien zy eene oude vryſter is.
e geheele waereld, zo als het gemeen zegt,
myne armen na Romen draagen; want hoe
rvan mogt weezen, indien ik het ongeluk
n de poort niet zacht genoeg neder te zet-
noeg zyn, om ze my tot eene vyandin te

e menſchen hooren zeggen, dat men zich
er onſchuld konde wikkelen, en den *laster*
rachting. Maar dit heeft my altoos bezwaard:
: de laster is als een zwaare ſtortregen!
onder het dak van zyn geweten te gaan
ld ziet *dit niet*, en, dat nog erger is, wil
: *menſchen verſchillen in dit ſtuk*, gelyk
n *de Engelen: zy gevoelen meer* vreugde
dan over honderd rechtvaardigen (†).
gen van eenen man van *aanzien te wel-*
ch bloot voor deszelfs haat. *Ik heb*
eenen Geleerden, die my zyne beſcher-
, en welken ik niet anders kan belee-
r gebrek van eene gelegenheid om van
k te maaken.
: zich over niemand beklaagt; want hy
handelwyze, het verwekken of weder
vyandſchap. *Indien het geduld onzen*
· *doet komen, het ontwapent hem ten*

egt *men*, verdient niet dat men hem
aar de vraag is niet, wat hy verdiene;
n u voordeelig is. Gy moet trachten
om uwe eigene velligheid, en niet om
komt men ſomtyds gemaklyker dan men
es gedienſtig jegens uwen vyand, *en hy*
ndheid zich geſtreeld vinden. Dikwyls
ten vyand zien veranderen in eenen vuu-

iſte men in *iemand erkent*, dies te ſtrenger
yne *weezenlyke* of *onderſtelde* gebreken.
id in het opſpeuren der geringſte vlekken,
ken van eenen man van *genie*, of in het ge-
braaven man, zyn te vinden. Men heeft, in
eer toegeevendheid voor eenen zot en voor
eenen

dankt my, zal den Leezer beter het rechte denk-
brengen, dan het Nederduitſche, *Geleerde Vrouw*,

ng op Luc. XV: 7 is zekerlyk niet gelukkig

Digitized by Google

heb ik altoos gevonden, dat men ze om geene andere reden zo betitelde, dan omdat zy niemand in den weg ſtonden, of, in andere woorden, dat zy ſlechts *nullen in het cyffer* waren. Dit begryp ik; de man, die noch door zyn verſtand, noch door zynen rykdom anderen in het licht ſtaat, moet by allen welkom zyn.

Er zyn menſchen, die algemeen verfoeid worden, zelfs by de zulken, welken zy beminnen: anderen bezitten de konſt van zich by de geheele waereld in te dringen, zelfs de zodanigen niet uitgezonderd, welken zy nadeelig kunnen zyn. Sommige anderen trachten te behaagen aan hun, welken zy beminnen; terwyl het hun onmögelyk is, ſlechts beſchaafd te zyn jegens zodanigen, welken zy niet liefhebben. Misſchien behoore ik tot het getal deezer laatſten, en gevolgelyk vinde ik de aanmerking zeer juist, welke eens iemand maakte by eene perſoonaadje, welke ik noch beminnen, noch zelfs verdragen kende. „Zolang hy zich by u niet bedwingt," ſprak de man, „ben ik verzekerd, dat gy met hem niet zult „kunnen leeven; en in het tegengeſtelde geval ben ik ver„zekerd, dat hy met u niet leeven kan."

Iemand, zonder welken wy niet kunnen leeven, is ons dierbaar; maar nog dierbaarder is ons hy, die zonder ons niet kan leeven; want deeze verwekt by ons de erkentenis der verwaandheid, de oprechtſte erkentenis van alle.

De konſt van vrienden te verkrygen is dikwyls minder noodzaakelyk dan die, waardoor men het maaken van vyanden vermydt. Uw vriend helpt u opwaards klimmen, zonder dat uw vyand ſomtyds zich daar kan tegenſtellen. Maar wanneer gy de hoogte bereikt hebt, alwaar het u moeilyker valt, het evenwicht te houden, dan beneden, daar uwe voeten op eene effene vlakte ſtonden, komt uw vyand ſtilletjes achter u, en behoeft u naauwlyks met den vinger aan te raaken, om u te doen vallen.

Dikwyls maakt men zich tien vyanden, terwyl men zich éénen vriend maakt, wiens gunſten ons door deeze tien benyd worden. Dan regent het beſchuldigingen tegen u; elke zwakheid van uwen kant wordt eene misdaad, het minſte gebrek eene ondeugd, eene voorbygaande geneugte eene hebbelykheid; het vermoeden zelve verandert tegen u in zekerheid. Indien het gebeurt, dat gy het oog op eene ſchoone vrouw ſlaat, zyt gy een lichtmis; indien gy huishoudelyk leeft, krygt gy den naam van eenen gierigaart. Indien het geval wil, dat gy, in gezelſchap van uwe vrienden, een weinig meer dan naar gewoonte drinkt, zyt gy een volſlagen dronkaart. Gelukkig nog, indien onder uwe vyanden niet eenige Fynen zyn; want beminnen of haaten is voor deeze luiden te weinig: zy moeten of aanbidden, of vervloeken. Maar van alle vyanden is, buiten tegenſpraak, de ergſte, eene

fem-

Digitized by Google

femme ſavante (*), vooral indien zy eene oude vryſter is. Ik wilde om de geheele waereld, zo als het gemeen zegt, er niet eene op myne armen na Romen draagen; want hoe vermoeid ik daarvan mogt weezen, indien ik het ongeluk had van haar aan de poort niet zacht genoeg neder te zetten, zoude dat genoeg zyn, om ze my tot eene vyandin te maaken.

Ik heb ſommige menſchen hooren zeggen, dat men zich in den mantel zyner onſchuld konde wikkelen, en den laſter behandelen met verachting. Maar dit heeft my altoos bezwaarlyk toegeſchenen: de laſter is als een zwaare ſtortregen! men heeft goed onder het dak van zyn geweten te gaan ſchuilen; de waereld ziet dit niet, en, dat nog erger is, wil het niet zien. De menſchen verſchillen in dit ſtuk, gelyk in meer andere, van de Engelen: zy gevoelen meer vreugde over éénen zondaar dan over honderd rechtvaardigen (†).

Door de aanbiedingen van eenen man van aanzien te weigeren, ſtelt men zich bloot voor deszelfs haat. Ik heb dit ondervonden van eenen Geleerden, die my zyne beſcherming had aangeboden, en welken ik niet anders kan beleedigd hebben, dan door gebrek van eene gelegenheid om van zyne aanbieding gebruik te maaken.

Hy is verſtandig, die zich over niemand beklaagt; want hy ontwykt, door deeze handelwyze, het verwekken of wederontbranden van veel vyandſchap. Indien het geduld onzen vyand al niet tot inkeer doet komen, het ontwapent hem ten minſten.

Maar een vyand, zegt men, verdient niet dat men hem ſpaare. Het zy zo: maar de vraag is niet, wat hy verdiene; wy ſpreeken van hetgeen u voordeelig is. Gy moet trachten zynen haat te lenigen om uwe eigene veiligheid, en niet om de zyne: en hiertoe komt men ſomtyds gemaklyker dan men zich verbeeldde. Wees gedienſtig jegens uwen vyand, en hy zal door uwe oplettendheid zich geſtreeld vinden. Dikwyls heeft men den bitterſten vyand zien veranderen in eenen vuurigen verdediger.

Hoe meer verdienſte men in iemand erkent, dies te ſtrenger beoordeelt men zyne weezenlyke of onderſtelde gebreken. Men is onvermoeid in het opſpeuren der geringſte vlekken, welke in de werken van eenen man van *genie*, of in het gedrag van eenen braaven man, zyn te vinden. Men heeft, in tegendeel, veelmeer toegeevendheid voor eenen zot en voor eenen

(*) Dit Fransch, dunkt my, zal den Leezer beter het rechte denkbeeld voor den geest brengen, dan het Nederduitſche, *Geleerde Vrouw*, zoude doen. *Vert.*

(†) Deeze zinſpeeling op Luc. XV: 7 is zekerlyk niet gelukkig uitgedrukt. *Vert.*

Digitized by Google

eenen guit, omdat deezen zich afzonderlyk eenen breeden wech gebaand hebben, welken men niet verlangt hun te betwisten. —— Wy zyn altoos geneigd, gebreken te vinden in iemand, die de algemeene achting geniet; maar doorgaans beſchouwen wy alleen de goede zyde van hem, die algemeen eenen kwaaden naam heeft. Een ſlechthoofd en een guit hebben ten minſten dit voordeel, dat men niet lang over hun ſpreekt, en, wanneer iets gunſtigs van hun gezegd wordt, dit ter degen hoog duet klinken. Want al het kwaad, dat men van hun zeggen kan, is reeds bekend, en men ſtelt 'er gevolgelyk geen belang meer in.

Weest zedig, is hetgeen men verſtandige luiden aanbeveelt; maar waarom het zelfde gebod den zotten niet voorgeſchreven? Zouden zy alleen het voorrecht hebben van hunne krachten niet te mistrouwen? —— Helaas! ja, het is maar al te waar, dat zy dit voorrecht by uitſluiting genieten. Een gekskap kan zyne verwaandheid en belachelyke eiſchen ongeſtraft ten toon ſpreiden; ieder lacht 'er om, en der waereld zoude het grootlyks leed doen, dat hy zich verbeterde, dewyl hy daardoor haar een voorwerp van tydverdryf zoude beneemen. Een van de grootſte voordeelen der zotten beſtaat derhalven daarin, dat zy altyd van zichzelven verzekerd zyn.

De koopluiden geeven dikwyls crediet; ſomtyds worden zy hiermede bedrogen; maar zonder dit zouden zy weinig verkoopen. Even zo is het met den handel van beleefdheden en kleine dienſten, welke in de zamenleeving wordt gedreven. Somtyds verliezen wy hetgeen wy hebben uitgeſchoten; maar deeze ſchade verarmt ons minder dan zy ons den moed beneemt om op nieuw crediet te geeven.

Daar wy verplicht zyn met de menſchen te leeven, als of wy liefde en achting voor hun hadden, zoude het dan waarlyk niet beter zyn, ons best te doen om hen weezenlyk te beminnen en te achten? —— Helaas! ik heb daartoe veele poogingen aangewend, en weinige zyn my gelukt.

DE ZEGRI'S.

Eene Spaanſche Geſchiedenis.

't Was omtrent het midden van een dier avondſtonden, die, in den Lentetyd, zo uitermaate ſchoon zyn aan de kust van *Grenada*; de oppervlakte der zee was effen, het uitſpanzel helder; de lugt, vervuld met den reuk van mirthen oranje-boomen, en eene verſeheidenheid van geuren der planten, welke de Natuur hier zo overvloedig voortbrengt, werd

Digitized by Google

werd door een zagt windje bewoogen; de grootsche stilte van den avond werd alleen afgebrooken door den zang der nagtegaalen deezes boomryken oords.

Op het onverwagtst werd de stilte en rust deezer betoverende tooneelen gestoord door het geraas des oorlogs. Don LOUIS DE FEREZ, in zynen hof wandelende met zyn Gezin, hoorde het losbranden van vuurwapenen, en een oproerig geschreeuw in een der nabygelegene huizen. De toorenklokken van alle de Dorpen daar omstreeks kondigden de landing aan van Roovers uit *Barbaryen*, en veroorzaakten eene algemeene ontsteltenis.

Don LOUIS zondt zynen Zoon uit, om de krygsmagt in den omtrek te verzamelen. Hy vatte de wapens op, liet zyn huis over aan de waakzaamheid zyner dienstboden, en haastte zich om zyne leenhoorigen zamen te brengen. Wel ras bedroeg derzelver getal meer dan honderd, en kwam 'er gestaage toevoer by. Hy vaardigde bystand af na het aangevallene huis; en oordeelende, dat de vyand, op dit algemeen alarm, niet zou nalaaten zich weg te maaken, zogt hy een naauwe kreek op, als zynde dit de éénige plaats, waar de Zeeroovers hadden kunnen landen.

Gelyk Don LOUIS gegist hadt, droeg het zich toe. De Zeeroovers haastten zich, met hunnen geroofden buit, na die plaats. Het losbranden der snaphaanen dreef hun op de vlugt, uitgenomen agt of tien, die moedig stand hielden, om, met geveld geweer, den aftocht hunner medegenooten te dekken. Het onophoudelyk vuur, door de *Spanjaarden* gemaakt, was zo sterk, dat, in 't einde, slegts één van deeze weinige dapperen overbleef. Hy tragtte scheep te geraaken; doch de Schepen waren reeds in zee gestooken, en hielden van 't strand af.

Hy viel den *Spanjaarden* in handen. Zyn dapper gedrag deedt hem door Don LOUIS met alle tekenen van heuschheid behandelen. Nevens de gewonde *Spanjaarden*, onder welken zich Don MICHAËL, de Zoon van Don LOUIS, bevondt, werd hy na het Kasteel gebragt. De wonde des jongen Edelmans bleek, den volgenden dag, hoogst gevaarlyk te weezen: dit deedt de gevoelens van goedgunstigheid, welke in Don LOUIS voor den Gevangenen waren opgekomen, vry veel verzwakken. Hy vervoegde zich in de kamer, waar deeze zat, sprak hem aan, doch kreeg geen antwoord. De Gevangene verstondt geen *Spaansch*; maar Don LOUIS sprak het *Arabisch* vry glad. In deeze taal voerde hy hem te gemoet: „ Slaaf! gy hebt myn Zoon gewond; indien hy sterft, ver„ wagt dan van my geen genabetoon!" —— De Gevangene, Don LOUIS met een gelaat, waarop de onverschilligheid met de kennelykste letteren geschreeven stondt, aanziende, antwoordde: „ Heb ik u niet reeds doen blyken, dat ik niet

Digitized by Google

„ ſchroom te ſterven? Gaa heen, Christen! Ik heb alles ver-
„ looren, wat my dierbaar was, en het leeven is voor my
„ niet meer belangryk." —— Don Louis vroeg hem, uit welk gedeelte van *Barbaryen* hy kwam? —— „ Van *Barba-*
„ *ryen!*" hervatte de Gevangene; „ Ik ken zulk een Land
„ niet. Gy noemt myn Land met dien naam: maar wy gee-
„ ven dien ook aan het Land der *Christenen*. Myne Natie
„ heeft een onverzoenlyke vyandſchap tegen de uwe; en wat
„ gy ook doen moogt, gy kunt die in myn hart niet ver-
„ meerderen."

Deeze ſtoute wyze van uitdrukken, wel verre van Don Louis te verbitteren, boezemde hem een hoog gevoelen in van zynen Gevangenen. Hy bemerkte dat die *Africaan* geen mensch was van gemeene ſoort. Wanneer, eenige dagen daarnaa, Don Michaël verklaard werd in een ſtaat van beterſchap te zyn, begeerde de Vader, in de vervoering zyner vreugde, zynen Gevangenen met alle tekenen van byzondere onderſcheiding te behandelen.

Twee Zusters van Don Louis verlangden den moedigen Zeeroover te zien. Hy deedt hem in haare tegenwoordigheid komen. Zy werden oogenbliklyk getroffen door zyne houding, zedig maar niet verſlaagen voorkomen. Don Louis onderrigtte den *Africaan*, dat zyn Zoon niet langer in eenen gevaarlyken ſtaat was; dat hy den ſtaat van gevangen te weezen hem zo draaglyk als mogelyk wilde maaken; dat hy hem zou aanmerken als een Gevangenen op zyn woord van eer; dat hy hem als een Huisgenoot zou behandelen, tot gelukkiger tyden. De *Africaan* bedankte Don Louis voor zyne heuschheid, 'er byvoegende; „ Alle plaatzen
„ zyn thans voor my dezelfde: daar was 'er ſlegts ééne,
„ welke my genoegen kon verſchaffen. Maar gy, myn
„ Heer! zyt vatbaar voor verheevene edelmoedigheid; ik durf
„ het daarom waagen, u om eene gunst te ſmeeken, van veel
„ grooter aanbelang in myne oogen."

Don Louis moedigde hem aan om voort te vaaren met het geen hy te zeggen hadt; hy deedt het in deezervoege: „ Uw
„ volk, myn Heer! heeft my uitgeſchud; ik beklaag my
„ daarover niet; dit is gebruiklyk in deeze ſoort van kryg.
„ Eén onwaardeerbaare ſchat is hunne handen ontkomen. Al-
„ toos, egter, zal ik zo gelukkig niet weezen. Ik zal niet al-
„ tyd vallen in handen gelyk de uwe; en ik ſmeek u, in
„ uwe bewaaring te neemen een kostbaar pand" —— Deeze woorden geſprooken hebbende, ontblootte hy zynen arm, en deedt 'er een omgeſtrikt Brazelet van af, waarop een allerſchoonst Vrouwebeeld geſchilderd was. Hy bragt het aan zyne Lippen. Traanen vloeiden ſtroomswyze uit zyne oogen, die niet gewoon ſcheenen daarmede bevogtigd te worden.
„ Dit," zeide hy, het Pourtrait Don Louis aanbiedende,
„ dit

„ dit is myn ſchat. Op het oogenblik, dat ik myne vryheid
„ herkryge, wil ik het losſen, voor zulk een prys als gy 'er
„ op gelieft te ſtellen."

De twee Zusters, ſchoon de taal des *Africaans* niet verſtaande, konden niet nalaaten, de kloppingen waar te neemen en de uitdrukkingen te verſtaan van een diep getroffen hart. Zy bezagen het Pourtrait, en voelden het tederst medelyden met een zo getrouw Minnaar. Don LOUIS gaf het hem lachende weder, zeggende; „ Bewaar dien ſchat zelve. Hy „ is de uwe geheelenal, en zal nimmer van u worden afge„ nomen!" —— De dankbaare *Africaan* betuigde zynen dank aan Don LOUIS en diens Zusters, die zyn geval met zo veel deelneemings aanſchouwden. De nieuwsgierigheid der Susteren kon zich niet verbergen. Op haare vraage, wie door dit Pourtrait werd afgebeeld, antwoordde hy, met al het vuur van eene hevige drift, dat het de onvoldoende gelykenis was van de aanbiddelyke AZIDA, zyne Zielsvoogdesſe, ſchooner dan de Houris van het Paradys, en aan wier volmaaktheden geen ſterflyke hand in het afbeelden regt kon doen. De Susters glimplachten op dit voldriftig antwoord, en vroegen, van welk Land dit voorbeeld van ſchoonheid was? — „ AZIDA," gaf hy, in eene voor haar vertolkte taal, te verſtaan, „ is de „ Dogter van ALI HORUC, van *Tetuan*. De naam van HORUC „ is bekend in de *Middellandſche Zee*. Hy ſtaat vermaard „ voor een ruwen Zeeroover, dit moet ik bekennen; maar by „ my heeft hy de grootſte verdienſten: hy is de Vader van „ AZIDA!" —— „ Gy zyt dan van *Tetuan* uitgezeild?" hernam Don LOUIS. — „ Ja," antwoordde de Gevangene; „ maar, „ wat my betreft, ik heb geen genegenheid altoos tot het doen „ deezer Zeeſchuimeryen, dewyl wy bykans nooit eenige an„ dere dan zwakke en verdeedigloze vyanden ontmoeten. „ Maar de onverzettelyke HORUC wil zyne Dogter niet geven dan aan een Zeeroover, gelyk hy zelve; en wat is 'er „ dat ik niet zou doen om AZIDA's hand te verwerven?"

Intuſſchen waren de *Moorſche* Schepen te *Tetuan* terug gekeerd. Het nieuws van hunnen tegenſpoed, en der gevangeneminge van SAYDAN, kon aan HORUC niet vermeld worden, die, ten deezen tyde, aan eene zwaare krankheid te bedde lag. AZIDA was de eerſte, die het droevig nieuws hoorde. Het viel te zwaar voor eene ziel, reeds overſtelpt door het veronderſteld verlies haars Minnaars. Haare Slavinnen vreesden voor haar leeven: het duurde langen tyd, eer zy traanen ſtortte, die haar eenige verligting ſchonken. „ Ach my!" riep de ongelukkige uit; „ Ik ſchrei, terwyl SAYDAN moge„ lyk in ketenen geklonken is! Is dit een oogenblik van wee„ nen? —— Ik moest heenen vlieden om hem te verloſſen!" Zy ging terſtond om haar Goud en Juweelen op te zoeken,

Digitized by Google

en haastte zich om haaren Broeder ABDALLAH te vinden. Zy kon niet spreeken. Zy lag het Goud en de Juweelen voor hem neder; uit haare oogen was de diepste weedom te leezen. „ Wanhoop niet, myne dierbaare Zuster," sprak de medelydende ABDALLAH; „ indien de Engel des doods zyne „ hand niet over hem heeft uitgestrekt, indien hy slegts in „ slaaffche ketenen zugt, staa ik in voor zyne vryheid. Ik „ zal zien wat ik doen kan!" —— Een straal van hoope doortintelde de ziel van AZIDA. Zy drukte de hand haars Broeders, onder het uitboezemen deezer wenschen van onverduldigheid: „ Gy," voerde zy hem te gemoete, „ gy zult „ zien wat gy doen kunt —— maar het moet deezen dag, „ het moet op dit oogenblik geschieden!" — ABDALLAH verliet haar, om de noodige maatregels te neemen tot het losscn van den Minnaar zyner Zuster, doch wilde niets neemen van het Goud en de Juweelen, door haar tot dit oogmerk aangebragt.

ABDALLAH vervoegde zich by een *Moor*, die zich mede bevonden hadt op deezen rampspoedig afgeloopen Zeetocht, en de *Spaansche* taal sprak. Deeze man nam op zich, over 'den losprys van SAYDAN te handelen, en diens slaaking te bewerken. Dewyl 'er eene gemeenschap openstondt tusschen *Tanger* en *Algesiras*, kwam hy zonder hinder, in het gewaad eens *Spanjaards* gedoscht, in dat Ryk.

SAYDAN was, in dien tusschentyd, zo gelukkig in het genot der kiesche en edelmoedige vriendschap van Don LOUIS en diens Zusters, dat hy zich naauwlyks een Gevangene zou geagt hebben, dan uit hoofde zyner afgescheidenheid van de door hem aangebedene AZIDA. Zy verkeerden zeer gemeenzaam en vertrouwlyk. In deeze gesprekken straalde eene edelaartigheid door, die hun te wederzyden deedt vergeeten, wie de Meester, wie de Slaaf ware.

„ Hoe is het mogelyk," sprak Don LOUIS, in een dier openhartige onderhoudingen, „ dat een *Africaan*, een Oorlogsheld, „ gelyk gy, u kunt vereenigen met Zeeschuimers, met de Vyanden van het Menschdom?" — SAYDAN antwoordde: „ Myn „ Heer, de benaaming van *Menschdom* bepaalt zich niet tot de „ *Christenen*. Daarenboven kan het u niet onbekend weezen, „ dat 'er tusschen de *Mahomethaanen* van *Africa* en de *Christenen* een geduurige Oorlog gevoerd wordt, door kortstondige en slegt onderhoudene Vredesverdragen nu en dan afgebrooken. De zwakke wordt door den sterken overwonnen, „ in slaaverny geworpen, en nooit in vryheid gesteld, dan „ voor geld: in zo verre staan wy op gelyken voet." — „ Welk „ een doemwaardig misdryf," voerde Don LOUIS hem te gemoete, „ dus door geweld Menschen tot Slaaven te maaken, Men„ schen, als Beesten, te verkoopen!" —— De *Africaan* hervat-

vatte: „ Ik ſtem toe, dat onze wyze van Slaaven te maaken „ zomtyds geweldig is en wreed; maar nooit is dezelve laag. „ Uwe edelmoedigheid mywaards, myn Heer! heeft allen eisch „ op dankerkentenisſe, maar tevens allen eisch op de waar- „ heid; en ik laat het vryiyk geheel aan uw eigen oordeel „ over, of ik de zaak, welke wy thans behandelen, naar waar- „ heid voorſtel. Nooit verlaat een Schip onze havens, om „ een laagen koophandel te dryven op de Westkust van *Afri-* „ *ca*, daar menſchen te koopen, mannen, vrouwen en kinde- „ ren, die wy nooit kenden, die ons nimmer kwaad deeden! „ Nooit voerden onze Schepen deeze ongelukkige ſlachtoffers „ over na verren lande, om daar te leeven, zonder rust, zon- „ der troost, zonder hoope; om daar, naa eene leevenslang „ duurende ſlaaverny, onder de hardſte meesters, te ſterven. „ Nooit verſchaffen wy ons goud, het voortbrengzel van het „ zweet en bloed dier elendige ſlachtoffers van onverzaadelyken „ gelddorst. Wat kan laakenswaardiger weezen dan zodanig „ een gedrag! Het hoogst mogelyk onregt aan te doen aan „ onſchuldige Menſchen, hun tot een ſtaat van elende te doe- „ men, zonder hun de middelen ter zelfverdeediging te laa- „ ten, zonder eenig gevaar te loopen met hun aan te vallen! „ En deeze ſchandlyke rol te ſpeelen uit de laagſte en ver- „ agtlykſte beweegredenen! Nogthans *wy*, die dit bedryf ver- „ foeijen, *wy* zyn de Vyanden des Menschdoms! Welk eene „ vreemde Wysbegeerte is deeze! Gy *verlichte Europeaanen*, „ gy *liefhebbende Europeaanen*, gy zyt de *Vrienden des Mensch-* „ *doms* —— en *gy hebt ingewanden van yzer!* —— Wat my „ betreft, myn Heer! ik zal een aankleever blyven van eene „ edeler Wysbegeerte, de Wysbegeerte van MEHEMET TAFFER, „ Opperſte in de Leerſchool te *Fez*, waar ik myne opvoeding „ kreeg. Deeze leerde my, „ „ dat een Volk glorieryk in de „ „ Wapenen, ſchitterend in Rykdommen, en uitſteekend in „ „ Begaafdheden en Kunſten kon weezen; en nogthans, in- „ „ dien het gebrekkig ware om acht te ſlaan op de aankwee- „ „ king van algemeen gezond verſtand en regtvaardigheid, „ „ hetzelve niet ſchitterde door weezenlyk verdienden roem, „ „ en gezegd mogt worden nog in onkunde en barbaarsch- „ „ heid verzonken te liggen." " Zullen wy, myn Heer! „ over de *Europeaanen* naar den regel van MEHEHET TAFFER „ oordeelen?"

Op deeze openhartige wyze ſprak de edele *Africaan* zynen Vermeesteraar aan. In andere geſprekken werd de uitdryving der *Mooren* uit *Grenada*, alsmede de trouwlooze en wreede behandeling, hun aangedaan, door SAYDAN ontvouwd, en door Don LOUIS beklaagd. „ Dan," voegde hy 'er nevens, „ wy zyn „ geſtraft over die valſche en ontmenschte Staatkunde. Dat „ zigtbaar verval, waaronder onze Monarchy thans kwynt,

„ be-

„ begon juist ten zelfden tyde, wanneer uwe Voorouders wer„ den uitgedreeven."

De *Moor*, door ABDALLAH uitgezonden, om de verlossing van den edelen SAYDAN te bewerken, bereikte welhaast het Kasteel van Don LOUIS. Hy stondt verstelt, den gezogten en gevonden Gevangenen aan te treffen in een staat van gevangenschap, onbekend in *Tetuan*. Hy reikte hem de Brieven over van ABDALLAH en AZIDA. Met welk eene verrukking ontving deeze vuurige Minnaar de welbekende Letteren van de hand zyner Zielsvoogdesse! Het leedt eenigen tyd, eer hy, van blydschap opgetoogen, dezelve kon leezen, en daarin aantreffen deeze hem troostende regelen:

„ AZIDA *aan* SAYDAN.

„ Ach! SAYDAN! SAYDAN! waar zyt gy? Indien de Engel des „ doods. ... Ik beef op die gedagten! Maar, indien gy u nog „ onder de leevenden bevindt, indien de letteren, geschreeven „ door de hand van uwe getrouwe AZIDA, u bereiken, ontvang dan het Goud en de Juweelen, welke de getrouwe „ MARCON u overlevert. Geef dit alles voor uwen losprys, „ en verlaat dat heilloos land. Keer onverwyld met MARCON „ weder. Myn Broeder zendt een boode na *Manteſa*, om „ HAMET MULEY ZEGRI te onderrigten van het ongeluk, ons „ overgekomen. Keer oogenblikkyk weder, indien gy lief „ hebt uwe

AZIDA."

SAYDAN haastte zich om aan zyne schoone Zielsvoogdesse te gehoorzaamen. Hy vervoegde zich tot Don LOUIS, die, gedreeven door de zonderlinge agting, welke hy zynen Gevangenen toedroeg, vast beslooten hadt, geen Geld voor een Losprys aan te neemen. Het Koopmans-bedryf rekende hy ook beneden de waardigheid van een edelen *Spanjaard*; en het strookte beter met zyne hooge gevoelens, de vryheid te verzoeken van een aantal *Christen-ſlaaven*, als geëvenredigd was aan den rang van SAYDAN. — Hy peinsde op dit stuk, toen SAYDAN binnen tradt, om hem de Brieven, met het Geld voor zynen Losprys, over te leveren.

Dan hoe groot was de angstige beklemdheid, welke den *Afrikaan* beving, toen hy in 't gelaat van Don LOUIS eene verbaazende ontzetting bespeurde, en deeze hem vroeg: „ Wie „ zyt gy? Hoe is uw naam?" —— De Gevangene antwoordde: „ Myn Naam is te doorlugtig om denzelven te „ verbergen. Ik heet SAYDAN ZEGRI." —— „ Hoe!" riep Don LOUIS uit, „ zyt gy een ZEGRI? Kan dit waarheid „ weezen?" —— „ Ik stam af van eene Familie," her-

Digitized by Google

hernam SAYDAN, „ ongewoon aan het pleegen van eenige valschheid, die laage ondeugd van gemeene zielen. „ Ik ben een ZEGRI." —— Don LOUIS hernam: „ Ik ben egter onderrigt, dat HAMET ZEGRI geen naakomelingschap agterliet; dat zyn Geslacht te *Marocco* uitstierf." —— „ Het verwondert my niet," sprak SAYDAN, „ dat gy den naam van HAMET kent. Hy was een groot Man. Indien zyn Souverain zyne waarde gekend hadt, FERDINAND en diens Krygsknegten zouden voor de wallen van *Grenada* gesneuveld zyn. Naa het verlies van die Stad, besloot HAMET, geen *Christen* te zyn, noch zelfs een *Christen* te schynen. Hy nam de vlugt na *Marocco*. Zyne naakomelingschap bleef 'er meer dan eene Eeuw, tot op myn Overgrootvader IBRAHIM ZEGRI, die, om zich te bergen vóór de stormen van een Hof, beroerd door de spoorloose Dwinglandy, na *Mansesa* week, in het Landschap *Tremecen*, waar wy groote Landgoederen bezitten, en waar HAMET MULEY ZEGRI en ik gebooren zyn." —— Don LOUIS boodt zyne hand aan SAYDAN, onder de betuiging: „ Ik stam af van YSOUF FEREZ, Broeder van HAMET SAYDAN. Kom, omhels in my een ZEGRI!" —— „ Zyt gy een ZEGRI, myn Heer!" riep SAYDAN uit. „ Ik geloof het! Ik geloof het! Uw gedrag, ten mynen opzigte, is dien Naam waardig geweest!"

Don LOUIS zondt om zyne Zusters. SAYDAN aan haar voorstellende, betuigde hy: „ Dit is een ZEGRI. Hy is een van onze Familie!" —— De Zusters hoorden dit nieuws met zo veel genoegen als verbaasdheid. Het tooneel, 't welk daarop volgde, hadt alles van de ontdekking en herstelling van een Vriend, lang in eene Familie verlooren geweest.

Dit zal niemand bevreemden, die bedenkt, hoe zeer de *Spaansche* Adel zich verheft op eene luisterryke oudheid; dat eene soort van heiligheid, als 't ware, gedrukt is op den Naam van een oud Huis, welke een ieder, die deezen naam draagt, geregtigt tot alle mogelyke hoogagting en eerbied; en dat het bloed der *Moorsche* Veroveraaren van *Spanje* nog vloeit (gelyk in dit byzonder voorbeeld) in de aderen van eenige der edelste Familien van dat Land.

Door deeze onverwagte ontdekking was het gelaat der dingen grootlyks veranderd. Dezelve schonk aan SAYDAN de kundschap van den *Spaanschen* Tak zyner beroemde Familie; zy hergaf hem, zonder eenig beding, zyne vryheid, en de verzekering van zyne AZIDA te zullen zien; dan het strekte tevens om dit gelukkig oogenblik te vertraagen. Don LOUIS kon noch wilde SAYDAN laaten terugkeeren zonder ryke geschenken, in een staat en toerusting, waardig aan eenen, die den naam van ZEGRI droeg.

Ein-

Digitized by Google

Eindelyk brak de gelukkige dag aan. SAYDAN, hoe onverduldig om zyne tedergeliefde AZIDA te zien en te omarmen, kon zonder leedweezen deeze uitmuntende ZEGRI's niet verlaaten. Het afscheidstooneel gaat alle beschryving te boven. Alle de charactertrekken, die het menschdom tot eere kunnen strekken, staken 'er in uit. De Zoon van Don LOUIS vergezelde SAYDAN tot *Algesiras*. Hy gaf hem een ring, ryk met diamanten omzet. „ Aanvaard deezen," sprak hy, „ voor „ de schoone AZIDA. Aangeboden door SAYDAN, als de gift „ van een ZEGRI, kan zy denzelven niet weigeren." —— De twee ZEGRI's namen afscheid, en het *Africaansche* Schip was welhaast uit het gezigt.

Drie maanden daarnaa kwam een *Spanjaard*, door SAYDAN vrygekogt, aan het Kasteel van Don LOUIS. Hy berigtte, dat het Schip, 't welk hem te *Carthagena* bragt, voor de ZEGRI's belaaden was met een ryke vragt, en gaf tevens deezen Brief over:

„ *De Slaaf* SAYDAN *aan zynen edelmoedigen Meester.*

„ Gy en de uwen, myn Heer! leeven steeds in het hart „ van SAYDAN. Hy verlangt uwe gelukwenschingen: hy is „ de Egtgenoot van AZIDA. Myn waarde Meester, wees „ verzekerd van de vriendschap myns Broeders HAMET. Hy „ heeft uw Geschenk ontvangen. Aanvaard het onze. Behalven andere, die gy wel zult willen uitdeelen aan uwe „ Bloedverwanten, zyn 'er twee *Arabische* Paarden, nevens „ derzelver geslachtlyst. Wy hebben het eene voor u bestemd, en het andere voor den jongen en edelen ZEGRI, Don „ MICHAËL. AZIDA draagt den Ring, door hem geschonken. Zy zendt een Gordel, door haare eigene hand geborduurd. —— Ach! myn Heer! gy zyt hier niet, en „ wy bevinden ons niet by u. Dit is het éénig leed, 't welk „ den Egtgenoot van AZIDA kwelt. Waarom deedt de Fortuin de twee Takken van een Ceder, eertyds zo heerlyk „ opgaande, vaneen scheiden? Dat de GOD van alle Volken de ZEGRI's van *Spanje* en *Africa* bescherme! En, „ wanneer gy het oog na deeze kusten wendt, zeg dan: „ SAYDAN ZEGRI is daar, en bemint ons. Vaarwel!"

In het *Mengelwerk* van No. III onzer *Letter-oefeningen*, bl. 133, reg. 20. staat: *dat alle Zonnen zyn*, WELKE OM *Waerelden rondraijen*. Lees: *om welke*.

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

PROEVE, OVER HET BYGELOOF.

(Naar het *Engelsch.*)

—— They the truth
With ſuperſtitions and traditions taint.

MILTON.

Eene aanwyzing der hoofdvoorwerpen, waaromtrent het *Bygeloof*, 't welk, in eenige gevallen, misſchien beter *Waangeloof* zou genaamd worden, werkzaam is, zal meer, dan eene woordlyke Bepaaling, afdoen, om aan te wyzen, wat wy 'er door verſtaan; of liever, zy zal ons tot de Bepaaling geleiden.

Wy bezigen het woord Bygeloof, ten aanziene van den Afgodendienst der *Heidenen*. Wy gebruiken het ook omtrent *Jooden*, die GODS Wet kragtloos maakten, door hunne Inzettingen, Overleveringen en Plegtigheden te ſtellen in de plaats van den Godsdienst, den Vaderen overgeleverd. Wy zeggen, desgelyks, dat de *Christenen* zich aan Bygeloof ſchuldig maaken; als de *Roomsch-Catholyken*, die gelooven in de Transſubſtantiatie, in de kragt der Gebeden tot de Heiligen uitgeſtort. Wy leggen dit ten laste aan de zodanigen onder de *Proteſtanten*, die den Doop en het Avondmaal, en de ſtipte onderhouding van andere uitwendige Godsdienstoefeningen, zonder eenig uitzigt op derzelver zedelyke ſtrekking, genoegzaam rekenen om den Mensch van zyne Zaligheid te verzekeren. Wy rangſchikken desgelyks onder de Bygeloovigen, die, zonder des blyk of bewys te hebben, gelooven, dat 'er nog Voorſpellingen door Godlyke Inblaazing geſchieden, —— dat 'er nog Wonderwerken gedaan worden. Wy ſtrekken het gebruik deezer benaaminge uit tot de zodanigen,

gen, die in tooveryen, beleezingen en verſchynzels geloven; of vaſtſtellen, dat GODS wil den Stervelingen ontdekt wordt door tekenen; dat het lot van byzondere perſoonen kan bevoor- of benadeeld worden door zaaken, in zichzelven onverſchillig, — door zaaken, met den naam van gelukkig of ongelukkig beſtempeld; of dat ziekten en kwaalen kunnen geneezen worden door woorden, beleezingen en tooverzangen.

In alle de opgenoemde byzonderheden heerscht één algemeen denkbeeld; het geloof, naamlyk, in iets, 't welk valsch is, en tegen de gezonde Rede ſtrydt. Hieruit moeten wy, egter, niet veronderſtellen, dat alles, wat valsch of met de Rede onbeſtaanbaar is, Bygeloof mag heeten. Wy oordeelen, dat het valsch en onredelyk is, te ſtellen, dat 'er ooit op den aardbodem een geſlacht van Menſchen beſtondt, 't welk op één been wandelde, of de oogen in de borst hadt; of dat 'er Reuzen waren, negentig voeten hoog: wy noemen de zodanigen, die deeze begrippen omhelzen, niet *Bygeloovigen*, maar *Ligtgeloovigen*.

Bygeloof heeft altoos betrekking tot GOD, tot Godsdienst, of tot Weezens boven de Menſchen verheeven. Nogthans beſtempelen wy alle valſche en onredelyke begrippen in den Godsdienst niet met den naam van Bygeloof. By voorbeeld, wy benoemen daarmede niet de begrippen, door de Ouden gekoesterd, dat GOD de Ziel der Wereld is, en dat de Menſchen alleen deelen der Godheid zyn, voor eenen tyd daarvan geſcheiden; of dat de Ziel, naa den dood, in onderſcheide Lichaamen agtereenvolgende verhuize.

Indien wy dit onderwerp met meer gezette aandagt beſchouwen, zullen wy ontwaaren, dat de grond des Bygeloofs moet gezogt worden in onkunde ten opzigte van de Zedelyke Eigenſchappen des Allerhoogſten. Eenigen hebben GODS Voorweetenſchap ontkend; en een *Fransch* Philoſooph heeft niet alleen het denkbeeld, dat GOD een Geest is, verworpen, maar zich vermeeten te ſtellen, dat de Godheid uit eene ſoort van Criſtallen beſtaat. Het eerstgemelde deezer denkbeelden verraadt zeer onvolkomene denkbeelden van GOD; en het tweede begrip klimt tot de hoogſte ongerymdheid op. Men heeft egter de eerstgemelde niet van Bygeloof beſchuldigd, en zal men den laatſten daarvan niet verdenken. — Wy noemen elk valsch en verkeerd begrip, we-

gens

gens de Eenheid of de Zedelyke Eigenſchappen van GOD, niet met den naam van Bygeloof; als, by voorbeeld, het denkbeeld, 't welk eenigen omhelsd hebben, dat GOD niet goed is: want, gelyk wy reeds gemeld hebben, heeft het Bygeloof iets van Ligtgeloovigheid. Het beſtaat niet in valſchlyk te ontkennen, dat GOD eenige byzondere Zedelyke Eigenſchappen bezit; maar in meer te gelooven, dan wat ten zynen opzigte waar is; in het vormen van laage en dat Weezen onwaardige denkbeelden; in te ſtellen, dat Hy gedreeven wordt door blinde drift, gelyk de kinderen der Menſchen, en zynen Schepzelen bevelen geeft, die redeloos en ongerymd zyn.

Dan, gelyk Bygeloof ontſtaat uit onkunde en ligtgeloovigheid ten aanziene van het verſtand, zo heeft het ook den zetel in de Driften. Vrees heeft men, in 't algemeen, aangemerkt als die drift van 's Menſchen Ziel, van welke het Bygeloof voornaamlyk den oorſprong ontleent. 'Er valt ook geen twyfel aan, of meer Bygeloofs is voortgekomen uit vrees, met onkunde en ligtgeloovigheid vereenigd, dan uit eenige andere drift. Het zou nogthans ongepast zyn, alle de andere driften hier uit te ſluiten. Wy kunnen geen reden geeven van de Bygeloovigheid der *Egyptenaaren*, zonder te veronderſtellen, dat veel van dezelve hervoortkwam uit Dankbaarheid. Zy eerden den *Nyl*, dewyl die Stroom vrugtbaarheid en overvloed over *Egypte* uitſtort; en zy beweezen eerdienſt aan eenige Dieren, enkel omdat zy de ſterke vermenigvuldiging van andere ſchadelyke Dieren voorkwamen. Dus was de *Ibis* het voorwerp hunner aanbidding, naardemaal dezelve de eijeren der Krokodillen opat.

In deezervoege getragt hebbende, de denkbeelden te ontvouwen, begreepen onder het woord Bygeloof, kunnen wy kortlyk de bepaaling van Bygeloof opmaaken. Het betreft GOD, en Weezens boven de Menſchen verheeven, en breidt zich uit tot onze Godsdienſtige denkbeelden, eerbiedenis en bedryven. „ In 't kort, Bygeloof „ is gelegen in ongerymde denkbeelden en daaden, her„ voortkomende uit laage en gebrekkige begrippen van „ de Zedelyke Volmaaktheden des Allerhoogſten." Laaten wy deeze bepaaling toepaſſen op de reeds vermelde onderſcheide ſoorten van Bygeloof.

Maar, eer wy voortgaan met deeze toepaſſing te

maaken, zal het voeglyk weezen, aan te merken, dat Bygeloof het denkbeeld insluit van eene hoogst laakbaare onoplettendheid op 't geen de Rede leert, of eene ligtgeloovigheid, ontstaande uit traagheid des verstands. Wy maaken doorgaans onderscheid tusschen de gebrekkige denkbeelden, welke een Wilde, in gevolge van zyn leevensstand, vormt van GODS Eigenschappen, en die, welke by beschaafde Volken plaats vinden. Wy zeggen, de Wilde is onkundig, en schryven die onkunde toe aan zyne leevens-omstandigheden; maar wy noemen een *Roomsch-Catholyken* onder ons bygeloovig, en duiden het hem ten kwaade, dat hy die regtmaatige denkbeelden van GOD, onzes achtens, niet bezitte, welke hy zou hebben kunnen verkrygen, door zynen Bybel te openen, of zyn gezond verstand te gebruiken, in de gunstige omstandigheden, in welke hy zich geplaatst vondt. Bygeloof, derhalven, komt zo zeer niet voort uit de natuurlyke zwakheid des menschlyken Verstands, dan wel uit het verkeerd aanwenden of verwaarloozen van 't zelve. Wy zeggen niet, dat het woord Bygeloof in deezen laatsten zin altoos gebruikt wordt; dewyl men het menigvoud oneigen beteigt.

Wy kunnen, overzulks, het woord Bygeloof niet eigenlyk gebruiken omtrent Veelgodendienst in 't algemeen; want het geen alle de oude Wysgeeren, na veel denkens, beslooten, waar te zyn, kon niet uit ligtgeloovigheid of onoplettendheid ontstaan, maar alleen uit de leevens-omstandigheden, waarin zy verkeerden. — Nogthans spreeken wy zeer eigenaartig, wanneer wy Afgodery met den naam van Bygeloof bestempelen; maardemaal geen mensch zo ontbloot is van verstand, of hy is in staat om te bevroeden, dat een stuk Metaal, Hout of Steen, nimmer Gebeden kan hooren of beantwoorden. Voor Bygeloovigen hielden de oude Wysgeeren de zodanigen, die zich bekrompene begrippen van de Goden vormden, of beuzelagtige dingen te werk stelden, om der Goden gunst te verwerven. Volgens THEOPHRASTUS is de Bygeloovige een mensch, die, zyne handen gewasschen, en het water rondsom zich heen gespreid hebbende, den Tempel verlaat, en, met een Laurierblad in den mond, den geheelen dag de Stad doorwandelt; of indien een weezelkje den weg overkruist, niet wil voorttreeden, vóór dat hy drie steenen over den weg geworpen heeft; en indien hy een

Slang

Slang in zyn huis vindt, hetzelve tot eene plaats ter Godsdienstverrigting beſtemt. Hy zuivert zyn huis menigmaal, zal op geen Grafſtede gaan zitten, noch een Dooden aanroeren. Hy is angſtvallig over het uitleggen van 't geen hy gedroomd heeft; hy begeert geene Offerande te doen, ten zy zyne Vrouwe medegaat, of, indien deeze belet is, de Minne en de kleine Kinderen. Hy zuivert zich met uijens; en wanneer hy een dwaas of met de vallende ziekte bezogt mensch ziet, ſpuwt hy 'er na. — Zodanig was het character van een Bygeloovigen in de dagen van THEOPHRASTUS. Alle deeze grilligheden, plegtigheden werden waargenomen om kwaad te voorkomen, èn de wraak der Goden te ſtillen; zy ſtemmen dus volmaakt overeen met de boven gegeevene bepaaling.

Men heeft ſlegts met eenen opſlag van het oog de bygeloovige begrippen en bedryven onder *Jooden* en *Chriſtenen* te bezien, om overtuigd te worden, dat dezelve alle herkomſtig zyn uit laage en ongerymde denkbeelden, ten aanzien van de Zedelyke Volmaaktheden des Allerhoogſten; want ten opzigte van GODS Natuurlyke Volmaaktheden hebben zy zich, over het algemeen, verheevene begrippen gevormd. — De *Jooden* merkten GOD aan als een partydig Weezen, 't welk hun Volk aan alle andere Volken voortrok, en meer welgevallen ſchiep in uitwendigen eerdienst en plegtigheden, dan in Zedelyke Deugd. — Indien de *Roomſch-Catholyken* beſtaanbaar met zichzelven denken, zouden zy GOD voor een Weezen moeten houden, dat overgehaald kan worden, om iets te vergunnen, door de voorbede van een afgeſtorvenen, ten dienſte van anderen; of voor een Weezen, welks geduld afgemat wordt door het aanhoudend opzeggen van gebeden. Zy houden eene vaste verkleefdheid aan eene menigte van plegtigheden, gebaaren en ten toonſtellingen, als weezenlyke deelen der Godsverëeringe. — Zelfs onder de *Proteſtanten* is een goed deel Bygeloofs overgebleeven. Zy, zy hebben op verre na niet, gelyk 't behoort, geleerd, dat GOD een Geest is, en in geest en waarheid wil worden aangebeden, als een zuiver, zedelyk volmaakt en goedertieren Opperweezen. Van hier alle de Bygeloovigheden, onder de Proteſtanten nog heerſchende.

Behalven deeze bygeloovige begrippen en bedryven, welke geheelenal betrekking hebben tot onzen pligt omtrent GOD, zyn 'er andere, die men algemeene By-

geloovigheden mag heeten. Deeze ontſtaan desgelyks uit gebrekkige en laage denkbeelden, ten opaigte van GODS Zedelyke Eigenſchappen. Te gelooven in algemeen verſpreide Voorzeggingen, die alnoos de uitboezemingen zyn van krankhoofdigheid of bedrog, is te veronderſtellen, dat GOD, die een gordyn voor het toekomſtige geſchooven heeft, en nooit andere Voorzeggingen liet doen, dan ter bereiking van eenig groot zedelyk oogmerk, zomtyds Voorzeggingen laat doen tot geen oogmerk hoe genaamd, of om voldoening te ſchenken aan ydele nieuwsgierigheid, of zulk eene kennis ten toon te ſpreiden van het geen zal gebeuren, als onbeſtaanbaar is met 's Menſchen Vryheid en het Zedelyk Beſtuur der Wereld.

Niet min bygeloovig is het geloofſlaan aan de loopende vertellingen van de dagelyks voorvallende Wonderen. Aan dezelve te gelooven, is te gelooven, dat GOD, om de beuzelagtigſte redenen, de werking van de Wetten der Natuure opſchort, of om daardoor bedrog en wereldlyke eerzugt te onderſchraagen; het is de ongewoonſte gebeurtenisſen aanneemen op de onvoldoendſte baarblyklykheid.

Het geloof in Toovery, in Verſchyningen, en wat van dien aart meer zy, kan uit het zelfde beginzel worden opgelost. Te veronderſtellen, dat GOD het vermogen om kwaad te kunnen doen, of om zyne wetten te veranderen, mededeelt aan eenige weezens, enkel om hunne eigene driften te voldoen, is GODE geheel onwaardig. Het geloof in Verſchyningen is even onbeſtaanbaar met GODS goedheid. Dezelfde tegenwerping geldt desgelyks tegen de algemeen verſpreide Voorzeggingen, en mag ook uitgeſtrekt worden tot Voortekenen, tot Starrewichelaary, tot gelukkige en ongelukkige Dagen, tot Waarzeggery, en wat men meer van dit ſlag aantreft. Wat betreft de Beleezingen en Tooverzangen om Kwaalen te voorkomen of te geneezen, deeze gelyken in alle opzigten naar de valſche en gewaande Wonderen.

Eene oordeelkundige Geſchiedenis van het Bygeloof zou een keurig en onderhoudend Werk uitmaaken, en het Menschlyk Character in een merkwaardig gezigtpunt voor oogen ſtellen. Bygeloof heerscht ſterkſt by Menſchen van een zwak en ongeoefend verſtand, — is algemeener by de Vrouwen, dan by de Mannen; men

men treft het meer aan in de ruwe dan in meer beſchaafde ſtanden der Zamenleevinge.

De algemeene trekken van het Bygeloof zyn dezelfde geweest door alle eeuwen heen; dan het neemt onderſcheidene wyzingen aan, naar gelange van het verſchillend Character der Volken. Het vondt zeer vroeg toegang in de Geneeskunde. Hy, die een verſtand en kundigheid, boven anderen uitſteekende, bezat, werd voor een Toovenaar gehouden. Doctor BARTOLO werd te *Rome* door de Inquiſitie gegreepen, omdat hy onverwagt een Edelman van de Jicht geneezen hadt. Kwaalen werden aan betoovering toegeſchreeven, en honderden van ongelukkigen met den dood, wegens dit onderſteld misdryf, geſtraft. MERCATUS, Geneesheer van Koning PHILIPS DEN II, een zeer naauwkeurig en welonderrigt Schryver, ſcheen zeer over te hellen, om het beſtaan van Tooverziekten te loochenen; maar hy vondt zich gedrongen, dezelve te erkennen, vooreerst omdat de *Spaanſche* Inquiſitie derzelver weezenlyk beſtaan beſlist hadt; ten anderen, omdat hy gezien hadt, dat eene zeer ſchoone Vrouw, door een enkelen blik haarer oogen, een Spiegel hadt aan ſtukken gebrooken, en eenige boomen doen verdorren.

Gelyk de denkbeelden wegens de Oorzaaken der Lichaamskwaalen bygeloovig waren, die wegens de Geneeswyze waren zulks niet minder. In de *Odyſſé* van HOMERUS leezen wy van eene Geneezing door een Gezang. JOSEPHUS verhaalt, dat hy zekeren *Jood* zag, ELEAZAR geheeten, die den Duivel uit de neusgaten eener oude Vrouwe haalde, door Salomo's Zegel aan haar neus te houden, in tegenwoordigheid van Keizer VESPASIANUS. Verſcheide ſoorten van aanraakingen heeft men gebezigd om den Duivel uit te dryven. Geesſelingen deeden zomtyds grooten dienst. Ontlastende en Antiſpasmodique middelen ſlaagden by wylen uitneemend om zich van den Boozen te ontdoen. Doctor MYNSICHT genas verſcheide betooverde Perſoonen door de Aſſa fœtida. Waarom de Aſſa fœtida, of Duivelsdrek, zo kragtdaadig werkte, werd zeer verſchillend beoordeeld. Eenigen dagten, dat de Duivel het aanwenden van zodanige middelen voor eene belediging hieldt, en verſtoord heenen ging; maar anderen merkten wyslyk op, dat, daar men veronderſtelt, dat Duivels oren en

Digitized by Google

oogen hebben, het zeer waarſchynlyk is, dat zy ook van een neus voorzien zyn.

Het was ondertusſchen in de Geneeskunde alleen niet, dat men deeze denkbeelden, zo vol Bygeloofs, omhelsde; dezelve heerschten ook in de Natúurkunde. De ſchadelyke uitwerkzels, in de Mynen zo dikmaals ondervonden, welke men weet dat alleen uit tot adembaaling ongeſchikte lugt voortkomen, werden beſtendig toegeſchreeven aan de booze Geesten, of Demons, zich in de Mynen onthoudende. Zelfs een VAN HELMONT, een BODINUS, een STROZZA, een LUTHER, ſchreeven den Donder en andere Lugtverhevelingen aan den Duivel toe. Eeuwen lang waren de Chimisten bezig om den Steen der Philoſophen te zoeken, met welken zy wonderen zouden verrigten. Het was, in vroegere en nog niet lang verſtreeke Eeuwen, onder de Wysgeeren in geſchil, of de Verbeelding op uitwendige voorwerpen kon werken? En het geſchil werd doorgaans aan de bevestigende zyde uitgeweezen!

Hoewel het Bygeloof over 't algemeen ten kenteken ſtrekt van eene zwakke ziel, is de zwakheid der Menschlyke Natuure zo groot, dat wy 'er verſcheide voorbeelden van aantreffen by Menſchen van een verheeven vernuft en welgeoefend verſtand. SOCRATES geloofde, dat hy een Demon ten Geleigeest hadt. Lord BACON ſloeg geloof aan Toovery; en hy verhaalt geneezen te zyn van wratten, door dezelve te wryven met een ſtuk Spek met de zwoort 'er aan, en het dan vast te ſpyeren, met de vette zyde na de zon gekeerd, aan een venſterraam op de zonzyde van zyn huis. Koning HENDRIK DE IV van *Frankryk*, een der uitmuntendſte Vorſten, was zeer ongerust, vóór den moord, aan hem gepleegd, ter oorzaake van eenige voorſpellingen. SULLY, de groote Staatsman SULLY, verklaarde, dat een der redenen, die hem zynen Meester getrouw deeden bybyven, zelfs toen diens zaaken allerhachlykst ſtonden, gelegen was in de voorſpelling van eenen LA BROSSE, inhoudende, dat Koning HENDRIK hem zyn fortuin zou doen maaken. De Starrewichelaar MORIN richtte den koers des Cardinaals RICHELIEU, op eenige van diens reizen. De verlichte CUDWORTH verdeedigde de Voorzeggingen in 't algemeen, en betytelde de zodanigen, die zich tegen het gelooven van Tooveryen aankant-

kunten, met den naam van *Atheisten*. De voorſpellingen van RICE EVANS hebben, nog zo kort geleden, in 't laatſte vierde deel der afgeloopene *Eeuwe*, verdeedigers gevonden in de beroemde Mannen WARBURTON en JORTIN. Dr. HOFFMANN, een Man *in de* Geneeskunde zo vermaard, beweert, in eene *Verhandeling*, voorkomende in de groote Uitgave zyner Werken, *in den* Jaare 1747, dat de Duivel Stormen *kan* verwekken, Inſecten voortbrengen, op de Dierlyke Geesten en de Inbeelding werken; en eindelyk, dat de Duivel een uitſteekend Philoſooph is, uit hoofde zyner langduurige ondervinding.

Ten aanziene van de *uitwerkingen* des Bygeloofs op *'s Menſchen geest, deeze zyn, in de daad*, zeer bejammerenswaardig. *Dezelve drukken het verſtand neder*, en doen het wegzinken in den verachtlykſten ſtaat, *houden* hetzelve onder de heerſchappy van vreeze, en doen het vaak tot wreedheid overſlaan. Wanneer het *Bygeloof* ééns den Mensch vermeesterd heeft, is deszelfs ſtrekking om tot uiterſten voort te hollen, en wordt doorgaans zo onduldlyk, dat menſchen van opmerking en geleerdheid tot verdelging daarvan zamenſpannen.

De *Christlyke Godsdienst* gaf een hevigen ſchok aan het Bygeloof der *Heidenſche* Wereld; de *Hervorming* ſnuikte grootendeels het *Bygeloof der Kerk* van *Rome*; en het *Bygeloof*, 't welk onder de *Proteſtanten* overbleef, naa dat deezen zich van die Kerk hadden afgeſcheiden, heeft allengskens moeten wyken voor den invloed der verlichte Rede, of voor de ſtoute aanvallen des Ongeloofs en der Deistery. Wy zien met gevoelig vermaak den verderen val des Bygeloofs te gemoets. Dan het is onze bemoedigende hoope, en ons vast vertrouwen, dat de *Christlyke Godsdienst* eenmaal zal te voorſchyn treeden in al deszelfs ſchoonheid en eenvoudige grootheid, om dan naar verdienſten bewonderd en geëerbiedigd te worden. Zonder zulks zou Ongodsdienſtigheid dezelfde en misſchien nog grooter rampen brouwen, dan het Bygeloof zelve ooit gedaan heeft, hoe verſchriklyke rollen 't zelve op het tooneel deezer wereld ſpeelde.

Digitized by Google

IETS, OVER HET LEVEN VAN JESUS, VAN ZYN TWAALFDE TOT ZYN DERTIGSTE JAAR.

„ Plaatsten wy, in No. IV van ons *Mengelwerk* deezes Jaars, ons door eene onbekende hand medegedeelde *Bedenkingen, over het weinige, het welk wy van het Jeugdig Leven van* JESUS *door de Euangelisten opgetekend vinden;* gaarne ruimen wy een plaatsje in voor het volgende Stukje, ons toegezonden door den Eerw. D. J. VAN BRANDENBURGH, Predikant te *Delfshaven.*"

* * *

Welke mogen toch wel de bezigheden van JESUS, *van zyn twaalfde tot zyn dertigste jaar, geweest zyn?* — Daar men door de gewyde Geschied-schryvers niets, volstrekt niets, omtrent zyne verrichtingen in dien tyd, van niet minder dan agttien jaaren, vindt aangetekend, is het onmooglyk, iets met genoegzame zekerheid te bepaalen: — men moet, ten deezen opzichte, of niets vaststellen, of zich met eenigen graad van waarschynlykheid vergenoegen.

Dat JESUS zynen Pleeg-vader JOSEPH in zyn handwerk zal geholpen hebben: — dit is vry algemeen aangenomen, maar komt my niet aanneemlyk voor. 'Er zyn redenen, die my beletten, dit te geloven. Ik deel ze u mede. — *Voorerst;* JOSEPH en MARIA wisten zeer wel, dat JESUS *als Mensch* ontvangen was van den Heiligen Geest. Zouden zy nu een Jongeling, wiens geboorte zo geheel zonderling, zo éénzoortig, en bovennatuurlyk was, hebben willen opbrengen in een louter aardsch en zinnelyk beroep, gelyk dat van elken handwerkman is? Hoewel handwerken geene verachtlyke kostwinningen zyn, hoewel handwerkers zeer nuttig, en volstrekt nodig zyn voor de menschlyke zamenleeving, blyft het waar, dat zulk een beroep weinig geschikt kan geoordeeld worden voor een mensch van die verheven bestemming, als JESUS was. — *Ten tweeden;* by zyne besnydenis hadden JOSEPH en MARIA dit kind *Jesus*, dat is *Zaligmaaker*, genoemd (*), volgens de verkla-

ring

(*) Luc. II. vs. 21.

Digitized by Google

ring en het bevel, door den Engel vóór zyne geboorte reeds gegeven. Kan men dan nu nog veronderstellen, dat zy Hem in een beroep zouden hebben opgevoed; dat zo weinig aan zynen naam beantwoordde? — *Ten derden;* JESUS, twaalf jaaren oud zynde, leeraarde in den Tempel. MARIA, die met JOSEPH Hem vol zorg en kommer gezogt had, gaf Hem eene Moederlyke berisping, welke door JESUS beschreiden dus wierd beantwoord: *Waarom zogt gy my? Wist gy niet, dat ik in myns Vaders zaken moest verkeeren* (*)? Dit gezegde is schoon, veelbevattend, vol van verhevene en belangryke wenken. Uit hetzelve blykt, dat JESUS zich zyner hooge bestemming zeer wel bewust was, en vervuld met gevoel van dezelve. Zouden JOSEPH, en vooral MARIA, die dit woord aanstonds niet bevatteden, ook in vervolg van tyd niets daar van begrepen hebben? En zo zy iets daar van begrepen hebben, was dit dan niet voor hun eene genoegzaam duidlyke en verstaanbaare verklaring, dat Hy het werk van Leeraar der Gerechtigheid onder de menschen moest vervullen? En zouden wy wel durven denken, dat zy Hem hier in eenigermaten zouden hebben willen hinderlyk zyn?

Ik weet wel, dat de Jooden zeiden: *Is deze niet de Zoon des Timmermans?* ja ook, *Is deze niet de Timmerman* (†)? Maar volgt hier uit, dat JESUS zy opgevoed geweest in JOSEPH's handwerk? Dit kan ik niet zien; want de Jooden zeiden dit, om JESUS, ware het mooglyk, te vernederen, en om Hem verachtlyk te maken in het oog des volks; zy wilden het volk daar door afkeer tegen JESUS inboezemen, opdat hetzelve geen gehoor mogt geeven aan zyne Leer. Van hier ook dat vragen met verwondering: *Van waar komt hem zo veel wysheid aan?*

Maar, waar aan heeft JESUS dan die agttien jaaren bevleed? Ledig en werkloos heeft Hy ze zeker niet doorgebragt. Is het my geoorloofd te gissen? Ik denk, dat JESUS veel en aanhoudend de Schriften des O. T. las, om zich daar mede regt bekend te maken; dat Hy die Schriften nauwkeurig onderzogt, en in het huisgezin van JOSEPH en MARIA, en in den kring van hunne bloedverwanten en byzondere vrienden, ook wel eens verklaard en uitgelegd heeft. Voorts, dat Hy zich ge-

dû-

(*) Luc. II. vs. 49. (†) MATTH. XIII. vs. 55. MARC. VI. vs. 3.

Digitized by Google

durig voor den geest bragt het grote doel en werk, waartoe Hy op aarde gekomen was, zyne ziel met nuttige bepeinzingen daar van onledig hieldt, en zyne menschheid, van tyd tot tyd, al meer en meer voor dat werk vatbaar, en tot dat werk bekwaam zocht te maken. Eindlyk, dat Hy den mensch, deszelfs verschillende wyze van denken en handelen, deszelfs onderscheide character, opiettend gadesloeg; de meer openlyke, of meer bedekte dryfveeren van zyne daden zorgvuldig naspoorde, om, ten tyde der openlyke bediening van zyn Leeraarambt, van dit alles, in het onderwyzen, bestraffen, vermaanen, vertroosten, en middelen tot verbetering aan de hand te geven, een allervoordeeligst gebruik te maken. — Zo waren dan die agttien jaaren voor JESUS jaaren van opvoeding, en voorbereiding voor zyne edele, voortreflyke, gewichtige, moeilyke bestemming, waar door God verheerlykt, en het menschdom eene naamlooze zaligheid aangebragt zoude worden.

BROEVEN MET DEN PHOSPHORUS, ALS HET VERMOGENDST MIDDEL, TOT HERSTEL DER BYNA VERNIETIGDE LEVENSKRAGTEN. Door Dr. G. C. CONRADI, Stads Physicus te *Northeim*.

De *Phosphorus* is voorzeker het vermogendst middel van alle die geene, welke eenig vermogen bezitten, om het herstel der verloorene levenskragten te bewerken. Zulks is niet onbekend; en echter wordt dit onschatbaar middel maar door weinige Geneesheeren voorgeschreeven. Geduurende de weinige jaaren, in welke ik van den *Phosphorus* heb gebruik gemaakt, is het my gelukt, veele Lyders te behouden, die op den oever des doods lagen, en by welke de Koortsbast, de Slangewortel, de Campher, de vlugge Loogzouten, enz. geen de minste uitwerking deeden, en die dus, zonder dit laatste plechtanker, onfeilbaar ten grave gedaald zouden zyn.

Zonder thans van de overige kragten van den *Phosphorus* te gewaagen, ben ik alleen voorneemens te spreeken over deszelfs onschatbaar vermogen in heete ziekten, om, namelyk, nadat de geweldige koortzige toestand

Digitized by Google

ſtand der Hoofdkrankte is afgeloopen, de daar op volgende, zo dikwyls doodelyke, verzwakking der levenskragten, tegen welke de overige hulpmiddelen der Konst zo weinig vermogen, te herſtellen. Tot bewys hier van zal ik de volgende, myns oordeels, zeer beſliſſende Waarneemingen, uit een groot aantal van gelykzoortige gekoozen, mededeelen.

Eerſte Waarneeming.

Eene Vrouw, die geduurende veertien dagen aan eene zwaare Galkoorts had ziek gelegen, welke ik behandeld had met kleine giften Braakwynſteen, verbonden met Ammoniac-zout en zagte ontlastende middelen, verviel in een doodelyk verval van levenskragten. Een ongeregelde hikſlag; eene belemmerde doorzwelging, met een klinkend geluid van den nedervallenden drank; ſlaaperigheid; eene reutelende ademhaaling, zonder vermogen om iets op te werpen; groote zwakheid en vermagering van het buitendien droog en tenger lichaam; een kleine ſnelle pols; koude handen en voeten; een koud kleeverig zweet in het gezicht; duistere en morſſige oogen, en eene roode drooge tong, waren de toevallen, welke deezen toeſtand verzelden, en een nabyzynden dood aankondigden. Geduurende vyf dagen wierd, zonder vrucht, gebruik gemaakt van een ſterk afkookzel van Wilgenbast met Campher en poeder van den Koortsbast; doch op den zesden dag deezes genoegzaam hoopeloozen toeſtands, den twintigſten der ziekte, ſchreef ik voor, vier greinen *Phosphorus*, ontbonden in een drachma *Naphtha Vitrioli*, om daar van alle twee uuren tien druppels, met wat water, in te neemen. Toen de Lyderesſe drie maalen had ingenomen, verdweenen de hik en de ratelende doorzwelging; ten volgenden dage keerde de warmte der ledemaaten weder, de ſluimerigheid nam af, de pols wierd voller. Om kort te gaan, met thans het middel maar om de drie uuren te gebruiken, wierd de Lyderesſe eerlang uit haaren hoopeloozen toeſtand gered, en herſtelde weder, onder het gebruik der gewoone verſterkende middelen.

Tweede Waarneeming.

Eene zwakke Vrouw, van meer dan zestig jaaren, wierd

wierd in Louwmaand aangetast door eene heerschende *Pleuritis*. Door de gewoone middelen was de gewelddige toestand der ziekte overwonnen, doch thans verviel zy in eene voorbeeldelooze verzwakking, met alle de gewoone toevallen, die byna onfeilbaar den naby zynden dood aankondigen. Ik schreef haar voor, drie greinen *Phosphorus* met eene once Lyn-olie en eene halve once Amandel-melk, om alle drie uuren een theelepel-vol van te gebruiken. Na verloop van vier-en-twintig uuren keerde de warmte des lichaams weder, de huid wierd vochtig, de polsslag verhief zich, 'er volgde eerlang eene heerlyke scheiding der ziekte, door uitracheling en waterloozing. Kortom, de Lyderesse kwam binnen weinige weeken, onder het gebruik der gewoone versterkende middelen, tot voorige gezondheid.

Derde Waarneeming.

Ik wierd geroepen by een Jongeling, die geduurende veertien dagen aan het Zydewee had ziek gelegen, en dien men, door het geheel ontydig gebruik van Senebladen en Bitterzout, op den oever des doods gebragt had. De toevallen van ontsteeking waren nog aanweezig, doch wierden door my, binnen de volgende agt dagen, weggenomen, door middel van Ammoniac-zout, Braakwynsteen, Vluchtig Smeerzel (*Linimentum volatile*), Spaansche Vliegen, enz. Doch 'er bleef een uitteerend Koortsje over, met het zogenoemd Hippocratisch gezicht en alle de gewoonlyk doodelyke toevallen van verzwakking, die daar by behooren. Schoon ik in 't geheel geene hoop op herstel had, schreef ik twee greinen *Phosphorus* voor, in eene halve once Amandel-olie en eene once zap van Framboozen, om alle drie uuren een theelepeltje vol van in te neemen. Dit middel bewerkte, gelyk in 't voorig Geval, dezelfde heilzaame scheidingen, en deed den Lyder binnen weinige dagen zo verre herstellen, dat ik hem nu verder gemakkelyk, door middel van een kragtig afkookzel van Wilgenbast, tot eene volkomene geneezing kon brengen.

Vierde Waarneeming.

Een Jongeling, die ziek lag aan eene Galachtige Zenuwkoorts, wierd, geduurende de eerste veertien dagen, door

Digitized by Google

door een Heelmeester met ontbindende braak- en purgeermiddelen behandeld. Vervolgens daar by gercepen zynde, vond ik den Lyder zeer zwak, met eene onzuivere drooge tong, doofachtig en byna ſpraakeloos, terwyl hem de ſtinkende drekſtoffen afliepen, zonder dat hy daar van eenige bewustheid had. Men ſchreef hem Koortsbast, Wolwerley, Valeriaan, Campher en dergelyke dingen voor, doch zonder eenig nut. Een week laater bezogt ik hem weder, en vond zyn toeſtand nog erger. Hy was ongemeen vermagerd, zonder voelbaaren polsſlag, naar welken men, gelyk de Wondarts verzekerde, reeds drie dagen lang te vergeefsch gezogt had. Gezicht, handen en voeten waren koud; ook lag de Lyder als in eene ſtille bedwelmdheid, zonder iets te hooren of te ſpreeken.

In dit Geval ſcheen my de *Phosphorus* ongemeen wel te pas te komen; waarom ik hem tien druppels eener *Ætheriſche* ontbinding van dat middel, welke ik by my had, met een lepel water gemengd, in den mond liet loopen. Reeds na verloop van een half uur zag men de verwonderenswaardige uitwerking van dit middel: want de vry ſterke gifte van hetzelve, naar maate van den ouderdom des voorwerps, wekte den verdweenen polsſlag wederom op, zodat dezelve van minut tot minut ſterker wierd, met het terugkeeren der dierlyke warmte. De Jongen opende eerlang de oogen, en begon zich met volle bewustzyn te beweegen. Thans liet ik alle twee uuren vyf druppels inneemen, 't geen zo veel te wege bragt, dat de Lyder eerlang buiten gevaar was, en thans onder het gebruik der gewoone verſterkende middelen herſtelde. Het verlooren gehoor kwam ook ras weder, doch al zyn hoofdhair was uitgevallen.

Zodanig zyn de uitwerkingen van den *Phosphorus*, by de uitblusſching der levenskragt, na hevige koortzige ziekten. Ik twyffel niet, of men zou daar van insgelyks een uitmuntend gebruik kunnen maaken, tot het voor den dag brengen van Mazelen en Kinderpokjes, wanneer dezelve, wegens gebrek aan levenskragten, niet willen uitkomen, en de ettering der Pokjes door gemelde oorzaak verhinderd wordt; of wanneer dezelve naar binnen zyn geſlaagen. Veel heils beloof ik my ook van dit geneesmiddel, in vastzittende koude *Rheumatismen*, in *Rheumatiſche* Verlammingen, en in de *Arthritis Atonica*, in welke de Jigtſtoffe, wegens zwakheid

Digitized by Google

heid der levenskragten, niet naar buiten kan gedreeven worden. Mogelyk zouden, in den Hartvang der eerstgeboorene kinderen, ook met veel nut eenige druppels van dit middel kunnen ingegeeven worden.

De *Phosphorus* kan op verſchillende wyzen worden voorgeſchreeven; doch myns oordeels is niets beter, dan denzelven in recht zuivere Vitriool-Naphtha te ontbinden. In de uitgeperſte Olien laat zich de *Phosphorus* ook wel ontbinden; doch de ſmaak van zodanig eene bereiding is zo leelyk, dat de meeste Zieken dezelve niet kunnen gebruiken. Ook is de Naphtha beter geſchikt voor den aard der ziekten, in welke wy den *Phosphorus* hebben aangepreezen, dan eene uitgeperſte Olie. Naphtha, die op de gewoone wyze bereid is, lost wel iets van den *Phosphorus* op, doch is niet in ſtaat, denzelven geheel te ontbinden; maar wanneer dat ſcheidvogt eenige reizen met overgehaald water afgewaſchen, en vervolgens in een glazen kolf en helm wordt overgehaald, ontbindt het den *Phosphorus* volkomen. De voornaame reden, waarom dit middel niet behoorlyk in gemeene Naphtha opgelost wordt, is de daar in aanweezige Wyngeest, die het best wordt weggenomen door de volgende handgreep van LOWITZ. Men ſchudt de Naphtha zo lang met welgedroogd Wynſteenzout, dat hetzelve geen vogt meer inzuigt; waarna men het dus van alle waterdeelen bevryd ſcheidvogt nog een of twee maalen overhaalt, op welgedroogde Kalkaarde, die met Zoutzuur verzadigd is. Op deeze wyze bekomt de Naphtha den grootstmogelyken trap van zuiverheid; zodanig, dat haare zoort-onderſcheidende zwaarte loopt van 718 tot 724, daar de gewoone niet beneden de 752 komt.

Hoewel van drie greinen *Phosphorus*, in eene drachma Naphtha ontbonden, en telkens tot tien druppels ingegeeven, maar eene geringe hoeveelheid in het lichaam komt, is dezelve echter genoegzaam in ſtaat, om verwonderenswaardige uitwerkzels daar te ſtellen. Het is my niet onbekend, dat zommige Schryvers den *Phosphorus* in veel grootere giften hebben aangepreezen; doch ik houde my verzekerd, dat, indien zy denzelven, gelyk zy zeggen, waarlyk tot drie, zes, of tien greinen, op eenmaal gebruikt hebben, hy geheel ondeugend moet geweest zyn. Ik moet daarentegen een ieder, die met dit middel niet genoegzaam bekend is,

waar-

Digitized by Google

waarſchuwen, om het vooral nooit voor te ſchryven, dan in de boven vermelde kleine giften, dewyl het misbruik van dit geneesmiddel van zeer gevaarlyke gevolgen kan zyn. Toen ik voor de eerſte maal hetzelve voorſchreef, gaf ik tien greinen, ontbonden in anderhalf once olie, om daar van alle drie uuren een theelepel-vol te neemen; dan dit was veel te ſterk: want naauwelyks had de Zieke het eerſte lepeltje binnen, of hy klaagde over eene brandende hitte in de maag en ſlokdarm, vergezeld met benaauwdheid. Ook was de ſmaak van dit mengzel zo afſchuwelyk, dat het onmogelyk was, daar mede voort te vaaren.

GILBERT WAKEFIELD

IN HECHTENIS.

(Uit het *Engelsch.*)

Onder de veelvuldige gebeurtenisſen van ronderlingen aart, die het einde der jongſt afgeloopene Eeuwe zoo zeer merkwaardig gemaakt hebben, verdient ook de gevangenis van een der beroemdſte Geleerden in Engeland, waarvan eenige nieuwspapieren melding gemaakt hebben, een weinig nader tot kennis van onze Landgenooten gebragt te worden. Wy deelen hierom het volgende, ons van goeder hand toegekomen, bericht onzen Leezeren mede.

*

GILBERT WAKEFIELD, voorheen waardig medelid van het Jeſus-Collegie te Cambridge, en vermaard door verſcheidene uitgegeevene Schriften, is tot eene tweejaarige gevangenis verweezen.

's Mans vertrouwde kennis met alle oude Griekſche en Latynſche Claſſiſche Schryvers heeft hem, ſedeft ettelyke jaaren, een aanzienelyke plaats onder de Geleerden van den eerſten rang doen inneemen. Men heeft zelfs van zyne hand verſcheidene nieuwe Uitgaven van eenigen derzelven; b. v. van ſommige Griekſche Tragoedien, van 't geen overgebleven is van *Bion* en *Moſchus*, van *Virgilius*, *Horatius* en *Lu-*

Digitized by Google

cretius (*), en eene ryke verzameling van Critiſche aanmerkingen over veele oude Schryvers, waaronder ook een aantal over de Boeken des Nieuwen Verbonds (†). Hy heeft zich ook, zoo wel in de Latynſche, als in zyne Moeder-taal, als Dichter doen kennen. Als Godgeleerde kwam hy in 1782 met eene nieuwe Engelſche Vertaaling van het Euangelie van Matthæus, met eene bygevoegde Commentarie, ten voorſchyn (‡); vervolgends met een onderzoek naar de gevoelens over den Perſoon van Jeſus Christus, in de eerſte Eeuwen, en een klein ſtukjen over den openbaaren Godsdienst, waarvan reeds drie uitgaven voorhanden zyn (§). Deze Schriften wierden by de Orthodoxen onder de hooge Geestelykheid niet gunſtig opgenomen. Men maakte het hem deswegens te Cambridge zoo moeielyk, dat hy zyn lidmaatſchap in het Jeſus-Collegie moest opgeeven. Hy verliet Cambridge in 1784, en begaf zich eerst naar Richmond, en vervolgends naar Nottingham, daar hy met een Opvoedingsinſtituut zocht aan de kost te komen. Sedert 1790 is hy met zyne vrouw en zes kinderen te Hakney, naby Londen, komen woonen, daar hy van de vruchten van zynen geleerden arbeid en vlyt een tamelyk beſtaan had. Het ontbreekt hem niet aan vermogende Vrienden, die eene Inſchryving geöpend hebben, waaruit zyne talryke familie, geduurende zyne gevangenſchap, ondersteund wordt. Zy bedraagt reeds eenige duizend ponden ſt. Ook heeft hem een van zyne naastbeſtaanden, woonachtig in West-indiën, van daar drieduizend ponden, dezelfde ſom, welke hy hem anders by testament had toegedacht, by deze gelegenheid overgemaakt. Zoo veel van den perſoon van WAKEFIELD,

(*) *Tragoediarum Græcarum delectus*, 2 Tom. Londini 1794. BIONIS *et* MOSCHI *quæ ſuperſunt*, 1795. VIRGILII *Opera*, 2 Tom. 1796. HORATII *Opera*, 2 Tom. 1794. LUCRETII *Opera*, 3 Tom. 1798.

(†) *Silva Critica cæt.* Cantabr. 1789—1798. P. 1—6.

(‡) *A new Translation of St. Matthew, with a Commentary.*

(§) *An enquiry into the opinions of Christians of the first Centuries, concerning Jeſus Christ.* 1784. —— *A ſhort enquiry into the expediency and propriety of public Worſhip.* 1792, third Edition.

Digitized by Google

FIELD, die thans ongeveer vyf- en -veertig jaaren oud is (*).

Men zou hem denkelyk zyne afwykingen van de bekende negen-en-dertig Geloofs-artikelen, en zyne openbaare tegenſpraak tegen eenige derzelven, niet zoo euvel genomen hebben, indien hy ook zyne afkeerigheid van den Oorlog, en van de maatregelen van den tegenwoordigen Minister, niet had laaten blyken; indien hy niet, even als PITT, voordat deze aan 't roer der regeering kwam, had beweerd, dat eene verbetering der repræſentatie van 't Volk, in 't Lagerhuis, volſtrekt noodig is geworden; en indien hy tegen de hand over hand toeneemende misbruiken, in de heerſchende Kerk, en de ondeugden haarer Geeſtelykheid, minder had geyverd. Hy zou, met alle oude en nieuwe taxen op te brengen, waar hy toch niet van tuſſchen kon, ongeſtoord, zoo goed hy konde, voortgeleefd hebben, zo hy van zich had kunnen verkrygen, zekeren Biſſchop, die 'er, ſedert eenigen tyd, zyn begunſtigd werk van gemaakt heeft, om den Minister de behulpzaame hand te bieden, en alle zyne eiſchen by 't volk, tot den opbrengst van de zwaare oorlogskosten, niet alleen te rechtvaardigen, maar hun zelfs wys te maaken, dat ze maatig en zeer draagelyk zyn; zo hy van zich had kunnen verkrygen, dien yverzuchtigen Geeſtelyken ongemoeid te laaten. Het is de Biſſchop van Landaff, Dr. WATSON, een man, die, in 't begin der Franſche Omwenteling, openlyk, en zelfs in gedrukte ſchriften, verklaarde, dat dezelve goede gevolgen, ook voor Engeland, hebben konde. Toen evenwel naderhand in Frankryk die geduchte tooneelen geöpend wierden, die zoo onteerend geweest zyn voor 't menschdom, veranderde de Biſſchop, met veele andere eerlyke lieden, van gevoelen, en werd, natuurlykerwyze, bezorgd over zyne inkomſten en geeſtelyken ſtand, wanneer hy over het ongelukkig lot der Franſche Geeſtelykheid nadacht, waarvan hy zoo veele beſchreienswaardige ſlachtoffers in Engeland voor zich zag. Nu vervaardigde hy een ſtukjen, 't welk hy *eene Aanſpraak aan het Brittanniſche Volk* noemde (†), waarin hy onder an-

(*) Dit is geſchreven in 1800.

(†) *Addreſs to the People of Great-Britain*, London 1797.

anderen bewerde, dat de Minister by lang na niet genoeg gevraagd had; dat hy het tiende deel van ieders bezittingen had moeten opeischen. Hier tegen liet WAKEFIELD een antwoord drukken (*), dat met veel vuur, en niet zelden met heftigheid, geschreven is. De Bisschop liet zich daaraan gelegen liggen, niet door 'er de pen tegen op te vatten, maar allereerst door den Drukker CUTHEL, met hulp van den publieken Aanklaager, in rechten te vervolgen. Deze man was geheel buiten schuld, hebbende hy reeds meer schriften van WAKEFIELD gedrukt, zonder zich immer over den inhoud te bekommeren, of die zelfs te leezen. Zoo had het zich ook, in dit geval, toegedraagen; en WAKEFIELD, die zelf de drukkosten voor zyne rekening genomen had, verklaarde zich, zoodra hy hoorde, dat CUTHEL voor 't gericht gedaagd was, voor den Schryver; in welk geval hy alleen, en niet de Drukker, even weinig als de Verkooper, daarvoor verantwoordelyk had moeten gerekend worden. Maar de Ministers wilden, gelyk zy reeds by andere gelegenheden getoond hadden, niet alleen de Schryvers afschrikken, om tegen hun iets op het papier te brengen, maar ook de Drukkers en Boekverkoopers, om dergelyken te drukken en te verspreiden. CUTHEL werd, derhalven, onaangezien alle protestatien van WAKEFIELD, by 't gericht aangeklaagd, en tot eene gevangenis veroordeeld. De eerlyke WAKEFIELD betaalde, op de grootmoedigste wyze, alle onkosten van het proces, die, gelyk hy zelf zegt (†), honderd drie-en-vyftig ponden st. beliepen, waarmede zyn geheele jaarlykſche inkomen heenging.

Toen men met den Drukker afgedaan had, was de Boekverkooper JOHNSON aan de beurt, die dit stukjen, in zynen boekwinkel, even als andere Boekhandelaars, verkocht had. Intusschen had WAKEFIELD de stoutheid, om een Brief van drie-en-dertig octaaf bladzyden, gericht aan den publieken Aanklaager, te laaten drukken (‡), waar-

(*) *A reply to some parts of the Bishop of Landaff's Address to the People of Great-Britain.* By GILBERT WAKEFIELD, 1798. Second Edition. De eerste uitgave is geteekend, 30 January 1798.

(†) *Address to the Judges on being called up for judgment.* May 30. 1799. p. 8.

(‡) *A letter to Sir* JOHN SCOTT, *his Majesty's Attor-*

Digitized by Google

waarin hy tegen hem en den eerſten Staatminiſter PITT, wegens het gebeurde met OUTHEN en JOHNSON, op de bitterſte wyze uitvoer. 't Was geenzins vreemd, dat dit geſchrift, met den naam van WAKEFIELD aan 't hoofd, waarvan men weldra meer dan eene uitgave zag voor den dag komen, den publieken Aanklaager het bloed in de aderen deed kooken. Hy trok dan nu, uit den Brief van WAKEFIELD aan den Biſchop van Landaff, zeven gezegden uit, die even zoo veele punten van aanklachte tegen hem, in 't gericht, uitmaakten. WAKEFIELD had, onder anderen, beweerd, dat de Biſchop van Landaff, met de overige Biſchoppen, en de voornaamſte Geeſtelyken der Hooge Kerk, zich daarom tegen alle verbetering in den Kerk- en Burger-ſtaat verzetteden, omdat zy vreesden, dat hunne voorrechten en inkomſten daarby gevaar zouden kunnen loopen. Daarom ſtookten zy den Oorlog aan, en daarom deden zy alles, om den Minister, in zyne genomene maatregels, te ondersteunen. De Biſchop had gezegd, dat hy een onafhanglyk man was, en, als zoodanig, dacht, ſprak en ſchreef, 't welk WAKEFIELD niet wil toegeeven; hy houdt, in tegendeel, ſtaande, dat de Episcopaale Kerk zoo naauw verbonden is aan den Staat, dat iemand, die by de Kerk een aanzienelyken post bekleedt, en daaruit een groot inkomen heeft, waarvoor de Regeering hem tot waarborg verſtrekt, geenzins voor onafhanglyk kan gehouden worden, maar voor zoodanig eenen moet aangezien worden, die uit eigenbelang de ingevoerde regeeringsvorm, al is dezelve met 't algemeene belang ten eenemaal ſtrydig, moet ondersteunen, en trachten ſtaande te houden. Daarop grondt zich het eerſte punt der aanklachte. Het tweede en derde betreft eene onmiddelyke aanranding van den Minister en deszelfs genomene maatregelen. Het vierde heeft zyn opzicht op het geen WAKEFIELD heeft geäntwoord op de ſtelling van den Biſchop WATSON, die gezegd had, van oordeel te zyn, dat de Franſchen, zo zy eens eene landing in Engeland deeden, niet veel byval zouden vinden. WAKEFIELD, daarentegen, is van oordeel, dat zich de groote menigte van armen en behoefrigen terſtond voor hun zou

torney-general, on the ſubject of a late trial in Guild-hall. 1798.

Digitized by Google

zou verklaaren. Hy beſchryft daarop den treurigen toeſtand der armen in Engeland, die uit de drukkende lasten, en daardoor veroorzaakte duurte, geboren wordt, op eene ontzettende wyze. „ Ik geloove," zegt hy, „ van gantſcher harten, dat in een ſtreek van drie mylen, in den omtrek van het huis, waar ik dit ſchryve, een grooter aantal van uitgehongerde en ongelukkige menſchen gevonden wordt, die de wanhopige ſlachtoffers van gebrek en elende moeten worden, dan men ergens elders, op eene even groote ruimte van de bewoonde aarde, zal aantreffen."

Hy verzet zich verder tegen den Biſchop, dewyl hy had gezegd, dat de Minister der Finantien het tiende deel van ieders vermogen, tot voortzetting van den Oorlog, gelyk naderhand werkelyk geſchied is, had moeten opeiſchen. „ Geſteld eens," zegt hy, „ dat de Biſchop jaarlyks tweeduizend ponden ſt. inkomen heeft, en dat het myne niet meer dan tweehonderd bedraagt, dan kan hy aan dezen eisch gemakkelyk voldoen, zo hy ſlechts van zyne uitgaven iets van het overvloedige afkort; terwyl ik, in tegendeel, door zoo veel op te brengen, met myne vrouw en zes kinderen, in de grootſte verlegenheid geraake."

Op de verklaaring van den Biſchop, dat, byaldien de Franſchen mogten landen, hy zelf een van de honderd-duizenden zou weezen, die 'er zich tegen zouden verzetten, maakt WAKEFIELD deze aanmerking: „ Ik zou my onder dat getal niet bevinden. Myn leeven en myne boeken zyn, van 't geen my in perſoon aangaat, de eenige goederen, waarop ik prys ſtelle. Geen van beiden zou ik, ten gevalle en tot verdediging van den tegenwoordigen Minister, in de waagſchaal willen ſtellen, (want ik heb geen lot gekocht). Indien de Franſchen mogten komen, dan zullen zy my op myn ſtudeerkamer, de eigenlyke post, die my alleen toebehoort, als een wakkere ſchildwacht in myn ſchilderhuis, onder de eerwaardige dooden aantreffen." Ook deze plaats, en eene andere tegen de Episcopaale Geestelykheid, waarin hy de Aartsbiſchoppen, de Biſchoppen, Dekens, Præbendariſen, en, gelyk hy zich uitdrukt, de geheele monſterkaart der geestelyke Ariſtocratie, eene verachtelyke vertooning van Paapenbedrog en Bygeloof noemt, is hem, onder de punten van aanklachte, te laste gelegd geworden.

Den

Digitized by Google

Den 21 Febr. 1799 werden JOHNSON en WAKEFIELD uit de gevangenis, waarin men ze opgesloten had gehouden, voor het Gericht der Koninglyke Bank geleid, om op de ingebragte beschuldigingen voor twaalf gezworenen, of voor eene zoogenaamde Jury, verhoord te worden. JOHNSON werd, als aangeklaagde Uitgeever, hoewel hy het eigenlyk niet was, eerst onder handen genomen, en, aan 't geen hem door den publieken Aanklaager te laste gelegd was, schuldig bevonden. Daarna kwam WAKEFIELD voor de Jury, die hy als zeer onweetende lieden, geheel onverschillig omtrent de handhavening van 't recht, beschryft. Men streek over hem een soortgelyk vonnis. Aan 't slot van zyne voorheen gemelde verdediging voor het gericht, heeft hy hunne naamen en ieders bedryf laaten drukken. 'Er bevonden zich onder deze twaalf, onder anderen, twee Kooplieden in steenkoolen, een Koornkooper, een Makelaar, die verkoopingen voor het publieke fonds bezorgt, één, die van het verkoopen van koemelk zyn bestaan heeft, en dergelyken. „ Deze lieden," zegt WAKEFIELD, „ nu reeds negen uuren in 't Gerichtshof doorgebragt hebbende, waren vervolgends, als regte Londenaars, meer bedacht, om hunne hongerige maagen te gaan vullen, dan om onder elkanderen, met de vereischte bedaardheid, te beraadslaagen, wat men over de gedaane aanklachte moest oordeelen, en hoedanig vonnis men over de geheele zaak zou stryken." Toen de publieke Aanklaager 'er op aandrong, dat de aangeklaagde moest schuldig verklaard worden, gingen zy daartoe werkelyk over, zonder eens 't geschrift van WAKEFIELD, waarover hy verklaagd werd, geleezen, of zich verwaardigd te hebben, om op zyne verdediging voor 't gericht eenige aanmerking te neemen. Hy beschouwt intusschen dit verhoor, als de genoegelykste en zegepralendste gebeurtenis van zyn geheele leven, terwyl zoo veelen daarin regt broederlyk deel genomen, en, op de nadrukkelykste en overvloedigste wyze, hunne hartelyke genegenheid voor zynen persoon, by deze gelegenheid, openlyk aan den dag gelegd hebben.

Zyne verdedigingsrede, die hy voor 't gericht uitgesproken heeft, en die vyf-en-zeventig bladzyden octaafdruk vult, is wel by uitneemendheid heftig en bitter tegen den publieken Aanklaager, den eersten Staatsminister, en de Geestelykheid der heerschende Kerk,

Digitized by Google

maar zy is desniettemin meesterlyk opgesteld, en draagt overal getuigenis van des Redenaars groote geleerdheid en uitgebreide kennis van zaaken, die hy niet heeft kunnen nalaaten, ook by deze gelegenheid, met aanhaaling zelfs van menigvuldige wel ter snede bygebragte plaatzen uit Griekſche en Latynſche Schryvers, te doen ſchitteren.

Zyn uitgegeeven Verdedigſchrift gaat verzeld van eenige, door hem gemeengemaakte, Brieven van voornaame Mannen, die zyne Academiekennisſen en Vrienden te Cambridge geweest waren; van den Hertog VAN GRAFTON, Cancelier der Univerſiteit; van de Bisſchoppen van *Gloucester*, *Lincoln* en *Norwich*, en van Dr. PEARCE. Hy had hen, en nog eenige anderen, vriendelyk verzocht, hem een getuigenis van zyn eerlyk en onbeſproken gedrag te willen overzenden, waarvan hy zich voor 't gericht zou kunnen bedienen. Zy deden dit, met veel ſchroomvalligheid, en wachteden zich wel zorgvuldig, om zich zyner aan te trekken, alhoewel zy ten zynen opzichte niets, dan 't geen hem eer aandeed, konden getuigen. WAKEFIELD heeft 't nuttig geöordeeld, dezelven te laaten drukken nevens anderen, die hy voorheen van deze zelfde lieden had ontvangen. Men kan 'er de Engelſche Geestelykheid eenigzins nader door leeren kennen.

Om te rug te komen op zyn proces. Op de ſchuldig-verklaaring der gezworene Richters volgde, niet lang daarna, het ſlotvonnis. WAKEFIELD werd, op den 30ſten Mey deszelven Jaars, (1799) weder voor 't gericht geleid, en tot eene tweejaarige gevangenis veroordeeld, en hem opgelegd, by 't eindigen van dezelve, voor vyf jaaren, eenen borgtocht van duizend ponden, ten waarborge voor zyn gedrag, te ſtellen, waarvan hy zelf zou verplicht zyn, de eene helft te beſchikken, met verleende vryheid, om, voor de andere, twee voldoende borgen te noemen. Zyn gedaan verzoek, om, vóór het uitſpreeken van het vonnis, nogmaals te mogen ſpreeken, ter zyner verdediging, werd afgeſlagen, en hem ook geweigerd de voorleezing van eenige beëedigde getuigenisſen, die hy nog aan zyne rechters, ten bewyze zyner onſchuld, wilde overgeeven. Hem bleef dan niets overig, dan zich te onderwerpen, en, door de gemeenmaaking zyner meergemelde verdedigingrede, het onzydig publiek, over 't geen hem werd aangedaan,

te

Digitized by Google

te laaten oordeelen. Hy had de ſtoutheid, om de volgende woorden van *Juvenalis* aan 't hoofd te plaatzen, en de twee laatſte woorden met groote letters te laaten drukken:

Conſedere duces: ſurgis tu pallidus Ajax,
Dicturus dubia pro libertate, BUBULCO
JUDICE.

Sat. VII. 115.

Men verlangt nu verder te verneemen, hoe dit zal afloopen. In een aanhangſel vaart WAKEFIELD allerheftigst uit tegen den Biſſchop WATSON en den Minister PITT, op eene wyze, die niemand, al ware hy anders overtuigd, dat beiden daarin naar waarheid zyn doorgeſtreken, zal kunnen billyken.

BERIGT, WEGENS DE ZONDERLINGE BEKWAAMHEDEN VAN LA SIGNORINA AGNESI.

(Ontleend uit de *Lettres Hiſtoriques & Critiques ſur l'Italie, par* CH. DES BROSSES.)

Signorina AGNESI, eene jonge Dame, tuſſchen de agttien en twintig jaaren oud, mag eene wandelende *Polyglotti* heeten; dan niet te vrede met eene uitgeſtrekte taalgeleerdheid te bezitten, en bovenal in de *Oosterſche* taalen bedreeven te zyn, onderneemt zy het verdeedigen van eene Stelling, in welk eene weetenſchap ook, tegen wie het wil waagen, met haar in zulk een geleerd ſtrydperk te treeden.

Met myn Neef en Reisgenoot werd ik verzogt tot het bywoonen van eene *Converſazione*. Wy vonden 'er omtrent een aantal van dertig Perſoonen, uit meest alle *Europiſche* Volken beſtaande, in een kring gezeten, en *la Signorina* AGNESI met haare kleine Zuster onder een verhemelte geplaatst. Deeze jonge Juffrouw, die noch ſchoon, noch leelyk kan genaamd worden, was teder van geſtalte, eenvoudig in het voorkomen, zagt, en geheel eene Vrouw.

Ik had my, na deeze *Converſazione* gaande, verbeeld, dat het alleen zou weezen, om met deeze Juffrouw, op de gewoone wyze, over geleerde onderwerpen te

Digitized by Google

ſpreeken; in ſtede hiervan, deedt de Graaf BELLONI, die my hadt ingeleid, eene fraaije aanſpraak aan haar in 't *Latyn*. Zy beantwoordde dezelve zeer goed. Hierop vingen zy, in die zelfde taal, het behandelen van een geſchilſtuk aan, over den oorſprong der Fonteinen, en de oorzaaken van den vloed en ebbe, welke eenige hebben, gelyk aan die der zee. Zy ſprak als een Engel over dit onderwerp, en ik hoorde het nimmer tot myne grooter voldoening behandeld.

De Graaf BELLONI verzogt my, dat ik met haar in geſprek zou treeden, over eenig onderwerp, 't welk my meest behaagde, mits het een Wysgeerig ware, of tot de Wiskunde behoorde. Ik was zeer bevreesd, op het denkbeeld van *ex tempore* te moeten ſpreeken, een uur lang, in eene taal, welke te ſpreeken ik geheel ontwend was. Dan, ik maakte deswegen de beste verſchooning, my mogelyk. Wy vingen het geſprek aan, eerst over de wyze, waarop de ziel indrukken van lichaamlyke voorwerpen ontvangt, en die vervolgens aan de harsſenen mededeelt; daarnaa over de uitvloeizels van het Licht en de kleuren van de Prisma. —— LOPPIN ſprak met haar over de doorſchynende Lichaamen, en over de kromlynige figuuren in de Geometrie, waarvan ik geen woord verſtond. Hy ſprak in 't *Fransch*, en zy verzogt in het *Latyn* te mogen antwoorden, vreezende dat zy zich de Kunstwoorden in het *Fransch* niet vaardig genoeg zou kunnen herinneren.

Zy ſprak over deeze onderwerpen, waarop zy zich zo min als wy kon voorbereid hebben, op eene verwonderbaare wyze. Zy is zeer aan de Wysbegeerte van NEWTON gehegt; en het is verbaazend, te hooren, dat iemand van haare jaaren zo gemeenzaam is met dusdanige afgetrokken onderwerpen.

Nogthans, hoe zeer ik my verwonderde over haare kundigheden, ſtond ik nog meer verſteld, haar *Latyn* (eene taal, die zy gewis niet dagelyks ſprak) te hooren ſpreeken, met zulk eene zuiverheid, zo gemaklyk, en zo naauwkeurig, dat ik niet zeggen kan, eenig hedendaagsch Werk in 't *Latyn* geleezen te hebben, in zulk een clasſiken ſtyl als zy gebruikte.

Naa dat haar geſprek met LOPPIN was afgeloopen, werd het onderhoud algemeen: elk ſprak met haar in de taal zyns Lands, en zy ſtondt elk daarin te woord. Zy betuigde my, dat het haar ſpeet, dat dit Bezoek zulk

Digitized by Google

zulk eene ſtaatlyke houding hadt aangenomen; dat het haar niet behaagde, over zodanige onderwerpen, in een talryk gezelſchap, te ſpreeken, waarin, tegen één die 'er behaagen in vondt, twintig zich doodlyk moesten verveelen; en dat het behandelen van zodanige onderwerpen alleen geſchikt was voor twee of drie Perſoonen van gelykaartigen ſmaak. Deeze waarneeming dagt my zo veel gezond verſtands te bevatten als alle haare overige geſprekken.

Het ſpeet my te verneemen, dat zy ten oogmerk hadt, zich in een Klooster te begeeven; niet uit gebrek aan middelen: want zy is ryk. —— Naa de geleerde en meer gemeenzaame geſprekken, ſpeelde haare Zuster op de Claveſimbel, gelyk een tweede RAMEAU, eenige der Stukken van RAMEAU, en vervolgens andere van haare eigene compoſitie; alles beſloot zy met het zingen van eenige Stukjes, die zy met het ſpeeltuig accompagneerde.

LEEVENSBERIGT VAN JEAN FRANÇOIS GALAUP DE LA PÊROUSE.

(*Vervolg en Slot van bl.* 209.)

Nauwlyks waren de Schepen, om LA PÊROUSE op te zoeken, vertrokken, of 'er verſpreidde zich een gerugt, dat een *Hollandſch* Capitein, de *Admiraliteits Eilanden*, ten Westen van *Nieuw Ireland*, voorby zeilende, een Canoe gezien hadt, Inboorelingen vandaar inhebbende, die hem voorkwamen, de kleederen van *Franſche* Scheeplingen aan te hebben.

De Generaal D'ENTRECASTEAUX, die over deezen nieuwen Tocht het bevel voerde, kreeg by het aandoen van de *Kaap de Goede Hoop* onderrigt van dit verhaal. Niettegenſtaande den geringen grond van echtheid, en de weinige waarſchynlykheid, twyfelde hy geen oogenblik, het plan van zyne reis te veranderen, en zich derwaards te begeeven. Dit vlytbetoon door geen gelukkigen uitſlag bekroond zynde, hervatte hy zyne naſpeuring, in gevolge van den last, hem gegeeven, en voldeedt 'er ten vollen aan, zonder in ſtaat te zyn om eenig het allerminſte berigt te bekomen, of iets te ontdekken, wegens het lot van onzen ongelukkigen Reiziger.

Men

Digitized by Google

Men maakte in *Frankryk* verſcheidenerlei gisſingen over de oorzaak van LA PÉROUSE's ongeluk. Eenigen, onkundig van den koers, dien hy hadt te houden van *Botany Baai*, zo als hy dien in zyn laatſten Brieve aftekent, beweerden, dat zyne Schepen in het Ys bezet geraakt waren, en dat hy, nevens zyne Tochtgenooten, een allerverſchriklykſten dood geſtorven was. Anderen hebben voorgegeeven, dat hy op zyne reis na *Isle de France*; op het einde des Jaars 1788, ten ſlachtoffer ſtrekte van dien geweldigen ſtorm, die het Fregat de *Venus* deedt vergaan, zo dat men 'er naderhand nooit van hoorde, en het Fregat de *Reſolution* geheel mastloos deedt heenen dryven.

Schoon wy, 't geen deeze laatstgemelden beweeren, niet geheel kunnen lochenen, behooren wy het egter niet zonder bewys aan te neemen. Indien dit geene waarheid is, dan kwam LA PÉROUSE waarſchynlyk om, door ſlegt weêr, op een der ontelbaare riffen van rotzen, waarvan de Archipelagos, welken hy nog zou doorkruiſen, zo vol is, volgens de bevinding des Generaals D'ENTRECASTEAUX.

De wyze, op welke de beide Fregatten altoos zeilden, zo dat het een het ander altoos kon ſeinen, gaf aanleiding om ze beiden in een en het zelfde lot te doen deelen. Zy kunnen 't zelfde ongeluk beloopen hebben, 't welk zy ten naauwen noode ontſnapten op den zeeden van Slachtmaand des Jaars 1786; zy zouden toen ten gronde gegaan geweest zyn, eer zy eenig land konden bereiken.

De éénige hoop, welke overblyft, is, dat zy ſchipbreuk geleden hebben op de kust van eenig onbewoond Eiland: in dit geval is het mogelyk, dat 'er nog eenige weinigen beſtaan op een der ontelbaare Eilanden van deezen Archipelagos. Op eenen afſtand van alle gewoon bevaarene koerſen, is dit Eiland misſchien by het opzoeken ontglipt, en zy kunnen dus hun Vaderland alleen wederzien door de toevallige aankomst van eenig Schip, daar hun de middelen, om een Vaartuig te bouwen, geheel ontbreeken.

Wy kunnen nogthans niet nalaaten op te merken, dat de Wilden verre tochten doen in zeer eenvoudige Canoes; en wy mogen oordeelen, op het inzien van de kaart, dat, indien het Schip vergaan was op een woest en onbevolkt, of een door Wilden bewoond Eiland, en 'er

Digitized by Google

'er een overſchot was der Schipbreukelingen, zy in ſtaat zouden geweest zyn, om, in het verloop van negen jaaren, by kleine reistochten te komen in een land, van waar men eenige tyding dier ongelukkigen zou bekomen hebben: want het is waarſchynlyk, dat zy alles zouden beſtaan hebben, om te geraaken uit een ſtaat van angst en eenzaamheid, erger dan de dood. —— Indien wy dan niet van alle hoope verſtooken zyn, is die, welke ons is overgebleeven, zeer gering.

Een Zeereiziger heeft verzekerd, dat hy tekens van het Wrak van LA PÊROUSE gezien heeft. De Leezer moge oordeelen over het geloof, 't welk dit berigt verdient, uit het berigt zelve, zonder iets anders in aanmerking te neemen, dan dat hy den Schryver met zichzelven vergelyke, en het verhaal nevens BOUGAINVILLE's Reisbeſchryving legge.

Extract uit de Papieren van den Vrederegter van de Stad en de Gemeenſchap van Morlaix.

„ GEORGE BOWEN, Capitein van het Schip *Albemarle*, bevragt van *Bombay* na *Londen*, en in *Morlaix* „ ingeloopen, ondervraagd, of hy eenige kundſchap „ hadt wegens LA PÊROUSE, die uit *Frankryk* zeilde „ om eene Reis rondsom de Wereld te doen, antwoordde, dat hy, in Wintermaand des Jaars 1791, op zyne terugreize van *Port Jackſon* na *Bombay*, op de kust „ van *Nieuw Georgia* (*), in den *Ooster Oceaan*, „ ſtukken van een Scheepswrak zag, dryvende op het „ water (†), 't geen hy voor een *Fransch maakzel* „ hieldt; dat hy niet op het ſtrand geweest was, maar „ dat de Inwoonders des lands by hem aan boord kwamen; dat hy de taal, welke zy ſpraken, niet kon „ verſtaan.

(*) Ontdekt door SHORTHAND, Lieutenant in *Engelſchen* dienst, in 1788; maar gedeeltlyk ontdekt door BOUGAINVILLE, Capitein in den *Franſchen* Zeedienst, in 1768; en nog nader door SURVILLE, Capitein van een Schip der *Oost-Indiſche* Compagnie, die dit het Land der *Arſacides* noemde. *Fr. Uitg.*

(†) LA PÊROUSE kan niet dan in den Jaare 1788 ſchipbreuk geleden hebben. Ik laat de zodanigen, die eenige kennis hebben van de kragt der zeegolven op een geſtrand Schip, oordeelen, of de ſtukken van een Schip nog op 't water konden dryven op het laatst van Wintermaand in den Jaare 1791. *Fr. Uitg.*

Digitized by Google

„ verſtaan, maar uit de tekens, welke zy maakten, be-
„ greep, dat 'er een Schip op hunne kusten geſtrand
„ was; dat de Inwooners het gebruik van veele yze-
„ ren werktuigen kenden, en zich omtrent andere zeer
„ weetgierig aanſtelden; dat hy met hun verſcheide ar-
„ tikels van yzer en glas verruild hadt; dat deeze *In-*
„ *diaanen*, wat hun Character aanbelangt, hem vreed-
„ zaam voorkwamen (*), en kundiger dan die van
„ *Otaheite*, dewyl zy volkomen kennis aan yzer hadden,
„ en hunne Canoes beter gebouwd waren; dat, wan-
„ neer de Inboorelingen zich aan boord van zyn Schip
„ bevonden, hy het Wrak nog niet ontdekt hadt; en
„ dat hy, de kust langs zeilende, hetzelve ontdekte
„ door een vuur, op het land ontſtooken, omtrent mid-
„ dernagt (†), op den dertigſten van Wintermaand des
„ Jaars 1791; alsmede, dat hy, zonder dit vuur, waar-
„ ſchynlyk zou vervallen geweest zyn op de klippen
„ van Kaap *Deception*. —— Hy verklaarde, daar bene-
„ vens, dat hy, in alle deelen van de kust van *Nieuw*
„ *Georgia*, een groot aantal Hutten ontdekt hadt; dat
„ deeze *Indiaanen* van eene ſterke geſteltenisſe waren,
„ en goed van aart; waaruit hy vermoedt, dat, indien
„ de Heer DE LA PÊROUSE of eenigen van zyne Man-
„ ſchap zich daar aan land mogten bevinden, dezelve
„ nog in leevenden lyve zullen weezen (‡). Alle de
„ Schepen, welke deeze kusten bevaaren hadden, wa-
„ ren

(*) De *Indiaanen*, hier als vreedzaam gekenſchetst, vielen op de ſloepen van BOUGAINVILLE aan, landwaards gezonden om verſch water te haalen, zo ras zy in de Baay *Choiſeul* gekomen waren. *Fr. Uitg.*

(†) Het is in de daad te bevreemden, dat de ſtukken van een Scheepswrak, gezien door GEORGE BOWEN, en door hem gehouden voor een gedeelte van DE LA PÊROUSE's Schip, en van *Fransch* maakzel, — omſtandigheden, welke aanduiden, dat die ſtukken van eene vry aanmerkelyke grootte hebben moeten weezen, en vry van naby gezien, — alleen ontdekt werden te middernagt, by het licht van een vuur, op de kust ontſtooken. *Fr. Uitg.*

(‡) BOUGAINVILLE vondt zich genoodzaakt, met geweld, de aanvallen deezer *Indiaanen* te wederſtaan. Hy maakte zich meester van twee hunner Canoes, waarin hy, onder andere dingen, een lid van een mensch vondt, half geroost: een duidelyk bewys, dat zy menſchen-eeters waren. *Fr. Uitg.*

Digitized by Google

„ ren die van BOUGAINVILLE —— de *Alexander* ——
„ de *Friendſhip* van *Londen* —— DE LA PÊROUSE
„ — en hy met het zyne. Gevolglyk vermoedde hy,
„ dat de ſtukken van een Scheepswrak, door hem
„ gezien, de overblyfzels waren van DE LA PÊROUSE's
„ Schip (*). —— Zints dien tyd verging de *Alexander*
„ in de Straat van *Macaſſer*, en de *Friendſhip* kwam
„ behouden in eene *Engelſche* Haven.

„ Gevraagd zynde, of hy eenige Kleederen vernomen
„ hadt by de Inboorelingen, welke blyk droegen van
„ eenige overeenkomst met de *Europiſche* kleeding? gaf
„ hy ten antwoord, dat deeze Lieden naakt waren; dat
„ hy uit hunne tekenen ontdekte, dat zy voorheen *Euro-*
„ *piſche* Schepen gezien hadden; dat hy onder de goe-
„ deren deezer *Indiaanen* Vischnetten zag, van vlas ge-
„ maakt, en dat de maazen *Europeaansch* waren; dat hy,
„ om de zeldzaamheid, 'er een ſtuk van behouden
„ hadt, waaruit gemaklyk te ontdekken viel, dat en de
„ ſtoffe en de bewerking tekens van *Europiſche* afkomst
„ droegen."

Zodanig is, tot heden, het éénig onderrigt, 't welk wy bezitten wegens het lot onzer Zeelieden. De openbaare aanduidingen van den koers, door hem genomen, en van de plaatzen, door hem bezogt, zyn de Medailles, ter gelegenheid van zyne Reis geſlaagen, en door DE LA PÊROUSE op dezelve uitgedeeld. Hy nam 'er omtrent honderd van Zilver en Brons, en zeshonderd andere van onderſcheidene ſoort mede. Naardemaal wy den weg weeten, welken hy nog hadt af te leggen, zullen deeze Medailles, ten eenigen tyde, kunnen uitwyzen, op welk eene plaats het ongeluk, hem overgekomen, zyne Reis afbrak.

De Medaille hadt aan den eenen kant 's Konings Borstbeeld, met het gewoone opſchrift; de keerzyde draagt het volgend opſchrift, met twee olyftakken omgeeven, door een band zamengeſnoerd:

Les Fregattes du Roi de France, la Bouſole et l'Aſtrolabe, commandés par M. M. DE LA PÊROUSE *et* DE LANGLE, *parties du Port de Breſt en Juin* 1785.

De

(*) Hier geeft de *Engelſche* Capitein het niet langer als eene zekerheid op, dat de ſtukken van het Wrak, door hem gezien, de overblyfzels van DE LA PÊROUSE's Schip zouden geweest zyn: het wordt nu niet meer dan een enkel vermoeden. *Fr. Uitg.*

Digitized by Google

De Fregatten des Konings van *Frankryk*, de *Boussole* en de *Astrolabe*, onder bevel van DE LA PÉROUSE en DE LANGLE, uit de Haven van *Brest* gezeild in Juny 1785.

GEDAGTEN OVER DE VEREISCHTEN IN EENE VOLKOMENE ZEEBESCHRYVING.

Aan de Schryvers van de *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Myne Heeren!

Dewyl de Schryver van het Stukje *over het Engageeren ter Zee*, het welk gyl. in het voorig No. van uw Maandwerk hebt geplaatst, in het slot zegt: „ maar niet minder wenschlyk zoude ook tevens eene goede Algemeene *Zee-Beschryving* zyn: " en myn Vriend zoo wel als ik van harten wenschte, dat zulk een Werk allereerst uit onzen boezem voortkwam, heb ik hem verzogt, de noodige vereischten daarvan op te geeven. Gereedelyk zyn zy my ter hand gesteld, zoo als zy door hem aan zynen Vriend, wylen den beroemden P. NIEUWLAND, waren medegedeeld. Het geen, naar zyn oordeel, daarin vereischt wordt, bestaat voornamelyk in het volgende.

1. Eene generaale beschryving van alle Zeekusten, de strekking der Landen, met de breedten en lengten, zoo van alle kaapen en uithoeken, als plaatzen.

2. Eene beschryving van alle Havens, Reeën, Inhammen, benevens de diepten en gronden in dezelve.

3. Eene opgave van de verversching van water, scheepsbehoeften en victualien, op die plaatzen te bekomen, en van de Commercie, welke daar gedreeven wordt.

4. Een naauwkeurig berigt omtrend het in- en uitzeilen dier plaatzen, alsmede van de gevaarlyke winden, welke daar waaijen, en hoe men zich met het ankeren daartegen moet dekken.

5. Eene beschryving van alle banken en ondiepten op de kusten, benevens haare strekkingen, en hoe ver zy, wanneer men uit zee komt, te naderen zyn.

6. Bepaalingen van het beloop en de strekking der stroomen, en van derzelver gemiddelde kragt.

7. En-

7. Eene opgave van de winden, die in verſchillende ſaizoenen op de kusten waaijen.

8. Aanwyzing van de plaatzen, waar vuuren op de kusten zyn, en hoe die gehouden moeten worden, om banken en ondiepten te vermyden.

9. Eene bepaaling, hoe na men met Zeemans zekerheid, het zy in goed of in ſlegt weêr, kan naderen.

10. Alle Banken in zee behooren op derzelver lengte en breedte wel geplaatst, en haare ſtrekking en afſtand van het naaste land naauwkeurig aangeweezen te worden.

11. Alle paſſagien en naauwten moeten naauwkeurig beſchreeven worden, zoo als ook de diepten, gronden en ſtrekking van de wederzydſche Kusten, en de plaatzen aangeweezen, waar men ankeren kan.

12. Eene beſchryving en bepaaling van de Mouſons, die op verſchillende plaatzen waaijen, en de tyden van derzelver kentering. Gelyk ook die plaatzen moeten bepaald worden, waar zee- en land-winden zyn.

13. De miswyzingen van de Compasnaald moeten op alle plaatzen genoteerd, en aangeweezen worden, tot hoe verre haare Noordoost- of Noordwestering gaat, en waar men 'er geene vindt.

14. By dit alles wordt eene nette afteekening vereischt van de Kusten, zoo als zy zich opdoen, met bepaaling, op welke diſtantien en ſtreeken van het Compas dezelve gemaakt zyn.

'Er zyn, zoo van de Engelſchen, Franſchen, als van de Nederlanders, gedeeltelyke Zee-beſchryvingen in wezen, die zeer goed zyn; maar de meesten zyn gemaakt in tyden, toen men geen Octant kende, en eer men de nieuwe manier, van de Lengte door Tydmeeters, of obſervatien met de Sextant, te meeten, had uitgevonden. Men wordt uit deeze korte opgave genoegzaam overtuigd van de nuttigheid, maar tevens van de moeijelykheid, van zulk eene algemeene en naauwkeurige *Thalaſſco-graphie*, of Zee-beſchryving.

Digitized by Google

GEDAGTEN, OVER HET OORDEEL, 'T GEEN WY, NAAR WAARHEID, TE VELLEN HEBBEN, OVER DE GOEDHEID OF SLEGTHEID DER MENSCHEN.

(Naar het *Engelsch.*)

De waarneemingen, welke ieder Mensch maakt, en noodzaaklyk moet maaken, over de Characters van anderen, zyn genoegzaam om hem te regtvaardigen in het besluit, dat de Menschlyke Maatschappy zamengesteld is uit goeden en kwaaden, even als het zelfde veld Graan en Onkruid voortbrengt.

Laat iemand een onbevooroordeeld overzigt doen van dat gedeelte der Menschlyke Maatschappye, 't welk binnen den kring zyner eigene waarneeminge ligt; en, in de daad, hy moet in eenen zeer ongelukkigen kring zich bevinden, indien hy geen genoegzaam aantal van goede en waardige Characters aantreft, om de Menschlyke Natuur te ontheffen van het verwyt eener algemeene en volslaagene verdorvenheid.

Indien wy zomtyds Menschen aantreffen, die openlyk uitkomen voor hunne verfmaading van alle beginzelen van Godsdienst, en van alle Zedelyke Verpligting; die schaamtloos genoeg zyn, 'er voor uit te komen, dat zy slegts één regel des gedrags kennen, en het daarvoor houden, dat ieder Mensch voor zichzelven moet zorgen, zonder zich te bekreunen wat 'er van anderen worde; —— zodanige Menschen zyn zeldzaame Gedrogten in de Zedelyke Wereld, schaars aan te treffen, en die, ontmoet wordende, niet zonder verbaasdheid en afgryzen worden aangezien.

In den tegenwoordigen gekunstelden, en in veele opzigten bedorven staat der Menschlyke Maatschappye, worden valsche denkbeelden van Eer omhelsd, die met de eerste beginzelen van Godsdienst en Deugd stryden —— en die, in eenige gevallen, onder het heerschend en onwederstaanbaar gezag der Gewoonte, de Menschen aanzetten tot het bedryven van daaden, of, 't geen in de Zedelyke waardeering van den Mensch op het zelfde uitkomt, tot het willen bedryven van daaden, van welke het aandoenlyk en deugdzaam hart terug beeft. —— Dan hier valt aan te merken, dat deeze ongerymde en schadelyke denkbeelden alleen heerschen by een klein gedeelte der Maatschappye, en dat gedeelte alleen by gelegenheid, en niet algemeen, aandoen; —— dat de Menschen, over 't algemeen, nog genegen zyn, om, in alle gevallen, de opperheerschappy des Geweetens en van GOD te erkennen.

Kan het in twyfel getrokken worden, dat de Menschen, in de bedryven des handels, doorgaans de Wetten van Eerlykheid eerbiedigen? en dat de schennisen van deeze Wetten, welke voor-

Digitized by Google

voorvallen tusschen den Kooper en Verkooper, over het geheel genomen, enkel toevallige uitzonderingen zyn op den algemeenen Regel?

Men heeft wel eens beweerd, en aangevoerd ten bewyze van de algemeene verdorvenheid, in de wereld heerschende, dat het, in den tegenwoordigen staat der dingen, onmogelyk is voor een man van bedryf, voordeelen te behaalen, als hy strikt eerlyk handelt; en dat, overzulks, iedereen, die in de wereld wil voortkomen, zyn Geweeten naar dien stand der dingen moet schikken, en de banden van Zedelyke Verpligting eenigzins ruimte geeven, aan welke hy zich in een' beteren staat der Maatschappye strikter gehouden zou rekenen.

Zonder op de zodanigen, die dit beweeren, aan te merken, dat zy over het Character der Menschen in 't algemeen oordeelen naar hun eigen, mogen wy vraagen, of het mogelyk zou zyn voor eene Maatschappy in 't geheel te bestaan, op de veronderstelling, dat Bedrog en Valschheid zo algemeen waren, als Waarheid en Eerlykheid tegenwoordig plaats vinden? Wat zou 'er, indien dit het geval ware, worden van dat onderling vertrouwen, 't welk de ziel is van alle handelgemeenschap? Zou niet de algemeene bankbreuk (dat ik het zo uitdrukke) van Braafheid een algemeen heerschend wantrouwen doen geboren worden? En wat kon 'er ontstaan uit een algemeen wantrouwen, dan eene algemeene verwarring? Hoe slegt dan ook de wereld moge weezen, het is niet waar, of naby de waarheid, dat alle menschen schurken, of alle menschen leugenaars zyn.

Het geval, hier behandeld, is zo klaar, dat men zich, met volkomen vertrouwen, mag beroepen op den zwaargeestigsten en onvergenoegdsten Menschenhaater, of den strengsten regter over 's Menschen character. Waar is de man, die niet zal erkennen, dat, schoon hy zich te leur gesteld gevonden hebbe in veele zyner zeer redelyk gevormde verwagtingen van anderen, zyne verbintenissen met zyne medemenschen hem geene proeve hebben opgeleverd, dat elk mensch het kwaade tegen hem bedagt, en ieder 'er op uit was om hem kwaad te berokkenen? Wie, indien hy de waarheid spreeke, zal niet belyden, dat die hem omringen hem weinig onregts gedaan, maar veele goede dienften beweezen hebben? Niemand, die niet volstrekt zonder vriend of broeder is, — die niet in het midden der Maatschappye leeft als een geheel vreugdlooze en slaaperige monnik in zyne cel, —— kan eenig voorwendzel hebben, om een onbepaald vonnis van veroordeeling over het Menschdom, als volstrekt eerloos en bedorven, te stryken.

Ten opzigte van de Menschen in 't algemeen, in den gewoonen kring des leevens, durf ik beweeren, dat hunne ondervinding hun geene stoffe kan verschaffen, om bot te vieren

Digitized by Google

aan zodanige donker gekleurde denkbeelden over het menschelyk leeven, of zo ongunstige gedagten over hunne soortgenooten; en het verdient eene volernstige overweeging, dat het toelaaten van dusdanige begrippen, en het koesteren van dergelyke aandoeningen, iets hoogstbeledigends in zich bevatte.

DE WYZE VAN EEDZWEERING, IN DE AARTSVADERLYKE TYDEN, OPGEHELDERD UIT DE NIEUWSTE BERICHTEN OVER ÆGYPTE.

Men leest, in de geschiedenis van Abraham, dat hy zyn oudsten huisknecht een eed afnam, met deze plechtigheid, dat hy zyne hand zou leggen *onder de heupe* zynes Heeren (*). Iets dergelyks heeft de stervende Jacob van zynen zoon Josef gevorderd (†). Oude Joodsche Uitleggers hebben het woord, door *heupe* vertaald, van de *genitalia* verstaan. Deze verklaaring is met het spraakgebruik geenzins strydig: men vergelyke de omschryvingen op de hieronder aangevoerde plaatzen (‡).

Men bedient zich nog hedendaagsch, in Ægypte, van soortgelyke wyze van eedzweering; waaromtrent wy het volgende verslag, door den Generaal Adjudant JULLIEN aan den Burger GEOFFROY, medelid van het door BUONAPARTE in Ægypte opgericht Instituut, medegedeeld, hier willen ter nederschryven.

„By Rahhmanyeh (§), waar wy voor 't eerst Mamlukken ontmoeteden, namen onze voorposten een inwooner van die landstreek, die aldaar over de vlakte heenkwam, in arrest. De Volontairen, die hem medesleepten, beweerden, dat zy hem uit de vyandelyke gelederen hadden zien te voorschyn komen. Zy hielden hem deswegens voor Spion, en behandelden hem zeer hard. Ik trof hem onderweg aan, liet hem in 't Hoofdquartier brengen, en verbood, hem eenig leed te doen. Door myne gezegden gerust gesteld, gaf de ongelukkige zich alle moeite, om te bewyzen, dat hy geen aanhangeling der Mamlukken was, en in geenen deele tot hunne party behoorde. Hy sprak met veel drift, en ondersteunde zyne verdediging met sterk spreekende lichaamsbeweegingen. Hy bemerkte weldra, dat ik, geen tolk by my hebbende, hem

(*) Genes. XXIV: 2. (†) Genes. XLVII: 29.
(‡) Genes. XLVI: 26. Exod. I: 5. Genes. XXXV: 11.
(§) Een Vlek aan de Westzyde van den Rosettischen Nyl-arm. Zie MARIMAH, *Geographie und Geschichte von Egypten.* f. 767.

Digitized by Google

hem niet verſtaan konde, ligtte zyn blaauwe hemd op, en bleef, de vlakke hand op de *genitalia* gelegd hebbende, een oogenblik ſtaan, met de houding van eene Godheid, die by de Styx zweert, terwyl ik uit zyne gebaarden opmaakte, dat hy zeggen wilde, *nu ik zoo een vreeſelyken eed gezworen hebbe, om myne onſchuld te bewyzen, zoo zult gy dezelve wel niet langer in twyfel willen trekken.* Ik dacht aan de tyden van Abraham, toen men, op ſoortgelyke wyze, de waarheid eener zaak pleegde te bezweeren."

Het is vreemd, dat men tot hiertoe, zoo veel my bekend is, nergens elders, noch by Arabiſche Schryvers, noch by vroegere of laatere Reizigers, eenig gewag vindt van deze plechtigheid. Welligt maaken de Oosterlingen van dezelve maar zelden, by gelegenheid van zwaare gevallen, gebruik; en allerminſt in de tegenwoordigheid van vreemden. 'Er zyn meer dergelyke enkelde voorbeelden van oude godsdienſtplechtigheden en andere gebruiken voorhanden, waarvan maar hier en daar eenige geringe overblyffelen beſpeurd worden. Niemand is ook tot hiertoe, zoo veel ik weete, in ſtaat geweest, om een enkeld voorbeeld van eedzweering, met de hand op de heupe, te berde te brengen. 't Geen VAN DER HARDT, CLEYTON, LE CLERCQ, MICHAËLIS, onze groote VALCKENAER (*) en anderen, tot opheldering, bygebragt hebben, geeft weinig licht.

H.

(*) In Diſſert. *de ritibus in jurando a veteribus, Hebræis maxime et Græcis, obſervatis*, (Franeq. 1735), P. II. cap. 7.

DE WYZE VAN ECHTVERBINTENISSE OP HET EILAND ZANTE.

(Ontleend uit de *Voyage Hiſtorique, Litteraire, &c. par* ANDREW GRASSET, SAINT-SAUVEUR.)

De Huwelyksverbintenisſen ten Platten Lande, op het Eiland *Zante*, worden geheelenal beſchikt door de Ouders, gegrond op de beginzelen van Eigenbaat, by wyze van koop, zonder de genegenheden der Jonge Lieden te raadpleegen, of zelfs zonder deezen elkander te laaten zien. Wanneer de overeenkomst gemaakt of de koop getroffen is, telt de Vader der aanſtaande Bruid de Huwelyksgave aan den Vader van den bedoelden Bruidegom. Weinige dagen daarnaa legt deeze zyn eerſte bezoek af by de voor hem beſtemde Bruid, vergezeld door zyne Bloedverwanten. De verloofde Bruid, door haare Familie omringd, ontvangt, met alle zedigheid, zyne

Digitized by Google

voorſtellen. Hy biedt haar een Juweel aan, en omhelst haar; en de heilige band is voor altoos gelegd. Dit eerſte bezoek wordt gevolgd door twee andere, even ſtaatlyk, en altoos in tegenwoordigheid van nieuwe getuigen. De verloofden hebben ieder twee Bloedverwanten of Vrienden, om hun over te geeven, en getuigenis te draagen van de Egtverbintenis. Deezen zyn by alle de bezoeken tegenwoordig, en tekenen het Huwelyksverdrag. Deeze Getuigenisdraagers worden doorgaans gekoozen uit de rykſte Vrienden van het jonge Paar, in verwagting dat zy ruime geſchenken zullen geeven, de Getrouwden voorts byſtaan, en als Bloedverwanten helpen in alle opkomende voorvallen.

In het huis der Bruid wordt de plegtigheid voltrokken. Een tafel ſtaat aangerigt in het beste vertrek, op welke de vier Euangelisten tusſchen twee waschkaarsſen ſtaan. Aan de eene zyde ſtaan, op een ſchenkbord, een glas en een kleine kruik met wyn, en een ſtuk brood; op een ander ſchenkbord twee kroontjes van katoen, verciert met roozenkleurde linten. De Ouders, de Getuigen, alsmede de Vrienden van den Bruidegom en de Bruid, ſtaan rondsom het vertrek, de Bruid in 't midden, digt aan haare Moeder en naaste Vrouwlyke Bloedverwanten. Alle de getrouwde Vrouwen ſtaan te wederzyden, volgens den rang van Bloedverwantſchap. De ongetrouwde Jonge Dogters bevinden zich in eene andere kamer.

Zo ras de Papa of Priester komt, doet hy, in tegenwoordigheid des vergaderden gezelſchaps, zyne Priesterlyke kleederen aan, en zet zich aan de tafel, deslende ontſtooken kaarsſen uit (naa dat hy den zegen daarover heeft uitgeſprooken) aan het jonge Paar, alsmede aan de Getuigen. De Bruidegom neemt daarop zyne Bruid, en plaatst zich met haar agter den Priester; beiden houden zy diens kleederen vast; de Getuigen volgen dit voorbeeld.

De Huwelyksverbintenis, volgens de plegtigheden der *Griekſche* Kerke, volbragt zynde, worden de beide kaarsſen van den Bruidegom en de Bruid zamen verbonden, en, de twee einden vereenigd zynde, voor het Huwelyksbed geplaatst. De vereeniging dier beide vlammen ſtrekt ten zinnebeeld van de genegenheid, welke, voor altoos, behoort ſtand te grypen tusſchen het vereenigd Paar. Hierop vertrekt de Papa, naa blyken ontvangen te hebben van de milddaadigheid der Egtelingen en der Getuigen.

Overeenkomſtig met een heilig gebruik, weent de Bruid, op 't oogenblik der Egtverbintenisſe; of uit droefenisſe, dat zy van haare Ouders zal moeten ſcheiden; of van vreugde, welke zy zich van het Huwelyksgenot ſpelt; of, misſchien, uit beide oorzaaken teffens. De Moeder en Bloedverwanten ſchreijen desgelyks, en vereenigen haare traanen met

Digitized by Google

met loffpraaken en vermaaningen: dit maakt het aangenaamſte gedeelte van de Feeſtplegtigheid op verre na niet uit.

Het geheele Dorp is vol toejuichingen; 'er worden vuurwerken afgeſtooken, en de Inwoonders geeven op allerlei wyzen blyk van deelneeming in de vreugde. De Bruid wandelt vervolgens, tuſſchen haare Moeder en naaſte Bloedverwanten, na het huis van haaren Egtgenoot, die uittreedt om haar te ontvangen. Zy wordt gevolgd door een talryken ſleep van Boeren en Boerinnen, voorgegaan door een blaasſpeeltuig en een trommel, op welker geluid twee Jonge Lieden danſen, elk den hoek van een zakdoek vasthoudende. Eindelyk tot haare nieuwe wooning gekomen, wordt de Bruid ingehaald door haaren Bruidegom, aan 't hoofd van diens geheele Familie; waarop de traanen op nieuw beginnen te vloeijen, de Zegenwenſchen herhaald, en de Pligtsvermaaningen anderwerf voorgehouden worden.

DE UITVINDING DER CICHOREY-KOFFY.

(Uit het Hoogduitsch Weekſchrift: *Der Hausfreund.*)

Deeze Koffy is het eerst gebruikt door eene Graavin VAN RANTZAU, getrouwd aan eenen Major VON HEINE, die, vóór byna 40 jaaren, te Holzminden, in het Brunswykſche, woonde. Deeze Vrouw leed veel door een ziekelyk geſtel, en gebruikte den raad van den Medicus WERLHOFF te Hanover. Deeze ſchreef haar, onder andere middelen, een aftrekzel van den Cichorey-wortel voor; welke drank haar, door het aanhoudend gebruik, eerlang tegenſtond. Zy kwam hierdoor op de gedachte, of men deeze wortelen niet droogen, branden en maalen konde, om ze alsdan gelyk de Koffy te gebruiken. Zy nam de proef; het voldeed aan haaren ſmaak. WERLHOFF onderzocht de uitwerking als geneesmiddel; en daar hy dit mede gelyk vond met het voorig aftrekzel, raadde hy haar het voortduurend gebruik van hetzelve aan. Hy maakte verders deeze toevallige uitvinding aan anderen bekend, waardoor het gebruik deezer nieuwe Koffy ſpoedig meer algemeen wierd.

HET BESTE GRAFSCHRIFT.

POPE zegt ergens met recht van de meeste Grafſchriften: dat de eene helft niet geleezen, de andere helft niet geloofd wordt. —— Dit heeft zeker zo wel plaats in Engeland als

als by ons; doch het volgende ſchynt aan hem niet bekend geweest te zyn, anders had hy zeker eene uitzondering gemaakt.

CHRISTOPHORUS WREN, de Architect van de St. Paulus Kerk te London, ligt aldaar begraaven onder het middenpunt van den beroemden Koepel, en op eene plaats, alwaar, door het uitzicht naar alle overige deelen van dit voortreflyk Gebouw, de luister van hetzelve zich op het heerlykst vertoont. Een ſtuk ſchoon marmer, zonder eenig cieraad, dekt dit Graf, voorzien met de volgende woorden: *Hic jacet* CHRISTOPHORUS WREN, *Architecta.* —— CIRCUMSPICE. (*Hier ligt* CHRISTOPHORUS WREN, *de Bouwmeester.* —— ZIE IN HET ROND.)

ZELDZAAME BESLISSING VAN EEN FELLEN TWIST.

(Uit AMELOT, *Hiſtoire de Veniſe.*)

De geestigheid, uit naamſpeelingen ontleend, beteekent doorgaans weinig; wanneer dezelve wordt te rug gekaatst, kunnen zy aartig worden.

In het begin der 17de Eeuwe rees 'er een heevige twist tusſchen twee adelyke Familien te Venetien, DA PONTE en CANAL genaamd. Die van DA PONTE lieten aan deezen weeten: Dat zy toonen zouden, *dat de Bruggen* (Pont) *waren boven de Grachten*, (Canal.) Deeze lieten andwoorden: *Dat 'er Grachten waren geweest, eer 'er Bruggen waren*, en dat de laatſte alleen waren gemaakt om de eerſte. —— De Senaat van Venetien, hier van verwittigd, liet aan beiden waarſchuwen, *dit geſchil ter zyden te ſtellen, wyl zy anders in ſtaat waren, de Grachten te dempen en de Bruggen af te breeken.*

NABERICHT.

Het Stukje *over den Zin van het woord Propheet* kan niet geplaatst worden. Die van *Franklin* kan de geëerde Zender vinden in het IIde Deel van 's Mans onlangs vertaalde *Leven.* De *Overdenkingen op myn 56ſten Verjaardag* acht men niet geſchikt, om *algemeen* te intreſſeeren. De Stukjes van P., over *Bedagtzaamheid* en *Vriendſchap*, zou men gaarne plaatzen, doch zyn in Styl en Taal niet genoeg beſchaafd. Het Stuk uit *Schiedam* is ter plaatzinge ongeſchikt, alzhans in dien wydloopigen Rechtsgeleerden vorm.

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

PROEVE, OVER DE WERELD- EN MENSCHENKENNIS.

(Naar het *Engelsch.*)

The proper ſtudy of Mankind is Man.

POPE.

Omtrent eene Eeuw geleden waren geleerd en beſchaafd, te zyn, in 't algemeen, zeer onderſcheidene, en, in de daad, bykans onbeſtaanbaare Characters. De Geleerden waren dermaate omgeeven door boeken, en zonderden zich in zulker voege af van vryen en openhartigen ommegang, dat zy eene ſtyfheid en gezetheid, ja zomtyds eene ruwheid van gedrag aannamen, welke hun zeer ongevallig maakte, als zy zich in een gemengd gezelſchap bevonden. De Lieden, die de groote wereld uitmaakten, hadden gebreken van eenen anderen aart: want dewyl hun die juistheid van denkbeelden ontbrak, en zy dien voorraad derfden van bondige opmerking, voornaamlyk de vrugtgevolgen van letteroefening en opmerking, waren de onderwerpen van hunne geſprekken laf, beuzelagtig, en de oppervlakkigheid zelve.

Geduurende dien ſtand der dingen waren Menſchen, op de woelige Tooneelen des Leevens te voorſchyn treedende, en zy, die zich der Letteroefeningen toewydden, in geduurigen tweeſtryd: terwyl de Wysgeer den Man van de wereld zyne onkunde verweet, belachte de Man van de wereld den Wysgeer om zyne geleerde gemaaktheid. —— Allengskens, egter, begonnen beide de partyen wederzyds hunne gebreken te kennen, en ontwaar te worden, dat zy van elkander iets moesten ontleenen, om een volkomen Character te vor-

Digitized by Google

men. De Geleerde werd overtuigd, dat zyne diepe geleerdheid een geheel nutlooze last was, indien dezelve niet werd toegepast op de leevensbezigheden, en ontvangelyk gemaakt door een voegzaam mengzel van die kiesheid in het voorkomen, welke alleen verkreegen kan worden door een uitgebreiden ommegang met Menschen. De Man van de wereld vondt het noodig, bystand te ontleenen van de Geleerdheid, om te beter in het openbaar te kunnen verschynen, met bekwaamheid om zyne zaaken gelukkig voort te zetten.

De uitslag hiervan is geweest eene gelukkige Vereeniging dier beiden; en het levert iet kenmerkends op van de laatstverloopene Eeuwe, dat de zodanigen, die uitsteeken in eene keurige en uitgestrekte kennis van nuttige Boeken, desgelyks niet ontbloot zyn van kennis met de Menschen. Ja 'er doet zich eenig gevaar op, dat de vrees, om voor een Schoolschen Pedant door te gaan, nadeel zal toebrengen aan weezenlyke Geleerdheid, en de verbetering stremmen, welke uit de verkeering moet voortvloeijen. — Een zo algemeen begrip van de noodzaaklykheid der Wereldkennis heerscht 'er thans, dat slegts weinigen daar niet op roemen, schoon de kring hunner beweeginge eng zy.

Het zal, overzulks, niet ongepast weezen, eer wy voortgaan onze bedenkinkingen hierover mede te deelen, aan te toonen, waarin de Wereldkennis eigenlyk gelegen is. — „ Eene weezenlyke Wereldkennis is zo„ danig eene kunde van het menschlyk hart, welke ons „ in staat stelt om een recht begrip te vormen van der „ Menschen Characters en Bedryven, en inzonderheid „ van de Roerzels hunner Daaden; die ons bekwaam „ maakt, om, met eene zekere maate van naauwkeu„ righeid, te bepaalen, op welk eene wyze zich de „ menschen zullen gedraagen in eenige voorkomende „ omstandigheden."

Indien men deeze bepaaling toestaat, en daarop let, zal dezelve veelen uitsluiten, die zich verbeelden, Menschkunde te bezitten. Eenigen maatigen zich Menschenkennis aan, omdat zy welbedreeven zyn in de heerschende gebreken der eeuwe. Wy hebben niet weinigen onder de tegenwoordige jeugd ontmoet, die, te deezer oorzaake, vermeenden te zegepraalen over Deugdzaamen; deezen beschouwende als een eenvoudig geslacht, geheel onkundig van 't menschlyk leeven. Maar,

wat

Digitized by Google

wat is tastbaarder, dan dat zy, die verkeerd hebben in alle de holen der snoodheid, en schuldig zyn aan de snoods stukken, daar gepleegd, nogthans geheel ontbloot zyn van Menschkunde, in den egten zin des woords? Het beste, 't geen 'er van gezegd kan worden, is, dat zy het slegtste gedeelte des Menschdoms kennen, terwyl zy vreemdelingen zyn ten opzigte van de Menschkunde in 't algemeen. — Het zelfde mag gezegd worden wegens de zodanigen, die zich op Menschkunde beroemen, omdat zy eene bedreevenheid bekomen hebben in het schrander beleid hunner zaaken. Het recht beheer onzer dingen is, in de daad, een der hoofdvoordeelen, welke voortvloeijen uit eene doorkneede Menschkunde; maar wy bedoelden hier die laage en zelfzoekende gesleepenheid, wegens welker bezit veelen hunner eigene schranderheid toejuichen. De zodanigen, egter, die regtmaatig denken, zullen niet oordeelen, dat hy weezenlyke wysheid bezit, die gesleepenheids genoeg heeft om zynen naasten te verkloeken. — Eene andere soort, door onze bepaaling uitgemonsterd, zyn de zodanigen, die zich verbeelden, Menschkunde te bezitten, omdat zy veel op plaatzen van openbaare zamenkomsten verschynen. Dit te doen, is ongetwyfeld een weg om onze kennis met het Menschdom uit te breiden; doch dit is op zichzelve niet genoegzaam. Veelen, die gestadig op openbaare plaatzen verkeeren, kunnen niets van de wereld weeten, deels uit gebrek aan eene gesteltenisse, geschikt om waar te neemen; deels, dewyl, in groote gezelschappen, de menschlyke natuur zich vermomt, en eene gelykscortige gedaante aanneemt. —— Doch 'er worden anderen gevonden, die (mogen wy het dus uitdrukken) de wereld al te wel kennen, om die weezenlyk te kennen. Zy hebben opgemerkt, en met reden opgemerkt, dat het grootste gedeelte der Menschen vermomd te werk gaat; en dat de openlyk erkende beweegredenen hunner bedryven dikwyls zeer verre af zyn van de weezenlyke. Zy hebben waargenomen, dat die bedryven, welke, naar het uitwendig vertoon, uit goeddaadigheid en edelmoedigheid voortvloeiden, bevonden wierden, de uitwerkzels te zyn van eigenbaat, of van eenige andere laakenswaardige drift. Hieruit hebben zy beslooten, dat ieder mensch, in alle omstandigheden, zich laat beheerschen door baatzugtige inzigten. Uit dit beginzel re-

redenkavelende, maaken zy 'er hun werk van, om heimlyke en zelfzoekende oorzaaken op te ſpeuren voor alles, wat zy door hunne medemenſchen zien verrigten; zy laaten zich wegſleepen tot het uitdenken van eene menigte verfyningen, welke geenen grond altoos hebben; derwyze, dat 'er misſchien geenen gevonden worden, die meer mistasten in hunne begrippen over der Menſchen bedryven, dan deeze overwyzen en oververmoedenden. Over het geheel, derhalven, is de waare Wereld- en Menschkunde even verre verwyderd van eene oppervlakkige beſchouwing der dingen, als van eene vermeende diep doordringende ſchranderheid.

Dat eene weezenlyke Menschkunde veele voordeelen aanbrengt, wordt zo algemeen erkend, dat het weinig noodig moge ſchynen, daarover eenigzins uit te weiden. Het zal, egter, niet geheel nutloos weezen, eenige daaruit voortvloeijende voordeelen aan te wyzen, dewyl wy hierdoor opgeleid worden tot eene onderſcheidener bevatting van de uitſteekenheid en het aanbelang deezer zaake. — En mogen wy hier opmerken, dat Wereldkennis hoogst dienſtig zal weezen voor ons Leevensgedrag in 't algemeen. De Mensch, die zich toegelegd heeft op de kennis der menschlyke natuure, heeft eene menigte van waarneemingen opgedaan, welke hem op zyne hoede doen zyn tegen de ſtrikken, ten zynen bederve geſpannen; hy laat zich niet bedriegen door elk voorwendzel van eer, van braafheid, van Godsdienst; hy is in ſtaat, zyn gedrag te regelen, zo ten opzigte van zyne tydlyke als zedelyke belangen. Zo veelvuldig, zo gewigtig zyn de leſſen, uit eene wydſtrekkende Menschkunde te haalen, dat HOMERUS, die alle de oude Dichters overtreft in de verſcheidenheid van Characters, door hem geſchetst, daarom de voorrang gegeeven wordt boven de besten en deftigſten onder de *Stoïcynen*.

De Wereldkennis is, in de daad, een ryke bron van Gezond Verſtand; die hoogſchatbaare hoedanigheid, Geleerdheid wyd en verre overtreffende, en by lange na met Geleerdheid niet altoos hand aan hand gaande. Gezond Verſtand beſtaat in eene juiste waardeering van voorwerpen, welke ons dag aan dag ontmoeten, en een recht oordeel over de zaaken deezer wereld: dan veele diep geleerde Mannen hebben nooit behoorlyk acht geſlaagen op 't geen hun dagelyks voorkomt; 't geen hun

tot

Digitized by Google

tot veele dwaalingen en misvattingen deedt vervallen: terwyl zy, die by de Menſchen zo wel als by de Boeken leſſen namen, leerden, een duizendtal opmerkingen te maaken, welker vermelding onmogelyk is, dewyl zy voortkomen uit de omſtandigheden, waarin wy ons bevinden, en alleen de gevolgen zyn van onzen daadlyken leevensſtand.

Menſchenkennis zal ons desgelyks de beste wyze aan de hand geeven, om die kleine begaafdheden te verkrygen, welke te meermaalen bleeken, meer toe te brengen om ons aangenaam te maaken en wel te doen ſlaagen, dan de grootſte Bekwaamheden. Wilden wy tot alle byzonderheden afdaalen, wy zouden veelligt verveelen. Deeze zal ons, by voorbeeld, beſtuuren in de algemeene keuze en ſchikking onzer Bezoeken; eene omſtandigheid van geen geringe aangelegenheid in de Verkeering. Bezitten wy Menſchenkennis, wy zullen weeten, ten welken tyde, en op wat wyze, het voeglyk is, onze opwagtingen te maaken by Perſoonen, tot welken wy betrekking hebben; wy zullen bemerken, wie dikwyls, wie ſchaars bezogt moeten worden, en leeren, ons gedrag regelen naar perſoonen, tyden en omſtandigheden. Wy zullen bevroeden, wanneer wy agterhoudend, wanneer wy openhartig, wanneer wy ernſtig, wanneer wy vrolyk moeten zyn; wy zullen ons vasthouden aan deezen algemeenen regel, dat het beter is, onze Vrienden (of het moeten byzondere Boezemvrienden zyn) te ſtooren door de ſchaarschheid onzer bezoeken, dan gevaar te loopen om hun te misbaagen, door het te dikwyls herhaalen. — Menſchenkennis zal ons de les geeven om het rechte midden te houden tusſchen laag kruipen en een trotsch gedrag. Ten aanzien onzer minderen, zal dezelve ons leeren, verpligtend te zyn zonder laagheid; en ons gezag uit te oefenen zonder hoogmoed; ten opzigte van onze meerderen, zal dezelve ons op een even grooten afſtand doen blyven tusſchen laage en ſlaafſche vleiery, en die vrymoedigheid, welke het vertoon maakt, dat wy ons met hun gelyk ſtellen. Met één woord, zy zal ons onderrigten, om, byzonder in ons gedrag ten opzigte van onze meerderen, met voeglykheid te handelen.

Wereldkennis zal beletten, dat wy onze gevoelens, over Perſoonen en Zaaken, die op het tapyt komen, in alle gezelſchappen, voorbaarig uitbrengen. Loqua-

Digitized by Google

TIUS is, ten deezen opzigte, zeer te laaken; zonder een zier kwaadaartigheid in zyn hart, uit hy zyne gevoelens zo vrylyk, en vertelt zo gereed, wat hy weet en hoort van de Characters zyner bekenden, dat hy zich duizend onaangenaamheden op den halze laadt, en door veelen vermyd wordt als een moeitemaaker, schoon hy verre af is van eenigen kwaaden toeleg, en eenen afkeer hebbe van de gedagten zelve, om eenig schepzel op aarde eenig leed te doen.

Het Huwelyk is desgelyks eene hoofdzaak, in welke de Menschkunde van het hoogste aanbelang gerekend moet worden. Kennis aan 't geen in het daadlyk leeven gebeurt, zal ons niet onkundig laaten van 't geen de schoone Sexe betreft, en ons bewaaren om in de strikken te vallen van de eerste Schoonheid, welke ons ontmoet; ons leeren, dat elke jeugdige Schoone geene Engelin is. Deeze zal ook den verstandigen onderrigten om niet te hoog te zien; om geene Egtverbintenis te wenschen met eene Vrouwe, ver boven hem in opvoeding, rang en leevensomstandigheden; ten zy hy gereed is, om jeugd, schoonheid, en bevallige hoedanigheden over 't hoofd te zien in het voorwerp zyner keuze; ten zy hy beslooten hebbe, om gewillig de slaaverny te verdraagen van de *dotata conjux*, de *Ryke Egtgenoote*, waarvan HORATIUS vóór veele eeuwen reeds geschreeven heeft.

Daarenboven zal Menschenkennis over het algemeen strekken om onze Ziel uit te breiden. Een onkundige staat verwonderd en opgetoogen over alles, wat aanloopt tegen zyne eigene begrippen, gewoonten en zeden; dan hy, die kennis opgedaan heeft in onderscheide leevenskringen, zal een onpartydiger oordeel vellen over de voorwerpen, welke onder zyne kennisneeming vallen. Hy zal bemerken, dat wysheid en deugd niet bepaald zyn by een enkel Volk, of by een enkelen Godsdienstigen Aanhang; hierdoor zal hy behoed woezen voor plaatslyk vooroordeel en bygeloof, de zekere kenmerken van naauw beperkte begrippen ten opzigte van de menschlyke natuur.

Slaan wy het oog op de Wereldkennis, wat den invloed daarvan betreft op byzondere standen en beroepen, wy zullen de heilzaamheid daarvan ten duidelykste ontwaaren. Wat zullen de Staatkundigen, de bekleeders van openbaare Ampten, uitvoeren zonder Wereldkennis? Zelfs

Digitized by Google

Zelfs de Geestlykheid, die verondersteld wordt de leeringen meest te ontleenen uit de Heilige Schrift en Godgeleerde Boeken, zal veel voordeels trekken uit eene aandagtige beſpiegeling van Menſchen en Zeden. Van deeze ontbloot, zal de Leeraar veele dingen voortbrengen, zo onvoeglyk als onvrugtbaar. Kent hy de deugden en ondeugden niet, is hy onkundig van de byzondere verzoekingen der tyden, welke hy beleeft, hy zal niet weeten, welke onderwerpen hy te verkiezen hebbe, en op welk eene wyze hy zich tot Menſchen van byzondere Characters moet vervoegen; en zal hy veelligt, door eene onoordeelkundige behandeling zyner Toehoorderen, eer nadeel doen, dan iets goeds ſtigten.

De Wereldkennis is desgelyks verwant aan verſcheide deelen van Weetenſchap, Smaak en Letterkunde. De Zedelyke Wysbegeerte, dat hoofdvoorwerp onzer naſpeuringen, kan niet recht begreepen worden, dan door de geſteldheid en aandoeningen der ziele na te ſpeuren; door die waarneemingen, uit het gemeene leeven ontleend, ten grondſlage der redenkavelinge te leggen. — Het beſtaan van 't geen in 't algemeen bekend is onder de benaaming van *Belles Lettres* hangt af van de kennis des Menschdoms. Waarvan zyn de verheevener ſoorten van Dichtwerken vol, dan van menschlyke Characters en Driften? Wat zouden de Treurſpelen, de Heldendichten weezen, hadden de Opſtellers niet geleezen in de gemoedsbeweegingen, en bedreeven geweest in derzelver beſchryving? Hoe zou het Blyſpel, wat het Hekeldicht, welker hoofdbedoeling ſtrekt om de dwaas- en verkeerdheden der Menſchen ten toon te ſtellen, weezen, als dezelve ons geene egte leevensſchilderyen opleeverden? Hadden SHAKESPEARE, ADDISON, STEELE, FIELDING, en zo veele anderen, als hunne voetſtappen in *Engeland* en elders drukten, zich in de Leerſchoolen hunner dagen opgeſlooten, de ryks voorziene Boekeryen zouden hun niet in ſtaat geſteld hebben tot het vervaardigen van die ſchoone ſtukken, welke nu uit hunne pennen vloeiden. Het zelfde mag gezegd worden wegens de Schilderkunst en andere beſchaavende Weetenſchappen.

Eene wyduitgeſtrekte verkeering met Menſchen is een der groote middelen om Wereldkennis op te doen: nogthans zyn 'er een of twee bywegen, om onze vordering daarin behulpzaam te zyn, en die overzulks niet

Digitized by Google

moeten voorby gezien worden. — Wy kunnen, in zekere maate, ons in ſtaat ſtellen om in te dringen in de kennis der Driften en Characters der zodanigen, met welken wy verkeeren, door met aandagt te letten op de beweegingen van ons eigen hart. Naardemaal wy allen dezelfde beginzels en aandoeningen hebben, zal hy, die naarſtig is om de werkingen van zyn eigen geest na te gaan, en de beweegingen zyner aandoeningen op te merken, in veele gevallen, uit de overeenkomst, een oordeel kunnen vellen over 't geen 'er omgaat in het harte zyner medemenſchen. — In dit oordeel moet men, egter, met voorzigtigheid te werk gaan; want maten wy ſteeds anderen naar onszelven af, wy zouden vaak bedroogen uitkomen. Eene te groote gehegtheid aan deezen regel is daadlyk oorzaak van veele misvattingen. Lieden van eenen openhartigen en goedertieren inborst denken gunſtiger over het Menschdom dan hetzelve verdient; terwyl de in het duister baatzoekende ſchurk denkt, dat elk, met wien hy te doen heeft, zo eigenbaatig en laaghartig is als hy zelve.

Eene andere hulpbiedende handelwyze, om Wereldkennis op te doen, beſtaat in het leezen van zodanige Boeken, die het leeven en de zeden in een natuurlyk en treffend licht ſtellen. Verſcheidenerlei voortbrengzels van dien aart zyn, in de laatſte jaaren, zo vertaald als oorſpronglyk, onder ons in het licht gegeeven. Zy kunnen, in onderſcheidene opzigten, met voordeel geleezen worden; doch wy behooren 'er niet geheelenal op af te gaan. Eene zekere maate van kennis met de Menſchen zelve is noodig, eer wy die Schriften met vrugt kunnen gebruiken, of iets bepaalen, betreffende derzelver weezenlyke voortreflykheid en gebruik: want anderzins kunnen wy bedroogen worden door de vertooning van Characters, die of geen grond in de natuur hebben, of te overdreeven zyn voorgedraagen. — Desniettegenſtaande kunnen de Schriften, van welke wy ſpreeken, ons byſtand bieden, om eenige rechtmaatige kundigheden op te zamelen, eer wy op het bedryfvol tooneel der wereld verſchynen. Zy kunnen in onze gemoederen met grooter ſterkte en naauwkeurigheid inprenten de denkbeelden, welke wy reeds hadden, en ons een aantal hoogſchatbaare leſſen en grondregelen verſchaffen.

Deeze voordeelen ontleenen wy meer onmiddelyk uit

de

Digitized by Google

de Geſchiedenis, door CICERO, zeer eigenaardig, de Leermeestreſſe des leevens geheeten. Tot de Geſchiedenis moeten wy derhalven voornaamlyk onze toevlugt neemen, om naauwkeurige en wydſtrekkende kundigheden van onze Medemenſchen op te doen, voor zo verre Boeken in ſtaat zyn, dezelve te verſchaffen. Welopgeſtelde Leevensbeſchryvingen ſpreeken ook onderrigtende taal.

Indien wy zorgvuldig alle de gelegenheden tot vordering in Wereld- en Menschkunde, die zich opdoen, aanwenden, zullen wy dezelve welhaast in zulk eene maate verkrygen, als genoegzaam is ter pligtsbetragting en geluksbevordering: want wy mogen als een onwederſpreeklyken Grondregel te nederſtellen, dat, wanneer iemands leevensomſtandigheid hem met geene mogelykheid kan toelaaten, veel Menſchenkennis op te doen, ook diens betrekkingen zulks niet zullen vorderen, en hy in ſtaat weezen, om de leevensrolle, hem toegeſchikt, met voorzigtigheid, voeglykheid en een gelukkigen uitſlag te volvoeren.

NADERE AANMERKINGEN, OVER HET GEBRUIK VAN DEN PHOSPHORUS. Door den Heer HUFELAND.

Het is bekend, dat de *Phosphorus* een der ſterkſte *excitesrende* en afſcheidingen bevorderende middelen is, waardoor dezelve met het grootſte nut kan aangewend worden in ver gevorderde Zenuwzwakheden, Zenuwkoortzen, verlammingen, verzwakkingen van het mannelyk vermogen, enz. Zelve heb ik dit middel tweemaalen met groot gevolg gebruikt in eene knobbelachtige Jichtziekte, in welke het ruime ontlastingen, door het zweet en het wateren, bewerkte. Ook verdient het aangewend te worden in de ſleepende toevallen, die door vergiftiging met Rattekruid en Lood veroorzaakt worden. My is ten minſten het voorbeeld bekend van iemand, die in Italien, denkelyk met *Aqua Tofana*, vergeeven was, met dat gevolg, dat zyn lichaam geheel uitdroogde, het vel 'er uitzag als pergament, en hem hair en nagels uitvielen, zo dat hy naby zyn einde ſcheen te zyn. Veelerhande middelen had deeze

Digitized by Google

Lyder, zonder eenig nut, gebruikt; doch eindelyk wierd hy nog, door het gebruik van den *Phosphorus*, gered.

Hoe groot, intusschen, het nut van ter rechter tyd en plaats gebruikten *Phosphorus* ook zyn moge, moet men echter steeds in het oog houden, dat dezelve een gevaarlyk middel is, en met voorzichtigheid moet gebruikt worden, dewyl, gelyk ik by ondervinding weete, de *Phosphorus* ligt ontsteeking van maag of darmen, gelyk ook verhardingen van die deelen, kan verborzaaken. In het eerste geval ontstaan de hevige toevallen met een geweldig branden en snyden in den omtrek der Maag, niet zelden met een doodelyk gevolg. In het tweede geval bespeurt men die sleepende toevallen, welke gewoonlyk plaats grypen by verhardingen der ingewanden; te weeten, hardnekkige kramppynen der Maag, belemmerde spysverteering, uitbraaken van het genuttigde, opstopping van den afgang, vermagering, en eindelyk de dood, door uitputting van het lichaam. Ik weet verscheidene voorbeelden van personen, die rykelyke giften *Phosphorus*, hun door een Kwakzalver aangepreezen, hadden ingenomen, met dit gevolg, dat zy door eene sleepende uitteering weggerukt, en by hun na den dood aanmerkelyke maagverhardingen wierden gevonden; schynende de voortbrenging van dit onheil een uitwerkzel te zyn, 't geen den *Phosphorus* in 't byzonder eigen is.

Ondertusschen behoeft men hierom het gebruik van dit kragtig middel niet te schroomen, dewyl de gemelde onheilen alleen uit deszelfs misbruik ontstaan, door naamelyk den *Phosphorus* in te sterke giften voor te schryven, of denzelven niet genoegzaam ontbonden te geeven, waardoor zich dan ligtelyk een stukje van dit middel aan de maag vasthegt, en door eene plaatzelyke prikkeling, als 't ware door te branden, eene plaatzelyke ontsteeking of verharding veroorzaakt. Om, derhalven, den *Phosphorus* met veiligheid te gebruiken, komt het alleen aan, op de bepaaling der hoeveelheid, en van eene bekwaame wyze, om het middel voor te schryven. Wat de hoeveelheid, in welke men den *Phosphorus* veilig kan voorschryven, aangaat, men kan met geene gerustheid, binnen den tyd van vier-en-twintig uuren, meer geeven dan twee greinen. Maakt men de gifte grooter, dan ontstaan 'er ras brandende pynen in

Digitized by Google

in de ingewanden, die ons noodzaaken, wederminder te gebruiken. Ook is meesttyds de gifte van een grein in het etmaal voldoende, om alle goede uitwerkingen daar te ſtellen, die men door 't gebruik van dit middel kan bekomen. Niet minder komt het hier aan op de manier, op welke het middel wordt voorgeſchreeven. Twee hoofd-eigenſchappen behooren hier zamen te loopen: vooreerst, eene volkomene ontbinding van het middel; ten tweeden, eene genoegzaame inwikkeling van hetzelve, om eene gevaarlyke plaatzelyke werking op de maag te verhinderen. Tot hiertoe maakte men doorgaans gebruik van eene Conſerf, of van eene ontbinding van het middel in olie. De eerſte manier van mengen was zekerlyk ten hoogſten ongeſchikt en gevaarlyk; dewyl dus de *Phosphorus*, niet ten vollen ontbonden, op de ingewanden, op eene zeer gevaarlyke wyze, kon werken. De tweede bereiding was op zichzelve genoegzaam veilig voor het gebruik; doch deeze *Phosphoriſche* olie was teffens zo walglyk van ſmaak, dat maar weinigen dit afſchuwelyk middel konden doorzwelgen. Eene ontbinding van *Phoshorus* in Vitriool Naphtha, die vervolgens in 't gebruik kwam, had geen van beide de opgemelde gebreken; doch hierop valt aan te merken, dat de verhittende en prikkelende eigenſchap des middels niet weinig toeneemt; vooral, omdat eene once Vitriool Naphtha maar agt greinen *Phosphorus* ten vollen kan ontbinden, zo dat men, om een zieken een grein van dit middel in te krygen, hem ten minſten honderd-en-twintig druppels van zodanig eene ontbinding zou moeten geeven, waardoor in de meeste gevallen eene te veel verhittende en gevaarlyke uitwerking zou gebooren worden. Met dat alles behoudt de Etheriſche ontbinding van den *Phosphorus* haare waarde, by gelegenheid van een zeer hoogen graad van zwakheid, die met ongevoeligheid verbonden is.

Om alle de gemelde redenen heeft het my toegeſcheenen, dat eene *Emulſie* de geſchikſte wyze is, om den *Phosphorus*, tot inwendig gebruik, toe te dienen. Onder deeze gedaante is het middel ten hoogſten verdeeld en ontbonden, en daarenboven met eene voldoende menigte van ſlym als omwonden en verzacht, waardoor alle gevaarlyke plaatzelyke uitwerkingen op de maag verhinderd worden, en het middel ook door men-

ſchen

ſchen van een zeer gevoelig geſtel, zonder gevaarlyke uitwerkingen, veilig kan gebruikt worden. Ten dien einde laat men den *Phosphorus* met Amandelen fyn wryven, of tot eene *Emulſie* maaken, met eene genoegzaame menigte ſlym van Arabiſche gom. Eene byvoeging van Hoffmans-druppels, of van *Spiritus Nitri Dulcis*, is desgelyks ten hoogſten aan te pryzen, tot verbetering van den reuk en ſmaak van dit geneesmiddel. By voorbeeld:

℞ *Phosphor. Urin. gr. ij.*
Subige exacte, longa trituræ, cum
Mucilag. Gummi Arab. q. ſ.
ut F. C.
Aq. Fontan. ℥Vj Emulſio.
adde;
Syrup. Emulſivi (vel Althææ) ℥j.
Liq. Anod. Hoffm. gtt. XXX.

M. D. S. Alle twee uuren een eetlepel vol, of meer, naar bevinding van zaaken.

Op deeze wyze bekomt men eene zeer werkzaame, in 't donker lichtende, en wel in te neemene *Emulſie*, van welke ik my thans doorgaans bediene in die gevallen, in welke ik het gebruik van den *Phosphorus* dienſtig oordeel, zonder ooit eenige nadeelige uitwerking van dit middel vernomen te hebben.

VERTOOG, OVER DE BENGAALSCHE CONCHENILIE.
Door Dr. NICHOLAS TONTANO.

(Uit het *Engelsch.*)

„ Hoewel dit Vertoog oorſpronglyk ingerigt is tot be-
„ voordeeling van den *Engelſchen* Handel, bevat
„ het zo veel tot opheldering van de Natuurlyke His-
„ torie als anderzins, dat wy geenzins twyfelden, 't
„ zelve geheel te vertaalen, en onzen Leezeren aan
„ te bieden."

* * *

De invoering van het Inſect, waaruit de Conchenilie verkreegen wordt, in *Bengale*, 't welk onze nabuuren ge-

Digitized by Google

getragt hadden in hunne *West-Indiſche* Bezittingen land-eigen te maaken, is eene gebeurtenis, welke byzondere opmerking verdient, als waarſchynlyk geſchikt om niet alleen een nieuw tydvak in de toeneemende onderſtandmiddelen van de *Oost-Indiſche* Maatſchappy te maaken, maar ook een toevoegzel van rykdom voor het *Britſche* Ryk; — een tydvak, te meer opmerkelyk, dewyl, niettegenſtaande de poogingen des Gouvernements, het oogmerk niet volvoerd werd dan by toeval, die groote moeder van ontdekking, en welke, met een nimmer ophoudenden invloed, langs zo veelerlei wegen werkt, ten beste van het Menschdom.

Naa dat 'er een groote planting der onderſcheidene ſoorten van *Opuntia* te *Madras* was aangelegd, alleen wagtende op de aankomst van het Inſect, om dezelve dienſtig te maaken tot het oogmerk, welk een langduurige briefwisſeling (van den Jaare 1787 tot 1790) niet hadt kunnen bereiken, waren Dr. ANDERSON's herhaalde aanzoeken ten dien opzigte bykans geheel vergeeten; nogthans, ſchoon zyn onvermoeide vlyt en yver voor 't belang zyns Lands geene andere belooning hadt, is men de invoering van het Conchenilie-Inſect geheel verſchuldigd aan zyne berigtgeevingen des betreffende, welke gelukkig in handen vielen van Capitein NELSON, toen met het 54ſte Regiment te *Madras* liggende. By diens Capiteins wederkeeren in *Indie*, in den Jaare 1795, voer de Vloot, met welke hy kwam, tot ververſching op de kust van *Brazil*, en ankerde in de Haven van *Rio de Janeiro*. — By zyne omwandelingen niet verre buiten de Stad, op welke hy de gewoone wagten by zich hadt, zag hy eene Plantadie van *Opuntia*, met het Conchenilie-Inſect op de planten. Dit bragt hem terſtond voor den geest den vuurigen meermaals uitgeboezemden wensch om de invoering van dit Inſect, door hem geleezen in de Brieven te *Madras;* en hy vatte de hoop op, van in ſtaat te zullen weezen om te voldoen aan het verlangen van den Heer ANDERSON, door eenige dier Inſecten met zich na *Indie* te voeren.

Twee dagen voor dat hy weder ſcheep ging om te vertrekken, deedt hy andermaal eene wandeling na de plaats, waar hy de *Opuntia* of *Napal* gezien hadt. Hy verſtoutte zich om van de Kweekers eenige deezer Planten te verzoeken, verklaarende een liefhebber van de Natuurlyke Historie te weezen. Verſcheide andere

Plan-

Digitized by Google

Planten verzameld hebbende, wenschte hy zeer, ook deeze te bezitten. De goede lieden hadden te minder agterdogt op eenig van dit verklaarde afgeſcheiden oogmerk, te meer daar hy in zyne Regimentskleederen was. Zy ſtemden in zyn verzoek. Zy gaven hem verſcheide Planten, met de Inſecten op dezelve, welke hy zorgvuldig aan boord bragt. Veele van dezelve ſtierven, geduurende de overvaart na *Bengale*, welke te lang viel voor zo tedere paſſagiers. Eenige weinige Inſecten bleeven in leeven op de laatſte plant, van welke reeds veele bladen verwelkt waren.

Capitein NELSON, te *Calcutta* komende, zondt om de Opzigters van den Kruidtuin, die deeze Inſecten op de onderſcheidene ſoorten van de *Opuntia* verdeelden. Dit verydelde bykans den geheelen arbeid. Men bevondt dat die Inſecten ſchielyk ſtierven op de *Chineeſche* en *Manilla* ſoort van *Napal*.

Gelukkig nam men eene proeve op de *Opuntia* van *Bengale*, die ook overvloedig groeit in veele deelen van *Indie*. Op deeze tierden die Inſecten wonderlyk, ja dermaate, dat, in het verloop van vier of vyf maanden, uit deeze weinige zulk eene menigte voortkwam, dat 'er genoeg was om 'er van mede te deelen aan allen, die wenschten, de aankweeking daarvan te beproeven; en verſcheide Planten, op welke die Inſecten aasden, werden na *Madras* gezonden.

De nieuwheid en het belang deezes Onderwerps, een zo ruimen en ſpoedigen oogſt van fortuin beloovende, haalden veelen over, om de Conchenilie-teelt te aanvaarden, en zulks, buiten twyfel, met te meer greetigheids, daar de aankweeking van dit nieuwe veld tot ſchatverkryging ſlegts een klein kapitaal vorderde. De nieuwe Planters hadden veele gouden droomen. Allen, die 'er luſt toe gevoelden, kreegen Inſecten, en ondernamen het planten der *Opuntia*.

De begeerte en het ongeduld, natuurlyk eigen aan allen, die, vuurige wenſchen botvierende, iets nieuws beſtaan, bewoogen eenigen der eerſte Planters van de *Napal*, om 'er het Inſect op te zetten, wanneer de plant naauwlyks boven den grond was uitgeſprooten. — Anderen hielden, door onoplettendheid, hunne Inſecten te naby aan de jonge plantadien, waar de *Opuntia* groeide, die in derzelver tederen en eerst uitkomenden ſtaat verſlonden werd door deeze hongerige Inſecten. — Men

was

Digitized by Google

was ook onkundig in het droogen dier Insecten. En eenigen dier Mannen, wier gevoelen een grooten invloed heeft op de menigte, verklaarden, op den stelligsten en beslissendsten toon, dat het winnen van Conchenilie niets zou te beduiden hebben, dewyl die teelt aan de moeite en kosten, daaraan besteed, niet zou beantwoorden. Alle deeze omstandigheden deeden het vuur der onderneeminge zeer bekoelen. Veelen lieten dezelve geheelenal vaaren, en de Insecten voor zichzelven zorgen, naa dat de Planten, ten hunnen gebruike bestemd, uitgerukt waren. Men zag de Insecten heenvliegen, zich op verscheide andere planten zetten, en omkomen by mangel van geschikt voedzel; terwyl anderen de *Opuntia*-plantadien uitrooiden, om den grond tot andere einden te gebruiken.

Behalven de reeds gemelde, die onderneeming stoorende oorzaaken, bragt men in 't midden, dat de soort van Insect, in *Indie* overgebragt, alleen de *Grana Sylvestris* was, en dat de eerste proeven van dit voortbrengzel, na *Engeland* gezonden, van geene waarde bevonden waren. De derwaards gezonden Conchenilie was schimmelagtig geworden door niet goed gedroogd te zyn, of geheel ontbloot van de katoenagtige zelfstandigheid, welke het Insect bedekt. — Maar, voegde men 'er by, verondersteld zynde dat de gepaste wyze van droogen en toebereiden kon uitgevonden, en de teelt tot de grootste volkomenheid gebragt worden, dan zou de markt welhaast te veel krygen, dewyl 'er slegts zekere hoeveelheid, en die niet groot was, voor het gebruik in *Europa* gevorderd wierd. Wel ras zou deeze behoefte voldaan weezen, en verlies, in stede van winst, het deel der Planters. De overvloed, voegde men 'er nevens, was alleen te duchten, in gevalle het land in staat ware om genoegzaame planten tot voedzel voor het Insect voort te brengen; en bleef dit laatste zeer twyfelagtig, uit hoofde van de schielyke voortteeling, dewyl 'er alle veertig dagen een nieuw geslacht te voorschyn komt.

Deeze tegenwerpingen, nevens andere van minder klems, kunnen gemaklyk wederlegd worden door eenen onpartydigen waarneemer, kennis hebbende van den aart der lugtstreeke en de grondgesteltenis in *Indie*, zelfs zonder eenige bedreevenheid in den Landbouw te bezitten.

In

Digitized by Google

In een zo wyduitgeſtrekt grondgebied als dat der *Engelſche Oost-Indiſche* Maatſchappye, en liggende onder eene zo groote verſcheidenheid van lugtſtreeken, is het zeker noch onmogelyk, noch zelfs zeer bezwaarlyk, eene lugtſtreek en grond te vinden, geſchikt om het Conchenilie-Inſect daar eigen te maaken en voort te teelen, en waar de Planten van de *Opuntia* zullen groeijen tot die grootte, welke geſchikt is om het gepaste voedzel te verſchaffen; op dezelfde wyze als in zommige oorden van *Mexico*, waar lieden, die zich daaromtrent de meeste moeite geeven, die plant tot zulk eene hoogte doen groeijen, dat zy ladders noodig hebben om de Inſecten in te zamelen. Zulk een ſtaat van de Plant zou de tegenwerping uit de te ſchielyke voortplanting van dat Inſect wegneemen, en teffens de hoedanigheid verbeteren: want het is eene uitgemaakte zaak, dat de *Sylvester* of *Bosch-Conchenilie*, wanneer dezelve aast op goede en volgroeide *Napal*, een gedeelte van derzelver vastheid verliest, ter dubbele grootte groeit van die men op ſchraale planten inzamelt, en min bedekt is met eene katoenagtige zelfſtandigheid.

De teelt van Conchenilie zou, naar alle waarſchynlykheid, grootlyks begunſtigd worden door de nabyheid van een heuvelagtig land, als *Banglapore*, *Ragam-mahrul* en *Purneach*. Op grond van voldoende getuigeniſſen mag men verzekeren, dat 'er reeds in het landſchap *Chittegong* plantadien zyn van zeer groote *Opuntias*, daar zints twee jaaren gegroeid. Wanneer de Inſecten op deeze planten gezet werden, zou men 'er Conchenilie van zeer goede ſoort kweeken. De aart en geſteldheid der Inwoonderen ſchynen juist berekend voor de bezigheid om deeze Inſecten te verzamelen; het is een werk, 't welk verrigt kan worden door oude mannen, vrouwen en kinderen. Wat het droogen der Inſecten aanbelangt, geen land is 'er, waar de zon zo veel kragts oefent als in *Bengale*. De handelwyze om het Conchenilie-Inſect, naa 't zelve in heet water gedood te hebben, in de zon te droogen, is de *Mexicaanſche*, en in *Brazil* worden de Inſecten in houten bakken verzameld, van dezelve afgedaan, en geſpreid op heete aarden ſchotels, leevend over een koolenvuur gehouden, zagt geroosterd, tot dat het donsagtig bekleedzel verdwynt, en de wateragtige deelen van het diertje geheel uitgedampt zyn. Geduurende deeze bewerking worden de In-

Insecten gestadig omgeroerd door een tinnen roede, en zomtyds met water besprengd, om eene geheele verbranding te weeren, als welke de kleur zou wegneemen; dan een weinig beoefenings zal ras leeren, wanneer het tyd is, de Insecten van het vuur te neemen; schoon zeker de wreedheid van deeze bewerking niet zeer pleit om dezelve te volgen.

Volgens eene berekening, in 't groot gemaakt, van de noodzaaklyke kosten, loopende op de kweeking van honderd *bighas* gronds, beplant met *Opuntia*, bleek, dat, naa aftrekking van alle mogelyke daarop vallende onkosten van grond-rente, *ryots*, inzameling, een *Europische* Opzigter, en intrest van uitgeschooten geld tot twaalf ten honderd, de hoeveelheid van de *Grana Sylvestris*, daarop voortgebragt in den tyd van negen maanden des jaars, dezelve berekend tot vier *sicca Roepyen* de *Seer*, of twee-en-dertig Oncen, meer zou weezen dan driemaal de daartoe gebruikte somme. Maar, indien deeze berekening juist is, (en 'er is geen reden om het tegendeel te denken) gemaakt in de nabuurschap van *Calcutta*, waar de arbeid en de grond duur zyn, hoe veel minder zou dan de geheele uitgaaf weezen, voor teelt, inzameling en bereiding, als men dit overbrengt op een grooter afstand en andere gewesten!

Wanneer het Insect wel gedroogd is, moet het terstond worden ingepakt, dewyl het anders door de vogtige lugt van *Bengale* zou worden aangedaan. Hierin zou men met veel vrugts de handelwyze der *Mexicaanen* kunnen volgen, die de Conchenilie eerst in een digt linnen zak doen, bedekt met een digtsluitende mat, en dan het geheel overtrekken met een Osfenhuid, zo digt genaaid, dat dezelve voor 't water ondoordringbaar is.

Voor Conchenilie, welke ik noodig had tot het doen van eenige proeven, verzameld te *Entaly*, twee mylen van *Calcutta*, betaalde ik, in den Jaare 1795—6, zestien Roepyen voor de *Seer*; voor dezelfde hoeveelheid, verzameld door eenen anderen Planter, in het volgende jaar, agt Roepyen; en in 1797 zou ik eene groote menigte, welke deels kwam van eene plaats, honderd mylen van *Calcutta* gelegen, voor vyf Roepyen de *Seer* hebben kunnen koopen.

De verbetering van de *Grana Sylvestris*, met 'er behoorlyke zorge aan te besteeden, zal door de volgende daadzaak kragtiger beweezen worden, dan door duizend

Digitized by Google

bewyzen van elders ontleend. Eenige Kooplieden kogten, op myn aanraaden, omtrent tweehonderd *Pounds* Conchenilie, gemaakt te *Rasſapughlah*, vyf mylen van *Calcutta* gelegen, voor vyf Roepyen de *Seer*. Het zelfde huis van Koophandel betaalde voor zeven *Maunds*, of tweehonderd-en-tachtig *Seers*, aan den Heer STEPHENS van *Keerpay*, zeven Roepyen voor elke *Seer*, in Wynmaand des Jaars 1797; en ik durf zeggen, dat dit de beste ſoort was, die men immer in de Stad gezien hadt, zo ten aanziene van grootte, als van zuiverheid en droogte.

Laaten wy nu voor een oogenblik veronderſtellen, dat de Conchenilie, te *Keerpay* gemaakt, de beste is, die immer te *Bengale* kan ingezameld worden, en dat het bovengemelde, eene Roepy meer of minder, de gemiddelde prys zy. De *Grana Fina*, welke te *Bengale* over *Manilla* gebragt wordt, geldt, wanneer dezelve overvloedig ter markt komt, zestien Roepyen de *Seer*; doch te meermaalen negentien of twintig. De *Bengaalſche Grana Sylveſtris* bevat alleen van negen tot tien zestiende gedeelten van de verfſtoffe, in de andere voorhanden; men zegge zelfs de helft, zo dat de Verwer verpligt is, twee *Seers*, in ſtede van één, te gebruiken, om dezelfde kleur te verkrygen. Zelfs volgens deeze berekening zouden de Zydereederyen in *Bengale* daardoor 's jaarlyks uitwinnen. Naa deeze markt voorzien te hebben, zal, indien de hoeveelheid toeneemt, 'er vraag na weezen op de *Chineeſche* en *Engelſche* marktplaatzen, ſchoon het alleen de *Grana Sylveſtris* zy. Veronderſtellende dat het die altoos blyve, door de kweeking over te laaten alleen aan de zorge der traage inboorelingen, zelfs dan zou het een groot gewin opleveren, als men bedenkt, op hoe veelerlei wyzen deeze ſtoffe door de Verwers kan gebruikt worden. Daarenboven, indien de pryzen onmiddelyk daalden, zo dat 'er niet genoeg overſchoot om de tegenwoordige kosten van vragt en asſurantie voor byzondere handelaars goed te maaken, hoe gemaklyk zou het vallen om het Inſect van veel kleinder omſlag te doen worden, door 'er een lak van te maaken, en een Carmin 'er van te vervaardigen, niet min waardig dan de *Grana Fina*.

Dan de overkropping van de markten, met eene Droogery van zulk een aangelegenheid en een zo uitgeſtrekt gebruik, is niet zeer te wagten. De Manufactu-

rier,

Digitized by Google

rier, de Conchenilie voor een laager dan den gewoonen prys kunnende koopen, zou dezelve algemeener gebruiken, en in plaats neemen van andere ſtoffen, om zyden of wollen ſtoffen rood te verwen; behalven de groote verſcheidenheid van tusſchenkleuren, van Scharlaaken en Karmozyn af, door alle de onderſcheidene tinten heen, welke verkreegen kunnen worden door verſcheide wyzigingen van de Conchenilie, met een gloed en vastheid, welke welhaast vergoeding zou ſchenken voor de meerdere kosten, door het gebruik deezer verfſtoffe veroorzaakt.

Het is eene hoogst wenschlyke zaak, dat de *Bengaalſche* Conchenilie welhaast tot zulk eene maate van volkomenheid moge gebragt worden, en in zulk een overvloed geteeld, dat 'er eene vermindering in prys uit ontſtaa, genoegzaam om de Katoendrukkers in *Europa* aan te zetten om 'er meer gebruiks van te maaken in het verwen van Katoen, 't welk een veel wyder veld voor het vertier zou openzetten. — Wat de ongeſchiktheid van het Katoen betreft om deeze dierlyke kleur te ontvangen, zulks moet niet aangemerkt worden als een onoverkomelyke hinderpaal in den tegenwoordigen ſtaat der Scheidkunde, met zo ſnelle ſchreden voorwaards gaande, en, met zo veel vrugts, haare werkzaamheid veelerwegen betoonende in de kunst van verwen. De weinige ongelukkig geſlaagde poogingen, gedaan door Manufacturiers en Scheidkundige Wysgeeren, om deeze kleur op Katoen te doen hegten, zyn meer vertraagd door de duurte van deeze verfſtoffe, dan door de onuitvoerlykheid der zaak zelve: zulks putte op eenmaal de beurs en het geduld uit van den Kunſtenaar en den Scheidkundigen, en verhinderde die voortzetting, herhaaling en onderſcheide wyziging van proefneeming, welke doorgaans noodzaaklyk wordt bevonden om nieuwe uitvindingen te voltooijen.

Het was op Katoen, dat de *Spanjaarden* eerst de Conchenilie te *Mexico* zagen gebruiken; maar, by mangel van toebereiding, deelde dezelve aan die ſtoffe een dof rood mede. Wanneer eene zekere hoeveelheid van het gedroogde *Bengaalſche* Inſect getoond werd aan den Vakeel van den Rajah van *Napal*, als Staatsdienaar zich onthoudende by ons Gouvernement te *Calcutta*, kende hy die ſtoffe terſtond, en verklaarde, dat dezelve,

Digitized by Google

in zyn land, altoos gebruikt wierd om hunne mantels en tulbanden rood te verwen.

De gelegenheid, in welke ik my bevind, door het beſtuur te hebben over een Chits-fabriek, bewoog my om eenige proeven te doen met de Conchenilie, op Katoen, Lakens en Gaaren. Hierdoor werd ik verzekerd, dat de hoeveelheid van kleurgeevende ſtoffe in de *Bengaalſche* Conchenilie van den Jaare 1796, vergeleeken by de *Grana Fina*, was van negen of elf tot zestien. Ik herhaalde, zo veel de Scheidkundige bewerkingen in *Indie* toelieten, verſcheide proeven van dien aart als men vermeld vindt in Dr. BANCROFT's eerſte Deel van de *Philoſophy of vast Colours*, en bykans met denzelfden uitſlag, in de verſcheidenheid van kleuren en graaden van vastheid. Uit deeze proefneemingen ontſtonden twee aanmerkelyke voordeelen voor die Fabriek. Het eerſte was, dat ik daardoor werd opgeleid om een toevoegzel van eene zekere hoeveelheid fyn gemaalen Conchenilie te voegen by den Morinda-wortel voor de fyne Lakens en Muslines, die in een kuip gekookt werden. —— Ten anderen werd ik daardoor opgeleid, om met de grondſtoffe om rood te verwen, of aluin, een afkookzel van Conchenilie te mengen, in ſtede van Turmeric of Roodhout, eertyds door de drukkers gebezigd om hunne tekeningen te maaken. Dit laatſte werd alleen gekookt in Morinda, en het ander met byvoeging van Conchenilie. Door deeze bewerking verkreeg ik zulk een hoog en gloeiend rood, als men voorheen in *Bengale* niet gezien hadt.

De aankweeking, derhalven, van het Conchenilie-Inſect is een voorwerp, de zorg en ondersteuning des Gouvernements hoogst waardig. De poogingen, om 't zelve landeigen te maaken, behooren niet nagelaaten, maar met onvermoeiden yver voortgezet te worden: men hebbe zorgvuldig te letten op alle omſtandigheden, welke kunnen dienen om een handeltak van zo veel aangelegenheids te doen bloeijen. Voor de Conchenilie worden 's jaarlyks zeer groote ſommen gelds aan de *Spanjaarden* betaald. Niet alleen zou men die uitgave voor *Groot-Brittanje* kunnen beſpaaren, maar ten eenigen tyde zou de rest der wereld voorzien kunnen worden met het *Bengaalſche* voortbrengzel dier kostbaare waare. —— Elk, eenigzins kundig in de *Oost-Indiſche* zaaken, weet,

Digitized by Google

weet, dat de eerſte proeven van Indigo, uit *Bengale* na *Engeland* gezonden, laag geſteld en verworpen wierden. Te deezer oorzaake werd de aankweeking eenige jaaren agteruit gezet. Maar toen, in de Jaaren 1780 en 1782, dit werk ter hand geſlaagen werd door lieden des kundig, was de verbetering ſchielyk zo groot, dat, in den Jaare 1790, eenige *Bengaalſche* Indigo gelyk gekeurd werd met die van *Guatinala*, en denzelfden prys goldt. De hoeveelheid daarvan, in de Jaaren 1795 en 1796 na *Groot-Brittanje* gezonden, overtrof in hoeveelheid zeer verre wat immer in de Haven van *Londen* in één jaar was ingekomen uit alle de andere werelddeelen, en bedroeg veel meer dan vereischt wordt voor het jaarlyks gebruik van *Europa*. Deeze Droogery in prys vallende, namen de Planters daaruit eene nutte les; naamlyk, dat, daar goede Indigo altoos voordeel moet geeven, het beter was, acht te ſlaan op de verbetering van de hoedanigheid, dan op de vermeerdering van de hoeveelheid. Maar het gebruik van de Indigo in de Verfkuip is zeer beperkt, en bepaalt zich voornaamlyk tot blaauwe en groene kleuren. Dezelve geeft ook een weinig fyner zwart met blaauwen grond; maar de Indigo kan niet, gelyk de Conchenilie, gebruikt worden by verſcheide hoofdkleuren, als ſcharlaaken, purper, enz. en de tusſchenvallende kleuren.

BERIGT VAN DEN HEER SNEYD, OVER HET BEWAAREN DER ZAADEN IN DEN STAAT VAN GROEIBAARHEID.

(Overgenomen uit de *Transactions of the Society, inſtituted at London, for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce.* Vol. XVI.)

Veele jaaren geleden, waargenomen hebbende, dat eenige Zaaden, toevallig tusſchen Razynen gekomen, behoorende tot de zodanige, die bezwaarlyk in *Engeland* voortwillen, naa dat ze, *op de gewoone wyze*, van buiten waren ingevoerd, in Potten afzonderlyk gezaaid, alle opkwamen, gaf ik myne Zoons, die zich toen buiten 's Lands bevonden, last, om alle ſoorten van Zaaden, welke zy konden bekomen, in vloeipapier te pakken, en eenige deezer over te zenden, omzet met

Digitized by Google

Razynen, en andere met de bruinſte ſoort van Zuiker, vaſtſtellende, dat de Zaaden, van welke ik hier boven vermeld heb, bewaard waren *door den byzonder gunſtigen ſtaat van vogtigheid*, daaraan medegedeeld. — My ſchoot teffens te binnen, dat, daar veele van onze meest gewoone zaaden, als Klaaver, enz. jaaren lang, zonder uit te ſpruiten, in de aarde kunnen bedolven blyven, en eerst wanneer zy aan de oppervlakte des aardbodems komen, en aan den dampkring worden blootgeſteld, uitſpruiten; zo ook deeze vreemde Zaaden, *ten minſten eenige maanden lang*, even zo zouden kunnen bewaard worden door het zagte dekzel en de leevendhoudende vogtigheid, welke de Razynen of de Zuiker aan dezelve verſchaften. — Deeze myne veronderſtelling vond ik met de daad bewaarheid: geen een van de twintig ſoorten, of dezelve groeiden; terwyl Zaaden *van dezelfde ſoorten*, welke ik bevolen had op de gewoone wyze my toe te ſchikken, geen groei altoos vertoonden. — Alle deeze Zaaden, eer ik dezelve in den grond deed, ontdekte ik, dat 'er by de laatstgemelde eene ſchraalen dorheid was, terwyl de eerstgemelde een fris en gezond aanzien hadden, en geheel ongeſchonden gebleeven waren van Inſecten, die de andere zeer benadeeld hadden.

Men heeft menigmaal beproefd, om de Zaaden van Planten, die bezwaarlyk vielen aan te kweeken, in bottels te ſluiten; doch zonder gelukkigen uitſlag: een grooter hoeveelheid lugts, zo wel als eene zekere maate van vogtigheid, ſchynt 'er vereiſcht te worden.

Hierby moet ik nog aanmerken, dat alle de Zaaden op dezelfde wyze verzonden waren in derzelver natuurlyke Bekleedzelen, en de in Razynen of Zuiker geplaatſte ten deezen opzigte geenen voorrang altoos hadden. — Of 'er Proefneemingen van deezen aart door anderen gedaan zyn, is my ten vollen onbewust; maar ik denk, dat, indien deeze wyze van verzendinge, op eene nog voldoender wyze, dan door my, verrigt is, worde voortgezet, zulks de bron kan weezen van zeer aanmerkelyke voordeelen.

Digitized by Google

BESCHRYVING VAN EEN PAARD ZONDER HAIR.
DOOR C. LASTEYRIE.

(Ontleend uit *Bulletin des Sciences, par la Societé Philomatique.*)

Het Paard zonder hair is, zes jaaren geleden, te *Weenen* gekogt. 't Zelve was op de *Turken* bemagtigd, omtrent twintig jaaren oud. Het eet het zelfde voedzel als andere Paarden, en in dezelfde hoeveelheid. Het is mager, en zeer aandoenlyk voor de koude. Het heeft op de huid geen hair altoos, alleen eenige hairen aan het onder-ooglid. De huid is zwart, op het graauwe trekkende, met eenige bleekere plekken onder de oxelen en liesen. Het is zagt op 't aanraaken, schitterend, en een weinig smeerig. De huid van den neus, de neusgaten en lippen, is gelyk aan die van het overige des lyfs. Het neusbeen is eenigzins ingedrukt; dit hindert in de ademhaaling, en doet het beest eenig geluid slaan. —— Dit Paard maakt eene verscheidenheid uit in het Paarden-Geslacht; want dit zonderling vertoon is geen voortbrengzel van kunst, noch kan aan eene ziekte worden toegeschreeven.

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÊROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *Correspondent van de Academie der Weetenschappen te Parys, Lid van de Societeit der Natuurlyke Historie, en een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beſtemd.*

„ Wy hebben mogen ondervinden, dat onze Uit-
„ trekzels der Reize van DE LA PÊROUSE aan
„ onze verwagting voldaan, en niet min onzen Leeze-
„ ren bevallen hebben, dan die zelfde arbeid, welken
„ wy, jaaren geleden, aan de Reize van COOK te koste
„ lagen. Om, op nieuw, in dit zelfde vak, aan hunne

Digitized by Google

„ weetgierigheid te voldoen, zetten wy ons, om hun
„ Uittrekzels te leeveren van eene Reize, in de Jaaren
„ 1791, 1792, 1793 en 1794 ondernomen, om naavor-
„ schingen te doen ter ontdekkinge van dien Zeeman en
„ diens Tochtgenooten, opgesteld door M. LABILLAR-
„ DIERE, onlangs in *Frankryk* uitgegeeven in Twee
„ Deelen in 4to, met een Folio Atlas Plaaten. Wy
„ zullen ons in dezelve bevlytigen om meest stil te
„ staan op Byzonderheden, welke nieuw, of door de
„ wyze van voordragt meest treffend zyn. Ter plaats-
„ bespaaring voor andere Stukken in ons *Mengelwerk*,
„ zullen wy elk dier Uittrekzels, laat eene voeglyke
„ afdeeling zulks toe, korter maaken, dan wy ten op-
„ zigte der Reize van DE LA PÊROUSE gedaan hebben.
„ Voor tegenwoordig geeven wy alleen de *Inleiding*,
„ noodig om ons met het Ontwerp der Reize, met den
„ Schryver, en de voornaamste Persoonen op deezen
„ vierjaarigen Tocht, bekend te maaken."

* * *

In een tydsverloop van drie jaaren hadt men geene berigten ontvangen van de Schepen de *Bousole* en *Astrolabe*, onder het Bevelhebberschap van M. DE LA PÊROUSE uitgezeild, wanneer, vroeg in den Jaare 1791, de Societeit der Natuurlyke Historie, te *Parys*, de aandagt van de Constitutioneerende Vergadering deedt vestigen op het lot van dien Reiziger en diens ongelukkige Tochtgenooten.

De hoop van ten minsten eenig overblyfzel te ontdekken van eenen Tocht, tot het bevorderen en uitbreiden der Weetenschappen ondernomen, bewoog de Vergadering, twee andere Schepen uit te zenden, om denzelfden koers te houden, dien LA PÊROUSE hadt moeten volgen naa diens vertrek van *Botany-Baai*. Eenigen hunner, dagt men, mogten der schipbreuke ontkomen weezen, en zich op een onbewoond Eiland bevinden, of geworpen weezen op een kust, door Wilde Volken bewoond. Misschien sleepten zy het leeven voort in een wydafgelegen oord, de oogen steeds op zee gevestigd houdende, angstig uitziende op eene verlossing, welke zy regt hadden van hun Vaderland te verwagten.

Op den negenden van Sprokkelmaand des Jaars 1791 werd, ten deezen opzigte, het volgend Besluit genomen:

„ De

Digitized by Google

„ De Nationaale Vergadering, het verſlag gehoord hebbende van de vereenigde Committés des Landbouws, des Koophandels en der Zeevaard, beſluit: Dat de Koning zal verzogt worden, bevelen te geeven aan alle Ambasſadeurs, Reſidenten, Conſuls en Agenten der Natie, om zich, in den naam der Menschheid, en in dien der Kunſten en Weetenſchappen, te vervoegen by de Souverainen, aan wier Hoven zy zich onthouden, hun verzoekende om door alle hunne Zeelieden en Agenten allerwegen, doch byzonder in de Zuidlykſte gedeelten van de *Zuidzee*, naauwkeurige naſpeuring te laaten doen na twee *Franſche* Fregatten, de *Bouſſole* en de *Aſtrolabe*, onder bevel van den Heer DE LA PÊROUSE, alsmede na het Scheepsvolk dier beide Schepen, en op te ſpeuren alles, wat ſtrekken kan om ons van derzelver beſtaan of ſchipbreuk te verzekeren; ten einde, dat, indien de Heer DE LA PÊROUSE en diens Tochtgenooten zullen gevonden of ergens ontmoet worden, zy hun allen byſtand verleenen, en alle middelen verſchaffen tot hunne wederkeering in hun Vaderland, en om met zich te neemen al den eigendom, welken zy nog mogen bezitten. — De Nationaale Vergadering verbindt zich tot ſchadeloosſtelling, en zelfs tot vergoeding, geevenredigd aan het belang van den betoonden dienst, aan den Perſoon of Perſoonen, die byſtand zullen verleend hebben aan deeze Reizigers, of kundſchap ten hunnen opzigte bezorgen, of iets toebrengen, om in *Frankryk* eenige Papieren of Goederen, welke ook, die tot deezen Tocht behooren of behoord hebben, te behandigen.

„ Verder beſluit dezelfde Vergadering, dat de Koning zal verzogt worden bevel te geeven tot het uitrusten van één of meer Schepen, aan boord hebbende Mannen van kunde, Natuurkundigen en Tekenaars, en den Scheepsbevelhebberen op deezen Tocht een dubbelen last te geeven, om DE LA PÊROUSE op te zoeken, overeenkomſtig met de lastbrieven, hun gegeeven, en naſpeuringen te doen, betrekkelyk tot de Weetenſchappen en den Koophandel; alle maatregelen neemende, om deezen Tocht ten voordeele te doen ſtrekken van de Zeevaard, de Aardrykskunde, den Koophandel, de Kunſten en Weetenſchappen, afgeſcheiden van de opſpeuring van DE LA PÊROUSE,

„ en zelfs naa hem gevonden, of kundſchap wegens „ hem opgedaan te hebben."

Dit ſtuk was getekend door DUPONT, Preſident, en LIORE, BOUSSION, Secretarisſen der Nationaale Vergadering, te *Parys*, den vier-en-twintigſten van Sprokkelmaand 1791.

De Heer LABILLARDIERE, dit Staatsſtuk, de grond der Reize, bygebragt hebbende, vaart voort: —— Van myne vroegſte jeugd af had ik myzelven toegelegd op de kennis der Natuurlyke Historie; en overtuigd, dat men in het groote Boek der Natuure best leest, om een juist begrip van de Natuurverſchynzelen te vormen, reisde ik, den loop myner Studien in de Geneeskunde volbragt hebbende, na *Engeland*. —— Deeze reis werd onmiddelyk vervangen door eene na de *Alpen*, waar de verſchillende lugtsgeſteldheden van een bergagtig Gewest eene verbaazende verſcheidenheid van voorwerpen den oogen biedt. — Vervolgens bezogt ik een gedeelte van *Klein Aſie*, waar ik my twee jaaren lang ophield, om die Planten te onderzoeken, van welke ons de *Grieksche* en *Arabiſche* Geneeskundigen zeer onvolkomene beſchryvingen gegeeven hebben; en ik had het genoegen, om uit dat Land eene zeer belangryke Plantverzameling mede te brengen. — Korten tyd naa myn wederkeeren van deeze laatſte reis, beſloot de Nationaale Vergadering tot het uitrusten van twee Schepen, om de gemelde naſpeuringen omtrent DE LA PÊROUSE te doen. — Het was eene voor my vereerende onderſcheiding, geteld te worden onder de zodanigen, wier pligt het was, alles wat mogelyk was in 't werk te ſtellen, 't geen kon ſtrekken, om Mannen, die zo uitſteekende dienſten aan hun Vaderland beweezen hadden, aan dat Vaderland weder te geeven. — De bedoelde Reis hadt daarenboven veel uitlokkends voor eenen Natuurkundigen. Landen, nieuwlings ontdekt, beloofden een aanwas van kundigheden, en het ontmoeten van voortbrengzels, dienſtig om Kunſten en Weetenſchappen te bevorderen.

Door het reizen, tot duslange gedaan, was myn reislust opgewakkerd. Drie maanden, doorgebragt in het bevaaren van de *Middellandſche Zee*, toen ik na *Klein Aſie* ging, hadden my eenige ondervinding van eene lange Zeereis gegeeven. Met greetigheid omhelsde ik, derhalven, deeze gelegenheid om na de *Zuidzee* te ſteve-

nen,

Digitized by Google

nen, en die veelal onbezogte ſtreeken te doorkruiſſen. — Indien de voldoening van deeze zugt tot uitbreiding onzer kundigheden op moeite te ſtaan kome, de verſcheidenheid der voortbrengzelen in nieuw ontdekte Landen ſchenkt eene dubbele voldoening voor alle de moeilykheden, van lange Reizen onafſcheidelyk.

Het Landsbeſtuur benoemde my om als Natuurkundige de Reis mede te doen, van welke ik nu verſlag ga geeven. Myn Dagverhaal, naauwkeurig bygehouden geduurende de geheele Reize, bevatte veele Zeemans-Waarneemingen; dan ik moet betuigen, dat dit gedeelte myns Werks zeer onvolkomen zou geweest zyn, zonder de hulpverleening van den Burger LEGRAND, een der beste Officieren op onze Reize. — Ik heb my bevlytigd, om, op de naauwkeurigſte wyze, verſlag te doen van de Gebeurtenisſen, waarvan ik ooggetuige was, geduurende eene vry moeilyke Reize, door Zeeën vol klippen, en onder Wilden, ten opzigte van welken men, by aanhoudenheid, zeer op zyne hoede moest weezen.

De Generaal DENTRECASTEAUX kreeg het bevel over deezen Scheepstocht. Hy verzogt van het Gouvernement twee Schepen van omtrent vyfhonderd Tonnen. Derzelver bodems werden met hout bekleed, en voorts met koperen ſpykers beſlaagen. Men begreep niet, dat deeze wyze van dubbeling de ſnelheid in het zeilen zou hinderen, en dagt, dat dezelve zou dienen om aan de Schepen eene meerdere ſterkte te geeven. Men moet egter bekennen, dat Schepen, met koper beſlaagen, even ſterk zyn kunnen, en dat deeze in het ſnel zeilen veel vooruit hebben. — Beide de Schepen kreegen naamen, ſlaande op het groot doel der Onderneeminge. Het Schip, waarop de Generaal DENTRECASTEAUX overging, werd *Recherche* (*Opſpeuring*), en het ander, onder bevel van den Capitein HUON KERMADEC, *l'Esperance* (*de Hoop*) geheeten. — De *Recherche* hadt, ten dage des vertreks, honderd-en-dertien man aan boord, *l'Esperance* voerde 'er honderd-en-zes. Het ſmert my, hier te moeten byvoegen, dat van de tweehonderd-en-negentien Manſchappen negen-en-negentig ſtierven vóór onze komst op *Isle de France*. Dan men merke daar by aan, dat wy op de Reis zelve zeer weinig volks verlooren; dat de ſchroomlyke ſterfte, welke wy leeden, toegeſchreeven moest worden aan ons langduurig verblyf op het Eiland *Java*.

Digitized by Google

Verſcheide Zeereizen gedaan hebbende, vleide ik my, een genoeg bevaaren Zeeman te weezen, om geen hinder te hebben van de beweeging des Schips; dan ik bevond, in zee gekomen, dat ik reeds geheelenal die hoedanigheid van een Zeeman verlooren had; want ik was de drie eerſte dagen Zeeziek. Ik heb op deeze Reize veelmaalen gelegenheid gehad om op te merken, dat een kort vertoeven op het land genoeg was om my weder vatbaar te maaken voor de Zeeziekte, uit de beweeging des Schips ontſtaande: want, wanneer wy, na eenigen tyd ten anker gelegen te hebben, weder zee koozen, bevond ik my telkens even ongeſteld als toen wy eerst in zee ſtaken. De Zeelieden raaden doorgaans iemand aan, om, in die gevallen, zyn best te doen om te eeten, ondanks de ſpyswalging, welke altoos met die ongeſteldheid gepaard gaat. Dan die raad is zeer moeilyk op te volgen: want, behalven de moeilykheid, welke het zwelgen vergezelt, vermeerdert de ſpys in de maag de walging, en het braaken gaat te moeilyker toe. Ontbindende vogten, by kleine hoeveelheden teffens genomen, zo dat dezelve de maag niet overlaaden, hebben my altoos de meeſte verligting bezorgd. Laauw water met wat zuiker is de drank, welken ik in die gevallen meest gebruikt heb; en dit middel is op zee best te bekomen. Wy hadden nogthans verſcheide lieden aan boord, die, ſchoon zy voorheen nooit op zee geweest waren, geen het minſte ongemak van het ſlingeren des Schips gevoelden. Zulk eene geſteltenis is hoogst wenschlyk voor allen, die lange Zeereizen onderneemen: want het is onmogelyk te beſchryven, welke onaangename gewaarwordingen de Zeeziekte verwekt, als die op alle gedeelten van ons lichaamsgeſtel werkt, en eene zo algemeene verzwakking veroorzaakt, dat het leeven ondraaglyk zou weezen, hadd men geene welgegronde hoope, dat die ongeſteldheid welhaast zal overgaan.

(De Uittrekzels der Reize hiernaa.)

Digitized by Google

DE VELDSLAG VAN MARENGO (*).

De dag van den 25 Prairial brak aan, toen eenige kanonſchoten aan de voorposten ons uit de armen van den ſlaap rukten. In een oogenblik waren wy gereed, en ons ontbyt ging even vlug als onze voorige avondmaaltyd. Myne plaats was by den Conſul: ik begeerde te leeren en te zien; dus kan ik ook verzekeren, dat ik alles, wat ik geleerd en gezien heb, getrouwelyk heb onthouden. Ten agt uuren had de vyand ons nog maar flauwelyk aangetast; hy onderzogt de zwakſte plaatzen, en maakte in gevolge daarvan zyne ſchikkingen; men was, voor het einde van den morgen, aan het Hoofdkwartier van zyne oogmerken niet volkomen onderrigt. BERTHIER had zich op het ſlagveld begeeven; de Aides de Camp volgden elkander, van den ogtend af, geduurig op, en verwittigden den Conſul van de voortgangen des vyands. De gekwetſten begonnen aan te komen, berigtende, dat de Oostenrykers met magt opkwamen. De Militairen, welke eenige veldtogten gedaan hebben, weeten, dat de Oostenrykers, zo zy al niet met Franſche woede vegten, ten minſten veel ſtandvastigheid bezitten. De Conſul, deeze berigten ontvangen hebbende, ſteeg te paard, en begaf zich met den meesten ſpoed naar het ſlagveld; het geluid van het kanon en van het klein geweer wierd hoe langer hoe heviger, en begon ons te naderen; een zeer groot aantal gekwetſten van Cavallery en Infantery, geleid en gedraagen door hunne kameraaden, deinsde op eene ſchrikbaarende wyze terug; de linie der vyanden nam zulk eene uitgebreidheid, dat zy zich ruim twee uuren uitſtrekten: want men moet aanmerken, dat de *Bormida*, ſchoon vry diep, nogthans op verſcheidene plaatzen doorwaadbaar was. De vyanden betoonden op dit pas eene ongelooflyke halſtarrigheid; maar het voornaamſte punt van het gevegt was op *Sint Stephano;* van deeze plaats kon hy vóór ons *Voguera* winnen, en ons allen aftogt affnyden; dus wend-

(*) Uit een *Fransch* Werkje van PETIT, die, als Jaager te Paard van de Lyfwagt des Eerſten Conſuls BUONAPARTE, deezen beſliſſenden Slag bywoonde.

Digitized by Google

wendde hy ook altoos zyne poogingen op die zwakſte zyde aan. Op den middag was 'er geen twyffel meer, dat zy op dat uur het gevegt aannamen, 't welk zy 's daags te vooren geweigerd hadden.

Goed gevolg lang onzeker.

Aan alle de benden, waarover men by mogelykheid kon beſchikken, en welke zich nog agterwaards bevonden, wierd order gegeeven, om ſpoedig aan te rukken. Maar de legerbenden, waarover DESAIX het bevel voerde, waren nog zeer verre af. De linker vleugel, onder het commando van VICTOR, begon te wyken. Ik zag zeer veel Infantery in wanorde terug trekken, en onze Cavallery leevendig terug geſlaagen; het vuur naderde; een yſelyk gedonder deed zich aan het middenpunt hooren, en eindigde op eens aan de *Bormida*. Ik was in eene onuitſpreeklyke beklemdheid; en nogthans durfde ik my vleijen, dat onze benden voorwaards rukten. Dan integendeel zag ik hun oogenblikkelyk met de grootſte haast terug wyken; de gekwetſten op hunne ſchouderen draagende. Aan de zyde van den regter vleugel zag ik, dat de vyand onmerkbaar veld op ons won. BUONAPARTE begaf zich voorwaards, en vermaande de legerbenden en ſoldaaten, welke hy ontmoette, tot moed en ſtandvastigheid. Zyne tegenwoordigheid vuurde het vertrouwen aan. Menig ſoldaat, den aftogt dekkende, verkoos den dood, boven het verdriet van hem getuige van zyne vlugt te maaken. Zyn lyfwagt te paard bleef, van dat oogenblik af, niet meer zo als te vooren by zyn perſoon, maar nam, zonder verre van hem verwyderd te zyn, een werkzaam deel in het gevegt. Een wolk van Oostenrykſche Cavallery rukte ſpoedig de vlakte in, en vormde zich in ſlagorde voor ons; verſcheide ſtukken ligte Artillery verbergende, die niet lang wagtten om op onze gelederen te bulderen. De Generaal BERTHIER, die van naby de beweegingen dier Colonne waarnam, wierd leevendig door een gedeelte van dezelve aangevallen, en week op ons. MURAT, aan 't hoofd der Dragonders, greep den vyand in de zyde, beſchermde den terugtogt van ons voetvolk, en belette dat de regter zyde van den Generaal VICTOR niet aangevallen wierd. De Grenadiers te voet van de Conſulaire Lyfwagt kwamen, even als op de Parade, op dit oogenblik aan;

Digitized by Google

ſtan; zy defileerden vol orde, en rukten met een vluggen tred op den vyand in, dien zy op omtrend honderd paſſen van ons front ontmoetten. Zonder geſchut, zonder Ruitery, ten getale van ſlegts vyfhonderd, hebben zy de woedende en verſchrikkelyke ſchok van eene zegepraalende Armée uit te ſtaan; maar, zonder acht te ſlaan op hun klein getal, rukken zy nog voorwaards. Alles wykt voor hunnen aanval. De trotſche Adelaar zweefde om hun heen, hun dreigende te verſcheuren. De eerſte kogel, welken zy ontvingen, nam drie Grenadiers en een Fourier in geſlootene rotten weg. Driemaal door de Cavallery aangevallen, door de Infantery op vyftig treden beſchooten, omringen zy, in een Bataillon Quarré, hunne vaandels en gekwetſten, verſchieten alle hunne patroonen, keeren langzaam en met orde terug, en voegen zich by onze in verwondering opgetoogen agterhoede. Ondertusſchen wierd 'er aan alle kanten al wykende geſtreeden; het middenpunt boog, en de vyand omringde onze vleugels; aan den regter vleugel vooral ſcheen hy een zigtbaar voordeel te hebben; aan de linker zyde kon hy ons aan het Hoofdkwartier voorkomen. Het Guarniſoen van *Tortona*, ons minder geſlooten terug ziende komen, deed een uitval. Van alle kanten wierden wy overhoop geworpen. De Conſul, altoos in het middenpunt, moedigde het overſchot der Braaven aan, die den weg en de engte, door welke dezelve liep, (die aan de eene zyde door een bosch, en aan den anderen kant door hooge en digte wynbergen afgeſlooten wierd) verdeedigden. Het Dorp *Marengo* lag op de linker zyde van dit door deeze gebeurtenis zo bloedig vermaarde oord. Hoe veel bloeds wierd op deeze plaats geſtort! Welk een aantal wakkere mannen ſneuvelde! De onbedwingbaare moed had, zonder ophouden, met het altoos toeneemend getal van woedende vyanden te worſtelen; onze Artillery, gedeeltelyk onbruikbaar, gedeeltelyk genomen, had weinig krygsbehoeften meer; dertig ſtukken geſchut, wakkerlyk bediend, verbryzelden menſchen en boomen, waarvan de takken in hunnen val de ongelukkigen verp'etterden, die nog maar alleen gekwetst waren.

Eindelyk ſchroome ik niet te verzekeren, dat ten vier uuren naa den middag, in eene lyn van ten hoogſten twee uuren, niet meer dan zesduizend man Infantery by hunne vaandels tegenwoordig was, met duizend

Digitized by Google

zend Ruiters en zes ſtukken kanon, in ſtaat om dienst te doen. Men beſchuldige my niet van overdrevenheid, met eene zo verbaazende deſertie op te geeven, waarvan de oorzaaken egter zeer gemakkelyk te ontdekken zyn: Een derde van het leger was buiten het gevegt gebragt. Het gemis van voertuigen, om de gekwetſten te vervoeren, maakte, dat mede een ander derde aan die moeilyke taak bezig was; een dienst, die tevens tot een zeer ſchynbaar voorwendzel aan veelen kon dienen, om zich in deezen tegenſpoed van hunne posten te verwyderen. De honger, de dorst, de vermoeijenis, hadden een groot aantal Officieren gedwongen, zich te verwyderen; en ieder, des kundig, weet, wat het afweezen der aanvoerders in een gevegt te weeg brengt. De ſcherpſchutters hadden de ſtrekking hunner onderſcheidene Corpſen verlooren; en, eindelyk, hetgeen van het leger overſchoot, bezig met vol moeds de engte te verdeedigen, van welke wy geſproken hebben, dagt nergens minder om, dan om hetgeen agter hun omging. Maar laat ons op het bloedig tooneel terug treeden.

Koelbloedigheid van den Eerſten Conſul.

In dit verſchrikkelyk oogenblik, waarin dooden en ſtervenden den grond bedekten, trotzeerde BUONAPARTE den dood, in het midden der kanonkogels, die dikwerf de aarde onder de voeten van zyn paard opwierpen, in het midden der ſtryderen, die om hem heen alle oogenblikken nederſtortten, en gaf zyne bevelen met zyne gewoone koelbloedigheid. Hy zag het onweder naderen, zonder dat hy het ſcheen te vreezen. Alle de geenen, die hem gewaar wierden, het gevaar vergeetende, dat hun zelve bedreigde, riepen: *Zo hy gedood mogt worden! Waarom gaat hy niet agterwaards?* Zelfs zegt men, dat de Generaal BERTHIER hem zulks verzogt. In die gedugte oogenblikken had ik de nieuwsgierigheid, van aandagtig naar zyne ſtem te hooren, en zyne gelaatstrekken waar te neemen. De kloekmoedigſte man, de man zo dorſtig als hy naar Eere, kon wel bewoogen geweest zyn, zonder dat men hem zulks tot eene misdaad konde rekenen. Maar BUONAPARTE, de Held van *Arcola*, van *Aboukir*, was niets veranderd in die oogenblikken van onzekeren uitflag. Hy, die, in deeze verſchrikkelyke oogenblikken voor het Franſche Leger, ge-

Digitized by Google

gezegd had: In den tyd van twee uuren zullen wy den Veldslag winnen, tienduizend Krygsgevangenen, met Generaals aan het hoofd, maaken, vyftien Vaandels en veertig Kanonnen veroveren; de vyand zal ons elf sterke plaatzen zelf overleveren; ja eindelyk de geheele oppervlakte van het vrugtbaare Italien; in twee dagen zal die thans zo zegepraalende vyand beschaamd door onze gelederen trekken; een Wapenstilstand zal den geesel des Oorlogs doen rusten, ja mogelyk zelfs den Vrede aan ons Vaderland aanbrengen; — deeze zou, zeg ik, door dit gedrag getoond hebben, ons, in deezen toen waarlyk wanhoopigen toestand, met eene dwaaze verwagting gevleid en beledigd te hebben. — Maar vervolgen wy den loop der gebeurtenissen. De vyand, deeze engte niet kunnende veroveren, in welke het grootste deel onzer nog strydende benden geweeken was, had tegen over dezelve eene gedugte linie van Artillery geplaatst, onder bedekking van welke hy zyne Infantery in de wynbergen en in het bosch wierp. Zyne Cavallery, in slagorde daar agter geschaard, wagtte alleen na het oogenblik dat wy 'er uit zouden gejaagd worden, om zich op onze verstrooide gelederen te werpen. Indien dit ongeluk ons ware overgekomen, was alles zeker en onherstelbaar verlooren geweest; BUONAPARTE was alsdan ontwyffelbaar gedood, of gevangen gemaakt; en wy zouden ons veel liever in stukken hebben laaten houwen, dan hem in dat ongeluk overleeven.

Aankomst van verscheidene Versterkingen.

Maar het uur der Zegepraal had geslagen. Altoos getrouw aan BUONAPARTE, kwam zy eindelyk over onze hoofden zweeven. Alreeds begonnen de Divisien van MONNIER en DESAIX te verschynen. Niettegenstaande een geforceerden marsch van tien uuren gaans, kwamen zy met een looppas aan. Hunne eigene behoeften vergeetende, ademden zy niets dan de zugt om ons te wreeken. Het verbaazend aantal gekwetsten en vlugtelingen, die zy op hunnen weg ontmoetten, zou in staat geweest zyn om hunnen moed te bekoelen; maar de oogen op DESAIX gevestigd, weeten zy van niets, dan om met hem de gevaaren te tarten, en laurieren te plukken. Helaas! wel verre zyn zy van te

Digitized by Google

denken, dat, binnen een uur tyds, die wakkere Veldheer hun niet meer zou gebieden. De Grenadiers keerden terug, bedekt met Eere, en met hunne verſchrikkelyke bajonetten hun, die reeds by voorraad hunne mutzen verkogten, bedreigende.

Misſlag van den Generaal MELAS.

Zodra wy heel in de verte deeze verſterkingen zagen aankomen, begon de hoop en de vreugd in onzer aller harten te herleeven; terwyl de vyand, vermoeid door zyn eigen voorſpoed, die hem duur te ſtaan kwam, altoos door braave ſtryderen wierd opgehouden, die, onbewust van den byſtand, die voor hun aankwam, beſlooten hadden, liever in deeze nieuwe *Thermopylæ* te ſneeven, dan rugwaards te trekken. De Generaal MELAS, te veel tegenſtands aan het middenpunt vindende, dagt, dat hy, met zyne vleugels uit te breiden, ons zou kunnen omringen, of zelfs ons geheel afſnyden. Hy bragt dus zyne kragten derwaards heen; zich verbeeldende, deeze beweeging voor ons genoegzaam verborgen te hebben, en ons tevens door zyne Artillery genoegzaam te kunnen bedwingen; en het was op deeze wyze, dat hy, niet kunnende ontdekken wat 'er van onze zyde omging, en onbewust van de verſterkingen, welke tevens by ons aankwamen, zichzelven een onvermydelyken tegenſpoed bereidde: want, in de daad, BUONAPARTE, altoos op den post der Eere geplaatst, en aan wiens opmerkzaam oog niets ontſnapte, greep daadelyk deeze ſchoone gelegenheid aan, en deed aan alle zyden zyne orders vliegende mededeelen.

(Het Vervolg en Slot hiernaa.)

EEN ZONDERLING SOORT VAN BEELDENDIENST IN HET BATAAFSCH GEMEENEBEST.

Een *Fragment*, ter plaatzing toegeſchikt aan de Schryvers der *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen.*

——— Ik weet 'er geen mouwen aan te zetten; dan het is mogelyk myn eigen ſchuld, dat ik myn Plan niet genoeg

noeg doordagt heb. —— Een Plan? —— wat droom ik? dit komt niet te pas. *Daadzaaken*, zegt myn Buurman LET OP DE PUNTEN, *moeten 'er weezen*, en hy heeft waaragtig —— welk een kostlyk woord! —— gelyk.

Wel nu, *Daadzaaken*. Ja, ik zou over een zonderling soort van Afgodery, of liever Beeldendienst, in ons *Bataafsch* Gemeenebest, schryven. Een misselyk onderwerp! Hoe *Heidensch* klinkt het! — Stoort 'er u niet aan, Leezers! het is slegts een *Fragment*, en in een Fragment mag men veele dingen zeggen, die agter de aanvanglinie ———— als geheiligd, of althans gewettigd, doorgaan. Zulk een teken heeft toch iets van 't geen ik te meermaalen in de Reis van cook en anderen, die de *Zuidzee-Eilanden* aandeeden, geleezen heb van het woord —— het valt my nu niet in —— maar het betekent zo veel als *afsluiting*. —— FRAGMENT, derhalven, en het staat 'er met groote letteren.

De Beeldendienst in het *Bataafsch* Gemeenebest? —— Ja —— men heeft de wanden in de huizen slegts te beschouwen. Immers, Reisbeschryvingen leezende, heb ik te meermaalen opgemerkt, dat Reizigers, over den Eerdienst der door hun bezogte Volken oordeelende, op de uitwendige Tekenen, welke zy zagen, afgingen; en zy hadden geen ongelyk. Die zyn, als 't ware, de *Uithangborden*, waarop men af mag gaan, wat ook een vittende Betweeter daartegen moge inbrengen.

Ziet daar den grond myner *Daadzaaken*, op welke ik my beroepen heb. Verschoont my, Leezers! is het alles niet juist in den haak, loopt het een wel eens wat door het ander. Trouwens, dit heb ik wel eens meer in *Fragmenten* ontmoet, en hooger geef ik myn Geschryf niet op; het is blykbaar uit het Opschrift en het veel beduidend ————, 't geen ik wat lang gemaakt heb, opdat het elk in 't oog valle.

De Oudheidkunde —— ik stel het zonder eenigen trots neder —— is hier myne Gidse; en wat leert ons, in dit geval, die gryze Onderwyster? Dat men, in het beoordeelen van eenig Volkscharacter, in het stuk door my hier meer bepaald bedoeld, op de opgehangene Beeldtenissen moet acht geeven; — de opgehangene Beeldtenissen in de Voorhuizen, in Zy- en Binnenkameren: want dit zyn de plaatzen, tot dien Beeldendienst geschikt, en die dermaate in 't oog vallen, dat ik, met dit te vermelden, voor aller herinnering dezelve oproepe. Dit beheist myn eerst en algemeen bewys. Geen Huis zo groot, geene Wooning zo gering bykans, of men treft de door my beoogde Beelden aan. Derzelver plaatzing hangt niet af van eenige Godsdienstbelydenisse. Zy worden gevonden by *Christenen* van allerlei benaamingen; by *Joden*, by *Theophilanthropynen*, en welke aanhangen men zich hier meer wil voorstellen.

Digitized by Google

Dan ik moet meer *byzonderen* —— dit woord is wel wat vreemd; maar het komt hier wonder wel te pas, en daarom maak ik 'er gebruik van. Dat een taalzifter hier vry den neus vieslyk opſchorte!

Ik zal niet misdoen, wanneer ik van het meer bepaalde tot het algemeenere opklimme. In de eerſte plaats dan ontmoet ik hier den *Zelfvereerder*, of de *Zelfvereerderesſe*; want beide de Sexen zyn aan den door my bedoelden Beeldendienst vast. Zy hebben te reeds gemelde Plaatzen, welke men als Tempels mag aanmerken, hun eigen geliefde welgeſchilderde en zoms welgelykende *Ik* hangen, gevat in een fraai gewerkte, vergulde of eenvoudige lyst, naar zinnelykheid verkoozen; want dat is volſtrekt bywerk. Zo menigmaal zy binnen treeden valt 'er het oog op, en verwekt dit veelal aandoeningen van zelfvoldoening. *Veelal*, zeg ik; want ik heb wel eens opgemerkt, dat Mannen, en inzonderheid Vrouwen, die zich in het prilſte van hunnen tyd, of in 't beste huns leevens, hadden laaten maalen, eenige huivering by dien Eerdienst beſpeurden, van wegen de ongelykvormigheden, welke de jaaren te wege gebragt hadden tusſchen het Voorwerp en het Afbeeldzel. Hoe menigmaal worden de regels van den Dichter bewaarheid:

Heleen kon in Heleen Heleen niet vinden,
Toen zy in haaren ouden dag
Eens in den Spiegel zag.

Dan men heeft vergoelykingen gereed, ſtelt zich te vrede, en de Zelfvereering gaat voort. —— Men vindt 'er, die, mogelyk tot het ontgaan van deeze onaangenaame aandoening, zich te meermaalen laaten in beeldtenis brengen, en altoos voor de laatſte zich nederbuigen.

Deeze *Zelfvereering* is zeer in algemeenheid en uitgeſtrektheid toegenomen, zints het Silhouetteeren in zwang gekomen is, en men voor eene kleinigheid een Beeldtje van zichzelven bekomen kan.

Die vinding, dank hebbe Tekenaap en Schaar! heeft een Beeldendienst, welke voormaals zommigen wat kostlyk viel, om naamlyk geheel de Familie in ſchildery te hebben, zeer bevorderd. Men ziet Huisvader, Huismoeder, Kinderen, ja Broeders en Zusters, ook Ouders, en zomtyds verdere Aanverwanten, in een kluster byeen hangen, en zomtyds geene onaartige groepen maaken. Hoe ſtreelend, *Zichzelven* en zyne *Naastbeſtaanden* teffens te kunnen vereeren!

In 't voorbygaan mag ik hier aanſtippen, dat dit Silhouetteeren nog in grooter maate dan het Craionneeren, waarvan men zich ook ter vorming van Huisgoden bediend heeft, ſtrekt om te wege te brengen, dat veelen het mismoedigend denk-

denkbeeld grootendeels ontgaan kunnen, 't welk hun niet zelden beving, als zy zich voor den Zelf-afgod nederboogen, dat die thans vereerde beeldtenis, naa verloop van tyd, en het uitsterven van één Geslacht, ja dikwyls wel vroeger, eene plaats zal krygen op eene bykans nooit bezogte Vliering, of op Sluizen en in Uitdraageryen te koop gesteld en opgehangen worden, om den wand te bekleeden in een onaanzienlyk huis van een gemeen Burgermannetje, of wel op eene allerveragtlykste plaats, van alles, wat naar Eerbewys smaakt, verre verwyderd.

Niet zo bekrompen en bepaald is veeler Beeldendienst. In ons *Bataafsch* Gemeenebest worden veele voorstanders van Geleerdheid, van Letteren, van Smaak gevonden, die uitsteekende Mannen in eenig vak, waarop zy meer byzonder vallen, met hunne Vereering bejegenen, en derzelver Afbeeldzels ten toon hangen. Schoon men hier en daar onder deezen wel eens een Aanbidder van Vreemde en Buitenlandsche Goden, 't zy in Tekening, in Prent of Pleister gebragt, aantreft, is de Dienst veelal by Vaderlanders bepaald.

Inzonderheid vindt dit plaats in groote Steden, waar men om stryd zich plagt te beyveren tot het in beeld brengen der Kerkleeraaren van de voortyds heerschende Kerk, en ook nu en dan die van andere Gezindheden. Hier ontdekt zich in den Beeldendienst Secten-yver, op eene zeer kennelyke wyze, of ook wel eene wonderbaarlyke vermenging. Man en Vrouw van onderscheidene Gezindheids-belydenisen hebben ieder hun Beeld of Beelden, ter vereeringe, opgehangen. Menigmaal heb ik uit die Huisgoden de Gezindheid der Bewooners gegist, en zelden my daarin bedroogen. In zekere groote Stad, waar keur van dusdanige Beeldtenisen was, wees het opgehangen Beeld uit, wien de Huisvader of Huismoeder het meest vereerenswaardig keurde; hoewel men nu en dan, misschien om het bemiddelen, en droevig huiskrakeel te voorkomen, 'er meer dan één, ja zomtyds een wand vol, aantrof; doch daaronder reeds afgestorvenen, wier naagedagtenis men bleef vereeren. Hoe menigmaal heb ik my met dusdanige beschouwingen vermaakt, in de oogenblikken, dat ik, in den Beeldentempel gelaaten, na de komst wagtte van dien ik verlangde te spreeken! Ik heb zelfs nu en dan 'er nut van getrokken, met my, op eene gansch onschuldige wyze, te schikken naar de wenken, my door die Beeldtenisen gegeeven.

Dit was te meermaalen myn geval, ten opzigte van eene andere soort van Beelden, in ons Gemeenebest in grooten getale voorhanden; Beelden van Vorsten en Staatsmannen, en van Helden. In derzelver dienst straalt de Partyschap ten kennelyksten door, heeft dit lang gedaan, en is zulks, in de laatste tyden van Beroerte, van hevige en hoogloopende Staatsgeschillen, zeer toegenomen.

Digitized by Google

Voorheen mogten een OLDENBARNEVELD, of de Gebroeders DE WITTEN, of Beelden der Vorstlyke Familie van het *Oranjehuis*, aanduiden, waar men geland was; dit betekent luttel, in vergelyking met hetgeen wy heden ten dage zien plaats grypen. Hoe zeer zyn, met het groeijen der Partyschappen, die Beelden, en van den eenen en van den anderen kant, (want men geeft in dit stuk elkander niets gewonnen) in aantal en ten toon hanging toegenomen! terwyl zy tot verkenningstekenen strekken, waarin de oplettende zich zelden bedriegt, ten aanziene der Staatkundige begrippen.

Ik zou eene gewigtige byzonderheid overslappen, indien ik hier onopgemerkt liet, hoe, ten aanziene van dit slag van Beeldendienst, de Huichelaary haare rol speelt. Men heeft altoos Menschen, die de opgaande Zon aanbidden, of het met de bovendryvende Party houden. Zo vroeg reeds als in den Jaare 1786 of 1787 had ik daarvan eene zonderlinge ontmoeting. Zeker Burger moetende spreeken, zag ik uit zyn Zykamer de Vorstlyke Familie, die 'er jaaren hadt gehangen, en steeds zo veel mogelyk was bygehouden, geweerd, en derzelver plaats bekleed door Beelden van Patriotten. —— De zaak, waarover wy handelden, bragt mede, dat wy na een Bovenkamer gingen; hier vond ik het geheele Vorstlyke Gezin. Ik liet het niet onopgemerkt, maar zweeg, wel vermoedende, of liever vaststellende, dat ik met een Huichelaar in den Beeldendienst te doen had. Myn vermoeden bleek welgegrond geweest te zyn; want in het Najaar van 1787 ter zelfde Zykamer intreedende, waren de Patriotten verdweenen, en de *Oranje*-Familie hadt de oude plaats ingenomen. Het was toen geen tyd om 'er aanmerkingen over te maaken.—— Zo ik wel onderrigt ben, heeft die Burger tegenwoordig alles weggedaan, althans in de vertrekken daar hy Bezoek ontvangt; hy zou, in den zin van dit myn tegenwoordig Geschryf, een *Ongodist* mogen heeten. Men heeft my ook berigt, en ik geloof het, dat het getal der Ongodisten toeneemt.

Hoe veele Patriotten liepen gevaar en waren gereed van onder dit slag van Weezens, althans ten uiterlyken aanziene, zich te rangschikken, toen, in den voorleden Najaare, het *Engelsch-Russische* Krygsgeweld, in oud *Noord-Holland* gevallen, eene Omwenteling dreigde? Hoe veelen hebben, met de daad, ten dien dage, hun Patriottisch Geloof, in zo verre het uit den Beeldendienst blykbaar kon worden, verzaakt, en de Beelden, daartoe strekkende, in een hoek weggestommeld, of zich geheel kwyt gemaakt? De *Haarlemsche Burger*, die eene *Herdenking aan den 6 van Wynmaand des Jaars* 1799 aan u mededeelde (*), stondt zeker op het punt, om,

(*) Zie de *Vaderl. Letteroeff.* voor 1799, bl. 543.

Digitized by Google

om, ten dien dage, zich ten deezen aanziene te verbergen. „ Zyn opgeslaagen oog kon niet nalaaten een blik te werpen „ op de *Vaderlandsche* Prentverbeeldingen" (hieronder waren naastdenklyk ook Beelden van Patriotten) „aan den wand, „ twyfelagtig of zy zouden moeten afgenomen worden, of „ kunnen blyven hangen." Heeft hy het laatste gedaan, zo als vermoedelyk is uit het gelukkig keeren van den krygskans op dien beslisfenden dag, dan is hy, boven veele anderen, standvastig gebleeven, gelyk te denken is, dewyl hy het zo lang uithieldt, daar wy van goeder hand weeten, dat veelen zyner Medeburgeren, in die Patriottische Stad, de Patriotusche Beelden reeds eenigen tyd geleden afgenomen, verborgen of verdelgd hadden. Beeldenstormen zyn ook by Staatsverwisselingen gewoone verschynzelen, en leveren een Feest op aan den Partygeest. Alsdan ook ziet men de Afgoden der bovendryvende Party op eene byzondere wyze in het openbaar, hangende in Zegeboogen, vereerd. Wy hebben maar al te veel van die openbaare en uitsteekende Eerdiensten in onzen leeftyd gezien!

Ten deezen aanziene heeft ook, zo wel by de eene als by de andere Party in den Lande, vreemde Eerdienst plaats. Hoe veele buitenlandsche Beelden zyn 'er, van tyd tot tyd, met den loop der zaaken, ingevoerd! Hoe zeer is dit reeds talryk Veelgodendom vermenigvuldigd! Voor *Fransche*, *Engelsche*, *Duitsche*, en ook *Russische*, buigt men zich neder. —— De dagen, welke wy beleeven, geeven daartoe alzins aanleiding, doch teffens gelegenheid te over, voor den bedaatzaamen, om voorzigtig te weezen, en niet te vroeg een Binnen- of Buitenlander ten Huisgod toe te laaten. Immers hoe veelen hebben zich verdagt gemaakt, hoe veelen zyn van Party verwisseld, en verdienen thans zo zeer verfoeijing als men voorheen waande dat zy vereerd moesten worden! Ik behoef dit met geene voorbeelden te staaven; want, behalven dat ze elk te deezer gelegenheid te binnen schieten, is 'er in het noemen van Naamen iets haatlyks, waaraan ik my niet behoef bloot te geeven, en best wordt dit ontweeken door algemeen te blyven, schoon ik niet kan ontkennen dat my hier de vingers jeuken, om met Capitaale Letteren eenige eigene Naamen ter neder te schryven van Mannen, wier gedrag eene verdenking of iets meer baarde, genoegzaam om allen Eerdienst, aan hun eenigen tyd beweezen, te staaken, of wier ontdekte doorsteekende snoodheid eene verdelging verdiende, welke ook zommigen wedervoer.

Men ontmoet, opdat ik zulks met een kort woord opmerke, nog een zonderling slag van Beeldendienaaren, die zich met geene Partyschappen in het Godsdienstige of Staatkundige bemoeijen, en gezegd mogen worden, in eenen ouden, maar steeds nieuw blyvenden smaak, ten deezen opzigte, te vallen:

't Zyn meest Jonge Heeren van zekeren ſtempel, by welken de wanden pryken met Schoonheden, met Vrouwenbeelden, van de oude Venus af, tot laatere; huns oordeels, vereerenswaardige Schoonheden toe. — Een vreemd mengzel van Bruinetten, Blondes en Blanken doet zich zomtyds op, zo niet de ſmaak des Vereerders zich tot éene enkele bepaald hebbe.

[Hier zyn, in 't Handſchrift van dit *Fragment*, eenige doorgetreepte regels, die, zo verre overgebleevene letters en woorden na den zin laaten raaden, betrekking hebben tot dit laatstgemelde ſoort van Beeldendienaaren; doch welke de Opſteller zeker gewraakt heeft, en wy by eene getrouwe opgave daarlaaten, zonder ons in gisſingen tot het aanvullen van die gaaping te waagen.]

Ik moet nog aanmerken, dat de gelegenheden, om zich deeze Huisgoden eigen te maaken, veelvuldig zyn. De Boek-, Prent- en Kunstverkoopers zyn gereed om elke Perſoonadie, die zy kunnen berekenen dat Vereerders vinden zal, in Plaat te doen uitgaan. Ongelukkig, dat, bovenal ten opzigte van Vreemde en Buitenlandſche Beelden, de greetigheid, om ze *eerst* onder den man te brengen, zo groot is, dat men zich met het namaaken van eene zeer te verdenkene Beeldtenis vergenoegt, en dezelve den Landgenoot ter hand ſtelt, eer hy gelegenheid hebbe, om zich, wegens de egtheid of het welgelyken, te verzekeren; waaruit dan ook te meermaalen geſchil ryst tuſschen de Beeldenmaakers en Verkoopers, elk het zyne voor het egte en waare uitventende.

Geheele Winkels zyn opgevuld met deeze Beelden van allerlei ſlag, van allerlei aanhang; elk kan ten dien opzigte overvloedig geryfd worden, en ook tot zeer onderſcheide pryzen. Buitenlanders blyven niet in gebreke om wel vaardig hunne Huisgodsbeelden herwaards over te zenden, in de hoop dat zy ook hier te lande Vereerders mogen aantreffen; eene hoop, waarin zy zich zelden bedroogen vinden: want de drift ten Beeldendienst is onder onze Landgenooten zeer groot, en ſtrekt zich wyd uit. Dit Veelgodendom neemt dag aan dag toe; of misſchien beſtaat het meer in verwisſeling dan in vermeerdering. Een myner Kennisſen heeft eene plaats in zyn Zykamer, waar ik te meermaalen, ſchoon hy nimmer van Party veranderde, een anderen Huisgod van dit ſlag aantrof. Op wat nieuws en de verandering uit den aart geſteld, prykt 'er de Staatsman of de Held van den Dag. Ik kan niet zeggen of dit heeft iets aangenaams, en verdient aanpryzing, in zo verre 'er geen wisſelzieklheid van Party mede gemengd is, en de voorgemelde Huichelaary 'er niet onder ſpeele.

De ſchoonſte gelegenheid om zich van deeze Beelden te voorzien, en daarin volgens verkiezing te werk te gaan, is, altmaas op veele plaatzen, op onze Jaarmarkten in de Prentekraamen. Veelen ook, die niet al te onverduldig op wat nieuws

Digitized by Google

nieuws en de spoedige vermeerdering der Huisgoden gesteld zyn, wagten tot dien tyd. —— Opmerkenswaardig is het, dat deeze Verkoopers in 't groot en klein van dien zo zeer gezogten voorraad zich gereed betoonen om alle Partyen naar hunnen smaak te dienen. Uit het vooraan en blykbaarst ten toon hangen, of het zydelings verschuiven, kan men vry veilig opmaaken, welke Party de Verkooper toegedaan is, of liever, welke Party, zyns bedunkens, de meeste kans heeft, om, in deeze wisselzieke dagen van Omwenteling, den boventoon te krygen. Men heeft opgemerkt, en misschien met grond, dat het Godsdienstig of Staatkundig Geloof dier Verkooperen weinig vastheids heeft; daarvoor ten bewyze bybrengende, dat zy, omtrent gelyktydig, in onderscheide Steden en Plaatzen, op hunne Prentverbeeldingen, en bovenal ten aanziene van de Pourtraiten, eene geheel verschillende inrigting hebben; eene inrigting, die wel eens der Stedelyke Municipaliteiten zodanig in 't oog liep, dat 'er een heusche vermaaning ten minsten noodig was. Die Verkoopers betoonen, zo als een myner Vrienden, daarover spreekende, onlangs opmerkte, egte Afstammelingen, of liever waare Kunstbroeders, te zyn van DEMETRIUS, een Zilversmit te *Ephezen*, die kleine zilveren Tempelen van *Diana* maakte, en daarmede geen kleine winst deedt. Zy kunnen grootlyks het hunne toebrengen om volksbeweegenissen te doen ontstaan, als de tyd daartoe gebooren en gunstig is; met gemelden DEMETRIUS het volk aanzettende om te roepen: *Groot is de Diana der Ephezeren!* ——

„ Myn *Fragment* heb ik grooter bevonden, dan ik, het ter „ overschryving opvattende, gemeend had; doch het is niet „ te groot om eene plaats in uw *Mengelwerk* te beslaan, in„ dien gy het anderzins daarmede wilt vereeren, 't welk ik „ u vriendelyk verzoek."

* * *

De Schryver duide het ons niet kwalyk, dat wy op zyn gezonden Stukje eene en andere korte aanmerking laaten volgen.

Wy hebben niet kunnen nalaaten op te merken, dat een geest van boertende Hekelzugt dit *Fragment* heeft ingegeeven. Deeze geest kan ten goede werken, mits dezelve wel bestuurd worde; dan dit heeft veel werks in. Men loopt gevaar om te vervallen tot hetgeen men in de Teken-, Schilder- en Prentkunst gewoon is Carricatuur te noemen, waardoor de Beelden eene vreemde en dikwyls bespotlyke gedaante krygen, 't geen wel eens te verre wordt voortgezet.

Dan, schoon wy den Schryver van het *Fragment*, over 't algemeen, des vry kennen, en zyne Characters welgekoozen

Digitized by Google

en weluitgevoerd zyn, loopt 'er nu en dan wel iets onder, 't welk eene meerdere beschaaving zou kunnen veelen. Wy twyfelen niet, of zulks is door zommigen onzer Leezeren ook opgemerkt.

Het lydt, bovendien, geen twyfel, of de Schryver, hoe zeer ook, en doorgaans met grond, spottende over het gedrag, omtrent Pourtraiten, enz. gehouden, wil daarmede de edele Teken- en Graveerkunst in dit vak niet met eenige verachting behandelen; dit zy verre. Hy bedoelt de gedraagingen der Menschen, deeze voorwerpen betreffende, die niet zelden in voorgestelde belachlyke uitersten loopen.

Hierdoor geeft hy welgepaste wenken; hierdoor doet hy; langs den door hem betreeden weg, denkbeelden en opmerkingen gebooren worden, die leering en nuttigheid kunnen hebben, en strekken om dwaasheden te doen vermyden, waartoe de Menschen, althans in dit stuk, zo gereed vervallen, en die hy niet onaartig, in veelerlei opzigten, heeft afgeschetst.

Althans zyn *Fragment* was zodanig, dat wy geen oogenblik twyfelden om aan hetzelve eene plaats in te ruimen; den Schryver verzoekende, om, indien hem een soortgelyke luim bevange, zyner penne bot te vieren, en het geschreevene ons toe te schikken.

DE ABDY VAN CLUNEDALE.

Naar het *Engelsch* van Dr. DRAKE.

De laatste straalen der ondergaande zon schitterden nog op het gebergte, 't welk het Landschap *** omringt, toen EDWARD DE COURTENAY, naa twee moeilyke Veldtochten in *Vlaanderen* bygewoond te hebben, in een van welken de dappere SIDNEY sneuvelde, omtrent het einde van Oogstmaand des jaars 1587, in zyne geboorteplaats kwam. Hy hadt zynen Vader verlooren, weinige maanden vóór zyn vertrek; een verlies, 't welk hem geweldig aangedaan, en bewoogen hadt, om, in zyne vroege jeugd, onder het geklikklak der wapenen en den glans der krygsbedryven, eene leniging te zoeken van de smertlyke denkbeelden, die zynen geest vervulden. Schoon de tyd de eerste hevige zielsaandoeningen gelenigd hadt, waren de tedere gewaarwordingen van rouwe niet gesleeten, en de welbekende voorwerpen van zyne vroegste kindschheid en ontluikende jeugd, gepaard met de herdenking van de genegenheid en de beste lessen eens waardigen Vaders, deeden in zynen geest eene menigte van bedroevende denkbeelden opkomen, schoon afgewisseld door rouwverzagtende overdenkingen;

Digitized by Google

gen; deeze hielden hem bezig, terwyl hy onder het hoog geboomte voortwandelde, 't welk den weg na 't Vaderlyk huis omzoomde.

De ſchemering hadt middelerwyl alle voorwerpen met haaren ſluier bedekt; alles was in de diepſte ſtilte; terwyl de digtheid van de lommer, onder welke hy voortwandelde, en de grootheid des *Gothiſchen* Gebouws, EDWARD's geest met diepgaande gevoelens van ernst en ontzag vervulden. Twee gryze knegten, die bykans eene halve eeuw in de Familie gediend hadden, ontvingen hunnen jongen Heer aan de poort; en terwyl de traanen van vreugde langs de ingevallene kaaken afbiggelden, gaven zy, met de kunſtloosſte eenvoudigheid, hunne blydſchap te kennen, over de wederkomst van den Zoon huns ouden Weldoeners.

Naa eenige vraagen wegens de daaromſtreeks woonende Landlieden, en de Gezinnen deezer oude Dienstboden, gaf EDWARD zyn oogmerk te verſtaan, om na de Abdy van *Clunedale* te wandelen, eene kleine myl van het Huis af gelegen: zyne Ouderliefde, de ernſtige herdenking van gebeurtenisſen, aan hem dierbaar, de ſtilte van den aangenaamen avond, en de geestdrift, zo eigen aan de beste beweegingen des harten, deeden in hem den wensch gebooren worden, om zich eenigen tyd op te houden ter plaatze waar de overblyfzels rustten van eenen hem dierbaaren Vader.

Naauwlyks hadt hy dit zyn oogmerk te verſtaan gegeeven, of eene naare bleekheid bedekte het aangezigt zyner Dienstboden, en de verlegenheid, welke in hunne gelaatstrekken te leezen was, verzekerde hem, dat 'er zich iets zonderlings vereenigde met het beſluit, door hem genomen. Hy deedt des onderzoek; en zyne bevreesde Dienstboden berigtten hem, ſchoon met blykbaare verlegenheid en wederzin, dat zy, eenige maanden geleden, nevens de verdere daaromſtreeks woonenden, grootlyks ontzet geworden waren door vreemde gezigten en geluiden in de Abdy, en dat niemand, naa zonne-ondergang, die plaats durfde genaaken. —— EDWARD lachte over hunne bygeloovige vrees, welke hy geheel toeſchreef aan hunne onkunde en zugt voor het wonderbaare; hy verzekerde hun, geen kwaad te vreezen, en dat hy binnen kort hun hoopte te overtuigen, dat de ongerustheid geenen grond altoos hadt. Dit zeggende, begaf hy zich op het groote voorplein; ter ſlinker hand afſlaande, kwam hy welhaast by de rivier, langs welker bogtigen oever de weg na de Abdy loopt.

Dit eerwaardig Geſticht werd in den Jaare 1540 overgegeeven aan 't geweld van HENDRIK DEN VIII, en in dat jaar deels van het dak beroofd zynde, is het verval met raſſe ſchreden voortgegaan. Het bleef, nogthans, met den gewyden grond daar om heenen, een begraafplaats; en een gedeelte der Familie van de COURTENAYS hadt zints eenige eeuwen gerust in

de

Digitized by Google

de gewelfzels, gebouwd aan de buitenzyde van den grooten ingang der Kerke aan den westkant. Op eene plaats, digt by deeze oude Grafstede, lagen ook de overblyfzels van EDWARD's Vader; derwaards deedt de Onderliefde den jongen Krygsheld zich heen begeeven, toen de opeengepakte avondschemeringen alles met een donker floërs begonnen te dekken.

De staatlyke stilte van de lugt, de somberheid, met welke alles omgeeven was, het gemurmel van het water, welks afgelegen loop alleen kon onderkend worden door een witten damp, zweevende aan de oppervlakte, gepaard met de bedaarde en sleepende vlugt van den droefgeestigen Uil, daar dezelve ter vlakte in zweefde, hadt alles eene natuurlyke strekking, om de ziel, meer dan gewoonlyk, vatbaar te maaken voor ontzettende indrukken; met deeze tradt EDWARD de Abdy in, verzonken in diepe gedagten wegens de mogelykheid der wederverschyning des afgestorvenen.

Het gezigt ook van de vervallene Abdy, voor een gedeelte een puinhoop geworden, deedt in den geest opwellen het denkbeeld van verdweenen grootheid, zo zeer geschikt om de gedagte van de veranderlykheid en voorbygaanden aart aller menschlyke bezittingen te doen gebooren worden. De naauwe *Gothische* lichtraamen en boogen, met klimop begroeid, konden nog even onderscheiden worden, toen EDWARD den heiligen grond betradt, waar hy nederknielde by het Graf zyns Vaders. Hier bleef hy eenigen tyd verzonken in de denkbeelden van rouwe, waaraan hy zich overgaf. Zyne gebeden voor de ziel des overledenen uitgestort hebbende, rees hy op, gereed om zyne schreden t'huiswaards te rigten, wanneer een flaauw licht, te midden van de puinhoopen uitschitterende, zyne aandagt trok. —— Grootlyks getroffen door een verschynzel zo zonderling, ras denkende op de geestverschyning, en op de verhaalen hem kortling gedaan, stondt hy eenigen tyd stil, de oogen gevestigd houdende op het licht, 't welk steeds bleef branden, en zich flaauw uit denzelfden hoek vertoonde.

Nogthans beslooten hebbende om zich te verzekeren waaruit dit ontstondt, en bykans over zichzelven beschaamd, wegens de kinderagtige vrees, welke hem hadt aangegreepen, ging hy voorzigtig, zonder het minste gerugt te maaken, na den westlyken ingang der Kerke. Hier bleek het hem, dat het licht voortkwam uit het koor, 't welk op een vry verren afstand was; en aan de andere zyde liep hy van buiten om het gebouw, en kwam in de Kerk door den zuidlyken ingang by het koor. Met zeer ligte schreden liep hy over den vogtigen en puinagtigen grond, terwyl flaauwe flikkeringen van verre zich vertoonden, en terug gekaatst werden op eenige pylaaren, op eenen afstand. —— Het koor ingetreeden zynde, kon hy ten vollen onderscheiden van waar het licht kwam, en steeds

Digitized by Google

steeds nader en nader komende, onderkende hy eenigzins eene menschlyke gedaante, knielende tegen over het licht. Geen woord, egter, hoorde hy, en, behalven het gedruis, veroorzaakt door het vliegen eeniger nagtvogelen door de afgelegener gedeelten der ruïne, heerschte aldaar eene ontzettende stilte.

De nieuwsgierigheid van COURTENAY werd sterk geprikkeld, schoon eenigzins vermengd met ontzetting en vrees: hy besloot, egter, indien het mogelyk ware, te ontdekken, wie die Vreemdeling was, en welk eene beweegreden hem aandreef, om, op een zo ongewoon uur, eene zo eenzaame en verlaatene plaats te bezoeken. Zo stil mogelyk heen sluipende langs een der zygangen van het koor, afgescheiden door een latwerk, kwam hy recht tegen over de plaats, waar die menschlyke gedaante zat, en zag van ter zyde het voorwerp, 't geen hy zogt. —— Het kwam hem voor, een Man te weezen van middelbaaren ouderdom, geknield liggende op een witten marmersteen, digt by het groot altaar, en voor eene kleine nis in de afdeeling, die het koor van het oost-einde der Kerke scheidt. In die nis stondt een lamp en een kruisbeeld. Hy hadt een ruw zwart kleed aan, met een lederen gordel om de lenden; geen dekzel op het hoofd; en daar het licht op zyn gelaat scheen, stondt EDWARD verbaasd over de trekken van wanhoop, die op 't zelve diep getekend stonden; 's mans handen waren zamengevouwen, zyne oogen ten hemel geslaagen; hevige zugten reezen, by tusschenpoozen, uit zynen boezem op; terwyl de wind, van tyd tot tyd, zyne ongehavende hairlokken opligtende, eene byzondere wildheid byzette aan een gelaat, 't welk, schoon fraai op zichzelven, doodlyk bleek was, en eene stugheid tekende, en by wylen zulk eene aanduiding gaf van schuldbewustheid, dat zulks den aanschouwer verbaasde, en bykans de opkomende gewaarwordingen van medelyden verdoofde.

EDWARD, die vol ongeduld dit zeldzaam tooneel beschouwd hadt, stondt op het punt om dien ongelukkigen aan te spreeken, wanneer verzugtingen, als van eenen gefolterden geest, die den boezem des klaagenden scheenen te verscheuren, hem daarvan deeden afzien; waarop de ellendige Vreemdeling zich, als door doodsangsten beneepen, op den grafzerk nederwierp. Weinige oogenblikken daarnaa rees hy weder op, en haalde van onder zyn kleed een bloot zwaard, terwyl zyne gelaatstrekken eene nog hooger maate van verschriklykheid aannamen, en zyne oogen schitterden met een vuur als dat eens volstrekt zinneloozen. Op dit oogenblik, voor de uitvoering van iets euvels bedugt, oordeelde EDWARD het noodig, zich daar tegen aan te kanten. Dan, een stap doende met dit oogmerk, werd hy hiervan terug gehouden door het hooren van mu-

muzyk op eenigen affland, welke, komende uit de afgelegenſte deelen der Abdye, de ſtreelendſte toonen deedt hooren. Dit ſcheen het werk van betooverîng, of het geluid der harpen van de gezaligden. Op de ontroerde ziel van den Vreemdeling ſcheen deeze muzyk een balzem van gerustſtelling te verſpreiden: zyne gelaatstrekken werden minder wild; zyne oogen begonnen zagter te ſtaan; hy floeg zyne armen in onderwerping op zynen boezem; en wanneer de muzyktoonen nu met de zoetſte melody zwollen, of tot de verrukkendſte zagtheid daalden, ſteeds nader en nader komende, begonnen zyne oogen vol traanen te worden; deeze overſtroomden zyne wangen, en droopen op het zwaard, nog in zyn vuist geklemd. Dit, egter, zette hy nu, een diepen zugt loozende, in eene nis neder, en zich zagtlyk voorover buigende, ſcheen hy te bidden; de trekkingen, welke hem hadden aangegreepen, bedaarden; gerustheid vertoonde zich op zyn gelaat; terwyl de muzyktoonen alle ſtrenge gemoedsbeweegingen lenigden: want dezelve hieldt aan, en vervulde den omtrek der Abdye.

COURTENAY, wiens ziel als 't ware geheel verrukt was door den invloed dier toonen, van eene ongeziene hand voortkomende, zag nogthans met genoegen de gunſtige verandering, daardoor in den Vreemdeling te wege gebragt, die nog voor het lamplicht gekneld lag: dit flaauwe ſchynzel was genoeg, om te zien, dat volkomene bedaardheid plaats hadt genomen in de gelaatstrekken, weinige oogenblikken geleden misvormd door de knaagingen des boezemleeds: want zodanig was de uitwerking geweest van de ſtreelende toonen, om de wonden van een zich zelf veroordeelenden geest te heelen, dat de hoop thans blykbaar den boezem bewoonde, die, zo weinig tyds geleden, de verblyfplaats was van verſcheurende wanhoop.

Terwyl EDWARD, uit heilig ontzag voor de edelſte gevoelens van het menſchlyk hart, zich wederhieldt van eenige ſtoorenis toe te brengen aan den voortgang van gemoedsbeweegingen, zo gunſtig voor deugd en berouw, floeg de muzyk, die altengskens met veele zagte toonen was afgewisſeld, nu toonen, die vrede en gerustheid aankondigden, en daarop heerſchte eene diepe ſtilte in de geheele Abdye. — Deeze duurde egter niet lang; want binnen kort hoorde hy den weerklank van ligte voetſtappen, en COURTENAY zag by het lamplicht, zeer onvolkomen, een voorwerp, 't welk zich na het koor vervoegde, en ter plaatze waar de Vreemdeling nog gekneld lag.

Hoe zeer groeide zyne verbaasdheid aan, toen hy, nader gekomen, de gedaante zag van eene jonge, ſchoone Vrouw. Zy was geheel in 't wit gekleed, uitgenomen een zwarten gordel om den middel; over haare ſchouderen wapperden onagtzaam blonde hairlokken. Een allerinneemendſte lach ſpeelde op haar gelaat; terwyl de traanen, die over haare wangen biggelden, ge-

Digitized by Google

getuigenis droegen van haare gemoedsaandoeningen. —— De Vreemdeling, die by haare aannadering was opgereezen, omhelsde haar op het tederſte. Zy zweegen beiden, knielden te gader neder op den grafzerk, en waren eenigen tyd biddende.

Nimmer aanſchouwde COURTENAY iets treffender, dan het gelaat van deeze ſchoone jonge dogter, zo zeer verheven door al de aandoening van het fynſte gevoel; haare oogen zwommen in traanen, en hadden, ten hemel geſlaagen, eene waarlyk engelagtige uitdrukking; terwyl de ſchoonheid van haare gedaante en weezenstrekken, waaraan de bevalligheid haare betoverendſte trekken geſchonken hadt, te gelyk met de eenvoudigheid en het vuur van haare Godsdienſtigheid, die met gevouwene handen en beevende lippen den byſtand des Hemels afmeekte, eene ſchildery vormde, het doek van RAPHAËL waardig.

EDWARD zag thans voor zich de oorzaak van die gerugten en van die vreeze, welke men in de nabuurſchap verſpreid hadt: want zints de komst van deeze jonge dogter hieldt hy zich ten vollen overtuigd, dat de muzyk, na welke hy geluisterd hadt onder zo veel verrukkings, van haar voortkwam. In den ſtillen nagt konden deeze toonen op eenen verren afſtand gehoord, en te gelyk het glinſterend lamplicht gezien worden; 't welk beide geen geringe ontſteltenisſe moest baaren by hun, die, op zulk een tyd, zich niet verre van de Abdy bevonden: deezer vrees, daardoor gaande gemaakt, deedt veelligt een weezen der verbeelding geboren worden, de afſtammeling van onkunde en ſchrik; of misſchien hadt iemand, ſtoutmoediger dan anderen, zich dieper in de ruïnen begeeven, en een der treffende gedaanten gezien, die zich thans aan zyn oog opdeeden; deeze, zonder verdere naſpeuring, hadt zulks veelligt voor het een of ander verſchynzel gehouden uit de wereld der geesten, en daardoor het bygeloof der Landlieden aangekweekt, 't welk diende om dit paar menſchen, onverlet, die plaats, op gezette tyden, te doen bezoeken.

Dit alles by zichzelven overdenkende, reezen middelerwyl de belangryke voorwerpen, die 'er aanleiding toe gaven, uit hunne knielende geſtalte op; en naa verrukkende onderlinge betooningen van dankbaarheid en genoegen, gingen zy gearmd van de bezogte begraafplaats. EDWARD's nieuwsgierigheid, om de oorzaak te ontdekken van het gedrag des Vreemdelings, was grootlyks vermeerderd, zints de verſchyning deezer ſchoone Lotgenoote; hy beſloot, wäre het hem mogelyk, de plaats huns verblyfs te ontdekken. — Het koor door eene der zydeuren ingaande, volgde hy hun met langzaame en ſtille ſchreden, op eenen afſtand blyvende, welken hy genoegzaam oor-

Digitized by Google

oordeelde om door het medegenomen lamplicht niet ontdekt te worden. Op deeze wyze hadt hy deeze perſoonen ongemerkt door het koor gevolgd; maar wanneer zy, by een ſcherp uitſteekenden hoek, zich omkeerden om verder heenen te gaan, ontdekte de jonge dogter, door het vallen des lichts, zyn perſoon. Zy gaf een gil, en leunde beevende op den arm haars Vriends.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

DE KOEPOKKEN, REEDS BEKEND IN DE ZESDE EEUW.

(Uit het 4de Stuk 1801 der *N. Deutſche Mercur* van C. M. WIELAND.)

MARIUS, de eerſte Biſchop te *Lauſanne*, ſchryft, in de Jaarboeken van zyn tyd, op zekere bekende plaats, daar hy voor de eerſte keer van die ziekte ſpreekt, de *Pokziekte*, *Variola*, *la Verole*, want ter dier tyd was 'er ſlegts ÉÉNE, dat het Rundvee in 't byzonder daardoor aangetast wierd, ja het ſchynt dat zy eerst in het volgend jaar (571) eigentlyk eene ziekte onder de Menſchen geworden is (*). Hieruit blykt, dat de Koejen daarvoor vatbaar zyn. Ondertuſſchen zoude het iets byzonders zyn, dat de Menſchen door het zelfde Dier, dat het allereerst door deeze ziekte is aangetast, nu het gemakkelykſte geneesmiddel tegen dezelve zouden verkrygen. Allermerkwaardigst is het, dat deeze ziekte, zedert die lange reeks van jaaren, nooit of zeldzaam aan de Koejen waargenomen is.

M.

(*) A° 570. *Hoc anno morbus validus cum profluvio ventris et* Variola *Ekliam, Galliamque valde afflixit. Et animalia bubula per ea loca maxime interierunt.* A° 571. *Hoc anno infanda infirmitas et glandula, cujus nomen est puſtula, in ſuprascriptis regionibus innumerabilem populum devaſtavit.* Hiermede verbindt MULLER (*Geſchied. van Switzerl.* I D. pag. 132) eene plaats van P. WARNERID, *de glandulis in modum nucis quas ſequebatur febrium æſtus*, en van ANASTASIUS, de Bibliothecarius te Romen, *de percuſſione ſcabierum, ut nemo poſſet mortuum ſuum internoſtere*, hetwelk, naar zyn oordeel, volkomen op de Pokziekte toepaſſelyk is, welke in den eerſten aanval, even als de Venusziekte, voor dat men de manier om dezelve wel te behandelen ontdekt had, en misſchien ook nog om andere redenen, veel verſchrikkelyker en verwoestender was dan naderhand.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

BEDENKINGEN OVER HET HUWELYK, OP DEN TEGENWOORDIGEN TYD EN ZEDEN BETREKKELYK.

Aan de Schryvers der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Medeburgers!

„Naardemaal gy, van tyd tot tyd, in uw *Mengelwerk*, eene plaats inruimt aan Zedekundige en daartoe betrekkelyke Vertoogen, zo oorſpronglyke als vertaalde, neem ik de vryheid, u de twee volgende *Brieven*, uit het *Engelſch* vertaald, of lievernaagevolgd, toe te ſchikken. Zy loopen over een allerbelangrykst, en een groot deel onzer Medeburgeren betreffend onderwerp; — een onderwerp, wel dikmaals behandeld, en waarover ook in uw *Mengelwerk* van voorige dagen Vertoogen voorkomen. Dan, wanneer eenig Stuk, de Zedekunde betreffende, behandeld wordt met eene meer bepaalde toeſpeeling op de thans heerſchende Zeden, krygt het daardoor eenen zweem van nieuwheid, die de leesgraagte opwekt, en geſchikt is om het bedoelde nut te wege te brengen; althans geacht mag worden, daartoe eene ſtrekking te hebben. Valt het niet in uw beſtek, deeze Brieven beiden te gelyk te geeven, dat zy dan elkander volgen. Oorſpronglyk komen ze uit onderſcheide handen. Naa dezelve ul. ter plaatzing aangeboden te hebben, acht ik het my eene eere, uw Medeärbeider te weezen," enz.

Digitized by Google

* * *

EERSTE BRIEF.

Aan * * * *

Myn Heer!

Ik ben een getrouwd Man; en ik ſchaam het my geenzins, te erkennen, dat ik een welgevallen vind in de banden des Huwelyks, welke de Natuur verordende ten welzyne des menschlyken Geſlachts, en die de Maatſchappy goedvondt tot deszelfs onderſteuning aan te moedigen.

Zo ras ik een middelmaatig inkomen bezat, oordeelde ik het onedelmoedig, 't zelve niet te deelen met eene waardige Echtgenoote, in wier gezellige zamenwooning ik alle de weezenlyke bekoorelykheden van Vriendſchap en Liefde mogt genieten; en ik heb tot nog geene reden in 't geheel gehad, om my over dit beſluit te beklaagen.

Myne omſtandigheden zyn weezenlyk, door het volvoeren van dit beſluit, verbeterd; myne geaartheid is gezelliger en zagter geworden; myn geluk grooter, door de toevoeging van veele uitgeleezene aandoeningen van toegenegenheid en medelyden, welke ik voorheen, althans in die maate, niet gevoelde. In 't kort, naa dat ik in den Echtenſtaat getreeden ben, kan ik niet afzyn van myzelven aan te zien als een grooter weldoener van myn Vaderland, en als een weezen van meer beduidenis in de natuur. Nogthans heb ik het ongeluk, dat ik, als 't ware, alleen ſtaa onder myne voorige kennisſen, die my bejegenen als iemand, die een half douzyn jaaren vroeger in de wereld moet gekomen weezen; myne gevoelens worden uitgelachen, als onwaardig aan een man van ſmaak; en alle de langverſleetene vermeende geestigheden van Huwelykshaaters, om de eerwaardigſte Inſtelling, door den Hemel beſtemd, te belachen en te verſmaaden, worden ten mynen opzigte herhaald.

Ik acht, ik bewonder allen, die gedienſtig alles toebrengen om de Kunſten en Weetenſchappen aan te kweeken, den Handel te bevorderen, en de Handwerken te doen bloeijen. Het is my onmogelyk, zonder hartlyke goedkeuring te zien, dat veelen, by het aanzien en ver-

Digitized by Google

vermogen, 't welk zy in de Maatſchappye bezitten, de roemryker onderſcheidingen voegen, van Voorſtanders en Beſchermers te weezen der Societeiten en Inrigtingen, beſtemd om het lot hunner Medemenſchen te verzagten en te verbeteren, om den gaarne werkenden arbeider werk te verſchaffen, den verſlegenen door ziekte en rampſpoed te troosten, de onſchuld voor de gevaaren der verleidinge te beſchutten, of ook de reeds verleide te regt te brengen; doch 'er ontbreekt, myns bedunkens, te midden van alle deeze Inrigtingen, eene Maatſchappy, welker beſcherming eere zou toevoegen aan de beste Regeering; — eene Maatſchappy, welke alle andere in nut zou overtreffen, of, met dezelve gepaard, ten kragtigſten ſteun verſtrekken. Ik bedoel niets minder, of niets anders, dan eene Inrigting om de *Menſchen* te vermeerderen; een Geſlacht, gewis ſtrekkende tot welvaaren van eenen Staat, noodig in Vredestyd en Oorlog.

Nu is het blykbaar, dat, daar de natuur en geſteltenis van dat Weezen, Dier-of Schepzel, hoe gy het ook verkiest te noemen, niet zo wel begreepen wordt als het behoort; daar hy niet beſtand is tegen het geweld der Zeeën, noch tegen te groote en ſchielyke veranderingen van Lugtſtreeke, noch tegen de uitwerkzels des Geſchuts, noch tegen het vergif der Onmaatigheid, noch tegen de koorts van ſteeds wederkeerende lustopvolging; en daar deeze, ſteeds tegen het Menschdom zamenſpannende, 't zelve vernielen, — het te vreezen is, dat, indien de Wetten der Natuure niet veranderen, en de Mensch vermenigvuldige gelyk de Polypus, door in ſtukken geſneeden te worden, of liever dat de inrigtingen, welke thans ten opzigte van het Huwelyk plaats vinden, niet verbeterd, en meer zorge voor het vernieuwen des menschlyken Geſlachts gedraagen worde, hetzelve zeer ten agteren zal geraaken, zo niet uitſterven.

Ik kan, overzulks, niet nalaaten te wenſchen, dat het Staatsbeſtuur eenmaal ernſtig bedagt wilde weezen op dit dreigend onheil, en 'er zulke middelen tegen te werk ſtelde, als het, in zyne wysheid, oordeelde te behooren. — Laaten, by voorbeeld, allen, die de ſchatting van kinderen aan den Staat betaald hebben, ontheeven zyn van alle posten, die enkel lastposten zyn, zo verre zulks mogelyk is. Laaten de Gehuwden den voor-

Digitized by Google

rang hebben boven de Ongehuwden, tot het bekleeden van voordeelige posten, indien zy voor het overige gelyk ſtaan in bekwaamheid. Laaten de Ligtekooijen, worden ze in 't geheel geduld om erger kwaad voor te komen, gelyk men wil dat noodig is in zommige groote Steden, bepaald worden om zich in zekere bepaalde wyk te onthouden, en zich daar buiten niet te vertoonen, op ſtraffe van, ter verbeteringe, vastgezet te zullen worden.

Alle verſtandige Staatsbeſtuuren zyn byzonder oplettend geweest op dit groot voorwerp der Bevolking, als het beſte beſchutmiddel tot veiligheid der Staaten. De *Romeinen* beloonden hem, die een talryk Nakroost hadt, als een Weldoener des Algemeens. CICERO pryst, naa het eindigen des Burgerkrygs, CESAR het geeven van Wetten ter Bevolking van *Italie* aan, als het beſte middel om den Staat weder kragt by te zetten. En hy, die, door zyn voorbeeld en invloed, arbeidt, en 'er zich toe zet, om de eer, aan het Huwelyk verſchuldigd, te herſtellen, en het getal der Burgeren te doen toeneemen, is, myns oordeels, een beter Patriot, dan hy, die Gewesten en Eilanden aan zyn Land toevoegt, ten koste van duizenden van leevens, die in een reeks van jaaren den Staat niet kunnen wedergegeeven worden.

CAMBYSES vraagde zyne Hovelingen, wat zy dagten van zyn Character, in vergelyking met dat van zynen Vader CYRUS? Zy allen oordeelden dat hy grooter was, dewyl hy zyne Erfheerſchappye hadt uitgebreid, door 'er *Egypte* en de Heerſchappy der Zee by te voegen. Dan CRŒSUS op zyne beurt antwoordde, „ dat hy, in „ één opzigt, minder was dan zyn Vader; naamlyk „ hierin, dat hy geen Zoon verwekt hadt, hem ge„ lyk." Dit geestig zeggen was (gelyk men zich ligt kan verbeelden) aangenaamer aan CAMBYSES, dan alle de andere, vol hoofſche vleiery, te zamen genomen.

'Er loopt eene groote verſcheidenheid van oorzaaken zamen, om de Menſchen een dorren of ondeugenden Ongehuwden-ſtaat den voorrang te doen geeven boven een deugdzaam, doch talryk en veel kostend Gezin; en 'er doet zich weinig hoope op, om andere grondbeginzels te zien aanneemen onder Lieden van eenigen rang in de wereld, voor dat de volgende oorzaaken geweerd zyn. —— 'Er is geene evenredigheid tusſchen de Middelen der Ouderen en de Opvoeding aan de Dogteren ge-

Digitized by Google

gegeeven. —— De gewoonte heeft eene leevenswyze ingevoerd, veel te weidsch en te kostbaar om volgehouden te kunnen worden door de gewoone voordeelen des Handels, of zelfs door een aanzienlyk Inkomen, indien de Gehuwden een eenigzins talryk Gezin verwekken. — De Ongehuwden, van beiderlei Sexe, hoe los en ongebonden derzelver gedrag moge weezen, worden niet genoeg door de Braaven verſmaad, om ſchandelyke en ſtrafwaardige uitſpatting te ontmoedigen. —— De gelegenheden, om misdaadigen lust te boeten, zyn te veelvuldig. — 'Er zyn te veel plaatzen en gelegenheden ter openbaare vermaakneeming. — De vermeerdering des gezins wordt voor het éénig doeleinde des Huwelyks aangezien. — Eindelyk, het buitenſpoorigst gedrag is niet altoos eene volwigtige tegenwerping tegen de aanzoeken van Ligtmiſſen, zelfs by de beste en deugdzaamſte der Sexe.

De Weelde der tegenwoordige Eeuwe, zo dikmaals van de Predikſtoelen beſtraft als het meest onrustbaarend en verdervend misdryf, is uit geen oogpunt beſchouwd vreeslyker, dan in de heillooze ſtrekking, welke dezelve heeft ter ontvolking. Dezelve ſchynt te ontſpruiten uit, of liever gepaard te gaan met, den aanwas des Rykdoms, ſchoon dit niet altoos volkomen ſteek houde; dan het eerſte eens voor volle waarheid aangenomen zynde, zal armoede, zwakheid, en het verderf van eenen Staat, daarvan het onvermydelyk gevolg weezen. Het aantal van Dienstbaaren, noodig om dien grooten ſtaat op te houden; de hooge prys, tot welken die leevenswys de gemeene leevensnoodwendigheden doet ſtygen; de verwoesting, welke de Weelde gezegd mag worden aan te richten, ten aanziene van die zegeningen der natuure, welke beſtemd waren ten onderhoud van duizenden, — dit alles maakt het zeer bezwaarlyk voor den deugdzaamen Man, in den laageren leevenskring, om het noodige ten onderhoud van zich en zyn Gezin te vinden; terwyl dit alles aan den ſlegten en losbandigen voorwendzels verſchaft, om niet te treeden in eenen ſtaat, tot welken hy geene neiging altoos heeft, als hem onder te veel bepaaling brengende.

Eene maatige ſomme, door Bruidegom en Bruid zamengebragt, werd, ten dage onzer Vooruderen, genoegzaam gerekend om het Huwelyksleeven aan te vangen; en was dezelve, met zuinigheid te raade gehouden,

Digitized by Google

en door eerlyken winst des nyveren Huisvaders geſchraagd, genoegzaam tot een genoeglyk leeven, en het opkweeken van een kinderzalig Gezin. Men bleef in den Burgerkring, uit welken men ontſproot. Niet dat wy die dagen beſchouwen als geene voorbeelden van uitſpatting opleverende; verre van daar: maar de averechtſe zugt om mede in de Groote Wereld, gelyk men het noemt, te verkeeren, en dus het zeil ten hoogſten en onvoerbaaren top te haalen, was verre zo algemeen niet als in de jongst verſtreeke Eeuwe veelvuldig plaats greep, en aan de tegenwoordige is overgereikt.

Zal ik geloof vinden, als ik de oorzaak vermeld, waarom het Huwelyk tuſſchen A **** en Z **** niet doorging, toen zy op het punt ſtonden om zich eerlang aan elkander door den echten-band te verbinden? — A **** kon het niet weeren, dat hy getroffen en bekoord wierd door eene Juffer, zo ſchoon, zo bevallig als Z ****. —— Zy kon het Jawoord niet weigeren aan een Heer, zo minzaam en teder. Hy hadt niet meer ondeugden, dan men doorgaande aantreft by lieden van ruime omſtandigheden; zy niet meer dwaasheden, dan 'er ſchynen vereischt te worden in eene Juffer van fatſoen: met één woord, zy bezaten beide alle de hoedanigheden en vereischten, om den Huwelyken-ſtaat, in dien kring, niet geheel ongelukkig te maaken. —— Maar, helaas! wat deedt deeze vrolyke vooruitzigten droevig taanen? Een wreed noodlot verzette zich tegen het leggen van dien Huwelyksband. Beider ſtaat opgemaakt zynde, zag men, dat zy ter jaarlykſche verteering niet konden rekenen op een inkomen van — twintigduizend Guldens.

Het Huwelyk, gegrond op eene gelykvormigheid van genegenheid en belangen, in zich bevattende eene wederkeerige deelneeming der zuiverſte vriendſchap, is zo noodzaaklyk tot inſtandhouding des menschlyken Geſlachts, deszelfs opvoeding en onderwys, zonder welke het aanweezen als Mensch een ongeluk mag gerekend worden, dat men 't zelve, zonder eenigen twyfel, de natuurlykſte vereeniging mag heeten, na welke onbedorvenen van beide de Sexen kunnen verlangen; en kan 't zelve nooit in klein- of minagting vervallen, dan door een langduurig verzuim en een ſlegt Staatsbeſtuur. De geſteldheid der Sexe onder ons brengt noodwendig mede,

de,

Digitized by Google

de, dat de ſchuld van de verſmaading des Huwelyksleevens grootendeels by de Mannen moet gezogt en hun geweeten worden.

Ik zal, derhalven, myn best doen, om eenige van de meest geliefde grondregels, door de Voorſtanders van het Ongehuwde Leeven aangevoerd, van kragt te berooven. — In dit pleit wordt doorgaans, doch zeer ten onregte, aangevoerd de meerdere maate van Vryheid: want, indien dit niet meer betekene dan eene vryheid om zich over te geeven aan de najaaging van eenige genietingen of vermaaken, die onverſchillig zyn, is het valsch; naardemaal eene verbintenis aan eene Gezellinne des leevens, met verſtand en deugd begaafd, nimmer een hinderpaal kan weezen tegen het genot van eenig weezenlyk genoegen des leevens, maar deeze veeleer ſtrekt om die te vergrooten en te veraangenaamen. Verſtaat men daardoor een bedwang van de voldoening eener ongeoorlofde drift, dan valt het niet te lochenen; maar teffens moet men bekennen, dat 'er niets begeerlyker kan weezen, dan zich in eenen ſtaat geſteld te vinden, welke ons ontheft van ſteeds aangeprikkeld te worden tot inwilligingen, die haare ſtraffen doorgaans in haaren rampzaligen trein medeſleepen. De vryheid, om ſtrydig met het doeleinde der Natuure te handelen, en tegen de orde, den Aardbewoonderen voorgeſchreeven, aan te druiſchen, en het voorregt om kwaalen en eenen vroegtydigen ouderdom op te doen, mag men, zonder eenig onheil voor het menschdom, vrylyk daaraan opofferen.

Maar, zegt Lord BACON, hooge vlugten van vernuft, en groote ontdekkingen in de Wysbegeerte, zyn alleen het deel geweest van Ongehuwden. — Hierop kan ik alleen antwoorden, dat, daar de Hemel nooit mild geweest is met deeze verwonderbaare Vernuften te ſchenken, zo dat 'er niet meer dan één te voorſchyn treedt in den omloop van twee of drie eeuwen, dit ten uitmaakenden bewyze ſtrekt, dat die hoogvliegende Vernuften in 't algemeen niet noodig zyn; maar indien deeze een Heldendicht op een alles verdoovenden toon zingt, geene de Lengte op Zee vindt, en een derde de altoosduurende Beweeging uitdenkt, zal hy te zyner beloninge het voorregt genieten, om nooit te kennen het geluk, 't welk ontſpringt uit de wederkeerige wisſeling

Digitized by Google

van eerlyke en harttreffende gevoelens met eene Hart-vriendinne?

Iemand, die belang en deel neemt in het lot en de genoegens eener Gezellinne, zal zich natuurlyk aan meer ongelegenheden blootgeſteld vinden, dan of hy volkomen op zich zelven ſtondt. Dan, een wensch om zich afgeſcheiden te vinden van de belangen der Maatſchappye, in deezen ſtaat van onderlinge afhanglykheid, is eene zeer misdaadige Zelfzoekenheid; en eene onafgebrooke opeenvolging van aardſche gelukzaligheden te gemoete te zien, is eene verbaazende hoogte van ongerymdheid en vermetelheid.

Maar, zegt men, een Perſoon, die zich ontheeven vindt van de hoogloopende kosten eener omſlagtige Huishouding, heeft den besten kans om groote ſchatten op te leggen. Dit is eene onlochenbaare waarheid; en indien de opeenhooping van ſchatten het éénig pryzenswaardig oogmerk is van 't Menſchen aanweezen; en indien het veel wenschlyker is, die te zamengehoopt te zien in ééne ſom, dan met voorzigtigheid verſpreid ten welzyn der Maatſchappye, — moet men toeſtemmen, dat deeze tegenwerping van eenen onwederlegbaaren aart is. — Laaten wy, egter, bedenken, dat Rykdom, van Nuttigheid afgeſcheiden, niets betekent; en dat hy, die zich onttrekt om zyn deel te neemen in die betrekkingen des leevens, welke Godsdienst en Staatkunde te gader heilig verklaard hebben, om geene andere reden, dan om te voldoen aan de jammerhartige begeerte tot een grooter overvloed van middelen, dan zyne leevensomſtandigheden vorderen, of zyn hart kan ſmaaken, een elendig weezen is, 't welk zyne aanſpraak verbeurd heeft op de genoegens dier Maatſchappye, in welke hy vrekkig weigert deel te neemen. En zy, die geen ander oogmerk hebben in het ſchuwen van den Echtenſtaat, dan om alle paalen, door welvoegelykheid en zedigheid voorgeſchreeven, te overtreeden, zyn niet anders aan te merken, dan als roofdieren, die met onverzaadelyke greetigheid omzwerven, vermaak ſcheppende in het vernielen van dat ſchoon en vreesagtig gedeelte der Scheppinge, 't welk zy, volgens de wetten der Natuur en der Menschlykheid, verpligt zyn te beſchermen.

Hetgeen ik dusverre bybragt, zyn alleen voorbereidende aanmerkingen tot een Stelzel, 't geen ik zints lan-

Digitized by Google

lange in overweeging genomen heb, om eene Societeit op te richten, tot het doen herleeven van de eer des Echtenſtaats, tot het aanmoedigen van de voortplanting des Menschlyken Geſlachts, en om de zodanigen te beloonen, die moeds genoeg betoonen tot het aangaan des Huwelyksleevens. — Een Stelzel, 't welk ik verwagt, dat Lieden van allerlei Rang, Sexe en Ouderdom, eenpaarig zullen ondersteunen; en 't welk ik my vlei, dat meer aanmoediginge zal vinden, dan de Plans om Kunſten en Handwerken voort te zetten. — Een Stelzel, 't welk ik my vlei, dat in gunst zal aangenomen worden door de zodanigen, die geen gering gedeelte van hun leeven doorbrengen in de verdelging, en hun onderhoud vinden in het berooven hunner medemenſchen. — Een Stelzel, eindelyk, 't welk ik niet kan nalaaten te denken, of het moet welgevallig weezen by de Overheid, die Onderzaaten behoeft, daar de Staat verdeedigers noodig heeft, en de ſchoone Sexe niet zonder bewonderaars haarer bevalligheden leeven kan. — Met één woord, een Stelzel, 't geen moet ſmaaken aan allen, die den voorrang geeven aan den Mensch boven Schoothondjes en Aapen, en met POPE den Mensch houden voor het *edelst werk van* GOD!

(*De tweede en laatſte Brief hiernaa.*)

IETS, OVER HET LEVEN VAN JEZUS, VAN ZYN TWAALFDE TOT ZYN DERTIGSTE JAAR; by gelegenheid der aanmerkingen van den *Delfshavenſchen* geachten Kerkleeraar D. J. VAN BRANDENBURGH, medegedeeld in de *Algem. Vaderl. Letteroef.* voor 1801, No. VI.

De Eerw. Leeraar VAN BRANDENBURGH heeft enige bedenkingen tegen het gevoelen, dat JEZUS zynen Pleegvader in zyn handwerk zou geholpen hebben; waarmede ik my echter niet kan verenigen.

't Is waar, JOSEPH en MARIA wisten zeer wel, dat JEZUS als mensch ontvangen was van den Heiligen Geest; zy hadden dit kind JEZUS, dat is Zaligmaker, genoemd; maar 'er heerschten echter by hun gene klare denkbeelden van

Digitized by Google

het een en ander. Zy waren zeer eenvouwige menſchen, bezet met Joodſche vooroordelen omtrent den Meſſias, die, van JEZUS' openlyke vertoning als Meſſias niets vernemende, door langdurigheid van tyd 't een en ander als ſchynen vergeten te hebben. — Hoe duidlyk blykt ons dit hun gemoedsbeſtaan uit het geval, 't welk plaats had na JEZUS' dertigſte jaar, en door MARCUS verhaald wordt, Cap. III: 21. De naam van JEZUS, of Zaligmaker, was voor hun daarenboven niet zo byzonder geſchikt ter herinnering van 's kinds ware beſtemming, dewyl dit toch in die dagen geen vreemde naam onder de Iſraëlieten was, en verſcheidene menſchen zo genoemd wierden.

En geſteld zynde, dat hunne begrippen hieromtrent zeer helder geweest waren; kon hun dit afgehouden hebben, om JEZUS in het werk van JOSEPH te doen bezig zyn? Drongen hunne ſobere omſtandigheden 'er hun niet toe? Schoot 'er voor een vlytig en leergierig Jongeling, zo als JEZUS was, niet tyds genoeg over, om de Schriften des O. T. te lezen, zich daarmede recht bekend te maken, en in 't huisgezin van JOSEPH en MARIA, in den kring van hunne bloedverwanten en byzondere vrienden, te verklaren en uit te leggen; om zich gedurig voor den geest te brengen het grote doel, waartoe Hy op aarde gekomen was, en zyne menſchheid, van tyd tot tyd, al meer en meer voor dat werk vatbaar te maken; om den mensch, deszelfs verſchillende wyzen van denken en handelen, deszelfs onderſcheiden caracters, oplettend gade te ſlaan; om de meer openlyke of meer bedekte dryfveren zyner daden zorgvuldig na te ſporen?

Zou een nadenkend, oordeelkundig arbeidsman, die met verſchillende menſchen moet omgaan, daartoe zelfs niet meer gelegenheid vinden, dan iemand, welke ſtil op zich zelven, buiten 't gewoel der wereld, daar henen leeft?

Wat zou de wereld daarenboven gezegd hebben van enen Jongeling, die ten huize van zynen Pleegvader, enen Timmerman, zich onttrok van aardſche bezigheden, en zich enkel aan beſpiegelingen overgaf? Zou niet een algemene verwondering zyner Stadgenoten hiervan 't gevolg geweest zyn? en zou dit wel met het plan geſtrookt hebben, om den Heiland in 't eerst een gewoon, van anderen onopgemerkt, leven te doen voeren?

Zou

Digitized by Google

Zou JEZUS zich onttrokken hebben aan de loflyke gewoonte der Rabbynen, die eenig handwerk aanleerden, en tot hun beſtaan oeffenden? Zou men JEZUS naderhand niet verweten hebben, dat de grond zyner buitengewone wysheid te zoeken was in de manier, waarin men Hem zyne beste levensjaren had doen beſteden?

De eerſte Christenen leerden dit werkzaam leven van CHRISTUS uitdruklyk. Schryft niet JUSTYN *de Martelaar*, in zyn geſprek met den Jood TRYPHON, dat JEZUS allerlei gereedſchap by zynen Vader gemaakt heeft, als jukken, ploegen, enz. en dat Hy daardoor een werkzaam leven heeft willen aanpryzen?

Nemen wy dit alles ſamen, zo is 't, myns bedunkens, uitgemaakt, dat JEZUS wel degelyk enig handwerk, waarſchynlyk dat van enen Timmerman, geoeffend heeft, en enkel in zyne ledige uuren zich bezig gehouden heeft met ene gepaste bereiding tot het werk, 't welk Hy met zyn dertigſte jaar beginnen zou.

Welk een overvloedige ſtof zou men, by ene beſchouwing van JEZUS' eerſte levensjaren, hieruit niet kunnen afleiden, om den arbeidsman, die in 't zweet zyns aanſchyns zyn brood moet eten, te bepalen by zyne dure verplichting, om toch het werk zyner handen niet voor iets onedels te houden, om 't toch niet met tegenzin te verrichten, om 'er getrouw in te zyn, om 'er geen voorwendzel in te zoeken tot verwaarlozing zyner voorbereiding voor enen hogeren werkkring!

AANMERKINGEN OVER HET GROOT NUT DER OLIE IN DE GENEESKONST. Door den Heer C. W. HUFELAND.

By herhaaling heb ik waargenomen, dat de olieächtige middelen niet alleen de plaatzelyk werkende kragt bezitten, om pynen, krampen, en andere ongeregelde aandoeningen van het zenuwgeſtel, weg te neemen; maar dat dezelve ook *Sympathiſch* werken, en daardoor in ſtaat zyn, gelykzoortige aandoeningen van afgelegene deelen, ja van het geheele zenuwgeſtel, te overwinnen; gelyk, by voorbeeld, plaats heeft in de Naweeën, de kramp

Digitized by Google

kramp der Blaas, de opſtopping der pisloozing, enz. welke ongemakken dikwyls door het gebruik der Olien worden geneezen. Of de Olien deeze gewigtige uitwerkingen daarſtellen, door haare verſlappende kragten, of door eene vermeerderde of verminderde prikkeling, dan wel ('t geen my het waarſchynelykst voorkomt) door eene chemiſche verandering, welke zy in de bewerktuiging der zenuwen zelve doen ontſtaan, en verder voortplanten, zal ik hier niet nader onderzoeken, maar my thans alleen bepaalen tot hetgeen myne eigene ondervinding my in deezen zo dikwyls heeft geleerd, volgens welke men, van het gebruik der Olien, het gewigtigst nut kan verwagten, in de volgende gevallen.

1°. In alle hevige plaatzelyke ontſteekingen van de Darmbuis bekleeden deeze middelen eene gewigtige plaats, voornaamelyk wanneer dezelve zeer pynelyk zyn; dus in Maagkrampen, Kolyken, Loop, Roodenloop, krampachtige opſtopping van den afgang, en zelfs in den Ileus. Ik ken geen middel, waarmede men dikwyls de hevigſte Kolykpynen zo ſpoedig kan bedwingen, als met een lepelvol Amandel-olie, of met een lood Walſchot, in een kopje heet water ontbonden. Waarby nog valt aan te merken, dat dergelyke verzachtende middelen nooit kwaad kunnen doen; terwyl andere, by voorbeeld Opiaten, onder zekere omſtandigheden, veel nadeel kunnen doen, en dus nooit aangewend moeten worden, zonder een naauwkeurig onderzoek van alle omſtandigheden.

Onder dit artikel behooren, desgelyks de ongeſteldheden der Kinderen, die veroorzaakt worden door te ſterk prikkelende of zoute middelen, of door te ſterke buiksontlastingen: want hier heeft eene te geweldige prikkeling der zenuwen van de Darmbuis plaats, die een ſterke Koorts, met een pynelyken en opgezwollen onderbuik, ten gevolge heeft. Waarom in deezen de olieächtige Emulſien den grootſten dienst doen, en dikwyls alleen in ſtaat zyn, de Koorts, met alle haare ontrustende toevallen, zeer ſpoedig te geneezen.

2°. By alle prikkelingen en kramppynen, welke door Wormen, zo wel plaatzelyk, als door het geheele lichaam, verwekt worden, zyn zy de gewigtigſte middelen, in zo verre zy niet alleen de prikkeling en ontſteeking der darmen, door het zuigen der wormen, verhin-

hinderen, maar ook in zo verre zy derzelver uitdryving bevorderen. In Wormkoortzen zyn zy daardoor ook de algemeenst bruikbaare middelen.

3°. Desgelyks moeten de Olien beſchouwd worden als de algemeen nuttigſte middelen tegen de krampen, prikkelingen en ontſteekingen, die in de waterwegen plaats kunnen hebben. Tegen de heftigſte pynen, die door den ſteen, de wateropſtopping, de kramp der blaas, enz. verwekt worden, verſchaffen zy, veelal verwonderlyk ſpoedig, eene volkomene hulp. Dikwyls is derzelver inwendig gebruik alleen voldoende; terwyl de werking derzelve anderzins nog, door inwryven en clyſteeren, verſterkt kan worden.

4°. Ten opzichte van Galſteenen, Kolyken en Leverkrampen heeft het zelfde plaats.

5°. Tegen Longen- en Borſtkrampen verdienen de Olien een gelyken lof. Dikwyls wordt eene krampachtige Engborſtigheid gelukkig geneezen, door het inwryven van olie in de borſtſpieren. 'Er beſtaat ook eene krampachtige drooge Longenhoest, met een weinig ontſteeking gepaard, die door niets beter, dan door olieachtige middelen, kan geneezen worden. Het zelfde geldt van het krampachtig bloedſpuwen, 't welk eene vermeerderde prikkelbaarheid der longen ten grondſlage heeft, zonder ontſteeking. Zodanig een ongemak heb ik meermaalen met enkele Amandel-olie geneezen, na dat alle andere middelen te vergeefsch gebruikt waren.

6°. In alle zoorten van vergiftiging, vooral door uit- of inwendig gebruik van bytende ſtoffen veroorzaakt, verdienen de vette en olieachtige middelen in de eerſte plaats genoemd te worden. Meermaalen is het gebleeken, dat, zelfs by vergiftigingen met Rattekruid, het gebruik van olie en melk alleen toereikende is geweest, om het doodsgevaar te boven te komen. Niet alleen heeft dit plaats by ſpoedige, gewelddige vergiftigingen, maar ook by die ſleepende zoorten, welke door een langzaam gebruik van Rattekruid en van Loodmiddelen worden te wege gebragt, in welke het vergift in de bewerktuiging zelve is ingedrongen. Tegen den beet van zommige Adderzoorten ſchynt dit ook te gelden; terwyl niets tegen den ſteek van Byen en van dergelyke Inſecten meer hulp aanbrengt, dan het aanhoudend inwryven van olie.

7°. Het gebruik van Olie wordt ook onder de gedaan-

Digitized by Google

daante eener inwryving als allerheilzaamst beſchreeven in de Pest. Om nu niet te ſpreeken van het nut, 't geen zodanige inwryvingen dikwyls doen in de Buikwaterzucht, in plaatzelyke pynen en krampen; gelyk ook in onvolkomene verſtyvingen der ledemaaten, enz.

Behalven de opgetelde gevallen, in welke de uit- en inwendige aanwending van Olien vry algemeen bekend is, zyn 'er nog andere, waarin ik dezelve met byzonder voordeel heb aangewend, zonder dat, zo my voorſtaat, zy daarin, door andere Waarneemers, worden aangepreezen. Deeze gevallen zyn:

1°. Geweldige Naweeën, in welke ik my met het best gevolg bediene van zoete Amandel- of Papaver-olie. Men weet, tot welk eene geweldige hoogte deeze pynen kunnen klimmen, en hoe zeer zy in ſtaat zyn, de na de verlosſing zo noodige rust, dagen lang, te beletten; gelyk ook, hoe zy aanleiding kunnen geeven tot ontſteekingen van de Baarmoeder, tot Kraamkoortzen, en tot Zogverplaatzingen. De Opiaten, welke hier tegen aangewend worden, zyn dikwyls niet zeer gepast; naardien het Opium, naar het verſchil der omſtandigheden, den Kraamvloed dikwyls te veel ſtopt, of te veel vermeerdert; terwyl hetzelve den afgang ſteeds belemmert, ja zelfs, zo daartoe eene merkelyke geſchiktheid plaats heeft, ontſteekingen kan veroorzaaken. Alle deeze nadeelen van het Heulzap vermydt men, door het gebruik der Olie: want dezelve bevredigt alleen de ongeregelde krampachtige beweeging van het Baarmoederlyk geſtel, als de naaste oorzaak deezer ſmerten en derzelver gewigtige gevolgen; terwyl zy de ontlastingen der Baarmoeder, zo wel als die van het Darmkanaal, bevordert, zonder verder eene algemeene, of nadeelige uitwerking te doen. Doorgaans laat ik alle drie uuren een lepelvol versch geperſte Amandel-olie neemen, alleen, of ook wel in eene Emulſie, 't geen ik zelden meer dan drie of vier maalen behoef te herhaalen. In ongewoon hardnekkige gevallen voege ik, by elke gifte, een of twee grein *Extr. Hyoſcyami*, 't geen de uitwerking kragtig bevordert.

2°. Verſchillende zoorten van Huidziekten; by voorbeeld de zogenoemde Ringworm. Het is eene zeer eenvoudige en zelden misſende heelwyze, in dit ongemak, de aangedaane plaatzen met een Walnootpit te ſtryken; terwyl ook, door het ſmeeren met Noot-olie en andere vet-

Digitized by Google

vette olien, het ongemak geneezen wordt. Meermaalen heb ik insgelyks de Schurft door enkele wryvingen met olie doen verdwynen. De indedaad vermogende kragt der olien, om de vlekken van het hoornvlies te doen verdwynen, moet hier ook niet vergeeten worden.

3°. Eene te groote gevoeligheid der *Pudenda*, vooral by het mannelyk geslacht, die door eene zekere zwakheid deezer werktuigen veroorzaakt wordt, en eene zo groote aandoenelykheid ten gevolge heeft, dat de geringste prikkeling eene onmaatige spanning, en daarop eene onwillige ontlasting, veroorzaakt. In dergelyke omstandigheden laat ik niet alleen het lid dagelyks eenige reizen met olie smeeren, maar ook wat olie tusschen het *Præputium* en de *Glans* stryken. Op deeze wyze wordt de vette smeering een gedeelte der versterkende Geneeswyze deezer werktuigen, in zo verre zy, door de spanningen en tegennatuurlyke ontlastingen te verhinderen, den voorraad van kragten in dezelve vermeerdert. Zy bevordert teffens niet weinig de kragt der aangewende versterkende middelen, wier werking anderzins zo dikwyls door deeze toevallen wordt verhinderd.

Om intusschen met een goed gevolg van deeze uitgeperste Olien gebruik te maaken, moeten zy frisch en koud uitgeperst zyn: want zo wel de ouderdom als eene warme behandeling deelen haar eene ranzige gesteldheid mede, welke dezelve onverteerbaar en prikkelend maakt. Is de maag in staat, de olie in haaren natuurlyken toestand te verteeren, dan is het best, dezelve ongemengd voor te schryven; doch heeft dit geen plaats, dan gebruik ik doorgaans de volgende Emulsie:

℞ *Ol. Amygd. Dulc. recenter et frigide expressi* ℥j.
Aquae Fontan. (sive coctae) ℥vj.
Mucil. G. Arab. q. s. ut F. Emuls.
cui add.
Syrup. emuls. (sive Althaeæ) ℥ß.
M.

Onder alle de uitgeperste Olien is geene ligter te verteeren, dan die van Maankopzaad; dus onder anderen zeer geschikt tot het bereiden der salade voor die geenen, welke geen Olyf-olie kunnen verdraagen. De

Lyn-

Digitized by Google

Lyn-olie bezit de meest ontſpannende kragten, waaromtrent haar de Amandel-olie het naast komt. De Olie van Olyven is meer prikkelend en zwaar te verteeren. De vettigheden overtreffen de olien in verzachtend vermogen door haare meerdere zelfſtandigheid en taaiheid, en voldoen dus best, wanneer eene zeer geweldige prikkeling, by voorbeeld van eenig bytend vergift, moet worden tegengegaan. Mogelyk is hier onder de vettigheden van het groeijend Ryk de Cacaoboter, en onder de dierlyke het Walſchot 't meest vermogend middel. De Wasch, die het best door eijerdoiren ontbonden wordt, verdient ondertusſchen ook alle aanpryzing; en my zyn gevallen bekend van hevige en naar niets luisterende Roodeloopen, die zich nog eindelyk, door zulk eene wasch-oplosſing, lieten bedwingen.

LEEVENSSCHETS VAN WYLEN BRYAN EDWARDS, *Esq.*, *M. P.* voor *Grampound.* Door Hemzelven opgemaakt, korten tyd vóór zynen dood.

Ik werd gebooren op den een-en-twintigſten van Bloeimaand des Jaars 1743, in de vervallen Stad *Westbury*, in het Landſchap van *Wilts*. Myn Vader erfde een gering vaderlyk goed in de nabuurſchap, 't welk omtrent honderd Ponden St. 's jaars opbragt. Dit ſlegts een ſchraal onderhoud opleverende voor een talryk Gezin, ondernam hy, zonder eenige kennis van dit bedryf te bezitten, den handel in koorn, maar met zeer weinig voordeels. Hy ſtierf in den Jaare 1756; myne Moeder en zes Kinderen, in zeer behoeftige omſtandigheden, agter laatende.

Gelukkig voor myne Moeder, hadt zy twee ryke Broeders in de *West-Indiën;* één deezer was een verſtandig en waardig man, ruim van hart en ſchatryk. Deeze was ZACKARY BAYLY, op het Eiland *Jamaica*, die, by het afſterven myns Vaders, myne Moeder, nevens haar Gezin, in zyne beſcherming nam, en last gaf, dat ik, de oudſte Zoon zynde, wel zou onderweezen en opgevoed worden.

Ik was door myn Vader ter ſchoole beſteld geweest by een Leeraar onder de *Diſſenters* in *Briſtol*, WILLIAM

Digitized by Google

LIAM FOOT, van wien ik my zeer wel kan herinneren, dat hy een geleerd en braaf man was; doch, door eene vreemde beſtelling myns Vaders, was het hem verboden, my *Latyn* en *Grieksch* te leeren; alles bepaalde zich tot ſchryven, rekenen, en de *Engelſche* Taal. Ik zou, derhalven, ſlegts weinig te doen gevonden hebben, hadt myn Leermeester de uitſteekende leerwyze niet gehad, om zyne Kweekelingen Brieven aan hem te doen ſchryven, over onderſcheide onderwerpen, als de ſchoonheid en waardye der Waarheid, de verpligting tot een Godsdienſtig leeven, de voordeelen eener goede Opvoeding, de nadeelen der Ledigheid, enz.; vooraf gaf hy hun op, de hoofdſom der zaaken, die aangedrongen moesten worden. Zeer was hy geſteld op naauwkeurigheid van taal en ſtyl. —— In deeze letterbezigheid had ik zomtyds het geluk om myne medeleerlingen te overtreffen; en myn Leermeester bleef niet in gebreke, om my, ten hunnen aanhooren, te pryzen, en hy zondt daarenboven myne dus opgeſtelde Brieven aan myn Vader en Moeder. Dit verwekte in my een yverzugt, en dit gaf, zo ik geloof, my een vroegen ſmaak in naauwkeurige en fraaije opſtellen.

Al dien tyd deed ik egter een zeer ſchraalen voorraad van Geleerdheid op; en, wanneer myn Oom, naa myns Vaders dood, my onder zyne beſcherming nam, merkte diens Zaakbezorger te *Briſtol* my aan als verwaarloosd door Mr. FOOT, en verplaatſte my onmiddelyk op een *Fransch* Kostſchool in gemelde Stad: hier leerde ik ſpoedig de *Franſche* Taal; en toegang hebbende tot een Leesgezelſchap, verkreeg ik een zugt tot Boeken, welke zedert dien tyd de wellust myns leevens geworden zyn.

Een jonger en de eenige Broeder van myn grooten en goeden Oom kwam, met den Jaare 1759, in *Engeland*, zette zich te *Londen* neder, en deedt my by hem huisvesten, en leeven in den ſtyl der groote wereld. Hy was Repreſentant in het Parlement voor *Abington*, en naderhand voor zyne Geboorteſtad. Voor het overige kan ik van hem niet zo gunſtig ſpreeken als ik wel zou wenſchen: want ik herinner my, dat, in het tydperk, waarop ik doel, zyn gedrag mywaards niet geſchikt was om my veel eerbieds voor hem in te boezemen. Hy beſpeurde dit, en zondt my, kort daarop, in 't laatſt des gemelden Jaars, na *Jamaica*.

Digitized by Google

Deeze beſchikking baarde de gewenschte en allergelukkigſte verandering in myn leevenslot: want op *Jamaica* komende, vond ik myn oudſten Oom, in alle mogelyke betrekkingen, het tegenbeeld zyns Broeders. By een opgeklaard en vrydenkend verſtand paarde hy de grootſte goedaartigheid en de edelaartigſte neigingen. Zyne genegenheid mywaards was zeer ſterk, en ik zag hem aan met eene meer dan kinderlyke genegenheid en eerbied.

Myn Oom ontdekte welhaast myn overhellenden lust tot Boekoefening; en gunſtig over myne bekwaamheden denkende, deedt hy een Kerklyken (myn geliefden en altoos door my te beweenen Vriend ISAAC TEALE) by hem in huis woonen, voornaamlyk om, door diens onderwys, het verzuim, van vroegtyds de Geleerde Taalen te leeren, te boeten.

Mr. TEALE hadt onderwys in eene Taalſchool gegeeven, en behalven zyne bekwaamheid als Taalmeester bezat hy een kieſchen ſmaak voor de Dichtkunst. — Ik durf egter niet zeggen, dat ik, onder zyn opzigt, groote vorderingen in de Geleerde Taalen maakte. Ik leerde eenig *Latyn*, en nog minder *Grieksch*: zelfs heden valt het my nog bezwaarlyk, de *Romeinſche* Dichters in derzelver oorſpronglyke taal te leezen. — De oorzaak hiervan was, dat ik, in een vroeg tydperk myns leevens, geene gronden van de *Latynſche* Spraakkunst gelegd hebbende, het aanleeren derzelven ondraaglyk laſtig vond, naa dat ik reeds een ſmaak gekreegen had in de ſchoonheden van welvervaardigde opſtellen. — Dichtkunst was ons hoogst vermaak: want myn Vriend, zo wel als ik zelve, vondt meer genoegen in de ſchoonheden van DRYDEN en POPE, dan in de dorre letterknibbelary van de Syntaxis en Proſody. Wy hielden ons meest bezig met de Fraaije Letteren. Wy lachten menig een uur by het leezen der Spelen van MOLIERE, en maakten Verzen op de tydsomſtandigheden, die wy nu en dan in de Nieuwspapieren der Volkplantinge deeden plaatzen. — Nogthans bleeven de *Latynſche* Schryvers niet onaangeroerd liggen. Myn Vriend bevlytigde zich bovenal om my de ſchoonheden van HORATIUS aan te wyzen, en dikwyls gaf hy my tot taak, eene Ode van dien Dichter in *Engelſche* Verzen over te brengen; 't geen ik zomtyds, door hem in de ſchikking der *Latynſche* woorden tot het regt verſtaan geholpen, volvoerde.

My

Digitized by Google

My door myne Schriften by de wereld bekend gemaakt hebbende, is het waarſchynlyk, dat, naa myn dood, de eene of andere opzamelaar van Anecdotes, of Opſteller van Leevensgeſchiedenisſen, het zich zal onderwinden, eenige byzonderheden, myn Leeven betreffende, in 't licht te geeven. —— 't Is geen aangenaam denkbeeld, te overweegen, dat misduiding of kwaadaartigheid op onze naagedagtenis zich vergaste; ik heb daarom, in een ledig uur, dit korte opſtel van myne Leevensgeſchiedenis gemaakt. —— Wat voorts myne perſoonlyke Geſchiedenis betreft, deeze is van weinig aanbelang voor de wereld. Dezelve levert geene afwisſelende tooneelen van lotgevallen op, die byzonder meldenswaardig zyn. Ik voel nogthans de eerzugt eens Schryvers, en hoop dat de zodanigen, die myn Werk met goedkeuring geleezen hebben, zich zullen verheugen, verder iets van my te weeten. Tot genoegen van zulk ſlag van Leezers, (indien 'er zodanige zyn) en tot onderrigt der Naakomelingſchap, heb ik dit weinige geſchreeven, met verzoek aan mynen Boekverkooper om dit te plaatzen voor de naastvolgende Uitgave myner *Hiſtorie van de West-Indiën* (*).

(*) Zie het laatſte Deel deezes Werks aangekondigd in dit zelfde No. der *Letteroef.*

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÉROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beſtemd.*

(Vervolg van bl. 300.)

Met de Schepen de *Recherche* en de *Esperance* zeilden wy, den agt-en-twintigſten van Herfstmaand 1792, uit de Haven van *Brest.* Zo groot was de begeerte der Zeelieden, om op deezen Tocht mede te vaaren, dat wy, korten tyd naa het verlaaten van de reede, twee Matroozen en een Kajuitsjongen vonden, die, geen plaats kunnende krygen, zich in het Schip

verborgen hadden: men bragt deezen weder aan land; dan daags daaraan ontdekten wy twee andere Matroozen en een Kajuitsjongen; de Schepen nu te verre van land zynde, moesten wy deezen aan boord houden.

Het eerſte, 't welk in ons plan van overneeming valt, zyn de waarneemingen van LABILLARDIERE op het Eiland *Teneriffe*, en het beklimmen van den Piek.

De Wynkelders van den Heer DE COLOGANT trokken onze aandagt. De Wynen, welke dit Eiland oplevert, zyn de voornaamſte waaren, in welke deeze ryke Koopman handel dryft. Onder de verſchillende ſoorten zyn 'er twee, die zeer verſchillende hoedanigheden hebben; naamlyk die bekend is onder den naam van *Canariſchen* wyn, en die men *Malmſey* noemt. In de bereiding van den laatstgemelden draagt men zorg om het zuikeragtige zo veel mogelyk te bewaaren.

De prys van den besten Wyn was toen honderd-entwintig Piasters de Pyp, en die van de mindere ſoort zestig Piasters. Deeze pryzen zyn die, voor welken dezelve aan Vreemdelingen verkogt worden: want denzelfden wyn, die den laatstgenoemden zestig Piasters de pyp kost, leveren zy aan de Inwoonders voor zes-endertig. — Wanneer de gisting deezer Wynen tot eene zekere maate gevorderd is, zyn zy gewoon, 'er eene groote hoeveelheid Brandewyn onder te mengen; welke denzelven zo hoofdig maakt, dat veelen dien Wyn niet kunnen drinken, zelfs in eene zeer maatige hoeveelheid, zonder de onaangenaamſte uitwerkzels op het zenuwgeſtel ontwaar te worden.

Men verzekerde ons, dat dit Eiland doorgaans dertigduizend Pypen Wyn 's jaarlyks oplevert. Naardemaal het geen genoegzaamen voorraad van Koorn ten voedzel der Inwoonderen verſchaft, wordt een gedeelte van het geld, 't welk men voor den Wyn maakt, die aan de Vreemdelingen onder den naam van *Madera*-wyn verkogt wordt, (en, in de daad, deeze Wynen verſchillen weinig van elkander) beſteed om dit volſtrekt noodige ten leevensonderhoud te koopen.

Schoon de Olyfboom op dit Eiland vry goed tiert, wordt dezelve weinig aangekweekt. De onderſcheide ſoorten van Palmboomen, die men in eenige tuinen aantreft, houdt men alleen uit aartigheid.

On-

Digitized by Google

Onze begeerte, om den Piek te beklimmen, te verſtaan gegeeven hebbende, berigtte men ons, dat wy den top reeds met ſneeuw zouden bedekt vinden. Ik had, my op den tocht derwaards begeevende, het niet noodig geagt, een Barometer mede te neemen; maar ik bevond, te *Oratava* gekomen, dat ik my daarin misnomen had, en wist 'er my geen aan te ſchaffen.

Wy ſtelden ons voor, 's anderen daags 's morgens zeer vroeg den tocht te aanvaarden. Maar dit was juist een heilige dag, en onze Gidſen konden wy niet overhaalen om uit te gaan voor dat zy de miſſe hadden bygewoond; eenigen hunner hadden 'er reeds drie gehoord. Wat ons betreft, wy zaten op hun met ongeduld te wagten, wanneer onze ongemaklykheid verdubbelde, op het verneemen, dat wy het als eene zeer groote gunst zouden moeten aanmerken, indien zy, op een zo grooten Feestdag, in 't geheel zich zouden willen verledigen om den Piek te gaan beklimmen. Eindelyk waren zy 's morgens ten negen uuren gereed om ons te vergezellen.

De Stad verlaaten hebbende, ſloegen wy eenen weg in, die ons menigmaal op ſteilten bragt, van welke wy verbaazende klompen van bergen, den een op den ander geſtapeld, zagen, en eene ſoort van amphitheater vormende rondsom het grondſtuk van den Piek. Op derzelver kanten vonden wy veele vlakke plaatzen, die ons tot rustplaatzen dienden, waar wy, naa ons zeer vermoeid te hebben met op die oneffene wegen te klimmen, een korten tyd vertoefden om adem te ſcheppen, en nieuwen moed op te doen om hooger op te klimmen.

Onze Gidſen verwonderden zich, dat eenigen onzer te voet gingen, ſtrydig met het doorgaande gebruik der meeste beklimmeren van deeze hoogte; zy waren ons geduurig aan, om op de muilezels te gaan zitten, door hun medegenomen.

Naa door eenige welaangelegde Wyngaarden gegaan te zyn, vonden wy ons omringd van Kastanjeboomen, die de hoogſte gewesten van deeze bergtoppen bedekken. In de ſpleeten tusſchen dezelve zag ik het *Polipodium Virginicum*, en verſcheide ſoorten van Lautier, welke voor my vreemd waren; onder deeze de *Laura Indica* van LINNÆUS. — Schoon wy niet voorgenomen hadden, lang uit te blyven, moesten wy ons voorzien hebben van meer ſchoenen: want het ſterkſte zool-

Digitized by Google

leder fleet binnen kort in ſtukken door de hard- en oneffenheid der Lava, over welke wy liepen.

Omtrent den middag kwamen wy op de hoogte der Wolken, die een dikken daauw verſpreidden over het houtgewas, door 't welk onze weg heen liep. Men zou veelligt denken, dat de menigte van Regen, welke op deeze hoogten valt, uit hoofde van de eigenaartige geſteltenisſe des dampkrings, oorzaak moest geeven tot eene groote menigte van bronnen. Deeze zyn, egter, zeer zeldzaam, dewyl de grond niet genoeg verzagt is om het water op te houden, dat, heenzyperende door den vulcaniſchen grond, zich voor het grootſte gedeelte in den Oceaan ontlast, zonder geregelde ſtroomen te vormen.

Zo ras wy deeze dikke wolken te boven gekomen waren, zagen wy eene vertooning, boven beſchryving ſchoon. De Wolken, beneden ons opeengeſtapeld, kwamen ons voor als vereenigd met de omliggende Zee, en verborgen het Eiland voor ons oog. Het uitſpanzel boven ons was een verwelfzel van het doorſchynendst azuur; terwyl de Piek ons voorkwam als een op zichzelve ſtaanden Berg, geplaatst in 't midden van eene onmeetlyke uitgeſtrektheid waters.

Korten tyd naa dat wy de wolken beneden ons gelaaten hadden, zag ik een verſchynzel, 't geen ik voortyds had waargenomen, geduurende myn verblyf op de hooge bergen van *Kesroan*, in *Natolia*. Het was met eene nieuwe verrukking, dat ik de omtrekken van myne gedaante afgetekend vond met alle de ſchoone kleuren van den regenboog, op de wolken beneden my, tegen over de zon. De breeking der zonneſtraalen, door het aanraaken van de oppervlakten der lichaamen, levert eene zeer voldoende verklaaring op van dit ſchoon verſchynzel. Het vertoont in 't groot een ſtuk, welbekend by de Wysgeeren; naamlyk, dat, wanneer de zonneſtraalen door een klein gat in de luiken van eene donker gemaakte kamer heenen gaan, deeze de omtrekken van het voorwerp met alle de kleuren van den regenboog vertoonen, als dezelve verzameld worden door een prisma, en gebragt op een blad wit papier.

Wy moesten nu een grooten hoop puimſteenen overtrekken. Hier ontdekten wy weinig van het groeiend ryk, en wat wy daarvan zagen in een zeer kwynenden ſtaat. De *Spartium* was het eenig gewas, 't geen in een zo hoog gewest kon groeijen. Zeer moeilyk viel het

Digitized by Google

het bewandelen van deezen vulcaniſchen grond, dewyl wy 'er ter halver been inzakten. Wy troffen eenige brokken Pozzolana aan, ſchaarsch verſpreid in de Puimſteen-aarde.

's Avonds ten negen uuren namen wy ons nagtverblyf te midden der Lava. Eenige groote brokken, welke wy vonden, dienden ons tot het eenig beſchutzel tegen den Oosten-wind, die met vry veel gewelds waaide. De koude was, op deeze hoogte, vry ſcherp. De natuur hadt niet gezorgd voor het gemak der Reizigeren: zeer weinig houts is hier te vinden; zo dat het weinige, 't geen wy konden verzamelen, niet genoegzaam was om te beletten, dat wy eenen zeer onaangenaamen nagt ſleeten.

De dageraad begon eindelyk aan te breeken. Wy lieten eenigen onzer Gidſen, met hunne muilezels, ter plaatze, waar wy den nagt hadden doorgebragt, en zetten onzen weg op den Berg voort, begeerig om den top te beklimmen. —— Wy trokken een uur lang over groote hoopen ſtukken van graauwe Lava, onder welke verſcheide brokken Pozzolana verſpreid lagen, alsmede groote klompen zeer digt zwartagtig glas, zeer gelykende op dat van gemeene wynvlesſen. Dit glas, ſchoon gevormd in de groote glasovens van het gebergte, ten tyde der brandinge, zou van zeer veel nuts kunnen weezen: want reeds volkomen gevormd zynde door de hand der natuure, hadt men het ſlegts aan 't vuur bloot te ſtellen, om het gietbaar te maaken, en 'er die gedaante aan te geeven, welke de hand des werkmans begeerde.

Wy kwamen aan den mond van eene holte, hier bekend onder den naam van *la quere del ana:* de opening is ten vollen vier en een halve voet over 't kruis. Dewyl deeze holte ter lengte van meer dan zes voeten in eene bykans horizontaale rigting loopt, waren wy niet in ſtaat om den grond op eene andere wyze te bereiken, dan door 'er met behulp van een touw in neder te daalen. Wy vonden 'er water in; de oppervlakte was, gelyk wy natuurlyk op zulk eene hoogte moesten verwagten, met ys, van omtrent een en een halve duim dik, bezet. Terſtond maakten wy 'er eene opening in, en verfristen ons met zeer heerlyk water. Ik voelde by het drinken geen dier onaangenaame aandoeningen,

Digitized by Google

welke ik te meermaalen gewaar werd, als ik op de *Franſche* Alpen het water gebruikte, 't welk uit den voet der Ysbeddingen komt; ſchoon de koude van het water te deezer plaatze één Graad grooter was, dan doorgaans aangeweezen wordt by de waarneeming van het water der Ysbeddingen: want de Thermometer, daarin gehouden, daalde tot het vriespunt. Het ſchynt dat de onaangenaame prikkelende aandoening, veroorzaakt door het water der Ysbeddingen by de inwendige openingen, toegeſchreeven moet worden aan het gemis van dampkringslugt.

Het verwelfzel van het hol was bedekt met cryſtallen van Salpeter. PIRON, die eenige dagen ongeſteld geweest was, bevondt zich zo vermoeid, dat hy niet verder voort kon. DESCHAMPS verkoos desgelyks met hem daar te blyven. Ik met de overigen ſchikten ons om den top van den Piek te beklimmen.

Den voet van dit berggevaarte bereikt hebbende, zagen wy den Piek voor ons verheeven in de gedaante van een Conus of Kegel, tot eene ontzettende hoogte, de kruin uitmaakende van den hoogſten deezer bergen. Van deeze plaats ſtrekte zich ons gezigt uit over de rest der bergen, die zo veele naderingen vertoonden, welke overwonnen moesten worden, voor dat wy die over alles heen ziende hoogte konden bereiken.

Op de plaats, genoemd *La Ramblette*, gelegen aan den Noord-oostkant van den Piek, werd onze nieuwsgierigheid opgewekt door eenige ſpleeten in het gebergte; eenige deezer waren drie duimen wyd; de overige ſlegts ſcheuren, waaruit een wateragtige damp opſteeg, welke geen reuk hadt, hoewel de zyden der openingen met cryſtallen van zwavel bedekt waren, voortkomende uit een witte aarde, van natuure als Potaarde.

De dampen van den dampkring niet in ſtaat zynde om tot een zo groote hoogte op te klimmen, vertoont het uitſpanzel het ſchoonſte azuur, helderder en verrukkender dan wy aanſchouwen by het helderst weêr in onze lugtſtreeken. Schoon eenige verſpreide wolken in den dampkring verre beneden onze voeten dreeven, hadden wy een zeer volkomen gezigt op de nabuurige Eilanden.

De Kegel eindigt in een Crater of Mond, welke de meeste hoogte heeft aan den Noord-oostkant. De Zuid-

west-

Digitized by Google

westlyke zyde is diepst ingedrukt, 't welk veroorzaakt schynt door het wegzinken van den grond.

Digt by den top zyn verscheide openingen, omtrent drie duimen wyd, uit welke een vry heete damp opstygt. Deeze damp deedt de Kwik in den Thermometer van REAUMUR tot 67° boven o klimmen. Die dampopstyging gaat vergezeld van een geluid, niet ongelyk aan dat van snorrende byen. Wanneer de sneeuw, in het laatste gedeelte van het jaar, op den top van den Piek begint te vallen, wordt die op deeze openingen valt weldra gesmolten door de hette. De zyden deezer openingen zyn vercierd met zeer schoone zwavel-crystallen, meest in de gedaante van naalden, en eenige geschikt in zeer geregelde figuuren. De werking van het zwavelzuur, met het water vereenigd, brengt zulk eene verandering te wege op de vulcanische voortbrengzels deezer plaatze, dat iemand, op het eerste gezigt, dezelve voor zeer witte Potaarde zou houden, die eene zeer groote maate van leenigheid gekreegen heeft door de vogtigheid, welke gestadig uit de bovengemelde openingen heenen komt. Het is in deeze soort van aarde, dat de zwavelagtige crystallen, van welke ik gesproken heb, gevonden worden. — De ontbinding van zwavel en de vulcanische voortbrengzels maaken een aluinagtig zout, 't welk den grond met de gezegde naalden bedekt, die weinig aaneenhegting met elkander hebben.

De Thermometer, in de schaduw gesteld, ter hoogte van omtrent drie voeten van de oppervlakte des gronds aan den top van den Piek, rees in een vierendeel van een uur ter hoogte van 15° boven o. Geene zigtbaare verandering deedt zich op by het veranderen des afstands van den grond, zelfs ter hoogte van zes of agt voeten. Dit geeft aanleiding om te gelooven, dat de inwendige Hette van den grond te deezer plaatze, schoon dezelve vry groot is, weinig invloeds heeft op de gesteltenisse des dampkrings. Daarenboven kon de lugt des dampkrings gemaklyk, op deeze hoogte, verhit worden door de straalen der zon tot 15°, dewyl men een hoogeren graad van warmte dikwyls ondervindt aan den voet der Ysbeddingen. Ik heb te meermaalen den Thermometer op 20° boven o zien staan op den Berg *Libanon*, schoon zeer digt by de sneeuw geplaatst.

De afhelling van den berg maakte onze wederkeeren

gemaklyk, en wy klommen veel ſchielyker af dan wy opgeklommen waren. Het was reeds avond, eer wy de plaats bereikten, waar wy den voorigen nagt geſleeten hadden. Het bykans volſlaagen gemis van den ſlaap, 't welk wy hadden moeten lyden door de ſtrenge koude, deedt ons weinig zin hebben om een tweeden nagt te deezer plaatze door te brengen. — Wy wenſchten daarom terſtond verder voort te trekken, in hoope van eene beter beſchutte plaats elders in het gebergte te vinden; doch dewyl onze Gidſen volſtrekt weigerden, een voetſtap verder te gaan, eer de maan opkwam, vonden wy ons genoodzaakt, daar tot middennagt te blyven, wanneer de maan ſtondt op te komen. Met behulp van het ſlaauw ſchynzel der maane daalden wy af over de Puimſteenen, vry ſtipt den zelfden weg houdende, welken wy in het opklimmen genomen hadden (*).

(*) Uit deeze Beſchryving van den Piek blykt, gelyk uit veele andere berigten, van dien zonderlingen Berg gegeeven, dat dezelve van een Vulcaniſchen aart is. Twee-en-negentig jaaren waren 'er verloopen, zonder dat men op *Teneriffe* eenige vulcaniſche uitbarſtingen beſpeurde, wanneer, op den 6 van Oogſtmaand des Jaars 1799, de Inwoonders van *St. Croix* op dat Eiland ontrust werden door een geluid, gelyk als dat van kanonſchooten op eenen afſtand. In den nagt hadt men eene geringe ſchudding van eene Aardbeeving gevoeld; den volgenden morgen zag men uitbarſtingen op de Zuidweſt-zyde van den Piek. Geduurende de eerſte dagen telde men vyftien openingen; maar met het einde der gemelde maand was derzelver getal niet meer dan twee. Uit deeze beiden werden groote kolommen rook, by aanhoudenheid, met zodanig een geweld uitgeworpen, dat dezelve dikwyls de oorſpronglyke rigting behielden, eer ze na beneden kwamen.

(*Het Vervolg hiernaa.*)

DE VELDSLAG VAN MARENGO.

(Vervolg en Slot van bl. 306.)

Moed van het Franſche Leger.

Zodra het eerſte Bataillon der Diviſie van DESAIX de hoogte bereikt had, vormde het zich in eene ge-

Digitized by Google

geſlooten Colonne. Ieder bewaarde zynen afſtand, en ieder ontving zyne orders. De Conſul, de Generaal en Chef, de Generaals, de Officieren van den Generaalen Staf, doorliepen de gelederen, en boezemden dat vertrouwen in, 't welk groote gebeurtenisſen voorafgaat en doet gebooren worden. Deeze werkzaamheid, die een uur duurde, was ſchrikkelyk: want de Oostenrykſche Artillery beſtookte ons aanhoudend, en elke losbranding nam geheele gelederen weg; de kanonkogels, de hauwitſers ſprongen op ons, menſchen en paarden met zich voerende. Men ontving den dood zonder zich te verroeren, en ſloot zyne gelederen op de lyken zyner medemakkers. Deeze verſchrikkelyke Artillery bereikte zelfs de Cavallery, die zich agter onze gelederen herzamelde, zo wel als een aantal Soldaaten, van onderſcheidene Corpſen, die, door de Diviſie van DESAIX aangemoedigd, die zy hadden zien voorby trekken, op nieuw op het veld der Eere terug kwamen. Alles is voorzien, alles is berekend. De Bataillons branden van ongeduld. De Tambour, met het oog op den Staf van zynen Majoor gevestigd, wagt het teken af; de Trompetter, met opgeheven arm, verzamelt zynen adem; het teken wordt gegeeven; de verſchrikkelyke Bataillemarsch doet zich hooren; alle de Corpſen ſtellen zich te gelyk in beweeging; de Franſche woede ſleept, gelyk een maalſtroom, alles mede, wat zich tegen haar verzet; in één oogenblik is de Engte gezuiverd; overal de vyand overhoop geworpen; ſtervenden en leevenden, gekwetſten en dooden, alles wordt onder de voeten vertreeden. Ieder Colonne, aan de overzyde van de Engte gekomen, doet zyne Diviſie in ſlagorde ſchaaren. Onze linie vertoonde toen een ontzaglyk Front. Naar maate de ſtukken geſchut aankomen, worden zy in Batteryen geſteld, en braaken den dood op de borſten der verbaasde vyanden; zy gaan terug; hunne tallooze Cavallery valt ons gezamentlyk vol woede aan; het klein geweer, het ſchroot en de bajonet houden hun op eens tegen; een van hunne kruidwagens ſpringt in de lugt; de ſchrik verdubbelt; de daaruit gebooren wordende wanorde verbergt zich onder den rook; de ſtem van den Overwinnaar vermeerdert de verwarring; eindelyk, alles geraakt in beweeging, alles buigt, alles vlugt. Nu ſtort de Franſche Cavallery zich in de vlakte, en verbergt, door haaren heldenmoed, haar klein

Digitized by Google

klein getal; zy rukt naar den vyand, zonder vreeze van zelve aangegreepen te worden. DESAIX ſpringt, aan de regter zyde, over de ſlooten, zuivert de heggen, werpt overhoop, vertreedt, verplettert alles, wat zich tegen zynen doortogt durft ſtellen. VICTOR wedyvert, aan de linker zyde, in vlugheid met hem, neemt *Marengo* weg, en vliegt naar de Rivier de *Bormida*. Het middenpunt, met minder magts, en de Cavallery onder de bevelen van den Generaal MURAT, rukt op eene ontzaglyke wyze de Vlakte in, altoos op den afſtand van een halven kanonſchoot. De Generaal MURAT ontrust het middenpunt van den vyand, volgt zyne beweeging, en houdt tevens een ontzaglyk groot lighaam Cavallery in bedwang, dat zich niet beweegen kan, dan onder het vuur van drie agtponders en een hauwitſer. Onze Infantery is op het punt om hem te omcingelen, minder afſtands dan hy te doorloopen hebbende, om aan de brug te komen, ten einde hem op onze beurt dat voornaamſte punt van aftogt af te ſnyden. De ſtoutmoedige DESAIX, leevendig geobliqueerd hebbende op *St. Stephano*, ſnydt den linker vleugel der Oostenrykers geheel af; en op het zelfde oogenblik doet KELLERMAN, *de Zoon*, met agthonderd Ruiters, uit eenige Regimenten te zamen getrokken, zesduizend Hongaarſche Grenadiers de Wapens nederleggen. De Oostenrykſche Generaal ZACH, Chef van den Generaalen Staf, wordt gevangen genomen door een Ruiter van het tweede Regiment. Toen, ô vreesſelyke ſmart! toen was het, dat de groote DESAIX door het doodelyk lood getroffen wierd, naa het gantſche Leger, ja zelfs naa mogelyk zyn Vaderland zelve gered te hebben in het oogenblik van zynen zegepraal. —— Maar laat ons nu onze droefheid beteugelen. Wy zullen, naa ons geſchiedverhaal geëindigd te hebben, nog eenige traanen ſtorten op de bebloede overblyfzelen van onzen grooten Held. De nagt naderde; het Leger van den vyand in wanorde, Cavallery, Infantery, Artillery, alles by het middenpunt op elkander gehoopt, verdrongen zich over elkander, in dien verwarden aftogt, op de Brug in de Rivier. De Artillery, welke de vyand by het begin van ons voordeel terug getrokken had, uit vreeze dat zy, genomen wórdende, tegen hun zelven mogt worden aangewend, was hun in deeze netelige omſtandigheid meer na- dan voordeelig, dewyl zy den doortogt belette.

Dan,

Digitized by Google

Dan, gevoelende het gewigt om dien aftogt te verhaasten en de verwarring te vermeerderen, rukten wy op een grooten draf voorwaards; en bereids waren wy een gedeelte van hun voetvolk op zyde, 't welk, zulke vlugge voeten niet hebbende als het paardevolk, niet misſen kon, gevangen genomen of in ſtukken gehouwen te worden. Onze nabyheid op zo weinig afſtands vermeerderde, op eene verbaazende wyze, de verwarring van den vyand. De Grenadiers te paard en de Jaagers van de lyfwagt hielden de regter zyde van den weg, ten getale van tweehonderd; vier a vyfhonderd man van de 1ſte, 6de en 8ſte Regimenten Dragonders, en van het 20ſte Regiment Cavallery, de linker zyde. MURAT vloog van de eene naar de andere zyde. Het beſlisſend oogenblik was daar. De Chef de Brigade, BESSIERES, vol van het vuur, dat ons allen bezielde, ſprak ons aan als een Krygsman, die weet hoe men een Soldaat op het pad der Eere leidt. Wy grypen den ſabel in de vuist; onze mantels worden op onze borſten gekruist; wy ſchikken onze teugels; wy ſchaaren onze paarden, ongelukkig reeds te veel vermoeid; de Geestdrift, om aan zyn Corps een naam te maaken; ontvonkt den onverſchilligſten; de Trompetten blaazen eindelyk den aanval; men beweegt zich op de hand-galop; de aarde dreunt; door eene kunſtige beweeging ſtaan wy gereed, om op de ademlooze Infantery in te ſtorten. Toen beſloot de Oostenryksche Ruitery, haare raadelooze Infantery te redden, en begaf zich op ons in Colonne. De vlugheid dier beweeging dwong ons, onzen prooi te laaten vaaren; wy wendden ons daadelyk links, en obliqueeren op hun; dertig paſen en een wyde ſloot ſcheiden ons nog van hun; de ſloot over te ſpringen, ons wederom te ſchikken, 'er op in te houwen, en de twee eerſte pelottons te omringen, was het werk van geen vyf minuten. Verbysterd door dien verſchrikkelyken aanval, mogelyk verſchrikt door de groote geſtalte der Ruiters, wier hairen mutzen dezelve nog grooter doen ſchynen, verdeedigen zy zich ſlegt, en worden allen in ſtukken gehouwen: wy maakten aldaar geene krygsgevangenen, of namen 'er paarden. In dien tuſſchentyd greepen de Dragonders deeze Colonne in de zyde, en rigtten een vreesſelyk bloedbad aan; zy vervolgden ze tot aan eene hoogte, alwaar verſcheiden krygsgevangen gemaakt wierden. Ons klein getal, de ongeſchiktheid van den grond, de nagt, die

Digitized by Google

die ons overviel, de verbaazende vermoeijenis van onze uitgehongerde paarden, eene talryke vyandelyke Cavallery, onder wier oogen dit alles voorviel, en die wraak had kunnen neemen, veroorlofden den voorzigtigen en wakkeren Generaal MURAT niet, om de heerlyke vrugten van deezen roemryken dag (door ons verder te doen voortrukken) aan lotwisseling bloot te stellen. Daarenboven, onze Infantery, die bykans even spoedig als wy, maar verstrooid, en als scherpschutters, aankwam, zou mogelyk den tyd niet gehad hebben, om zich te vereenigen, zo wy eene halve wending gemaakt hadden.

Gevolgen van de Zege van Marengo.

Dus eindigde deeze altyd gedenkwaardige dag. De invallende duisternis gedoogde het verzorgen van alle de gekwetsten niet; een groot aantal bleef op het slagveld liggen. De Oostenryker en de Franschman, door hun ongeluk broeders geworden, naderden elkander, sleepten zich zo goed voort als zy konden, en beweezen elkander, in hun wederzydsch ongeluk, wederkeerige dienſten. Ieder ging slaapen op de plaats, waar hy zich bevond, de rantzel op den rug, en de snaphaan tusschen de beenen. De Ruiters, de teugels in hunne armen houdende, geraakten met hunne paarden, zonder eeten of drinken, in slaap. Het sloeg tien uuren te *Marengo*, wanneer wy langzaam naar *St. Juliana* terug kwamen. Verscheiden onzer, afgemat door vermoeijenis, en nog meer door de behoefte van den slaap, sliepen gerust op hunne paarden, maar wierden alle oogenblikken opgewekt door de smartelyke klaagstemmen der gekwetsten, die op snaphaanen of draagbaaren weggedraagen wierden, of van dezulken, die verlaaten en verstrooid op de velden lagen en om hulp riepen, en het gevoelig hart met die droefheid vervulden, die den waaren Krygsman niet alleen niet onbekend is, maar hem zelfs tot zo veel eer verstrekt. Paarden doolden hier en daar op drie pooten rond, en riepen de onze door hun grinniken. By elken voetstap moest men ophouden en omwegen maaken, om de gekwetsten niet te vertreeden. De slooten en de weg waren dikwerf door Kruidwagens, Veld-equipages en omvergeworpen Kanonnen versperd. Wat verder wierden eenige huizen door de vlammen verslonden, en stortten op de ongelukkige be-

woo-

Digitized by Google

woonders neder, die zich, half dood van vrees, in hunne kelders bevonden. De diepe duisternis, welke ons omringde, maakte het tooneel nog verschrikkelyker. Krygsgevangenen, niet weetende waar te gaan, maar in hoop van te zullen ontkomen, dwaalden op goed geluk om, en wierden ontmoet door Fransche Soldaaten, die, gebukt gaande onder den last van hunne gekwetste medemakkers, hun dwongen om terug te keeren, op hunne schouders deeze eerbiedwaardige lasten laadende.

Tafereel van het Hoofdkwartier.

Eindelyk kwamen wy aan het Hoofdkwartier aan, hetgeen voor een Hospitaal diende. Iedereen plaatste zich zo goed hy maar konde, zelfs onder de dooden en stervenden, zonder dat de bitterste jammerklagten nu meer de kragt van den slaap konden overwinnen. Des anderen daags, de honger de overhand neemende, trad ik zeer droefgeestig op de plaats van het Kwartier Generaal, ten einde my eenig voedsel voor my en myn paard te verschaffen, wanneer het verschrikkelykst schouwtooneel my de hairen te berge deed ryzen. Meer dan drieduizend Oostenrykfche en Fransche gekwetsten lagen opeengehoopt op de plaats, in de schuuren, in de stallen, in de kribben, zelfs tot in de kelders en op de vlieringen, de allerbitterste klaagtoonen uitboezemende, ja vloekende en raazende zelfs op de Heelmeesters, die aan alle die verbanden te gelyk niet konden voldoen. Ik hoorde van alle kanten de klaagstemmen van myne oude medemakkers en vrienden, die my om eeten en drinken vroegen. Alles, intusschen, wat ik doen konde, was, voor hun water in myne waterflesch te gaan haalen; en in de daad, myne eigene behoeften en die van myn paard vergeetende, bleef ik meer dan twee uuren beurtelings den dienst van Heelmeester en Zieken-oppasser vervullen. Alle gezonde Soldaaten deeden het zelfde. Van alle kanten bragt men krygsgevangenen aan; hetgeen nog aanmerkelyk het getal der uitgehongerden vermeerderde. Eindelyk; deeze dag was voor ons allen van eene byna ondraagelyke lengte. Intusschen gebeurde 'er iets, 't welk allerlei gissingen deed gebooren worden, en eenigermaate onzen langduurenden kommer verzagtte. Een Oostenryksch Officier kwam; en een Aide-de Camp vertrok daadelyk naar

Digitized by Google

Alexandrie. Ieder maakte daaromtrent op zyne manier zyne bedenkingen. BERTHIER zelf begaf zich des namiddags derwaards. Elk was reikhalzend naar bericht, en niemand durfde hoopen, hetgeen hy 's daags daaraan vernam verkreegen te hebben. Wy vernamen, namentlyk, met het aanbreeken van den dag, het nieuws van den Wapenſtilſtand, die het Franſche Leger met ongemeene blydſchap vervulde; terwyl het Oostenryksche, beevende van woede, des anderen daags en de volgende, over het ſlagveld trok, nog rookende van beider bloed; daar de verſtrooide en nog onbegraavene lyken alreeds verderffelyke, en voor het menſchelyk lighaam ſchadelyke, dampen begonnen op te geeven. Eindelyk kwamen de leevensmiddelen, zo wel als de wagens ter vervoeringe der gekwetſten, aan. 'Er wierd daadelyk eene broederlyke verdeeling gemaakt van het aangekomene tusſchen alle de ſlagtoffers van deezen bloedigen dag. Men zag, zonder jalourſheid, den Oostenryker en den Franschman, die, twee dagen te vooren, elkander naar het leeven ſtonden, uit dezelfde handen, onder het zelfde dak, in dezelfde kamer, den noodzaakelyken byſtand en de volyverige hulp van de waare en hulpvaardige menschlievendheid ontvangen.

BERIGT DER FAMILIE VAN DE GRENVILLES, OP MAURICIUS, OF ISLE DE FRANCE.

(Ontleend uit den Baron GRANT'S *Hiſtory of Isle de France.*)

Myn Oom heeft in de Stad een huis, waar wy zomtyds ons verblyf neemen, byzonder met oogmerk om het gezelſchap te genieten van den Heer DE GRENVILLE, en diens zeer inneemend Gezin. Hy is langen tyd myns Ooms Vriend geweest en de myne geworden. Het is van hem en den Heer DE LA BOURDONNAIS, dat ik alle berigtgeevingen ontvang, welke ik hier noodig heb.

De Heer DE GRENVILLE ſtamt af van eene oude adelyke en beroemde Familie in *Normandye*, waar verſcheide Burgten en Goederen, zynen naam voeren. Een Tak van deezen Stam ging met WILLIAM *de Vermeesteraar* in den Jaare 1056 na *Engeland* over, waar dezel-

Digitized by Google

zelve thans groote Goederen bezit, en hooge Waardigheden bekleedt.

Deeze Heer is een oud Krygsman, die met eere gediend heeft, zo in *Frankryk* als in *Indie;* hy mag, in waarheid, beſchreeven worden als boven het gros der menſchen uitmuntende in verſtand, kundigheden, en hoedanigheden zyns Characters. Men noemt hem den *Philoſooph*, en hy verdient deezen naam, in den verheevenſten zin; hy is een Beminnaar der Wysheid. In den vroegſten tyd zyns leevens bragt de vuurigheid zyner geſteltenisſe, verſterkt door den krygsgeest, toen heerſchende, hem in verſcheide gevallen van Eer, gelyk men ze noemt. Een deezer greep plaats, tusſchen hem en een Edelman des Hofs, in de Tuinen van *Verſailles*, onder de venſters van 's Konings kamer; dit dreigde de ernſtigſte gevolgen te zullen naa zich ſleepen. Dan de Heer DE MOUPOU, toen in groot aanzien, en aan welken hy verwant was, raadde hem, het Koningryk te ruimen, en bezorgde hem een post in *Indie*, welken hy met roem bekleedde.

Ware het beſtaanbaar met het plan myns Werks, het zou my hoogst aangenaam weezen, uit te weiden in de deugden en zonderlinge hoedanigheden deezer Familie. Dan ik moet my bepaalen tot één van dezelve, naamlyk den Heer DE GRENVILLE DE FORVAL, tweede Zoon van den Heer DE GRENVILLE. Eenige voorvallen, hem bejegend, zyn zo naauw verbonden met de zeden en gebruiken der Eilanderen van *Mauricius*, *Bourbon*, enz. en zo aanmerkelyk op zich zelven, dat ze hier wel voegen, en als eene onderrigtende bylaage kunnen dienen.

Op deeze Eilanden is geen enkel voorbeeld van een wanſtaltig of gebocheld mensch, 't geen toegeſchreeven moet worden aan de natuurlyke en ongedwongene wyze van opvoeding, welke hier plaats grypt. By het voordeel eener ſchoone lichaamsgeſtalte bezat FORVAL een krygsmans houding, eenigzins aan het ſtrenge grenzende; zyn gebleeke moed ging gepaard met de edelſte gevoelens, die immer in menschlyken boezem woonden.

Het gebrek aan Slaaven in onze Volkplantingen doet uittochten om dezelve te bekomen noodzaaklyk worden. Men rust derhalven Schepen uit na de kust van *Africa* en *Madagascar;* met dezelven vertrekken eeni-

Digitized by Google

ge Krygslieden, om het oogmerk deezer tochten te ondersteunen en te begunstigen.

FORVAL kreeg last om over het Krygsvolk tot eene reis van dusdanig eene bestemming het bevel te voeren, en na de kust van *Madagascar* te vertrekken. Aan de Oostzyde geland, ontscheepte hy zyn Volk, en legerde 't zelve op het kleine Eiland *St. Maria*, by de Inwoonders bekend onder den naam van *Ibrahim*, door eene zeer naauwe Straat van het Hoofdeiland afgescheiden. Hier greepen de onderhandelingen stand, tusschen de Persoonen, tot deezen tocht benoemd, en een van de kleine Prinsen van *Madagascar*, betrekkelyk tot het oogmerk der reize.

FORVAL hieldt zich zo geheelenal overtuigd van de goede geaartheid en welgezindheid des Volks, waarmede men handelde, dat hy het oor leende aan de vriendlyke verzoeken des Konings, om onder hun zyn verblyf te neemen. In gevolge hiervan beval hy, dat een klein aantal Krygsvolks, met eenige tenten, van het kleine Eiland zich nevens hem na de overzyde zou begeeven. De Koning, ADRIAN BABA geheeten, overlaadde hem met veelvuldige beleefdheden; en hem zyn voorraad van Vee vertoond hebbende, vroeg hy, in de trotschheid zyns harte, of de Koning van *Frankryk* zo groot en magtig was als hy?

FORVAL oordeelde dat hy zich in een staat van volkomene veiligheid bevondt. In zyn tent gegaan zynde, om 'er den nagt door te brengen, kreeg hy, op het onverwagtst, bezoek van eene zeer schoone Vrouwe, eene Inboorelinge van het Eiland, die, naa eene korte verontschuldiging gemaakt te hebben wegens haare komst, haare verlegenheid en kommer te verstaan gaf, dat zo schoon een Blanke als FORVAL om hals gebragt zou worden.

FORVAL, hoogst verwonderd over dit bezoek, kon niet nalaaten kennis te neemen van het gevaar, 't welk daartoe aanleiding scheen gegeeven te hebben. De gemelde Vrouw, die zo veel belangs in zyne behoudenis scheen te stellen, was de Dogter eens Konings, en bekend onder den naam van Prinses BETSY. Gevraagd na de oorzaak van dit bezoek, vroeg zy FORVAL, op haare beurt, „of „ hy zou wenschen haar leeven op te offeren om zyn „ eigen te behouden?" —— „ Geenzins!" antwoordde FORVAL. —— „ Dan," hernam zy, „ wil ik u onder-

„ rig-

Digitized by Google

„ rigten van een verraadlyken toeleg op uw leeven, „ indien gy my wilt belooven, my met u, en my ter „ Huisvrouwe te neemen. Ik zal aan u opofferen den „ Throon van mynen Vader, die my by erfopvolging „ wagt. Ik zal myn Geboorteland, myne Vrienden, „ myne Gewoonten, en de Vryheid, welke my zo dier„ baar is, verlaaten. Myne Bloedverwanten, die my „ als onteerd zullen aanmerken, zullen my verfoeijen; „ en indien gy my blootgeſteld laat aan hunne wraak„ neeming, zal men my in ſlaaverny wegvoeren, welke „ voor my duizendmaal erger is dan de dood. Beloof „ my de voldoening myner vraage; zweer, dat uwe ſol„ daaten geen leed zullen doen aan myne Bloedverwan„ ten; en ik zal u een geheim openbaaren, van het „ hoogſte aanbelang om van u geweeten te worden." — FORVAL verbondt zich oogenbliklyk om aan haar verzoek te voldoen, indien de kundſchap, welke zy zeide aan te brengen, van zo veel gewigts was, als zy daaraan hegtte.

„ Wel dan," vervolgde de Prinſes BETSY, „ met „ het aanbreeken van den dag zal myn Vader hier ko„ men, onder voorwendzel van een vriendſchaplyk be„ zoek; en indien hy een ſtokje, 't welk hy in zyne „ hand heeft, breekt, zal dit ten voorteken van uwen „ dood ſtrekken; zyn lyfwagt zal dan intreeden met „ hunne bylen, u vermoorden, en al uw volk zal ne„ vens u vermoord worden."

FORVAL geleidde haar onmiddelyk na eene veilige plaats. Hy beſloot, desniettegenſtaande, den morgenſtond af te wagten, en zich te verzekeren van de waarheid des gegeeven berigts. De Prinſes hadt 'er bygevoegd, dat het teken, 't welk de Koning aan zyne knegten zou geeven om te vertrekken, beſtondt in zyn hoed na hun te werpen.

De op de uitkomst wagtende FORVAL gaf last aan zyne ſoldaaten om den geheelen nagt onder de wapenen te blyven, en zich binnen hunne tenten te houden. Hy zelve hieldt zyne wapens in gereedheid, lag een paar piſtoolen onder zyn tafelkleed, en ging 'er by zitten met zyn hand op de piſtoolen.

In 't einde verſcheen de Koning, en het ſtokje gebrooken hebbende, naderde de lyfwagt voor de tent; doch de Koning, verſchrikt op het zien van het piſtool, 't welk FORVAL hem dreigend voorhieldt, wierp zyn

hoed na de manſchap, die onmiddelyk wegvlugtte. De weinige ſoldaaten, welken FORVAL by zich hadt, ſchaarden zich in ſlagorde. Alle de Negers waren heenen gegaan; de Koning alleen bleef gevangen; hy werd niet geſlaakt vóór dat de Prinſes met al het volk ingeſcheept was; en FORVAL rekende zich gelukkig, een zo trouwlooze kust te mogen verlaaten. Ondankbaar betoonde hy zich niet: hy trouwde plegtig de Prinſes BETSY, ondanks alle de afmaaningen zyner Vrienden, en leeft met haar gelukkig. Haare kleur was zeker ongevallig voor een Blanken, en haare opvoeding maakte haar geenzins tot eene geſchikte leevensgezellinne van een Man als haar Egtgenoot; doch haare geſtalte was ſchoon, haare houding edel, en alle haare beweegingen hadden de waardigheid van eene, die gebooren was om te regeeren.

Prinſes BETSY was eene rechtſchaape Amaſoone; en de kleeding, welke zy verkoos, was die, welke zints deezen naam gedraagen heeft. Nooit ging zy uit, dan gevolgd door een ſlaaf, en gewapend met een klein vogelroer, waarmede zy zeer behendig wist om te gaan, en zich met moed zou verdeedigd hebben, ware zy aangevallen geworden. Zy was zo vlug als een hert, ſchoon deftig in haar voorkomen; doch ten aanziene van haaren Egtgenoot zo zagtaartig en onderwerpelyk als de toegenegenſte zyner ſlaavinnen. Jegens haare minderen gedroeg zy zich met waardigheid en zagtaartig; nimmer ging zy anders dan te voet, om bezoeken af te leggen by lieden van haare Familie; niettemin verkreeg zy zeer gemaklyk alle voegelykheden van voorkomen, en haar gezelſchap was zeer vermaaklyk en vol leevendigheids.

Verſcheide jaaren naa haar trouwen gaf Prinſes BETSY (want zy wordt zeldzaam Mevrouw FORVAL genoemd) aan haaren Egtgenoot een nieuw blyk van haare genegenheid. Haar Vader ſtierf; het Koningryk kwam, met dien dood, op haar; en het Volk, zeer geſteld op het bloed hunner Koningen, verlangde hartlyk, haar op den Throon haarer Voorouderen te zien. — Zo ras zy des onderrigt was, verzogt zy van haaren Egtgenoot vryheid om haar Geboorteland te mogen bezoeken. Schoon zulk een onverwagt verzoek FORVAL verbaasde, twyfelde hy niet, het aan haar toe te ſtaan; en daar zy de reden van haare zyde niet ontvouwde, voel-

de

Digitized by Google

de hy zyn trots beledigd wegens dit gedrag; dan hy verborg zyn hartzeer in zyn eigen boezem, hoe zeer het hem prangde. De eerſte gevoelens van FORVAL, ten opzigte van die Prinſes, waren de gevolgen van eer en dankbaarheid; doch haar gedrag ten zynen opzigte, haar gedrag jegens anderen, en haare perſoonlyke bevalligheden, die haare kleur deeden vergeeten, hadden in zyn hart de getrouwſte en tederſte toegenegenheid verwekt.

Koningin BETSY, egter, vertrok na haar Koningryk, zo ras zy des verlof van haaren Man gekreegen hadt; terwyl FORVAL zich geheel buiten ſtaat vondt, om den ſtap, thans door haar gedaan, overeen te brengen met haare voorheen zo dikwyls verklaarde gevoelens en daaraan beantwoordend gedrag, tot hiertoe gehouden.

FORVAL wagtte, derhalven, met het grootſte ongeduld op de wederkomst van het Schip, 't welk haar na *Madagascar* gevoerd hadt; wanneer, tot zyne uiterſte verbaasdheid, zyne getrouwe Egtgenoote in dat zelfde Schip terug keerde, met honderd-en-vyftig Slaaven, die zy voor hem gekogt hadt. —— „ Gy," voerde zy FORVAL te gemoete, zich in zyne armen werpende, „ Gy „ hadt de edelmoedigheid om my te trouwen, in weer„ wil van de begeerte uwer Vrienden en de vooroor„ deelen uws Lands, wanneer ik niets bezat om u te gee„ ven, dan myn eigen Perſoon, wier bevalligheden, met „ welk een oog zy ook mogten aangezien worden in „ myn eigen Land, eerder u moesten tegenſtaan dan be„ haagen. — Gy zult, derhalven, een nieuw bewys van „ uwe genegenheid mywaards by zo veele voegen, als „ gy my verzekert van uwe vergiffenisſe, wegens de „ twyfelingen omtrent myne trouwe en myne verplig„ ting aan u, verwekt door myn heenen trekken: maar „ ik wilde u onkundig laaten van het plan, door my „ gevormd by het kennis krygen van myns Vaders „ dood, tot dat ik het daadlyk volvoerde. Niet „ het kleine Koningryk, 't welk door die gebeurte„ nis op my kwam, zelfs niet het grootſte Koning„ ryk, zou my van u geſcheiden hebben. Myn éénig „ oogmerk, in den toen gedaanen ſtap, was, u een of„ fer te brengen van een klein gedeelte myner Onder„ daanen; dit is het éénige van myn Erfgoed, 't welk „ ik u kan ſchenken. Ik heb ten zelfden tyde aan de „ wenſchen myns Volks voldaan, door myne kleine

Digitized by Google

„ Heerſchappy over te draagen aan den waardigſten
„ myner Bloedverwanten."

Het tooneel eener zodanige ontmoetinge kan veel gereeder begreepen dan beſchreeven worden. Zo vondt FORVAL zyne Vrouwe alle zyne toegenegenheid waardig; en het geſchenk, 't welk zy hem bragt, is eene ſoort van rykdom in dit Land.

BEDAGTZAAMHEID.

Die over zynen Geest heerscht, is ſterker, dan die eene Stad inneemt; was het gevoelen van den verſtandigſten Sterveling. En waarlyk, ieder onbevooroordeelde zal zulks volkomen moeten toeſtemmen. By zulk eenen zullen maatigheid en bedagtzaamheid de beſtuurſters zyner daaden en handelingen zyn. En wat zal hy met dezelve niet vermogen? Hy zal vrede in zyn harte hebben, en geluk onder zyne Natuurgenooten verſpreiden.

De groote oorzaak der ongenoegens en oneenigheden in dit leeven is, myns bedunkens, daarin te zoeken, dat wy, in 't algemeen, de zaaken niet uit het regte oogpunt beſchouwen, of over dezelve een te haastig oordeel vellen, en daardoor niet zelden iets doen, 't welk onszelven en anderen in mindere of meerdere onheilen ſtort, en ons de oogen niet dan te laat opent. En kan dit anders zyn, indien wy de beneveldheid van ons verſtand niet te hulpe komen, door naar verlichting te ſtreeven, en naar die wysheid, welke ons door de uiterlyke ſchors der dingen heen doet zien? Wy zyn ſteeds partydig jegens onzen naasten, en ten goeden ingenomen omtrend onszelven, indien wy ons niet in de hoogstnoodige kennis van het menſchelyk hart en in menſchenliefde oeffenen. Wy oordeelen meest naar den uiterlyken ſchyn der zaaken, zo als die zig aan onze bevooroordeelde bevatting voordoen. Wy zyn niet gewoon het verband der zaaken na te ſpooren, voor zo verre dat onder ons bereik kan vallen; 't geen egter zo noodig is, om recht over eene zaak te oordeelen: want hoe veele zaaken, die zig in het afgetrokkene goed of kwaad voordoen, krygen eene andere gedaante, als men derzelver bronnen naſpoort, en dezelve beziet in verband met andere dingen, waarmede zy in eene onafſcheidelyke betrekking ſtaan! En zoeken wy dat verband, zo ontmoet ons beperkt verſtand niet zelden onoplosbaare tegenſtrydigheden, die ons een verkeerd oordeel doen vellen. Beter is het, derhalven, in zulke gevallen, ons oordeel op te ſchorten, en tyd en gelegenheid af te wagten, vooral indien wy niet in de noodd-

Digitized by Google

noodzaaklykheid gebragt worden om ſpoedig te moeten oordeelen of te beſluiten.

Die zynen mond wederhoudt, wederhoudt zyne ziele van benaauwdheden. Voorzigtigheid in woorden, bedagtzaamheid in beoordeelingen, en nog meer in daaden, zyn noodzaaklyke vereischten, om rust aan ons hart, en geluk aan onze medemenſchen te bezorgen.

Eenig nadenken zal ook den onbedagtzaamſten gereedelyk doen toeſtemmen, dat Bedagtzaamheid het groot vereischte tot tydelyken voorſpoed; Onbedagtzaamheid, daarentegen, een te algemeen heerſchend gebrek is, 't welk dien voorſpoed buiten ons bereik ſtelt.

Een onbedagt oordeel over onze Naasten, is ook, ter oorzaake van de geſteldheid onzer natuure, of liever van onze ingeſchapene zelfliefde, de bron van een liefdeloos gevoelen over hunne gedraagingen, die wy daardoor uit verkeerde oogpunten beoordeelen, in plaatſe dat wy, met een liefderyk hart, dezelve altyd van de gunſtigſte zyde zouden beſchouwen, gedagtig aan de groote Les des grootſten Leermeesters: *Doet uwen naasten zo als gy wenschte dat men aan u zoude doen.* Welk eene geheel andere gedaante zou alsdan de verkeering onder de menſchen verkrygen! En hielden wy altoos in 't oog, dat ons oogmerk zyn moet, by het ontdekken van gebreken in onze medemenſchen, hen te verbeteren, en geenzins hen te verbitteren; wy zouden alsdan ondervinden, hoe zalig het is, goed voor kwaad te kunnen vergelden!

Een verſtandeloos man veracht zynen naasten: maar die verſtand heeft, zwygt ſtille, en een wyze bedenkt zig om te antwoorden; ja een wyze en bedagtzaame zal nimmer zonder noodzaak een te ſchielyk beſluit opmaaken; hy zal liever wysheid van God afbidden, die beloofd heeft, dezelve te geeven aan den geenen, die haar by Hem zoeken; Hy is een milde Geever, die niet verwyt, een milde Geever, die niet onthoudt aan dezulken, die in opregtheid dezelve van Hem begeeren.

Ô! Ware de Mensch bedagtzaamer omtrend zynen Naasten, en maar zo voorzigtig als de gezonde Rede leert, en nog meer wanneer de verbevene Godsdienst van het zalig Euangelie zyn rigtſnoer wordt; hoe veele ſchoone roozen zouden dan glansryk pryken, daar nu enkel doornen ſtaan! Hoe veel aangenaamer ware het verkeer op deeze Aarde! en hoe zou elke menſchenvriend zig verblyden! Ja wy zouden, als 't ware, gemeenſchap oeffenen met de Engelen, met de bewooners van betere waerelden; — wy zouden den Hemel op aarde aanvangen, en de Geest des Vredes en der Liefde zou, als afgezant van den grooten Waereldheerſcher, onder ons komen woonen. En ware de Mensch tevens bedagtzaamer omtrend zigzelven, ook in het verkiezen zyner vermaaken en uit-

Digitized by Google

ſpanningen, die hem deeze waereld zo voortreffelyk kan opleveren; en veragtte hy die woeste genoegens, die den vrede der ziele ſtooren en verwoesten; nimmer hoorde men alsdan deeze Aarde een Rampwoestyn noemen; 't welk zy nu niet zelden voor den dwaazen mensch is, die Godsdienst en Zedelykheid veragt, en dus zyn waar geluk met voeten treedt. —— Ik kan my niet onthouden, met eene Vaderlandſche Dichteresſe te ſpreeken:

Wie onbedagt een Roos
Van 't bloeijend ſtruikje zoekt te breeken,
Voelt ſcherpgepunte doornen ſteeken;
Maar wie de lieve bloem met ſtille wysheid plukt,
Verlustigt zig in blos en geuren;
Geen dooren zal de hand verſcheuren,
Die 't lachend kind der Mey op onſchulds boezem drukt.
De blyde roos der levenspaden (deugd,
Lacht gansch de menschheid aan, maar vergt verſtand en
Wie maalt de zaligheid, gehegt aan ed'le daaden,
Gekroond met rust en vreugd!

Ja, rust en vreugd zullen eens in eeuwigheid genooten worden, en aldaar de kroone zyn van harten, hier door Jeſus Geest geleid, die het daar zogten, by dien Geest, die wysheid en bedagtzaamheid ademt, en die door denzelven nederig en bedagtzaam zogten te wandelen, het goede, dat zy hier mogten ſmaaken, met dankbaarheid genooten, en het kwaade hun ten leerſchool deeden verſtrekken.

Betreuren wy dan, aan den eenen kant, de dwaasheid van den waereldling, en werken wy, zo veel als onze kring gedoogt, ter verbetering mede. Dan zal het genoegen ons bekroonen, de vreugde ons aanlagchen, ook te midden van den tegenſpoed.

Grootsch rees uw dageraad, jonge waereld!
Door' traanen van gevoel bepaereld;
De reinſte zaligheid was door geen dwang verdrukt.
ô Jeugd des tyds! waar zyn uw blosjes?
Ach! trotschheid heeft die mirtenboschjes
Der vryheid — des geluks, uit Edens hof gerukt!

Maar door Bedagtzaamheid wordt Trotschheid overwonnen en beſchaamd; en eenmaal zal die gehaate Trotschheid, door beminnelyke Christelyke Nederigheid, te ondergebragt worden. Dán zal zalige Bedagtzaamheid onder de gelukkige beziters van eene betere Waereld woonen, en eeuwig heil verkrygen!

P.

Digitized by Google

GENOEGENS VAN HET LANDLEEVEN.

Niet lang geleeden leide ik een bezoek af by eenen Vriend, die, voor eenigen tyd, de woelingen der waereld was ontweeken, ter genietinge van de zoetigheden des Landleevens, in een der aangenaamſte oorden van ons Gemeenebest. Zyn huis ligt op eenen eenigzins verheevenen grond, van waar men een alleraangenaamst uitzigt heeft. Langs de buitenzyde van zynen tuin, die in eenen hem byzonder eigen, doch met de natuur volmaakt overeenkomſtigen ſmaak, is aangelegd, loopt een beekje, 't welk, door de effenheid zyner oppervlakte en door de helderheid des waters, de aandagtige opmerking trekt. Ondanks deeze gunſtige ligging, zyn zommigen van begrip, dat de friſchheid der lucht, de ſchoonheid van den omliggenden oord en de ſtilte der eenzaamheid, het gebrek aan eene nabuurſchap in geenen deele kan vergoeden. Want, om de waarheid te zeggen, binnen den omtrek van een half uur gaans van myns vriends eenzaame Landhoeve ontmoet men geen enkel huis, uitgezonderd eenige geringe hutten, die van werklieden bewoond worden.

Schoon ik, even als veele andere bezoekers, geduurende de eerſte dagen myns verblyfs, weinig ſmaaks vond in de afgelegene eenzaamheid van myns vriends wooninge, naadat ik, evenwel, eenigen tyd by hem vertoefd, en de kalme redelyke vermaaken van wysgeerige bedaardheid had geſmaakt, wierd ik, tot dweepens toe, verzot op het afgezonderd leeven eens Kluizenaars. Intuſſchen moet ik hier aanmerken, dat myn vriend eenige hoedanigheden bezit, om de eenzaamheid aangenaam te maaken, van onvermydelyke noodzaaklykheid. Hy bezit eene natuurlyke zagtheid van karakter, een verfynden ſmaak in Letterkunde en Muziek, en ſchept vermaak in de gewoone bezigheden van het land. Doch hoewel hy het grootſte gedeelte van zynen tyd verdeelt tuſſchen zyne boekoeffeningen, zyn ſpeeltuig, zyne honden en paarden, nimmer, egter, is hy zoo gelukkig als in de verkeering met eenen vriend, wiens karakter en gevoelens met de zyne overeenſtemmen.

Ik moet niet vergeeten, hier nevens te voegen, dat hem tot geene geringe bron van vermaak verſtrekt zyne bedrevenheid in de Kruidkunde en in de Natuurlyke Wysbegeerte, op de kennis van welke hy, in vroegere jaaren, zich hadt toegelegd. Zyne bedrevenheid in deeze weetenſchappen ſtelt hem in ſtaat tot het maaken van aanmerkelyke verbeteringen in de beplanting van zynen tuin, alwaar bykans ieder plant, welke

Digitized by Google

zeldzaam, nuttig of fraai mag heeten, tot den hoogſten trap van volkomenheid gebragt is.

Uit myns vriends afgezonderde leevenswyze mogt, veelligt, iemant afleiden, dat hy van 't geen 'er in de waereld omgaat geheel onkundig is. Integendeel is hy aangaande het nieuws van den dag volmaakt onderricht; de beſte Nieuwspapieren worden hem telkens toegezonden; iedereen erkent, dat zyne aanmerkingen op den ſmaak, de zeden en de ſtaatkunde van den tegenwoordigen tyd, volkomen ſteek kunnen houden. Altyd hebben zyne aanmerkingen dit byzonders, ontſtaande, veelligt, uit zyne verwydering van ſtrydige aanhangen, dat zy eenen reuk hebben van die onpartydigheid en openhartigheid, welke van los te zyn van ingewikkelde gehegtheid en van blinde dweepery het beſtendig gevolg is.

Het groot nadeel der Eenzaamheid is, dat de Reden, by mangel aan oeffeninge, zwak wordt, terwyl de kragten der Verbeeldinge, door tewerkſtelling van dezelve, verſterkt worden. De zombere denkbeelden van Pauslyk bygeloof wierden uit de Kloostercellen ontleend. Dweepery en bygeloof, zwaarmoedigheid en wanhoop, namen telkens hunnen oorſprong in het Hol en in het Klooster. Gelukkig in eenen geest, met denkbeelden van allerleien aart ryklyk geſtoffeerd, is myn vriend nooit om eene gelegenheid verlegen tot het te werk ſtellen van de vermogens zyner Reden, en kan hy, ten allen tyde, zyne Verbeelding van de akeligheden der zwaarmoedigheid aftrekken, door de bekoorlyke bezigheden van letterkundig onderzoek.

Dringende bezigheden noodzaakten my een bezoek te bekorten, welk ik gaarne langer wenſchte gerekt te hebben. Ik keerde terug in de woelingen eener bedryfvolle waereld, onder het voeden van de ſtreelende verwagtinge, dat eenmaal de tyd zal daargeſteld worden, die my zal in ſtaat ſtellen om den avondſtond myns leevens te ſlyten in eene kalme afzondering, gelyk aan die van mynen vriend, alwaar niets, dan de tegenwoordigheid eens vriends, dierbaar aan myn hart, aan myn geluk zal ontbreeken.

T.

DE

Digitized by Google

DE ABDY VAN CLUNEDALE.

Naar het *Engelsch* van Dr. DRAKE.

(*Vervolg en Slot van bl.* 320.)

COURTENAY tradt daarop onmiddelyk voorwaards, en poogde de ontſteltenis te doen bedaaren, door hun berigt te geeven van zyn naam en woonplaats, en te ontdekken, welke beweegredenen hem hadden aangedreeven, om, in den nagt, een bezoek in de Abdy af te leggen. Hy verhaalde hun, dat, Ouderliefde hem aangezet hebbende om het Graf zyns Vaders te bezoeken, hy, op het onverwagtst, een licht gezien hadt, in het binnenſte des gebouws; dit hadt zyne nieuwsgierigheid ten ſterkſten opgewekt; en dewyl het tot verſterking diende van gerugten, welke men in het land verſpreid hadt, was hy tot het beſluit gekomen om zich wegens de oorzaak zekerheid te verſchaffen. Dit doende, hadt hy de houding en de verrigtingen eens hem geheel onbekenden aanſchouwd, dien hy, te gader met zyne jeugdige Gezellinne, wier komst zyne nieuwsgierigheid nog ſterker hadt opgewekt, poogde te volgen op eenen afſtand, om de plaats, waar zy zich onthielden op te ſpeuren; met oogmerk om, in vervolg van tyd, opheldering te vraagen van 't geen hy met zo veel bevreemdings gezien hadt.

Terwyl EDWARD nog ſprak, verſpreidde zich eene doodſche bleekheid op het gelaat des Vreemdelings; dit, egter, duurde ſlegts een oogenblik: want ſchielyk zyne bedaardheid herneemende, ſprak hy COURTENAY, op een zagten, doch tevens ernſtigen toon, in deezer voege aan: „ Het ſpyt my, myn Heer! dat ik, door myn gedeeltlyk verblyf hier ter plaatze, zo veel ſchriks verwekt heb by de inwoonders van uw Dorp; doch daar ik reden heb om te begeeren bedekt te blyven, althans voor eenen tyd, heb ik het noodig geoordeeld, ſchoon verzekerd van de vreeze, hun aangejaagd, hun des niet gerust te ſtellen. Maar ten uwen opzigte weet ik reeds, dat ik geen reden heb om my te verbergen: want, ſchoon ik, door eene groote verandering in myne gelaatstrekken, door diepgaande rouwe veroorzaakt, en door eene groote verwisſeling in kleeding, tot hiertoe u onherkend ben gebleeven, zult gy welhaast ontdekken, dat wy voorheen elkander beter kenden. —— Intusſchen zal ik u geleiden tot de plaats onzes verblyfs, waar ik, indien gy eene opheldering wenscht van de zeldzaame tooneelen, door u deezen nagt beſchouwd, u een verhaal zal doen, ſchoon het my veel weedoms zal kosten;

en

en ik doe dit, hoe vreemd zulks u moge voorkomen, gedreeven door herdenking van vroegere Vriendſchap!" —— Dit gezegd hebbende, gingen hy en zyne ſchoone Lotgenoote, die bykans met zo veel bevreemdings als EDWARD deeze taal gehoord hadt, langzaam voort; en COURTENAY, in vrugtloos giſſen zich verdiepende, volgde zonder een woord ſpreekens.

Zy traden voort langs een gedeelte des ingeſtorten kloosters, welks vertoon, by een flaauw lamplicht, zeer ſombet was; voorts eenige trappen opklimmende, kwamen zy in de ſlaapkamer des kloosters, welke zich verre over dit gedeelte der Abdye uitſtrekte. Hier ſtonden, in twee kleine vertrekken, boven welke het dak genoegzaam onbeſchadigd was gebleeven, twee ſlaapſteden; in deeze vertrekken was het noodige huisraad. —— De Vreemdeling verzogt EDWARD binnen te treeden, zeggende: „ Deeze vertrekken zyn nu en dan myne verblyfplaats, ten minſten tweemaalen in de week des nagts. Doch eer ik het droevig verhaal aanvange van myne misdaaden en van myn lyden, zal ik tragten in uw geheugen op te roepen uwen medegenoot in de wapenen op het vaste land: ten deezen einde zal ik my voor eenige minuten van hier begeeven, en het gewaad aantrekken, waarmede ik doorgaans hier kom; want de kleeding, in welke gy my thans ziet, trek ik eerst te deezer plaatze aan, als best geſchikt voor myne gemoedsgeſteltenis, voor de boetedoening en vernedering, welke my hier wagt."

De toon, op welken de Vreemdeling deeze laatſte verklaaring deedt, was merkbaar veranderd, openhartiger en gulleer dan voorheen, en deedt EDWARD eene ſtem hooren, die hem niet vreemd was, ſchoon hy op dat oogenblik zich niemand zyner bekenden kon herinneren, die zo ſprak. —— Staande de afweezigheid zat zyne Lotgenoote, nog niet bekomen van de ontſteltenisſe, veroorzaakt door COURTENAY'S onverwagte verſchyning, ſtil en afgetrokken, tot dat EDWARD, eenige geſchreeve muzyk in de kamer ziende, haar vroeg, of de voortreflyke muzyk, welke hy met zo veel verrukkings in de Abdy gehoord hadt, niet door haar was gemaakt? — Op deeze vraag loosde zy een diepen zugt, en de traanen ſchooten haar in de oogen, terwyl zy met eene beevende ſtem antwoordde; dat, dewyl haar Broeder zo veel ligtenſchap en onderſteuning kreeg door de muzyk, zy hem altoos na deeze plaats vergezelde; en dat het voor haar een bron was van het zuiverſt genoegen, dus, door middel van haare harp en ſtem, diens boezemſmerten te verzagten. Ten dien einde liet zy het ſpeeltuig in de Abdy; en was het geplaatst in dat gedeelte des vervallen gebouws, van waar de toonen best konden gehoord worden, en de meeste uitwerking deeden.

Onder dit geſprek werd de kamerdeur geopend; de Vreemdeling tradt binnen, gekleed in krygsmans rouwgewaad, met een

Digitized by Google

een licht in de hand. Hy zette zich tegen over COURTENAY, in zulk een ſtand, dat het licht ſteeds op zyn gelaat ſcheen. EDWARD ſchrikte op die vertooning. —— „ Herinnert gy," ſprak de Vreemdeling, „ u den Officier niet, die aan uwe zyde gewond werd in den Slag by *Zutphen*?" —— „ Myn GOD," riep EDWARD uit, „ kan het CLIFFORD weezen!" —— „ Dezelfde, myn Vriend! dezelfde —" was het antwoord, „ ſchoon gemoedszwaarigheid de trekken des ouderdoms op myn gelaat gedrukt heeft. Gy ziet, COURTENAY! den ongelukkigſten, den ellendigſten der menſchen! —— Maar laat ik het hart van myne lieve CAROLINA niet op nieuw wonden, door het verhaal van gebeurtenisſen, die haar gevoelig hart bykans doodlyk doorboord hebben. — Wy zullen, myn Vriend, eene wandeling door de Abdy doen: de naargeestigheid deezes vervallen gebouws zal best voegen aan het droevige verhaal, 't welk ik u te doen heb." —— Dit gezegd, en zyne Zuster beloofd hebbende, binnen weinig minuten weder te zullen komen, gingen zy te zamen na beneden, en door het koor in het ruim der Kerk.

De bedaardheid van den nagt, en het verfrisſend koeltje, 't welk door de ruïnen ruischte, konden de gemoedsbeweegingen van CLIFFORD niet ſtillen, als hy met beevende ſchreden langs het koor ging. „ Ach, myn Vriend!" riep hy uit, „ de ſchimmen der geenen, die ik beledigd heb, zweeven om ons heen! —— Onder dien marmeren zerk, myn COURTENAY! op welken gy my zaagt knielen met zo veel ſchriks en weedoms, rust het overſchot van eene geliefde Vrouw, de beminnelykſte van haare Sexe, en die haar dood (GOD aller genade! ſchryf die daad in uw gedenkboek niet op!) moet wyten aan de onberaade inboezemingen van myne jalourſche dwaasheid!" —— Onder dit ſpreeken waren zy genaderd tot de westzyde van de Abdy; hier nam CLIFFORD eene bedaarder houding aan, en voer in deezer voege met zyn verhaal voort: „ Gy zult u mogelyk kunnen herinneren, dat ik, omtrent twaalf maanden geleden, van den Graave VAN LEICESTER verlof verzogt en verkreeg, om na *Engeland* te mogen overſteeken. Ik kwam 'er, myn Vriend! tot myn ongeluk. Ik hoorde, door middel van een dienstvaardig verteller, dat myne Vrouw, myne teerbeminde MATHILDA, van wier genegenheid en begaafdheden ik te meermaalen tot u ſprak — met verrukking ſprak! verkeerde met een jong Heer, die haar bezogt hadt in den omtrek van myn Landgoed te C —— m; maar dat zy, niet lang geleden, om de zomer-maanden door te brengen, gegaan was na een klein verblyf op eene landhoeve, welke ik bezit, omtrent twee mylen van deeze Abdy gelegen, en dat zy daar voortvoer met dien jongen Vreemdeling op te wagten. —— Aangevuurd door een verhaal van dien aart, en vervoerd door raadlooze jalouſy, keerde ik na *Engeland* in vermomd ge-

Digitized by Google

gewaad, en vernam, dat hetgeen my verhaald was het onderwerp was van algemeene gesprekken op het land. — Het was op den avond van eenen schoonen zomerschen dag, dat ik aan het Dorp H —— kwam, en met een beevende hand en kloppend hart aan myne eigene deur my aanmeldde. Een knegt onderrigtte my, dat MATHILDA eene wandeling na de Abdy was gaan doen. Ik sloeg onverwyld dien weg op. De zon was reeds onder; en de avondschemeringen verspreidden zich; de maan kwam op. Ik zette my in een schaduwagtigen hoek neder. Niet lang had ik daar gezeten, of myne MATHILDA, myne schoone MATHILDA, vertoonde zich, gearmd gaande met een Vreemdeling! — Gy moogt nadenken, wat 'er in myne ziel omging op dit gezigt! Ongelukkig was wraak, op dat oogenblik, de heerschende hartstogt. Met uitgetoogen zwaard vorderde ik van den vermeenden schurk, dat hy zich zou verdeedigen. —— Verbaasd over de schielykheid des aanvals, en over de wilde onbezuisdheid, waarmede ik te werk ging, viel MATHILDA in zwym, en kwam alleen tot zichzelve op het oogenblik dat myn zwaard den boezem doorstak van den Vreemdeling, wiens geweer ik gebroken had in de eerste woede des aanvals. Met een doodlyken schrik sprong zy na den vermoorden Jongeling, en riep, op hem nedervallende: „ Myn Broeder! myn lieve Broeder!"

„ Indien de geheele Natuur rondsom my gevallen ware, kon myne verbaasdheid en schrik niet grooter geweest zyn, dan die my beving op het hooren deezer woorden. Ik stond verstyfd op den grond, als een standbeeld van wanhoop en misdryf. Inmiddels ontliep het bloed den ongelukkigen WALSINGHAM, en hy stierf aan myne voeten, en in de armen van eene by hem te regt zo beminde Zuster, die op dit oogenblik, misschien gelukkig voor ons beiden, in een staat van ongevoeligheid wegzonk. Myne eigene aandoeningen, wanneer ik bekwam van de bedwelmende verbaasdheid, waren die van krankhoofdige woede . . . . . Ik kan 'er niet verder over spreeken, zonder gevaar te loopen van weder tot dus eene vlaage te vervallen. . . . . .

„ Genoeg is het, u te zeggen, dat ik tegenwoordigheid van geest genoeg bezat, om bystand te gaan zoeken in de naaste boerenwooning, en dat de ongelukkige slagtoffers van myne dwaasheid eindelyk gebragt werden na het verblyf, waar MATHILDA zich onthouden hadt. —— Daar wagtte haar een ander ontzettend tooneel; de herkenning van haaren Egtgenoot als Moordenaar van haaren Broeder! —— dit werd, door de voorzorge myner Vrienden, want ik zelf was buiten staat iets met bedaard overleg te doen, voor eenigen tyd uitgesteld; het kwam eindelyk, door de doodsangsten myns berouws, tot haare kennis . . . . . en twee maanden zyn 'er naauwlyks verstreeken, zedert ik haar deed nederzetten aan de zy-

zyde van haaren ongelukkigen Broeder, die, op het heilloos oogenblik onzer ontmoetinge, weinige maanden geleden, uit de *Indiën* gekomen, en my volſtrekt onbekend was. —— Onder dit marmer rusten zy beiden, myn lieve COURTENAY; en ik zou, geloof ik, door myn eigen hand, ook reeds daar liggen, ware niet myne Zuster, myne beminnelyke en zagtaartige CAROLINA, als 't ware, gelyk een Engel, tuſſchen den Zelfmoord en haaren Broeder, ter wederhouding van die gruweldaad, tuſſchen beiden getreeden!

„ Hoe zonderling het moge voorkomen, is de grootſte voldoening, welke ik tegenwoordig ſmaak, veelmaalen dit Grafverblyf van myne MATHILDA en haaren Broeder te bezoeken; aldaar, boven het overſchot van die door my hoogst verongelykten, de genade en vergiffenis van de vertoornde Godheid af te ſmeeken. Zodanig zyn egter de doodsangſten, welke ik lyde, door de herdenking myns misdryfs, dat zelfs dit middel my niet zou baaten, ware het niet door tuſſchenkomst van de kragt der muzyk: aan myne zonderling ſterke genegenheid tot deeze betoverende kunst, die ik altoos koesterde, ben ik de verzagting en de te onderbrenging verſchuldigd van aandoeningen, die anderzins myn verzwakt geſtel geheel overhoop zouden geworpen hebben. —— Gy, myn Vriend! gy zyt getuige geweest van de ſterke worſtelingen der boezemknaaging, welke by vlaagen dit gefolterd hart aangrypen. —— Gy hebt desgelyks gezien de heilzaame verzagting, door de muzyk my verleend. De ſtem van myne CAROLINA, de klank van haar ſpeeltuig, hebben herhaalde keeren de woede van eene bykans tot wanhoop vervoerende aandoening geſtild. Eene zielsgeſteldheid, geſchikt tot verdeemoediging, en niet langer over zichzelve te onvrede en in tweeſtryd, is doorgaans het uitwerkzel van de toonen, door haar voortgebragt: dan denk ik vergiffenis bekomen te hebben; dan verbeeld ik my, de lieflyke ſtem van myne MATHILDA, gemengd met hemelſche toonen, te hooren; toonen, die my eeuwigen vrede, en aandoeningen van onuitſpreeklyke vreugde, inboezemen.

„ Wanneer dit het gevolg is, wanneer vrede en godsdienſtige gezindheid de uitwerkzels zyn van dit bedryf, zult gy u niet verwonderen over myne bezoeken, in deeze droefgeestige ruïnen afgelegd. Zo ras de ſchaduwen van den avond de aarde bedekken, vertrekken wy, tweemaal ter week, uit ons Landverblyf derwaards. Een bedryf, gelykaartig aan 't geen gy deezen nagt gezien hebt, is het gevolg; en wy gaan ter ruste in de kleine vertrekken, welke wy ten verblyve geſchikt gemaakt hebben in de oude Klooster-ſlaapkamer. Zeer vroeg in den morgen verlaaten wy dit huis des berouws en des gebeds; en zodanig is de vrees, door het zien branden van onze lamp, en het hooren van muzyk, op het land ontſtaan, dat niemand, dan onze vertrouwde knegt, digt by de plaats durft ko-

Digitized by Google

komen: wy zyn, diensvolgens, onontdekt en zelfs buiten vermoeden gebleeven.

„ Zodanig, myn Vriend! is de geschiedenis van myn misdryf en van myn lyden. Dit zyn de oorzaaken van de verschynzels, door u deezen nagt gezien. —— Maar zie, COURTENAY! myne lieve CAROLINA, zy, aan welke ik, naast den Hemel, verschuldigd ben de maate van bedaardheid, welke my nog ten deele valt, nadert ons. Ik ontdek haar door de witheid van haar kleed; zy treedt by gindschen vleugel af.

CAROLINA was bevreesd geworden over haaren Broeder, en hadt het Verblyf-vertrek verlaaten, om een ouderhoud te doen eindigen, 't welk zy duchtte voor hem te treffend te zullen weezen. —— EDWARD zag haar, onder het naderkomen, eer aan als een weezen, uit het ryk der gezaligden nederdaalende als een bode van vrede en genoegen, dan voor eene deelgenoote der menschlyke onvolmaaktheden. Hadden haare persoonlyke bevalligheden hem voorheen gunstig ten haaren opzigte doen denken, haar gedrag omtrent den ongelukkigen CLIFFORD overtuigde hem ten vollen van de zuiverheid en goedheid haars harten, van de heerschappy over haaren geest —— en zints dit oogenblik besloot hy, indien het mogelyk ware, eene plaats te verwerven in een hart, zo vervuld met alles wat het leevenslot eens menschen kon verhoogen en vercieren.

EDWARD was, hoe zeer tegen zynen zin, genoodzaakt, zyn Vriend en Vriendin in den nagt te verlaaten, en haastte zich om de ongerustheid weg te neemen, die zeker zyne Dienstboden bevangen hadt wegens zyn lang wegblyven. —— Zy waren zo digt aan de Abdy gekomen, als de vrees hun toeliet; maar binnen den omtrek zich te begeeven, was eene daad, die zy te veel gewaagd oordeelden voor een mensch; zy hadden, van den afstand, op welken zy zich hielden, herhaalde keeren hunnen Heer by zynen naam geroepen, doch te vergeefsch. Het was, derhalven, met de verrukkendste blydschap, dat zy hunnen Heer wederzagen; die, naa de betuigingen van hun genoegen wegens zyne behoudene terugkomst, groote moeite vondt om hunne nieuwsgierigheid te bedwingen, die van hem niets minder verwagtte, dan berigten uit de Wereld der Geesten te zullen hooren.

Het is misschien noodig, hier by te voegen, dat tydsverloop en de aanhoudende leedverzagtende oppassingen van CAROLINA eindelyk eene volkomene gemoedsrust by haaren Broeder te wege bragten, door de hoop op de vergiffenis des Hemels. —— Ik kan ook nog vermelden, dat eerlang CAROLINA en EDWARD paarden, en CLIFFORD in het gastvry huis der COURTENAYS het overige zyner dagen sleet.

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

BEDENKINGEN OVER HET HUWELYK, OP DEN TEGENWOORDIGEN TYD EN ZEDEN BETREKKELYK.

TWEEDE BRIEF.

De Echteſtaat is mogelyk van allen, in het menschlyk leeven, die, welke de meeste en gezettſte overweeging verdient. Het is onlochenbaar 't oogmerk van den Alwyzen Schepper, dat 'er zulk eene vereeniging zal ſtand grypen tuſſchen Mannen en Vrouwen, en dat deeze tot beider geluksbevordering zal ſtrekken.

Men mag, derhalven, eigenaartig vraagen: Van waar de veelvuldige ongelukkige Echtverbintenisſen? Hoe komt het, dat de naauwſte en tederſte vereeniging vaak van zo veel ramps vergezeld gaat? —— Indien ik mynen Leezer zeg, dat ik een Vryer ben, zal hy my veelligt een beſpiegelend Planmaaker, zonder ondervinding, noemen; indien ik hem verklaar, dat ik getrouwd ben, zal hy mogelyk veronderſtellen, dat ik myne pen laat beſtuuren door gevoelige geraaktheid tegen de Vrouw, in welker Echtvereeniging ik my zo zeer bedroogen vinde. Ik heb, derhalven, beſlooten, ten deezen opzigte, een diep ſtilzwygen in acht te neemen. —— Wel wil ik verklaaren, dat de leevenskring, waarin ik my beweeg, te laag is om bekend te weezen met het Huislyk Geluk of Ongeluk der Grooten. Ik zal niet onderneemen, eene beſchryving te geeven, hoe dikwyls de Heer * * * beſtraffing ondergaat wegens zyne overgegeevenheid aan onmaatig drinken, wegens zyne huislyk geluk bedervende gezetheid op het ſpel en nagtvermaaken. Ik zal het niet waagen, af te maalen, hoe menigvoud de Heer * * * * zyne Echtgenoote verwyt haare onvoegelyke uithuizigheid, door zich altoos op plaatzen van openbaare vermaaklykheden te laaten vinden, en Kinderen en Huishouden verwaarloozende. Deeze tafereelen te ſchilde-

Digitized by Google

ren, laat ik over voor anderen, die meer kennis aan de oorſpronglyke beelden hebben. —— Ik zal alleen vermelden, wat ik met myn eigen oogen gezien heb, of waarvan ik door genoegzaam geloofwaardige getuigen verzekerd ben. Mogten myne bekwaamheden in het voorſtellen geëvenredigd zyn aan de veelvuldige gelegenheden, my voorgekomen, om des eene en andere waarneeming te doen!

Ongelukkige Huwelyken ontſtaan, of uit de onbedagte Ligtzinnigheid der Jeugd, of uit den Hoogmoed en de Gierigheid der Ouderen. Veel te zeldzaam wordt alles, wat tot een gelukkig Huwelyksleeven behoort, in acht genomen. Jonge lieden zien in het Huwelyk niets te gemoete dan vreugd en vrolykheid, en eene onafgebrooke aaneenſchakeling van vermaak; en, wanneer zy, in eenig opzigt, die verwagtingen te leur geſteld vinden, vangen zy welhaast aan, deswegen elkander verwyt te doen. Hoe veelen heb ik 'er gekend, die by elkander kwamen met harten vol liefde, welke volle harten, egter, binnen twee of drie maanden, geheel uitgeput waren! Hoe dikwyls zag ik de grootſte tederheid, in 't kort, afgewisſeld door wederzydſche verwyten! Ik heb veele Huisgezinnen gezien, waarin de Tweedragt haare wooning ſcheen gevestigd te hebben; en andere, waarin Vrede en Eensgezindheid elk verrukten, die ten huize binnentradt. Ik heb waargenomen, dat de geringſte beuzeling een ſtorm deedt ontſtaan, die dagen aanhieldt; een woord, zonder voordagt geſprooken, een opſlag van het oog, kan een geheel Gezin in zulk eene opſchudding brengen, dat anderen, zo wel als ik, uit een beginzel van ſchaamte, zich onttrokken, geen getuigen willende weezen van de oneenigheden tusſchen Echtelingen. Trotschheid aan den eenen, en halſtarrigheid aan den anderen kant, zyn genoegzaam om de anderzins grootſte eenſtemmigheid te verbreeken. Ik heb Lieden gekend, die de grootſte oplettendheid voor elkander hadden, en egter ongelukkig waren, omdat zy elkander niet konden verſtaan; zy zagen door eene verkeerde middenſtoffe, die in elks oog des anderen gedrag voor misduiding blootſtelde. —— Anderen leeven ongelukkig door eene hun eigene onbeſtendigheid van aart: beiden willen zy elkander, in alle gevallen, behaagen, en nogthans mislukt het in de meeste.

Men

Men treft ook de zodanigen aan, die vermaak ſcheppen in elkander tegen te ſpreeken. Zy zyn best in hun ſchik, wanneer zy bemerken, dat hunne woorden of daaden onaangenaame aandoeningen doen opwellen by de zodanigen, wier geluk zy moesten bevorderen. Wanneer Man en Vrouw van deezen ſtempel zyn, zullen zy volharden in dit leed elkander te berokkenen; en dit vermaak, van elkander kwelling aan te doen, kan alleen ophouden by den dood van een van beiden.

Dat de Echteſtaat veel grooter geluk kan aanbrengen, dan dezelve veelal doet, is hoogst zeker. Ik wil, derhalven, eenige byzonderheden te neder ſchryven, en ter overweeging aanbieden aan allen, 't zy Gehuwden, 't zy Ongehuwden. — De eerſte grondſlag van geluk in den Echtenſtaat is gelegen in die vereeniging te doen rusten op waare hoogachting — eene hoogachting, niet zo zeer ontſtaande uit de welbehaagelykheid van gelaat of gedaante, dan wel uit de geaartheid. Het verloop van eenige weinige jaaren zal van het eerſte zeer veel wegneemen; maar, behoorlyke voorzorge aangewend zynde, het laatſte doen vermeerderen, en nader aan de volmaaktheid brengen. Ik zou daarom gaarne alle jonge lieden raaden, om, eer zy zich door den onlosmaaklyken band des Huwelyks laaten verbinden, elkanders geaartheid meer dan elkanders weezenstrekken gade te ſlaan. Doen zy het niet, zy hebben een groote kans tegen zich, en het is duizend tegen één dat zy zich zullen te leur geſteld vinden in hunne verwagting. — Zy behooren zich ook te wagten om hunne denkbeelden van Huwelyksgeluk niet tot eene bovenmaatige hoogte te doen opklimmen; dit te doen, is de zekerſte weg ter teleurſtelling. De Menschlyke natuur laat geen volmaakt geluk in eenigen leevensſtand toe.

M *** en C *** vonden het hoogſte welgevallen in elkanders perſoon; — zy trouwden; — nu zien zy hunne dwaasheid, in niet gelet te hebben op elkanders geaartheden, en betreuren zulks grootlyks. De Man vindt zich ſteeds geſtoord over de milddaadigheid zyner Vrouwe, en zy wegens de vrekheid van haaren Man. Dit is menigvoud het geval der zodanigen, die gezegd worden uit Liefde te trouwen: — die Liefde is een onberedeneerde en op niets vooruitziende drift.

Worden jonge lieden al te zeer in de keuze van eene Gezellinne des leevens geleid door het oog, het is

Digitized by Google

niet minder zeker, dat de Ouders zich maar al te dikwyls laaten wegſleepen door beweegredenen van eenen anderen aart; door hetgeen zy belangſtelling noemen, doch met vollen regt baatzugt zou mogen heeten. Ik koester zo hoog een denkbeeld als iemand van het Ouderlyk Gezag, en verre zy het van my, 't zelve eenigzins te willen verminderen; dan het is openbaar, dat het zich buiten de paalen der rede uitſtrekt, wanneer de hoogſte aanpryzing, om eenen Man of eene Vrouw te neemen, beſtaat in de Bezittingen. Laat iemand afzigtig weezen van perſoon, klein van verſtand, ſlegt van hart; is 'er Schat, dit is genoeg in het oog veeler Ouderen. Zy zyn 'er op geſteld om akker aan akker te trekken, en hun kroost in een ſtand te ſtellen, ten koste van alles wat anders dierbaar is in dit leeven. Het Kind wordt dikwyls niets anders overgelaaten, dan zich te onderwerpen aan het Ouderlyk bevel, en, ſchoon alleen het hoogst belang hebbende in den uitſlag, zelden geraadpleegd wegens de voegelykheid der aan te gaane verbintenisſe.

Dusdanige Huwelyken zyn de bronnen van zo veele ongelukkige vereenigingen als hedendaagsch ſtand grypen, van zo veele Echtſcheidingen, van zo veele verbreekingen des Echtenbands op andere onwettige wyzen; oorzaaken van Overſpel, dat allen huislyk geluk vergalt. — Voorwaar, wy hebben heden ten dage niet als eene nieuwe leer te verkondigen, dat Rykdom en Overvloed op zichzelven niet geſchikt zyn om Geluk te wege te brengen. Daar is een oud Boek, waarvoor veelen zeer groote en welgegronde hoogachting hebben, waarin geſchreeven ſtaat, „ dat 's Menſchen Leeven (dat is het „ Geluk zyns leevens) niet gelegen is in de veelvul„ digheid zyner bezittingen." Waarneeming en ondervinding bevestigen de waarheid van dit zeggen. —— Indien de Ouders ſlegts met eenige aandagt wilden overweegen, welk een ramp zy hunnen Kinderen *kunnen*, en hoogstwaarſchynlyk *zullen* berokkenen, door dezelven aan hunne Hebzugt en Gierigheid op te offeren, zy zouden zich zorgvuldiger aanſtellen in de beſtemming van derzelver Echtverbintenisſen, meer der Kinderen eigene neigingen raadpleegen, dan zy heden ten dage doen.

Het geluk des Huwelykenſtaats is gelegen in de vereeniging van twee Perſoonen, wier zielen eenſtem-

mig

mig zyn, wier geaartheid éénen weg op wil, wier genegenheden tot het zagte en meewaarige ſtrekken. Hieruit volgt, dat dit geluk niet zo zeer van uitwendige omſtandigheden, dan wel van geaart- en gezindheid, afhangt. — Indien Ouders hunne Kinderen waarlyk liefhebben, moeten zy voornaamlyk het oog vestigen op derzelver rust en genoegen in dit leeven, bovenal in een ſtuk van zo veel aangelegenheids als het Huwelyk: Kinderen behooren op de gevolgen te letten, en moeten, by gevolge, niet alleen eene ontkennende, maar, in zekeren zin, eene ſtellige ſtem hebben, ten opzigte van het aanvaarden eens leevensſtaats, die alleen door den dood van eene der partyen kan veranderen.

Maar vóór dat de tyd gebooren wordt, waarin wy het aangaan des Huwelyks allerwegen meer aangemoedigd zien dan heden, zullen wy, vrees ik, met de opgemelde onheilen, deezen Leevensſtand drukkende, blyven worſtelen; en kunnen wy op derzelver wegweering geene hoope ſcheppen, vóór dat op eene gelykheid van aart, en op wederzydſche genegenheid, meer dan heden gelet wordt.

Zo lang de hedendaagſche wyze van doen ſtand houdt, om de Kinderen aan den hoogſten bieder te geeven, is het geenzins te verwonderen, dat Kinderen van beiderlei Sexe ſchroomen in den Echt te treeden: want zy kunnen, iets denkende, niet nalaaten te bemerken, dat het hoogſte, 't geen zy, volgens den doorgaanden loop der hedendaagſche Huwelyken, kunnen verwagten, welke by wyze van Koop geſlooten worden, iets is, 't welk na Geluk gelykt, beſtaande in uitwendige gemaakte welwillendheid en beleefdheid; maar waar is Liefde, die tedere vereeniging der zielen, buiten welke 'er geen weezenlyk, geen beſtendig Huwelyksgeluk kan plaats hebben?

Het is ſlegts weinige jaaren geleden, dat eene jonge Juffrouw, volgens ſtrikt en door haar niet te ontgaan bevel van haaren Vader, trouwde aan eenen Heer, ten minſten tweemaal ouder dan zy, wiens Zoon ten zelfden tyde na haare hand dong. Kan men iets onnatuurlyker bedenken? Kan iets een rechtſtreekſcher ſtrekking hebben om haar het pad der deugd te doen mistreeden, en haare eer te bevlekken uit louteren afkeer van den Man, die op eene zo dwinglandſche wyze meester van haare hand geworden was? — Maar de Vader beminde Geld boven alles. Schoon hy zeer ruime middelen be-

Digitized by Google

zat, ſtelde hy zich zo gierig aan, alsof hy op den rand der behoefte ſtondt te wankelen. Dit is eene waare gebeurtenis, honderden bekend. Is 'er een naam uit te denken, laag genoeg om zulk een Vader te beſchryven? — Wat myzelven betreft, ik heb geene byzondere reden om my over Vader- of Moederlyke Gierigheid te beklaagen; maar hoe veelen hebben daartoe de dringendſte reden, als wier Leevensgeluk daardoor te eenemaale verwoest is! Het zou my zeer gemaklyk vallen, eene menigte voorbeelden, van denzelfden aart als het even vermelde, aan te voeren; dan het is op zichzelve genoegzaam om alle Ouders te vermaanen, om, indien zy het geluk hunner Kinderen beminnen en zoeken te bevorderen, minder op Rykdom en Grootheid te letten, dan op hun Leevensgeluk, in eene keuze, van welke hun lot al den tyd huns aardſchen beſtaans kan afhangen.

IETS, OVER HET LEVEN VAN JEZUS, VAN ZYN TWAALFDE TOT ZYN DERTIGSTE JAAR.

Met greetigheid las ik het Stukje van den Eerw. D. J. VAN BRANDENBURGH, het bovenſtaande ten Opſchrift hebbende, geplaatst in No. VI. deezes *Mengelwerks.* Hier, immers, hoopte ik iets te vinden, 't welk licht verſpreidde over een ſtuk, waaromtrent wy door de Gewyde Geſchiedſchryvers zeer weinig opgetekend vinden; de Verrichtingen, naamelyk, des Heilands, van zyn twaalfde tot zyn dertigſte Jaar. Niet weinig, derhalven, vond ik my te leur geſteld, hier niets te vinden dan bloote gisſingen en waarſchynlykheden, inloopende niet ſlegts tegen de gewoone denkbeelden omtrent dit ſtuk, maar ook, myns inziens, tegen het weinige, 't welk de Gewyde Geſchiedenis deswegen vermeldt.

„ JEZUS heeft zynen Pleegvader JOSEPH niet geholpen in zyn handwerk." — Dit is de ſtelling van den Eerw. VAN BRANDENBURGH. De redenen, die hem beletten dit te gelooven, zyn deeze: 1°. Omdat zyne Geboorte geheel zonderling was, als zynde ontvangen van den Heiligen Geest. 2°. By deszelfs Beſnydenis hadden JOSEPH en MARIA dit Kind *Jezus*, dat is *Zaligmaaker*, ge-

Digitized by Google

genaamd. 3°. JEZUS, twaalf jaaren oud zynde, leeraarde in den Tempel.

Deeze redenen, echter, kunnen my geenzins overhaalen, het vry algemeen gevoelen te verlaaten; daar zy, in tegendeel, myns bedunkens, daarmede in het geheel niet ſtryden; 't welk ik nu zal trachten te bewyzen.

Vooreerst: „ JEZUS Geboorte was zonderling; Hy was ontvangen van den Heiligen Geest; en hierom kan JEZUS zynen Pleegvader in een louter aardsch en zinnelyk beroep niet geholpen hebben." — Dit heeft by my dezelfde waarde, alsof men zeide: JEZUS was een hooger Weezen; en daarom is het onmogelyk, dat Hy op Aarde, als Mensch, heeft omgewandeld, zich aan de grootſte verſmaading en vergnizing blootgeſteld, en aan de diepſte armoede heeft onderworpen. En dit alles leeren ons de Gewyde Geſchiedſchryvers. JEZUS, immers, ſtond, wat zyne Menschheid betrof, volkomen gelyk met alle andere Menſchen (de Zonde alleen uitgenomen); Hy was dus ook aan alle de behoeften van dit Leeven onderhevig; en, offchoon ik niet wil beweeren, dat JOSEPH en MARIA volſtrekt *arm* waren, is het echter vry zeker, dat JOSEPH, als een gering handwerkeman, geenzins tot het gegoedſte gedeelte van Judea's inwooners behoord heeft. Mag men dus niet veilig veronderſtellen, dat JEZUS geenzins tot last van zyne Ouders heeft willen zyn; maar zich veeleer door eigene vlyt eene eerlyke kostwinning zal bezorgd, en zo tot nut van 's Vaders huisgezin en der Maatſchappy medegewerkt hebben? Of zou de beste Zoon, die immer deeze Aarde betrad, onverſchillig geweest zyn omtrent de belangen zyner Ouderen? Blykt niet het tegendeel, daar Hy op de tederſte wyze, met ſtervende lippen, zyne Moeder aan den lieſderyken JOHANNES aanbeval?

Of zou JEZUS zich, door zyn Goddelyk vermogen, het noodig leevens-onderhoud op eene bovennatuurlyke wyze bezorgd hebben? Dit te gelooven, zou ſtryden met hetgeen ons van JEZUS ſtaat aangetekend, daar Hy zulks, by de verzoeking des Duivels, van de hand wees, en hiervan nimmer gebruik gemaakt heeft, dan wanneer zulks volſtrekt noodig was, zo tot ſtaaving van zyne Goddelyke Zending, als ter bevestiging zyner Leere.

Ten tweeden: „ Het zou ſtryden tegen den Naam *Za-*

Digitized by Google

ligmaaker, Hem door zyne Ouders op last van den Engel gegeeven."

Hier ſtraalt, myns bedunkens, een denkbeeld door, eenige overeenkomst hebbende met dat der Jooden, ten tyde van JEZUS omwandeling op Aarde. Deezen ergerden zich niet alleen aan de laage en nederige Geboorte des Zaligmaakers, maar ook juist hieraan, dat Hy was de *Timmerman;* — JEZUS *van Nazareth* kon onmogelyk de lang beloofde Meſſias zyn, daar Hy de Zoon was van een' Timmerman! — Zo min als het met de benaaming van *Jezus*, en met het gewichtig werk van *Zaligmaaker*, ſtrydig was, dat Hy, by zyne Geboorte, in de Beeſtenkribbe van Bethlehems Caravanſera werd nedergelegd; zo min was het hiermede ſtrydig, dat Hy, geduurende de jaaren zyner Jongelingſchap, een eerlyk handwerk geoeffend heeft. Beide toch moest dienstbaar zyn, om Hem voor de wereld, als de waare en lang beloofde Meſſias, om gewichtige redenen, nog eenigen tyd verborgen te houden.

Ten derden: „ JEZUS, twaalf jaaren oud zynde, leeraarde in den Tempel; — en hieruit konden zyne Ouders ligtelyk opmaaken, dat zyne beſtemming veel verhevener zyn moest, dan voor een Handwerksman."

Wy ſtellen vast, dat JOSEPH en MARIA, zo uit de wyze en welgepaste vraagen en andwoorden, als uit het ſchoon en veelbevattend andwoord van JEZUS aan zyne Moeder zelve, het zy toen, het zy in vervolg van tyd, begreepen hebben, dat JEZUS het werk van Leeraar der Gerechtigheid onder de Menſchen moest vervullen. Zouden zy Hem eenigermaate daarin hinderlyk geweest zyn, met Hem aanvangelyk op te voeden in het handwerk van zynen Pleegvader? — JOSEPH en MARIA hadden reeds zo veele bewyzen gezien van het buitengewoone en zonderlinge in dit Kind, dat zy het aanſtaande lot van zyne verdere leevensdagen, met een geloovig vertrouwen op God, gerustlyk konden afwachten. Zy wisten toch uit de Gewyde Schriften, hoe het voor Hem niet te wonderlyk was, om zelfs uit, naar ons inzien, ongeſchikte voorwerpen groote Mannen voor Kerk en Burgerſtaat te vormen: JOSEPH werd van een verachte Slaaf Grootviſier van Egyptenland; DAVID van een Schaapsherder Koning

Digitized by Google

ning over Iſraël! Indien JOSEPH en MARIA (waaraan ik geenzins twyfel) geloofden aan het woord van den Engel, by JEZUS ontvangenis tot MARIA geſproken; dan wisten zy voorzeker het verheven oogmerk van JEZUS komst op deeze Wereld, en wat zyne verrichtingen eens zyn zouden, en konden derhalven de bekwaammaaking tot het een en ander gerust van God afwachten. Nergens toch vinden wy, dat JEZUS zyne Wysheid uit de Schoolen der Geleerdheid gehaald, of door een langen en moeilyken arbeid van eigen onderzoek verkreegen hebbe; maar wel, dat Hy zyne Wysheid uit den Hemel heeft medegebragt.

Wat vinden wy nu hieromtrent in de Gewyde Geſchiedenis aangetekend? Dit alleen: De Jooden zeiden: Is deeze niet de Timmerman? — Welke Jooden zeiden dit? Jooden, die JEZUS in Perſoon niet kenden, die in een ander gedeelte van Judea, verre van de plaats, waar JEZUS opgevoed was, woonden, en dus alles maar by geruchte weeten konden? Neen, het waren de Jooden in zyn Vaderland; het waren de zodanigen, in wier midden Hy was opgevoed, die Hem dus zeer wel kenden, blykens hun gezegde: Is hy niet de Zoon van MARIA, en de Broeder van JACOBUS, JOSES, JUDAS en SIMON; en zyn zyne Zusters niet hier by ons? — Dat zy dit enkel zeiden om JEZUS te vernederen, en Hem in het oog des volks verachtelyk te maaken, geef ik gaarne toe; maar dit ſtrekt zo min ten bewyze, dat JEZUS geen Timmerman geweest is, als het ten bewyze zou ſtrekken, dat Hy niet gekruist was, omdat een Jood zulks aanvoerde, om Hem daardoor te vernederen en verachtelyk te maaken.

Eindelyk geeft de Eerw. VAN BRANDENBURGH zyne gedachten op, omtrent 's Heilands bezigheid in dit weinig bekende leevens-tydperk: „ JEZUS heeft, geduurende de agttien jaaren van zyn verborgen leeven, zich geoeffend in de Schriften van het Oude Testament, en dezelve in het huisgezin van JOSEPH en MARIA, en in den kring van hunne Bloedverwanten, verklaard en uitgelegd."

Zonder dit te willen tegenſpreeken, kan ik geen de minſte reden vinden, waarom dit niet zou hebben kunnen gepaard gaan met het waarneemen van het beroep eens handwerksmans. Was niet Apostel PAULUS, offchoon onderweezen aan de voeten van GAMALIËL, een Tentemaaker? en oeffende hy dit werk niet nog, toen hy reeds, als

Digitized by Google

Apostel, het Euangelie der Zaligheid den Volken predikte? — Ook kan ik niet zien, waarom het oeffenen van zeker handwerk JEZUS zou verhinderd hebben, *om de onderscheiden Characters der Menschen gade te slaan, alsmede hunne denk- en handelwyze na te spooren.* In tegendeel; door met Menschen om te gaan, leert men best de Menschen kennen; en daar JEZUS, als de lang beloofde Messias, nog voor eenigen tyd, om wyze redenen, moest verborgen blyven, zo kon dit oogmerk, door het oeffenen van een gering handwerk, best bereikt worden.

W.

AANMERKINGEN, AANGAANDE DE GENEESKUNDIGE KRAGTEN DER GEOXYGENEERDE ZELFSTANDIGHEDEN. Door A. YPEY, *Practizerend Geneesheer te Amsterdam.*

Met byzonder genoegen doorlas ik onlangs, in het 8ste Stuk der *Nieuwe Scheikundige Bibliotheek*, eene Verhandeling „ over de toepassing der Pneumatische Scheikunde op de Geneeskunst, en over de geneesryke kragten der *Geoxygeneerde* Zelfstandigheden," voorgeleezen in de *Ecole de Medicine* te Parys, door den beroemden Scheikundigen FOURCROY. Ik bewonderde de schranderheid des Redenaars, in het toepassen zyner proeven op het levend lichaam, en gevoelde de gegrondheid en het nut van veele zyner stellingen en waarneemingen. Ondertusschen konde ik my niet overal met zyne denkbeelden vereenigen, 't geen aanleiding gaf tot eenige aanmerkingen, welke ik thans de eere hebbe aan het Publiek mede te deelen.

Gaarne erkenne ik, dat het Oxygène een der vermogendste prikkels is voor het dierlyk leven, en dat hetzelve zeer gewigtige geneesryke eigenschappen bezit: dan teffens komt het my ten hoogsten twyffelachtig voor, of de tot hier toe genomene proeven wel genoegzaam zyn, om de volgende stelling des Schryvers (*Nieuwe Scheik. Bibl.* No. 8, p. 350 en 351) te bewyzen: „ Dat men, de geneesmiddelen uit dit oogpunt beschouwende, twee clasen van dezelve moet aanneemen; „ *oxygeneerende* en *deoxygeneerende*; dat het eerste zoort „ de gantsche werkdaadigheid van het systema, de warm-

„ te

„ te, den omloop der vochten, de kragt en beweegbaar-
„ heid vermeerderen; dat de tweede clasſe, integen-
„ deel, alle deeze natuurlyke werkingen verſlapt; dat
„ dikwyls in het opgeklaard *empirisme* der goede *Prac-*
„ *tici*, dat tot hier toe de plaats vervangt van zekere
„ gronden, waar van de geneeskunde nog verſtoken is,
„ de geneesmiddelen, welke zy voorſchryven, door eene
„ of andere deezer eigenſchappen werken, de eene *oxy-*
„ *geneerende*, de andere *deoxygeneerende*."

Oxygeneerende middelen, derhalven, zyn de zodanige, die een grooten overvloed van *Oxygène* aan andere zelfſtandigheden, ook inzonderheid aan het menſchelyk lichaam, kunnen mededeelen. Hoedanige zyn, de Boter van Spiesglas, de roode gepræcipiteerde Kwik, de Sublimaat, het Arſenicum: insgelyks, hoewel in een minderen graad, het Loodwit, de Zinkbloemen, de Yzerkalken, enz. Eindelyk Zuuren, die een grooten overvloed van *Oxygène* bezitten, en hetzelve gemakkelyk loslaaten: by voorbeeld *geoxygeneerd* Zeezoutzuur, Salpeterzuur, door het Salpeterzuur *geoxygeneerd* vet, enz.

Deoxygeneerende middelen, daarentegen, zyn de zodanige, die het *Oxygène* naar zich trekken, en dus de werkingen, die hetzelve anderzins op het menſchelyk lichaam zou voortbrengen, te niete doen. Zodanig een lichaam is het fyn Yzerpoeder, ten opzichte der geoxygeneerde Yzerkalken, en van andere meer werkzaame en bytende bereidingen uit het delfbaar Ryk. Zodanig zyn, ten opzichte van dezelfde gevaarlyke zelfſtandigheden, de Zwavellevers en de daaruit bereide Minerale Wateren. „ NAVIER, (zegt de Heer FOURCROY, l. c. p. 329 en 330) de loogzoutige *ſulphures* „ aanpryzende, in vergiftigingen van rattekruid, koper-
„ rood, en bytende ſublimaat, wist wel, dat, door
„ deeze metaalzuuren te ontleden en op te neemen, de
„ *ſulphures*, die dan ontſtonden, niet die zelfde byten-
„ de kragt hadden, als de eerſte zouten; maar hy wist
„ niet, welk wezenlyk voordeel men trekken kon, uit
„ de gezwavelde, het zy kunſtmaatige, het zy natuur-
„ lyke wateren, wier *hydroſulphure*, een gedeelte van
„ het Oxygène der metaalkalken opneemende, dezelve
„ te gelyk de oorzaak van hunne vergiftige ſcherpte ont-
„ neemt; hy wist niet, dat het yzer, alleen in een zeer
„ fyn poeder, even geſchikt is, om de bytende eigen-
„ ſchap

„ ſchap der koper kwik en artſeny- [denkelyk *arſenik-*]
„ achtige metaalzouten te vernietigen, door aan dezelve,
„ door zyne nieuwe verwandſchap met het Oxygène, dit
„ beginzel, dat hen bytende maakt, te ontweldigen."

Dan, daar het hier voornaamelyk op aankomt, *de* Koortsbast moet geteld worden onder de voornaamſte *Deoxygeneerende* middelen. FOURCROY zegt hier van, op de aangehaalde plaats: „ BERTHOLLET zelve, die „ nuttige eigenſchap van het afkookzel der Kina ont„ dekkende in de vergiftigingen, door te groote gaven „ van *tartrite de antimoine et de potaſſe* (tartarus ſti„ biatus) veroorzaakt, was onkundig, dat het kwam, „ door het Oxygène van het Stibium te ſcheiden, dat „ het uittrekzel van de Kina hetzelve alle zyne werk„ daadigheid ontnam, en het is wezentlyk *ſlegts* eeni„ gen tyd na deeze ontdekking van BERTHOLLET, dat „ ik de groote geneigdheid van het afkookzel der Ki„ na, om het Oxygène op te neemen, bekend maakte."

Moet men nu, als een algemeenen regel, aanneemen: *Oxygeneerende middelen vermeerderen de gantſche werkzaamheid van het menſchelyk geſtel, zetten den omloop der vogten de warmte en de beweegbaarheid aan*, enz. *Deoxygeneerende middelen, daarentegen, verſlappen alle deeze werkzaamheden.* Hoe zullen wy hiermede de werking van den Koortsbast overeenbrengen? *Het* afkookzel van dit heerlyk middel is, onder anderen, *onont*beerbaar, in den verzwakten toeſtand des *lichaams*, na het afloopen van geweldige heete ziekten; gelyk ook in het heet en koud vuur, zo ras 'er eene onderdrukking der levenskragten beſpeurd wordt, gelyk doorgaans plaats heeft. In deeze gevallen neemen wy eene bekommerende verſlapping der vaste deelen, en van derzelver werkingen, waar; terwyl de vogten zich in een verdunden ſtaat bevinden. Hier moeten, derhalven, volgens de geſtelde beginzels, oxygeneerende middelen worden aangewend: doch de ondervinding leert ons, dat dezelve hier deels zeer ſchadelyk, deels onnut zouden zyn; terwyl de zo ſterk deoxygeneerende Koortsbast, in plaats van, volgens de beginzelen van den Heer FOURCROY, als een verſlappend middel te werken, het éénige is, in ſtaat óm de byna uitgedoofde levensvermogens wederom op te wekken.

Hoe gevaarlyk het is, uit niet genoegzaam van alle kanten beſchouwde verſchynzels, algemeene regelen op te

Digitized by Google

te maaken, zal ons de volgende bekende waarneeming kunnen leeren. Allengskens in het lichaam gebragte geoxygeneerde Lood- en Arſenik-præparaten brengen eene doodelyke verzwakking en eene algemeene of gedeeltelyke verlamming te wege. Zodanige Lyders hebben een uitzicht als van afgeſtorvenen; zy zyn ſteeds koud, bevende en magteloos: in één woord, by hen heeft eene byna doodelyke uitblusſing der levensgeesten plaats. Doch naauwelyks maaken zy gebruik van deoxygeneerende zwavelmiddelen, vooral van heete zwavelbronnen, of alle tekenen van de naby zynde uitblusſing des levens verdwynen allengskens; en naar maate het Oxygène dier gevaarlyke bereidingen wordt vastgelegd, keeren leven, beweging, warmte en kragten weder; —— Verſchynzels, uit welke men, op den voet van FOURCROY redeneerende, met hetzelfde recht zou kunnen beſluiten, dat Oxygeneerende middelen eigentlyk die geene zyn, welke de kragten des levens vernietigen; doch dat de Deoxygeneerende de beste zyn, om dezelve op te wekken en te herſtellen. Hoe gebrekkig dus ook tot hier toe, in de oogen van den Heer FOURCROY, het verſtandig *Empirisme* der goede *Practici* moge zyn, geloove ik echter, dat wy daarmede verder zullen komen, dan met algemeene regelen, daargeſteld, eer alle de verſchillende verſchynzelen genoegzaam van alle kanten zyn overwoogen.

De byzondere verſterkende en verdikkende kragten, die zommige oxygeneerende zelfſtandigheden in het geneezen van Atoniſche zweeren aan den dag leggen, bewyzen ook niet ten vollen, dat dezelve aan het Oxygène, op zich zelven beſchouwd, moeten worden toegeſchreeven. Een ſlappe ontbinding van witten Vitriool voldoet in zodanige omſtandigheden dikwyls beter, dan een ſterk oxygeneerend voorſchrift. Het is waar, 'er beſtaat Oxygène in eene ontbinding van witten Vitriool; doch dezelve is hier zo ſterk met het *principium ſulphuricum* en met het mineraal van den Zink vereenigd, dat het Oxygène uit deeze compoſitie niet, dan door een zeer hoogen graad van hitte, kan worden losgemaakt, en geenzins door de werking der dierlyke oppervlakte, op welke het wordt aangelegd: zo dat hier met geene mogelykheid eene Oxygenatie onderſteld kan worden. Hier komt nog by, dat het voornaamſte der deoxygeneerende middelen uit het groeijend Ryk, het af-

Digitized by Google

afstrekzel van den Koortsbast, hier dikwyls, door in- en uitwendig gebruik, meer uitwerkt, dan alle oxygeneerende middelen.

Dikwyls, ongetwyffeld, wordt de Schurft geneezen door oxygeneerende zelfstandigheden; als, met naame, door den geoxygeneerden Zoutgeest; het door Salpeterzuur geoxygeneerd vet, enz. Dan ook hier heeft het Oxygène geene uitsluitende voorrechten; dewyl de zwavel en de verschillende zoorten van zwavellevers en zwavelwaters hetzelfde verrichten, schoon zy bekend staan als deoxygeneerende zelfstandigheden. Alles wat de oppervlakkige huidzweertjes in deeze ongemakken sterk prikkelt, en de insecten, die in dezelve huishouden, vernietigt, schynt een schurftgeneezend vermogen te bezitten; zonder dat het 'er veel op aankomt, van welken byzonderen aard de aangebragte prikkel zy.

De Heer FOURCROY strekt de werkingen van het Oxygène in de Geneeskunde zo verre uit, dat hy daardoor meent te kunnen verklaaren dat verschynzel in de ziekten, 't welk men *Coctie* noemt: „ Eene standvas-„ tige verandering, (l. c. p. 339) welke haaren gelukki-„ gen uitslag voorspelt en verzelt. Deeze *Coctie* bestaat in „ eene gelyke gelykaartige verdikking van welk vogt het „ zy; een uitwerkzel, dat men niet kan miskennen voor „ eene vastlegging van Oxygène." Deeze Leer past voorzeker niet op die ziekten, welke van een ontstooken aard zyn, in welke, naamelyk, de krampachtig toegetrokkene vaten door verdikte vloeistoffen verstopt zyn, en dus dan eerst *Coctie* plaats kan hebben, wanneer die verdikte stoffen, door weekmaakende verdunnende en ontbindende middelen, genoegzaam zyn opgelost, om door de engten, welke zy vervulden, voort te vloeijen: *reducto fluore concreti, motu stagnantis*: volgens BOERHAVE, *Aph. Pract.* n. 386. Zal dus de stelling van den Heer FOURCROY in eenig geval, in 't welk *Coctie* plaats heeft, te pas komen, zo zal het moeten zyn in die classe van koortzige ziekten, in welke de vogten in een ontbonden toestand zyn, te weeten in kwaadaardige zinkings- en rotkoortzen. Hier heeft zekerlyk doorgaans eene verdikking der te dunne en te scherpe vogten plaats, eer de ziekte zich tot beterschap kan schikken. Doch kan dit gevoegelyk toegeschreeven worden aan de vastlegging van het *Oxy-*

ge-

Digitized by Google

gène? Indien wy dit aanneemen, zullen wy ten minſten moeten ſtellen, dat 'er vóór die vastlegging een te overvloedig vry Oxygène aanwezig is geweest, en dat hierdoor de voorafgaande gevaarlyke toeſtand der ziekte is veroorzaakt geworden. Dan, indien dit waarlyk heeft plaats gehad, hebben ook alle die tekenen aanwezende moeten zyn, welke, volgens de Leere van den Heer FOURCROY, door de werking van een ontwikkeld Oxygène worden daargeſteld: te weeten vermeerdering der levenskragt, afwezigheid van alle tekenen van beginnend bederf in de vogten, enz. Intusſchen heeft ſteeds het tegengeſtelde in dergelyke ziekten plaats; en dus blykt genoegzaam, dat de gemelde nieuwe Scheikundige Leer ook hier in 't geheel niet te pas komt.

Ondertusſchen zou de Leer van FOURCROY een gewigtigen grondſlag bekomen, indien zyne volgende ſtelling, voorkomende op p. 324, volkomen met de waarheid overeenkwam; dat, naamelyk, de geoxygeneerde zelfſtandigheden, zo als hy ſtelt, „ geene geneesmiddelen „ zyn, of geene merkbaare uitwerkingen in ons lichaam „ doen ontſtaan, dan voor zo verre zy, Oxygène be„ vattende, het meer of min gemakkelyk afſtaan aan de „ dierlyke ſtoffen, daar zy mede in aanraaking zyn." Dat de geneeskundige werking van eenige geoxygeneerde zelfſtandigheden hoofdzaakelyk van het Oxygène afhangt, —— dat dergelyke zelfſtandigheden over 't algemeen werkzaamer zyn, naar maate zy meerder, ligt van haar af te ſcheiden, Oxygène bezitten, omdat zy daardoor ſmeltbaarder en doordringender worden, —— zulks wil ik gaarne toeſtaan; doch dat daarom de geheele geneeskragt der voor *oxygenatie* meest vatbaare geneesmiddelen aan het Oxygène by uitzondering moet worden toegeſchreeven, ſtrydt, myns oordeels, tegen reden en ondervinding. Want, 1°. indien het Oxygène alleen het werkend gedeelte der geoxygeneerde middelen was, zou hunne werking altoos gelykzoortig zyn, en alleen in eene mindere of meerdere werking verſchillen. Kwik-, Lood- en Yzerpræparaten zouden dus gelykzoortige uitwerkzelen daarſtellen, alleen in graaden verſchillende, naar maate van eene meerdere of mindere *oxygenatie*. Doch de ondervinding leert ons, dat de werkingen dier middelen hemelsbreedte verſchillen, en dat dezelve dus niet afhangen van het Oxygène,

Digitized by Google

ne, of ten minſten, dat het Oxygène, met verſchillende metallique baſes vereenigd, zamengeſtelde lichaamen daarſtelt, die, naar maate dier baſes, hemelsbreedte in werking verſchillen: ten bewyze dat de baſis de voornaame oorzaak der verſchillende geneeskundige kragt is, en dus in 't geheel niet uit het oog moet verlooren worden.

2°. Dat het Oxygène geenzins altoos het voornaam werkend gedeelte uitmaakt der oxygenabele metalliſche zelfſtandigheden, blykt ook daaruit, dat onder dezelve veele zeer vermogende zyn, die geen Oxygène bevatten, of in welke het ten minſten in een zo vastgelegden ſtaat is, dat men, met geen grond, deszelfs ontwikkeling, door de digestive vermogens des menſchelyken lichaams, mogelyk kan achten. By voorbeeld, de *Mercurius ſolubilis Hahnemanni* en de *Mercur. cinereus Edenburg.* bezitten, tegen ingewortelde veneriſche toevallen, dezelfde, zo niet meer vermogende kragten, dan de ſterkſt geoxygeneerde Kwikbereidingen: niettegenſtaande men geen vry, en door de vermogens der eerſte wegen gemakkelyk oplosbaar Oxygène, in deeze beide eerstgenoemde geneesmiddelen kan onderſtellen; omdat zy, door nederploffing met alcaliſche zouten bereid, hetzelve niet dan in eene zeer naauwe, alleen door *reductie* uit te dryvene vereeniging, kunnen bezitten.

Met de Spiesglas-middelen is het eveneens gelegen. FOURCROY zegt wel: Spiesglas bezit weinig werkzaamheid; 't geen waar is, omtrent het raauw, met zwavel overlaaden, Spiesglas; maar niet, wanneer hetzelve, van zwavel beroofd, onder de gedaante van den zuiveren metalliſchen *Regulus* voorkomt. Dit zuiver halfmetaal is een geweldig braak- en purgeermiddel, hetgeen voorzeker niet kan toegeſchreeven worden aan het Oxygène, als zynde hier niet tegenwoordig. Het glas van Spiesglas bezit mogelyk wel Oxygène, doch in een zo vastgelegden ſtaat, dat het door de kragten onzer maag daarvan niet ligt ſchynt afgeſcheiden te kunnen worden; en echter is het, in eene geringe gifte, een der vermogendſte braakmiddelen. Het *Kermes minerale*, of de Zwavel van het Spiesglas, door kooking met eene loogzoutige ontbinding tot Zwavellever gemaakt, die met eenige metalliſche deelen ten naauwſten verbonden is, kan ook niet onder die dingen gerekend worden,

Digitized by Google

welke het Oxygène aan onze ingewanden kunnen
en; en echter is hetzelve een zeer kragtig

FOURCROY werken de Yzermiddelen ook al-
namelyk, door de mededeeling van het
aarne zou ik dit toeſtemmen, indien de
verkingen der Staalmidde[illegible] alleen wierden
, door derzelver geoxygeneerde bereidingen.
er dikwyls werkt niets meer voldoende, dan de
ndigheid van het yzer zelven, in poeder; niette-
raande het, in veele gevallen, volgens de waar-
emingen van FOURCROY zelven, een der vermogend-
ste deoxygeneerende zelfſtandigheden is, 't geen, door
het zuur der eerſte wegen naar zich te neemen, der-
zelver Oxygène volkomen vastlegt. Het gemeen yzer-
roest (*Carbonas Ferri*) beſtaat uit eene vereeniging van
Yzer met het Koolenzuur; een zamenſtelzel, ongeſchikt
om Oxygène aan ons lichaam mede te deelen, om-
dat de koolſtof overal, zelfs ook binnen ons lichaam,
het Oxygène naar zich neemt, gelyk uit de geſchiede-
nis der ademhaaling bekend is; en echter verricht dee-
ze yzerkalk dikwyls al het heilzaame, 't geen men van
eenig ſtaalmiddel kan verwagten. Wanneer men, eind-
elyk, dagelyks eenige lepels gemeenen Rhynſchen wyn
aan een meisje, 't geen aan de Vrysterziekte (*Chlorosis*)
zukkelt, voorſchryft, zal men geen de minſte heilzaame
uitwerking gewaar worden: maar wanneer men, door de
noodige hoeveelheid ſtaal of yzer in dien wyn te ont-
binden, het zwak zuur, daarin gevonden wordende, ge-
heelenal doet verdwynen, en dus dien wyn, in een
zekeren zin, geheel deoxygeneert, bekomt men dat mid-
del, 't geen de onſterffelyke BOERHAVE, *Proces. Chem.*
168, noemt *het vermogendſte, der my, tot hiertoe, in de
konst en in de natuur, bekende geneesmiddelen, om de bloed-
maakende kragt van het menſchelyk lichaam te herſtellen.*
Waardoor, op de voldoendſte wyze, wordt beweezen, dat
de heilzaame geneeskundige vermogens van het yzer en
deszelfs bereidingen niet moeten toegeſchreeven worden,
aan de ontwikkeling van eenig Oxygène, maar aan de
metalliſche zelfſtandigheid van het yzer zelven.

Digitized by Google

WAARNEEMINGEN, BETREFFENDE DE OESTERS, EN DE PLAATZEN, WAAR DEZELVE GEVONDEN WORDEN. Door den Hoogleeraar BECKMAN.

Onze kennis, wegens de natuur, de organiſatie, de leevenswyze, het voedzel en de voortteeling der Oesters, is bepaald, gebrekkig, en onzeker. Zy leeven in eene middenſtoffe, welke haar aan onze waarneeming onttrekt; zy worden gevonden op kusten, weinig door Natuurnavorſchers bezogt, en verſchillen zo veel van alle andere dieren, dat, uit de waarneemingen op dezelve gedaan, zeer weinig tot de Oesters kan beſlooten worden.

De Oesters leeven op de zee-oevers, bovenal op die zandig of ſteenagtig zyn; op de kusten van Eilanden; op in zee uitſteekende rotzen en zandbanken: maar zy ſchynen best te teeren in den mond der rivieren, waar deezer water het zeewater min zout maakt. De dierlyke ſlym, welke de rivieren met zich voeren, en op de ſtranden wordt opeengehoopt, zal aan de Oesters tot voedzel ſtrekken.

In de Lente, wanneer de zon het zeewater begint te verwarmen, teelen de Oesters voort; zy werpen dan kleine Oesters uit, geheel gevormd, en derzelver aantal is ontelbaar. Elk deezer jongen groeit op tot een volkomene Oester, op dezelfde wyze als de zaaden of vrugten van die planten, welke hermaphrodite bloezems hebben. — Ik moet hier aanmerken, dat zy mistasten, die van Mannelyke en Vrouwelyke Oesters ſpreeken: want hoe kan 'er voortteeling plaats hebben tusſchen dieren, die geduurende hun geheele leeven niet, of misſchien ſlegts een duimbreed, van plaats kunnen veranderen, en die geene andere beweeging kunnen maaken, dan het eenigzins openen van hunne ſchelpen.

De Oesterſchelpen zyn zeer dikwyls bedekt met voortbrengſels van eene koraalagtige ſoort; dikwyls zyn ze ook beladen met kleine mosſelen en eene menigte van wormen; maar alleen op de ronde zyde, die de bovenzyde blykt te zyn: zo dat het Dier op de platte zyde rust. Dikwyls gebeurt het, dat en de boven- en de on-

Digitized by Google

onder-ſchelp doorboord zyn, en geknaagd door wormen, op dezelfde wyze als oud hout. Alle deeze vyanden tragten deeze ſchadelooze Dieren te verdelgen; en dit is ook het geval van de wormen, die gevonden worden tusſchen het vleezig deel huns lichaams, en op zommige plaatzen meer dan op andere (*). Een geduchter vyand voor de Oesters is nogthans een aalvormige Visch, op *Heiligoland* bekend onder den naam van *Nugnogen*, doch door zommigen de *Vyfvingerige Visch* geheeten (†). Zomtyds wordt deeze visch in Oesterſchelpen geheel ingeſlooten, zodat men geen ſpoor kan vinden van den eerſten bewooner. De visch ligt ringswyze in de ſchelp; en de Visſchers verzekeren eenſtemmig, dat hy de Oester opeet. Om die reden willen de *Engelſche* Visſchers dien visch verdelgd hebben, waar zy denzelven vinden. Maar hoe komt die moordenaar in de ſchelp? Naar alle waarſchynlykheid ſluipt hy 'er in, wanneer de Oester de ſchelp opent; en ik beſluit hieruit, dat de Oesters de ſchelpen veel wyder openen, dan REIMARUS en anderen zich verbeeld hebben. Eene andere vraag valt hier: Hoe komt het by, dat de oude Vischbeſchryvers, ſchoon zy van deezen Visch gewaagen, niet vermelden, dat dezelve in Oesterſchelpen gevonden wordt, 't welk thans niet zeldzaam is?

De Oesters zyn het maagerst in den tyd dat zy jongen voortbrengen; te deezer oorzaake is, op dien tyd, het Oestervangen in *Engeland* en elders, waar voorzigtige ſchikkingen plaats vinden, verboden. In *Spanje* draagt men deeze voorzorge, dewyl men zich verbeeldt, dat de Oesters, op dien tyd geëeten, ongezond zyn.

Het blykt, dat de Oesters ten minſten drie jaaren oud moe-

(*) Behalven deeze Wormen, wordt op de Oesterſchelpen, die niet lang uit zee geweest zyn, eene andere ſoort gevonden, die zeer klein zyn, en een phosphoric licht van zich geeven, 't welk men kan waarneemen, als zy tegen een hard lichaam in het donker geworpen worden, of als men ze op een ſteen laat vallen. LEMERY gewaagt 'er van, in zyne *Dictionary of Drugs*. Het dunkt my dat ze volkomen gelyk zyn aan die, welke ik aan de touwen uit zee heb zien ophaalen. LINNÆUS geeft 'er den naam aan van *Nereis noctiluca*.

(†) *Ophidon imberbe*, een naam door LINNÆUS van RONDELET ontleend.

Digitized by Google

moeten weezen, om tot ſpyze te kunnen dienen (*); en overal, waar men zorge draagt om de Oesterputten in ſtand te houden, hebben de Viſſchers last om alle de kleine Oesters van de volgroeide af te ſchrabben, en weder in zee te werpen. Eene oude Oester heeft menigmaalen twintig kleine aan zich vast.

Zeer ſtrenge winters zyn nadeelig voor de Oesterbeddingen, en vernielen de Oesters; dit ondervondt men allerwegen in den Jaare 1740. Geweldige ſtormen, in het voorjaar, zyn desgelyks hoogst nadeelig; en veele Oesterplaatzen zyn uitgeput, door dezelve te ſterk te bevisſchen. PAULUS JOVIUS verhaalt, dat hem de tyd geheugde, wanneer de Oesters van *Peſaro* na *Rome* gebragt werden; doch dat deeze Oesterbedden in 't einde geheel uitgeput geraakten, en men zich moest vergenoegen met Oesters van *Corſica* aangevoerd, die, eer dezelve te *Rome* kwamen, dikwyls bedorven waren. Geene dierlyke zelfſtandigheid is meer aan bederf onderheevig dan ſchelpviſſchen, zo die men tot voedzel gebruikt, als andere.

Het is eene ontwyfelbaare waarheid, dat de aart van de ſchelp- en den visch, zo wel als de aangenaamheid van deeze dieren, verſchillen naar den grond, op welken zy gevonden worden: zo dat de Viſſchers uit het uitwendig voorkomen, en de kenners uit den ſmaak, weeten te oordeelen, waar eenig ſoort van Oesters gevischt is. Waar de grond kalkagtig is, zyn ze weeker en wryfbaarder; waar dezelve uit rots beſtaat, zyn ze dikker, vaster en zwaarder; waar ze uit een mengzel van kalk en klei is zamengeſteld, zyn ze minder aardagtig, zagter, en behelzen meer dierlyk ſap. Op een ſlymerigen bodem zyn ze olieagtiger, en hebben een grooter over-

(*) Men gelooft in 't algemeen, dat de ſchelpen der Mosſelen 's jaarlyks een nieuw overtrekzel ontvangen, en dat men uit het getal der laagen van deeze den ouderdom der Mosſelen kan bepaalen, even als de jaaren van eenen boom uit de kringen. Maar POLI heeft, in zyn koſtbaar Werk over de Schaaldieren van beide de *Sicilien*, waarvan het eerſte Deel te *Parma* in den Jaare 1791 uitkwam, ons verzekerd, dat hy waargenomen heeft, dat derzelver grootte niet op eene zo ge egelde wyze toeneemt, dat men derzelver ouderdom daaruit ka opmaaken. In *Engeland* worden de kleinſte Oesters, *Oesterzaad* geheeten, *cultch* of *ſpat* genoemd.

Digitized by Google

overvloed van dierlyke deeltjes: op den oostlykſten ſteenagtigen oever van de *Adriatiſche Zee* zyn de Zeedieren ſchraaler en ſmaakloozer, dan die van de westzyde, waar de bodem ryker is. Op kalkagtige rotzen vallen de Oesters grooter, maar niet zo goed van ſmaak als die zich in ſlymerige baaijen en kreeken onthouden. In *Noorwegen* worden voor de ſlegtſte gerekend, die men aantreft op een modderigen bodem, dewyl zy na den modder ſmaaken; die van *Denemarken*, gevonden op een zandigen bodem by *Tondern* en *Fladſtrand*, zyn veel beter. De beste zyn de zogenaamde *Rots-* of *Klip-oesters*, gevonden op rotzen, waar zy beurtlings door het gety met water overdekt en blootgelaaten worden; ſchoon men in *Engeland* de voorkeuze geeft aan die men uit de grootſte diepte in zee ophaalt. De Rots-oesters zyn grooter en lomper dan de andere, maar veel dunner van ſchelp, ja veele zo dun dat ze doorſchynend zyn als hoorn. Te deezer oorzaake zal een vat, zo als men te *Bergen* gebruikt, naauwlyks 400 of zelfs 300 Zandoesters bevatten, maar kan van 700 tot 800 Rots-oesters bergen.

De Oestervisſchery is zeer eenvoudig, en vordert weinig toeſtels. Veelen raapen de Oesters met de hand, by het ebben der zee, op den blootgelaaten oever. Waar dit het geval niet is, wordt een vierkantig yzeren raam, of een raam met yzer beſlag, door middel van een touw over den grond geſleept, van tyd tot tyd opgehaald en geledigd. Anderen bedienen zich, in ſtede van dit werktuig, van een net, gemaakt van ſterke lederen riemen, opengehouden door een vierkanten zwaaren yzeren raam, welke, langs den grond geſleept, de Oesters opkrabt en dus in het net brengt. Nog anderen hebben een hark, met omtrent twintig ſterke, kromme, doch botte punten, agt of tien duimen lang, vastgemaakt aan een langen, dunnen, buigbaaren ſtok. De Visſchers, in een vaartuigje gezeten, trekken deeze hark over den bodem der zee, op dezelfde wyze als het bovengemelde net, en haalen dus de Oesters op, die terug gehouden worden door een plank, boven de hark vastgemaakt; zo dat men ze daarmede kan optrekken. De ſtok moet buigzaam genoeg weezen om toe te kunnen geeven, wanneer dezelve met kragt heengaat over de oneffenheden van den grond. Op plaatzen, waar de Visſchers meer omzig-

Digitized by Google

tigheids gebruiken, in het opzamelen der Oesters, om de banken te ſpaaren, haalen zy, door middel van houten nypers, wanneer het water helder is, alleen de grootſte Oesters op, en laaten de rest ongemoeid zitten, tot zy eene genoegzaame grootte verkreegen hebben. — 'Er kunnen nog andere wyzen van Oestervangen weezen, welke ik niet ken; en het zou een nuttig werk weezen, als iemand eene volledige Verhandeling gaf van de Oestervisſchery, met afbeeldingen van al den toeſtel en werktuigen. Dit, zo verre ik weet, heeft niemand tot nog toe gedaan. DUHAMEL beloofde over dit onderwerp te zullen handelen, in zyn groot Werk over de Visſchery; maar hy ſtierf, eer hy 't zelve voltooid hadt.

De Oesters, die zich onderſcheiden door een groene kleur, en die de *Hollanders*, te deezer oorzaake, *Groen-baardjes* noemen, worden boven alle andere geſchat. Maar deeze onderſcheiding is geen werk der natuur, maar der kunst. Ten dien einde worden 'er op het ſtrand putten gegraaven, voorzien met kleine ſluisjes, waardoor men het water laat inloopen by ſpringvloeden. Wanneer het water tot eene zekere hoogte geklommen is, worden de Oesters in de putten geworpen, en daar gelaaten, tot dat zy de verlangde kleur hebben aangenomen. Dit ſtilſtaande water wordt, by warm weêr, welhaast groen; en naa weinige dagen neemen de Oesters dezelfde kleur aan; doch zy krygen de vereischte hoedanigheid niet ten vollen, om voor *Groen-baardjes* verkogt te kunnen worden, dan naa verloop van zes of agt weeken. Ik hel over om te gelooven, dat deeze kleur veroorzaakt wordt door zekere Planten, die in het water groeijen, misſchien een *Ulva conferva*, of *Tremella*. Dit was het gevoelen van BRADLEY, die deeze plant eene ſoort van *Koemelk* noemt; een naam, die, volgens HUDSON's *Flora Anglica*, een *Conferva rivularis* aanduidt. Ik moet ook aanmerken, dat de *Ulva latiſſima* van LINNÆUS, door GMELIN, in diens *Hiſtoria fucorum*, genoemd wordt *Fucus tremella lactuca*, en by de *Engelſchen Oestergreen*, dat is *Oester-groen*, heet. — De tegenwerping, door eenige *Engelſche* Schryvers gemaakt tegen dit denkbeeld, ſchynt my toe, weinig te beduiden te hebben. Zy zeggen, dat, wanneer in de nabyheid van een *Greening-pit*, of Groenput, een andere gemaakt wordt op den af-

Digitized by Google

affland van een voet, het water in de laatſte nooit groen wordt; en dat putten, die eenigen tyd groen geweest zyn, en die kleur aan de Oesters medegedeeld hebben, zomtyds die kleurgeevende eigenſchap verliezen. Maar dit alles, voor waarheid aangenomen zynde, zou, naa een naauwkeuriger onderzoek, verklaard kunnen worden uit den groei deezer Planten.

In *Europa* worden de *Engelſche* Oesters voor de beſte gehouden; en deeze zyn, naar der *Franſchen* begrip, voortgekomen van Oesters, voortyds gevischt in de *Concalle-Baai*, naby *St. Malo*, en overgebragt na de *Engelſche* Kust; doch voor deeze verzekering hebben wy geen bewys. De hoogstgeſchatte Oesters worden gevonden aan de kust van *Eſſex;* van die kust is het broed overgebragt na de zee by *Colchester*, waar de rivier *Coln*, die door de Stad vloeit, eene groote menigte van armen vormt, en ſmalle kreeken, allergeſchiktst tot de Oesterteelt. Een groot aantal van deeze Oesterputten wordt gevonden by het Dorp *Row-Hedge*, in de Parochie van *East Doniland;* en de handel in Oesters maakt een grooten tak van koophandel uit in de geheele nabuurſchap. Naa de maand Mey, egter, mag geen Zaad, gelyk men het noemt, van de banken gehaald worden, dewyl alsdan de Mosſelen en andere Schelpvisſchen daar zich zouden zetten, en de Oesters vernielen. Lieden, die deeze inſtelling overtreeden, worden ſtreng geſtraft door het Admiraliteits Hof, 't welk alle de Oesterbanken onder zyn opzigt heeft. —— Alle deeze Oesters zyn zeer gezogt onder den naam van *Colchester*-Oesters. De beste komen van *Purfleet;* zy zyn zeer vet; de ſchelpen zyn dun, en bykans doorſchynende. De beste Oesters te *Colchester* zyn zeer duur; dewyl de handelaars in deezen Schelpvisch te *Londen* dezelve van de Visſchers meest alle opkoopen, moeten zy bykans alle door hunne handen gaan: dan zy worden beſchuldigd van oude onder de verſche Oesters te mengen, en Oesters van den Westkant voor *Colchester*-Oesters te verkoopen.

Hoe groot een naam de *Colchester*-Oesters mogen hebben, worden 'er gevonden, die de voorkeus geeven aan die op de kust van *Derſethire* verzameld worden, en bovenal digt by *Peol*. Deeze worden gezegd zomtyds Paerels in zich te bevatten, grooter dan men op andere plaatzen aantreft. Het meerendeel der *Engelſche* Oesters,

Digitized by Google

die de *Hollanders* alle jaaren met meer dan honderd Schepen weghaalen, worden door de Visschers te *Feversham*, eene kleine Stad in *Kent*, ten noordwesten van *Canterbury*, verkogt: deeze, gelyk mede de kleine Steden *Milton* en *Middleton* zyn, ter oorzaake van deezen handel, beroemd. 'Er zyn ook veele Oesterbanken op het Eiland *Wight*: deeze zyn desgelyks zeer bekend; als ook die men vindt by *Tenby*, op de kust van *Zuid-Wales*, en by *Milford-haven*: maar de grootste, en misschien de slegtste, zyn die van *Blackrock*, niet verre van *Liverpool*.

Het blykt, dat de *Engelschen* zich meer moeite gegeeven hebben dan andere Volken, niet alleen om hunne Oesterbanken in stand te houden, maar ook om nieuwe aan te leggen. Zedert het Jaar 1712 heeft men eene groote menigte Oesters gevonden in het kleine Kanaal van *Menea* of *Menai*, 't welk *Anglesey* van *Caernarvonshire* afscheidt, en waar men in den Jaare 1700 geene Oesters vondt. Het is eene bekende zaak, dat, kort naa dien tyd, iemand in dit Kanaal een honderdtal Oesters plantte, die zich nu op een afstand van verscheide mylen uitstrekken, zodanig vermenigvuldigd, dat men tegenwoordig verscheide vaartuigen tot die visschery gebruikt. De golven voeren het Zaad, of de kleine Oesters, met zich; en men weet, dat op de kust van *Holstein* de Oesterbanken vernield zyn door geweldige stormwinden, omtrent den tyd dat de jonge Oesters te voorschyn kwamen.

Ierland heeft zeer ryke Oesterbanken naby het Dorp *Arklow*, aan den Oostkant van *Dublin*, van waar het broed overgebragt wordt na de kunst-oesterbeddingen van de Hoofdstad aan den noordkant, niet verre van *Clontarf*, en verder zuidwaards op, te *Sutton*, niet verre van *Howth*; gelyk mede te *Poleberg* en *Dalkey*, niet verre van *Dublin*, en byzonder *Irelands-Eye*, waar de grootste en beste Oesters ter diepte van agttien of twintig vademen onder water liggen. Ten noorden van *Dublin*, niet verre van *Rush* en *Skerries*, zyn de Oesters zouter en harder, dan op plaatzen, waar meer versch water na zee stroomt. — *Schotland* heeft overvloed van Oesters naby het Eiland *Inch Keith*, niet verre van *Leith*.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

BY-

Digitized by Google

BYZONDERHEDEN UIT HET LEEVEN EN KARAKTER VAN BLAISE PASCAL.

BLAISE PASCAL, bekend door zyne veel geleezene *Lettres Provinciales*, *Penſées Chretiennes* en andere Schriften, was door de Natuur met een vroegryp en doordringend verſtand begaafd, 't welk zich op de beoeffening van de Natuurlyke Wysbegeerte en de Wiskunde voornaamlyk toelegde. Terwyl hy nog een kind was, hadt hy, zonder hulp van leermeester en van boeken, in de Aardrykskunde groote vorderingen gemaakt. Nog naauwlyks de jongelingsjaaren bereikt hebbende, deedt hy ontdekkingen in de Wiskunde, die door de beroemdſte Wysgeeren in Frankryk bewonderd wierden. Het betoog van de ingewikkeldſte Voorſtellen doorzag hy met een enkelen oogſlag, en behoefde daartoe de keten eener aaneengeſchakelde redeneeringe niet. De gewigtigſte ontdekkingen, tot aanwas der Weetenſchappen, en tot heil van 't Menschdom, beloofden zich de grootſte mannen der eeuwe van de vroegrype begaafdheden deezes ongemeenen Jongelings. Eene wonderbaare omwenteling gebeurde 'er, in PASCAL's geest, op den ouderdom van vier-en-twintig jaaren, nadat hy eenige godvruchtige boeken hadt geleezen. Volgens het verhaal zyner Zuster, Mevrouwe PERRIER, die zyn leeven heeft beſchreeven, beſchouwde hy, zints dien tyd, alle waereldſche naajaagingen als eenen Christen onwaardig, en nam hy een plegtig beſluit, om zyne volgende leevensdagen aan den Godsdienst alleen toe te wyden.

De eerſte vruchten zyner buitengewoone godsdienſtigheid vertoonden zich, by gelegenheid, dat zekere Voorleezer in de Wysbegeerte, in eenige Godgeleerde Redentwisten, hadt durven beweeren, dat 'er tusſchen de lichaamlyke natuur onzes Zaligmaakers en het vleesch en bloed van gewoone menſchen onderſcheid plaats hadt. Straks oordeelde zich PASCAL Geweetenshalve verpligt, om deezen Ketter by den Aartsbisſchop van *Rouen* aan te klaagen. De Voorleezer, om zich tegen de wraak der Kerke te dekken, herriep openlyk zyne dwaalingen; dit diende tot geene geringe zegepraal voor de Katholyken.

Het volgende in 't oog loopende blyk van PASCAL's yver, was het overtuigen van eene jonge en ſchoone

Digitized by Google

Zuster van de zondigheid deezer waereld en haare ydelheden, en haar in het denkbeeld te brengen, dat de hoogſte verdienſte gelegen was in zich te doen opſluiten in een Klooster. Diensvolgens begaf zy zich in eene der hardſte en ſtrengſte Orden, alwaar haar lichaamsgeſtel, tegen haare godsvrucht niet opgewaſſen, ten langen laatſte onder haare ſtrenge tuchtoeffeningen bezweek, op den ouderdom van zes-en-dertig jaaren.

Verder berigt ons zyn Leevensbeſchryffter, dat de jonge PASCAL, zints het oogenblik dat hy deeze denkbeelden aangaande de voortreffelykheid van den Godsdienst hadt opgevat, zich als een onveranderlyken regel voorſtelde, alle de aangenaamheden des leevens te verzaaken. Hoewel teder en in den ſchoot des overvloeds opgevoed, weigerde hy nu de hulp van eenen knegt in alles, wat hy zelve kon verrigten. Hy gedoogde niet dat zyn bed voor hem opgemaakt, of zyn middagmaal hem gebragt wierdt. Wanneer hem een dringende honger perſte, ging hy in de keuken, en verzadigde zich met het eerſte dat hy vondt. Keuze van ſpyze beſchouwde hy als de veragtelykſte zinlykheid. Al zynen tyd beſteedde hy aan bidden, en het leezen van de Schrifttuure.

Volgens de meergemelde Leevensbeſchryffter, wierdt PASCAL's lichaamsgeſtel, door de ſtrengheid zyner leevenswyze, en door zyne ontbeering van de gewoone uitſpanningen der jeugd, dermaate verzwakt, dat hy, nog geen dertig jaaren bereikt hebbende, een martelaar van ongeſteldheden wierdt. Thans tragtten hem zyne Geneesheeren zyne gewoone lichaamsſtrengheden te ontraaden, door hem het gevaar onder 't oog te brengen, welk zyne gezondheid daar by leedt, en de volſtrekte noodzaaklykheid, om op de herſtelling van dezelve, immers voor eenigen tyd, zich inzonderheid toe te leggen. Dan zyne Zuster, de Non, die zich in dergelyk eenen toeſtand bevondt, vergoldt de goede dienſten, welke hy haar hadt beweezen, door hem te overreeden, dat zyne geestlyke gezondheid een voorwerp was van oneindig hooger aangelegenheid; dat hy op den weg, welken hy hadt ingeſlagen, kloekmoedig moest volharden: want dat God hem zekerlyk voor eenen ſtaat van veel hoogere volmaaktheid hadt beſtemd, dan hy nu bereikt hadt. Deeze raad verſterkte hem in zyne godvruchtige voorneemens; en van dien tyd af beſchouwde

Digitized by Google

de hy alle aardſche voorwerpen als ydel en beuzelagtig, en gaf hy zich geheelenal aan de zorge voor zynen eeuwigen welvaart over.

Omtrent deezen tyd ontving hy, van wegen het gerugt, welk van zyne ongemeene heiligheid was uitgegaan, menigvuldige bezoeken van godvruchtige lieden van hoogen rang, verlangende door zynen raad en verkeering geſticht te worden. Veel genoegen ſchepte hy uit deeze bezoeken, uit aanmerking der voordeelen, welke van dezelve op de goede zaak van den Godsdienst konden nederdaalen. Intusſchen bekroop hem de vreeze, dat een beginſel van trotschheid, welke hy gevoelde in zyne zelfvoldoening eenig aandeel te hebben, Gode mishaagelyk zyn zoude. Daar tegen, zegt zyne Zuster, vondt hy welhaast een middel uit. Op zyn bloote lichaam omwondt hy zich met een yzeren gordel, met ſcherpe punten bezet; wanneer nu eene verwaande gedagte in zyne verbeelding opkwam, drukte hy dien gordel met zynen elleboog, zodat de ſcherpe punten in zyn vleesch drongen; dit deedt hem tot eene gepaste waardeering van zich zelven terugkeeren. Aan die gewoonte hieldt hy zich tot aan zynen dood. Geduurende de vier laatſte jaaren zyns leevens namen zyne lichaamskwaalen dermaate de overhand, dat hy zyne gewoone letteroeffeningen voortzetten, noch anderen naar gewoonte van dienst kon weezen. Zeer voordeelig, intusſchen, voor hem zelven was die toeſtand; want de lydzaamheid, met welke hy zyne lydingen verdroeg, deedt hem, meende hy, by zynen Schepper dies te aangenaamer worden; en de regel, welken hy beſtendig volgde, om zich zelven al wat zyne zinnen ſtreelde te weigeren, maakte hem bekwaam tot dat verhevener en geestverrukkend genot, naar 't welk hy ſtreefde. Midlerwyl hieldt hy aan met het dooden van zyne natuurdriften en zinlyke neigingen. Hy hadt de gewoonte om zyne ſpyze door te zwelgen, zonder die te kaauwen, opdat dezelve op zyne tong geene aangenaame gewaarwording zou veroorzaaken. Om de zelfde reden, wanneer hy geneesmiddelen gebruikte, verkoos hy teikens dat hem de walgelykſten wierden toegediend. „ Zelfverlochening en kwelling, plagt hy te „ zeggen, is de ſtaat, in welken de Christen zyn leeven „ moet doorbrengen. Hoe gelukkig ben ik dan, door „ noodzaaklykheid tot dien heilzaamen ſtaat gebragt te „ zyn!". Aldus, zegt zyne Zuster, nam hy dagelyks

toe

Digitized by Google

toe in volmaaktheid en geestlyken welstand, naar maate zyn lichaam verzwakte; tot dat hy eindelyk, in eene vlaag van ſtuiptrekkinge, die geduurende eenige oogenblikken wierdt opgeſchort, terwyl hy de laatſte Kerkgeregten ontving, in zyn negen-en-dertigſte jaar, zynen laatſten adem uitblies.

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÊROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REIS-VERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beſtemd.*

(Vervolg van bl. 346.)

Overeenkomſtig met ons plan, ten aanziene deezer Reize, kunnen wy niet nalaaten te vermelden een Verſchynzel, 't welk de Reizigers op hunnen Tocht, den 14 van Slachtmaand 1792, waarnamen.

Het was bykans den geheelen dag ſtil geweest; maar 's avonds omtrent agt uuren werd de lugt in het Zuidoosten bedekt met dikke wolken, die een geweldigen ſtorm voorſpelden. De nagt was zeer donker. Schielyk vertoonde zich een verlichte kolom van verbaazende hoogte, nederdaalende uit deeze wolken, en de oppervlakte des waters verlichtende. De ſchinſtering der zee werd eenigen tyd afgebrooken by verſcheide tusſchenpoozingen, geduurende welke het geheel donker was; wanneer op één oogenblik de geheele oppervlakte der zee bedekt ſcheen met een laken van vuur, zich uitſpreidende in den koers, dien wy hielden. Dit vuurig verſchynzel werd door een ſterken wind voortgeſtuwd, die de golven zeer hoog deedt gaan. Wy zagen ons omringd door een zee van vlammen, 't welk een der ſchoonſte vertooningen in de natuur opleverde. Welhaast verdween dit verſchynzel; doch de zee vertoonde zich, geduurende den geheelen nagt, veel meer verlicht dan gewoonlyk, bovenal in het zog van het ſchip en op den omkrullenden top der golven. De ſterkte van den wind nood-

Digitized by Google

noodzaakte ons, de Marszeilen in te haalen en af te houden.

De hette was dien geheelen dag zeer drukkend geweest. Wy zeilden in de groote Golf, gevormd door de kusten van *Opper-Guinea*, welks ſtranden zich omtrent 1,500,000 Roeden Oostwaards uitſtrekken.

De Zee is veel Phosphoriker in de nabyheid der kusten tusſchen de Keerkringen gelegen, dan ergens elders; dewyl die Diertjes, van welken de phosphorikheid afhangt, aldaar in eene veel grooter menigte gevonden worden, dan in eenig gedeelte van den Oceaan; — iets, 't welk ik gelegenheid gehad heb waar te neemen in gedeelten van den Oceaan, zeer verre van elkander gelegen. Ik zal my zetten tot eenige naſpeuring van dit verſchynzel.

Naardemaal wy gemelde Golf aan ly van ons ſchip hadden, hadt de ſtroom eene menigte van die lichtgeevende zelfſtandigheden, waarvan dezelve een zeer grooten overvloed heeft, tot ons overgevoerd; doch 'er was een zamenloop van eene andere omſtandigheid noodig, om dat ſterke Licht, 't welk wy zagen, te doen gebooren worden. De wolken, hangende in dien hoek, van waar de wind opſtak, hadden aan den dampkring eene zeer groote hoeveelheid van Electrike ſtoffe medegedeeld: deeze was een der voornaamſte oorzaaken, welke die verbaazende verlichting des waters te wege bragt. — De Electrike ſtaat van den Dampkring kon by my geen twyfel lyden; de verre meer dan gewoone verwydering myner twee balletjes van den Electrometer wees zulks uit.

Een zagte koelte uit het Zuid-oosten deedt ons hoopen, dat wy welhaast verlost zouden worden van de groote ſtilten, die op deeze hoogte in meerder uitgebreidheid heerſchen, dan in eenig ander gedeelte van den Oceaan. Deeze verſchillendheden doen zich voornaamlyk bemerken op eene Reis na *Indie*, en ſchynen meest af te hangen van de nabyheid der *Afrikaanſche* kust, welke de Schepen, uit *Europa* na de *Kaap de Goede Hoop* zeilende, veel nader by komen dan die, welke van de *Kaap* na *Europa* ſtevenen: van hier dat de heenreizen doorgaans langer tyd duuren dan de t'huisreizen. — Veele bekwaame Zeelieden oordeelen het raadzaam, de Linie veel Oostlyker, dan doorgaans geſchiedt, door te gaan.

De

Digitized by Google

De ſtilten, welke ten Noorden van den Equator heerſchen, hangen af van de geſteltenisſe der *Africaanſche* kust, welke zich, op den afſtand van eenige weinige Graaden van de Linie, bykans 1,500,000 Roeden Oostwaards uitſtrekt; terwyl de groote afſtand, op welken men van de kust zeilt, naa den Equator geſneeden te hebben, de Winden, doorgaans in dit gedeelte van den Oceaan heerſchende, belet, om gewyzigd te worden door Landwinden.

Ik had eenige vlesſen gevuld met het Zee-water, 's nagts te vooren, geduurende de Phosphorike geſteldheid der Zee, ten einde de kleine lichtgeevende zelfſtandigheden, welke dit verſchynzel doen gebooren worden, te onderzoeken. Van dit water in een glazen buis gedaan hebbende, ſchudde ik het in 't donker, en ontdekte terſtond lichtgeevende klootjes, daarin te voorſchyn komende, die volmaakt gelyk waren aan de zodanige, als wy gezien hadden in het beroerde water van den Oceaan. Ik nam eene eenvoudige proeve om deeze deeltjes van het water af te ſcheiden, om te bezien of de lichtgeevende eigenſchap dezelve bybleeve. Het water door vloeipapier laatende doorzygen, bleeven op 't zelve een aantal kleine doorſchynende deeltjes, lymerig van zelfſtandigheid. Het water hadt daarop de lichtgeevende hoedanigheid geheel verlooren, doch kreeg dezelve, op het inmengen dier deeltjes, weder. Indien deeze kleine diertjes voor eenigen tyd aan de lugt worden blootgeſteld, verliezen ze geheelenal de lichtgeevende hoedanigheid.

Menigmaal heb ik dezelfde proeve herhaald op water, in onderſcheidene gedeelten van den Oceaan geſchept, en eenpaarig bevonden, dat het dezelfde ſoort van diertjes bevatte, welke ik daarom aanmerk als de voornaame oorzaak van het phosphorike lichten der zee. — Andere zelfſtandigheden, egter, bezitten desgelyks de eigenſchap om dit verſchynzel op zee te doen gebooren worden: want veele ſoorten van Krabben, en andere Zeeinſecten van eene aanmerkelyke grootte, komen dikwyls van de diepte opwaards, en zetten aan de oppervlakte een licht by. Ik heb eenige van die phosphorique diertjes gezien, die een half voet lang waren; doch zy gingen altoos verzeld van de bovengemelde kleine diertjes.

Aan

Aan de Kaap *de Goede Hoop* gekomen, vonden zy eenige Verklaaringen, betrekking hebbende tot het eerſte doelwit hunner Reize, welke wy hier moeten mededeelen.

De Capitein van een Koopvaardyſchip van *Bourdeaux*, weinige dagen vóór ons aangekomen, berigtte ons onmiddelyk, dat de Bevelhebber der Zeemagt op *Isle de France*, eenig berigt ontvangen hebbende wegens het lot van DE LA PÊROUSE, een Fregat na de *Kaap* hadt doen zeilen, om deeze kundſchap mede te deelen aan den Bevelhebber over den Tocht ter opſpeuringe van dien ongelukkigen Zeeman. Het Fregat was van *Isle de France* weinige dagen vóór onze aankomst afgezeild.

De Brief aan den Bevelhebber, met de Verklaaringen van twee Capiteins van Koopvaardyſchepen, die zich te *Batavia* bevonden, geduurende het verblyf van den Commandeur HUNTER te dier plaatze, by zyne wederkomst van *Botany-Baai*, in een *Hollandsch* Schip, naa dat hy zyn Schip verlooren hadt by *Nordfolk*-Eiland, zal ik hier plaats geeven.

Brief van den Burger SAINT FELIX, *Bevelhebber der* Franſche *Zeemagt in de* Indiſche Zeeën, *aan den Generaal* DENTRECASTEAUX.

„ Ik heb uit eene byzondere Briefwisſeling verſtaan, dat gy niet ten oogmerke hebt om *Isle de France* aan te doen, dan by uwe wederkomst van den Tocht, waarop gy u begeeven hebt. Te leur geſteld in de hoope, waarmede ik my geſtreeld had, om de eer te hebben van met u te ſpreeken, haast ik my met deeze afzending; ten einde gy, by uwe komst aan de *Kaap de Goede Hoop*, twee Berigten moogt vinden, betreklyk het oogmerk uwer Zendinge; Berigten, my kortlings ter hand geſteld door de Capiteins van twee *Franſche* Schepen, hier van *Batavia* aangekomen.

„ Gy zult daardoor onderrigt worden van de byzonderheden, hoe een *Hollandsch* Schip, aan boord hebbende Commandeur HUNTER van de *Sirius*, een *Engelsch* Fregat, met diens Scheepsvolk, naby de *Admiraliteits Eilanden*, in de *Zuidzee*, verſcheide Perſoonen zag, gekleed in *Europiſche* ſtoffe, en waarvan eenigen in 't byzonder *Franſche Uniform* ſcheenen aan te hebben. Gy zult 'er uit zien, dat die Commandeur niet twyfelde, of deeze lieden waren overgebleevenen van de Schipbreu-

breukelingen, welken dit ongeluk beliep met DE LA PÉROUSE, dien hy dikwyls in *Botany-Baai* gezien hadt.

„ Ik begreep, dat de mededeeling deezer ſtukken voor u hoogst belangryk moest weezen; ze kwamen my gewigtig genoeg voor, om my te doen beſluiten, dezelve aan u toe te ſchikken met een Fregat; door my alleen met dit oogmerk na de *Kaap de Goede Hoop* gezonden. Capitein BOLLE, die 't zelve voert, zal deeze papieren laaten in de handen van onzen *Charge d'Affaires*, in geval hy u daar niet mogt aantreffen, om u te overhandigen oogenbliklyk naa uwe aankomst.

„ Schoon ik geen officieel aanſchryven hebbe, met betrekking tot uwen Tocht, welk my volmagtigt om dit Fregat tot die reis uit te vaardigen, twyfel ik geen oogenblik, of de ſtap, door my gedaan, zal de goedkeuring van zyne Majeſteit wegdraagen, zo wanneer ik het algemeen belang en de gevoelens van myn eigen hart raadpleege.

„ Het was voor u bewaard, een eisch te mogen maaken op de dankbaarheid van geheel de *Franſche* Natie, door het Bevelhebberſchap te aanvaarden over een' Tocht, die zo zeer tot eere ſtrekt van den Vorst, die denzelven bevolen heeft, als van den Bevelhebber, wien dezelve opgedraagen is. In elk gedeelte des aardkloots, 't welk gy gaat bezoeken, zullen u myne vuurigſte wenſchen, dat gy wel moogt ſlaagen, vergezellen, alsmede de onſchendbaare en volkomene verknogtheid, met welke ik my teken.

SAINT FELIX."

Isle de France, Nov. 9, 1791.

Verſlag, overgegeeven aan SAINT FELIX, *Bevelhebber van de Zeemagt der* Franſche *Natie in de* Indiſche Zeeën, *door Capitein* PREAUDET, *op het Schip de* Jaſon, *van* Batavia.

„ De *Sirius*, een *Engelsch* Fregat, gevoerd door Commandeur HUNTER, en beſtemd na *Nieuw Holland*, was verongelukt in de *Zuidzee*, omtrent het einde des Jaars 1790. Het Scheepsvolk werd ingenomen door een Sloep, die het Fregat vergezelde, en gevoerd na *Botany-Baai*, waar Commandeur PHILIPS een klein *Hollandsch* Schip huurde, om de Schipbreukelingen met den Commandeur na *Engeland* te brengen.

„ Met dit Schip van *Botany-Baai* gezeild, met oogmerk

merk om *Batavia* aan te doen, werden zy, door tegenwinden en het geweld van den ſtroom, tot 167 Graaden Lengte van den Meridiaan van *Greenwich*, Oostwaards gevoerd. Den wil hebbende om door de Straat van *St. George* te zeilen, kwamen zy in het gezigt der *Admiraliteits Eilanden*, gelegen op 147° Lengte en 3°,25/ Zuider Breedte. Digt by het Oostlykſte deezer Eilanden ontdekten zy eenige boots; onder het volk in dezelve bevonden zich verſcheidene, die *Europiſche* ſtoffen tot hunne kleeding droegen; zy onderſcheidden 'er zelfs eenigen, die de Uniform der *Franſche* Zeelieden aan hadden. Deeze lieten een witte vlag waaijen, ten teken voor de *Engelſchen* om te naderen; maar, ſchoon de Commandeur HUNTER dit zeer gaarne wilde doen, vondt hy zulks onuitvoerbaar, door tegenwind en tegenſtroom, en het gevaar, waaraan de veelvuldige ondiepten hem zouden hebben blootgeſteld.

„ Commandeur HUNTER hadt dikwyls den Heer DE LA PÊROUSE in de *Botany-Baai* gezien, en gemeenzaam met hem verkeerd. Hy hadt uit hem verſtaan, dat hy ten oogmerk hadt om door de Straat van *St. George* te zeilen, by het verlaaten van *Botany-Baai*, en van daar Noordwaards op te ſtevenen. Hy twyfelt niet, of de *Aſtrolabe* en *Bouſole* waren op de bovengemelde Eilanden vervallen, ter oorzaake van de ſtilte en ſterke ſtroomen in deeze zeeën. Hy heeft my onderrigt, dat hy daardoor zeshonderd mylen Oostwaards afgedreeven was, in den tyd van tien dagen; 't geen hy wist uit herhaalde waarneemingen van de Lengte, uit de Tydmeeters en de Landverkenningen. Met één woord, Commandeur HUNTER, dien ik op myne laatſte Reis te *Batavia* zag, ſcheen my toe ten vollen overtuigd te zyn, dat de *Europiſche* Kleederen, welke hy in de boots van de *Admiraliteits Eilanden* zag, kwamen van de Schipbreukelingen der Schepen, weleer onder het bevel van DE LA PÊROUSE vaarende.

„ Commandeur HUNTER is thans op zyne t'huisreis na *Engeland*, van waar hy waarſchynlyk een omſtandiger berigt van deeze ontmoeting na *Frankryk* zal zenden.

„ De *Engelſche* Commandeur dagt uit zyne eigene ondervinding, dat een Schip, de *Admiraliteits Eilanden* naderende, en ten oogmerk hebbende dezelve aan te doen, tragten moet, vroegtydig de Breedte, op welke de-

Digitized by Google

zelve liggen, te bereiken; ten einde te voorkomen weggevoerd te worden door de ſtroomen, die met groot geweld na het Oosten loopen.

PREAUDET, Capitein
Isle de France, Nov. 6, 1791. van de *Jaſon*."

Verſlag, overgeleverd door PIERRE MAGON LÉPINAY, *Scheepsbevelhebber van de* Maria Helena, *van* Batavia, *aan* SAINT FELIX, *Bevelhebber van de Zeemagt der* Franſche *Natie in de* Indiſche Zeeën.

„ De Commandeur en de Officieren van de *Sirius*, een *Engelsch* Fregat, op het Eiland *Nordfolk* ſchipbreuk geleden hebbende, kwamen, met hun Scheepsvolk, in *Batany-Baai*, van waar zy, in een klein *Hollandsch* Schip, na *Batavia* zeilden, en in 't laatst van September deezes jaars aankwamen, naa eene reis van omtrent zes maanden.

„ Omtrent twee dagen naa dat zy in de Straat van *St. George* gekomen waren, bevonden zy zich, zo ras het begon te daagen, in het gezigt van de twee *Admiraliteits Eilanden*, en daar zeer naby; onmiddelyk peilden zy, doch konden geen grond vinden.

„ Naderhand ontdekten zy twee Canoes, ieder omtrent twaalf man voerende. Zy roeiden van de Eilanden op hun aan, en ſchoon zy niet aan ſcheepsboord wilden komen, naderden zy vry digt. Het was toen redelyk ſtil. Het Schip vondt zich blootgeſteld aan een ſtroom, die het van 't land afdreef, en de *Hollandſche* Capitein hadt geen zin altoos om het Eiland nader te komen. Men merkte op, dat twee der Mannen in de Canoes Draagbanden hadden, gelyk aan die der *Europiſche* Officieren: zy maakten tekens alsof zy begeerden geſchooren te worden: veelen hunner hadden ſtukken van rood en blaauw laken in hunne kleeding; 't welk uitwees, dat zy eenige gemeenſchap hadden met *Europeaanen*. Naardemaal Commandeur HUNTER in *Botany-Baai*, door DE LA PÊROUSE zelven, onderrigt was van zyn oogmerk om de Straat van *St. George* door te zeilen, waren alle de Officiers op dat Fregat van oordeel, dat zy op deeze wyze geheel onverwagt de Eilanden ontdekt hadden, waarop DE LA PÊROUSE ſchipbreuk leedt.

„ De Ondergetekende verklaart, dat het boven verhaalde overeenkomt met hetgeen hy verzameld heeft uit ver-

Digitized by Google

verſcheide geſprekken met de Officieren van de *Sirius*, die te *Batavia* gekomen waren, naa de ſchipbreuk van dit Fregat, in een klein *Hollandsch* Schip; hy bevondt zich in hun gezelſchap in de maand October.

P. MAGON LÉPINAY."

Isle de France, Oct. 31, 1791.

Naardemaal Commandeur HUNTER zich aan de *Kaap de Goede Hoop* bevondt, op zyne terugreize van *Batavia* na *Engeland*, op het oogenblik dat wy daar kwamen, hadden wy reden om te verwagten, dat wy van hem allen mogelyk naarigt zouden ontvangen van 't geen hy by de *Admiraliteits Eilanden* gezien hadt; dan wy verwonderden ons zeer, te verneemen, dat hy van de *Kaap* gezeild was, twee uuren naa dat wy ten anker gekomen waren. Hy was waarſchynlyk wel onderrigt van het oogmerk onzer Reize: want wy werden aan de *Kaap* verwagt; en de Bevelhebbers-vlag, die wy lieten waaijen, moest hem verzekerd hebben, dat wy de Schepen waren, uitgezonden om DE LA PÊROUSE op te zoeken. Het kwam ons ten uiterſten vreemd voor, dat hy geene pooging gedaan hadt, om ons zelfs het ſchraal berigt, 't welk PREAUDET en MAGON LÉPINAY opgemaakt hadden uit hetgeen hy zelve en zyne Officiers te *Batavia* hadden verhaald, mede te deelen. — Onze verwondering groeide nog aan, toen wy ontdekten, dat Commandeur HUNTER, geduurende zyn verblyf aan de *Kaap*, niet alleen niets hadt laaten blyken, 't welk grond kon geeven om te gelooven, dat hy Wilden gezien hadt, gekleed in de Uniform van de *Franſche Mariniers*, maar zelfs uitdruklyk verklaard aan verſcheide Leden van de Regeering, en in 't byzonder aan zyn Vriend den Heer GORDON, dat hy niets wist van de vertellingen, daar verſpreid op de aankomst van de *Atalante*; ook was 'er geen reden om te denken, dat de verhaalen, aan de *Kaap* gedaan door Capitein BOLLE, van Commandeur HUNTER zelve kwamen.

Capitein BLIGH, Bevelhebber van de *Engelſche* Sloep *Providence*, uitgezonden om den Broodvrugt-boom op de *Societeit Eilanden* te zoeken, hadt in de *Tafelbaai* het anker geworpen, korten tyd naa dat de *Atalante* van daar gezeild was. Het bleek, dat Capitein BLIGH niets van Commandeur HUNTER gehoord hadt, betrekking heb-

Digitized by Google

hebbende tot de Verklaaringen der twee *Franſche* Capiteinen; maar dat, op het berigt, hem medegedeeld door Perſoonen, die met den Capitein van de *Atalante* geſprooken hadden, hy den Colonel GORDON verzekerd hadt, dat, wanneer hy na de *Societeit Eilanden* wederkeerde, hy alle naſpeuringen, welke hem mogelyk waren, in 't werk zou ſtellen, in die ſtreeken, waar DE LA PÊROUSE gezegd werd ſchipbreuk geleden te hebben, en tragten eenige overblyfzels van dien ongelukkigen Tocht te verzamelen.

(*Het Vervolg hiernaa.*)

DE MISLUKTE HEIRTOCHT VAN XERXES.

(Overgenomen uit ROBERT HERON's *New and Complete Syſtem of Univerſal Geography.*)

XERXES, de Zoon en Opvolger van DARIUS, aanvaardde het Ryksbeſtuur niet, of hy — als 't ware, met 's Vaders Ryksbewind, ook den toeleg, om *Griekenland* te onder te brengen, geërfd hebbende — monſterde de geheele Krygsmagt zyner Heerſchappye, en rustte zich toe om in *Europa* te vallen met eene heirmagt, wier aantal en uitgebreidheid alleen in ſtaat ſcheenen om alle tegenkanting het hoofd te bieden en te overmogen.

Uit de afgelegene binnenſte Landen zyns Ryks trok hy, met een zo grootſchen als verſchriklyken optocht, na de Noordwestlykſte grenzen; en naar maate hy op de reis vorderde, werden de Landſchappen, waar hy door toog, ontvolkt, door de Inwoonders weg te neemen om zyne Heirmagt te vergrooten. Een groote brug, beſtaande uit zamengevoegde overdekte booten, zo dat zy bovenop eene effene vlakte maakten, vereenigde het ſtrand van *Europa* met dat van *Aſia*, ter plaatze waar die Werelddeelen vaneen geſcheiden zyn door den *Helleſpont*: de Heirmagt van *Aſia* rukte in *Europa*. De voorttrekkende Krygsdrommen ſcheenen onwederſtaanbaar en onoverwinnelyk, door de grootheid van het getal en de uitgeſtrektheid alleen, ſchoon dezelve ongewapend en onbekwaam geweest waren ten vyandlyken aanval.

Ee-

Digitized by Google

Eene Vloot, verzameld uit alle de Zeegewesten van *Perſie*, aan de *Middellandſche Zee* gelegen, vergezelde de voorttrekkende Landmagt. — Langs de Zeekust van *Thracie*, door *Macedonie*, door *Theſſalie*, tot de engten van *Thermopilæ*, zetten de *Perſiaanen* hunnen van vernieling vergezelden optocht voort, zonder eenigen tegenſtand te ontmoeten.

By *Thermopilæ*, waar de geſteldheid van den grond grootendeels de voordeelen van meerderheid in aantal doet verdwynen, door een handvol *Grieken* tegengehouden, begonnen de invallers daar te ondervinden, hoe ſtout en hooploos tevens de onderneeming was, om over de *Griekſche* Dapperheid en Vryheidsliefde te zegepraalen.

Met het verlies van zo veel volks, als alleen een groot Leger zou hebben uitgemaakt, werd XERXES meester van dien gewigtigen Doortocht. Geen roemryke overwinning vergezelde den voorttocht van zyne Legerbenden. Vóór dat zyne Landmagt zuidwaards kon voortrukken door de *Corinthiſche* Landengte, hadden hevige ſtormwinden een groot gedeelte van zyne Vloot vernield. De *Griekſche* Schepen, niet belemmerend talryk, en meer bedreeven in het bevaaren deezer naauwe Zeeën, namen en verdelgden veele der *Perſiaanſche* Galeien, door den ſtorm geſpaard, en dreeven de overige, in wanorde gebragt, vol ſchande op de vlugt.

Plaatslyke hinderpaalen, die hun ſteeds vermenigvuldigend in den weg ſtonden; de onbezweeke geestdrift der *Grieken*, veel verſchriklyker dan hunne wapens; de dagelykſche verwoesting, veroorzaakt door hongersnood, vermoeienis en gebrek, in een zo ontzettend talryk Leger; het verlies van dien voorraad, welken de Vloot aanvoerde tot ondersteuning van de Landmagt, en de bykans volſlaagene vernieling van land voor- en agterwaards, noodzaakten eerlang de *Perſiaanen*, om hunne grootſche ontwerpen van vermeestering te ſtaaken, en te land en ter zee terug te trekken, zonder in het *Peloponneſiſche* Schiereiland door te dringen, of de eindelyke te onderbrenging van *Griekenland* te volvoeren.

XERXES zelve, zyn Leger verlaatende, van eenige wenigen vergezeld, toonde zich door ſchrik bevangen, ſtak in alleryl, ontzet van alles wat naar vorstlyke pragt zweemde, den *Helleſpont* over, in eene enkele boot, en keerde na zyne *Aſiatiſche* Staaten weder, met al de ſchaamte en woede van te leur geſtelde Eer- en Heerschzugt.

Digitized by Google

zugt. —— Zyne Veldheeren poogden den Oorlog te vernieuwen of voort te zetten. Maar de vereenigde Magten van *Griekenland* haastten zich, om de neerlaag, welke de belemmeringen der Natuure hadden veroorzaakt, te agtervolgen, en de verzwakte heirmagt van *Perſie*, vóór dat dezelve zich kon herſtellen, aan te vallen; en zy verdreeven, door eene aaneenſchakeling van niet duur gekogte Overwinningen, eindelyk het laatſte overſchot der aanvalleren van *Europa*. Door ſoortgelyke tegenſpoeden verlooren de *Perſiaanen* de Eilanden in de *Egeeſche Zee*.

CHARACTER DER HEDENDAAGSCHE GRIEKEN.

(Uit het *Engelsch* van Mr. ETON.)

Het vermeesterd *Griekenland* beſchaafde *Rome*; doch de vermeesteraars waren *Romeinen*. Het vermeesterd *Griekenland* beſchaafde *Turkyen* niet: want de vermeesteraars waren *Turken*. De ongevoeligheid deezes Volks is verbaazend groot. Leevende te midden van de uitvloeizelen van vernuft, zien zy met eene ſtompe ongevoeligheid op de wonderen en den roem der kunst, op de heerlyke gedenkſtukken, op de Tempels, en beſluiten, dat ze door Genii gebouwd waren. Daarop verwoesten zy dezelve, verbranden ze om 'er ſtukadoorzel van te maaken, en daarmede hunne huizen, zonder eenigen ſmaak vervaardigd, te beſtryken; waar onkunde, tyranny, bygeloof en de groofſte zinnelyke lustvoldoening woonen, omringd door domme, ſmaaklooze pragt. Of zy treeden 'er te voorſchyn met woeste wreedheid, verdelgen het land rondsomme, bezoedelen hunne handen met het bloed der verdeedig- en hulpeloozen, vermoòrdende de overwonnelingen, zonder mededoogen. Hierdoor zyn de ſchoonſte Landen in de wereld woestenyen geworden, deels bewoond door wilde Dieren, deels door nog woester menſchen; terwyl de oude oorſpronglyke Bewoonders des lands zich in ſchuilplaatzen verbergen, gelyk vreesagtige *Haazen*, (een naam, dien de *Turken* hun ſpotswyze toevoegen) alwaar de roofdieren rondsom hun loerend zwerven.

Alle voorwerpen, zedelyke en natuurlyke, het ſchoon gelaat der natuure, en de verſtandige vermogens der In-

Digitized by Google

Inwoonderen, zyn teffens aangegreepen door den harpyklaauw der *Turkſche* Dwinglandy.

Als een voorbeeld van die verandering, welke *Griekenland* ondergaan heeft, mogen wy het oog vestigen op het Eiland *Cyprus*, tegenwoordig bykans eene onbewoonde wildernis. Dit Eiland was niet alleen in oude tyden, maar ook toen het door de *Turken* den *Venetiaanen* ontweldigd werd, welbevolkt en zeer ryk. De vermogenden leefden 'er als Vorſten; de Landlieden hadden ieder een zilveren beeker, lepel, mes en vork van dat zelfde metaal. De menigte en uitſteekenheid der voortbrengzelen waren even verwonderlyk. Tegenwoordig verzamelt men 'er ſlegts eenig katoen en eenige zyde; het levert ook nog wyn uit, en eenige drooggeryen; doch het heeft weinig te beduiden. De Zoutgroeven zelve, die een zo grooten tak uitmaakten van inkomen en koophandel voor de *Venetiaanen*, hebben niets opgeleverd, zints de *Turken* in 't bezit des Eilands gekomen zyn.

Van de gebreken in het Character der *Grieken* zyn eenige, buiten twyfel, te wyten aan hunne oude verkeerdheden; maar de meeste ontſtaan uit den vernederenden ſtaat, waarin zy door de *Turken* gehouden worden. Deeze vernedering en ſlaafschheid is het werk van eeuwen, en heeft, gevolglyk, eene als opeengeſtapelde uitwerking op den geest veroorzaakt; doch werd eens dit drukkend gewigt weggenomen, de veerkragt der zielsvermogens zou zich weder wyd uitſpreiden; en ſchoon het niet te wagten is, dat zy, op éénmaal, zouden opklimmen tot de hoogte hunner vroegere groote Mannen, zouden zy, buiten twyfel, een kragt van ziel ten toon ſpreiden, welke de yzeren hand der Overheerſching zo langen tyd werkloos gehouden heeft. Het is veeleer te verwonderen, dat zy nog zo veel van het oorſpronglyk Character behouden hebben, en niet nog meer verbasterd zyn: want, gelyk moedige paarden, knabbelen zy op het gebit, en tragten den last af te ſchudden; en eenmaal van denzelven ontheeven, zullen zy de loopbaan des roems inſtreeven.

Wanneer wy de *Grieken* in hun meer bevattend Character als een Volk beſchouwen, is hunne meerderheid in kennisſe boven de *Turken* verbaazend groot. Zy bezitten eene uitſteekende maate van vernuft en vinding; zy zyn van eene zo leevendige verbeeldingskragt, dat

Digitized by Google

het hun onmogelyk is, dezelfde geſchiedenis te verhaalen, zonder de verfraaijingen van omſtandigheden en gezegden te veranderen. Men voege hierby, dat Mannen en Vrouwen veel ſpreeken, en met eene verwonderenswaardige vaardigheid en ſtoutmoedigheid: geen Menſchen op aarde zyn zo natuurlyke Redenaars. Veelen hunner ſpreeken *Italiaansch;* maar allen hebben zy eene leevendig- en vlugheid, die wonderbaar afſteekt by de ſtyve deftigheid der *Turken.* Een *Europeaan* vindt zich, als 't ware, by hun t'huis, en by ſchepzels van zyne eigene ſoort: want tuſſchen hun en de *Mahomethaanen* is een afſtand, die eene onövereenkomſtigheid baart, een geheel verſchil van denkbeelden; en hoe beter hy hunne taal verſtaat, hoe meer hy het bemerkt. In tegendeel, hoe beter hy de *Grieken* kent, hoe meer overeenkomsts hy beſpeurt in hunne zeden met de andere *Europeaanen.* Laster heeft veel goeds van hun verdonkerd. Over 't algemeen zyn de tegenwoordige *Grieken* een aangenaam en dienstvaardig volk; doch zy zyn zeer overgegeeven aan ligtvaardigheid, aan onbegrensde eerzugt, en op loflyke onderſcheidingen geſteld: maar deeze eigenſte eerzugt, thans eene zwakheid, zal hun, wanneer zy edeler oogmerken te bereiken hebben, tot grootheid opleiden.

De tegenwoordige *Grieken* draagen het *Turkſche* juk met grooter ongeduld dan andere *Christenen* (die zints lange afgelaaten hebben, daartegen zich te verzetten) en bezitten eenen geest van onderneeming, die, ſchoon door zommigen belacht, hun ſomtyds tot edele verrigtingen aanſpoort. Hunne oude heerſchappy is nog versch in hun geheugen, blyft het voorwerp hunner volkszangen, en zy ſpreeken 'er van, in hun gemeenzaam onderhoud, als van iets onlangs voorgevallen.

Dat zy een beklonken manlyken moed bezitten, is, wat men ten tegendeele gezegd heeft, zo duidelyk gebleeken, dat dezelve geen twyfel lydt: de blyken, welke zy daarvan gegeeven hebben in *Ruſſiſchen* krygsdienst, waren, in de daad, treffend. Zy zyn driftig, en begaan ſomtyds manſlag; maar, uitgenomen op *Zante* en in *Cephalonia*, is de Dolk by hun niet zo gemeen als by de *Italiaanen*, op welken zy over 't algemeen gelyken. De besten hunner, uitgenomen dat zy meer zielskragt bezitten, hebben een Character, gelykende op dat der *Venetiaanen;* de ſlegtſten zweemen

op

Digitized by Google

op de *Genuezezen*. —— Het meest in 't oog loopend onderſcheid in het Character der tegenwoordige *Grieken* is tusſchen die te *Conſtantinopole* en hunne Landgenooten op de Eilanden. De Kooplieden en de laagere klaſſe der *Conſtantinopolitaanſche Grieken* hebben, in de daad, geen zeer uitſteekend Character: zy zyn dezelfde als alle de handeldryvende *Chriſtenen* in het geheele Ryk, dat is te zeggen, zo listig en bedrieglyk als de *Jooden*, doch minder dan de *Armeniërs*, die alle andere, in dit ſtuk, voorby ſtreeven.

De *Grieken* in *Macedonie* zyn ſterk, moedig, en eenigzins woest; die van *Athene* en *Attica* zyn nog geestig en ſnedig; alle de Eilanders zyn leevendig en vrolyk, op zingen en danſen tot buitenſpoorigheid toe geſteld, ſpraakzaam, gastvry en goedaartig, met één woord, zyn de beste. Die van *Morea* zyn zeer overgegeeven aan Zeeroovery; doch men hebbe zich daarover niet te verwonderen, in aanmerking neemende de wreede behandeling, welke men hun heeft aangedaan, en den ſteeds duurenden kryg, welken zy tegen de *Turken* voeren. *Albania*, *Epirus*, en in 't algemeen de Bergbewoonders, zyn een oorlogzugtig en dapper Volk, maar tevens woest, geen zwaarigheid maakende om Reizigers te berooven en om hals te brengen. Een *Turk* durft het niet waagen, alleen in hun land te gaan; 'er is geen Man in dien oord, of hy zou het zich een verdienſte rekenen, hem van kant te helpen; —— en behoeft men zich daarover te verwonderen!

De *Grieken* op *Zante* en in *Cephalonia*, aan de *Venetiaanen* onderworpen, zyn berugt wegens hun ſteeken met meſſen.

Op zommige Eilanden zyn de Menſchen verre van ſchoon. Op *Metelina* ſteeken de Vrouwen uit door de grootte haarer borſten. Op *Tino* zyn de meeste Vrouwen Schoonheden; daar wordt het antique hoofd nog gevonden. — Over het algemeen hebben de Eilanders groote en edele weezenstrekken. Uit verſcheide aangezigten zamengenomen, kunt gy, de marktplaatzen over wandelende, de hoofden van *Apollo* en van de ſchoonſte oude Standbeelden aantreffen.

Digitized by Google

DE VERGENOEGDE MAN.

Uit het *Hoogduitsch.*

(Medegedeeld door den Heer R. ARRENBERG, te *Rotterdam.*)

Armer kan 'er niet wel een mensch gevonden worden, dan SIMON FLADE, een oude Schoenlapper in Duitschland, was. Hy was dertig jaren Soldaat geweest, en had alle de Veldtogten van den Jare 1731 tot 1761, in Hongaryen, Bohemen, het Keizerryk, en andere Landen, bygewoond, en onbeschryflyk veel moeite en gevaren doorgestaan. Eindelyk werd hy, in den Zevenjarigen Oorlog, gekwetst en daardoor onbekwaam tot den Krygsdienst, zoo dat hy zyn ontslag en een gering pensioen verkreeg. Hy zette zich hierop neder in het Dorp waar hy geboren was, niettegenstaande hy 'er geene bloedverwanten of bekenden meer had, en zyn pensioen naauwlyks toereikende was om het drooge brood en eene geringe huishuur te betalen; terwyl zyne wonden hem buiten staat stelden om door eenigen zwaren of moeilyken arbeid nog eenig onderhoud voor zich te verdienen. In zyne jeugd het schoenmaken geleerd hebbende, besloot hy dat handwerk nu wederom te beginnen en oude schoenen te lappen; doch dit kon hem, als het goed ging, op eenen dag maar een *grosschen*, somtyds zelfs maar eenen *dreyer*, opbrengen. Men kan dus ligt opmaken, dat FLADE niet veel had om te verteeren: hy at gemeenlyk des middags eene soep van water en groente, die hy zelf kookte, of ook wel eens aardappelen, knollen of wortelen; des avonds nam hy een stuk kaas en brood, en op alle hooge feestdagen een half pond vleesch. Zuiver bronwater was zyn drank; en slegts dan, wanneer hy een goeden dag had, nam hy voor een *dreyer*, of een driepenning-stuk, bier of brandewyn. Eene oude montering was zyn zondagskleed, en in de week droeg hy een linnen kiel. Een bed had hy in 't geheel niet, maar sliep op een stroozak; en de plaats, waar hy woonde, was een huisje dat genoegzaam ingevallen was.

Dit waren zyne omstandigheden, en by dit alles vond men in het ganesche Dorp, of misschien in den geheelen omtrek, geen mensch, die tevredener leefde dan SIMON FLADE. Niemant kon zeggen, dat hy hem ooit in een morrenden of onvergenoegden toestand had aangetroffen. Onverschillig of 'er brood in zyn huis was of niet, was hy altoos opgeruimd en vrolyk, en het verscheelde hem niet, of hy aardappelen met wat zout of met een stuksken vleesch at. Over niets kon hy hart-

Digitized by Google

hartlyker lachen, dan wanneer hy zag, dat andere menſchen met hangende hoofden voorby gingen, en zich met onnutte zorgen kwelden. Dikwerf riep hy dan uit: „ Wat zyn het „ toch dwazen, die zich zelven het leven zoo verdrietig ma„ ken! Zy moeten aan God noch aan de Voorzienigheid ge„ looven, en 'er niet op denken, dat zy 'er misſchien mor„ gen niet meer zyn zullen."

Zoo had FLADE tien jaren in dit Dorp geleefd, zonder een onrustigen nagt of een treurigen dag gehad te hebben, toen 'er een nieuwe Dorpsleeraar kwam. Deze man ging, kort daarna, al wandelende, voorby de woning van FLADE, en hoorde hem het ſchoone Lied zingen: *'k Beveel u uwe wegen*; en by zyne wederkomst zong de Grysaard: *Loſ en eer zy 't hoogſte goed.* Dit maakte den Prediker opmerkzaam, zoo dat hy binnen trad. Met verbazing zag hy een oud arm man, in een ellendig hol, bezig aan een oude ſchoen; doch naauwlyks had FLADE hem in het gezigt, of hy ſtond op, en begroette hem met dezelfde vrolykheid, die in zyn gezang doorſtraalde; en toen begon tusſchen hen het volgend geſprek:

De Leeraar. Ging u dat van harte, hetgeen gy daar zoo even gezongen hebt?

FLADE. Waarom niet, Mynheer? Ik heb zeker aandagtig gezongen.

De Leeraar. Maar my dunkt, dat de liederen, die ik u hoorde zingen, niet zeer toepaslyk waren op uwe omſtandigheden. (Hier zag hy het ellendig vertrek eens rond.)

FLADE. Ha, ha! neem het my niet kwalyk, maar ik moet lachen. Misſchien denkt gy wel, dat ik ongelukkig ben? Het is waar, dat ik heden maar een dunne bierſoep gegeten heb: maar ik ben niets minder dan ongelukkig, en ruilde misſchien niet met duizenden, die gebraad eten, wyn drinken, en op zagte bedden ſlapen.

De Leeraar. Hoe is dat mogelyk?

FLADE. Ik zal u myne rykdommen eens opnoemen, en dan kunt gy zelf oordeelen. Ik geloof aan eene Voorzienigheid, heb een genadigen God, een goed geweten en een te vreden hart. Ik ben gezond, en zelden hongerig naar bed gegaan. Daarenboven heb ik gelegenheden in overvloed om genoegens te ſmaken, als ik uitga, en in de ſchepping van God de ſchoone werken zie en bewondere. Voor my ſchynt de zon, voor my groent het woud, voor my bloeijen de boomen, voor my zingen de vogels, eveneens als voor den Ryken; en als ik dat alles geniet, moet ik dikwyls uitroepen: „ Heer! hoe „ groot en veel zyn uwe werken! Gy hebt ze alle met wys„ heid gemaakt, en de Aarde is vol van uwe goederen."

De Leeraar. Alles goed, alles ſchoon! Maar kommer, zorgen en opeengeſtapelde ellenden drukken toch den menſchlyken

Digitized by Google

ken geest neder, en berooven ons dikwerf van onze vrolyke tevredenheid.

FLADE. Somtyds, ja! Maar als men de zaak uit het regte oogpunt beſchouwt, op God vertrouwt, zyne aardſche begeerten beperkt, en aan de Eeuwigheid gelooft, gebeurt zulks maar zeldſaam en is van korten duur. Mynheer! ik ben dertig jaren Soldaat geweest, en in al dien tyd heb ik maar twee treurige dagen beleefd. De eerſte was, toen myn beste vriend, by Keſſelsdorf, aan myne zyde werd doodgeſchoten; en de andere, toen ik, vóór tien jaren, zonder dood te zyn, gekwetst op het ſlagveld bleef liggen. Alle verdere ongemakken heb ik gerust en ſtandvastig verdragen, zonder dat het my griefde. En zou ik dan nu treurig zyn, daar myn einde nadert, en ik zeker binnen kort het doel myner beſtemminge bereiken zal? Neen! ik wil zoo te vreden ſterven als ik geleefd heb.

Op deze woorden wischte de Leeraar een traan uit zyn oog, vatte FLADE by de hand, die hy regt broederlyk en hartlyk drukte, en zeide tegen hem: Man! indien gy dit alles van harten meent, waaraan ik niet twyffel, zyt gy de gelukkigſte mensch in myne ganſche Gemeente, en ik wil van u leeren.

Sedert dien tyd gaf de Leeraar dikwyls bezoeken aan FLADE; hy liet hem ook menigmaal aan zyn huis komen, en onthaalde hem dan aan zyne tafel. Dan dit genoegen was van geen langen duur. Na verloop van weinige weken, kwam de Leeraar, des morgens, aan de deur van den Grysaard, met oogmerk om hem, volgens gewoonte, een bezoek te geven; terwyl hy hem den voorigen dag nog geſproken had. Na lang vergeefs geklopt te hebben, ſprak hy eenigen der voorbygangeren aan, en liet de deur openmaken. —— Daar lag FLADE op zyn ſtroozak dood. Zyne handen waren gevouwen, en in zyn gelaat zag men nog dezelfde vergenoegde trekken, die hem in zyn leven kenmerkten. De Leeraar liet hem, op zyne kosten, deftig begraven, en deed, ter zyner gedagtenis, eene ſchoone Lykpredikatie, over het geluk van een vast vertrouwen op God, in leven en in ſterven, welke zyne geheele Gemeente ſtichtede en van de beste uitwerking was.

Mogt het verhaal van deze gebeurdtenis indruk maken op de harten van vele menſchen, en hun overtuigen, dat het geloof aan Gods Voorzienigheid, en de bewustheid van overeenkomſtig onzen pligt gehandeld te hebben, ons, in alle omſtandigheden des levens, kalmte en tevredenheid kan ſchenken!

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

BELEEFDHEID EN INSCHIKLYKHEID, WAARIN VAN ELKANDER ONDERSCHEIDEN.

Het voegt ieder mensch, den leeftyd, hem vergund, verſtandig en nuttig te beſteeden. Ten deezen einde ſtaan twee ſtukken voornaamlyk te overweegen; Pligt, naamlyk, en Genot. Welk gedeelte op eene andere wyze gebruikt wordt, mag men, met rede, kwaalyk beſteed rekenen. 't Is het belang van een verſtandig man, niet toe te laaten dat hy te leur geſteld of geſtoord worde in het najaagen van het een of 't ander, door de zulken, die tot geen van beiden iets kunnen toebrengen; inzonderheid wanneer het zodanigen zyn, die onze goede dienſten noch behoeven, noch verzoeken: want, in zodanige gevallen, zal hier op acht te ſlaan een pligt worden. Dit, in de daad, is een dier byzondere gevallen, voor welke wy tyd moeten uitkoopen. Maar die op te offeren aan de bedryfloozen en onbeſchoften, die geen bezigheid, geen oogmerk, geen eisch altoos hebben op Inſchiklykheid; die 'er misſchien niet door bevoordeeld zouden worden; en dit menigwerf ter uitſluiting en ten nadeele der zodanigen, die 'er eisch op kunnen en mogen maaken, — is zo onverdeedigbaar in hem, als onverantwoordelyk voor hun. Alles, wat ons oordeel, naa de dingen ryplyk overwoogen te hebben, verklaart regt te zyn, moeten wy, in allen gevalle, voortzetten, en geene bedenkingen van eenen minderen aart mogen ooit daar tegen opweegen: laaten wy, ten eenigen tyde, zulka toe, naaberouw en knaaging zullen ons aan onze begaane dwaaling herinneren. Het is ongerymd en onverantwoordelyk, voor te wenden, dat wy zien, hoe wy handelen moeten, maar de magt en de middelen ontbreeken; want 'er kan geene verpligting weezen, waar deeze den mensch niet zyn geſchonken:

Digitized by Google

dan hy, die Kloekmoedigheid derft, zal alle andere Deugden misſen.

Onder de hinderpaalen, ter belemmeringe van de waardigſte en pryslykſte oogmerken, is 'er naauwlyks een, waarover een braaf Man meer reden om te klaagen hebbe, dan die van algemeene Inſchiklykheid; naardemaal de gelegenheden om dezelve uit te oefenen zo veelvuldig zyn, en eenige veel tyds kosten. Hoewel nu Goedaartigheid, eene allerbeminnenswaardigſte natuurlyke hoedanigheid is, en Beleefdheid eene uitmuntende verkreegene eigenſchap, waarvan de eene eigen is aan een goed hart, en de andere aan een welopgevoed man, en deeze beide volſtrekt noodzaaklyk mogen geacht worden om iemand opgang en invloed in de wereld te bezorgen; nogthans kan hy beide deeze bezitten en gebruiken, in alle gevallen, waarin zy hem van dienst kunnen weezen, zonder zich te onderwerpen aan de dwinglandy van onbepaalde Inſchiklykheid, welke zo verre af is van daartoe noodzaaklyk te behooren, dat dezelve daartegen dikwyls aanloope, en zomtyds ontydig eene gelegenheid, welke nooit wederkomt, doet verzuimen.

Het woord Goedaartigheid wordt zo wél in betekenis verſtaan, dat het geene omſchryving behoeve; maar het zal niet overtollig weezen, onderſcheid te maaken tusſchen Beleefdheid en Inſchiklykheid. Misſchien zal men deeze woorden veelligt voor bykans van gelyke betekenis aanzien, of, ten minſten, als, in zommige gevallen, gelykluidend. Dit eens toegeſtaan zynde, zullen die benaamingen nogthans, in andere gevallen, zodanig een onderſcheid toelaaten, dat zy gronds genoeg verleenen tot de hier voor te ſtellene bedenkingen.

Over 't algemeen mag Beleefdheid gezegd worden te beſtaan in eene hebbelykheid om verpligtende dingen te zeggen en te doen, of in een blykbaar poogen om iemand vermaak te ſchenken, en het veroorzaaken van iets onaangenaams te vermyden, gepaard met eene byzondere inachtneeming van den ſmaak en de neiging van anderen, in gevallen, waar de wyze van doen zo wel als de daad zelve iets betekene; zy vertoont zich, daarenboven, even zeer in geringe omſtandigheden als in de grootere — maar de Beleefdheid ſluit geenzins in, eene onbepaalde onderwerping aan de grilligheid van allen, die, zonder eenigen toereikenden grond, daar ſtaat

Digitized by Google

ſtaat op maaken, of eene onbegrensde onderwerping zelfs aan de zodanigen, die regtmaatige eiſchen hebben dat men op hun lette: want hierin, even als in alle andere gevallen, moeten grenzen zyn; anderzins zou de eene deugd alle de overige uitſluiten, en de onbepaalde uitoefening van Liefde en Barmhartigheid den mensch onbekwaam doen worden om aan de verpligtingen van Regtvaardigheid te voldoen. Zy moeten in zekere evenredigheid elkander opweegen; hiertoe behoort wysheid of voorzigtigheid, die, als het roer van een ſchip, alles beſtuurt, en zonder welke men niet meer ſtaat zou kunnen maaken op iemands zedelyk gedrag, dan op den koers van een ſchip zonder roer.

Door algemeene Inſchiklykheid, in tegenoverſtelling van Beleefdheid, moet men verſtaan eene onredelyke overgave van onszelven, van onze neigingen, van onzen tyd, aan de zodanigen, die geenen regtmaatigen eisch altoos hebben op zodanige opofferingen; en inzonderheid in gevallen, wanneer zulks zou aanloopen tegen ſchikkingen en maatregelen, reeds tot andere oogmerken beraamd, van meer aangelegenheids, of ſtryden met eene gelegenheid, die zich aanbiedt, en door verwyl vrugtloos zou voorbyloopen; of, wanneer zelfs die tyd zou verſpild worden, welken men nutter of zelfs aangenaamer zou kunnen beſteeden.

Dit is een kwaad, eene verkeerdheid, waaraan wy noodzaaklyk wederſtand moeten bieden, en die, zonder dat wy 'er met eene beſluitvolle ſtandvastigheid ons tegen kanten, de beste bedoelingen dikwyls geheel zal verydelen, en de verſtandigſte oogmerken onvervuld laaten. Wie zich daartegen niet kragtdaadig verzet, kan nooit veilig weezen tegen ſtoorenis en hinder, in het voortzetten en volvoeren van de beste en aangelegenſte plans. Hy behoort, derhalven, en mag met regt hier door heenen breeken, en zich van die hinderniſſen ontſlaan.

Zulks kan hy doen, beſtaanbaar met alle de Beleefdheid, welke hy verſchuldigd is aan zyne Medemenſchen, door de noodzaaklykheid aan te toonen van het volbrengen eener vroeger aangegaane verbintenisſe, of het volvoeren van een oogmerk, 't welk, binnen eenen bepaalden tyd, moet worden afgedaan, of 't geen niet weder opgevat kan worden, indien men het alsdan afbreeke, zonder het geheel te verwrikken; of

Digitized by Google

welk eene andere oorzaak, naar waarheid, kan worden aangevoerd, om ons te ontslaan van gewoone en gebruiklyke pligtpleegingen.

Het is blykbaar, dat, indien men zodanig eene vryheid niet toestaat, het leeven voor geen gering gedeelte kan verspild worden in ydele en niets beduidende bezoeken en gesprekken, waaraan de zodanigen zich het meest blootgesteld vinden, die daaraan het minst behoorden blootgesteld te weezen; Mannen, naamlyk, wier uitsteekende verdiensten deeze onbeschofte indringers uitlokken, daar zy zich als van eenige betekenis willen doen gelden, door eene op die wyze afgevergde gemeenzaamheid met Lieden van een uitsteekend character.

Daarenboven, Beleefdheid is, even als Zedigheid, eene vrywillige gesteltenis, en daarom eene Deugd: want de zedige man verkiest zichzelven te wederhouden, wanneer hy zou kunnen uitschitteren; hy zoekt zyne talenten niet te doen gelden, maar verbergt ze, als in zekere tyden niet voegende: terwyl Inschiklykheid, even als blooheid, een onvrywillig bedwang is, en daarom eene Zwakheid, zo geene Ondeugd: want de beschroomde man zou gaarne zich anders gedraagen; dan het ontbreekt hem aan moed, zelfs in die gevallen, waarin hy overtuigd is van de voegelykheid en nuttigheid om anders te handelen.

Met één woord, 't zy deeze onderscheiding voegelyk gemaakt is, en die woorden naar eisch verklaard zyn, dan niet, acht ik genoegzaam getoond te hebben, dat ze onderscheiden, en de zaaken, daardoor aangeduid, niet voor dezelfde moeten gehouden worden. —— Alles wat ik met het bygebragte wilde inscherpen, is aan te toonen, dat Beleefdheid, in den hier boven verklaarden zin, met allen vlyt behoort aangekweekt te worden, als aanleidelyk tot vryheid, gemak, vermaak, en onderling genoegen van het gezellig leeven; — en dat zodanig eene Inschiklykheid, als van welke ik gesproken heb, in tegendeel, moet verbannen worden, als strekkende om alle deeze voordeelen van ons te verwyderen, en veele nadeelen aan te brengen. En, naardemaal het waarheid is, dat de beste Vriend, dien iemand heeft, op zekere tyden, zo zeer te onpasse kan komen, als een ons geheel onverschillige; zo zullen allen, die wy ons verpligt vinden, op zekere tyden, in dier voege te behandelen, zich overtuigd vinden van de noodzaaklykheid,

Digitized by Google

heid, waarin wy waren, om onze vryheid te gebruiken; de aart der zaake zelve moet daarvan ten waarborge ſtrekken, zelfs by de zodanigen, voor welken wy de grootſte hoogagting hebben. De perſoon, in deezer voege als heenen gezonden, zal alsdan, zo wel als wy, zich hiervan overtuigd houden —— hierin beſtaat het weezen der Beleefdheid. En indien wy die vryheid, onder zekere bepaalingen, mogen neemen omtrent onze beſte Vrienden, mogen wy anderen, zonder hun te beledigen, by min gewigtige gelegenheden, laaten heenen gaan, naar gelange van den aart der gevallen, en de maate van verbintenisſe aan zodanige perſoonen.

AANMERKINGEN, OVER DE NUTHEID DER VOGELEN, IN HET VERDELGEN DER INSECTEN EN ANDERE DEN MENSCHEN SCHADELYKE VOORTBRENGZELEN. Volgens den Hoogleeraar BARTON.

(Ontleend uit Profeſſor BARTON's *Fragments of the Natural Hiſtory of Pennſylvania*, onlangs te *Philadelphia* uitgegeeven.)

„ Wanneer wy in behoorlyke overweeging neemen
„ het bederf en de verwoesting van de Vrugten
„ der aarde, veroorzaakt door Vogelen en Inſecten,
„ houdt onze verwondering op, over de bezorgdheid on-
„ zer Landbouweren en van anderen, om middelen uit te
„ vinden, om nu eens deezen, dan geenen te verdel-
„ gen, naar gelange de byzondere omſtandigheden der-
„ zelver vernieling meer of minder op onze Velden
„ doen gevoelen. —— In de daad, wanneer wy een
„ vlugtig oog op dit onderwerp ſlaan, is het éénige,
„ 't welk ons met verwondering treft, dat men geene
„ onaflaatende poogingen heeft aangewend, om veele
„ van deeze pesten te verdelgen, in welker vernieling
„ het geheele Menschdom een gelyk belang ſchynt te
„ hebben: want alles wat de voordeelen des Landbou-
„ wers vermindert, doet den prys der leevensnoodwen-
„ digheden toeneemen, en vermeerdert gevolglyk de
„ maate des arbeids, door een ieder aan te wenden.
„ Maar in het krygvoeren tegen het Gevederd Ge-
„ ſlacht, moet eenige onderſcheiding gemaakt worden;

Digitized by Google

„ en de zaak zal, naa een aandagtig overweegen des „ onderwerps, daar op nederkomen, dat wy, als 't wa„ re, een verdrag met eenige van dezelve moeten aan„ gaan, in zo verre derzelver beſcherming dat einde „ kan begunſtigen, ten aanziene van de hulpe, welke „ zy ons kunnen verſchaffen, in het uitrooijen van eene „ vyandlyke bende van Wormen, Inſecten, Rupſen, „ die menigmaalen de beginzels des groeienden leevens „ vernielen.

„ Tot deeze gedagten werden wy opgeleid by het „ doorleezen van 's Hoogleeraars BARTON's *Fragments* „ *of the Natural Hiſtory of Pennſylvania*, onlangs te „ *Philadelphia* in druk uitgekomen. De nuttigheid der „ volgende *Aanmerkingen, over de Inſecten, als het* „ *voedzel der Vogelen*, bewoog ons, dezelve onzen Lee„ zeren onder het oog te brengen; te meer, daar eeni„ ge der opgenoemde Vogelen ook Vogelen onzes Lands „ zyn, en eene naauwkeurige waarneeming op andere „ Vogels hier te Lande, in korten tyd, den ken„ ner der Natuurlyke Historie de zodanige verder zal „ aanwyzen, als onze beſcherming, uit hoofde van „ derzelver nuttigheid, verdienen. Naauwlyks behoe„ ven wy in 't algemeen aan te merken, dat veele der „ Vogelen, die deels van Zaad leeven, niettemin onder „ de Vrienden des Menschdoms moeten gerangſchikt „ worden, uit aanmerkinge van het grooter nut, 't welk „ zy mede toebrengen, door veele Inſecten en ander „ Ongedierte te verdelgen."

* * *

In de eerſte plaats, ſchryft de Hoogleeraar BARTON, mogen wy aanmerken, dat de Inſecten blykbaar het voornaamſte voedzel opleeveren voor meest alle Vogelen onzes Lands. Hoe naauwkeuriger ik des onderzoek gedaan heb, hoe meer ik my overtuigd vond, dat meest alle Vogels, in zekere maate, van Inſecten leeven. Zelfs de ſoorten, die eene groote hoeveelheid van zaaden, besſen en vrugten gebruiken, verſlinden desgelyks veele Inſecten; en 'er zyn redenen om te gelooven, dat andere, wier voedzel voornaamlyk beſtaat in het nectar uit de planten te zuigen, ook deels op deeze Inſecten aazen. Dus vond ik de overblyfzels van Inſecten in de maag van den *Trochilus*, of het *Bloemzuigertje;* een Vogel-

Digitized by Google

geltje, van 't welk men het minst zou denken, dat het dierlyk voedzel nuttigde.

De meesten onzer kleine Vogeltjes, tot de Orde der *Passeres* (der *Musschen*) behoorende, schynen onze oplettendheid en bescherming te verdienen. Eenigen deezer leeven geheelenal van Insecten, anderen van gemengd voedzel, of Insecten en Zaaden. Veelen deezer brengen niet weinig tot onze verlustiging toe, door de streelende toonen van hunnen zang. Ik geloof, dat de schade, welke zy ons doen, niet te vergelyken is by het nut, 't geen zy ons aanbrengen. Ik zal, onder zes hoofdbyzonderheden, gewaagen van eenige deezer nuttige Vogelen, en van zommige andere.

I. De *Muscipa acadica* van GMELIN; dat is, de gekuifde *Vliegenvanger* van PENNANT; in *Pennsylvania* bekend onder den naam van *the Lesser of Wood-pewe*. Dit Vogeltje nestelt in de wouden en bosschen. Naa dat de Jongen de nesten verlaaten hebben, worden zy door de Ouden gebragt in de tuinen en by de wooningen der Menschen. Hier onthoudt zich het geheele gebroed in het geboomte, omstreeks de huizen geplant, waar zy de gemeene Huisvlieg en andere Insecten, door de Ouden gevangen, eeten. De Jongen zyn welhaast in staat, om, langs denzelfden weg, hun voedzel op te zamelen. Deeze soort van *Vliegenvanger* bezoekt ons in de Lente, en blyft gemeenlyk by ons tot laat in September, wanneer dezelve zich na zuidlyker streeken begeeft, om 'er den Winter door te brengen.

II. De *Motacilla sialis*, of *Blue-bird*, een *Kwikstaart*, trekt haar voedzel voornaamlyk, indien niet eeniglyk, van Insecten, zo vliegende als kruipende.

III. De meeste onzer soorten van *Picus*, of *Spechten*, dunken my zeer nuttig te zyn in het verdelgen der Insecten, bovenal de zodanige als ons Houtgewas en Vrugtboomen beschadigen. 't Is waar, deeze Vogels brengen ons zomwylen nadeelen toe, door het eeten van onze fynste vrugten, en men draagt daarom zorge om ze uit onze tuinen te weeren; maar zy vernielen eene groote menigte van Insecten, bovenal van die soorten, welke onze Boomstammen zo zeer benadeelen, en misschien meer kwaads doen dan de Rupsen.

IV. Een verdelger van schadelyke Insecten, en een der nuttigste Vogelen, my bekend, is de *Certhia familiaris*, of het gemeene *Boomkruipertje*. Dit Vogeltje

Digitized by Google

ſchynt 'er byzonder op geſteld om by de Menſchen te woonen, en men moet bekennen, dat het ook dikwyls hunne beſchermende voorzorge geniet. Uit hoofde van de waargenomene nuttigheid om Inſecten uit te delgen, is het zints lang, in veele ſtreeken van ons Land, gebruiklyk geweest, een klein aarden vat of nest op het einde van een langen ſtok te plaatzen, in de tuinen, by de huizen, enz. ten einde het daarin verblyf neeme. In deeze gereed gehangene verblyfplaatzen vervaardigen zy hun nest, en broeden 'er de Jongen uit. De Jongen gekipt zynde, worden zy door de Ouden gevoed met eene verſcheidenheid van Inſecten, en wel voornaamlyk de zodanige als hoogst beſchadigend zyn in onze tuinen. Een myner Vrienden gaf zich de moeite, om te tellen, hoe veele maalen een Paar deezer Vogeltjes uit het nest vloogen, en wederkeerden met Inſecten, om den Jongen tot voedzel te dienen. Hy bevondt dat zy het van veertig tot zestig maalen in één uur deeden, en in een byzonder druk beſteed uur bragten zy een-en-zeventig maalen eeten aan hun broedzel. Met deeze bezigheid waren zy het grootſte gedeelte van den dag, of twaalf uuren, onledig. Het middengetal dan genomen op vyftig maalen in één uur, bleek het, dat een enkel Paar van deeze Vogeltjes uit de veldvrugten in den tuin ten minſten zeshonderd Inſecten op éénen dag haalden. Deeze berekening rust op de veronderſtelling, dat de twee Vogeltjes telken maale maar één Inſect medebragten. Dan het is hoogst waarſchynlyk, dat zy dikwyls verſcheidene op éénmaal aanvoerden.

De ſoort van *Certhia*, van welke ik ſpreek, broedt twee keeren in elken Zomer. Zy zyn zeer talryk omſtreeks *Philadelphia* en in andere ſtreeken der *Vereenigde Staaten*.

Het zo even gemelde geval is zeer geſchikt om ons te toonen, van welk een aanbelang het is, acht te geeven op de behoudenis van eenige onzer Landeigene Vogelen. De Moeskruiden in een geheelen tuin kunnen misſchien bewaard blyven voor de vernieling van verſcheidenerlei ſoorten van Inſecten, door tien of vyftien paar deezer Vogeltjes; en behalven deezen weezenlyken dienst, ſtrekken zy tot een aangenaam gezelſchap voor den Mensch, door den behaaglyken zang. Een Heer in de nabuurſchap van *Philadelphia* oordeelt reeds zeer veel voordeels van deeze Vogelſoort getrokken te hebben. Rondsom zyne

Digitized by Google

ne Vrugtboomen heeft hy een aantal van deeze hangnesten geplaatst. Zy broeden 'er gaarne in, en voeden zichzelven en hunne Jongen met veelerlei Insecten, die zo veel nadeels toebrengen aan Vrugtboomen en Veldgewassen.

V. De dienſten van den *Ibis*, in het vernielen van het kruipend Gedierte in *Egypte*, zyn allerwegen bekend. Zy veroorzaakten voor deezen Vogel eene hoogagting en vereering, welke een belangryk gedeelte uitmaakt in de Geſchiedenis diens Lands, en in die des Bygeloofs. — De *Ojevaars* zyn misſchien niet minder nuttig. PLINIUS vermeldt ons, dat deeze Vogels zo zeer in *Theſſalie* gezien waren, wegens het vernielen der Slangen, dat het, ten zynen tyde, een misdaad was, dezelve te dooden, en 'er eene ſtraffe op geſteld werd, gelyk aan die van manſlag. VIRGILIUS geeft een wenk wegens de nuttigheid des *Ojevaars*, wanneer hy deezen Vogel beſchryft als *longis inviſa colubris*. In *Holland* vliegen zy heden nog onder de beſcherming der wetten, uit hoofde van derzelver dienſten.

In *Groot-Brittanje* zouden, buiten den dienst der *Reigeren* en eenige andere Vogelen van dit Geſlacht, de Kikvorſchen, Padden, en andere kruipende Dieren, in zulk eene maate vermenigvuldigen, dat zy tot een weezenlyken last ſtrekten. — *Noord-America* heeft een aantal Vogelen van deezen aart, en wy hebben eenige ſoorten van *Ibis*, zeer na verwant aan den *Egyptiſchen Ibis*; als de *Tantalus loculator*, of *Bosch-Pellikaan*, de *Tantalus ruber*, of *Roode Ibis*, de *Tantalus fuscus*, de *Bruine Ibis*, en de *Tantalus albus*, de *Witte Ibis*. De Heer BARTRAM verzekert ons, „ dat de eerstgemelde „ deezer Vogelen aast op Slangen, jonge Alligators, „ Kikvorſchen en andere kruipende Dieren; dat dezelve „ doorgaans gezien wordt aan de oevers van groote Ri„ vieren, en by uitgebreide moerasſen en onder water „ gezette velden, en dus in de ryst-plantadien." Deeze Vogel mag, zo ten aanziene van diens voorkomen als leevenswyze, aangemerkt worden als de *Ibis* van *America*. Dan ik vind egter niet, dat de Inboorelingen van *America*, te midden van hunne veelvuldige bygeloovigheden, byzonder acht op deezen Vogel geſlaagen hebben. My is niet voorgekomen, dat eenige der gemelde ſoorten van den *Tantalus* ooit in *Pennſylvania* gezien zyn.

VI. Eenigen der Vogelen, tot het Geſlacht der *Gieren*

Digitized by Google

behoorende, zyn den Mensch hoogst nuttig, daar zy eene menigte van krengen weghaalen, die de lugt zouden besmetten, en mogelyk, in eenige gevallen, kwaadaartige besmettende Ziekten veroorzaaken. De *Vultur aura*, of *Goud-gier* onzes Lands, is een der nuttigste onder die Vogelsoort. In *Virginia* leeft deeze Vogel onder de beschutting van eene Staatswet. De Abbé CLAVIGERO gewaagt van de nutheid van de *Cozcaquaulibi*, of Koning der *Zopilots*, de *Vultur papa* van LINNÆUS. „ De *Zopilot*," zegt deeze Schryver, „ is de nuttigste „ Vogel voor dat Land (*Mexico*): want hy zuivert niet „ alleen de velden, maar wagt de Krokodillen op, en „ vernielt de eijeren, welke deeze zo zeer gevreesde „ tweeslachtige Dieren in het zand nederleggen, om door „ de warmte der zonne uitgebroed te worden. De ver„ nieling van dus eenen Vogel behoorde onder zwaa„ re straffe door de wet verboden te worden."

Ik ben wel bewust, dat deeze weinige opgetelde daadzaaken, hier zonder eenige orde byeengebragt, van weinig nuts kunnen weezen, dan in zo verre zy kunnen dienen om de aandagt op te wekken of te vestigen van andere Persoonen, die meer tydruimte en meer kunde dan ik bezitten, ten opzigte van dit onderwerp, zo weetenswaardig als belangryk, Het dunkt my een stuk van byzonderen dienst voor myne Landgenooten, Misschien zyn weinig deelen der wereld meer geplaagd door schadelyke Insecten dan de *Vereenigde Staaten*. — Het grootste gedeelte deezer Insecten, geloof ik, zyn Inboorelingen des Lands; schoon onze vooringenomenheid voor onzen Geboortegrond niet altoos de erkentenis van deeze waarheid toelaate. Dus schryven wy aan de *Hessen* toe, dat zy onder ons het allerschadelykst Insect, de *Hessische Vlieg*, hebben ingevoerd; een Vlieg, die, verscheide jaaren, zulke deerlyke vernielingen aangerigt heeft, en nog aanrigt, in zommige onzer meest geagte Graangewassen, byzonder Tarwe en Rogge. Maar dit Insect is ongetwyfeld van *Americaansche* herkomste.

Veele van de verdelgende Insecten der *Vereenigde Staaten* schynen veeleer toe te neemen dan te verminderen. Eenige deezer Insecten, die oorspronglyk hunne vernielingen bepaalden tot onze landeigene in 't wilde groeijende planten, hebben naderhand hunne verwoestingen gaan aanrigten op die uit vreemde Landen herwaards

waards werden overgebragt, en dikwyls hun beter ſmaakten. Zo is de *Bruchus piſi*, of *Pea-fly*, (*Ert-vlieg*) een Inbooreling, en ſchynt oorſpronglyk, meest onopgemerkt, geaasd te hebben op inlandſche planten van dergelyk eene ſoort; maar, zints de *Erten* onder ons ingevoerd zyn, maaken deeze het voornaamſte, zo niet het éénig voedzel deezer Inſecten uit. De *Heſſiſche Vlieg* kon oorſpronglyk de Tarwe en andere dergelyke Graangewasſen niet bewoonen, als geene landeigene Planten; doch dezelve is voor ons nu gevreesder geworden, dan een Leger van twintigduizend *Heſſen*, of andere twintigduizend Huurlingen, met alle verdelgtuigen des oorlogs toegerust, voor ons zou weezen.

De Rups, die zyne vernielingen aanrigt op de *Lombardyſche* Populier, welke zo veel cieraads aan onze Stad byzet, is hoogstwaarſchynlyk een Inbooreling onzer bosſchen. Dezelve geeft de voorkeus aan deezen zagtbladerigen, uitheemſchen Boom, boven harder bladeren, voorheen tot voedzel gebruikt.

Andere voorbeelden van deezen aart zou ik kunnen aanvoeren; dan de bygebragte zyn genoegzaam om te toonen, hoe noodzaaklyk het is, zo veel mogelyk te waaken tegen de verhuizingen der Inſecten van de inlandſche tot de van buiten ingevoerde Planten. Zy leeren ons eene waarheid, op welke, myns bedunkens, de Natuurkundigen niet genoeg gelet hebben; dat veele ſoorten van Inſecten veel min bepaald zyn tot Gewasſen van dezelfde ſoort, of tot de ſoorten van hetzelfde geſlacht, dan men zich gewoonlyk verbeeldt. Het gaat vast, dat dezelfde ſoort van Inſecten in *America* dikwyls zonder onderſcheid en by opvolging zich voedt met Planten van zeer wydverſchillenden aart, en zelfs van zeer onderſcheide ſoort.

Tot hiertoe heeft men onder ons maar al te geringe vorderingen gemaakt in het ontdekken van hulpmiddelen tegen de groote nadeelen door de Inſecten veroorzaakt. Dit ſtuk is met geene genoegzaame aandagt beſchouwd. Het heeft moeten wyken voor naſpeuringen van eene veel geringer nuttigheid; en ik vrees dat het de daaraan verſchuldigde oplettendheid niet zal trekken, vóór dat het kwaad zich veel verder verſpreid hebbe. Het valt ongetwyfeld moeilyk, doch het is geenzins onmogelyk, de vernielingen der beſchadigende Inſecten te voorkomen.

Wy

Digitized by Google

Wy hebben, egter, hier te Lande iets gedaan in dit belangryk vak. Wy hebben ontdekt, op welk eene wyze men de verwoestingen kan voorkomen van de kleine Vlieg, onder den naam van *Cucumber-vlieg* bekend, zo vernielend voor de Komkommer-planten en de Meloenen. Door het mesten onzer Koornlanden, en het daardoor vermeerderen van den groei en de ſterkte onzer Graangewaſſen, hebben wy de nadeelen van de *Heſſiſche Vlieg* verminderd. Door aan onze jonge Appel- en andere boomen ſtukken touw te hangen, nat gemaakt met een mengzel van zwavel en traan, hebben wy geleerd af te weeren de op vaste tyden komende Springhaanen, (*Cicada ſeptendecim* van LINNÆUS) die zomwylen onze Ooft-boomgaarden zo zeer beſchadigden. De *Americaanſche Philoſophiſche Societeit*, de aandagt vestigende op het verval onzer Perzikboomen, heeft ons bekend gemaakt met de oorzaaken van dit kwaad, en met de middelen om het te voorkomen. Wy hebben eenige vordering gemaakt in het weeren van het nadeel, veroorzaakt door den *Bruchus piſi* (*Ert-vlieg*), die zo veel vernielings aanrigtte in een onzer aangenaamſte Veldvrugten. —— Maar alles, wat gedaan is, betekent luttel by 't geen 'er nog te doen ſtaat. Dit onderwerp is zo nieuw als belangryk.

DE ONTBASTING DER BOOMEN VOORGESTELD ALS EEN MIDDEL OM DE VRUGTBOOMGAARDEN VAN INSECTEN TE ZUIVEREN. Volgens Dr. MITCHILL, van *Nieuw-Tork*.

In 't algemeen is het wegneemen van den Bast der Boomen dezelve dooden; en nogthans blykt het uit eenige Proeven, genomen door Dr. MITCHILL van *Nieuw-Tork*, dat 'er een tyd des Jaars is, wanneer de Appelboomen aan alle kanten, van den wortel tot aan de takken, van dit bekleedzel kunnen ontbloot worden, zonder door die bewerking eenig nadeel te lyden.

In den Jaare 1799 werd de proeve genomen op een Appelboom. De geheele ſtam werd van den Bast ontdaan: de takken behielden, desniettegenſtaande, alle de bladeren en vrugten. Twee maanden laater was 'er een nieuw bekleedzel van Bast gevormd, 't welk den Boom-

ſtam

Digitized by Google

ſtam van rondsomme bedekte. De Boom was zo gezond en tierig als ooit te vooren. De tyd tot deeze kunstbewerking is wanneer de dagen langst zyn, in 't einde van Juny.

Een Boom, ontbast in den Zomer des Jaars 1798, overleefde den volgenden Winter, die zeer ſtreng was, zonder eenig nadeel geleden te hebben. Een andere Boom, in Juny 1799 van Bast ontbloot, hadt denzelven vóór September volkomen weder gekreegen, en was zo vol vrugten alsof 'er niets aan gebeurd ware. Geen twyfel valt 'er aan, zegt Dr. MITCHILL, of een Boomgaard zou op deeze wyze, met volkomene gerustheid, kunnen behandeld worden, als zulks ten behoorlyken tyde geſchiedde. Eenige Hoevenaars zeggen, dat zulk eene verrigting oude Boomen weder jong maakt; doch ik moet bekennen, dat, ſchoon ik herhaalde keeren ooggetuige geweest ben van de ſchadeloosheid deezer kunstbewerking, dezelve my voorkomt een zeer geweldig en gewaagd hulpmiddel te zyn. De genomene en onlochenbaare proeven bewyzen nogthans ten vollen een alleropmerkenswaardigst vermogen van wedervóortbrenging in het Plantenryk. — Of andere dan Appelboomen deeze Ontbasting kunnen verdraagen, heb ik nog door geene Proeven geleerd.

Wy mogen omtrent dit ſtuk aanmerken, dat het denkbeeld, door de *Americaanſche* Landlieden opgevat, waarſchynlyk, in zommige gevallen, zeer gegrond is: want daar Boomen (de Appelboomen althans) het vermogen hebben om den Bast weder voort te brengen, moet het zomtyds gebeuren, dat millioenen van Inſecten en Eitjes van Inſecten, in deezer voege, op één oogenblik worden weggenomen, die anderzins in den Boom zouden blyven huisvesten, en zich ten nadeele van denzelven voeden. Deeze omſtandigheid kan rede geeven, waarom de Appelboomen zich zo gezond naa als vóór de kunstbewerking vertoonden; zelfs dan, wanneer wy veronderſtellen, dat dezelve eenigermaate benadeelend zou weezen: want daar wy uit vergelyking over de gezondheid van den Boom oordeelen, is het blykbaar, dat een Boom, dien men den Bast laat behouden, in zodanige omſtandigheden, als wy vermeld hebben, minder gezond kan weezen dan een van Bast ontbloote.

Het ſtuk althans verdient eene ernſtige overweeging der geenen, die Ooft-boomgaarden hebben. En zou het

Digitized by Google

het niet der moeite waardig weezen, zekerheid te bekomen, in hoe verre de Boomen van Insecten kunnen gezuiverd worden, door het middel algemeener aan te wenden? — Naauwlyks is het noodig hier by te voegen, dat, wanneer men de Boomen op de gemelde wyze van Bast ontbloot, die oude Bast moet weggenomen en buiten den Boomgaard verbrand worden, ter voorkoming van het weder by de Boomen opklimmen, alsmede dat men een bindzel, doortrokken met eenige stikkende stoffe, aan het beneden-einde van iederen Boom vastmaakt, om te beletten, dat de Insecten, staande de bewerking gevallen, niet weder op nieuw huisvesting in den Boom zoeken.

„ Wy hebben onzen Landgenooten deeze nieuwe vin„ ding wel willen mededeelen, of zulks ook eenigen „ mogt opwekken om des proeven te neemen; te meer, „ daar de in dit Voorjaar veel belovende Vrugtboo„ men, op veele plaatzen, zo deerlyk geteisterd zyn „ door Insecten, dat ze, naa een schoonen Bloeityd, „ de gedaante van vrugt- en bladerlooze Boomen heb„ ben aangenomen, geheel afgeknaagd door een heirle„ ger van Insecten."

WAARNEEMINGEN, BETREFFENDE DE OESTERS, EN DE PLAATZEN, WAAR DEZELVE GEVONDEN WORDEN. Door den Hoogleeraar BECKMAN.

(*Vervolg en Slot van bl.* 392.)

Op verscheide plaatzen aan de kust van *Frankryk* vindt men Oesters; als in den mond der *Seine*, waar dezelve, schoon weinig in menigte, in smaak uitsteeken. Op de kust van *Caen*, in *Normandye*, is een Oesterbank, zes mylen lang en een myl breed. Zy worden desgelyks gevonden in de Baai van *Isigny*, en in de nabuurschap van *Cherbourg*. Byzonder hooggeschat zyn de Oesters, welke men vergadert aan den mond eeniger stroomen, waar het zeewater zomtyds geheel te rug gedreeven wordt, en die men daar te lande den naam geeft van *Huitres de pied*. *Granville*, in *Normandye*, zegt men, wint 50,000 Livres by deeze vis-

Digitized by Google

visschery. Aan de kust van *Bretagne* komen zeer groote Oesters voor, bovenal te *Concalle*, waar men eene groote menigte bewaart in daartoe aangelegde verzamelplaatzen. De Oesterbank te *Painpol* is bykans geheel uitgeput. Aan den mond van de *Loire*, tusschen de rotzen aan de kust van *Poitou*, aan de kust van *Aunis* en *Saintonge*, verplaatzen de baaizout-maakers Oesters in moerassige plaatzen, waar dezelve eene betere hoedanigheid krygen, schoon zy nimmer zo goed worden als de Groene van *Saintonge*; men vindt ze ook *a la tête de Buch*, niet wyd van *Bourdeaux*. In *Languedoc*, by Kaap *Leucate*, is een Oesterbank op de diepte van twintig voeten. Aan den mond van de *Rhone*, op de kust van *Provence*, komen zy insgelyks voor. Te *Parys* worden hoogst geschat de Oesters, daar aangebragt van *Bretagne*, *Rochelle*, *Bourdeaux*, en bovenal van *Medoc*.

De *Hollanders* hebben eenige Oesterbanken op de kust van *Zeeland*, digt by *Zierikzee*: zy worden ook in putten gehouden te *Brouwershaven*, en byzonder te *Petten*, in *Noord-Holland*: de Oesters van de laatst vermelde plaats zyn zeer geagt, en bekend onder den naam van *Pettensche Oesters*. Voor deeze Oesterputten (*) worden 's jaarlyks veele Scheepslaadingen van de *Engelsche* kust aangevoerd.

Men treft uitneemend ryke Oesterbanken aan in het Hertogdom *Holstein*, alsmede in de nabuurschap van *Jutland*, die de meeste Oesters verschaffen, welke men in

(*) De Oesterbanken aan de *Hollandsche kusten* namen met het begin deezer Eeuwe eerst eenen aanvang, eenige jaaren vóór men waarnam dat de schepen en paalwerken zo deerlyk door de Wormen geknaagd werden. SNELLIUS gewaagt hiervan in zyno *Hist. Nat. teredinum*. Zie ook LEEUWENHOEK *Arcana Naturæ*. [Behalven de Oesters op onze kusten, boven vermeld, heeft men 'er, onder den naam van *Texelsche Oesters* bekend: „ deze worden," volgens het berigt van J. G. VAN OLDENBARNEVELD, genaamd TULLINGH, in VAN CUYCK's *Brieven over Texel*, bl. 40, „ des zomers op de laage gronden „ omtrent *Wieringen* en elders met yzeren netten van den „ grond gesleept, en op hoopen te speenen gelegd; elke Vis„ scher kent zynen hoop, en in 't najaar worden de Oesters „ na *Amsterdam* en elders vervoerd, wanneer men op dien „ waard menigmaal kleine vlooten van zestig tot honderd „ schuitjes by elkander ziet."]

Digitized by Google

in 't Noorden van *Duitschland* eet. Ik had hoope dat wy eene volkomene beſchryving van deeze Oesterbedden zouden aantreffen in de ſchoone verzameling van *Provinzial-blattern von Schleswig Holſtein*, alsmede van den handel daaruit voorkomende; maar, zo verre ik weet, is die hoop onvervuld gebleeven. Het ſchenkt my daarom een byzonder genoegen, dat ik my eenigermaate in ſtaat bevind om dit gebrek aan te vullen, door de onderrigting, welke ik deswegen bekomen heb van den Hoogleeraar TYCHEN en M. ADLER, my toegeſchikt door M. TODSEN, een Geestlyke, te *Uberg*, naby *Tondern*.

De Koninglyke Oesterbeddingen liggen alle aan de westkust van het Hertogdom *Schleeswyk*, tusſchen de Eilanden *Fanöe*, *Rom* of *Romöe*, *Sylt*, *Föhr*, *Amrom*, *Nordſtrand*, *Silworm*, *Süderog*, en ſtrekken zich uit van *Ripen* tot *Heiligoland*. Het aantal Oesterbeddingen wordt thans op vyftig begroot; het meerdergedeelte ontleent den naam van de perſoonen, die dezelve ontdekten. Eenige zyn een ſtadie, andere een vierendeel myls lang; de breedte verſchilt desgelyks. De Heer TODSEN ſchryft, en zeer te regt, de uitſteekenheid deezer Oesters toe aan het water, 't welk, in de Lente, door den aanhoudenden Oostenwind, van het vaste land waaijende, door dit kanaal en de ſluizen gaat. De Oesters van deeze onderſcheidene banken zyn niet alle van dezelfde ſoort; eenige groot, andere middelbaar, zommige klein; de laatstgemelde zouden, ſchoon men ze ouder liet worden, nooit eene meerdere grootte verkrygen. De groote Oesters draagen hier den naam van *Deputat-auſtern*, de andere die van *Kaufman-auſtern*.

Tot het Jaar 1794 verhuurde de Koninglyke Kamer der Domeinen deeze Oesterbeddingen aan den hoogſten bieder, voor den tyd van zes jaaren; maar dewyl deeze tyd te kort was voor den huurder, en nadeelig voor de visſchery, werden zy gelaaten aan den tegenwoordigen huurder, ASMUSSEN, een Koopman in *Tondern*, voor zyn leeven lang, van den Jaare 1795 af, voor de ſom van 7505 Daalders, die in voorraad moet betaald worden. Hy heeft zich verbonden om 's jaarlyks 112½ vaten Oesters van tyd tot tyd te leveren voor de Koninglyke Familie, vragtvry te *Haldersleben*, telkens niet minder dan vier, en niet meer dan agt vaten. *Haldersleben* ligt omtrent tien mylen van *Hoyer*, waar

waar de Oesters aanlanden, één myl van *Tondern*. Het ſtaat den huurder vry, Oesters te viſſchen en te verkoopen, geduurende de vier eerſte en de vier laatſte maanden van het jaar. De werktuigen, tot dit Oestervangen gebruikt, zyn van denzelfden aart als die in andere landen. Het allergemeenſte is een ſleepnet van lederen riemen, aan een yzeren raam, 't welk de Oesters los ſchraapt. Deeze netten worden, wanneer de Viſſchers ter bedoelde plaatze gekomen zyn, door touwen, aan die raamen vastgemaakt, nedergelaaten. De Koopman ASMUSSEN heeft thans agttien ſchepen tot deeze viſſchery, volkomen gelyk aan die wy by DUHAMEL afgebeeld vinden. De Viſſchers brengen hunne laading of na het bovengemelde Dorp *Hoyer*, of na *Huſum* (*), zeven mylen van *Tondern*. Van hier worden de Oesters gevoerd na *Apenrade* en *Flensburg*, en van daar te ſcheep na de *Oostzee*, waar het vertier het grootst is. Het is niet waar, dat de Inboorelingen de Oesters duurder dan de vreemdelingen moeten betaalen; het honderd kost een Daalder, en een vat, 800 of 1000 Oesters bevattende, omtrent tien Daalders, min of meer.

Het aantal der gevangene Oesters en het vertier is op onderſcheide jaaren zeer verſchillend. By ſtormig weêr en harde vorst kan men geene Oesters viſſchen. Het aantal der hier 's jaarlyks gevischte heeft de huurder, om redenen niet te wraaken, geheim gehouden; maar het gaat vast, dat 2000 vaten naauwlyks zouden toereiken om de Intreſſen en kosten goed te maaken.

De Oesters lyden min of meer door vorst en ſtormig weêr, naar gelange van de diepte, op welke zy zich bevinden. Eenige Oesterbeddingen hebben by hoog water agt, andere drie, en eenige ſlegts twee vademen water boven zich: de laatstgemelde lyden meest, wanneer 'er aanhoudende vorst invalt, met een Oosten of Noorden wind; dewyl het gety, by die gelegenheden, op

(*) Een Vriend heeft my verhaald, dat in de Kerk te *Huſum* Gebeden pleegen gedaan te worden voor het behoud der Oesterbeddingen; doch dat dit, veele jaaren geleden, geſtaakt is, dewyl de eigenaar weigerde aan den Leeraar voor dit bidden tweehonderd Oesters te geeven.

Digitized by Google

op deeze kust naauwlyks merkbaar is. De Oesterbeddingen worden, by ſtormig weêr, zomtyds met zand en zeewier bedekt, doch kunnen ook zomtyds daarvan ontheeven worden. Die gevaar loopen van overdekt te zullen worden door modder, zand of wier, tragten de Viſchers dezelve te bevryden, door 'er geſtadig te viſſchen; doch de beddingen, die een groot aantal jonge Oesters hebben, ſpaaren zy zo veel mogelyk.

De *Vyfvingerige Viſch* komt in deeze beddingen; de Oestervangers noemen deezen den *Starvisch*. Een lange roode Worm, met een groot aantal pooten, wordt gevonden in Oesters, die oud en zieklyk zyn.

Oesters, drie jaaren oud, worden gerekend leverbaare waar te zyn. Den huurder is, op ſtrenge ſtraffe, verboden, jongere te vangen. De Viſchers moeten zorgvuldig de jongere van de andere afzonderen, en weder in 't water werpen. Om de driejaarige Oesters te onderſcheiden, is het noodig wel bedreevên te zyn in de beddingen, waar zy gevonden worden: indien dit het geval is, kunnen zy de jonge Oesters gemaklyk onderkennen aan de gedaante en de grootte van de ſchelp.

De Oesterbanken van *Jutland* liggen aan de Oostzyde van den Noordlyken uithoek naby *Fladſtrand*, een Marktſtad, waar een overtogt na *Noorwegen* is; alsmede by het Eiland *Leſou*, gelegen in het *Kattegat*, drie mylen van *Sæbie*, in het Diſtrict van *Aalborg*. Ten aanziene van deeze Viſchery zyn verſcheide Reglementen uitgevaardigd; één deezer is in February 1709 gedagteekend. Te meermaalen heeft men poogingen gedaan, om Oesters over te planten in de groote baaijen, die zich van het *Kattegat* twintig mylen landwaards in uitſtrekken; dan zy zyn zo min geſlaagd als die aan de kust van *Seeland*.

Noorwegen verſchaft uitneemende Oesters, en in ruimte op de westlyke kusten. De beste worden gevonden aan de klippen, en *Klip-oesters* geheeten. Veelen worden 'er opgezameld, en na verſcheide deelen van de *Oostzee* gezonden. Dikwyls vindt men in deeze Oesters Paerlen; doch dezelve zyn niet groot, en derven den volmaakten glans.

In *Zweeden* vindt men heerlyke Oesters op de kust van *Bahus-Lehn*, naby het Eiland *Kasterō*, één myl van *Stomſtad*, van waar dezelve, alsmede van *Udewald*, door geheel *Zweeden* verzonden worden. De Viſchers al-

Digitized by Google

aldaar geeven voor, dat een Oesterbedding, uitgeput zynde, vier of vyf jaaren noodig heeft om zich te herſtellen.

Italie levert Oesters op van onderſcheide hoedanigheden. Die men te *Ancona* opzamelt, zyn groot, maar niet ſmaaklyk. Voor de beſte worden gehouden, die in groote menigte voorkomen by *Tarento*, in de Zee, *Mare Piccolo*, of *Il Picciol Mare*, geheeten: dit is een breede Baai, die zich voorby *Tarento* noordoostwaards uitſtrekt.

De *Middellandſche Zee* heeft, in 't algemeen, meer Schelpvisch, dan de Oceaan elders in dezelfde uitgeſtrektheid bevat; maar geen gedeelte is ryker in dit opzigt dan de *Golfo Tarentino*, de haven dier Stad, en de *Picciol Mare*. Visſchen is de voornaamſte of éénige bezigheid der Inwoonderen, die 'er van leeven; en te deezer oorzaake wordt 'er groote zorg gedraagen om de Oesterbeddingen in ſtand te houden en te verbeteren. Tegenwoordig zyn 'er zeven, die deels aan den Koning, deels aan de Geeſtlykheid, deels aan byzondere Perſoonen toebehooren. Zy worden alle verhuurd of verpagt. Zy, die aan de eigenaars 30 Carolini betaalen, mogen tot *St. Andries* visſchen. Men verzekert, dat deeze Oesterbanken 's jaarlyks 21,348 Dukaaten opbrengen, en dat de belasting op alle de Oesters en Schelpvisſchen, die uit de Stad verzonden worden, 5615 Dukaaten beloopt. Indien wy hier byvoegen, wat gewonnen wordt door de bereiding van *Byſſus* (*Lana Pinnæ*) (*), mogen wy, volgens de verzekering van den Aartsbisſchop JOSEPH CAPECE-LATRO, het geheele jaarlykſche inkomen ſtellen op 100,000 Dukaaten. Groote voorzorge wordt hier gedraagen, om voor te komen dat de Oesters in den werptyd niet geſtoord worden, en dat men alle de jonge weder in zee ſmyt. Men gelooft hier doorgaande, dat alle Schelpvisſchen het volſte zyn ten tyde van volle maan.

De

(*) Eene ſoort van zydagtige draaden, ter lengte van omtrent vyf of zes duimen, die eenige ſoorten van Schelpvisſchen (*Mytilus Pinna*) uitwerpen, en waarmede zy zich aan rotzen en andere vaste lichaamen hegten. Wanneer men deeze draaden in het vuur werpt, verwekken zy een ſtank als pis. De *Pinna Marina* werpt een *Byſſus* uit, welke bewerkbaar is, en hooger dan Wolle geſchat wordt.

Digitized by Google

De Oesters van *Mare Picollo* zyn tegenwoordig voor de ryke *Italiaanen*, wat die van *Lucrine* voor de Ouden waren. Dit Meir ſtrekte zich in *Campania* uit van *Baiæ* tot het Meir *Avernus*, en was van de zee alleen geſcheiden door een dyk; maar, ſchoon het door zo veele Dichters op eenen hoogen toon bezongen werd, is het tegenwoordig niet meer dan een poel, naauwlyks waters genoeg opleverende om het vee te drenken. In den Jaare 1538 viel 'er op *St. Michielsdag* eene aardbeeving voor, die, eenigen tyd aangehouden hebbende, zo geweldig werd, dat het Meir uit de oevers wegliep, en de diepte bykans geheel opgevuld werd; dit was ook deels het geval van het Meir *Avernus*. Eene naburige kleine Stad *Tripergala* werd met haare rykdommen en inwoonders verzwolgen. In dezelve bevonden zich veele Monniken en Nonnen, wien het gerugte van een zeer ongeregeld leeven naagaat. „ Men mogt," ſchryft BLAINVILLE, „ verwagt hebben, dat de Golf te „ vrede zou geweest zyn met de Nonnen en Monniken, „ en de wraak niet verder zou hebben voortgezet; maar „ dit was het geval niet: als een gedenkteken voor de „ naakomelingſchap, wierp dezelve zulk eene menigte „ van modder op, dat 'er een berg ontſtondt, één myl „ hoog, en vier mylen in den omtrek."

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÊROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REIS-VERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beſtemd.*

(Vervolg van bl. 404.)

In gevolge der Verklaaringen, wegens het lot, DE LA PÊROUSE overgekomen, in ons laatstvoorgaande Stukje opgegeeven, beſloot de Generaal DENTRECASTEAUX, zo ras mogelyk, de *Admiraliteits Eilanden* te gaan opzoeken. Den 25 van Grasmaand ankerden de Schepen in eene Haven, welke zy, naar dien Bevelhebber, *Port Dentrecasteaux* noemden.

Port Dentrecasteaux is gelegen aan het uiterſte einde van

van de *Onweers-baai*, en vormt een eenigzins langwerpige kom, zich omtrent 2500 Toiſes in de lengte ten N. N. O. uitſtrekkende; de grootſte breedte is omtrent 760 Toiſes. De hoog opgegroeide bosſchen, die ons van alle zyden omringden, en de bergen niet verre van de kust, die meer dan de helft van den omtrek der Haven beſchutten, bragten veel toe tot de veiligheid onzer ankerplaatze. Schoon de winden vry ſterk waaiden, konden onze Pinaſſen met veiligheid in deeze kom vaaren. Een modderige grond, ter diepte van drie en een halven vadem, deedt hun geen gevaar loopen, indien zy aan den grond geraakten. Meer dan honderd Linieſchepen zouden hier veilig kunnen havenen, en zich van zo veel houts en waters voorzien, als zy noodig mogten hebben.

Omtrent het N. N. O. einde van de Haven ontlast zich eene kleine rivier in de zee. Eenige onzer boots poogden die rivier op te roeijen, doch vonden zich daarin verhinderd door de groote boomen, die 'er dwars over heen lagen. Wy ontdekten eenige weinige wilde honden in het nabygelegen land; eenige ſchuilplaatzen, ligt van boombast opgeſlaagen, weezen ons aan, dat de Inboorelingen deeze kusten kwamen bezoeken. Een ſtuk van *Alga marina*, van de ſoort bekend onder den naam van *Fucus Palmatus*, raapten wy op; 't zelve was geſneeden in de gedaante van een beurs, en ſcheen tot een drinkſchaal gebruikt te weezen; althans dezelve was met water gevuld.

De westzyde van de Haven is de geſchiktſte om voorraad van water in te neemen. Wy namen het onze in aan den W. Z. W. kant, en ons hout aan den tegenovergeſtelden oever.

Een Vuur, op den afſtand van omtrent 5000 Toiſes gezien, onderrigtte ons, dat wy niet verre waren van de wooningen der Wilden, ſchoon wy tot nog toe geen hunner gezien hadden.

In den naamiddag ging ik aan wal, vergezeld van den Tuinman en twee andere onzer Scheepslieden, om N. O. waards dieper het land in te dringen. Wy ſtonden verſteld op het gezigt dier oude bosſchen, waarin men den ſlag van de byl nooit gehoord hadt. Het oog verbaasde zich op het beſchouwen van de ontzettende grootte deezer boomen, onder welken zich Myrthen bevonden, meer dan vyf-en-twintig vademen hoog, wel-

Digitized by Google

ker dikke kruinen met altoos groene bladeren bedekt waren; andere, door ouderdom van den wortel geknakt, werden door de rondsom ſtaande boomen onderſteund, terwyl zy, allengskens verrottende, ſtukswyze zich met de moeder-aarde vereenigden. De weelderigſte groei is hier vereenigd met de eindelyke ontbinding, en verſchaft den denkenden een treffend beeld van de werkingen der natuure, die, aan zichzelve overgelaaten, nooit vernielt dan om weder te baaren.

De boomen in dit bosch groeiden niet zo digt by elkander, dat zy den weg verſperden. Wy wandelden een geruimen tyd over een grond, waar het water, in den loop geſtuit, moerasſen vormde, welker boorden wy onderzogten. Dieper in het bosch vonden wy kleine beekjes, met zeer goed water. Bykans allerwegen beſtondt de grond uit eene zeer fyne aarde, voortkomende van de afgevallene bladeren, op eene bedding van roodagtig en zomtyds graauw zand. Op eenige plaatzen beſtondt de grond uit eene ſoort van potaarde, die, het water zeer gereed indrinkende, poelen vormt, en zomtyds diepe gaten, welker oppervlakte, met planten overdekt zynde, niet terſtond het gevaar doet zien, in derzelver betreeding gelegen; zo dat men, niet zeer oplettend zynde, ligt daar in valt. Dit kwam den Chirurgyn van de *Esperance* over, die, op de jagt zynde, zyn voet zette op 't geen hy voor vasten grond hieldt, en in een diep moeras nederſtortte. Oogenbliklyk zonk hy weg; doch gelukkig kon hy zwemmen.

Wy vonden eenige beginzels van hutten in de boſchen, beſtaande uit vlegtwerk van jonge boomtakken, en geſchikt om vervolgens gevuld te worden met ſtukken boombast, by de Inboorelingen ſteeds gebruikt om de buitenzyde van hunne wooningen te dekken.

Een klein Eiland ten Z. W., omtrent 2500 Toiſes van onze ankerplaats gelegen, was door zommigen onzer Scheepslieden, die het ontdekten, het *Patryzen Eiland* geheeten. De Burger RICHE bragt een dag op dit Eiland door; doch, in ſtede van Patryzen, vonden wy daar eene menigte van Kwartels. Of zy, die het eerst dit Eiland zagen, den eenen vogel voor den anderen genomen, dan of de Patryzen zedert het Eiland verlaaten hadden, moet ik onbeſlist laaten.

Dit kleine Eiland is niet meer dan honderd Toiſes lang, en gelegen op 43° 30′ Zuider Breedte. Eene nieuwe ſoort

ſoort van Pieterſelie, door my *Apium proſtatum* geheeten, groeit in overvloed op den oever, omtrent tot op het merk van hoog water. Wy namen 'er veel van aan boord. —— Geen verſch water komt op dit Eiland voor; ſchoon verſcheide ledige hutten uitweezen, dat de Wilden zich daar nu en dan onthielden.

Twee Officieren van ons Schip, CRETIN en DAURIBEAU, gingen 's morgens ten zes uuren uit, om de kust ten oosten van onze legplaats op te neemen. Zy vonden verſcheide Baaien, zich N. W. en Z. O. ſtrekkende. Zy zagen veele Kreeken, die zo veele havens vormden; maar een ſterke tegenwind verhinderde hun, die verder landwaards in na te gaan. Eenige vuuren op een kleinen afſtand van het ſtrand ziende, beſlooten zy te landen. Zo ras zy in het bosch gegaan waren, vonden zy vier Wilden bezig met hout te leggen op drie kleine vuuren, rondsom welke zy zaten. Onmiddelyk toogen de Wilden op de vlugt, ondanks alle tekenen van vriendſchap, hun betoond; hunne krabben en ſchelpviſchen op de koolen agterlaatende. Niet verre van deeze plaats zagen zy andere vuuren, alsmede hutten. Het blykt dat deeze plek des Eilands druk bezogt wordt; zy ontdekten veertien vuurplaatzen.

Een van deeze Wilden, die zeer kloek en welgeſpierd was, een klein mandje met vuurſteenen agtergelaaten hebbende, was ſtoutmoedig genoeg om zeer naby CRETIN te komen, ten einde het weg te haalen; hy deedt zulks met eene vrymoedige houding, die zyne perſoonlyke ſterkte hem ſcheen in te boezemen. Eenigen deezer Wilden waren geheel naakt; anderen hadden het vel van een Kangarou over de ſchouderen geſlaagen. Zy waren zwart van kleur, met lange baarden en gekruld hair.

De gereedſchappen, welke zy agterlieten, beſtonden uit omtrent dertig mandjes, van biezen gevlogten; eenige waren gevuld met Schelpvisch en Zeekreeften, andere met ſtukjes vuurſteen en boombast zo zagt als de beste tondel. Deeze Wilden maaken ongetwyfeld vuur door twee vuurſteenen tegen elkander te kletſen, waarin zy verſchillen van de andere Inwoonderen der *Zuidzee Eilanden*, en zelfs van die des Oostlyken deels van *Nieuw Holland*; weshalven 'er grond is om te denken, dat zy van eene onderſcheide afkomst zyn. —— Zy lieten ook eenige Kangarou-huiden en drinkvaten agter.

Digitized by Google

De Officiers verboden den Matroozen, iets van de goederen der Wilden weg te neemen. Zy zogten nogthans twee korfjes uit, een Kangarou-vel en een drinkvat, om deeze den Bevelhebber te vertoonen. De Wilden hadden geen reden om zich over het gemis dier medegenomene goederen te beklaagen, dewyl zy, in plaats daarvan, verſcheide meſſen en zakdoeken, beſchuit, kaas, en een aarden pot verkreegen, misſchien te bros, maar zeker eene zeer goede plaatsvulling voor 't geen hun in 't vervaardigen zo weinig moeite gekost hadt.

De Wilden, ſchoon zy eenige van hunne gereedſchappen met zich namen, lieten, in hunne vlugt, nu het een, dan het ander vallen. Of zy dit deeden om des te raſſer te kunnen loopen, dan om daardoor de *Europeaanen* onder den weg op te houden, kan ik niet verzekeren.

Een boot, behoorende tot de *Esperance*, was uitgevaaren om eene Kreek op te neemen, oostwaards, op den afſtand van omtrent 5000 Toiſes, gelegen. Zy hadden een der Inboorelingen ontmoet, die, niettegenſtaande alle de vriendſchapstekenen hem gegeeven, niet wilde toelaaten, dat zy binnen de tweehonderd ſchreden hem naderden. Een ſchoone beek ontlast zich in zee, naby het verſte einde van de Kreek. De ligging van deeze Kreek, tegenover een Eiland, 't welk dezelve voor den ſlag van het water dekt, maakt die plaats zeer geſchikt tot eene verblyfplaats voor Schepen, die eenige herſtelling behoeven. — De andere Kreeken, door hun bezogt, verſchaften in 't algemeen vry goede ankerplaatzen. Zy ontdekten eene Baai, die zich zo verre Noordoostwaards uitſtrekte, dat zy het einde niet konden beoogen. Misſchien zyn dit gedeelten van kanaalen, die met de zee aan den anderen kant gemeenſchap hebben.

De Tuinman ging met zes andere perſoonen in de lange Boot, met oogmerk om te landen op het Eiland, door my den voorigen dag bezogt. Naa te vergeefsch met geweldige tegenwinden geworſteld te hebben, lieten zy de boot dryven, denkende dat deeze zou landen in eene kreek, onder de dekking van een klein Eiland, gelegen aan den ingang van het kanaal, 't welk zy hadden poogen te bereiken. Dan dit beſtaan hadt bykans hunnen ondergang ten gevolge; hun zeil viel in zee; en de boot, ſchielyk in de vaart geſtuit, begon met wa-

Digitized by Google

water gevuld te worden door het geweld der brandinge. Eindelyk kwamen zy, geheel afgemat, onder de dekking van het Eiland, waar de ſtilte hun eene welkome verpoozing verſchafte, naa zo veel arbeids en gevaars. De Bevelhebber, ongerust wegens hun lot, zondt in den naamiddag een boot om hun te zoeken, weetende, dat, indien de wind zo ongunſtig bleef, de lange Boot zonder hulp niet aan boord kon komen. Laat in den avond hadden wy het genoegen van deeze Tochtgenooten te zien wederkeeren. Zy verhaalden ons, dat zy, langs de kust in een Z. Z. O. rigting gaande, bevonden hadden uit de vuuren, dat de Wilden niet verre af waren. Welhaast hadden zy eenigen derzelven ontmoet, en wel de eigenſten, die 's voorigen daags gezien waren; doch zy lieten niet toe, hun te naderen. Zy vonden eenige ſchelpvisſchen op 't vuur, door de Wilden in alle haast agtergelaaten, en meer dan dertig Kangarouvellen: deeze, op een kleinen afſtand byeen, weezen uit, dat die Eilanders op de jagt wel afgerigt moesten zyn.

Het bleek dat zy van het Brood en Water gebruik gemaakt hadden, hun op den voorgaanden dag gelaaten; dan de lugt van de Kaas hadt hun waarſchynlyk wederhouden van die te proeven; dezelve was alzhans onverminderd gebleeven. Zy vonden ook weder een der Meſſen en Zakdoeken, onder de gereedſchappen der Eilanderen gelaaten.

Eenige ſchoten, op vogelen gedaan, hadden waarſchynlyk deeze Eilanders met ſchrik vervuld: want wanneer eenigen onzer, twee dagen laater, zich te zelfder plaatze vervoegden, zagen zy geen hunner.

Onder de ontmoetingen op dit Eiland moeten wy nog deeze vermelden. Een der Officieren van de *Recherche*, een betreeden pad, door de Inwoonders door de boſchen gemaakt, volgende, kwam zes hunner tegen, langzaam zuidwaards trekkende; zy waren allen geheel naakt, en gewapend met ſpeeren, zestien of agttien voeten lang. Hunne verbaasdheid, over eene zo onverwagte ontmoeting, was kennelyk op hun gelaat te leezen; doch hun aantal hun met moed vervullende, naderden zy, op de uitnoodiging van den *Europeaan*; en hy bondt om hun hoofd een zak- en halsdoek, welke hy hun vereerde. Zy toonden zich bevreesd op het gezigt

Digitized by Google

van zyn kleinen houwer, welken hy liet zien, met aanduiding van het gebruik, daarvan te maaken: de vrees verliet hun niet voor dat hy deezen hun ten geſchenke gaf. Te vergeefsch poogde hy hun over te haalen om ter plaatze te komen, waar onze Schepen ten anker lagen: de Wilden toogen weg, volgende het zelfde pad, in eene rigting, van het ſtrand af loopende.

Eenigen onzer Scheepslieden, aan eene andere zyde van de Straat geland, kwamen by een groot vuur; rondsom 't zelve zaten agt Wilden, ieder met een Kangarouhuid om de ſchouderen; zy warmden zich onder de beſchutting van' vier ſchermen, tegen de windzyde geplaatst. Onmiddelyk op het gezigt van ons volk vlooden zy weg. — Eene oude Vrouw, die het opzigt hadt over den voorraad, welken zy niet verkoos in den loop te laaten, werd welhaast door eenigen onzer Matroozen overvallen. Zy ontving met eene genoegen betoonende houding een zakdoek, haar gegeeven; maar was dermaate verſchrikt op het zien van een houwer, haar vertoond, dat zy van eene ſteilte afvloog, die meer dan veertig voeten hoog was; zy nam haaren weg na de rotzen, en was welhaast uit het gezigt.

Ik weet niet, of zy, die deeze ontmoeting op eene verſchillende wyze verhaalden, zich vrolyk wilden maaken ten koste van de overigen, toen zy beweerden, dat de ouderdom deezer Vrouwe haar tot geene beſchutting diende tegen de handdaadigheden van eenigen der Matroozen; zy was egter nog jong genoeg, om, op de gezegde wyze, te ontſnappen, agterlaatende twee mandjes, waarin men een kreeft vondt, eenige mosſelen, eenige weinige wortelen van Vaarenkruid, 't welk behoorde tot eene nieuwe ſoort van *Pteris*, waarvan ik voorheen een goeden voorraad verzameld hadt. Waarſchynlyk kauwen de Wilden deeze wortels, om 'er het voedzaam ſap uit te krygen, 't welk in deeze ſoort van Planten zo overvloedig is. — Deeze Vrouw hadt, even als de andere Wilden, een Kangarou-huid over de ſchouderen geſlaagen, en een dergelyke huid om den middel. Ik denk dat zy die kleederen aan hadt, eer van wegen de koude des weêrs, dan uit een beginzel van ſchaamte: want de Vrouwen, door COOK in de *Adventure-baai*, niet verre van hier gelegen, gezien, gingen volſtrekt naakt; en het

het is niet te denken, dat 'er veel onderſcheid van zeden zal weezen tuſſchen de Inboorelingen van twee Landen, zo naby elkander gelegen.

Aan *Bouka Eiland* gekomen, vonden wy gelegenheid om met de Inboorelingen eenige gemeenſchap te krygen. Een Canoe, met negen Eilanders aan boord, ſtak van land, en kwam na het Schip toe. Wy gaven onmiddelyk een teken van eene vriendlyke ontvangst; doch zy hielden zich op een afſtand van driehonderd Toiſes, wyzende op hun Eiland, tekens doende om ons aan land te noodigen. Zeven roeijers bevonden zich in deeze Canoe; de twee anderen ſcheenen geheel bezig met water uit te ſcheppen, en intuſſchen op onze beweegingen te letten.

Een Inboореling kwam alleen van den oever met een kleine Canoe, en met groote ſnelheid roeijende, vervoegde hy zich by de andere, die zich altoos boven wind van ons hieldt. Schoon deeze een zeer oud man was, ſcheen hy egter zeer ſterk. Naa ons eenige minuuten bekeeken te hebben, roeide hy na het Eiland, met dezelfde ſnelheid als hy van daar gekomen was. Hy ſcheen een boode, door de Eilanderen afgevaardigd om waarneemingen te doen, en des berigt te geeven. — De Canoe verliet ons, en roeide na de *Esperance*, by welke reeds eene groote lag. Wy zagen, op eenigen afſtand, een kleine Canoe, met vyf Inboorelingen bemand, die zich agter ons ſchip hieldt op een afſtand van vyfhonderd Toiſes, niettegenſtaande alle onze uitnoodigingen om aan boord te komen.

In hoope om deeze Wilden aan boord te lokken, lieten wy een plank in 't water, met eenige meſſen, ſpykers, en een ſtuk roode ſtoffe, in de gedaante van een vlag, aan een ſtok gebonden, in 't midden der goederen gezet. Zy maakten egter geen werk, om die goederen magtig te worden, tot dat wy het touw ſtukken kapten, 't welk die plank met goederen nader by ons ſchip hieldt dan zy het verkoozen te naderen. Het gezigt van het ſtuk doek veroorzaakte onder hun eene groote blydſchap; zy toonden ons, dat zy ons geſchenk ontvangen hadden, en meer van denzelfden aart verlangden. Eindelyk gelukte het ons, door zakdoeken, ſtukjes roode ſtoffe en ledige vleſſen toe te werpen, dat zy tot aan boord kwamen. Een der vleſſen zeewater ingenomen hebbende, vondt de Wilde, die 'er eenig ander

Digitized by Google

der vogt in meende te vinden, zich bedroogen; en het ſpeet ons, hem in tyds daarvan niet verwittigd te hebben. Het bleek dat deeze Eilanders aan ruiling niet ongewoon waren: zy gaven zich veel moeite om ons den prys hunner goederen te beduiden.

Wy kreegen een zeer fraaijen Boog en eenige Pylen voor eenige Zakdoeken, die wy met een touw nederlieten. Dewyl zy niet bemerkten dat wy deeze ſoort van wapenen hadden, poogden zy ons, het gebruik daarvan toonende, de waarde te doen opmerken. — Een der Artilleristen kreeg zyn Vedel, en ſpeelde 'er op; en wy hadden het genoegen te ontdekken, dat zy niet ongevoelig waren voor de muzyk. Zy booden eene menigte van goederen aan, om dit Speeltuig in te ruilen, teken daarvan doende met de beweegingen des ſpeelders na te bootzen; doch zy bevonden weldra des vrugtlooze aanzoeken te doen. Het was de éénige Vedel, op welker geſpeel ons Scheepsvolk danſte; en wy hadden eene te lange reize te doen, om ons een Speeltuig kwyt te maaken, 't welk eene lichaamsbeweeging, zo dienſtig voor den Zeeman, bezorgt.

Zo veele geſchenken hadden wy hun gegeeven, dat zy welhaast zwaarigheid maakten om hunne goederen voor de onze te verruilen; en namen zy toevlugt tot ſtreeken, om dezelve magtig te worden. De Bevelhebber was overeengekomen, om hun eenige zakdoeken met roode ſtreepen, de by hun geliefde kleur, voor een boog te geeven, en hadt, zich te veel op hunne goede trouwe verlaatende, de zakdoeken overgegeeven; maar, in ſtede van den boog, wilden zy ſlegts eenige pylen afſtaan, welke wy weigerden.

Deeze Eilanders ſcheenen zeer tot vrolykheid genegen, en vermaak te ſcheppen, in de woorden, die wy ſpraken, na te ſpreeken; en de zagtheid van hunne taal deedt hun wel ſlaagen in deeze navolging. Zeer waren zy op de muzyk geſteld; inzonderheid behaagden hun de raſſe en ſterke toonen. Een onzer Officieren, zeer afgerigt op het ſpeelen, deedt een zeer leevendigen toon hooren. Zy luisterden met alle aandagt; verwondering was op hunne weezenstrekken te leezen; zy konden het vermaak, daardoor veroorzaakt, niet verbergen; door verſcheide beweegingen met hunne armen hielden zy de maat, en het geheele lichaam was in groote beweeging: alles gaf blyk van hunne verregaande aandoenlykheid.

Zy

Zy vergaten het verlangen niet, 't geen de Bevelhebber getoond hadt om een hunner boogen te krygen. Een hunner beloofde hem een boog in verruiling voor een hoed, doch weigerde, den hoed hebbende, den boog te geeven. De meeste der dingen, hun geſchonken, maakten zy vast aan eene lyn, over welker verlies zy zich niet bekreunden; zy hadden aan hunne gordels ſchelpen, ſcherp genoeg om die lynen door te ſnyden.

Dewyl wy alle reden hadden om hunne toëzeggingen te mistrouwen, klom een onzer langs een laddertouw na beneden, om een ſtuk roode ſtoffe voor een boog te verruilen; doch op 't eigen oogenblik bemerkten wy, dat de ſtroom ons Noordwestwaards gevoerd hadt, en wy reeds te naby aan ſtrand waren. Stilte belette ons, het Schip te kunnen ſtuuren, en dit noodzaakte ons, een boot uit te zetten om het af te boegſeeren. De Wilden, buiten twyfel denkende, dat wy ten oogmerk hadden hun te vervolgen, om hun wegens de gepleegde oneerlykheden te ſtraffen, roeiden ſchielyk na het Eiland. Uit dankbaarheid misſchien voor het geduld, waarmede wy toegelaaten hadden ons te bedriegen, ſpeelden zy ons een zo vertraadlyken trek niet, als de Generaal BOUNGAINVILLE, op zyne Reis rondsom de Wereld, eens van deeze Wilden te lyden hadt.

Vier Canoes waren al deezen tyd bezig by de *Espérance*. Een deezer was bemand met Eilanders; onder dezelven zestien roeijers, en de anderen Oorlogslieden. Wy verſtonden uit het Volk van de *Esperance*, dat deeze Oorlogs-canoe zich lang op eenen afſtand gehouden hadt, doch nader gekomen was op het gezigt van de onderſcheidene goederen, die hunne Landslieden in de kleindere Canoes van ons gekreegen hadden. De ſchikking, waarin de Wilden in de Oorlogs-canoe geplaatst waren, gaf blyk van hunne ervaarenheid in de Zeetactiek. Een Oorlogsheld ſtondt tuſſchen elk paar roeijers; te wederzyde bevonden zich twee of drie Oorlogsmannen, met het aangezigt na het agterſte van de Canoe gekeerd, om de beweegingen van dien kant gade te ſlaan, en by het wyken te vegten. Die Krygslieden betoonden geen vyandſchap in den zin te hebben. Zy ſcheenen met veel ſmaaks wyn en brandewyn te drinken, welken men hun gaf; doch ſpek aten zy met tegenzin. Deeze Wilden hadden ſchoone tanden,

Digitized by Google

den, en de hardſte ſcheepsbeſchuit beeten zy gemakkelyk af.

Konden deeze Eilanders eenige gemeenſchap met de *Engelſchen* en *Spanjaarden* gehad hebben? Een hunner, ons een pyl vertoonende, welken hy aan een touw vastbondt, om denzelven over boord te werpen, gebruikte zeer onderſcheiden het *Engelſche* woord *Arrow*. Een ander, ons op het Land wyzende, en noodigende op 't zelve te komen, bediende zich van het *Spaanſche* woord *Tierra*.

Wy vernamen uit onze Tochtgenooten op de *Eſperance*, dat veelen zich bedienden van het woord *Bouka*, den naam, door den Generaal BOUGAINVILLE aan hun Eiland gegeeven. Dit woord, 't welk in 't *Maleitſch* eene *bnikenning* betekent, en wanneer de eerſte lettergreep lang wordt uitgeſprooken, *openen* aanduidt, ſcheen eenige verwantſchap met het *Maleitſch* te kennen te geeven; doch hunne taal verſchilde van deeze zo veel, dat een onzer Reisgenooten, die deeze taal zeer wel ſprak, de Inwoonders van dit Eiland niet verſtaan kon.

De waarde, welke zy ſtelden in Spykers en andere yzeren goederen, welke wy hun gaven, wees uit, dat zy het gebruik des yzers kenden.

De kleur deezer Eilanderen is zwartagtig. Zy zyn middelbaar van grootte; naakt zynde, wees hunne welgeſpierdheid hunne ſterkte uit. Hunne gedaante, ſchoon niet bevallig, is veelbeduidend. Hunne hoofden zyn zeer dik; hunne voorhoofden breed, gelyk het overige hunner aangezigten, die zeer plat zyn, inzonderheid onder den neus; de kin is breed en vooruitſteekende; hunne kaaken zyn vol, hunne neuzen plat, hunne monden zeer groot, met dunne lippen. De Betel, welke een bloedige kleur aan hunne groote monden geeft, maakt hun voorkomen te onbevalliger.

De ooren deezer Eilanderen zyn overlaaden met breede ringen, van ſchelpen gemaakt, welker gewigt zeer dient om de ooren te rekken. Eenigen hadden roode en witte ſtreepen over het lichaam. Wy zagen er een, wiens hair en neus beſprenkeld was met roode aarde, welke ons voorkwam oker te weezen. Zommigen hadden armbanden, gemaakt van de draaden van kokusnooten-ſchillen. Hun hair was gekruld, dik en zwaar. Zy hebben voor eene gewoonte, het hair allerwegen over het lyf uit te plukken. Slegts één man, aan

boord

Digitized by Google

boord van de *Esperance* gezien, hadt zyn baard laaten groeijen.

Allen hadden zy de lendenen omgord met een koord, verſcheide maalen om 't lyf geſlaagen; en ſcheen zulks alleen ter ondersteuning te dienen, en om de kragt der ſpieren te ondersſtutten. Een hunner hadt, waarſchynlyk met het zelfde oogmerk, den ſlinker arm op drie onderſcheide plaatzen omwonden; eenige platte ſtukjes hout, aan den buitenkant des arms, ondersteunden de ſterke ſpanning van den band.

Het bleek dat deeze Wilden den boog met veel behendigheids gebruikten. Een hunner bragt aan boord van de *Esperance* een vogel, door hem geſchooten; de doodlyke wonde was zigtbaar aan den buik.

Het vlytbetoon deezer Eilanderen was zigtbaar in het maaken van hunne wapentuigen, die blyk droegen van veel naauwkeurigheids. Wy bewonderden de kundigheid, waarmede zy de peesen bekleedden met eene harstagtige zelfſtandigheid. Het midden van de pees was met bast bezet, om het ſlyten te voorkomen. Het benedengedeelte der pylen was zeer ligt, gemaakt uit den ſteel van het *Saccharum ſpontaneum*; het andere gedeelte beſtondt uit zeer hard welgeſcherpt hout. De zamenvoeging van boog en pees is vernuftig gemaakt door omtrent dertig omwoelingen van bast; zo is ook het gedeelte van den pyl, welk op de pees nederkomt, om 'er te meerder ſterkte aan by te zetten.

(*Het Vervolg hiernaa.*)

VERSLAG, WEGENS DE MAMALUKEN. UIT DE BESTE BESCHRIJVEN OPGEMAAKT.

(Naar het *Engelsch.*)

„ 't Zyn, zints een geruimen tyd, de voorvallen des
„ in *Egypte* gevoerden Oorlogs, die ons, by
„ aanhoudenheid, van de *Mamaluken* doen leezen; en
„ derzelver gedrag in deezen Kryg is van zo veel in-
„ vloeds, dat zy onze byzondere kennisneeming trek-
„ ken. Het ontbreekt niet aan berigten wegens dit
„ Volk; dan dezelve loopen niet zelden wyd uiteen, of

„ zyn

„ zyn hier en daar verſpreid, en moeilyk op te zame-
„ len. Geen ondienst oordeelden wy, daarom, onzen
„ Leezeren te zullen doen, wanneer wy aan een zeer
„ onlangs uitgegeeven *Engelsch* berigt, wegens dit zon-
„ derling Volk, eene plaats in ons *Mengelwerk* in-
„ ruimden."

* * *

De naam deezes Volks wordt zeer verſchillende geſpeld; te weeten, *Mamaluken*, *Mammaluken*, *Mamalonken*, of *Mamluks*: wy zullen ons niet inlaaten om te onderzoeken, welke de regte zy. De eerſte, *Mamaluken*, neemen wy, als de ons best voorkomende, aan, zonder iemand de voorkeuze aan eene andere te betwisten.

SALADIN was de eerſte, die dit Volk in *Egypte* invoerde. Ten oogmerk hebbende, *Jeruſalem* te belegeren, poogde hy eigenaartig de kragtdaadigſte middelen aan te wenden om dit einde te bereiken. Waarneemende dat de oude Inwoonders van *Egypte*, uit hoofde hunner verwyfde opvoeding, ſtille en geruste leevenswyze, geſchikter waren tot de bezigheden, waarmede zy zich onledig hielden, dan om Krygsbedryven uit te voeren en de moeilykheden des Oorlogs uit te harden, beſloot hy zo min mogelyk gebruik van de *Egyptenaaren* te maaken, of het op dier byſtand te laaten aankomen.

Dit beſluit hem aanzettende om een geharder ſoort van Krygslieden zich aan te ſchaffen, ſtelde hy lieden te werk, om over Volkwerving te handelen by de *Circaſſiërs*, omſtreeks het Meir *Meotis*, nuby *Taurica Cherſoneſus*, waar zy omtrent den Jaare 1176 meer dan duizend Slaaven in krygsdienst kreegen; Menſchen, tegen moeilykheden gehard, opgekweekt in den ſchoot van arbeid en gevaar, en van de vroegſte jeugd ten kryg gewend, die, om zo te ſpreeken, by hun een Inſtinct dan eene Weetenſchap was, dewyl de ſteeds herhaalde invallen der *Tartaaren* de zelfverdeediging, in hunnen ſtand, volſtrekt noodzaaklyk maakten.

SALADIN bragt deeze Slaaven ten Krygsdienst op, doedt hun het *Chriſtendom* verzaaken en de Leer van MAHOMETH aanneemen, en, ſchoon hy hun het aangaan van Egtverbintenisſen verboodt, gaf hun, ten opzigte der Vrouwen, groote vryheden. — Welke vorderingen zy in de Leere des *Korans* maakten, en of de Leerſtellingen, daarin begreepen, hunne vroegere Godsdienst-

dienstbegrippen uitwischten, gaat niet zeker; maar met zekerheid mogen wy ter nederschryven, dat zy eerlang zeer bekwaame Krygslieden werden, en dat de Krygsroem van SALADIN, die zwak ondersteund werd door de geboorene *Egyptenaars*, luister kreeg door hulp der *Mamaluken*, die hunne vermeesteringen allerwegen uitbreidden, tot dat zy in het Heilig Land doordrongen en de vlakte van *Askalon* intraden.

Deeze *Mamaluken*, die steeds in aantal vermeerderden, werden met den tyd als eigen aan dat Land; en daar zy, gelyk wy reeds opmerkten, de *Egyptenaars* in lichaamskragten zeer verre overtroffen, alsmede in krygskunde, in paardryden, en in moed, zo gingen zy deezen, door de milddaadigheid hunner Aanvoerderen, en het plunderen van Steden, ook in rykdom te boven. In de daad, hunne wyze van opvoeding maakte hun bekwaam tot de moeilykste en hachlykste onderneemingen, en stelde hun in staat, om, in stede van Slaaven, Meesters te worden der *Turken*, die hun, in vroegeren tyde, gekogt hadden.

Naa den dood van SALADIN, die het Ryk aan zynen Broeder overliet, reezen zy tot een nog hooger staat, dan waartoe zy, geduurende SALADIN's regeering, waren opgeklommen, en bleeven, indien niet volstrekt heerschen, nogthans, even als de *Romeinsche* Soldaaten, ten tyde van PERTINAX, ALEXANDER en VALERIAAN, de schrik des Monarchs.

Deeze invloed hieldt stand, geduurende de regeeringen van vyf opeenvolgende Califs tot die van MELACHSALA, den laatsten der Afstammelingen van SALADIN, die, zich in oorlog ingewikkeld vindende met de *Arristiaanen*, en ten zelfden tyde de overgroeiende magt der *Mamaluken* willende bedwingen, Slaaven uit alle de omliggende landstreeken opkogt, welken hy, in naavolging zyns Voorzaats, wapende, en bestemde om de landen zyner Heerschappye te verdeedigen. De uitslag van deezen maatregel was juist zodanig als men mogt verwagten. MELACHSALA werd, in gevolge eener Zamenzweering tusschen zyne oude en nieuwe Krygslieden, gedood; — TURQUEMENUS, de Aanvoerder van deezen Opstand, werd uitgeroepen onder den tytel van Groot-Sultan van *Egypte*.

Met deezen TURQUEMENUS begon het Ryksbestuur der *Mamaluken*, omtrent den Jaare 1250. 't Zelve hadt

Digitized by Google

in het volgend jaar zulk eene ſterkte verkreegen, dat men het noodig oordeelde, ten einde die buitenſpoorigheden te weeren, waartoe nieuwgevormde Staaten zo ligt overhellen, en een vast ſtelzel te beraamen, de volgende Artykels vast te ſtellen, om onderſchreeven te worden door de Hoofdbeleiders, als eene Acte van geheel het Volk. — *Vooreerst.* Dat de Sultan uit het lichaam der *Mamaluken* zou gekoozen worden. — *Ten tweeden.* Dat men niemand onder de *Mamaluken* zou toelaaten, die *Jooden* of *Turken* waren, maar alleen *Christen* Gevangenen. — *Ten derden.* Dat de geboorene *Egyptenaars* geene vryheid zouden hebben, om eenige Wapenen te hebben, of te gebruiken; dat het hun alleen zou vryſtaan, Gereedſchappen ten Landbouw te hebben.

TURQUEMENUS, gelyk dit niet zeldzaam het geval is der zodanigen, die zich onverwagt verheeven zien, tragtte de ladder, by welke hy was opgeklommen, omver te ſtooten; of met andere woorden, zyn gedrag was zo trotsch en vol ſmaads, ten opzigte zyner voorige medegenooten, dat hy door hun, of liever door één hunner, CLOTHO geheeten, zeer ſchielyk van het leeven beroofd werd. De Moordenaar van TURQUEMENUS kreeg diens ſcepter tot belooning.

Op CLOTHO volgde een lange reeks Vorſten, onder welken 'er veelen uitſtaken door hunne bekwaamheden en dapperheid. De naam van CAITBEUS is onder hun tot de naakomelingſchap overgebragt, als de grootſte Staatsman en Veldheer zyner eeuwe; maar, gelyk ieder, die de bouwſtoffen in aanmerking neemt, uit welke dit Staatsbeſtuur was zamengeſteld, zich moet verwonderen dat het zo langen tyd beſtondt, daar het blootgeſteld was aan de veelvuldige kwaalen en ongelegenheden, ontſtaande uit zulk een langen ſleep van opſtand en oproerige beweegingen, zo moet hy zich bedroeven, dat het een einde nam onder de regeering van een hunner wyſſte en beste Monarchen; nogthans is het eene troostgeevende bedenking, dat CAMPSON, de laatſte Sultan der *Mamaluken*, niet vermoord werd door zyne Onderdaanen, maar dat hy, veele jaaren de Koningryken van *Egypte*, *Judea* en *Syrie* geregeerd hebbende, op eene wyze, die den lof der Geſchiedſchryveren wegdraagt, onder den last der jaaren en ongemakken gebukt, en gekromd onder zyne wapenrusting, op het ſlagveld ſneuvelde, en met zynen

een laatſten adem de overwinning afſtondt aan den gelukkigen SELIM.

Met deezen Monarch, die den twintigſten January des Jaars 1516 ſtierf, eindigde het Ryksbewind der *Mamaluken*, naa dat hetzelve tweehonderd en zeven-en-zestig jaaren beſtaan hadt. Want, ſchoon TOMUMBY eene pooging deedt om voor Sultan verklaard te worden, waarin hy zo verre ſlaagde, dat hy den Tytel verwierf, werd hy nogthans korten tyd daarnaa geſlaagen door de overwinnende wapenen van SELIM. Hy zag zich door zyn Krygsvolk verlaaten, gevangen genomen, en moest het met den dood bekoopen. Terwyl de *Mamaluken* uiteen geraakt en verſtrooid waren, was het de Staatkunde van SELIM, hun byeen te verzamelen, en door aanbiedingen, te verlokkend om tegengeſtaan te worden, in zynen dienst te neemen. Het gebruik deezer Soldaaten werd welhaast in 't oog der *Turkſche* Keizeren van zulk een belang, dat het deezen aanzette om derzelver getal te vermeerderen, hunnen kring van werkzaamheid uit te breiden, en hun naauwer aan den Staat te verbinden, door hun nog grooter voorregten en voordeelen toe te ſtaan, dan zy voorheen genooten hadden.

'Er kwam bevel, dat de Beys uit de *Mamaluken* zouden gekoozen worden, en dat de Pacha, of Opperbevelhebber der *Porte*, het gezag met deeze Beys zou deelen, en zelfs in zynen post niet langer aanblyven, dan hy aangenaam zou weezen aan alle de Beys te gader. In den aanvange was de magt van den Pacha vry uitgeſtrekt; maar de ſtaatzugt en de kunſtſtreeken der Beys maakten dezelve, welhaast, van geene beduidenis altoos. Die magt was eer van eenen Burgerlyken dan Krygshaftigen aart. De Pacha was altoos Voorzitter in den Divan, welke gehouden werd in het Kasteel zyns verblyfs. Dan eerlang werd die Raad in een der Paleizen van de grootſte Beys gehouden, uitgenomen in gevalle 'er een *Firman* of Bevelſchrift uit *Conſtantinopole* komt, wanneer de Beys op het Kasteel geroepen worden, om de bevelen der *Porte* te hooren. De weinige Beys, die 'er by zulk eene gelegenheid verſchynen, antwoorden, zo ras de voorleezing geëindigd is: *Wy hebben gehoord, en zullen gehoorzaamen!* Dan het Kasteel verlaatende, is hun gewoone zeggen: *Wy hebben gehoord, en zullen ongehoorzaam weezen!*

In den Jaare 1791 werd SALAH AGA, een Slaaf van

Digitized by Google

MURAD BEY, door het Bewind over *Egypte* afgevaardigd, om den Vrede met de *Porte* te bewerken. Hy bragt geſchenken van Paarden, ryk gewerkte Stoffen, enz. mede. Eene vrywillige gifte, welke de *Porte* niet kon vorderen, bragt eenige verpligting mede. Hy werd heusch ontvangen, en vervolgens aangeſteld tot *Waquil es-Sultan*, of Zaakbezorger des Sultans in *Cairo*. Waarſchynlyk werd hem die waardigheid opgedraagen, om hem te beweegen tot het onderſchraagen der poogingen des Hofs, in het verdeelen der Beys; doch dit misluk-te. Zy hadden, in vroegeren tyde, de nadeelen deezer ſcheuringe ondervonden, en waren nu vereenigd door een algemeen belang, ryk geworden, en ryklyk van Slaaven voorzien: zo dat geene ſchatting, zints dien tyd, den weg na *Conſtantinopole* vondt.

De *Mamaluken* blyven, gelyk zy voorheen altoos geweest zyn, Slaaven, ten kryg beſtemd, aangevoerd uit *Georgia*, *Circaſſia* en *Mingrelia*. Eenige weinigen zyn Krygsgevangenen van de *Oostenrykers* en *Ruſſen*, die van hunne Godsdienstbelydenisſe afſtand gedaan hebben, om onder de *Mamaluken* een beſtaan te bekomen. De Beys geeven algemeene bevelen aan hunne Gelastigden te *Conſtantinopole*, om alle jaaren een zeker aantal Slaaven te koopen; en veel worden 'er door byzondere Kooplieden na *Egypte* gevoerd, om 'er handel mede te dryven. Wanneer de aanvoer te gering, en de behoefte groot is, wordt dit gebrek aangevuld door zwarte Slaaven uit het binnenſte van *Africa:* vindt men deezen leerzaam, dan krygen zy wapenen, en worden even als de overigen in den Wapenhandel onderweezen.

Byzondere oplettendheid wordt 'er beſteed in de opvoeding deezer begunſtigde Slaaven. Zy worden onderweezen in alle lichaamsoefeningen, die ſterkte en vlugheid geeven; doorgaans munten zy uit in de bevalligheid en ſchoonheid hunner perſoonen. De dankbaarheid der leerlingen evenaart de gunst hunner Meesteren, die zy nooit in het uur des gevaars verlaaten. Hebben zy eene geneigdheid om meer dan den Wapenhandel te leeren, zy worden in de letteren onderweezen, en eenigen hunner ſchryven zeer goed; dan verreweg het grootſte gedeelte kan leezen noch ſchryven. Een treffend voorbeeld van dit gebrek ontmoet men in MURAD BEY zelven.

De mindere ſtand onder de *Mamaluken* vertoont zich al-

Digitized by Google

altoos in krygsmans kleeding, doorgaans gewapend met een paar piſtoolen, een zabel en een dolk. Zy draagen een groenagtige kap, rondsom welke een tulband geſlingerd is. Het overige hunner kleeding is gelyk aan die der andere *Mahomethaanſche* Ingezetenen, en niet bepaald tot eene byzondere kleur; doch eene andere zonderlingheid beſtaat in hunne lange broeken van dik *Venetiaansch* laken, rood van kleur, waaraan hunne laarſen of ſchoeizels van rood leder vast zyn. Te paard zittende, voegen zy by hunne hier boven beſchreevene wapenen een paar groote piſtoolen en het ſlagzwaard. In den kryg draagen veelen een open helm met een ouderwetſchen kolder van ſtaalen kettingwerk, bedekt onder hunne kleederen. Deeze kolders zyn zeer duur, en kosten zomtyds meer dan vierhonderd Guldens; eenige zyn in *Conſtantinopole*, andere in *Perſie* gemaakt. Hunne Paarden zyn van het uitgeleezenſt *Arabiſch* Ras; en betaalen zy daarvoor dikwyls drie of vier Beurzen, bedraagende 1650 of 2200 Guldens.

De *Mamaluken* trekken geen ſoldy; zy eeten ter tafel of ten huize van hunnen Heer, den Bey, den Calif, of ander Officier. Elk Krygsbevelhebber mag een Slaaf koopen, die door deezen koop zelven een *Mamaluk* wordt. De naam van *Mulek* (bezitten) duidt enkel een Perſoon aan, die de eigendom van eenen anderen is.

Naa de vereiſchte opvoeding en het noodig onderwys ontvangen te hebben, en dus een *Mamaluk* geworden te zyn, ontvangt hy een Paard en Wapenrusting van zynen Heer, met een ſtel Kleederen; welk laatſte elk jaar, in de maand *Ramadan*, vernieuwd wordt. De edelmoedigheid hunner Meesteren, de belooningen of afperſſingen van anderen, verſchaffen hun geld, of ter voldoening hunner gierigheid, of om 't zelve in brooddronkenheid te verſpillen. Eenigen hunner, in byzondere gunst by de Beys ſtaande, als *Chaspadars*, of Beursdraagers, enz. verkrygen grooten rykdom. Zy zyn eer vrolyk en bedagtloos dan onbeſchoft, zeer op een prachtig vertoon geſteld, en onverſchillig omtrent de middelen, daartoe ſtrekkende. Zelden treeden zy in 't huwelyk vóór dat zy eenigen post verkreegen hebben.

Schoon gebooren van *Chriſten* Ouders, ſchynen zy zeer wel in hun ſchik met hunnen ſtaat, voor welken

zy weeten hunne vryheid verruild te hebben. Verre de meesten worden door de *Arabieren* aangezien als weinig ſtrikt in de beginzelen of pligten van den *Mahomethaanſchen* Godsdienst. Het is opmerkenswaardig, dat, ſchoon de *Mamaluken*, over 't algemeen, ſterke en kloeke Mannen zyn, nogthans de weinigen, die trouwen, zeer zelden kinderen verwekken. Van agttien Beys, met wier leevensgeſchiedenis de Reiziger Mr. BROWNE, die onlangs zyne Reis heeft in 't licht gegeeven (*), zeer bekend was, hadden 'er ſlegts twee, kinderen in leeven.

Stoutmoedig, in ſtaat om alle vermoeijenisſen door te ſtaan, en uitſteekend afgerigt op het paardryden, en in het gebruik van den zabel, mogen de *Mamaluken* aangemerkt worden als verreweg de beste Soldaaten in het Oosten. Maar in een geregeld gevegt, vol welbeleide krygsverrigtingen, groote of ſnelle beweegingen, zyn zy veel minder dan *Europiſche* krygslieden.

Onderſcheiden wordende door verdienſten of gunſte, wordt een *Mamaluk* een Hoofdman, en met den tyd een Bey. De hoofdoorzaak van bevordering hebbe men te zoeken in ſtaatkundige verknogtheid aan eenig magtig Volksleider.

Het beſtuur van *Cairo* en *Egypte*, in 't algemeen, is toevertrouwd aan, of berust in, vier-en-twintig Beys; ieder deezer wordt, zo 't heet, gekoozen door de overige drie-en-twintig, doch met de daad benoemd door een der meest vermogenden. De *Tenk-tchery Aga* en verſcheide andere Officiers worden geteld onder de vier-en-twintig Beys. Daarenboven, Beſtuurders over zekere gedeelten van *Egypte* zynde, ontvangen verſcheide Beys andere waardigheden van de *Porte:* zodanige zyn de *Shech el Belad*, of Bevelhebber der Stad; de *Defterdar*, of algemeene Rekenmeester; de *Emir el Hadj*, of Begeleider van de Heilige Caravaan; en de *Emir el Said*, of Bevelhebber van *Opper-Egypte*. De twee laatstgemelde Bedieningen zyn voor een jaar. Deeze Posten hebben inkomſten, door de *Porte* daaraan toe-

(*) Van deeze Reize ziet het Eerſte Deel by ALLART het licht, onder den tytel: *Nieuwe Reize naar de binnenſte gedeelten van Afrika, door Egypte, Syrie, enz., waar nimmer te vooren eenig Europeaan heeft gereisd — gedaan in den Jaare* 1792—1798, *door* W. G. BROWNE.

Digitized by Google

toegeſtaan, doch zeer onbepaald, en kan des groot misbruik gemaakt worden.

Van de andere Beys ſtelt ieder alle Officiers en Gouverneurs aan binnen den kring zyns bewinds, zich daartoe bedienende van eigen Slaaven, die gehouden zyn om rekenſchap te doen van hunne ontvangst, welke grootendeels dient om de grootheid van hunnen Heer op te houden. Een ryke Bey heeft van zeshonderd tot duizend Beurzen in 't jaar inkomen: de inkomst van MURAD BEY bedraagt meer dan tweemaalen die ſom. De mindere Beys kunnen op driehonderd Beurzen rekenen.

Elke Bey zit te regt om de zaaken af te doen. Zy zyn zeer naauwlettend op hunne byzondere regtsgebieden; en geen Bey zal een Perſoon, door eenen anderen losgelaaten, gevangen zetten. Schoon zomtyds al te driftig, ſpreiden zy egter eene groote ſcherpzinnigheid en kennis van menſchen ten toon. Deeze wyze van Beſtuur heeft, wat men 'er anders ook van oordeele, ten minſten eene groote maate van openbaarheid, dewyl elke Bey een Magiſtraat is.

BEDENKINGEN OVER DE STERKE GEWAARWORDINGEN VAN BLYDSCHAP EN DROEFHEID IN DE DROOMEN.

„ Om een beter de volgende bedenkingen geevende, durf „ ik het waagen, met verzoek om een hoekje in uw „ veelgeagt Mengelwerk, aan u, Burger Redakteur, dezelve „ toe te zenden."

Dat wy, menigmaalen, ſterker en leevendiger gewaarwordingen van Blydſchap en van Droefheid in onze droomen, dan overdag buiten den ſlaap, ondervinden, is eene dikmaals ondervondene en alomme erkende waarheid. Gemoedsangſten of verrukkingen worden wy, by wylen, op die hersſenbeeldige tooneelen gewaar, in een waakenden ſtaat nooit ondervonden, meer en kragtiger dan woorden kunnen beſchryven. Zeldzaam zal men menſchen aantreffen, welke dit, in hooger of laager graad, niet ondervonden hebben. Van dit verſchynzel hebben zommige Wysgeeren de oploſſing willen geeven, door de onderſtelling, dat de ziel, geduurende den ſlaap, meer ontſlagen of losſer zynde van het lichaam, meer openſtaat voor die fyner gewaarwordingen, welke de grofheid onzer ſtoffelyke zintuigen geheel te niet doet, of aanmerkelyk verzwakt, ter-

wyl wy waaken. Met verlof dier Wysgeeren zy het my geoorlofd aan te merken, dat de verkeerdheden, de dwaasheden, en de ongerymdheden der droomen van zulk eenen aart zyn, dat ik onmagtig ben om uit de grooter volmaaktheid der ziele in dien ſtaat, ter verklaaringe van eenigerlei verſchynzel, eenig gevolg af te leiden. Een verſtandig Vriend, met welken ik onderdaags over dit onderwerp in geſprek kwam, gaf daarvan een natuurlyker, en, zo als het my voorkwam, meer voldoende oplosſing. „ Wanneer wy waaken," aldus redekavelde die Vriend, „ bemoeien wy ons nimmer geheel „ en alleen met het voorwerp, welk wy voor ons hebben; „ wy zien terug in het voorleedene, of vooruit in het toe„ koomende; en onze aandagt wordt immer, eenigermaate, „ meer of min, van den onmiddelyken tegenwoordigen indruk „ afgetrokken. Maar, in den ſlaap, zyn het geheugen en het „ vooruitzigt vernietigd; met het voorwerp, ons voorgeſteld, „ houden wy ons geheel en alleen bezig; en wy ontvangen „ van dat voorwerp al den indruk, welken het op onze ziel „ kan verwekken."

Aan eene menigte voorbeelden, ter opheldering en bekragtiginge van dit myns Vriends gevoelen, ontbreekt het niet. Onderſteld zynde dat de natuurlyke ſneedigheid van gewaarworden de zelfde is, bezit iemant meer of min aandoenlykheids, naar gelange hy van de zorgen des leevens ontheven is. Iemant, in bezigheden of in vermaaken gedompeld, kan geen man van gevoel zyn. De man van aandoenlykheid of gevoel leeft, indien ik het dus mag uitdrukken, in den ſtaat van een aanhoudenden droom; hy leeft en is werkzaam in eene waereld van zyn eigen maakzel; weinig meer agts ſlaat hy op omſtandigheden en voorvallen buiten hem, dan in zo verre zy met zynen inwendigen toeſtand overeenſtemmen. Meer gevoel heeft hy, dan andere menſchen, van byzondere onderwerpen, om reden dat hy van andere onderwerpen minder gevoel heeft. — Het gevolg der dronkenſchap is, dat zy ons het voorleedene doet vergeeten en zorgloos maakt aangaande het toekoomende. Meer dan gemeen ſtaan wy in deezen ſtaat open voor de indrukzels van het oogenblik. Aangenaam zyn gemeenlyk die indrukzels, en de ſtaat van gemaatigde bedwelminge is een ſtaat van opgeruimdheid of ligthartigheid. Tevens, egter, zyn wy, by deeze gelegenheden, zeer vatbaar voor droefheid zo wel als voor blydſchap; en de aandoenlykſte tooneelen, van welke ik ooit getuige was, wierden geöpend, naadat de beker luſtig was rondgegaan. —— Dolheid — het meest geducht en ſchroomlykst toeval, voor 't welk de menſchlyke natuur vatbaar is — ſchynt menigmaal uit overmaatige gevoeligheid haaren oorſprong te neemen. Een mensch van

ſnee-

Digitized by Google

heedig en leevendig gevoel wordt van een onverhoedsch voorval ſterk getroffen; hy peinst daarop dag en nacht; zyne ziel wordt, ten langen laatſte, van dit denkbeeld geheel bemagtigd en als in bezit genomen; en ziet, hy ſlaat tot raazerny over. 't Is uit eigen ervarenis, geduurende het vroeger tydperk myns leevens, dat ik hier ſpreek. Dat 'er „ in „ de dolheid eene blydſchap is, welke geene dan uitzinnigen „ ondervinden," is eene ſtelling, aangevoerd door iemant, die met de gewaarwordingen dier geduchte ziekte niet onbekend was; en ik geloof hem. Maar tevens gaan met dien ſtaat angſten en bekommeringen gepaard, van welke het gezond menſchenverſtand geen denkbeeld kan vormen.

„ Ziet daar myne invallende bedenkingen. Mogt een ander „ dezelve ophelderen en verder uitbreiden, met geen ge„ ring vermaak zou ik dezelve in dit geagt Maandwerk aan„ treffen."

AANMERKINGEN OVER DE KINDER-BALS.

(Ontleend uit *Structures on the Modern Syſtem of Female Education*, *by Miſs* HANNAH MORE.)

Geachte Medeburgers!

„ De *Kinder-bals*, zo belachlyk als verderflyk, zyn misſchien hier te Lande nog niet zo zeer in zwang, dat „ het hier medegedeelde Stukje, in allen opzigte, doeltreffende mag gerekend worden. Maar, behalven de drangreden, „ dat een Kwaad in zyne beginzelen behoort tegengegaan „ te worden, ſpoorde my de volgende ontmoeting tot die „ mededeeling aan. —— Onlangs my bevindende ten huize „ van eene myner Bekenden, eene Vrouw, van gezond „ verſtand anders geenzins misdeeld, kwam haar agtjaarig „ Dochtertje, met de hand aan 't hoofd en een verdrietig „ voorkomen, haare Moeder zeggen, dat de Schryfmeester „ gekomen was. —— *Wel nu, Sophietje, de Man komt immers „ op zyn tyd.* —— *Ach, Mama! het Walſen heeft my gisteren zo geëchaufeerd, dat myn hoofd.* .... De Moeder lachte, „ — de Meester werd weggezonden; en ik begaf my naar „ huis, bragt het nevensgaande, uit opgemelde Werk, in „ onze taale over, en biede het Ul. thans, ter plaatzinge „ in Ul. *Mengelwerk*, aan; terwyl ik blyve

Ul. beſtendige Leezer

Y.

Sa-

Digitized by Google

SALOMO ſchryft, *daar is een Tyd voor allen voorneemen en over allen werk*; dan hy ſchreef zulks vóór de uitvinding en het invoeren der Kinder-bals.

Deeze hedendaagſche uitvinding is eene ſoort van drievoudige zamenzweering tegen de Onſchuld, de Gezondheid en het Geluk der Kinderen. Door die kunstvormige vermaaken de Kinderen te berooven van ſmaak te vinden in eenvoudig vermaak en ongekogte vrolykheid, natuurlyk eigen aan derzelver ontluikenden leeftyd, is even 't zelfde, alsof men de Lente uit het viertal der Jaarſaiſoenen wegnam.

De waare en geſchikte genietingen van vrolyke en gelukkige kinderen op te offeren, is dezelve een duuren en geheel ongeëvenredigden prys te doen betaalen voor de daarvoor in de plaats geſtelde kunstvermaaken. Zy ſtappen in ééns uit de Kinderkamer in de Danszaal; en door eene verkeerde verwenning van hoedanigheden, denken zy om zich zelven te kleeden, in een leeftyd, dat zy haare Poppen moesten kleeden. In ſtede van met de onbedwonge vryheid van Boschnymphjes over duin en dal te huppelen, met kaakjes, waarop de gezondheid gloeit, en harten, doortinteld van waar genoegen, worden de eigenaartig vrolyke Schepzeltjes den geheelen morgen opgeſlooten, peinzende om de *pas grave* te doen, en zich ernſtig bezig te houden met een nieuwen pas voor den aanſtaanden avond te leeren, welke meer moeite en tyd kost, dan zy hebben moeten beſteeden om een twintigtal nieuwe denkbeelden op te doen.

In deezer voege derven zy de vermaaklykheden, welke eigenaartig behooren aan hunnen ontluikenden leeftyd, en vervroegen, onnatuurlyk, de vermaaken, (zodanig als zy dan weezen mogen) die zy maar al te veelvuldig zullen ontmoeten, by het treeden op het daadlyk tooneel des Modeleevens.

De weezenlyke vermaaken der Kindschheid zyn goedkoop en natuurlyk: want elk voorwerp ſchenkt vermaak aan oogen en harten, nieuw voor het genot des leevens; ja, de harten van gezonde Kinderen hebben eene algemeene overhelling tot vrolykheid en vreugde, zelfs dan, als geen byzonder daartoe ſtrekkend voorwerp aanweezig is; gelyk onze eerſte Ouders, in 's werelds ugtend, toen alles zich nieuw, friſ en vrolyk rondsom hun vertoonde. Verſchaft den Kinderen eenige weinige eenvoudige en onſchadelyke vermaaksmiddelen; geeft hun tyd, doch niet te lang op eenmaal, en zy zullen hunne eigene vermaaken beſchikken, met meer overlegs, en met gelukkiger uitſlag, dan zy kunnen ontvangen van alles, wat uw geld hun kan verleenen. Der Kinderen lichaams-uitſpanningen zullen van dien aart weezen, dat ze hunne gezondheid bevorderen, hunne werkzaamheid verleevendigen, hun-

Digitized by Google

hunnen geest opbeuren, hun vernuft ſcherpen, en hun meer geſchikt maaken voor het aankweeken hunner verſtandlyke vermogens.

Maar indien men vroegtydig bezig is om behoeften daar te ſtellen, voldoeningen daarvoor uit te vinden, om verlangens te vermenigvuldigen, nog ſlaapende aandoeningen wakker te maaken, en nog beſtolpt vuur aan te blaazen, doet men met de daad niets anders, dan voor de Kinderen een voorraad opleggen van vroegtydige grilligheid, aandoenlykheid, en misnoegen.

Zo lang de Kindſchheid haare aangeboorene eenvoudigheid bewaart, is alle kleine verandering voor dezelve belangryk, elke voldoening weelde: eens uit te ryden en te wandelen, ſtrekt voor een Kind, in den natuurlyken ſtaat, tot een weezenlyk genoegen; doch het zal laf en ſmaakloos voorkomen aan Kinderen, opgevoed in deeze gedwongene, kostbaare en verderflyke vermaaken. —— Ongelukkig, in de daad, wanneer wy deeze eerſte en ſchoone gelegenheid verzuimen, om in hebbelykheid te veranderen de zedeleer van deeze belangryke waarheid; dat de eerſte bron van misnoegen onder de menſchen gezogt moet worden, niet in onze weezenlyke, maar in onze ingebeelde behoeften; niet in hetgeen de natuur vordert, maar in de door kunst opgewekte prikkelingen der begeerte!

Wanneer men het oog ſlaat op de ſteeds toeneemende drift, om de tot middennagt duurende Kinder-bals by te woonen met deeze kleine Schoonheden, zou men bykans tot de gedagten komen, dat het een welberaadene nayver onder de Moeders was, om haare Kinderen te geneezen van genegenheid en trek tot ydele en dwaaze vermaaken, door dezelve de verveeling te doen gevoelen, ontſtaande uit deeze vroegtydige gemeenzaamheid met dezelve; dat de Moeders zich gedreeven vonden door een foortgelyk beginzel, 't welk de *Spartaanen* aanzette om hunne Zoonen tooneelen van ſlegtheid te laaten aanſchouwen, ten einde zy een vroegtydigen afkeer van de Ondeugd zouden opdoen! —— of dat zy misſchien het voorbeeld wilden volgen van die *Scytiſche* Moeders, die de pas geboorene Kinderen in het water dompelden; geen derzelven behoudenswaardig keurende, die deeze eerſte proeve niet kon doorſtaan; de vertroosting hebbende, dat, indien 'er veele verlooren gingen, de weinige, die behouden werden, des te ſterker zouden weezen, door dus op de proef geſteld te zyn.

Deeze *Lilliputiaanſche* Coquettes bezig te zien met Kleedingen uit te vinden, kleuren opmerkzaam na te gaan, linten en vederen uit te zoeken, terwyl haare hartjes kloppen van hoop op Minnaars, en ſlaan van vreeze voor Mededing-

Digitized by Google

dingsters; en te ontdekken, dat de frisse kaaken, naa dat middennagt-werk, bleek zyn; dat de hoofdpyn en ontstelde zenuwen deeze kleine kwynende Schepzeltjes onbekwaam maaken om iets weezenlyks den volgenden dag te verrigten; en dan tot verschooning te hooren, „ dat dit de schuld is „ van den wyn, van de benaauwdheid en hitte op het „ 's nagts te vooren bygewoond Bal;" —— al dit, zeg ik, zou weezenlyk zo belachlyk weezen, alsof het kwaad deezes bedryfs niets wegnam van de vervrolyking, daardoor te wege gebragt, — even als eenige der belachlyke onevenredigheden in de vermaakende Reizen van Capitein LEMUEL GULLIVER!

ZWAARE VRIENDSCHAPS-PROEVE, OF HET EDELMOEDIG GEDRAG VAN CLAUDE DE L'ESPINE.

Zeker iemand, gevraagd, waarom hy alle Brieven, ook die uitgediend hadden, of van een zeer algemeenen inhoud waren, en tot niets scheenen te kunnen strekken, bewaarde? gaf ten antwoord: „ Hy, die my Brieven schryft, terwyl hy „ myn Vriend is, kan myn Vyand worden; en wie weet hoe „ ze dan kunnen te passe komen!"

Maar by edele en waarlyk grootmoedige zielen brengt eene Vriendschapsbreuk geene breuke in het verleend vertrouwen voort.

L'ESPINE en een oud Vriend, tusschen welken eene Vriendschapsbreuke zints eenigen tyd ontstaan was, dongen na denzelfden Post. L'ESPINE deedt hem deeze weete: —— „ Myn Heer! Gy staat, zo wel als ik, na een zeer voordeeligen Post. Ik ben in het zekere onderrigt, dat gy, op „ gisteren, in een mondgesprek met zyne Majesteit, uw „ best gedaan hebt om my by hem verdagt te maaken. Indien ik hem de ingeslootene Brieven ter hand stelde, door „ u aan my geschreeven, gy zoudt ongetwyfeld volstrekt „ 's Konings gunst verliezen, en ik my ontslaagen vinden van „ een lasgen en verraadlyken mededinger. —— Ik zend „ ze u alle terug. Toen gy my deeze Brieven geschreeven, „ deeze Papieren gezonden hebt, waren wy Vrienden. Ik „ behoor, derhalven, geen onvoegelyk gebruik te maaken „ van dat vertrouwen, welk uwe Vriendschap mywaards „ ten dien tyde inboezemde."

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

GEDAGTEN OVER DEN AART ONZER AANDOENINGEN.

(Naar het *Engelsch.*)

De reden, waarom de Menſchen, over het algemeen, ſterker aangedaan worden door vercierde dan door weezenlyke onheilen, ſchynt my toe, niet ten vollen verklaard te weezen. Wy weeten dat het met de zaak zodanig gelegen is; maar wy weeten 'er geen reden van te geeven, of hoe het overeen te brengen met onze begrippen van den Mensch, als een redemagtig ſchepzel, dat de rampſpoeden, voorgeſteld als iemand treffende, in een Treurſpel of een Roman, iemand die nooit beſtondt, ons veel treffender aandoen, dan de zigtbaare en weezenlyke onheilen van onze daadlyk beſtaande en bekende Medemenſchen.

Een der redenen ſchynt te weezen, ſchoon dezelve geene verdeediging opleevere voor deeze neiging onzer Natuure, dat de Perſoonen, in wier rampſpoeden wy het diepſt deel neemen, die ons medelyden het gevoeligſt wekken, en onze traanen ryklyk doen vloeijen, zich doorgaans in omſtandigheden geplaatst vinden, welke ons het meest behaagen. Zy zyn veelal bekleed met eene groote maate van ſchoonheid, voor welke ieder mensch aandoenlyk is, en zich desgelyks geneigd vindt om 'er beſcherming aan te verleenen; of geplaatst in eenen ſtaat van grootheid en rykdom, die ons belang in hun doet ſtellen, als lieden, boven het algemeene lot der menſchen verheeven. Nogthans blyft het onoplosbaar, waarom wy meer gevoelen voor een ryk of een ſchoon perſoon, dan voor een, die het aan beide deeze hoedanigheden ontbreekt; dewyl het *onregtmaatig* is; en hoe de onregtvaardigheid overeen te

Digitized by Google

brengen met de characters van deezen, of althans van veelen hunner, is nog niet verklaard.

In de voordragt van vercierde onheilen is het niet alleen noodzaaklyk, de voorwerpen in onderſcheidende ſtanden te plaatzen, en met inneemende bekoorelykheden te bekleeden; maar ook, aan dezelve naamen te geeven, die grootsch en welluidend klinken. Dit is een algemeen gebruik, en 't zelve blykt gegrond te weezen op de kennis van de menschlyke natuur, hoe vreemd het moge klinken, dat dezelve dus ten ſpeelbal ſtrekke van eene begogeling, en dat de fynſte zamenſtemmingen van de ziel met het meeste voordeel worden opgeroepen, door 't geen oog en oor behaagt. —— Hiervan zullen wy ons kunnen overtuigen, door de volgende proefneeming. Laat iemand, die traanen geſtort heeft over de verdichte elenden van een Roman, vervolgens, in een Hospitaal, by de ziekbedden omgeleid worden. Het contraſt tuſſchen de uitwerking van het een en ander zal zeer treffend weezen; doch in hoe verre tot lof van een redemagtig ſchepzel, is myne taak niet te befliſſen. —— Ongetwyfeld, egter, eene voornaame reden, waarom zo veelen Liefdedaaden verrigten met eene zo traage hand, of enkel als een pligt dit werk volbrengen, beſtaat hierin, dat het onheil doorgaans niet vergezeld gaat met eenige van de reeds gemelde omſtandigheden, die het Medelyden opwekken, en ons het voorwerp doen beminnen, ſchoon wy weeten, dat het geen beſtaan altoos hebbe.

's Menſchen toeſtand is zodanig, dat zyne Aandoeningen de gehoorzaame dienaaresſen niet zyn van zyne Rede, hoe vaardig zy ook de voorſchriften daarvan volgen, wat het beſtuur en de maat betreffe. Uitſteekenheid is het rechtmaatig voorwerp van *Liefde;* goed in het vooruitzigt, dat van *Hoope;* dreigend kwaad, dat van *Vreeze;* de ongelukken en wederwaardigheden onzer medemenſchen, dat van *Medelyden.* —— Elk deezer Driften zou men veelligt denken dat opgewekt zou worden, in evenredigheid met hetgeen onze Rede ons onderrigt wegens de grootte, en daaruit voortvloeijende elſchen der daaraan beantwoordende voorwerpen. Maar zulks is in geenen deele de toedragt der zaake.

Men neeme, vooreerst, ten bewyze, het voorbeeld van Medelyden. Wy leezen eene ſlachting van eenige dui-

Digitized by Google

duizenden, in het verhaal van eenen veldslag, met minder gemoedsbeweegings, dan wy de byzonderheden vernemen van een treffend ongeluk, in eene nabygelegene straat voorgevallen: de rampspoeden in een Roman, welke wy teffens weeten dat geheelenal verdicht zyn, treffen ons sterker, dan het droog verhaal van eenen veldslag. — Wy neemen zo veel deels in alle die voorvallen der verbeelding, (terwyl wy volkomen bewust zyn dat men ze voor enkel verzonnen te houden hebbe) dat wy dezelve niet schielyk uit onze gedagten kunnen verbannen, of den toon onzer Aandoeningen anders stemmen; en dikwyls kunnen wy onszelven bezwaarlyk overhaalen, om het ons roerend Boek neder te leggen, als de stem van weezenlyk onheil roept, welke wy mogelyk ter hulpe snellen uit een beginzel van pligt, maar met weinig gevoel van pligt, — maar met weinig belangneeming of opgewekte tederheid.

Het zou gereed vallen aan te wyzen, dat bykans het zelfde het geval is met andere Aandoeningen. Welke ook de oorzaak moge weezen van deeze onevenredigheid, 't geen wy niet zullen onderzoeken, dit voor den Bovennatuurkundigen overlaatende, de zaak is onlochenbaar.

'Er schynt natuurlyk eene soort van vreemdigheid te weezen tusschen de Aandoening en het voorwerp, 't welk dezelve opwekt; eene vreemdigheid, welke de gemeenzaamheid en de kragt der hebbelykheid allengskens moet te boven komen. Wilt gy dezelve *naby elkander* brengen, zy moeten, als 't ware, zamengevoegd, en zamengelymd worden, door de byzonderheden van kleine voorvallen. Zo veroorzaaken, in de natuurlyke wereld, de vuurslag en de steen geen vuur, dan door aanraaking. Even zo stemt men toe, dat een voorwerp in een *naauwer aanraaking* gebragt wordt met de daaraan beantwoordende Gemoedsdrift, door het te zien, en 'er mede te verkeeren.

Dit stemmen wy toe, dat eenigzins geldt; doch volgt hieruit, dat 'er geen andere weg is om dit te wege te brengen? Zulks te willen beweeren, zou zyn, iets staande te houden, 't welk aanloopt tegen de algemeene ondervinding; dat voorwerpen, die wy zien, alleen in staat zyn om onze oplettenheid te verwekken, of onze deelneeming gaande te maaken. Doch niets kan ongegronder zyn dan zulk eene veronderstelling. Het zou

Digitized by Google

te naby aan het belachlyke grenzen, als een voorbeeld van het tegendeel by te brengen, de verknogtheid eens Bovennatuurkundigen aan zyne onzelfstandige beſpiegelingen, of den yver, ten toon geſpreid in het naajaagen van afgetrokkene weetenſchappen, waar geen denkbeeld is om dezelve te brengen binnen den zigtbaaren dagelykſchen kring, tot het gemeenzaame van daadlyke toepaſſing. — Het boven bygebragte voorbeeld van een Roman bewyst, dat wy ten uiterſten aangedaan kunnen worden, door 't geen wy weeten, dat enkel denkbeeldige weezens en voorvallen zyn. Door veel aan iemand te denken, door veel van hem te ſpreeken, door ons te gewennen om op zyne voortreflykheden te ſtaaren, door hem in verbeelde ſtanden te plaatzen, welke ons treffend en belangryk voorkomen, vinden wy ons ongevoelig meer en meer aan hem verknogt: terwyl het, aan den anderen kant, een der zekerſte middelen is, om eene reeds by ons beſtaande gehegtheid uit te dooven, ons in zodanige bezigheden te verdiepen, of ons in zulke gezelſchappen te vervoegen, die by ons toevallige denkbeelden doen gebooren worden, of vastbepaalde overdenkingen verwekken, om ons van dat voorwerp te verwyderen. — Vraag eene Moeder, die langen tyd van haar Kind verwyderd is geweest, inzonderheid, wanneer deeze Zoon een post van Eere bekleed, of zich in gevaarlyke omſtandigheden bevonden heeft, geſchikt om haare aandagt dikwyls hemwaards te wenden, en in geſtaage opgetoogenheid ten zynen opzigte te houden; en zy zal u vermelden, dat die Zoon, zo verre van haar min dierbaar geworden te zyn, langs hoe meer het voorwerp van haare genegenheden geworden is. Hy ſchynt haar zelfs dierbaarder dan het Kind, dat, geduurende dien tyd, met haar onder één dak woonde, en dagelyks onder haar oog was. Hoe zeer verheugt zy zich over des afweezigen voorſpoed! Hoe droevig weent zy over eenig onheil, hem treffende! Met welk een brandend ongeduld haakt zy na den tyd van diens wederkomst!

Wy leeren hieruit, dat het zien en perſoonlyke gemeenſchap geene noodzaaklyke vereischten zyn, om de verknogtheid voort te brengen, of te doen toeneemen, wanneer de middelen van *naauwe aanraaking* daar zyn; maar, aan den anderen kant, indien een voorwerp belet is om in die naauwe aanraaking te komen, zyn gezigt en perſoonlyk onderhoud niet genoegzaam om 'er de kragt

Digitized by Google

kragt aan te geeven tot het verwekken van Aandoeningen, geëvenredigd aan de grootheid des voorwerps. —— Veronderſtelt het geval van een perſoon, dien wy dikwyls gezien, en meermaalen mede geſproken hebben, en van welken ons in 't algemeen gezegd wordt, dat hy zonderlinge verdienſten bezit. Wy ſtemmen zulks gereedlyk toe. Maar, indien wy geene byzonderheden weeten, geene naauwe kennis aan hem hebben, met één woord, wanneer 'er niets is, 't welk zyne verdienſten, als 't ware, by ons t'huis brengt, baaren zy by ons minder belangneeming, dan hetgeen wy, in eene veel minder maate, ten aanziene van die hoedanigheden weeten in een onzer gemeenzaame Vrienden. —— Een Vader heeft verſcheide Kinderen, allen ſteeds onder zyn oog, allen hem even dierbaar. Nogthans, indien een derzelven ziek wordt, komt hy in een zo veel nader verband met dat Kind dan voorheen, dat hetzelve de geheele vaderlyke genegenheid ſchynt in te neemen.

Schoon men, derhalven, niet kan ontkennen, dat een voorwerp, door zigtbaar onder ons oog te weezen, daardoor eene daaraan beantwoordende Aandoening te gemaklyker in ons kan verwekken, is dit nogthans verre van het eerst in aanmerking te komen. En zo verre zyn wy 'er af, van de Slaaven onzes Zinluigs, het Gezigt, te zyn, dat eene gemeenſchap met innerlyke uitmuntenheden eens voorwerps, geholpen (dit moet men toeſtaan) door de kragt der hebbelykheid, ons bykans ongevoelig zal maaken voor de indrukken, welke de uitwendige gedaante voortbrengt, en in ſtaat ſtellen om geheel de bewustheid van iets onzigtbaars en uitwendigs te verliezen.

By de ongeregeldheid en onredelykheid onzer Aandoeningen in veele gevallen, mogen wy voegen eene zekere maate van Zelfliefde, waarvan wy ons niet gemaklyk ontdoen kunnen. Één voorbeeld zal, in dit geval, genoegzaam ter opheldering kunnen dienen. Men heeft, en ik denk met waarheid, aangemerkt, dat het zelfs by een menschlievend man meer weezenlyke onrust en kommer zou verwekken, te weeten, dat hy op den volgenden morgen zyn kleinſten vinger zou moeten verliezen, dan te hoopen, dat het wydſtrekkend Ryk van *China* in een punt des tyds door eene aardbeeving was ingezwolgen. Het denkbeeld van het eerſte zou hem den geheelen nagt wakker houden; ten aanzien van het tweede zou

hy, naa eenige treurige aanmerkingen gemaakt te hebben over de wisselvalligheid en onzekerheid des menschlyken leevens, en de ydelheid van al den arbeid der menschen, die dus in één enkel oogenblik zou vernietigd weezen; naa eene korte beschouwing, misschien, over de oorzaaken van dit onheil, en de uitwerkzels, welke het zou baaren in de Staatkundige en handeldryvende wereld, zou hy zyne bezigheid herneemen, of het vermaak, waartoe hy uitgenoodigd was, genieten, met dezelfde bedaardheid en opgeruimdheid van geest, alsof 'er niets van dat groot aanbelang gebeurd was.

SPOEDIGE GENEZING DER HEUPJIGT, DOOR MIDDEL VAN HET BRANDYZER, VOLGENS DE MANIER VAN PETRINI. Door den Hr. D. VAN EXTER, *K. Pruisf. Kreits-Phyſicus, enz. te Leugnich.*

Vóór eenigen tyd wierd ik geroepen by den Jager G —, een man, oud tusschen de 30 en 40 jaaren, droog en galachtig van gestel, die van der jeugd af aan zeer ruw geleefd had, en een liefhebber van sterke dranken was geweest; terwyl hy, gewoon alomme te zwerven, weer noch wind ontzag. Hy klaagde my, dat hy, vóór ongeveer zeven weeken, op het onverwagtst was aangetast geworden door eene woedende Heuppyn, die uit het Kruis, langs de rechter dye en het been, ging tot aan het bovendeel van den voet, en hem al ras het gebruik van dat been had benomen: zynde die pyn dikwyls zo geweldig, dat hy het moest uitgillen, en dat hy zyn vertrek rondkroop, zonder te kunnen liggen of rusten. Eer ik geroepen wierd, had hy reeds allerhande middelen gebruikt, en nu eenige weeken lang gebruik gemaakt van den raad myns Amptgenoots, Dr. GRAFF, te Teklenburg. Uit de voorschriften zag ik, dat men alle gewoone middelen, die in de Jigt en Zinkingspynen worden aangepreezen, gebruikt had. Onder anderen had men gewerkt met uit- en inwendige Kwikzilvermiddelen; terwyl 'er spaansche vliegen en fontanellen aan het aangedaane been waren geplaatst; doch alles te vergeefsch.

Na allen mogelyk onderzoek, om de naaste oorzaak van

van dit onverdraaglyk toeval te ontdekken, kon ik niets met eenigen grond verdenken, dan het ophouden van het ſterk zweeten aan de beenen, waarmede de Zieke, van der jeugd af aan, altoos gekweld was geweest, doch hetgeen nu, met den aanvang der pynen, was opgehouden; terwyl hy aan andere deelen, vooral aan het hoofd, dikwyls zeer ſterk zweette. Zo het ſcheen, was 'er geene reden, om aan terug gedreevene Huidziekten, iets Venerisch, of eene verplaatzing van Jigtſtoffen, uit eenig ander deel des lichaams, te denken. Daar nu de pyn klaarblykelyk zyn oorſprong nam uit de heupzenuwen, en van boven uit het heiligbeen naar beneden, den loop der groote dyezenuw volgde; gelyk ik naauwkeurig kon waarneemen, met den loop dier zenuwe met myne vingeren te volgen; terwyl op geene andere plaats des aangedaanen deels, door drukking, eenige pynlykheid was te beſpeuren; en de pyn daarenboven niet eindigde, voor de laatſte verdeeling der zenuwtakjes, boven de kleine teenen: zo beſloot ik, dat dit toeval de waare zenuwachtige Heupjigt was, die door COTUNNIUS en PETRINI zo naauwkeurig is beſchreeven, volgens aanleiding van hetgeen diemaangaande, by HIPPOCRATES *de Affectionibus*, cap. 8, is te vinden. Daar nu alle gewoone hulpmiddelen, zonder eenig gevolg, waren aangewend, beſloot ik tot het Brandyzer over te gaan, als het eenigst nog niet beproefd middel, dat met hoop van eenig goed gevolg kon in 't werk geſteld worden; waarin de raadelooze Lyder zeer gaarne toeſtemde.

Met hulp van onzen bekwaamen Heelmeester WERNLEMANN verrichtte ik de konstbewerking, met een ſcherp gloeijend yzer, op den 24 July 1799, 's morgens ten 10 uuren; geſchiedende de branding tusſchen de twee laatſte kleine teenen, alwaar de pyn het hevigst was, volgens het voorſchrift van JOSEPH PETRINI, te vinden in zyne *neuen Heilmethode des nervöſen Hüftwehes, aus dem Italieniſchen uberzetzt, von* SPOHR. *Detmold* 1787, § 117—122. Aanſtonds, na het volbrengen der konstbewerking, was de Zieke, niettegenſtaande de geweldig diepe branding, in ſtaat, op zynen voet de kamer rond te gaan, zonder krukken, 't welk hem voorheen volſtrekt onmogelyk was geweest; zynde thans de onverdraaglyke zenuwpyn eensklaps verdwoenen. Hiermede hield de Lyder op myn verzoek ruim een vierde uur aan,

Digitized by Google

waarna wy de wonde bezagen, uit welke geen bloed, maar alleen een waterachtig vocht vloeide. Toen wierd de wonde verbonden met gewoone digestief-zalf; waarna de Lyder zich te bed begaf, zonder meer over eenige hinderende pyn te klaagen. Eerlang ſchikte de wonde zich tot een gewoone goede ettering, die wy, geduurende vier weeken, onderhielden, waarna de wonde ras geneezen was. Agt dagen laater reed de Lyder reeds de paard, en na verloop van drie weeken kon hy reeds een uur uit wandelen gaan; terwyl hy op den eerſten van Herfstmaand tot zyne gewoone bezigheid, de Jacht, kon wederkeeren. Geduurende dit tydtlip gebruikte hy nog aanhoudend in- en uitwendige prikkelende, zweetdryvende en verſterkende middelen. Het zo heilzaam zweeten der voeten keerde eerlang weder. De verlamming, de uitdrooging en de opkrimping van het been, toevallen, welke door het langduurig liggen ontſtaan waren, verdweenen teffens allengskens, terwyl een gezonde ſlaap en goede eetlust terug kwamen. Thans is de Lyder volkomen herſteld, en klaagt nergens over, dan over gebrek aan kragten, om de vermoeijenisſen zyner kostwinning, zo lang als voorheen, te kunnen verduuren; 't geen zeer ligt te begrypen valt, omdat deeze Lyder, geduurende twaalf weeken, verſtooken van zyn gewoon voedzel, 't geen hy toen kon noch durfde gebruiken, daarenboven zyne gewoone beweeging en den invloed der vrye lucht moest misſen: terwyl hy, aan den anderen kant, beroofd van nachtrust, ſteeds door de hevigſte pynen gefolterd wierd; 't welk alles te zamen genomen een zeer aanmerkelyk verval van kragten moest doen gebooren worden, niet te overwinnen, dan door goed voedzel en eene aanhoudende gezondheid.

Van harten wensch ik, dat dit voorbeeld eener zo ſpoedige hulpe, in een byna hoopeloos geval, door middel van het Brandyzer aangebragt, aanleiding moge geeven, dat hetzelve meermaalen in zoortgelyke wanhoopige omſtandigheden beproefd moge worden, om nog veele ongelukkigen van dergelyke onlydelyke pynen te verloſſen, in plaats van dezelve, als ongeneeslyk, tot een prooi van hun onverdraaglyk noodlot, te verlaaten. Laaten wy liever het voorbeeld der Ouden volgen, die een zo menigvuldig gebruik van het Brandyzer maakten, waarin

Digitized by Google

in zy nog heden door de Indiaanen en Arabièren worden nagevolgd, die daardoor dikwyls ongelooflyke geneezingen volbrengen, gelyk ik meermaalen, als oogetuige, met verbaazing heb ondervonden.

OVER EENE

TUSSCHEN MARS EN JUPITER LANG VERMOEDDE, THANS WAARSCHYNLYK ONTDEKTE,

NIEUWE HOOFDPLANEET

ONZES ZONNESTELSELS.

(Getrokken uit de *Monatliche Correspondenz, zur Beförderung der Erd- und Himmelskunde*, van den *Vryheer* VON ZACH.)

Dat 'er zig tusschen Mars en Jupiter nog eene byzondere Hoofdplaneet in ons Zonnestelsel moet ophouden, die men, wegens haar zwak licht en geringe grootte, tot dus verre niet heeft kunnen ontdekken, heeft, voor zoo veel ons bewust is, reeds vóór 40 jaaren, de onsterflyke LAMBERT het allereerst vermoed, ten minsten het eerst in 't openbaar geuit. In zyne *Cosmologische Brieven over het Waereldgebouw*, welke ten Jaare 1761 te Augsburg in 't licht verscheenen (*), komt al terstond by het einde des eersten Briefs deze merkwaardige plaats voor: *En wie weet of 'er niet reeds Planeeten ontbreeken, die uit de wyde tusschenruimte tusschen Mars en Jupiter verloren zyn geraakt.* Waarschynlyk is LAMBERT op dit denkbeeld gebragt door de vergelyking van de onderscheidene afstanden der Planeeten van elkander; en hy moet reeds toen gevonden hebben, dat de afstand van Mars tot Jupiter, met betrekking tot de onderlinge afstanden der ove-

(*) Van deze Brieven is onlangs te Amsterdam, 1801, by KULST VAN KEULEN, door myn toedoen, eene Fransche Vertaaling van D'ARQUIER van Toulouse, zeer sierlyk gedrukt, en door J. M. C. VAN UTENHOVE met voortreflyke Aanmerkingen, de nieuwste Ontdekkingen betreffende, verrykt, uitgegeven. [*Aanmerking van den Hr.* VON ZACH.]

Digitized by Google

overige Planeeten, op eens verbazend groot wordt. Om nu deze gaaping in te vullen, plaatſte hy aldaar eene Hoofdplaneet; en daar deze, zedert de twee Eeuwen na de uitvinding der Verrekykers, niet zigtbaar is geworden, laat hy die weder door eene roofzuchtige Komeet aan de magtige heerſchappy der Zon ontrukken, en zynen nieuwen Veroveraar als Wagter in het onmeetbaare Waereldruim vergezellen; beſluitende eindelyk met deze woorden: *Gaat het 'er dan in den Hemel even zoo als op aarde toe, dat de ſterkere den zwakkeren overweldigt? en zyn Jupiter en Saturnus alleenlyk daartoe beſtemd, om maar braaf buit te maaken* (*)?

Hetgeen de meening der Sterrekundigen, omtrent het beſtaan van zulk eene Planeet, nog meer moest bevestigen, was een zeker verband, dat 'er tuſſchen de onderlinge afſtanden der Planeeten van elkander en van de Zon plaats heeft; welk verband door de zevende van Dr. HERSCHEL, ten Jaare 1781, aan geene zyde van Saturnus loopbaan ontdekte Hoofdplaneet, *Uranus*, op eene onverwagte wyze, bevestigd wierd. Prof. BODE maakte dit merkwaardig verband, in de tweede uitgave zyner *Inleiding tot de kennis des Sterrenhemels*, ten Jaare 1772, het allereerst bekend (†). Om hetzelve maar ten naasten by, en in kleine getalen, die zig gemaklyk laaten overzien, alhier te vertoonen, deele men den afſtand van Saturnus tot de Zon in 100 gelyke deelen; dan is

1) Merkurius	4	dezer Deelen van de Zon verwyderd.
2) Venus .	4 + 3 =	7
3) de Aarde .	4 + 2. 3 =	10
4) Mars .	4 + 2. 2. 3 =	16
5) Hera of Juno	4 + 2. 2. 2. 3 =	28
6) Jupiter .	4 + 2. 2. 2. 2. 3 =	52
7) Saturnus .	4 + 2. 2. 2. 2. 2. 3 =	100
8) Uranus .	4 + 2. 2. 2. 2. 2. 2. 3 =	196
enz.	enz.	enz.

Of,

(*) Men moet nogthans opmerken, dat LAMBERT deze vraag geenzins als zyn eigen gevoelen hier voorſtelt, maar, in tegendeel, dezelve in 't vervolg op eene ontkennende wyze beantwoordt. [*Aanmerk. van den Redacteur.*]

(†) Men zie bladz. 565 der VI Uitg., en bladz. 432 der II Uitg. zyner *Opheldering der Sterrekunde*, als ook zyne Verhandeling *over de nieuwe Planeet*, bladz. 41 en verv. [VON ZACH.]

Digitized by Google

Of, om dit op eene meer algemeene wyze uit te drukken, de n^{de} Planeet, van de Zon af te rekenen, is van dezelve verwyderd $4 + 2^{n-2}\,3$ dezer deelen. Of, noemende met den Hr. WURM (*Berl. Aſtronom. Jahrb.* 1790, pag. 168) den middelbaaren Afſtand der eerſte Planeet a, en het verſchil der afſtanden van de twee eerſte Planeeten b, dan is, in 't algemeen, de middelbaare afſtand der n^{de} Planeet van de Zon $= a + 2^{n-2}\,b$.

Deze wet is op geene ons bekende Theorie gegrond; ten minſten heeft men die dusverre niet *mathematiſch* kunnen bewyzen; en is derhalve enkel uit *ervaring* en *onderlinge overeenkomſt* afgeleid. In geene Wetenſchap heeft het menſchelyk vernuft, alleenlyk door behulp van *mathematiſche* redenering en meetkundige navorſching, zoo veele, zoo zekere, en zoo zuivere waarheden, als in de Sterrekunde, te voorſchyn gebragt. Wanneer men de grootheid en de verhevenheid der voorwerpen, waarmede zig deze Wetenſchap bezig houdt, met de kleinheid van den Mensch en van zyne woonplaats vergelykt; wanneer men de verbazende verſcheidenheid en verbinding der hemelſche verſchynſelen overweegt, die alle maar uit de enkele en zeer eenvouwdige Natuurwet der algemeene, door het gantſch heelal verbreide, zwaarte worden afgeleid; wanneer men nadenkt, welke *mathematiſche* wegen en manieren van rekenen gevonden moesten worden, om alle deze zoo menigvuldig zaamgeſtelde verſchynſelen in berekening te kunnen brengen, en eene zekere, altyd voortduurende, overeenſtemming dezer berekeningen met de wezenlyke verſchyningen des Hemels te bewerken: dan moet de onkundigſte, zoo wel als de ervarenſte, voorzeker bekennen, dat geene Wetenſchap den menſchelyken geest meer tot eer verſtrekt, dat geene zoo veele ontdekkingen *van vooren* heeft doen maken, en dat geene op zoo onwraakbaare bewyzen gegrond is, als de verhevene Sterrekunde (*).

De

(*) LA PLACE, deze ook buiten zyne *Analyſis* zoo diepdenkende Geest, ſpreekt daarom over den voortgang der nieuwere Schelkunde, in de Voorrede tot zyn zeldzaam Werk, *Beſpiegeling der elliptiſche beweging en gedaante der Planeeten*, ten Jaare 1784 in 't licht verſchenen, op deze merkwaardige wyze: *Eerſt dan, wanneer de wetten der ſcheikundige verwandſchappen genoegzaam zullen waargenomen zyn, om 't er de Ana-*

ly-

Digitized by Google

De *mathematiſche* Sterrekundigen (want 'er is 'er ook, die dit niet zyn) nemen daarom niet ligt iets voor uitgemaakt aan, dat niet wiskundig kan bewezen worden. Hoe groot dan ook de waarſchynlykheid mogt wezen, dat de bovengemelde wet nopens de afſtanden der Planeeten, ten minſten *by nadering*, in de Natuur kon plaats hebben; waren 'er nogthans Sterrekundigen, die aan de gevolgen van deze ſteeds *onbewezene* wet, en dus aan het beſtaan van eene Planeet, die zig tusſchen Mars en Jupiter zou moeten bevinden, twyffelden.

Inmiſſchen blyft het altyd kenmerkend en merkwaardig, dat, voor zoo veel ons bewust is, geene andere Natie, dan de *Duitſche*, Sterrekundigen heeft opgeleverd, die dit *vermoeden* in hunne leerboeken hebben opgevat, en over dit onderwerp geſchreven. Hoe zal men dit verklaren? Zoude waarlyk de geest van eenen grooten Man dier Natie, de geest van eenen KEPLER, de Duitſchers ſteeds bezielen (*)! Niet alsof de Duitſchers *ſtellig* aan het beſtaan van zodanig eene Planeet geloofd, en dit als eene bereids *bewezene* waarheid aangekondigd hadden. De Hoogleeraar BODE gewaagt van deze Planeet in alle zyne uitmuntende leerboeken, en in de menigvuldige uitgaven daarvan, zedert den Jare 1772; maar ſpreekt van haar aanwezen nimmer anders, dan van een *vermoeden* en *overeenkomst*, en nooit alsof dit reeds ontwyffelbaar bewezen was.

Reeds vóór 16 jaaren hield ik my met de berekening van *overeenkomſtige* Hoofdſtukken der loopbaan van deze ſchuilende Planeet bezig, blykens eenen Brief, dien ik in September des Jaars 1785 uit Dresden aan den Hoogleeraar BODE ſchreef, en dien hy in zyn *Aſtronomiſch*

hyſis op te kunnen toepaſſen, zal deze wetenſchap (de Scheikunde) dien trap van volmaaktheid verkrygen, waartoe de Sterrekunde door de ontdekking der algemeene zwaarte thans opgeklommen is. [VON ZACH.]

(*) KEPLER, namentlyk, ontdekte den 15 van Mey des Jaars 1618, na veele vergeefſche pogingen, het merkwaardig en bekend verband, dat 'er beſtaat tusſchen de onderlinge omloopstyden der Planeeten en derzelver afſtanden van de Zon. Dit nu berustte insgelyks op bloote waarneemingen, tot op den tyd wanneer de onſterflyke NEWTON daarvan de volſtrekte noodzaaklykheid, door zyne *Theorie* der algemeene zwaarte, *van voren* deed inzien. [*Aanm. van den Redacteur.*]

Digitized by Google

misch Jaarboek voor 1789, bladz. 162 en 163, heeft doen plaatzen. Maar ik zelve verklaarde deze onderzoekingen voor *Droomen*, en noemde myne rekeningen *hersenschimmig;* schertzenderwyze vergeleek ik ze met de beyveringen der *Adepten*, die goud zoeken. Toen ik ten Jaare 1798, by gelegenheid van LA LANDE's tegenwoordigheid in Gotha, het genoegen had, mynen hooggeachten Vriend BODE weder te zien, viel ons gesprek op dit onderwerp. De eerwaardige Oudvader der Sterrekundigen hechtte toenmaals geen sterk geloof aan deze Planeet, en gewaagt van dezelve ook nergens in de drie Uitgaven zyner *Astronomie;* en ik zelve plagt wel eens die geenen, welke veel geloof daaraan hoegen, *Astronomische Adepten* te noemen.

Ook hield de Hoogleeraar WURM, ten Jaare 1787, zig met dergelyke gedagten bezig, over *mogelyke Planeeten en Komeeten in ons Zonnestelsel;* welk *Ideaal* hy in het *Astronomisch Jaarboek voor* 1790, bl. 167, mededeelde, en in dat voor 't volgende jaar, bl. 188, verder uitbreidde, en ook zelfs op de Maanstelsels toepaste. Dan ook deze merkt daarby aan, dat hy 'er wel verre af is, van zyne *Astronomische Dweeperyen*, waarvoor hy zyne onderzoekingen ronduit verklaart, aan iemand voor waarheden te willen opdringen.

Inderdaad, men heeft reden, omtrent *Gronden van overeenkomst* te meer op zyne hoede te zyn, daar het zoo straks te melden merkwaardig voorbeeld van onzen grooten Meester ons tot waarschuwing behoort te dienen, dat men op eene al te levendige verbeeldingskragt niet veel vertrouwen stellen mag. Den Dichteren kan men wel toelaaten, daarmede naar willekeur te speelen; maar moet men niet geërgerd worden, wanneer men eene zekere Classe van Natuuronderzoekers, die de Natuur op de glibberige paden der *Geheimzinnigheid* meenen te ontcyfferen, eene algemeen verstaanbaare taal door eene onverstaanbaare *Kunst-wartaal* verdringen, en *het duistere door het nog duisterer* verklaaren ziet? Mogten toch deze menschen, die zig meestal ook vyandig tegen de, naar hunne meening, zoo droege en onvrugtbaare Wiskunde toonen, de hier boven aangehaalde plaats van eenen LA PLACE wel in overweging nemen, al ware het dan, dat zy ook dezen grooten Man reeds op de lyst der *ondichterlyke*, *ongevoelige*, en *onwysgeri-*

tige hoofden, waarop zy met medelyden nederzien, geplaatst hadden (*)!

KEPLER, die zig met dergelyke aſtronomiſche droomeryen ook menigmaal verlustigde, en zyne vuurige verbeeldingskragt dikwerf haaren toomloozen loop liet, meende eens eene zeer gewigtige ontdekking gedaan te hebben; dat, namentlyk, de vyf regelmaatige ligchaamen juist in de tusſchenruimten der zes toenmaals bekende planeetbaanen pasten: en inderdaad kwamen derzelver afſtanden, volgens de nieuwere waarnemingen, zeer wel met dezen regel overeen. *Maar helaas!* (zegt de Hoogl. WURM) EUCLIDES, *noch de Natuur, lieten voor Uranus een regelmaatig ligchaam meer overig;* en ik voeg daarby, ook voor *Hera* geen; en zoo ligt dan in eens dat *zinryk Ideaal* van KEPLER geheelenal in duigen.

Men kan hier wel dezelfde vraag weêr opwerpen, die men by gelegenheid der ontdekking van *Uranus* deed, waarom men die Planeet niet reeds voorlang ontdekt heeft? Maar men kan daarop ook wederom het toenmaalig antwoord van den Hofraad LICHTENBERG (†) geven, die deze vraag niet veel vernuftiger vond, dan die van *Maskarill*, in LESSING's *Schat*, die volſtrekt wilde weten, waarom de Vader van zynen Heer *juist heden* wederkomt, en niet een jaar vroeger of laater, 't geen hem veel begryplyker zou zyn voorgekomen.

Het natuurlykſte mag dan wel zyn, zoo als ook de Hoogleeraar BODE, in zyne *Opheldering der Sterrekunde*, gedaan heeft, te veronderſtellen, dat deze Planeet kleiner zy dan *Mars*, en uit haare reeds vry aanzienly-

(*) Welke denkbeelden mogen die Menſchen zig van de hogere *Analyſis* toch wel vormen? Zy houden die misſchien voor eene gewoone *Rekening*, en meenen welligt, dat LA PLACE b. v. de waare *oorzaak* der Eeuw-vereffeningen, zonder geest, en zo maar *machinalement*, door eenen enkelen *Regel van Drie* heeft *uitgerekend*. *Eene Rekening voorwaar!* maar het is toch eene allerſchoonſte Rekening, die niet alleen *hoeveelheden*, maar ook *oorzaaken*, *uitrekent*. Dit zy hier alleen gezegd als een welmenende raad voor *jonge* en aankomende Natuuronderzoekers, om de beoefening der Wiskunde niet te verzuimen: want *oude Stelſeldryvers* laaten of *kunnen* zig niet meer bekeeren. Zy meenen altyd, dat men *rekent*, *waar niets te rekenen valt*. [Aanm. van den Hr. VON ZACH.]

(†) *Gotting. Zakboek voor* 1783.

lyke verwydering agter die Planeet te weinig licht van haare oppervlakte terugkaatst, dan dat zy dusverre door onze oplettendſte naſpooringen konde bemerkt worden. Wie weet, welke de geſteldheid haarer oppervlakte is? Wy kennen Hemel-ligchaamen, die op onderſcheidene tyden verſchillende couleuren, als rood, groen, enz. aannemen, zoo als b. v. *Mars* en de Dubbelſter γ in Andromeda, wier licht af- en toeneemt, ja zelfs voor onze ſcherpſte blikken geheelenal verdwynt.

KANT en WÜNSCH houden in hunne Kosmologiſche ſchriften het daarvoor, dat deze Planeet op zigzelve niet beſta, maar *Jupiter* ingelyfd zy, die daardoor dan ook zoo veel grooter gevallen was, dan hy naar de regels der waarſchynlykheid zyn zonde, zo hy niet te gelyk de plaats van twee Planeeten verving (*). KANT ſchryft ook de kleinheid van *Mars* en zyne ontbeering van Satellieten aan dezelfde oorzaak toe (†). Evenwel heeft men deze veronderſtelling in 't geheel niet nodig, om van de tot hiertoe plaats gehad hebbende onzigtbaarheid dezer Planeet reden te geven; kunnende men dit veel natuurlyker en met de Natuurwetten meer overeenkomſtig doen. Hoe lang is niet *Uranus* voor onze oogen verborgen gebleven? en nogthans ſtond hy niet alleen aan den Hemel, maar wierd zelfs, zoo als wy *thans* weten, reeds 20, 30, en 90 jaaren vóór HERSCHEL's ontdekking van denzelven, door eenen Franſchen, eenen Duitſchen, en eenen Engelſchen Sterrekundigen gezien en waargenomen. Hoe kon dan de Hoogl. WÜNSCH, in de tweede uitgave zyner *Cosmologiſchen Unterhaltungen*, ten Jaare 1791, dus *tien* jaaren na de ontdekking van *Uranus*, nog deze aanmerking maken: *Wat zou dan dat wel voor een ligchaam moeten wezen, 't welk men in zulk eene nabyheid zelfs met behulp der beste Verrekykers niet vinden kon, niettegenſtaande men byna elken nacht het minſte plekje des Hemels*

(*) Uit KANT's *Theorie* zou men ten minſten zulk een beſluit kunnen opmaken; offchoon die Wysgeer zelve omtrent onze vermoedelyke Planeet een zorgvuldig ſtilzwygen houdt. [*Aanmerk. van den Redacteur.*]

(†) Men zie zyne *Allgemeine Naturgeſchichte und Theorie des Himmels*, bladz. 47 der oorſprongl. uitg., alsmede de hier boven aangehaalde Franſche uitgave van LAMBERT's *Cosmologiſche Brieven*, bladz. 51. [*Aanmerk. van den Redacteur.*]

Digitized by Google

mels op het allervlytigst doormonſteri? Maar wanneer deze Planeet eenmaal mogt ontdekt worden, of wezenlyk reeds ontdekt zyn; dan zal het zekerlyk zeer begryplyk wezen, waarom deze, zig als eene telescopiſche Ster vertonende Planeet, onder het talloos heir dier Sterren zoo langen tyd kon verborgen blyven (*). De Hoogl. wünsch meent, dat, daar men de Satellieten van *Saturnus* en *Uranus*, die toch zoo flaauw ſchynen, door onze beste kykers zien kan, men ook deze verborgene Planeet wel had moeten zien. Maar de Hoogleeraar overwoog zekerlyk niet, dat het geheel iets anders is, een zeker, zig door niets onderſcheidend, allerkleinst, en zig bewegend lichtpunct *ergens* in het wyde Waereldruim op te zoeken; iets anders, eenen Satelliet op te ſpooren, die niet alleen *geſtadig* in de nabyheid zyner Hoofdplaneet, maar ook in het veld des verrekykers van den opſpoorder, zig bevinden moet. Daar de Hoogleeraar wünsch een goed Wiskundige is, berekene hy zelve den graad van waarſchynlykheid en van mogelykheid, om eenen Satelliet, of om zulk eene Planeet te ontdekken. Mogelyk is het, dat ook deze Planeet, even als *Uranus*, reeds meermaal is gezien; maar ook mogelyk, dat zy *niet altyd* zigtbaar is. Want als zy b. v. in haare grootſte nabyheid by de aarde zig als eene telescopiſche Ster vertoont, dan kon zy welligt, in haare grootſte verwydering, zelfs onze meest vermogende werktuigen ontſnappen, en geheelenal verdwynen; 't welk de moeielykheid en het geluk haarer ontdekking des te grooter maakt.

Alle deze hinderpaalen kon men gedeeltelyk voorzien; en het was alleenlyk *by geluk*, of door eene *geregelde inrigting* mogelyk, deze Planeet onder het talloos heir der telescopiſche Sterren te ontdekken. Toen ik ten Jaare 1787 te Gotha eene nieuwe overziening des Sterrenhemels ondernam, had ik daarmede reeds de op-

(*) Reeds by gelegenheid der ontdekking van *Uranus* zeide la lande (*Ephém. des Mouv. céleſt.* Tom. VIII. introd. pag. LXXXVIII.) *Het getal der Sterren van de zevende grootte is zoo verbazend, dat men het onnodig, ja onmogelyk zou geacht hebben, ze alle, en wel by herhaalde reizen, waar te nemen; nogthans ware dit nodig geweest, om verzekerd te zyn, of daaronder niet eene beweeglyke voorhanden ware.* Dit merkt la lande aan, wegens de Sterren der 7de grootte; en *Hera* ſchynt zelfs als eene Ster der 8ſte of 9de grootte. [*Aanm. van den Hr.* von zach.]

Digitized by Google

opſpooring van die Planeet ten oogmerk, waartoe my voornaamlyk de Doorluchtige Stigter des Gothaſchen Tempels van *Urania* aanmoedigde. Ik bepaalde my daarom in dese overziening alleenlyk by de Sterren des Dierenriems, en vervaardigde myn register van Zodiakaalſterren in regte Opklimming, overtuigd, dat het, doelmatig, alleen langs dezen weg mogelyk was, deze verborgene Planeet te ontmoeten.

Toen ik voorleden najaar het genoegen had, eene kleine Aſtronomiſche reis naar Zelle, Bremen en Lilienthal te doen, en aldaar in het leerzaam gezelſchap van zommigen der verdienſtelykſte en geleerdſte Duitſche Sterrekundigen eenige aangenaame weeken door te brengen; waren deze oordeelkundige mannen van mening, dat, om deze zig zoo lang verborgen houdende Planeet op 't ſpoor te krygen, men het noch van eenen, noch van een paar Sterrekundigen vergen kon, den gantſchen Dierenriem, tot op alle de kleinſte Sterren toe, te doormonſteren. *Zes* Sterrekundigen, toenmaals te Lilienthal byeenvergaderd, ſtigtten daarom, op den 21 September 1800, ter geregelde opſpooring van deze vermoedelyke Planeet, een geſloten Genootſchap van 24 practiſche, door geheel Europa verbreide, Sterrekundigen. Zy verkozen den Opper-Amptman SCHRÖTER tot hunnen Preſident; en my viel de eer en het vertrouwen, van tot beſtendigen Secretaris van dit Sterrekundig Genootſchap benoemd te worden, ten deele. Het plan des Genootſchaps was, benevens meer andere voorſlagen, den gantſchen Dierenriem onder deszelfs 24 leden te verdeelen. Ieder lid zou eenen, door 't lot hem aangewezen, gordel van 15 graden lengte, en van 7 tot 8 graden noorder- en zuider-breedte, ter doormonſtering bekomen, en zyner waakzaamſte oplettendheid aanbevolen worden. Elk moest eene allernaauwkeurigſte Hemelkaart, de allerkleinſte telescopiſche Sterren van zyn Departement bevattende, vervaardigen, en door herhaalde herzieningen, of van den onveranderlyken toeſtand des Hemels in zyn Diſtrict, of van dezen wandelenden vreemdeling zig verzekeren. Door dusdanig eene ſtreng georganiſeerde, en in 24 Departementen verdeelde, Hemel-politie hoopten wy eindelyk deze, onze oogen zoo lang ontrukte, Planeet, byaldien zy maar aanwezig en zigtbaar ware, op 't ſpoor te krygen. Volgens opdragt dezes Genootſchaps had ik bereids in deszelfs naam aan

Digitized by Google

het meerderdeel der beroemdſte practiſche Sterrekundigen van Europa uitnodigingen afgevaardigd; ten einde hunnen byſtand ter bereiking van dit gemeenſchaplyk aſtronomisch oogmerk te verzoeken. Byna allen hadden dit met zeer veel genoegen aangenomen (*). Zommige leden van dit Genootſchap zyn bereids in volle werkzaamheid, en hebben reeds zeer belangryke berigten van hunne Overziening ingeleverd: en, zo ook de eer der eerſte ontdekking van deze Planeet aan ons Genootſchap terſtond na deszelfs ſtigting mogte ontnomen zyn; zo is toch niet alleen de vermoedelyke Ontdekker daarvan onder het getal der leden van dit Genootſchap (hebbende alleenlyk Oorlogs-onlusten, en ſtremming van post en ſcheepvaart, ons dusverre verhinderd, hem onze Uitnodiging te doen toekomen); maar ook heeft dit Genootſchap reeds veel toegebragt, en zal in 't vervolg nog meer toebrengen, tot de verbetering onzer Sterregisters; en daar dit in het wyd gebied der Sterrekunde by verre na niet het eenigst doelwit dezes Genootſchaps is, zal het ook by voortgang veel nut kunnen ſtigten.

In February dezes Jaars 1801 ſchreef my LA LANDE uit Parys, dat PIAZZI, Sterrekundige te Palermo (in Sicilien), den eerſten January, eene zeer kleine Komeet in de ſchouder van den Stier ontdekt hadt; zy ſcheen maar als eene Ster der 8ſte of 9de grootte, zonder eenigen ſtaart of nevel. Dan, daar geene de minſte verdere berigten wegens haaren ſtand en loop gegeven wierden, was het niet wel mogelyk, zulk eene kleine Ster op te zoeken. In afwagting dus van meer bepaalde berigten daaromtrent, floeg ik 'er verder geen acht op.

In April ontving ik eenen Brief van den Hoogl. BODE, uit Berlyn, van den 14 dier Maand, waarin dezé de goedheid had, my mede te deelen, dat hy een ſchryven

(*) Alleenlyk *moesten* de Hoogleeraaren SNIADECKI, te Cracau, en WURM, te Blaubeuern, daarvoor bedanken; de eerſte, dewyl de Univerſiteit van Cracau wordt weggenomen, en hy by gevolg het *Obſervatorium* aldaar verlaten moet; de andere wegens gebrek aan Werktuigen; dan, een vorſtelyk geſchenk hefte deze laatſte zwarigheid op. De *Hertog van Gotha* ſchonk den Hoogleeraar WURM een zevenvoetig *Herſchels* Spiegel-Telescoop, en Mevrouw de Hertogin een aſtronomisch Slinger-Uurwerk. [VON ZACH.]

Digitized by Google

ven *van den* 24 *January* van PIAZZI uit Palermo ontvangen had, meldende, dat deze den 1 Jan. eene kleine Komeet, met 51° 47′ regte opklimming, en 16° 8′ noorder-afwyking, ontdekt had. Den 11 Jan. was haare beweging van ruggwaards voorwaards geworden, en den 23 Jan. haare regte opklimming 51° 46′, en haare noorder-afwyking 17° 8′ geweest. Hy hoopte haar de geheele Maand February door te zullen kunnen waarnemen. Zy was zeer klein, als eene Ster der 8ste grootte, zonder den minsten lichtnevel. Nu vervolgt de Hoogl. BODE zynen Brief aldus: „ Reeds terstond verwonderde my de verschyning en beweging van deze „ vermeende Komeet uittermate. Ik schreef dus on„ verwyld aan PIAZZI, hem om het vervolg zyner waar„ nemingen verzoekende. Intusschen kan ik, in af„ wagting dezes, niet nalaten u te melden, dat ik door „ eene bekende en gemaklyke rekening heb gevonden, „ dat beide de waarnemingen van den 1 en 23 Jan., „ zoo wel als de op den 11 tusschengekomen stilstand, „ allerbest overeenkwamen met de veronderstelling, dat „ dit geen Komeet, maar welligt die Planeet zy, die „ tusschen Mars en Jupiter dusverre nog onbekend gebleven, en wier afstand van de Zon van 2,75 tot 2,80 „ aangenomen is. Wat zegt Gy daarvan? Jammer is „ het, inderdaad, dat eene *derde* waarneming ontbreekt. „ Dan, daar de stilstand zoo goed met de opgegeven „ plaatsen strookt, is my deze zaak allerbelangrykst ge„ worden. Meld my toch met den eersten Post, al ware „ het ook maar met een paar woorden, uwe mening; „ ik kan my bedriegen, en wensche onderrigting; maar „ die overeenkomst is nogthans zonderling. Zyn u mis„ schien ook reeds meer waarnemingen van deze zonder„ linge Komeet bekend?"

Na het lezen van dezen Brief, ging ik terstond myne oude rekenboeken van de Jaaren 1784 en 1785 opzoeken; vond, en toonde tevens aan den Hoogl. PASQUICH (die juist by de ontvangst dezes Briefs tegenwoordig was), dat myne bereids ten Jaare 1785 *provisioneel*, en naar Overeenkomst berekende Hoofdstukken der loopbaan dezer Planeet (te vinden in het *Berlynsch Astron. Jaarboek voor* 1789, bl. 163) haaren afstand van de Zon 2,82, en haaren Omloopstyd 4,74 jaaren, of 4 jaaren en 9 maanden, gaven. De Hoogl. BODE had uit de waarnemingen van PIAZZI haaren afstand 2,75, en haaren

Digitized by Google

Omloopstyd, even als ik, uit bloote Overeenkomst (*Analogie*), 4 jaaren en 9 maanden gevonden. Ik antwoordde daarop terstond aan dien Hoogleeraar, dat myne reeds vóór 16 jaaren *provisioneel*, en met behulp myner *gedroomde* Overeenkomsten berekende twee Hoofddeelen der loopbaan van deze zoo lang verborgen gebleevene Planeet, die ik in October des Jaars 1785, toen ik het genoegen had, dezen waardigen Geleerden en Vriend te Berlyn persoonlyk te leeren kennen, by hem in een verzegeld briefje gelaaten had (*), volkomen met de zyne, en by gevolg ook met de waarnemingen van PIAZZI, overeenkwamen; en ik daarom niet alleen van mening was, dat die vermeende Komeet waarlyk wel de zoo lang gezogte en ontbrekende Planeet zyn kon; maar dat ook ORIANI te Milaan, van wien ik een paar dagen laater eenen Brief ontvangen had, juist het zelfde gevoelen was toegedaan; dat, namentlyk, deze Ster eene tusschen Mars en Jupiter behorende Planeet zy; ja dat PIAZZI zelve reeds in January (want de Brief van PIAZZI aan ORIANI was, even als die aan BODE, den 24 January geschreven) aan ORIANI gemeld had, dat hy op zeer goede gronden (gelyk men terstond zien zal) deze, in het eerst door hem als eene Komeet aangekondigde, Wandelster voor eene wezenlyke Planeet hield. Dus kan de eer, van die Planeet niet alleen *het eerst* ontdekt, maar ook *het eerst* als Planeet *erkend* te hebben, den Hoogleeraar PIAZZI niet wel betwist worden. Byna zou men op de gedagten komen, dat hy zig ook de eer bewaren wilde, ('t geen men den *eersten* ontdekker dezer Planeet geenzins kwalyk nemen mag) van *het eerst* de Hoofdstukken haarer loopbaan berekend te hebben, dewyl hy even zoo spaarzaam als onvolledig is in het mededeelen zyner waarnemingen van dit merkwaardig hemel-ligchaam.

De Hoogleeraar BODE deelde terstond deze ontdekking en vermoeding der Koningl. Pruisische Academie der Wetenschappen mede, en liet een berigt daaromtrent in de *Berliner Zeitung*, No. 57, van den 12 Mey, in het *Intelligenz-Blatt* der Jenasche *Allgemeine Litteratur-Zei-*

(*) Van deze Hoofdstukken droegen ook zyne Doorluchtigheid de *Hertog van Gotha*, de Graaf VAN BRUHL, te Londen, benevens de nu reeds overleden Opziener KÖHLER, te Dresden, kennis. [VON ZACH.]

Digitized by Google

Zeitung, No. 90, van den 6 Mey, en in de Hamburger *unpartheijiſchen Correſpondenten*, No. 76, van den 13 Mey, plaatzen; waaruit hetzelve naderhand in meer andere politieke Nieuwspapieren overgenomen, en alzoo het Publiek ter kennisſe gekomen is.

Een paar dagen na de ontvangst van BODE's Brief, en nog vóór dat ik daarop konde antwoorden, kreeg ik 'er eenen van ORIANI uit Milaan, van den 7 April, waarin deze my meldt: „ Zoo even ontvange ik een „ ſchryven uit Palermo van PIAZZI, my een berigt ge„ vende, 't welk uwe en aller Sterrekundigen opletten„ tendheid ten hoogſten verdient. Hy ſchryft, dat hy „ den eerſten Jan. 1801, in de ſchouder van den Stier, „ eene Ster der 8ſte of 9de grootte heeft waargenomen. „ Den 2 Jan. vond hy die *omtrent* 3′ 30″ meer naar „ 't noorden, en *omtrent* 4′ naar de Lenteſnede voortge„ rukt. De twee volgende dagen vond hy *omtrent* de„ zelfde bewegingen. Den 5, 6, 7, 8 en 9 kon hy „ die, wegens bewolkten hemel, niet waarnemen. Den „ 10 zag hy de Ster weder; en daarna den 13, 14, „ 17, 18, 19, 21, 22 en 23 Jan. Van den 10 tot den 11 „ had zy zig omgekeerd, zynde op dien tyd haare bewe„ ging van rugwaards voorwaards geworden. Nog voegt „ hy 'er by, dat by zyne eerſte waarneming (den 1 „ Jan.) haare regte opklimming 51° 47′, en haare „ noorder-afwyking 16° 8′ was. Den 23 Jan. vond „ hy, regte opkl. 51° 46′, en noorder-afw. 17° 8′. Wy„ ders ſchryft hy, dat hy deze Ster in 't eerst wel als „ eene Komeet had aangekondigd; maar dewyl hy haar „ altyd zonder den minſten lichtnevel, en met eene „ zeer langzaame beweging, had waargenomen, was hy „ meermaalen op de gedagten en op het vermoeden ge„ komen, dat het wel eene Planeet konde zyn. Onge„ lukkig was deze Brief, die den 24 *January* geſchre„ ven was, 71 dagen onder weg geweest; het was dus „ moeielyk, uit *twee* enkele ſtanden, die PIAZZI had „ opgegeven, na zulk eenen langen tyd, de plaats van „ deze nieuwe Wandelſter te raamen. Nogthans heb ik „ beproefd, voordeel te trekken uit de omſtandigheid, „ dat zy den 10 de zigting van haaren loop veranderde; „ en heb, in de veronderſtelling eener cirkelvormige „ loopbaan, gevonden, dat haare afſtand van de Zon drie„ maal grooter dan die van onze Aarde zyn moet; „ zoodat deze Ster wel eene nieuwe Planeet zyn konde,

Digitized by Google

„ wier loopbaan tusſchen Mars en Jupiter vallen zoude.
„ Het is te denken, dat deze loopbaan, even gelyk
„ die der overige Planeeten, eene merklyke langwerpig-
„ heid hebben zal (*); en dus moet de veronderſtel-
„ ling eener cirkelvormige loopbaan, die ik heb aange-
„ nomen, ontoereikende zyn, om haare beweging en
„ haare geocentriſche plaats na zoo eenen langen tyd
„ naauwkeurig te bepaalen. Wy moeten dus de ver-
„ dere waarnemingen van PIAZZI, die hy wel zal ver-
„ volgd hebben, afwagten. De Hemel was, by ons,
„ zedert de ontvangst van PIAZZI's Brief, by aanhou-
„ dendheid betrokken; misſchien is by u de Hemel
„ gunſtiger, dan by ons, voor Sterrekundige waarne-
„ mingen (†). In overreding (*Perſuaſion*) hiervan zende
„ ik u hiernevens myne, uit zoo onvolkomene waarne-
„ mingen, als gy zelve zien kunt, berekende Hoofd-
„ ſtukken der loopbaan; waaruit gy de plaats dezer
„ Planeet ten naasten by zult kunnen berekenen. Helio-
„ centriſche lengte der Ster op Middag den 31 Decem-
„ ber 1800, 2 T. 6° 54′; heliocentriſche beweging in
„ lengte voor 100 dagen 18° 19′; Lengte des opklim-
„ menden knoops 3 T. 8° 32′; Helling der loopbaan
„ 3° 50′. Dan, zoo als ik zeide, deze uitkomſten zyn
„ zeer twyffelachtig; want zy berusten alleenlyk op twee
„ onvolkomene waarnemingen, en op de zeer onwaar-
„ ſchynlyke veronderſtelling eener cirkel-beweging. In-
„ tusſchen vleye ik my, dat u deze Brief zeer ſpoedig
„ zal ter hand komen, en nog alvorens de Ster zig in
„ de Zonneſtraalen verliest; welligt moogt Gy zoo ge-
„ lukkig zyn, haar met betere Werktuigen nog te vin-
„ den, en my alsdan naauwkeuriger berigten daarvan
„ mede te deelen....."

Terſtond na de ontvangst van ORIANI's Brief berekende ik naar zyne Hoofdſtukken de plaats der Planeet, en zogt

(*) Volgens myne *Droomeryen* eene zeer ſterke, en wel 0,14, de ſterkſte na die van Merkurius. De tyd zal weldra leeren, of ik wel *geraden* heb. [VON ZACH.]

(†) Aan den voet des Thuringer Wouds! tweebonderd proeent ongunſtiger dan te Milaan! Hoe ſlegt was myn Vriend van ons aanhoudend April-weder onderrigt! In Gotha is men gewoon te zeggen, dat men nooit, zelfs met het allerſchoonſte en helderſte weder, zonder mantel of regenſcherm moet uitgaan. [VON ZACH.]

Digitized by Google

zogt haar, geduurende verſcheidene heldere avonden, aan den Hemel op: dan, ongelukkig, kwam my dit berigt reeds te laat toe: deze kleine Ster was bereids te digt by de Zon gekomen, zoodat zy reeds geheelenal in haare ſtraalen en in de nevels des Gezigteinders moest verzonken zyn. Ook heb ik naderhand gevonden, dat ORIANI, in de groote haast en begeerte, om my zyn berigt zoo ſpoedig mogelyk te doen toekomen, zig in de berekening dezer voorloopige Hoofdſtukken, inzonderheid van den opklimmenden knoop en van de helling der loopbaan, moest bedrogen hebben. Maar ook zonder deze dwaaling zou ik deze kleine Wandelſter nogthans niet gevonden hebben; dewyl, toen ik het eerſte berigt daarvan bekwam, de ſchemering reeds te ſterk, en de Ster te naby haaren ondergang moest gekomen zyn, om zulk eene onbepaalde opzoeking mogelyk te maken. Ook had haar de Hoogl. BODE, zoo als hy my den 12 Mey ſchreef, verſcheidene avonden te vergeefs opgezogt.

(*Het ſlot in het volgend Stukje.*)

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN Dr. HUGH BLAIR.

Dr. HUGH BLAIR werd te *Edinburgh* op den zevenden van Grasmaand des Jaars 1718 gebooren. Zyn Vader was een aanzienlyk Koopman te gemelder Stede. Naa de Taalſchoolen met lof doorloopen te hebben, kwam hy, wel toegerust, in Wynmaand des Jaars 1730 op de Univerſiteit te *Edinburgh*, en bragt elf jaaren door op die beroemde Kweekſchool, zynen tyd met allen yver beſteedende, om die Letterkennis en Weetenſchappen te verkrygen, welke de Kerk van *Schotland* vordert van allen, die in dienst derzelve zullen treeden.

De vorderingen, welke BLAIR maakte, leverden een allergunſtigst vooruitzigt op. Een *Eſſay on the Beautiful* (*Proeve over het Schoone*), door hem geſchreeven, toen hy zich nog in de Redenkunst, naar den gewoonen loop der Academie-Studien, oefende, badt het geluk om de aandagt zyns Hoogleeraars te trekken; en, met omſtandigheden, allerloflykst voor den Opſteller,

Digitized by Google

bepaalde men, dat dezelve openbaar, by het einde der Zitringe, zou worden voorgeleezen.

Ten deezen tyde ving Dr. BLAIR eene wyze van Studeeren aan, welke zeer veel toebragt tot de naauwkeurigheid en tevens uitgebreidheid zyner Kundigheden; en waarmede hy voortvoer, zelfs naa dat zyn Letterroem ten vollen gevestigd was. Dezelve beſtondt in het maaken van Uittrekzels der meeste Werken van aanbelang, door hem geleezen, en deeze te ſchikken naar den loop zyner eigene denkbeelden. Inzonderheid beſloot hy de Geſchiedenis op die wyze te beoefenen. Met eenigen zyner Medeſtudenten vervaardigde hy een zeer veel bevattend ontwerp van Tydrekenkundige Tafelen, ten einde daarin elke belangryke gebeurtenis op haare plaats in te voegen. Het plan, door deezen jongen Student tot zyn byzonder gebruik ontworpen, werd vervolgens uitgebreid en aangevuld door zyn geleerden Vriend Dr. JOHN BLAIR, Prebendaris van *Weſtminſter*, in diens hoogſchatbaar Werk, *The Chronology and Hiſtory of the World.*

Met het Jaar 1739 beklom BLAIR de waardigheid van *Artium Magiſter;* te welker gelegenheid hy gedrukte Stellingen verdeedigde, over de Gronden en Verpligtingen van de Wet der Natuure; Stellingen, de grondtrekken behelzende van Waarheden, door hem naderhand in zyne Leerredenen opgehelderd en uitgebreid.

In 't Jaar 1741 vryheid om te prediken verkreegen hebbende, was zyne eerſte Standplaats in de Parochie van *Colaſſie*, in *Fife;* maar in 't Jaar 1743 werd hy tot Leeraar in zyne Geboorteſtad geroepen: deezen post bekleedde hy elf jaaren; 's Mans Leerredenen werden met algemeen genoegen gehoord. Het Jaar 1758 zag hem verplaatzen in de Hoofdkerk van *Edinburgh*, de hoogſte Kerklyke Waardigheid in *Schotland.*

Omtrent deezen tyd begon hy eenigzins af te wyken van zich bepaald te houden by het Leeraarampt, zonder egter eenigermaate de pligten, daartoe behoorende, te verzuimen; hy ontwierp een plan, waarop zyne Beroemdheid voor geen gering gedeelte rust. Hy deelde aan zyne Vrienden een ontwerp mede, om Leſſen over het maaken van Opſtellen te houden. Hy ving dezelve aan op de Hoogeſchool, den elfden van Wintermaand des Jaars 1759. Zyn plan ontmoette zo veel goedkeurings, dat de Beſtuurders der Hoogeſchoole dit Onderwys tot

een

Digitized by Google

een deel der Openbaare Lesſen maakten; en behaagde het, den zevenden van Grasmaand des Jaars 1762, den Koning, om een Hoogleeraarſchap in de Welſpreekenheid en Fraaije Letteren op de Univerſiteit van *Edinburgh* op te richten, en Dr. BLAIR, uit aanmerking van diens beproefde bekwaamheden, dit Hoogleeraarſchap op te draagen, met eene Jaarwedde van zeventig Ponden St.

Dr. BLAIR gaf ten Jaare 1763 in 't licht zyne *Critical Diſſertation on the Poems of Oſſian.* De uitgave hiervan vermeerderde zynen Letterroem als een oordeelkundig Schryver, wat 'er ook moge weezen van het geſchil, wegens de verdienſten of egtheid der Dichtſtukken van OSSIAN zelve.

Het Eerſte Deel zyner Leerredenen gaf hy ten Jaare 1777 in 't licht. Zonderling was het lot van 's Mans gedrukte Leerredenen. Het werk maakte in den beginne geen opgang altoos; maar wanneer men, op 't gezag van Dr. JOHNSON en anderen, dezelve begon te leezen, greep 'er een vertier in die Leerredenen plaats, waarvan in het verkoopen van Leerredenen geen voorbeeld te vinden is. De Boekhandelaar, die voor het Eerſte Deel den Schryver 50 Pond St. gegeeven hadt, verhoogde, uit eigen beweeging, den prys voor dat Deel met nog 50 P., en haalde Dr. BLAIR over, om een Tweede Deel uit te geeven, voor 't welk hy hem 200 P. betaalde. De geheele ſom, welke hy zedert voor de beide Deelen ontving, beliep 500 P. By den voorſlag, om 'er nog een Derde Deel aan toe te voegen, werd hem 600 P. voor het Copyregt aangeboden, en men verzekert dat het Vierde Deel hem 2000 P. heeft opgebragt.

Niet alleen hadden Dr. BLAIR's Leerredenen in zyn eigen Land zo ſterk eenen aftrek, als misſchien nooit eenige Leerredenen gehad hadden, maar zy werden ook in meest alle *Europiſche* taalen overgezet (*). In *Ierland* en *Amerika* werden ze naagedrukt. Behalven het voordeel, uit hoofde des aftreks, door den Boekhandelaar

(*) Wy hebben 'er eene Vertaaling van by HOLTROP; het I Deel ontvingen wy reeds in 't Jaar 1778. Zie onze *Hedendaagſche Vaderl. Letteroeff.* VII D. bl. 277, en voorts *Algem. Vaderl. Letteroeff.* voor 1794, bl. 57.

Digitized by Google

laar den Opſteller geſchonken, verleende de *Koning* hem, ter oorzaake dier Leerredenen, een Jaargeld van 200 P. —— Leerredenen, die zo algemeen en zo zeer gepreezen zyn, moeten eene verdienſte bezitten, die dezelve als boven berisping verheft. Voorzeker beſtaat derzelver grootſte verdienſte in den ſtyl, die, bovenal in de eerſte Deelen, zo zuiver en gepolyst is, dat dezelve der volmaaktheid zeer naby komt. Het is bekend, dat Dr. BLAIR meer dan gewoonen arbeid aan zyne opſtellen beſteedde; en niemand zal zich daarover verwonderen, die weet, dat deeze Hoogleeraar van het vormen des ſtyls zyn hoofdwerk maakte. 't Is deeze betoverende aanvalligheid van ſtyl, waaraan de opgang, dien deeze Leerredenen maakten, voornaamlyk moet worden toegeſchreeven. Verre de meeste betreffen zedekundige en dikwyls behandelde onderwerpen; doch dezelve krygen onder de hand van BLAIR eene nieuwe gedaante. Ontheeven van die ſnipperingen, welke zo menigmaal de behandeling dier onderwerpen dor maaken, loopt alles voort in eene orde, die ongedwongen is, en het behandelde onderwerp, uit verſcheide oogpunten beſchouwd, in den klaarſten dag haalt. Men mag vrylyk zeggen, dat 'er die *lucidus ordo* in heerscht, welke ſteeds ten kenmerk ſtrekt, dat de Redenaar zyn ſtuk volkomen meester is. Alles is ontheeven van dat ſtyve, van dat afgetrokkene, 't welk anders in veele hooggeroemde *Engelſche* Leerredenen heerscht. Men heeft, om 'er iets in te berispen, wel gezegd, dat 'er geene nieuwe gedagten in voorkomen; dan dit zy zo: de wyze van voordragt is dusdanig, dat die Leerredenen ten voorbeelde van Kanſel-welſpreekenheid mogen dienen, en met ſmaak zo wel als ſtichting zullen geleezen worden, zo lang men goeden Smaak bezit, en op weezenlyke Stichting geſteld is. —— BLAIR's Leerredenen hebben, als 't ware, eene Epoque in *Engeland* gemaakt. Dan hoe veelen zyn in de naavolging ſlegt geſlaagd; daar zy, het eenvoudig ſchoone en verheevene voorbyziende, door eene ſchitterende woordenpraal meenden BLAIR op zyde te ſtreeven! Hoe zeer ongelyk werd dus de naavolging aan het oorſpronglyke!

Wie hem wil naavolgen, leeze en maake zich eigen 's Hoogleeraars *Lectures on Rhetoric;* een Werk, 't geen hem ter altoosduurende eere zal ſtrekken, en in dit vak

Digitized by Google

vak voor verre het beste mag gehouden worden, 't geen wy bezitten (*). Wenschlyk ware het, dat dit het Handboek wierd van allen, die ten kanſel treeden; dan zou men, in de openbaare Redenvoeringen, die Duidelykheid, die Bevalligheid, dien Nadruk vinden, welke zo by uitſtek geſchikt zyn, om den Toehoorder te overreeden, te overtuigen en weg te ſleepen; dan hoorde men die wartaal niet, uit klanken zonder zin beſtaande, welke, tot oneere onzer Eeuwe, de Kerkgewelven zo dikwyls doet weergalmen. — Dan wy wyken, dit ter penne laatende uitvloeijen, van het Leevensberigt af.

Wy hebben van hem nog te melden, dat hy beſtendig in de naauwſte verſtandhouding en vriendſchap leefde met de eerſte Mannen van zynen tyd. Lord KAIMES, SMITH, HUME, BOSWELL, FERGUSON en ROBERTSON waren zyne byzondere Vrienden. ROBERTSON gaf niets uit, zonder eerst zyne Handſchriften door BLAIR te laaten leezen en beoordeelen. Allen rekenden zy het zich, en te recht, eene groote eere, de vriendſchap te genieten van eenen Man, die zyn geheele leeven ſleet in het verſpreiden en aankweeken van een onvervalschten ſmaak voor de beſchaafde Letterkunde in zyn Vaderland; terwyl hy als Kerklyke een voorbeeld was van Vredelievenheid, en de voorſchriften van het *Christendom* niet minder aandrong door de voorbeeldlyke zuiverheid zyner Zeden, dan door de kragt zyner Welſpreekenheid.

In den Jaare 1748 tradt Dr. BLAIR in den Egt met zyne Nigte KATHERINE BANNATINE, Dogter van den Eerw. JAMES BANNATINE, een der Leeraaren in *Edinburgh*. By haar verwekte hy eenen Zoon, die in de kindschheid ſtierf, en eene Dogter, die een-en-twintig jaaren bereikte. Dr. BLAIR's Egtgenoote ſtierf eenige jaa-

(*) Voor dit Werk kreeg hy van den Boekhandelaar 1500 P. St. Van 't zelve bezitten wy, in 't *Nederduitsch*, eene Vertaaling, die het oorſpronglyke op zyde ſtreeft, onder den Tytel van *Leſſen over de Redekunst en Fraaije Weetenſchappen, van Dr.* H. BLAIR; te Deventer, by LEEMHORST; — een Werk, 't geen zich elk, in dit vak eenig belang ſtellende, moet aanſchaffen. Wy hebben 'er in onze *Nieuwe Algem. Vaderl. Letteroeff.* III D. bl. 505, by de uitgave des Eerſten Deels, van geſprooken.

Digitized by Google

jaaren vóór hem; daar hy, naa eene zeer korte ziekte, op den 27 van Wintermaand des Jaars 1800 overleedt, den hoogen ouderdom van 82 jaaren bereikt hebbende. —— Zyne klimmende jaaren deeden hem zyne openbaare Bedieningen in den Jaare 1783 nederleggen; doch hy behieldt zyne jaarwedden tot het einde zyns leevens. De Koning voegde by het bovengemelde jaargeld, naa dat hy Emeritus geworden was, nog 100 Ponden.

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÊROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beſtemd.*

(Vervolg van bl. 443.)

De Tochtgenooten, om DE LA PÊROUSE op te ſpeuren, kwamen, naa verſcheide Zee-ontmoetingen, en Waarneemingen daarby behoorende, den negen-en-twintigſten July 1792 digt by het Oostlykſte der *Admiraliteits Eilanden*. Te deezer gelegenheid vervoegde zich Capitein HUON, 's morgens vroeg, by den Generaal. Hy was van begrip, dat wy het Eiland *Ene*, 't welk zich aan ons opdeedt, moeſten bezoeken. In de daad, volgens eene der Verklaaringen, *aan den Opperbevelhebber deezes Zeetochts gedaan*, was het op 't Oostlykſte Eiland, dat men Wilden gezien hadt, gekleed in de Uniform der *Franſche* Zeeſoldaaten. —— Omtrent den middag, bevonden wy ons binnen 2,500 Toiſes van dat Eiland, en zagen eenige Inwoonders na ſtrand komen. Eenige hutten, onder de Kokosnooten-boomen gebouwd, vertoonden zich. Andere Eilanders verſcheenen welhaast op den Zuidoostlyken hoek; derzelver getal nam toe, by het naderen der Schepen. Eenige Canoes lagen op het ſtrand, en de Scheeplingen hoopten dat de Wilden deeze in 't water zouden brengen om by hun te komen; maar zy deeden niets, 't welk zulks kon doen verwagten. —— Naardemaal de Opperbevelhebber na een onderhoud met deeze lieden haakte, zeilden wy voort, tot dat wy onder de bedekking van het Eiland kwamen; doch de kleinheid van 't zelve boodt ons weinig beſchutting aan. Een hoop Eilanders vertoonde zich op dit oogenblik. Eenigen liepen langs het ſtrand; anderen hielden de oogen op de Schepen gevestigd, en gaven uitnoodigingstekens om aan land te komen; zy hieven een vreugdegeſchreeuw aan. Eenigen begaven zich in een Canoe, maar twyfelden lang om de *Franſche*

Digitized by Google

ſche Schepen naby te komen; eindelyk roeiden zy na de *Esperance*. Deeze kleine Canoe hadt een Uitlegger op zyde; zeven Inboorelingen bevonden 'er zich in; zy voeren onmiddelyk weder na land. —— Van ieder Schip werd een boot uitgezet, voorzien van onderſcheide Artikelen, om dezelve onder de Inwoonderen van dit kleine Eiland uit te deelen. Terwyl de boots het land zo naby kwamen als zy konden, waren de Fregatten in gereedheid om 'er beſcherming aan te verleenen, in gevalle van eene onheuſche ontmoeting der Eilanderen: want de trouwloosheid, door de Inwoonders van de Zuidlykſte *Admiraliteits Eilanden* omtrent CARTERET betoond, deedt ons eenigermaate voor een dergelyk onthaal duchten (*).

Dit Eiland was tot de bovenſte gedeelten bebouwd. Verſcheide ſtukken lands waren omtuind; dit deedt onze Reizigers denken, dat zy begrip hadden van eigendom. Het geheele Eiland hadt het voorkomen van een kleinen ronden berg: het onderſte gedeelte was vercierd met ſchoone plantadien van Kokosnooten-boomen; terwyl de hoogere gedeelten geſchikt waren tot het teelen van verſcheidenerlei ſoorten van wortelen, tot voedzel der Inwoonderen.

De Boots, op omtrent vyftig Toiſes van den oever genaderd, peilden geen grond met een lyn van drie-en-dertig vademen; en de riffen, met welke het Eiland als omzoomd is, beletten hun nader te komen. Een groot aantal der Eilanderen kwam na den oever; wy telden 'er meer dan honderd-en-vyftig; die alles, wat in hun vermogen was, aanwendden, om ons tot het komen op het Eiland over te haalen; doch wy konden den hinderpaal der riffen niet te boven komen. Zy wierpen den *Franſchen* eenige Kokosnooten toe, en ſtonden verwonderd over de gemaklykheid, waarmede zy dezelve met een byl openmaakten. —— Een der Eilanderen, van de overigen onderſcheiden door een dubbele ſtreng van kleine Schelpen, die zyn voorhoofd vercierden, bleek groot gezag over zyne Mede-eilanderen te bezitten. Hy beval een der Inboorelingen, met eenige Kokosnooten na de *Franſchen* toe te zwemmen. De vrees, om zwemmende en verdedigloos te naderen tot lieden, wier oogmerk hy niet wist, deedt hem een oogenblik twyfelen. Maar het Opperhoofd, niet gewoon dat men zynen wil wederſtreefde, liet hem niet toe, zich te bedenken. Slagen met een ſtok, dien hy in de hand hadt, volgden onverwyld het gegeeven bevel, en bragten onmiddelyke gehoorzaambeid te wege. Het verwonderde de

Fran-

(*) CARTERET verhaalt, dat, toen hy in September des Jaars 1767 het Zuidelyk gedeelte van deezen Archipel ontdekte, de Wilden hem met twee vlugten van pylen begroetten, ondanks de vriendſchapsblyken, welke hy hun bewond hadt.

Digitized by Google

Franſchen ten hoogſten, iemand deezerwyze behandeld te zien, te midden van een hoop volks, dat zo weinig van den ſtaat der natuure verwyderd ſcheen. Om den dus gedwongenen eenige vergoeding te ſchenken, gaven de Scheeplingen hem eenige ſtukjes rood laken, eenige ſpykers, en een mes, waarmede hy zeer in zyn ſchik was. Hy keerde niet op het Eiland weder, of de nieuwsgierigheid deedt alle zyne Landgenooten tot hem komen; allen begeerden zy onze geſchenken te zien. Onmiddelyk hierop werden 'er Canoes in 't water gebragt. Veele Eilanders gingen te water, en kwamen zwemmende aan; binnen kort was 'er eene groote zamenſchooling rondsom onze Boots. Wy verwonderden ons zeer, dat noch de hevigheid der branding, noch der golven, hun van deeze onderneeming affchrikten. —— 'Er was nog een Opperhoofd, door dezelfde cieraaden onderſcheiden als het reeds vermelde, die desgelyks met ſtokſlagen klem aan de bevelen, door hem gegeeven, byzette.

Deeze Eilanders, die zeer veel genoegen namen in het zien van ſpykers, en nog meer van onze bylen, hadden eenige moeite om de waarde van de meſſen te begrypen. In 't eerst begeerden zy dezelve toegeknipt aan te neemen; doch deeze beſchroomdheid week welhaast, en zy namen ze ontoegeknipt zo wel als geſlooten aan. Zy gaven eenige hunner pieken, gepunt met glasagtige Volcaniſche lava, zeer ſpits aan het einde, en met ſcherpe kanten; desgelyks eenige kammen met drie tanden, zeer wyd van elkander ſtaande; zwaare armbanden, gemaakt van groote ſchelpen, en andere, zamengeſteld uit kleine *buccinæ*, gereegen aan een draad, zo ſterk als de beste hennip. —— Wanneer zy vroegen na onze waaren, in verruiling voor de hunne, herhaalden deeze Wilden menigmaal het woord *capelle*. Het bleek ons, dat dit de benaaming was, welke zy aan het Yzer gaven, 't geen zy meer waardig keurden dan eenig ander ding, 't welk wy hun aanboden. Even als de Inwoonders van *Bouka*, herhaalden zy zeer juist de *Franſche* woorden, welke zy hoorden. —— Een hunner Canoes werd door de branding tegen een onzer boots aangedreeven, en leedt eenige ſchade. Een onzer matroozen de Canoe vasthoudende, om een tweeden ſtoot af te weeren, gaf een der Opperhoofden, onze meening niet begrypende, een teken aan de zynen; waarop zy terſtond in 't water ſprongen, met oogmerk om na wal te zwemmen; doch zy keerden, hunne misvatting bemerkende, weder, en het vertrouwen was onmiddelyk herſteld.

De Vrouwen hielden zich op eenigen afſtand onder de Kokosnooten-boomen. Derzelver geheele kleeding beſtondt uit een ſtuk matwerk, om den middel geſlaagen. De Mannen hadden het zeer druk rondsom onze boots. Eenigen zwommen

Digitized by Google

men derwaards, vertoonende hunne Kokosnooten; anderen ſcheenen, alleen door nieuwsgierigheid gedreeven, tot ons te naderen; doch welhaast openbaarde het zich, dat deeze hun éénige dryfveer niet was; want zy ſtelden alle hunne behendigheid te werk, om iets van onze goederen in handen te krygen. Straffoosheid maakte hun langs hoe ſtouter; en wanneer zy in hunnen toeleg misten, lieten zy zich daardoor niet afſchrikken, maar hadden terſtond iets anders op 't oog. Een deezer dieven ſtal een mes; doch op de daad betrapt, moest hy het wedergeeven. Dit ſchrikte hem niet af, en hy verloor niets by die mislukking. Een vlag, waarin veel rood was, trok zyne aandagt; hy vondt middel om dezelve magtig te worden; en de diefſtal werd niet opgemerkt voor dat hy zich reeds op een vry grooten afſtand van de boot bevondt, en bykans op het Eiland gekomen was. —— Aan een deezer Eilanderen was een ſpiegeltje gegeeven; met groote verwondering aanſchouwde hy in 't zelve zyn aangezigt, doch brak onmiddelyk het glas, ongetwyfeld in de verwagting om daarin het teruggekaatſte beeld te vinden. —— De kleur deezer Eilanderen is zwart, doch niet zeer donker. Hunne gelaatstrekken zyn bevallig, en niet zeer veel van die der *Europeaanen* verſchillende. Geboren onder eene aangenaame lugtſtreek, en op een vrugtbaar Eiland, ſcheenen zy gelukkig te weezen, indien wy mogen oordeelen uit het voorkomen van genoegen, kennelyk op hunne gelaatstrekken te leezen: Hun hoofdhair is gekroesd. Zy hebben voor eene gewoonte, 't zelve van elk ander lichaamsdeel te weeren. Het bleek, dat het Volcaniſche glas, waarmede zy hunne ſpeeren wapenden, hun ook ſcheermesſen verſchafte; want zy gaven een onzer Kanonnieren, die knevels draagen, door teekenen te verſtaan, dat hy ze met dit ſoort van glas moest afſcheeren.

De boots hadden bevel om 's naamiddags ten vier uuren terug te keeren. Hun vertrek ſcheen de Eilanders zeer aan te doen: zy verdubbelden de ſterkte hunner aanzoeken om ons op het Eiland te noodigen. Alle de Vrouwen kwamen op den oever, en voegden haare uitnoodigingen by die der Mannen. Ongetwyfeld ſtonden zy zeer verwonderd over de kragtloosheid deezer uitnoodigingen; doch de last, ons gegeeven, was volſtrekt, en wy konden ons wederkeeren niet langer verwylen. Met leedweezen verlieten wy dit volk; op het oogenblik dat zy verſcheide Canoes in 't water gebragt hadden, belaaden met Kokosnooten, om dezelve aan ons toe te voeren. Het aangenaam vogt deezer nooten zou voor ons van de grootſte nuttigheid geweest zyn, om den voortgang te ſtuiten van de ſcorbut, die reeds op beide de Schepen zich begon te vertoonen. Hadden onze boots ſlegts eenige minuuten vertoefd, zy zouden eene groote menigte

van

van deeze vrugten aan boord hebben kunnen brengen. — Het genoegen, waarmede deeze Eilanders ſpykers en andere goederen, van Yzer gemaakt, ontvingen, en de begeerte, welke zy lieten blyken om 'er grooter voorraad van magtig te worden, ſtrekte ten blyke, dat zy het gebruik deezes metaals kenden. In den aanvange betoonde dit Volk alle blyken van goede trouwe; maar zy ontdekten hunne overhellende geneigdheid tot dievery, zo ras zy dagten dezelve ongeſtraft te kunnen pleegen. Wy hadden gelegenheid om op te merken, dat de verſtgevorderden in jaaren betoonden de ſtoutſte dieven te weezen. — Dit kleine Eiland, bykans volkomen rond van gedaante, haalt omtrent 25,000 Toiſes over het kruis, en is gelegen op 2° 18′ Zuider Breedte en 145° 46′ Ooster Lengte. Het is zeer volkryk; want wy zagen omtrent driehonderd Inwoonders.

De Reizigers, dit Eiland verlaatende, zetten hunnen koers O. ¼ N. O. en voeren voorby verſcheide kleine Eilanden, waaromtrent zy eenige aanmerkingen mededeelen. In het begin van Augustus zeilden zy voorby de *Hermits Eilanden*, de *Exchequer Eilanden* en *Nieuw Guinea*. Op den drie-en-twintigſten hielden zy digt by *Nieuw Guinea* heen, van oogmerk zynde om door *Watſon's Straat* na de *Moluccas* te zeilen; doch zy vonden zich, door de aanhoudende Zuidewinden, genoodzaakt, door *Pitt's Straat* den weg te neemen. — Den zesden van September ankerden zy te *Amboina*, waar zy van de *Hollanders* een zeer vriendelyk onthaal ontvingen. Verſcheide byzonderheden vinden wy hier vermeld van deeze plaats en de Inwoonders; doch geene, byzonder genoeg om plaats in dit ons Uittrekzel te vinden. — Van *Amboina* tot dat zy in de *Rots-baai* kwamen, ontmoeten wy niets, dat aan het plan onzer overneeming beantwoordt. Wat hun daar bejegende, zullen wy vervolgens melden.

(*Het Vervolg hiernaa.*)

VERZOGTE OPHELDERINGEN VAN DE BETEKENIS DER WOORDEN, HET PUBLIEK, — DE GEHEELE WERELD, EN IEDEREEN.

(Naar het *Engelsch.*)

„ Ik trof deezer dagen een Brief aan van eenen *Engelſchen*
„ Schryver, over de woorden, in het Bovenſchrift ver-
„ meld. De onbepaaldheid en duisterheid, waarover hy in
„ zyn Land klaagt, grypt ook by ons plaats; waarom ik, zy-
„ ne Aanmerkingen grootendeels overneemende, dezelve toe-
„ ſchik aan Ul.,

Schry-

Digitized by Google

Schryvers van de Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen.

Medeburgers!

Daar gy te meermaalen, in uw *Mengelwerk*, plaats vergunt aan het ſchryven van de zodanigen, die, in het een of ander geval, zich verlegen vinden, heb ik de pen opgevat, om u myne meer- en meer verward wordende denkbeelden, over de betekenis van eene en andere veel gebruikt wordende Bewoordingen of Spreekwyzen, voor te draagen, wel verzekerd, dat ik de éénige niet ben, die zich in dit geval bevindt. Die Bewoordingen of Spreekwyzen hebben alle, zo 't my toeſchynt, eene en dezelfde ſtrekking, doch vinden zich ook met dezelfde benevelende duisterheid omgeeven.

't Zyn Bewoordingen of Spreekwyzen, die ik dikwyls hoor bezigen, zonder den bepaalden zin daarvan te weeten, en die ik zelfs menigmaal moet gebruiken, zonder ze te verſtaan. Schoon wel de beleefdheid van fatſoenlyk gezelſchap elkeen vrywaart, van de meening zyner woorden te verklaaren, en ſchoon het vraagen aan iemand, wat hy met deeze of geene woorden wil zeggen, gerekend wordt als iets onbeſcheidens en zo veel als iemand te willen *uithooren*, vrees ik egter niet zelden, dat iemand, my bezoekende, zodanig eene vryheid ten mynen opzigte zal neemen; —— dit maakt my begeerig, om, in zodanig een belemmerend geval, toegerust te weezen, en te weeten wat te antwoorden.

De eerſte deezer my belemmering baarende woorden is *Het Publiek*. Ik ben verpligt met myne Land- en Stadgenooten gebruik van deeze Spreekwyze te maaken, maar heb my tot nog toe buiten ſtaat gevonden, om de juiſte meening daarvan te begrypen. Intusſchen is myne hoofdreden, in deeze en andere zwaarigheden van gelyken aart voor te draagen, dat ik zeer in het vermoeden verkeer, dat zulks ontſtaat uit myne onkunde; dewyl ik door de dagelykſche ondervinding leer, dat anderen, in zommige dingen althans niet boven my uitſteekende, de woorden *Het Publiek* by alle gelegenheden te paſſe brengen, en met groot zelfvertrouwen van hunne lippen laaten rollen.

Gy zult my wel willen toeſtaan, dat myne onkunde iets heeft, 't welk om verſchooning pleit, als ik u vermeld, in welke onderſcheidene gedaanten dit *Publiek* te voorſchyn treedt. Zomtyds is het *Publiek* zeer afkeerig van eene *Nieuwe Belasting*; op andere tyden geeft het *Publiek* zyne volle

goedkeuring aan eene *Nieuwe Mode*. Dat hier nu het *Publiek* zou aanduiden dezelfde verzameling van byzondere Perſoonen, komt my hoogſt twyfelagtig voor; naardemaal de *Belasting*, waarover men klaagt, niet zelden eene kleinigheid is, en de *Mode*, welke men goedkeurt, dikwyls vry veel gelds kost. Het is uit dit één voorbeeld ten vollen blykbaar, dat 'er meer dan één *Publiek* is; het eene, 't welk acht geeft op de Leevensnoodwendigheden, het andere op de Vercierzelen. —— Ten anderen, ſchoon het woord *Publiek* oorſpronglyk een weezen aanduidt van eene groote uitgeſtrektheid, weet ik, dat het by wylen begreepen wordt in den engen omvang van een Koffyhuiskamer, uit welke ik te meermaalen een myner kennisſen zag gaan, om zyn Heer, een Man van aanzien en invloed, te zeggen, wat het *Publiek* dagt over de maatregelen, die hy voorgeſteld hadt, of dagt in te brengen. —— By eene andere gelegenheid trof ik een Ontwerpmaaker aan, die een nieuw plan op 't oog hadt; hy ging drie of vier ſtraaten omloopen, en keerde weder, met de volle verzekering, dat het *Publiek* zyn plan goedkeurde. —— Ja, ik heb een Schryver gekend, die een Werk ter drukperſſe hadt, doch het afdrukken daarvan verboodt, tot hy een Vriend geſprooken hadt, die hem zou zeggen, hoe zulk een Werk het *Publiek* zou behaagen. Het Werk kwam egter weinige dagen daarna uit, en het *Publiek* hadt 'er geen behaagen in. Hier dagt ik eene ſchoone gelegenheid te hebben, om te weeten te komen, uit hoe veele Perſoonen het *Publiek* beſtondt, door by den Boekverkooper te gaan verneemen, hoe veel ſtuks van dat Werk het *Publiek* gekogt hadt. Ik kreeg tot antwoord, dat hy niets van het *Publiek* wist; maar wel, dat hy van het bedoelde Werk niet meer dan twintig ſtuks verkogt hadt! In de daad, dit was een zeer klein *Publiek*, en zeker die ſtroom van *Publiek* niet, welke op het tooneel der wereld zo groote dingen uitvoert.

Maar, heb ik moeite gehad om te verſtaan, wie of wat het *Publiek* is, nog meer heb ik my verlegen gevonden om de betekenis te vatten van drie kleine woorden, oogſchynlyk veel verſtaanbaarder: *Al de Wereld*. Vraag zulks aan een eenvoudig man, hy zal u antwoorden *Europa*, *Aſia*, *Africa* en *America*; een kundiger zal 'er *Terra Incognita*, enz. byvoegen; terwyl een eenvoudige hals de woorden zal bybrengen van den honderdſten Pſalm, naar BATHEEN's beryming, *Gy Volken des Aardryks al*! en beweeren, dat daardoor moeten verſtaan worden allen, die op deeze aarde woonen. —— Dan, helaas! welk eene domheid zou de een en de ander aan den dag leggen! Ik heb, in het verloop des laatſtverſtreeken harden Winters, *Al de Wereld* opgeſlooten gezien

in

in Kamers, met elkander honderd voeten lang en vyf-en-twintig breed. Ik trof ook *Al de Wereld* nu en dan in den Schouwburg aan. Zo groot een ding ſchynt *Al de Wereld* in klank, en zo klein is dezelve in de daad. 's Volgenden daags ging *Al de Wereld* een Predikant, die veel naams hadt, hooren. —— Kortom, wy hebben zo veele Werelden als plaatzen van openbaare zamenkomst. Men zou een groot Boekdeel kunnen ſchryven over de *Veelheid* van *zodanige Werelden*.

Nog is 'er eene andere Spreekwyze, die zeer naby de voorige komt, en misſchien oorſpronglyk dezelfde was. Ik bedoel *Iedereen*. —— *Iedereen*, ſchoon even onbepaalbaar en onzigtbaar als de voorgaande, heeft groot vermogen en een veelbeduidenden invloed, en wat hy zegt moet waarheid weezen. Nogthans, even als de voorgaande, zyn *Iedereens* bezigheden zo veelvuldig en verſcheiden, dat het niet gemaklyk valle te begrypen, wat hy is; of hy moet een algemeene Genius weezen, die het voorkomen kan aanneemen van een Heer, van een Boer, van een Geleerden, en een Domkop, alles naar welgevallen. Zomtyds gaat *Iedereen* uit de Stad, en wy vinden in een oogenblik *Iedereen* buiten dezelve. Dusdanig een plaatveranderend vermogen is wonderbaarlyk. —— Niet minder is de nieuwsgierigheid, waarmede hy de Familiegeheimenisſen uitvorscht. Nu eens ſpreekt *Iedereen* van Juffrouw JOANNA's Huwelyk; op andere tyden heeft *Iedereen* den mond vol wegens Mejuffrouw VERANDERGRAAG's geduurig verwisſelen van Dienstboden. Ja, zo wel onderrigt is deeze Perſonadie van de geheimſte gepleegde voorvallen, dat ik *Iedereen* gekend heb, die een Bastaard-kind aan eenen Man toeſchreef, verwekt by eene Moeder, die hy nimmer zag.

Onder de Perſoonen, betrokken in het verſchaffen van dingen naar de Mode, moet *Iedereen* een Man zyn van aangelegenheid. Indien gy raadpleegt met uw Kleermaaker, en bovenal met een, die Vrouwentooi vervaardigt, moogt gy u verzekerd houden, dat zy u zullen aanpryzen wat *Iedereen* draagt. Maar, in dit geval, moet ik bekennen, heeft eene zonderlinge grilligheid plaats, en het gezag van *Iedereen* wordt tegen de Mode zo vaardig gebruikt als voor dezelve. Weinige avonden geleden, verklaarde eene Mevrouw, en gevolglyk eene Vrouw van aanzien, in een openbaar gezelſchap, dat zy een Kleed van zekere ſoort te maaken zou beſteld hebben; maar dat haare Kamenier het haar ontraadde, dewyl *Iedereen* reeds zulk een Kleed hadt.

By de Kunſtenaars moet men erkennen dat *Iedereen* eenig gewigt heeft. Een Heer heeft gezeten om zich te laaten ſchilderen; het ſtuk is t'huis gebragt, aan een half douzyn

Digitized by Google

Vrienden vertoond, en onmiddelyk daarop zegt *Iedereen* dat het treffend gelykt. —— Op de Markten heeft ook *Iedereen* eenen grooten invloed. Myn Slagter verdeedigde onlangs den hoogen prys van zekeren bout by myne Keukenmeid, dewyl *Iedereen* 'er op gesteld was; dit klonk my te vreemder in 't oor, omdat een Bankier van aanzien my kort te vooren verhaald hadt, dat *Iedereen* deerlyk om geld verlegen was. Dit is een dier tegenstrydigheden, welke my zeer veel moeite geeven; en gy kunt wel begrypen, dat ik niet veel verligting vondt op het hooren, dat *Iedereen* over de schaarschheid en duurte der leevensmiddelen klaagt, en myn Doctor my verteit, dat 'er zo veel Zieken zyn, dewyl *Iedereen* te veel eet.

Uit alles, wat ik dusverre bygebragt heb, blykt, (doch ik onderwerp zulks aan meer verlicht oordeel) dat *Het Publiek*, dat *Al de Wereld*, dat *Iedereen*, een *Trio* uitmaaken van onzigtbaare en onbepaalde bestaanlykheden, zonder uitgebreidheid, deelen of vastheid, waaromtrent geen twee personen zamenstemmen. —— Herhaalde ondervinding heeft my overtuigd, dat, indien deeze woorden in derzelver letterlyke meening moeten genomen worden, een deezer twee dingen moet volgen; of dat ik dikwyls betrokken ben in zaaken, welke my nimmer in de harsenen kwamen; of dat ik eene soort van *Non-Ens* ben, die geen gedeelte uitmaakt van het *Publiek*, van *Al de Wereld*, of *Iedereen*. Dan ik verlang na de oplossing deezer Wonderspreuken, van u, of van iemand, die u dezelve gelieft toe te zenden. Deeze, hoop ik, zal in 't byzonder in staat weezen om my te onderrigten, of, in de meeste gevallen, *Iedereen* zo veel is als

IEMAND.

DE BLINDDOEK DER LIEFDE, OF DE LIEFDESVERBLINDHEID VAN DEN HEER DULILOT.

(Naar het *Fransch*.)

De Liefde heeft men met een Blinddoek vaak vertoond: van alle haare eigenschappen is deeze misschien de meest te vreezene, en egter het minst geschroomd: het schynt, in den eersten oplage, dat deeze eenige bekoorelykheden heeft voor reeds in de liefdestrikken verwarde harten. Een Minnaar sluit de oogen voor de gebreken van het voorwerp zyner liefde, en eene Minnares wenscht de ongetrouwheid eens Minnaars nimmer ontdekt te hebben: het is eene aangenaame be-

Digitized by Google

begoeling, van beide onkundig te blyven. Dan; moeten de buitenſpoorigheden, waartoe deeze dwaaling ons vervoert, ons niet leeren, dat deeze Blindheid ten onzen bederve kan ſtrekken? Ik zal deeze vraag beantwoorden door het verhaal eener weezenlyke Gebeurtenisſe, hoè zeer romanagtig dezelve moge voorkomen.

In een der grootſte Steden van *Frankryk* bekleedde DULILOT een aanzienlyken rang onder de vermogende Kooplieden, die aldaar in groote menigte gevonden worden. Braafheid van character, die groote hoedanigheid, welke tevens den hoogſten roem uitmaakt van lieden in bedryf, ſtak in hem uit: een juist oordeel, een inneemend voorkomen verwierven hem de agting en genegenheid van allen, die hem kenden; zy bezorgden hem een zegen van eenen veel ongemeener aart, ik meen een opregt, verſtandig, edelmoedig en gevoelvol Vriend, wiens uitſteekende zielsgeſteltenisſe de jaaren niet afwagtte, om zich in alles, wat edelaartig was, te ontſluiten, en die daaden voort te brengen, welke, over 't algemeen, enkel de vrugten zyn van eene deugd, door de ondervinding veeler jaaren verſterkt.

DULILOT, ouder dan zyn Vriend, die ſlegts drie-en-twintig jaaren telde, bereikte dat tydperk des leevens, wanneer zede en ſterkte natuurlyk elkander ontmoeten. Hy was, even als de meeste Kooplieden te *Lyons*, met anderen in handelzaaken vereenigd, 't welk het doen van groote onderneemingen gemaklyker maakt. Op het Huwelyk hadt hy tot nog toe niet gedagt, en misſchien geen voorwerp ontmoet, 't welk zyn oog boven alle andere trok en zyn hart bekoorde; of liever eene welberaadene voorzigtigheid hadt het haare toegebragt om zyne bepaaling tot de keuze eener leevensmedgezellinne te beletten. Hy wenschte, met zyne hand, een ſtaat van overvloedigen rykdom, door jaaren koopbedryfs te verwerven, aan te bieden; hy hadt, ten opzigte van dit laatſte, de hoogte bereikt, welke hy kon wenſchen te beklimmen, wanneer zyne zaaken hem riepen om een reisje na *Parys* te doen.

Schoon de beweegredenen tot dit reisje niet zeer dringend waren, bediende hy zich gaarne van die gelegenheid, om die Hoofdſtad te bezoeken: hy toog volvaardig op weg, en bragt de reis ten halve; wanneer hy in een der Herbergen kwam, waar de Postwagens in den vooravond ophouden, om 'er het overige van den nagt te blyven. DULILOT voelde zich by zyne komst getroffen door eene Vrouwe, welke hy in die herberg zag. Eene betoverende houding, een treffende oogſlag, dat air, 't welk belangſtelling inboezemt, en, wat meer dan dit alles betekent, dat iets, 't welk het hart vermeestert, trof hem op 't oogenblik. Hy was verwonderd, onthutst en be-

betoverd; vóór dat hy acht gaf op de oorzaak van eenen indruk, zo hevig als ſchielyk; zyne oogen zagen greetig na de weerzinstrekken van eene perſoon, wier ontmoeting hem dermaate trof; hy kon de begeerte, om te weeten te komen wie zy ware, niet wederſtaan.

DULILOT deedt dis onderzoek by een Geestlyken, die veel met haar ſprak, en haar ſchreef te kennen. Uit deezen vernam hy, dat deeze Vrouw, agtenswaardig van wegen haare afkomst en zeden, de onregtvaardige behandelingen ontvloodt van haare Bloedverwanten, en teffens de wangunſtigheden van haar leevenslot, die haar drukten. Deeze aanduiding, daar dezelve zyne nieuwsgierigheid wekte, maakte ook zyne mildaadigheid gaande; hy boodt den onderrigtenden Geestlyken twee Louïs d'ors aan, met verzoek dat hy deeze de ongelukkige Dame zou ter hand ſtellen, teffens verlangende dat hy als geever mogt onbekend blyven. De Geestlyke nam op zich, een verzoek, zo zeer ſtrookende met zyn character, te volbrengen; en de yver, waarmede hy dien last volvoerde, deedt alles naar den wensch van DULILOT slaagen.

Middelerwyl was het laat geworden. DULILOT, die na gelegenheid zogt om kennis met die ſchoone Vreemdelinge te maaken, beſchikte het zodanig, dat zy met hem den avondmaaltyd zou neemen. Zy ſpreidde aan tafel zo veel vernufts en bevalligheids ten toon, dat zy in de ziel van DULILOT de hevigſte liefdedrift gaande maakte. *Hy vernam*, dat NARVALLE (onder dien naam *ging zy*) *ten oogmerk hadt* zich na *Lyons* te begeeven. Hoe *was het hem mogelyk*, haar te verlaaten, — zyne reis na *Parys* voort te zetten? Hy veranderde op 't eigen oogenblik zyn plan, en beſloot het zo te ſchikken, dat een zyner Medehandelaaren de zaak te *Parys* zou afdoen. Hy keerde terug na zyne woonſtad, om daar NARVALLE van dienst te zyn, die, naa eenige zwaarigheden daarop in 't midden gebragt te hebben, in 't einde toeſtemde dat DULILOT haar zou vergezellen.

Eer zy te *Lyons* gekomen waren, was de Geestlyke, die haar als ten Gids verſtrekte, verdweenen, zonder dat men wist waar heenen. DULILOT verheugde zich ten hoogſten, dat hy zich in de gelegenheid geſteld vondt om diens plaatsvervanger te weezen: verrukking beving hem op het denkbeeld, dat hy voor haar noodzaaklyk geworden was; en hy bediende zich van de gelegenheid, welke de reis aanboodt, om een volledliger berigt van NARVALLE's omſtandigheden te bekomen, en te weeten te krygen, welke de oorzaaken waren van eene boezemſmerte, die zy zo blykbaar toonde te willen verbergen; en waarom zy van haare Familie wegvloodt, om ſchuil in een ander gewest te zoeken.

Op

Op zekeren dag, dit ſtuk ſterker aanbindende, bemantelde hy zyne aanzoeken met zo veele verzekeringen van ſtilzwygenheid, en van hartlyke deelneeming in haar geval, dat NARVALLE zich eindelyk liet overhaalen om aan deeze zyne begeerte te voldoen. Zy ving aan: „Het belang, 't geen „ gy in mynen toeſtand ſtelt, is al te edelmoedig, om myne „ huivering in het beſchryven van myn lot niet te bo„ ven te komen. Ik ben de Dogter van een Heer, wiens „ naam u mogelyk niet onbekend is. Ik verloor myne „ Moeder zeer vroeg, en met haar die zo noodige leidsvrou„ we der tedere jeugd, die bron van troost en heilzaame „ raadgeevingen; een gemis, 't welk zelden geboet wordt. „ Myn Vader overleedt in den Krygsdienst. Ik werd toe„ vertrouwd aan het opzigt van een ouden Oom, die zeer „ op my geſteld was. Ik zou een ſtil en aangenaam leeven „ ten zynen huize geleid hebben, hadt niet de ondraaglyke „ geaartheid zyner Vrouwe my onophoudelyk geplaagd. On„ der het klein aantal Perſoonen, die ten huize van mynen „ Oom kwamen, was de Zoon van een zyner Vrienden, „ die ten mynen opzigte gevoelens koesterde, welke ik geen„ zins wraakte: hy was jong, beminnelyk; en daar myn „ Oom hem toegang in zyn huis verleende, is het onnoo„ dig te zeggen, dat hy hem voor een jong Heer van fat„ ſoen hieldt. Hy deedt verklaaring van zyne gevoelens ten „ mynen opzigte; doch daar de Fortuin hem niet met ruime „ middelen beſchonken hadt, werd zyn vóorſtel afgeſlaagen. „ Myn Oom beſtemde my voor een Perſoon van zyne ver„ kiezing; dat is te zeggen, een oud en ryk Heer, en daar„ enboven zo zwak en gierig, dat ik 'er geenzins toe kon „ verſtaan, om hem myne hand te geeven. Myn afgeweezen „ Minnaar hadt beſchikt dat ik tyding kreeg van de wan„ hoop, welke hem vervulde, en van de verzekeringen van „ zyne eeuwige trouwe. —— Ik beminde hem; myn Oom „ zelf beleedt, dat hy in hem geen gebrek zag, dan alleen „ het gemis van middelen: en nogthans wilde hy my dwin„ gen om zyn wil te volgen, in het ten Man neemen van „ den ouden gierigaart, aan wien ik niet zonder afgryzen kon „ denken. De engte, waarin myn Oom my drong, deedt „ my myne hartsgenegenheid opvolgen. Ik trouwde myn „ Minnaar, naa uit het huis myns Ooms te zyn weggeloo„ pen. —— Onze Egtverbintenis volbragt zynde, dwong „ myn Egtgenoot onzen Oom tot de afgifte van 't geen my „ als het Erfgoed myns Vaders toekwam. —— Nauwlyks „ was hy 'er meester van, of ik zag dat hy dit geld op de „ balddaadigſte wyze doorbragt; op de groote tederheid, „ welke hy my in den beginne hadt toegedragen, volgde

„ het koelſte en ſchandlykſte gedrag; in 't einde verliet hy
„ my geheelenal, en ging, Krygsdienst genomen hebbende,
„ met het Regiment, waaronder hy geplaatst werd, na het
„ Eiland *Corſica* —— te welker plaatze hy zich thans be-
„ vindt. —— Myne Familie, geheel op my verbitterd, doet
„ my opzoeken, om zich van myn perſoon te verzekeren.
„ —— Ik vlied voor derzelver toorn —— Slagtoffer als
„ ik ben van eene verleide liefde. —— Ik zoek eene wyk-
„ plaats, waar ik myne dagen ſtil kan ſlyten, zonder de
„ wraak myner verbitterde Bloedverwanten te gevoelen. My-
„ ne Vrienden hebben my, te deezer gelegenheid, niet ge-
„ heel verlaaten. Ik kan de waarheid van 't geen ik ver-
„ haal bevestigen door Brieven, daartoe betrekkelyk. Hier
„ zyn 'er eenige van M. DE ——, Lieutenant Generaal, en
„ van den Marſchalk DE ——."

DULILOT zag in deeze Brieven niets dan bewyzen van de waarheid der hem verhaalde Geſchiedenis, onder welker verhaal zyne ziel zich door eene menigte van verſchillende hartstochten geſlingerd en geſchokt gevoelde. Zyne belangſtelling in NARVALLE wakkerde middelerwyl aan. Het dagt hem eene hoogst aangenaame taak, in ſtaat te weezen, eene Schoonheid in verlegenheid te hulp te komen, en beledigde Deugd te beſchermen. Zyne geſprekken met NARVALLE vloeiden over van dusdanige betuigingen; die, op haare beurt, getroffen door zyne edelmoedige aanbiedingen, een betrouwen aan den dag lei, 't welk DULILOT geheel bekoorde.

Zy kwamen te *Lyons*, waar de vriendlyke belangſtelling van DULILOT de beminnelyke en ongelukkige Dame verpligtte een huis te betrekken, meer aan zyne omſtandigheden dan aan die van NARVALLE beantwoordende; doch haar lot poogde hy te verzagten door het edelmoedigst gedrag. Van dag tot dag vestigde of liever verſterkte hy zich in het vertrouwen van NARVALLE's, en dagt haare genegenheid in zo verre gewonnen te hebben, dat hy haar mogt te kennen geeven, hoe ongelukkig hy was, dat zy haare hand gegeeven had aan eenen Man, haars zo zeer onwaardig; hoe verrukt van vreugde hy zou weezen, indien zy, door een zeker middel, 't welk hy van verre aanduidde, te zyner begunſtiging wilde neigen. NARVALLE's kieschheid ſcheen geraakt op een ſcheemerend voorſtel, waartoe zy DULILOT zelve gebragt hadt; het was eerst naa eenigen tyd, verloopen in de zorgvuldigſte oppaſſing van de zyde des Minnaars, dat zy haar beſluit te kennen gaf. Naardemaal wettige middelen de éénige waren, welke zy te werk wilde ſtellen, verklaarde zy DULILOT, die 'er beſtendig op bleef aandringen, dat zy beſloo-

ten

ten hadt om haar Huwelyk te doen ontbinden; en ten dien einde was het noodig, dat zy na *Corfica* overſtak, om het te bewerkſtelligen.

DULILOT, ingenomen met, en verrukt door, dat voorſtel, bezorgde alles, wat tot het doen der reize noodig was; en, doordrongen van ſmerte op het denkbeeld des afſcheids van zyne Zielsvoogdesſe, was het alleen in gevolge van een volſtrekt verbod, dat hy haar niet vergezelde na de plaats, waar zy ſcheep ging; hy zogt derhalven zich te troosten, door zich toe te geeven in de aangenaame hoope, welke het vooruitzigt van dien ſtap hem opleverde.

DEBAR, de Boezemvriend van DULILOT, van wien ik reeds met een woord gewaagd heb, deelde in het geheim zyns Vriends: dan hy beſtreedt, zo veel in hem was, eene neiging, die hem toeſcheen in 't einde voor DULILOT nadeelig te zullen uitloopen; hy waagde het, om 't ongunſtig denkbeeld, 't welk hy ten opzigte van NARVALLE hadt opgevat, mede te deelen: 't geen hy des in 't midden bragt, hadt de vriendſchap van DULILOT eenigzins verkoeld. Dan DEBAR's verknogtheid was niet in 't minſte veranderd: hy hadt medelyden met zynen Vriend, en kweekte diens vertrouwen aan, ten einde hem ten eenigen tyde nuttig te kunnen weezen. Eene zo edelaartige wyze van doen trof DULILOT, die eenigzins tot zichzelven kwam, en na de voorheen afgeweezene raadgeevingen begon te luisteren; ſchoon hy dezelve niet opvolgde, als zy tegen zyne eens gevestigde neiging inliepen.

NARVALLE keerde van *Corfica* terug. Zy betuigde den onverduldig verlangenden DULILOT, dat zyne en haare wensch niet vervuld kon worden; dat 'er zich onoverkomelyke hinderpaalen tegen de ontbinding haars Huwelyks opdeeden. DULILOT was ontroostbaar; hy vondt geen verligting in zyne boezemſmerte, dan in het deel, 't geen NARVALLE daarin wel wilde neemen; en die geringe troost mogt weinig baaten.

Geduurende al dien tusſchentyd hadt NARVALLE's Familie de naſpeuringen niet geſtaakt. Zy vernam door brieven, welke zy altoos aan DULILOT mededeelde, dat haar Oom eenig vermoeden hadt, dat zy zich te *Lyons* onthieldt; en dat zy, derhalven, daar niet lang veilig zou weezen. „ Gy ziet, myn „ waarde DULILOT," dus ſprak zy op den inneemendſten toon, „ met welk eene heftigheid zy my vervolgen; het ſchynt dat „ het my wangunſtig noodlot my de vertroostingen weigert, „ waarmede uwe edelmoedige hoogagting het wrange myns „ wederſpoeds verzagtte. —— Gy moet u niet verwonderen, „ wanneer, ten eenigen dage, eene onvoorziene waarſchu„ wing my tot een ſchielyke afweezigheid vanhier noodzaak-

„ te.

„ te. In gevalle ik te weeten kome, dat myne Bloedver-
„ wanten maar al te wel onderrigt zyn van de plaats myns
„ verblyfs, en maatregels, daarmede overeenkomſtig; neem-
„ men, dan zal ik na *Toulouſe* gaan, en my verſtecken in
„ een Klooster, waarvan ik u hier het Adres opgeef; dan
„ gy moet my daar niet ſchryven, voor dat gy van my iets
„ naders vernomen hebt; misſchien verloopt 'er wel eene
„ maand, eer ik u ſchryve, uit hoofde van de noodige
„ voorzorge, welke ik moet draagen; ik zal u van dit al-
„ les nader onderrigten, en gy kunt de rede reeds eenig-
„ zins begrypen." De traanen, die deeze ontdekking vergezelden, werden gevolgd van wederzydſche allertederſte betuigingen van eeuwige liefde, in ſpyt van alle ongelukken, welke zamenſpanden om zich daar tegen te verzetten.

NARVALLE's te kennen gegeevene vrees werd niet terſtond bewaarheid. De gerustheid, waarin zy zich ten deezen opzigte bevondt, deedt haar beſluiten om DULILOT een voorſtel te doen, dat hy voor haar na *Aix* zou gaan, ten einde eene zaak, voor haar van het uiterſte gewigt, te volbrengen. Uit de ſchipbreuk haars ongeluks hadt NARVALLE eene vry groote ſom overgehouden in Wiſſelbrieven, welke tot duslange in handen eens vertrouwden Vriends gebleeven waren, en die niet in de gelegenheid geweest was, dezelve eerder aan haar over te maaken. Deeze Wiſſelbrieven waren getrokken op de Markgravinne DE VORSON te *Aix*. NARVALLE kende in de Stad niemand, aan wien zy het ontvangen daarvan kon vertrouwen. DULILOT nam het op zich, en ging op reis.

DULILOT, te *Aix* gekomen, ging, volgens het gegeeven Adres, de Markgravinne DE VORSON opzoeken; zy was te dier Stede niet bekend; des verwonderd, deedt hy alle mogelyke naſpeuringen; dan alle te vergeefs. Dit bedryf maakte zyn vertoeven aldaar veel langer dan hy gewenscht hadt; en moest hy terugkeeren, zonder eenig ſpoor van die Markgravinne ontdekt te hebben.

Mistroostig over eene zo onverwagte teleurſtelling, en alles wytende aan de trouwloosheid dier Markgravinne, welke hy veronderſtelde de Stad verlaaten te hebben om de betaaling te ontwyken, en vol gedagten hoe hy op de beſte wyze dit onvoorzien verlies aan NARVALLE zou bekend maaken, keerde hy na *Lyons* terugge. Zyne eigene omſtandigheden vermeerderden de onaangenaame denkbeelden, welke zynen geest onder den weg vervulden; zyne zaaken ſtonden niet goed; hy hadt zyn Koopbedryf verwaarloosd, en ten behoeve van NARVALLE veel gelds uitgegeeven; dan hy dagt alle die zorgen geleenigd te zullen vinden by zyne aanbiddelyke Zielsvoogdeſſe.

Zo

Digitized by Google

Zo ras hy in *Lyons* kwam, yilde hy na NARVALLE's huis, —— na dat huis, door hem zelven gehuurd en in den besten ſmaak opgecierd, om NARVALLE te troosten en te behaagen. —— Dan, hoe onuitſpreeklyk groot was zyn zielsverdriet! NARVALLE hadt, ſtaande zyn afweezen, en huis en Stad verlaaten; geen onderrigt altoos; van 't geen haar wedervaaren was, ſtrekte hem tot troost. 't Geen zyne verbystering nog vermeerderde, beſtondt hierin, dat niet alleen de juweelen, maar zelfs de geringſte Galanterien, welke hy haar gegeeven hadt, met haar verdweenen waren. Egter ſcheen NARVALLE een blyk van haar goed oogmerk gegeeven te hebben, daar zy eene Nigt van DULILOT, een Kind van agt of tien jaaren, hadt medegenomen. Maar deeze omſtandigheid was noodloos om DULILOT te verzekeren van de eer en trouwe zyner Zielsmeestreſſe: geen oogenblik kwam het in zynen geest op, om aan haar eenige oogmerken toe te ſchryven, ſtrydig met die hy oordeelde ſteeds in haar ontdekt te hebben.

Zyn Vriend DSBAR, door Liefde niet verblind, dagt niet gelyk hy, en deedt alles, wat in zyn vermogen was, om DULILOT te overreeden, dat hy bedroogen was; doch alles te vergeefs. DULILOT bragt tegen die redenen zyns Vriends in, de beweegredenen der naſpeuringen van de Familie van NARVALLE, die ongetwyfeld haar gedrongen hadden tot dit onverwagt vertrek.

Dit voorval verwekte veel geſpreks in *Lyons*, waar men reeds lange de gehegtheid van DULILOT opgemerkt, en welke de afkeuring van allen, die hem kenden, ten gevolge gehad hadt. De verwarde ſtaat zyner geldmiddelen bragt eindelyk te wege, dat hy zyn aandeel uit het gemeenſchaplyk handelbedryf verloor.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

TREFFENDE VOORBEELDEN VAN GARRICK's VERMOGEN OM ZICH TE VERMOMMEN.

GARRICK, gereed en gekleed ſtaande om zyn rol te ſpeelen, ontving een boodſchap van eene Dame. De Knegt, die dezelve bragt, hadt den Acteur menigmaal gezien, en kende hem zeer wel. Dan GARRICK, den toon aanneemende van den rol, dien hy te ſpeelen ſtondt, verzogt den Boodſchapper, hem het Briefje over te geeven: doch deeze, in den perſoon verbyſterd, en zich verzekerd houdende dat het GARRICK niet

Digitized by Google

niet was, wien hy het eigenhandig moest geeven, weigerde zulks.

GARRICK vertelde dit aan Dr. HAWKESWORTH. Deeze wilde het niet gelooven, en hieldt zulk een perſoonsbedrog voor onmogelyk. Terſtond ging de Acteur, verzekerd van den goeden uitſlag, met den Doctor eene Weddingſchap aan, dat hy hem denzelfden trek zou ſpeelen.

Niet lang naa dit geſprek kleedde GARRICK zich in Boerengewaad, nam een paard uit eene herberg, korten tyd vóór dat HAWKESWORTH voorbyging, na GARRICK's huis gaande. De Doctor was even de herberg voorby, of GARRICK ſteeg te paard, en reedt hem op. Zy geraakten aan de praat; en onder het ſpreeken vroeg de vermeende Boer, waar hy heenging? —— Na Mr. GARRICK, was het antwoord. —— Ik ken hem zeer goed, zeide de Boer; want hy is myn Landheer; over een dag of twee zal ik by hem komen, om myn Landhuur te betaalen. —— Zy ſcheidden hierop van elkander. GARRICK, ſchielyk na huis rydende, veranderde zyne kleeding, en ontving zynen Vriend, geheel onbewust van den trek, hem geſpeeld. Den volgenden morgen trok GARRICK het zelfde Boerenpak aan; en komende in het vertrek, waar Dr. HAWKESWORTH zat, herkende deeze terſtond den vermeenden Landman, en tradt met hem in geſprek. —— In 't einde ontdekte GARRICK zichzelven, en zyn Vriend bekende de Weddingſchap verlooren te hebben.

EEN BON MOT.

De Heer A***, Hoogleeraar op de Hoogeſchool van *Saumur*, was gewoon, alle morgens geregeld vyf uuren op zyn Boekvertrek door te brengen, en zeer ſtipt op het uur van zyn middagmaal. 't Gebeurde dat hy ten bepaalden middaguur niet beneden kwam. Zyne Egtgenoote vervoegde zich op zyne Studeerkamer, en vondt hem nog druk met leezen bezig. Zy voegde hem toe: „ Ik wenschte wel, myn Waardſte, dat ik „ een Boek was." — *Waarom?* — „ Omdat gy dan ſteeds „ by my zoudt weezen." —— *Ik zou hier niets tegen hebben*, hervatte de Profeſor, *mits gy een Almanak waart.* —— „ Waarom een Almanak, myn Lief?" —— *Omdat ik dan alle Jaaren een nieuwe zou hebben.*

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

KORTE OPHELDERING VAN MYNE GEDACHTEN NOPENS DE PRÆDESTINATIE, OF VOORVERORDINERING, IN 'T BYZONDER MET OPZICHT OP HET BESLUIT DER VERWERPING.

Dat myne voorgeſtelde gedachten nopens dit ſtuk, te vinden in de *Vaderlandſche Letteroefeningen* des voorleden jaars, zoo vreemd niet moeten voorkomen, zoo ver niet afwyken van de Leer onzer Kerke, en dus niet als onrechtzinnig moeten aangemerkt en verworpen worden; zal ik met het getuigenis van twee voornaame Godgeleerden, die weleer in onze Kerk gebloeid en uitgeblonken hebben, ſtaven.

Het eerſte getuigenis ontleen ik uit de verklaring van den wydberoemden Prof. H. VENEMA, over de bekende en nadruklyke woorden by den Propheet EZECHIËL, C. XVIII: 23 en. XXXIII: 11. *Zoo waarachtig als ik leef, ſpreekt de* HEERE, HEERE, *zoo ik lust heb in den dood des Godlozen! Maar daarin heb ik lust, dat de Godloze zich bekere van zynen weg, en leve.* Dus ſchryft hierover die geleerde Man, in zyne Latynſche *Commentarie* van dien Propheet: „Schoon de naaste en onmidlyke zin van die woorden niets bepaalt, aangaande 't beſluit van God en 't geen geſchieden zal, noch van de hartveranderende genade, waardoor God de bekering in den zondaar werkt; van ter zyden, nogthans, en door een wettig gevolg, ſtrekken dezelve zich verder uit, en behelzen verſcheidene gewichtige waarheden, van welke ik eenige zal voorhouden: 1) Dat God den dood van zondaren, en derzelver onbekeerlykheid, door een volſtrekt beſluit, uit zyn louter welbehagen ontſtaande, niet bepaald heeft; 't welk tegen deze plech-

tige verklaring zou ſtryden; terwyl daaruit zou volgen, dat God den dood van zondaren *al*, en derzelver bekering *niet* wil. 2) Dat de dood des zondaars uit Gods welbehagen en zynen vryen wil niet voordvloeit, maar uit Gods deugden, welke dien vereiſchen, en derhalven iets is, 't welk God, als wys, en een billyk en rechtvaardig Rechter der wereld, te weeg brengt; en niet eerder, dan wanneer 'er geene bekering te hopen is, noch in groter trap, dan Gods deugden noodzakelyk vereiſchen; 't welk door ons niet kan bepaald, en Gode moet overgelaten worden; want den dood des zondaars, als zoodanig, wil God niet, en daarin heeft Hy geen behagen; derhalven wil God dien om iets anders, en wel uit kracht van zyne deugden en volmaaktheden. 3) De derde waarheid is, welke PAULUS, 1 *Tim.* II: 4, en PETRUS, 2 *Br.* C. II: 9, hebben voorgehouden: *God wil, dat alle menſchen zalig worden, en tot kennis der waarheid komen; en dat niemand verloren ga.* Hoe ver deze ſtelling zich uitſtrekke, zal ik hier niet onderzoeken. Genoeg is het, aan te merken, dat daaruit klaar volgt, dat God niet den dood van zondaren wil, maar derzelver bekering en leven; 't welk waar zynde, moet niemand in eene natuurlyke onmogelykheid van zaligheid geſteld zyn; maar moeten, in tegendeel, allen genoegzame middelen hebben, 't zy wat nader by of verder af gelegen, tot bekering en leven; want die 't einde wil, wil ook de middelen."

Misſchien zal men dit getuigenis van dien geleerden Man niet genoegzaam achten; ſchoon hy dit, op die wyze, op de Hogeſchool te Franeker ſteeds geleerd, en ook in zyne Schriften voorgedragen heeft, en hy nooit rechterlyk daarover is beſchuldigd en aangevallen, ten blyke, dat tegen zulke gedachten, ook volgens de Leer van onze Kerk met recht en reden niets was in te brengen. Ik zal 'er daarom een ander getuigenis, van een bekend rechtzinnig Godgeleerde, byvoegen; 't is dat van den Hooggeleerden MASTRICHT, te vinden in *ſyntagma Theoret. Practicum de fide ſalvifica.* Wanneer deze den mensch alle voorwendzel van verſchoning, voor zyne volharding in de ongelovigheid, wil benemen, en denzelven alle uitvlugt afſnyden; geeft hy, *Cap.* 17. §. 3. *p. m.* 451. dit navolgende daartoe op: omdat de menſchen niet ernſtig willen, niet alleen God en J. C. zoeken,

maar

maar ook niet ſtaan naar het vermogen om dezelven aan te nemen; want, indien zy ernſtig wilden, en dan niet konden, zouden zy eenige verſchoning verdienen; ſchoon niet geheelenal. Dewyl zy nu alleen daarom niet kunnen, omdat zy niet willen, hebben zy in dezen geen meer verſchoning, dan een dief, die voorgeeft zich van ſtelen niet te kunnen onthouden, omdat hy niet ernſtig wil; want dan zoude hy ook kunnen. Maar hy gaat verder; vraagende, of het dan voor dezen te eenemaal wanhopend is? en andwoordt: In genen dele. Verder: Wat zoudt gy dan den zoodanigen raden te doen en by de hand te nemen? Het andwoord is; Deze twee dingen: 1) Zoo veel zy kunnen, daarna te ſtreven, om hunne onmacht te erkennen, te gevoelen, te beklagen, en naar hun vermogen tegen te gaan, indien niet door de krachten der natuur, ten minſten van de algemene genade. 2) Dat zy, ter voorbereiding tot het geloof, door hulp van die zelfde algemene genade, alleen ter goeder trouw handelen, en zoo veel toebrengen als zy kunnen; naarſtig ter Kerk gaan; het Woord van God horen, lezen, overdenken; naar vermogen Gebeden uitſtorten, en alle andere middelen ſtandvastig gebruiken; tot dat het God behagen zal, door zynen Geest, het verſtand te verlichten en het hart te openen; 't welk dan te verwachten is, indien 't Woord van den Zaligmaker zal bevestigd worden: *Bidt, en u zal gegeven worden; zoekt, en gy zult vinden*, enz. *Luc.* XI: 9. — Hoe nu dit alles beſtaan kan, zonder zulk eene bevatting van zaken, als ik voorgedragen heb; en of zulks daarmede niet moet inſtemmen; laat ik anderen beöordelen. Ik beken, niet te kunnen doorzien, hoe het een met het ander zamenhangt, indien daaraan geen plaats gegeven worde.

Ik heb ook, vóór veele jaren, wel van voorname Leeraars onzer Kerk openlyk van den Predikſtoel gehoord, dat alle menſchen, van de zyde van God, leven in de mogelykheid om zalig te worden, en als zoodanig moeten aangemerkt worden; 't welk myne voorgeſtelde Gedachten tot eenen grondſlag moet hebben, indien ik eenigzins kan oordelen; ten zy men plaats geeve aan ſtellingen, welke elkander beſtryden en omverſtoten.

Dit meenige vond ik goed te herinneren, opdat

men myne Gedachten niet te haastig door vooroordeel verwerpe, maar het een en ander bedaard overwege en beproeve. Ik besluit met de woorden van Apostel PAULUS: *Als tot Verstandigen spreek ik; oordeelt gy, 't geen ik zeg.*

J. KRAMER,
rustend Leeraar.

IETS OVER SOCRATES.

(Ontleend uit *the Athenian Letters, or the Epistolary Correspondence of the Agent of the King of Persia, residing at Athens, during the Peloponnesian War.*)

CLEANDER *aan* SMERDIS.

Ik ben onlangs tegenwoordig geweest by, en heb deel genomen in, eenige gesprekken met de Wyzen van deeze Stad, die my meer dan eenmaal voor den geest bragten die vermaakvolle eenzaamheid, waar gy, verwyderd van alle andere zorgen en aftrekkende bezigheden, als 't ware, de tegenwoordigheid genoot van den grooten OROMASDES, en verlichtingen ontvingt, van geen minder aangelegenheids, dan de hooggeroemde, aan den begunstigden ZOROASTER geschonken, en welke gy my mededeelde.

Niet verre van *Athene*, te midden van een ruim veld, bykans geheel omringd door de heldere en zagtvloeijende wateren der Riviere *Illisus*, is een Renperk, niet zo zeer aanmerkelyk uit hoofde van de cieraaden en grootte, als van wegen de oudheid en ligging. Het werd aangelegd in de vroegste eeuwen van deeze Republiek, en behoudt tot nog de oorspronglyke ruwheid en eenvoudigheid. Een aantal boomen, ten minsten gelyktydig met den aanleg des Renperks, wier stammen zwaare pylaaren gelyken, om een dik en groen verwelfzel te onderschraagen, staan aan de eene zyde geplant; door dezelve speelen de koele windjes, die uit de rivier opkomen, en geurig gemaakt zyn door de ontelbaare bloemen op den oever; deeze schenken eene frisheid, by de schroeiende hette, welke wy thans voelen, en leveren dus de aangenaamste verblyfplaats op, wel-

Digitized by Google

welke men zich kan verbeelden. Het is voor deeze plaats, dat de Philosophen van *Athene* dikwyls de Academie en het Lycæum verwisselen. Men heeft my te meermaalen vergund, tegenwoordig te zyn by de gesprekken, daar gehouden; en gy zult, zo ik my verbeelde, daaraan ook wel willen deel hebben.

't Is waar, ik trof, te gemelder plaatze, zomtyds een schraal onderhoud aan. Eenigen onder de eerste en meest geroemde Wysgeeren bezitten weinig waare en bondige kundigheden, zelfs in die Weetenschappen, in welke zy voor Leermeesters willen gehouden worden. Veelen, die zich uitgeeven voor Onderwyzers in Natuurlyke Waarheden, weeten 'er of geheel niets van; of tasten grof mis, ten opzigte van de eerste beginzelen, op welke dezelve rusten. Anderen gaan voor Leermeesters in de Welspreekenheid, doch zyn niet in staat om eenig blyk of bewys te geeven, dat zy 'er toe opgewassen zyn. Nog anderen deelen Lessen van Wysheid uit, doch niet geput uit eigen bron, maar geheel uit die der Ouden afgeleid; geheelenal berustende op het gezag en de grondregelen hunner Voorgangeren. Doch 't geen bovenal myne verontwaardiging gaande deedt worden, was, dat zy allen, zonder eenige wereld- of menschenkennis, of doorzigt van Staatkunde, het zich onderwonden, hunne Leerlingen te onderwyzen in de kunst van regeeren, in het beleid der Staatszaaken, en het vervaardigen van, zo zy meenden, geschikte en noodzaaklyke Wetten.

Ik moet egter bekennen, dat deeze Voorwenders van Weetenschap hier ter plaatze zeer dikwyls eenen Man ontmoeten, die, daar hy hun in alle deelen van Geleerdheid overtreft, bezield schynt met eenen byzonderen Yver, om der meesten kwalyk gegronde aanspraaken op dezelve te vernietigen. Het is niet ongewoon te zien, dat zy, op het aankomen van deezen grooten kampvegter voor de waarheid, schielyk en met schaamte de wyk neemen; en het is, in de daad, onmogelyk te begrypen de diepe wysheid en de gezonde redeneerkunde, te voorschyn treedende in het eenvoudig gewaad en voorkomen eens geringen werkmans (*). Gelyk hy de byzondere kunst bezit, om 't geen hy behandelt op te hel-

(*) Socrates was een Steenhouwer.

helderen, zo is hem ook bovenal eigen, om 't geen door anderen, op ontoereikende gronden, aangenomen of beweerd wordt, te ontzenuwen. Door een overvloed van gepaste vergelykingen, en het te pasſe brengen van bekende en gemeenzaame onderwerpen, opent en overtuigt hy teffens het verſtand zyner Toehoorderen.

Niet noodig is het, naa deeze beſchryving, u te zeggen, dat ik SOCRATES bedoel, by wien, zo 'er iets in hem berisplyks is, zulks beſtaat in eene te groote behoedzaamheid, en dat hy veeleer zich bevlytigt, om de zodanigen, met welken hy verkeert, af te leeren wat verkeerd is, dan hun te onderwyzen in 't geen regt is. — In eene onzer zamenſpraaken, naa dat hy een geheel leger van Drogredenaaren op de vlugt gedreeven hadt, en alleen één of twee zyner Vrienden by ons gebleeven waren, gaf ik myne verwondering en leedweezen te kennen, dat hy, die zo bekwaam was en zo gereed ſcheen om de Menſchen waare en rechtſchaape kundigheden in te boezemen, nogthans zo agterlyk ſcheen in het volvoeren van deeze godlyke taak. — Ik kwam zo verre van hem te zeggen, „ dat het on„ edelmoedig ſcheen, en onbeſtaanbaar met zyne alge„ meen betoonde goedwilligheid, zo geſtreng te wee„ zen, als ik hem somtyds aantrof, ten aanziene van „ de zodanigen, wier grootſte misſlag misſchien alleen „ daarin beſtondt, dat zy te geteed waren om zich voor „ Leermeesters uit te geeven; terwyl hy, die in ſtaat „ was dit te doen, zulks niet op zich nam."

SOCRATES nam deeze myne hem beſtraffende aanmerking met de hem eigene beuſchheid op, en voerde my, naa eene poos zwygens, het volgende te gemoete: — „ Ware ik, in de daad, myn Vriend! ('t geen gy van „ my zo gunſtig gelieft te veronderſtellen) in ſtaat om „ het Menschdom te onderwyzen, nogthans houd ik my „ verzekerd, dat gy en alle verſtandige menſchen het „ ſlegt in my zoudt vinden, indien ik het waagde, „ daarvoor uit te komen. — Het is dualang de hoofd„ bezigheid myns leevens geweest, om de dwaasheid „ der veelvuldige Betweeteren te beſchaamen en te we„ derleggen. En zou ik my niet bloot geeven aan de „ veragting van deezen, die zo veragtlyk zyn, indien „ ik hunne taak op my name, en het my onderwondt, „ uitſpraak te doen over ſtukken, die ik niet alleen „ weet dat buiten het bereik myner kundigheden lig-

„ gen,

„ gen, maar zelfs buiten dat van menschlyke vatbaar-
„ heid?

„ Wel is waar, ik heb getragt, zo verre my moge-
„ lyk was, myne bekwaamheden aan te kweeken en te
„ vermeerderen. Ik beken myn uiterſte vlyt aange-
„ wend te hebben, om kundigheden op te doen; en ge-
„ lyk waarheid en weetenſchap, tot duslange, het hoofd-
„ doelwit myner poogingen geweest zyn, zo houd ik my
„ verzekerd, dat deeze beide, in het toekomende, de
„ hoofdvoorwerpen myner betragtinge zyn zullen. —
„ Maar helaas! zo verre ben ik van myn doel bereikt
„ te hebben, dat elke dag my leert, hoe ik daartoe
„ nimmer komen zal. Ik ben verzekerd, dat ik niets
„ ten vollen verſtaa; en de ondervinding van elken dag
„ overtuigt my van de dwaasheid der beſluiten, door
„ my op den voorgaanden gemaakt; en naa de rypſte
„ raadpleeging kom ik tot het beſluit, dat het waar-
„ ſchynlyke alles is, waartoe wy immer in onze na-
„ ſpeuringen geraaken kunnen. Wat kan ik, derhalven,
„ beter doen, of hoe mynen tyd nutter beſteeden, dan
„ met te tragten om de menſchen af te brengen van
„ die ydele en vrugtlooze najaagingen der ons ſteeds
„ ontvlugtende zekerheid, welke ik my verzekerd
„ houde, dat zy nooit zullen vinden?

„ Dan dit alles belet niet, om eenige groote en ten
„ grondſlage dienende punten daar te ſtellen, en 'er op
„ af te gaan. En, indien gy dan begeert te weeten,
„ wat my hoogst aanneemelyk dunkt; ik antwoord:
„ Ziet gy het maakzel des grooten Heelals, en hebt
„ gy gelet op de veelvuldige en wonderbaare blyken
„ van Wysheid en Schikking, in elk gedeelte van 't
„ zelve ten toon geſpreid; en kunt gy dan twyfelen,
„ dat dit het werkſtuk is van eene alwyze en almagtige
„ Oorzaak? Kan zo veel nuts en ſchoons, zo veel vol-
„ heerlyks en beſtemds, zo veel geregeldheids, zo veel
„ ordes, ons treffen op de beſchouwing der Natuure,
„ en wy den Maaker der Natuure niet erkennen? Kun-
„ nen 'er zo veele weezens beſtaan, en geen Oorzaak
„ van hun beſtaan hebben? Neen: het is onmogelyk,
„ de klaare en doorſteekende merktekens van eene
„ Godheid, die dit wonderbaar werktuig vormde en be-
„ ſtuurt, niet te ontdekken, niet te erkennen. — Het
„ moet waarheid weezen, dat wy allen onder Gods
„ beſtuur ſtaan; dat wy allen voortgebragt zyn tot

„ eenig groot oogmerk. Wanneer wy ontdekken, dat 'er „ geen het geringſte voortbrengzel, 't geen wy waar„ neemen, beſtaat, of het heeft zyn gebruik, en dient „ tot byzondere einden; dan worden wy opgeleid om „ te beſluiten, dat ook de Mensch, het heerlykst „ Werk der Scheppinge, tot zeker einde geſchaapen is.

„ Hierdoor word ik opgeleid om te overweegen en „ na te ſpeuren, welke dienſvolgens de hoofdpligten „ myns leevens uitmaaken. Ik beproef de uitgeſtrekt„ heid van myne eigene en van anderer bekwaamheden, „ Ik tragt hunne verſtandlyke vermogens te peilen. Ik „ ſpoor het einde naa van onze bedryven; hoe zy op „ onszelven, hoe zy op anderen werken. Ik vind een „ licht, en, als 't ware, een geleide geplaatst in myn „ eigen boezem, 't welk, indien men 'er behoorlyk op „ let, my beſtuurt in alle gewigtige leevensomſtandig„ heden. Ik houd my verzekerd, dat de Mensch niet „ alleen om zyns zelfs wille gebooren is, maar ook ten „ nutte van anderen; dat 'er eene Wet is, welke allen „ voorſchryft, alles te betragten, wat regt, waar en goed „ is, — eene Wet, in elks hart geſchreeven; dat „ menschlyke wetten alleen dienen om zulks aan te „ dringen, en ſlegten tot de opvolging daarvan te ver„ binden; dat de goeden daardoor niet behoeven be„ ſtuurd te worden: hy, die op de voorſchriften der „ Natuure let, heeft geene andere verpligting noodig, „ dan die daaruit hervoortkomt.

„ Ja, verder, wanneer ik de natuur en de wording „ der menſchen in aanmerking neeme, en dat alles, „ wat wy leeren, weinig meer ſchynt dan herinnering „ van hetgeen wy voorheen geleerd hebben; dan beſluit „ ik, dat wy in eenigen anderen ſtaat beſtaan hebben. „ En hebben wy voorheen geleefd, het is alsdan nog „ waarſchynlyker, (aangemerkt onze onverzaadelyke „ begeerte na kennisſe, en hoe onmogelyk het is, daar„ aan in dit leeven te voldoen) dat wy beſtemd zyn „ voor een ander Leeven, en dat wy zullen voortduu„ ren in beſtaan. —— Maar ik wederhoud my van ver„ der uit te weiden over iets, 't welk u eene harſſen„ ſchim en ydele beſpiegeling moge dunken, hoe waar„ ſchynlyk en redelyk my zulks voorkome."

Hiermede beſloot SOCRATES zyne opheldering. Gaarne zou ik hem overgehaald hebben tot eene breeder ontvouwing van 't geen hy even hadt aangeſtipt. Hy, daar-

Digitized by Google

daarentegen, verzogt myne gevoelens te mogen weeten; welke ik, niet alleen uit nederigheid, maar uit voorzigtigheid, gelyk gy wel kunt denken, weigerde te ontvouwen. Gevolglyk brak ons onderhoud af.

Ik verliet SOCRATES, ten vollen overtuigd, dat de begrippen van den grooten OROMASDES op eene wonderbaare wyze door het wyd Heelal verſpreid zyn; en dat de verheevenſte Waarheden gemaklyk te ontdekken zyn, wanneer de Menſchen een voegelyk gebruik maaken van dat allerheerlykst uitvloeizel van hem, REDE (*).

(*) Dit Stukje is, blykens de daar onder gevoegde Letter R, van den Eerw. Dr. ROOKE, Leeraar in *Christ College, Cambridge*.

WAARNEEMINGEN, WEGENS DE *Iliaca Paſſio*, OF HET ZOGENAAMDE *Miſerere mei*; OVEREENKOMSTIG DE GENEESWYZE VAN DEN BEROEMDEN SYDENHAM. Door E. RELOTIUS, *Med. Dr.* te *'s Heerenveen*.

In den Herfst des laatstverloopen jaars werd ik ter hulpe verzogt by een Man van omtrent 40 jaaren, die zedert twaalf dagen gefolterd werd door allerhevigſte Kolykpynen, met aanhoudend braaken, zonder eenigen ſtoelgang. De hulpmiddelen, door eenen Heelmeester aangewend, beſtaande hoofdzaakelyk in herhaalde ontlasting verwekkende Kliſteeren, en het by de Geneeskundigen bekende *Mixtura Riverii*, waren geheel vrugteloos geweest.

Ik vond den Lyder uitermaate zwak; de handen en voeten meer dan gewoonlyk koud; de eerſten reeds eenigzins loodkleurig, naar het paarſe hellende; de witte plek, die ik door eene zagte drukking op de hand maakte, herſtelde zig zeer langzaam tot de voorige kleur. Daarenboven had de elendige Lyder reeds zedert eenige dagen veele drekſtoffen gebraakt, en de Maag kon niets hoegenaamd inhouden. Intusſchen verhaalde ik, dat de Patient ook drie leevende ronde wormen gebraakt had; weshalven ik niet twyfelde, of de wormen waren hier de *Cauſa remota* geweest, als hebbende, door derzelver knaaging op de darmen, een *introſuſceptio* (Inſchuiving) van

het Spyskanaal veroorzaakt. Ik wanhoopte byna aan het behoud van den als met doodsangſten worſtelenden Lyder; dewyl ik vreesde, dat 'er reeds *Gangræna*, of ten minſten plaatzelyke ontſteeking, welke ras tot verſteuwing zou overgaan, in de darmen plaats had. In dezen jammerlyken toeſtand waren myne aanwyzingen: het zenuwgeſtel tot bedaaren te brengen; de *Contractio Spasmodica*, als oorzaak der door my onderſtelde inſchuiving, met de kragtdaadigſte hulpmiddelen tegen te gaan; de duldelooze pyn en benaauwdheid te verzagten; en dan vervolgens door *Clysmata purgantia* den ſtoelgang te bevorderen. Om dus aan gemelde aanwyzingen te voldoen, ſchreef ik ten eerſten het volgende voor:

℞. *Aq. Menthae* ℥viij.
Laud. Liq. Syd. ℥iß.
Syr. Menthae ℥ß.
M. D.

Ieder half uur een lepelvol, of, zo de Lyder hetzelve wederom uitbraakt, by herhaaling een halve lepelvol in te neemen, tot dat de buikpynen bedaaren. Op den buik liet ik wolle doeken leggen, in warme melk gedoopt, dikwyls te vernieuwen.

De Lyder hield het geneesmiddel telkens gelukkig binnen, en braakte vervolgens niet meer. Den volgenden dag, wanneer de hevigſte pynen bedaard waren, gebruikte hy van gemelde Mixtuur alleen om de 3 of 4 uuren een lepelvol. De *anus* was toen zo geweldig zamengetrokken, dat het zelfs ondoenlyk was, de pyp van een Klisteerſpuit binnen te brengen; en met geene mogelykheid kon toen eenig vogt worden ingeſpuit. Dit toeval heb ik meermaalen waargenomen; ook vindt men, als iets zeldzaams, 'er gewag van by den beroemden VAN SWIETEN, *Commentaria in* H. BOERHAAVE *Aphorismos*, Tom. III. pag. 175.

Hier tegen ſchreef ik het volgende voor:

℞. *Opii puri* ℥i.
Diſſolve in Ol. Lini ℥ij.
M. f. Linimentum.

Warm gemaakt zynde, werd de *anus* 'er dikwyls mede geïnungeerd.

Op

Op den derden dag waren de buikpynen geheel verdweenen; en toen oordeelde ik het de gepaste tyd, om aan de laatste indicatie te voldoen; om, naamlyk, de natuur tot den ſtoelgang, als 't ware, uit te lokken; weshalven ik voorſchreef:

℞. *Infuſ. Flor. Chamomill.* ℥viij.
Sal. Culinar. ℥j.
F. Clysma.

't Welk, zonder eenigen tegenſtand van den *anus*, ten eerſten geapplicceerd werd; doch hierop volgde niet anders dan de ontlasting van het Kliſteer, met eenige rommeling van winden in de darmen. Tegen den avond geſchiedde wederom de gemelde darmſpuiting, met byvoeging van een Once *Sal. Culinar.*; doch met geen betere uitwerking. Den volgenden dag ſchreef ik het volgende *Clysma* voor:

℞. *Infuſ. Flor. Chamomill.* ℥viij.
Sal. Culinar. ℥ijß.
Sinapi (Mostart)
ıı *Cochlearia.*

Hierop volgde eenige ontlasting van drekſtoffen met winden. Tegen den avond liet ik wederom de laatstgemelde darmſpuiting doen, met het gewenschte ſucces van genoegzame ontlasting; welke, door middel van het eerstgemelde Kliſteer, zo lang onderhouden werd, tot dat de natuur in ſtaat was zigzelve te redden. De ſpyzen, die den Lyder nu werden voorgeſchreeven, beſtonden uit vleeschnat, waarin wat beſchuit gewerkt was, met een weinig zout. Vervolgens ſchreef ik, met oogmerk om de kragten wederom te beſtellen, het volgende voor:

℞. *Cort. Peruvian. El.* ℥j.
Coq. in S. q. aq. ad Colat. ℥viij.
Add. Spir. Nitr. dulc. ʒiij.
Syr. C. aurant. ℥ß.
M. D.

S. Om de 2 uuren een theekopje vol in te neemen. De kragten namen dagelyks merkbaar toe; en zo werd

werd de byna hoopelooze Lyder gelukkig geneezen, en, als 't ware, uit de kaaken des doods gerukt.

Eene andere Waarneeming van denzelfden aart betreft eene Boeren-vrouw, ruim 30 jaaren oud, welke, zedert twee jaaren aan Heupjigt ſukkelende, zig by een Kwakzalver vervoegd had, die haar een geneesmiddel had gegeeven, om inwendig te gebruiken; met die uitwerking, dat de Heupjigt, aan welke de Lyderes langen tyd mank gegaan had, daardoor verdweenen was. Eenige weeken naa deze vermeende geneezing werd de Vrouw plotsling overvallen door hevige Kolykpynen, verzeld met braaken. In dezen toeſtand had zy den naast by zynden Heelmeester laaten roepen, welke de Lyderes vier dagen lang ontlastende Kliſteeren gezet had; doch zonder eenige ontlasting, of verligting van pyn, te bezorgen. De overige geneesmiddelen, inwendig gebruikt, waren telkens wederom uitgebraakt. Op den 5den dag der ziekte, zynde den 17 Febr. 1800, werd ik ter hulpe verzogt, en vond de Lyderes, door gewelddige buikpynen gefolterd, met eene aanhoudende doodelyk benaauwende koorts, zeer dorſtig, met een raſe en harde pols; zo dat duidelyk bleek, dat, zo geen plaatzelyke ontſteeking, ten minſten eene ontſteekingagtige geſteldheid plaats had. De Maag wilde niet het minſte vogt binnen houden, en de Lyderes had toen reeds drie dagen drekſtoffen gebraakt; doch de *Vires vitales* waren nog niet zeer verminderd.

Ik deed ten eerſten eene ruime aderlaating, en ſchreef het volgende voor:

℞. *Aq. Menthae* ℥viij.
Spir. Nitr. dulc. ʒiij.
Laud. Liq. Syd. ʒij.
Oxymell. Simpl. ℥j.
M. D.

S. Ieder half uur een lepelvol in te neemen.

De Lyderes hield het geneesmiddel binnen; het braaken hield op. Wanneer ik den volgenden ogtend de Lyderes wederom bezogt, had zy den voorgaanden nagt het geneesmiddel volgens myn voorſchrift naauwkeurig ingenomen; de buikpynen waren zeer verminderd; de pols was zagter en geregelder. Vervolgens liet

liet ik het gemelde zeer prikkelend Mostart-klisteer inspuiten; 't welk rommeling in de darmen, doch weinig ontlasting veroorzaakte. Intusschen werd met de *Mixtura Anod.* aangehouden, waarvan de Lyderes toen om het uur een lepelvol innam; en tegen den avond liet ik het *Clysma Stimulans* wederom appliceeren, waarop een taamlyke hoeveelheid drekstoffen volgde. Den volgenden ogtend liet ik het Klisteer wederom herhaalen. De Lyderes had dien nagt eenige uuren verkwikkelyk geslaapen. Nu volgde overvloedige ontlasting van drekstoffen; de buikpynen waren geheel verdweenen, en de Lyderes was van haare wreede ziekte geneezen. De Heupjigt openbaarde zig, na eenige weeken, wederom als voordezen; waaruit duidelyk bleek, dat de *Stimulus Morbosus* in dit geval een *Acrimonia Arthritica retropulsa* was. Ook blykt uit deze Waarneeming het gevaarlyke der Kwakzalvery zeer duidelyk. — Van het Tabaksrook-klisteer heb ik in deze gevallen geen gebruik gemaakt; dewyl de ondervinding my geleerd heeft, dat de braaking en benaauwdheid daardoor vermeerderden, wanneer de ziekte ver gevorderd was.

Het zal niet ondienstig zyn, ter bevestiging van de nuttigheid der Opium, in ruime giften, in de *Passio Iliaca*, myne Leezers te wyzen naar hetgeen de *Weener* Hoogleeraar A. DE HAEN, in zyne Pathologische *Praelectiones in* H. BOERHAAVE, Tom. III, pag. 193, heeft aangetekend; aan welke Waarneeming (gelyk ik met vermaak erkenne te gelooven) myne beide Lyders hun leeven middelykerwyze te danken hebben.

OVER EENE

TUSSCHEN MARS EN JUPITER LANG VERMOEDDE, THANS WAARSCHYNLYK ONTDEKTE,

NIEUWE HOOFDPLANEET

ONZES ZONNESTELSELS.

(Vervolg en slot van bl. 479.)

Daar 'er nu geene hoop meer overbleef, dit zonderling en merkwaardig Hemelligchaam vóór deszelfs

zelfs terugkomst van de Zon, in Augustus of September eerstkomende, waar te neemen; hield ik my intusschen met de berekening van deszelfs loopbaan, zoo goed dit met behulp der weinige en onvolkomen opgegevene waarnemingen mogelyk was, bezig; niet zoo zeer met bedoeling, om langs dien weg de Planeet, na eene onzigtbaarheid van twee of drie maanden, weder te vinden (want daartoe hoope ik, dat ons PIAZZI en zyne in February, Maart en April voortgezette waarnemingen betere en meer bepaalde hulpmiddelen en aanwyzingen zullen aan de hand geeven); als wel enkel, om intusschen met wat meer grond eenige gissingen, nopens het wezenlyk bestaan eener zig tusschen Mars en Jupiter ophoudende Planeet, te kunnen waagen.

De aangetoonde waarnemingen van PIAZZI zyn tot de berekening eener loopbaan ten deele onvolkomen, en ten deele ontoereikend. 1) Zyne *twee* waarnemingen, die men kent, zyn maar op geheele *minuten*, en dus waarschynlyk slegts *ten naasten by* opgegeven. 2) Ter berekening eener planeet- of komeet-baan worden *ten minsten drie* waarnemingen vereischt; en ten 3) zyn de *tyden* der waarnemingen daarby niet opgegeven. Betrekkelyk het eerste kan men aanneemen, dat ten minsten de *naaste* minuut der waarneming goed zy opgegeven. Wat de tweede zwaarigheid betreft, heeft misschien PIAZZI, gelyk wy hierboven reeds vermoedden, eene *derde* waarneming opzettelyk terug gehouden, dewyl hy de loopbaan dezer Planeet (want daarvoor hield hy haar toch reeds vóór den 24 Jan.) misschien zelve het eerst wilde berekenen (*). Dan, indien dit het geval was, ontsnapte hem nogthans eenigermate eene derde waarneming; doordien hy de omstandigheid vermeldt, dat de Planeet tusschen den 10 en 11 Jan. tot haaren stilstand kwam. ORIANI en BODE wisten zig deze omstandigheid ten nutte te maaken; en ik bediende my ins-

(*) De beroemde Fransche Sterrekundige JOS. NIC. DE L'ISLE ging hierin nog veel verder. Toen hy, op zyn Observatorium te Parys, de merkwaardige, en lang te voren voorspelde en verwagte, Komeet van 1759 het eerst ontdekt had, hield hy dit lang geheim, en gebood zynen Leerling MESSIER het diepste stilzwygen omtrent deze ontdekking. Men zie myne *Allg. Geogr. Ephem.* III Band, S. 294. [VON ZACH.]

Digitized by Google

gelyks daarvan, om eene verbeterde loopbaan dezer Planeet uit die onvolledige waarnemingen te berekenen. De derde zwaarigheid zogt ik met behulp der volgende gisſingen uit den weg te ruimen.

PIAZZI houdt, zoo als men weet, zig met de vervaardiging van een groot Register van Sterren bezig (*). Hy wierd dus dat geluk deelachtig, waarop ik by de vervaardiging van myn Ster-register gehoopt, en waarop zig het *Lilienthaler* Sterrekundig Genootſchap bepaaldelyk had toegelegd; en voorzeker zou de Planeet hetzelve niet ontgaan zyn, zo PIAZZI het niet ware voorgekomen (†). PIAZZI is op zyn Obſervatorium van eenen voortreflyken Meridiaan-kyker, en van eenen geheelen, door RAMSDEN vervaardigden, Middags-cirkel, voorzien; waarmede hy zonder twyffel die kleine Wandelſter gevonden heeft. Die Ster nu moest den 1 Jan., ten dage haarer ontdekking, ongeveer des avonds om 9 uuren, door den Meridiaan gaan: in dat jaargetyde, en omſtreeks dat uur, is het te Palermo volle nacht; en PIAZZI kon by gevolg deze kleine Ster van de 8 à 9 grootte zeer wel met zynen Meridiaankyker waarneemen. Het was, wel is waar, volle Maan; en

(*) Voorleden jaar liet hy zyn groot Register van 5500 Sterren drukken. Men vergelyke onze *Monatl. Corresp.* II. Band, S. 321. [VON ZACH.]

(†) Het was ook een wezenlyk geluk, dat PIAZZI deze Ster *juist op dien dag* had waargenomen; want had hy die maar 8 dagen laater ontmoet, zoo ware het mogelyk geweest, dat zy hem ontgaan ware; want daar deze Wandelſter om dien tyd tot haaren ſtilſtand kwam, zou hy uit eene waarneming van den volgenden dag haare eigene beweging niet gemerkt hebben. Het zou dan daar op aangekomen zyn, of PIAZZI de Sterren van de 8ſte à 9de grootte meer dan twee maalen gewoon is waar te neemen, om haaren ſtand te bepaalen. Ook is het een zonderling toeval, dat deze nieuwe Planeet, even als Uranus, 20 en 110 jaaren te voren, juist in het geſternte des Stiers, ontdekt en gezien is. [*Aanm. van den Hr.* VON ZACH.]

Voeg hier nog by, dat het ook zeer opmerklyk is, dat *juist op den eerſten dag der nieuwe Eeuw* deze Planeet zou ontdekt zyn: een allergunſtigſt voorteken, voorwaar, voor de voortgangen der Sterrekunde in de XIXde Eeuw, wier Geſchiedenis met zulk eene ſchitterende ontdekking haaren aanvang neemt. [*Aanm. van den Redacteur.*]

en de Maan was reeds zedert drie uuren te Palermo opgegaan, en moest dus een zeer helderen nacht veroorzaaken: maar zy was niettemin nog meer dan vier uuren, of omtrent 68°, van die Ster verwyderd. Ja zelfs deze omſtandigheid maakt myn vermoeden byna volkomen zeker, dat PIAZZI deze vermeende Komeet niet uit de vrye hand, b. v. met eenen Komeetenzoeker, maar met zyne vaste Middags-Werktuigen moet gevonden hebben. De hier boven opgegevene regte opklimmingen dezer Wandelſter, tot Tyd overgebragt, waren derhalve haare doorgangs-tyden, in *Sterren-tyd* opgegeven. Deze heb ik wederom tot middelbaare *Zonne-tyd* gebragt, en alzoo de waare oogenblikken der waarnemingen dezer Ster opgeſpoord. Hiermede nu, en met de ſchuinte der Ecliptica 23°. 28'. 10", heb ik de volgende Data ter berekening der loopbaan verkregen:

1801	Middelb. tyd te Palermo	Geoc. lengte der Planeet	Geoc. Zuiderb. der Planeet	Plaats der Zon + 20"	Log. Dist. ☉ a ♂
	h. ′ ″	☌ ° ′ ″	° ′ ″	☌ ° ′ ″	
1 Jan.	8. 43. 15	1. 25. 29. 40	2. 37. 5	9. 11. 1. 40	0,9926616
23 —	7. 16. 41	1. 23. 43. 40	1. 38. 50	10. 3. 22. 28	0,9693235

Daar den 10 Jan. de Ster tot ſtilſtand kwam, vond ik de *Elongatie* der Planeet voor dien tyd 7☌. 26°. 41'. 41"; en, met behulp van KEIL's Leerſtuk, dat de Raaklyn der *Elongatie* (eener Planeet) gelyk is aan den ſtraal haarer loopbaan, gedeeld door den quadraatwortel uit dien ſtraal + 1, dezen ſtraal zelve 3,071, en dus, naar KEPLER's regel, de omloops-tyd (3,071)$^{\frac{3}{2}}$ of 5,3817 jaaren. Volgens den gewoonen weg vond ik daarna volgende verbeterde Hoofdſtukken der cirkelvormige loopbaan:

	☌ ° ′ ″
Middelb. heliocentr. Lengte voor den aanvang des Jaars 1801 . .	2. 6. 55. 40
Lengte des opklimmenden knoops	2. 22. 0. 50
Middelb. jaarlykſche beweging	2. 6. 54. 25
Helling der loopbaan . . .	7. 47. 40
Synodiſche omloops-tyd . .	5,3806 jaaren.

Wanneer men deze Hoofdſtukken wat nader overweegt en vergelykt, is het zeer zonderling en merkwaardig, dat de Afſtand en Omloops-tyd van deze Ster van PIAZZI juist dezelfde met die van de vermaarde Komeet des Jaars 1770 zyn; welker berekening den Sterrekundigen zoo veel

Digitized by Google

veel werks verschaft heeft, en wier loop LEXELL niet anders dan in eene Ellips van 5½ jaaren kon voorstellen. Ook vond PINGRÉ haaren Afstand 3,09, en haaren Omloops-tyd 5,4 jaaren (*). BURCKHARDT, die eerst onlangs den Prys, wegens deze reeds herhaalde keeren opgegevene onderzoeking (†), by het Nationaal Instituut te Parys behaald heeft (‡), kon, na bygekomene nieuwe waarnemingen, dit zonderling Hemelligchaam insgelyks in geene andere, dan in eene elliptische loopbaan van 5½ jaaren, buigen. Zou misschien de Komeet van 1770 de zoo lang verborgen geblevene Planeet zyn? Of is die Ster van PIAZZI mogelyk de Komeet van 1770? In beide gevallen, het zy dit Hemelligchaam eene Planeet of eene Komeet is; waarom is hetzelve niet meermaal gezien en reeds voorlang ontdekt? De oorzaaken, waarvan wy hier boven reeds eenige hebben bygebragt, kunnen veelerlei zyn. Maar (om ook maar by eene mogelyke en toereikende manier, om dit te verklaaren, staan te blyven) men leze slegts de onlangs uitgegevene, en met een natuurkundig oogmerk ingerigte, waarnemingen des Opper-Amptmans SCHRÖTER, over de Komeet des Jaars 1799, in het derde Deel zyner *Beyträge zu den neuesten astronom. Entdeckungen.* Men zal daarin de zonderlingste verschynigen van de toevallig veranderlyke gestalten der Nevelkringen, die de Komeeten omgeeven, alsmede der Dampkringen van de bekende Planeeten, ja van de Zon zelve, met de grootste baarblyklykheid verklaard vinden. In den Nevelkring om de Komeet des Jaars 1799 ontdekte hy niet slegts toevallige, maar ook zeer snelle en boven maate groote veranderingen, zoo wel in de uitgebreidheid, als in het licht dezes lichtkrings. Dr. HERSCHEL deelde eerst nieuwlings aan de Koninglyke Maatschappy der Wetenschappen te Londen eene Verhandeling mede, over den natuurkundigen toestand der Zon; waarin deze groote Waarnemer de Zonnevlekken voor eene veerkragtige en in zig zelve duistere luchtstof (*gaz*) houdt, welke zig op de oppervlakte van het duistere ligchaam der Zon ontwikkelt; de haar omringende ligte vloeistof verdeelt;

(*) *Cométographie*, Part. II. pag. 89.
(†) *Allgem. Geogr. Ephem.* III Band, S. 432.
(‡) *Monatl. Corresp.* III Band, S. 207.

Digitized by Google

en ons alzoo uitzigten opent tot op de duistere deelen van dat ligchaam, welke wy voor vlekken gewoon zyn te houden.

Zou het dan niet mogelyk zyn, dat wy zomtyds Hemelligchaamen zien, die voor ons op andere tyden verdwynen? Wy kennen zelfs veele dergelyke, welke aan wederkeerende lichtverwisselingen van verschillenden duur onderhevig zyn; als b. v. de veele veranderlyke Sterren (*Stellæ mirabiles*). Wat is 'er dan van de vermaarde Ster van TYCHO, in *Cassiopeja* ten Jaare 1572 verschynende, geworden, welke op eens zoo helder als *Sirius* glinsterde, ja zelfs *Jupiter* en *Venus* in haare grootste nabyheid in glans overtrof, zoo dat men haar op helderen middag met bloote oogen zien kon, en welke na twee jaaren weder geheelenal verdween; zedert welken tyd men niet meer het minste spoor daarvan heeft kunnen vinden? Men vindt in oude Geschiedboeken, dat 'er zig ten tyde van Keizer OTHO I, omtrent den Jaare 945, en ook wederom ten Jaare 1264 (*), insgelyks tusschen *Cassiopeja* en *Cepheus*, eene nieuwe, en tevens onbeweeglyke, Ster zou vertoond hebben. Zommige Sterrekundigen vermoeden daarom, dat dit beide keeren de Ster van 1572 geweest zy; welke dus slegts alle 300 jaaren verschynen zoude (†). Welke is dan de gesteldheid der even zoo beroemde, door KEPLER in den voet des *Slangendragers* ten Jaare 1604 ontdekte, Ster, die op eenmaal zoo helder wierd, dat zy alle de Sterren der eerste grootte overtrof; ten volgenden jaare onzigtbaar wierd, en zig daarna niet meer vertoonde? Wat zyn dan HERSCHEL's planeetvormige Nevelsterren? En vond niet SCHRÖTER (‡), dat geheele groote laagen van lichtnevel uit den hemel verdwenen waren! Wat zyn dan onze groote en glansryke vuurkogels, die, met eene snelheid, veele honderdmaalen de vlugt van eenen kanonskogel overtreffende, over ons heenen trekken, lichten, barsten, en ver-

(*) LEOVIT. *apud* TYCHON. Lib. I. pag. 441. *Licet.* Lib. V. Cap. 12.

(†) Men zie LA PLACE's gisfing hierover, in zyne *Exposition du Système du Monde*, Liv. V. Chap. 6, pag. 347 der Uitgave van het jaar VII in Quarto; de eenigste, welke door den Schryver voor echt erkend wordt. [VON ZACH.]

(‡) III Band der *Beyträge*, S. 232.

Digitized by Google

verdwynen? Het ſchynt zeker te zyn, dat dit ligchaamen van het Waereldruim, en geene lichtverhevelingen van onzen Dampkring zyn. Dit dagt reeds MONTANARI (*) ten Jaare 1676., die, in zyne *Fiama volante* (†), zulk eenen, toenmaals door geheel Italien gezienen, Vuurkogel op 40 Italiaanſche mylen hoog berekende. Wien onzer Lezeren is niet die groote Vuurkogel nog verſch in 't geheugen, welke ten Jaare 1783 door geheel Europa gezien, en vry goed waargenomen wierd? Dit verbazend vuurig ligchaam wierd door Engelſche Natuur- en Sterrekundigen op 60 Engelſche mylen hoogte, en van $1\frac{1}{8}$ myl in middellyn berekend. Hetzelve moet de middellyn der Aarde in 7 minuten tyds voorby gelopen zyn.

Waarom zouden dan ook geene Komeeten op zommige tyden lichtende, en op andere donker zyn kunnen? Dus kon de Komeet van 1770, by voortduuring, dan eens in eenen duisteren, en dan wederom in eenen lichtenden ſtaat beſtaan. Misſchien laat zig ook hierdoor, zoo wel als door de verſtoorende heerſchappy der grootere en digtere ligchaamen dezer waereld, de zeldzaamheid haarer wederkomst verklaaren. Zy komen weder; wy zien ze niet: zy zyn daar; en wy bemerken ze niet. Uit de gelykheid (*Identitas*) der hoofdſtukken van de loopbaan eens waereldligchaams tot de gelykheid van dat ligchaam zelve te beſluiten, is buitendien, gelyk alle Sterrekundigen weeten, niet meer dan eene hoogst waarſchynlyke veronderſtelling (‡), welke dusverre maar door eene enkele (§) der 91 berekende Komeeten be-

(*) Ook de Sterrekundigen, HALLEY en HEVELIUS, hielden dezelve voor Waereldligchaamen.

(†) *La Fiama volante, gran Meteora veduta ſopra l'Italia la ſera de* 31 *Marzo* 1676 *ſpeculazioni fiſiche et aſtronomiche espreſſe dal* DOTT. GEMINIANO MONTANARI . . . *in una lettera all Ill. Ecc. Sgr.* MARCHESE FEDERICO GONZAGA . . . *Bologna* 1676, 95 Bladz. in Quarto. Een allerzeldzaamſt Werk, 't welk ik der goedheid van den Hofraad BLUMENBACH te danken heb, en 't welk Dr. CHLADNI, die zoo vlytig alle ſtukken over die ſtoffe verzamelde, nimmer kon te zien krygen. [VON ZACH.]

(‡) *Monath. Corresp.* 11 Band, S. 414.

(§) De zoogenaamde *Halleyſche* Komeet, wier vyfde en laatſt

bevestigd is; en welke ja wel *regtſtreeks* waar zyn, doch *omgekeerd* niet altyd doorgaan kan. *Twee Komeeten, die dezelfde loopbaan niet hebben, konden nogthans een en hetzelfde ligchaam zyn.* Dit heeft, wel is waar, nog niemand, voor zo verre my bewust is, *openlyk* geſteld; maar *ingewikkeld* heeft LEXELL het reeds gezegd; toen men hem, wegens zyne elliptiſche vyfjaarige loopbaan der Komeet des Jaars 1770, de tegenwerping maakte, dat men dan deze Komeet reeds voorlang, en meermaalen, moest gezien hebben. LEXELL was, namentlyk, van meening, zoo als waarſchynlyk ook zyn groote Leermeester EULER, onder wiens oog hy arbeidde, dat de werkingen en ſtooringen van *Jupiter*, zoo verbazend groot, wien deze Komeet, den 27 Mey 1767, en den 23 Augustus 1779, byna rakende voorbyging, *zyne loopbaan geheelenal konden veranderd hebben* (*). Dezelfde meening is ook BURCKHARDT, in zyne Prysverhandeling over dit zonderling Hemelligchaam, toegedaan.

Maar hoe afſchrikkend moet niet reeds de bloote gedagte weezen, om de ſtooringen van zodanig een Waereldligchaam te willen berekenen! Zou zulk eene onderneming de kragten onzer *Analyſis* niet te boven gaan? De zoo moeielyke Theorie der Maan zou ſlegts een ſpel voor eerſte beginners in zodanig eene rekening weezen. Te wenſchen ware het, dat zulk eene wonderbaare verſchyning ook tevens de noodzaaklykheid deed geboren worden, van onze ſtoorings-rekening eene geheel nieuwe wending te geeven; zoo dat de leer der zoo zeer zaamgeſtelde naderingen daardoor ſteeds meer en meer tot haare volkomenheid gebragt, en de invloed der geduurige *Integratiën* op de verwaarloosde grootheden nader en naauwkeuriger bepaald wierd. Maar de Meet-

laatst waargenomene wederkomst ten Jaare 1759 voorviel, en die ten Jaare 1835 weder verſchynen zal. [VON ZACH.]

Men vergelyke alhier *Lettres Cosmologiques de* LAMBERT, pag. 46, 100 en 101.

(*) „ De Hr. LEXELL (zegt PINGRÉ, *Cométographie*, Part. II, pag. 90) meent, dat haare loopbaan door de werking van *Jupiter* geheelenal veranderd is." Men vergelyke *Mém. de Paris*, 1776, pag. 648; alsmede *Lettres Cosmolog. de* LAMBERT, pag. 118 (*b*).

Digitized by Google

Meetkundige, die *alle* de *Coördinaaten* der beweging van elk Hemelligchaam, in ſnel naderende ryen van *Sinuſſen* en *Coſinuſſen* der hoeken, die van zyne waare beweging afhangen, zou kunnen voorſtellen, is misſchien geen wezen van onzen Aardbol.

Dat de Komeet des Jaars 1770 geene Planeet zyn kon, zullen veelen uit den Nevelſtaart zoeken te bewyzen, dien dit Hemelligchaam, volgens de uitdruklyke waarnemingen van MESSIER (*), gehad heeft. Maar is het dan bewezen, dat Planeeten geenen ſtaart kunnen of mogen hebben? Wy kennen Planeeten, met Wagters voorzien, en andere zonder dit gevolg. Wy kennen 'er met twee, ja met meer ringen. Waarom zou 'er ook geen met eenen ſtaart kunnen wezen; ten einde ook voor 't gezigt te bewyzen, dat Komeeten niets anders zyn dan Planeeten? Dit onderſcheid van benaaming is uit de tyden der onwetenheid herkomſtig, en moet in onze dagen alleenlyk in het ſpraakgebruik beſtaan; ten einde eenigzins die Hemelligchaamen, wier verſchyning van korte duur is, en die niet in alle de deelen hunner loopbaanen zigtbaar zyn, van diegeenen te onderſcheiden, welke, zo zy maar niet te naby de Zon ſtaan, nimmer voor ons verdwynen (†). Ja de omſtandigheid zelve, die anders maar alleen de Komeeten eigen ſcheen te zyn, dat zommigen haarer zig *rugwaards* beweegen, terwyl alle Planeeten *voorwaards* gaan, is ook niets meer dan ſchyn. Men zie de verklaring, welke LA PLACE en LA LANDE daarvan, by gelegenheid der terugloopende Uranus-Maanen, geeven (‡). LA LANDE zegt: „Het „woord *rugwaards* misleidt door deszelfs uitdrukking; „maar in de daad is het niets." Reeds ten Jaare 1755 vermoedde KANT, in zyne *Allgem. Nat. und Theorie des Himmels*, S. 58 der oorſpronglyke uitgave, dat de *rugwaardſche* beweging van zommige Komeeten welligt niets anders dan een gezigtsbedrog, zoo als dit by de ge-

(*) *Mém. de Paris*, 1776, pag. 597.

(†) Misſchien verdwynt de nieuwe Planeet in haare grootſte verwydering, gelyk wy reeds hier boven zeiden.

(‡) In onze *Allgem. Geogr. Ephem.* II Band, S. 170 und 259; alsmede in LA PLACE's *Expoſ. du Syſt. du Monde*, pag. 342.

Digitized by Google

geocentrische beweging der Planeeten plaats heeft, zou kunnen weezen (*).

Elk nieuw ontdekt voorwerp dient ook eene nieuwe benaaming te bekomen. Offchoon een naam in zig zelve eene zaak van zeer weinig belang is, heeft men nogthans aan *Uranus* gezien, hoe moeielyk het gevallen is, en nog valt, hierin alle ſtemmen, van de Theems tot de Newa, te vereenigen. Indien de nieuwe, door PIAZZI ontdekte, Ster waarlyk de tusſchen Mars en Jupiter waarſchynlyk zig bevindende Planeet is; dan had reeds vóór 15 jaaren, een Groote en Doorluchtige Beſchermer en Bevorderaar der Sterrekunde, de Stigter van het Gothaasch *Obſervatorium* op den Seeberg, haar, zoo 't my voorkomt, een zeer gepasten en gelukkigen naam gegeven. Daar, namentlyk, *Uranus* ons nu regt heeft gegeven, om, ter meerdere gelykvormigheid, ook voor deze nieuwe Planeet, even als voor alle de andere, eenen naam uit de oude Fabelleer te ontleenen; zoo ſloeg de Hertog van Gotha den naam Ἥρα (*Hera*) voor; welke Godin, door de Romeinen *Juno* genaamd, de Dogter van *Saturnus*, de Zuster, en tevens de Gemaalin, van *Jupiter* was (†). Zoo zou dan *Jupiter* zyne Vooroudereu boven zig, zyne Gemaalin en Kinderen beneden zig hebben. De Griekſche naam *Hera* is ook boven den Latynſchen naam *Juno* te verkiezen, dewyl 1) deze laatſte reeds aan de Planeet *Venus* door zommigen was toegevoegd. PLINIUS zegt, in zyne *Histor. Natur.* Lib. II. Cap. 6. *Infra ſolem ambit ingens ſidus, appellatum* VENERIS . . . . . *Alii enim* JUNONIS, *alii* ISIDIS, *alii matris Deûm appellavere*. St. AUGUSTINUS, *de Civitate Dei*, Lib. VII, Cap. 13, noemt ook Venus *ſtellam* JUNONIS. L. APULEJUS, *de Mundo*, pag. 252 (edit. Bipont.) JUNONIA, *immo* VENERIS *ſtella ſeu letter*. *Hera* is ſteeds met Wolken omgeven; en ook onze Planeet hield zig zeer langen tyd verborgen. Ja zelfs dan, wanneer deze nieuwe Ster ook *niet* de vermoedelyke Planeet ware, bleef deze naam nog zeer gepast;

(*) Men zie ook *Lettres Cosmolog. de* LAMBERT, pag. 135 (*e*). [*Aanm. van den Redacteur.*]

(†) Ook wel *Saturnia* geheten. In het eerst had de Hertog den naam van *Rhea*, de Gemaalin van *Saturnus*, voorgeſlagen; dan deze naam wordt ook reeds de Aarde toegevoegd. [VON ZACH.]

Digitized by Google

past; want dan hadden wy nog maar overeenkomstig het gewoone Spreekwoord (*) gehandeld, en *Wolken voor de Godin genomen.* 2) *Hera* is ook tevens de naam van eene Stad in Sicilien; waardoor dan het aandenken der op dat Eiland gedaane ontdekking, en de roemvolle naam des Ontdekkers van deze agtste Hoofdplaneet, bewaard en vereeuwigd zoude worden. Deze Stad *Hera*, even als Palermo, aan de Kusten van Sicilien gelegen, wordt ook wel *Hybla minor* genaamd; en is dezelfde, waarvan PAUSANIAS *in Eliacis*, Lib. VI, Cap. 6, als ook CICERO, in zyne Brieven aan ATTICUS, II, 1, gewaagt, en die ook in het *Itinerarium* van ANTONINUS voorkomt. Eindelyk is ook *Hera* de Moeder van *Vulcanus*, welke zyne Werkplaats binnen in den vuurbraakenden Berg *Ætna* op dit Eiland heeft.

De tegenwerping, die men reeds by de benaaming der Planeet *Uranus* maakte, dat alle de oude Planeeten Romeinsche, en geene Griekſche naamen voerden, kan thans te minder gelden, daar wezenlyk de door HERSCHEL ontdekte nieuwe Planeet den Griekschen naam Οὐρανὸς nu reeds behouden heeft; schoon het met de toenmaals nog niet verbrokene gelykvormigheid meer overeenkomstig geweest ware, haar, in de Latynsche taal, *Coelus* te noemen. Dit moge echter een goed voorteken geweest zyn. Alle de oudere Planeeten, wier ontdekking zig in de duisternis der tyden verliest, mogen dan haare Latynsche benaamingen behouden; terwyl alle de nieuwere, wier geschiedenis de naamen haarer Ontdekkers tot aan het laatste Nageslagt zal overleveren, ter onderscheiding, Griekſche naamen zullen draagen. Dus wordt, hetgeen verbreking van gelykvormigheid scheen te zyn, waare overeenstemming. En zo 'er ten eenigen tyde (want het gebied der schepping is, gelyk de Schepper zelve, oneindig) aan geene zyde van *Uranus* nog eene Planeet ontdekt wierde; dat dan *Grieksch* haare zinnebeeldige benaaming zy.

Men zal ook op eene gepaste betekening dezer nieuwe Planeet moeten bedagt zyn. Eene nieuwontdekte Planeet kan men gevoeglyk het teken van een nieuwgevonden Metaal geeven. Dit denkbeeld heeft men ook by

(*) *Nubem pro Junone captare.*

Digitized by Google

by *Uranus* gevolgd; maar men heeft daardoor flegts eene dwaaling, of liever onze toenmalige onkunde, wegens de deelen, waaruit de *Platina* beftaat, aan den dag gelegd. Gevoeglyker was daarom de voorflag, deze Planeet aldus te betekenen: dat het benedenfte gedeelte door de gewoone Figuur van eene Planeet, en het bovenfte door die eener vaste Ster wordt aangetoond, verbonden door een regt ftreepje; gevende dus hiermede eene vaste Ste[illegible] kennen, die tot eene Planeet geworden is. Daa[illegible] dit teken in de Weener *Ephemeriden* reeds is aangenomen (voor *Uranus*), zoo keere men, om allen misverftand voor te komen, hetzelve flegts om; gelyk de Aarde en Venus insgelyks omgekeerde tekenen hebben.

DE LOTGEVALLEN EENER RUSSISCHE PRINSESSE OP HET EILAND MAURITIUS.

(Ontleend uit den Baron GRANT's *Hiftory of Isle de France.*)

CHARLOTTE CHRISTINA SOPHIA *van Wolfenbuttel*, Egtgenoote van Czarovitz ALEXIS, Zoon van PETER DEN I. Czaar van *Moscovie*, en Zuster der Gemalinne van Keizer CAREL DEN VI, was den vyf-en-twintigften van Oogstmaand des Jaars 1694 geboorен. Deeze Prinfes, hoewel fchoon, bevallig en deugdzaam, in eene hooge maate, werd een voorwerp van afkeer by haaren Egtgenoot, een Man van een wild, woest en wreed character. Te meermaalen had hy gepoogd haar door vergif van kant te helpen; doch zy ontkwam dit door 't gebruiken van tegengif. Eindelyk gaf hy haar, toen zy agt maanden zwanger was, zulk een geweldigen fchop op den buik, dat zy geheel bedwelmd nederviel op den vloer, geheel met bloed omringd. PETER DE I was toen op reis. Zyn Zoon, alle reden hebbende om te denken dat deeze ongelukkige Prinfes niet zou herftellen, vertrok ylings na zyn lusthuis op 't land.

De Gravin van *Koningsmark*, Moeder des Marfchalks van *Saxen*, paste de Prinfes op, toen zy van een dood kind beviel, en wendde alles te haarer herftellinge aan.

Zich

Digitized by Google

Zich verzekerd houdende, dat de Prinſes, indien zy herſtelde, vroeger of laater zou omkomen, in gevolge van den meer dan beestagtigen aart haars Egtgenoots; vormde zy een plan, om de Vrouwen, in dienst der Vorstinne, over te haalen tot het doen eener verklaaringe, dat zy en het Kind beiden geſtorven waren. Czarovitz ALEXIS beval diensvolgens, dat zy onverwyld en zonder eenigen toeſtel zou begraaven worden. Couriers werden na Czaar PETER afgezonden, om hem van het gebeurde te verwittigen; en alle de Hoven van *Europa* namen den rouw aan over een begraaven Pop.

Middelerwyl herkreeg de Prinſes, die na een afgelegen oord gevoerd was, haare gezondheid en ſterkte; waarop zy, voorzien van eenige Juweelen en eene ſomme Gelds, haar door de Gravinne van *Koningsmark* beſchikt, als eene Burgervrouw gekleed, na *Parys* toog, vergezeld door een ouden *Duitſchen* Knegt, die voor haaren Vader ging. Zy bleef daar ſlegts korten tyd; eene Dienstmaagd gehuurd hebbende, toog zy na eene Zeehaven, en begaf zich ſcheep na *Louiſiana*.

Haar gedaante en voorkomen bleef by de Inwoonders van *Louiſiana* niet onopgemerkt. Een Officier in die Volkplanting, D'AUBAND genaamd, die in *Rusland* geweest was, herkende haar. Zeer bezwaarlyk, egter, overreedde hy zich van de weezenlykheid der zaake, welke hy zag. In de daad, net was naauwlyks mogelyk te gelooven, dat eene Vrouw, in zulke omſtandigheden, de Behuwddogter kon weezen van Czaar PETER DEN I. Nogthans, om 'er zich van te verzekeren, boodt hy zynen dienst aan by den vermeenden Vader, en ging eerlang een naauwe vriendſchap met hem aan; in zo verre, dat zy overeenkwamen om in één huis te gaan woonen, en op gemeene kosten daar te leeven.

Eenigen tyd daarnaa kundigden de Nieuwspapieren, in *Louiſiana* komende, den dood aan van Czarovitz ALEXIS. Daarop verklaarde D'AUBAND aan de Prinſes, dat hy haar kende; en boodt aan, alles te zullen laaten vaaren, om haar weder na *Rusland* te geleiden. Dan zy, zich oneindig gelukkiger vindende in haaren tegenwoordigen ſtaat dan ten Hove, weigerde de rust van haar nederig verblyf te verwiſſelen voor alles wat Eer en Staatzugt haar aanboden. Alleen

Digitized by Google

vorderde zy van D'AUBAND, om het geheim op het onſchendbaarſt te bewaaren; en dat hy zich ten haaren opzigte zou blyven gedraagen, gelyk hy tot duslange gedaan hadt. Hy deedt daarvan de plegtigſte belofte; en het was zyn belang, die te volbrengen. De ſchoonheid, het verſtand, en de deugden der Prinſesſe, hadden op hem eenen zeer diepen indruk gemaakt, en een gemeenzaame ommegang deedt denzelven ſteeds ſterker worden. Hy was beminnelyk en jong, en zy niet ongevoelig voor zyne oplettendheden. Zy bleeven egter op den ouden voet voortleeven; doch werden van dag tot dag dierbaarder aan elkander.

De oude Knegt, die voor haaren Vader ging, ſtierf; en daar de welvoegelykheid niet gedoogde, om nu langer met D'AUBAND in een en 't zelfde huis te woonen, gelyk zy tot nog gedaan hadt onder het ſchynbaar toevoorzigt eens Vaders, ontdekte D'AUBAND haar de gevoelens van zyn hart, en ſtelde haar voor te trouwen, 't welk tot een nieuw dekkleed over haaren weezenlyken ſtaat zou ſtrekken. Zy gaf haare toeſtemming; en deeze Prinſes, die beſtemd geweest was, ten eenigen tyde, de *Ruſſiſche* Kroon te draagen, en wier Zuster daadlyk die des *Duitſchen* Ryks droeg, werd de Egtgenoote van een Lieutenant des Voetvolks. In het eerſte jaar haars Huwelyks beviel zy van eene Dogter, die zy zelve zoogde, opvoedde, in het *Fransch* en *Hoogduitsch* onderweeg.

Tien jaaren hadden zy in deezen gelukkigen middelbaaren ſtaat geleefd, wanneer D'AUBAND eene ongeſteldheid kreeg, die eene chirurgicaale kunstbewerking vereischte. Zyne Egtgenoote, geheel ongerustheid over het gevaar haars Mans, drong 'er op, dat zulks te *Paryſ* zou geſchieden. Zy verkogten, derhalven, hun huis, en gingen ter eerſte ſcheepsgelegenheid na *Frankryk*.

De kundigſte Heelmeesters werden over D'AUBAND, by hunne aankomst, geraadpleegd; en tot dat de Geneezing volkomen was, verliet zyne Egtgenoote hem, om zo te ſpreeken, geen oogenblik; vertrouwende niemand anders de zorgvuldige oppaſſingen, welke hy noodig hadt: alles geſchiedde met zo veel genegenheids als ſtiptheids. D'AUBAND verzogt, haa zyne herſtelling, om haar te verzekeren van de zeer middelmaatige goederen, welke hy bezat, by de *Oost-Indiſche* Maatſchap-

Digitized by Google

gelukkig eene plaats op het Eiland *Bourbon*. Hy werd 'er tot Majoor aangesteld.

Terwyl D'AUBAND bezig was met deezen post te verzoeken, ging zyne Vrouw, met haare Dogter, zomtyds eene wandeling in de tuinen van de *Thuilleries* doen. Daar op een bank zittende, en met haare Dogter in 't *Hoogduitsch* sprekende, ten einde zy niet verstaan mogt worden van de daar omloopenden, ging 'er de Marschalk van *Saxen* voorby; en hoorende in zyne Landtaal spreeken, stondt hy stil, en keek de Moeder en Dogter aan. De Moeder, de oogen opslaande, en den Marschalk herkennende, sloeg dezelve terstond neder; waarop deeze, nog meer getroffen door haare blykbaare verlegenheid, uitriep: „ Is het mogelyk, Madam!" ... Zy liet hem niet toe voort te vaaren; maar, opstaande, verzogt zy hem, haar na een afgelegener hoek te vergezellen, waar zy erkende wie zy was; en naa diens volstrekte geheimhouding verzogt te hebben, noodigde zy den Marschalk, haar te komen zien aan haar eigen verblyf, om hem te onderrigten wegens haare lotgevallen.

De Marschalk van *Saxen* gaf haar, 's volgenden daags, een bezoek, en hoorde een nader verslag van haar wedervaaren, en het deel, 't welk de Gravinne van *Koningsmark*, zyne Moeder, daarin genomen hadt. Ten zelfden tyde bragt zy hem onder verpligting, om niets, haar betreffende, aan den Koning te vermelden, vóór dat eene onderhandeling, door haar Man begonnen, haar beslag zou gekreegen hebben; 't welk binnen drie maanden stondt af te loopen. De Marschalk beloofde heilig aan haar verzoek te zullen beantwoorden, en lag zyne bezoeken by haar en haaren Egtgenoot op de heimlykste wyze af.

Wanneer de drie maanden bykans verstreeken waren, vernam de Marschalk, zyne opwagting by haar willende maaken, dat zy met haar Man, twee dagen geleden, *Parys* verlaaten hadt, en dat de Heer D'AUBAND met een post op het Eiland *Bourbon* bekleed was. — Onmiddelyk naa deeze bekomene kundschap ging de Marschalk na *Versailles*, om den Koning verslag te doen van alles, wat deeze Prinses betrof. Zyne Majesteit deedt den Heer DE MACHAULT, Minister der Zeezaaken, tot zich komen, en beval hem, zonder des eenige reden te geeven, aan den Gouverneur der

Ei-

Eilanden *Mauritius* en *Bourbon* te ſchryven, om den Heer D'AUBAND met alle tekenen van onderſcheiding te behandelen; welke laſt ſtipt werd uitgevoerd, volgens het verhaal van den Baron GRANT, die langen tyd met haar verkeerd hadt, en als eene merkwaardige byzonderheid vermeldde, die Prinſes zwanger gezien te hebben omtrent den Jaare 1745, wanneer zy meer dan vyftig jaaren bereikt hadt.

De Koning van *Frankryk* ſchreef ook aan de Koningin van *Hongaryen*, met welke hy toen in oorlog was, om haar te onderrigten van het lot en den toeſtand haarer Moeye. De Koningin voegde by haaren Brief van dankzegging aan den Koning eenen aan de Prinſes, ſtrekkende om haar uit te noodigen, dat zy haar verblyf by haar wilde neemen; doch onder voorwaarde, dat zy haar Man en Dogter verlaaten zou, voor welken de Koning ryklyk zou zorgen. De Prinſes twyfelde geen oogenblik om deeze voorwaarden af te ſlaan, en bleef by haaren Egtgenoot tot den Jaare 1747, wanneer deeze ſtierf.

Weduwe en Kinderloos geworden, keerde zy weder na *Parys*, en nam haar verblyf in het Hotel *de Peru*. Haar oogmerk was, zich in een Klooſter te begeeven; dan de Koningin van *Hongaryen* boodt haar een vast verblyf te *Bruſſel* aan, met een jaargeld van twintigduizend Guldens. Het is onzeker, of zy derwaards ging. In den Jaare 1768 was zy nog in leeven.

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÊROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *eene der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beſtemd.*

(Vervolg van bl. 488.)

De Reizigers, die wy in hunnen opſpeurenden, doch aan de hoofdzaak, het vinden van DE LA PÊROUSE, tot nog niet beantwoordenden Tocht vergezellen, ankerden, den vier-en-twintigſten January 1793, in *Nieuw-Holland*, in de *Roys-baai*. Hier ging de Heer LABIL-

LAR-

LARDIERE, de Schryver deezes Reisverhaals, met eenige anderen aan land, om naſpeuringen, de Natuurlyke Historie betreffende, te doen. Toevallig ontmoette hy zommige Inboorelingen des Lands; en daar de Menschkunde een voornaam oogmerk is van onze Uittrekzels, zullen wy deeze ontmoeting in 't breede opgeeven.

Naa ten minſten twee mylen gewandeld te hebben, verbeeldden wy ons, menſchenſtemmen op eenigen afſtand voorwaards te hooren. Wy verdubbelden onze opmerking, gingen eenige ſchreden voort, wanneer een ſchielyk geſchreeuw, van vereende ſtemmen, van dezelfde plaats komende, onze ooren trof, en wy zagen door het geboomte heen een aantal Inboorelingen. De meesten hunner ſcheenen bezig met visſchen aan den oever van een meir. Dewyl wy zonder wapenen waren, en geheel onkundig van 't geen deeze lieden omtrent ons zouden denken en doen, twyfelden wy geen oogenblik, tot onze makkers weder te keeren, die ieder een ſnaphaan hadden: onmiddelyk gingen wy door het woud heen, ten einde de Inwoonders ons niet mogten bemerken, en aangezet worden om ons te vervolgen, als zy ons weggaan vernamen.

Den nevens ons gelanden de reden van ons wederkeeren vermeld hebbende, gaf ik hun myne ſterke begeerte te kennen, om met dit Volk te ſpreeken. Het was in de eerſte plaats noodzaaklyk, onze middelen van verdeediging gereed te maaken; zo dat wy ons konden redden, wanneer wy aangevallen mogten worden. Wy vervaardigden daarom eenige cardoeſen, en toogen na de plaats, waar wy de Inwoonders hadden aangetroffen. Het was eerst negen uuren in den voormiddag.

Welhaast kwamen wy ter bedoelde plaatze. De Mannen en Jongelingen zaten vooraan, ten naasten by in een halven cirkel; de Vrouwen, de Dogters en Kinderen zaten eenige ſchreden agterwaards. Naardemaal hun geheele voorkomen niets vyandlyks aanduidde, twyfelde ik niet om my by den oudſten te vervoegen, die, met een vry bevallige houding, een ſtuk beſchuit aannam, 't welk ik hem toereikte, en waarvan hy my hadt zien eeten. Ik reikte hem daarop myne hand toe, als een vriendſchapsteken, en hadt het genoegen van te ontdekken, dat hy myne meening zeer wel begreep; hy gaf my de zyne, zich een weinig buigende, en teffens den ſlinker yoet opligtende, dien hy agterwaards bragt,

naar

Digitized by Google

naar gelange hy voorover bukte. Deeze beweegingen vergezelde hy met een bevalligen lach.

Myne Medegenooten vervoegden zich onmiddelyk daarop by anderen, en onverwyld greep 'er tusschen ons de beste verstandhouding plaats. Zy ontvingen, met groote blydschap, de halsdoeken, welke wy hun aanboden. De jonge lieden naderden ons. Een deezer hadt de edelmoedigheid om my eenige kleine schelpen aan te bieden, digt by het midden doorboord, en gereegen als een halsſnoer. Dit cieraad, 't welk hy den naam gaf van *Canlaride*, was het éénige, 't geen hy bezat, en hy droeg het rondsom zyn hoofd. Een zakdoek vervulde de plaats van dit geschenk, en voldeedt aan den hoogsten wensch van mynen Wilden, die zich tot my vervoegde, opdat ik dien doek om zyn hoofd zou knoopen. Dit gedaan zynde, betoonde hy groote blydschap, en ligtte herhaalde keeren zyne hand op, om het genot van dikwyls dit nieuw cieraad te voelen. Wy hadden ons dik gekleed, van wegen de koudheid der nagten, en gaven het meerendeel van 't geen wy konden missen aan deeze Eilanders.

De Vrouwen betoonden haare begeerte om digter by ons te komen; en, schoon de Mannen haar tekens gaven om op eenen afstand te blyven, was derzelver nieuwsgierigheid gereed om over dit alles heen te stappen. Het allengskens toeneemend vertrouwen, nogthans, 't welk plaats greep, deedt haar verlof verwerven om nader te mogen komen. Het kwam ons zeer vreemd te vooren, dat op zo hoog eene Breedte, waar wy, in het thans nog niet vergevorderd jaargetyde, de koude des nagts, op eene zo aanmerkelyke wyze, gevoelden, deeze lieden de noodzaaklykheid, om zich te dekken, niet bemerkten. Zelfs de Vrouwen waren, voor het meerendeel, geheel naakt, zo wel als de Mannen. Eenige hadden alleen om de schouders en een gedeelte van den rug een Kangarouhuid geslaagen, met de hairzyde na het lichaam. Onder deeze zagen wy twee Vrouwen, die ieder een kind aan de borst hadden. Het éénig dekzel van de eene was een strook van een Kangarou-vel, omtrent twee duimen breed, zes of zeven keeren om den middel geslaagen; eene andere hadt een stuk vel van zulk een beestenvel om den hals; en eenige een dunne koord met eenige slagen om 't hoofd gewonden. Vervolgens vernam ik, dat deeze koorden van boombast gemaakt waren.

Een

Digitized by Google

Een byl, door ons gebruikt om eenige boomtakken af te hakken, verwekte de bewondering deezes Volks ten hoogſten. Naardemaal zy onze gereedheid bemerkten om hun te geeven van 't geen wy by ons hadden, ſchroomden zy niet om de byl te vraagen; en wanneer wy dit verzoek inwilligden, waren zy overmaatig verblyd. De waarde onzer meſſen begreepen zy ten vollen, en ontvingen eenig tinwerk met veel genoegen. Toen ik hun myn Zakhorlogie liet zien, wekte zulks hunne begeerte ten ſterkſten op; een hunner in 't byzonder gaf zyn wensch, om het te mogen bezitten, ten ſterkſten te kennen; doch hy liet van zyn verzoek af, toen hy bemerkte, dat ik geenzins genegen was hetzelve af te ſtaan.

De gereedheid, waarmede wy hun andere dingen gaven, deedt hun, buiten twyfel, vermoeden, dat zy alles van ons mogten neemen, zonder daar om te vraagen; dit noodzaakte ons, paal en perk te zetten aan hunne begeerte; dan wy bevonden, tot ons groot genoegen, dat zy aan ons wedergaven, zonder den minſten tegenſtand, alles, wat wy ten onzen eigen gebruike toonden niet te kunnen miſſen.

Ik had hun verſcheide dingen gegeeven, zonder iets in vergoeding weder te vorderen; maar ik wenschte het vel van een Kangarou te hebben; en onder de Wilden rondsom ons was 'er ſlegts eene jonge deeren, die 'er een hadt. Toen ik haar voorſtelde hetzelve te ruilen voor een pantalon, liep zy weg, en verborg zich in het geboomte. De andere inwoonders namen haare weigering kwalyk, en riepen haar herhaalde keeren. Eindelyk gaf zy gehoor aan dit roepen, en kwam om my de Kangarou-huid aan te bieden. Mogelyk was het alleen uit beſchroomdheid, dat zy in 't eerſt niet kon beſluiten dit kleed af te ſtaan: in verruiling daarvoor kreeg zy de pantalon, min nuttig voor haar, volgens de gewoonte der Vrouwen alhier, dan de huid, waarmede zy haare ſchouders dekte. Wy toonden haar, op welk eene wyze zy dit nieuwe kleed moest draagen; maar, ondanks die aanduiding, moesten wy de pantalon haar aantrekken. Hiertoe ſchikte zy zich met alle gereedheid; de handen op onze ſchouders zettende, om zich te onderſteunen, ligtte zy het eene been voor, het andere naa op, en kreeg dus dit nieuw gewaad aan. Geen aanſtoot hoe genaamd ook willende geeven, ging

dit

Digitized by Google

dit toe met alle mogelyke deftigheid, die zulk een geval toeliet.

Deeze hoop Wilden beſtond uit twee-en-veertig; zeven waren Mannen, agt Vrouwen; de overigen ſcheenen hunne Kinderen te weezen; onder deeze zagen wy verſcheide huwbaare meisjes, nog min gedekt dan de meeste haarer moeders. Wy noodigden ze allen, om naby ons vuur te komen zitten. Dit gedaan hebbende, gaf een der Wilden door zeer ſpreekende tekenen te verſtaan, dat hy ons hadt zien ſlaapen: hy boog zyn hoofd op zyde, lag het in zyn rechter hand, en ſloot zyne oogen; met de andere hand wees hy de plaats aan, op welke wy den nagt hadden doorgebragt. Hy beduidde ons, met even duidelyk ſpreekende tekenen, dat hy zich toen aan den anderen kant van het meir bevondt. In de daad, een onzer was omtrent middernagt wakker geworden door een geraas in de takken, en hadt zich verbeeld, dat 'er eenige van gebrooken werden; doch zeer vermoeid zynde, was hy weder in ſlaap gevallen, denkende dat het een Kangarou geweest was, die ons een bezoek kwam geeven. Het vuur, door ons ontſtooken, hadt den Inbooreling, uitgezonden om kundſchap wegens ons op te doen, tot een baak geſtrekt; en wy hadden den geheelen nagt gerust geſlaapen, niettegenſtaande wy ons in de magt deezer Wilden bevonden. Een der met ons gelanden vertelde naderhand, aan de andere zyde van het meir, eenigen rook gezien te hebben, waaruit hy vermoedde, dat op die hoogte eenige Eilanders byeen waren; doch hy vergat dit te melden, toen wy deeze Wilden ſpraken.

Begeerig om deeze Wilden de uitwerking onzer Vuurwapenen te doen kennen, deeden wy eenige ſchoten; hun vooraf te verſtaan gegeeven hebbende, dat zy niets te vreezen hadden: dan dit belette niet, dat zy over den ſlag hoogst verbaasd ſtonden.

Deeze Lieden hebben wollig hair, en laaten den baard groeijen. By de kinderen ſteekt de bovenkaak zeer verre over de benedenkaak uit; doch deeze by het opgroeijen platter wordende, zyn de beide kaaken in de volwasſenen bykans gelyk. Hunne huid is niet zeer zwart; doch buiten twyfel houden zy de volkomene zwartheid voor ſchoon; om dus die kleur boven de natuurlyke te verhoogen, beſtryken zy de huid, byzonder aan de bovendeelen des lichaams, met fyngemaakte houtkool.

Op

Digitized by Google

Op de huid, bovenal op de borst en ſchouderen, ziet men kleine verhevenheden, regelmaatig geſchikt; zomtyds ſtreepen, vier duimen lang, uitmaakende; zomtyds op onderſcheide afſtanden geplaatst. De kunstbewerking, waardoor deeze verhevenheden veroorzaakt worden, hadt het celagtig vlies niet verbrooken; want zy waren van dezelfde kleur als de huid.

De gewoonte om de twee voorſte tanden in de bovenkaak uit te trekken, welke, naar het berigt van eenige Reizigers, verondersteld wordt algemeen te weezen onder de Inboorelingen deezes Lands, was zeker niet by deezen Stam ingevoerd: wy zagen onder hun volſtrekt niemand, die een tand in de bovenkaak ontbrak; zy hadden allen zeer goede tanden.

Een onzer Matroozen dagt hun niet beter te zullen kunnen onthaalen dan met een glas brandewyn; maar, niet gewoon iets anders dan water te drinken, ſpoogen zy dien drank uit; dezelve ſcheen by hun eene zeer onaangenaame aandoening verwekt te hebben.

Deeze Wilden, geheel naakt gaande, loopen groot gevaar om zich te wonden, bovenal in de benedenſte deelen, als zy door de bosſchen zwerven. Wy zagen 'er een, die met moeite voort hompelde; zyn voet was met een ſtuk beestenvel omwonden.

Ik had de jonge meisjes eenigen tyd niet gezien, en verbeeldde my, dat zy allen boschwaards waren heen geloopen; maar agterwaards omkykende, zag ik, met verwondering, 'er zeven, die op een zwaaren boomtak, verſcheide voeten boven den grond, zich hadden neergezet; en van daar namen zy alles op, wat onder ons omging. Daar zy op dien boomtak dartelden, maakten zy geen onaartige groep.

Wy bevonden ons op een vry grooten afſtand van den oever, waar de boot te wagten lag om ons aan boord te brengen. Het werd voor ons tyd, derwaards te gaan. Wy verlieten deeze vreedzaame Eilanders met wederzin, toen wy zagen dat de mannen en vier van de jongelingen zich van de overigen afzonderden om ons te vergezellen. Een van de ſterkſte begaf zich boschwaards, en keerde van daar onverwyld weder, met twee lange ſpeeren in de hand. Nader komende, gaf hy ons een teken dat wy niet bevreesd behoefden te weezen; in tegendeel ſcheen het alsof hy ons door de gehaalde wapenrusting wilde beſchermen. Buiten twy-

fel hadden zy hunne wapenen in het bosch gelaaten, toen zy ons 's morgens kwamen bezoeken, ten einde ons geene ongerustheid te veroorzaaken.

De andere Inboorelingen, die wy zo even verlaaten hadden, vervoegden zich weder by ons. Wanneer wy den man, die de ſpeeren hadt aangebragt, verzogten om ons een blyk van zyne behendigheid met dit wapentuig te geeven, vatte hy een der ſpeeren met zyne rechte hand omtrent in het midden, hief dezelve tot de hoogte van zyn hoofd, en de ſpeer horizontaal houdende, trok hy die drie maalen met eene ſchudding na zich toe; dit gaf een zeer merkbaare trillende beweeging aan beide de einden; waarop hy dit wapentuig bykans honderd ſchreden voortwierp. De ſpeer, de geheele langte door een kolom van lugt onderſchraagd, liep in eene byna horizontaale rigting meer dan drie vierde van den gemelden afſtand. De trillende beweeging, daaraan medegedeeld, bragt ongetwyfeld het haare toe, tot het verſnellen van den voortgang, en het zich langer ophouden in de lugt. —— Deeze Wilde was zeer gereed om aan onze begeerte te voldoen, daar hy zyn ſpeer vetſcheide maalen wierp. Vervolgens mikte hy op een bepaald voorwerp, door ons aangeweezen; en verſcheide keeren trof hy het na genoeg, om ons een gunſtig denkbeeld te geeven van zyne afgerigtheid in het behandelen deezes wapentuigs. Onmiddelyk hierop wees hy ons twee gaten aan in de huid van een Kangarou, daar gemaakt door de geworpen ſpeer; ons te verſtaan geevende, dat zy van dit wapen zich bedienden om deeze Dieren te dooden. In de daad, het werd met genoegzaame ſterkte geworpen, om dit Dier door en door te wonden.

Eindelyk toogen wy, met onze nieuwe Gidſen, op weg. Zy liepen langzaam genoeg om hun met gemak te volgen. Het ſcheen dat zy niet gewoon waren langen tyd voort te gaan zonder te verpoozen: want wy hadden naauwlyks een half uur onder weg geweest, of zy verzogten ons neder te zitten, zeggende *medi*; en wy hielden onmiddelyk op. Dit rusten duurde ſlegts eenige weinige minuuten, wanneer zy opſtonden, tot ons zeggende *tangara*, 't welk zo veel beteekent als *laat ons voortgaan*. Hierop hervatten wy onzen tocht; en zy hielden op dezelfde wyze ſtil, toen wy weder bykans even zo veel wegs hadden afgelegd.

De

Digitized by Google

De oplettendheid, door deeze Wilden ons betoond, verbaasde ons. Indien de weg eenigzins verſperd was door drooge takken, gingen eenigen vooruit, en ſchooven ze ter zyde: ook braken zy de takken af van de boomen, die den weg eenigzins belemmerden. —— Wy konden op het droge gras niet loopen, zonder elk oogenblik uit te glippen, inzonderheid als de weg eenigzins hellend aflieп: maar deeze goede Wilden namen ons by den arm, en ondersteunden ons, om het vallen te beletten. Wy vonden het bezwaarlyk, hun te beduiden, dat geen onzer zou vallen, ſchoon hy zonder ondersteuning zynen weg vervorderde; zy voeren desniettemin voort met ons die bewyzen van goedhartigheid te betoonen; ja dikwyls vervoegden zy zich aan wederzyden, om ons te beter te beveiligen. En daar zy volſtrekt wilden voortvaaren met ons deezen overtolligen dienst te betoonen, lieten wy hun daarmede begaan.

De Wilden begreepen, buiten twyfel, dat het onze begeerte was, na *Port Dentrecasteaux* weder te keeren; want wy weeken twee maalen van den weg af, en telkens weezen zy ons den weg, die 'er recht op aanliep.

(Het Vervolg hiernaa.)

IETS, OVER HET EILAND CEILON. Door J. HAFNER.

Ik heb, geduurende myn drieëntwintig-jaarig verblyf in Oost-Indiën, *Ceilon* verſcheide maalen bezogt; ik heb 'er zelfs eenen geruimen tyd gewoond; ja, wat meer is, eene reize te voet (van *Jaffanapatnam* na *Colombo*) midden door het Eiland gedaan, en my voornaamelyk toegelegd, de oude en laatere Geſchiedenis en den tegenwoordigen ſtaat van dit ſchoone Land te leeren kennen. In de korte ſchets en beſchryving, die ik het Publiek van hetzelve aanbiede, zal ik teffens de waarde van dit gewigtig Etabliſſement aantoonen; alsmede de voordeelen en het vermogen, dat de Engelſchen door het lang gewenschte bezit van dit heerlyk Eiland hebben verkreegen.

Het Eiland *Ceilon* is zedert veele Eeuwen bekend geweest. De Arabieren en Perſiaanen noemden het *Serendiep*, of *Singaladiep*, en *Elinour;* de Grieken en an-

Digitized by Google

dere Volken *Taprobane;* doch de eigenlyke en rechte naam is *Lonkaï;* onder die benaaming ſpreeken 'er de alleroudſte Indiaanſche Geſchiedenisſen van. Volgens deeze, werd het, menige duizend jaaren vóór onze Tydrekening, door een Geſlacht van Reuzen bewoond; welks Koning RABON, mede een verſchriklyke Reus met tien hoofden en tien armen, door den God VISNOU (in zyne zesde invleeſching als RAMA) werd beoorlogd en gedood, zo om hem te ſtraffen wegens de wreedheden en geweldenaryen, die hy langs de geheele kust pleegde, als om zyne Vrouw SIETA te verlosſen, die deeze RABON hem had ontroofd. Deeze Oorlog, die drie jaaren duurde, is het onderwerp van den *Ramayon*, een Indiaansch Heldendicht, dat in verhevenheid van ſtyl, en rykheid van vinding, geen wedergade heeft. Mogelyk dat ik, by eene andere gelegenheid, deeze waare gebeurtenis, onder den ſluijer der Fabel verborgen, uitlegge en opheldere.

'Er zyn eene menigte onwederſpreekelyke bewyzen op *Ceilon* zelve, dat gemelde RAMA aldaar heeft geheerscht, en een magtig Vorst moet zyn geweest. Een der zes Koningryken, waarin dit Eiland in laatere tyden werd verdeeld, wordt *Ramrâdspour* geheeten, of het Ryk van den Koning RAM. In deeze Landſtreek ſtond eene Stad, van denzelfden naam, in welke hy zynen zetel had gevestigd: ten tyde der Portugeezen werden 'er nog eenige prachtige overblyfſelen van gevonden. Volgens de *Cingaleeſche* Overlevering en Historieſchryvers, overtrof deeze Stad in grootte en heerlykheid alle andere Steden in Indie. Het Paleis des Konings was op zommige plaatſen met goud gedekt, en rustte op 1000 pylaaren. Negentig Koningen zouden 'er na elkander in geregeerd hebben. 't Geen my nog meer overtuigt, dat deeze zelfde RAAM, of RAMA, van wien de oude vercierde Indiaanſche Geſchiedenisſen zo veel verhaalen, op *Ceilon* heeft geheerscht, is, dat een ander van de zes Koningryken, waarvan ik boven heb geſproken, den naam van *Sieta-veca* draagt; in hetwelk nog heden eene Stad in weezen is, mede aldus genoemd, en gebouwd ter eere van SIETA, Vrouw van meergemelden RAMA: ook vindt men door het geheele Eiland, en voornaamelyk in de Provintie *Maſſoulie*, waar de beſliſſende Slag zou geſchied zyn, die RABON van het Ryk en Leeven beroofde,

Digitized by Google

de, nog veele Gedenktekens en Steenen, met vreemde Caracters bedekt, die waarschynlyk van deeze gewigtige gebeurtenis melding maaken. Nog veele andere bewyzen voor dit myn gevoelen zou ik kunnen by brengen; doch kortheidshalven zal ik overgaan tot laatere tyden, in welke, zo als ik gezegd heb, het Eiland *Ceilon* in zes Ryken was verdeeld; te weeten, *Condé ouda*, *Cotta*, *Sieta-veca*, *Dambadam*, *Ramrádipour* en *Jaffanapatnam*; die ieder door hunnen byzonderen Koning werden beheerscht.

Het was in den Jaare 1505, dat de Portugeezen dit Eiland ontdekten; doch het gelukte hun niet eerder dan in 1517, zich daar neder te zetten; hebbende van ABOE PANDAR, Koning van *Cotta*, verlof verkreegen, 'er eene Logie, of Factory, op te richten: doch zy misbruikten welhaast deeze vergunning; bouwden 'er, in weerwil van den Koning, eene sterke Vesting; maakten zich, terwyl hy in eenen Oorlog tegen MADUNÉ, Koning van *Sieta-veca*, was gewikkeld, meester van *Colombo*; en, door twist en tweedragt onder de Vorsten te zaaijen, nu de party van den eenen, dan van den anderen kiezende, breidden zy zich byna over het geheele Eiland uit, moordende en roovende naar hun welgevallen; tot dat eindelyk de nog overgebleevene Vorsten, zich met FIMA LADARMA, Koning van *Candé*, voor het algemeen welzyn verbindende, deeze haatelyke vreemdelingen van alle kanten aanvielen, en het hun eindelyk gelukte, ze in 1593 uit de binnenlanden te verjaagen, en hen te noodzaaken, zich naar hunne Kasteelen en Forten, die ze aan strand hadden, terug te trekken.

Het is zeker en aanmerkenswaardig, dat de Portugeezen, in dien tyd wegens hunne dapperheid beroemd, en die zich van een groot deel van Indiën zonder veel moeite meester maakten, nergens zo veel tegenstand en nederlaagen hebben geleeden, dan op *Ceilon*. ALVAREZ PEREIRA, DIEGO DE MELLO, CONSTANTINUS DE SA, ALMEIDA, LOPEZ DE SOUZA, en HIERONIMUS D'AZAVEDO, altemaal dappere Generaals, werden met hunne Legers, door gemelden FIMA LADARMA, en HENAR PANDAR, en RADJA SINGA, Koningen van *Candé*, totaal verslaagen en geheel vernield; en de *Cingaleezen* zouden hen ligtelyk uit het gantsche Eiland hebben verjaagd, indien zy de middelen en de kunst van

Vestingen te belegeren en in te neemen hadden bezeten. Hiertoe boden hun de Hollanders, die dit Eiland in 1602 reeds bezogt hadden, de behulpzaame hand. In 1638 slooten zy een verbond met MAHA SURGA, Koning van *Candé*, die den naam van RADJA SINGA had aangenomen, en zonden, in gevolge van dien, schepen en krygsvolk derwaards, om de Portugeezen te verdryven. 'Er werd met afwisselende kans geöorlogd; tot dat eindelyk de Portugeezen, door een slegt bestier en gebrek aan onderstand de eene plaats en vesting na de andere verliezende, genoodzaakt waren zich in *Colombo* in te sluiten; welke plaats, door de Hollanders en den Koning van *Candé* belegerd wordende, na een wanhoopigen en woedenden tegenstand, in 1655 by Capitulatie overging; zynde 'er van het gantsche Guarnizoen niet meer dan omtrent 100 man overgebleeven: een groot onderscheid, waarlyk, van deeze overgave en Capitulatie met die, welke ANGELBEEK met de Engelschen sloot; daar by hun dit onwaardeerbaar Eiland, met alle deszelfs omcingelende Steden en Forten, zonder slag of stoot in de handen leverde; schoon zyne middelen van verdeediging oneindig grooter waren, dan die der Portugeezen toen ter tyd. — Na het verlies van *Colombo* hielden de Portugeezen zich niet lang te *Manaar* en *Jaffanapatnam* staande; en dus eindigde hun ryk op *Ceilon*, dat byna anderhalve Eeuw geduurd had.

(*Het Vervolg hierna.*)

DE BLINDDOEK DER LIEFDE, OF DE LIEFDESVERBLINDHEID VAN DEN HEER DULILOT.

(*Vervolg en Slot van bl. 499.*)

DULILOT bevondt zich, in gevolge van alle die opeengehoopte misslukkingen, zonder bedryf, van middelen grootendeels beroofd, en verlaaten door NARVALDE, aan wie hy alles hadt opgeöfferd. Hy was het onderwerp der Stads-gesprekken; elk ondervroeg hem, met eene bespottende houding van belangstelling in zyn geval, wegens het lot dier fatsoenlyke Vrouwe, voor welke hy zo veel hadt overgehad; zyne Vrienden deeden hem heimlyke verwyten: dan hy verklaarde op alles, zeer wel te weeten waar zy was, en dat zy hem onderrigt hadt wegens dien verhaasten stap. In de daad, hy verwagt-

Digitized by Google

wagtte haar weder te zullen vinden in het Klooster te *Toulouſe*, door haar aangeweezen; en tot het verloop van eene maand, den tyd, door haar bepaald, wanneer zy zou ſchryven, bieldt hy zich zo gerust mogelyk.

Die maand verſtreeken, en de zeer verlangde Brief niet gekomen zynde, raadde DEBAR zynen Vriend DULILOT, eindelyk eene Vrouw te vergeeten, die hem leelyk bedroog; hy drong by hem aan, om de weinige middelen, hem nog overgebleeven, aan te wenden tot het verbeteren van zynen ſtaat, en om door een voorzigtig gedrag de geledene nadeelen te herſtellen. —— Vrugtlooze raadgeevingen! DULILOT kon 'er geen voordeel mede doen. NARVALLE alleen hieldt alle zyne overleggingen gaande. Hy wilde zich van haar lot verzekeren. Hy toog na *Toulouſe*, met al den ſpoed, dien liefde en hoop aan zyne reis konden byzetten. Zyn hart klopte, hy was geheel ontroering, op het zien van de Stad, waarin hy vaſtſtelde dat NARVALLE zich onthieldt. Hy liep de Stad rond, onderzogt, vroeg — zy was 'er onbekend. Zielsſmerte floeg hem geheel te neder; hy dobberde in een zee van twyfelingen; naauwlyks kende hy zichzelven. Geen ander redmiddel bleef 'er over, dan na *Lyons* weder te keeren, werwaards zo veele vroegere betrekkingen hem riepen.

In deezen toeſtand was het, dat DEBAR's Vriendſchap andermaal eene pooging deedt, om DULILOT tot rede te brengen; de ondervinding moest hem eene les gegeeven hebben; de uitkomst veroordeelde hem, en zette kragt by aan alles, wat Vriendſchap aanvoerde: maar, wat vermag Rede en Vriendſchap tegen de vooringenomenheid! —— „Neen, myn „Vriend," ſprak DULILOT, „niets kan my nog doen twy„felen aan de eerlykheid van NARVALLE; de te veelvuldige „proeven, daarvan gegeeven, zouden het my ten misdryf „maaken, dat het geringſte vermoeden te koesteren. Gy „weet weinig van haar, en uwe gevoelens beledigen my. „Maar, wat 'er ook van zyn moge, ik moet haar zien, „en het duister geval met haar ontwikkelen. Ik kan in eene „zo wreede onzekerheid niet leeven!" —— DEBAR bezat al te veel gevoels, om zyn Vriend, in eenen zo hoogst hachelyken toeſtand, te verlaaten: hy oordeelde het noodig, aan diens zwakheid bot te vieren, om hem des te zekerder te geneezen, of althans dat vertrouwen te bewaaren, 't welk van dienst zou kunnen weezen, in een gunſtiger tydſtip.

Onvermoeide naſpeuringen hadden eindelyk ontdekt, wie NARVALLE bygeſtaan hadden in het vervoeren haarer goederen; en langs dien weg kreeg men de weete, welk een weg zy genomen hadt by het verlaaten van *Lyons* — zy was na *Dyon* getoogen. —— DULILOT wenschte, dit hoorende, reeds daar te zyn. „Wel," ſprak DEBAR, „ik moet na *Parys*;

„ ik wil, om u dienst te doen, eenigen tyd en kosten aan-
„ wenden; ik wil u na *Dyon* vergezellen, en beproeven, wat
„ ik, u ten beste, kan aanwenden; uwe dwaaling is mis-
„ schien niet ongeneeslyk, en myne hulp kan u mogelyk aan
„ uzelven wedergeeven, en u gelukkig maaken!"

De beide Vrienden gingen op reis, en bereikten welhaast *Dyon*. Daar gekomen, zogten zy allerwegen na het voorwerp der ondernomene reize. Niemand kende NARVALLE: te vergeefs gaf DULILOT van haar eene beschryving; hy ontdekte van haar geen spoor altoos. Wanneer zy begonnen te wanhoopen van in de gedaane naspeuring te zullen slaagen, trof DEBAR, die zich toen alleen bevondt, een Herbergier aan, die meende het voorwerp, hem beschreeven, te kennen. Deeze voegde 'er by, „ dat die Dame niet alleen eene jonge Juf-
„ frouw by zich hadt, maar ook haar Man, en dat zy hem
„ voorkwam zwanger te weezen: zy beeft zich," voegde hy 'er by, „ eenigen tyd ten mynen huize opgehouden;
„ doch de zaaken riepen dit Paar met die jonge Juffrouw
„ elders heen; zy zyn omtrent drie weeken geleden na *Lan-*
„ *gres* vertrokken."

DEBAR, zeer blyde met deeze ontdekking en de daar by vermelde omstandigheden, vervoegde zich terstond tot DULILOT, die, vermoeid van de Stad, in vrugtlooze naspeuringen, op en neder geloopen te hebben, zich geheel neerslagtig te bedde begeeven hadt. Deeze kundschap beurde hem op; doch, wanneer hy vernam, dat NARVALLE niet alleen en zwanger was, riep hy uit: „ *Ach hemel! is het mogelyk!*
„ Maar neen; het is een misslag." —— „ *Hoe*," hervatte DEBAR, „ gy gelooft nog in haare deugd; en al haar onvoege-
„ lyk gedrag doet u de oogen niet openen!" — „ Ach!" was het wederwoord, „ ach myn Vriend! zy is eene Vrouwe, zo
„ deugdzaam, zo zedig! Indien gy haar kende! —— Laat
„ ons heen gaan, myn Vriend! laaten wy na *Langres* trek-
„ ken." —— „ Ik wil," sprak DEBAR, „ uw voorstel om-
„ helzen, en u niet verlaaten vóór dat gy overtuigd zyt van
„ haare trouwloosheid; daarenboven moeten wy uwe Nigt
„ opspooren."

DULILOT en DEBAR toogen weder op weg, om NARVALLE te zoeken; deeze om het genoegen te hebben van haar nog eens te zien; de ander om haar, was het mogelyk, te overtuigen van haaren slinksehen handel. Te *Langres* gekomen zynde, vondt DEBAR, door zyne afgerigtheid om kundschap op te doen, middel tot het ontdekken van de Herberg, waarin NARVALLE zich onthieldt. Hy nam DULILOT derwaards met zich, en bestelde eene kamer voor hun beiden; zy gingen daar heen, terwyl het avondeeten werd gereed gemaakt. Op den trap ontdekte DEBAR NARVALLE, die op dat pas na beneden

Digitized by Google

den ging. Hy trok zyn hoed diep in 't aangezigt, en sloop behendig tusschen haar en zyn Vriend; en deedt den laatsten, die op alle deeze beweegingen niet lette, ter kamer inslulpen. —— Te zamen zynde, verhaalde DEBAR zynen Vriend, dat de Herberg, waarin hy hem gebragt hadt, het verblyf van NARVALLE was; dat een jong Heer, die, onder den naam van den Ridder DUVAL, voor haaren Egtgenoot ging, haar vergezelde; dat zy met de daad zwanger was, gelyk men te *Dyon* gezegd hadt. „ Hebt gy haar gezien?" viel DULILOT hem in de reden. —— „ Ja, ik heb haar gezien, en uwe twyfelingen deswegen zyn zo ongerymd als voor my beledigend." —— DULILOT, geheel verwarring, durfde niet antwoorden.

DEBAR bediende zich van dit oogenblik van verbaasdheid en verontwaardiging, om zynen Vriend op het sterkst te betoogen, hoe zeer hy, door eene onbegryplyke dwaaling, zich, ten opzigte van die Vrouw, hadt laaten verblinden: daarop hem haare bedryven schetzende, begon hy met haare gereede en zeer te verdenkene aanneeming der twee *Louis d'Ors* op den weg na *Parys*; hy weidde uit over de valschheid in haar geheel gedrag, en hoe zeer zy alle veragting dubbel verdiende. De yver der Vriendschap, die zuivere, warme en treffende yver, bezielde de voorstellen van DEBAR; rede en regtmaatigheid zetten 'er alle kragt en klem aan by, welke daaruit konden ontleend worden; en hy drong het aan door de dringende overweegingen van de deerlyke omstandigheden, waarin zyn Vriend zich bevondt; in welke behoefte hy zich gedompeld, aan hoe grievend eene minagting hy zich blootgesteld hadt, door zyne zwakheid ten opzigte van eene Geluksoekster, onwaardig dat eenig eerlyk man op haar het oog sloeg. —— Dit alles maakte een heilzaamen indruk op de ziel van DULILOT. Zyn stilzwygen, zyne traanen, strekten tot eene welsprekende schuldbelydenis; zyn geheel gedrag duidde een Man aan, gereed om den raad zyns Vriends te volgen, schoon strydig met eene neiging, welke hy begon te veragten. DEBAR, deeze gestaldheid van geest waarneemende, waarin hy getragt hadt zynen Vriend te brengen, voer voort met die te versterken, en besloot zyne reden met te zeggen: „ Ik heb u betoogd, hoe zeer NARVALLE's gedrag „ en persoon alle veragting verdienen; gy gevoelt de heil„ looze uitwerkzels eener Liefde, welke gy geheel moet ver„ barnen; gy ziet de noodzaaklykheid, dat gy openlyk met „ haar breekt; —— dit is de wyze, waarop gy zulks moet „ volbrengen —— en op dit oogenblik volbrengen: NARVAL„ LE's kamer is niet verre van deeze; gy moet derwaards „ gaan; ik zal u vergezellen; wy zullen om uwe Nigt vra„ gen, zonder ons verder uit te laaten, alsmede om de Ju„ weelen, welke gy haar gegeeven hebt, en die zy u niet

„ kan weigeren. Dit werk moet met kloekheid en zonder „ uitſtel verrigt worden; naa 't zelve zal ik, met behulp myner vrienden, alles aanwenden tot herſtel uwer zaaken, „ door deeze ongelukkige liefdedrift dermaate in de war geholpen." —— DULILOT beloofde alles; zyn moed was opgewekt door de edelmoedigheid zyns Vriends, wiens ſterkte van geest zich ook ſcheen mede te deelen; het beſluit was genomen. DEBAR onderſtutte het met alle mogelyke drangredenen, om het onwankelbaar te doen blyven. Hy zag in DULILOT's houding eene verzekering van gedaane beloften: hierdoor welgemoed, en vol hoope op een gelukkig ſlaagen, gingen zy ter kamer uit.

NARVALLE's kamer was eene verdieping hooger dan die zy betrokken. Zy klommen den trap op, en klopten aan de deur; het was de tyd van 't avondeeten; een ryzig jong Heer kwam, met eene zeer goede houding, de kamer openen. DULILOT's hart klopte op het naderen van de plaats, waar hy het voorwerp zyner voorige liefde zou aantreffen: verwarring deedt hem marren. „ Kom in," ſprak DEBAR, „ en herinner „ u de my gedaane beloften, en wat u hier ſtaat te volbrengen; of anders geef ik uwe zaak op." —— DULILOT's waggelende ſchreden beantwoordden in geenen deele aan het beſluit, weinige oogenblikken geleden genomen. NARVALLE nadert, en haar te zien was het ontwapenen van alle de genomene beſluiten. „ Hoe zeer," voegde zy DULILOT toe, „ verheugt het my, u weder te zien!" Zy vergezelde deezen uitroep met een betoverenden glimplach, en dien verleidenden oogſlag, welks vermogen zy zo dikwyls te werk geſteld hadt by den al te zwakken DULILOT. Zy liet 'er op volgen: „ Vergun my een oogenblik u te mogen ſpreeken in dit kamertje." Dit zeggende deedt zy de deur van 't zelve open, en werd gevolgd van DULILOT, die zugtende een blik op zynen Vriend wierp; deeze wilde hem terug roepen, doch 't was te laat.

DEBAR wagtte met ongeduld na het eindigen van dit afzonderlyk geſprek; 't zelve was eerlang afgeloopen; de deur ging open. DULILOT's oogen waren gezwollen door de traanen, by het onderhoud geſtort. NARVALLE, het oog geſlaagen hebbende op den jongen Ridder, zeide: „ De Heeren zullen „ ons de eer doen van met ons te eeten." —— „ Ik," antwoordde DEBAR, „ niet, Mejuffrouw! Ik ga heen, en morgen vroeg na *Parys*. Ik bemerk maar al te duidelyk, dat „ myne tegenwoordigheid hier noodloos is. Vaar wel!" —— Dit zeggende ging hy de kamer uit —— DULILOT volgde hem, in hoope van hem terug te zullen brengen, door de ontknooping des gevals. —— „ Wat meent gy?" antwoordde DEBAR. „ Moet ik hier blyven, om getuige te weezen van „ uwe

„ uwe nieuwe dwaasheden?" —— „ Ach, myn Vriend!" ſprak DULILOT, „ gy weet de waarheid niet. De jonge Heer, „ die haar vergezelt, is haar Egtgenoot. Ik ken de beweeg„ reden van alle haare bedryven, die by u zo hoogst worden „ afgekeurd. Zy is onſchuldig, gelyk ik altoos beweerd heb „ — en —" „ Neen!" hernam DEBAR, „ ik kan niet meer „ na u luisteren: alles, wat ik u kan belooven, beſtaat daar„ in, dat ik myn vertrek tot morgen middag uitſtel; gy zult „ intusſchen tyd hebben om te volvoeren 't geen gy my be„ den beloofde; en, indien uw beſluit niet kragtdaadiger is, „ gaa ik heenen, en niets zal my terug houden." —— „ Maar," ſprak DULILOT, „ ik kan niet weigeren met haar „ deezen avond te eeten: eene weigering van myn kant, na „ dat zy my in 't byzyn van haaren Egtgenoot genoodigd „ heeft, zou hem vreemd voorkomen." —— „ Gaa," zeide DEBAR; „ wat my betreft, ik eet alleen; maar bepaal u om „ morgen met my te vertrekken, of voor altoos myne vriend„ ſchap te zullen miſſen."

De voormiddag van den anderen dag werd door DEBAR beſteed om zyn Vriend even ernſtig als den voorigen avond aan te maanen: het ſtuk was thans tot een punt van beſliſſing gebragt. DEBAR wilde vertrekken, en ſtondt op het punt om, naa het vervullen van alle pligten eens getrouwen Vriends, DULILOT over te laaten aan alle de onheilen zyner lieftlidrift, indien hy zich niet ſchikte naar zynen wyzen raad. Hy hieldt hem op de treffendſte wyze, voor oogen, in welke zwaarigheden hy zich zou inwikkelen, indien hy zich van deeze trouwlooze Vrouwe niet ontſloeg. —— „ Ach, myn „ Vriend!" riep DULILOT uit, „ gy beſchuldigt my, op „ nieuw, van dwaasheid en ligtgeloovigheid; maar gy kent „ haar nog niet: op het oogenblik, dat ik met u ſpreek, „ doet zy haar best om my een plaats te bezorgen in het „ Departement van Oorlog. Ik heb de briéven gezien, wel„ ke zy, ten dien einde, geſchreeven heeft; en 't is op „ deeze wyze, dat zy my ſchadeloos zoekt te ſtellen voor „ de uitſchotten, die ik, ten haaren behoeve, gedaan heb."

Niet dan met veel moeite kon DEBAR zyne onverduldigheid bedwingen; deeze laatſte trek vervulde hem met nieuwe verontwaardiging; hy deedt alle mogelyke vertoogen om DULILOT over te haalen; doch hem zo volkomen beraaden niet vindende als hy wenschte, zondt hy om de Poſt-chaiſe, en maakte allen toeſtel tot zyn vertrek. Dit aanſtaande vertrek zyns Vriends wrogt ſterk op DULILOT, en deedt by hem boven komen een diep gevoel van alles, wat hy aan hem verſchuldigd was: vriendſchap en dankbaarheid hadden nog plaats in zynen boezem overgehouden; hy zag, dat alles, wat hy bezat, verlooren ging. —— DEBAR ontdekte, dat hy overhelde om het hem gewonnen te geeven; hy wenschte

go-

gebruik te maaken van deezen eerſten indruk, en haalde hem met de daad over, om den ſtap te doen, dien hy den voorgaanden avond beloofd hadt te zullen neemen. DULILOT beloofde zulks, en ging heenen om het te volvoeren; maar de moed ontzonk hem op 't eigen oogenblik. DEBAR, toen bemerkende dat het beter was zich te vrede te houden met het geen hy kon verkrygen, dan alles te willen verwerven, en vreezende voor het gevaar eens naderen geſprecks, liet zyn eerſte opzet vaaren, en hieldt zich te vrede met DULILOT tot het heenen gaan te doen beſluiten. Door zyne vertoogen hieldt hy de geeſtdrift zyns Vriends gaande; en zich als volkomen van diens toeſtemming verzekerd houdende, wist hy de Nigt by zich te krygen, die NARVALLE vry gereedlyk liet vertrekken, dewyl de van geld ontbloote DULILOT haar niet langer van dienſt kon weezen. —— De Nigt gekreegen hebbende, ſtapten zy in de Poſt-chais, en ſloegen den weg op na *Dyon*, om daar de Nigt in een Klooſter te plaatzen, en de reis na *Parys* voort te zetten, waar DEBAR rekende zyn Vriend een middel van beſtaan te zullen kunnen bezorgen, 't geen hy bezwaarlyk oordeelde te *Lyons* te vinden. DEBAR's eigen zaaken riepen hem derwaards; en begon hy ook geld tot de reis te behoeven.

Te *Auxerre* gekomen, gingen zy in de Barge: hier bevondt zich DULILOT in den deerniswaardigſten toeſtand; droefgeeſtig; diep in gedagten verzonken; niets opmerkende van 't geen 'er omging; nog verliefd; en zich verzekerd houdende van NARVALLE's onſchuld; haar geen zyner onheilen wytende, terwyl hy die toeſchreef aan *zyn eigen wangonſtig lot*; dit vervloekende; badt hy NARVALLE in zyne gedagten aan. Middelerwyl wenſchte DEBAR zichzelven geluk, met zynen Vriend verwyderd te hebben van een zo gevaarlyk voorwerp; hy hoopte, dat tyd en afweezigheid diens bekommernisſen zouden ſlyten, en hem ten vollen van de dwaasheid geneezen; hy deedt alles om hem op te beuren.

Onder het geſelſchap in de Barge ontdekte DEBAR een Officier, gekleed in het zelfde Uniform als de Ridder DUVAL. Dit deedt hem vraagen: *Myn Heer! behoort gy niet tot het Regiment van* BOURBONNOIS? — „ Ja, myn Heer!" was het antwoord. — *Gy komt dan van* Corſica, *zo ik vermoed?* — „ Ik ben, zo even van daar gekomen." — *Gy zult dan wel kennis hebben aan den Ridder* DUVAL; *hy behoort tot uw Regiment.* — „ Neen, myn Heer! ik ken zulk een Ridder in 't geheel niet." — *Dit verwondert my. Het is een jong Heer, omtrent van uwe grootte, die 'er zeer wel uitziet; hy heeft lige bruin hair, een zagte ſtem, doch ſcheen my toe niet zeer beſchaafd te weezen.* — „ Neen, myn Heer; die Ridder behoort niet tot ons Regiment." — *Maar zeker gy moet hem kennen; zyne Vrouw ging hem, eenige maanden geleden, op*

Cor-

Corfica *bemerken.* — „ Ach! nu ontdek ik wien gy meent: „ de tytel van Ridder heeft my misleid. Gaat zy, die gy „ als zyne Vrouw beſchryft, niet onder den naam van NARVALLE?" — *Juist zo.* — „ Maar ik dagt niet, dat zy, „ by hem zynde, onder dien naam ging." — *Het ſchynt dat gy haar wel kent.* — „ Zeer wel; en dit is haar Cha„racter, indien gy het verlangt te weeten: NARVALLE is „ een aartig Meisje van *Parys*, die haar ambagt zeer wel „ verſtondt. Zy werd met de daad verliefd op een Koop„man in kleinigheden; die, naa haare gunst veel goedkoo„per dan anderen genooten te hebben, van haar een af„keer kreeg: geen middelen van beſtaan hebbende, nam „ hy dienst in ons Regiment, en kwam in den voorleden „ Zomer met ons op *Corfica*. Deeze jonge Dogter, door „ eene ſtandvastigheid in Liefde, zeer zeldzaam in Meisjes „ van haar beroep, kwam op *Corfica*, om haar Minnaar van „ den dienst af te koopen. Zy hadt alleszins het voorkomen „ eener ryke Dame; en zy zeide haar fortuin te *Lyons* ge„maakt te hebben, — ongetwyfeld door iemand, wie hy ook „ moge weezen, op te ligten. Zy kogt met de daad haar „ Beminde af; waarop zy van *Corfica* vertrokken. Ik heb niet „ vernomen wat 'er verder van deeze Gelieven geworden is; „ en ook het raakt my niet. Dit is de Geſchiedenis van uwen „ vermeenden Ridder DUVAL, en van diens Medegenoote."

Geduurende dit verhaal hieldt DEBAR de oogen op DULILOT geſlaagen, die by beurten rood en bleek werd, door ſchaamte en wanhoop. Hy wilde hem ſpaaren, en zweeg. Den volgenden dag, wanneer hy dagt dat de nagt hem tyd zou gegeeven hebben om alles na te denken, onderhieldt hy zynen Vriend over deeze ontmoeting, met daar op paſſende aanmerkingen. Deeze kon DULILOT niet wederſpreeken. Wanhoop tekende zich op zyn gelaat. DEBAR zag in 't einde, dat de waarheid invloed gevonden hadt by zynen Vriend; en het ſtuk niet verder willende aanbinden, ging hy van hem af, naa hem hartlyk by de hand gevat, en door de traanen, die hy ſtortte, de hartlykheid zyner vergiffenisſe betoond te hebben.

Een klein half uur naa dit afſcheid was 'er verloopen, toen DEBAR een geſchreeuw hoorde: het was van Perſoonen, die DULILOT in de Rivier zagen ſpringen. Alles werd aangewend te zyner reddinge; doch vrugtloos: hy vondt het gezogte graf.

Zodanig was het leevenseinde van DULILOT — het ſlachtoffer van onbedagtzaame Liefde. Niets hadt hem kunnen overtuigen van NARVALLE's ontrouw: hy verſpilde aanzienlyke middelen in het dienen deezer Afgodesſe, die zyne Liefdedrift op den tuil hieldt; en toen zyne oogen de waarheid ontdekten, drong de wanhoop hem, om een leeven te eindigen, 't welk hem toeſcheen een onafgebrooken toneel van ſchaam-

Digitized by Google

ſchaamte en knaaging te zullen weezen. — In de daad, deeze Geſchiedenis levert een allertreffendst voorbeeld op van de buitenſpoorigheden, waartoe wy kunnen vervoerd worden door eene onbeteugelde Drift, en door den heilloozen *Blinddoek der Liefde.*

BYDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN LEEUW EN ZYNEN GETROUWEN HOND, BEIDEN UIT SENEGAL, EERST IN DE MENAGERIE VAN VERSAILLES, EN VERVOLGENS NAAR DE DIERGAARDE VAN HET MUSEUM NATIONAL, TE PARYS, OVERGEBRAGT. Door G. TOSCAN.

(Getrokken uit *l'Esprit des Journaux.*)

Wanneer wy de Geſchiedenis van den Leeuw en zynen Hond, zedert het tydſtip dat zy in *Vrankryk* zyn gekomen, hadden geſchetst, begrepen wy gereedlyk, dat 'er het allerbelangrykst gedeelte aan ontbrak, — de beſchryving, namelyk, van derzelver Kindſchheid; doch de byzonderheden waren ons toen onbekend. Wy wisten maar, dat vryheid en weldaaden alléén in ſtaat waren geweest, hunne natuurlyke neigingen te veranderen, ze nader by elkander te brengen, hun te vereenigen, en den ſterkeren aan den zwakken te onderwerpen.

Het was ook in waarheid de eenigſte kunst, die de Burger PELLETAN, ter dier tyd Directeur van de *Africaſche Compagnie* op *Senegal*, by wien de Leeuw van de Diergaarde en zyn Hond werden opgevoed, heeft te werk geſteld. Zie hier, wat hy ons zelf verhaald heeft van hunne eerſte heblykheden, en van den oorſprong van dien band, welke, door een gemeen noodlot, twee wezens van zulk eene tegengeſtelde geaartheid vereenigde, en hun dezelfde neigingen, dezelfde genoegens en dezelfde tegenſpoeden veroorzaakte.

„ Deze Leeuw, in de Bosſchen van *Senegal* gevangen, werd my tegen het einde des Jaars 1787 aangebragt; hy kon toen drie of vier maanden oud zyn; hetgeen het tydſtip van zyne geboorte tot de maand April of Mey van dat zelfde jaar bepaalt.

„ Zyn gelaat kondigde zagtaartigheid en goedheid aan. Ik liet hem de volkomenſte vryheid; ik ſtreelde, ik vleide hem; op zyne beurt werd hy ſtreelende en vleijende. Hy hield zeer veel van, en kende ook volmaakt, alle myne huisgenooten, van welken hy insgelyks zeer wel behandeld werd.

„ Hy had een Landsnaam; men noemde hem *Woira*. Dezen naam kende hy by uitſtek; kwam, wanneer men hem riep, en volgde even getrouw als een hond. Vry in wil en bewegingen, gehoorzaamde hy niet met dezelfde gedweeheid; maar hy toonde nimmer het minſte blyk van ongemaklykheid, 't zy

Digitized by Google

't zy men hem belette iets te doen, dat hy gaarne deed, 't zy men hem dwong eenig oogmerk te laten varen, of van eene plaats te gaan, daar hy niet moest blyven.

„ Zonder hem buiten noodzaaklykheid in zyne verlangens te weêrſtreven, liet ik hem overal in vryheid gaan en komen. Hy kwam in myn vertrek, lag aan myne voeten, als ik werkte, en volgde my, op etenstyd, aan tafel. Ik merkte op, dat hy vooral gezelſchap beminde: by voorkeur ging hy op die plaatſen, waar hy de meeste menſchen vondt; als men hem uit de vertrekken jaagde, ging hy naar de keuken.

„ Myn huis was vól van allerhande ſoort van Beesten, en allen waren vry; Schaapen, Honden, Katten, Aapen, Struisvogels, Ganzen, Eendvogels, Kalkoenen, Hoenderen, Paarden, Papegaaijen; en deze allen leefden in de beste verſtandhouding met den Leeuw; niet één was bevreesd, niet één werd van hem het minſte kwaad gedaan. De goede verſtandhouding en het onderling vertrouwen waren zo wel verzekerd, dat zy in de winternachten, welke vry koud op *Senegal* zyn, onder elkander, de een op den anderen, in de ſtallen met de Paarden ſliepen; de Leeuw ſliep in het midden; en de Negers, die my bedienden, gingen gelyklyk tusſchen dezelve ſlapen, om de warmte te zoeken. Het was in waarheid eene zonderlinge vertoning, die ſtapel van Dieren, zoo onderſcheiden in ſoorten, vreedzaam te zamen rustende. Nimmer heeft eenig toeval, eenige twist, eenige onſtuimigheid, deze ongemeene en aandoenlyke overeenſtemming geſtoord.

„ Agt maanden oud zynde, ondervondt de Leeuw, die tot dien tyd met alle wezens, die om hem waren, als een goed en vreedzaam huisgenoot geleefd had, een nieuw gevoel, veel ſterker en byna uitſluitende. Myn Teefje bragt twee jongen ter wereld, juist ter zyde de plaats, daar hy gewoonlyk nederlag. Oogenbliklyk ſtelde hy een zeer ſterk in 't oog lopend belang in deze nieuwe Familie; hy ging 'er niet van daan. In die korte oogenblikken, dat het Teefje zich verwyderde, nam hy haare plaats in; en het was zeer zonderling om op te merken, met hoe veel oplettendheid dit groot, eenigzins log Dier, dat zeer zwaar in zyne bewegingen was, deze kleinen wist te ontzien, terwyl hy ze liefkoosde, om ze niet te beſchadigen.

„ Het Teefje was niet in 't minſte ongerust, als zy haare jongen tusſchen de breede klauwen van den Leeuw zag; maar, als zy terug kwam, jaagde zy hem zonder ſchroom weg, en liet zomtyds ook wel eens hare tanden zien; en hy, hare rechten erkennende, week altoos, zonder halſtarrigheid of geraaktheid.

„ Een van de jongen ſterft; de Leeuw hield hetzelve langen tyd omvat, en ſcheen het te betreuren. Vervolgens verdubbelde hy zyne verkleefdheid aan den overgeblevenen; hy zorgde 'er meer bepaaldlyk voor, en verliet hem niet meer; en ik, door een zoo behaaglyk ſchouwſpel ingenomen, kan veilig verzekeren, dat hy even zo veel als de moeder aan deszelfs opvoeding heeft toegebragt.

„ Hy

Digitized by Google

„ Hy had eene zoo verregaande toegeeflykheid voor zynen kleinen vriend, dat hy zich aan al dien eigenzinnige invallen gaarne leende; zich zomtyds latende byten, dat 'er het bloed voorkwam, zonder ooit te denken om zich te wreeken. Alles, wat het Hondje betrof, had veel vermogen op hem. De moeder, die wat oud was, en niet veel van ſpelen hieldt, verveelde het dikwyls, deze twee Dieren op hare hielen te hebben; dan gromde zy, en jaagde ze onvriendlyk weg: de Leeuw, altoos gehoorzaam, week terug.

„ De jonge Hond werd alzoo groot en ſterk, terwyl hy deelgenoot was in de woeste ſpelen van den Leeuw: hunne verkleefdheid werd wederkerig; zy konden niet meer zonder den anderen leven. 's Nagts inzonderheid ſliepen zy altoos te zamen; de Hond tuſſchen de pooten van den Leeuw, en leunende op zyn buik. Als eenige omſtandigheid ze van elkander verwyderde, kon men het oogenbliklyk gewaar worden, door het brullen van den eenen, en het huilen van den anderen: men hereenigde ze, en zy waren te vrede.

„ Zie hier, wat my bewoog my van deze twee Dieren te ſcheiden. Op zekeren dag hoore ik voor myn huis hard ſchreeuwen; ik vlieg 'er heen; ik zie myn Leeuw en een klein kind te zamen in het zand rollen; het was niets dan ſpel. Ik neem het kind in myne armen, en vraag: „ Hebt gy pyn?" — „ Neen." — „ Gy ſchreeuwde." — „ Ik was bang." — Maar hoe zeer de goedaartigheid van den Leeuw algemeen bekend was, belette zulks echter niet, dat de kinderen en vrouwen in myne buurt een zekeren angst 'er voor opgedaan hadden. Ik beſloot, derhalven, hem naar *Vrankryk* te zenden. Hy was 14, de Hond 6 maanden oud. — Zy werden te zamen ingeſcheept. Ik begreep dat het wreed zou geweest zyn ze te ſcheiden, misſchien moeilyk en gevaarlyk om den Leeuw alléén in te ſcheepen. Men had voor hem aan boord een hok opgeſlagen, en uit voorzorg een ſterken halsband laten maken, gelyk ook eene yzeren ketting, om hem, geduurende den overtocht, 'er aan vast te leggen. Dit alles was onnodig: het nieuw element, waarop hy zich bevondt, veranderde niets in zyne geaartheid; hy was zoo gemeenzaam, zoo zagtzinnig aan boord als aan den wal; — men liet hem los lopen; hy ſliep en at met de Matroozen.

„ Hy werd te *Havre*, omſtreeks het einde van September 1788, ontſcheept. Het gerucht van zyne zagtaartigheid was zoo wel gevestigd, dat een enkel man op zich nam, hem naar *Verſailles* te brengen, met hem aan eene lyst, die aan zyn halsband vast was, te leiden. Hy kwam 'er zonder toeval, en altoos gevolgd door zyn' trouwen Hond."

Zodanig is het Verhaal, dat beider vorige goede Meester ons gedaan heeft. Wy hebben 'er niets afgedaan, niets 'er bygevoegd; wy hebben aan de waarheid alle hare eenvoudigheid gelaten, om 'er al het belang voor te behouden.

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT NAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

VOORDEELEN VAN DEN VREDE.

Geſchetst in eene Redenvoering (*),

door

E. M. ENGELBERTS,

Rustend Leeraar te Hoorn.

Toen ik myne laatſte Redenvoering hield, by het ſluiten der werkzaamheden in 1800, leide ik het zeggen van den *Rutuler* DRANCES tot TURNUS, by VIRGILIUS, tot een grondſlag: *Geen heil is 'er in den Oorlog; wy verzoeken u allen om den Vrede.* Deeze woorden van den grooten *Venuzyner* Dichter zweefden my geduurig voor den geest: ik zag, ik gevoelde de rampen van den Oorlog niet ſlegts by beſchouwing, maar ik ondervond ze met myne Landgenooten. Daarenboven wierd myne aandagt te meer op deeze woorden gevestigd, om dat ik, tot myne groote verwondering, vóór en in 't eerſte van 1799, gemerkt had, dat wy het ook in dit opzigt niet allen eens waren. Hoe rampzalig ſteeds de gevolgen van den Kryg voor het Menschdom, voor onzen Staat in 't byzonder altoos mogten zyn, indien men alleen den tagtig-jaarigen Oorlog om de Vryheid, die zoo mannelyk gevoerd, zoo hardnekkig door onze Voorouders uitgehouden, zoo gelukkig geſlaagd is, — indien men deezen noodzaakelyken, en aan onze zyde *wettigen*, Oorlog uitzondert; nog ontbrak het niet aan zulken, die naar geen Vrede verlangden, zoo lang 'er niet een-

(*) Uitgeſproken in *Felix Meritis*, by gelegenheid der getekende *Preliminairen*, den 3 Oct. 1801, en op verzoek in 't licht gegeeven.

Digitized by Google

eene onderneeming was voorafgegaan, van welke men een ganſchen ommekeer te gemoet zag. Dan, na dat deeze is uitgevoerd; na dat de rampen van den Oorlog daardoor vergroot — in die gewesten, waar het toonneel van den Oorlog geopend wierd, de grooutſte verwoestingen aangerigt zyn; zeer veele weerlooze ingezetenen van het hunne zyn beroofd, en het aardryk met het bloed van duizenden verſlagenen is gemest, zonder dat onze zaaken verbeterden; daar in tegendeel de drukkende lasten verzwaard, de verwydering en verbittering vermeerderd wierden; — toen hoorde men meer algemeen naar den Vrede wenſchen, om den Vrede bidden. Dit was het eenige gevolg, het geen men goed zou kunnen noemen, indien het maar van een gezegende uitwerking hadde mogen zyn. Men begreep toch, dat alles meer en meer moest veragteren en verergeren, — dat men het niet veel langer kon uitharden, zonder geheel te gronde te gaan. — Men wierd van tyd tot tyd door eene flaauwe hoop en twyffelagtige Gerugten gevleid; maar dezelve verdweenen byna zoo ras als zy verſpreid waren; zelfs ontbrak het niet aan veele Staatkundigen, welke meenden, dat men te vergeefs op Vrede hoopte, zoo lang *Engeland* en *Vrankryk*, nog niet geheel afgeſtreden, middelen en kragten over hadden, om den een den anderen af te matten en om het meesterſchap te dingen. En hoe zou het mogelyk zyn, twee Natien, de eene zoo magtig ter Zee, de andere zoo gedugt te Lande, met zulke tegenſtrydige inzigten, op elkander zoo verbitterd, onderling te vereenigen? Hoe zou het mogelyk zyn, *Engeland* van zyne ryke veroverde *Colonien*, *Vrankryk* van zyne overheerde Landen, en zyn uitgeſtrekt plan, op het voetſpoot van het alles overweldigend *Rome*, zoo het ſcheen, gemaakt, met zoo veel beleid als moed en welgelukkende gevolgen tot nog toe doorgezet, te doen afzien? Zou PIT, zou BUONAPARTE, wier grootſte roem en magtigſte invloed van den Oorlog afhingen, — welke zich daardoor by beide Natien noodzaakelyk moesten maaken; zouden deeze twee groote Mannen, zou vooral de laatſte in goeden ernst naar Vrede kunnen haaken? Wat zal men in *Vrankryk* met zoo veele duizenden uitvoeren, die aan het omzwerven en den Oorlog gewoon zyn? Men zal met hen verlegen zyn; zy kunnen gevaarlyk worden; En egter, niet tegenſtaande deeze en meer andere ſchyn-

baa-

baare redenen, worden wy in eens verrast door de algemeene en zekere berigten: „ de *Præliminairen* tot eenen algemeenen duurzaamen Vrede zyn tusschen *Vrankryk* en *Engeland* getekend!" Tot myne groote blydschap, en tegen myne verwagting, kan ik u, myne waarde Medeburgers! die 'er zoo veel belang by hebt, kan ik ons allen, welken met het Vaderland zinken of behouden kunnen worden, hier mede geluk wenschen.

Ik zal my met twee zaaken bezig houden: *voorerst*, stilstaan by de ellenden en gevolgen van een voortduurenden Oorlog; *ten anderen*, ons voorstellen de voordeelen, die wy te wagten hebben, indien de algemeene Vrede, dat God geeve! spoedig en gelukkig gesloten worde. — Wanneer een Zeeman, na veele doorgestaane stormen en geleede schipbreuk, den vaderlyken grond in een behoude have mag betreeden, ziet hy met blydschap terug, ziet hy met ontzetting zyne geleede moeijelykheden en gevaaren over, en, geheel getroffen door zyne redding en tegenwoordige veiligheid, dankt hy, zoo hy wel denkt, zynen God, die heerscht over de opgeblaazenheid der zee, die zyn leeven bewaarde, de gevaaren beperkte, en hem in de armen van zyne ouderen en nabestaanden, van zyne vrouw en kinderen, van zyne vrienden, behouden terug leverde: met welk een leevendig gevoel schildert hy den hachelyken toestand af, waarin hy zich meer dan eens bevond; hoe doet hy meermaalen hunne hairen te berge ryzen; hoe wekt hy hunne blydschap, hunne erkentenis aan het Opperweezen op; terwyl hunne traanen vloeijen, nu zy hem in hunnen kring weder mogen zien! — Zoo moeten wy ook, myne Medeburgers! nu noch immer uit het oog, uit het geheugen verliezen, alle de gevolgen, alle de rampen van den Oorlog, welke van te vooren, geduurende den leeftyd van sommigen onzer, ja wel ook ten koste en ten nadeele van ons Vaderland, wierd gevoerd, maar welken wy alleen by gerugte kenden; daar dezelve nu op onzen bodem wierd overgebragt, en ons eene en andere omwenteling deed ondervinden of vreezen. Toen leeden onze Zeevaard en Koophandel de meeste schade; nu leeden wy allen, en ondergingen eene vermagering, eene uitteering, welke ons Ligbaam van Staat in alle deszelfs Leden en over 't geheel deed kwynen, en eenen zekeren nabyzynden dood voorspelde. Eenen wreeden Oorlog konden onze Vooroudere

byna tagtig jaaren uitharden, en onze Staat nam allengskens in grootheid en vermogen toe; de meesten onzer Ingezetenen (het ſchynt ongelooflyk, en egter het is zoo) voeren 'er wel by; zy verbeterden gaande weg hunnen ſtaat; de Steden wierden, de eene voor, de andere na, uitgelegd; de Steden en Dorpen vloeiden over van inwooneren, en zy vonden een beſtaan. En nu had ons een Oorlog van zeven jaaren (welk een verſchil!) byna ten gronde gebragt. Moet men dit alleen aan een geheel andere geſteldheid van *Europa* toeſchryven, waar men de weezenlyke belangen van den Staat, de bronnen van rykdom en welvaart, miskende, en daarom den Koophandel en de Fabrieken verwaarloosde, de Bevolking niet bevorderde, maar veeleer tegenwerkte, door eene eigengoeddunkelyke Regeering en Conſcientie-dwang? Of moet men het ook zoeken in eene meerdere *harmonie* en *energie* in het Beſtuur, veteenigd onder voorgangers, die tevens de grootſte Veldoverſten van hunnen tyd waren, en wier hoofdplan en belang was, *Spanjen* alle mogelyke afbreuk te doen? Was 'er meer zuinigheid, eenvoudigheid, belangneeming in het welzyn van 't Land; meer naarſtigheid, meer gezetheid om zyn eigen eerlyk brood te winnen; minder verknogtheid aan behoeften, welke ons overvloed en weelde hebben leeren kennen, terwyl zy de Natie verzwakt, en de veerkragt verlamd hebben? De tyden en zeden zyn geheel veranderd; en wy kunnen ons daarom naauwlyks een begrip vormen van de verſchillende uitwerkſelen van den Oorlog, dien onze Voorouders zoo lang voerden, en van den Oorlog, dien wy vooral in de zeven laatſte jaaren beleefd hebben. —— De onzekerheid, de geduurig wisſelvallige uitkomſten van den eerſten Oorlog, waarin de Burgers zelf deel namen, zonder alles aan gehuurde benden over te laaten; de gevaaren, waarin men geduurig verkeerde; de overwinningen, welke men vooral ter zee behaalde; de vorderingen, die men al vegtende maakte; het ſtreelende vooruitzigt van eens een volkomen vry en onafhankelyk Volk te zullen worden, — hadden de *vis inertiæ*, de kragt van loomheid, die in alle lighaamen berust, overwonnen. Elk was in zynen kring yverig in de weer; elke Burgery leverde Helden op, en de Dorpen zelfs kundige en dappere Zeelieden. De Fabrieken wierden gaande weg vermeerderd en uitgebreid; de vestigingen der *Oost-* en *West-Indiſche*

Digitized by Google

ſche Maatſchappyen voegden nieuwe bronnen van beſtaan by de voorige; de Staat was met geene ſchulden van eenig belang bezwaard; de leevensmiddelen waren op een laagen prys, de dagloonen gering, en de leevenswyze der inwooneren eenvoudig. De kleeding van mannen en vrouwen wel kostbaar; maar beſtendig; de dogters ſtelden 'er eene eer in, dat zy zich met gewaaden van haare moeders en grootmoeders konden opcieren. De huishouding van den Staat kostte weinig; elk was met zyne bezolding vergenoegd, en ſchikte zich naar zyne inkomſten. De vrouwen ontzagen zich niet, handen aan 't werk te ſlaan, en de gangen van huis en huisgezin naar te ſpooren; want dit hadden zy als dogters van haare moeders gezien en geleerd. Hoe het nu gelegen is, weet gy allen; en nu zal zich het verſchil van zelf ophelderen.

Het Gedenkjaar 1672 leverde ook een benaauwden tyd voor *Nederland* op, toen de Franſchen zich in aller yl van drie Provincien meester maakten, en tot in de nabyheid van *Amſterdam* doordrongen. Dan, hoe zeer men te Lande benard wierd, hield men het ter Zee tegen twee magtige vereenigde Vyanden, *Engeland* en *Vrankryk*, vol. De Zee bleef open, en onze Koophandel wierd doorgezet. Zoo groot was ons vermogen ter Zee; waarvan het verval, ſedert den Succesſie-oorlog, als een voornaame bron van onzen ondergang en onze ellenden moet worden beſchouwd. *Engeland* heeft zich met al zyn magt op het vermeerderen van zyne Vloot toegelegd; en wy hebben ons laaten wys maaken, dat de naauwe betrekking op deeze Bondgenooten de bekommering voor het Zeewezen byna overtollig maakte, indien wy maar zorg droegen, een genoegzaam aantal van geoeffende Landtroepen, ter bewaaring van onze Vestingen, die door *inundation* ongenaakbaar en onverwinlyk waren, op de been te hebben. Tot tweemaalen toe hebben wy gezien, hoe verkeerd deeze rekening is, en nu gevoelig het gemis van eene genoegzaame Zeemacht ondervonden. Hierdoor wierden onze *Colonien* weerloos; zy moesten voor den eerſten aanval bukken; en het is te verwonderen, dat wy nog iets van onze buitenlandſche bezittingen hebben overgehouden. Onze Koophandel en Zeevaard had geen de minſte beſcherming, wyl onze Oorlogſchepen zich niet in zee durfden waagen, of voor de groote overmacht der *Engelſchen*

ſchen bezwyken moesten. Onze Kapers hadden geene bedekking: wat zeg ik? het uitloopen van onze Schepen wierd ras geheel belet; onze Havens raakten geſlooten of geblokkeerd; onze Kooplieden moesten tot neutraale Vlaggen hunne toevlugt neemen, en andere Natien wierd daardoor de weg aangeweezen; maar ook deeze wierden op 't laatst niet ontzien, alle toevoer hoe langer hoe meer bezwaarlyk en kostbaar gemaakt. Zoo raakten de vrugten van de vlyt en den moed van onze onderneemende Voorouderen verloren, en hunne met bloed behaalde *Conquesten* leverden ons niets dan verlies en ſchande op. Tot welk eene laagheid zonken wy neder! En dit niet alleen; de leevensmiddelen, en alle waaren en behoeften, ſteigerden gaande weg in prys, en de inkomſten verminderden naar evenredigheid dat de duurte toenam en de drukkende belastingen verzwaard wierden. De Rentenier, die van zyne inkomſten tot hier toe een onbezorgd leeven leidde, vond zich verlegen. Tot buitengewoone uitgiften van tyd tot tyd genoodzaakt, moest hy zyne goederen of effecten met zwaar verlies verkoopen of verpanden; en de renten verminderden van jaar tot jaar. De *Fabrieken*, reeds tot een derde en meer verminderd, kwynden onder de duurte van *materialen* en gebrek van geld. De uiterlyke pragt hield zich onder dit alles by veelen nog ſtaande; maar de Bankbreuken deeden ook van tyd tot tyd zien, hoe dwaas men het zeil in top had willen houden. Het groot aantal van zulke dwaazen minderde de bevreemding, en de ſchande, welke men in vroegere tyden aan Bankbreuken hegtede. Duizenden huisgezinnen vervielen tot armoede, wyl de handen, die aan de Negotie, Zeevaard, Scheepsbouw, Viſcheryen, enz. te pas kwamen, ſtil ſtonden. De groote en kleine Viſcheryen waren haare Schepen, haar Wand en Vleeten kwyt; en het overſchot der bodems moest in de havens tot eene ſpys der wormen verſtrekken. De behoeftigheid vermeerderde, naar maate het getal en het vermogen der geeveren afnam. Verſcheide Armenfondſen en Godsdienſtige Geſtichten moesten het opgeeven. Hier van daan eene krytende armoede, zoo als 'er in geene Eeuwen in dit Land van voorige welvaart onder vonden is. Het getal van bedelaaren en bedelaaresſen, jongen en ouden, vervult en ontciert de ſtraaten, zelfs van onze voornaamſte Koopſteden. Waar

moest

moest het dan met ons heen, wanneer de Vrede geene gunſtige omwending, en een einde aan onze ſteeds toeneemende ellende maakte? Eindelyk zouden onze Zeelieden, onze Viſchers uitſterven, de zee ontwennen, of geheel verlopen; het overſchot van onze Schepen zou verrotten; onze Kusten bleeven aan geduurige aanvallen blootgeſteld; onze Koophandel zou eindelyk geheel afgeleid worden. En acht men den koſtbaaren onderſtand van *Vrankryk* onontbeerbaar tot bewaaring van de inwendige rust en uitwendige veiligheid; de Republiek blyft met onbetaalbaare lasten bezwaard, welke jaar op jaar meer drukkende zullen worden, naar maate de inwooners meer uitteeren, en de verhuizingen aanhouden. Dan waartoe zou ik uwe aandagt langer vermoeijen, met een treurig optellen van al de rampen, die wy geleden of nog te lyden hebben; van al de gevaaren, welke wy doorgeſtaan, of buiten den Vrede nog te dugten hebben? Zy zyn u bekend, waarde Medeburgers! De armoede ontmoet u op elke ſtraat, en de dagelykſche klagten vervullen aller ooren en harten. Ik zou het ergſte, het akeligſte van alles, — het eindelyk onvermogen van den Staat, om de ſteeds oploopende ſchulden te betaalen, — het eindelyk onvermogen, om ons Land, dat uit het water voor een groot gedeelte is opgehaald, boven te houden, en de koſtbaare dyken en dammen in ſtand te doen blyven, — u voor den geest kunnen brengen. Dan was het alles afgedaan. Maar neen! Een tydige en gunſtige Vrede kan dit en andere droevige denkbeelden van ons verwyderen, ons adem doen ſcheppen, en onze uitgeputte krachten doen herhaalen. Laaten wy dan moed houden, en toonen dat wy een Land bezitten, waarvan de bewooners, van wegen hun taai geduld beroemd waren, — ons den aangenomen naam van *Bataven* niet onwaardig maaken.

En waarom zouden wy nu den moed laaten vallen, daar het bly vooruitzigt op eenen algemeenen Vrede ons de aangenaamſte voordeelen belooft, wanneer dezelve, gelyk wy hoopen, duurzaam mag zyn. Welaan, laaten wy ons nu in deeze verlustigen. Nu kunnen dan onze Kielen wederwyd en zyd ongehinderd zee bouwen, en van alle oorden des aardryks voortbrengſelen aanvoeren. Haast zullen dan de ledige Pakhuizen gevuld, de Comptoiren der Kooplieden druk

bezogt; en hunne beurſen met winst op winst gevuld worden. Op onze Scheepstimmerwerven zullen de klinkende hamers het aangenaam geluid hervatten, dat niet of zeldzaam gehoord wierd; de gezonde teerlucht zal weder onzen dampkring vervullen, en wel ſchielyk een mastbosch op het Y groeijen. Onze Walviſchvangers zullen dan weder in het vroege voorjaar hunne Schepen toetakelen, naar het koude Noorden ſtevenen, om ons de traan en walviſchbaarden aan te brengen. Nu zullen onze Buizen zich gereedmaaken, haare viſchwanden boeten, en ons naar het gezond en ſmaakelyk *Hollandſch* banket, dat wy zoo lang moesten ontbeeren, doen watertanden. Wy zullen dan eens weder onzen lust boeten, de koortſen van 't lyf eeten, en andere Natien daar op vergasten. Dan zullen wy met eige Schepen onze *Colonien* van den langgemiſten voorraad uit onze winkels kunnen voorzien, en haare ryke *productien* in onze Havens binnenſleepen. De *Nederlandſche* Vlag zal zich weder wyd en zyd op zee vertoonen, en van lieverlee herkend en geëerbiedigd worden, wanneer men zich met ernst op den aanbouw van welzeilende Oorlogſchepen toelegt, bekwaam Zeevolk aankweekt, en dezelve aan kundige, ervarene en braave, in 't vuur geoeffende, *Bevelhebberen toebetrouwt*. De ruime toevoer van *materiaalen*, de *mindere* ſchaarſchheid van gereed geld, zal de Fabrieken in ſtaat ſtellen, om met minder inſlag meer voordeel te doen; en daar wy nu, by den geſtremden aanvoer van vreemde *Manufacturen*, gezien hebben, wat *Nederlandſch* vernuft en *Nederlandſche* handen kunnen uitvoeren, zullen wy verſcheide vreemde ſtoffen kunnen ontbeeren. Zo wy maar niet met vreemde waaren, zoo lang opgeſtapeld en opgehouden, overſtroomd worden; zo eene koele onverſchilligheid voor het inlandſche, eene dwaaze zugt voor het vreemde, de uitzigten van den onderneemenden *Fabrikant* maar niet te leur ſtelt; zo de welmeenende toeleg van de zoo nuttige, doch miskende, *Nationaale* Maatſchappy van Huishoudkunde, te vooren de *Oeconomiſche Tak*, (de eenigſte in ons Land, waardoor de *induſtrie* wordt aangemoedigd) maar gelukt, en haar gezegende invloed, even als die van 't Nut van 't *Algemeen*, meer uitgebreid wordt; of zo het Gouvernement goedvond, die Vaderlandſche poogingen, lang aan haar lot overgelaaten, te ondersteunen, en, in navolging

ging van onze Nabuuren, door het invoeren van den zoogenaamden *Drawback*, door percenten en præmies den uitvoer van onze eige *Manufacturen* aan te moedigen en te bevorderen, — zal alles wel gelukken.

En waarom zou het niet gelukken? De Huishoudelyke Tak of Maatschappy heeft door kleine præmies, geëvenredigd aan haar gering vermogen, proeven gegeeven, wat een weinig ondersteuning vermag, om den *Fabrikant* in staat te stellen, zyne stoffen gelyk met de buitenlandsche te leveren. Laat ik alleen de Carsaaijen van MAAS, en de nagemaakte *Schotsche* Tapyten te *Hilversum*, noemen, welke wy enkel aan de aanmoedigingen van deeze Maatschappy te danken hebben. Dit erkenden de Gebroeders RYN, onlangs, edelmoedig, in eenen Brief, waarin zy teffens verklaarden, dat zy hunne Fabrieken zoo ver zouden kunnen uitstrekken als zy wilden, zo gebrek aan *contante* betaaling, en daardoor aan gereed geld, en aan genoegzaam naarstig en kundig arbeidsvolk, zulks niet verhinderden. Aan haare aanmoediging hebben wy het te danken, dat wy onze Boeken en onze Konstplaaten, waartoe te vooren alleen *Fransch* papier gebruikt wierd, ook op ons inlandsch papier gedrukt krygen, en wy welhaast het zoo zeer begeerde *Engelsch* Tekenpapier geheel zullen kunnen misſen. Zouden wy dan, door deeze voorbeelden aangemoedigd, den zelfden weg niet meer algemeen inslaan? Waarom zullen wy van onze Nabuuren, die ons met zoo veele schadelyke werken, met zoo veele voor ons niet berekende zeden en gebruiken, besmetten, en in de war helpen; waarom zullen wy het goede niet van hen overneemen? De *Engelschen* rigten Maatschappyen by Maatschappyen op; en dezelve hebben een gewenschten invloed, ter aanmoediging van Landbouw, Uitvindingen, Handwerken, Fabrieken, Kunsten en Weetenschappen; en het Gouvernement brengt daar alles by, om den Landbouw, Veehoedery, Fabrieken en Koophandel te doen bloeijen. Andere Natien hebben van ons de voordeelen van Koophandel en Fabrieken afgezien. Tot dus ver hadden wy geene andere aanmoediging noodig, dan eigen voordeel. Daar onze waaren overal gretig ontvangen wierden, bleef de nyverheid en *industrie* van zelf wakker: maar nu wy zoo veele mededingers gekreegen hebben, die onze goederen kunnen ontbeeren, en hunne eigene gerede gebruiken; nu men ons in vee-

Digitized by Google

le *artikelen* voorby geſtreefd heeft; nu de moed en *energie* by de Natie verzwakt zyn, moeten zy aangevuurd worden.

Gy zult het my wel ten goede willen houden, waarde Medeburgers! dat ik zoo lang by de noodige aanmoediging van de *Fabrieken* ſtil ſtaa. Veelen uwer zullen 'er toch ook belang in hebben; en wat zeg ik? wy hebben 'er allen belang in. Men moet toch nooit den ſtelregel, die te vooren maar al te veel aangedrongen wierd, onbedagt aanneemen: „Ons Land is een Land, geſchikt voor den Handel, niet voor Fabrieken." Dit beneemt allen moed, en wordt door de ondervinding, door zoo veel ryke *Familien*, welke aan de Fabrieken haare welvaart te danken hebben, gelogenſtraft. — Of: „De Fabrieken benadeelen den Handel." Waartegen ik maar één vraag zal doen: Wanneer was onze Handel wyd en zyd uitgebreid; wanneer *bloeide zy het* meest? En het antwoord is gereed, en wordt door de Jaarboeken van *Nederland* bevestigd: Toen de Fabrieken het drukst aan den gang, en in den grootſten bloei waren. — Ik gun u alle mogelyke welvaart, agtbaar Lighaam van Kooplieden! Ik wensch, ik verlang, zo 't den Hemel behaagt, met den Vrede, een ſpoedig herſtel binnen uwe muuren, en binnen andere Koopſteden. Ik hoop en wensch, dat uwe *ledigſtaande* Huizen en Winkels gretig opgezogt, druk bewoond, en zoo duur als voorheen verkogt of verhuurd worden; dat het meer aan handen en ruimte, dan aan werk en koopgoederen, ontbreeken mag; dat niemand langer behoeve te vraagen, behoeve te denken: hoe kome ik aan de kost? Maar wy moeten ook denken aan anderen, — aan zoo veele duizenden, die in binnenlandſche Steden en Dorpen alleen van de Fabrieken hun beſtaan moeten hebben. Het gantſche Lighaam moet welvaaren; en dit kan het niet, ten zy bloei en ſappen zich evenredig door alle de Leden verſpreiden. Wanneer Koophandel en Fabrieken als Zusters elkander voorthelpen en in de hand werken, dan zal de oude welvaart zich weder eindelyk gaande weg door het geheele Land, tot in de afgelegenſte hoeken en in de kleinſte plaatzen, verſpreiden.

De bloei van *Nederlands* Handel en Fabrieken, zonder welke het ons Vaderland niet kan welgaan, was eertoos myn ſtokpaard; en dit gebruikt men gaarne. Neemt my dan deeze uitweiding niet kwalyk. Maar denkt

denkt niet, dat ik den Landbouw daarby uit het oog verlieze; dat ik de Weetenſchappen en Schoone Kunſten vergeete! De Landbouw toch is de oorſpronkelyke ſtand van het menſchdom. Hy levert de eenvoudigſte, de onſchuldigſte vergenoegens en voordeelen op. Maar wy kunnen allen geen Landbouwers zyn; daartoe is de menigte van onze inwooners, in evenredigheid van onzen naauw beperkten grond, te groot. Evenwel, hoe zeer kon de Landbouw nog worden uitgeſtrekt! Hoe veele duizenden morgens zyn voor ontginning vatbaar, die nu ledig liggen! Men behoeft geen *koſtbaare* reizen door *Gelderland*, *Overyſſel*, *Drente*, en zelfs een gedeelte van *Holland*, te doen, om daarvan overtuigd te worden. Onze Voorouders lagen zich meer toe, om nieuwe gronden te ſcheppen, dan op het verbeteren van de onde. De verbetering van den Landbouw, de overreding van deszelfs weezenlyke voordeelen voor den Staat, hebben de aandagt van onze Tydgenooten daarop zich doen vestigen. Maar 'er is nog zeer veel te doen. Zo 'er eens Canaalen gegraaven worden, waar de toe- en afvoer te water ontbreekt, zal de bemesting gemakkelyk worden gemaakt, en de *produkten* zullen aan de koſten en het zweet van den bouwer beter beantwoorden. Nieuwe goudmynen zullen 'er dan worden geopend.

Inter arma ſilent muſæ, — De Zanggodinnen zwygen onder het geklank der wapenen; vooral wanneer binnenlandſche partyſchappen de aandagt boeijen, en den geest door onderſcheide tegenſtrydige inzigten afmatten. *Pamphletten*, het nieuws van den dag, verdringen dan de werken van geleerdheid en ſmaak. Wanneer deeze ophouden; wanneer de geestdrift voor *Romans* en beuzelſchriften, die de harſſens in de war helpen, het hoofd doen duizelen, en alleen een meestal nutteloos tydverdryf opleveren, eens uitgewerkt is; dan zullen de Vaderlandſche Vernuften hunne moeite en vlyt bekroond zien, en hunne werken zullen eene waare verlichting en verbetering onder de Natie, nu tot haare oude bezadigdheid wedergekeerd, verſpreiden. De rust, die ons de zalige Vrede aanbrengt, zal ons tyd geeven om te denken. — Wanneer de Landbouw bloeit, en ryke oogſten oplevert; wanneer ſchaarschheid en duurte van leevensmiddelen elkeen om het dagelyks onderhoud niet langer bekommert; wanneer de Heffingen ons niet meer

druk-

drukken en verlegenheid baaren; wanneer de welvaart van Koophandel en Fabrieken ryke overwinſten in uwe ſchatkisten ſtort; dan zult gy, myne Medeburgers! ook weder aan de opbeuring der kwynende Kunſten kunnen denken. Uw overvloed zal den zugtenden Kunſtenaar niet langer zich doen beklaagen, dat hy zyne geestvermogens aan zulk een edel onderwerp heeft toegewyd: —— vooral wanneer gy zyne dienſten niet langer miskent, en vreemde Kunst voor Vaderlandſche den voorrang geeft.

Dikwils zeide ik: Waarom heb ik den welſtand van myn Vaderland moeten zien! (want ik kan my dien gezegenden tyd nog leevendig herinneren.) Waarom moet ik dien welſtand overleeven, en vóór myn afſcheiden het Vaderland zien te gronde gaan! Hoe veel, hoe groot zyn de oorzaaken van bederf! Dit zag elk, die oogen in het hoofd had, en betreurde het: maar niemand kon op eenig herſtel denken, zoo lang de Oorlog voortduurde; zoo lang de gemoederen aan 't gisten waren, door hoop of vrees geſlingerd wierden; zoo lang de orde van zaaken aan geduurige afwisſeling, en de Staat aan nieuwe omwentelingen bleef blootgeſteld; zoo lang de aandagt door de geduurige onzekerheid wierd afgetrokken, en de lust verging, om zaaken van weezenlyk belang en nut te onderneemen en door te zetten; zoo lang de Ingezetenen, by elke Belasting, elke Heffing, voor eene nieuwe ſchrikten, en met dat al de ſchatkist van 't Land telkens ledig was en te kort kwam. Alles moest dus wagten tót en na den *Vrede*. Aller oogen zyn dus op den Vrede gevestigd. Dat dezelve dan ſpoedig getroffen worde, — voor onzen Staat heilzaam, voor de rust van *Europa* berekend, en duurzaam zy! Dan zullen wy den zegen, die aan *Israël* in 't gezegend Canaan voorwaardelyk beloofd wierd, *gy zult zeker woonen*, in deszelfs waarde ondervinden. En dezulken myner Medeburgeren, die met my eene geduurige, eene dagelykſche afwisſeling van overheerſchers beleefd hebben; die weeten, wat het is, elken morgen te moeten vraagen: wien zullen wy deezen dag toebehooren? in wiens handen, van wiens genade zal ons lot afhangen? —— zullen weeten, wat het betekene: *gy zult zeker woonen*. Hoe veel te meer zy, die dagelyks aan eene afwisſeling van vegtende krygsbenden waren blootgeſteld, — die door vyand en vriend beroofd

rooft wierden, — wier oogſten afgemaaid of vertreeden, — wier beesten voor hunne oogen weggedreeven of geſlagt, — wier wooningen aan de vlammen opgeofferd wierden; en wy zagen dikwerf de vlammen op onderſcheide plaatzen des avonds ten Hemel opgaan! — Hoe veel te meer zullen deezen de waarde kennen van deezen zegen, *gy zult zeker woonen*, wanneer zy aan geen nieuwen overval, of laſtige, ten platten lande vooral laſtige inkwartiering meer zyn blootgeſteld?

Zoo ſtelden de begonne Vredes-onderhandelingen, de getekende *Præliminairen*, reeds paal en perk aan het rampzalig voortwoeden van den geeſſel des menſchdoms, — het yſelyk monſter, daar elk voor ſchrikken moest, — den *Oorlog*. Zoo zullen 'er vooreerst geen ſtroomen van menſchenbloed vergooten, geen Landen en Steden vernield, het aantal van ongelukkige ſlagtoffers niet vermeerderd worden. Nu zullen wy (dit moesten wy niet vergeeten) onze gevangene Landgenooten wederzien; hunne boeijen zyn door de hand des Vredes verbroken; zy zullen hunne lieve Ouders, hunne waarde Huisvrouwen, hunne ſchreijende Kinderen wederzien, weder omhelzen. Dit is alreeds een groote zegen, waarvoor elk, die een gevoelig, menſchlievend hart in zynen boezem omdraagt, al hadden wy met den Oorlog niets te doen, met de voorwaarden van den Vrede geen uitſtel, den Hemel niet genoeg danken kan. — Hen, die den Oorlog wars waren, die de onderhandelingen van Vrede hebben begonnen en voortgezet, die met de ellenden van het menſchdom medelyden hadden, zullen wy in onze harten zegenen; wy zullen om de hoofden van BUONAPARTE, en van hen, aan wien wy deezen ommekeer van zaaken in *Engeland* te danken hebben, wie zy ook zyn mogen, olyfkroonen vlegten, die de ſchoonſte laurieren, met bloed bevlekt, te boven ſtreeven; — maar wy zullen in een anderen zin als VIRGILIUS daar by uitroepen: *God heeft ons deeze rust gegeeven.* Hy is het toch, die de harten der Vorſten en menſchen in zyne hand heeft, en dezelve neigt, gelyk de Landman de beekjes tot bevogtiging van zynen akker leidt, werwaards hy wil. Hy is het, die het lot der Volken en der Waereld beſtiert. *God regeert.* Dat de inwooners der aarde, dat wy Hem dan eerbiedigen, en danken, dat Hy den alvernielenden Oorlog

een

een perk geſteld, en tot de verwoesting, die Hy om heilige, wyze redenen toeliet, gezegd heeft: *tot hier toe en niet verder.*

Zouden wy dan, myne Landgenooten, onder deezen aanvankelyken zegen, onder die blyde verwagtingen, koel en onverſchillig kunnen blyven? koel en onverſchillig? terwyl de ſtraaten van London en Parys van het gejuich, *Vrede! Vrede!* wedergalmen, — terwyl de Postkoetzen met het devies, *Vrede met Vrankryk*, en de Postillons met olyftakken op hunne hoeden geheel *Brittannien* doorrennen (*)? —— Zouden eenige byzondere *vues*, eenige afgeſpronge Commisſien op den Oorlog berekend, eenige verliezen, die in 't vervolg dubbel vergoed kunnen worden, zonder met de traanen van behoeftigen beſproeid te zyn, ons beletten, in eene algemeene blydſchap te deelen? —— Wy zouden ons tegen God en menſchen besondigen, ons aan ondankbaarheid ſchuldig maaken, aan nieuwe Oordeelen blootſtellen; daar, in tegendeel, Nationaale Dankbaarheid de Goedertierenheid des Hemels zou uitlokken.

Dan, hangt alles van God af, laaten wy Hem ſmeeken, dat dit welbegonnen werk een gelukkigen, ſpoedigen voortgang hebbe; dat de Vrede, eerlang getroffen, heilzaam voor *Nederland* zy; dat daarmede de grondſlag tot een duurzaam en welingerigt Staatsgebouw, hoedanig het dan ook zy, tot onze herſtelling, gelegd worde. —— Myne jaaren zyn te ver gevorderd, de zaaken zyn te ver verloopen, dat ik zou kunnen hoopen, de middenſte jaaren van de afgeloope Eeuw weder te kunnen beleeven: maar indien ik alleen mogt kunnen zeggen, *wat is het vooruitzigt ſchoon!* nu kan myn Vaderland zich, by deezen voortgang, volkomen in zyne Vryheid, in zyne Onafhankelykheid, in zynen ouden luister en roem herſtellen; dit kunnen myne kinderen en kindskinderen, welken ik dikwerf met naare oogen aanzag, nog beleeven, — onder den Goddelyken zegen beleeven; dan zal ik myn hoofd gerust nederleggen.

Edoch,

(*) By het aankomen van de *Franſche* afgezondenen met de getekende Vredes-*præliminairen*, ſpande het volk van *London* de paarden van de koets, en trok die zelf voort. Zoo groot was de geestdrift by een Volk, dat by den Oorlog veel won; daar wy by den Oorlog alles verloren hebben.

Digitized by Google

Edoch, zullen wy dien zegen met eenigen grond verwagten kunnen, (vergun my nog deeze eene aanmerking, myne Medeburgers!) wy zullen met elkander *vrede* moeten maaken; dan zullen de noodlottige partyschappen een einde neemen, en wy als waare Broeders en Leden van hetzelfde Burgerlyk Lighaam elkander welmeenend de hand geeven moeten. Wy hebben Omwenteling op Omwenteling beleefd, en telkens het buitenspoorige, dat 'er mede gepaard ging, gezien. Ik kan 'er zes of zeven in mynen leeftyd tellen, en ben 'er meer dan verzadigd van. Dat dan de verstandigen en gematigden, elk in zynen kring, zonder uitstel hieraan beginnen mede te werken! Want wat zal het anders baaten, wanneer de brand van buiten geblust is, zo die van binnen blyft voortwoeden? Wy hebben waarlyk lang genoeg in onze eige ingewanden gewroet, en aan vreemden ons vermogen gegeeven. Wy zullen dan ondervinden de waarheid van de Spreuk: *Daar Vrede woont, woont God.* De Godsdienst zal dan zynen gezegenden invloed hervatten, wanneer onze harten, van wrok en wrevel gezuiverd, voor de Liefde en alle waare Christelyke Deugden zyn vatbaar geworden. De aloude *Nederlandsche* zeden zullen zich beginnen te herstellen. Onze Voorouders begreepen het te regt, wanneer zy op hunne Munten zich zelf en de gansche Natie herinnerden: *Concordia res parvæ crescunt* (*). Wy hebben de Spreuk bewaard, maar niet den zin daarvan behartigd; en daardoor het tegendeel ondervonden: *Discordia res maximæ dilabuntur* (†).

Aanvaard ons dankbetoon, ô God van Liefde en Zegen!
Gy wenkte, en na een nacht herryst het morgenlicht.
U, God! u dankt heel de aard', en juicht uw goedheid tegen.
Al 't menschdom volgt dien toon, met traanen in 't gezicht.
De felste wonden staaken 't bloeden;
Het moordend zwaard houdt op van woeden;
De mensch hoort naar de stem der woeste wraak niet meer;
De mensch vindt in den mensch zyn vriend en broeder weer.

Vol-

(*) Door Eendragt worden kleine dingen groot.
(†) Door Tweedragt vervallen de grootste zaaken.

Digitized by Google

ô Volken! die de haat zoo lang en wreed deed ſtryden,
Herdenkt de tyden niet, getuigen van uw woên;
Wischt zelfs uit uwen geest het denkbeeld van uw lyden:
De lieve Vrede komt — zy zal uw ſmart vergoên.
Juicht, nu uw' oorlogsdonders ſmooren;
Jaagt weer uw' kouters door de vooren.
Uw' kielen, ryk beladen, door krygers onbemand,
Bezoeken onbeſchermd en veilig 't verſte Land.

Juich ook, myn Vaderland! gy moogt weer ademhaalen;
Na d'allerbangſten nacht, lacht u weer d'ochtend aan.
Een volle dag vervang', ô God! die morgenſtraalen! —
Lang riepen wy vergeefs, ô Almacht! wy vergaan!
Gy hoort naar ons, ô God! hoor verder onze beden;
Bedeel den Batavier met wysheid, deugd en kracht!
Wat baat het hoogſt geluk by ſnood bedorve zeden,
Waar 't misdryf wordt vergood, waar Godvrucht wordt veracht?

Bataven, ſtaakt uw twist, zoo lang met drift verdedigd;
Vergiftigt nooit de bron, die u Gods liefde ontſluit!
Nog twisten? en alom — de waereld is bevredigd!
Te lang misleide Belg, blusch ook uw twisttoorts uit!
Een Volk, aan ondeugds boei geklonken,
Door drift ontaard, verzwakt, gezonken,
Al lacht het welvaârd aan — al woedt de Kryg niet meer,
Zinkt eindlyk door zich zelf en onherſtelbaar neer.

BEREIDING DER AZYNZUURE ÆTHERISCHE YZER-TINCTUUR VAN KLAPROTH, BEKEND GEMAAKT DOOR DEN HEER HUFELAND.

Zo veel Yzervylzel, als men verkiest, wordt in eene ruime glazen kolf ontbonden in zuiver Zoutzuur. Na de volbragte oplosſing wordt, by dit vogt, met kleine ſcheutjes, gegooten zuiver Salpeterzuur, tot zo lang men, dit mengzel warm maakende, niet langer de ontwikkeling van, met opbruiſching te voorſchyn komen-

mende, Salpeterlucht (*Gas Nitrosum*) beſpeurt, 't geen bewyst dat het Yzer ten vollen *geoxydeerd* is.

Vervolgens wordt de Oplosſing, met gedeſtilleerd water, verdund, en met zo veel loog van bytend loogzout gemengd, dat al het ontbonden Yzer op den bodem van het glas wordt nedergeploft. Waarna het bekomen bezinkzel, met zo veel rein water, als noodig is, volkomen wordt afgezoet, en in de opene lucht in zo verre gedroogd, dat hetzelve, op het filtreerpapier, geen natte vlek meer maakt, maar echter nog brokkelig te zamen hangt.

Hierop wordt dit bereidzel, op nieuw, in een ſchoon zuikerglas gedaan, om by hetzelve kleine portien zuiver Azynzuur te gieten, onder eene aanhoudende roering met een glazen ſtaafje: wordende dit bydoen van Azynzuur zo menigmaalen herhaald, tot dat 'er niets meerder wordt opgelost. Eindelyk worden negen oncen van deeze donkerbruine verzadigde oplosſing gevoegd by een mengzel, beſtaande uit eene once Azyn-Naphtha (*Æther Aceticus*) en twee oncen Alcohol: waarmede de geheele bereiding is volbragt.

Deeze ontbinding is thans hier (te *Berlyn*) in een algemeen gebruik. Zy ſchynt de fynſte, ligtſt verteerbaare, en vlugtigſte Yzerbereiding te zyn, welke wy bezitten; en in zo verre de beroemde *Beſtucheffſche Nerven-tinctuur* nog te overtreffen, dat zeer zwakke en gevoelige voorwerpen, die geene andere yzerbereiding verdraagen, dit middel kunnen gebruiken. Waardoor ik het genoegen heb gehad, van 'er de ſchoonſte uitwerkingen van te zien, in de hardnekkigſte Maag- en Zenuwziekten. De gifte is van tien tot veertig druppen, drie of viermaal 's daags, in besten wyn.

De *Aſeſſor* FLITTNER bereidt gemelde middel op de volgende wyze. Eene once tot wit wordens toe gekalcineerd Yzervitriool wordt gemengd met anderhalf oncen droog middelzout, bereid uit mineraal loogzout en overgehaalden Azyn. Deeze zelfſtandigheden worden, in een ſteenen mortier, zo naauwkeurig, als doenlyk is, onder elkander gewreeven; waarna men beſpeurt, dat het mengzel vogtig wordt. Hierom wordt hetzelve, geduurende eenige dagen, in een open glas, aan de werking der lucht blootgeſteld, waardoor het ras wederom opdroogt.

Op het dus gebooren Azynzuure Yzer wordt nu ge-

Digitized by Google

gooten een mengzel van zes oncen gedeſtilleerd water en zuivere Alcohol; om dit alles onder elkander te wryven zonder warmte: waarna de vloeiſtoffe, met het geen zy ontbonden heeft, van het overſchot, door middel van een filtreerpapier, wordt afgeſcheiden. By het doorgezygde vogt worden gegooten zes drachmas Azyn-Naphtha en drie drachmas Azynzuur; terwyl teffens, met een mengzel van twee deelen gedeſtilleerd water en een deel Alcohol, het bezinkzel, 't geen op het filtreerpapier is blyven liggen, zo lang wordt afgeloogd, tot men daarvan eene once en zeven drachmas bekomt, welke dus, by het voorige gevoegd, te zamen negen oncen vogt zullen uitmaaken, 't geen in eene welgeſlootene ſtopvlesch moet worden bewaard.

IETS, OVER HET EILAND CEILON. Door J. HAFNER.

(*Vervolg van bl.* 538.)

De Portugeezen, die de waarde van *Ceilon* kenden, en hoe noodzaakelyk hen het bezit daarvan, tot behoud en beſcherming van hunne overige Etabliſſementen langs de Kust van *Malabaar* en *Choromandel*, was, hadden, zedert zy in dat Eiland gevestigd waren, geſtadige doch vergeefſche poogingen aangewend, om zich door list en geweld gantſchelyk van hetzelve meester te maaken. Dit was oorzaak, dat zy met den *Raadja*, of Koning van *Condé ouda*, meestentyds in eene geduurige vyandſchap leefden; nu eens Vrede met hem maakende, wanneer zy eene nederlaag hadden geleden; dan weder den Oorlog onder het een of ander voorwendſel hervattende, als zy zich door nieuwe troepen uit Europa of *Goa* verſterkt zagen; tot dat hy hen eindelyk, als reeds gezegd is, met hulp en byſtand der Hollanders, geheellyk uit het Eiland verdreef, en zy gedwongen werden een Land te verlaaten, waar zy zulk eene groote rol hadden geſpeeld; en waarin zy zich tegen alle vyanden van buiten, op eene geduchte wyze, hadden kunnen maintineeren, indien niet de Dwinglandy en willekeurige Regeering, en de onverzadelyke gouddorst en knevelaryen van hunne Gouverneurs of *Capitains generaal*, en derzelver Bedienden en Offi-

cie-

Digitized by Google

tieren, de Inboorlingen tegen hen in massa had doen opstaan. Deeze en veele andere misdryven meer hebben voornaamelyk het verlies van *Ceilon* en alle hunne overige Etablissementen in de *Oost* veroorzaakt; gelyk dezelve ongetwyffeld, vroeg of laat, dat van de Bezittingen aller andere Natien in die Gewesten moeten te weeg brengen, die zich in hunne wankelende heerschappy, eenig en alleen door twist en tweedragt onder de Vorsten deezer Landen te zaaijen en te voeden, nog staande houden.

Men kan ligt nagaan, dat het veel tyd en moeite aan de Hollanders kostte, om de Portugeezen, die toenmaals eene dappere Natie waren, uit de menige Vestingen en Sterkten, die zy op dit Eiland hadden, te verdryven; en dat zulks niet zonder groot verlies van volk heeft kunnen geschieden. Het is derhalven zoo veel te smertelyker, — ja elk braaf Nederlander, wien de eer en het welzyn deezer Republiek ter harte gaat, moet zich bedroeven en verontwaardigd zyn, dat dit voortreffelyk Etablissement, om het welk te verkrygen en magtig te worden onze dappere Voorvaders zoo menige roemryke, maar duurgekochte zege hebben moeten bevegten, en zoo veelen van hen hun bloed en leeven daarby hebben opgeofferd, op eene zoo schandelyke en lafhartige wyze, zonder slag of stoot, aan de Engelschen is overgegeeven. — Doch van dit onaangenaam onderwerp afstappende, zal ik voortgaan myn verhaal te vervolgen.

Ik heb kortelyk aangetoond, hoe de Portugeezen zich op *Ceilon* hebben gedraagen; hoe zy met den Koning van *Condé ouda*, of Keizer, zoo als hy ook genoemd wordt, leefden; en op welke wyze hy van hen verlost werd. Het staat nu te zien, of de Hollanders, die hy tot hulp had binnen geroepen, het beter met hem maakten; en of hy oorzaak had, zich over deeze daad en keuze te verblyden.

Terstond na de inneeming van *Manaar* en *Jaffanapatnam*, de laatste versterkte plaatsen, die de Portugeezen nog op het Eiland hadden, zag hy reeds, dat zyne nieuwe gasten niet beter waren, dan die hem hadden verlaaten; dat hy maar van Dwingelanden was veranderd, en hy op de laatsten zoo weinig als op de eersten konde vertrouwen en staat maaken.

Ik laat op zyne plaats, of de Hollanders het Tractaat, dat zy met hem, vóór de verdryving der Por-

Digitized by Google

ingeezen, hadden gemaakt, ſtiptelyk nakwamen; genoeg, hy dacht groote reden te hebben, om zich over hen te beklaagen: reeds naa de verovering van *Colombo* geraakten zy in verſchil; doch naa die van meergemelde twee plaatſen borst zyn misnoegen openbaar tegen hen uit, de Alliantie werd verbroken, en het kwam zelfs met hen tot daadlykheden. Gelukkig voor de Hollanders, (die nog ſteeds de terugkomst der Portugeezen te vreezen hadden, die gewis eene zoo ſchoone gelegenheid, om zich weder met den Keizer te verbinden, niet zouden hebben laaten voorbygaan) was deeze oneenigheid van geen langen duur; en zy troffen welhaast eenen Vrede met meergemelden Keizer, waarby zy hem voor wettig en onafhangelyk Souverein van het geheele Eiland erkenden, uitgenomen van het Koningryk *Jaffanapatnam*, het welk hy aan hen in vollen eigendom ſchonk, hen verders in het bezit van de voornaamſte plaatſen en vestingen, die zy op de Portugeezen veroverd hadden, laatende, om dezelve voor hem te bezetten, onder den naam van zyne Strandbewaarders, en met beding van hem te beſchermen en te verdeedigen tegen alle andere Natien en vyanden; hen nog eene menigte andere voordeelen, den Handel betreffende, en te breed om hier aan te haalen, vergunnende; —— en dus zagen de Hollanders zich eindelyk in het ongeſtoord en gerust bezit van dit heerlyk Conquest. Gelukkig ware het voor de Maatſchappy geweest, indien men zich aan de zoo heilig bezwoorene Tractaaten gehouden, en zich met de magt en de voordeelen, die men op dit ſchoone Eiland verkreeg, vernoegd hadde! Doch, willekeurige regeering, heersch- en hebzugt, de inbreuken, die men onophoudelyk op de rechten en landen des Keizers maakte, bragten een ſtaag toeneemend misnoegen en verwydering te weeg; 't welk eindelyk in het Jaar 1759, onder den Gouverneur JAN SCHRÖDER, (van geboorte een Hamburger) tot een openbaaren Oorlog uitborst; een Oorlog, die der Maatſchappy meer dan 10 millioenen Guldens koſtte, en die byna 7 Jaaren duurde.

De Keizer of Koning van *Condé ouda*, ziende dat alle zyne klachten en voorſtellingen aan het *Ceilonſche* Gouvernement, en zyne herhaalde en minzaame poogingen om hetzelve tot rede en billyker handelwyze te brengen, vergeefsch waren, en door nieuwe beledigingen ſtaag

ſtaag getergd, beſloot eindelyk door de wapenen zich zelven recht te verſchaffen, en het uiterſte te waagen, om zyne arme Onderdaanen, die het ſtrand bewoonden, en hem, als Opperſte en Gebieder van 't Eiland, om hulpe ſmeekten, van de ondraagelykſte Heerendienſten, onderdrukkingen en afperſingen, waaronder zy zuchtten, te verloſſen. —— Dit was juist wat men had gezocht, en waartoe men hem had willen brengen.

De Gouverneur SCHRÖDER, een heerschzugtig Man, en die door het te onder brengen van den Keizer, of het vermeesteren van het gantſche Eiland, eenen onſterffelyken roem en naam dacht te verwerven, en zonder twyffel ook zyn byzonder voordeel, de verkryging of vermeerdering van ſchatten, (dat wel voornaamelyk de oorſprong en het doelwit van het doen ontſtaan van dergelyke Indiaanſche Oorlogen geweest is, is, en zyn zal) op het oog hebbende, liet terſtond een groot getal troepen, door hem tot dat einde reeds verzameld, naar de Binnenlanden marcheeren; in het vast vertrouwen van zich, zonder veel moeite, van *Condé*, de Hoofdſtad des Keizers, en verders van diens gantſche Land, meester te maaken. Dan hy bedroog zich deerlyk in zyne verwagting.

Het Ryk des Keizers van *Ceilon*, *Condé ouda* genaamd, (zoo veel betekenende als *hoogte der bergen*, omdat hetzelve uit eene menigte van bergen en valeijen, meest alle zeer vruchtbaar, beſtaat) ligt in het midden van het Eiland, en is gantſchelyk omringd, en van de Strandbewooners afgeſcheiden, door aaneengefchakelde en meestal ondoordringbaare wouden en wildernisſen, vol van Elephanten, Tygers, Beeren, Reuzenſlangen, en ander verſcheurend gedierte. 'Er zyn maar weinige wegen of *paſſen*, zoo als men ze noemt, die door dezelve naar de Binnenlanden leiden. De *Pas van Balané* en het *Graves van Idalgaſina* zyn wel de voornaamſte deezer wegen, of de breedſte. Doch men moet tuſſchen hooge bergen, overhangende klippen, en door naauwe engten paſſeeren, waar men maar weinig volk noodig heeft, om een geheel Leger terug te houden, ja zelfs te vernielen. De overige wegen naar de Binnenlanden, als die van *Candu carre*, *Galpattevadda*, en andere, zyn naauwlyks breed genoeg, dat twee menſchen

ſchen 'er nevens elkander kunnen gaan; en loopen over ſteile en moeilyk te beklimmene bergen en door ondringbaare wouden, tot aan de grenzen van *Condé ouda*, waar ze door zwaare, met dikke doornen bevlochtene, en met ſterke wagten bezette valdeuren, afgeſlooten zyn, en het aan niemand geoorloofd is, dezelve te paſſeeren, zonder met een pas voorzien te weezen.

Het zyn dan deeze digte en uitgeſtrekte wouden, die den Keizer tot een onoverwinlyk bolwerk verſtrekken, achter welke hy, indien men hem getrouw bediene, zeker en onbevreesd voor de aanvallen van een buitenlandſchen vyand woont; en het was door dezelve, dat de Hollandſche troepen, op bevel van SCHRÖDER, zich eenen doortogt naar *Condé* (byna geduurig met de byl in de hand) moesten baanen.

Dus zonder orde, voet voor voet, en met verbaazende moeite voorttrekkende, wierden zy van de *Cingaleezen*, of Soldaaten des Keizers, die hen op het ſpoor volgden, en by duizenden omringden, in menigte doodgeſchooten; zonder dat zy een enkelen der vyanden gewaar werden, die, achter de boomen (waarvan men in deeze wouden veele van eene verbaazende dikte vindt) en het digte kreupelbosch verborgen zynde en loërende, op hun gemak het voorwerp hunner wraak uitkipten, en met hunne lange lontroers naar de andere waereld zonden. Inzonderheid ſchooten zy (gelyk ik uit den mond van verſcheide lieden, die deezen gantſchen Oorlog en alle de Krygstogten perſoonlyk hadden bygewoond, heb gehoord) het meest op de Trommelſlagers en Officieren; zoo dat de Hollandſche troepen nog geen twee dagen in de bosſchen waren geweest, of van de eerſten was 'er byna niemand meer overig; en de geenen, die 'er van de laatſten ontkwamen, waren verplicht, zich in het Uniform der Soldaaten te ſteeken, om niet zoo ligt bekend te zyn. — Des nachts, als zy zich gelegerd hadden, liepen zy nog grooter gevaar. Verplicht zynde om vuuren tot het bereiden hunner ſpyze te maaken, viel het den vyand, die door de duisterheid bedekt was, veel gemaklyker, nader by te komen, en, onbevreesd voor ontdekking, den dood van alle kanten toe te zenden. De *Cingaleezen* zaagden hier en daar, langs den weg, dien zy wisten of dachten dat de Hollanders moesten neemen, en daar, waar zy hunne Legerplaats moes-

Digitized by Google

moesten opslaan, zwaare boomen zoo verre door, dat ze nog even overeind stonden, en by de minste beweeging (die zy, door aan de takken vastgemaakte touwen, aan dezelve gaven) op de vermoeide troepen nederstortten en dezelve verpletterden. Wat het ergste was, — toen zy de onmogelykheid zagen om verder door te dringen, en langs denzelfden weg, dien zy gekomen waren en gemaakt hadden, weder wilden terug trekken, vonden zy dien door omvergehakt zwaar geboomte en diepe kuilen ten eenemaale verstopt en onbruikbaar; zoo dat zy zich met het zelfde gevaar en verlies weder eenen nieuwen weg moesten baanen, om uit de bosschen te komen; meer dan de helft van hen gesmolten zynde, zonder dat zy byna een enkelen vyand gezien of gedood hadden.

Terwyl deeze tegenspoed den Gouverneur SCHRÖDER had behooren wyzer te maaken, bleef hy egter in zyn voorneemen, om den Keizer te onder te brengen, volharden, en deed herhaalde poogingen om tot in *Condé* door te dringen, zoo door de passen als door de bosschen; doch alles met eenen even ongelukkigen uitlag, en met verlies van veel volk; terwyl intusschen de zaaken en belangen der Maatschappy zeer ten achteren gingen en verwaarloosd werden; buiten en behalven de verbaazende sommen, die haar deeze Oorlog jaarlyks kostte, of die men haar ten minsten in rekening bragt.

De zaaken waren in het Jaar 1762 nog in denzelfden toestand, en men was nog even ver gevorderd, toen de Gouverneur SCHRÖDER naar *Batavia* beroepen, en LUBBERT JOAN BARON VAN ECK in zyne plaats als Gouverneur van *Ceilon* werd aangesteld. Deeze, trotsch op zynen adel en op zyne militaire diensten in Europa, was in 't geheel de man niet, om de zaak met den Keizer of Koning van *Condé ouda* te vereffenen, en aan deezen verderflyken Oorlog een einde te maaken. Hy verwierp met verachting de billyke voorslagen van Vrede, die meergemelde Keizer, vertrouwende in den nieuwen Gouverneur menschlyker en vreedzaamer gevoelens dan in den afgetredenen te zullen vinden, hem liet aanbieden; hy hoonde dien's Ambassadeurs, en zond ze op eene onwaardige wyze weder terug. VAN ECK, nog meer eerzugt en hoogmoed dan zyn Voorganger bezittende, vermeende ongetwyffeld, dat aan hem de eere en

roem van de verovering van geheel *Ceilon* was beſchooren. Hy trok dan te veld, met alles wat hy van troepen by elkander konde ſchraapen; ontblootende niet alleen alle de Forten van het Eiland, maar zelfs ook van de vaste Kust.

(*Het Vervolg hierna.*)

VERSLAG VAN DE STAD MADRID EN DE ZEDEN DER INWOONDEREN.

(Ontleend uit Profeſſor LINK's *Bemerkungen auf eine Reiſe durch Frankreich, Spanien und Portugal.*)

„ De Hoogleeraar LINK vergezelde, in den Jaare „ 1797, den Graaf VAN HOFFMANSEGG, op eene „ Reize na *Frankryk*, *Spanje* en *Portugal*; een groot „ gedeelte van het Jaar 1798 bragt hy door in 't laatst- „ gemelde Ryk, en hy kwam het volgend jaar in „ *Duitschland* terug. Een jaar laater gaf hy, te *Kiel*, „ opgemelde *Waarneemingen* in 't licht; waaruit wy „ dit Verſlag overneemen."

* * *

Met het uitwendig voorkomen van de Stad *Madrid* ſtemt het binnenſte der Huizen, zelfs der groote en aanzienlyke, niet overeen. De ingangen zyn naauw; de kamers, zonder ſchikking, volgen op elkander. CAREL DE III, die *Madrid* van een elendig Dorp in eene heerlyke Hoofdſtad veranderde, kon zyne hervorming niet uitſtrekken tot het binnenſte der Huizen, waar de morsſigheid blyft heerſchen. Wy vonden dit zelfs in een der voornaamſte Herbergen, het *Kruis van Malta*.

Het gemeene Volk, 't welk allerwegen de ſtraaten vervult, is gekleed in bruin laken, gemaakt van bruine *Spaanſche* wol; zy draagen een bruine muts, en dikwyls bruine grove kouſſen zonder voeten, lederen ſchoenen; houten voetſchoeizels zyn geheel onbekend in *Spanje*. Bruin is 'er eene heerſchende kleur; zelfs de Militairen zyn in 't bruin gekleed. In andere opzigten gaan de

de Mannen, ook van den laagſten ſtand, gekleed op de wyze der *Duitſchers* en *Franſchen*. Mannen van een eenigzins boven het gemeen verheven rang draagen een hairzak, *Redeſilla* of *Coſia* geheeten, en een rok met eene menigte kleine knoopen; dan lieden van aanzien vertoonen zich met een witten mantel, een zwaard, doch maaken zelden gebruik van laarzen.

De Vrouwen houden zich doorgaans ſtipter aan de oude *Spaanſche* Kleeding dan de Mannen, die; eenige kleinigheden uitgezonderd, de gewoone *Europiſche* kleederdragt volgen. Der Vrouwen zwarte zyden *Mantilla* of Sluier loopt van vooren uit met een ſlip, die nu het geheele, dan eens gedeeltlyk het aangezigt dekt. Veelal draagen zy een zwarte keurs en rok met franje of kant; deeze verbergt niet geheelenal de lyfsgedaante, en maakt eene byzonderheid uit der kleeding van lieden, die het betaalen kunnen. Ten deezen tyde gingen de Vrouwen op hooghielde ſchoenen van onderſcheide kleur. De holſtaande, doch zwarte en leevendige oogen, de tedere en dikwyls al te magere geſtalte, het gemis van een friſſche en bloozende kleur, veelal naar het geele hellende, en haare beenen, die zy vry verre ongedekt draagen, geeven aan de Vrouwen eene onbevallige gedaante; en heeft de kleederdragt teffens iets wellustigs.

Op verre na zyn de *Spanjaarden* niet zo zeer op wandelen geſteld als de *Franſchen*, doch meer dan de *Portugeezen*. Elke Stad van eenig aanzien heeft in *Spanje* haare *Alameda* of Wandelplaats, zo geheeten naar den *Alamo* of Populier, waarmede dezelve beplant is. De Populier is door alle Eeuwen heen de geliefde Boom der *Spaanſche* Dichteren geweest; deezen hebben ſtaag den lof daarvan gezongen; misſchien dewyl geen Boom, deezen in ſchoonheid gelyk, zo weelig en ſchielyk in deeze lugtſtreek opſchiet. De Populieren aan de oevers van de *Manzanares* zyn wel bekend aan den bedreevenen in de oude *Spaanſche* Dichtwerken.

De *Prado* is thans te *Madrid* de gewoone wandelplaats. Aldaar ziet men in den voormiddag lieden van rang te voet en te paard; doch naa de *ſieſta*, of het naamiddagſlaapje, is de geheele *Prado* vol van heerlyke rydtuigen, die, volgens eene gewoonte, aan *Spanje* byzonder eigen, van dag tot dag dezelfde verveelende tour doen, elkander geduurende een uur of twee agter aan

rydende, met een langzaamen ſtap, zonder iets anders te zien dan wandelaars van laager rang, of de andere koetzen, die den tegen over weg ryden, waar zy zich op hunne beurt vertoonen. Dit maakt de verveelendſte vermaakneeming uit, welke men met mogelykheid zich kan verbeelden: eenmaal dit vermaak genooten hebbende, had ik des genoeg, en wilde nooit inſtemmen om het te herhaalen. —— Nu en dan ziet men eenige koetzen buiten de Stad, in de laanen op den weg na *Aranjuez*. Dan wie zou hier de moedige man weezen, die eerst de wetten der Etiquette ging overtreeden, door het vermaak van ryden buiten de Stad te neemen?

Madrid is eene zeer doodſche plaats, uitgenomen op den tyd van het gemelde ryden in de *Prado*, of in den voormiddag, omſtreeks de Kerken, waar eene Miſſe zal geleezen worden. Eene groote Stad, aan een poel gelegen, in eene ongevallige landſtreeke, waar de Manufactuuren alleen bloeijen, doordien ze met meer dan gewoone kragt bevorderd worden, en waar het Hof zich ſlegts eenige weeken in 't jaar onthoudt, is alleen groot door dwang; en die dwang laat zich allerwegen beſpeuren.

In *Madrid* is eene groote ſchaarschheid aan vermaaklykheden en uitſpanningen; dit gebrek wordt aangevuld door twee zeer wyd uiteenloopende hulpmiddelen; Devotie en Minnehandel. — Het Tooneel is in *Spanje* ſlegt geſteld: op beide de Schouwburgen te *Madrid* worden doorgaans ſlegte Tooneelſtukken door jammerhartige Acteurs en Actrices uitgevoerd. Nogthans was 'er thans eene Actrice, die heldinne-rollen redelyk wel uitvoerde. Ten deezen opzigte liggen de *Spanjaarden* verre agter by de *Portugeezen*; zy hebben niets, 't welk vergeleeken mag worden met de heerlyke Opera te *Liſſabon*.

Zeer zelden verzoeken de *Spanjaarden* gasten ten middagmaal; en nog zeldzaamer, zo immer, op den avondmaaltyd. Zy bepaalen zich tot de zogenaamde *Tertullas*, waar men Thee (*) ſchenkt, en banket in grooten overvloed voorzet; een onthaal, waarover BOURGOING zeer zyne verwondering betuigt. Dan dee-

(*) Wy hebben ergens aangetekend gevonden, dat de *Thee* in *Spanje* niet als een algemeene Drank, maar enkel als een Geneesmiddel, bekend en in gebruik is; en vernomen, dat op dusdanige onthaalen Water met Zuiker wórdt aangeboden. DE VERT.

Digitized by Google

deeze Schryver heeft mis, wanneer hy de maatigheid der gemeene volksclasse te *Madrid* zeer hoog verheft, en beweert, dat men nooit te dier Stede een dronken mensch ziet, dan Vreemdelingen. Dan ik heb veele *Spanjaarden* dronken gezien: maar de vreemde Krygslieden kunnen eenigermaate wegens dien buitenstap verschoond worden, als zy, in stede van de wrange Wynen in *Duitschland* en *Italie*, de geestige *La Manche* voor eene beuzeling kunnen koopen.

De Lugtsgesteltenis te *Madrid* is doorgaans aangenaam; het weêr is warm, en het regent 'er zeldzaam: want de bergen op de grenzen van *Castilie* schynen de wolken af te wenden; 't welk ik dikwerf zag, by eenen Noorden-wind, wanneer de wolken daar bleeven hangen, en de bergtoppen bedekten, eer zy tot het omliggend land afdaalden. Des Zomers is de lugt brandend heet; geen zeekoeltjes waaijen 'er, tot verfrisfing. In den Winter is het te dier Stede vry koud. Ik heb te meermaalen de *Manzanares* met Ys overdekt gezien (*). Deeze zwaare koude, op eene zo zuidlyke Breedte, ontstaat uit de hooge ligging der Stad; gelyk de gestadige laage stand des Barometers, en de gedurige afdaaling by het gaan na de oevers van de *Taag*, die van *Aranjuez* tot aan *Lisabon* een zo grooten val heeft, ten vollen uitwyst.

(*) Zo sterk is 'er zomwylen de Vorst, dat het Ys een mensch kan draagen: 't geen eene enkele keer gelegenheid geeft, dat Lieden, het Schaatsryden verstaande, en deeze yzeren wieken by zich hebbende, tot groote verwondering der Burgeren van *Madrid*, eene kunst vertoonen, by hun zo vreemd, als by ons gewoon. DE VERT.

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PEROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REIS-VERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht bestemd.*

(Vervolg van bl. 535.)

In ons laatst gegeeven Uittrekzel lieten wy onze Reizigers in onderhandeling met de Wilden aan de *Rotsbaai*.

baai. Uit nadere beſcheiden blykt, dat by deezen de Veelwyvery plaats heeft, en dat zy in de Plantkunde niet onervaaren zyn. Den 27 Feb. 1792 zeilden zy uit de *Rots-baai*, en door de Straat van *Dentrecasteaux*, waar de Schepen eenigzins op 't droogе geraakten; 't geen gelegenheid gaf tot een uitſtap in het omliggend land. Weinig meer dan eenige Plantkundige waarneemingen deeden zy hier op. 't Is waar, zy ontmoetten ook eenige Inwoonders; doch het onderhoud met deezen was van geene aangelegenheid. —— Vervolgens ankerden zy in de *Adventure-baai*, welke zy op den 1 Maart weder verlieten, en digt by het Noord-einde van *Nieuw Zeeland* heen voeren. 't Geen hun by de *Nieuw Zeelanderen* ontmoette, verdient dat wy 'er by ſtilſtaan.

De Inboorelingen hadden een groot vuur ontſtooken op den hoogſten der heuvelen, die den zeekant omzoomen, en zich tot de *Noord-kaap* uitſtrekken. Niet verre van de Kaap ons bevindende, kwamen 'er twee Canoes van ſtrand na ons toe roeijen. Welhaast bevonden zy zich by ons; doch bleeven eenigen tyd agter het Schip, eer zy het waagden op zyde te komen. Te recht, over onze gezindheid oordeelende, naderden zy egter met vertrouwen; ongetwyfeld bewust, dat de *Europeanen*, die hun bezogten, nimmer de aanvallers waren, als 'er eenig geſchil ontſtondt. Onverwyld vertoonden zy ons bundels van *Nieuw-Zeelandſche* Vlas, (*Phormium tenax*); dezelve uitbreidende, ten einde wy de ſchoonheid daarvan mogten waarneemen, en ruiling met hun doen. De ſtoffen van onderſcheide kleur, welke wy hun gaven, ontvingen zy met tekenen van de grootſte voldoening; en zy leverden ons, met de grootſte naauwkeurigheid, het by de ruiling bedongene. —— Yzer hadt by hun volſtrekt de voorkeus van alles, wat wy hun aanboden. Dit metaal is zo dierbaar in de oogen van dit oorlogzugtig Volk, dat zy betooningen van de uitbundigſte vreugde deeden, toen zy bevonden dat wy des voorzien waren. Schoon wy het hun, in 't eerst, op eenigen afſtand lieten zien, kenden zy het onmiddelyk zeer wel, uit den klank van twee ſtukken, op elkander geſlaagen. —— In verruiling voor onze waaren, gaf dit Volk bykans alles, wat zy in hunne Canoes hadden; en, 't geen wy voor een token van het

grootſte

grootst vertrouwen hielden, maakten zy geene zwaarigheid om alle hunne wapens te verruilen. De grootste hunner Speeren was niet boven de vyf voeten lang, en anderhalf duim dik; de kleinste hadden slegts de helft dier lengte: zy waren uit een enkel stuk zeer hard hout en zeer effen gemaakt. Zy gaven ons ook vischlynen, met hoeken van onderscheidene gedaanten; aan 't einde van eenige waren vederen vastgemaakt, welke dienden tot een aas, om de greetige visschen te verlokken. Verscheide deezer vischlynen waren vry lang; aan het beneden-einde was een stuk harde serpentyn-steen, om de lynen te doen zinken. Wy bewonderden de gladheid, welke zy aan deezen steen hadden weeten te geeven: dezelve was van eene ronde gedaante, met eene kleine verheevenheid boven op, die doorboord was, om 'er de lyn te doen doorgaan. Het moet deezen Wilden groote moeite gekost hebben, een steen van zulk eene hardheid te doorbooren: ongetwyfeld vorderde zulks veel tyds; doch zy hebben dien te over; want hunne behoeften zyn weinig, en de zee verschaft hun voedzel in overvloed. —— Zy verkogten aan ons veel visch, door hun even te vooren gevangen. Daar is zulk eene menigte van visch langs deeze kust, dat, geduurende den korten tyd, welken wy ons aan dezelve ophielden, verscheide groote schoolen ons voorby zwommen, komende tot de oppervlakte der zee; dezelve in hun zwemmen beroerende, omtrent op dezelfde wyze als een stroom, die by stil weder over eene ondiepte loopt. —— Deeze Wilden ontdeeden zich van hunne kleederen, om met ons te ruilen. Eenigen der jonge lieden hadden oorcieraaden, gemaakt van serpentyn-steen, langwerpig van gedaante, en veelal bykans vier duimen lang. Mannen van hooger jaaren droegen, als eene soort van zegeteken, een stuk van de armpyp eens menschen, met een koord om den hals, op de borst afhangende. Zy stellen groote waardye in dit cieraad. —— Het is bekend genoeg, dat deeze lieden groote liefhebbers zyn van menschenvleesch; en alles, wat strekt om het denkbeeld van zulk een voedzel voor hunnen geest op te roepen, schenkt hun het grootst genoegen. Een Matroos boodt een hunner een mes aan; en om hem het gebruik daarvan te toonen, maakte hy het gebaar alsof hy een zyner vingeren afsneedt, welken hy terstond aan zyn mond bragt, als wilde hy dien opeeten. De

Nieuw

Digitized by Google

Nieuw Zeelander floeg alle de beweegingen van den Matroos gade, betoonde zich zeer verheugd, lachte hartlyk, en wreef van genoegen in zyne handen. Deeze lieden waren allen kloek van geſtalte, en ſterk geſpierd. Kort naa zonne-ondergang verlieten zy ons. —— Dan op 't eigen oogenblik kwam 'er een derde Canoe van den digtst by gelegen oever, met twaalf man, die terſtond bylen, in verruiling voor hunne medegebragte goederen, begeerden. Eén hunner hadt reeds een byl; wanneer een ander zich tot ons vervoegde, uit al zyn magt met een ruwe ſtem roepende, *Esokie* (een Byl); en hy zweeg niet voor dat hy 'er een bekomen hadt.

Het was nu reeds nagt; en de *Esperance* was zo verre van ons, dat wy het Schip niet zien konden: wy ontſtaken daarop eenig buskruid, om aan dat Schip eene verkenning te geeven; dan wy zagen met verwondering, dat de Inboorelingen, wel verre van eenige vrees voor de uitwerkzelen daarvan te betoonen, met den handel voortvoeren. 't Was reeds meer dan een uur donker geweest, eer zy na ſtrand voeren. —— Dikwyls peilden wy op deeze hoogte, en vonden ſteeds fyn zand, en van zes-en-dertig tot vyftig vademen water.

Op den 25 Maart bereikten de Reizigers de reede van *Tongatabo*, en vonden zich onmiddelyk omringd door de Inboorelingen, die in grooten getale aan boord kwamen. Geduurende hun verblyf op het Eiland *Pangaimotoo* viel het volgende voor.

Twee Wagten waren 'er nagt en dag uitgezet op den post, welken wy op het Eiland *Pangaimotoo* genomen hadden; deeze waren genoegzaam, om zodanigen der Inboorelingen te weeren, die het beſtaan mogten om 'er heimlyk in te ſluipen, met oogmerk om onze daar gebragte goederen weg te neemen. Ongetwyfeld hadt men geen vrees, dat zy met geweld zich daarvan zouden willen meester maaken: tegen dus eenen aanval hadt men geene voorzorge gedraagen. Een Inboorelingen, egter, een hevige vlaag van een ſtortregen waarneemende, kwam, met het aanbreeken van den dag, agter een onzer Wagten, en gaf hem, met zyn knods, een zo geweldigen ſlag op 't hoofd, dat hy nederviel; ſchoon zyn helm veel van de hevigheid des ſlags afkeerde. De moordenaar vloodt ylings weg met diens ſnaphaan: de andere wagtdoende gaf 'er terſtond kennis van aan de zodanigen

Digitized by Google

gen onzer, die in de tenten ſliepen. De ontſteltenis was groot; en veelen gingen meer ſtrandwaards, om de lange boot te kunnen bereiken, indien de Eilanders ons in grooten getale mogten beſtaan te overvallen. Men hoorde het alarm aan boord van de *Esperance*; dit Schip was den voorgaanden avond digter aan ſtrand gekomen: men deedt terſtond eenige ſnaphaanſchoten, om de *Recherche* te waarſchuwen: dan onze vrees voor eenen algemeenen aanval der Inwoonderen duurde niet lang; want wy kreegen welhaast verzekering, dat de meesten rondsom onzen post nog ſliepen, en dat de ontwaakten de vlugt genomen hadden. Ook bragt een Officier, die, bykans op het oogenblik des begaanen moords, dieper uit het Eiland kwam, berigt, dat hy een groot aantal der Inboorelingen gezien hadt, die hem voorkwamen allen in diepen ſlaap te weezen.

De Bevelhebber van onzen Tocht ging ten zes uuren na wal, vergezeld door welgewapende manſchap, en gaf last de tenten terſtond af te neemen, en aan boord te brengen, met alle de goederen op dien post gelaaten tot het dryven van verderen handel. —— Dit wegneemen ſmertte veelen der Opperhoofden, die zich tot den Generaal vervoegden, hun leedweezen te kennen geevende over dit onaangenaam geval. Zy drukten op het ſterkſte uit hunne afkeuring van dit verraadlyk bedryf, zeggende dat hy, die 'er zich aan ſchuldig gemaakt hadt, den dood verdiende, en niet lang de ſtraffe zyns misdryfs zou ontgaan. Ten zelfden tyde deeden zy alles om ons over te haalen tot het hervatten en voortzetten des geſtaakten handels.

Ons krygsvolk, het Eiland een end wegs ingetrokken, om de geſteldheid der Inwoonderen ten onzen opzigte te ontdekken, vondt 'er omtrent duizend, die in den omtrek van onzen post geſlaapen hadden, en verzogten dat zy zich op een grooter afſtand zouden verwyderen. Dit deeden zy allen, uitgenomen een kleine hoop gewapende mannen, die, hunne knodſen en ſpeeren opheffende, weigerden een voetſtap terug te gaan. Misſchien zou het voeglyk geweest zyn, de ſtoutheid deezer lieden te ſtraffen, welke hun het voorkomen gaf van medepligtigen met den verraadlyken aanvaller: maar een Opperhoofd, TOOSOU geheeten, een van 's Konings Bloedverwanten, viel met zulk eene woede op dee-

deeze lieden aan, dat hy ze welhaast verſtrooide door hevige ſlagen met zyn knods.

De Generaal gaf, eer hy na boord wederkeerde, eenige weinige geſchenken aan verſcheide Opperhoofden, die rondsom hem geſchaard ſtonden. Hy vorderde dat zy den moordenaar zouden uitleveren, en den ſnaphaan, door hem geſtoolen, wedergeeven, alsmede de ſabel, een dag vroeger een Kanonnier ontſtoolen; hun te verſtaan geevende, dat men de ruiling weder zou beginnen op deeze voorwaarde, en anders niet.

Alle de Inboorelingen vertrokken, toen onze lange boot van ſtrand afvoer: maar zo ras deeze aan boord was, vertoonden zich veelen op de plaats door ons verlaaten, om te zien of wy ook iets hadden laaten liggen. Wy zagen dat een hunner de behendigheid hadt, om den ſpyker, waaraan een klok gehangen hadt, uit te trekken.

FEENOU (een der Opperhoofden) kwam 's naamiddags aan boord, en deedt een algemeen geſchenk van Broodvrugt, Yams, Platanen, en een Big. In vergelding ontving hy een zaag, een byl, en verſcheide bytels; maar wy zagen dat hy aan de byl verreweg de voorkeus gaf boven alle andere geſchonkene goederen. Naa met veel aandagts geluisterd te hebben na het verhaal van den aanval, door een der Inboorelingen op onzen Schildwagt gedaan, beloofde hy den ſnaphaan den volgenden dag weder te zullen bezorgen, alsmede dat hy den ſnoodaart tot ons zou brengen, en in onze tegenwoordigheid ſtraffen. Hy verzogt den aan 't hoofd zwaar gewonden te mogen zien; want de toegebragte ſlag was niet doodlyk geweest, dewyl de kragt daarvan gebroken was door den helm. FEENOU betoonde veel medelydens met den gewonden, en gaf hem een ſtuk, gemaakt van den bast van de Papier-moerbezieboom, om 'er de wonde mede te verbinden. In de daad, deeze ſtoffe was zeer geſchikt tot dit oogmerk.

's Volgenden daags kwamen, omſtreeks negen uuren in den voormiddag, drie Opperhoofden aan boord; ons berigtende, dat TOOBOU, Opperſte (*Egui-lai*) van *Tongatabo*, *Vavao*, *Anamooka* enz., ons een bezoek zou komen geeven; dat hy den opgeëischten moordenaar in onze handen wilde ſtellen, en den geſtoolen ſnaphaan wedergeeven.

't Was

't Was naauwlyks elf uuren, of TOOBOU kwam, vergezeld door verſcheide mindere Volkshoofden. De moordenaar lag voor zyne voeten op den buik, met de handen op den rug gebonden. Hy deedt hem aan boord brengen, alsmede het geſtoolen geweer met de bajonet. Twee ſtukken ſtof, gemaakt van de ſchors van den Papier-moerbezieboom, zo groot, dat elk, uitgeſpreid zynde, geheel het ſcheepsdek zou bedekt hebben; twee zwynen, en verſcheide zeer groote matten, — maakten het geſchenk uit, 't welk hy aan onzen Bevelhebber bragt. De Krygsheld FERNOU, het niet beneden zich rekenende den post van beul te bekleeden, ligtte zyn knods op, om den ſtraffchuldigen het hoofd in te ſlaan, en werd met moeite wederhouden om hem voor onze oogen te dooden. In 't einde leverde hy hem over in handen van onzen Generaal, ongetwyfeld in denkbeeld, dat deeze hem wilde hebben, ten einde hy zelve de ſtraffe over den ſchuldigen mogt uitvoeren. De gevangene, ook oordeelende dat zyn laatſte uur gekomen was, ſtak zyn hoofd toe; wanneer de ſchildwagt, dien hy geſlaagen en gewond hadt, voor zyne leevensbehoudenis ſmeekte. — Hierop wilde men hem laaten heenen gaan, met eenige ſlagen op den rug met een end touw; maar FERNOU, deeze ſtraffe te ligt rekenende, hief weder zyn knods op, om hem op ſtaanden voet af te maaken. De Generaal riep, zo ſterk hem mogelyk was, *teai maté!* (ſchenk hem het leeven!) maar FERNOU verklaarde, desniettegenſtaande, dat de ſnoodaart de verdiende ſtraffe niet ontgaan zou. Wanneer wy vroegen na de builen op 's Mans hoofd, welke hy door knodsſlagen gekreegen hadt, was het antwoord, dat dit de gevolgen waren van de ſlagen by zyne gevangenneeming. De Generaal gaf den Scheeps-chirurgyn last om die wonden te verbinden, en deedt hem daarop na de *Esperance* brengen, ten einde hy by nagt aan land mogt gezet worden en zyn leeven behouden.

(Het Vervolg hiernaa.)

Digitized by Google

BEDENKINGEN, OVER HET GEBRUIK VAN ZINNELYKE VOORWERPEN IN DE OPVOEDING DER KINDEREN.

(Naar het *Engelsch* van ELISABETH HAMILTON, ontleend uit haare *Letters on Education.*)

De zamenvoeging van denkbeelden, die agting verwekken, of voorkeuze baaren, ten aanzien van zekere voorwerpen of hoedanigheden, biedt zich aan als een ſtuk, 't welk onze aandagt verdient. Van deezer vorming hangt de ſterkte en deugd van het aanſtaande Character af, 't welk men bevindt dat ryst of daalt, wys of dwaas, deugdzaam of ondeugend wordt, „ in eene juiste evenredigheid, naar gelange „ de voorwerpen van hoogagting waardig of onwaardig be„ vonden worden voor een redelyk en verantwoordlyk wee„ zen."

Ik vrees, men zal denken, dat ik op eene harsſenſchimmige veronderſtelling bouwe, wanneer ik deeze belangryke zamenvoegingen tot een zeer vroegen leeftyd brenge: dan men bedenke dat ik hier ſpreek van die zamenvoegingen, welke duurzaam gemaakt worden, niet zo zeer door de ſterkte des indruks, als wel door de veelvuldigheid der herhaalinge. Nu ſchynt het my toe, dat deeze, welke wy wenſchen dat zullen volduuren, niet te vroeg ingedrukt, of te veelvuldig herhaald kunnen worden; en dat het van het uiterſte belang is, in de opkweeking van het hart, op eenen eenpaarigen voet voort te gaan; nooit tegen onszelven aanwerkende, door in het eene tydperk aan te leeren, wat wy in een ander zouden wenſchen te ontleeren.

De aangenaame gewaarwording, in de vroege kindſchheid reeds voortgebragt, door lachende kleuren, licht, en geluid, is, door de Wysheid en Goedheid der Voorzienigheid, beſtemd tot eene bron van geluk en leering. Ten deezen opzigte is het onzer opmerkinge waardig, dat, daar elke beminnelyke aandrift onzer natuure — liefde, hoop, dankbaarheid, vreugde — eene ſtrekking hebbe om goeddaadige neigingen te baaren, terwyl haat, wraaklust enz. dienen om kwaadaartigheid te wege te brengen, eene School voor de Deugd, door de Natuur, in den boezem der Scheppinge, geopend is. Want zyn niet de eerſte gevoelens der ziele die van vermaak; naardemaal de voorwerpen, die genoegen verwekken, ons van alle zyden omringen? De hulploosheid der Kindſchheid boezemt natuurlyk die medelydende teederheid in, welke, door haare ſterke uitdrukkingen, in het kinderlyk hart eene me-

de-

gegevoelende genegenheid doet gehooren worden, terwyl dankbaarheid het tot vreugde wekt. In deezer voege vereenigen zich liefde, vreugde, dankbaarheid en welgevallen, om het hart voor de indrukken van deugd te openen.

Zodanig, komt my voor, moeten wy de oogmerken der Natuure (of liever van den GOD der Natuure) beſchouwen, in het vormen van de Zielen der Kinderen zodanig, dat zy vatbaar zyn om vermaak te ſcheppen uit de voorwerpen des gezigts en des geluids, eer de zielsbekwaamheden beginnen te ontluiken. —— Hierby mogen wy een ander gewigtig eindoogmerk voegen; dat het, naamlyk, het oogmerk der Natuure was, om door deeze middelen (en de Natuur bezigt geene overtollige) nog iets te bereiken. Door die aangenaame gewaarwording wordt de ziel opgewekt om de zinnelyke voorwerpen te onderzoeken; en overal, waar de bedagtlooze dwaasheid, door haare onvoegelyke tuſſchenkomſte, dit wyze oogmerk niet tegenwerkt, worden de eerſte beginzels van kennis en ondervinding op die wyze verkreegen.

Het plan van Miſs EDGEWORTH, om eene Stichting te doen ſtand grypen, waarin Dienſtmaagden worden opgekweekt om Kindermeiden te worden, is zeker zeer goed; doch zou het niet nog beter zyn, indien jonge Juffrouwen, die alle opgebragt worden om ten eenigen tyde Vrouwen en Moeders te worden, eenige Leſſen ontvingen, omtrent den aart der pligten, die zy, ten eenigen tyde, zullen te betragten hebben? Eenige weinige eenvoudige, redelyke denkbeelden over de opvoeding der Kinderen, van den aanvange af, zouden, naar alle waarſchynlykheid, niet min nuttig weezen, dan het aanleeren van veele zaaken, waarop zy zich thans veel laaten voorſtaan. Werden jonge Dogters van allerlei rang een weinig onderweezen in den aart van 's menſchen zielsgeſteltenisſe, en de ontwikkeling der zielsbekwaamheden; werden zy onderrigt van het groot aanbelang om de vroege ſtrekking der neigingen waar te neemen, en oplettende gemaakt, hoe zeer deeze afhangen van het verſtandig of onverſtandig beſtuur der kindſchheid; — wy zouden geene jonge Moeders zien, die haare Kinderen behandelen als leevende Poppen, alles inrigtende om haaren trots te ſtreelen, en verſcheidenheid aan haare vermaaken by te zetten.

Door mangel aan dit hoognoodig onderwys, is de wensch, om het Kind voldoening te ſchenken, dikwyls de bron van elende voor 't zelve. De aandagt des kinds op geluiden opmerkende, maakt men terſtond geraas, om daardoor 's Kinds geluk te bevorderen; en men ontdekt niet, dat het de oogen op eenig voorwerp geſlagen heeft, of men neemt het weg, om eenig ander, dat men ſchooner of vrolyker oordeelt, daaraan voor te houden. Door het geluid van bellen en een

ſtreng koraalen acht men altoos in ſtaat te zyn, om de aandagt der kinderen af te trekken van de voorwerpen, op welke zy die gevestigd hadden. —— Dikmaals ook worden de kinderen geplaagd door het gezigt van hun verbodene voorwerpen, en tot misnoegen verwekt, door hun dingen voor te houden, welke men hun niet vergunt aan te raaken. Wie heeft geen deel genomen in het leed van een kind, op 's Moeders ſchoot gezeten, naa den maaltyd, aan een tafel met ſchitterend glas- en aardewerk? Te vergeefs ſtrekt het de kleine handjes uit, met vuurig verlangende oogen, na den kelk, dien het niet mag aanraaken; alles wordt verboden; en dit geſchiedt onder een vloed van nietsbeduidende lieve woordjes, die ook het ongenoegen des kinds over de teleurſtellingen geenzins wegneemen.

Zou het niet oneindig beter weezen, zodanige dingen den Kinderen voor oogen te ſtellen, waaromtrent zy veilig hunne nieuwsgierigheid kunnen voldoen? en dat men, deeze bezig zynde, niet gedoogde, dat de aandagt ſteeds geſtoord wierd met het voorhouden van nieuwe voorwerpen? Ik heb een kind van zes maanden gezien, waaromtrent men deeze handelwyze gehouden hadt, 't geen zich een half uur lang bezig hieldt met het wyzen op de Bloemen eens kamerbehangzels; en als men den oogſlag van het kind naging, bleek het, dat hetzelve die Bloemen met de Bloemen buiten vergeleek.

Kinderen, op het land opgebragt, hebben, in elk tydperk des leevens, een groot voordeel boven die in de Stad opgroeijen. Dan in de vroegſte tydperken hebben de kinderen der Armen zelfs, op het land, een groot voordeel boven die der Ryken. Zy zyn het alleen, aan welken vergund wordt, om den ryken voorraad, welken de Natuur ter leeringe verſchaft, te voelen en te genieten. In gevolge hiervan zullen wy bevinden, dat de kinderen zelfs van de laagſten onder den Boerenſtand, ja der Landlooperen, op den ouderdom van drie jaaren, een grooter voorraad van denkbeelden opgedaan hebben, opgezameld uit het waarneemen der zinnelyke voorwerpen, en beter in ſtaat zyn om voor zichzelven te zorgen, dan kinderen van hooger ſtaat, die zes jaaren oud zyn.

Op eene boschagtige en ſteile afhelling van de *Cotteswold-heuvelen*, waar dezelve in de valei van *Gloucester* afdaalen, ſtaat eene kleine hut, bewoond door eene arme Weduwe, of liever eene verlaatene Vrouw, met twee Kinderen, voor welker onderhoud zy in 't land gaat arbeiden; en eene ſterke, handige Vrouw zynde, vindt zy ſteeds werk by de daaromſtreeks woonende Boeren. Zo ras haar jongſte kind geſpeend was, liet zy het over aan de zorge van diens Broeder, nog geen drie jaaren oud. Naa het grove brood, 't welk elken dag

Digitized by Google

dag tot voedzel moest dienen, geſneeden, en de noodige onderrigtingen aan den oudſten gegeeven te hebben, die den post van kok, huishouder en voedſter moest waarneemen, ging zy van de Kinderen af, doorgaans 's morgens ten vyf uuren, en keerde zelden voor den avond weder. —— De eerſte keer, dat ik deeze Kinderen zag, ('t welk ik dikwyls alle dagen deed, weeken lang, op een daar by liggend Buitenverblyf my onthoudende) was de oudſte bykans vyf, en de jongſte omtrent twee jaaren oud. Elk hunner zou hebben kunnen zitten voor een Schilder, die het Kind HERCULES wilde afmaalen. Door zich bykans geſtadig in de open lugt te onthouden, hadden zy eene maate van ſterkte gekreegen, welke men zeer zelden, in die kindſche jaaren, aantreft: door de ondervinding waren zy zo wel bekend met de voorwerpen, die hun omringden, en met den aart van elk gevaar, 't welk hun dreigde, dat zy, ſchoon dikwyls op den rand van ſteilten, die eene jonge Juffrouw zouden doen beeven, en waarop een Heertje naar de mode waarſchynlyk den hals zou gebrooken hebben, geen het minſte ongeval beliepen. Wanneer het eetens-uur gekomen was, nam de oudſte, die nooit voor een oogenblik den jongſten uit het oog verloor, dien met zich in de hut, zette het kind in een hoek neder, maakte vuur van opgezamelde takken; en dit alles op eene zeer geſchikte wyze. Het grove brood werd dan gekruimeld, met water gekookt, en zoet gemaakt met een weinig bruine zuiker. Dit eenvoudig, maar, gelyk de proeve uitweest, gezond, voedzel plaatſte de oudſte op den vloer tuſſchen zich en zynen Broeder, nam beurtling zelve een lepel vol, en gaf 'er een aan zyn Broeder, tot het op was. —— Eene Juffrouw, die met my na deeze hut gewandeld was, zeide, by het begin van dit Kinder-eeten: „ Draag zorg dat gy uws Broeders mond „ niet brandt." De Voederverſchaffer antwoordde: „ Heb „ daar geen vrees voor; want ik proef het eerst zelf."

Gy zult mogelyk de meening van deeze breede uitweiding niet kunnen raamen; daar gy u wel verzekerd houdt, dat ik geenzins ten oogmerk heb, om te leeren, dat de Kinderen in deezer voege aan de zorg der natuure en het geval moeten worden overgelaaten; ſchoon ik, uit een voorbeeld als het gemelde, het blykbaar oordeele, dat onze al te verregaande bekommerdheid, in zommige opzigten, nadeelig is voor de Kinderen. —— Een ander, en mogelyk, naar het oordeel van zommige Moeders, kragtiger bewys, om den Kinderen toe te ſtaan, dat zy, in eenige maate, hunne eigene kragten leeren beproeven, in ſtede van derzelver behoud geheel op de zorg der dienstboden te laaten aankomen, is gelegen in het perſoonlyk gevaar, waaraan kinderen, in dien ſteeds hulp behoevenden ſtaat opgebragt, zich telkens blootgeſteld vin-

den. —— Het altoos hoogst zorgvuldig opgepast kind weet geen gebruik van zyne vryheid te maaken, en loopt gevaar zyns leevens, ten allen oogenblikke als het aan zichzelven wordt overgelaaten. Het is de zaak der Kindermeid, het kind te bewaaren, dat het niet uit het vensterraam valle, — dat het niet in het vuur of in het water loope; en het vervalt tot een deezer onheilen, op het oogenblik dat de Kindermeid niet oppast.

Wanneer Lieden van rang en van fatsoen hulploos- en zwakheid voor een kenmerk van onderscheiding aanzien, is het zeer eigenaartig, dat zy verlangen en wenschen, dat hunne kinderen die zelfde soort van meerderheid bezitten: maar zeker moeten allen van gezonder begrippen het weezenlyk voordeel hunner Kinderen voor een stuk van veel hooger belang aanzien, dan de voldoening van ydelen trots. Indien zy naauwkeurig letten op de wyze oogmerken der Natuure, en derzelver wetten volgen, zullen zy voor hunne kinderen die soort van onderwys opzamelen, welke deeze bestemd heeft dat zy zullen ontvangen. Indien het nu blyke, dat het 't oogmerk der Natuure geweest hebbe, door aangenaame gewaarwordingen te hegten aan licht en kleuren, de aandagt te trekken tot het waarneemen van zinnelyke voorwerpen, tot het opdoen van ondervinding; waarom zullen wy dan haare wyze oogmerken wederstreeven, door dat als aangebooren vermaak ten werktuig van trots te maaken? In stede van het oogenblik waar te neemen, waarop de schoonheid van eenig voorwerp de aandagt op hetzelve genoegzaam gevestigd heeft, om voort te vaaren tot het onderzoek van deszelfs gebruik en nuttigheden, stellen wy fraaiheid boven het nut, en maaken het *aartige* tot het eenig kenmerk van waarde. *Aartig* is, in de taal der Kinderkamer, het eenig bywoord van bewondering. Het *nuttige* is in veragting; en *goed* heet alleen wat wel smaakt. Kunnen wy ons verbeelden, dat 'er op die wyze geene verkeerde zamenvoegingen van denkbeelden zullen gevormd worden; — zamenvoegingen, vervolgens nooit uit te wisschen?

Indien wy het van eenig gewigt keuren, dat de gevoelens van hoogagting en welgevallen verknogt worden aan weezenlyke waarde, dan zullen wy de verkeerde zamenvoeging van denkbeelden, in de vroegste kindschheid, onzer opmerkinge niet onwaardig oordeelen. Veel kan 'er, in dit stuk, gedaan worden, dan wanneer de ziel slegts in staat is, om waarneemingen op zinnelyke voorwerpen te doen.

Zelfs het Speelgoed der Kinderen kan men dienstbaar maaken tot de wysheid of dwaasheid van hun volgend Character. Wanneer de kinderen, door veelvuldige en dikwyls herhaalde indrukken, geleerd hebben, eene bykomende waarde aan beu-

ze-

Digitized by Google

gelingen te hegten; mag men dan vrylyk onderſtellen, dat hunne zielen voorbereid zullen weezen tot het naſpeuren der waarheid? Doch, wanneer zy, in tegendeel, van jongs af gewend worden aan zulke voorwerpen, als in zich zekere maate van nuttigheid hebben, en welke zy leerden waardeeren, naar de maate van nuttigheid daaraan verbonden, zal de ziel niet alleen het voordeel hebben van vry te zyn van vooroordeel; maar 'er zal eene richting gegeeven zyn aan de weetgierigheid, die voorts den Opvoeder hoogst te paſſe zal komen.

Wanneer de Kinderen in ondervinding toeneemen, en bekwaam worden om eenige aanmerkingen te maaken op de ſtrekking der daaden in het dagelyksch gedrag, wordt het meer en meer noodzaakelyk, te waaken op de zamenvoeging der denkbeelden, waarover wy thans' handelen. Alles hangt dan af van het gedrag der geenen, die hun omringen; en kunnen wy niet hooper, hun als agtenswaardig te doen ſchatten, 't geen ons eigen gedrag hun toont, dat wy zelven niet hoogagten.

„ Wy moeten," ſprak eene Grootmoeder tot haaren Kleinzoon, „ lieden, die goed, wys en Godvrugtig zyn, be„ minnen: want gy weet, myn waardſte! dat GOD de zoda„ nigen bemint, en dat zy in den Hemel zullen komen."

„ En is Mevrouw . . . en Mevrouw . . . goed, wys en „ Godvrugtig, Grootmoeder? Bemint GOD deezen? Zullen zy „ in den Hemel komen?"

„ Ik weet niet, myn lieve! wat ik zeggen moet van haare „ goedheid: maar het zyn zeer aanzienlyke Mevrouwen; zy „ verkeeren in de beſte gezelſchappen; en wy hebben ons „ over haare goedheid niet te bekommeren."

„ Maar ik ben verzekerd, dat Juffrouw . . . zeer goed, „ zeer wys en zeer Godvrugtig is; ik hoorde dit Dr. . . . „ en u op gisteren zeggen: maar gy noodigt haar niet te „ eeten, als gy Mevrouw . . . en Mevrouw . . . onthaalt; „ ſchoon ik my nu herinner, dat zy, 's volgenden daags, *op de Kliekjes*, gelyk Tante JULIA zegt, genoodigd werd. En „ heugt het u nog wel, Grootmoeder! hoe verlegen gy en „ Tante JULIA waren, toen Sir JOHN inkwam? Tante JULIA „ vervoegde zich terſtond tot Sir JOHN, en ſloeg geen acht „ altoos op Juffrouw . . . , naa dat die Heer inkwam; zy ſprak „ tot haar den geheelen avond geen enkel woord, maar „ ſcheen zich te ſchaamen over het byweezen dier Juffrouw. „ Indien zy nu Sir JOHN verteld hadt, dat Juffrouw . . . zo „ wys en zo goed was, dat GOD haar beminde, zou Sir JOHN „ haar dan ook niet bemind hebben?"

De Grootmoeder hervatte hierop: „ Gy weet dat Sir „ JOHN een Heer van Fatſoen is; en lieden van zynen rang „ verwagten alleen lieden van rang te ontmoeten, gelyk zy

„ zelven. —— Dewyl nu Juffrouw . . . geene groote mid-
„ delen bezit, geen koets houdt, en niet naar de mode ge-
„ kleed is, past zy niet in het gezelſchap van Fatſoenlyke
„ Lieden gebragt te worden. —— Maar wees gy goed en
„ wys, myn lieve Jongen! en elk zal u beminnen."

Terwyl dus hoogagting voor goedheid, wysheid en Gods vrugt met *woorden* beleden, maar door het geheel beloop des gedrags gewraakt wordt, is het openbaar, welk een indruk in het einde de overhand zal behouden. Hoe meer wy dit ſtuk indenken, te meer reden zullen wy vinden, om ons verzekerd te houden, dat de Opvoeding, die niet voortgaat op zamenſtemmende beginzelen, nooit eenig goed kan baaren. Het is vergeefſche arbeid, den Dienst van GOD *en den Mammon* te willen paaren. Indien wy den eerstgemelden met onze lippen leeren, en den laatſten door ons leeven prediken, mogen wy ons verzekerd houden, dat de laatſte alleen invloed zal bekomen en behouden.

Hadt de Grootmoeder, van welke ik zo even gewaagde, beſtaanbaar met zich zelve geſproken, de les aan haaren Kleinzoon zou op deezen trant geloopen hebben: —— „ Gy
„ ziet, myn lieve Jongen! de voordeelen des Rykdoms, —
„ hoe dezelve aan de Menſchen aanzien en hoogagting by-
„ zet: gy moet, daarom, op alle mogelyke wyzen, uw best
„ doen om ryk te worden. Maar Rykdom op zich zelven
„ is alleen niet genoegzaam; want Lieden van zeer laagen
„ ſtaat kunnen ryk worden: maar gy moet tevens een Man
„ van Fatſoen zyn, gezelſchappen van *Fatſoenlyke* Lieden by-
„ woonen, en leeren genoegen ſcheppen in 't geen *Fatſoen-*
„ lyke Lieden behaagt, en alles te haaten, wat gemeen en
„ onaanzienlyk is, zo zaaken als perſoonen. Gy moet ſteeds
„ onthouden, dat, indien gy een Man van Fatſoen zyt, gy
„ ook toegang zult krygen in de beste gezelſchappen, ſchoon
„ gy geene eene andere aanpryzende hoedanigheid bezit, —
„ ja ſchoon gy u aan de ſlegtſte bedryven ſchuldig maakt,
„ — mits het de bedryven zyn van een Fatſoenlyk Heer.
„ Want gy ziet, myn waardſte! hoe Lord . . ., Mr. . . . en
„ Sir . . . gezogt worden en geagt by alle Lieden van Fat-
„ ſoen, ſchoon wy allen weeten dat zy ſchuldig ſtaan aan
„ hoererey en overſpel, dat zy een trotſchen dwinglandſchen
„ aart bezitten, onregtvaardigheid op onregtvaardigheid hoo-
„ pen, grillig en dwaas zich aanſtellen. Zy zyn en blyven,
„ desniettegenſtaande, Heeren van Fatſoen, en worden diens-
„ volgens in de beste Gezelſchappen ontvangen. Tragt, der-
„ halven, boven alle dingen, een Heer van Fatſoen te wor-
„ den; en elk, die het waardig is om 'er mede te verkeeren,
„ zal u beminnen." —— Elk woord, op dien trant geſpro-
ken, zou zeer overeenſtemmend weezen met de reeds ge-

vorm-

Digitized by Google

vormde zamenvoeging van denkbeelden; en het veelvuldig herhaalen zou voorkomen, dat de Kweekeling zich verlegen vondt tusschen twee ſtrydige beginzelen van gedrag. Alles was dan met elkander beſtaanbaar.

Schrikt eene Moeder, in de ſatſoenlyke wereld, terugge, op het denkbeeld, om deeze leſſen, *met woorden*, haar kind voor te houden? dat zy dan bedenke, of zy dezelve niet, ten allen dage, nog ſterker door haare *daaden* gepredikt hebbe; dat zy zich herinnere, hoe deeze zamenvoegingen van denkbeelden, welke aanleiding geeven tot voorkeur en verſmaading, het werk niet zyn van eenige weinige leſſen, maar gevormd worden door overeenſtemming, door naavolging, door hebbelykheid.

Vast overtuigd van de waarheid der laatst bygebragte aanmerking, kan ik niet naalaten 'er by te voegen, hoe ik maar al te wel bezef, dat zy zal geleezen worden door veele Moeders, die verre zyn van haare kinderen juiſte denkbeelden in te boezemen, — die het agtenswaardig voorbeeld niet volgen, om, van het eerſte ontluiken der redelyke vermogens af, haare kinderen te leeren, der Deugd hoogagting toe te draagen, afkeer en verſmaading van de Ondeugd te betoonen, ſteeds Verſtand en Deugd hoog te ſchatten. Zy zien de hulde, aan rang en rykdom gegeeven; maar zy leeren welhaast die hulde onderſcheiden van *hartlyke eerbiedenisſe*; deeze, ontdekken zy, is alleen bewaard voor weezenlyke verdienſten. Zy ontvangen de leſſen van goeddaadigheid niet door woorden alleen, maar door daaden. De gevoelens van hun hart worden dus ongevoelig gewend om die der Deugd aan te neemen en te volgen: terwyl de Godsdienſt hun niet voorkomt als een koele bron, waaruit zy nu en dan, in 't voorbygaan, putten; maar als een fontein, die ſteeds het aangenaamſte en verfriſſendſte water geeft.

PROEVE, OVER DE UITGESTREKTHEID DER MENSCHLYKE VERMOGENS.

(Naar het *Engelsch.*)

Een *Fransch* Schryver heeft aangemerkt, dat geen Mensch immer zyne bekwaamheden tot den verſten eindpaal uitbreidde. Ik zal niet onderzoeken, of deeze ſtelling, ſtrikt genomen, waarheid behelze: genoeg is het, te verzekeren, dat Mannen, die zich, in het te werkſtellen hunner bekwaamheden, om kundigheden op te doen, zeer bevlytigden, op hun leeven terug ziende, veele openſtaande vakken en ver-

waarlooſde tydperken aantreffen. Naauwlyks leeft 'er eenig bedagtzaam Menſch, of hy kan zich voorſtellen, dat, wanneer het hem vergund op nieuw zyn leevensloop aan te vangen, hy de tydvakken van 't zelve beter zou aanvullen. Ja wordt de ziel, als 't ware, opgeroepen om zich een dergelyk verwyt te doen, wanneer men aan zich voorſtelt de voorbeelden van zodanige Mannen, als het groote gros hunner Medemenſchen op eenen verren afſtand achter zich gelaaten hebben, in Geleerdheid, Kunſten, of eenige andere vorderingen van weezenlyke aangelegenheid.

Een der uitgebreidſte en best aangekweekte Vernuften was zeker Sir FRANCIS BACON, Lord VERULAM. Deeze groote Man hadt, door eene buitengewoone ſterkte van natuurlyken aanleg, wyde bevatting van denkbeelden, en onvermoeide Letteroeffening, zodanig een voorraad van kundigheden opgedaan, dat wy 'er met de hoogſtgaande verwondering op ſtaaroogen. Zyne vatbaarheid ſchynt alles verzameld te hebben, wat in de boeken vóór zynen tyd beſchreeven was. Hiermede niet te vrede, begon hy nieuwe wegen van Weetenſchap te openen, al te veel om afgeloopen te worden door één Menſch, in den tyd van het langſt gerekte leeven. Deeze kon hy, gevolglyk, ſlegts aanſtippen, even als de naauwlyks ontdekte kuſten op de kaarten, of veronderſtelde landen, om verder ontdekt en bezogt te worden, door het vlytbetoon van volgende Eeuwen, voortgaande op zyne gegeevene aanduidingen of gisſingen.

De uitmuntende Mr. BOYLE was de Man, die door de Natuur gevormd ſcheen, om den arbeid en de naſpeuringen van gemelden Lord verder voort te zetten. Door het doen van ontelbaare Proefneemingen, heeft hy, in eene zeer groote maate, de plans en omtrekken der Weetenſchappen, door zynen Voorganger gemaakt en afgebaakend, verder voortgezet en aangevuld. Hy ſleet zyn leeven in de naſpeuring der Natuure, in eene groote verſcheidenheid van gedaanten en verwisſelingen; alsmede in de redelykſte zo wel als eerbiedigſte aanbidding des grooten, magtigen, wyzen en goeden Scheppers. —— Het zou niet gemaklyk vallen, veele Perſoonen op te noemen, die de grenzen hunner bekwaamheden zo verre hebben uitgezet als deeze twee, in de vakken, op welke zy zich hebben toegelegd.

Ik kan niet nalaaten van nog een Character te ſpreeken, wel vallende in een ander vak dan de twee gemelde, maar nogthans een Man, die ten toonbeeld mag verſtrekken van de wondere kragt der natuure, en van bevlytiging; hy is het zonderlingſt voorbeeld van een algemeen Vernuft, 't welk ik immer aantrof. De Man, dien ik op 't oog heb, is LEONARDO DA VINCI, een *Italiaansch* Schilder, een afſtammeling van

van een edel Geslacht in *Toskanen*; hy leefde omtrent het begin der Zestiende Eeuwe. In zyn hoofdvak, het schilderen van Historiestukken, was hy een zo groot Meester, dat zommigen hem den voorrang geeven boven allen, die hem voorgingen. Zeker is het, dat een Schilderstuk van zyne hand onlangs in *Engeland* verkogt is voor de verbaazende som van tweeduizend vyfhonderd Ponden Sterling. Men verhaalt van hem, dat hy den nyd gaapde maakte in MICHAËL ANGELO, zyn Tydgenoot; en dat, door het beoefenen van zyne Penseelwerken, RAPHAËL zyne beste manier van tekenen leerde. Hy was desgelyks een Meester in de Beeldhouw- en Bouwkunde, kundig in de Ontleedkunde, Wis- en Werktuigkunde. De Waterleiding van de Rivier *Adda* na *Milaan* wordt als een werk van zyne vinding opgegeeven. Hy verstondt verscheide Taalen; was bedreeven in de Geschiedkunde, Wysbegeerte, Dicht- en Speelkunst. Schoon het hier niet volstrekt te passe komt, kan ik niet afzyn van te vermelden, dat allen, die van deezen Man gewaagen, desgelyks spreeken van de schoone gestalte zyns Lichaams. De voorbeelden, die men van zyne lichaamssterkte bybrengt, zyn bykans ongelooflyk. Hy verstondt alle lichaams-oefeningen, een Man van aanzien passende. Ook wordt berigt, dat 's Mans zedelyke hoedanigheden voor zyne natuurlyke begaafdheden niet behoefden te wyken; dat hy eerlyk en edelmoedig was, en uitsteekend zagt van zeden. De roem zyner werken hem eene algemeene hoogagting verworven hebbende, werd hy verzogt ten *Fransschen* Hove te komen; waar hy, na eenigen tyd verblyfs, door eene ziekte werd aangetast. Koning FRANÇOIS DE I kwam hem bezoeken; hy beurde zich in het bedde op, om de eere, hem door dit bezoek aangedaan, te erkennen. De Koning omhelsde hem; en LEONARDO, ten zelfden oogenblikke bezwymende, stierf in de armen van dien Monarch.

Het is onmogelyk, acht te slaan op zodanige voorbeelden, als wy hier vermeld hebben, zonder ons opgewekt te vinden tot beschouwing van de bewonderenswaardige natuur der menschlyke ziele, bekwaam om zo groote vorderingen in kennis en weetenschap te maaken; zulk eene menigte en verscheidenheid van denkbeelden te bevatten en te bewaaren, zonder dat daaruit verwarring ontstaa. Hoe redelyk is het, daaruit de Godlyke herkomst der ziele af te leiden? En daar wy bevinden, dat niet-denkende Stoffe bedeeld is met het natuurlyk vermogen om altoos te bestaan, indien dezelve niet door de hand der Almagt vernietigd worde; hoe ongerymd zou het dan niet weezen, zich te verbeelden, dat een Weezen, zo verre daar boven verheeven, het zelfde voorregt niet zou genieten!

Teffens is het zeer verbaazend, wanneer wy, zodanige voor-

voorbeelden, als ik vermeldde, beſchouwd hebbende, onze gedagten wenden op Menſchen, waarvan wy in de Reisverhaalen veelvuldige berigten aantreffen; Menſchen, by welken wy ſchaars de eerſte ſchinſteringen der Rede aantreffen, en die weinig denkbeelden bezitten, welke hooger klimmen dan die der zinnen en van dierlyken lust. Waarlyk, wanneer wy deezen vergelyken met Mannen van de eerſte grootte in Kunſten en Weetenſchappen, valt het, als 't ware, bezwaarlyk, om te gelooven, dat zy Schepzels zyn van dezelfde ſoort. —— Eenigen zyn van meening, dat de Zielen der Menſchen natuurlyk alle gelyk zyn; en dat de groote ongelykheid, welke wy zo veelvuldig aantreffen, ontſtaat uit het verſchillend maakzel des zintuiglyken liehaams, waarin zy huisvesten. Dan, wat ook deeze eerſte ongelykheid moge uitmaaken; het naaste groote verſchil, 't welk wy ontdekken tuſſchen de Menſchen in hunne begaafdheden, moet toegeſchreeven worden aan toevallige verſcheidenheden in hunne opvoeding, leevensſtand en middelen om de ontwikkeling aan hunne oorſpronglyke zielsvermogens te geeven. De Ziel, mag men zeggen, is een ruwe Diamant, die kunst, arbeid en tyd noodig heeft om geſleepen te worden: door mangel hieraan geraaken veele oorſpronglyk goede geſtelteniſſen verlooren, of blyven ongepolyst liggen, gelyk een Edelgeſteente in de Mynen.

Een der ſcherpſte prikkelen, om uit te munten in zodanige Begaafdheden en Kunſten, als onder de Menſchen het meest geacht worden, is de natuurlyke aandrift tot roem; welke den Mensch, als 't ware, is aangebooren, en die, ſchoon de buitenſpoorigheden daarvan berispenswaardig zyn, in geenen deele beboort uitgedoofd te worden. Misſchien gaan eenige Zedekundigen te verre in het vernederen van dit beginzel, 't welk een dryfveer ſchyne, door de Natuur ons geſchonken, om beweeging te geeven aan de verborgene vermogens der ziele; en die men altoos heeft waargenomen, dat zich met de grootſte kragt doet gevoelen by de edelaartigſte geſteltenisſen. De Mannen, wier Characters, met den grootſten luister, onder de oude *Romeinen* hebben uitgeſchitterd, blyken door deeze drift ten ſterkſten te zyn aangedreeven.

Schoon alle Menſchen niet geſchikt zyn om uit te munten in Geleerdheid, of in het vak der beſchaafde Weetenſchappen, zyn de meesten in ſtaat om in iets uit te ſteeken. De Ziel heeft, in dit opzigt, een aankweekbaar vermogen, 't welk niet geheel onnut kan blyven liggen.

XIII.

Digitized by Google

KINDERLYKE LIEFDE.

Eene waare Geſchiedenis.

Kinderlyke Liefde is eene bloem van zo tederen aart, dat wy maar zeer weinige plaatzen aantreffen, die dezelve kan voortbrengen; en ſchoon wy dikwyls hooren van Ouders, die zichzelven in armoede ſtorten voor hunne Kinderen, verneemen wy egter zelden van Kinderen, die eenige buitengewoone blyken van Kinderliefde omrrent hunne Ouderen betoonen. Misſchien heeft de Natuur de Ouderlyke Gevoeligheid veel fyner gevormd dan de Kinderlyke, en, om eenige wyze reden, onze zielen eene veel grooter gehegtheid ingeplant voor de zulken, aan welken wy den oorſprong en opvoeding gaven, dan voor de zodanigen, aan wien wy zelven leeven en opvoeding te danken hebben: althans, Gewoonte heeft zulke verſchillende begrippen vastgeſteld, betreklyk het gedrag van Ouders en Kinderen, dat het een onderwerp van den hoogſten lof geacht wordt in een ryken Zoon, eene geringe ſomme, jaarlyks, vast te ſtellen, ten behoeve van een verarmden en waardigen Vader; doch eene daad van geringe of geene verdienſten in een Vader, twintig maalen die ſom vast te ſtellen voor een behoeftigen Zoon. Eene merkwaardige uitzondering, egter, op de bovengemelde ſtelling, is onlangs ter myner kenniſe gekomen, welke ik my vleije dat geen onaangenaam Verhaal zal opleveren.

Een vermaard Koopman, wiens naam ik noodig achte onder dien van WATSON te verbergen, huwde eene zeer beminhelyke Vrouw, die hem een aanzienlyk vermogen aanbragt, en by welke hy, in het eerſte jaar, gezegend werd met eene Dogter, MARIA gheheeten. Mejuffrouw WATSON, egter, ongelukkig eene koude gevat hebbende, geduurende den tyd van haar Kraambedde, overleefde de geboorte van haar Kind niet lang, maar ſtierf, omtrent drie maanden daarnaa; met haaren laatſten adem haaren Echtgenoot bezweerende, in 't byzonder oplettende te zyn op het welvaaren der ongelukkige kleine MARIA.

Twee jaaren vóór zyn Huwelyk was de Heer WATSON in kennis geraakt met eene listige en bedrieglyke Vrouw, by welke hy mede eene Dogter had; het bezit van eene Echtgenoote maakte aan deeze misdaadige gemeenſchap geenzins een einde: onder voorwendzel van gewigtige bezigheden, bragt hy gemeenlyk in de Stad een of twee nagten met haar door, terwyl Mejuffrouw WATSON op het Buiten-verblyf in

Hert-

Hertfordshire zich bevond; en had dikwyls haar met zich genomen op het Land, wanneer hy wist dat zyne Vrouw niet gevoegelyk de Stad kon verlaaten. Zyn Huwelyk, in de daad, was eerder eene verbintenis uit belang, dan eene vereeniging uit genegenheid; en Mejuffrouw WATSON's vermogen hem in ſtaat ſtellende, het toppunt zyner wenſchen te bevredigen, zag hy, van het oogenblik haarer begraafenisſe, geene verdere noodzaake van bedwang of vermomming. In 't kort, zes weeken waren naauwlyks verloopen, toen hy de ondeugende Vrouw, van welke ik geſproken heb, trouwde, en de ſlegtſte van haare Sexe verkoos, om de plaats der allerbeste te vervullen.

Ik zal den tyd van MARIA's kindſchheid overſtappen —— waarin zy weinig anders ondervond, dan de kwellingen eener langhartige Stiefmoeder —— en op ééns komen tot dat tydperk, 't welk te recht mag gehouden worden voor het gewigtigſte van haar leeven. Zy was juist in haar agtſtende jaar getreeden, en in den bloei van al de volmaaktheid haarer Sexe, wanneer Mejuffrouw WATSON begon te denken aan de uitvoering van een ontwerp, waarvan zy lang had zwanger gegaan. Zy zag MARIA door iedereen behandelen met de grootſte onderſcheiding, en beſpeurde, dat haar eigen Dogter —— ſchoon opgepronkt met al de modiſche ſieraaden van den tyd, en oneindig meer werks daarvan maakende —— ontvangen werd met eene ſoort van koele beleefdheid, grenzende aan verachting. De ſchandelyke verwaarloozing, welke MARIA te huis ondervond, gaf een beſtendigen luister aan haare verdienſten, wanneer zy uitging; en indien zy geene ſoort van onderſteuning vond in haare eigene Familie, zy ontmoette de hoogſte op elke andere plaats. Dit was eene omſtandigheid, welke Mejuffrouw WATSON gevoelig aandeed; en daarenboven vreezende, dat de oplettendheid; zo algemeen aan MARIA bewezen, oorzaak zyn zou, om eenige voordeelige aanbiedingen te verhinderen, welke aan haare eigene Dogter mogten gedaan worden, nam zy ſpoedig eene gelegenheid van krakkeel met de ongelukkige jonge Dame te baate; en daar zy (gelyk het meerendeel der perſoonen van haare beginzelen gemeenlyk is) beide Meester en Meestreſſe van den huize was, zette zy haar ter deure uit. MARIA, egter, offchoon een Vader verlooren hebbende, was niet ontbloot van een Beſchermer. Een jong Edelman van goed verſtand en ſchitterenden rang, die langen tyd haare genegenheid gezogt, en dezelve gewonnen had, nam die gelegenheid waar, om op het bezit van haare hand aan te dringen; en werd de gelukkigſte der Mannen. MARIA was omtrent vyf jaaren gehuwd geweest; gedüurende welken tyd, hoewel zy dikwyls aanzoek ter verzoening had gedaan, zy nimmer

in

In de tegenwoordigheid haars Vaders werd toegelaaten; wanneer zy, op een Saturdag avond de *London Gazette* opneemende, zynen naam ontmoette op de lyst der Bankroetiers, en oogenbliklyk in onmagt op den vloer nederviel: zy kwam, egter, ſchielyk tot zichzelve; wanneer zy, in een oogenblik vergeetende, hoe zy was overgelaaten geworden aan de genade van eene ongastvrye wereld, en blootgeſteld aan de drukkendſte armoede en ongenade; hoe zy, geduurende eene reeks van jaaren, in haars Vaders huisgezin behandeld werd als eene Vreemdelinge, en zelfs de gemeenſte noodwendigheden haar geweigerd werden, terwyl Vreemden in overdaad van haar Moeders vermogen leefden; wanneer zy, zeg ik, dit alles vergeetende, naar haaren Echtgenoot vloog, die zyn geluk ſtelde in haar te verpligten; en hem afſchilderende den elendigen toeſtand van haaren Vader, verkreeg zy zyne toeſtemming, om jaarlyks driehonderd Pond op hem vast te maaken, uit eene ſom, welke hy haar voor Speldegeld had toegelegd, tot verligting van zulk een benaauwend ongeval. Onmiddelyk nam zy eene koets, en begaf zich naar haars Vaders huis: de deur werd nu by haare verſchyning gereedelyk geopend; en, in de tegenwoordigheid des ouden Edelmans geleid, ſtaarden zy elkanderen voor eenige oogenblikken aan, en borſten toen beiden uit in een vloed van traanen.

De ongelukken van den Heer WATSON hadden zyne oogen geopend voor de onnatuurlykheid zyns gedrags; en niemand kon gereeder zyn dan hy, om hetzelve te veroordeelen. Wat moeten wy dus van zyne aandoeningen denken, toen eene Dogter, welke hy broodgebrek had laaten lyden, hem een deftig onderhoud voor zyn leeven kwam aanbieden; en dezelfde oogen, welke hy traanen der bitterſte droefheid had doen ſtorten, kwamen om de zyne te vullen met druppelen van onuitſpreeklyke vreugde? Zyne dankbaarheid als Mensch, zyn gevoel als Vader, beſtormde plotſeling zyne ziel; hy droogde zyne oogen af; zag, voor eenige oogenblikken, zyne Dogter met verrukking in het aangezigt; toen, in het vertrek rondſpringende met de uitſpoorigheid van een krankzinnige, borſt hy op nieuw uit in traanen. Genoeg is het, hier nog by te voegen, dat hy, nadat zyne zaaken geſchikt waren, zich afzonderde op het Land, met deeze jaarlykſche toelage; dan hy leefde niet lang genoeg om het eerſte vierendeel jaars te genieten: het doodelyk verdriet van een Bankroetier te zyn; de inwendige bewustheid van zyne dwaalingen; en, eindelyk, de zo groote edelmoedigheid van zyne Dogter, wier bedoeling was, het overige zyner dagen te verzoeten — werd een middel om zyn einde te verhaasten; de ontroering van zyn gemoed berokkende hem eene ziekte, en hy ſtierf in MARIA's armen, in het vyftigſte jaar zyns ouderdoms. Zyne Vrouw en Dogter

ter beſchouwden nu zichzelve als geheel bedorven; doch MARIA, met eene grootheid van ziel; haar byzonder eigen, verdreef in een oogenblik haare vermoedens, door haar jaarlyks, gedaurende haar leeven, tweehonderd Pond toe te leggen; en, zonder immer haar te vernederen, door eenig gedeelte van haar voorig gedrag aan te roeren, zeide zy haar, dat zy dit niet moesten aanmerken als een kompliment; dewyl zy het beſchouwde als een onvermydelyken pligt, dien zy der nagedagtenisſe van haaren Vader verſchuldigd was.

HET VERHINDERDE DUËL.

De Burger J. A. d. M... bevond zich vóór eenigen tyd in gezelſchap van verſcheiden Officiers, welke onderling in geſchil geraakten, en eindelyk elkanderen, onder bedreiging van als *lafhartig* veracht te zullen worden, uitdaagden. De tyd en plaats tot het tweegevegt beſtemd zynde, ſcheenen de gemoederen tot eenige bedaardheid te komen. Myn Vriend J. A. d. M. begon toen, met eene welſpreekenheid en nadruk, die hem byzonder eigen zyn, dit navolgende voor te draagen:

„ Oudtyds waren te Romen twee Tempels, op welke „ myne gedagten vallen by gelegenheid van dit geſchil; de eene „ wierd de Tempel der *Eere*, de andere die der *Deugd* ge„ noemd: nu moet men weeten, dat het woord *deugd* by de „ Romeinen hetzelfde beteekende, als *dapperheid* en *kloekmoe*„ *digheid*; en in de daad, de menſchen zyn nooit ondeugend „ dan door gebrek aan de waare kloekmoedigheid. Deeze beide „ Tempels nu waren zoo zonderling gebouwd, dat die der „ *Eere* geen ingang van buiten had; maar men altyd door den „ Tempel der Deugd in dien der Eere gaan moest; waarmede de „ Romeinen wilden te kennen geven, dat het betoonen van „ waare kloekmoedigheid de weg is om tot de waare Eere te „ geraaken. Laat my nu toe, myne Heeren!" voer hy voort, „ ulieden te vraagen, of gy denken kunt, dat gy, door in „ duël te gaan, eene kloekmoedigheid betoonen zult, die ulie„ den den toegang tot de waare Eere geven zal? Indien duël„ leeren een werk is, dat in den Tempel der Deugd geoefend „ kan worden, dan alleen opent het ulieden den toegang tot „ den Tempel der Eere: en indien gylieden na het gevegt „ geene waare Eere bekomen zult, is het niet lafhartig van „ uw voorneemen af te zien." En dit wierd ook het gelukkig uitwerkzel van zyn voorſtel.

I. W.

Bl. 549, reg. 6, moet ſtaan *Mantuaanſche*, in plaats van *Venuzynet* Dichter.

In het *Mengelwerk* van ons voorig No., bl. 518, reg. 9, ſtaat: *Stellæ mirabiles*; lees: *Stellæ mutabiles*.

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

PROEVE, OVER DE ONVOLDOENBAARHEID DER MENSCHEN.

(Uit het *Engelsch.*)

—— Nought's had, all's spent,
Why our desire is got without content.

SHAKESPEARE.

De dagelykſche ondervinding, bovenal die van edelmoedigen en weldaadigen, leert ons menigvuldig, dat 'er Lieden gevonden worden, wien het zeer bezwaarlyk valt, dienſt te doen, en anderen, by welken men het onmogelyk goed kan maaken. Het is zeker eenigermaate zonderling, dat zy, die van het betoon der goedgunſtigheid van anderen afhangen, het in de gedagten kunnen neemen, om de voorwaarden voor te ſchryven; en dat zy, die weinig regts op iets hebben, nogthans alles verwagten. —— Wy zullen, egter, misſchien bevinden, dat dit alleen een overblyfzel is van die Onvoldoenbaarheid, welke by lieden van allerleien rang heerscht, en veelen aanzet om dien tyd in ydele en vrugtlooze wenſchen te ſpillen, welke beter beſteed zou zyn in het aanwenden van poogingen. Wanneer onze wenſchen zich niet verder uitſtrekken dan de vatbaarheid onzer eigene bekwaamheden; wanneer wy, met één woord, om niets meer wenſchen, dan 't geen verkrygbaar is, — hebben onze wenſchen niets in zich, dat niet pryzenswaardig mag gerekend worden; het is een prikkel tot vlytbetoon. Maar wanneer wy verder gaan, begeeven wy ons in de gewesten der verbeelding; wy weeten niet waar te zullen ophouden, en derven tevens de middelen ter verkryging, dewyl het voorwerp zo onbereikbaar is als onredelyk. De ondervin-

Digitized by Google

Digitized by Google

daante — in de gedaante van Ondankbaarheid: wy hebben geen medelyden met teleurstellingen van dien aart; wy zien het noodige met eene liefdaadige hand geschonken, en egter zonder dank, zonder voldoening ontvangen; wy zien dezelfde goedgunstigheid vermeerderd, en geen voldoening geschonken; wy beschouwen dan dat voorwerp als onredelyk, ondankbaar, of als behoorende tot de zodanigen, die men met geene mogelykheid dienst kan doen.

Doch 'er is eene andere bedenking, die ons nog te meer te onvrede maakt over zodanig een gedrag. Wy zien rykdom verspreid zonder gebruik; — dien rykdom, welke in handen van verdienstlyke voorwerpen zo veel diensts zou kunnen doen, om troost te verschaffen en druk te verligten. Niets is gewooner dan het zeggen; deeze is weggeworpen en in handen gevallen van den onwaardigen, den onbedagten; daar 'er zo veelen gevonden worden, aan welken dezelve met veel voordeels zou besteed geweest zyn: dier vlytbetoon zou 'er door vermeerderd, dier diensten zouden vermenigvuldigd zyn; en men zou zich van der zodanigen dankbaarheid hebben mogen verzekerd houden. En schoon het waarheid is, dat iemand goedgunstigheid moet bewyzen, deugdshalven, door een belangloos beginzel gedreeven, en zonder hoope van wedergave in dit leeven, — is het nogthans even waar, dat dankbaarheid tot de eenige verzekering strekt, dat gunstbetoon wel besteed is, en wel te raade zal gehouden worden. — Dankbaarheid, wat ook zommigen des mogen gezegd hebben, is in zo verre eene les van onafhangelykheid, dat wie dankerkentenisse gevoelt voor eene verleende gunste of betoonden bystand, tragten zal, dit ontvangene zo verre mogelyk te doen strekken, om voor te komen, dat de schenker niet op nieuw bezwaard worde, en, zo 't mogelyk is, de noodzaaklykheid van eene tweede vervoeging tot het verzoeken om hulpe te voorkomen. Ik weet niet, wat men, door vergezogte bewyzen, ten tegendeele zou kunnen aanvoeren; maar ik ben verzekerd, dat de ondervinding voor myne stelling pleit. — Ik spreek, nogthans, niet van die dankbaarheid, welke zich alleen in woorden en gebruiklyke spreekwyzen ontlast, maar die weezenlyk, ongemaakt en misschien stilzwygende is, en die, 't zy van deeze aanduiding of niet, moet opgemaakt worden uit de vrugtgevolgen; want wy kunnen

in 't menschlyk hart niet zien. Indien dezelve valsch zy, zal de betoonde goedheid met onbedagtzaame onoplettendheid verkwist, aan niets noodigs of nuttigs besteed worden. Men zal het gegeevene ontvangen met trots, als een regt, schoon misschien de hand eens vreemdelings het toereikt; men zal 'er alleen aan denken als een grond tot een verderen aanzoek. —— In tegendeel, wanneer de dankbaarheid weezenlyk is, zal men de weldaad aanmerken als een tydig komenden onderstand, die op eene voegzaame wyze moet gebruikt geworden, — als onverwagt, en daarom als iets, waarop men niet andermaal moet staat maaken, — als eene edelmoedige pooging ten onzen behoeve, en daarom niet te misbruiken tot onwaardige einden, — als voor een tyd het middel verschaffende om onafhangelyk te weezen van de gevoelloozen en onedelmoedigen, en daarom aan te wenden met de grootste zorgvuldigheid. 'Er zal ook eene eerlyke en lofwaardige grootsheid *plaats hebben*, in te toonen, dat het geen milddaadig gegeeven werd, wyslyk is aangewend; en dat de onvermydelyke tegenheden des leevens, en geen gebrek aan vlytbetoon en overleg, zulk een bystand noodig gemaakt hebben.

Vraagt men, waar zult gy zodanige voorwerpen vinden? Ik antwoord, bykans overal; egter erken ik, dat de keuze daarvan niet altoos gemaklyk valt, — dat men dikwyls een weinig *zal moeten betaalen* voor de ondervinding om hier eene regte keuze te doen. De voornaamste rede, waarom de regte voorwerpen schynbaar zo zeldzaam zyn, bestaat hierin, dat lieden van deezen egten stempel stil zyn en niet indringende; terwyl de bedriegers, die wegloopen met de gaven hunner medemenschen, veel gerugts maaken.

Een groot onheil, nogthans, is uit mangel deezer onderscheiding gebooren. Menschen, die, in voorigen tyde, milddaadige weldoeners waren, hebben, door een lange reeks van teleurstellingen, hun hart verhard tegen de aanzoeken om bystand; en anderen, die nimmer een hart bezaten, door goeddaadigheid verwarmd, hebben die ondervinding van anderen gemaklyk bekomen, en roemen 'er op als hunne eigene; terwyl zulks hun onbeantwoordelyke bewysredenen opleevert, om overeenkomstig met hunne gierige geaartheid te handelen, en de aanzoeken, hun gedaan, op dien grond, van de hand te wyzen. Dit is ongetwyfeld een zeer groot ongeluk;

doch

doch het eenige, 't welk men 'er uit mag afleiden, is, dat het met een weinig omzigtigheids kan herſteld worden; en, in de daad, een honderdtal teleurſtellingen van deezen aart zyn niet genoegzaam, om de voldoening, van een waardig voorwerp geholpen te hebben, op te weegen.

Ik wil voorts de droogheid deezer Proeve vergoeden, door eene opheldérende Geſchiedenis, welke ik onlangs aantrof, en die, ſchoon, in zommige omſtandigheden, wat zeer in uiterſten loopende, over 't geheel, niet onvoegelyk by het behandelde onderwerp zal gekeurd worden.

Mejuffrouw BANKS, (dus luidt het Verhaal) de Weduwe van eenen Geestlyke, die een goede ſtandplaats in *London* bekleedde, doch, verre boven zyn inkomen, geld verteerde, vondt zich, by het afſterven van haaren Egtgenoot, genoodzaakt, het huis, 't welk zy bewoonde, te verlaaten, haaren boedel aan de Schuldeiſchers over te geeven, en in een afgelegen hoek der Stad te gaan woonen, waar zy eene kamer huurde; ook moest zy, tot noodig leevensonderhoud, een gedeelte haarer kleederen verkoopen. Ondanks haare armoede, verzuimde zy nooit te Kerk te gaan, zo wel by andere gelegenheden als op Zondag.

Eenige maanden hadt zy in deezen toeſtand geleefd, als zy, op een morgen, berigt kreeg, dat een Heer haar verlangde te ſpreeken. Zy ontving hem met eenige onthutstheid; en vraagende wat hy haar te zeggen hadt, verklaarde hy, met weinig omhaals, dat hy haar dikwyls in de Kerk gezien, en opgemerkt hadt, dat haar gelaat een gezette droefgeestigheid tekende; met byvoeging, dat, hoe vreemd het mogt ſchynen, hy het een middel tot zyne geluksbevordering zou achten, indien zy hem de oorzaak dier verlegenheid wilde ontdekken. — De Weduwe, traanen ſtortende, verhaalde hem openhartig den toeſtand, waarin zy zich bevondt. — „Wel, „ Mejuffrouw!" zeide hy daarop, „ welk eene ſom „ weeklyks zou u het leeven draaglyk maaken? Zou eene „ halve Guinie 's weeks dit kunnen bewerken?" — *O Ja!* antwoordde zy, *dit zou het uiterſte myner wenſchen voldoen.* — „ Dan kunt gy," was het antwoord, „ daarop ſtaat maaken." Dit zeggende gaf hy haar twee Guinies, als de betaaling van de eerſte maand. Zy was gereed om haare dankbetuigingen af te legen, toen hy haar deedt zwygen, door te verklaaren, dat

zelfvoldoening de eenige dryfveer zyner daaden was; en dit zeggende verliet hy haar.

Stipt werd de bepaalde som aan haar betaald; en haar weldoener, die haar dikwyls bezogt, hadt het genoegen, dat zy eenige maanden lang een opgeruimd gelaat vertoonde. Dan op zekeren tyd haar bezoekende, vertoonde zich een trek van ongenoegen op haar gelaat. Op zyne vraage, wat 'er de oorzaak van mogt weezen, verklaarde zy, met veel schynbaaren tegenzin, dat zy voorheen gewoon geweest was, zich 's naamiddags te verkwikken met een kopje goede Thee, 't geen haar thans niet mogt gebeuren. —— „ Gy hebt groot gelyk, „ Mejuffrouw! ik verwonder my, voorheen hier op niet „ gedagt te hebben: zullen twee Guinies voor een „ vierendeel jaars genoeg weezen?" —— *Ja! myn Heer!* spraak zy, met een gelaat, waarop het genoegen te leezen was. —— Haar twee Guinies aanbiedende, zeide hy: „ Dit is voor het eerste *vierendeel jaars*; „ en ik zal my het genoegen geeven van nu en dan „ een kopje Thee by u te komen drinken." Dit zeggende, ging hy ter kamer uit.

Hy hadt voor eenigen tyd het genoegen, om, wanneer hy zyne beweldaadigde kwam bezoeken, haar in schynbaare weltevredenheid te vinden. Dan het duurde niet lang, of 'er vertoonde zich weder een wolk van somberheid op haar gelaat. *By haar aandringende* om 'er de oorzaak van te mogen weeten, vermeldde zy hem, met veel omhaals, dat het zo dikwyls de trappen op en neder gaan haar geweldig in de ademhaaling hinderde. „ Dit moet," was zyn antwoord, „ ongetwyfeld zeer lastig weezen: om dit te voorkomen, zal ik „ maaken dat gy een benedenkamer krygt." Voor dit vernieuwd blyk van goeddaadigheid wilde zy haare dankzeggingen uitboezemen; doch hy weerde dit af, met te verklaaren, dat hy in de zelfvoldoening genoegzaame belooning vondt.

Dus gemaklyker gehuisvest, van het noodige en verkwiklyke voorzien, scheen Mejuffrouw BANKS een jaar lang volkomen gelukkig. Dan daarop verloor zy haare levendigheid, en, in spyt van alle haare poogingen ten tegendeele, ontwaarde haar Begunstiger, by zyn volgend bezoek, in haar gelaat de zigtbaarste tekens, dat 'er wederom iets ontbrak. Hy drong daarop by haar aan, om te mogen weeten wat dit ware; en met veel moeite kreeg hy te verstaan, dat eene kleine verzameling van wel

wel uitgekoozene Boeken, en een Tuintje, de Bezitſter daarvan hoogst gelukkig moesten maaken. Hierop gaf hy geen antwoord; dan korten tyd daarnaa vervoegde hy zich tot haar, en haar de hand biedende, verzogt hy, dat ze hem op een klein togtje wilde vergezellen. Gereedlyk ſtemde zy daarin toe; hy leidde haar in de koets, die voor de deur ſtondt te wagten; deeze voerde den Weldoener en de Beweldaadigde na een klein net huis. —— Toen zy daar gekomen waren, bragt hy haar in de onderſcheidene vertrekken: in een derzelven was eene verzameling van uitgezogte Boeken. Naa dat zy haare verwondering betuigd hadt over de ligging van het huis, de netheid van 't zelve, de fraaiheid van het huisraad en de keuze der boeken, enz. geleidde hy haar in een zeer net aangelegd tuintje; dit bragt haar in volkomene verrukking. Hierop vermeldde hy, dat zy dit huis kon betrekken, en alles, wat 'er in was, gebruiken; dat hy daarenboven een knegt en meid beſtemd hadt, om op haare bevelen te paſſen; en, eindelyk, dat zy, ten einde haar niets zou ontbreeken, ſtaat kon maaken, dat zy ieder vierendeel jaars vyftig Ponden Sterlings inkomen zou trekken. Zodanig was zy door dankbaarheid getroffen, dat zy zich voor hem op de knieën wierp; doch op het oogenblik dat zy haare dankbetuigingen begon uit te boezemen, verliet hy haar.

In dit aangenaam verblyf bezogt hy haar dikwyls, yetheugd over haare weltevredenheid. Dan eerlang hadt hy weder het verdriet van haar gehaat betrokken te zien, en vol trekken van ontevredenheid. Naar gewoonte vroeg hy na de oorzaak. Zy klaagde over lichaamlyke ongeſteldheid. Hy wilde, dat zy om een Doctor zou zenden; doch zy gaf daarop te verſtaan, dat die de oorzaak niet zou kunnen wegneemen. —— „ Waar," volgde hy haar toe, „ waar zullen wy dan een hulp-„ middel vinden?" —— *Helaas!* ſprak zy, *myn Buurman heeft een Paauw, wiens geſchreeuw my niet toelaat eenige rust te neemen.* —— „ Is dat," luidde het antwoord haars Weldoeners, terwyl hy zyn hoed met drift opvatte, „ is dat de oorzaak, dan vrees ik dat gy „ een Paauw allerwegen zult vinden!" en oogenblikkelyk ging hy heen.

's Volgenden daags kwam zyn Boekhouder by Mejuffrouw BANKS, om haar te berigten, dat zyn Heer de Dienſtboden afgedankt, de Goederen verkogt, en het Huis te huur gezet hadt.

Digitized by Google

WAARNEEMING, AANGAANDE HET NUT VAN HET WIT NIESKRUID (*Veratrum album*), IN EEN VERSTIKKENDE BORSTKRAMP. Door J. FR. MÜLLER, *Geneesheer te Uelzen.*

Eene zwaarlyvige tachtigjaarige Dame genoot, zederd verſcheidene jaaren, eene onafgebrokene gezondheid, en gebruikte dus weinig geneesmiddelen, tegen welke zy ook een grooten tegenzin had. Voorts leefde zy zeer vergenoegd, en wist van geen verdriet. Het eenigſte, 't geen haar zomwylen hinderde, was eene bovenmaate groote aandoenlykheid op het zenuwgeſtel, die haar ook tot op heden is bygebleeven: zo dat de geringſte onverwagte aandoening in ſtaat is, haare zenuwen in eene geweldige beweeging te zetten.

In het begin van den voorigen winter werd zy aangetast door eene ligte galkoorts, die, onder eene geſchikte behandeling, binnen agt dagen verdween. Doch terſtond daar op gevoelde zy eenige bezetting op de borst, die haar het ademhaalen eenigzins bezwaarlyk maakte; dit duurde een tydlang zonder te verergeren, doch nam op eenmaal zodanig toe, dat ik, by haar gehaald zynde, na dat ik haar geduurende *tweemaal vier-en-twintig* uuren niet gezien had, de toevallen van benaauwdheid op de borst zodanig vermeerderd bevond, dat dezelve eene volkomene verſtikking dreigden. Teffens vond ik handen en voeten yskoud; terwyl het koud zweet met groote druppen van het voorhoofd liep.

Dewyl de Lyderesſe volbloedig was, en eene gewoone jaarlykſche laating, omtrent dien tyd, had verzuimd, oordeelde ik niets geſchikter, tot herſtelling van den geſtremden omloop der vogten, dan eene ruime laating tot agt oncen. Thans week het toeval ten vollen, en geduurende eenige uuren gevoelde de Zieke geen drukking hoegenaamd op de borst. De pols, dien men in 't begin des aanvals in 't geheel niet kon vinden, werd wederom behoorlyk vol, doch bleef nog wat krampachtig. Ook keerde de natuurlyke warmte van handen en voeten weder; waartoe het wryven, vooral der voetzoolen, niet weinig had toegebragt.

Om het wederkeeren van een zo bedenkelyk toeval te

te verhinderen, werden verſcheidene krampſtillende middelen voorgeſchreeven; doch desniettegenſtaande keerde de benaauwde ademhaaling, na verloop van vieren-twintig uuren, zonder eenige verſnelling in den polsſlag, met de grootſte hevigheid weder, na eene ontlasting door den afgang, gelyk zulks ook by het begin van den voorigen aanval had plaats gehad. Zy had, naamelyk, vóór denzelven, geduurende eenige uuren, zeer ongerust geſlaapen, en was ontwaakt, onder een benaauwden droom, met drang tot afgang; waardoor zy een grooten angſt, tegen den tyd, dat zy weder zou moeten afgaan, had opgevat. Daar zy nog volbloedig was, en zelve eene aderlaating verlangde, maakte ik ook geen de minſte zwaarigheid, dezelve te herhaalen; 't geen met het beſte gevolg geſchiedde, zo dat het toeval wederom ophield: dan teffens zeide ik haar, dat het ongemak denkelyk wel zou wederkeeren, en nu vervolgens niet meer door bloedontlastingen zou te helpen zyn. Het geen ik gevreesd had, gebeurde ook ten vollen; want, na verloop van eenige uuren, gevoelde de Lyderesſe wederom drang tot afgang, na dat zy onder een benaauwden droom ontwaakt was, en had zo dra geene ontlasting bekomen, of zy werd wederom even benaauwd als te vooren. Daar ik meermaalen het wit Nieskruid in zeer kleine giften, met het beſte gevolg, in krampachtige toevallen, had gebruikt, beſloot ik hetzelve ook hier aan te wenden. Hierom liet ik oogenblikkyk een half grein van dit poeder, met zuiker gemengd, inneemen, met dit gevolg, dat de Lyderesſe, na verloop van een uur, zich verligt gevoelde en ruimer kon ademhaalen. Eerlang verminderde ook het toeval zodanig, dat de Zieke in een ſlaap viel, die geduurende eenige uuren aanhield, en eene aanmerklyke opwekking van kragten en verligting van het toeval ten gevolge had.

Nadat ik vervolgens een tydlang het zelfde middel, tot een half grein, alle vyf uuren had laaten gebruiken, werd de Zieke veel minder, dan voorheen, door benaauwde droomen geplaagd. Zelfs werden de denkbeelden, welke door den droom voor den geest kwamen, eerlang aangenaam. Doorgaans droomde zy, dat zy op het groen lag, met bloemen beſtrooid, of onder eene bedekking van roozen, enz. Na verloop van eenige uuren, kwam 'er echter wederom een nieuwe aanval;

doch dezelfve was thans veel zachter dan voorheen, en duurde ook veel korter, zo dat dezelve, na verloop van twee uuren, reeds ophield. In het bed zittende, kon zy het tamelyk wel uithouden: alleen kwelde zy zich met den angst, dat het toeval, in 't vervolg, met meer geweld zou kunnen wederkeeren. De toevallen van bezetting op de borst waren, by deeze gelegenheid op zich zelven beſchouwd, ook nog al vry geweldig, doch echter zeer gering, in vergelyking van de voorige aanvallen, in welke de geweldige angſten den dood, door eene plotzelyke verſtikking, dreigden, en men groote moeite had, om de Zieke in het bed te houden.

In de hier op volgende dagen vond ik de Lyderesſe, wanneer zy geſlaapen had, in een zagt zweet liggen. Zo zy zelde was haar zweet ſcherp: want zy beſpeurde in haar vel, vooral in handen en voeten, een gevoel, als van iets brandends; 't geen my zeer aangenaam was; naardien de Heer HAHNEMANN heeft waargenomen, dat dit gevoel een der eigendommelyke uitwerkingen is van dit voortreffelyk geneesmiddel, welke door de Ouden reeds was waargenomen, en waarin zy veel vertrouwen ſtelden. Thans loosde de Lyderesſe ook van tyd tot tyd eene witachtige, niet geheel doorſchynende pis, en had, geduurende de vier-en-twintig uuren, drie of vier kleine weeke ſterkruikende afgangen, zonder pyn.

Intusſchen hervatte het toeval van tyd tot tyd, maar ſteeds langzaamer en met minder hevigheid. De aanvallen kwamen ieder keer laater terug; terwyl de gewoone bezetting op de borst, over welke zy, vóór den aanval der verſtikking dreigende toevallen, reeds had geklaagd, aanhield; zynde thans de vernieuwde aanvallen maar eene kleine verergering van den dagelykſchen toeſtand. Men hield intusſchen aan met dezelfde geneeswyze, en had daardoor het genoegen, van te ondervinden, dat, na verloop van agt dagen, ook deeze verheffingen, en eindelyk de geheele benauwdheid op de borst, verdweenen. Na dat deeze Dame vervolgens eenige verſterkende middelen had gebruikt, leeft zy in haar een-en-tachtigſte jaar volmaakt gezond en wel te vreden.

LEE-

Digitized by Google

LEEVENSBERIGT VAN LEONARDO DA VINCI.

(Uit het *Engelsch.*)

Den Schryveren der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Medeburgers!

„Zeer onlangs trof ik, in uw *Mengelwerk*, een Stuk„je aan, ten opschrift voerende: *Proeve over de* „*Uitgestrektheid der Menschlyke Vermogens* (*). Ten „voorbeelde vond ik aangevoerd LEONARDO DA VINCI, „en eenige trekken, dienende tot des Schryvers oog„merk, uit diens Mans Geschiedenis bygebragt. Ik „herinnerde my, korts geleden, in een *Engelsch* Maand„werk, een Leevensberigt van dien beroemden Man „gelezen te hebben, en vond my opgewekt dit op „te zoeken, te herleezen, en vervolgens om de hand „aan de vertaaling te slaan, met oogmerk om het Ul. „toe te schikken, ter plaatzing in uw *Mengelwerk*, „waarin ik, van tyd tot tyd, met veel genoegen, Lee„vensbeschryvingen aantref. Mag ik het door my „vertaalde 'er in geplaatst zien, dan heb ik myn oog„merk bereikt." enz.

* * *

LEONARDO DA VINCI werd gebooren in het Kasteel *Vinci*, gelegen in de Valei van *Arno*, een weinig beneden *Florence*. Zyn Vader, PIETRO DA VINCI, was een Man, die in zeer bekrompene omstandigheden leefde; dan, vroegtydig zyns Zoons geneigdheid tot de Teken- en Schilderkunst ontdekt hebbende, door verscheide tekeningen, met eene kinderlyke hand ontworpen, besloot hy dien natuurlyken aanleg, zo veel mogelyk, te ondersteunen. Met dit oogmerk bragt hy hem te *Florence*, en plaatste hem onder het opzigt van zynen Vriend ANDREAS VERROCCHIO, een Schilder, die te gemelder Stede eenigen naam gemaakt hadt.

Wel-

(*) Zie boven, bl. 589.

Welhaast ontdekte VEROCCHIO iets zeer buitengemeens in den Jongeling, 't geen hem bewoog, alles aan diens opvoeding te koste te leggen, daartoe opgewekt niet alleen door de vriendſchap, welke hy des Jongelings Vader toedroeg, maar ook door de leevendigheid en bevalligheid, welke met de kennelykſte trekken in deezen Kweekeling doorſtaken. Ten huize van dien Vriend vondt DA VINCI alles, wat hy kon verlangen, om voldoening te ſchenken aan zyne ſterke neiging tot alle Kunſten, die tot de Schilderkunst betrekking hebben: want zyn Leermeester was niet alleen een Schilder, maar tevens een Plaatſnyder, een Architect, een Beeldhouwer en een Goudſmit.

DA VINCI maakte, binnen korten tyd, zo groote vorderingen, dat hy VEROCCHIO zelfs overtrof. Dit ontdekte zich de eerſte keer op eene treffende wyze. VEROCCHIO hadt een Schilderſtuk onder handen voor de Monniken van *Valombroſa*, niet verre van *Florence*; het verbeeldde den Doop onzes Zaligmaakers. In de voltooijing van 't zelve verzogt hy de hulp zyns Kweekelings, en gaf hem een Engel te ſchilderen: dan welhaast hadt hy berouw wegens dit beſtaan; want DA VINCI's Engel was verre het beſte Beeld in 't geheele Stuk, en deedt alle de andere, als 't ware, verdwynen. VEROCCHIO vondt zich daardoor zo diep getroffen, dat hy van ſchilderen afſtapte, en zints dien tyd penſeel noch palet in de hand nam.

Naa dit Proefſtuk dagt DA VINCI geen Meester meer noodig te hebben; en VEROCCHIO verlaatende, ving hy aan voor zich zelven te ſchilderen. Verſcheide Schilderſtukken, door hem, ten dien tyde, vervaardigd, zyn lang te *Florence* te zien geweest. Voor den Koning van *Portugal* verbeeldde hy ADAM en EVA in het *Paradys*. Dit was een meesterſtuk: de twee hoofdbeelden waren by uitſtek bevallig, het landſchap allerſchoonst; de boomen en vrugten hadden eene onbegryplyk groote naauwkeurigheid. —— Op zyns Vaders verzoek ſchilderde hy een Stukje voor een zyner oude Buurkennisſen te *Vinci*: 't zelve beſtondt geheelenal uit Dieren, waarvan de Menſchen doorgaans een afkeer hebben; deeze hadt hy zo kunſtig zamengevoegd, en in zulke houdingen geplaatst, dat het Stuk, even als de kop van MEDUSA, de aanſchouwers met verwondering vervulde, maar tevens met ſchrik. Zyn Vader, ligt bevroe-

den-

Digitized by Google

lende, dat dergelyk een Schilderſtuk niet geſchikt was voor een Landman, verkogt het: het kwam vervolgens in handen des Hertogs van *Milaan*, die 'er driehonderd Florynen voor betaalde.

Vervolgens ſchilderde DA VINCI twee zeer ſchoone Stukken. In het een werd de Maagd MARIA verbeeld, en nevens haar een Watervat, met Bloemen daar by ſtaande. In dit Stuk toonde hy eene zonderlinge bekwaamheid; het licht, door de Bloemen terug gekaatst, veroorzaakte een bleek rooden gloed op het water. Dit Stuk is naderhand in 't bezit geweest van Paus CLEMENS DEN VII. —— Het ander was een Stuk, vervaardigd voor zyn Vriend ANTONIO SEGNI. In 't zelve vertoonde hy NEPTUNUS op zyn Wagen, getrokken door Zeepaarden, vergezeld door Tritons en Zeegoden: de Hemel was betrokken met dikke wolken, die na alle kanten, door de kragt der winden, ſcheenen gedreeven te worden; de golven zag men, als 't ware, bruisſchen; en de geheele Oceaan ſcheen in de hevigſte beroering. Dit Schilderſtuk was geheel in het character en de manier van DA VINCI: want zyn vernuft was uitgebreid, en zyne verbeeldingskragt leevendig; en, ſchoon hy wist, dat eene juiste evenredigheid de bron was, waaruit alle weezenlyke ſchoonheid hervoortkwam, was hy nogthans in zekere maate geſteld op alles, wat een vreemd en ongemeen voorkomen hadt. Dit ging zo verre, dat hy, by geval iemand ontmoetende, die iets vreemds en belachlyks in zyn voorkomen hadt, niet miste dien perſoon te volgen, om dit voorwerp met aandagt te zien, en 'er een denkbeeld van te vormen, zodat hy, t'huis komende, daarvan eene tekening kon ontwerpen. PAUL LOMAZZO verzekert ons, in zyne Verhandeling over de Schilderkunst, dat AURELIO LOVINO een Boek met Tekeningen bezat, door DA VINCI, op voorgemelde wyze, vervaardigd. Van zyn talent ten deezen opzigte moge men oordeelen uit een Schilderſtuk, voortyds te zien in het toenmaalig Koninglyk Paleis te *Parys*. De Figuuren zyn twee vegtende Ruiters, kampende om elkander den Standaart te ontweldigen. Gramſchap en woede zyn zo verwonderlyk uitgedrukt op het gelaat der beide Krygslieden, hunne houding is zo wild, en de kleeding in eene zo vreemde, doch tevens bevallige ongeregtheid, dat, wie het Schilderſtuk ziet, teffens met ſchrik vervuld en tot lachen

Digitized by Google

lachen gedrongen wordt. Ik ga met ſtilzwygen voorby den Kop van MEDUSA, door hem geſchilderd, en een ander Stuk, verbeeldende de Wyzen uit het Oosten, hunne geſchenken brengende; ſchoon 'er in het laatstgemelde eenige ſchoone koppen zyn. Dan, 's Mans verbeelding zeer ongeſtadig en vlugtig zynde, liet hy deeze beide en verſcheide andere zyner werken onvoltooid. Daarenboven bezat hy een zo hoog denkbeeld van het ſchilderen, en zyne kunde was in elk gedeelte daarvan zo volkomen, dat hy, met al zyn vuur en leevendigheid, veel tyds noodig hadt, om een onder handen genomen ſtuk te voltooijen.

Nooit was eenig Schilder beter voorzien met het beſchouwend gedeelte dier Kunſte, dan DA VINCI. Hy was wel bedreeven in de Ontleedkunde, verſbondt de Gezigt- en Wiskunde, en lag zich toe op de kennis der Natuure en haarer Werken, zo op de aarde als aan den hemel. Zo veele onderſcheidene *Studien*, en *zulk* eene verſcheidenheid van opmerkingen als zy aan de hand geeven, ſchonken hem alle de kundigheden, welke een Schilder kan wenſchen, en vormden hem tot den bekwaamſten Man, dien men immer in dit vak gekend heeft. Zyne Oefeningen bepaalden zich niet tot de gemelde Studien: want een geest, voor alles geſchikt, bezittende, en een ſmaak voor alle beſchaavende Weetenſchappen, lag hy zich toe op *alle*, en *muntte* in elke uit. Hy was een goed Bouwkundige, een bekwaam Beeldhouwer, en in de Werktuigkunde door en door bedreeven. Hy hadt een ſchoone ſtem, was afgerigt op de muzyk, zong verwonderbaar, en behandelde onderſcheide Speeltuigen beter dan eenig Muzykant van zynen tyd. Hadde hy geleefd in de eeuw der Verdichtzelkunde, de *Grieken* zouden hem, buiten twyfel, tot een Zoon van APOLLO gemaakt hebben; zy waren te meer in dit gevoelen zeker bevestigd geweest, daar dezelfde geestdrift, welke hem tot een Schilder en Muzykant vormde, hem ook een Poëet deedt worden.

Het was verbaazend, te zien, dat DA VINCI zoo veel genoegen ſchiep in lichaamsoefeningen, die geheel vreemd ſcheenen van zyn beroep. Hy muntte uit in het Paardryden, en vertoonde zich gaarne op een welgezadeld Ros. De Wapenen behandelde hy met groote afgerigtheid; en in bevalligheid van voorkomen mogt hy

hy met alle de Ridders van zynen tyd om den prys dingen. Zyn gedrag was de beleefdheid zelve, zyne verkeering aangenaam, zyn spraak welluidend. Zo veele bekwaamheden zich in hem vereenigende, vormden van hem den volmaaktsten Man der eeuwe, waarin hy leefde. Zyn gezelschap werd gezogt door allen, die hem kenden; niemand woonde het ooit zonder vermaak by, of verliet het zonder wederzin.

DA VINCI's roem verspreidde zich welhaast over geheel *Italie*, waar hy bekend werd als de voornaamste Man in alle beschaafde Kunsten. LOUIS SFORZA, bygenaamd *de Moor*, Hertog van *Milaan*, noodigde hem ten zynen Hove, met toelegging van een jaargeld van vyfhonderd Kroonen. Deeze Prins, zeer onlangs eene Academie van Bouwkunde opgericht hebbende, bewoog DA VINCI om 'er Lid van te worden. Daardoor deedt die Prins aan de Academie den grootsten dienst: DA VINCI was 'er geen Lid van geworden, of hy verbande alle de *Gothische* orde en cieraaden, die eene vroegere Academie, honderd jaaren te vooren, behouden hadt; hy bragt alles terugge tot de gelukkige eenvoudigheid en zuiverheid der Ouden.

Omtrent deezen tyd vormde L. SFORZA een plan, om de Stad *Milaan*, door een nieuw Kanaal, van water te voorzien. De volvoering van dit ontwerp werd aan DA VINCI toevertrouwd, en hy kweet 'er zich van op eene wyze, welke alle verwagting te boven ging. Het Kanaal is bekend onder den naam van *Morefana*; het strekt zich boven de tweehonderd mylen in de lengte uit, en is geheelenal bevaarbaar; het loopt door de *Vateline* en *Chiavenna*, leidende het water van de Rivier *Adda* tot de wallen van *Milaan*, voorziende beide de Stad en het omliggende land, door de gemeenschap, welke 't zelve heeft met de *Po* en de Zee. Dit was eene zo edele als grootsche en moeilyke onderneeming, alzins het vernuft van DA VINCI waardig. Veelvuldige zwaarigheden vondt hy hier te boven te komen, en veel meerder dan 'er ontstaan waren by het graaven van het oude Kanaal, 't welk het water van de *Tesino* aan de andere zyde van de Stad brengt, en tweehonderd jaaren geleden gemaakt werd, toen *Milaan* eene Republiek was. — DA VINCI begaf zich, om dit groote werk uit te voeren, na het Landgoed van zynen Vriend Signior MALZI's, te *Vaverola*. Hier

sleet

fleet hy verſcheide jaaren in de beoefening der Wysbegeerte en Wiskunde, zich met dubbele bevlytiging toeleggende op die deelen, welke hem van dienst konden zyn in het groote werk, door hem ondernomen. By de beoefening der Wysbegeerte voegde hy het naſpeuren van de Oudheid- en Geſchiedkunde, en nam, dit doende, waar, op welk eene wyze de PTOLOMBUSSEN het water van den *Nyl* door verſcheide deelen van *Egypte* geleid hadden; en hoe TRAJANUS eene gemeenſchap geopend hadt met *Nicomedie*, door de meiren en rivieren, tusſchen die Stad en de Zee gelegen, bevaarbaar te maaken.

Naa dat DA VINCI als Bouw- en Waterleikundige in dienst des Hertogs gearbeid hadt, kreeg hy last van den Hertog, om door zyne Schilderkunst *Milaan* fraaiheid by te zetten. De Prins beval hem, 's Heeren Avondmaal te ſchilderen voor de Eetzaal der *Dominicaanen* van *St. Maria delle Grazie*. DA VINCI overtrof zichzelven in dit Schilderſtuk. Alle de ſchoonheden van zyn penſeel vertoonden zich hier op eene waarlyk verbaazende wyze. Het ontwerp is grootsch, maar naauwkeurig; de uitdrukking edel; de kleur bekoorlyk; en de hoofden zyn vol verſcheidenheids. Op het gelaat van alle de Apostelen was iet grootsch en zagts; doch bovenal muntte zulks uit in dat van JACOBUS. Het aangezigt van onzen *Zaligmaaker voltooide hy niet* geheel. DA VINCI wanhoopte om het denkbeeld uit te drukken van eene meerdere ſchoonheid, dan hy aan de Apostelen gegeeven hadt. Terwyl DA VINCI dit Stuk onder handen hadt, ſpoorde de Prior des Kloosters hem menigmaal aan om meer ſpoeds te maaken, denkende dat hy met het werk zammelde: dan alle zyne aanmaaningen tot meerder ſpoeds niets baatende, ging hy des by den Hertog klaagen. Hierop werd DA VINCI ontboden; en na het ſchilderſtuk gevraagd, verzekerde hy den Hertog, dat 'er ſlegts twee aangezigten ontbraken, om het voltooid te kunnen noemen: het een was dat van onzen Zaligmaaker, het ander dat van JUDAS. Wat het eerſte betrof, beleedt hy onbekwaam te weezen om het af te maaken, zich verlegen vindende om de majeſteit en ſchoonheid te treffen van een zo beminnenswaardig en ontzaglyk perſoonadie; dan hy *beloofde* het tweede ſpoedig te zullen voltooijen, dewyl hy, om de ondankbaarheid en gierigheid van JUDAS te treffen,

niets

niets anders noodig hadt, dan den Prior van het Kloofter der *Dominicaanen* af te beelden, die alle de moeite, door hem aan dit Stuk befteed, zo flegt beloonde.

Dit Schilderftuk is altoos voor DA VINCI's meesterftuk gehouden. Het floeg op dat gedeelte der Gefchiedenisfe, waarin onze Heer zynen Jongeren verklaarde, dat één hunner Hem verraaden zou. De aandoeningen, welke te dier gelegenheid in de gemoederen der Apoftelen moesten ontftaan, worden heerlyk vertoond; de uitdrukkingen van leedweezen, vrees, vermoeden, ongerustheid en liefde, zyn verwonderlyk getroffen. JUDAS draagt alle merktekens van een Verraader en Snoodaart: het verraad, 't welk in zyn boezem fchool, fpeelt kennelyk op zyn gelaat; en met een enkelen oogflag onderkent men hem van alle de overigen. DA VINCI toonde hier, dat hy volkomen de beweegingen der ziele kende, en wist, welk eene uitwerking deeze op het lichaam hadden; hy bezat het kunstvermogen om dezelve in alle kragt op het gelaat te brengen. In dit gedeelte der Schilderkunst was hy, in de daad, onnavolgbaar. —— FRANÇOIS DE I was zo getroffen door dit Stuk, toen hy 't zelve te *Milaan* zag, dat hy alle mogelyke middelen aanwendde om het na *Frankryk* te brengen. Dan men vondt dit ondoenlyk, dewyl het gefchilderd was op een dikken wand, en niet minder dan dertig vierkante voeten befloeg. Een Copy van dit Schilderftuk, voorheen te *St. Germain* te zien, werd gemaakt op last van gemelden *Franfchen* Koning, die, het oorfpronglyke buiten zyn bereik vindende, befloot, iets, daar na gelykende, te hebben. Daar is eene andere Copy van in 't groot, vervaardigd door LOMAZZO, een van DA VINCI's Leerlingen, en nog bewaard in de Kerk van *St. Barnabas* te *Milaan*. Uit deeze twee Copyen kan de kunstlievende eenig denkbeeld vormen van de fchoonheden des oorfpronglyken meesterftuks, 't welk thans geheel misvormd is: want DA VINCI met olieverf gefchilderd hebbende op een wand, niet vry van vogtigheid, heeft de damp der plaatze zich met de kleuren vermengd, en dezelve in zo hoog eene maate veranderd, dat 'er bykans niets van is overgebleeven.

(Het Vervolg en Slot hiernaa.)

Digitized by Google

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÉROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REIS-VERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beſtemd.*

(Vervolg van bl. 581.)

Met den Koning TOOBOU en de Koningin TINÉ, eene zeer dikke Vrouwe van omtrent vyftig jaaren, hadden onze Reizigers verſcheide ontmoetingen. Zy ſpyzigden aan boord van een der Schepen. Onze *Maître d'hotel* ſtondt agter haar, om het bord weg te neemen; doch zy ſpaarde hem die moeite, houdende dat en het tafelkleed voor zich. —— Koning TOOBOU gaf aan den Generaal DENTRECASTEAUX een onthaal, der overneeminge waardig.

Op den eerſten April 1793 toog de Generaal, 's morgens ten zes uuren, overeenkomſtig met de gedaane uitnoodiging van Koning TOOBOU, uit, tot het genot des onthaals, 't welk hem beloofd was op het Eiland *Tongatabou*. Wy vergezelden hem, met meest alle de Officieren, en een welgewapende Lyfwagt. —— Eenigen der Inboorelingen, die ons met hunne Canoes volgden, deeden ons, langs het ſtrand, weſtwaarts aan, eenigen tyd houden, om te komen op eene plaats, waar wy, volgens hunne onderrigting, een groot getal Inwoonders zouden vinden, nevens verſcheide hunner Hoofden. —— Zo ras wy aan land ſtapten, kwam FERNOU den Generaal te gemoet treeden, en vergezelde hem tot het midden van eene talryke verzameling Inboorelingen, met OMALAÏ aan hun hoofd. Deeze verzogt den Generaal, aan zyne ſlinker hand te gaan nederzitten, naa de Inboorelingen bevel gegeeven te hebben om zich in een kring rondsom hem te vervoegen. Wy zetten ons, voor eene korte wyle, op eenige matten, op den grond geſpreid, in de ſchaduw van 't geboomte. Eenige deezer boomen waren de *Cerbera mangbas* (of *Indiaanſche* Mango-Boom); andere de *Hernandia ovigera*, welks vrugt dit Volk ten cieraad gebruikt. —— Weinig tyds daarnaa gingen wy een vry hoog beſchutzel bezien, 't welk ten dekzel diende van eene

Oor-

Oorlogs-canoe, tachtig voeten lang, van binnen met ſtevige inhouten gemaakt, die omtrent drie voeten van elkander ſtonden. FERNOU, ons het maakzel deezer dubbele Canoe hebbende doen opmerken, verhaalde ons, dat hy dezelve vermeesterd hadt in een Scheepsſtryd, gevogten met de Inwoonderen van de *Feejee*-Eilanden.

Westwaards aan voortgaande, trokken wy over eene ruime afgeheinde plaats, met paliſaden omzet; de ſtaaken ſtonden in eene ſchuinſche rigting, en vry digt aan elkander. Binnen de omheining groeiden Broodvrugtboomen, alsmede de *Corypha umbraculifera*. Verder opzagen wy, in eene veel min uitgeſtrekte omheining, eene kleine hut van eene kegelvormige gedaante. Wy kreegen berigt, dat in dezelve het overſchot eens onlangs overleden Opperhoofds gelegd was; en men waarſchuwde ons, dat daar in te gaan verboden was. — Een vierde van een uur bewandelden wy een naauw pad, aan wederzyden met paliſaden bezet, tot dat wy eene uitgebreide omheining aantroffen, waar Koning TOOBOU binnen kort ſtondt te komen. OMALAÏ verzogt ons, de koele lugt te ſcheppen onder een afdakzel, bykans van eene half ovaale gedaante, omtrent zes-en-dertig voeten lang, en vyftien voeten breed. Het dak, overdekt met de bladeren van de *Vacoua*, die het ondoordringbaar maakten voor de ſterkſte regenvlaage, was ruim vyftien voeten hoog, en hing bykans op den grond neder; de grond was met matten belegd, en agt duimen hooger dan de omliggende aarde; dit behoedde dezelve voor allen gevaar van overſtrooming; het dak werd onderſchraagd door tien pylaaren.

Eindelyk kwam TOOBOU met twee zyner Dogteren, die eene groote maate Olie van Kokosnooten over haar hair hadden uitgeſtort; zy droegen ieder een halsſnoer, zamengeſteld uit de fraaije zaaden van de *Abrus precatorius*. De Inboorelingen kwamen van alle kanten in menigte zamenvloeijen. Naar gisſing bevonden er zich wel vierduizend. — De plaats der eere was ongetwyfeld aan 's Konings flinker hand: want hy verzogt den Generaal, daar plaats te neemen. Deeze gaf onverwyld bevel, om de Geſchenken, welke hy voor TOOBOU beſtemd hadt, te voorſchyn te brengen. De Koning drukte zyne dankerkentenis daarvoor ten ſterkſten uit: dan, van alles, wat hem werd aangeboden, verwekte niets

Digitized by Google

zo zeer de bewondering des gezelschaps als een stuk rood Damast; de schitterende kleur verwekte van alle kanten den uitroep, *eho! eho!* welken zy verscheide keeren herhaalden, onder het betoon van alle tekenen der hoogste bewondering. Zy hieven dezelfde uitroepingen aan, toen de Generaal eenige stukken Lint ontrolde, waarin rood de heerschende kleur was. Hierop boodt de Generaal hem eene zwangere Geit, en een Bok en een paar Konynen, een Rammelaar en Voedster, aan. De Koning beloofde voor deeze Dieren alle mogelyke zorge te zullen draagen, ten einde zy in zyn land mogten voortteelen. — OMALAÏ, die TOOBOU ons berigtte dat zyn Zoon was, ontving ook eenige geschenken van onzen Generaal: ze werden desgelyks aan verscheide andere Hoofden uitgedeeld.

Aan onze rechter hand, tegen het noord-oosten, zaten dertien Muzykanten onder de schaduw van een Broodboom, met eene menigte vrugten beladen. Zy zongen in onderschelde partyen zamen. Vier hunner hadden in hunne handen een Bamboo-riet van drie of drie en een half voet lang, waarmede zy de maat op den grond sloegen; de langste van deeze Bamboos scheen by wylen daartoe byzonder te dienen. De klanken deezer speeltuigen kwamen zeer naby aan het geluid van de Tambourin, en stonden tot elkander in de volgende evenredigheid. Twee Bamboos van eene gemiddelde lengte waren op een en denzelfden toon; de langste waren anderhalve toon laager, en de kortste klonken anderhalven toon hooger. De Muzykant, die de tegen-tenor zong, deedt zyne stem verre boven die der overigen hooren, schoon dezelve eenigzins raauw was; en ten zelfden tyde vergezelde hy dit zingen, door met twee kleine stokjes van *Casfuarina* op een Bamboo van agttien voeten lang te slaan, 't welk in de geheele lengte gesplee-ten was. Drie Muzykanten, voor de anderen geplaatst, drukten tevens het onderwerp van hunnen zang door gebaarden uit, welke zy zeker vooraf zeer juist bep aald en zich eigen gemaakt hadden: want die gebaarden werden alle op dezelfde wyze volbragt. Nu en dan wendden zy zich tot den Koning, geene onbevallige beweegingen met hunne armen maakende; by wylen boogen zy schielyk hunne hoofden, zo dat de kin op de borst kwam, en schudden daarop het hoofd herhaalde keeren.

Intusschen boodt TOOBOU den Generaal eenige stukken

ken ſtof aan, gemaakt van bast des Papier-moerbeziebooms; hy liet dezelve met geene geringe maate van vertooning uitſpreiden, ten einde wy de ganſche waarde van deeze Gifte mogten gevoelen. — Een van 's Konings Staatsdienaaren, die aan zyne rechter hand zat, beval, dat de *Kava* zou toebereid worden: onmiddelyk werd een houten vat van eene langwerpig ronde gedaante, drie voeten lang, met dit vogt gevuld, binnen gebragt. De Muzykanten hadden ongetwyfeld hunne ſchoonſte ſtukken tot deezen tyd beſpaard. Thans klonk by ieder pauſe, welke zy maakten, het geroep, *mâli! mâli!* van alle kanten; en de herhaalde toejuichingen der Inboorelingen gaven ons te verſtaan, dat deeze Muzyk op hun een zeer ſterken en welgevalligen indruk maakte. —— De *Kava* werd daarop verdeeld aan de onderſcheide Opperhoofden, door hem, die last ter bereiding en aanbrenging van dien drank gegeeven hadt. Hy deedt hun dien toekomen in de holte van Plantainbladen, zo onmiddelyk daar ter plaatze vervaardigd: telkens, wanneer hy een dier zonderlinge drinkbekers overgaf, ſprak hy met eene vry ſterke ſtem den naam uit van den Man, voor wien dezelve beſtemd was. FEENOU bediende hy eerst, zeggende *Mayé ma* FEENOU: dit deedt hy ook ten aanziene van de andere Volkshoofden, allen wier naamen wy gemaklyk konden uitſpreeken: eenige waren NUFATOA, FEFE, MAFI, FAMOUNA, FATOUMENA, enz. — Wy mogten vermoeden, dat men het noodig keurde, dat eenigen der Hoofden over de goedheid van den drank oordeelden, eer dezelve den Koning werd aangeboden: want drie hadden reeds vóór hem gedronken. Geen zyner Dogteren kreeg 'er deel aan; en het ſcheen ons toe, dat deeze drank alleen voor de Mannen beſtemd was.

Niettegenſtaande de tegenwoordigheid des Generaals, viel de Koning zeer ſchielyk in ſlaap, en ſnorkte geweldig; met de beenen kruisling gezeten, kwam zyn hoofd, onder het ſlaapen, tot aan zyne knieën. Wanneer hy ontwaakte, vertoonden wy hem de afbeelding van eene Koe, en vroegen, of dat Dier, door Capitein COOK aan Koning POULAHO gegeeven, nog in leeven was, en gejongd hadt? Hy kende het Beest uit de aftekening zeer wel, en noemde het *Boakka tooto*; doch verklaarde, dat 'er thans geene op *Tongataboo* waren, maar op *Kapaee*. Verſcheidene der Inboorelingen fluis-

Digitized by Google

terden ons behendig in, dat 'er eenige op *Tongatabow* waren; ſchoon anderen zulks ontkenden. Overzulks konden wy 'er niet recht agter komen, wat 'er geworden was van den Stier en de Koe, door Capitein cook op dit Eiland gelaaten: zo ſtondt het ook geſchapen ten aanziene van den Hengst en de Merrie, door hem aan FERNOU gegeeven. Misſchien waren zy bevreesd, dat wy eenige deezer Dieren van hun zouden afvraagen.

Deeze Vergadering verlaatende, wandelden wy, oostwaarde aan, op een langzaam ryzenden grond. In 't eerst gingen wy door wegen, met paliſaden afgeperkt; dan welhaast bielden die omheiningen op, en wy bereikten een veld met Yams in volle rypheid. Verder op vonden wy den grond versch omgeſpit, en overal vertoonden zich tekenen van groote vrugtbaarheid. Welhaast bereikten wy eene aangenaame plek gronds, op den top van een kleinen heuvel, waar de Inboorelingen eene ſoort van *rotunda* vervaardigd hadden, omtrent twaalf voeten wyd, met paliſaden omzet, en met eenig laag geboomte, kunſtig geſnoeid. Onder deeze *rotunda* zagen wy de overblyfzels van de uitgekaauwde *Kava*-wortelen. Rondsom deeze *rotunda* ſtonden vier-en-twintig kleine hutten, geplaatst in een cirkel van zestien voeten over 't kruis. Deeze hutten waren alle overdekt met bladeren van Kokosboomen, aartig te zamen gevoegd: de gedaante was bykans een half ovaal, negen voeten lang en zes voeten breed; zy waren aan den top verdeeld door een doorloopende naauwe ſpleet, die de eenige opening uitmaakte; en 'er was geen middel om 'er binnen te komen, dan door de zyden vaneen te ſchuiven. Wy kreegen berigt van eenigen der Inwoonderen, die ons gevolgd waren, dat de Koning menigmaal te deezer plaatze kwam, om *Kava* met verſcheidene der Opperhoofden des Eilands te drinken, en dat alsdan ieder deezen drank in zulk eene hut ging drinken. —— Wy zagen in de handen van eene der Vrouwen, die van eenigen rang ſcheen te zyn, eene ſoort van mat, omtrent twee voeten in 't vierkant, wit van kleur, gemaakt van het hair uit een paardenſtaart. Mogelyk waren deese hairen getrokken uit die paarden, welke cook op het Eiland liet; doch zy wilden aan onze nieuwsgierigheid, ten deezen aanziene, niet voldoen.

De Koning hadt zynen Onderdaanen geboden, de ver-

Digitized by Google

verdere geſchenken, door hem den Generaal toegedagt, aan te brengen: reeds vroegtydig zagen wy 'er, by tusſchenpoozen, aankomen, die ieder op ſchouder een bamboo-riet van zes voeten lang droegen; aan welke einde kleine visſchen hingen, van het *Scarus*- en *Chaetodon*-geſlacht, meest alreeds toebereid en in Kokosbladen gewonden; anderen voerden Broodvrugten en Yams aan: door hunne bamboo-rieten dwars over elkander te leggen, maakten zy twee driehoekige pyramiden, een van zes en een van drie voeten hoog. De rauwe visch begon reeds niet weinig te ſtinken.

's Naamiddags omtrent één uur ging TOOBOU weg, zonder eenig woord tot iemand te ſpreeken. Wy verlieten daarop mede de vergadering, en werden tot de landingplaats vergezeld door FEENOU en OMALAÏ, die last gaven, om een geheel Varken, even gereed gemaakt, met eenige Visch, Yams en Broodvrugt, by ons te brengen, met uitnoodiging dat wy zouden gaan zitten om ons middagmaal te neemen; doch het Varken, volgens hunne wyze van vleesch bereiden niet half gaar zynde, verkoozen wy liever aan boord te gaan eeten. —— Hierop verzogten zy ons, de onderſcheide aangebragte ſpyzen aan te neemen, welke zy last gaven in onze lange boot te brengen; terwyl anderen, in gevolge eens bevels van TOOBOU, die boot vulden met de ſpyzen, op de gemelde pyramiden zamengebragt.

Binnen korten tyd was alles tot ons vertrek gereed. Onze Boots hadden van het ſtrand moeten afzetten, wegens het vallen van 't water; en wy konden 'er niet by komen, dan door over een Koraalbank, meer dan driehonderd ſchreden met water bedekt, te gaan: doch wy vonden de Inboorelingen zeer beleefd; want, ten einde wy niet nat mogten worden, bragten zy ons tot zekere rotzen, even boven 't water uitſteekende; terwyl anderen met hunne Canoes kwamen, om ons aan onze boots te brengen. —— De mannen, die ons over het water hielpen, betoonden zich zeer wel te vrede over 't geen wy hun voor die moeite gaven; dan ten zelfden tyde hadden anderen nog meer zoeken te krygen, dewyl zy, toen hunne Landgenooten ons op den rug droegen, ſtil agter ons ſloopen, en ons beſtalen. Alle deeze zakkenrollers deeden dit egter niet

met even goed geluk; want wy lieten 'er eenigen haazetten, hun dwingende het geſtolene weder te geeven.

Zo ras wy aan boord kwamen, berigtte de Officier, die in den tusſchentyd het bevel gevoerd hadt, ons, dat hy, ſtaande onze afweezigheid, een Inboorelingh hadt doen vatten, op het oogenblik dat hy met eenig yzerwerk wilde doorgaan, tusſchen deks door hem geſtoolen; en dat FUTTAFAIHE, dit ſteelen, waaraan de Inboorelingen zich dagelyks, ten onzen opzigte, ſchuldig maakten, hoogst afkeurende, openlyk gezegd hadt, dat de misdaadiger met den dood zou geſtraft worden. Maar zy bemerkten welhaast, dat dit alles gemaaktheid was aan de zyde diens Opperhoofds; want dat hy, zo ras zy den Dief met een end touws begonnen te ſlaan, om genaê voor hem verzogt hadt, welke egter niet verleend werd; en het ſcheen FUTTAFAIHE grootlyks tegen den zin, dat de Dief de vyf-en-twintig ſlagen ontving, tot welke hy veroordeeld was.

(Het Vervolg hiernaa.)

IETS, OVER HET EILAND CEILON. Door J. HAFNER.

(Vervolg van bl. 572.)

Onder het groot getal middelen, waarvan zich veelen der opperſte Dienaaren van de voornaamſte Maatſchappyen (die hunnen yzeren Scepter aan *Azie's* vruchtbaare oevers zwaaijen) bedienen, om aan hunne onverzadelyke heb- en heerschzugt te voldoen, is wel het voornaamſte dat van eenen hongersnood (door het Monopolium der Levensmiddelen, ten tyde van een aanſtaand droog en onvruchtbaar jaar, als de periodique Regens agterblyven) te verwekken; gelyk onder de Engelſche Gouverneurs van *Bengalen*, CLIVE en VERELST, geſchiedde, die meer dan vyf millioenen menſchen van honger deeden omkomen. Ook is zomtyds eene algemeene ſlachting onder de Inboorlingen, als by voorbeeld die der *Chineezen* te *Batavia*, een zeer gemaklyk en dienſtig middel, om zich eensklaps te verryken; doch algemeener en meer in gebruik is het, de

In-

Digitized by Google

Indiaſche Vorſten tegen elkander op te ſtooken en aan te hitſen, hen in Oorlog te wikkelen, en, terwyl zy zich onderling vernielen, hen onverwagts te overvallen en te overheeren, of de Landen des zwakkeren met den overwinnaar te deelen; en voorts, een zoodanigen Vorst, in wiens Ryk men een goeden buit denkt te kunnen maaken, onder het een of ander voorwendſel, den Oorlog onverhoeds aan te doen, of, indien hy een bondgenoot is, hem te beſchuldigen, van eenige artikelen van het Tractaat niet na te komen, of in 't geheim met hunne vyanden tegen hen t'zaam te ſpannen.

Van laatstgemelden aart waren, zoo als men voorgaf, de grieven, die men tegen den Keizer van *Ceilon*, of Koning van *Condé auda*, had, en waardoor men zich, zoo men zeide, gencodzaakt had gezien, hem den Oorlog te verklaaren, en als vyand te behandelen. Men leidde hem ten laste, dat hy met de *Engelſchen* een heimlyk verdrag van Koophandel had geſlooten, en het artikel van het Tractaat, dat hem verbond met de Maatſchappy alleen te handelen, voorneemens was te ſchenden. Dit was, op zyn best genomen, een bloot vermoeden; men had ten minſten het in 't werk ſtellen van zoodanig verdrag tuſſchen hem en de *Engelſchen* behooren af te wagten, om zeker te zyn, eer men eenen Oorlog, die van zeer nadeelige gevolgen konde weezen, had ondernomen; doch de eigenlyke zaak, zoo als ik voorheen gezegd heb, was, dat de Keizer zelf den Oorlog aan de Maatſchappy verklaarde, tot het uiterſte gebragt zynde door de herhaalde beleedigingen, die men hem aandeedt, en door de onderdrukkingen, die men aan de Inboorlingen, zyne onderdaanen, uitoeffende; en dit was juist het geen de Gouverneur SCHRÖDER had gezogt, die, onder voorwendſel van gemelde beſchuldiging, door het veroveren van *Condé*, eenen eeuwigen roem, en mogelyk ook onmeetelyke ſchatten, hoopte te verwerven. —— Ik heb den Lezer voorheen reeds doen zien, hoe weinig hy uitrichtte, en hoe de Gouverneur VAN ECK, die hem opvolgde, met gelyke eer- en hebzugt bezield, een ſterk Corps troepen, uit *Europeaanen* en *Lascaryns* beſtaande, by elkander had verzameld, om daarmede den Keizer te onder te brengen. Ik zal geene breedvoerige beſchryving van deezen togt geeven, noch van de verſcheide vergeefſche en met groot verlies van volk gepaarde poogingen, die VAN ECK,

Digitized by Google

gedurende byna drie jaaren; of tot den Jaare 1765, aanwendde, om in zyn voorneemen te ſlaagen; maar my alleen tot de voornaamſte gebeurtenisſen bepaalen.

Gemelde Gouverneur dan, ziende dat met geweld niets was uit te voeren, leidde het over eenen anderen boeg aan: het gelukte hem, eenen *Modeliaar*, of Generaal des Keizers, die een der naauwe paſen of toegangen tot de bovenlanden met eenige duizend man verdeedigde, door groote beloften en geſchenken over te haalen en te winnen; waardoor de troepen der Maatſchappy gelegenheid kreegen, door te dringen, en zich van *Condé* meester te maaken. Doch zy vonden deeze Stad verlaaten. De Keizer, nog in tyds van de verraadery zyns Generaals verwittigd, had zich, met alle de Inwooners, naar de ontoegangelyke gebergten van *Hangerenkotte* en *Penedo* begeeven, alwaar hy ongenaakbaar was. Hy was 'er egter niet werkeloos; want terwyl de *Hollanders*, in zyne Hoofdſtad, alles, wat zy nog vonden, plunderden en vernielden, zond hy een zyner getrouwſte en dapperſte *Modeliaars* met eenige duizend man uitgeloezen volk in ſtilte af, om een Detachement Hollandſche troepen, die in den Pas geplaatst waren, om de gemeenſchap met het ſtrand open te houden, by nacht te overvallen; het geen den *Cingaleezen* ook volkomen gelukte. De Keizer, zich dus weder meester van deezen Pas ziende, ſneed hen niet alleen hierdoor allen toevoer en den terugtogt na *Colombo* af, maar omcingelde hen zelfs met zyn gantſche Leger, zoo dat zy zich volkomen vonden ingeſlooten, en het niet dan met de uiterſte moeite was, dat zy hunnen gevaarlyken en hachelyken toeſtand aan VAN ECK konden te kennen geeven, die, geen mogelykheid tot hunne redding ziende, en wanhoopig over den ongelukkigen uitſlag zyner onderneeming, zich zelven door vergif om 't leven bragt; zoo als genoeg bekend is, offchoon men zynen haastigen dood aan eene beroerte toeſchreef.

Intuſſchen waren de *Hollanders* in *Condé* in de neteligſte omſtandigheden. Veelen van hun, waaronder hun Chef, waren reeds door ziekte en gebrek aan levensmiddelen omgekomen; en het zou den Keizer (die voorneemens was, hen door honger tot overgave te dwingen) gemaklyk zyn geweest, ze allen door het zwaard te vernielen, en hen het noodlot van den Portugeeſchen Generaal LOPEZ DE SOUZA te doen ondergaan,

Digitized by Google

gaan, die, mede door verraad *Condé* ingenomen hebbende, door PIMALA DARMA, Koning van *Condé ouda*, werd omcingeld, en, niettegenſtaande hy om eenen vryen aftogt ſmeekte, met zyn gantſche Leger (op eenige weinigen na, die men gevangen nam) omkwam. Doch de Gouverneur IMAN WILLEM FALK, in de plaats van den overledenen VAN ECK treedende, aan deezen verderflyken oorlog een einde willende maaken, en het elendige overſchot der Hollandſche troepen in *Condé* redden, bood den Keizer vrede aan, die ook in 1766 tot ſtand werd gebragt.

Men zou mogen verwagten, dat meergemelde Keizer, uit hoofde van de voordeelige omſtandigheden, waarin hy zich alstoen bevond, de voorwaarden van den Vrede zelf zou gemaakt, of ten minſten het Ceilonſche Gouvernement genoodzaakt hebben, het voorige Tractaat weder te hernieuwen; doch het tegendeel gebeurde: hy zag zich in de verplichting, zeer nadeelige voorwaarden aan te gaan; als: het afſtaan van byna alle zyne bezittingen aan ſtrand; de Kaneel, die in zyn Land groeide, aan de *Hollanders* alleen, en dat nog voor een bepaalden geringen prys, te leveren; en andere onaangenaame bepaalingen meer. Hy werd tot het ſluiten van zulk een ſchandelyken en ſchadelyken vrede door de volgende omſtandigheden gedwongen. 'Er had zich, in het laatſte jaar van den oorlog, een Pretendent tot den Condéſchen Troon opgedaan; of liever, men had zekeren Prins met de hoop van dien te beſtygen gevleid, en beloofd, hem tot denzelven te zullen helpen. Dit was men egter geenzins voorneemens, en zou ook moeijelyk uit te voeren geweest zyn; men gebruikte hem dus alleen als een bullebak, om den Keizer, die buitendien niet zeer van zyn volk bemind was, uit vreeze van onttroond te worden, tot den Vrede en de drukkende voorwaarden, die men eischte, te dwingen, het welk ook volkomen gelukte; doch naauwlyks had men zyn doel bereikt, of men zond den ongelukkigen Prins, die reeds eenigen aanhang had verkreegen, als een gevangene na *Batavia*, en van daar na het Eiland *Amboin*, waar hy zyn leven in armoede en verachting heeft moeten ſlyten.

Men dacht nu, door het volkomen bezit van de Ceilonſche Stranden, en de bepaalingen en verplichting, die men den Keizer had weeten op te leggen, de zaken

Digitized by Google

ken en den Handel der Maatſchappy op dat Eiland buitengemeen bevorderd en bevoordeeld te hebben; doch men bedroog zich ook hier in; want de Keizer, die geenzins onbewust was, welke rol zy met den zoogenaamden Pretendent geſpeeld hadden, voedde van toen af aan een heimelyken en bitteren haat tegen het Ceilonſche Gouvernement; het geen hetzelve ook wel bewust was, en dien men had kunnen, of ten minſten had moeten trachten, door oprechte vriendſchap, en door de ſtipte waarneeming van het laatst geſlootene Tractaat, te verminderen of te verzachten.

Doch naauwlyks was het overſchot der Hollandſche troepen uit *Condé* terug gekomen, of men begon den Keizer langzamerhand weder op allerleie wyzen te kwellen en te beleedigen. Indien hy, by voorbeeld, eenige gunst van het Ceilonſche Gouvernement verzogt, of iets rechtmaatigs en billyks eischte, moest hy het *eerst* met den affland van het een of *ander ſtuk Lands*, of met het verlies van een gedeelte zyner Rechten op hetzelve, koopen; men ontnam hem, onder een ſchoonſchynend voorwendſel, zyne Zoutpannen te *Poutelan* en te *Leavava*, die men bezette, onder plechtige belofte en verdrag, nogthans, van hem het vry en onverhinderd gebruik derzelve als voorheen te laaten genieten; doch dit duurde mede niet lang, en men ſtond hem op het laatst alleen eene zekere hoeveelheid Zout toe, even genoeg voor het jaarlykſche vertier in zyn Ryk; en uit vreeze en om te beletten dat hy van hetzelve eenigen voorraad mogt laaten opdoen, liet het Ceilonſche Gouvernement, na zich daarvan voor hun eigen gebruik genoegzaam voorzien te hebben, telkens het overige, dat altyd nog verſcheide Scheepslaadingen bedroeg, met zand vermengen, en in zee werpen. Door deezen maatregel hadden zy hem, om zoo te zeggen, in hunne magt; en by het minſte ongenoegen, dat zy in hem vermeenden te beſpeuren, of wanneer hy weigerde aan hunne nieuwe afperſſingen en eiſchen te voldoen, onthielden zy hem het jaarlykſche Zout, en lieten hem dus geene andere keuze, dan hun begeeren op te volgen, of zich in eenen nieuwen oorlog in te wikkelen, die ook in het Jaar 1783 weder op het punt was om uit te breeken; men vond egter nog middel om de zaak by te leggen. Doch het geen den Keizer wel het meest ſmertte, was de onſtaatkundige afſchaffing,

Digitized by Google

ſing, door het Ceilonſche Gouvernement, van een aloud gebruik, 't welk medebragt, dat hun Ambasſadeur zynen brief hem knielende moest overreiken.

Het is bekend, hoe zeer de Oosterſche Vorſten op Eerbied en het Ceremonieele, voornaamelyk by Gezantſchappen, gefteld zyn; en (ik herhaal het) het was zeer onſtaatkundig, deeze ydele plechtigheid, die toch maar door een Boekhouder, of eenig ander bediende, dien men tot dergelyke Ambasſade gebruikte, verricht werd, te vernietigen, en den Keizer, dien zy reeds zoo ver hadden gebragt, en van wien zy zoo veel hadden weeten te verkrygen, deezen ſchyn van oppermagt niet te vergunnen, en, door hem dien te ontneemen, hun vermogen en onafhangelykheid te toonen, en hem voor zyn eigen volk te vernederen. De *Portugeezen* zelfs, eene in die tyden oneindig meer dan nu dweepzieke en hoogmoedige Natie, hebben hem nooit deezen Eerbied geweigerd; en het was gewis een eene trotſche verwaandheid, en om den Keizer by zyne eigene onderdaanen in minachting te brengen, en te toonen dat zy hem geen de minſte onderwerping ſchuldig waren, dan, zoo als men voorgaf, een gevoel van Nationaale eer en waarde, 't welk het Ceilonſche Gouvernement kon beweegen, deeze, in de *Indiën* geenzins vernederend geacht wordende, plichtpleeging, aan den Vorst des Lands beweezen, af te ſchaffen. Men zou, indien men met zoo veel kieschheids de Eer der Natie wilde behartigen, onder anderen reeds voorlang de vaart op *Japan* hebben moeten opgeeven, waar men de vernederendſte onderwerpingen en ſmaadheden, om den wille des Handels, gedwongen is te ondergaan en ſtilzwygende te verdraagen.

De Keizer, te laat inziende, hoe dwaas hy had gehandeld, door, uit vreeze voor meergemelden Pretendent, zulk een overhaasten en ſchandelyken Vrede te maaken, en de ſchoone gelegenheid te hebben laaten voorbygaan, om zich zulke voordeelige voorwaarden, als hy maar begeerde, te verſchaffen, alsmede vermoeid van langer te *Colombo* voorſtellingen te doen, wegens de geduurige inbreuken in zyne Rechten, — beſloot, een Gezantſchap na *Batavia* te zenden, en aldaar zyne klachten en bezwaaren in te brengen, om, ware het mogelyk, van eenige der zoo drukkende voorwaarden ontheeven te worden. Doch de grootmagtige

Re-

Regeerders van *Nederlands India*, de vriendſchap of den haat van den Vorst van *Ceilon* weinig achtende, letteden niet op zyne klachten, en vonden alleen vermaak, zyne Ambasſadeurs in hunne grootſte pracht en ſtaatſie te ontfangen, hen door hunne vorſtelyke praal en heerlykheid te ontzetten en te verblinden; waarna zy hen onverrigter zaake weder terug zonden, zonder één van hunne verzoeken te hebben toegeſtaan.

Door deeze onverſchilligheid van het Javaſche Gouvernement, en de willekeurige regeering van dat van *Ceilon*, heeft de Maatſchappy, die te vooren in vrede met den Keizer leefde, of konde leeven, en hem als een trouw bondgenoot beſchouwen, zedert deezen noodlottigen Oorlog en de ſtaag vermeerderde kwellingen, die men hem aandeed, hem als haaren meest verbitterden vyand moeten aanmerken, die, zyn leed en wraak opkroppende, ſtilzwygende, en onder ſchyn van vriendſchap, maar na eene gelegenheid wagtte, om zich te kunnen wreeken, het zy door overrompeling of het hernieuwen van den oorlog, dan wel door verbintenisſen met de vyanden onzer Republiek aan te gaan, om, met hunne hulp en byſtand, de *Hollanders* uit zyn Land te verjaagen, gelyk zy zelven de *Portugeezen* gedaan hebben. Deeze gemoedsgeſteltenis en dit voorneemen des *Keizers* was het *Ceilonſche* Gouvernement, zoo wel als het Engelſche te *Madras* en elders, niet onbekend; het eerſte trachtte dit voor te komen, door een veel grooter getal Krygsvolk in dit Eiland te houden, dan men voorheen noodig had, zoo om hem in geval van aanval te kunnen tegenſtaan, als om de menige posten te bezetten, die men by het laatſte Tractaat, en door andere middelen, had verkreegen. Doch deeze vermeerdering van Krygsmagt was teffens oorzaak, dat de Lasten der Maatſchappy op dit Eiland de Inkomſten van hetzelve 5 à 6 tonnen gouds zedert den oorlog zyn te boven gegaan, het welk jaarlyks nog is toegenomen; daar, in tegendeel, vóór dien tyd, de Inkomſten 2 tonnen minder dan de Lasten waren. —— Wat de *Engelſchen* aangaat, deeze hebben zedert lang de bezittingen der *Hollanders* op *Ceilon* met nydige oogen aangezien, en getracht, hen den voet te ligten, en zich in hunne plaats te nestelen.' Het is dus gemaklyk na te gaan, dat zy den haat en het misnoegen des Keizers tegen zyne Dwingelanden geduurig hebben aange-

Digitized by Google

gevuurd, en hem met de verzekering en beloften getroost, van by de eerſte gelegenheid hem van dezelve te verlosſen; en waarlyk, zonder den Franſchen Admiraal DE SUFFREN, waren de *Engelſchen* reeds in 1781. meester van *Ceilon* geweest.

Doch niet alleen in de gewigtige vermeerdering der Lasten en de vermindering der Inkomſten van dit Eiland, alsmede in de 10 tonnen gouds, die men tot het voeren van deezen verderflyken en onrechtvaardigen Oorlog heeft aangerekend, beſtaat al het nadeel, dat dezelve veroorzaakt heeft; de *inzaam* van Kaneel heeft door de verbittering van den Keizer mede grootelyks geleden. Volgens Tractaat moest hy die aan de Maatſchappy voor een zekeren bepaalden en geringen prys leveren; om dit niet te doen, liet hy de meeste zyner bosſchen ongeſchild, en de geringe hoeveelheid Kaneel, die hy zond, was meest nog van het flegtſte zoort, zoo dat de Maatſchappy uit de bosſchen, die op haar grondgebied ſtonden, op verre na niet genoeg bekomen konde, om aan den eisch van Europa en den Indiaſchen Handel te voldoen. Men heeft dit gebrek wel door nieuw aangelegde Plantagien van Kaneelboomen in de *Gale Corle* en de *Desſavory* van *Colombo* zoeken te verhelpen; doch behalven dat de boomen 10 a 12 jaaren noodig hebben, eer ze hunne behoorlyke grootte hebben verkreegen, ſchynt deeze geplante Kaneel ook zoo goed niet te zyn, als die uit zich zelf voortkomt, dewyl zy, naar men zegt, na een zekeren tyd, veel van haare kracht en reuk verliest.

By alle deeze tegenſpoeden en nadeelen, die de Compagnie op *Ceilon* heeft geleden, kan men ook nog het verlies der Paarlvisſchery voegen. Ik zal my niet ophouden met het verhaal des oorſprongs en der oorzaaken van dit verlies, of met te onderzoeken, in hoe verre het Ceilonſche en Negapatnamſche Gouvernement wel of kwalyk handelde, met het Land van den *Tuyver* of Vorst van *Marwa*, 't welk men als een bolwerk van *Ceilon* had behooren aan te merken, door den *Nabob* van *Carnatica* of *Arcot*, MAHOMETH ALICHAN, met goede oogen te zien aanvallen en vermeesteren, zonder de minſte pooging te doen, om een ouden en getrouwen bondgenoot der Maatſchappy by te ſtaan en te redden; ſchoon hy by herhaaling om hulp en byſtand ſmeekte, die men hem, volgens of- en de-

defenſif Tractaat, reeds in 1668 aangegaan, verplicht was te verleenen. Ik zal alleen aanmerken, dat, naar myn oordeel, het niet nakomen of verbreeken van bezwoorene Verbonden de Nationaale eer en waardigheid oneindig meerder kwetst, dan het doen van eene niets-betekenende plechtigheid, zoodanig als die men aan den Keizer van *Ceilon* weigerde.

Deeze en meer andere oorzaaken, te breed om hier op te haalen, waren het dan, waardoor dit onwaardeerbaar Etablisſement, dat eene onuitputtelyke bron van Rykdom voor de Maatſchappy had kunnen zyn, uit hetwelk men, alleen aan Kaneel, jaarlyks in *Europa* eene zuivere winst van ruim 30 tonnen gouds konde trekken, (zonder nog den Indiaſchen Handel in deeze ſpecery, en de winſten van de andere producten van dit voortreffelyk Eiland, als van Areek, Cardamom, Koffy, Peper, Couries, de Paarlvisſchery, de Elefanten enz. te rekenen, het welk mede een voordeel van veele tonnen gouds bedroeg) zoodanig is in verval geraakt, dat het in de laatſte jaaren naauwlyks de onkosten konde goed maaken.

Men had zeker nimmer een recht denkbeeld van de ſchoonheid, vruchtbaarheid en waarde van dit heerlyk Eiland, en voornaamelyk van deszelfs voordeelige ligging; men zoude anders gewis meer oplettendheids tot behoud van hetzelve beſteed hebben. *Ik zal my niet verledigen* om de middelen aan te wyzen, welke men tot dat einde in 't werk had moeten ſtellen; — het is te laat; — en ware het ook niet te laat, zy zouden waarſchynlyk in geen aanmerking komen. De *Engelſchen* zullen een beter gebruik van *Ceilon* maaken. Zy kennen maar al te wel het aanbelang van dit voortreffelyk Etablisſement, om niet alles tot deszelfs wederherſtelling en bloei aan te wenden. Door verraad of lafhartigheid zullen zy het niet verliezen; dewyl deeze wyze van de aanbetrouwde Forten en Bezittingen te verkoopen, of ze zonder ſlag of ſtoot over te geeven, by hun niet in gebruik is; en altyd aan zoodanige Lieden het opperbewind hunner bezittingen werd gegeeven, van welke men zeker is, dat zy den roem en de eer, hunner Natie, en het welzyn van hun Vaderland, boven ſchatten en leven ſtellen. En wat het weder veroveren van hetzelve aangaat; hiertoe is, om evengemelde reden, ook weinig kans. Buitendien verzekert het bezit van *Trincomale* vol-

volkomen alle hunne bezittingen in *Oost-Indiën* voor eenen vyandlyken aanval; niets dan een algemeene opstand der gezamenlyke Indiasche Vorsten deezer uitgestrekte en onderdrukte gewesten (die vroeg of laat plaats moet hebben) kan hen ooit uit dezelve verdryven. Zoo lang zy egter *Ceilon* nog niet bezaten, liepen zy telkens, by elken Oorlog, dien zy met ons en *Frankryk* hadden, groot gevaar, van hunne bezittingen (ten minsten die van de Kust van *Coromandel* en *Malabaar*) te verliezen: langs deeze beide Kusten, van *Ballasoor* af tot *Bombay*, is geen een enkelde Haven, waar zwaare Schepen kunnen worden gerepareerd en gecalfaterd, of geduurende de kwaade Mousson in veiligheid kunnen liggen, buiten de Baai van *Tricoenmalley* of *Trinconomale*. De *Engelschen* en *Franschen* zyn alsdan genoodzaakt, met hunne Oorlogschepen na *Bombay* en het Eiland *Mauritius* te vlugten, om aldaar te overwinteren, en de terugkeering van de goede Mousson af te wagten. In dien tusschentyd is de Mogendheid, die *Trinconomale* bezit, meester van de vaart langs de geheele Kust, en kan haaren vyand oneindig veel schade en nadeel toebrengen. Men heeft gezien, tot welk een uiterste de Admiraal DE SUFFREN de *Engelschen* in *Madras* bragt, en hoe hy, na het vertrek van hunne Schepen na *Bombay*, zyne Fregatten uit *Trinconomale* langs de geheele Kust tot in de Golf van *Bengalen* deed kruisen, en hen allen toevoer van levensmiddelen afsneed, waardoor in die Stad een allerverschrikkelykste hongersnood ontstond. — 'Er is eindelyk nog aan te merken, dat het verlies van *Ceilon* de opbreeking, of ten minsten het verval, der andere Comptoiren en Etablissementen van de Nederlandsche Maatschappy op de Kust van *Coromandel* en *Orixa*, ja zelfs van *Malabaar*, kan veroorzaaken. *Sadraspatnam*, *Jagernaikpoeram* en *Bimilipatnam*, welke plaatsen de *Engelschen* ons in 1782 wel wederom hebben terug gegeeven, doch niet dan na dat men, om onzen handel te ruïneeren, 'er eerst alle de Forten van heeft laaten springen, kunnen voortaan slegts als kleine Factoryen worden aangemerkt, die nu, als 't ware, op zich zelve gelaaten, van geen nabyzynde Hoofdplaats meer ondersteund, (ten zy men *Pallacatta* daartoe wilde maaken; welke plaats, wat men 'er ook van zegge, om verscheide redenen, hiertoe niet geschikt is) met moeite zullen kunnen bestaan, en nog minder dan in de

laatſte jaaren in ſtaat zyn de onkosten goed te maaken, uit oorzaak dat de Lywaathandel der Maatſchappy op de Kust, die voorheen zoo aanzienlyk was, en zoo veel voordeel gaf, tegenwoordig door de *Engelſchen*, in wier magt hy byna geheel is, op alle mogelyke wyzen wordt gehinderd en benadeeld, (gelyk blykt uit het ſlegten van evengemelde Forten) en dat in eene Logie of Comptoir, dat niet bevestigd is, de Inboorlingen, ten minſten die gegoed zyn, niet ligt zich willen nederzetten, dewyl zy 'er zoo wel als de Koopmanſchappen der Maatſchappy niet zeker zyn, en men ook altyd gevaar loopt in de vooruit-beſteeding tot den *inzaam* der Kleden, Lywaten enz.

Aldus kortlyk den oorſprong des vervals van dit overheerlyk Etablisſement hebbende aangetoond, het gewigt van deszelfs verlies, en het voordeel en vermogen, 't welk de *Engelſchen* door het lang gewenschte bezit van dit Eiland hebben verkreegen, *waardoor zy* (zonder de Monopolie van de Kaneel te rekenen) niet alleen onwrikbaar in de *Indiën* bevestigd, en alle hunne andere Bezittingen in die gewesten voor elken vyandlyken aanval zyn beveiligd, maar ook krachtdaadig kunnen beletten, (gelyk zy ook gewis niet zullen nalaaten te doen) dat ooit eene andere Europiſche Mogendheid 'er weder eenige magt of aanzien verkryge, — zal ik tot de byzondere Beſchryving van hetzelve overgaan.

(*Het Vervolg hierna.*)

VERSLAG VAN EENE ZONDERLINGE NATIE, UIT TWEERLEI SOORTEN VAN MENSCHEN BESTAANDE.

(Naar het *Engelsch.*)

Aan de Schryvers der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Medeburgers!

„Meermaalen vervaardigde ik voor uw *Mengelwerk*, of een eigen Opſtel, of eene Vertaaling, of eene Navolging; het geen ik hier inſluit is van de laatstgemelde ſoort."

* * *

Nederzittende om te bedenken, welk een Vertoog ik zou ſchry-

ſchryven, om 't zelve u ter plaatzing toe te ſchikken, kwam een oude kennis op myne kamer; hy ſtondt by my te boek voor een luimig Man, die zonderlinge begrippen heeft, en zyne gedagten op eene vreemde wyze uitdrukt. —— Naauwlyks gezeten, verhaalde hy my, dat hy, in een oude kist, een zonderling Handſchrift gevonden hadt. —— Ik viel hem, misſchien wat ſchielyk, in de reden, met te zeggen, dat ik niet veel hield van oude Handſchriften, in oude kisten gevonden. —— Hy, wel bemerkende waarop ik doelde, betuigde, dat het geen oude brok was van den eenen of anderen Dichter, misſchien een vers van diens jeugdigen leeftyd, en voorlang van den Maaker verworpen; maar een Stuk, behoorende tot de Geſchiedenis, of liever tot de Reisbeſchryvingen, die zeer in mynen ſmaak vielen, en waarmede ik uw Maandwerk van tyd tot tyd opcierde, en die den Leezeren doorgaans welgevallig waren. — Dit gezegd hebbende, wierp hy een Papier op tafel, en ging ſchielyk heen. Alles deedt my veronderſtellen, dat het Handſchrift uit zyne pen gevloeid was, en dat de oude kist niets anders was dan de zak, waaruit hy het voor den dag haalde.

't Zelve doorleezende, ontdekte ik, dat het, zonder de verdienſte van hooge oudheid te bezitten, een ander ſoort van verdienſte hadt, groot genoeg om het my, ten voorgeſtelden einde, aan te pryzen. Het was vry lang, ſchoon ſlegts het voorkomen hebbende van een gedeelte eens grooteren Werks; ik heb de vryheid genomen, het eenigzins te bekorten, ſchoon het weezenlyke onveranderd laatende.

Dit Papier hadt ten opſchrift: Reizen — en het gedeelte, by my op tafel gelaaten, begon: Hoofdstuk X, ten opſchrift hebbende: Van eene zonderlinge natie, uit twee èèlei soorten van menschen bestaande.

Ik kwam daarop, zegt de Reiziger, by eene Natie, de zonderlingſte, welke ik immer op myne Reizen aantrof. Nogthans had ik my niet lang onder dezelve opgehouden, of ik ontdekte, dat zy ſlegts ééne bezigheid hadt; zy noemde dezelve *Geld maaken*. Die bezigheid nam haaren geheelen tyd in; over dezelve liepen alle haare geſprekken; haare bezorgdheid deswegen ſtrekte zich uit, zelfs tot naa iemands dood. Het was in dit Land de gewoonte niet, om te vraagen, aan welk eene kwaal iemand overleden ware; maar alleen: *heeft hy veel Gelds gemaakt*?

Het kan niemand vreemd doen, indien eene Natie, enkel bezig met ééne zaak, weinig van de verſcheidenheden aanbiedt, by andere Volken zo zeer in 't oog loopende. Diensvolgens kon ik, eenigen tyd my by dit Volk onthouden hebbende, niet meer dan twee ſoorten van menschlyke weezens onderſcheiden. De eene heette *Credores*, zo veel als by ons

Crediteurs; en de andere *Debitores*, zo veel als *Debiteurs*. —— Deeze twee ſoorten maaken het zonderlingſte ſlag van Weezens onder het Menſchdom uit. Zy leggen geduurig met elkander over hoop, ſchoon hunne verbintenis zo naauw zy, dat de een zonder den ander niet beſtaan kan; en hoewel zy dagelyks met elkander omgaan, hebben zy onophoudelyk verſchillen.

De *Credores* beſtaan uit lieden, zeer ſcherp van gezigt; de *Debitores* ſchynen zeer gebrekkig in dit zintuig. De eerstgemelden zyn 'er zeer op geſteld om zich overal in 't openbaar te laaten zien; de laatstgenoemden zoeken de afzondering. In andere zielshoedanigheden verſchillen zy veel; doch allermeest in het geheugen. De *Credor* vergeet niets; dan de *Debitor* herinnert zich niets. Om deeze reden is het, dat de *Credor* altoos voorzien is met korte aantekeningen, hier *Memorandums* geheeten, die hy den *Debitor* onder 't oog moet brengen, om diens geheugen te hulp te komen, eer zy met elkander op eene voeglyke wyze kunnen handelen. De uitwerking van deeze *Memorandums* is dikwyls vry verlegenmaakend; en zy zyn 'er derwyze op geſteld, dat ze jaaren lang kunnen duuren, en op het gezigt zo goed als nieuw zyn. Dan men zegt, dat zy, die dezelve hebben, zelden wenſchen ze zo lang te houden, en ze altoos begeeren te vernietigen; terwyl de anderen, de *Debitores*, op de vernieuwing geteld zyn. Dit verwekt geſtaage onmin tuſſchen de beide partyen; elk verwyt den ander wreedheid. Wat de beſchuldiging van wreedheid betreft; naa de *Boeken* van *die het uitvoerigst* daarover ſchreeven geleezen te hebben, moet ik bekennen, niet te kunnen bepaalen, wie de wreedſte van beiden is. Men heeft my ook onderrigt, dat de gevallen zo verbaazend menigvuldig en van eenen zo onderſcheiden aart zyn, dat men ten deezen opzigte geen vasten regel kan bepaalen. Ten aanziene van deeze byzonderheid kon ik het zeer wel ſchikken; want, een Reiziger zynde, werd ik van de *Credores* en *Debitores* zo wél ontvangen en behandeld, dat het my geenzins zou gevoegd hebben, den eenen of den anderen te beſchuldigen. Ongetwyfeld zyn onder beide de partyen, gelyk onder andere Volken, goeden en kwaaden; en heb ik 'er zeker van beiderlei ſoort aangetroffen.

In den ommegang verſchillen zy zo veel als in andere opzigten. Deezen zyn in hunne geſprekken kort, afdoende en beſliſſende; de anderen zeer langwylig, woordenryk, en ſteeken byzonder uit in het maaken van verſchooningen. In de daad, men zou zeggen, dat de Redenkunst by de laatstgemelden alleen beſtondt; daar de eerstgenoemden alleen uitſteeken in eene ſcherpe en laconiſche wyze van ſpreeken: dit ontſtaat, naar men my berigt heeft, daaruit, dat zy veelal met doofheid be-

Digitized by Google

behebt zyn, en zich aangewend hebben om den rug toe te keeren aan hunne partyen. —— Deeze omſtandigheden maaken het onderhoud tuſſchen de *Credores* en *Debitores* niet zeer eenſtemmig; ſchoon ik voorbeelden weet, waarin de zaak tot onderling genoegen afliep, dewyl de *Debitor*, gelyk men het hier te lande noemt, *bykwam*. Ik ben niet genoeg in hun taaleigen ervaaren, om dit woord volkomen te verſtaan; doch een zeer geleerd Man onder dit Volk heeft my gezegd, dat het in kragt en meening hetzelfde was, 't geen men elders *betaalen* noemt.

Ik moet niet vergeeten te melden, dat de *Credores*, ſchoon voor zeer braave Lieden gehouden, onder zeker volksvooroordeel liggen. Men erkent dat zy lieden van Principelen (men ſpelt dit woord hier te lande *Principal*) zyn; maar dat zy nooit van Principelen ſpreeken, zonder het oog op hun *Belang* te hebben. Dit, nogthans, zo als men my gezegd heeft, vindt alleen plaats, wanneer eene zaak langen tyd in geſchil gehangen, en gevolglyk hunne gezindheid eene neiging gekreegen heeft, die niet geheel oorſpronglyk is, maar voortgekomen uit een te lang gerekt geſchil.

Wat de Godsdienstgezindheid betreft, verſchillen de *Credores* en *Debitores* geweldig. De eerstgemelden zyn zeer gezette waarneemers van *vastgeſtelde Dagen*, die 's jaarlyks hun veelvoudig voorkomen; behalven verſcheide groote Feestdagen, byzonder eigen aan hunne Belydenisſe: zy noemen ze *Terms*, zo veel als *Verſchyndagen*, die op vastgeſtelde tyden van het jaar invallen. Van hier zyn ze ſtipte raadpleegers der Almanachen, en gaan nooit uit, zonder 'er een in den zak te hebben; daarenboven hangt 'er een, op bordpapier geplakt, op eene zeer zigtbaare plaats in hunne huizen; tot deeze vervoegen zy zich, by alle gelegenheden, om onderrigting. —— De *Debitores*, daarentegen, hebben geene groote gezindheid tot de *vastgeſtelde Dagen*, dat is die van Menschlyke Inſtelling zyn. Wat den Zondag betreft, voor deezen hebben zy een diepen eerbied. De Zondagen zyn dagen van rust; op dezelve zyn zy niet gehouden, eenige aandagt te ſlaan op aanzoeken van, of zelfs eenige gemeenſchap te houden met, de *Credores*.

De *Credores* worden gezegd *vast in het geloove* te zyn: eenigen denken, dat zy tot ligtgeloovigheid zomtyds overhellen; doch anderen houden hun voor *Wettisch*, en achten dat zy zich te zeer aan de *Letter* houden; terwyl hunne party, in dit geval, tot de *Antinomiaanen* te veel overhelt. Eene zaak, nogthans, moet ik hier by vermelden, welke zeker aanloopt tegen de ligtgeloovigheid, waarvan men de *Credores* beſchuldigt; hierin beſtaande, dat zy, over 't algemeen, niet genegen zyn om iemand *op zyn woord* te gelooven. Veelen hunner heb ik, met de daad, herhaalde keeren, hooren verklaaren, dat zy zich

niet laaten gelegen liggen aan 't geen iemand *zegt*. Dit maakt hun dermaate gesteld op handschriften van allerlei aart, en op ondertekeningen. Deeze begeeren zy in zulker voege, dat zy, behalven de naamtekening aan den voet van een papier, zelden geheel voldaan zyn, of 'er moeten op de rugzyde een half douzyn Naamen staan. Zy zyn, met alle hunne gebreken, en met alles, wat, ten hunnen bezwaare, moge aangevoerd worden, zeer begeerig om een *goeden Naam* te zien; en, door eene veelvuldige hebbelykheid, zyn zy zo keurige beoordeelaars van hunne Medemenschen geworden, dat zy menigmaal verklaaren, een *goeden Naam* te kennen op het eerste gezigt. Behalven hunne gesteldheid op daarmede getekende Schriften, hebben zy iets van de geaartheid eens verzamelaars van zeldzaamheden, te kennen aan hunne gesteldheid op stukken Pergament, met keurige Zegels bestempeld.

Dat de *Credores* uit den aart vreesagtig en beschroomd zyn, heeft men op goeden grond beweerd; en mag dit aangevoerd worden, als een ander bewys tegen de Ligtgeloovigheid, hun ten laste gelegd. *Het is zeker, dat zy steeds den mond vol* hebben van *Securiteit:* deeze schynt de hoogste wensch huns harten; schoon veelen dagelyks zaaken verrigten, zonder dezelve bekomen te hebben. Geduurende myn verblyf onder dit Volk was het my onmogelyk, deeze onderscheidene verschynzels en verschillende begrippen met elkander overeen te brengen. De beste gissing, die ik, in dit geval, kan maaken, is, dat 'er onder hun wyzen en onwyzen, geloovigen en ongeloovigen gevonden worden, zo wel als by alle andere Volken; doch aan welke zyde de schaal meest doorslaat, valt zo gemaklyk niet te bepaalen.

De *Debitores* hebben deeze zonderlinge eigenschap, dat zy onderhevig zyn aan eene zeldzaame kwaal, in onze Geneesen Heelkundige Werken onbekend. Dezelve vertoont zich door eene *ophaaling der schouderen*. Wie daarmede behebt is, houdt zich voor eenigen tyd t'huis. Zy schryven de eerste beginsels van dit ongemak aan de *Credores* toe, en ik geloof dat zy daarin ten vollen gelyk hebben. —— Aan den anderen kant is 'er een geslacht onder de *Debitores*, en dit is vry aanzienlyk, 't welk onvatbaar is voor die kwaale, hoe menigmaal zy ook door de *Credores* aangeraakt worden. Vreemd, waarlyk, dat deezen in een hoogen smaak leeven, veel verteeren, en zulks zonder Geld, of andere zigt- en tastbaare middelen van bestaan. Dit is zeker byzonder eigen aan deeze soort van lieden; zy steeken hierin boven alle Natien des aardbodems uit; en het moet den vreemdeling hoogst verwonderlyk voorkomen. Hy ziet het gebeuren; doch het *hoe* blyft voor hem eene verborgenheid. Eenigen, 't is waar, meenen het geheim te kunnen doorgronden; zy vertellen ons, dat, in zo-

da-

Digitized by Google

danige gevallen, alle de gewoone uitwerkzels van *Goud* in *Koper* overgaan, waarvan een dekzel het aangezigt bedekt. Anderen zeggen, dat het louter bedrog is, en het alleen beſtaat in hardheid des *Voorhoofds*, hier te lande *zedige onbeſchaamdheid* geheeten; woorden, die ik wel naſchryf zo als ik ze gehoord heb, maar bekennen moet niet te verſtaan. Letterlyk opgevat, behelzen zy eene tegenzeggelykheid; 't is even 't zelfde alsof wy ſpraken van eene *harde zagtheid*, van eene *vaste vloeibaarheid* of eene *groote kleinheid*. Dan, wat hiervan ook moge weezen, de zaak zelve, daar het op aankomt, lydt geen twyfel. Veele voorbeelden heb ik met eigen oogen gezien.

Ik zal dit Hoofdſtuk beſluiten met een ander verſchynzel in de geſchiedenis van deeze twee ſoorten onder dit Volk, misſchien nog zeldzaamer dan alles, wat ik tot hiertoe vermeld heb. Het beſtaat hierin, dat, ſchoon die twee ſoorten van Menſchen zo zeer van elkander onderſcheiden zyn, als twee ſoorten ooit met mogelykheid kunnen weezen, nogthans onder hun zodanig eene *Gedaantewiſſeling* plaats grypt, dat zy menigmaal volſtrekt veranderen; dat een *Credor* een *Debitor*, of een *Debitor* een *Credor* worde. Allen, die bedreeven zyn in de verwiſſelingen, welke zomtyds in het Dierlyk Ryk plaats hebben, zullen, myns bedunkens, nooit iets hebben aangetroffen, 't welk by deezé Gedaanteverandering haalen kan. Aan de zaak, ondertuſſchen, valt niet te twyfelen. Dezelve geſchiedt bykans in een oogenblik, dikwyls door het *omdraaijen van een wiel*, of valt voor by het ſterven van Ouders, van Bloedverwanten. Op zekeren tyd ſprak ik met een der kundigſten en geleerdſten onder dit Volk over dit geval. Deeze gaf my de volgende opklaarende onderrigtingen:

„ 't Geen gy opgemerkt hebt, is zeker waar, en ongetwyfeld dikwyls zeer vreemd en onvoorzien. Dan gelief hier in opmerking te neemen, dat, zeer verre van zulks als een onheil, over 't algemeen, te beſchouwen, (ſchoon dit zomtyds voor eenigen een onheil moge weezen) wy zulks aanmerken als den grooten band, welke onder ons de twee ſoorten van Menſchen derwyze zamenbindt, dat zulks veel onheils voorkomt, uitgenomen in eenige weinige gevallen. Ik wil niet zeggen, dat het altoos die uitwerking hebbe, welke het behoort; doch het brengt by allen, die goedgezind zyn, onderlinge verdraagzaamheid voort. Naardemaal hy, die heden *Credor* is, morgen *Debitor* kan weezen, leeren wy bedagt weezen op die ſchielyke, onvoorziene en dikwyls onverdiende ſlagen, die den vastzittendſten kunnen doen waggelen: wy leeren hieruit, dat, terwyl wy niet volſtrekt agteloos zyn en opzigte van onze belangen, het ons paſſe, op eene zagte wyze te werk te gaan, en ons, zo veel moge-

lyk, in de plaats van onzen Naasten te ſtellen. De wisſelvalligheden deezes leevens zyn te veelvuldig en te onzeker voor iemand, hoe hard van harte by ook moge weezen, om hetzelve te verharden tegen de zodanigen, die door ongeluk veeleér, dan door misdryf, op eene ongevallige wyze, uit den ſtand, welken zy in de Maatſchappy bekleedden, geraakt zyn. —— Dit is eene les, welke wy met geene mogelykheid kunnen vergeeten; konden wy dit doen, het zou zeer ſlegt weezen, dewyl de voorbeelden, op welke dezelve gegrond is, ons alle dagen te vooren komen; en veele dier leſſen zyn van zulk een ontzettenden aart, dat zy eenen voeglyken, ſchoon meeſtál ſlegts voor een tyd, leenen diepen indruk maaken, zelfs op vry verharde harten.

„ Wy weeten, daarenboven, dat ons leeven niet alleen te kort is, maar ook te onzeker, om onaflegbaaren wrok tegen elkander te koesteren; en wy leeren het verlies, 't welk wy zomtyds moeten lyden, geduldig verdraagen, door de overweeging van het nadeel, 't welk wy, *op onze beurt*, anderen toebrengen. *Deeze bedenking is by ons van groote aangelegenheid*, en *houdt de twee ſoorten* van Menſchen, waarover gy my onderhoudt, in eene veel beter harmonie, zo dat zy meer ten onderlingen gelukke leeven, dan gy u misſchien verbeeldt, by een oppervlakkig gezigt der zaake. In de daad, ſtondt het hiermede anders geſchapen — waren de menſchen noodloos ſtrikt en ſtreng — wy zouden hun aanmerken als den naam van redelyke ſchepzelen niet verdienende: want hoe kan hy met mogelykheid gezegd worden zyne Rede plaats te geeven, die weigert eene gunst aan anderen te betoonen, welke hy, zo hy iets gelooft, weet, ten eenigen dage, zelf te zullen behoeven? en hoe kan iemand verwagten dat gunstbetoon van eenen Hoogeren te zullen erlangen, 't welk hy eenen Minderen ontzegt? My heugt, in een der hoogst geagte Boeken onzes Lands, eene Gelykenis geleezen te hebben van een Man, aan welken een ſchuld van tienduizend Talenten was kwytgeſcholden, en die nogthans een ander, die hem ſlegts vyfhonderd penningen ſchuldig was, niet wilde kwytſchelden; waarover hem eene welverdiende ſtraffe werd aangedaan."

IETS OVER HET LEEZEN VAN ROMANS.

(Naar het *Engelsch*.)

Indien het waar zy, dat de tegenwoordige Eeuw meer bedorven is dan de voorgaande, zal, waarſchynlyk, de ver-

mis-

menigvuldiging van *Romans* tot die verbastering veel hebben toegebragt. Vyftig jaaren herwaarts ontmoette men zeldzaam een Roman in het Koninkryk. Die men 'er aantrof, wierden gehouden, onſchadelyk te zyn voor de deugd. De teekeningen, die zy voorſtelden van het menschlyk leeven, waren niet naauwkeurig; maar het waren vleiende gelykenisſen. Door het voordraagen van modellen van volmaaktheid, wekten zy den nayver om na dezelve te ſtreeven. Zy voerden de verbeelding door eene ſchoone wildernis van vermaaken, en vervulden het hart met zuivere, manlyke, ſtoute en uitgebreide gevoelens.

Zelf die boeken, welke geſchreeven wierden, met oogmerk om de nog meer ongerymde Romanſchryvers in een belachelyk licht te plaatzen, zyn op zich zelven aangenaame Romans, en kunnen onſchadelyk voor de zeden geleezen worden. Van dien aart is het onſterflyk Werk van CERVANTES. Misſchien zyn zulke de veiligſte vermaaklyke boeken, die den mond doen lachen, en het hart bykans onbewogen laaten.

Meer boeken worden 'er in de jeugd, dan in meer gevorderde leevensjaaren, geleezen. Doch weinige boeken zyn 'er, volmaakt voor de jeugd berekend. Zy moeten vermaaklyk weezen, of men wil ze niet inzien. Zy moeten niet afgetrokken en beredeneerd zyn: want men zou ze niet verſtaan. Vermaaklyke boeken zyn 'er; doch zy wierden niet voor jonge lieden alleen geſchreeven, en gebruiken daarom geene genoegzaame omzigtigheid in hunne afbeeldingen. Zy betoonen dien eerbied niet aan den kinderlyken ouderdom, welken men, volgens JUVENALIS, aan denzelven ſchuldig is (*).

Dat RICHARDSON's Werken met de zuiverſte oogmerken, om de deugd voort te planten, geſchreeven wierden, kan niemant ontkennen. Maar, ter bereikinge van dit oogmerk, worden 'er tooneelen geopend, welke het veiliger ware geſlooten te houden, en aandoeningen verwekt, welke het voordeeliger zyn zou voor de vroege deugd, dat ze niet in werking gebragt waren. Gevaaren en verzoekingen worden 'er aangeweezen; maar gevaaren, die zelden voorkomen, en verzoekingen, van welke, in vergelyking, weinigen beſprongen worden. Te duchten is het, dat de zedelyke bedoeling zelden wordt opgemerkt door de onervarenen, die eigenaartig de grootſte aandagt beſteeden aan de leevendige beſchryvingen der liefde, en van haare uitwerkzels, en die, onder het leezen, verlangen eenen rol te hebben op de tooneelen, welke zy bewonderen.

FIELDING's vernuft maakt hem geregtigd op een hoogen rang onder de Klasſiſche Schryvers. Zyne ſchriften vertoonen een

(*) *Maxima debetur pueris reverentia.*

Digitized by Google

een reeks van Schilderſtukken, met alle de teekenagtige getrouwheid van eenen HOGARTH vervaardigd. Zy zyn hoogst vermaaklyk, en zullen altoos met genoegen geleezen worden; doch zy openen tevens tooneelen, die het hart, niet met ervarenis toegerust, kunnen bederven.

Ongetwyfeld bezat SMOLLET groote verdienſte. Meer algemeen, egter, zou hy van lieden van ſmaak en beſchaafdheid geleezen worden, indien hy minder ruw en plomp geweest ware. En het zou geraaden zyn, dat het leezen van zyne werken wierdt uitgeſteld tot den tyd, in welken het oordeel is ryp geworden.

Intuſſchen kunnen de ſieraaden van echt vernuft, welke deeze Schriften ten toon ſpreiden, eenigzins ter vergoelykinge van hunne gebreken dienen. Maar de menigte Memorien, heimelyke Geſchiedenisſen en keurige Anekdoten, uit een naburig land der vrygeesterye ingevoerd, bezitten zelden iets, 't welk het leezen van dezelve aanpryst, dan hunne losbandigheid. En evenwel, opgepronkt met ſchoonſchynende titels, en in een leevendigen ſtyl geſchreeven, hebben zy in de Leesbibliotheeken toegang gevonden, en worden aan perſoonen van allerlei rang en ouderdom opgedrongen.

Van ſoortgelyke oorſpronklyke voortbrengzelen heeft ook de Engelſche drukpers gezweet. De uitwerkzels van dien ruwen ſmaak, onder de regeering van KAREL DEN II ontſtaan, zyn nog weinig verminderd. De Sentimenteele ſchryftrant ſchynt dien, egter, den voet te zullen ligten. Doch het geeft ſtoffe tot twyfelen, of zelf deeze ſchryftrant niet even gevaarlyk zy. Dezelve heeft een beminnelyken naam aan de ondeugd gegeeven, en van ter zyden de uitſpoorigheid der driften verontſchuldigd, door dezelve voor te draagen als het uitwerkzel van beminnelyke aandoenlykheid. De minst verfynde aandoeningen der menschlyke natuure hebben haare onkieschheid verloren, naar de begrippen van veelen, wanneer ze met den bynaam van *Sentimenteel* verwaardigd wierden; en overtreedingen, door Godlyke en menschlyke Wetten verboden, heeft men ongeryndelyk gevernist, als ontſtaande uit eene overmaat dier zagter gewaarwordingen, welke de trotschheid als kenmerken van beſchaavinge zich heeft aangematigd. Eene verzagtende benaaming heeft aan zedelyke mismaaktheid een zekeren trap van bevalligheid gegeeven.

De kwynende en gedrongen Sentimenteele ſchriften, naar het modél van STERNE, of van andere minder oorſpronklyke Romanſchryvers, vervaardigd, zyn niet ſlegts aanleidelyk tot het daarſtellen van eene zwakheid der ziele, welke haar tot het bieden van tegenſtand aan den geringſten aanval van drift onbekwaam maakt, maar ook van ter zyden aankondigt, dat eene pooging daar toe onnoodige zelfverzaking is. Wat

blyft

Digitized by Google

blyft 'er dan over, om de zwakke poogingen der nog overgebleevene deugd te ſchraagen, dan de afwezigheid der verzoekinge?

Intusſchen zyn dusdanige boeken, hoedanig ook hunne ſtrekking moge weezen, gemaklykst te bekoomen. De Schryvers draagen zorge, dat ze in een gemaklyk formaat gedrukt worden. Allerwegen treft men ze in menigte aan. Vergeefs wordt de jeugd gehouden buiten de verkeering met eene bedorvene waereld. Boeken worden hun gemeenlyk zonder bepaaling vergund, als onſchuldige tydkortingen. En evenwel beſmetten zy dikmaals het hart in het ſtille vertrek, doen, verre van de verzoeking, de driften ontvlammen, en prediken de ondeugd in alle haare ſnoodheid in de eenzaamheid.

Nog een ander kwaad is aan het te vroegtydig gretig leezen van Romans verknogt. Zoo ſterk houden zy de aandagt gaande, en geeven een zoo leevendig vermaak, dat de ziel, eens aan dezelve verſlaafd, aan de moeilyke taak van ernſtige ſtudie zich niet kan onderwerpen. De waare Geſchiedenis wordt ſmaakloos. De meer verborgene bevalligheden der kuiſche Matrone, de Waarheid, worden in den glans der verdichtinge geheel verſlonden.

Wanneer het oordeel door overdenking is ryp geworden, en het zedelyk karakter zich ten goede heeft gevestigd, zal elk welgeſchreeven boek opmerking wekken. Naa meer ernſtigen letterarbeid zal de Geleerde in de ſchriften van eenen FIELDING eene aangenaame verpoozing vinden; doch het gros der broddelagtige Romanſchriften zal hem als te nietsbeduidend voorkoomen om zyne aandagt te wekken.

Maar, zal men vraagen, indien de Romans verboden worden, waar mede zal de jeugd, in de ledige tusſchenuuren, zich onledig houden? Geenen twyfel lydt het, wanneer het geſuikerd vergif zal zyn weggenomen, of men zal in eenvoudig en heilzaam voedzel ſmaak vinden. Het groeiend verſtand zal altyd na voedzel haaken, en het gaarne in waare Geſchiedenisſen zoeken, in een beſchaafden en bevalligen ſtyl geſchreeven. Reisbeſchryvingen, in 't algemeen genomen, vallen in den ſmaak der weetgraage jeugd. Uit belangryke Verhaalen, als die van TELEMACHUS en ROBINSON CRUSOE, zal een door valſchen ſmaak niet verbasterd verſtand een zeer gevoelig vermaak ſcheppen. Laat des jongelings boekery beſtaan uit ROLLIN'S of STUART'S *Romeinſche Geſchiedenis*, PLUTARCHUS *Leevens*, en de *Spectators*; en hy zal zich in de gelegenheid bevinden, om, by de beſchaaving van zyn verſtand en de verbetering zyner zeden, zyne ledige uuren in zulke verſtandige vermaaken te ſlyten, als hem weezenlyk en duurzaam genoegen zullen geeven.

EEN

EEN LEEVENSGEVAL VAN FONTENELLE.

(Ontleend uit de *Oeuvres Poſtlumes* D'ALEMBERT.)

Mejuffrouw GEOFFRIN leefde alleen om haare Medemenſchen goed te doen. Zy was eeter zorgvuldig om het zo aan te leggen, dat haare goeddaadigheid anderen niet ten overlast ſtrekte. „ Wanneer ik," betuigde zy eens, „ den on„ gelukkigen toeſtand van iemand aan eenen derden vermelde, „ ten einde voor hem verligting in zynen druk te bekomen, „ breek ik de deur des medelydens niet open. Ik plaats my, „ als 't ware, ter zyde van dezelve, en wagt tot dat dezelve „ my vrywillig geopend worde."

Haar groote Vriend FONTENELLE was de eenige, omtrent wien zy zich op eene verſchillende wyze gedroeg. Deeze Wysgeer, zo beroemd wegens zyne bekwaamheden, en zo gezogt uit hoofde zyner beminnelyke en aanvallige hoedanigheden, zonder *ondeugden, en bykans zonder misſlagen, dewyl* hy zyner driften zo zeer meester was, hadt alleen de deugden van een koel hart; zagte deugden, met weinig uitwendige werkzaamheid gepaard, en die, om in beweeging gebragt te worden, eene sekere maate van aanprikkeling noodig hadden; doch eene zagte maate van die aanprikkeling was 'er alleen noodig.

Mejuffrouw GEOFFRIN vervoegde zich eens ten huize van haaren *Vriend* FONTENELLE, en ſchilderde *vol gevoel en deelneeming den toeſtand af van eenige ongelukkigen*, welke zy door haare goede dienſten wenschte *te verpligten*. „ *Zy zyn* „ te beklaagen!" antwoordde de Wysgeer, en voegde 'er eenige aanmerkingen nevens, over de elenden des menschlyken leevens; waarop hy het onderwerp des geſpreks elders heen wendde. — Mejuffrouw GEOFFRIN liet hem eenigen tyd zyn geſprek voortzetten. Dan heenen gaande voerde zy hem te gemoet: „ Geef my vyftig Louiſen voor die ongelukkigen." —— „ On„ getwyfeld," ſprak FONTENELLE, en ging de vyftig Louiſen zoeken, welke hy haar gaf, zonder immer daarvan een woord weder te ſpreeken, gereed om den volgenden dag dezelfde of ſoortgelyk eene liefdedaad te bewyzen.

De weldaadigheid van deezen Wysgeer moge zommigen wat koel en droog voorkomen; dan vertoonmaaking kan aan dezelve niet ten laste gelegd worden. ô! Schonk de Hemel alle menſchen die goeddaadigheid, al ware dezelve zo koel en droog als die van FONTENELLE; maar dat ze ook zo eenvoudig ware! Mogt het Menschdom de werkzaame deugd zegenen, die weet, gelyk de Vriendin van FONTENELLE, hoe dit gevoel op te wekken, en tot werkzaamheid aan te prikkelen, in harten, waar 't zelve huisvest, en ſlegts na de gelegenheid wagt om in werking gebragt te worden!

Digitized by Google

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

AANWYZING DER BETEKENISSE VAN HET WOORD KERK IN DE SCHRIFTEN DES NIEUWEN VERBONDS.

(Ontleend uit de *Lectures on Eccleſiaſtical Hiſtory*, by GEORGE CAMPBELL, *DD. Principal of Marishal College, Aberdeen.* In den voorleden Jaare uitgegeeven.)

Aan de Schryvers der Vaderl. Letteroefeningen.

Medeburgers!

„'t Geen ik U hier nevens zend, is kort; doch be„helst, myns inziens, eene voldingende ophel„dering, ten opzigte van een Woord, waarmede men, „uit onkunde van de waare betekenis, of opzettelyke „misduiding, zo zeer, door alle Eeuwen der Christ„lyke Kerke bykans, geſchermd heeft. In onze ge„woone Overzetting heeft men het *Griekſche* woord „εκκλησια, waarop het hier aankomt, doorgaans *Gemeen„te* vertaald; doch hegt 'er veelmaal eenen zin aan, wel„ke op deeze of geene wyze ſtrekt, om een gevoelen, „van deeze welgekoozene Vertaaling vervreemd, daar„op te bouwen. — Zonder verdere aanmerkingen des„wegen, laat ik Ul. deeze *Aanwyzing* toekomen; niet „twyfelende, of de kleine plaats, die dezelve beſlaat, „zal 'er wel aan worden ingeruimd," enz.

* * *

Eigenlyk geſprooken zyn 'er in de Schriften des Nieuwen Verbonds ſlegts twee oorſpronglyke betekenisſen van het woord εκκλησια, die men verſchillende kan noemen, ſchoon zy betrekking tot elkander hebben.

De een is, wanneer het betekent een zamtal volks,

Digitized by Google

daadlyk byeen vergaderd, of gewoon byeen te komen; en wordt dit woord dan zeer voeglyk vertaald door *Vergadering*, *Zamenkomst*, *Gemeente*: het duidt ook een *zamengeſchoolden Hoop Volks* aan; als HANDEL. XIX: 32, 40.

De andere zin is, om eene Societeit van menſchen aan te duiden, te zamen vereenigd door eenen algemeenen band, ſchoon niet te zamenkomende op een en dezelfde plaats, en mogelyk te groot om dus te vergaderen. —— In deeze, zo wel als in de voorgaande betekenis, komt dit woord zomtyds voor by Kerklyke Schryvers, om een Staat, een Gemeenebest, te betekenen; eene betekenis, zeer naby komende aan het *Latynſche* woord *Civitas*.

Wanneer het woord ἐκκλησία bepaald, of ergens aan toegevoegd is, gelyk doorgaans in de Schriften des Nieuwen Testaments, als ἐκκλησία τȣ Θεȣ, τȣ κυρίȣ, τȣ Χριστȣ, *De Kerk* of *Gemeente Gods*, *des Heeren*, van CHRISTUS; of het oogmerk der plaats, waar het voorkomt, zulks aanwyst, — moet het altoos verklaard worden in de eene of de andere der twee volgende betekenisſen, beantwoordende aan de twee algemeene betekenisſen, zo even vermeld.

Het betekent, naamlyk, of eene enkele Vergadering van *Chriſtenen* op zichzelven, overeenſtemmende met de eerſte betekenis, — of de geheele *Chriſtlyke Gemeente*, volgens de tweede. Naauwlyks zal men zich verlegen kunnen vinden, om uit den zamenhang op te maaken, welke van beiden omhelsd moet worden, op eene bepaalde plaats. Dat het in den eerstgemelden zin moet worden opgevat, is zomtyds openbaar uit de daar by gevoegde woorden; als, by voorbeeld, τȣς ἐκκλησίας τȣς ἐν Κεγχρεαις, *der Gemeente*, *die te Cenchreen is*, (ROM. XVI: 1) en τὴν ἐκκλησίαν τȣ Θεȣ τὴν ȣσαν ἐν Κορίνθῳ, *De Gemeente Gods*, *die te Corinthen is*, (1 COR. I: 2) en op meer andere plaatzen. —— In den laatſten zin moet dit woord altoos worden opgevat, wanneer wy in de uitdrukking of in het oogmerk der plaatze niets aantreffen om ons tot eenige bepaaling te doen beſluiten; als, by voorbeeld, in dit zeggen van CHRISTUS, Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μȣ τὴν ἐκκλησίαν, *Op deeze Petra zal ik myne Gemeente bouwen*, MATTH. XVI: 18, en ὁ δὲ κύριος προσετίθει τȣς σωζομένȣς καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ, *De Heere deed dagelyks tot de Gemeente, die zalig werden*, HAND. II: 47.

In

In deeze leetſte betekenis des woords, voor het ganſche Lichaam der Geloovigen in CHRISTUS, waar ook verſtrooid, kreeg het naderhand het onderſcheidend bywoord καθολικη. Men ſchreef ἡ ἐκκλησια ἡ καθολικη, *De Catholyke* of *Algemeene Kerk.*

Dan, in eenigen anderen zin, behalven dien van eene enkele Vergadering en de geheele Gemeente der *Chriſtenen*, kan geen één voorbeeld, van het gebruik deezes woords, in de Schriften des Nieuwen Verbonds, bygebragt worden. —— Wy ſpreeken thans, 't is waar, en dit is eene wyze van ſpreeken van vóór veele Eeuwen geweest, van de *Gallicaanſche Kerk*, van de *Kerk van Engeland*, van de *Kerk van Schotland*, en veele andere, als van Gemeenten of Genootſchappen, die van elkander onafhangelyk en op zichzelven volkomen zyn. Zodanig eene wyze van ſpreeken was in de dagen der Apoſtelen nooit aangenomen. Men hoorde hun niet zeggen, de *Kerk van Aſia*, of de *Kerk van Macedonie*, of de *Kerk van Achaje;* maar zy gewaagden van de *Kerken*, of *Gemeenten*, *van* GOD *in Aſia*, de *Gemeenten in Macedonie*, en de *Gemeenten in Achaje.* Het meervoudige getal wordt beſtendig en onveranderlyk gebruikt, wanneer men handelt van meer dan één *Kerk* of *Gemeente;* ten zy de geheele Vergadering der Chriſtenen het voorwerp ware. En is dit niet de wyze van uitdrukken der Gewyde Schryveren alleen, maar het beſtendig gebruik van dit Woord in de Schriften der Kerklyke Schryveren van de twee eerſte Eeuwen.

WAARNEEMING, WEGENS HET NUT DER *Naphtha Vitrioli* IN BEKLEMDE BREUKEN. Door OTTERBEIN, Geneesheer te *Büdingen.*

Een inwooner deezer plaats, ruim dertig jaaren oud, gewoon aan eene zeer onregelmaatige levenswyze en aan 't misbruik van wyn en ſterke dranken, was, zedert jaaren, bezet met eene dubbele Liesbreuk, waarvan hy echter weinig ongemak had, dewyl hy ſteeds de te voorſchyn komende uitzettingen, met gemak, naar binnen kon brengen. Edoch onlangs laat van een gezelſchap te huis komende, waar ſterk gedronken was, ſchoot hem op eens, by het opklimmen van een trap, de

de rechter breuk tot beneden in het *Scrotum*, met eene geweldige pyn, en zonder dat hy thans in ſtaat was, de zwelling terug te brengen. Den volgenden morgen by hem geroepen zynde, vond ik den Breukzak zeer hard, groot van omtrek, en ten hoogſten pynelyk. Ik beval eene aderlaating, koude omſlagen en weekmaakende pappen. Na den middag meldde men my, dat de aderlaating, van wegen de vrees des Zieken voor dezelve, niet had kunnen geſchieden; hebbende hy, die nooit eene aderlaating ondervonden had, daarvoor zodanig een ſchrik opgevat, dat men ſtuiptrekkingen vreesde. Thans verzocht de Lyder van my een pynſtillend middel; waarom ik hem het volgende voorſchreef:

℞ *Aq. Rubi Idaei* ℥vj.
Salis Ebsham.
Ol. Olivar. Opt.
Syr. Rub. Idaei aā ℥j.
Opii puri gran. ij.
M.

S. Om het uur twee lepels vol.

Op den volgenden morgen vond ik de toevallen nog genoegzaam in denzelfden ſtaat: alleen was de breuk iets weeker; terwyl de pyn, geduurende den nacht, ook iets geringer was geweest; doch in den morgentyd, toen men hem de laarzen, die hy tot hiertoe had aangehouden, had uitgetrokken, was alles wederom verergerd. De Lyder had de Mixtuur tot op een derde na ingenomen; maar thans ſtond zy hem tegen. Ook bleef het lichaam volkomen verſtopt; waarom de Lyder, geen andere uitkomst ziende, de konstbewerking begeerde. Thans nam ik een lood *Naphtha Vitrioli*, en liet daarvan, hier en daar, op den Breukzak ettelyke druppels vallen, doch met tuſſchenpoozingen; beproevende een daarby geroepen Wondarts, tuſſchenbeiden, het binnenbrengen der Breuk. Ondertuſſchen wierd het ongemak, na het vallen der eerſte druppels, weeker en minder pynelyk; waarom ik aanhield met druppelen, tot dat alles met een kwartiers uur was opgebruikt, waarna ik den Lyder, zo gerust als mogelyk, in de behoorlyke ligging liet plaatzen, met order, om zich zo ſtil doenlyk te houden, en ook verder gee-

Digitized by Google

geene poogingen tot binnenbrengen te doen, maar, daar zich alles thans gunſtig liet aanzien, de zaak vooreerst aan de gunſtige werking der Natuur over te laaten, om dus de eigendommelyke werking van het middel beter te kunnen beoordeelen; waarom ook de koude omſlagen wierden achtergelaaten. Geduurende het aanwenden van het middel had de Lyder nog twee lepels vol van zyne Mixtuur ingenomen, doch alles, benevens een worm, weder uitgebraakt. In den namiddag hoorde ik, dat de Breuk, zonder dat daaraan verder iets gedaan was, merkelyk kleiner was geworden, en op den volgenden morgen vond ik dezelve terug gebragt. Thans lag de Lyder vrolyk in zyn bed, en verhaalde my, dat 'er, na myn vertrek, eene aanmerkelyke werking in den Breukzak was gekomen, en dat dezelve zich eindelyk, als een knoop, tegen den buikring had terug getrokken, zonder daar echter nog door te kunnen; waarop hy met zyne hand begonnen had hulpe te bieden, met dit gevolg, dat alles op eenmaal, met een zeker gedruis, naar binnen was gegaan: voorts, dat hy reeds tweemaalen afgang had gehad; en dat hy, met een week, nog eenigzins pynelyk, lichaam, zich zo wel bevond, dat, zo hy 't niet zelf ten voorigen dage had ondervonden, hy niet zou kunnen geloóven, dat hy in een zo verſchrikkelyk gevaar geweest was. In de volgende dagen verdween de nog overgebleevene buikpyn allengskens; doch de Lyder klaagde thans over gebrek aan eetlust, en bekwam wat koorts, met eene eenigzins opgezwollen maag; waaruit ik beſloot, dat 'er nog kwaade ſtoffen, en mogelyk ook wormen, aanweezig waren; ten welken einde ik hem het volgende voorſchreef:

℞ *Rad. Taraxaci* ℥j.
C. Coq. cum Aq. comm. q. ſ. per ſemihoram ſub finem add.
Puly. ſem. ſantonic. ʒij.
Fol. ſenn. ſ. ſ. ʒiij.
Colat. ℥viij *add.*
Sal. Tartar. aceto vin. ſatur. ʒij.
Extr. Abſynth. ʒjß.
Liq. min. anod. ʒj.
Extr. Liquer. ʒij.
M.

S. Alle twee uuren een lepel vol.

Digitized by Google

Hiermede herſtelde de Lyder ten vollen, zonder dat 'er echter eenige wormen wierden geloosd.

Deeze Waarneeming bewyst ten vollen, dat de *Naphtha Vitrioli* eene krampſtillende, en de wormswyze beweeging van het gedarmte opwekkende, kragt bezit. Doorgaans werkt dit middel met het gevoel eener aangenaame koude; doch eenmaal nam ik daarvan het tegendeel waar, naamelyk het gevoel eener brandende hette, 't geen ook door anderen is waargenomen; zo dat de Lyder, onder het aanwenden van het middel, zeide: hoe brandt dat! Voorts geloove ik, dat dikwyls de helft der hier aangewende hoeveelheid van het middel, naamelyk een half lood, voldoende zal zyn.

LEEVENSBERIGT VAN LEONARDO DA VINCI.

(Vervolg en Slot van bl. 613.)

DA VINCI's bedreevenheid in de Ontleedkunde deedt hem onuitſpreekelyk grooten dienst; deeze ſtelde hem in ſtaat om eene byzondere kragt aan zyne beelden te geeven, en ze door derzelver ſterkte van uitdrukking te onderſcheiden van die van alle andere Meesters. Van de noodzaaklykheid dier kennisſe hieldt hy zich zo zeer overtuigd, dat hy alle gelegenheden, om daarin te vorderen, waarnam. Hy ſprak herhaalde keeren over dit onderwerp met ANTONIE DE TOUR, Hoogleeraar in de Ontleedkunde te *Pavia*. Hy maakte veele tekeningen naar 't leeven; veele deezer zyn verzameld, in een boek, door zynen Leerling FRANÇOIS MELZI. Hy vervaardigde een Boek met Veldſlagen, ten gebruike van zynen Vriend Signior BORROMEE, Veldtuigmeester: in 't zelve vertoonde hy verſcheide ſoorten van gevegten, zo te paard als te voet. Verſcheide Verhandelingen ſtelde hy op, ten dienſte der Schilderen van de nieuwe Academie, tot Beſtuurder van welke hy, toen eenigen tyd geleden, was aangeſteld, en die door zyne naauwlettende zorg in een zeer bloeienden ſtaat kwam. Naa DA VINCI's dood berustten zyne Schriften langen tyd te *Vaverala*, in handen van Signior MELZI; tot dat zy, uit dien ſchuilhoek te voorſchyn gekomen, allerwegen verſpreid werden.

Vee-

Digitized by Google

Veele keeren begaf zich DA VINCI na *Vaveróla*, om zyne Letteroefeningen te onbelemmerder door te zetten; daar werd zyne rust niet geſtoord door de veelvuldige bezoeken zyner Vrienden, noch door de zorg voor de Schilder-academie; in deeze wykplaatze ſtelde hy het meerendeel zyner Werken op. Dán, oorlogen in *Italie* begonnen nu 's Mans rust te ſtooren: hy zag zyn Beſchermheer, den Hertog, ingewikkeld in eenen ongelukkigen kryg, en niet alleen de Academie, maar ook den Staat, in gevaar. De uitſlag was zo ongelukkig als het begin zich liet aanzien. De Hertog kreeg de nederlaage, werd gevanglyk na *Frankryk* gevoerd, en ſtierf in het Kasteel van *Loches*. De Academie werd in 't einde verwoest; de Kunſtenaars geraakten verſtrooid, en de Kunſten zwierven als in ballingſchap buiten *Milaan* om.

Italie, nogthans, won by deeze onheilen van het *Milaneeſche*. DA VINCI's Schilderſchool thans opgebrooken zynde, verſpreidden zich de Kweekelingen over het geheele land. Verſcheiden deezer waren Perſoonen van uitſteekende bekwaamheden, en wisten hunnen Leermeester zo wel naa te volgen, dat lieden, niet geheel op de kunst afgerigt, zich zomtyds verlegen vinden om de copy van het origineel te onderſcheiden. — DA VINCI hadt Schilders, Beeldhouwers, Bouwkundigen, Beeldgieters, Graveerders in glas en op edelgeſteente gevormd. Uit diens School traden te voorſchyn, FRANÇOIS MELZI, CESAR SESTO, BERNARD LOVINO, ANDREAS SALAINO, MARCUS UGGIONI, ANTONIO BOLTRAFFIO, en GOBBO, een uitſteekend Schilder en Beeldhouwer; ANNIBAL FONTANA, een Kunſtenaar in marmer en edelgeſteente; BERNAZZANO, een treffelyk Landſchapſchilder; PAUL LOMAZZO, en veele anderen. SESTO en LOVINO verwierven den meesten roem; maar LOMAZZO zou die beiden overtroffen hebben, hadt hy, in den bloei zyns leevens, het ongeluk niet gehad van zyn gezigt te verliezen. Hierdoor buiten ſtaat geſteld om daadlyk de Schilderkunst te oefenen, lag hy zich op dezelve by beſpiegeling toe. Blind zynde, vervaardigde hy verſcheide Verhandelingen over de by hem geliefde en gekende Kunst, bewonderd door allen. Steeds wees hy op DA VINCI, als een voorbeeld, en prees hem aan by allen, die zugt hadden om in de Schilderkunst uit te munten, als een volmaakt voorbeeld van navolging.

Digitized by Google

De wanordes in *Lombaardyen*, en de ongelukken van zyne oude Beſchermheeren, de SFORZI, DA VINCI noodzaakende om *Milaan* te verlaaten, toog hy na *Florence*. Die Stad genoot ten dien dage al de rust, noodig voor de beſchaafde Kunſten. De kunstkweekende milddaadigheid der MEDICI en de goede ſmaak der voornaamſte Inwoonderen van *Florence* waren ſterke uitlokzels, en vermogten meer op DA VINCI, om zich daar neder te zetten, dan de liefde tot de plaats zyner geboorte.

Het eerſte ſtuk, 't welk hy te gemelder Stede ter hand nam, was een Altaarſtuk, verbeeldende het Kind JESUS met MARIA, St. ANNA en St. JOANNES. DA VINCI maakte zich zeer bekend by zyne Landgenooten door dit ſtuk, 't welk de toejuiching der geheele Stad verwierf. Eenige jaaren laater nam hy het mede na *Frankryk*, waar hy, op verzoek van FRANÇOIS DEN I, het in kleuren bragt. *Dan de Schildery*, *waarin* die Vorst het meeste behaagen ſchiep, en waaraan DA VINCI zich ongelooflyk veel moeite gegeeven hadt, was die van LISA, doorgaans genaamd *la Joconde*. Dit was allertreflykst. FRANÇOIS DE I was 'er zo door getroffen, dat hy 'er 4000 Kroonen voor gaf. Deeze Schildery kostte DA VINCI vier volle jaaren; en nogthans, zegt men, was dezelve niet geheel afgewerkt. Terwyl hy bezig was met die *Dame te ſchilderen*, hadt hy altoos Muzykanten by zich, ſpeelende op onderſcheide Speeltuigen, of zingende, om haar te vermaaken, en voor te komen, dat zy, op geenerlei wyze, eenige matheid of droefgeestigheid vertoonde, waartoe lieden, buiten eenig bedryf zittende, zo ligt vervallen. — DA VINCI maalde, omtrent dien eigenſten tyd, twee andere zeer hoog geſchatte ſtukken; het een was een Edelman van *Mantua*, en het ander eene Dogter van AMERICUS BENCI, in deeze dagen bekend voor eene gadelooze Schoonheid.

De *Florentiners* beſlooten, in den Jaare 1503, hunne Raadzaal te doen ſchilderen. DA VINCI werd, volgens Stads-beſluit, tot dat werk gekoozen. Reeds was hy zeer verre aan de eene zyde der Raadzaal gevorderd, toen hy het verdriet hadt van te zien, dat zyne kleuren niet hielden, maar by het opdroogen afvielen. — MICHAËL ANGELO ſchilderde, met toeſtemming van DA VINCI, de andere zyde der Zaale. ANGELO, ſchoon

nog

nóg jong, was reeds een zeer bekwaam Schilder, en in de kunst beroemd. Negen-en-twintig jaaren oud zynde, ſchroomde hy niet, met DA VINCI, die zestig jaaren bereikte, om den prys te dingen. Elk deezer Schilderen hadt zyne vrienden en vyanden, die, wel verre van deeze Kunſtenaars jegens elkander in goede verſtandhouding te brengen, de onderlinge verbitterdheid opſtookten, tot zulk eene maate, dat ANGELO en DA VINCI openbaare vyanden wierden.

Omtrent deezen tyd kwam RAPHAËL uit de Schilderſchool van PERUGINO; en de roem, dien DA VINCI in de kunst verworven hadt, bragt hem te *Florence*. Het eerſte gezigt van de werkſtukken deezes Schilders vervulde hem met verrukking, en bragt eene geheele hervorming by hem te wege, aan welke al de roem, dien hy vervolgens verwierf, met regt mag toegeſchreeven worden. Hy begon nu met veragting neder te zien op de drooge en harde manier van zynen ouden Leermeester PERUGINO, en ſtelde zich de tederheid en kieschheid van DA VINCI ten voorbeelde van navolging. Met zulk een aandrift en gelukkigen uitſlag ſtreefde hy zynen nieuwen Meester naa, dat hy allengskens ten top van kunstroem ſteeg, en, ter oorzaake van de zagtheid en tederheid zyner beelden, geens gelyken heeft.

DA VINCI hadt zich in en omſtreeks *Florence* opgehouden tot het Jaar 1553, wanneer hy beſloot, *Rome*, nooit door hem gezien, te bezoeken. De verheffing van LEO DEN X tot den Pauslyken Zetel gaf hem gelegenheid om een bezoek by dien nieuwen Paus af te leggen. Gewis zou hy daar een onthaal, overeenkomſtig met zyne kunstverdienſten, ontvangen hebben, was 'er geen ongelukkig geval tuſſchen beiden gekomen. Paus LEO, die eene erflyke kunstliefde voor Schilderen en andere beſchaafde Weetenſchappen bezat, beſloot, hem ten Schilder aan te ſtellen. DA VINCI zette zich daarop aan het vervaardigen van Olie en het bereiden van Vernis, om daarmede zyne werken te dekken. De Paus, des onderrigt, zeide, met eenige ſcherpheid, dat hy niets kon verwagten van een man, die dagt op het voleindigen zyner werkſtukken, eer hy dezelve begonnen hadt.

Welhaast was DA VINCI te *Rome* moede; en, door Koning FRANÇOIS DEN I uitgenoodigd, trok hy na

Frankryk. Reeds meer dan zeventig jaaren hadt hy bereikt, wanneer hy deeze reis ondernam; maar de eer, om in dienst van een zo groot Koning te weezen, gaf hem, als 't ware, nieuwe kragten. In de daad betoonden de *Franschen* zich ten zynen opzigte zo gunstig, als de *Romeinen* zich ongunstig omtrent hem gedraagen hadden; en in het gunstbetoon des Konings vondt hy eene ruime vergoeding voor den hoon, hem te *Rome* aangedaan.

Het *Fransche* Hof bevondt zich te *Fontainbleau*, wanneer DA VINCI zich eerst tot den Koning vervoegde. FRANÇOIS ontving hem met de gulste toegenegenheid, en betoonde hem alle tekens van hoogagting. Zeer was hy in zyn schik, met den eersten Schilder van dien tyd ten zynen Hove te hebben; schoon hy, uit hoofde van diens hooggeklommene jaaren, slegts weinig van hem kon verwagten. De *vermoeienissen der reize, de verandering van lugt, bragten waarschynlyk veel toe tot de ongesteldheid*, waaraan hy overleedt. Hy kwynde verscheide maanden lang te *Fontainbleau*; de Koning bezogt hem herhaalde keeren. By een deezer bezoeken beurde DA VINCI, de eere, hem aangedaan, willende beantwoorden, zich in het bedde op; ten dien zelfden oogenblikke viel hy in flaauwte; Koning FRANÇOIS schoot toe om hem te ondersteunen, en hy stierf in de armen van dien Vorst.

Vyf-en-zeventig jaaren hadt DA VINCI bereikt, toen hy stierf, betreurd door allen, die de schoone Kunsten beminnen, en vereerd met de vriendschap en hoogagting van een magtig Koning. —— De Natuur, mag men vry zeggen, was misschien nooit kwistiger met haare gaven, dan in dezelve aan deezen grooten Man te schenken; want zy gaf alles wat zy hadt. DA VINCI was ongemeen schoon van gelaat en welgemaakt van leest; hy bezat eene verbaazende sterkte, en kweet zich van alle lichaamsoefeningen met ongemeenen lof. Dan de gaven van zynen Geest waren nog uitsteekender dan die van zyn Lichaam. Hy paarde met een beleefd gedrag de grootste sterkte en verhevenheid van geest, en eene verbaazende vlugheid by eene onvermoeide bevlytiging, een schat van geleerdheid by eenen hoogst behaaglyken ommegang. Hy onthieldt zich van den Egtenstaat, om met te meerder vryheids te kunnen voortwerken.

Ee-

Digitized by Google

Eenige van DA VINCI's kunststukken zyn nog in *Engeland* en elders voorhanden; dan de meeste ontmoet men te *Florence* en in *Frankryk*. Reeds hebben wy vermeld, dat DA VINCI verscheide Verhandelingen opstelde, die, door een zamenloop van omstandigheden, geschreeven in onderscheide handen geraakten. Zyne *Verhandeling over de Schilderkunst* is nog in weezen. Dit schoone Stuk kwam in 't *Italiaansch* te *Parys* ten Jaare 1651 in 't licht, en werd onmiddelyk in 't *Fransch* overgezet door den Heer CHAMBERE. Men vertolkte het mede in 't *Engelsch*, en, schaars geworden zynde, is 'er eene nieuwe uitgave van gedrukt in 't Jaar 1796.

DE TEGENWOORDIGE STAAT DER HOTTENTOTTEN.

(Ontleend uit *An Account of Travels into the Interior Southern Africa, in the Years 1797 and 1798. By* JOHN BARROW, *late Secretary to the Earl of* MACARTNEY, *and Auditor General of the Public Accounts of Good Hope*, 1801.)

„ Het opgemelde Werk, ryk in zeer weetenswaardige byzonderheden, den Uithoek van *Africa* betreffende, beschryft den tegenwoordigen toestand der *Hottentotten* op eene wyze, welke opmerking verdient, en die wy der overneeminge dubbel waardig keurden."

* * *

Twintig jaaren geleden, indien wy geloof mogen slaan aan de Reisbeschryveren van dien tyd, was het Land over de *Camtoos* Rivier, toen de Oostlykste Grensscheiding van de *Kaap*, vol van Kraalen of Dorpen der *Hottentotten*, uit welken de Bewoonders hun by honderden teffens te gemoete kwamen. Eenige van deeze Dorpen zou men hebben mogen verwagten dat nog overgebleeven zouden zyn in dit afgelegen en niet zeer bevolkt gedeelte der Volkplantinge. Men vindt thans in het geheele wyduitgestrekte Distrikt van Graaf REYNET geene enkele Horde Onafhanglyke *Hottentotten*, en misschien geen twintigtal van byzondere Per-

Perſoonen, die niet daadlyk in dienst zyn der *Hollanderen*.

Dit zwakke Volk, het hulplooste, en, in deszelfs tegenwoordigen toeſtand, misſchien het ellendigſte, van geheel het menschlyke geſlacht, verdreeven uit zyne bezittingen, uit zyn land, en eindelyk van vryheid beroofd, heeft aan de jammerzalige nakomelingſchap een ſtaat van beſtaan overgelaaten, by welken een ſtaat van Slaaverny, in vergelyking beſchouwd, een gelukſtaat zou mogen heeten. Het is, nogthans, een ſtaat, die zich waarſchynlyk niet zal uitſtrekken tot eene vry verre afzynde nakomelingſchap. De naam van *Hottentot* zal in vergetelnisſe geraaken, of alleen gedagt worden als die eens Perſoons van weinig opmerking. Hun getal is, in de laatſte jaaren, zeer ſchielyk gedund.

Verſcheide oorzaaken hebben zamengeloopen tot de ontvolking der *Hottentotten*. De onſtaatkundige gewoonte om zich in Familien te onderſcheiden, en niet te trouwen buiten hunne eigene Kraalen, heeft ongetwyfeld medegewerkt om dit Ras van Menſchen te verzwakken, en 't zelve gebragt tot den tegenwoordigen verbasterden ſtaat; dien van een kwynend, lustloos, koelbloedig volk, by 't welk de voortteelingskragt der Natuure bykans uitgeput is. — By deeze oorzaak mag gevoegd worden der *Hottentotten* verregaande armoede, ſchaarsheid van voedzel, en *geſtaage neerſlagtigheid* van geest, ontſtaande uit de wreede behandeling, welke zy ontvangen van de ongevoelige en onmenschlyke Boeren in den omtrek, die, ontdekt hebbende, dat zy zich op een te grooten afſtand van het voorig Beſtuur verwyderd vonden, om door 't gezag van 't zelve beteugeld te worden, op de onbeſchoftſte en barbaarſchte wyze, eene volſtrekte magt uitgeoefend hebben over deeze ellendigen, in de noodzaaklykheid gebragt om van hun af te hangen, wilden zy een ſtuk broods verkrygen om het leeven te behouden.

Naauwlyks is 'er een voorbeeld van wreedheid, welk men wil, dat in de *West-Indiën*, ten opzigte van de Slaaven, gepleegd wordt, of het mag gezegd worden een gelyk te vinden by de *Hollandſche* Boeren, in de afgelegene deelen der Volkplantinge, ten opzigte van de *Hottentotten*, in hunnen dienst. Hun te ſlaan met riemen, van Zeehonden-vellen of Rhinoceros-huiden gemaakt, is eene zagte ſtraffe; ſchoon deeze ſoort van Zwee-

Zweepen, welke zy *Schambos* noemen, allerfchriklykfte werktuigen zyn, en, fchoon buigzaam, zo zwaar als lood. Met hagel te fchieten in de beenen of dyen van een *Hottentot*, is eene ftraffe, niet vreemd by de monfters, die omftreeks de *Camtoos* Rivier woonen. Oogenbliklyk volgende dood is niet zelden het uitwerkzel van de ftraffe, deezen ongelukkigen, in een vlaag van woede, aangedaan. Zulks is van weinig betekenis voor den Boer: want fchoon de *Hottentotten*, in alle opzigten, zyne Slaaven zyn, worden zy niet gerekend onder den leverbaaren eigendom. 't Is deeze omftandigheid, welke, zyns oordeels, hun leeven min dierbaar, en de behandeling, hun aangedaan, te onmenschlyker maakt.

By misdryven, te gering zynde om den koelbloedigen Boer tot het aandoen van de gemelde wreede ftraffen aan te zetten, is de wyze, waarop hy zyn *Hottentot* of Slaaf kastydt, hoogst belachlyk, en duidt teffens eene gevoellooze, wreedheid aan, die in zynen boezem huisvest. Hy doet hem geesfelen, niet met een bepaald aantal flagen, maar van tyd tot tyd. En, daar zy geen klokken na houden, of andere middelen by de hand hebben om de mindere tydsverdeelingen af te meeten, is hy bedagt geworden om daartoe een zyner geliefdfte uitfpanningen te gebruiken. Hy laat den misdaadiger geesfelen, tot hy zo veele pypen Tabak gerookt hebbe, als hy oordeelt dat de grootheid des misdryfs verdient. — Het Gouvernement van *Malacca* heeft, volgens een geschreeven Dagverhaal van een kundig Officier op den Tocht tegen deeze Vastigheid, dezelfde gewoonte aangenomen, om te geesfelen, naar het aantal van *Pypen rookens*. De Fiscaal of Hoogfte Overheid, of iemand van zynentwege, zyn de Rookers by zulk eene gelegenheid.

SCHETS VAN DE LEEVENSWYZE EN HUISHOUDING EENS BOERS, IN DE LANDEN, OP EENIGEN AFSTAND VAN DE KAAP DE GOEDE HOOP GELEGEN. *Ontleend uit het bovengemelde Werk van* J. BARROW.

Een rechtfchapen Boer in deeze ftreeken, op een afftand van de *Kaap* verwyderd, heeft geen het minfte denk-

denkbeeld van 't geen men elders by den Boerenſtand, in meerdere of mindere maate, aantreft, om het leeven te veraangenaamen. Woonende in eene Landſtreeke, waarin niet alleen de leevensnoodwendigheden, maar ook de verkwikkingen des leevens, door eenig vlytbetoon kunnen verkreegen worden, geniet hy geen derzelven.

Schoon hy Vee in overvloed hebbe, maakt hy weinig gebruik van Boter of Melk. Te midden van een lagtſtreek en op een grond, allergeſchiktſt voor den Wyngaard, drinkt hy geen Wyn. Hy eet weinig moeskruiden of aardgewaſſen. Driemaal daags is zyn tafel overlaaden met ſtukken Schaapenvleesch, zwemmende in het vet der Schaapenſtaarten. Zyn huis is aan het dak open, of alleen bedekt met ruwe ſtaaken en zooden, een gunſtig verblyf aanbiedende aan Scorpioenen en Spinnekoppen; de vloeren van aarde zyn met ſtof en vuiligheid bedekt, en worden bekroopen door een zwerm van Inſecten, en eene ſoort van Mieren, onder den naam van *Termites* bekend, die, ſchoon niet zo verhielende als eenige andere van dit Mieren-geſlacht, nogthans een laſtig en onaangenaam ſoort van ſchepzels zyn. De vertrekken van deezen Boer, indien hy 'er meer dan één heeft, 't welk niet altoos het geval is, zyn zeer ſchaars voorzien van huisraad. 'Er ſtaat een groote kist, die al zyne roerende goederen bevat, en twee kleindere, geſchikt om op den wagen gezet te worden. De zetels in zyne ſtoelen zyn gemaakt van riemen, uit Oſſenhuiden geſneeden. De venſters zyn zonder glazen; of zyn 'er nog eenige overblyfzels van glas in, dan vindt men ze zo berookt en morsſig, dat zy het licht veeleer uitſluiten dan inlaaten.

De Boer heeft egter zyne genietingen; hy is volſtrekt meester van een grond, die veele myleh in den omtrek beſlaat: hy is Heer over een aantal *Hottentotten* of Slaaven, die hy zonder eenig bedwang beheerscht. Zyn tabakspyp is bykans nimmer uit zyn mond, van het oogenblik dat hy opſtaat tot hy zich weder ter ruste begeeft, uitgenomen den tyd, dien hy zich vergunt om zyn ſoopje te neemen, beſtaande in een glas ſterken drank, en om zyn vleeschmaaltyd en zyn middagſlaapje te doen. — Ongenegen om te werken, en onbekwaam om te denken, met eene ziel, geheel ontheven van zorgen, geeft hy zich geheelenal over aan zin-

zinnelyken lust, en groeit tot eene overstaltige dikte, en wordt dikwyls weggerukt door de eerste ontsteekende ziekte, welke hem aantast.

DICHTERLYKE BESCHRYVING VAN DEN REGEN-MOUSSON, OP DE KUSTEN VAN MALABAAR EN COROMANDEL; VAN EENE DROOGTE, OF DÓÓR JAAR; EN VAN EEN VREESLYKEN HONGERSNOOD, IN BENGALEN.

Door J. HAFNER.

Waar dat de Regen-mousson zynen onwrikbaaren Throon heeft gevestigd — op wat wyze hy zyne voorraadschuuren aanvult, en jaarlyks de vruchtbaare pleinen van *Malabaar* en *Coromandel* bezoekt — hoe hy de verlangende stervelingen beurtlings zyne zegeningen mededeelt — en welke de voortekens zyn van zyne komste — zal ik nu verhaalen. Ook zal ik zeggen, hoe het gebeurt, dat hy wel eens (hoewel zelden) eene Landstreek onbedeeld voorby gaat — zo dat ze smachtend haare voortbrengselen weigert — en de schroomelyke gevolgen, die daaruit kunnen voortkomen.

O *Indiâ!* meestal van de Natuur met heerlykheid en pracht gecierd — alwaar ze met milde handen haare schatten uitdeelt — Landen, die de vriendelyk zegenende Hemel geduurig toelacht, en de eeuwige Lente tot haare woonplaats heeft verkoozen; mogten uwe Waterbehouders staag gevuld zyn, uwe Vyvers en Rivieren nimmer opdroogen, en de overstroomde Rystvelden staag een ryken oogst geeven; opdat de gouddorstige en onverzadelyke Europeaan geene gelegenheid hebbe, by een dor Jaargety, zig den algemeenen ramp ten nutte te maaken; en hy niet, om zig eensklaps te verryken, door de wreedste en schandelykste middelen, duizenden van uwe onschuldige en zagtzinnige Inwooners den Dood des Hongers prys geeve!

Uit de laage Landen van *Coeken*, over welke, volgens overlevering, weleer, vóór Eeuwen, de Zee haare bruine golven spoelde, verheft zig eensklaps een verbazend hoog Gebergte, dat, in eene regte en onafgebroken keten voortloopende, tot aan *Commoryns* verren bever strekt, en het peperryke *Malabaar* van *Coromandel* scheidt. Op deeze meestal onbeklimbaare gevaarten, welker ruwe zyden beurtlings door woedende stormwinden en schuimende stroomen getelsterd worden, is het, dat de gryze Mousson zynen Throon heeft gevestigd. Daar regeert hy met onbepaalde magt, en geeft verwisselend, op gezette tyden, den Winter en Zomer aan de diep liggende pleinen van zyne uitgestrekte heerschappye. Als oost- of westlyke win-

winden de uitwaasfemisgen des Oceaans voor zig heen dryven, en de gevormde dampen in onophoudelyken aantogt tegen de reuzen-schouderen der *Gaats* (*) stuiten; dan verdeelt en legert hy ze langs hunnen bultigen rug, tot hy, zyn ontzaglyk Paleis verlaatende, om de smachtende Landen te verkwikken, vóór zyn vertrek, vliegende buljen, wervelwinden en het gloeijend onweêr op hen injaagt, die veele vaneen ryten en aan de scherpe rotzen te bersten drukken; terwyl de overige hunnen gebieder omgeeven, en hem op zynen togt verzellen. Terstond schieten van alle kanten stroomen langs de eene zyde van het gebergte, en de afstortende wateren schuimen en stuiven over de rotzen; — onophoudelyke vloeden storten uit de gescheurde wolken; bruisschend rollen ze in diep doorgraave paden tusschen overhangende klippen naar beneden; door duizend kleine beekjes vermeerderd, vliegen ze met woest gedruis voort, en vallen, in ongelyke boogen, van de eene steilte op de andere, in het ontroerde dal; van waar zy zig, door de opgedroogde bedden der *rivieren*, met *overrompelende snelheid* over het *gantsche gewest verspreiden*; en den naderenden *Mouson aan de verlangende* bewooners aankondigen. Doch ook de Dieren voorspellen zyne komst; ja de Dieren hebben ook van den Hemel een vonkje voorgevoels ontvangen. Dan shuift met opgeheven kop de zwarte Buffel de lucht door zyne breede neusgaten in, en staart bulkende naar den Hemel; over de toppen der boomen zwieren de Kraaijen met verdubbeld gekras; de Eenden slaan ruischend haare vleugelen, en de *knarrende stem der huppelende Carlo* (†) weergalmt door de wouden; *uit poelen en vyvers steeken* de Watersslangen haare platte koppen omhoog; onophoudelyk klinkt het verdoovend en luidruchtig kwaaken der Vorschen en het smertlyk schel gezang der Krekels en Sprinkhaanen; de Mieren, met haare eijeren beladen, verlaaten haare holen in de aarde, en zoeken angstig een schuilplaats; uit dorre gewesten komen Legers van Watervogels en langbeenige *Cocous* (‡) aansnellen; terwyl andere, den regen schroomende, het Land verlaaten, en den Zomer aan de andere zyde der *Gaats* zoeken; in wonderlyke ryen klieven ze de lucht; hier en daar strijken ze neder, om hun voedsel, met luid geschreeuw, en klappen de vleugels, en heuvels en klippen zyn met hunne bonte vederen bedekt.

Een-

(*) *Gaat*, of *Ballegaat*; het Gebergte boven genoemd.

(†) *Carlo*, een Vogel als eene Gans, zwart van kleur, rood en zond van bek, met een uitwas 'er boven op; in het Samscrits word hy genoemd *Chakra vakra*, of het knarrende wiel.

(‡) *Cocou*, een Krekvogel; 't is een soort van Reiger, spierwit.

Eindelyk vertoonen zig de bezwangerde wolken, hoog opeen geſtapeld langs den gezigteinder; daar ſchynen zy een poos te rusten, tot eene opgekomene koelte ze weder in beweeging brengt en voortſtuwt; onmerkbaar zakken ze laager en laager, vervullen den dampkring, en hangen als omgekeerde bergen naar beneden. Nu ontſluiten ze uit haaren geſcheurden boezem de ſchemerende vlammen, en yſelyke ſlagen rollen met verdubbeld geklater door het gantſche Firmament, onder het geſtadig roffelen van een geduurigen donder; de aarde dreunt en davert van het geweld, en kaatst de brullende lucht tot in een onhoorbaaren afſtand terugge. Dus houdt het onweêr verſcheidene uuren met onverminderd geweld aan, tot dat voorloopige regenbuijen langzamerhand het vuur des Hemels blusſchen, en plaats voor den Mouſſon maaken, die de opgeſpannen wolken met [illegible] het gantſche gewest verſpreidt. In digte plasregens ontlasten ze zig nu, en het zand zwelgt met moeite de magtige teugen; de groeven vullen zig; de beeken zwellen en ſchieten ſnellyk voort, en, zig boven haare boorden verheffende, vloeijen ze ineen, zo dat haare geſchubde bewooners zig in heggen en ſtruiken verwarren; de velden verdwynen onder eene vreemde zee; de gantſche Hemel ſchynt weg te ſmelten, en de aarde rookt en ratelt van de neerſtuivende buijen. Schriklyk bruisſchen nu de gevulde Rivieren afwaards, en de ondermynde oever ſtort met ryen van boomen hier en daar luid donderend in de wilde diepte; vaak overkropt van het neerſtortende bergwater, overvallen ze met onontwykbaare ſnelheid dieren en menſchen — hutten, riet en planken dryven, van den yſelyken vloed weggeſleept, door elkander heenen — nu eens door de ſchuimende golven bedekt, dan wederom om hoog ſchietende; terwyl ſchaaren van Watervogels op de zwemmende ruinen rusten, en andere, wild door elkander vliegende, met verward geſchreeuw den woesten ſtroom volgen, tot by zig in de Zee verliest, en verre, door haare groene baaren, een blaauw pad teruglaat.

Maar als, na eenige weeken, de byna onophoudelyke Regenvloeden beginnen te bedaaren, ſteeds flaauwer worden, en by grootere tuſſchenpoozen komen; als de uitgeputte bergen geen toevoer meer zenden, en de wolken, uitgewrongen, leeg en gebroken, door de veegende winden worden uiteen gedreeven, zo dat ze niet langer den dampkring verdonkeren; dan opent zig weder de oneindige lucht; geen mist, die meer het uitzigt verhindert; de roode avond verkondigt den ſchoonen morgen, en de ſluijer van den nacht is met glinſterende ſtarren vercierd. De Rivieren, nu niet langer overkropt, keeren weder binnen haare paalen; door duizend

slingerende kanaalen werpen de opgezwollene beekjes hun overvloedig nat in dezelve uit; de velden ontdekken zig; de koele windjes, de heldere en lieflyke dagen, komen weder ten voorschyn, en met hun de vreugde, de arbeid en de overvloed. De Landman verheft met een dankbaar harte zyne handen hemelwaards, en brengt willige offeranden op het Altaar van LOKHIÉ (*); de Dieren des velds en der wildernissen verblyden zig met luid gebrul in de volle groeven en ruischende beeken; de schorre stem van den *Carle* is verstomd; duizend melodische gezangen weergalmen op nieuw door bosschen en dalen; by dag hoort men de fluitende *Dominique* en kweelende *Coundie* (†), en de eenzaame wandelaar vergeet de akeligheden van den nacht by de verrukkelyke toonen van den *Kokila* (‡), die het luisterende woud vervullen.

De Zon schittert nu weder in vollen glans aan het azuure blaauw des Hemels, doch met gemaatigde warmte; zy heeft de wolken verstrooid, die haar aanschyn verborgen; onverhinderd *dringt haare beleevende kracht in het vochtige* aardryk; alle schepselen verwelkomen haar op hunne wyze; alles, wat gevoel heeft, verheugt zig in haar, en ontvangt op nieuw den invloed van haare verkwikkende straalen. ô Oorsprong des Levens! onuitputtelyke Fontein van Licht! wie is u gelyk? —— Wie is u gelyk, als gy uw schitterend aanschyn agter den gezigteinder verheft; als gy uwen loop begint door de oneindige baan? Gy treedt vooraan in *den luister uwer schoonheid*; — de *Starren* verbergen zig voor u, en de Maan *verbleekt in uwe tegenwoordigheid*; —— gy verdeelt uwe straalen in de onafmeetelyke ruimte; — in lichtende kringen rollen de Planeeten om u heen, en juichen in uwen glans; — onwrikbaar staat gy in hun midden, als een berg in de wyde zee; — voor u vliedt de nacht met haar gantsch gevolg van verschrikking; — gy stort weder moed in het harte der schepselen, en vervult hen met vreugde over uwe tegenwoordigheid; — als gy te voorschyn komt, ontwaaken de zangers der wouden, en vernieuwen hunne vrolyke liederen; de blaetende en brullende kudden betuigen haare blydschap, dat heuvels en dalen weergalmen; — alle bezielde wezens verheugen zig in u; —— alles, wat leven heeft, verkondigt uwen lof, of den lof van dat groot en ontzaglyk Wezen, dat u uit niets schiep, dat u met

(*) LOKHIÉ, de Godin des Overvloeds, of de CERES der *Bandous*.

(†) *Dominique* en *Coundie*, beide zeer schoon zingende Vogels.

(‡) *Kokila*, of Nachtegaal, gaat de onze in schoonheid van zang verre te boven; doch hy bemint de woeste onbegaane bosschen, als die van *Cellou*.

met zyne magtige hand aan den duisteren bajert vestigde, u in het onmeetelyk uitspansel plaatste, met millioenen uwe gelyken, om millioenen waereiden te verlichten.

Doch als gy uwe brandende straalen door een verzengden Dampkring schiet; als ze onafgekoeld het Land treffen, welke jaarlykſche zegening wordt terug gehouden, welks ongelukkige bewooners INDRO (*) in de algemeene bedeeling voorbygaat, op het strafoefenend gebod des Hemels, — of als zyne voorraadschuuren niet toereiken, — dan ziddert alles voor uwe nadering, en uw blaakend aanschyn verwekt schrik in het benaauwde harte der stervelingen.

Ik zal de natuurlyke oorzaaken van zulk eene aanhoudende Droogte verhaalen, de treurige gevolgen, de yselyke vernieling onder het menschdom, die er door ontstaan kan, als helsche booswigten, door vervloekte goudzugt gedreeven, zig den algemeenen ramp ten nutte maaken, om zig in haast te verryken. — Na veele verloopene jaaren gebeurt het wel, dat de regen aanbrengende winden niet waaijen, of terugjaagende stormen de zwangere wolken in haare reis beletten, ze verstrooijen, zo dat zy haaren last onderweg verliezen, of dor en leeg aankomen, en de bergen van *Ballegaat* hunne kruinen vry om hoog steeken en onverhinderd in het verlangende dal kunnen nederzien. Dan zwygen de verblydende voortekens van den naderenden Mousson; andere, van vreeslyken aart, openbaaren zig aan den Hemel en op aarde, en verspreiden schrik en vreeze over het gantsche Land. Want als de tyd is verstreeken, dat de dorstige aarde gewend is gedrenkt te worden; als de dampkring niet jaarlyks door gietende plasregens wordt afgekoeld — dan zuigt de daaglyks vermeerderende hitte de nog overgebleevene vochtigheden op; de rivieren krimpen in, en vloeijen niet meer; de diepe vyvers verkooken, en het gantsche Land verandert onmerkbaar van gedaante. De boomen, dik bestrooid met een bruine korst van stof, kwynen; hunne bladeren krullen zig, en vallen als vlokken wolle om den smachtenden stam. Op den heeten bodem liggen de verslenste planten, en het verdorde gras ruischt onder de voeten des eenzaamen wandelaars. Het oog zoekt vergeefs een verfrisſend groen; algemeene dorheid bedekt de velden; de straalende gloed der Zonne kaatst van de stuivende vlakten terug, en blixemende schemeringen huppelen langs de aarde; vlammende verschynzels schieten door den nacht, en de onvrugtbaare wolken zyn niets dan ontstokene dampen. De gepluimde bewooners der bosschen zitten hygende en met hangende vlerken op de half ontbladerde takken, en smakken naar lucht. De kudden staan onbeweeglyk, en neerslag-

(*) INDRO is de God des Dampkrings en des Regens der *Hindous*.

ſlagtig zien ze voor zig neder. De zwoegende Buffel wentelt zig vergeefs in het opgedroogd moeras; met opgeſpalkte neusgaten ſnuift hy naar adem, en zyne breede zyden ſlaan geweldig tegen elkanderen. De Os ligt magteloos in het zand; en het moedige Paard zoekt met wankelenden tred de ſchaduwe. De Hagedis klautert blaazende langs de takken. Droevig en ſtom kykt de Vorsch uit den drabbigen vyver. Met moeilyke vlugt ſchiet de gonzende Tor om de ſtruiken. Men hoort niets dan het ſjirpen der Sprinkhaanen, het doordringend gezang der Krekels onder het verdorde gras, en het eenluidig gegons van ſcherp ſtinkende Muggen, die in digte drommen uit de dampende poelen zig verheffen. Dan ook ziedt het doodlyk venyn met ongeneeslyker kracht agter de ſlagtanden der kronkelende Slange, en haare verdubbelde boosheid dryft haar wraakgierig uit haare ſchuilhoeken; ſtoutmoedig valt zy aan, onbevreesd voor den ratelenden ſtok des reizigers (*). Vreeslyk en ſnel werkend is alsdan de beet der roode *Nirpou-Virien* (†), welker brandend zwadder het bloed verteert; —— van de felle *Naga* (‡), die, vertoornd, de gebrilde waaijers aan den ſpitzen kop opent, ſteigerende op de graauwe borst leunt, met den langen ſtaart de aarde zweept, en uit den opgezwolleft hals met ſisſend geblaas en tillende tong verderving dreigt; — en van de zwarte *Eastoudie* (§), welker vliegend gif als een blixemſtraal door de aderen ſchiet, en eensklaps het kloppend harte doet ſtil ſtaan.

Doch dit zyn nog niet alle de plaagen, die het ongelukkige Land treffen: — gloeijende ſtormen, voortgebragt uit vlammende wolken, huilen over het verzengde aardryk, verdorren elk blad, verſchroeijen elke plant, die nog de verwoestende hitte heeft tegengeſtaan, dringen in de verborgenſte ſchuilhoeken der digte wouden en duistere ſpelonken, en de Dieren ſterven in hunne holen; —— of ſchielyke rukwinden verheffen heuvels van zand en het verdorde loof wervelende ten Hemel; wyd verſpreid vliegt het door de ontroerde lucht en verduistert den dag, tot een andere rukwind het, doorgloeid als een vuur-regen, naar beneden zendt, en velden en akkers met hetzelve bedekt worden. Beklaagenswaardig alsdan de geenen, wier woningen aan dorre woestynen grenzen, aan wyde ſtreeken van zand

(*) Stok met yzeren ringen, waarvan zig de reizigers by nacht bedienen, om de Slangen, die zig in hunnen weg mogten bevinden, te verjaagen, door het geluid, dat deeze ringen veroorzaaken.

(†) *Nirpou Virien*, of Vuurſlang.

(‡) *Naga* is de Briſſlang.

(§) Haare beet doodt in eene minut.

Digitized by Google

zand of onbedekte rotzen en uitgeſtrekte ſteenige heide, over welke de heete Landwind zynen weg neemt, de aangenomen gloed derzelver bewooners angſtig doet hygen, en zyne met vuur beladene vleugels over hunnen Hemel uitſchudt; daar vliegen byna onzigtbaare blixemſtraaltjes ſlangsgewyze door de benedenlucht, dringen vaak met den adem in de zwoegende borst van Menſchen en Dieren, en ſtrekken hen tuimelende ter neder, terwyl het Elektriſche vuur in hunne ingewanden woelt en tot den laatſten drop van het ſchuimende bloed drinkt; — of een noodlottige ſtraal der Zonne ſchiet op het onbedekte hoofd des onachtzaamen wandelaars, en ſtort hem ylhoofdig en ruzend in de armen des Doods. Zelfs zyn de anders koele duisternis de aarde bedekt, vinden zy zomtyds geen verligting, en de druipende hitte blyft onbeweeglyk in het uitſpanſel; na een gloeijenden Dag volgt een ſmoorende Nacht; de ſlaap wykt verre van de brandende oogleden; zy ademen niets dan heete qualm; de zweetgaten zyn toegeſchroeid; de aderen zwellen van het kookende bloed; hygende wentelen zy zig op de harde legerſtede. — Dan dreigt de yzeren Hemel met den vernielenden Hongersnood, en elk is met vreeze en angst vervuld. Openbaare Gebeden weergalmen in alle Tempels; — ſtaatelyke Ommegangen, Geloften en verre Pelgrimaadjes naar heilige plaatzen worden in het werk geſteld, om den toorn der Goden te verzachten en den gewenſchten Regen af te ſmeeken; terwyl de wyze en voorzigtige Indiaſche Vorſten zig beyweren, om het gedugte ongeluk van het benaauwde Volk af te wenden, — van verre Landen levensmiddelen verzamelen, en de Golahs (*) met de ingekogte graanen vullen.

O Driemaal ongelukkige bewooners van het ryke en vrugtbaare *Bengalen*! hoe geheel anders handelden de Blanken, die u beheerſchten, toen ook over uwe hoofden een toegeſchroeid uitſpanſel gloeide, en de jaarlykſche Regen, tot uwe uiterſte ontſteltenis, agterbleef; waardoor de vreeslyke Hongersnood onder u woedde, en u by duizenden in het ſtof nederſtrekte (†)! — Zal ik verhaalen, hoe deeze yaſelyke ramp werd veroorzaakt — hoe het kwam, dat een Land, van de Natuur zo ryklyk met haare uitgelezenſte zegeningen bedeeld — hoe een Volk, dat van alle oorden zyne dryvende kielen met graanen beſwangerd konde doen terug keeren, en zig, in ſpyt van den weigerenden Mouſſon, voor het dringende gebrek beveyligen, — dit vreeslyk onheil konde

overs

(*) *Golah* is een Kyst-magazyn.

(†) Deeze Hongersnood was een der verſchriklykſte, waarvan ons de Geſchiedenisſen melden, en had plaats in 1740.

overkomen? Zal ik de monsters ontdekken, die den pynlykſten der dooden aan millioenen menſchen gaven; zo dat het gantſche uitgeſtrekte gewest met hunne lyken was bedekt, en hunne ontzielde en uitgeteerde lichaamen de breede *Ganga* (*) vulden, zo dat de afvlietende ſtroom ze met moeite na zee kruide, en de hoog rollende vloed ze als vleeschbergen half vergaan terug bragt en aan de ſlymige oevers ſmeet? —— Ja, ik zal van u ſpreeken, Europiſche Dwingelanden, die uwen yzeren ſcepter aan *Aſia's* vrugtbaare oevers zwaait! Ik zal uwe terug gelegde misdaaden uit de vergetelheid rukken — uwe oude ongerechtigheden, die gy ſlaag met nieuwe bedekt, zullen weder het daglicht zien — de waereld zal ze nog eens weeten, en op de ſchuldige hoofden zal ik nieuwe vervloekingen laaden!

(*) *Ganga*, of *Ganges*.

(*Het ſlot by de naaſtè gelegenheid.*)

DEFINITIE VAN DE WAARE POLITIE OF STAATKUNDE.

De Staatkunde is eigenlyk eene weetenſchap om de Volken wel te regeeren, hen gelukkig te maaken binnen-, en te doen eerbiedigen buiten 's Lands. Natuurlyk verdeelt dezelve zich in twee deelen; in eene inwendige en eene uitwendige Staatkunde, (*Politique interieure & exterieure.*) De eerſte moet als de tweede tot een grondſlag dienen; want zy heeft betrekking op alles, wat het geluk en het vermogen van een Staat bevorderen kan: als Wetten, Zeden, Gewoonten, Voordoordeelen, Volksgeest, uitoeffening van het Recht, Policie, Bevolking, Landbouw, Koophandel, Inkomſten der Natie, Uitgaven van het Gouvernement, Belastingen, en aanwending van de voortbrengſelen van het Land. Al deeze voorwerpen moet zy met een ſcharander oog en diep inzien overweegen, dezelve in hun geheel overzien, en de algemeene betrekkingen, en den invloed, welken het een op het ander heeft, te begrypen. Vervolgens moet zy dezelve meer van nabybezien, om ze in alle byzonderheden gade te ſlaan. Zy moet zich nimmer met de eene zaak, met uitſluiting van de andere, bezig houden; want het geen den eenen tak te veel of te ſterk doet bloeijen, pût niet zelden nabuurige of meer verwyderde takken uit, of doet dezelve kwynen. In één woord, de inwendige Staatkunde moet eene grondige kennis hebben van al de deelen van het bewind, om dezelve gelykelyk en als in eene lyn aan te voeren: ten dien einde moet zy een algemeen ontwerp vormen, hetzelve onophoudelyk onder het oog heb-

hebben, om de werkingen te bepaalen, die dat ontwerp vordert, en de gevolgen gade te slaan, om te zien of alles uitloopt tot bevordering en bereiking van het algemeene plan. —— De tweede, of uitwendige Staatkunde, overweegt de magt en het aanzien, welke de Staat door deeze aangewende middelen buiten 's lands kan verkrygen, ten einde zy daarop haare grondstellingen bouwe. Haare zaak is het, om alle de betrekkingen, van welk een aart ook, te kennen, welke haare Natie aan andere Volken verbinden; —— om de schynbaare, doch bedrieglyke belangen, te onderscheiden van de weezenlyke; — de verbindenissen, die alleen van korten duur, en zonder vrugt zyn, af te zonderen van die nuttige en duurzaame, welke de plaatzelyke ligging der Landen, of de wederzydsche belangen van de zich verbindende Mogendheden, opleveren. Zy behoort de Krygsmagt te Land en ter Zee te berekenen, die de Staat noodig heeft, om zich by deszelfs Nabuuren te doen eerbiedigen, en zyne onderhandelingen klem en gewigt by te zetten; —— vervolgens de Krygsmagt op zulk een voet te brengen, dat dezelve evenredig is met de genie en het vermogen der Natie; want indien dezelve deeze te boven gaat, worde de Staat uitgeput, en zet denzelven alleen een ingebeelde, kortstondige en zelfsverdervende magt by. Haare zaak is het, om onder het Krygsvolk te Water en te Lande de beste geest (*esprit*) van eer, den grootsten moed, de noodige kundigheden en de beste krygstucht in te boezemen. Dan heeft men minder volk noodig; en deeze vermindering is eene weezenlyke veiligheid voor de inwooners. Het is niet ongemakkelyk, onoverwinnelyke Vlooten en Legers te hebben in een Staat, die wel geregeerd wordt, waar de ingezetenen burgers zyn, die het bewind lief hebben, hun Vaderland en den roem beminnen, en geen arbeid of moeijelyke ondernemingen ontzien. K.

POLITIEKE REFLEXIEN.

1) By gebreke van wel te overweegen, dat de grootheid van een Staat, zich verder dan zekere grenzen uitstrekkende, niets dan zwakheid is; —— by gebreke van die grenzen wyselyk te bepaalen tot het geen men onderhouden en verdedigen kan, ondervindt men, dat eindelyk alles ontglipt.

2) 't Zou een zeer merkwaardig en leerzaam Tafreel zyn, alle de gebreken te verzamelen, die zedert eenige Eeuwen tegen de beginselen eener gezonde Staatkunde zyn begaan; waardoor men zig zou gewennen, op te merken den in-

Digitized by Google

vloed, welken die fouten hebben gehad op de gebeurtenisſen, en de nieuwe gebreken, welke op hunne beurt door de gebeurtenisſen zyn veroorzaakt. Door dus den zamenhang van die ongelukkige keten te leeren onderſcheiden, zou men die ongelukkige keten zelf ontdekken; en men zou de oplosſing vinden van 't meerderdeel der daaden, die zo kwalyk worden verklaard door de onbepaalde uitdrukkingen van Toéval en Fortuin, welke maar al te dikwyls in onze geſchiedenisſen worden gevonden.

3) 't Is de zwakheid onzer Gouvernementen, die in hunne onderhandelingen zo veel dubbelzinnigheid en kwaade trouw verſpreidt; zy is het, die de tweedragt tuſſchen de Volken verwekt, — die wederkeerig tragt, de leden van 't beſtuur om te koopen; zy is het, die alle Natien tot verſpieders onder elkander doet zyn, dat ze elkander ondermynen, dat ze den Vrede koopen, en dat ze elkander over en weder beroeren en moeijelykheden verwekken.

4) Naar gelange een Staat wel gevormd is, en *weezenlyke kragt* bezit, zal zy gemakkelyker te beſtuuren *zyn*. — *De zwakke en kwalyk te zamengeſtelde Staaten zyn* onophoudelyk de ſpeelbal der omſtandigheden en van de fortuin. Zy vreezen de beroeringen van binnen en de aanvallen van buiten. Medegeſleept door de Staatkunde hunner Nabuuren, zyn ze byna altyd gedwongen, zig tegen hunne weezenlyke belangen te gedraagen.

5) Als een Volk week wordt, zig bederft, het beroep der wapenen vergt, al de *hebbelykheid der werkzaamheden*, die daartoe voorbereiden, *verliest*, — *als een Volk tot zulk eene* laagte vervallen is, wordt 'er de ſtaat van Vaderland een woord zonder zin. Als de Verdedigers altoos dan bezorgend, laag, kwalyk zamengeſteld, en ongevoelig zyn voor het wel of kwalyk ſlaagen (want het is door deeze onderdeden van Zeden en van Conſtitutie, dat alle oude krygsbenden vervallen zyn; en 't zyn dezelfde gebreken, die ook onder ons krygsvolk heerſchen) is 't ook de ſchuld van 't Gouvernement; want het Gouvernement moet waaken op de Zeden, op de denkbeelden, op de vooroordeelen, op de geenen, die byzondere blyken van moed geeven. Met de Deugd, het Voorbeeld, de Eer- en de Strafoeffening van het Gouvernement vermogender zyn, dan de Luxe, de Gebreken, de Ondeugden, de Hartstogten, en het allerdiepſt ingeworteld bederf.

K.

GETROUWE LIEFDE EN VOORZIGTIG BELEID.

Een waare Anecdote.

Den 11den November 1791 werden te *Nancy* twee-en-twintig Soldaaten van het Regiment van *Château-vieux* gevonnisd, om den eervollen tegenſtand, welken zy aan de trouwlooze oogmerken van BOUILLÉ hadden willen bieden, met den dood te boeten. Deze ongelukkige ſlachtoffers van het Koningſchap gingen door een naauw ſtraatje naar de ſtrafplaats. Een hunner, gebruik maakende van een kortſtondig gedrang, ſluipt heimlyk in eenen gang, welke naar de wooning van zyne Beminde leidt.

De een-en-twintig ſlachtoffers ontvangen het doodlyk ſchot. Allerwegen zoekt men den genen op, die nog aan dat bloedbad ontbrak. Alle huizen in de Stad worden doorzocht; en de beulen, vermoeid van vruchtloos zoeken, raazen van ſpyt, dat één ongelukkige zich aan hunne woede heeft weeten te onttrekken.

In het achterſte van eenen zolder, dienende tot berging van lynwaad, is een donker en moeilyk te vinden hok: dáár is het, dat de jeugdige ELIZE haaren PHILIPPE verſtoken heeft; dáár is het, dat zy hem tegen de woede van BOUILLÉ in veiligheid gebragt, en hem geduurende drie maanden, zonder dat haare Ouders, die echter in het zelfde huis woonen, 'er iets van wisten, van al het noodige voorzien heeft.

De tyding der ſlachting te *Nancy*, en van het verſchriklyk lot der Zwitzers, was ſpoedig door alle de Cantons verſpreid, en hadt alle naastbeſtaanden dier ongelukkige Soldaaten van *Château-vieux* in rouwe en droefheid gedompeld. De Vader van een derzelven, een ryke Hoevpachter omſtreeks *Bazel*, geen tyding meer van zyn' Zoon ontvangende, onderneemt de reis naar *Nancy*. Met huivering treedt hy deze Stad van verſchrikking in; hy ondervraagt allen, die hy ontmoet, en beeft voor hun antwoord.

Ieder neemt deel in zyne ſmerte; niemand kan hem de minſte inlichting geeven: eindlyk wordt hy een Soldaat van dat Regiment gewaar, die hem zeide: *Uw Zoon, goede Gryzaard, is niet met onze ongelukkige makkers omgekomen; dit is alles, wat ik van hem weet; maar hy bezogt dikwyls een hier naby gelegen huis, dat ik u zal wyzen. Stel u gerust; misſchien zult gy daar wel vernemen, wat 'er van uwen* PHILIPPE *geworden is.* De Vader loopt naar het hem aangewezen huis. —— De Dochter vertoont zich voor hem. —— *Waar*

is

is PHILIPPE? .... Het lief meisje, vreezende haaren Beminde te zullen verraaden, verzekert hem, dat zy buiten ſtaat is, om 'er hem van te onderrigten. Intuſſchen verzoekt zy den Gryzaard, een oogenblik te komen rusten (haare Ouders waren uitgegaan). De oude man, bitter bedroefd, onderhoudt haar over zyn huisgezin, het getal zyner kinderen, derzelver kostwinningen: inzonderheid ſpreekt hy haar veel over PHILIPPE; hy verhaalt haar duizend kleinigheden, welke zy zelve dikwyls uit den mond van PHILIPPE gehoord hadt. Met hoe veel deelneeming luistert zy naar hem! ... Met welk een aandacht volgt zy, haare oogen altoos op den Vreemdeling gevestigd houdende, de ſnelle bewoegingen zyner lippen! .... Twintig maalen opent zy, door aandoening vervoerd, den mond, om den bedroefden Vader gerust te ſtellen .... en — telkens houdt de voor alles vreezende liefde de woorden terug, die haar ſtonden te ontvallen: evenwel vertroost zy den Gryzaard; en zonder de zekerheid van hem, dien zy zóó teder bemint, in gevaar te ſtellen, laat zy in het hart van den Vader eenige ſtraalen van hoop ſchieten; zy belooft hem, *in perſoon alle* mooglyk onderzoek *te zullen doen*, en noodigt hem binnen één uur weder te komen.

Naauwlyks is hy vertrokken, of ELIZE vliegt naar den zolder; zy beſchryft aan haaren Vriend de geſtalte, de houding, de jaaren van den Vreemdeling; zy vertelt hem, woord voor woord, alles, wat hy haar verhaald heeft. *Ach! het is myn Vader! .... Waarom hebt gy het geluk, dat ik zou hebben in hem te zien, uitgeſteld? Ga, wat ik u bidden mag, loop hem te gemoet.*

Den goeden Zwitzer viel het beſtemde uur te lang; hy is reeds terug gekomen .... ELIZE geleidt hem naar de ſchuilplaats van zyn' Zoon. —— Zy liggen in elkanders armen. —— De deugdzaame Gryzaard, terwyl zachte traanen van vaderlyke liefde en dankbaarheid uit zyne oogen vlieten, neemt de hand van ELIZE, en voegt ze in die van zyn' Zoon: *Myne kinderen, myne goede kinderen, dat de Hemel uwe vereeniging zegene! Weest de ſteun van mynen ouderdom.* —— De Ouders van ELIZE worden onderrigt van het pand, dat zy zoo zorgvuldig bewaard heeft; zy ſtemmen in haar huwelyk met PHILIPPE: en weinige dagen daarna weet dat deugdzaam Paar, onder begunſtiging van den nacht, een Stad te ontvluchten, daar de beulen van *Château-vieux* nog alvermogende waren.

ANEK-

Digitized by Google